

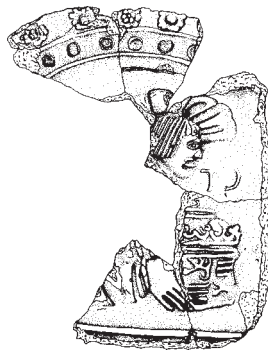

VÝCHODOSLOVENSKÝ PRAVEK X

Nitra 2013

VÝCHODOSLOVENSKÝ PRAVEK

X

VÝCHODOSLOVENSKÝ PRAVEK X

Hlavná redaktorka:
Elena Miroššayová

Redakčná rada:

Július Béreš, Jan Gancarski, Eva Horváthová, Rastislav Hreha, Eszter Istvánovits,
Lubomíra Kaminská, Mária Lamiová-Schmiedlová, Igor Prochnenko

Redakčne pripravili:
Marián Čurný, Elena Miroššayová, Rastislav Rusnák

Počítačové spracovanie: Beáta Jančíková

Digitálne spracovanie kresieb: Alica Marková

Digitálne spracovanie návrhu obálky: Mária Rímska Karasová

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava

© Archeologický ústav SAV, 2013

Kontaktná adresa (príspevky, ďalšie informácie) / Contact adress (Contributions, Further informations)
Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Hrnčiarska 13, SK-040 01 Košice, Slovakia
Tel: +421 55 662 26 82; fax: +421 55 729 55 58, e-mail: mirossa@saske.sk

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma / Distributing, booking and subscription receive
Archeologický ústav SAV, Akademická 2, SK-949 21 Nitra
Tel. +421 37 6943 209; e-mail: gabriela.holkova@savba.sk

Za znenie a obsah príspevkov zodpovedajú autori. Neprešlo jazykovou úpravou.
The authors are responsible for their contributions. Has not undergone language editing.

Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť reprodukováaná, alebo rozširovaná v žiadnej forme – elektronicky či mechanicky, vrátane fotokópií, nahrávania, alebo iným použitím informačného systému, vrátane webových stránok, bez predbežného písomného súhlasu vlastníka vydateľských práv.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form – electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, including web pages, without the prior written permission from the copyright owner.

Na obálke: Renesančná kachlica s vyobrazením Ferdinanda I. Habsburského, Košice, Kováčska 37.

ISBN 978-80-89315-45-1

OBSAH

Lucia Luščíková

Záchranné výskumy na sídlisku z doby rímskej v Prešove, časť Solivar	5
Rescue explorations in the settlement from Roman period in Prešov, city part Solivar	23

Игорь Прохненко

К вопросу о племенной атрибуции Чомского могильника	25
To a question about tribal attribution of Choma cemetery	37

ODBORNÝ SEMINÁR

Vybrané problémy archeológie stredoveku a novoveku na východnom Slovensku

Marián Čurný – Rastislav Rusnák

Správa z odborného seminára	41
-----------------------------------	----

Marcela Ďurišová

Výskum Dolnej brány v Košiciach – objekty kanalizácie	43
Erforschung des Unteren Tors in Košice – Kanalisationsanlagen	84

Marián Čurný

Výsledky sondáže v Konkatedrále sv. Mikuláša v Prešove	87
Results of probing in Saint Nicholas Concathedral in Prešov	106

Marián Uličný

Vrcholnostredoveká keramika z hradu Šariš	107
Developed medieval pottery from the castle Šariš	138

Marta Kučerová

Záchranné archeologické výskumy v Kežmarku s dôrazom na stredoveké a novoveké nálezy	141
Archaeological Researches in Kežmarok focusing on medieval and post-medieval archaeology	168

Rastislav Rusnák – Maroš Volovár

Zaznamenal Alexander Canoval v 17. storočí dispozíciu dominikánskeho kláštora v Košiciach?	171
Did Alexander Canoval record in the 17 th century the disposition of the Dominican monastery in Košice?	186

Ján Krcho – Zuzana W. Sentelíková

Príspevky k problematike architektonického vývoja historického jadra Košíc na základe dvoch stavebno-historických výskumov	
Dom na ulici Pri Miklušovej väznici 3 a dvorové krídlo domu na Hlavnej 61	189
Contributions to the history of architectural development of the historical center of Košice based on the building history researches of two houses	
House Pri Miklušovej väznici No. 3 and the yard wing of the house Hlavná No. 61	203

Marián Uličný – Peter Harčar

Stredoveká fáza osídlenia v areáli meštianskeho domu na Svätoplukovej ul. č. 1 v Prešove	205
Medieval settlement phase in the complex of bourgeois house in Svätoplukova Street No. 1 in Prešov	223

Peter Šimčík

Záchranný archeologický výskum na obnove objektu Kováčska č. 37 v Košiciach	225
Rescue archaeological research at reconstruction of object Kováčska Street No. 37 in Košice	229

Jozef Duchoň

- Kedy postavili kostol v Košickej Novej Vsi? Príspevok k datovaniu vzniku obce 231
 When the church in Košická Nová Ves was built? A contribution to the dating of the village's origin 235

Peter Gomboš – Peter Tajkov

- Kostol reformovanej cirkvi v Silici vo svetle najnovších výskumov 237
 Reformed Church in Silica in the light of recent research 243

Martin Pristáš

- Tri sezóny archeologického výskumu polohy Templomhomok v k. ú. Strážne – Veľký Kamenec 245
 Three seasons of archaeological research in the cadaster of Strážne – Veľký Kamenec 255

Marek Nowak – Marián Vizdal – Marián Uličný

- Vrcholnostredoveký objekt z Moravian, okres Michalovce 257
 Developed medieval object from Moravany, Michalovce district 265

Mária Kotorová-Jenčová

- Výskum stropkovského hradu 267
 The excavation of Stropkov castle 279

Ján Hunka

- Nálezy vzácných stredovekých mincí z východného Slovenska 281
 Finds of rare medieval coins from eastern Slovakia 289

Jozef Duchoň

- Relation, analýza prameňa 291
 Relation, the source analysis 331

In memoriam

- PhDr. Július Béreš, CSc. (*13. 10. 1939 – †19. 04. 2013)
 (*Ivan Cheben*) 333

Recenzie

- Robert Gindele – Eszter Istvánovits: Die römerzeitliche Siedlung von Csengersima-Petea
 (*Mária Lamiová-Schmiedlová*) 335

- Liana Vakulenko: Ukrajinski Karpaty u piznorimskyj čas
 (*Mária Lamiová-Schmiedlová*) 336

- Skratky použité v literatúre** 339

CD**Relation**

Správa o inšpekcii stavu mesta Košice vypracovaná v rokoch 1603–1604 na príkaz Jeho Milosti arcivojvodu Mateja a realizovaná komisiou pod vedením generála, kapitána Horného Uhorska, Jána Jakuba Barbiana grófa de Belgiojoso

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY NA SÍDLISKU Z DOBY RÍMSKEJ V PREŠOVE, ČASŤ SOLIVAR ¹

LUCIA LUŠTÍKOVÁ

Doba rímska, sídlisko, výrobné objekty, keramika, železná troska.

Roman period, settlement, production objects, ceramics, iron slag.

The rescue archaeological exploration in the so far unregistered archaeological site from the Neolithic, Eneolithic, Bronze and Roman period. The settlement from the Roman period. Ceramics of the Przewor culture and fine grey wheel-manufactured ceramics. Manually formed pots. Farm, production objects. Settlement finds from the turn of the older and younger Roman period. Processing of iron ore on the site.

ÚVOD

Vďaka záchrannému archeologickému výskumu v Prešove, časti Solivar, poloha Chmeľové-Tichá dolina bola v roku 2009 objavená nová lokalita z doby rímskej na východnom Slovensku.

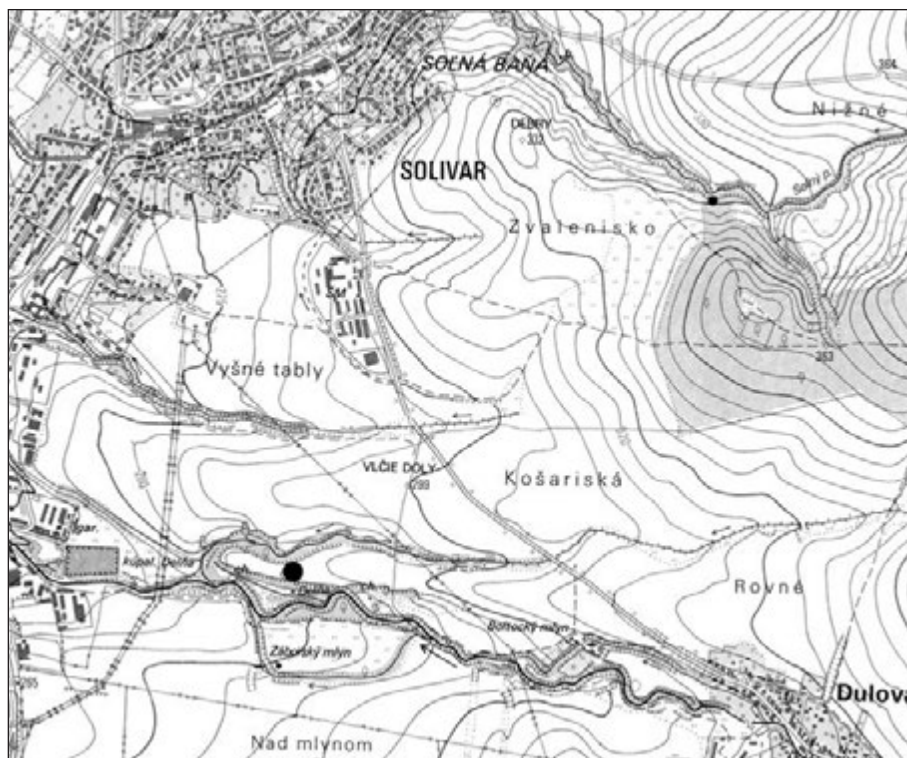
Lokalita sa nachádza na vyvýšenom ostrohu južne od Prešova. Z juhu je ohraničená riekou Delňou, zo západu a severu prevýšením o 12–19 m nad okolitým terénom. Poloha je prístupná len z východu od cesty Prešov, časť Solivar – Dulova Ves (obr. 1). Na ostrožnom výbežku je doložené okrem doby rímskej aj osídlenie z neolitu, eneolitu a doby bronzovej (*Horváthová/Luštíková, v tlači*). Predmetom príspevku sú objekty 1–4/09 a obj. 24/09 objavené v roku 2009 a objekty 35–39/10 preskúmané na parcelách v roku 2010 (obr. 2).

V roku 2009 bolo pri výstavbe komunikácií pre stavbu IBV v teréne identifikovaných päť archeologických objektov z doby rímskej. Objekt 1 až 3/09 v tesnej blízkosti pri sebe. Objekt 4/09, 4A/09 vo vzdialenosti približne 75 m západne a objekt 24/09 približne 135 m západne. V roku 2010 začala na lokalite individuálna domová výstavba na parcelách susediacich s južným okrajom cesty. Pri odhumusovaní ornice ne plochách pre rodinné domy sa postupne na troch susediacich parcelách podarilo identifikovať objekty 35/10 až 37/10 a 39/10. Objekt 38/10 bol objavený na severnom rozhraní komunikácie a parcely pri zemných prácach pre inžinierske siete.

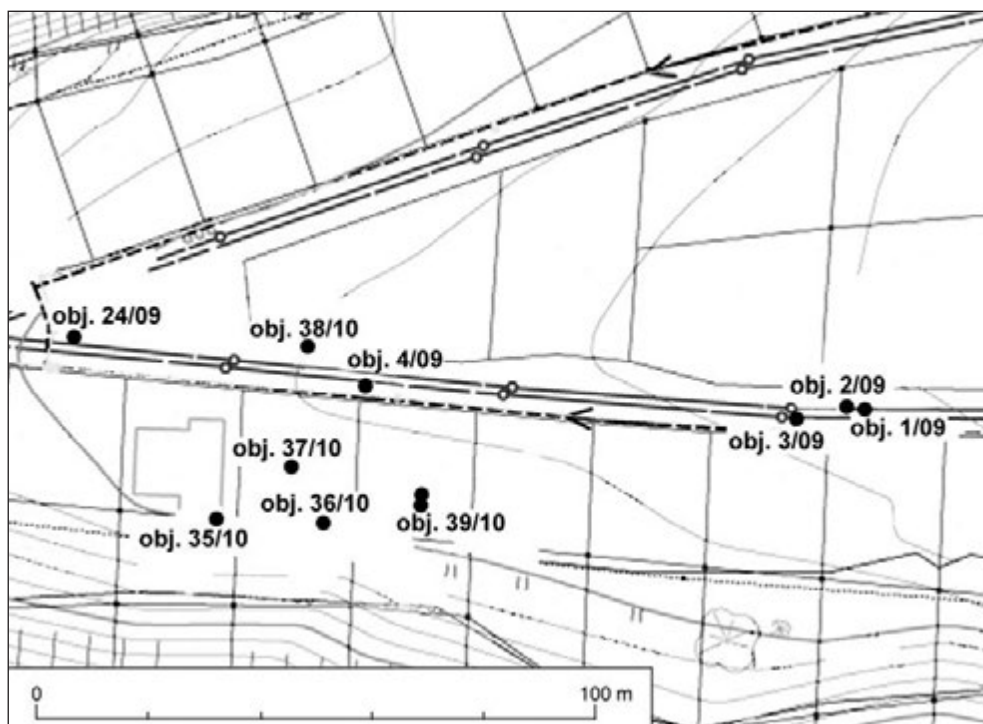
História bádania

Najstaršie nálezy z doby rímskej z územia Prešova pochádzajú z archeologických výskumov realizovaných počas výstavby nových častí Prešova v 50-tych a 60-tych rokoch 20. storočia. Lokality boli pracovne označené ako Prešov I – Pavlovičovo námestie a Budovateľská ulica, kde sa podarilo na viacerých miestach zachrániť objekty z doby rímskej a začiatku sťahovania národov (*Budinský-Krička 1963, 5, 6*). Prešov II – Mýto, severne od ulice Červenej armády (v súčasnosti Levočská ulica), tu sa preskúmalo 8 sond a osídlenie zo staršej a mladšej doby rímskej (*Lamiová-Schmiedlová 1969, 427–430*). Prešov III – sídlisko 2, južne od ulice Červenej armády (dnes Levočská) na pravobrežnej terase Torysy, kde bola porušená pec z prelomu letopočtov. Z Letnej ulice pochádzajú nálezy dáckej keramiky (*Lamiová-Schmiedlová 1969, 430*). V roku 2000 bolo preskúmané polykultúrne sídlisko Pod Kalváriou, kde sa podarilo zdokumentovať 2 objekty z doby rímskej (*Miroššayová/Tomášová 2000, 153, 154*). Zachytené je aj osídlenie z mladšej doby rímskej z Prešova, časti Solivar z polohy Delňa (*Tomášová 1991, 99*). To, že tento región mal dôležité postavenie v dobe rímskej, dokladajú aj bohato osídlené lokality severne od Prešova ako Ražňany (*Karabinoš/Vizdal 2010, 15–38*), Medzany, Šarišské Michaľany (*Lamiová-Schmiedlová 1969, 433, 411, 437*) a Ostrovany (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1999, 75*).

¹ Príspevok vznikol v rámci Grantového projektu 2/0047/12.

Obr. 1. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výšek z mapy 37-222, 1:25 000 z roku 1992 s vyznačením lokality.

Obr. 2. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Celkový plán lokality.

Opis objektov a nálezov

Objekt 1/09

Kruhová plytká jama s rovným dnom. Výplň objektu bola sivohnedá hlina s kúskami mazanice a železnou troskou. Priemer v úrovni zachytenia je 130 cm a hĺbka 20 cm. Nálezy: črepy a železná troska.

Výber materiálu

- Fragment okraja hrubostennej hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, povrch červeno hnedej farby, materiál zrnitý s prímiesou kamienkov. Rekonštruovaný priemer ústia 18 cm (tab. I: 4).
- Fragment okraja tenkostennej misky, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, svetlo sivej farby (tab. I: 2).
- Fragment okraja tenkostennej misky, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, tmavo sivej farby, jadro črepu je tehlovo červené (tab. I: 3).
- Fragment okraja tenkostennej misky, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, sivej farby, rekonštruovaný priemer ústia 17,8 cm (tab. I: 1).

Objekt 2/09

Kruhová jama s priemerom ústia 190 cm a hĺbkou 80 cm. Na povrchu sa črtala ako sivohnedý kruh. Vo výplni objektu sa dali rozpoznať tri zásypové vrstvy. Vrstva I – prepálená hlina tmavosivej až čiernej farby; vrstva II – hlina žltosivej farby s kúskami uhlíkov a mazanice; vrstva III – popolovitá hlina s kúskami uhlíkov. Steny sa mierne zužovali a prechádzali plynulo do mierne oválneho dna. Nálezy: črepy, zvieracie kosti, mazanica a železná troska.

Výber materiálu

- Fragment misy so zachovanou časťou okraja aj dna, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, povrch tmavo sivej farby, jadro tehlovočervené, rekonštruovaný priemer ústia 17 cm, priemer dna 8 cm, výška 10,5 cm. Misa má odsadené dno a plastickú obežnú lištu pod hrdlom (tab. II: 2).
- Fragment misy so zachovanou časťou okraja a dna, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, povrch hnedej farby, jadro svetlosivé, rekonštruovaný priemer ústia 20 cm, priemer dna 9,5 cm, výška 10 cm (tab. II: 4).
- Fragment okraja misy, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, povrch tmavosivej farby, jadro tehlovočervené, rekonštruovaný priemer ústia 20 cm (tab. II: 3).
- Fragment okraja misky, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, sivej farby, rekonštruovaný priemer ústia 18 cm, pod okrajom obežná rovná rytá línia (tab. I: 9).
- Fragment okraja misky, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, povrch tmavosivej farby, jadro tehlovočervené, rekonštruovaný priemer ústia 18 cm (tab. II: 1).
- Fragment dna misky so zvýraznenou profiláciou dna, vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, sivej farby, rekonštruovaný priemer dna 10 cm (tab. III: 2).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, hnedej farby (tab. I: 7).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, hnedej farby (tab. I: 5).

- Fragment okraja hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, sivo hnedej farby (tab. I: 6).
- Fragment okraja hrubostennej hrncovitej nádoby, tmavosivej až čiernej farby, vyrobenej v ruke, tesne pod okrajom zdobenej viacnásobnou vlnkou (tab. I: 10).
- Fragment dna hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, svetlohnedej farby, rekonštruovaný priemer dna 7 cm (tab. III: 1).

Objekt 3/09

Objekt pravidelného štvorcového tvaru so šírkou 110 cm a hĺbkou 30 cm. Objekt bol vyplnený väčšími okruhliakmi, na dne s vrstvou popola a do červena prepálenou východnou a západnou stenou. Nálezy: uhličky.

Objekt 4/09

Objekt väčšieho nepravidelného tvaru s rozmermi 240 až 260 cm a hĺbkou 40 cm. Dno je nerovné, steny objektu sú šikmé. Južná časť objektu bola v superpozícii s objektom označeným ako obj. 4A. Nálezy: črepy, železná troska a zvieracie kosti.

Výber materiálu

- Fragment misky so zachovaným dnom aj okrajom, vyrobenej v ruke, materiál s prímiesou kamienkov a červenohnedej farby, priemer ústia 14,5 cm, priemer dna 10 cm, výška 7,5 cm (tab. IV: 1).
- Fragment plytkej misky (kahanca) s rozšírenou časťou, sivohnedej farby, vyrobenej v ruke, rekonštruovaný priemer dna 13 cm, priemer ústia 13,5 cm, výška 3,5 cm (tab. IV: 3).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby s červenohnedým hladným povrchom, vyrobenej v ruke, rekonštruovaný priemer ústia 12 cm (tab. III: 5).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby hnedej farby, vyrobenej v ruke (tab. III: 4).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby hnedej farby, vyrobenej v ruke (tab. III: 3).
- Fragment železnej trosky v tvare odliatku dýzy, dlhý 5,5 cm, priemer 2,5 cm, vnútro je duté (tab. III: 2).

Objekt 4A/09

Západná časť pravdepodobne oválneho objektu. Východná časť objektu zasahovala mimo telesa cesty. Šírka v mieste profilu je 180 cm. V profile sa dali rozpoznať dve vrstvy. Vrstva I – ílovitá hlina sivej farby; vrstva II – ílovitá hlina sivočiernej farby. Nálezy: črepy, bronzový krúžok a zvieracie kosti.

Výber materiálu

- Fragment okraja hrncovitej nádoby tmavohnedej farby, vyrobenej v ruke, zdobená vtlačanou výzdobou na úrovni maximálnej vydutiny, materiál zrnitý, rekonštruovaný priemer ústia 22 cm (tab. IV: 5).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, tmavohnedej farby, rekonštruovaný priemer ústia 24 cm, materiál zrnitý, povrch drsný (tab. IV: 6).

- Plochý bronzový kruh s vonkajším priemerom 5,2 cm a vnútorným priemerom 3,8 cm (tab. IV: 4).

Objekt 24/09

Kruhová jama s nerovným dnom a kolmými stenami s priemerom ústia 130 cm. Výplň objektu bola sivohnedá popolovitá hlina s prímiesou uhlíkov a mazanice. Nálezy: črepy a mazanica.

Výber materiálu

- Fragment okraja hrncovitej nádoby svetlohnedej farby, vyrobenej v ruke s prímiesou drobných kamienkov, na pleciach nádoby je rad vtlačaných jamôk (tab. V: 1).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, svetlohnedej farby, hladný povrch, okraj nádoby je zdobený jemnými presekávanými ryhami v pravidelných vzdialenostiach, rekonštruovaný priemer ústia 20 cm (tab. V: 2).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, hnedej farby vyrobený na hrnčiarskom kruhu, jemne zrnitej hlíny s prímiesou sludy, zdobený obežnou dvojitou líniou na pleciach nádoby, rekonštruovaný priemer ústia 20,5 cm (tab. V: 3).

Objekt 35/10

Pravdepodobne kruhová jama, podarilo sa z nej preskúmať len východnú polovicu. Steny objektu sa v hornej časti mierne rozširujú, následne zužujú a prechádzajú do oblého dna. V profile bolo začistených päť vrstiev. Vrstva I – humusovitá, premiešaná hlina; vrstva II – sivožltá hlina; vrstva III – premiešaná žltá hlina; vrstva IV – tmavosivá hlina s mazanicou a uhlíkmi; vrstva V – popolovitá hlina. Objekt mal v mieste profilu šírku 260 cm a hĺbku 160 cm. Nálezy: črepy, mazanica, železná troska a zvieracie kosti.

Výber materiálu

- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby, tmavosivej až čiernej farby vyrobenej v ruke, jadro sivohnedé (tab. VI: 3).
- Fragment okraja misky vyrobenej v ruke, sivohnedej farby, hlina s prímiesou piesku (tab. VI: 2).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby, sivohnedej farby, hlina s prímiesou drobných kamienkov (tab. VI: 1).
- Fragment okraja nádoby vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, rekonštruovaný priemer ústia 17 cm, farba črepu svetlohnedá, na povrchu má vlešované pásy (tab. VII: 1).
- Fragment misky vyrobenej v ruke s ostrým lomom, vyhnutým okrajom, dobre vypáleným povrchom, hlina s prímiesou drobných kamienkov, rekonštruovaný priemer ústia 21 cm, priemer dna 12 cm, výška 11 cm (tab. VII: 3).
- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke s prímiesou kamienkov, povrch sivej farby, rekonštruovaný priemer ústia 16 cm (tab. VII: 4).
- Fragment tela pravdepodobne zásobnice, zdobený vtlačanými zárezmi v tvare girland (tab. VI: 4).

- Fragment okraja a tela plytkej misky tmavosivej farby vyrobenej na kruhu, povrch z vnútra aj vonku je zdobený vlešovanou výzdobou, rekonštruovaný priemer ústia 20,5 cm (tab. VII: 2).

Objekt 36/2010

Objekt tvaru obdĺžnika so zaoblenými rohmi a s rozmermi 170 x 200 cm. Vrstva I – sivá hlina; vrstva II – vrstva I premiešaná so žltou ílovitou hlinou; vrstva III – čierna popolovitá hlina; vrstva IV – červená prepálená hlina. Nálezy: črepy, mazanica, železná troska.

Objekt 37/2010

Jama kruhového tvaru, na povrchu silne prepálená a premiešaná s mazanicou. Steny sa rozširujú do strán a oblúkom prechádzajú do rovného dna. Priemer ústia je 140 cm a dna je 150 cm. Nálezy: črepy.

Objekt 38/2010

Objekt bol porušený výkopom pre elektrický kábel. Preskúmala sa jeho južná časť v šírke 200 cm a dĺžke 120 cm. Výplň bola sivá hlina, dno prepálené do červena. Severná nepreskúmaná polovica objektu zachytená v profile bola vyplnená červenou hlinou. Nálezy: črepy, závažie, železná troska.

Výber materiálu

- Fragment okraja nádoby vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, rekonštruovaný priemer ústia 28 cm, okrajová lišta je široká 4 cm a hrubá 1,3 cm, povrch je tehlovočervenej farby so sivým jadrom (tab. IX: 1).
- Fragment okraja misky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu, tmavosivej farby so svetlosivým jadrom, rekonštruovaný priemer ústia 18 cm (tab. X: 3).
- Fragment okraja a tela profilovanej misy s drsným povrchom, vyrobenej v ruke, so sivohnedým povrchom a čiernym jadrom, rekonštruovaný priemer ústia 22 cm (tab. IX: 4).
- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby s drsným povrchom, vyrobenej v ruke, hlina s prímiesou drobných kamienkov, tehlovočervenej farby, rekonštruovaný priemer ústia 16 cm (tab. X: 7).
- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby s drsným povrchom, vyrobenej v ruke, hlina s prímiesou drobných kamienkov, povrch červenej, jadro čiernej farby, rekonštruovaný priemer ústia 14 cm (tab. X: 5).
- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby s drsným povrchom, vyrobenej v ruke, hlina s prímiesou kamienkov, na povrchu sivohnedej farby. Okraj je zdobený presekávaním v pravidelných intervaloch a na vydutine tela sú nepravidelne vtlačané jamky (tab. IX: 5).
- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby s drsným povrchom, vyrobenej v ruke, s nepravidelnou vtlačanou výzdobou na zalomení a okraji, farba červeno hnedá a hlina s prímiesou kamienkov (tab. X: 1).
- Črep z tela hrncovitej nádoby hnedej farby s plastickou výzdobou (tab. X: 4).

- Fragment okraja hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, hladký povrch, farba sivá (tab. VIII: 1).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, povrch drsný, farba tmavosivá (tab. VIII: 2).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, povrch drsný, hlina s prímiesou drobných kamienkov, povrch tehlovočervenej, jadro čiernej farby (tab. VIII: 3).
- Fragment okraja hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, drsný povrch hnedej farby, hlina s prímiesou drobných kamienkov (tab. VIII: 4).
- Fragment misky vyrobenej v ruke, hlina s prímiesou kamienkov, povrch hnedosivej, jadro čiernej farby, rekonštruovaný priemer 24 cm (tab. IX: 3).
- Fragment dna hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, drsný povrch, hlina s prímiesou drobných kamienkov, hnedej farby, jadro tmavosivé, rekonštruovaný priemer dna 20 cm (tab. IX: 2).
- Fragment tela hrubostennej zásobnice s plastickou výzdobou, povrch je viacnásobne žliabkovaný, svetlohnedej farby, jadro sivé (tab. VIII: 6).
- Fragment okraja zásobnice vyrobenej v ruke so zachovanou časťou okrajovej lišty, na povrchu členenou dvoma obežnými ryhami. Na pleciach je výzdoba z ostro lomených vlnoviek, farba je tmavo sivá s tehlovočerveným jadrom, povrch hladký (tab. X: 2).
- Fragment hlineného závažia kruhového prierezu s priemerom 9 cm v mieste otvoru (tab. X: 6).

Objekt 39/2010

Objekt bol porušený výkopom základov, na povrchu sa črtal nevýraznou výplňou. Orientovaný bol v smere sever-juh. Severná časť bola plytká jama, južná časť bola hlboká kruhová jama v oboch prípadoch s rovným dnom. Nálezy: črepy, železná troska a zvieracie kosti.

Výber materiálu

- Fragment okraja a tela hrncovitej nádoby, vyrobenej v ruke, drsný povrch, hlina je zdrsená drobnými kamienkami, črep svetlohnedej farby, rekonštruovaný priemer ústia 26 cm (tab. XI: 3).
- Fragment dna hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke, červenohnedej farby, povrch nerovný, rekonštruovaný priemer dna 10 cm (tab. XI: 1).
- Fragment dna s odsadenou nôžkou vyrobený na hrnciarskom kruhu, z jemne plavenej hliny, sivej farby po vypálení (tab. XI: 2).

Objekty

Zdokumentované objekty sa dajú vzhľadom na tvar, rozmery a získaný archeologický materiál charakterizovať ako objekty technické, výrobné a ako zásobnice. Ako obydlie sa z doposiaľ preskúmaných objektov nedá označiť ani jeden.

Ako jamy, prípadne zásobnice, slúžili objekty 2/09, 24/09, 35/10, 37/10 a 39/10 kruhového tvaru s rovným, alebo kotlovitým dnom. Objekt 37/10

má tvar hruškovitej zásobnice s rovným dnom. Objekt 39/10 má rovné dno a mierne sa rozširujúce steny ku dnu. Na južnej strane bol porušený výkopom, na severnej strane sa napájal plytký vaničkovitý objekt. Jamy rovnakého tvaru označené ako zásobnice sú známe napr. zo sídlisk v Trstenom pri Hornáde (*Jurečko 1983, 301*) a v Ostrovanoch (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1999, 93*). Objekty 2/09 a 24/09 majú hĺbku do 80 cm a mierne zaoblené až rovné dno. Z objektov pochádzajú črepy, mazanica, zvieracie kosti. Železná troska sa nachádzala v jamách 2/09, 35/10 a 39/10. Jamy bez výskytu trosky pravdepodobne slúžili ako skladovacie zásobnice a sú bežné na sídliskách doby rímskej na východnom Slovensku (*Budinský-Krička 1963, 8; Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1999, 93*). Objekty 1/09 a 4/09 sú nepravidelného plytkého vaničkovitého tvaru. V oboch prípadoch sa našla vo výplni železná troska. Objekt 4/09 pozostáva z dvoch objektov označených pracovne ako 4 a 4A/09. Objekty 36/10 a 38/10 majú pravidelný obdĺžnikovitý tvar. Objekt 38/10 nebol prekovaný kompletne, jeho zdokumentovaná časť poukazuje na pravidelný pôdorys rovnakých rozmerov ako objekt 36/10. V oboch prípadoch sa vo výplni našla železná troska a hlina bola výrazne prepálená. Objekt 3/09 mal pravidelný pravouhlý tvar s rozmermi 100 x 80 cm, rovné dno a prepálené steny. Na dne bola vrstva popola a na nej poukladané okruhliaky. Takéto pravouhlé objekty označené ako piecky sa objavujú napríklad na sídlisku v Pederi (*Lamiová-Schmiedlová 1969, 417, 418*). V Ostrovanoch boli rozmiestnené vo viacerých nepravidelných radoch v juhozápadnej časti sídliska (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1990, 105; 1992, 69*). Na rozsiahlom sídlisku z doby rímskej v Csengersima-Petea v rumunsko-maďarskom pohraničí bolo preskúmaných 63 štvorcových prepálených pecok. Najpočetnejšia skupina pozostávajúca zo 42 pecok bola situovaná v severozápadnej časti preskúmanej plochy. Objekty boli zoradené v štyroch radoch v približne pravidelných odstupoch. Neďaleko prvej skupiny bola skupina 8 pecok, ostatné piecky boli situované v rámci sídliska medzi obytnými chatami a jamami. Funkcia týchto objektov je problematická. Uvažuje sa o ich súvislosti s metalurgickou činnosťou, alebo s kultovým charakterom (*Gindele/Istvánovits 2009, 15, 16*).

Keramika vyrobená v ruke

Hrnce, misky

Najpočetnejšie zastúpenú skupinu na sídlisku tvoria hrncovité nádoby vyrobené v ruke s esovitou profiláciou prevažne hnedej farby s drsným povrchom, bez výzdoby (tab. I: 4; IV: 1, 6; VII: 4; X: 5, 7). Zriedkavejšie sa vyskytujú exempláre zdobené na

tele pretláčanými jamkami po prstoch, presekávaním na okraji (tab. IX: 5; V: 2), alebo viacnásobnou vlnovkou (tab. I: 8). Hrnce sa vyskytujú v dvoch variantoch. Hrnce so širokým ústím a vyhnutým okrajom (tab. IV: 6), alebo hrnce so zúženým ústím a vyhnutým okrajom (tab. III: 5). Do skupiny v ruke vyrobenej keramiky patrí aj fragment misky z objektu 38/10 (tab. IX: 3). Hrubostenná keramika ako bežná sídlisková keramika má mnohé analógie na východoslovenských sídliskách mladšej doby rímskej ako napr.: Seňa, Peder, Šebastovce-Barca a Prešov (*Lamiová-Schmiedlová* 1969, 474), ale aj na sídlisku Jakuszowice, stanowisko 2 v Poľsku (*Rodzińska-Nowak* 2006).

Kahanec

Z objektu 4/09 pochádza fragment kahanca s rovným dnom a náznakom uška (tab. IV: 3). Výška okraja od dna je 3,5 cm. Podobné kahanec pochádzajú zo sídliska v Trstenom pri Hornáde (*Jurečko* 1983, obr. 17: 4).

Przeworská keramika

V ruke vyrobená keramika przeworskej kultúry pochádza z objektu 35/10 a 38/10. Charakteristickým tvarom je miska s výrazne profilovaným okrajom a telom (tab. VII: 3; IX: 4). Výška zachovaného fragmentu z objektu 35/10 je 11 cm a v dvoch prípadoch je možné zrekonštruovať ústie s priemerom 21 a 22 cm. Druhú skupinu przeworských nálezov predstavuje výrazne tuhovaná keramika s lešteným povrchom z objektu 38/10. Przeworská keramika je z novších výskumov známa zo sídlisk Nižná Myšľa – Alamenev (*Béř/Lamiová-Schmiedlová/Olexa* 1991, 174) a zo Ždane (*Lamiová-Schmiedlová/Olexa*, 2003, 178). Nádoby rovnakých tvarov sú známe z pohrebiska v Zemplíne, z hrobov 23 a 69 (*Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová* 1990, 302).

Keramika vyrobená na hrnčiarskom kruhu

Sivá keramika

Najpočetnejšiu skupinu keramiky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu tvorí tzv. sivá keramika z objektov 1/09, 2/09 a 38/10 (tab. I: 1–3, 9; II: 1–4; III: 2; XI: 2). Vyhotovením a sfarbením po vypálení môžeme sivú keramiku z tejto lokality rozdeliť na dva varianty (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová* 1999, 93). Prvý variant je jemná, svetlo sivá, kvalitne vypálená keramika s hladkým povrchom a sivým jadrom. Druhý variant je keramika tmavosivej až čiernej a jadrom tehlovočervenej farby. Povrch po vypálení je menej kvalitný ako pri svetlo sivej keramike. Jediným zastúpeným tvarom jemnej sivej keramiky na lokalite sú fragmenty nízkych misiek

s vyhnutým okrajom, valcovitým telom, prípadne s vtihnutou hornou časťou tela a odsadenou nôžkou. Zachované fragmenty sú nezdobené, iba ojedinele sa vyskytuje len obežná ryha (tab. I: 9), alebo prstenec pod okrajom (tab. II: 2). Rozmery misiek sa dajú rekonštruovať z dvoch fragmentov. Ich výška je 10 a 10,5 cm, priemer ústia od 17 do 20,5 cm. Dno majú rovné (tab. II: 2), alebo vypuklé s odsadenou, prstencovitou nôžkou (tab. III: 2). Prstencová nôžka sa vyskytuje na misách z najmladšieho horizontu sídliska v Ostrovanoch (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová* 1999, 94). Sivá na kruhu vyrobená keramika bez včolkovanej a vhladzovanej výzdoby je početná na sídliskách doby rímskej na východnom Slovensku. Z výskumu sídliska v Trstenom pri Hornáde z povrchovej vrstvy z mladšej doby rímskej a sídliskových objektov pochádza rozsiahly súbor jemnej sivej keramiky, nízke misky s valcovitou hornou časťou tela, prípadne s vtihnutou hornou časťou tela a plastickým obežným prstencom prípadne so žliabkom (*Jurečko* 1983, 288).

Hrnce, misky

Okrem sivej keramiky bol na hrnčiarskom kruhu vyrobený aj fragment tela plytkej tenkostennej misky z tuhovanej hliny z objektu 35/10. Jej povrch je upravený obežným vhladzovaním (tab. VII: 2). Z objektu 35/10 pochádza aj fragment okraja hrncovitej nádoby zdobený na pleciah jemnou vhladzovanou výzdobou (tab. VII: 1). Úprava povrchu jemným vhladzovaním sa vyskytuje v neskorej dobe rímskej. Podobne upravený povrch majú aj dva fragmenty mís z povrchového zberu zo Ždane (*Lamiová-Schmiedlová/Olexa* 2003, 179). Z objektu 24/09 pochádza fragment na kruhu vyrobenej hrncovitej nádoby z piesčitej hliny s prímiesou sludy. Povrch je červenohnedej farby. Na pleciah je zdobený dvoma obežnými líniami (tab. V: 3).

Zásobnice

Fragmenty zásobníc vyrobených na hrnčiarskom kruhu pochádzajú z objektov 35/10 a 38/10. Časť okraja zásobnice so zhrubnutou, členenou okrajovou lištou, tzv. Krausengefäs je zdobený dvoma obežnými vlnovkami pod okrajom (tab. X: 2). Tento typ zásobnice s vlnkovou sa vo veľkom množstve vyskytuje v mladšej dobe rímskej (*Lamiová-Schmiedlová* 1969, 476). Fragment z tela veľkej nádoby, pravdepodobne zásobnice je zdobený viacnásobne, oblúkovite prehnutými plastickými lištami (tab. VIII: 6). Fragment zásobnice zdobený na povrchu girlandami z pretláčaných jamiek v tvare šošoviek (tab. VI: 4) výzdobou pripomína výzdobu na hrncoch. Zásobnice sa na sídliskách vyskytujú počas celej doby rímskej (*Lamiová-Schmiedlová/Olexa* 2003, 179).

Ostatné nálezy

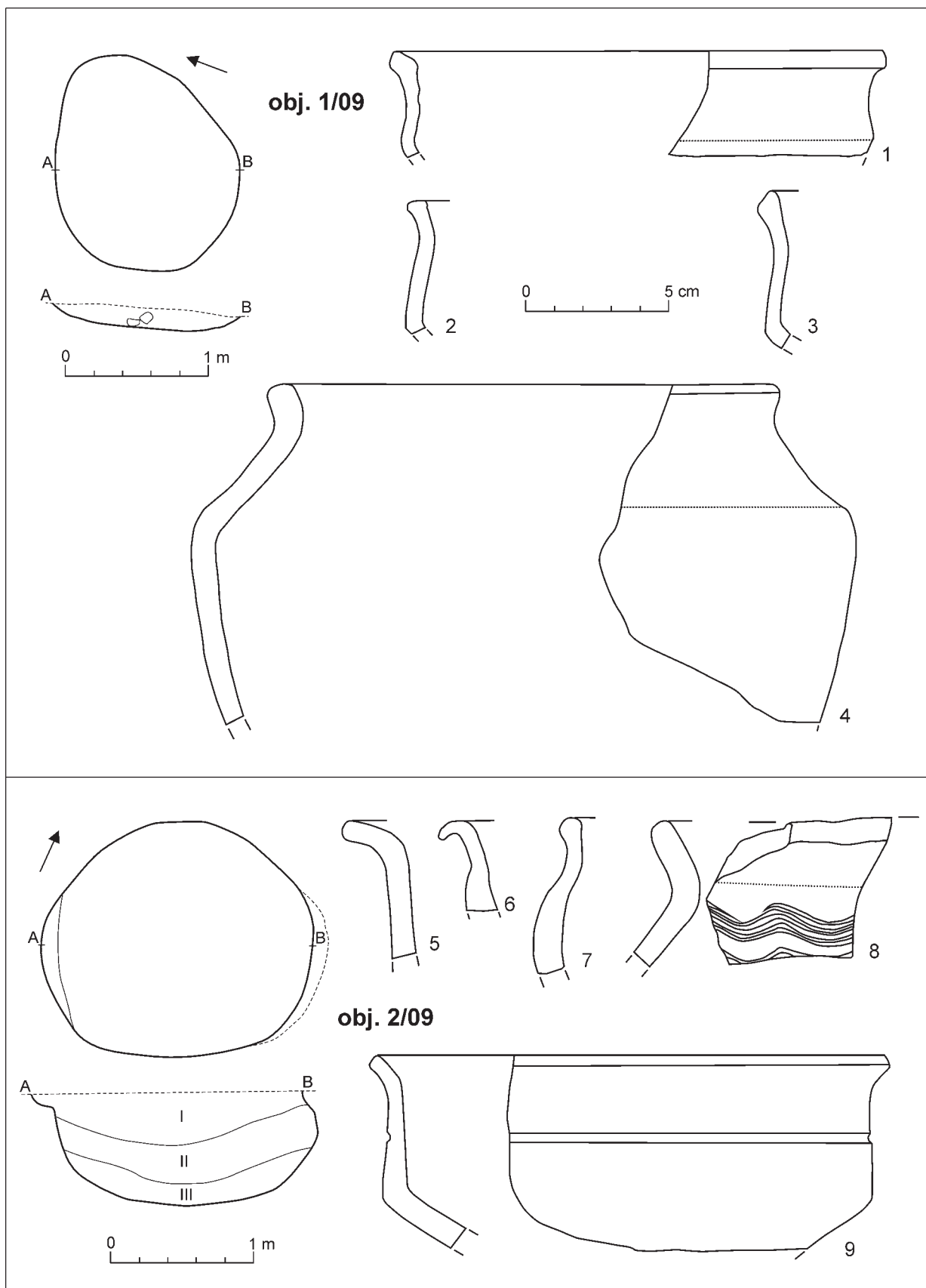
Z objektu 4/09 pochádza plochý bronzový kruh s priemerom 5 cm s obdĺžnikovitým prierezom (tab. IV: 4). Jeho funkcia je neznáma, dá sa len predpokladať, že tvoril súčasť konského postroja, alebo súčasť opaska podobne ako železný krúžok z Nižnej Myšle, Alameneva (*Béres/Lamiová-Schmiedlová/Olexa 1991, 173*). Hlinené závažie pochádza z objektu 38/10. Je to fragment kužeľovitého závažia s otvorom a zaoblenou hornou časťou (tab. X: 6). V objekte 4A/09 sa našiel železný fragment v tvare odliatku (tab. IV: 2). Z objektov 1/09, 2/09, 4/09, 35/10, 36/10, 38/10 a 39/10 pochádza veľké množstvo železnej trosky. Zvieracie kosti sa našli v objektoch 2/09, 4/09, 4A/09, 35/10 a 39/10.

ZÁVER

Na lokalite Prešov, časť Solivar, poloha Chmeľové-Tichá dolina bola preskúmaná malá časť sídliska z doby rímskej. Z desiatich preskúmaných objektov nemožno ani jeden označiť za obydlie. Získaný archeologický materiál z uzavretých nálezových celkov reprezentuje prevažne keramika. Absencia chronologicky citlivých nálezov neumožňuje presnejšie datovanie jednotlivých objektov. Keramiku je možné rozdeliť do troch základných skupín na základe jej vyhotovenia a vzhľadu. Keramika przeworskej kultúry, jemná sivá keramika a v ruke vyrobená keramika. Keramika przeworskej kultúry sa našla v objektoch 35/10 a 38/10. Przeworská kultúra sa na východnom Slovensku objavuje koncom 1. stor. (*Lamiová-Schmiedlová 2004, 323*) a prežíva do mladšej doby rímskej (*Lamiová-Schmiedlová 1992, 78*). S jej expanziou na území Slovenska sa počíta

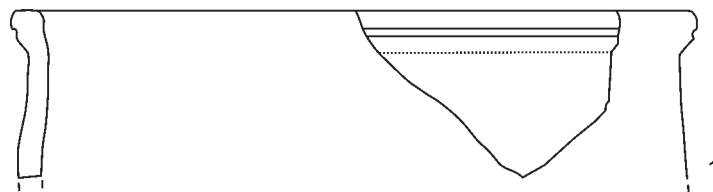
ešte v období sťahovania národov (*Soják 2009, 107*). Jemná sivá na kruhu točená keramika typická pre mladšiu až neskorú dobu rímsku (*Lamiová-Schmiedlová/Olexa 2003, 178, 179*) sa našla v objektoch 1/09, 2/09, 38/10. Esovite profilované hrnce s drsným povrchom, zdobené pretláčanými jamkami, presekávaným okrajom, viacnásobnou vlnovkou alebo fragmenty bez výzdoby je možné rámcovo datovať do mladšej doby rímskej (*Lamiová-Schmiedlová 1969, 474*). Vyskytujú sa v objektoch s jemnou sivou keramikou aj v objektoch s keramikou przeworskej kultúry. Na základe analógií keramiky zo sídlisk na východnom Slovensku ako aj v Maďarsku a v Poľsku sú objekty datované do mladšej doby rímskej. Objekty 35/10 a 38/10 s keramikou przeworskej kultúry je možné datovať na prelom staršej a mladšej doby rímskej a na začiatok mladšej doby rímskej.

Na sídlisku bolo možné zdokumentovať malý úsek hospodársko-výrobnej časti zameranej na spracovanie železnej rudy, na čo poukazuje výskyt železnej trosky v objektoch 1/09, 2/09, 4/09, 35/10, 36/10, 38/10 a 39/10. O regionálnom spracovaní železa svedčí aj nález objektu z mladšej doby rímskej v Prešove, časť Solivar, v polohe Delňa, v ktorom sa našlo veľké množstvo železnej trosky (*Tomášová 1991, 99*). Na spracovanie tejto suroviny z okolia Prešova poukazuje lokalita Medzany, kde bolo preskúmaných niekoľko objektov zameraných priamo na spracovanie železnej rudy (*Lamiová-Schmiedlová 1987, 27–40*). Novoobjavená lokalita v Prešove Solivare charakterom objektov a nálezov nijako nevybočuje z rámca osídlenia počas doby rímskej na východnom Slovensku. Archeologický výskum bol vykonaný len na malej ploche celkovej rozlohy sídliska. Ďalšie poznatky o osídlení tejto lokality by mohlo priniesť pokračovanie výskumu na okolitých parcelách.

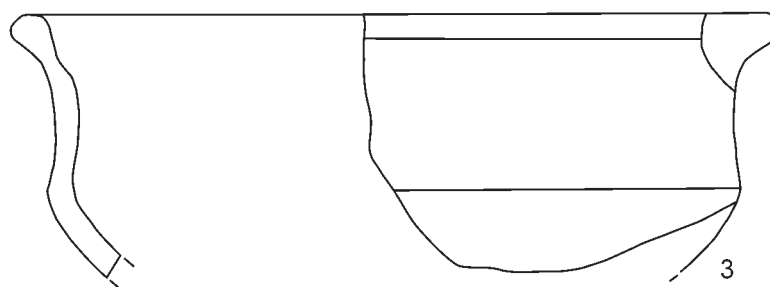
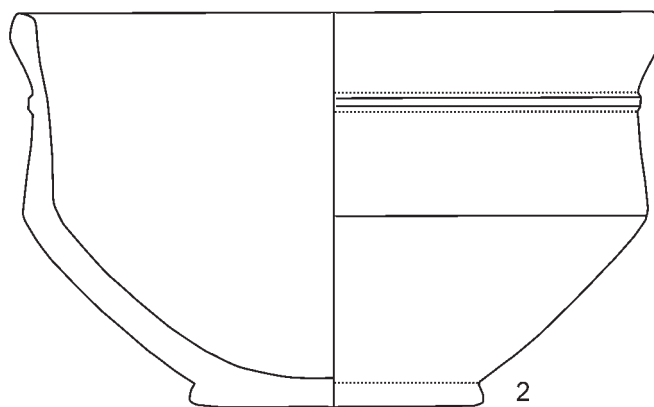

Tab. I. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

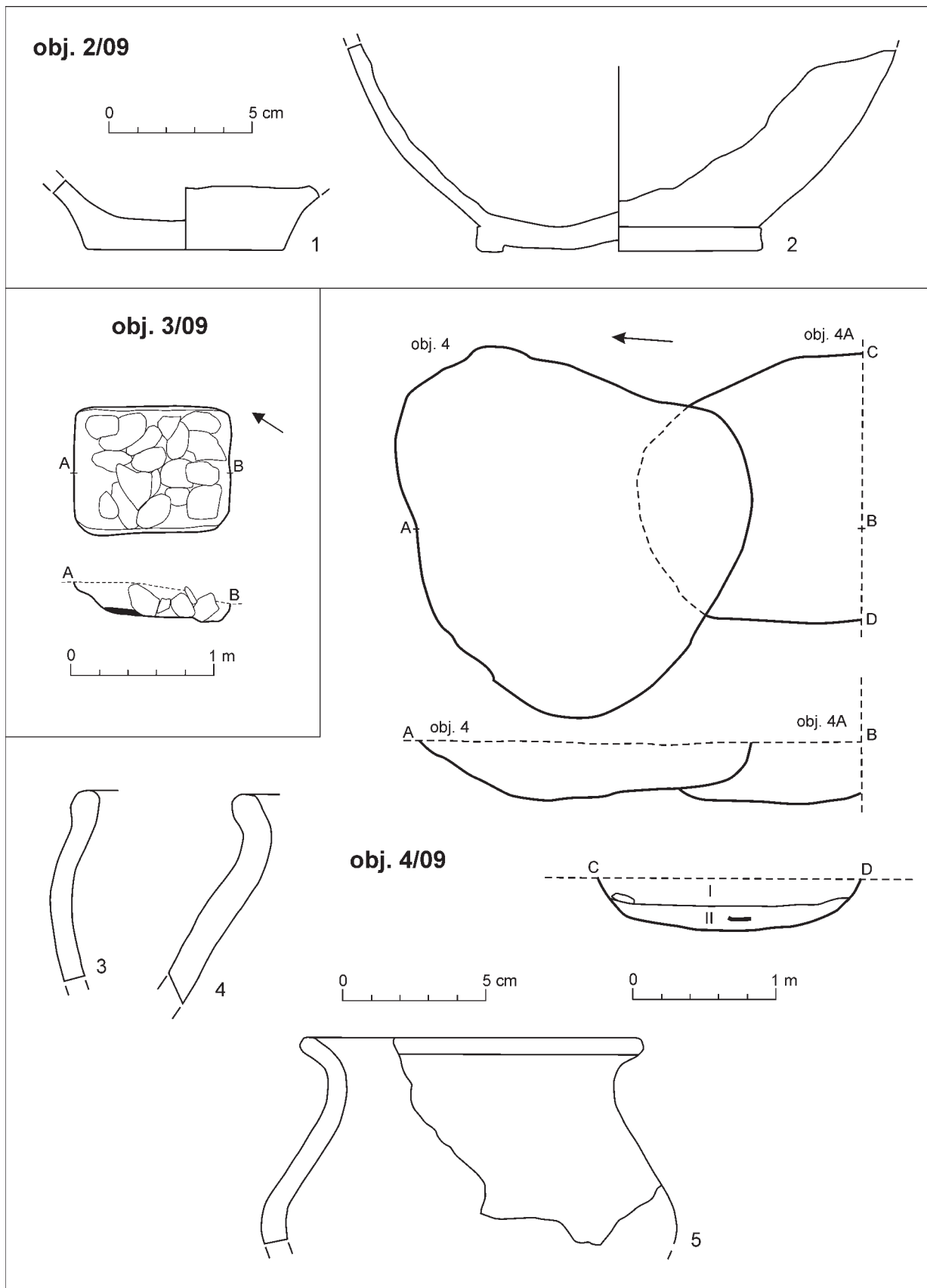
obj. 2/09

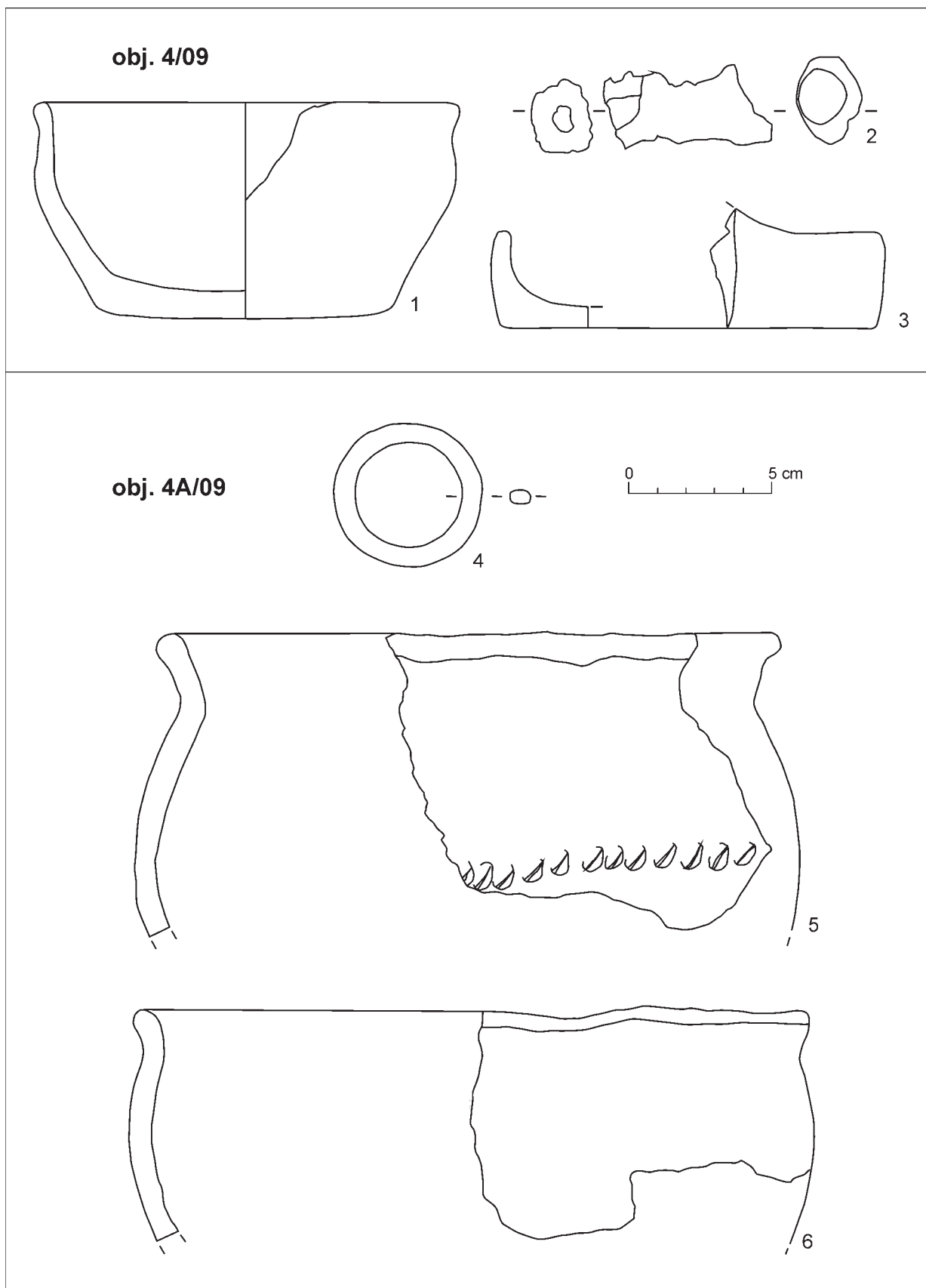
0 5 cm

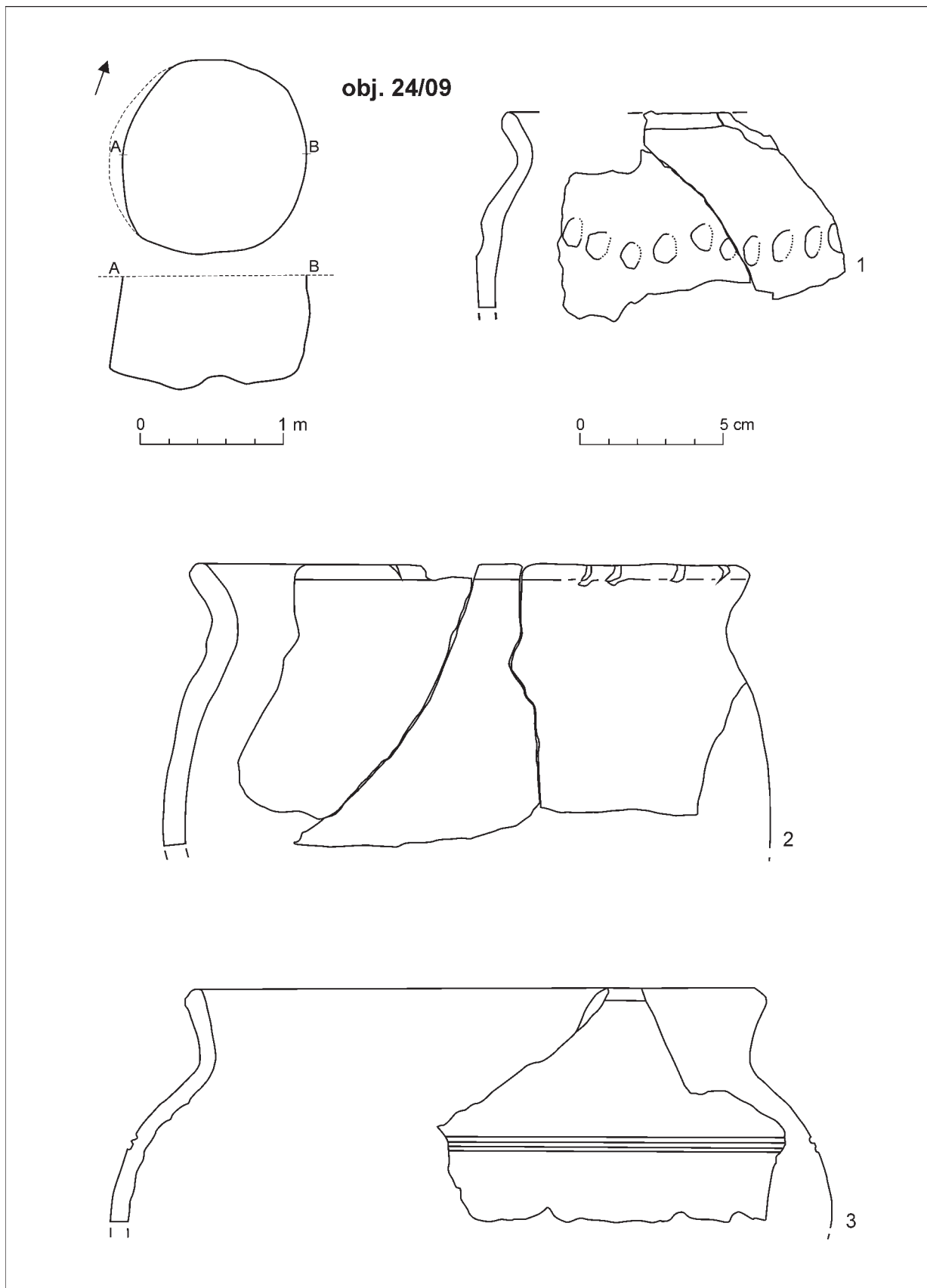
Tab. II. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

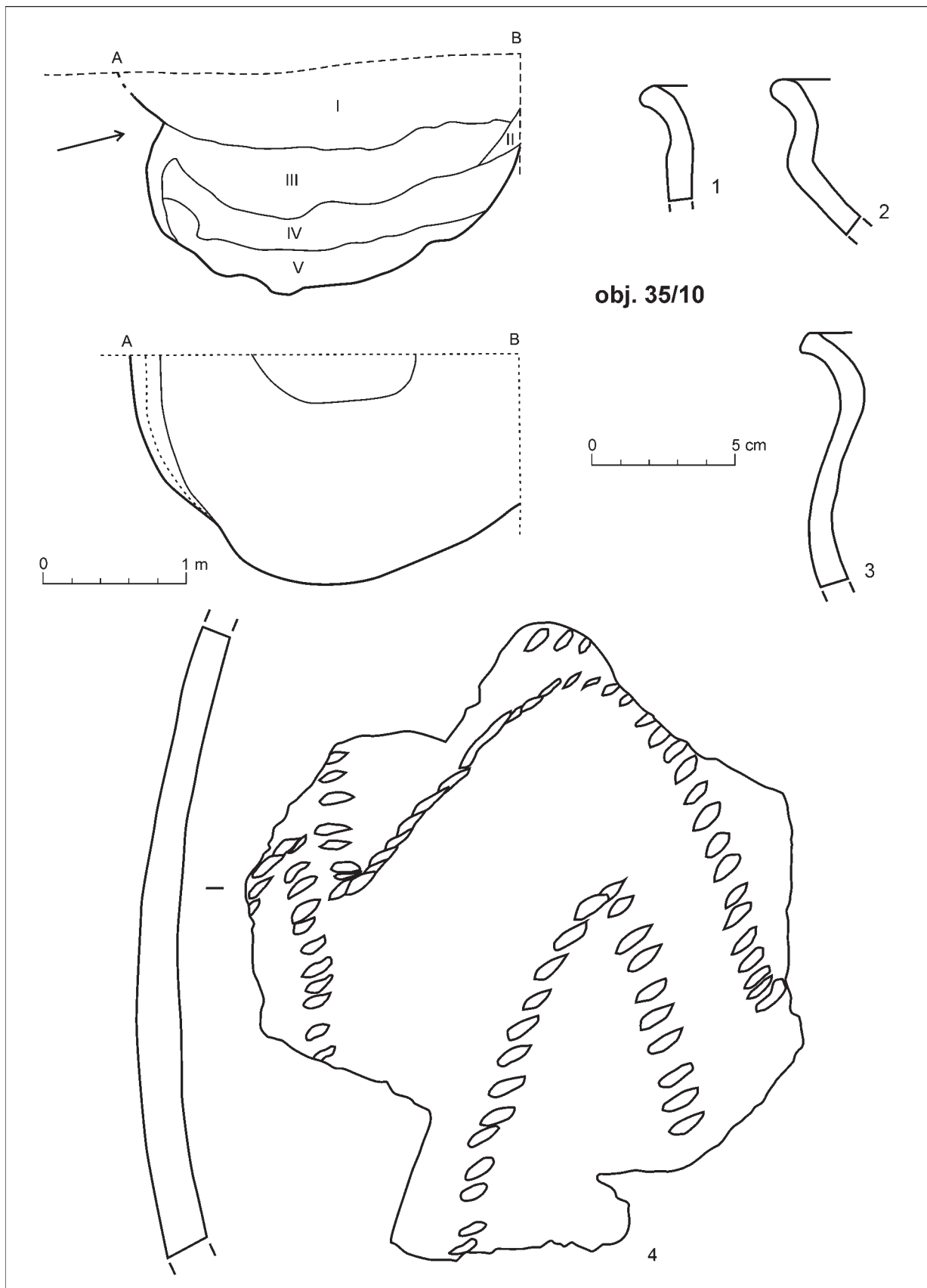
Tab. III. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

Tab. IV. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

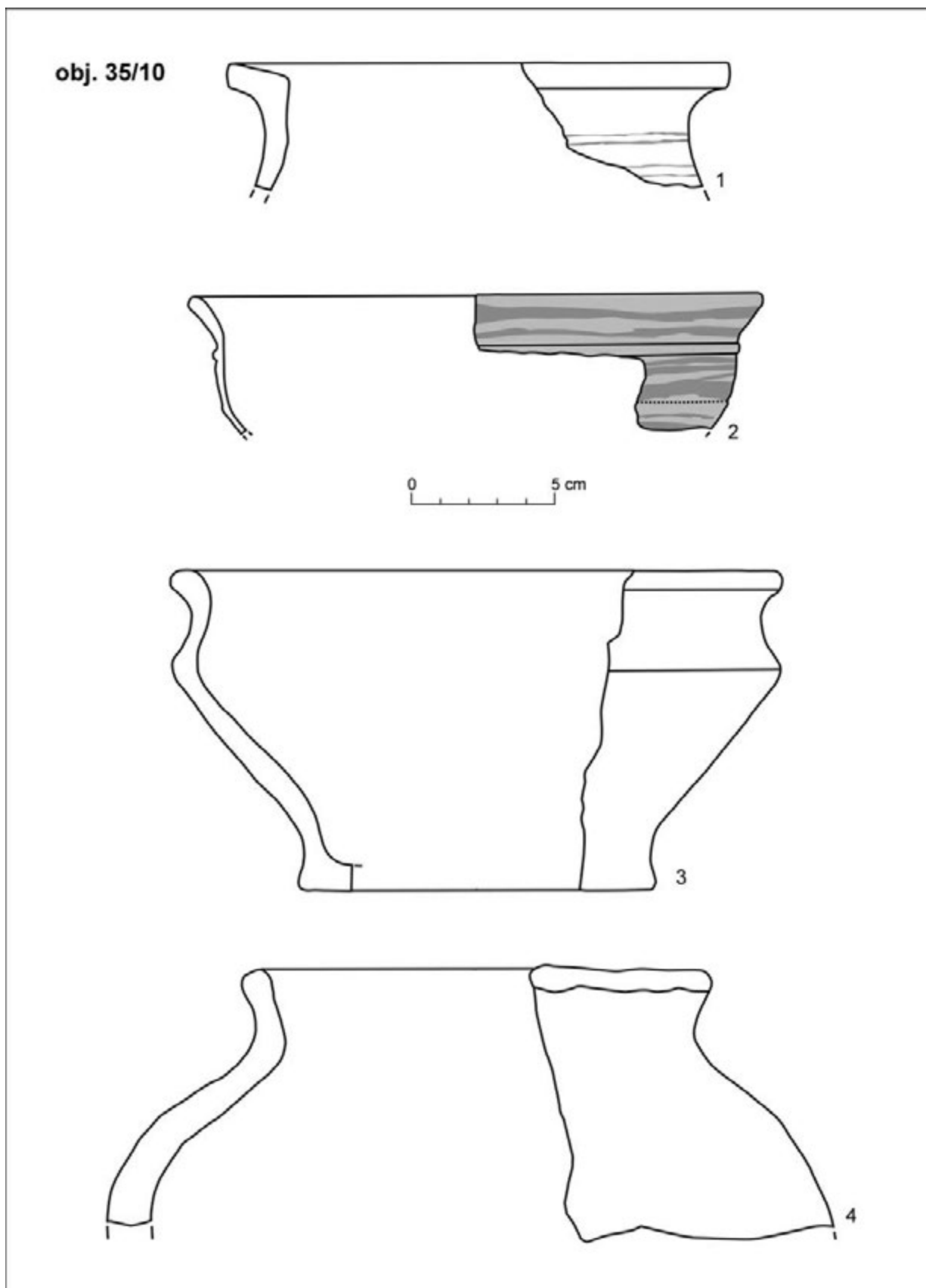

Tab. V. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

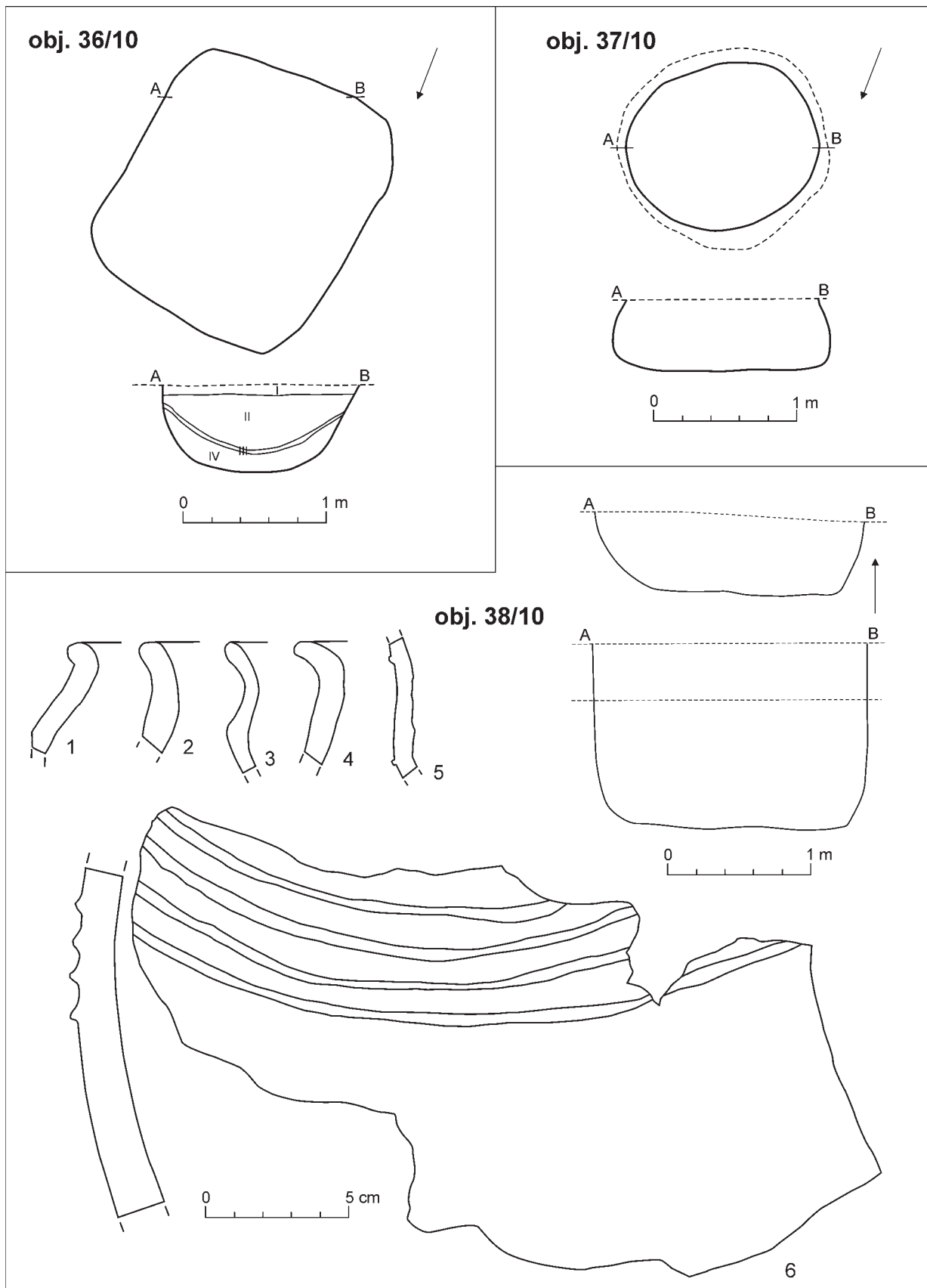

obj. 35/10

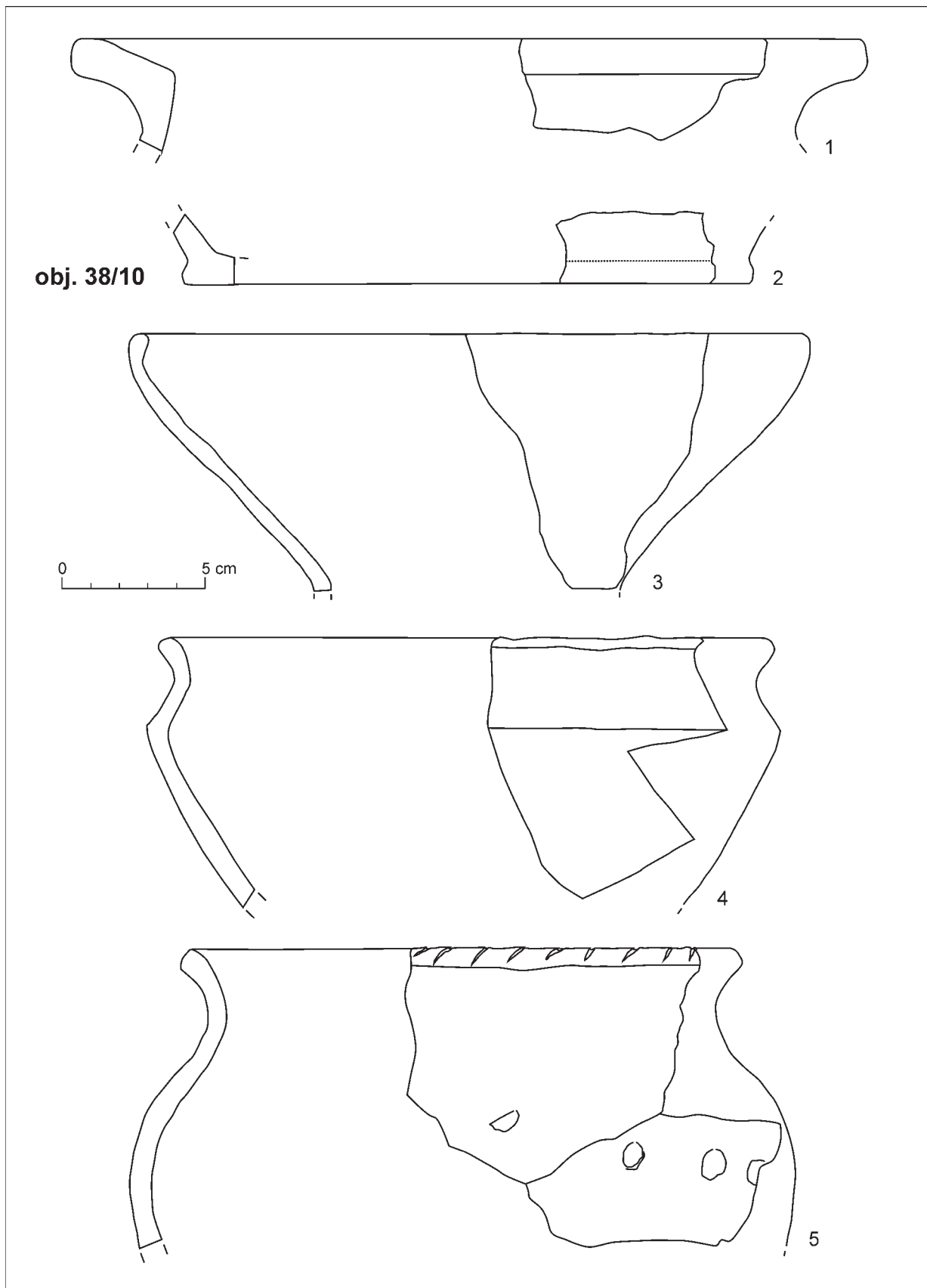
Tab. VI. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

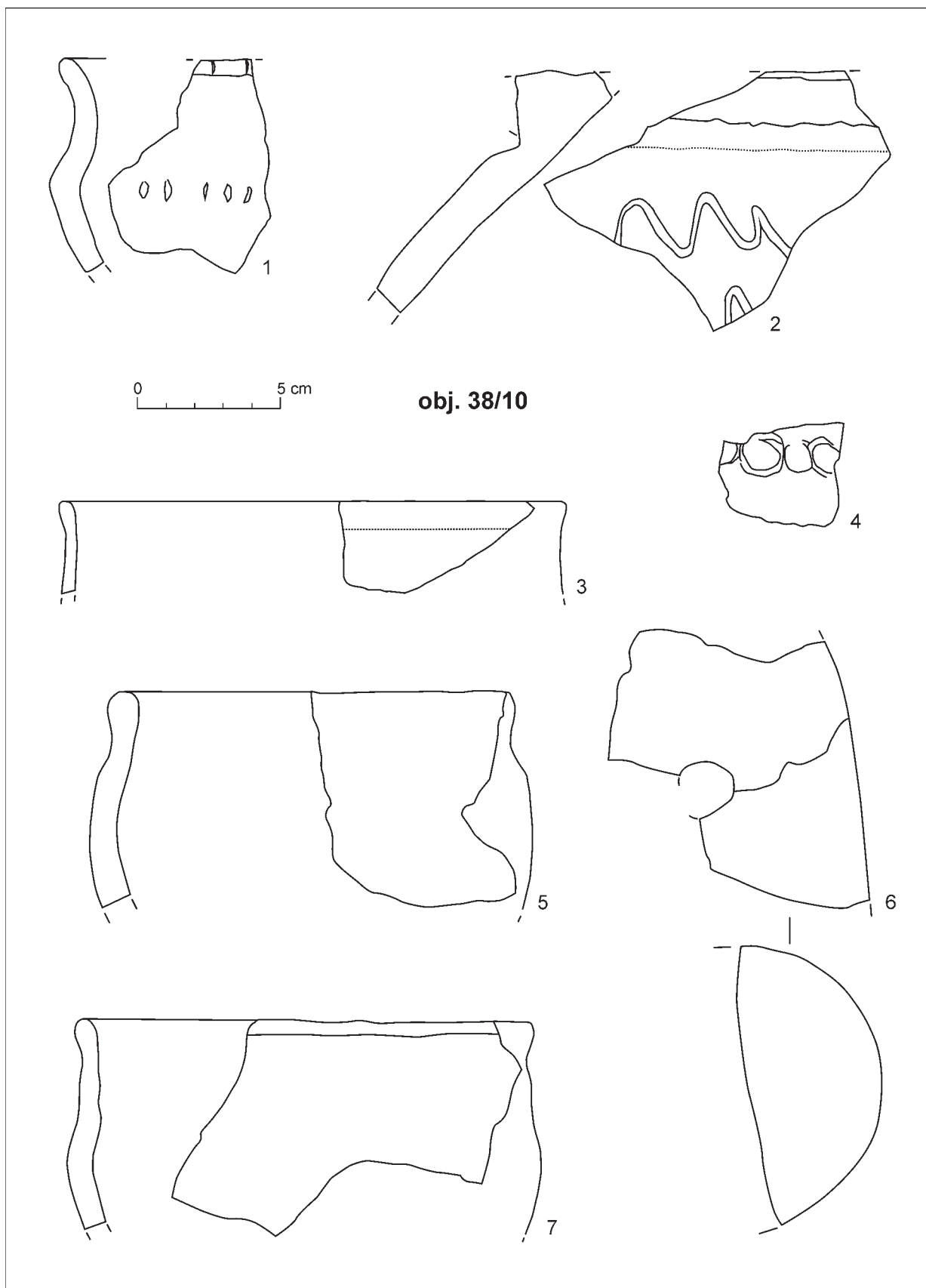
Tab. VII. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

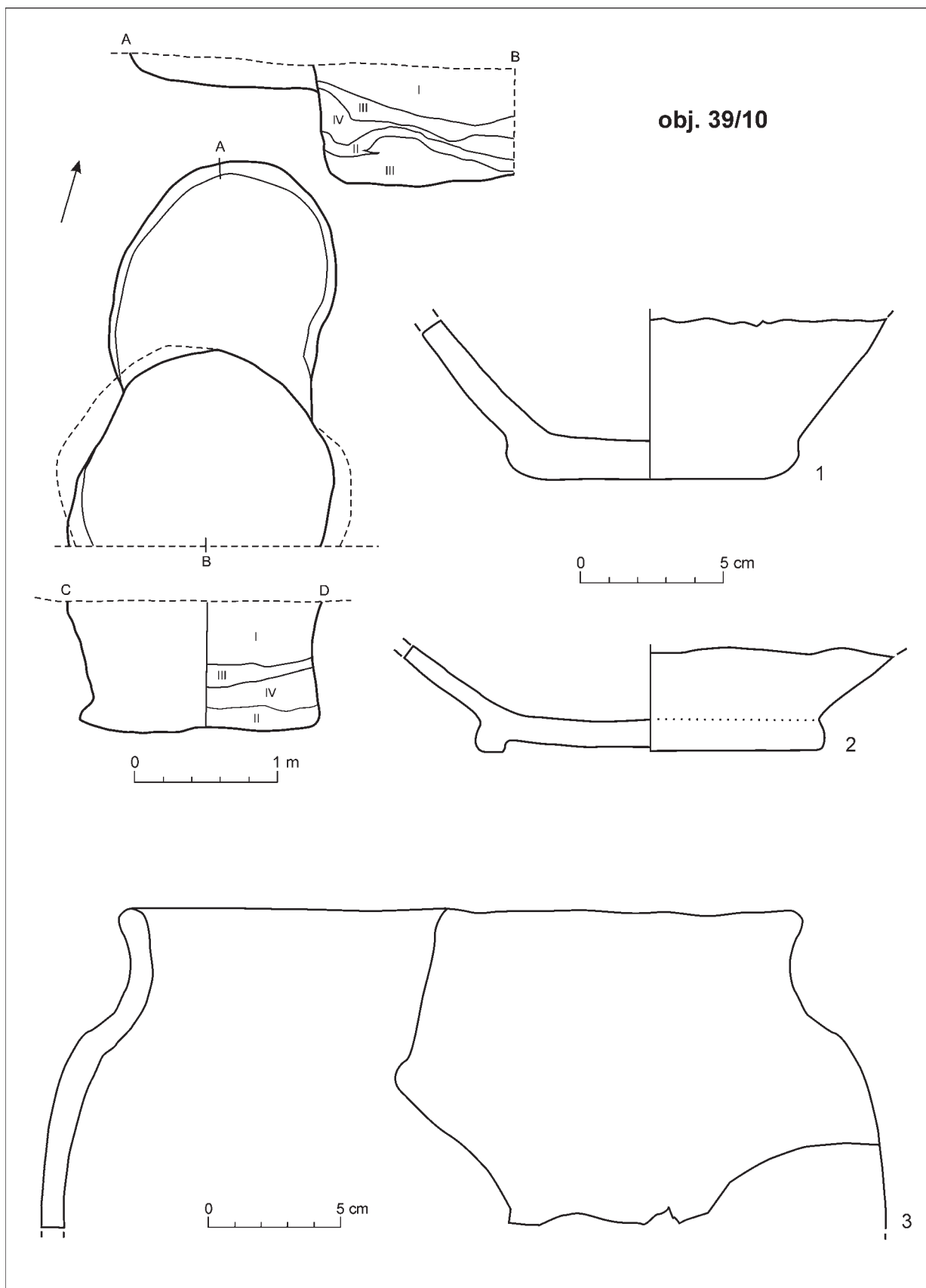
Tab. VIII. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

Tab. IX. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

Tab. X. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

Tab. XI. Prešov, časť Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Výber nálezov.

LITERATÚRA

- Béres/Lamiová-Schmiedlová/Olexa 1991 – J. Béres/M. Lamiová-Schmiedlová/L. Olexa: Záchranný výskum na polykultúrnom sídlisku v Nižnej Myšli, poloha Alamenev, okr. Košice. Vsl. Pravek 3, 1991, 166–192.
- Budinský-Krička 1963 – V. Budinský-Krička: Sídlisko z doby rímskej a sťahovania národov v Prešove. Slov. Arch. 11, 1963, 5–58.
- Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990 – V. Budinský-Krička/M. Lamiová-Schmiedlová: A late 1st century B. C. – 2nd century A. D. cemetery at Zemplín. Slov. Arch. 28, 1990, 245–355.
- Gindele/Istvánovits 2009 – R. Gindele/E. Istvánovits: Die römische Siedlung von Csengersima-Petea. Satu Mare 2009.
- Horváthová/Lušítková, v tlači – E. Horváthová/L. Lušítková: Záchranný archeologický výskum v Prešove. AVANS 2009, v tlači.
- Jurečko 1983 – P. Jurečko: Príspevok k riešeniu problematiky osídlenia východného Slovenska v dobe rímskej. Hist. Carpatica 14, 1983, 277–354.
- Karabinoš/Vizdal 2010 – A. Karabinoš/M. Vizdal: Archeologický výskum polykultúrnej lokality v Ražňanoch (okres Sabinov) v roku 2009. Annales Historici Presovienses 9, 2010, 15–37.
- Lamiová Schmiedlová 1969 – M. Lamiová-Schmiedlová: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. Slov. Arch. 17, 1969, 403–501.
- Lamiová-Schmiedlová 1987 – M. Lamiová-Schmiedlová: Evidence of Iron-Working during the Roman period in Medzany. Slov. Arch. 35, 1987, 27–40.
- Lamiová-Schmiedlová 1992 – M. Lamiová-Schmiedlová: Chronologie der römischen Kaiserzeit in der Ostslowakei. In: K. Godłowski/R. Madyda-Legutko (Red.): Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Laténezeit bis zum Frühmittelalter. Materialien der III. Internationalen Symposiums: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet. Kraków 1992, 75–79.
- Lamiová-Schmiedlová 2004 – M. Lamiová-Schmiedlová: Kontakty východného Slovenska a juhovýchodného Poľska v 1.–5. storočí n. l. In: J. Gancarski (Red.): Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Materiały z konferencji. Krosno 2004, 323–328.
- Lamiová-Schmiedlová/Olexa 2003 – M. Lamiová-Schmiedlová/L. Olexa: Sídliskové nálezy zo Ždane. okr. Košice-okolie. Vsl. Pravek 6, 2003, 175–188.
- Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1990 – M. Lamiová-Schmiedlová/B. Tomášová: Pokračovanie výskumu v Ostrovanoch. AVANS 1988, 1990, 105–106.
- Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1990 – M. Lamiová-Schmiedlová/B. Tomášová: Štvrtá etapa výskumu v Ostrovanoch. AVANS 1990, 1992, 68–69.
- Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1999 – M. Lamiová-Schmiedlová/B. Tomášová: Nálezový horizont z prelomu doby rímskej a doby sťahovania národov na viacvrstvovom sídlisku v Ostrovanoch. Slov. Arch. 47, 1999, 75–132.
- Mirošayová/Tomášová 2000 – E. Mirošayová/B. Tomášová: Záchranný výskum na diaľničnom privádzači Prešov-západ. AVANS 2000, 2001, 153–154.
- Rodzińska-Nowak 2006 – J. Rodzińska-Nowak: Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. Kraków 2006.
- Soják 2009 – M. Soják: Osídlenie Spiša v dobe rímskej, sťahovanie národov a v 8.–12./13. storočí. Historia Scopusii I, Bratislava – Kraków 2009, 78–123.
- Tomášová 1991 – B. Tomášová: Nálezy z okolia Prešova. AVANS 1989, 1991, 99–100.

Mgr. Lucia Lušítková
Archeologický ústav SAV
Hrnčiarska 13
SK – 040 01 Košice
lustikova@saske.sk

RESCUE EXPLORATIONS IN THE SETTLEMENT FROM ROMAN PERIOD IN PREŠOV, CITY PART SOLIVAR

Lucia Lušítková

Summary

The Chmelové-Tichá dolina site, discovered in 2009, is situated on an elevated promontory south of Prešov. In the south it is limited by the Delňa River, while in the west and north by a 12–19 m elevation against the neighbouring terrain. The site is accessible only in the east from the Prešov

road, the Solivar – Dulova Ves part. In addition to Roman period, the site shows evidence of settlement from Neolithic, Eneolithic, and Bronze Age. In 2009 four objects from Roman period (1–4/09, 4A/09), and in 2010 five additional objects (35–39/10), were analysed.

With regard to their form, dimensions, and the acquired archaeological material, the documented objects may be characterised as technical and production objects, as well as storage containers. Of the objects analysed so far, none can be marked as a dwelling. As pits, or storage containers, are marked objects 2/09, 24/09, 35/10, 37/10 and 39/10 of circular shape with straight or cauldron-shaped bottom. Objects 1/09 and 4/09 are of irregular, shallow tub shape. Objects 36/10 and 38/10 have regular oblong shape. The object 3/09 had a regular right-angled shape with dimensions of 100 x 80 cm, a flat bottom and burnt walls. On the bottom was found a layer of ash on which pebbles were arranged. The iron slag was found in pits 2/09, 4/09, 24/09, 35/10, 36/10, 38/10 and 39/10. The pits with no slag probably served as storage containers.

The most numerous group of ceramics made on a potter's wheel consists of the so-called grey ceramics from objects 1/09, 2/09 and 38/10 (Pl. I: 1–3, 9; II; III: 2; XI: 2). Fragments as well as entire profiles of low bowls with bent edge, cylinder-shaped body, or an indrawn upper part of the body and the set-back leg do not have a decoration, occasionally just circulatory furrow, or a ring under the edge. In addition to grey ceramics, the potter's wheel was also used to make fragment of the body of shallow thin-walled bowl from object 35/10 (Pl. VII: 2) and fragment of the edge of pot-shaped container with polishing treated surface (Pl. VII: 1). From the object 24/09 comes fragment of the body and edge of the wheel-manufactured pot-shaped container decorated with two circulatory lines (Pl. V: 3).

Pot-shaped containers, handmade as common settlement ceramics mostly of brown colour with rough surface, without decoration (Pl. I: 4; IV: 1, 6; VII: 4; X: 5, 7), make up in this case the most numerous group. Some specimens are decorated (Pl. IX: 5; V: 2; I: 8). The fragment of burner from object 4/09 (Pl. IV: 3) and the bowl fragment from object 38/10 (Pl. IX: 3) are also handmade. The handmade ceramics of Przewor culture comes from object 35/10 and 38/10. The characteristic shape is a bowl with sharply profiled body and open aperture (Pl. VII: 3; IX: 4). Fragments of storage containers come from objects 35/10 and 38/10, a typical Krausengefäß with widely decorated ledge (Pl. X: 2) and fragments decorated with plastic and extruding decoration (Pl. VIII: 6; VI: 4).

From object 4/09 comes a flat bronze circle (Pl. IV: 4), a fragment of clay weight from object 38/10 (Pl. X: 6) and from object 4A/09 a fragment of iron slag in the form of blast tube cast (Pl. IV: 2). Animal bones were found in objects 2/09, 4/09, 4A/09, 35/10 and 39/10.

In the site Prešov, part Solivar, position Chmeľové-Tichá dolina, only a small part of the settlement was explored.

We managed to document a small section of the farm-production part of the settlement, focused on the processing of iron ore, which is shown by the occurrence of slag in objects 2/09, 4/09, 24/09, 35/10, 36/10, 38/10 and 39/10. Based on the analogy of ceramics from settlements in eastern Slovakia as well as in Hungary and Poland, the objects are dated to the younger Roman period. The objects 35/10 and 38/10 with the ceramics of Przewor culture may be dated to the turn of the older Roman period, potentially to the beginning of the younger Roman period. By the character of objects and finds the newly discovered settlement does not step out from the settlement framework occurring during Roman period in eastern Slovakia. Archaeological research was carried out only on a small part of the entire settlement's area. Further information on the settlement of the site could be brought by continuing research in the neighbouring plots.

Fig. 1. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Map section 37-222, 1:25 000 from 1992 with marked site.

Fig. 2. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Overall plan of the site.

Pl. I. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. II. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. III. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. IV. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. V. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. VI. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. VII. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. VIII. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. IX. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. X. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Pl. XI. Prešov, part Solivar, Chmeľové-Tichá dolina. Selection of finds.

Translated by Anton Pokrivčák

К ВОПРОСУ О ПЛЕМЕННОЙ АТРИБУЦИИ ЧОМСКОГО МОГИЛЬНИКА

ИГОРЬ ПРОХНЕНКО

Верхнее Потисье, венгры, печенеги, кочевники, могильник, городище.

Upper Tisza region, Hungarians, Pechenigs, nomadic tribes, necropolis, fortified settlement.

Cartography and chronology of groups of findings which came to the content of burial complexes of Choma cemetery pointed on moving of nomads from North Black Sea through Voluny and Moldova in Precarpathia, and next on lands of Upper Tisza in the second half of 10th Century. It allows to identify Choma cemetery exactly with Pechenig hordes.

На территории Карпато-Дунайского ареала известны тысячи погребений кочевников, среди которых отдельную группу составляют памятники Верхнетисского региона конца I тыс. н.э. Представлены они захоронениями Нижних Ворот, Пидполозья, Свалявы, Оросиева, Берегова, Чомы, Земплина, Стреды над Бодрогом, Вечи, Добры, **Сигетуа-Мармацея и другими, определёнными в научной литературе как древности венгров (угров) периода завоевания “новой Отчизны”** (Фодор 1992, 138–139; Kobály 2001, 197–224).

Основой для подобной идентификации памятников послужили сведения письменных источников о проникновении венгерских племён в Карпато-Дунайский ареал через Верхнее Потисье в конце IX – начале X вв. Повышенный интерес средневековых авторов к этимномадам был вызван тем, что за незначительный промежуток времени именно они стали одной из основных военно-политических сил на новых землях, где на рубеже X–XI вв. создали раннефеодальное государство – Венгерское королевство.

Наиболее детально история проникновения угров в Потисье описана анонимным нотариальным венгерского короля Бейлы III на рубеже XII–XIII вв. На основании его свидетельств (*Gesta Hungarorum* 2005, 12, 3) в историографии возникла гипотеза о вторжении на территорию региона через Верецкий перевал племён, возглавляемых Алмошем (*A honfoglaló* 1996; Kobály 2001, 197–224), что привело к разгрому местных центров-градов

(Унг, Боржава, Земплин) славянского княжества Лаборца (Пеняк 1980, 149,170; Тиводар 2003, 21). Недостоверность данных средневекового хрониста была установлена в ходе археологических исследований, позволивших отрицать существование укреплений на указанных пунктах в IX в., а следовательно и утверждать невозможность их разгрома пришлыми венгерскими племенами (Прохненко 2007, 34–43; 2010a, 411; 2010б, 30–43).

Более того, анализ письменных источников позволяет говорить о проникновении в Верхнее Потисье в течение X в. двух групп кочевых племён со значительным временным интервалом. Первая, вышеупомянутые угры, получила название “турки” (*Багрянородный Константин* 1982, 40), “мадяры, гунгвары” (*Gesta Hungarorum* 2005, 12, 13) и собственно “угры” (*Лимонис русский* 1989, 11). Вторая группа кочевников – печенеги (вторая половина X в.), проходит в трудах Константина Багрянородного и Анонимуса под этнонимами “пачинакиты” (*Багрянородный Константин* 1982, 12, 36) и “бешенеи” (*Gesta Hungarorum* 2005, 57).

Отмеченные письменной традицией две группыномадов требуют пересмотра устоявшейся в научной литературе атрибуции их археологических памятников в регионе конца I тыс. н.э. как исключительно венгерских. Идентификацию древностей значительно затрудняет многоплеменной состав кочевнических орд. Отсутствие точных черт, характеризующих только угорские или только печенежские погребения,

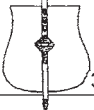

НАЗВАНИЕ	ТИП I	ТИП II	ТИП III	ТИП IV	ТИП V	ТИП VI
КЕРАМИКА	 1	 2	 3			
КРЕСАЛА	 4	 5	 6			
НОЖИ	 7	 8				
СЕРЬГИ	 9	 10	 11			
БРАСЛЕТЫ	 12	 13				
ПЕРСТНИ	 14	 15				
ПОЯСНЫЕ ПРЯЖКИ	 16	 17	 18	 19		
БУСЫ	 20	 21	 22 23	 24	 25	 26
ПУГОВИЦЫ	 27 28	 29 30	 31			
БУБЕНЧИКИ	 32 33					
ОБКЛАДКА ТАШКИ	 34					
НАКЛАДКИ	 35	 36	 37			
МОНЕТА	 38					

Рис. 1. Чома (ур. Сипа Хат). Типология бытовых вещей, украшений и принадлежностей одежды.

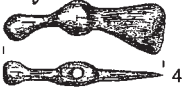
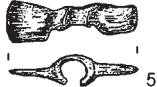

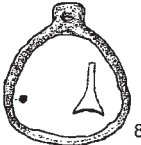

НАЗВАНИЕ	ТИП I	ТИП II	ТИП III
МЕЧ			
ПАЛАШ			
САБЛИ			
ТОПОРЫ			
НАКОНЕЧНИКИ СТРЕЛ			
СТРЕМЕНА			
УДИЛА			
ПОДПРУЖНЫЕ ПРЯЖКИ			

Рис. 2. Чома (ур. Сипа Хат). Типология предметов вооружения и снаряжения всадника.

на сегодняшний день не позволяет с достоверной точностью разграничить их по археологическому содержанию. Однако, исходя из отмеченного письменными источниками хронологического различия в проникновении угров и печенегов, решение вопроса “кто есть кто?” возможно в его историческом понимании (без учёта составляющих каждой из проникших групп). Для этого необходима конкретизация времени закладки памятников и маршрута продвижения оставших их кочевников в регион.

При племенной идентификации выступают три основных возможных варианта. Первый – погребения или их определённая часть принадлежат уграм Алмоша, проникшим в Верхнее Потисье на рубеже IX–X вв. через Верецкий перевал. Второй вариант – венгерские племена в указанное время во главе с Алмошем перекочевали в Карпато-Дунайский ареал Дунайским коридором, а позднее их потомки, продвижение которых на запад остановили франки, были вынуждены осесть на востоке, в частности, в Верхнем Потисье.

Третий вариант – захоронения принадлежат печенегам, проникшим в регион с территории Северного Причерноморья через перевалы Карпатского хребта во второй половине X в.

Одним из ключевых памятников в решении поставленного вопроса является могильник, расположенный возле с.Чома Береговского р-на Закарпатской обл., где на сегодняшний день раскопано 69 ингумационных погребений. Первое захоронение здесь было выявлено случайно в 1952 году при строительстве винного подвала. Костяк и стремено поступили в Венгерский национальный музей (г. Будапешт), что впоследствии стало основой для проведения поисковых работ, начатых в 1986–1987 гг. В. Бобковым. За эти годы экспедицией Кемеровского госуниверситета было исследовано 28 погребений (Бобков 1992, 117–119). Планомерное изучение могильника связано с работами археологической экспедиции Ужгородского государственного университета, которая на протяжении полевых сезонов 1993–1994, 1996–1999 и 2003 гг. раскопала ещё 40 захоронений (Балагури/Фодор 1998, 175–178).

Могильник расположен в 300 м на запад от с.Чома, занимая северную часть возвышенности урочища Сипа-Хат (в переводе с венгерского – “Холм Сипа”), вдоль левого берега небольшой речки Сипа. Все погребения, с небольшими отклонениями, ориентированы одинаково – северо-запад – юго-восток. На основании топографии расположения захоронений установлено, что застройка некрополя была преимущественно рядовая. По инвентарю выделяются ряд безинвентарных могил, ряд женских, с незначительным количеством сопровождающих вещей, и отдельные ряды – богатых людей. От погребений со сравнительно бедным инвентарём заметно отличаются могилы всадников, представлявших военную аристократию. Именно они могли позволить себе взять в потусторонний мир не только сагайдак со стрелами (основное оружие кочевника), но и саблю, палаш или меч.

Массовый материал, полученный в ходе раскопок погребений Чомского могильника, представлен, в основном, украшениями и предметами вооружения (рис. 1; 2). Наиболее конкретную информацию о времени и маршруте проникновения кочевников в Верхнетисский регион несут арабская монета, сережки екимауцкого типа, заклёпка черниговского типа от сумки-ташки, керамические, а также двух-трёхсоставные бусины, салтовские пряжка и ребристого горлышко сосуда.

Серебряный дирхем, обнаруженный в погребении 3, на сегодняшний день является наиболее поздней эмиссией арабских номиналов в ареале (рис. 3). Доктором В. Новаком (Национальный

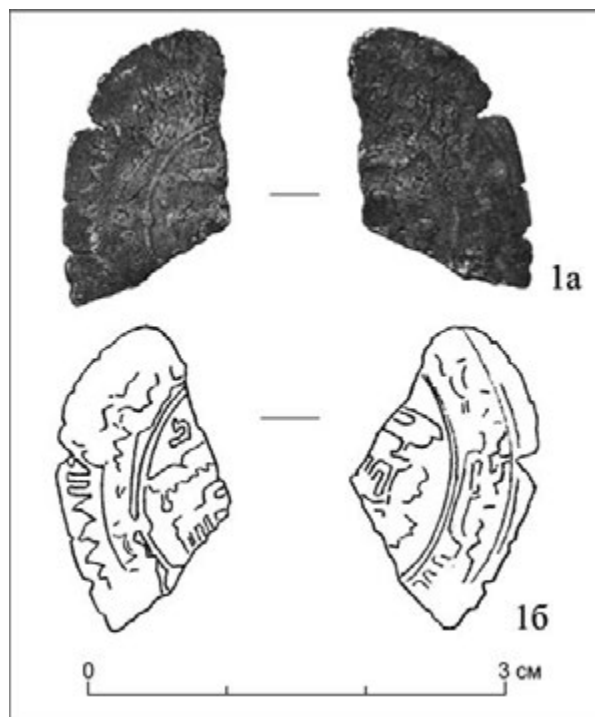

Рис. 3. Чома (ур. Сипа Хат). Арабский дирхем из погребения 3.

музей в г. Праге) он определён как монета, выпущенная при Мансуре ибн Нухе (961–976 гг. н.э.).

Здесь необходимо отметить, что в коллекции средневековых монет Карпатской котловины арабские дирхемы X в. н.э. составляют ограниченную группу. Их присутствие фиксируется в 23 пунктах, в основном, на северных территориях ареала (рис. 4; Немет 1972, 218, 219; Bálint 1981; Kovács 1989, Abb. 34).

Проникновение дирхемов на запад исследователи (Кропоткин 1969–1970, 229; 1972, 202; Геддау 1972, 204) объясняют торговлей среднеевропейских городов с Русью. Однако доминирующая часть находок, за исключением клада (400 экз.) с Хустского р-на Закарпатской обл. Украины и единичных экземпляров с поселений, связана с кочевническими погребениями. Причём, характерной особенностью большинства монет является использование их в качестве монист (просверленные отверстия для подвешивания). Эти данные позволяют отказаться от утверждения об участии дирхемов в денежном обороте Карпатского ареала и связать их проникновение сюда с племенами кочевников.

Доминирующая часть проникших в ареал саманидских номиналов отчеканена монетными дворами Бухары, Самарканда, аш-Шаши, Балхи и Андерабада в середине X в. н.э. (Кропоткин 1969–1970, 229; 1972, 201; Kovács 1989). Здесь следует подчеркнуть, что исследователи при

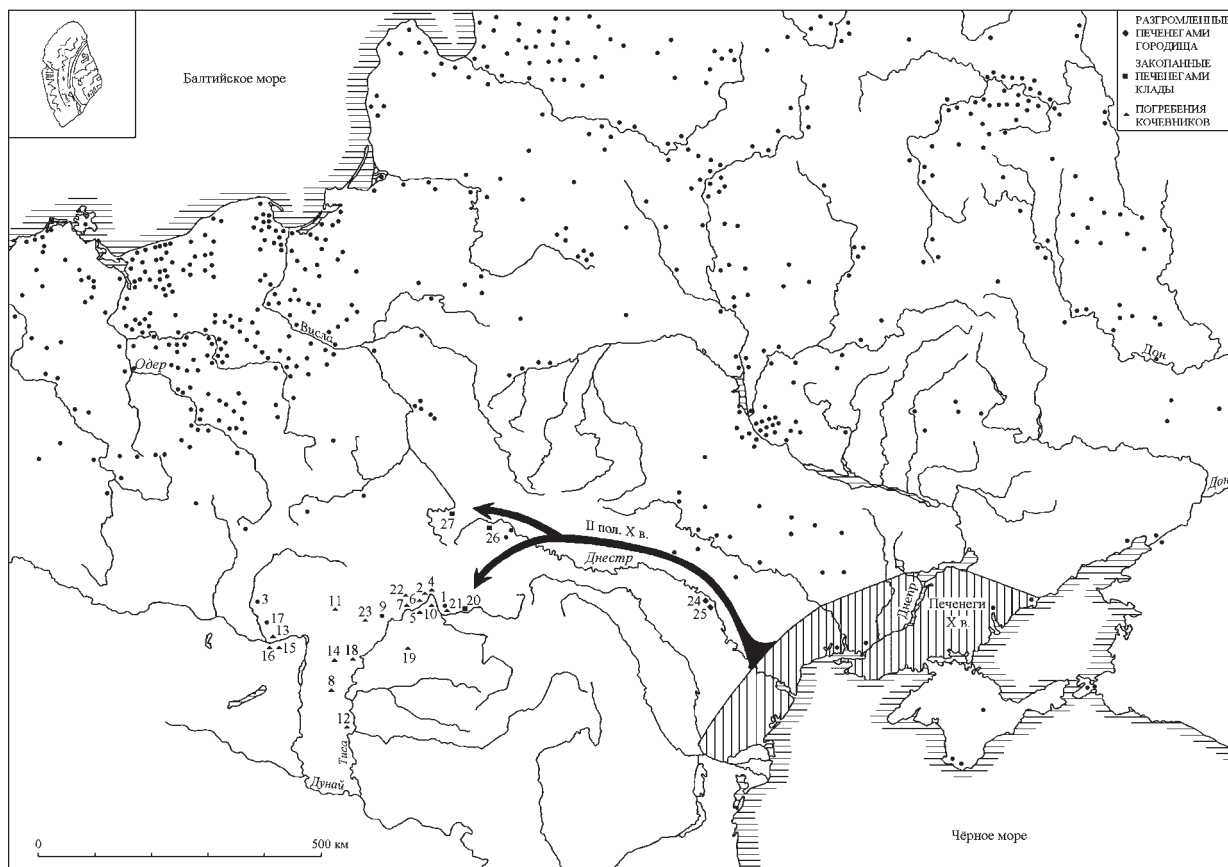

Рис. 4. Карта распространения арабских дирхемов в Европе (по Ч. Балинту) с конкретизацией пунктов, связанных с передвижением печенегов из Северного Причерноморья в Карпатский бассейн во второй половине X в. 1 – Берегово (Буча); 2 – Веч; 3 – Глоговец; 4 – Добра; 5 – Ибрань; 6 – Карош; 7 – Кенезлэ; 8 – Кечкемет; 9 – Киштокай; 10 – Пан; 11 – Приша; 12 – Сегед; 13 – Силаш; 14 – Сольнок; 15 – Сомод; 16 – Тата; 17 – Твърдошовце; 18 – Тисашюй; 19 – Хайдудорог; 20 – Хустский р-н; 21 – Чома; 22 – Шарошток; 23 – Эгер; 24 – Алчедар; 25 – Екимауцы; 26 – Галич; 27 – Перемышль.

датировке тезаврированных экземпляров предлагают к дате выпуска добавить 30–35 (Langó 2007) или даже 50 лет (Фёдоров 1953, 104–125). В любом случае, время чеканки дирхемов, в частности и экземпляра с Чомы, отрицает их поступление на север Карпатского ареала в конце IX в. н.э. с уграми. Это позволяет поставить вопрос о пересмотре угорской атрибуции ряда памятников кочевников X в. н. э. Маршрут проникновения номадов в ареал с Причерноморья через территорию Волыни, Молдовы, Прикарпатья и перевалы (скорее всего Верецкий) фиксируется по единичным находкам дирхемов и кладам по другую сторону Карпат, в том числе недалеко от них (Копиевка, Красное, Цеканивка, Грабовец, Крылос, Нижниев, Львов, Звенигород, Алчедар, Екимауцы, Перемышль) (Кропоткин, 1969–1970, 227–229; 1972, 198–201), что позволяет отождествить их с печенегами.

Данное предположение подтверждают и серёжки, украшенные зернью с подвеской в виде виноградной грозди (рис. 5). Появление их в По-

тысье, судя по характеру нахождения (в основном, синхронные ингумационные погребения кочевников в Чоме, Дёге, Тисаберцеле, Ибрани и других местах), произошло одновременно и период использования был незначительным.

В отечественной специальной литературе эти серёжки получили название волынский тип, так как большинство находок (до обнаружения в Екимауцах) происходили с Волыни (Дзис-Райко 1959, 83), в том числе с Борщевского клада 1883 г. (Корзухина 1954, 85) и Пересопницкого могильника (Линка-Геппенер 1948, 190). В работах зарубежных учёных серёжки определены как “токайский” тип (Istvánovits 2003, 287, 288) по находке нескольких подобных украшений в Токайском “кладе” (Венгрия) (Mesterházy 1994, 193–242). Хотя на данный момент продолжают употребляться разные названия (токайский, волынский, екимауцкий тип), будем использовать последнее, исходя из расположения единственной известной мастерской по их производству на Екимауцком городище (Фёдоров 1953, 122).

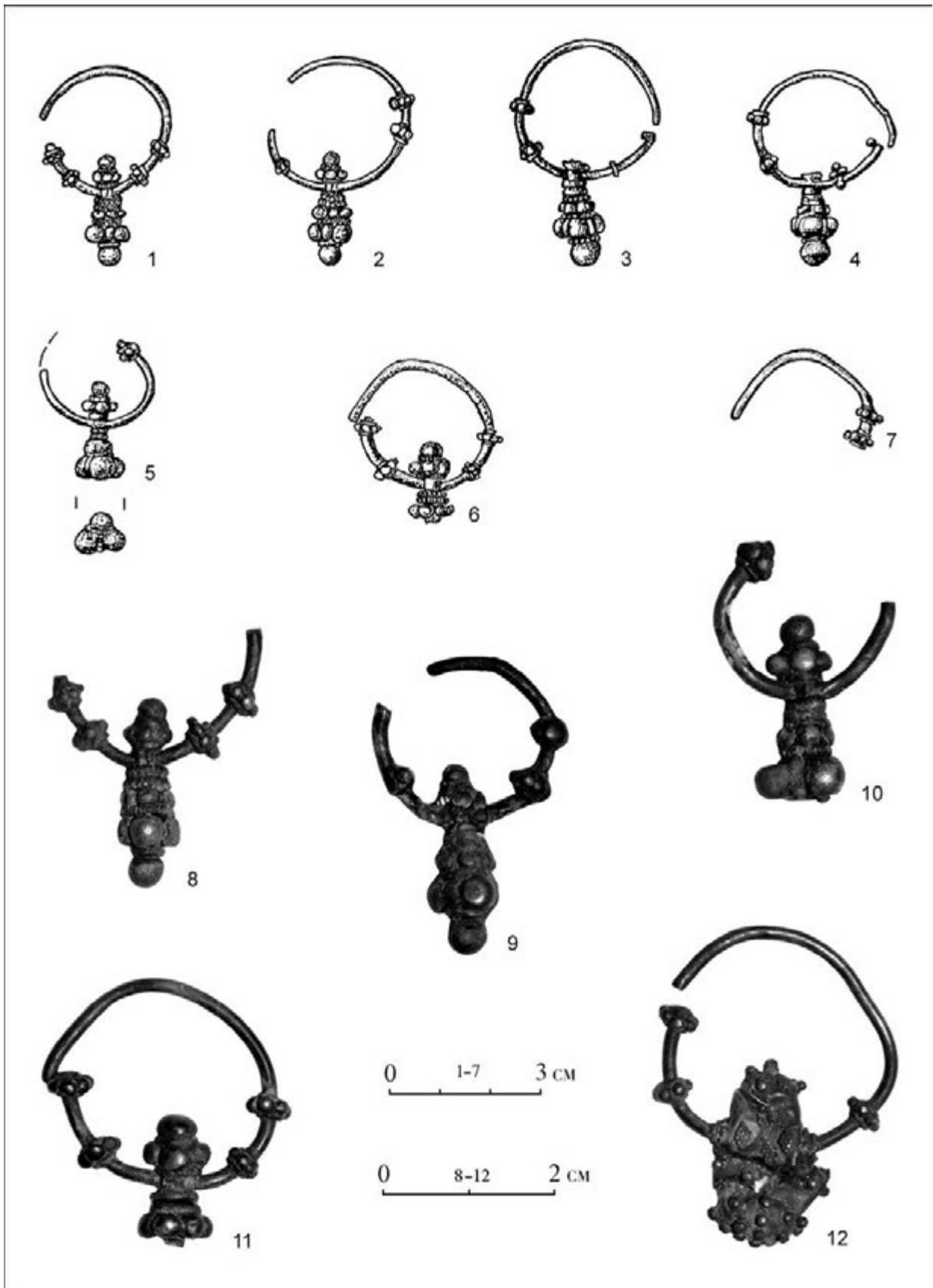

Рис. 5. Чома (ур. Сипа Хат). Серёжки екимауцкогo типа.

Изготовление серёжек в Екимауцах, как одном из основных мест по выпуску данной продукции, подтверждается не только открытием мастерской ювелира, в которой обнаружен набор инструментария и готовые серьги, а и значительным их количеством на городище (32 экземпляра) (Фёдоров 1953, 122; Дзис-Райко 1959, 83). Дополнительным свидетельством производства именно здесь этих серёжек выступает факт профессионального ремонта отдельных екимауцких экземпляров (Дзис-Райко 1959, 83). Наибольшее количество серёжек данного типа, выявленных в Екимауцах вместе с инструментарием для их изготовления, причём не в кладе, а на городище, позволило Г. Б. Фёдорову (1953, 125) не только сделать вывод об их местном изготовлении, но и считать специфическими украшениями тиверцев.

На находящимся недалеко от Екимауц памятниках в Прутско-Днестровском междуречье подобные украшения известны в незначительном количестве (городище Алчедар, Бранештский могильник), а в Серето-Прутском междуречье – на могильнике Рэдукэни (*Istoria Romania* 2001, Fig. 39: 5, 8; 42: 12–13).

Возможно, с проникновением части населения из Приднестровья через Восточные Карпаты связаны находки серёжек екимауцкого типа на памятниках X в. Румынии (Бландиана, Гымбаш, Клуж) (Фёдоров/Полевой 1973, 318, 320, 321).

В значительно большем количестве эти украшения встречаются на территориях к северу и северо-западу от производственного центра в Екимауцах. За исключением погребений Киевского некрополя (Дзис-Райко 1959, 84), они представлены в материалах кладов (Копеевский 1928 г., Гнёздовский 1868 г., Юрковецкий 1864 г., Борщевский 1883 г. и Денисовский 1912 г.). Дату Копеевского, Юрковецкого и Борщевского кладов Г. Ф. Корзухина (1954, 22, 38, 73) определяет второй половиной X в. или рубежом X–XI вв.

Копеевский клад, в котором найдено 27 серёжек екимауцкой схемы, в отличие от Юрковецкого и Борщевского, имеет значительное количество нумизматических хроноиндикаторов. Это более 500 дирхемов 549–954/955 г. Из них 108 с отверстиями, в подвески переделаны все четыре дирхема VI–VIII вв. и ряд номиналов между 836 и 952 г. Большая часть монет (416) относится ко времени Саманидов (с 896 по 954/5 г.). Отдельно отметим два серебряных слитка в виде палочек, незначительное количество которых характерно для кладов X в. (Корзухина 1954, 22). Н. Линка-Геппенер (1948, 188), И. Г. Шовкопляс (1957, 309) относят находку к концу X – началу XI вв.

Считаем, что хроноиндикаторы позволяют ограничить закапывание клада второй половиной

X в. В отличие от других, Копеевский клад содержит наибольшее количество серёжек екимауцкой схемы и вместе с Юрковецким находится ближе к Екимауцам. Хронологическая близость его последних эмиссий дирхемов с екимауцкими свидетельствует о возможной синхронности закапывания клада и уничтожения городища в результате одного проникновения кочевников.

Подобная хронологическая ситуация прослеживается с арабскими монетами (последние эмиссии 904/5–953/4 гг.) в Гнёздовском кладе – самом северном месте нахождения серёжек екимауцкого типа.

Своим более поздним нумизматическим материалом, в сравнении с другими кладами с серёжками, выделяется Денисовский 1912 г., единственный найденный на левобережье Днепра. В него входило 5400 монет (целых и в обломках) хронологического диапазона 805/6–1002/26 гг. (Корзухина 1954, 85). Клад расположен в стороне от упомянутых, датируется XI в. и обладает характерными чертами северо-западных кладов (Корзухина 1954, 22). От остальных он отличается не только датой, но и тем, что все обнаруженные в нём серёжки происходят от разных пар и поломаны. Состояние находок свидетельствует об использовании их не как украшений, а как серебряного лома, важного для его собственника исключительно из-за веса.

Остальные находки серёжек демонстрируют их распространение в западном направлении от Екимауц и делятся на две группы: за пределами Карпатской дуги и внутри неё. Артефакты первой группы классифицированы М. Дековной (*Dekówna* 1979, 149) как вариант 3 серёжек с подвеской в виде виноградной грозди. Известны они в ряде пунктов Польши (Завада Ланскоронска, Краков, Лисовек, Олесница, Осница, Перемышль, Тшиница), где датируются X – началом XI в. (*Dekówna* 1979, 155). Особенный интерес вызывают перемышлянские находки, расположенные недалеко от Верецкого перевала. Группа из десяти погребений отражает определённое ответвление от основного направления продвижения кочевников внутрь Карпатской дуги с Северного Причерноморья (рис. 6). Польскими исследователями она датируется X в., а появление этих захоронений объясняется движением венгров с Карпатской котловины (*Koperski* 1979, 4; *Kunysz* 1981, 72). В данном случае нельзя говорить об аргументированности направления проникающих “венгров”, но обращает на себя внимание датировка погребений, идущая в разрез с датой проникновения венгров на территорию Карпатской котловины (по письменным источникам не позже конца IX в.) (*Прохненко* 2005, 375). Это свидетельствует о том, что в данном случае

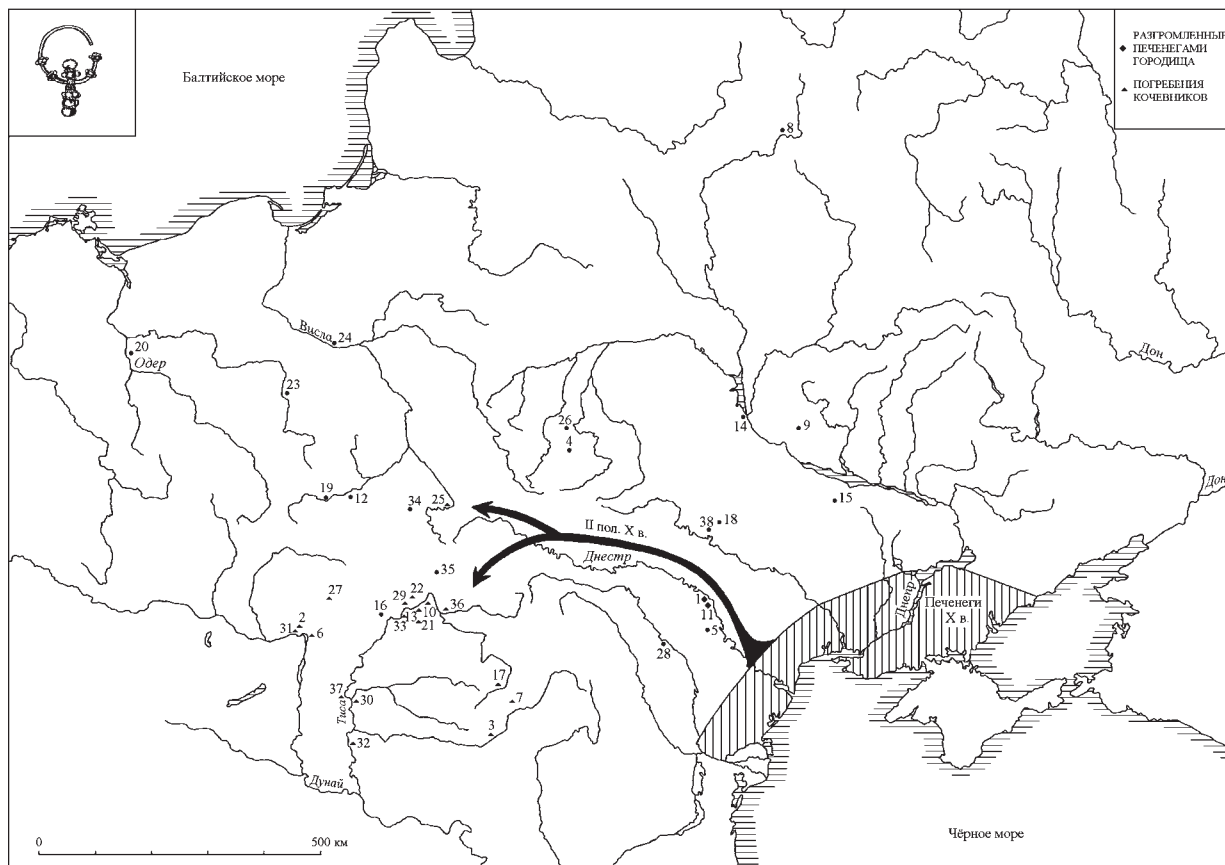

Рис. 6. Карта распространения серёжек екимауцкого типа в Европе. 1 – Алчедар; 2 – Бесоб; 3 – Бландиана; 4 – Борщевка; 5 – Бранешты; 6 – Вац-Хейткаполна; 7 – Гымбаиш; 8 – Гнёздово; 9 – Денис; 10 – Дёге; 11 – Екимауцы; 12 – Завада Ланскоронска; 13 – Ибрань; 14 – Киев; 15 – Кировоград; 16 – Киштокай; 17 – Клуж; 18 – Копеевка; 19 – Краков; 20 – Лисовек; 21 – Ниредьхаз; 22 – Нодъкевид; 23 – Олесница; 24 – Осница; 25 – Перемышль; 26 – Пересопница; 27 – Приша; 28 – Рэдукэни; 29 – Саболч-Вонтотопарт; 30 – Сентеш-Сентласло; 31 – Соб; 32 – Терекканижа; 33 – Тисаберцел; 34 – Тишница; 35 – Ужгородский р-н (?); 36 – Чома; 37 – Чонград; 38 – Юрковцы.

имеем дело с другим, более поздним, чем венгерское, передвижением кочевников. Предположение подтверждается находкой в Перемышле клада (более 700 монет) арабских дирхемов (Kutysz 1981, 65–66) середины X в., который, как и подобные клады с Прикарпатья (Галич) и Закарпатья (Хустский р-н), по хронологии также нельзя связать с проникновением венгров в конце IX в.

Картографирование находок екимауцкой схемы свидетельствует об их особенной концентрации в бассейне р. Тисы (рис. 6). В отличие от экземпляров, обнаруженных за пределами Карпатского бассейна, как правило, известных по материалам кладов, практически все серёжки екимауцкой схемы внутри Карпатской дуги связаны с кочевническими могильниками. Оружие, подобное входящему в захоронения некрополей этих номадов, известно из Екимауц, что в комплексе с другими параллелями материальной культуры позволяет предположить участие в разгроме данного городища кочевого населения,

переместившегося с Северного Причерноморья в Карпатскую котловину. Проникновение значительной группы кочевников из Степи через Прикарпатья в Верхнее Потисье создаёт логическую цепочку развития событий, от разгрома Екимауцкого городища и закапывания кладов на Волыни до проникновения номадов на запад и северо-запад.

Наибольшее количество находок серёжек екимауцкой схемы внутри Карпатской дуги (11 экземпляров) известно на Чомском некрополе (рис. 5). Среди коллекции выделяются фрагменты двух, изготовленных в технике литья. Обращает на себя внимание факт нахождения серёжек в бедных женских погребениях, что характерно и для комплексов ингумационных погребений X в. с подобными серёжками в Реткёзе (Дёге-Кишгедь, Ибрань-Эшбо Холом и Тисаберцел-Ректеметё). Объяснением может служить попадание серёжек к новым хозяевам не в результате торговли или обмена, как на этом настаивают

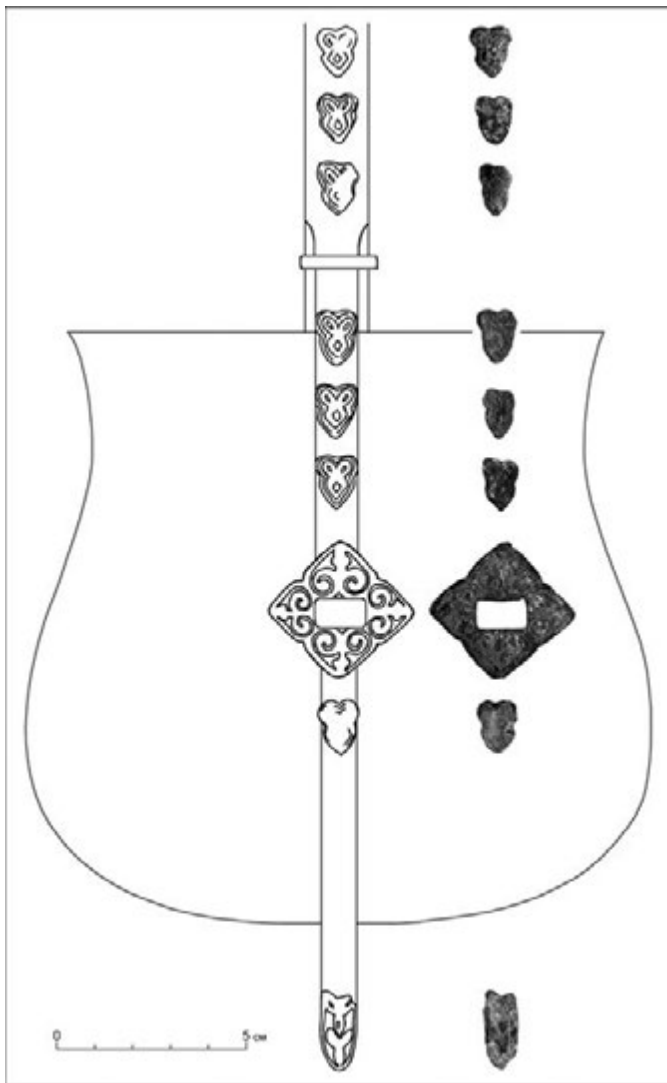

Рис. 7. Чома (ур. Сипа Хат). Реконструкция ташки.

венгерские исследователи (Б. Сёке, К. Мештергази, Е. Иштванович) (*Istvánovits* 2003, 288), а как военной добычи, вероятно, при разгроме тиверцев в Екимауцах (*Прохненко* 2006, 174–185).

При установлении хронологии попадания серёжек екимауцкого типа в Потисье не учитывается датировка сомнительного по происхождению Токайского “клада” (*Mesterházy* 1994, 193–242). Рассмотрев основные места находок, хронологию и историю распространения серёжек, можно говорить об использовании их для памятников Потисья в качестве хроноиндикаторов второй половины X в. Появление этих украшений в районе верхнего и среднего течения реки связываем с печенегами, проникшими с территории Северного Причерноморья.

Единичным экземпляром на Чомском некрополе представлена заклёпка черниговского типа от сумки-ташки (рис. 7). Её хронологию (конец X в.) определяет входящий в комплекс погребения 3 дирхем. Подобную

датировку имеют и остальные находки заклёпок. Например, в перемышлянском комплексе она входила в горизонт с серёжками екимауцкого типа, а в кургане 93 Бирки на наконечнике ремня сумки зафиксирован знак Рюриковичей (трезубец), который С. С. Ширинский определил как тамгу Ярополка (973–978 гг.) (*Ширинский* 1968, рис. 1: 2).

Распространение заклёпок черниговского типа в очередной раз подтверждает маршрут проникновения кочевников во второй половине X в. в Карпатскую котловину с северо-запада и, соответственно, их печенежскую принадлежность (рис. 8).

Картографирование и хронология других групп находок, входящих в состав погребальных комплексов Чомского некрополя, также чётко указывают на передвижение номадов с Причерноморья через Вольню и Молдову в Прикарпатье, а далее на земли Польши и Верхнего Потисья. В Северном Причерноморье, по данным письменных источников, в X в. кочевали исключительно печенежские орды. Это позволяет отождествить Чомский некрополь именно с этими племенами.

Современные данные археологии о локализации печенегов в Карпатском ареале, севернее угров, совпадают со сведениями *Константина Багрянородного* (1982, 12, 36) и позволяют сделать вывод, что византийский император не ошибся в своих выводах о расположении здесь орд пачинакифов (печенегов). Вопросы остаются лишь при конкретизации датировки их переселения в Верхнее Потисье. Трактат “Об управлении империей” был завершён к 955 г., а по археологическим источникам проникновение печенегов, правда, если оно не проходило в несколько этапов, датируется не ранее 60-х гг. X в. Наиболее вероятно, что свидетельства о локализации части печенежских племён внутри Карпатской дуги были вставлены в Парижскую редакцию произведения (XI в.) после смерти императора, когда изменились реалии размещения отдельных племён Европы.

Здесь следует обратиться и к сведениям венгерского хрониста Анонима. Он упоминает поселение значительного количества бешенеев (печенегов) вождём Золтом на северо-востоке Венгрии с целью защиты страны в то время, когда угры прекратили продвижение на запад и осели в Карпато-Дунайском ареале, то есть после 955 года

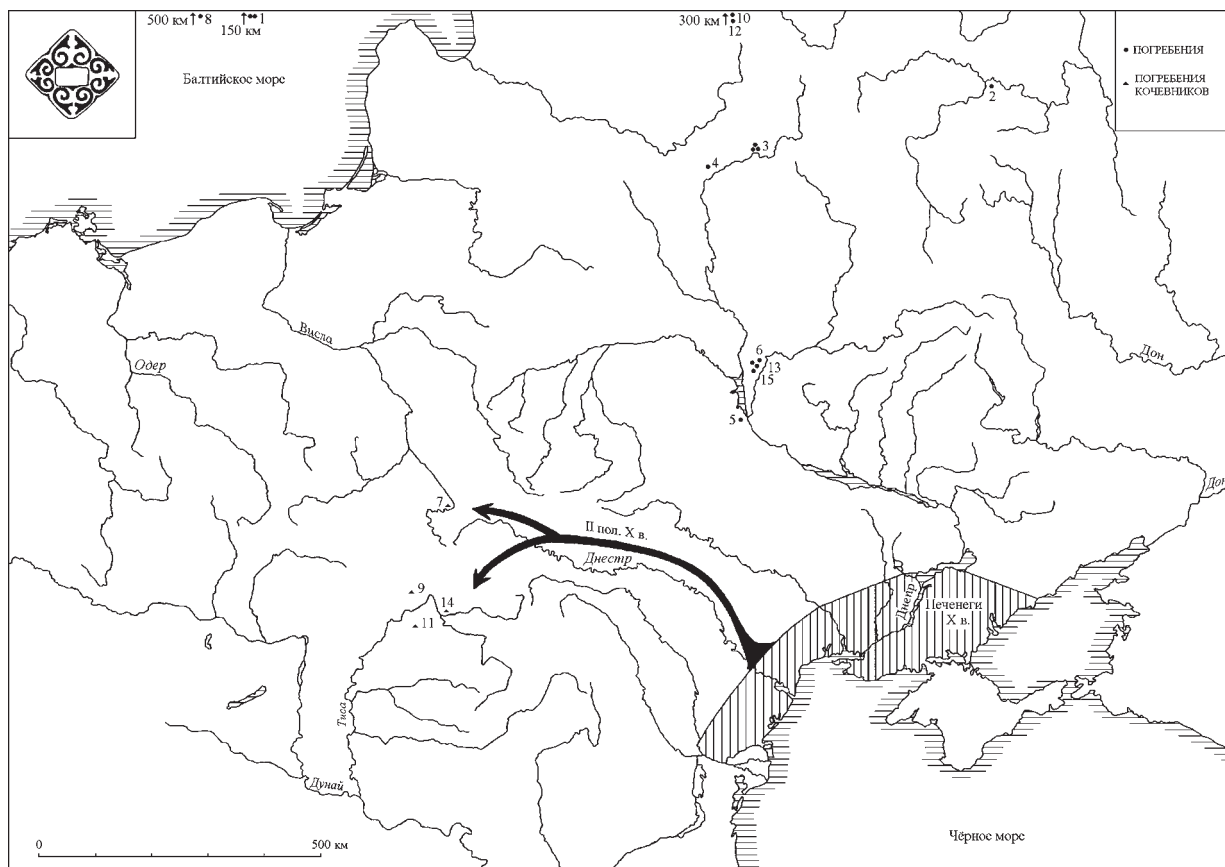

Рис. 8. Карта распространения заклёпок черниговского типа в Европе. 1 – Бирка; 2 – Борки; 3 – Гнёздово; 4 – Иваново; 5 – Киев; 6 – Новый Белоус; 7 – Перемышль; 8 – Рёста; 9 – Стреда над Бодрогом; 10 – Сязнега; 11 – Уйфегертё; 12 – Чемичино; 13 – Чернигов; 14 – Чома; 15 – Шестовицы.

(*Gesta Hungarorum* 2005, 58). Скорее всего, Аноним допустил ошибку, связав события с Золтом, время правления которого не выходит за пределы первой половины X в.

Данные археологии и письменных источников о проникновении в Карпатский бассейн печенегов во второй половине X в. находят подтверждение в значительном количестве топонимов печенежского происхождения на северных территориях и сохранении здесь печенежской ономастики вплоть до XIII в. (*Немет* 1972, 211, 213–214). Дополнительным свидетельством присутствия печенегов в регионе служит анализ народного творчества, насыщенного историями о бешенёвцах.

Нельзя оставить без внимания причины, вызвавшие переселение печенегов в Верхнее Потисье непопулярным для кочевых народов маршрутом – через Карпатские перевалы. Середина и вторая половина X в. в Европе характеризуются важными историческими событиями. Это и поражение угров, ознаменовавшее завершение их экспансии в Европе (955 год), и уничтожение Ха-

зарского каганата Святославом (965 год), и Византийско-Болгарская, Византийско-Русская войны с участием угров и печенегов и т.д. Как одна из возможных причин, заставивших печенегов выйти на северные окраины венгров, рассматривается их конфликт с Киевской Русью. Более конкретно – это мог быть ряд ударов, нанесённых печенегам князем Владимиром (978–1015 гг.) в конце X в. после гибели от их рук Святослава. Движение кочевников в Верхнее Потисье через Верецкий перевал могли вызвать и внутренние конфликты в Степи, особенно после проникновения в 60-х гг. X в. в Северное Причерноморье очередного значительного контингента номадов. Не исключена и роль в этих событиях половцев, после разгрома Хазарского каганата вплотную приблизившихся к кочевьям печенегов.

Таким образом, современное состояние изучения письменных и археологических источников о племенной принадлежности кочевников, проникших в X в. на территорию Верхнетисского региона, позволяет склониться к мнению, что всё же это были печенеги.

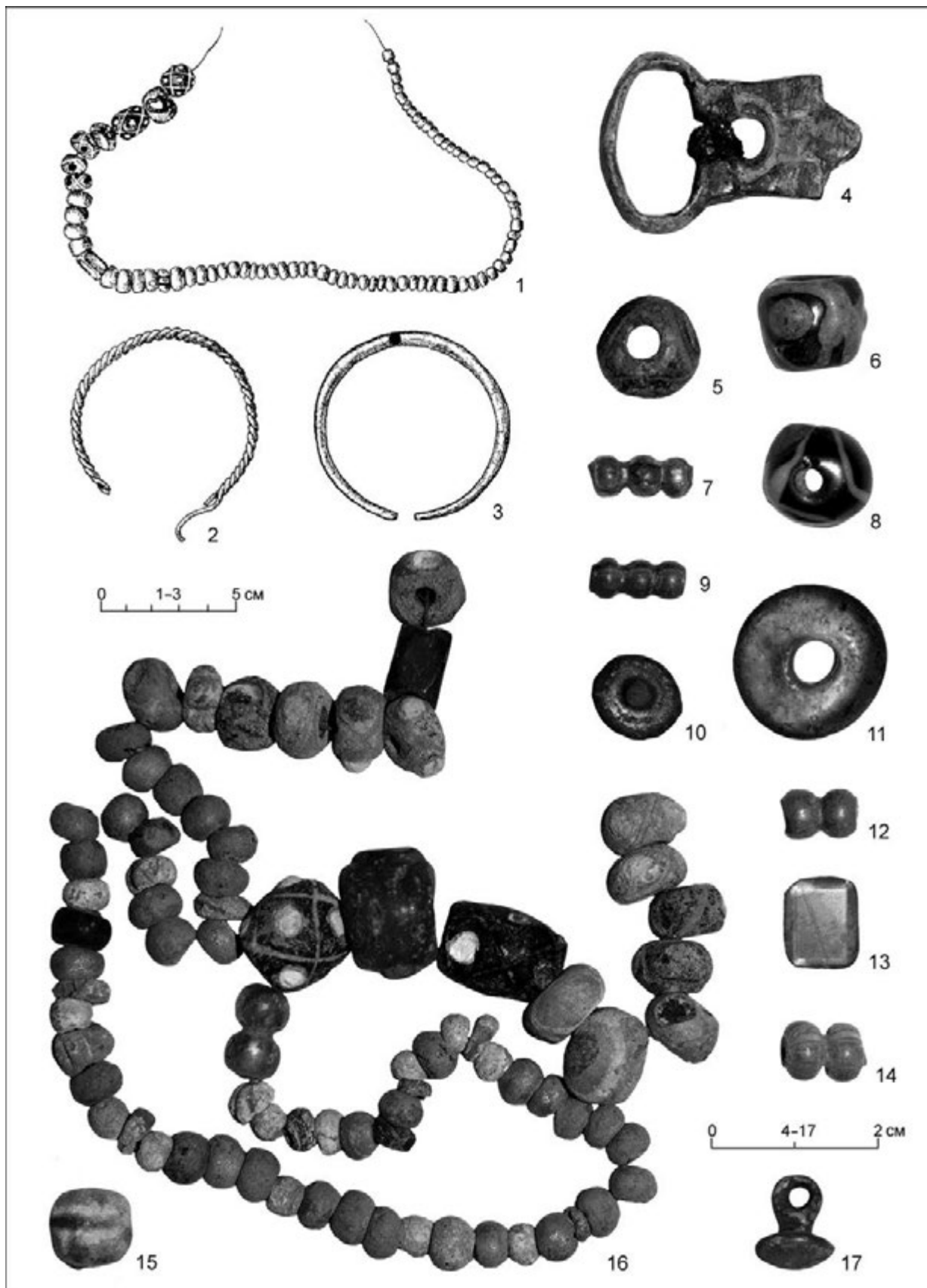

Рис. 9. Чома (ур. Сипа Хат). Украшения и принадлежности одежды.

ЛИТЕРАТУРА

- A honfoglaló 1996* – A honfoglaló Magyarság. Budapest 1996.
- Багрянородный Константин 1982* – Багрянородный Константин: Об управлении империей. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. Москва 1982, 267–320.
- Балагури/Фодор 1998* – Э. А. Балагури/И. Фодор: Раскопки могильника периода приобретения венграми новой отчизны в с.Чома, Береговского района Закарпатской области. Сагратика-Карпатика. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. Ужгород 1998, Вип. 5, 175–178.
- Bálint 1981* – Cs. Bálint: Einige fragen des dirhem-verkehrs in Europa. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 33, 1981, 105–131.
- Бобков 1992* – В. А. Бобков: О времени заселения венграми Верхнего Потисся. Acta Hungarica 1, Ужгород 1992, 117–119.
- Gesta Hungarorum 2005* – Gesta Hungarorum. Літопис Анонімуса про діяння угорців під час пошуків і віднайдення Батьківщини/переклад з латинської та угорської К. Найпавера. Ужгород 2005.
- Гедаи 1972* – И. Гедаи: Вопросы денежного обращения у венгров до чеканки собственной монеты. Проблемы археологии и древней истории угров. Москва 1972, 203–205.
- Дзис-Райко 1959* – Г. О. Дзис-Райко: Ювелирные изделия слов'ян Подністров'я (за матеріалами Одеського археологічного музею). Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Серія історичних наук. Одеса 1959, 149, 7, 81–87.
- Dekówna 1979* – M. Dekówna: Remarques sur la genèse de certains types de bijoux d'argent trouvés dans les trésors polonais du Moyen Âge. **Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave**. Bratislava, 7–14 septembre 1975. 1. Bratislava 1979, 145–164.
- Istoria Romania 2001* – Istoria românilor. Genezele românești. III, București 2001.
- Istvánovits 2003* – E. Istvánovits: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga. Nyíregyháza 2003.
- Kobály 2001* – J. Kobály: Néhány adat Kárpátalja honfoglalás és Árpád-kori leleteiről. Nyíregyházi Jósa András Múz. Évk. 43, 2001, 197–224.
- Koperski 1979* – A. Koperski: Cmentarzysko "staromadzarskie" w Przemyślu (komentarz do wystawy). Przemyśl 1979.
- Kovács 1989* – L. Kovács: **Münzen aus der ungarischen landnahmezeit**. Fontes Arch. Hungariae. Budapest 1989. 1–189.
- Kunysz 1981* – A. Kunysz: Przemyśl w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Przemyśl 1981.
- Корзухина 1954* – Г. Ф. Корзухина: Русские клады IX–XIII вв. Москва-Ленинград 1954.
- Кропоткин 1969–1970* – В. В. Кропоткин: Находки куфических монет в Прикарпатье (СССР). Acta Arch. Carpathica. Kraków 1969–1970, 2, 227–230.
- Кропоткин 1972* – В. В. Кропоткин: Время и пути проникновения куфических монет в Среднее Подунавье. Проблемы археологии и древней истории угров. Москва 1972, 197–205.
- Лінка-Геппенер 1948* – Н. Лінка-Геппенер: Копіївський скарб. Археологія 2, Київ 1948, 182–191.
- Langó 2007* – P. Langó: Amit elrejt a föld... A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében. Budapest 2007.
- Літопис руський 1989* – Літопис руський/переклад за Ппатським списком Л. Махновця. Київ 1989.
- Mesterházy 1994* – K. Mesterházy: Az ún. tokaji kincs revíziója. Folia Arch. 43, 1994, 193–242.
- Немет 1972* – П. Немет: Образование пограничной области Боржавы. Проблемы археологии и древней истории угров. Москва 1972, 206–220.
- Пеняк 1980* – С. І. Пеняк: Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI–XII ст. Київ 1980.
- Прохненко 2005* – І. А. Прохненко: Давні угри у Верхньому Потиссі. Арх. дослідження Львівського університету 8, Львів 2005, Вип. 8, 372–387.
- Прохненко 2006* – І. А. Прохненко: Сережки екімауцького типу в басейні р.Тиси (культурно-хронологічний аспект). Сагратика-Карпатика. Давня та середньовічна історія Карпато-Дунайського ареалу, 34, Ужгород 2006, 174–185.
- Прохненко 2007* – І. А. Прохненко: "Протистояння" чорних угрів і східних слов'ян у контексті історії Українських Карпат. Військово-історичний альманах. Київ 2007, 2 (15), 30–44.
- Прохненко 2010a* – І. А. Прохненко: К вопросу о племенной атрибуции кочевнических древностей Верхнего Потисся X в. н.э. Науковий і мистецький світ Федора Потушняка. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого. Ужгород, 15–16 квітня 2010 року. Ужгород 2010, 410–420.
- Прохненко 2010b* – І. А. Прохненко: До питання про проникнення печенігів у Верхне Потисся. Історичні студії. Збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології. Ужгород 2010, Вип. 3, 30–43.
- Тиводар 2003* – М. П. Тиводар: Етнокультурні процеси та особливості етнічної історії Закарпаття в I тисячолітті нашої ери. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. Ужгород 2003, Вип. 9, 13–25.
- Фёдоров 1953* – Г. Б. Фёдоров: Городище Екимауцы (работа Славяно-Днестровской экспедиции в 1951 г. Краткие Сообщ. Сообщения Института истории материальной культуры. 50, Москва 1953, 104–125.
- Фёдоров/Полевой 1973* – Г. Б. Фёдоров/Л. Л. Полевой: Археология Румынии. Москва 1973.
- Фодор 1992* – И. Фодор: Вопросы изучения древневенгерских памятников Закарпатья. Acta Hungarica. Ужгород 1992, 1, 138–139.
- Ширинский 1968* – С. С. Ширинский: Ременные бляшки со знаками Рюриковичей из Бирки и Гнёздова. Славяне и Русь. Москва 1968, 215–223.
- Шовкопляс 1957* – І. Г. Шовкопляс: Археологічні дослідження на Україні (1917–1957). Київ 1957.

PhD., доцент Игорь Прохненко
 Институт карпатоведения
 Ужгородского национального университета
 ул. Университетская, 14
 UA – 880 00 Ужгород
 arhlabunu@ukr.net

TO A QUESTION ABOUT TRIBAL ATTRIBUTION OF CHOMA CEMETERY

Igor Prochnenko

Summary

On the territory of Carpathian-Danube areal are known thousands nomadic burials, among which monuments of Upper Tisza region of the end of the I thousand AD consist the separate group are known. They are represented by burials in Nizhni Vorota, Pidpolozzya, Svalyava, Orosiyevo, Beregovo, Choma, Zemplin, Streda nad Bodrogom, Več, Dobra, Sigetul Marmacey and others which certain in scientific literature as antiquities of Hungarians (Ugrs) of the period of conquest of "new Fatherland" (Kobály 2001, 197–224).

Witnesses of written sources about penetration of Hungarian tribes in the Carpathian-Danube areal through the Upper Tisza in the end of the IX – beginning of the X centuries AD serve such identification. Great interest of medieval authors to nomads was because they become one of the main warrior-political forces on the new lands, where at the turn of the X–XI centuries AD they create early-feudal state – Hungarian Kingdom.

The most detail history of Ugrs' penetration in Upper Tisza is described by unknown notary of Hungarian king Béla III at the turn of the XII–XIII centuries AD. On the base of his witnesses (*Gesta Hungarorum* 2005, 12–13) in historiography appeared hypothesis about invasion of tribes which were headed by Álmos (*A honfoglaló* 1996; Kobály 2001, 197–224) on the territory of the region through Veretsky pass. This led to defeat of the local -grads (Ung, Borzhava, Zemplin) of Slavic kingdom of Laborets (Пеняк 1980, 149,170; Тиводар 2003, 21). Unfaithfulness of the data of medieval chronist was stated during archaeological investigations, which allow to disagree with existence of fortifications on mentioned points in the IX century AD, and following to confirm about impossibility of their defeat by Hungarian tribes, which came (Проchnenko 2009, 205–208; 2010, 411).

Moreover the analysis of the written sources allows about penetration in Upper Tisza region during the X century AD of two nomadic tribes with considerable time span. The first one, afore-mentioned Ugrs, got the name Turkeys, (Багрянородный Константин 1982, 40) *madýars*, *hungvarus* (*Gesta Hungarorum* 2005, 12–13) and actually Ugrs (*Лимонис русьский* 1989, 11). The second nomadic group – Pechenegs (second half of X century AD) mentioned in works of Konstantin Porphyrogenetos and Anonym ethnic name *pachinakitu* (Багрянородный Константин 1982, 12, 36) and *byssenorum* (*Gesta Hungarorum* 2005, 57).

Two nomadic groups pointed by written sources need to review traditional in science literature attribution of their archaeological monuments in the region of the end of I thousand AD as exclusively Hungarian. Multitribe content of nomadic hordes extremely complicates an identification of antiquities. Absence of accurate traits which character only Hungarian or only Pecheneg burials nowadaysn't allow differ them with accuracy by archaeological content. However, proceeding from which was pointed out by written sources chronological difference in penetration of and Pechenegs,

answer to the question "who is who" may be in its historic understanding with no account taken of constituents of every from penetrated groups.

Three main possible variants stand out when tribal identification. The first one – burials or their definite part belong to Ugrs of Álmos, which penetrated in Upper Tisza region at the turn of the IX–X through Veretsky pass. The second one – Hungarian tribes in appointed time led by Álmos moved on in Carpathian Danube areal by Danube passage and later their descendants, moving of which stop Franks were forced to settle on the East, in particular in Upper Tisza. The third one – the monuments belong to Pechenegs, which penetrated into the region from the territory of The North Black Sea through passes of Carpathian range in the second half of X.

One of the clue monuments, when answered question, is cemetery, which is situated near village Choma of Beregovo district, in Zakarpattya, where 69 inhumated burials are excavated on this moment. The first burial here was found out accidentally in 1952 when building of wine basement. Skeleton and stirrup went to Hungarian National Museum (Budapest) that than became the base for leading of search works, which were began by V. Bobkov. During these years 28 burials were researched expedition of Kemerovo University (Бобков 1992, 117–119). Systematic studying of cemetery connected with works of archaeological expedition of Uzhgorod State University, which during seasons 1993–1994, 1996–1999 and 2003 excavated 40 burials.

Cemetery is situated in 300 from Choma, occupied north part of elevation of the territory Szipa Hát (in Hungarian means "Hill Sipa") along the left bank of small river Szipa. All burials with some deviation oriented the same – north-west – south-east. On the base of topography of burials situation was established that building of cemetery was ordinary in most cases. The row of burials without inventory, row of woman burials with small quantity of objects and separate rows – rich people stand out by inventory. The burials of horsemen, which represented warrior aristocracy, differ from burials with relatively poor inventory. It was they, who can allow to take to the other world not only bag with bows (the main weapon of nomad) but also sabre, palash or sword.

The mass material was got during excavations of burials of Choma cemetery, represented on the main by adornments and objects of armament. Arabic coin, earrings of ekimautsu type, sabretache plate of Chernigov type, ceramics and 2–3 content beads, saltovo buckle and vessel with ribbing neck give the most concrete information about time and rout of penetration of nomads in Upper Tisza region.

Nowadays silver dirham, which was found in the burials 3, is the latest emission of Arabic nominal in the areal. Doctor Novak defined it as coin which was struck when Mansur ibn Nuh (961–967).

Here it is necessary to mark that in collection of medieval coins of Carpathian hollow Arabic dirhams of X century content limit group. Their presence is fixed in 23 points, mainly on the north territories of the areal (Fig. 4; *Немет* 1972, 218, 219; *Kovács* 1989, Abb. 34).

Penetration of dirhams on the West most of scientists (*Кропоткин* 1969–1970, 229; 1972, 202; *Гедан* 1972, 204) explain by trade of middle European towns with Rus. However dominate part of findings, except of treasure (400 samples) from district Hust of Zakarpattya, in Ukraine and single samples from settlements, connected with nomadic burials. And at that character specialness of most of coins is using them as monist (drilled hole for hanging). This data allows to refuse from confirmation that dirhams took place in money turnover of Carpathian areal and to connect their penetration here with nomadic tribes.

Dominate part of penetrated in areal Samanid nominals was minted by coin places of Buhara, Samarkand, ash-Shashi, Balhi and Anderabad in the middle X century AD (*Кропоткин* 1969–1970, 229; 1972, 201; *Kovács* 1989). It is worth to highlight that the researches proposed to add 30–35 (*Langó* 2007) years or even 50 years (*Фёдоров* 1953, 104–125) dating the hoarded specimens. In any case, the date of curbing of the dirhams contradicts there appearance on the north of Carpathian region by the end IX century AD and connected to Hungarians. This allows to put a question about reviewing of Hungarian attribution of the number of nomadic monuments of the X century AD, and Choma necropolis in that number. The root of nomadic infiltration to the region from the Black Sea area via Volyn, Moldova, and Precarpathia (probably by Vereckuy path) is fixed by single findings of dirhams and treasures by other side of Carpathians, in that number not far away from them (*Копиевка*, *Krasnoe*, *Cekanivka*, *Grabovec*, *Krilos*, *Nizhniev*, *Lviv*, *Zvenigorod*, *Alchedar*, *Ekimauci*, *Peremishl*) (*Кропоткин*, 1969–1970, 227–229; 1972, 198–201), that allows to confirm that they were Pechenigs.

Earrings decorated by granulation with pendant in a form bunch of grape (Fig. 5) confirm this supposition. Their appearing in Upper Tisza, judging by character of their situation (generally the same time inhumated nomadic burials in Choma, Döge, Tiszabercel, Ibrány and other places) was in one moment and period of their using was minor.

In native special literature this earrings got the name of type Volyn (*Дзис-Райко* 1959, 83), in that number from Borshchevka hoard 1883 (*Корзухина* 1954, 85) and Peresnitsa cemetery (*Линка-Геппенер* 1948, 190). In works of foreign scientists defined as Type Tokaj (*Istvánovits* 2003, 287, 288) by findings of some similar adornments in Tokaj “hoard” (Hungary) (*Mesterházy* 1994, 193–242). However at the moment different names continue to be used (Tokaj, Voluny, Ekimautsu type) we’ll use the last one because of situation of the only workshop by their production on Ekimautsy hill-fort (*Фёдоров* 1953, 122). Production of earrings in Ekimautsu, as one of the main places of making of this production confirmed not only by opening of the jeweller workshop in which tool kit and finished earrings were found out, but also by their great quantity on the hill-fort (32 samples) (*Фёдоров* 1953, 122; *Дзис-Райко* 1959, 83). Fact of professional repairing of separate samples from Ekimautsy is additional evidence that these earrings were made exactly here (*Дзис-Райко* 1959, 83). The most quantity of earrings of this type was found out in Ekimautsy together with tool kit for their production on the hill-fort but not in treasure. This allows to G. B. Fyodorov not only to do the conclusions about their local production but also

to consider them with specific adornments of Tivertsu. Analogous adornments are known in minor quantity on situated not far away from Ekimautsu monuments of Prut-Dnisterien country between rivers (hill-fort Alchedar, Braneshiti cemetery) and on necropolis Redukeni in Sereto-Prutian country between river (*Istoria Romania* 2001, fig. 39: 5, 8; 42: 12–13).

Probably findings of earrings of Ekimautsu type on monuments of X AD in Romania (Blandiana, Gumbash, Cluj) connected with penetration of the part of population from Predniester through the East Carpathians (*Фёдоров/Полевой* 1973, 318, 320, 321).

These adornments are known on the territories to North and North-West from production center in Ekimautsy in bigger quantity. Besides of burials of Kiev cemetery (*Дзис-Райко* 1959, 84) they are represented in materials of treasures (*Копеевка* 1928, *Gnyezdovo* 1868., *Yurkovtcy* 1864, *Borshchevka* 1883 and *Denis* 1912). G. F. Korzuhina define date of *Kopeevka*, *Yurkovtcy*, *Borshchevka* treasures by second half of X century AD or at the turn of X–XI centuries AD.

Kopeevka treasure, which consist of 27 earrings of Ekimautsy scheme and differ from *Yurkovtcy* and *Borshchevka* by great quantity of numismatic chronoindicators. This is more than 5000 dirhams 549–954/955. From them 108 are drilled, all 4 dirhams a VI–VIII and row of nominals between 836 and 952 are remade in pendants. More part of coins (416) is of Samanid time (from 896 to 954/5). Separately should be marked 2 silver bullions in a form of sticks, small part of which is character for treasures of X (*Корзухина* 1954, 22). N. *Linka-Geppener* (1948, 188) E. G. *Shovkoplyas* take the finding to the end of X – beginning of XI centuries AD.

Hold that chronoindicators allow to limit hoarding of the treasure by second half of X century AD. In differ from others *Kopeevka* treasure content the biggest quantity or earrings of Ekimautsy scheme and together with *Yurkovtcy* is situated closer to Ekimautsy. Chronological closeness of its last emissions of dirhams from Ekimautsy witnesses about possible synchronism of treasure hoarding and defeat of the hill-fort in the result of one of the nomadic penetrations.

Such a situation is observed with Arabian coins (last emissions 904/5–953/4) in *Gnyozdovo* treasure – the most North place of location of Ekimautsy type earrings.

Denis 1912 (the only which was found on the left bank of Dnieper) is stood out in comparison with other aring treasures by its more late numismatic material. It consists of 5400 coins (the whole and the parts) of the chronological diapason 805/6–1002/26 years (*Корзухина* 1954, 85). Treasure is situated aside from mentioned one, dated by XI century AD and has a special features of north-west treasures (*Корзухина* 1954, 22). It differs from others not only by its date but also that all earrings which were found in it are from other pairs and broken. Conditions of findings sign about using them not as adornments but as a silver scrap, which was important for his owner exclusively because of weight.

The other findings of earrings demonstrate in Carpathian and inside of it. Artifacts of the first group are classified by M. *Dekówna* (*Dekówna* 1979, 149) as variant 3 of earrings with pendant in a form of grape bunch. They are known only in the number of Poland points (*Zavada* *Lanskoronska*, *Krakow*, *Lisovec*, *Olesnitsa*, *Osnitsa*, *Peremushly*, *Tshinitsa*), where dated by X – beginning XI centuries AD (*Dekówna* 1979, 155). *Peremushly* findings, situated not far from *Veretsky* pass arouse a special interest. The group of burials in which came the grave of their owner, show some branch from the main direction of nomadic moving inside

the Carpathian & from North Black sea (Fig. 6). This group of inhumated burials (10 graves) is dated by Poland scientists by X century AD, and their appearing is explained by the moving of Hungarians from Carpathian hollow (*Koperski 1979, 4; Kunysz 1981, 72*). In this case we can not to talk about argumentation of direction of Ugrs which penetrated. The dating of graves is against of the dating of Hungarian penetration on the territory of Carpathian hollow (after writing sources – not later than IX century AD) (*Прохненко 2005, 375*). This signs that in this case we have a deal with other, later than Hungarian nomadic move. Assumption is confirmed by finding of the treasure (more 700 coins) of Arabian dirhams (*Kunysz 1981, 65, 66*) of the middle of X in Peremushly, which as the same treasures from Precarpathia and Transcarpathia (district Hust) by chronology can't be connected with penetration of Hungarians in the end of IX centurys AD (*Прохненко 2006*).

Cartography of the findings of Ekimaucy scheme signs about their special concentration in Tisza basin (Fig. 6).

In difference from samples, which were found out of Carpathian basin, as a rule, are known by materials of treasures, practically all earrings of Ekimaucy scheme inside of Carpathian hollow connected with nomadic burials. Weapon such as in burials from cemeteries of this nomads are known from Ekimaucy, that in complex with other parallels of material culture allow to make a suggestion that nomadic population, which move from North Black Sea in Carpathian hollow, took part in defeat of this hill-fort. Penetration of big group of nomads from Step through Precarpathia in Upper Tisza create logical of development of events, from defeat of Ekimaucy hill-fort and hoarding of treasures in Voluny to penetration of nomads on the West and North-West.

The most quantity of findings of earrings of Ekimaucy scheme inside of Carpathian hollow (11 samples) is known on Choma cemetery (Fig. 5). Among the collection two fragments, which were made in technique of casting are stand out. Fact of situation of earrings in poor woman burials, that also characteristic for complexes of inhumated burials of X century AD with such an earrings in Rétköz (Döge-Kishegy, Ibrány-Ebsó-Halom and Tiszabercel-Ráctemető) paid attention on itself. Getting of earrings to the new owners can be explained not in a result of trade or exchange, as Hungarian scientists insist (B. Syoke, K. Mesterházy, E. Istvánovits) but as a military profit, maybe when defeat of Tiverty in Ekimaucy (*Istvánovits 2003, 288*).

The dating of doubtful in origin Tokaj "treasure" is not taking to attention, when ascertainment of chronology of getting into Upper Tisza of earrings of Ekimaucy type. Considered the main places of findings, chronology and history of spreading of earrings we can talk about using of them as a chronoindicators of the second half of X century AD for monuments of Upper Tisza. Appearing of these adornments on the territory of upper and middle flow of river is connected with Pechenigs which penetrated from the territory of North Black Sea.

Rivet of Chernigov type (Fig. 7) is represented on Choma cemetery by simple sample. Dirham which came into complex of burial 3 define its chronology. Other findings of rivets have the same dating. For example, in Peremushly complex it came to horizon with earrings of Ekimaucy type, and in burial mound 93 Birka on the tip of bag belt sign of Ryurikov (trident), which S.S. Shirinskyuy define as Yaropolk tamga (973–978) (*Istvánovits 2003, 288*).

Spreading of rivets of Chernigovo type one more time confirm the rout of penetration of nomads in second half of

X century AD in Carpathian hollow from North-West and proper, their Pecheneg belonging.

Cartography and chronology of two groups of findings which came to the content of burial complexes of Choma cemetery also pointed on moving of nomads from North Black Sea through Voluny and Moldova in Precarpathia, and than on lands of Poland and Upper Tisza. In North Black Sea by data of written sources, in X nomadize exclusively Pecheneg hordes. It allows to identify Choma cemetery exactly with this tribes.

Modern data of archaeology about situation of Pechenegs in Carpathian areal, Norther of Ugrs, are the same as witnesses of Constantin Porphirogenetos and allow to make a conclusion that Byzantine imperator was not mistaken in his conclusions about situation here of Pachinakit (Pecheneg) hordes. Questions are left only when concretization of the date of their resettlement in Upper Tisza. Treatise "De Administrando Imperio" was finished to 955, and by archaeological sources penetration of Pechenegs only if it didn't last in some phases, is dated not earlier than 60-ies years of X century AD. It is most possible that evidence about localization of the part of Pecheneg tribes inside of Carpathian hollow were pasted in Paris redaction of work (XI century AD) after death of imperator, when realities of situation of separate tribes of Europe changed.

Here we need to appeal to witnesses of Hungarian chronist Anonym. He mentioned settlements of great quantity of beshenei (Pechenegs) by tribal chief Zolta on north-west of Hungary with aim of protection of the country in that time, when Ugrs stop moving on the West and settled in Carpathian – Danube areal, that is after 955 year (*Gesta Hungarorum 2005, 58*). More of all Anonym commit an error, when connected events with Zolta, time of governing of which doesn't go out of the turn of the first half of X century AD.

Data of archaeology and written sources about penetration in Carpathian basin of Pechenegs in second half of X century AD find their confirmation in great quantity of toponim of Pecheneg descent on North territories and preventing here of Pecheneg onomastic till XIII century AD (*Немет 1972, 211, 213–214*). Additional evidence of Pecheneg presence in the region serves analysis of folklore, which is saturated by stories about beshenei.

Reasons which caused resettlement of Pechenegs in Upper Tisza by not popular for nomadic tribes rout- through Carpathian passes, can't be left without an attention. Middle and the second half of X in Europe character by important historic events. There are defeat of Ugrs, which marked the ending of their expansion in Europe (955), and defeat of Hazarian Caganat by Svyatoslav (965), and Byzantine-Bulgarian, Byzantine-Russian wars with participation of Ugrs and Pechenegs etc. One of the possible reasons, which made Pechenegs to go on the North Hungarian borderland, is their conflict with Kiev Russ. More concrete – it could be the number of blows, which were made to Pechenigs by prince Volodymyr (978–1015) in the end of X century AD after death of Svyatoslav from their hands. The reason of moving of nomads in Upper Tisza through Veretsky pass can be also called by conflicts in Step, especially after penetration in 60-ies X century AD in North Black Sea next great contingent of nomads. Role of Polovcu, which came nearer to Pecheneg tribes after defeat of Hazarian Caganat, is not excepting in these events.

In this way, modern situation of studying of written and archaeological sources of tribal belonging of nomads, which penetrated on the territory of the Upper Tisza region, allows to incline to the view, that there were Pechenegs.

Fig. 1. Choma (Szipa Hát). Typology of everyday objects, adornments and clothes objects.

Fig. 2. Choma (Szipa Hát). Typology of military objects and horseman arming.

Fig. 3. Choma (Szipa Hát). Arabic dirham from burial 3.

Fig. 4. Map of spreading of Arabic dirhams in Europe (by Cs. Bálint) with concretization of points, connected with moving of Pechenigs from North Black Sea to Carpathian basin in the second half of X AD. 1 – Beregovo (Steeping); 2 – Več; 3 – Hlohovec; 4 – Dobra; 5 – Ibrány; 6 – Karos; 7 – Kenézlő; 8 – Kecskemét; 9 – Kistokaj; 10 – Pap; 11 – Prsha; 12 – Szeged; 13 – Szilas; 14 – Szolnok; 15 – Szomód; 16 – Tata; 17 – Tvyrdoshovce; 18 – Tizsasüly; 19 – Hajdúdorog; 20 – Khustskiy d-t; 21 – Choma; 22 – Sárospatak; 23 – Eger; 24 – Alchedar; 25 – Ekimautcy; 26 – Galich; 27 – Peremyshl'.

Fig. 5. Choma (Szipa Hát). Earrings of Ekimautcy type.

Fig. 6. Map of spreading of earrings of Ekimautcy type in Europe. 1 – Alchedar; 2 – Bószob; 3 – Blandiana; 4 – Bor-

schevka; 5 – Braneshy; 6 – Vác-Hétkápolna; 7 – Gymbash; 8 – Gnyozdovo; 9 – Denis; 10 – Döge; 11 – Ekimautcy; 12 – Zavada Lanskoronska; 13 – Ibrány; 14 – Kiev; 15 – Kirovograd; 16 – Kistokaj; 17 – Cluj; 18 – Kopeevka; 19 – Krakov; 20 – Lisovek; 21 – Nyíregyháza; 22 – Nagykövesd; 23 – Olesnica; 24 – Osnica; 25 – Peremyshl'; 26 – Peresopnica; 27 – Prsa; 28 – Redukeni; 29 – Szabolcs-vontatópart; 30 – Szentcs-Szentlászló; 31 – Szob; 32 – Törökkanizsa; 33 – Tiszabercel; 34 – Tshinica; 35 – Uzhgorodskiy d-t.

Fig. 7. Choma (Szipa Hát). Reconstruction of valise.

Fig. 8. Map of spreading of rivets of Chernigovo type in Europe. 1 – Birka; 2 – Borki; 3 – Gnyozdovo; 4 – Ivanovo; 5 – Kiev; 6 – New Beloy; 7 – Peremyshl'; 8 – Rosta; 9 – Streda above Bodrog; 10 – Syaznega; 11 – Újfehértó; 12 – Chemichino; 13 – Chernigov; 14 – Choma; 15 – Shestovicy.

Fig. 9. Choma (Szipa Hát). Adornments and clothes objects.

Translated by author

Odborný seminár

VYBRANÉ PROBLÉMY ARCHEOLÓGIE STREDOVEKU A NOVOVEKU NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

28. 4. 2011, Košice

Správa z odborného seminára

MARIÁN ČURNÝ – RASTISLAV RUSNÁK

Dňa 28.4.2011 sa uskutočnil odborný seminár „Vybrané problémy archeológie stredoveku a novoveku na východnom Slovensku“, ktorý organizačne vzišiel zo vzájomnej spolupráce medzi Archeologickým ústavom SAV a Východoslovenskou pobočkou Slovenskej archeologickej spoločnosti. Seminár pod záštitou jej predsedkyne, PhDr. Eleny Miroššayovej, CSc. privítal na pôde Oddelenia pre výskum východného Slovenska AÚ SAV v Košiciach jeho vedúci, Mgr. Rastislav Hreha, PhD. Organizátorom išlo o prípravu stretnutia odborníkov z radov archeológov i ďalších participujúcich vedných disciplín, ktorého hlavným motívom by bolo vzájomné informovanie o aktuálnych poznatkoch

z uvedeného profesného profilu so zameraním na výsledky terénnych výskumov v posledných rokoch a na ich vyhodnotenie. Preto aj jeho orientačné tematické okruhy boli nasmerované na aktuálne archeologické výskumy (mestá, sakrálne stavby, hradnú architektúru, dedinské prostredie, pochovávanie a iné) a keramickú produkciu, možnosti jej triedenia, vyhodnocovania a chronológiu. Podujatia sa zúčastnili takmer tri desiatky účastníkov, bolo odprezentovaných spolu 16 referátov a jeden poster.

Sme radi, že časopis Východoslovenský pravek poskytol priestor na publikovanie príspevkov zo seminára a dal tak možnosť priblížiť ich širšej odbornej verejnosti.

VÝSKUM DOLNEJ BRÁNY V KOŠICIACH – OBJEKTY KANALIZÁCIE

MARCELA ĎURIŠOVÁ

Mesto, kanalizácia, kanál, drevený žľab, objekt, brána, stredovek, novovek.

Stadt, Kanalisation, Kanal, Holzrinne, Objekt, Tor, Mittelalter, Neuzeit.

Der Beitrag handelt von einigen im Bereich eines Stadttors (sog. Unteren Tors) in Košice vorgefundenen Kanalisationsanlagen. Die erforschten Objekte datieren seit Mittelalter bis ins 19. Jh. Ihre Errichtung hing weitgehend mit dem Aufbau der einzelnen Fortifikationsobjekte zusammen. Die Arbeit wird mit einer kurzen Auswertung des momentanen Forschungsstandes im Bezug auf die historische Kanalisation abgeschlossen.

ÚVOD

V tomto príspevku sa zaoberám objektami kanalizácie na území Dolnej brány v Košiciach, ale čiastočne sa dotýkam aj objektov kanalizácie zachytených aj na iných miestach Košíc. Táto práca nadväzuje na predchádzajúcu časť – Objekty fortifikácie Dolnej brány, ktorá vyšla v predchádzajúcej časti Východoslovenského praveku, v ktorej sú uvedené okolnosti realizácie tohto výskumu a jeho charakter (Ďurišová 2009). Veľkosť skúmaného územia a množstvo objektov si vyžadovalo rozčlenenie materiálu z výskumu do viacerých tematických častí. Za touto časťou by mala v ďalšom čísle Východoslovenského praveku nasledovať ďalšia časť – s tematikou „ostatných“ objektov na ploche Dolnej brány – to znamená objektov, ktoré neboli priamo objektmi fortifikácie alebo kanalizačného systému, aj keď s nimi mohli súvisieť a objektov, ktorých funkcia nebola jednoznačne určená.

Potreba vyčleniť a spracovať samostatne objekty kanalizácie vyvstala už počas spracovania materiálu z výskumu, keď sa ukázalo, že tieto objekty tvorili funkčne samostatné časti, aj keď umiestnené do mestskej brány. Príspevok je členený na popis jednotlivých funkčne navzájom prepojených objektov kanalizácie, okrajovo sa dotýka aj objektov kanalizácie zachytených v meste (na území Mestskej

pamiatkovej rezervácie Košice) aj v iných polohách, definuje vývoj systémov kanalizácie v oblasti Dolnej brány a v závere sa pokúša načrtnúť vývoj kanalizácie v Košiciach.

Pri spracovávaní kresebnej dokumentácie pre tlač boli pri označovaní základných sedimentárnych hornín použité značky podľa ČSN 72 0511. Hlina je značená šikmými prerušovanými čiarami, íl rovnými prerušovanými čiarami a štrk malými prázdnyimi krúžkami. Na označenie piesku bola zvolená iná značka než je v ČSN 72 0511¹ a to z dôvodu potreby rozlíšenia pri tlači. Piesok je označovaný malými plnými krúžkami. Na značenie antropogénnych prejavov vo vrstvách a čisto antropogénnych vrstiev či výplní boli vytvorené samostatné značky. Na označovanie zmiešaných vrstiev (napr. štrkovito-hlinité) boli použité značky pre obe zložky. Týmto spôsobom je možné prečítať profil často už na prvý pohľad².

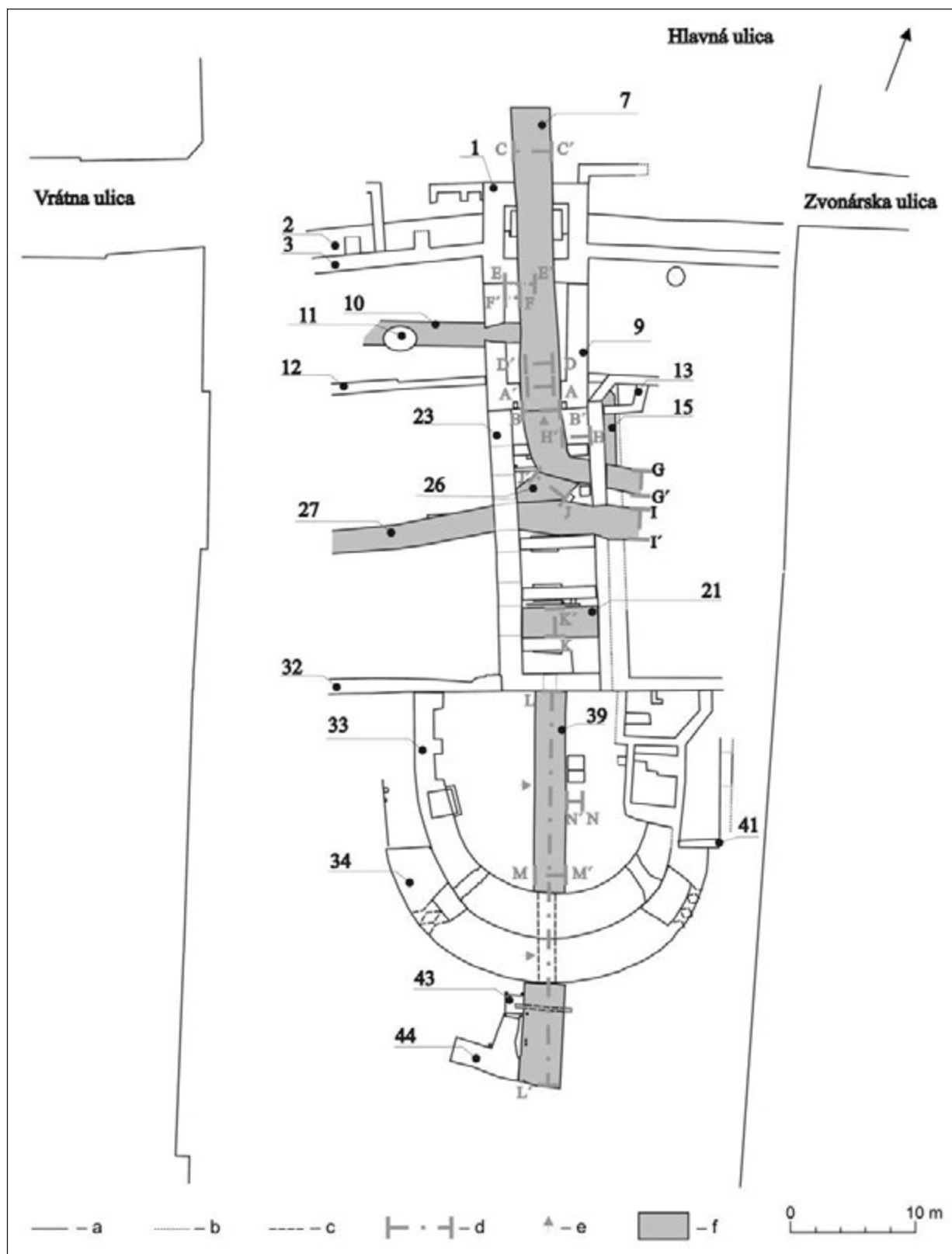
OPIS OBJEKTOV

Kanál 10

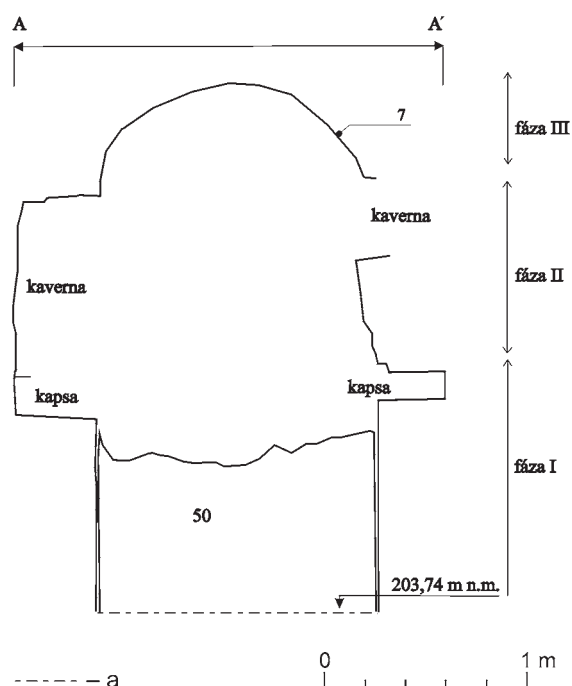
Kanál 10 je objekt lineárneho pôdorysu, ktorý začínal v mestskej komunikácii, prechádzal vežou a predbráním a vo vnútornej priekope sa stáčal na východnú stranu (obr. 1). Vzhľadom na jeho zložitý

¹ V ČSN 72 0511 je piesok značený bodkami.

² Tento spôsob grafického značenia bol použitý aj v predchádzajúcej práci o Dolnej bráne – o objektoch fortifikácie (Ďurišová 2009).

Obr. 1. Vyznačenie rezov, pohľadov do pôdorysu skúmaného komplexu. Legenda: 1 – veža brány; 2 – vnútorná hradba, fáza II; 3 – vnútorná hradba, fáza I; 7 – kanál 10; 9 – predbránie; 10 – kanál 12; 11 – objekt 12; 12 – parkánová hradba; 13 – objekt 6; 15 – kanál 9; 21 – kanál 8; 23 – objekt 1 (most); 26 – kanál 11; 27 – objekt 3 (kanál); 32 – kontraeskarpa; 33 – barbakán; 34 – rondel; 39 – objekt 9; 41 – vonkajšia hradba; 43 – objekt 28; 44 – objekt 24; a – pôdorys; b – predpokladaný priebeh; c – ostenie v hrúbke múra; d – rezy, profily; e – smer pohľadu; f – objekt kanalizácie.

Obr. 2. Rez A–A'. Kanál 10 – fázy I, II a III. Legenda: 7 – kanál 10; 50 – zámurovka kanála 10; a – ohraničenie výkopu.

stavebno-historický vývoj, jeho celkovú dĺžku a rozdielny charakter jednotlivých častí je popisovaný v dvoch celkoch. Prvý popisovaný celok tvorí kanál umiestnený v komunikácii (pred bránou, vo veži brány a v predbrání) a druhý tvorí kanál umiestnený vo vnútornej priekoze (pod mostom a mimo neho).

Kanál 10 v komunikácii (pred bránou, vo veži brány a v predbrání)

Poloha

Kanál bol umiestnený v mestskej komunikácii, v osi veže brány a predbránia, približne v smere S-J.

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Kanál 10 je vymedzený paralelnými kamennými obvodovými stenami. Jeho najvyššia časť je ukončená klenbou. Celková dĺžka tejto časti kanála je 25 m. Na strane severnej aj južnej bol ohraničený kamennými zámurovkami. Južná zámurovka bola zalícovaná v čele predbránia, severná sa nachádzala vo vzdialenosti cca 8,8 m (severne) od veže brány.

Na základe charakteru predovšetkým interiérového muriva je možné rozlíšiť 3 stavebné fázy (obr. 2).

Fáza I – kanál umiestnený najnižšie. Tvorený je paralelnými kamennými obvodovými stenami, pôvodne s rovným trámovým prekrytím. Vo vnútri sa

nachádzal drevený žlab – objekt 31. Celková dĺžka tejto fázy je 25 m. Svetlá šírka je 1,50 m. Hrúbka obvodových stien je cca 0,8 m, výnimku tvorila situácia v severnom múre veže brány, kde bola hrúbka steny kanála 0,35 m (pravdepodobne kvôli šírke otvoru pre kanál vo veži brány). Výška murovaných obvodových stien kanála bola 0,80–1 m. Výška priepustu kanála (čiže svetlá výška) bola 0,60–0,80 m (po odrátaní výšky priečných trávov pre polozenie prekrytia).

Fáza II – bola tvorená paralelnými obvodovými kamennými stenami. Bola postavená na fázu I, pričom využila murivo fázy I ako základ. Na základe charakteru muriva z jeho exteriérovej strany, ba sa dalo uvažovať o členení tejto fázy na dve podfázy, avšak v interiéri kanála sa nenašlo nič, čo by takéto členenie opodstatňovalo.

Výška muriva kanála fázy II bola 1–1,20 m (tzn. od plochého dreveného prekrytia fázy I po nasadenie klenby). Svetlá výška bola 0,70–0,80 m. Svetlá šírka bola totožná so šírkou fázy I.

Fáza III – klenba osadená na kamenné obvodové múry fázy II. Vo vzdialenosti 7,90–8,70 m pred lícom severnej steny veže brány sa v klenbe nachádzal otvor (obr. 3), za ktorým (smerom na sever) sa kanál rozdeľoval na dve tehlové ramená.

Na strane južnej bol kanál v čele predbránia uzavretý zámurovkou o hrúbke 1,83 m. Jej povrch sa nachádzal cca 0,20 m pod rovinou kapsy pre osadenie priečného trámu pre trámové prekrytie fázy I. V čele predbránia výška, resp. hĺbka zámurovky dosahovala cca 1,30 m (obr. 4).

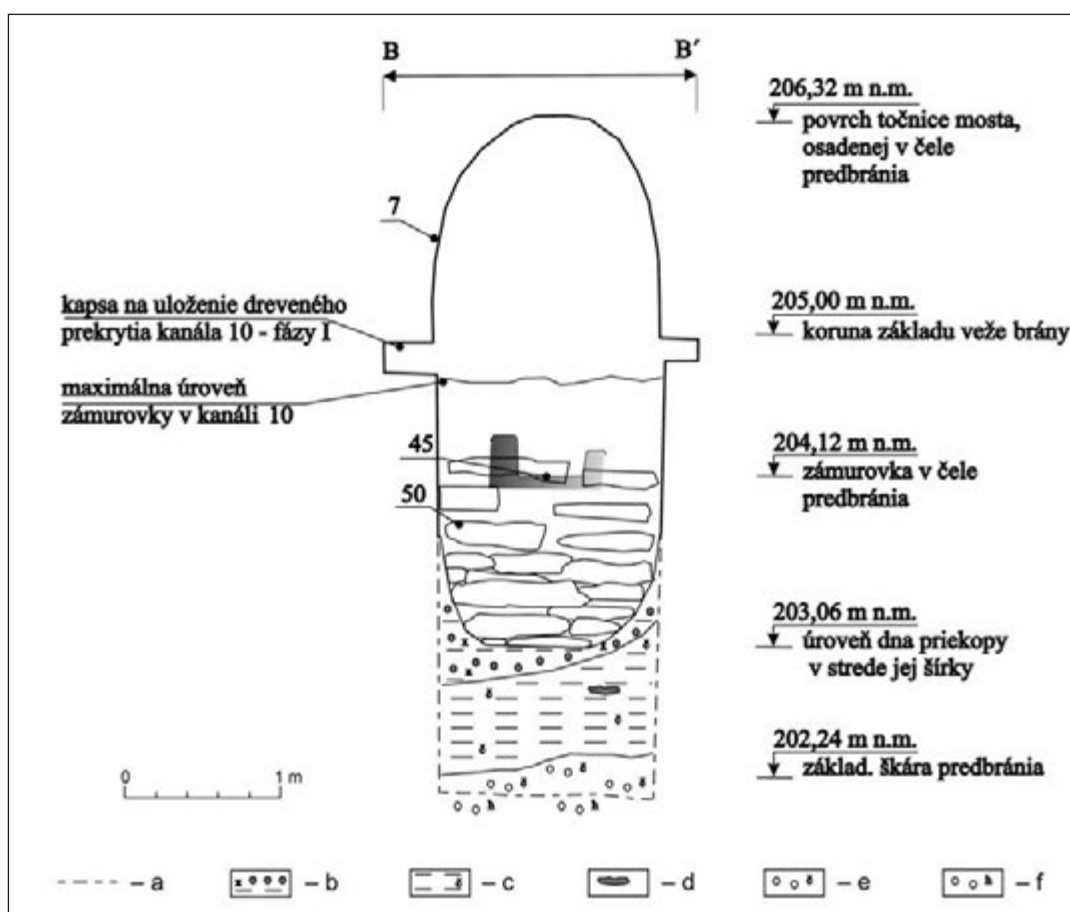
Kanál bol uzavretý aj na strane severnej. Do murovaného uzáveru boli vo výške 1,30 m (od základovej škáry muriva fázy I) osadené dve tehlové ramená kanalizácie.

Charakter muriva a stavebného materiálu

Fáza I – Na vymurovanie obvodových stien bol použitý lomový kameň. V obvodových stenách boli vo vzdialenostiach 3–3,40 m vymurované kapsy. Značná časť z nich bola deštruovaná, v tých zachovalejších spodnú časť tvoril zväčša do interiéru vysunutý plochý kameň. Kapsy mali rozmery 0,15 x 0,15 m, 0,12 x 0,15 m, 0,14 x 0,14 m, 0,14 x 0,18 m, 0,14 x 0,16 m, 0,12 x 0,14 m a 0,14 x 0,19 m. Ich hĺbky boli 0,15 m, 0,33 m, 0,40 m a 0,25 m. Najjužnejšia kapsa sa nachádzala 0,20 m nad zámurovkou. Na trámoch umiestnených v týchto kapsách boli položené drevené trámy, ktoré boli v počte 8 ks odkryté „in situ“ severne od veže brány (obr. 5). Uzáver kanála na strane severnej bol vybudovaný z kamenných kvádrov, medzery medzi kvádrmi boli vyplnené lomovým kameňom. Uzáver na strane južnej bol vybudovaný z lomového kameňa. Murivo tejto fázy malo z vonkajšej strany charakter základový, z vnútornej bolo

Obr. 3. Otvor – vlez do kanála 10 pred vežou brány v meste.

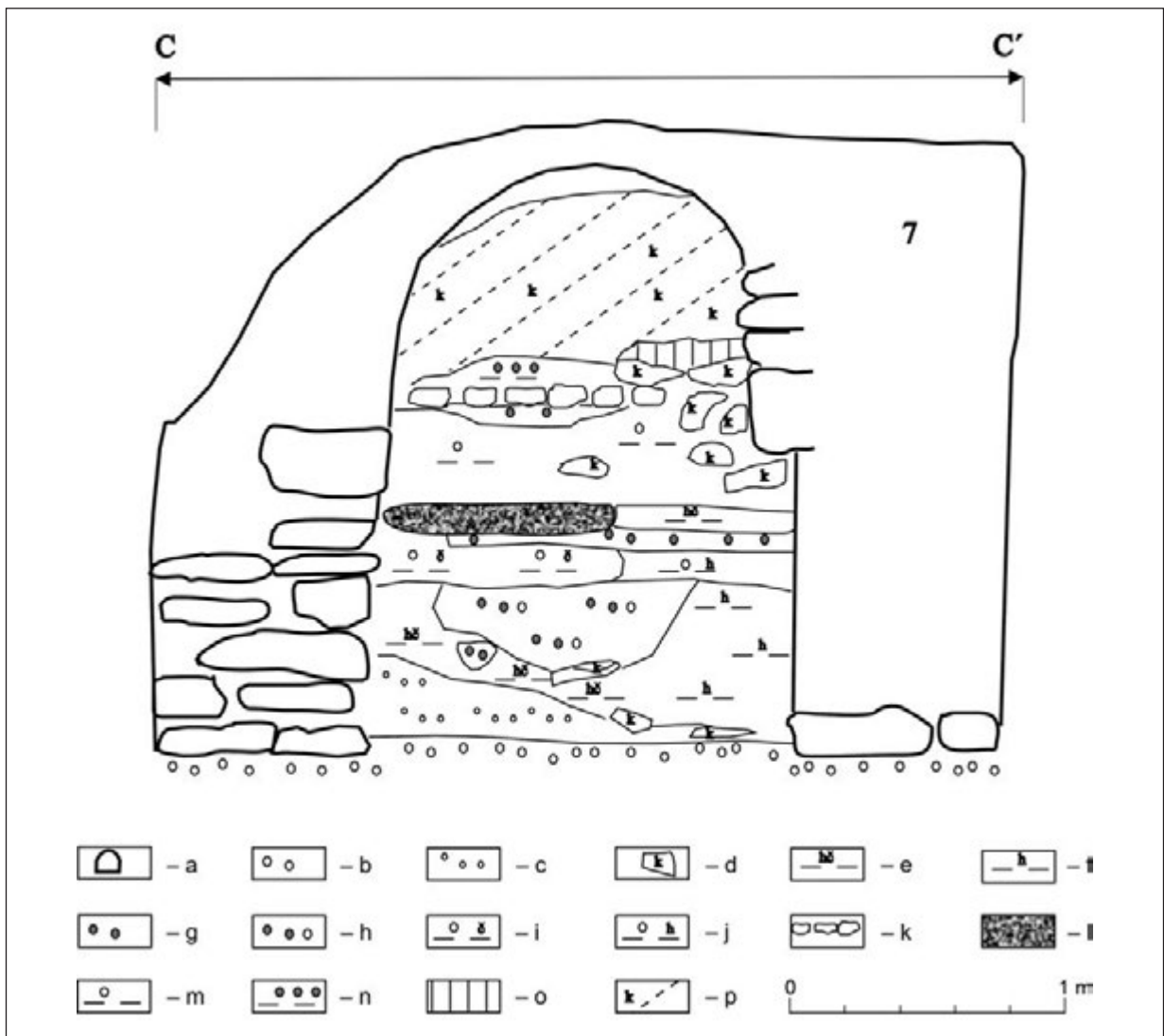
Obr. 4. Pohľad B–B'. Pohľad na situáciu kanála 10 v čele predbránia, priemet rezu objektom 31 do tejto situácie a vyznačenie výšok viacerých signifikantných nálezových situácií a objektov do roviny čela predbránia. Legenda: 7 – kanál 10; 45 – objekt 31; 50 – zámurovka kanála 10; a – ohraničenie výkopu; b – hnedočierna ílovito-piesčitá vrstva s uhlíkmi a kúsokmi dreva; c – čierny íl; d – hrdzavá vrstvička; e – čierny štrk; f – oranžový (hmedý) štrk.

Obr. 5. Rez C–C'. Rez kanálom 10, pohľad na drevené prekrytie fázy I kanála 10, od J.

Obr. 6. Pohľad na kanál 10 v čele prebránia, od JV.

Obr. 7. Rez C–C'. Legenda: 7 – kanál 10; a – rez; b – štrk; c – drobný štrk; d – kameň; e – hnedočierna ílovitá vrstva; f – hnedá ílovitá vrstva; g – piesok; h – hrdzavá piesčito-štrkovitá vrstva; i – čierna ílovito-štrkovitá vrstva; j – hnedá až tmavohnedá ílovito-štrkovitá vrstva; k – okruhliaková dlažba; l – drevené trámy; m – ílovito-štrkovitá vrstva; n – tmavohnedá piesčito-ílovitá vrstva; o – deštrukcia z tehál a kameňov; p – kamenisto-hlinitá vrstva.

murivo rovno vymurované. Táto zámurovka bola od stien kanála v celej výške oddelená škárami. Jej povrch bol v interiéri kanála nepravidelný (mal základový charakter), určitú snahu o riadkovanie bolo badať len v čele predbránia (obr. 6).

V mieste styku so severnou stenou veže brány murivo fázy I siahalo cca 0,10–0,20 m nad základ veže brány, v mieste styku s južnou stenou veže brány to bolo po korunu základu veže brány. Nadmorská výška muriva fázy I v mieste styku so severnou stenou veže brány bola 205,26–205,36 m a v mieste styku s jej južnou stenou 205 m n.m. Kanál bol teda vypádovaný smerom von z mesta. Výška muriva kanála fázy I bola v mieste styku so severnou stenou veže brány 0,80–1 m, čiže základová škára sa nachádzala v nadm. výške 204,30–204,10 m. Výšku 0,80–1 m dosahovalo murivo fázy I temer v celej svojej dĺžke, s výnimkou situácie v južnej časti predbránia, kde nebola dosiahnutá základová škára kanála ani v hĺbke, resp. v nadmorskej výške 203,70 m. Nepravidelný povrch uzáveru (resp. zámurovky) na južnej strane sa nachádzal v nadmorskej výške 204,34–204,72 m.

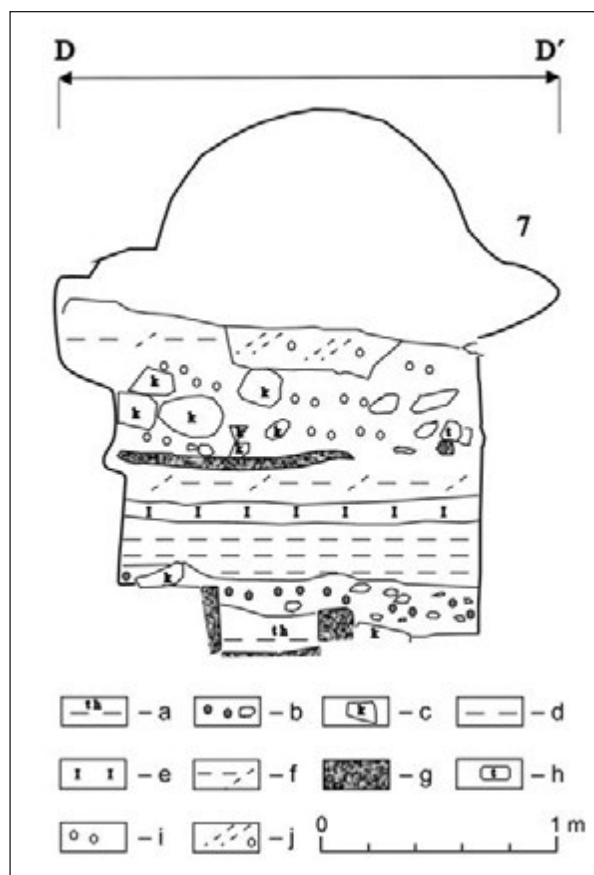
Fáza II – Na vymurovanie obvodových stien bol použitý lomový kameň. Severne od veže brány boli do vonkajšieho muriva fázy II vymurované kapsy. Jedna sa nachádzala vo východnej obvodovej stene kanála, vo vzdialenosti 4,92 m od veže brány a druhá bola umiestnená takmer oproti nej, v exteriérovej strane západnej obvodovej steny kanála. Ich hĺbka bola cca 0,80 m. Prierez východnej kapsy bol 0,20 x 0,16 m, západnej 0,17 x 0,10 m.

Fáza III – Klenba bola vybudovaná prevažne z fylitov, vyskytovala sa aj tehla.

Výplň objektu, stratigrafia

Bola graficky zdokumentovaná na viacerých miestach. Severne od veže brány (obr. 7) je zdokumentovaná situácia založenia muriva kanála (fázy I) do štrkovitého podložia. Výplň kanála sa nachádza len 6 cm nad základovou škárou. V celej dĺžke fázy I nebola zistená žiadna špeciálna úprava dna tohto kanála. Vo veži brány a v predbrání sa nachádzal drevený žlab – objekt 31 (bližší popis v príslušnej stati).

Zistený bol určitý rozdiel v charaktere ukladania vrstiev vo výplni kanála v pásme opevnenia (vo veži brány a v predbrání) a v meste. Kým v pásme opevnenia boli ukladané horizontálne (obr. 8), v meste – severne od brány bol zistený šikmý priebeh vrstvy a sekundárny zásah (obr. 7) možno súvisiaci s čistením kanála. Zaujímavá, z hľadiska interpretácie je aj maltovinová vrstva zistená cca 0,30 m nad objektom 31 (čiže cca 0,20 m pod rovným trámovým prekrytím fázy I) a to vo veži brány aj v predbrání.

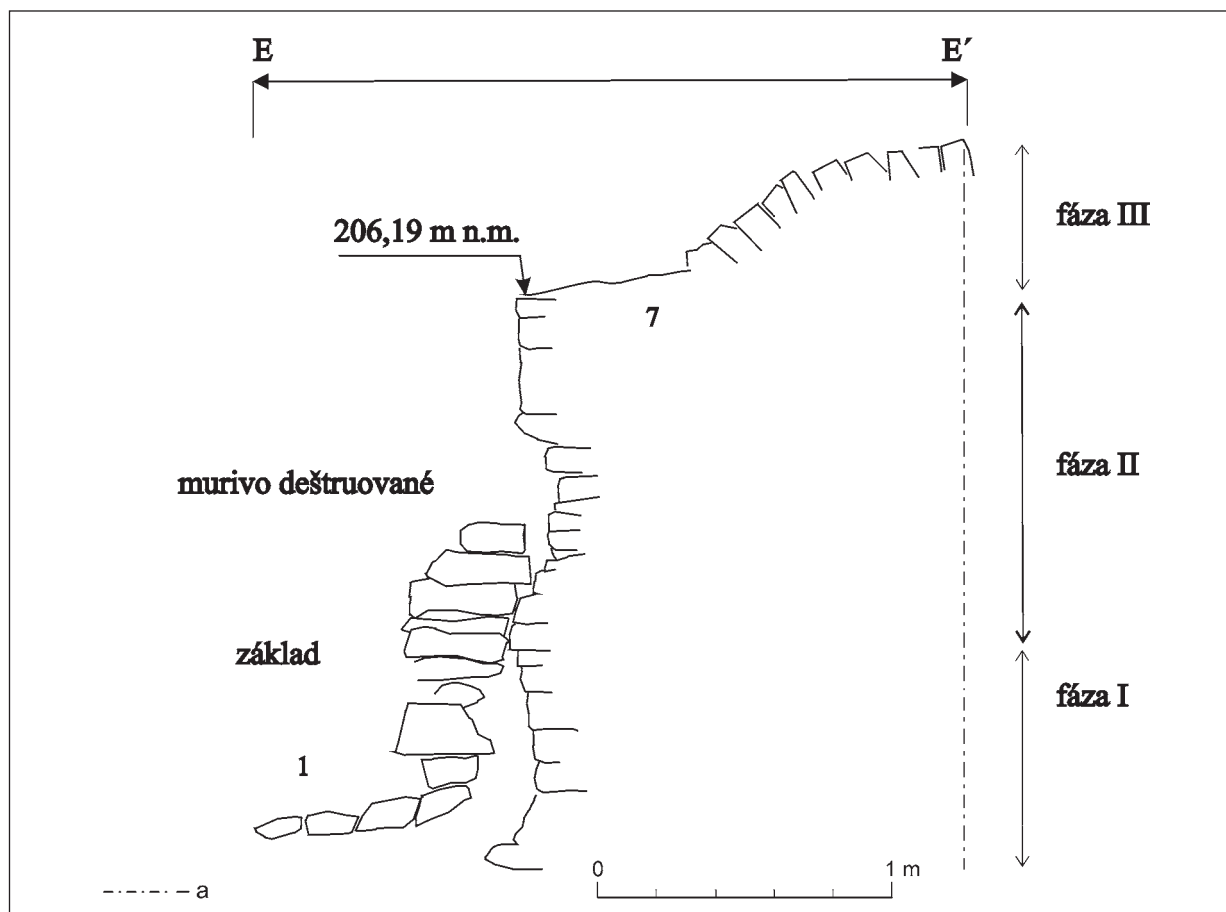

Obr. 8. Rez D–D'. Legenda: 7 – kanál 10; a – hnedá ílovitá vrstva; b – drobný sivý piesok a kamene; c – kameň; d – ílovitá vrstva; e – maltovinová vrstva; f – ílovitá-hlinitá vrstva; g – drevo; h – tehla; i – štrk; j – hlinito-štrkovitá vrstva.

Vo výške 0,80 m nad základovou škárou obvodového muriva kanála (fázy I) bolo zistené rovné trámové prekrytie kanálu, ktoré sa „in situ“ – v počte 8 ks trámov zachovalo severne od veže brány (obr. 5). V pásme opevnenia, teda vo veži brány a v predbrání to už bola len vrstva zotletého dreva. „In situ“ boli na viacerých miestach zachytené aj priečne trámy uložené do káps, na ktorých bolo položené toto rovné prekrytie.

Vo výplni kanála (vo fáze II) bola zistená v časti veže brány severne od nej kamenná okruhliaková dlažba (obr. 7). Nachádzala sa 1,30 m nad základovou škárou kanála (fázy I), cca 0,40 m nad rovným trámovým prekrytím fázy I a súčasne 0,80 m pod vrcholom klenby (čiže fázy III). Práve táto dlažba môže byť interpretovaná ako „dno“ kanalizácie III. stavebnej fázy (výstavba klenby).

Mimo pásma opevnenia, severne od brány bol kanál vyplnený takmer v celej svojej výške, výplň končila 0,10 m od vrcholu klenby, avšak v časti mestského opevnenia (veže brány a predbránia) to bolo cca 1 m od vrcholu klenby.

Obr. 9. Pohľad E–E'. Pohľad na styk kanála 10 a muriva veže brány. Legenda: 1 – veža brány; 7 – kanál 10; a – os kanála 10.

Z výplne kanála pochádza predovšetkým novoveká keramika. Veľmi nízkym počtom je zastúpená keramika stredoveká a to predovšetkým záver vrcholnostredovekej. Veľký počet novovekej keramiky a to predovšetkým horizont 17.–19. storočia jasne vypovedá o období intenzívneho využívania kanalizácie. Avšak tieto nálezy nie sú využiteľné z hľadiska datovania výstavby kanalizácie a dokonca ani jej zániku. Je pravdepodobné, že kanál bol v priebehu svojho využívania čistený a odpadová voda, aj keď len reziduálna, tadiaľ musela prúdiť aj po vybudovaní novej betónovej kanalizácie začiatkom 20. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál 10 sa v popisovanej časti dostával do kontaktu s nasledujúcimi objektmi: veža brány, predbránia, kanál 12 a objekt 31. Od objektov brány (veža brány a predbránia) bol jasne stavebne odlišný. Bol postavený do priepustov v obvodových múroch týchto objektov (obr. 9). Kanál 12 sa dostával do kontaktu s kanálom 10 v objekte predbránia, v jeho západnej časti. V interiéri kanála 10, v miestach ko-

naktu s kanálom 12 (vo výške fázy I a fázy II), bolo murivo kanála 10 súvislo previazané, nenachádza sa tu žiaden sekundárne zamurovaný otvor, resp. priepust pre kanál 12. Z čoho vychádza relatívna následnosť výstavby kanála 10 (jeho fázy I aj II) po vybudovaní (a zrejme aj ukončení funkčnosti) kanála 12. Objekt 31 – drevený žlab bol položený do interiéru kanála 10, jeho fázy I.

Vzťah k okolitému terénu

Kanál 10 bol uložený v rôznom prostredí, s rôznym vývojom resp. s rôznou genézou terénu. V severnej časti bol uložený do mestskej komunikácie (vnútro mesta), prechádzal vežou brány a predbráním. Napriek všetkému vývoj v týchto prostrediach súvisel, keďže mali jednu spoločnú funkciu – pochôdznu – komunikačnú. Tzn. že medzi prvoradé funkcie tohto prostredia patrilo zachovanie takej nivelety a charakteru terénu, ktorá bola využiteľná pre prechod, resp. prejazd. Tieto nivelety museli súvisieť.

Kanál – fáza I bol, ako je to zachytené v interiéri veže brány (Ďurišová 2009, 64, obr. 11), postavený do

štrkovitej zeminy podložia, fáza II už bola postavená do nasypanej vrstvy (hnedo-žltá ílovito-piesčitá s kamienkami), ktorá je interpretovateľná ako násyp vznikajúci za účelom zvýšenia pochôdznej úrovne prejazdu datovanej do 1. polovice 15. storočia. Kamenná okruhliaková dlažba položená do piesku (obr. 10), ktorá sa našla v nivelete povrchu murív brány zbúraných v roku 1830, doliehala tesne ku kanálu 10 a to tak, že klenba kanála je nad úrovňou tejto dlažby.

V interiéri predbránia bola zachytená základová jama pre kanál a to pre jeho fázu I aj fázu II (obr. 11³). Základová jama pre fázu I bola vyplnená tmavým štrkom. Zo základovej jamy pochádza nález fragmentu ružovo sfarbeného skla z dna a tela nádoby, ktorý je rámcovo datovaný do novoveku (16.–17. storočie).

Vývoj

Na základe charakteru muriva kanála 10 boli definované tri stavebné fázy tohto objektu. Fáza I zahĺbená do štrkovitého podložia, rovno prekrytá, ktorú po ukončení jej funkčnosti, možno v súvislosti s nárastom terénu nahradila fáza II, ktorá mohla byť tiež rovno prekrytá. Ako samostatná fáza je definovaná výstavba klenby, aj keď sa javí pravdepodobné, že táto fáza využívala obvodové steny fázy II. Dno fázy III tvorila okruhliaková dlažba.

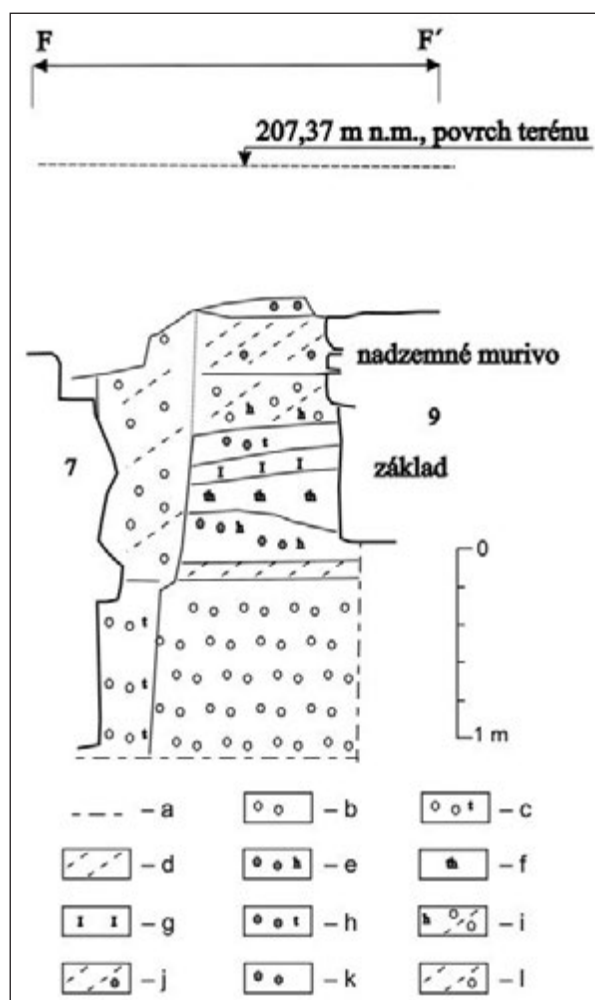
Datovanie

Pri datovaní výstavby a zániku kanála sa možno oprieť len o vzťah kanála k okolitému prostrediu. Nie je možné vychádzať z výplne kanála. Ďalším dôležitým faktorom je funkcia objektu a tiež jeho umiestnenie, z ktorého vyplýva, že v žiadnom prípade nemohol byť jeho povrch vyšší než povrch okolitého prostredia – komunikácie. Samozrejme, nedá sa povedať absolútne jasne, v akej hĺbke pod povrchom terénu sa povrch kanála musel nachádzať. Z technického hľadiska mohol tvoriť povrch kanála súčasť povrchu komunikácie (prejazdu), ale tiež sa mohol nachádzať hlbšie než povrch komunikácie.

Jednotný stavebný výraz fázy I a to v celej sledovanej časti (interiér mesta až predbránie) je jednoznačeným dokladom toho, že k výstavbe tejto fázy mohlo dôjsť až po výstavbe predbránia. Ďalším dôležitým ukazovateľom je vzťah ku kanálu 12, ktorého výstavba predchádzala výstavbe fázy I aj fázy II kanála 10. Zánik kanála 12 je datovaný do obdobia po začiatku 16. storočia. Datovanie výstavby fázy I do novoveku (horizont 16.–17. storočia) podporuje aj nález skla zo záস্যu základovej jamy v interiéri predbránia.

Obr. 10. Pohľad na situáciu muriva predbránia, okruhliakovej dlažby a kanála 10, od S.

Obr. 11. Profil F-F'. Legenda: 7 – kanál 10; 9 – predbránie; a – ohraničenie sondy; b – štrk; c – tmavý štrk; d – hlinitá vrstva; e – hneda piesčitá vrstva; f – tmavohneda vrstva; g – maltovinová vrstva; h – tmavá piesčitá vrstva; i – hneda hlinito-štrkovitá vrstva; j – hneda hlinito-piesčitá vrstva; k – piesčitá vrstva; l – hlinito-štrkovitá zemina.

³ Autorom originálu tejto kresby je PhDr. D. Gašaj, autorkou ostatných – vypublikovaných je autorka tohto príspevku.

Fázu II je možné zadatovať len relatívne – ako fázu medzi výstavbou fázy I a III.

Fáza III (klenba) sa nachádzala nad úrovňou korún murív tých častí Dolnej brány, ktoré boli zbúrané v roku 1830. K jej výstavbe mohlo dôjsť po roku 1830. Nedá sa však ani vylúčiť, že sa tak udialo pred týmto rokom keďže je možné, že murivá Dolnej brány boli rozobraté do nivelety nižšej než bola súveká pochôdzna. V roku 1830 teda buď fáza III bola postavená alebo ju začali stavať. Zánik funkcie tejto fázy zrejme súvisí s výstavbou betónovej kanalizácie, ktorej výstavba bola ukončená do roku 1911 (Mihóková 1986, 147).

Súhrn

Najstarší kanál odvádzajúci vodu z Črmeľského potoka do priekopy bol fyzicky zachytený len na jednom mieste a síce vo forme priepustu v čele predbránia o šírke 1,30–1,40 m (obr. 4). Táto stavebná fáza kanála nebola zachytená ani v interiéri predbránia, v jeho južnej časti, kde nebola dosiahnutá dostatočná hĺbka.

Fáza I bola tvorená kanálom s murovanými obvodovými stenami a plochým dreveným prekrytím. Jeho celková výška bola 0,80–1 m, svetlá výška 0,60–0,80 m. Kanál bol vyspádovaný smerom von z mesta – na juh. Na jeho dne ležal drevený žlab – objekt 31. Interiér fázy I bol až po drevené prestropenie vyplnený sedimentami a obsahoval predovšetkým novovekú keramikú. Je zrejme, že fungoval, resp. bol zaplavovaný ešte v čase, kedy bola postavená ďalšia – vyššia fáza kanála, inak by k jeho úplnému vyplneniu dôjsť nemohlo. Jeho výstavba je datovaná do novoveku, do obdobia 16.–17. storočia. Z tohto datovania kanála vyplýva i rekonštrukcia jeho postavenia voči komunikácii v prejazde. Povrch kanála 10 exaktne doložený dreveným plochým prekrytím sa nachádzal v nivelete koruny základu veže brány. Kanál bol pravdepodobne prevrstvený zeminou. Fázu I úplne znefunkčnila zámurovka vyplňajúca kanál temer až po ploché drevené prekrytie. Vzhľadom na to, že bola postavená v jednej rovine s čelom predbránia je pravdepodobné, že bola vybudovaná v čase, kedy bola voda Črmeľského potoka odvádzaná pod most a keď ešte neexistovala ďalšia časť kanála 10 v priestore vnútornej priekopy pod mostom. Zámurovka nedosahovala dno objektu 21, do ktorého zasahovala. Ale vo všeobecnejšej rovine bolo jej dno v jednej nivelete s dnom vnútornej priekopy, ktoré bolo vyššie ako dno priekopy pri predbrání. Pravdepodobne mala plniť funkciu prepadu a v podstate aj zabezpečiť stabilnú úroveň dna vyššie budovanej fázy kanála 10. Dno priekopy sa v 16.–17. storočí nachádzalo o cca 1,40 m vyššie než po jej vybudovaní. Boli to predovšetkým sedimenty, ktoré zdvihli dno

priekopy o 1,40 m. Nadmorská výška dna priekopy v 16.–17. storočí bola cca 204,50 m. Vzhľadom na výškovú niveletu fázy I kanála 10 z toho vyplýva, že kanál 10 nemohol byť funkčný. Je pravdepodobné, že sa v priestore priekopy pred vyústením kanála realizovali nejaké zemné práce, aby bola zabezpečená funkčnosť kanála, ale po dosiahnutí neakceptovateľnej výšky sedimentov muselo nastúpiť radikálne riešenie – výstavba vyššie položenej kanalizácie. V dobe existencie fázy I kanála 10 sa úroveň prejazdu v predbrání nachádzala v nadmorskej výške minimálne 206,60 m, tzn. že medzi povrchom fázy I kanála 10 a úrovňou prejazdu bola výška cca 1,50 m (obr. 4).

Fáza II bola postavená tak, že jej dno tvorilo ploché drevené prekrytie fázy I kanála 10. V časti pred vnútornou priekopou bolo jej dno spevnené zámurovkou. Fáza II bola tvorená zvislými bočnými stenami, spôsob prekrytia nepoznáme. Svetlá výška fázy II bola (pri plochom prekrytí) 0,70–0,80 m. Fáza II mala povrch v rovine povrchu murív tých častí Dolnej brány, ktoré boli zbúrané v roku 1830. Bola k nej položená okruhliaková dlažba uložená do pieskového lôžka.

Fáza III bola tvorená novopostavenou klenbou na bočných stenách kanála z predchádzajúcej fázy. Domnievam sa, že s výstavbou tejto fázy súvisí i polozenie okruhliakovej dlažby. Svetlá výška fázy III, to znamená od okruhliakovej dlažby až po vrchol klenby bola 0,80 m. V roku 1830 buď už stála alebo ju začali stavať. Pravdepodobne fungovala až do obdobia výstavby betónovej kanalizácie začiatkom 20. storočia. Nejakú dobu po vybudovaní fázy III boli vybudované tehlové ramená kanalizácie a zrejme aj otvor do kanála 10 nachádzajúci sa cca 10 m pred vežou brány.

Kanál 10 vo vnútornej priekope (pod mostom a mimo neho)

Poloha objektu

Umiestnený je vo vnútornej priekope. Sledovaný bol od kontaktu s predbráním, v časti pod mostom a mimo neho (obr. 1).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Kanál je objekt lineárneho pôdorysu, ktorý sa z pôvodného smeru S-J, pod mostom stáčil na východnú stranu. Pozdĺž vonkajšej strany východnej steny mosta bol do neho zaústený kanál 9.

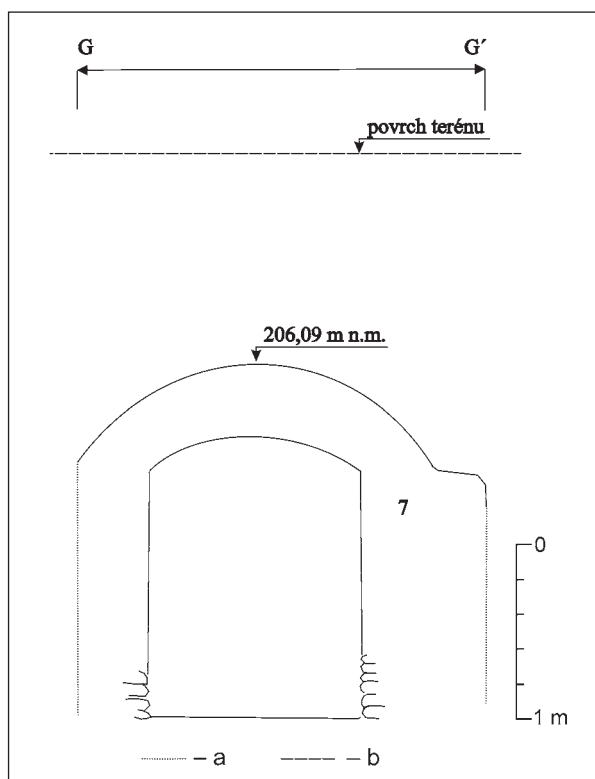
Kanál 10 bol v časti pod mostom tvorený zvislými obvodovými stenami zaklenutými klenbou, ktoré boli opreté o zvislé obvodové steny, plniace pravdepodobne funkciu stabilizujúcich konštrukcií (obr. 12). Svetlá šírka kanála bola 1,30 m. Hrúbka

Obr. 12. Kanál 10 vo vnútornej priekope, pod mostom, od JV.

Obr. 14. Tehlou zaklenutý kanalizačný priepust pre kanál 10 vo východnej obvodovej stene mosta (objektu 1) a v pozadí klenba kanála 10 mimo mosta vo vnútornej priekope, od Z.

Obr. 13. Rez G–G'. Legenda: 7 – kanál 10; a – predpokladaný priebeh muríva; b – úroveň terénu.

obvodových stien, na ktorých stála klenba bola cca 0,30 m, hrúbka obvodových (stabilizujúcich) stien bola cca 0,68 m. Výška týchto stabilizujúcich stien bola 1,40 m, výška kanála od základovej škáry bola 1,90 m.

V priestore vnútornej priekopy, mimo mosta, mal bežnú konštrukciu – kamenná klenba na zvislých stenách (obr. 13). Jeho svetlá výška bola minimálne 1,60 m, svetlá šírka 1,20 m. Priepust pre kanál 9 mal obdĺžnikový tvar s rozmermi: výška – 0,47 m, šírka 0,26 m.

Charakter muríva

Na výstavbu bol použitý predovšetkým lomový kameň, ale v interiéri kanála sa v jeho obvodových stenách v pomerne veľkom počte nachádzali väčšie opracované kamene (obr. 12). Klenba bola kamenná, s výnimkou preklenutia kanála v hrúbke východnej obvodovej steny mosta, ktoré bolo tehlové a to lomené (obr. 14). Interiérová strana kanála bola značne zdeštruovaná. Základová škára kanála sa pod mostom nachádzala v nadm. výške 204,10 m (čo odpovedá nadmorskej výške základovej škáry kanála 10 fázy I vo veži brány a v predbrání). Charakter exteriérového muríva kanál pod mostom nebol jednotný. Spodných 0,50 m malo charakter nelícovaného muríva s vytečenou maltou, horná časť bolo rovno vymurovaná.

Na obvodovej stene kanála 10, na jeho juhovýchodnej strane, pod mostom, sa nachádzalo murivo štvorcového pôdorysu (obr. 1).

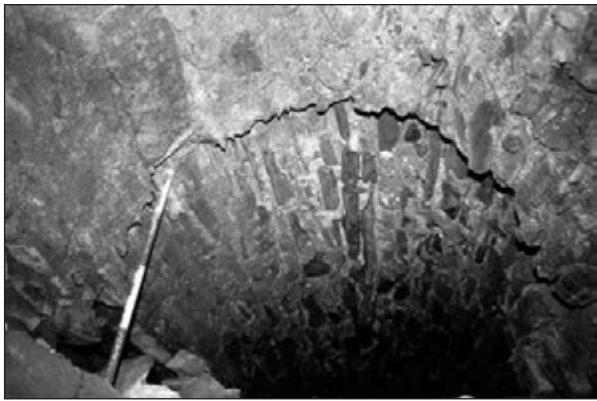
Do klenby kanála, bezprostredne za východnú obvodovú stenu mosta, bol vstavaný priepust pre kanál 9. Priepust bol obdĺžnikovitý, ostenia boli tvorené lomovými kameňmi a tehľami, preklad bol z plochého fylitu.

Výplň objektu, stratigrafia

Z výplne kanálu pod mostom pochádza výlučne novoveká keramika. Väčšina nálezov je datovateľná do obdobia 18.–19. ale aj 20. storočia. Z výplne kanála mimo mosta pochádza keramika a sklo datovateľné do 19.–20. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál 10 sa v popisovanom úseku dostával do styku s nasledujúcimi objektmi: kanál 10 v časti predbránie (fáza I–III), východná obvodová stena mosta, kanál 11 a kanál 9.

Obr. 15. Škára medzi klenbou kanála 10 v predbrání (v pozadí) a pod mostom, od J.

Klenba kanála v predbrání (fáza III kanála 10) bola zreteľne oddelená od klenby kanála pod mostom (obr. 15) avšak ich povrchy sa nachádzali sa v jednej výškovej nivelete. Kým škára vypovedá o rozdielnych stavebných fázach, jednotná výšková niveleta klenieb týchto častí kanála vypovedá o jednom chronologickom horizonte. Škárami bola oddelená aj klenba kanála v hrúbke východnej obvodovej steny mosta a klenby kanála mimo mosta (obr. 14). Na západnej strane východnej steny mosta sa javili (po odstránení muriva kanála 10 počas výskumu) jasné deštrukčné zásahy, ktoré vznikli pravdepodobne kvôli výstavbe tohto kanála. Horná časť prerazu bola riešená tehlovou lomenou klenbou. Nálezové situácie dokladajú rozdielne stavebné fázy výstavby kanála v rozdielnych priestoroch (predbránie – vnútorná priekopa). Kanál 10 sa dostával do priameho kontaktu aj s kanálom 11. V mieste ich vzájomného styku bola južná, resp. juhovýchodná obvodová stena kanála 10 rozobratá a to tak, že svetlá výška kanála 11 bola v mieste ich prepojenia cca 1 m. Dá sa predpokladať, že určitú dobu po postavení kanála 10 bol vybudovaný kanál 11 a ich vzájomné prepojenie sa realizovalo rozobratím časti obvodovej steny kanála 10.

V klenbe kanála 10 bol vybudovaný priepust pre kanál 9. Javí sa teda pravdepodobné, že boli vystavané naraz, ale nie je vylúčené, že priepust bol urobený v klenbe kanála 10 sekundárne.

Vzťah k okolitému terénu

Kanál bol v skúmanom úseku (vo vnútornej priekope) postavený už do novovekých zásypov priekopy (obr. 16), ktoré sú datované do 17., resp. 18.–19. storočia.

Vývoj

Kanál 10 charakterizuje v priestore vnútornej priekopy, pod mostom, určité špecifikum. Sú to

obvodové vertikálne steny, medzi ktorými sa nachádzal samotný preklenutý kanál. Na základe nálezovej situácie, sa dá predpokladať, že obvodové vertikálne steny plnili funkciu oporných múrov pre samotný kanál v tomto nestabilnom prostredí (nespevnené zasypy vnútornej priekopy) a že boli postavené v jednej chronologickej fáze.

Kanál bol vyvedený spod mosta prerazom vo východnej obvodovej stene mosta. Určitý preraz bol v týchto miestach zrealizovaný najneskôr v polovici 18. storočia, keďže na mape z rokov 1754–1755 (*Hatschek 1755*) je už znázornený v týchto miestach vývod kynety. Je pravdepodobné, že v jednej chronologickej fáze s výstavbou kanála pod mostom prebehla i výstavba kanála východne od mosta. Do jeho klenby bol urobený hneď alebo dodatočne priepust pre kanál 9.

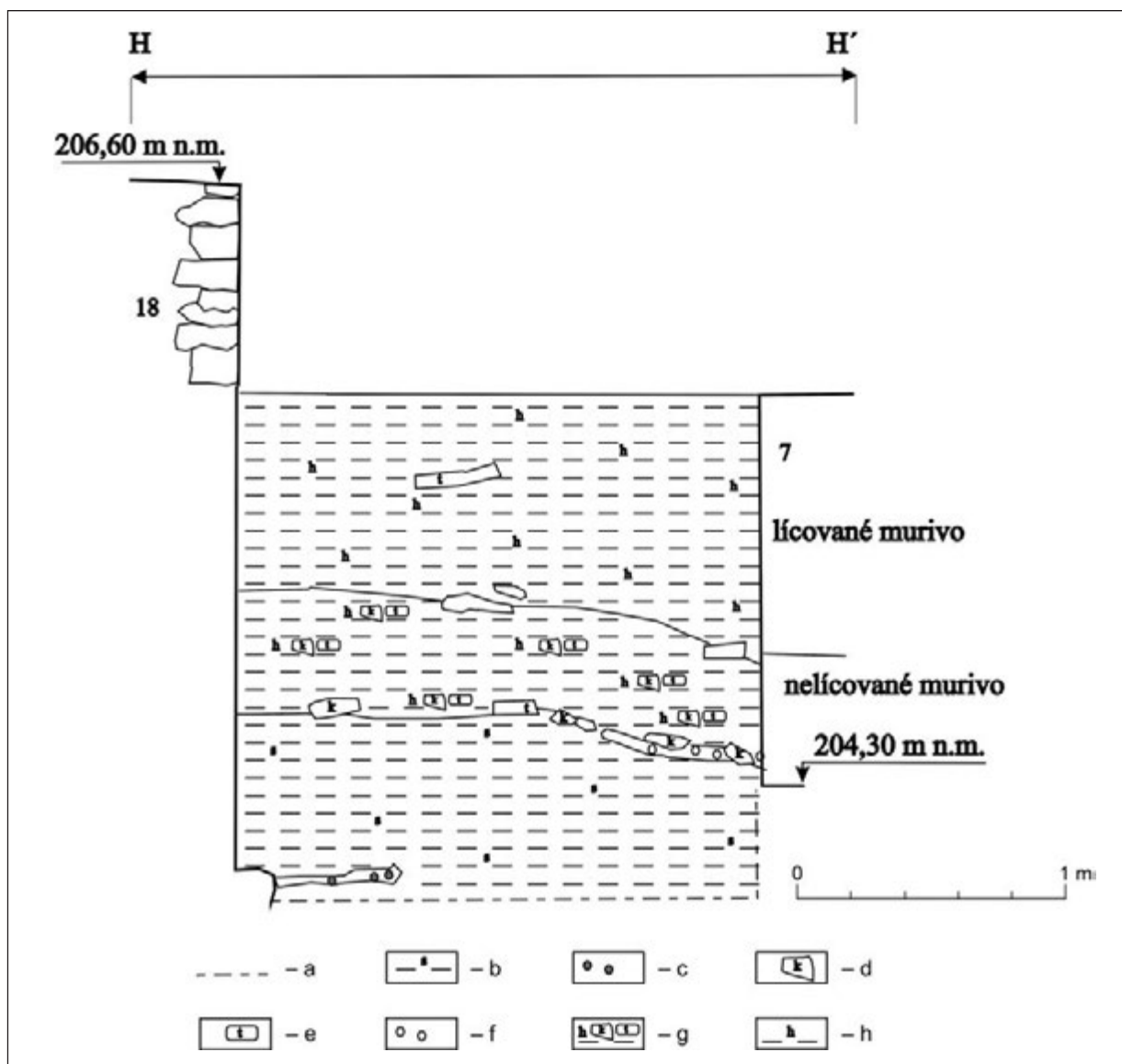
Po určitej dobe bol vybudovaný kanál 11 a prepojený s kanálom 10 prerazom v obvodovej stene kanála 10 v potrebnej výške. Je pravdepodobné, že v tejto dobe bola prebudovaná časť obvodovej steny kanála 10 a v mieste kontaktu s kanálom 11 bolo na pôvodnú obvodovú stenu kanála 10 postavené murivo štvorcového pôdorysu.

Datovanie

Pre datovanie výstavby kanála je podstatné, že bol postavený do zásypov vnútornej priekopy a tiež, že súčasťou jeho konštrukcie boli väčšie opracované kamenné články, ktoré museli pochádzať z väčšej stavby rozoberanej v tomto období. Podstatným sa javí aj fakt zaústenia kanála 9 do jeho klenby, vzhľadom na to, že kanál 9 je dobre datovateľný. K výstavbe kanála 9 dochádza po roku 1807, čo dokladá Chunertov plán z roku 1807 (*Duchoň 2004*, 116), kedy bola priekopa zasypaná len sčasti ale určite pred rokom 1830, kedy bol celý objekt Dolnej brány zbúraný a teda výstavba kanála 9 po tomto roku už nebola možná. Pred rokom 1830 teda musel byť postavený aj kanál 10 vo vnútornej priekope.

Súhrn

Kanál 10 bol postavený do zásypov vnútornej priekopy v období pred rokom 1830. Minimálne v časti pod mostom jeho konštrukciu spevňovali obvodové oporné steny. Priepust cez východnú obvodovú stenu bol riešený prerazom s dodatočne vybudovanou tehlovou klenbou. Po určitej dobe bol vybudovaný a s kanálom 10 pod mostom prepojený kanál 11. Táto kanalizačná sústava bola vybudovaná v trasách kynet známych z historických plánov od polovice 18. storočia. Vybudovanie krytej kanalizácie v priestore vnútornej priekopy súvisí so zasypaním priekopy.

Obr. 16. Profil H–H'. Legenda: 7 – kanál 10; 18 – objekt 1 (most), východná obvodová stena; a – ohraničenie výkopu; b – sivohmedá ílovitá vrstva; c – piesok; d – kameň; e – tehla; f – štrk; g – hnedá ílovitá vrstva s kameňmi, časťami tehál a maltou; h – hnedá ílovitá vrstva so sporadickými kamienkami.

Kanál 10 – záver

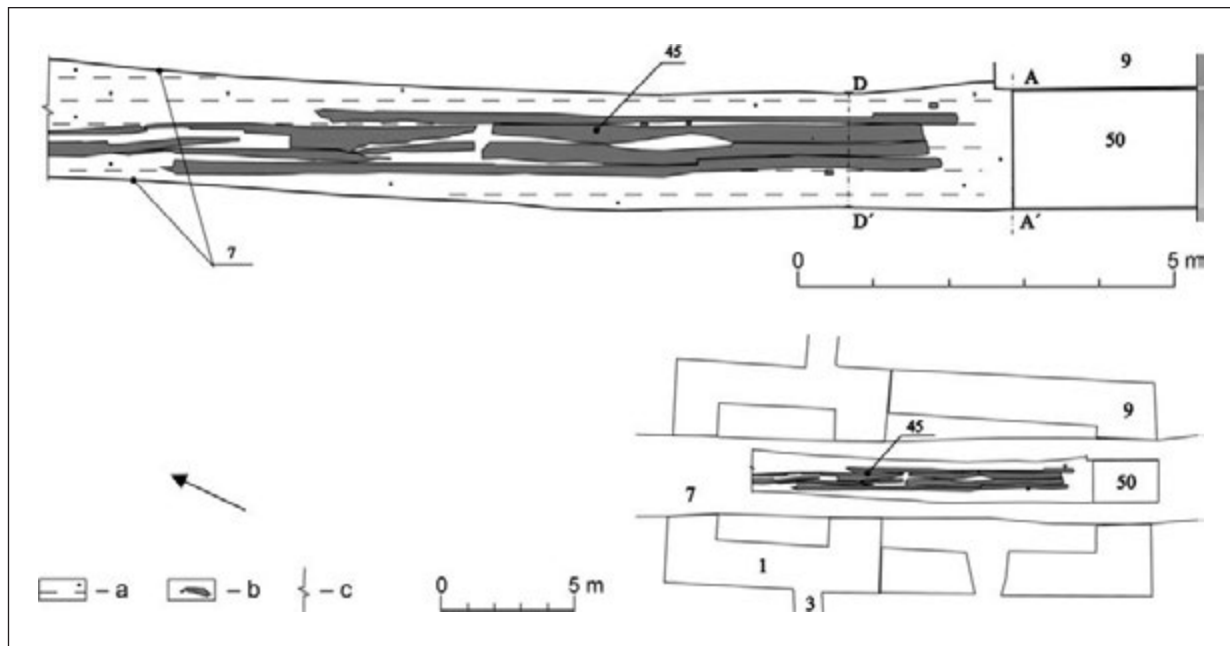
Kanál 10 bol technickým objektom, ktorého úlohou bolo odvádzať vodu z Črmeľského potoka von z mesta, cez bránu do vnútornej priekopy.

I keď sú určité indície pre to, že už pri výstavbe veže brány sa rátalo s výstavbou kanála (ostenie v základoch) fyzicky ho máme zachytený až v období existencie predbránia. Predstavuje ho priepust v čele veže.

Ďalšiu fázu kanála (fáza I) predstavuje kanál so zvislými stenami a s plochým dreveným – trámovým prestropením, ktorého svetlá výška bola 0,60–0,80 m a šírka 1,50 m. Na jeho dne bol položený drevený žlab (objekt 31). Kanál bol

zachytený vo vzdialenosti cca 8,80 m severne od veže brány (v komunikácii) vo veži brány a v predbrání. Kanál bol zahĺbený do zeme a jeho povrch nebol súčasťou povrchovej úpravy komunikácie v prejazde a ani v ulici. Bol prevrstvený zeminou. K jeho výstavbe dochádza v novoveku (horizont 16.–17. storočia).

Po určitej dobe, snáď v súvislosti so zdvihnutím nivelety dna vnútornej priekopy sedimentami a zásypmi, dochádza k vybudovaniu ďalšej stavebnej fázy kanála – fázy II. Vybudovaniu fázy II pravdepodobne predchádzalo alebo paralelne s ňou sa realizovalo vybudovanie zámurovky ústia kanála 10 (fázy I aj staršej fázy) v čele predbránia.

Obr. 17. Objekt 31 v kanáli 10. Legenda: 1 – veža brány; 3 – vnútorná hradba, fáza I; 7 – kanál 10; 9 – predbránia; 45 – objekt 31; 50 – zámurovka kanála 10; a – štrkovito-ílovitá tmavšia, sivohnedá zemina; b – drevený konštrukčný prvok; c – ukončenie kresebnej dokumentácie.

Zámurovka znefunkčnila fázu I kanála 10. Nový kanál (fáza II) mal rovné steny, spôsob jeho prestropenia nie je exaktne doložený sú tu však určité indície, že mal tiež plochý strop. Svetlá výška kanála bola 0,70–0,80 m, šírka totožná so šírkou fázy I.

Ešte pred polovicou 18. storočia došlo k vytvoreniu dvoch prerazov vo východnej obvodovej stene mosta pre kynetu.

Zасыpávanie priekopy pri Dolnej bráne sa realizovalo zrejme postupne. V roku 1781 je priekopa funkčná. Ako zasypaná je znázornená na Chuner-tovom pláne z roku 1807, avšak jednalo sa asi len o čiastočné zasypanie, keďže odvod vody vo vnútornej priekope je znázornený ako povrchový. Až na Ottovom pláne z polovice 19. storočia je odvod vody Črmeľského potoka kreslený ako podzemný. Pred rokom 1830 bol vybudovaný klenutý kanál (10) vo vnútornej priekope a tiež fáza III kanála 10 v časti veže brány a predbránia. Zaklenutý kanál (fáza III) využíval v spodnej časti murivá kanála fázy II. Aspoň sčasti bol vydláždený okruhliakmi a jeho svetlá výška dosahovala cca 0,80 m. Šírka sa zhodovala so šírkou kanála fázy II. V tejto dobe alebo o niečo neskôr bol do klenby kanála 10 severne od veže brány vybudovaný otvor, kanál 10 bol na severnej strane sčasti uzavretý kamennými kvádrami a boli tu do neho zaústené dve tehlové ramená kanalizácie obtekajúce inzulu a odvádzajúce vodu Črmeľského potoka.

Objekt 31

Poloha objektu

Objekt bol umiestnený vo vnútri kanála 10, v jeho osi. Zachytený bol len v prejazde veže brány a predbránia (obr. 17).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Objekt 31 mal lineárny pôdorys, v priereze tvaru „u“ (obr. 8). Pozostával zo štyroch konštrukčných prvkov. Bočné – obvodové steny vymedzovali dva obvodové trámy a dno bolo tvorené dvomi doskami. Konštrukcia objektu 31 bola spevnená kolíkmi zapichnutými do zeme jednak medzi bočné steny a dno a jednak z vonkajšej strany bočných stien.

Celková dĺžka objektu 31 bola 12,25 m. Prierez mal rozmery cca 0,50 x 0,20 m. Prierez obvodových tráv bol cca 0,16 x 0,17 m, dosky dna mali rozmery 0,17 x 0,06 m a 0,14 x 0,12 m.

Drevené konštrukčné prvky boli značne narušené – zhnité.

Výplň objektu, stratigrafia

Objekt 31 bol vyplnený tmavohnedou ílovitou zeminou. Vrstva drobného piesku a kamienkov ležiaca nad ňou vznikla až po zániku funkcie objektu 31. Z výplne objektu 31 pochádza bronzový gombík.

Vzťah k okolitému terénu

Objekt 31 ležal na štrkovitej vrstve.

Datovanie

Uloženie objektu 31 do kanála 10 sa mohlo realizovať až po postavení fázy I kanála 10, teda v novoveku. Zánik jeho funkcie súvisí s jeho zanesením a tiež so zanesením fázy I kanála 10. V období výstavby fázy II kanála 10 už objekt 31 nebol funkčný.

Súhrn

Objekt 31 bol žlabom, ktorý bol uložený do kanála 10 v období po výstavbe jeho fázy I. Teda v období 16.–17. storočia. Objekt 31 bol zistený len v určitej časti kanála 10 – a síce v časti nachádzajúcej sa vo veži brány a v predbrání. Je otáznе akú presne funkciu plnil tento objekt, ktorý sám o sebe bol uložený do kanalizačného objektu. Je možné, že vzhľadom na to, že nebolo zistené, že by fáza I kanála 10 mala spevnené dno, mal zabezpečovať odtok vody tak, aby nedošlo k podomletiu murovaných obvodových stien kanála 10. Je možné, že tento drevený žlab bol čistený. Každopádne k zániku jeho funkcie dochádza zanesením a to ako jeho samotného, tak aj fázy I kanála 10.

Kanál 12

Poloha objektu

Kanál 12 je, resp. bol umiestnený v parkáne a v predbrání, kolmo na os kanála 10 (obr. 1).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Konstruktia kanála bola tvorená dvomi zvislými murovanými stenami, ktoré boli v predbrání zaklenuté. Spôsob prekrytia týchto zvislých murovaných stien v parkáne nebol zachytený. Medzi obvodovými stenami kanála boli v líci predbránia vertikálne škáry.

Svetlá šírka kanála bola cca 1 m, steny kanála mali šírku cca 0,50 m, výška steny kanála bola 1,30–1,50 m. Na jeho dne bola tmavohnedá čisto ílovitá zemina, ktorá pravdepodobne slúžila ako izolačná vrstva, takže výška kanála bola 1 m. Kanál bol zachytený v dĺžke 10 m od západnej steny predbránia.

Stavebný materiál a charakter muriva

Obvodové steny kanála a to ako v parkáne tak i v predbrání boli kamenné. Použitý bol lomový kameň, ale i okruhliaky. V predbrání bol kanál prekrytý tehlovou klenbou. Tehly neboli zalícované. Boli ukladané do priestoru tak, akoby klenba mala

Obr. 18. Pohľad na kanál 12, od Z.

Obr. 19. Pohľad zhora na nálezovú situáciu kanála 12. V popredí murivo predbránia, v pozadí kanál 10.

pokračovať aj do parkánu a mala byť previazaná (obr. 18).

Na vonkajších stenách kanála boli stopy vytečenej malty. Povrchy obvodových stien kanála sa nachádzali v hĺbke 1,20 (1,30) m pod povrchom terénu, t. j. v nadmorskej výške 206,07 m, 206,22 m. Základová škára bola o cca 1,30–1,50 m hlbšie.

Obr. 20. Styk kanála 10 a muriva predbránia, zalíčovanie muriva predbránia, od JV.

Výplň objektu

Výplň objektu tvorila 0,80–1 m hrubá tmavohnedá ílovitá zemina so štrkovitými kamienkami, miestami s uhlíkmi. Táto ležala na 0,30 m hrubej tmavohnej ílovej vrstve. Z výplne kanála pochádzala keramika prevažne z 15. storočia. Výnimčne – jedným kusom, bolo zastúpené 13. storočie. Horný časový horizont keramiky je datovateľný do obdobia začiatku 16. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál sa dostával do kontaktu s predbráním a kanálom 10 (obr. 19). Budovaný bol súčasne s predbráním, čomu odpovedá situácia v styku oboch murív a to predovšetkým zalíčovanie stien predbránia nad kanálom (obr. 20). V západnej stene predbránia boli vybudované ostenia pre kanál.

Kanál sa na strane východnej dostával do kontaktu s kanálom 10, jeho fázou I a II. Kanál 12 bol premurovaný obvodovou stenou kanála 10.

Vzťah k okolitému terénu

Steny kanála boli postavené do už zvýšeného (nasypaného) terénu parkánu.

Vývoj

Kanál v predbrání bol stavaný paralelne s predbráním. V ďalšej stavebnej fáze, ale časovo veľmi blízkej k nemu boli pristavané steny kanála v parkáne. Po relatívne krátkej dobe bol kanál zasypaný.

Datovanie

Datovanie výstavby kanála je jednoznačne dané vzťahom k predbrániu. To datuje jeho výstavbu do rovnakého obdobia – tzn. do konca 14., resp. začiatku 15. storočia.

Zánik kanála je datovaný dvomi spôsobmi. Subpozíciou s objektom 12, ktorý zasiahol deštruktívnym spôsobom do kanála 12 a výplňou jamy, zistenej v ryhe pre vodovod a kanál vo východnej časti skúmanej plochy, ktorej vyhlbenie znamenalo zlikvidovanie časti kanála 12.

Objekt 12 bol vyhlbený do kanála a to tak, že narušil – vybúral časť jeho južnej steny. Táto skutočnosť jednoznačne dokladá, že v tej dobe bol kanál zasypaný a nefunkčný. Vznik objektu 12 je hornou hranicou pre datovanie zániku kanála 12.

Zásyp jamy (zistenej v ryhe pre vodovod a kanál vo východnej časti skúmanej plochy), ktorá spôsobila zlikvidovanie stien i výplne kanála obsahuje keramiku v rozpätí 14. – prelom 15./16. storočia s ťažiskom nálezov z 15. storočia. Je teda pravdepodobné, že k likvidácii objektu dochádza niekedy na prelome 15. a 16. storočia.

Súhrn

Vo veľkej stavebnej fáze, ktorá zahŕňala výstavbu parkánovej hradby, zvýšenie terénu v parkáne a vybudovanie predbránia sa realizovala aj výstavba kanála 12. Je dokladom koncepcnosti a veľkorysti tejto druhej stavebnej fortifikačnej fázy. Najprv bol vybudovaný kanál v predbrání, ktorý musel byť napojený na centrálny kanál prechádzajúci predbráním severojužným smerom a odvádzajúcim vodu z Črmeľského potoka a potom bola, v už zvýšenom parkáne, vybudovaná jeho ďalšia časť, zistená v dĺžke 10 m. V predbrání bol kanál zaklenutý tehlo. Ukončenie klenby v líci predbránia nebolo zalíčované, ale naopak, akoby klenba mala pokračovať aj v parkáne. K tomu však nedošlo. Spôsob prekrytia kanála v predbrání nebol zistený. Funkciu izolácie v kanáli spĺňala nasypaná 0,30 m hrubá ílovitá vrstva. Žiaľ, nepodarilo sa nám určiť, či kanál bol napojený na nejaký konkrétny objekt v parkáne, odkiaľ by bolo nutné odviešť vodu. Kanál fungoval zrejme len veľmi krátko. Jednak sa vo výplni kanála nenašla žiadna evidentná vrstva usadenín a jednak keramika zo zásypu datuje dobu existencie maximálne na sto rokov. Pri zasypaní kanála bola zvlášť veľká pozornosť venovaná zasypaniu kanála v predbrání, kde bola sledovaná táto výplň v podstate až po vrchol klenby. Takýto dôkladný zásyp sa zrejme udial z obavy o nosnosť západnej obvodovej steny predbránia.

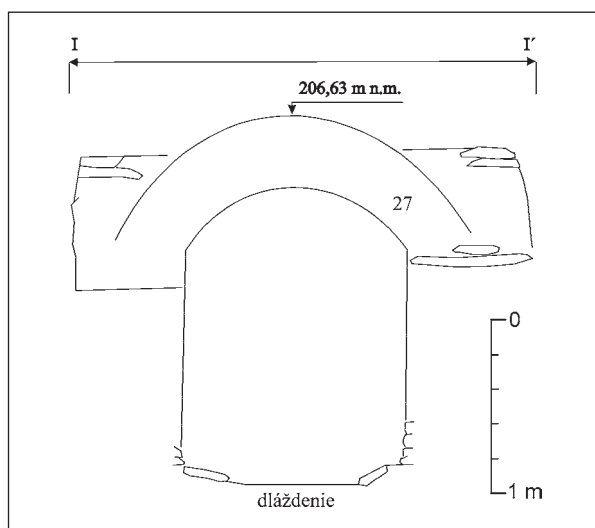
Objekt 3 – kanál

Poloha objektu

Objekt 3 prechádzal stredom vnútornej priekopy, v jej pozdĺžnej osi. Zachytený bol v celom rozsahu archeologického výskumu (obr. 1; 21).

Obr. 21. Pohľad z výšky na nálezovú situáciu počas stavebných prác a realizácie výskumu, od JZ. Situácia kanálov 8, 11, 10 a 12 v stavebnom komplexe Dolnej brány.

Obr. 22. Rez I–I'. Legenda: 27 – objekt 3 (kanál).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Objekt 3 bol zaklenutý kanál s dláždeným dnom. Jeho zvislé obvodové steny boli východne od mostu zosilnené. Výška priepustu kanálu bola 1,60–1,72 m, šírka 1,20 m. Výška kanála od základovej škáry po vrchol klenby bola 2,60–2,20 m. Hrúbka obvodových stien bola cca 0,55 m, v miestach zosilnenia 0,80 m (obr. 22).

Stavebný materiál a charakter muriva

Ako stavebný materiál boli použité kamene, prevažne fylity. Tehla bola použitá zriedkavo. Na dláždenie boli použité kamenné fylitové platne.

Povrch objektu 3 sa nachádzal z v hĺbke 0,60 m pod povrchom terénu komunikácie. Jeho základová škára sa nachádzala v hĺbke 3,60–3 m pod povrchom komunikácie, cca 0,50–0,90 m pod dláždením dna kanála.

Murivo priepustu objektu 3 bolo lícované, miestami s rozotrenou maltou.

Výplň objektu

Z interiéru objektu pochádzajú novoveké nálezy z horizontu 17.–20. storočia. Najviac nálezov je z 18. a hlavne 19. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Objekt 3 sa dostával do kontaktu s mostom (objektom 1), kanálom 11 a bol v superpozícii vzhľadom na objekt 32.

Objekt 3 sa dostával do kontaktu s viacerými časťami konštrukcie mosta – objektu 1. Na strane západnej bol pristavný ku klenbe západnej obvodovej steny, na strane východnej však bol do steny mosta zrealizovaný preraz a to až do výšky koruny muriva odkrytého archeologickým výskumom. Na strane južnej rešpektoval objekt 3 priechovú stenu objektu 1. Vzhľadom na kanál 11 bol objekt 3 v superpozícii. Kvôli jeho výstavbe došlo k rozobratiu časti kanála 11 a časť jeho južnej obvodovej steny bola zamurovaná do obvodovej steny objektu 3.

Vzťah k okolitému terénu

Kanál bol postavený do zasypaných vnútornej priekopy.

Vývoj

Objekt 3 bol postavený do zasypaného terénu vnútornej priekopy. Bol postavený v čase, keď existovala ešte nejaká vedomosť o konštrukcii mosta, keďže bol postavený (nasmerovaný) do jedného z klenutí jeho západnej obvodovej steny. V rozsahu archeologického výskumu sme nezistili žiadne funkčné prepojenie s kanálom 10. Avšak toto prepojenie existovalo a je doložené na historickom pláne projektovaného kanálu z roku 1856 (*Orosz 1856*). Voda Črmeľského potoka tiekla Hlavnou ulicou až do roku 1899, kedy bolo koryto potoka na Hlavnej ulici zasypané (*Mihóková 1986, 147*).

Datovanie

Objekt 3 vzniká po zasypaní vnútornej priekopy pri Dolnej bráne a to zrejme v celej šírke ulice. Na Chunertovom pláne z roku 1807 (*Duchoň 2004, 116*) je priekopa síce schematicky zakreslená ako zasypaná avšak ešte s fungujúcimi kynetami. Priekopa nebola zrejme zasypaná úplne. Na Ottovom pláne z polovice 19. storočia (*Ott 1844*) je už zakreslená ulica a podzemná kanalizácia v celej jej šírke, avšak v pôdoryse líšiacom sa od pôdorysu objektu 3, takže nie je možné jednoznačne stotožniť zakreslenú kanalizáciu s objektom 3.

Zánik objektu 3 súvisí pravdepodobne s budovaním novej kanalizačnej sústavy. Nová, už betónová kanalizácia (Göndör 1913), nerešpektovala vnútornú priekopu. Práce na výstavbe tejto kanalizácie vo vnútornom meste sa realizovali v rokoch 1904–1911 (Mihóková 1986, 147). Nálezy z 20. storočia z výplne objektu 3 dokumentujú dožívanie tohto objektu.

Súhrn

Kamenná klenutá a dláždená kanalizácia, ktorá rešpektovala vnútornú priekopu mestského opevnenia bola postavená v 19. storočí, po roku 1830. V areáli Dolnej brány prebrala funkciu staršieho kanalizačného systému. K jej postaveniu mohli dôjsť až po zasypaní vnútornej priekopy v šírke ulice. Tento objekt v spojení s kanálom 10 zabezpečoval aj odvod vody Črmeľského potoka z Hlavnej ulice. Túto kanalizačnú sústavu nahradila nová – betónová najneskôr v roku 1911.

Objekt 32

Poloha objektu

Bol nájdený vo vnútornej priekope, ústil do klenby návodnej – západnej obvodovej steny mostu (obr. 23).

Charakteristika a rozmery

Objekt bol tvorený dvomi protistojnými dutými polguľatinami, ktoré boli rozopreté úzkou drevenou priečkou, prekrytý bol tromi doskami (obr. 23). Je možné, že pôvodne boli tieto polguľatiny spojené. Objekt bol zachytený v dĺžke 1,40 m, jeho celková šírka bola 0,55 m a výška 0,23 m. Doska prekryvajúca objekt mala rozmery 0,35 x 0,73 x 0,03 m.

Výplň objektu

Bola tvorená čiernymi ílovitými sedimentmi priekopy.

Vzťah k ostatným objektom

Objekt ležal pod drevenou hrádzou položenou v klenbe západnej obvodovej steny mosta (Ďurišová 2009, 60, obr. 4). Medzi hrádzou a doskou prekryvajúcou objekt 32 bola cca 0,03 cm vysoká vrstva čiernej ílomitej – sedimentov priekopy. Nad ním sa nachádzal objekt 3 – kanál.

Vzťah k okolitému terénu

Objekt 32 ležal na 0,10 m vysokej vrstve čiernych ílovitých sedimentov priekopy nachádzajúcich sa na štrkovitom dne priekopy. Je to úroveň základov západnej obvodovej steny mosta.

Obr. 23. Pohľad zhora na objekt 32, od V.

Funkcia objektu

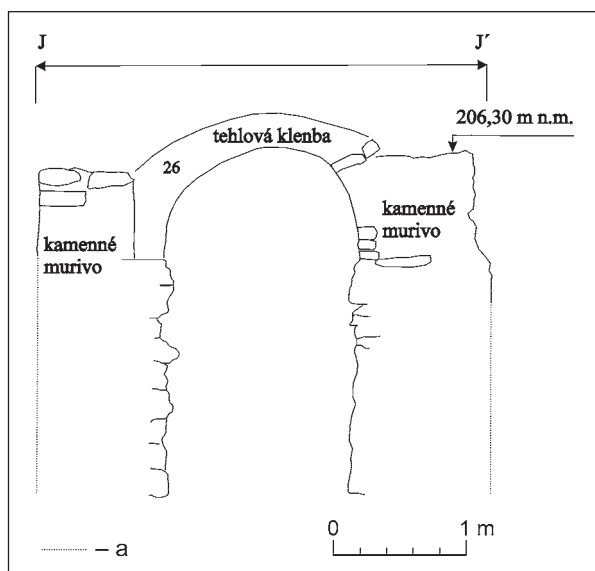
Vzhľadom na umiestnenie objektu, jeho charakter ako aj prekrytie doskami sa dá predpokladať, že plnil funkciu zberného kanála vo vnútornej priekope. Je pozoruhodné, že bol prekrytý doskami, pretože kynety v priekopách boli otvorené. Jeho prekrytie by mohlo súvisieť so snahou o zabránenie jeho zaneseniu prípadne mali umožniť čistenie objektu. Objekt 32, ani jeho relikty neboli zistené v priestore pod mostom, je teda možné, že funkčne súvisel práve s hrádzou (resp. hrádzami) v perforovanej stene mosta a že jeho funkciou bolo privádzať vodu pod most, kde výšku vodnej hladiny reguloval kanalizačný priepust – objekt 9.

Datovanie

Pre datovanie položenia tohto objektu je dôležité, že ležal vo vrstve ílovitých sedimentov priekopy a to vo výške základov západnej obvodovej steny mostu (objektu 1) a že sa nad ním nachádzala drevená hrádza položená do klenby mostu. Dendrochronologicky boli datované drevené trámy z hrádz (Barta 2009). Ako dátum pred vyfatím stromu bol určený rok 1497 a ako dátum po vyfatí rok 1517. Rok 1517 by mohol byť termínom post quem pre položenie objektu 32 do priekopy. Vzhľadom aj na pravdepodobnosť funkčného prepojenia objektu 32 a mostu, je možné ho datovať do obdobia 2. polovice 15. storočia.

Súhrn

Niekedy po vybudovaní mostu (objektu 1) v 2. polovici 15. storočia bol položený do priekopy drevený žľab – kanál a bol prekrytý doskami. Mohol byť určený na prívod vody pod most, kde výšku vodnej hladiny regulovali jednak hrádzky položené do klenutých otvorov západnej obvodovej steny mosta a jednak priepust kanála – objektu 9.

Obr. 24. Rez J–J'. Legenda: 26 – kanál 11; a – predpokladaný priebeh muriva.

Kanál 11

Poloha objektu

Kanál 11 sa nachádzal vo vnútornej priekope, vybudovaný bol medzi klenutím západnej obvodovej steny mosta a kanálom 10 (obr. 1).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Kanál 11 bol tvorený klenbou položenou medzi zvislé murované steny. táto konštrukcia stála na kamennom múre (obr. 24).

Maximálna dĺžka kanála 11 bola 3 m. Vonkajšia šírka kanála 11 bola 3,30 m. Zvislé murované steny mali vo výške klenby hrúbku 0,70 m. Kamenný múr, na ktorom stála klenba a zvislé steny mali hrúbku 1 m. Rozpon klenby bol 1,46 m. Celková výška kanála od základovej škáry po vrchol klenby bola 2,60 m.

Povrch zvislých murív kanála klesal smerom od mostu – objektu 1 ku kanálu 10 a to z 206,96 na 206,30 m n. m. Základová škára kanála bola v hĺbke cca 203,70 m n. m.

Stavebný materiál

Klenba kanála bola tehlová, oporné steny boli kamenné, použitý bol opracovaný kameň.

Výplň objektu

Bola tvorená materiálom z 18.–19. storočia. Spodricky sa vyskytoval aj porcelán z 20. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál 11 sa dostával do kontaktu s kanálom 10, objektom 3 a mostom (obr. 21). Kanál 11 bol prista-

Obr. 25. Vyústenie kanála 11 do kanála 10, od SV.

Obr. 26. Superpozícia objektu 3 voči kanálu 11, od S.

vany ku kanálu 10. Západná stena kanála 10 bola v miestach napojenia rozobratá v šírke klenby kanála 11 (obr. 25). Výška takto sekundárne vytvoreného priepustu dosiahla 0,90–1 m.

Kanál 11 sa dostával do kontaktu s objektom 3. Objekt 3 je mladší, kvôli jeho výstavbe rozobrali časť kanála 11. Túto chronologickú postupnosť dokladá, okrem iného previazaná stena objektu 3 v miestach kontaktu s kanálom 11 a subpozícia zvyšku steny kanála 11 pod stenou objektu 3 (obr. 26).

Obr. 27. Kanál 8, v popredí klenba východnej obvodovej steny mosta (objektu 1), od Z.

Obr. 28. Zaústenie kanála 8 do klenby západnej obvodovej steny mosta (objektu 1), od SZ.

Vzťah k okolitému terénu

Kanál 11 bol založený do sedimentov priekopy z 15. a 16. storočia a tiež do jej novovekých zásypov.

Datovanie

Datovanie kanála, jeho výstavby a zániku, vychádza z relatívnej chronológie. K jeho výstavbe dochádza až po postavení kanála 10 pod mostom (objektom 1) vnútornej priekopy. Kanál bol postavený tak, že rešpektoval objekt tohto mosta, bol postavený do jedného z klenutí jeho západnej obvodovej steny. Jeho zánik súvisí s výstavbou ďalšieho kanála – objektu 3.

Súhrn

Kanál 11 bol súčasťou zložitejšej kanalizačnej sústavy tvorenej paralelným fungovaním kanála 10 a 11 a pravdepodobne aj kanála 8. Odvádzal vodu z areálu vnútornej priekopy do kanála 10.

Technickým riešením sa kanál 11 blíži kanálu 10 (v časti pod mostom). Materiálovo sú však oba kanály odlišné.

Zánik kanála 11 súvisí s novou koncepciou kanalizácie, ktorá bola situovaná do stredu už zasypanej vnútornej priekopy (objekt 3).

Kanál 8

Poloha objektu

Kanál bol postavený pod mostom (objektom 1), medzi jeho východnú a západnú obvodovú stenu (obr. 1).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Kanál mal lomenú klenbu postavenú medzi dve zvislé oporné steny (obr. 27). Na strane západnej bol zaústený do klenutia obvodovej steny objektu 1 (obr. 28).

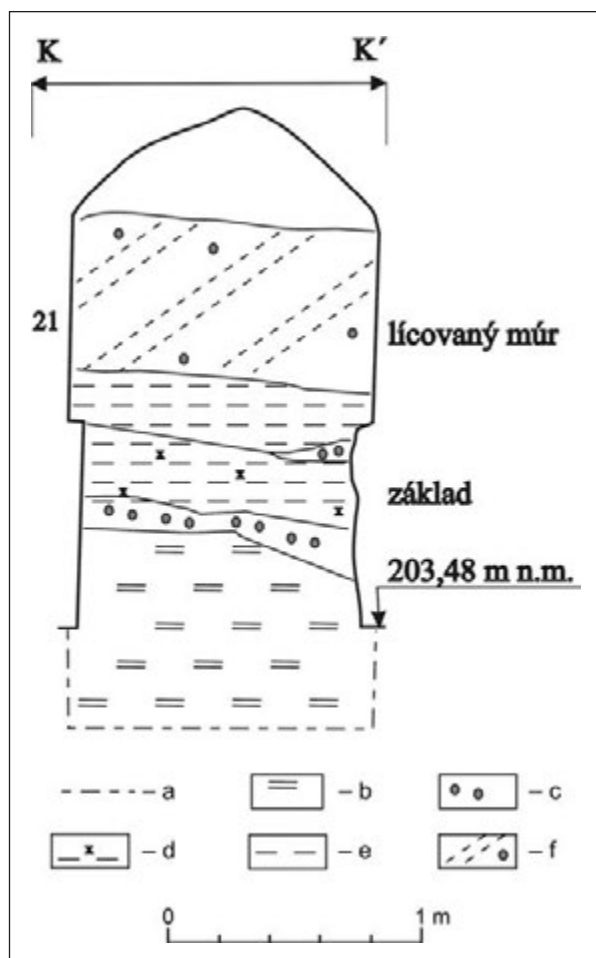
Dĺžka kanála 8 zodpovedala šírke mosta. Vonkajšia šírka kanála 8 bola 2,60 m.

Rozpon klenby kanála bol 1,20 m. Šírka severnej obvodovej steny bola 0,70 m. Svetlá výška priepustu kanála bola 1,20 m. Celková výška kanála, od základovej škáry po vrchol klenby bola 2 m (obr. 29).

Stavebný materiál a charakter muriva

Použitý bol lomový kameň, opracovaný kameň, kvádre i profilované kamenné články a tehla.

V základovom murive bol použitý lomový kameň, na vnútornej strane základu bola vytečená malta. Spodné riadky muriva priepustu boli

Obr. 29. Profil K–K'. Legenda: 21 – kanál 8; a – ohraničenie výkopu; b – tmavohnedá ílovito-bahenná vrstva; c – piesok; d – hnedá ílovitá vrstva, sporadicky uhľíky; e – striedajúce sa tenké vrstvy olovenosivej a hnedej ílovitej zeminy; f – hlinito-piesčitá vrstva.

vybudované z kamenných kvádrov, zriedkavo boli (sekundárne) použité opracované kamenné profilované články, murivo bolo riadkované. Klenba v poli mosta bola prevažne z kameňa doplneného tehľou. Na klenbe boli stopy šalovania. Do klenby kanála bol urobený otvor, nad ktorým sa našli pozostatky tehlovej nadmurovky. V hrúbke múra východnej obvodovej steny mosta bola zistená tehlová klenba priepustu.

Základová škára v poli mosta bola v nadmorskej výške cca 203,40 m. Povrch klenby kanála 8 sa nachádzal cca 1,40 m pod terénom, v nadmorskej výške 205,65 m.

Výplň objektu, stratigrafia

Kanál 8 bol postavený do sedimentov priekopy – vrstvy hrubozrnného piesku a hnedej ílovitej zeminy (obr. 29). Výplň priepustu v hrúbke 0,20–0,30 m

bola tvorená striedajúcimi sa vrstvičkami svetlej a tmavšej ílovitej zeminy, nad ktorými bola hnedá hlinito-piesčitá vrstva siahajúca po nábeh klenby kanála 8. Z hnedej hlíny pochádzajú nálezy keramiky, kovov a kostí. Datovateľné sú do obdobia 17.–18. storočia.

Vrstvy nachádzajúce sa vo výplni priepustu kanála vznikli v dôsledku funkcie kanála. Nedá sa o tom pochybovať zvlášť v prípade striedajúcich sa svetlejších a tmavších hnedej ílovitých vrstvičiek.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál 8 sa dostával do kontaktu s mostami – objektom 1 a pätkou 1 („P1“) a objektom 22 (Ďurišová 2009, 58, obr. 1). Vzhľadom na objekt 22 bol v superpozícii. Kanál 8 bol pristavaný k východnej aj západnej obvodovej stene objektu 1. V hrúbke múra východnej obvodovej steny bolo v miestach ich kontaktu zistené tehlové preklenutie, ktoré však nebolo zistené v líci tejto steny (na strane pod mostom), kde bola situácia zdeštruovaná. Výška prahu prerazu pre kanál 8 vo východnej obvodovej stene približne zodpovedala dnu priepustu. Je však možné, že preraz vo východnej obvodovej stene mosta už bol zrealizovaný skôr – v súvislosti s kynetami vnútornej priekopy. Historické plány zobrazujú kynety v oblasti Dolnej brány od polovice 18. storočia. Predchádzajúce mapové zobrazenia sa touto situáciou nezaoberali. Avšak výška prahu prerazu pre prah vo východnej obvodovej stene mosta (kde je situovaný kanál 8, aj kanál 10) potvrdzujú, že tieto prerazy mohli byť urobené až po dosiahnutí určitej nivelety sedimentov a zásypov vo nútornej priekope. Je pravdepodobné, že kanál 8 nadväzoval na strane východnej na už existujúci preraz pre kynetu vnútornej priekopy.

Vzťah k okolitému terénu

Kanál 8 bol postavený pod most (objekt 1) vnútornej priekopy, do jej sedimentov a zásypov.

Datovanie

Kanál 8 bol zachytený len v časti pod mostom. Západne od mosta nebola zistená žiadna nadväzujúca konštrukcia, plocha východne od mosta nebola skúmaná. Západne od mosta musela plniť funkciu určitého „kanalizačného“ prívodu, resp. prívodu vody nejaký zemný objekt, napr. kyneta. Takáto tu mohla byť a fungovať len v období, kedy ešte priekopa nebola zasypaná a splanírovaná. V roku 1781 (VSM S-3198) ešte bola priekopa funkčná, v roku 1807 (Duchon 2004, 116) už bola zasypaná avšak boli tu povrchové prívody vody. Pred polovicou 19. storočia (O# 1844) už existovala v miestach Dolnej brány (zbúranej v roku 1830) už len ulica a boli

Obr. 30. Pohľad na kanál 9 položený na východnú obvodovú stenu mosta (objektu 1), od V.

Obr. 31. Kanál 9 pod priečkou objektu 6 a v styku s ukončením východnej obvodovej steny mosta (objektu 1), od S.

už postavené niektoré stavby pozdĺž nej, v oblasti bývalej fortifikácie. Ďalšou dôležitou indíciou pre datovanie vzniku objektu je to, že kanál 8 rešpektoval most – objekt 1. Je teda pravdepodobné, že k jeho výstavbe dochádza ešte pred rokom 1830.

Je pravdepodobné, že fungovanie objektu súvisí s činnosťou kanála 10 a kanála 11. Kanál 11 odpovedal svojim charakterom kanálu 8. Tiež bol zalícovaný v klenutí západnej obvodovej steny kanála. Je pravdepodobné, že tvorili súčasť jedného komplexného kanalizačného systému. K zániku kanála 8 by teda došlo približne vtedy, keď dochádza k zániku funkcie kanála 11 a ktorý je možno spojiť s výstavbou ďalšieho kanála – objektu 3.

Súhrn

Fortifikačný systém – mestské opevnenie Košíc je zachytené v roku 1781 na zameraní ako neporušený – funkčný celok. Avšak onedlho potom dochádza postupne, na základe súhlasu cisára Jozefa k jeho narušovaniu. Najskôr výstavbou brán na miestach, kde buď brány kedysi boli (Jozefská), ale tiež aj tam, kde neboli – brána Nová na vyústení dnešnej Poštovej ulice. Tieto zásahy neboli spočiatku až tak deštruktívne, ale postupne (v priebehu 19. storočia) naberali na intenzite. V súvislosti s vyššie spomínanými javmi a s potrebou otvoriť ulice mesta bola vnútorná priekopa postupne zasypávaná. Kynety, ktoré regulovali tok vody vo vnútornej priekope a ktoré sú ešte zachytené na pláne z roku 1781 nemohli po úplnom zasypaní priekopy plniť svoju funkciu a to predovšetkým v teréne ulice. Na Churnertovom pláne z roku 1807 sú ešte zachytené kynety na odvod vody aj pri Dolnej bráne, ale už na Ottovom pláne je znázornená v teréne dnešnej Hlavnej ulice, v miestach bývalej Dolnej brány, podzemná kanalizácia. Kynety boli teda nahradené kamennými klenutými kanálmi. Tie boli zaústené na jednej strane do starších prerazov pre kynety

realizovaných vo východnej stene mosta a na druhej strane do klenieb západnej steny mosta.

V rámci tohto vývoja existovala fáza, kedy bolo potrebné klenutou kanalizáciou vyriešiť len priestor mosta Dolnej brány, avšak prívod vody bol riešený ešte kynetami. Bol vytvorený kanalizačný systém, ktorého súčasťou bol kanál 10, 11 a 8. Je pravdepodobné, že tento kanalizačný systém nemal dlhé trvanie. Jeho neudržateľnosť sa ukázala vtedy, keď bolo potrebné zasypať vnútornú priekopu v šírke ulice a znivelizovať povrch ulice. Funkciu starého kanalizačného systému pri Dolnej bráne prevzal nový systém reprezentovaný výstavbou ďalšieho kanála – objektu 3.

Kanál 9

Poloha objektu

Objekt bol postavený popri východnej obvodovej stene mosta – objektu 1, na jeho spodnú rozšírenú časť. Na strane severnej bol privedený do interiéru objektu 6 a na strane južnej ústil do kanála 10 (obr. 1).

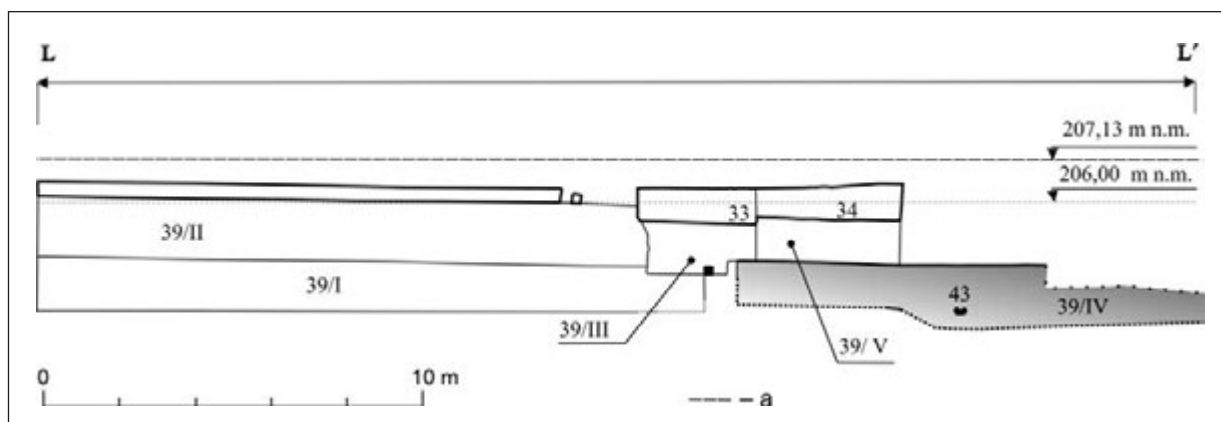
Charakteristika, pôdorys a rozmery

Kanál mal obdĺžnikovitý prierez a bol rovno prekrytý. Jeho obvodové steny boli položené na rozšírenú časť východnej obvodovej steny objektu 1 – mostu, toto murivo tvorilo dno kanála (obr. 30). Bol rovno prekrytý.

Celková dĺžka objektu bola 4,80 m, z toho v exteriéri objektu č. 6 to bolo 4,25 m. Svetlá výška kanála bola 0,77 m a svetlá šírka 0,48 m. Hrúbka obvodových stien kanála bola 0,18 m a 0,30 m.

Stavebný materiál

Na výstavbu bol použitý kameň. Kanál bol vymurovaný z lomového kameňa, zriedkavejšie sa vyskytli okruhliaky. Výnimočne boli použité

Obr. 32. Rezopohľad L–L'. Rezopohľad objektom 9. Legenda: 33 – barbakán; 34 – rondel; 39/I – kanál 10, fáza I; 39/II – kanál 10, fáza II; 39/III – kanál 10, fáza III; 39/IV – kanál 10, fáza IV; 39/V – kanál 10, fáza V; 43 – objekt 28; a – povrch terénu.

úlomky tehál. Rovné prekrytie bolo tvorené plochými fylitmi. Povrch západnej steny kanála 9 sa nachádzal 0,50 m pod odkrytou korunou východnej obvodovej steny objektu 1.

Výplň objektu

Z výplne pochádza keramika z 18.–19. storočia. Vyskytli sa aj celé, len mierne poškodené nádoby.

Vzťah k ostatným objektom

Kanál sa dostával do kontaktu s objektmi 1 a 6 a kanálom 10. Vo vzťahu k mostu – objektu 1, konkrétne k jeho východnej obvodovej stene, bol v superpozícii. Kanál 9 bol postavený súčasne s objektom 6, keďže časť jeho obvodovej steny bola upravená pre stekanie vody do kanála 9 (obr. 31). Kanál 9 bol zaústený do klenby kanála 10.

Datovanie

Kanál 9 bol funkčne prepojený s objektmi Dolnej brány. K jeho výstavbe muselo dôjsť ešte za čias existencie Dolnej brány, ale už v dobe, kedy bola priekopa pri Dolnej bráne zasypaná. V roku 1781 bola priekopa funkčná (VSM S-3198), v roku 1807 (Duchoň 2004, 116) ešte odvod vody zabezpečovali kynety, priekopa bola teda zasypaná zrejme len sčasti. Keďže funkcia kanála 9 súvisela s kanálom 10, k výstavbe kanála 9 mohlo dôjsť až po vybudovaní kanála 10, teda po roku 1807. K jeho zániku dochádza v súvislosti so zánikom objektu Dolnej brány – veže a predbránia, k čomu došlo v roku 1830 (Plath 1867, 217).

Súhrn

Po zasypaní vnútornej priekopy pri Dolnej bráne zrejme vyvstal problém čo s dažďovou vodou. Predtým bola táto voda odvedená do priekopy. Po jej

zasypaní bol problém vyriešený výstavbou kanála 9. Je pravdepodobné, že do neho bola zvedená dažďová (alebo aj iná) vody z celého vtedy stojaceho objektu Dolnej brány. K jeho výstavbe dochádza po roku 1807, k zániku v roku 1830.

Objekt 9

Poloha objektu

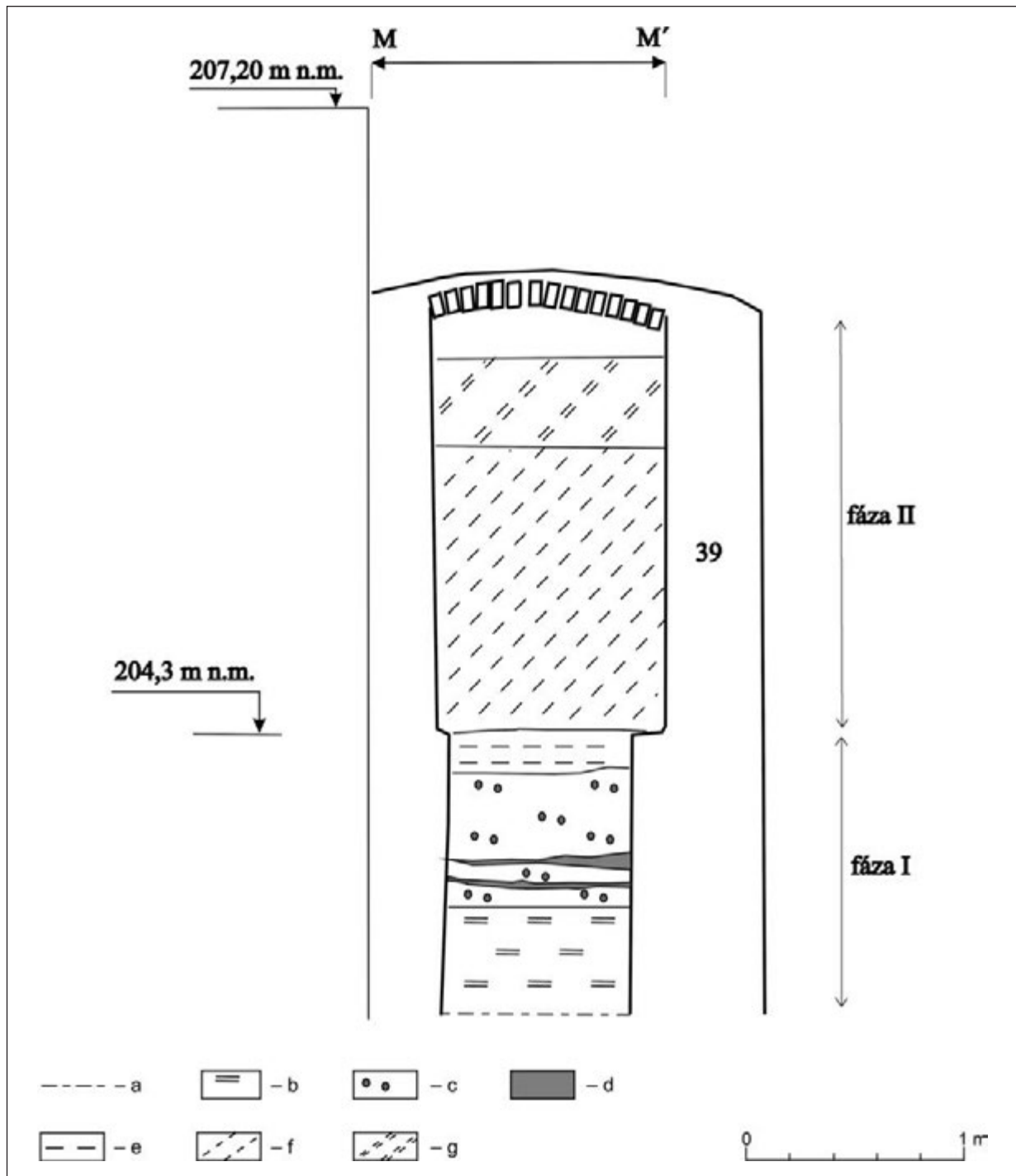
Objekt 9 sa nachádza v osi stredovekej Dolnej brány (obr. 1). Vo svojej konečnej stavebnej podobe spája vnútornú priekopu s vonkajšou.

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Objekt 9 je zložitý komplex, pozostávajúci z viacerých konštrukčne samostatných stavieb, ktoré spája funkcia a miesto (obr. 32). Pre potreby tejto analýzy bude objekt 9 popisovaný nasledovne:

- objekt 9/I – nachádzajúci sa v teréne nádvorja barbakánu, tvorený dvomi paralelnými múrmi z riadkového muriva, bez prekrytia, siahajúci od mosta pod barbakán. Uzavretý bol zaisteným priečne položeným dreveným trámom;
- objekt 9/II – nachádzajúci sa v teréne nádvorja barbakánu, siahajúci od mosta (objektu 1) po murivo barbakánu. Leží na objekte 9/I. Je tvorený zvislými murivami a klenbou;
- objekt 9/III – tvorený priepustom v murive barbakánu;
- objekt 9/IV – tvorený kamennou konštrukciou identifikovanou pod barbakánom, rondelom a vo vonkajšej priekope. V murive tohto objektu sa zistila aj kolová konštrukcia;
- objekt 9/V – tvorený priepustom v hmote rondelu stojacim na časti objektu 9/IV.

Objekt 9/I: Postavený v osi stredovekej brány a tvorený dvomi paralelnými múrmi (obr. 33) ukon-

Obr. 33. Profil M–M'. Legenda: 39 – objekt 9; a – ohraničenie výkopu; b – tmavohnedá ílovitá vrstva; c – piesok; d – tmavohnedá ílovitá vrstva s uhlíkmi; e – oranžová ílovitá vrstva; f – hlinitá vrstva redšie premiešaná s kameňmi; g – hlinitá vrstva premiešaná s kameňmi.

čenými na južnej strane priečnym trámom, ktorý bol zaistený dvomi kolmi. Celková dĺžka kamennej časti objektu bola 18,18 m, z toho časť pod barbakánom bola dlhá 1,68 m. Svetlá šírka tohto objektu bola 0,70–0,80 m. Šírka obvodových stien bola 0,60 m. Kým západná obvodová stena bola v interiéri badateľná v celej dĺžke objektu a prejavovala sa ako

sokel, východná sa nachádzala zväčša pod murivom objektu 9/II a odkrytá bola len v južnej časti o dĺžke 3,80 m (z toho 1,68 m už pod barbakánom). Ukončenie objektu bolo tvorené priečnym trámom, ktorý bol vo výške povrchu objektu 9/I založený do káps v murive barbakánu. Poloha priečneho trámu, ktorý mal celkovú dĺžku 2,42 m a rozmery 0,10 x 0,20 m,

Obr. 34. Kanalizačný priepust v rondeli (objekt 9 – fáza V) a objekt 9 – fáza IV vo vonkajšej priekope, od J.

Obr. 35. Objekt 9 – fáza IV vo vonkajšej priekope v styku s objektmi 28 a 24, od Z.

bola zaistená dvomi kolmi stojacimi v myslenom predĺžení oboch obvodových murív. Tieto koly sa zachovali len v negatívoch – v murive. Koly mali priemer cca 0,45 m.

Objekt 9/II: Nachádzal sa nad objektom 9/I a siahal od mosta až po barbakán. Jeho celková dĺžka bola o niečo viac než 16,50 m (čo je max. dĺžka nádvoria barbakánu), lebo bol postavený do steny mosta – objektu 1. Svetlá šírka bola 1–1,10 m, hrúbka muriva cca 0,40 m. Klenba je stlačená valená, v niektorých miestach dokonca lomená (obr. 33).

Objekt 9/III: tvorený priepustom v hmote barbakánu. Svetlá šírka je 1 m. Klenba je valená. Celková výška tohto priepustu (merané od povrchu objektu 9/I) je cca 1,48 m.

Objekt 9/IV: Tvorený kamenným murivom o celkovej dĺžke 12,75 m, identifikovaným (v dĺžke 0,50 m) pod barbakánom, pod rondelom a vo vonkajšej priekope (v dĺžke 8,25 m). Kým pod rondelom vytváral objekt dno kanála, vo vonkajšej priekope bol profilovaný – boli tu postavené obvodové steny (obr. 34). V jeho západnej obvodovej stene boli zistené štyri kolové jamy. Prične bol do muriva objektu zabudovaný drevený žlab, ktorý bol súčasťou dreveného komorového objektu – č. 28. Na dne objektu 9/IV sa nachádzali zvyšky dreva a to aj v rondeli, aj vo vonkajšej priekope. Svetlá šírka objektu 9/IV vo vonkajšej priekope bola cca 1,40 m, hrúbka kamenného muriva tvoriaceho dno tohto objektu dosiahla v jeho ukončení 1,80 m (v styku s rondelom bola hrúbka tohto muriva 1,10–1,20 m). Obvodové steny objektu 9/IV boli zachytené vo výške cca 0,65 m nad dnom kanála a siahali do úrovne nasadenia klenby kanalizačného priepustu v rondeli. V západnej obvodovej stene boli zachytené štyri kolové jamy. Boli pomerne rovnomerne rozmiestnené (obr. 35). Jedna z nich mala čiastočne zamurovaný povrch. Ďalšie dve – zamurované kolové jamy sa našli v hmote dna tohoto objektu, jedna pri žľabe a jedna v rondeli.

Objekt 9/V: Tvorený priepustom v hmote rondelu, ktorého dno bolo tvorené objektom 9/IV.

Šírka priepustu bola 1,40 m, jeho výška 1–1,10 m.

Charakter muriva, stavebný materiál

Objekt 9/I: V interiéri bolo jeho murivo lícované. Základová škára klesala na úseku dlhom 14,50 m minimálne o 1 m (z nadmorskej výšky 203,12 m na 203,04 m). Žiadne stopy prekrytia kanála, ale ani úpravy dna sa nenašli. V jeho konštrukcii bol použitý lomový kameň spájaný maltou.

Objekt 9/II bol postavený na objekt 9/I, avšak nerešpektoval jeho pôdorys v plnej miere. Miestami boli vybudované mimo pôdorysu objektu 9/I nové obvodové steny a miestami sa dostal objekt 9/I do interiéru objektu 9/II (obr. 36). Vzhľadom na to sa dá predpokladať, že úroveň povrchu 9/I je zároveň rovinou dna objektu 9/II – jedná sa o nadmorskú výšku 204,62–204,30 m. V interiéri tohto objektu bol v rovine líca barbakánu odkrytý opracovaný kamenný článok – kváder, rozlomený na dve časti (obr. 37). Je možné, že jeho umiestnenie súviselo s uzavretím najstaršej fázy používania kanalizácie a s výstavbou objektu 9/II.

Čo sa týka charakteru muriva v interiéri objektu 9/II, určitý rozdiel sa javil byť len medzi murivom stojným (obvodové steny), ktoré bolo tvorené fylitmi spájanými hnedastou maltou a murivom klenby, ktorá bola tvorená síce tiež fylitmi, ale spájanými bielou maltou.

Na základe charakteru muriva a malty v interiéri objektu 9/II sa javí byť vybudovanie obvodových stien do výšky cca 1,50 m ako jedna stavebná fáza a vybudovanie klenby ako ďalšia.

V kontakte s barbakánom bol zistený sekundárny otvor do klenby aj muriva objektu 9/II a tiež rozdielny charakter klenby – a to tri druhy. V páse klenby o šírke 0,30 m zachovanej pri styku s murivom barbakánu to bola tehlová valená klenba z troch

Obr. 36. Interiér objektu 9 – fázy I a II, v popredí južná obvodová stena mosta (objektu 1), od S.

Obr. 37. Interiér objektu 9, fáza II. Opracovaný kamenný článok položený na murivo objektu 9 – fázy I v rovine líca barbakánu, od S.

riadkov tehál (obr. 37) o výške 0,10 m. Cca o 2 m severnejšie (druhá strana sekundárneho otvoru) bola tehlová tvorená len jedným riadkom tehál (obr. 33) o výške cca 0,10 m. Severnejšie to bola už kamenná – fylitová klenba.

Objekt 9/III: Dá sa predpokladať, že niveleta dna objektu 9/III bola v rovine povrchu objektu 9/1, nadmorská výška cca 204,30 m. Jeho obvodové steny boli tvorené murivom barbakánu.

Objekt 9/IV: Niveleta dna objektu 9/IV (čiže povrchu mohutného kamenného muriva) v rondeli bola v nadmorskej výške 204,30 m, niveleta jeho základovej škáry v miestach vyústenia kanalizačného priepustu rondelu (objektu 9/V) bola v nadmorskej výške 203,15 m (čiže hrúbka muriva objektu tu dosahovala 1,10 m), niveleta základovej škáry v ukončení vo vonkajšej priekope sa nachádzala v nadmorskej výške 202,71 m (čiže hrúbka muriva bola 1,80 m). Obvodové steny objektu 9/IV sa nachádzali vo výške cca 0,50 m nad dnom kanála. Ako stavebný materiál bol použitý lomový kameň spájaný maltou, opracované kamene boli použité v konštrukcii obvodových stien vo vonkajšej priekope.

Osobitný problém vo vyhodnotení tohto objektu je kolová konštrukcia ako súčasť objektu 9/IV. V hmote jeho muriva sa našlo 6 kolových

jám, z toho však tri kolové jamy, resp. koly boli zamurované, tri kolové jamy však boli zachytené aj na povrchu muriva – mohli teda niesť nejakú nadzemnú konštrukciu. Kolová jama umiestnená najjužnejšie a obmurovaná objektom 9/1 siahala do hĺbky viac ako 0,13 m od základovej škáry objektu 9/IV.

Kolová konštrukcia môže byť staršia ako objekt 9/IV, mohla byť začlenená do jeho konštrukcie a pridané boli ďalšie drevené prvky využiteľné ako nosič nadzemnej konštrukcie. Na druhej strane sa nedá ani vylúčiť možnosť, že kolová konštrukcia sčasti slúžila na spevnenie základu a sčasti ako opora nadzemnej konštrukcie.

Objekt 9/V – priepust tvorený murivom rondelu.

Výplň objektu, stratigrafia

Stratigrafická situácia výplne objektu 9 bola zachytená v situácii cca 1,50 m severne od líca barbakánu (obr. 33).

Výplň objektu 9/I tvorí v spodnej časti vrstva ílovitá a nad ňou sa striedajú vrstvy piesčité a ílovité (aj s uhlíkmi). Zo spodnej ílovitej vrstvy pochádza keramika datovateľná do horizontu 14.–15. storočia. Z vyšších vrstiev pochádzajú okrem nálezov

Obr. 38. Vyústenie objektu 9, fázy II v líci južnej obvodovej steny mosta (objektu 1), od S.

Obr. 39. Murivo barbakánu s kanalizačným priepustom (objektom 9 – fáza III) a murivo objektu 9 – fázy I a II, od SV.

keramiky datovateľnej do 15.–16. storočia tiež nález kamennej delovej gule a taviaceho téglika.

Výplň objektu 9/II tvorí hlinitá zemina premiešaná s menšími a väčšími kameňmi. Pochádzajú odtiaľ nálezy keramiky, skla, železnej delovej gule. Nálezy sú prevažne novoveké, nachádza sa tu však aj keramika datovateľná do 15. storočia.

Z výplne objektu 9/III pochádza keramika a tiež kameninový taviaci téglik datovateľné do obdobia 15.–19. storočia.

Z objektu 9/IV pochádza keramika, kovy a sklo, datovateľné sú do obdobia 15.–19. storočia, pričom jednoznačne prevažujú novoveké nálezy.

Z výplne objektu 9/V pochádza materiál z 15. až 19. storočia.

Vzťah k ostatným objektom

Objekt 9/I sa dostával do kontaktu s južnou – opornou stenou mostu (objektu 1), barbakánom a objektom 9/II.

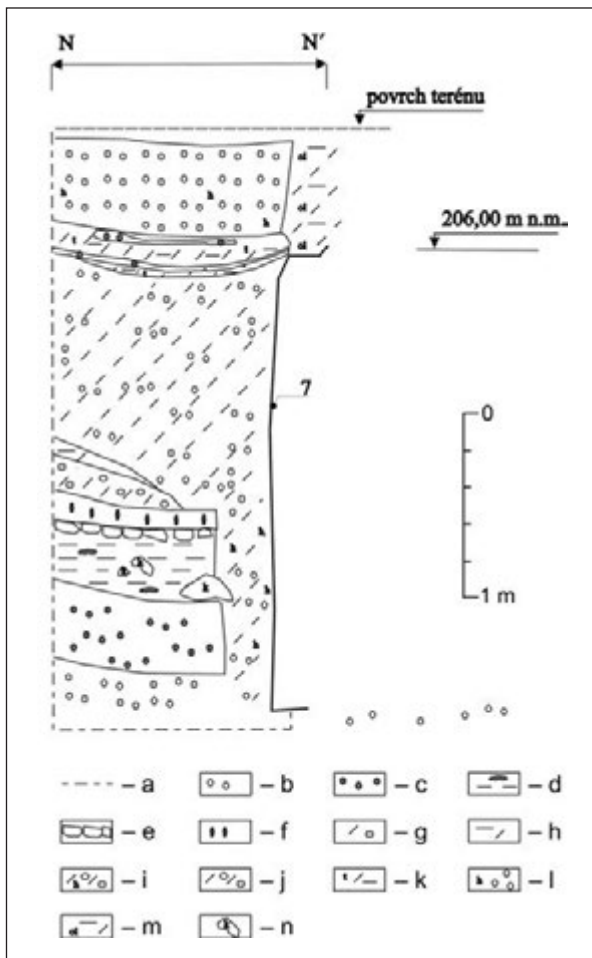
Medzi objektom 9/I a opornou stenou mosta boli evidentné zvislé špáry. Murivá neboli previazané. Ich vzťah je však otázny. Kanál, ktorý by bol na svojom začiatku prehradený by nemal žiaden zmysel a aj to je jeden z dôvodov, ktorý podporuje hypotézu

o prestavbe opornej steny mosta. Objekt 9/I by tak súvisel s predchodcom tejto doteraz stojacej opornej steny mosta. Barbakán bol založený na objekte 9/I. Základová škára objektu 9/I bola cca o 1,20 m hlbšie než základová škára barbakánu (obr. 32). Murivá objektu 9/I nelícovali s priepustom, resp. objektom 9/III a súčasťou hmoty barbakánu boli kapsy pre priečny trám ukončujúci objekt 9/I a stojné trámy, ktoré ho spevňovali. Tieto skutočnosti sa javia byť ako dostatočne preukazné pre tvrdenie, že vybudovanie objektu 9/I predchádzalo vybudovaniu barbakánu. Vzťah objektu 9/I a 9/II je jasný. K vybudovaniu 9/II dochádza až po strate funkcie alebo úžitkovosti 9/I.

Objekt 9/II sa dostával do kontaktu s južnou – opornou stenou mosta (objekt 1, stena 1/1), barbakánom a objektom 9/I. Objekt 9/II má na severnej strane južnej steny mosta (objektu 1) jednoznačné vyústenie (obr. 38). Nálezová situácia tu evokuje, že došlo k úpravám južnej steny mosta (objektu 1) kvôli vyústeniu kanalizácie. Objekt 9/II bol oddelený od barbakánu horizontálnou škárou. Styk medzi stojnou východnou obvodovou stenou a objektom 9/III bol zničený staršou deštrukciou (obr. 39). Javí sa však pravdepodobne, že objekt 9/II a 9/III budovali ako dva samostatné stavebné celky, aj keď navzájom funkčne prepojené.

Obr. 40. Styk objektu 9 – fázy IV (vpravo) a objektu 24, od J.

Obr. 41. Profil N–N'. Legenda: 7 – kanál 10; a – ohraničenie výkopu; b – olovená, štrkovitá vrstva; c – piesok; d – tvrdšia, hrdzavá vrstva so struskou a stmavosivou ílovitou zeminou; e – dlažba; f – oloveno-sivohnedá zemina premiešaná s plôškami hrdzavej; g – štrkovitá premiešaná s hlinitou; h – hnedá – olovená, ílovitohlinitá s kamienkami; i – štrkovitá, premiešaná s hlinitou a presýtená hrdzavými škvrkami; j – štrkovitá, premiešaná s hlinitou; k – tmavohnedá, ílovitohlinitá; l – svetlejšia hnedá štrkovitá; m – hnedá – olovená ílovitohlinitá s kamienkami; n – kameň.

Objekt 9/IV sa dostával do kontaktu s barbakánom, rondelom, objektom 24 a 28. Objekt 9/IV zasahoval v dĺžke 0,50 m pod základovú škáru barbakánu. Čelná stena tohto muriva bola nepravidelná a bola budovaná do zeminu. Táto situácia je komplikovaná a interpretovateľná dvomi spôsobmi. A síce, že objekt 9/IV postavili pred vybudovaním barbakánu (avšak v tom prípade by dno objektu 9/IV bolo o 0,40 m vyššie než dno objektu 9/III) alebo, že k výstavbe objektu 9/IV došlo až po výstavbe barbakánu a to tak, že základ barbakánu bol v uvedenom krátkom úseku podkopaný. V neprospech prvej možnosti hovorí to, že v uvedenom prípade by dno objektu 9/IV bolo o 0,40 m vyššie než dno objektu 9/III a tiež 0,80 m dlhá medzera medzi objektom 9/I a 9/IV. Rondel stál na murive 9/IV. Rozdiel v základovej škáre medzi rondelom a kamennou konštrukciou bol 1,10 m, rondel bol založený plytšie. Medzi obvodovými stenami objektu 9/IV vo vonkajšej priekope a rondelom boli škáry. Vzhľadom na celkovú nálezoú situáciu sa javí, že obvodové steny objektu 9/IV boli pristavané k rondelu. Situácia vzťahu medzi objektom 9/IV a rondelom môže byť teda komplexne vyhodnotená ako jedna chronologická fáza, v ktorej bolo budované murivo objektu 9/IV a rondelu v rozdielnych stavebných následnostiach. Objekt 28, resp. jeho časť – drevený žľab, ktorý prechádzal prične cez objekt 9/IV bol postavený súčasne s objektom 9/IV. Tento žľab bol datovaný dendrochronologicky (Barta 2009). Ako rok pred vyťaťím stromu bol určený 1474, rok po vyťaťí 1494. Objekty 9/IV a 24 boli jasne oddelené škárami a tiež rozdielnou hĺbkou základu (obr. 40). Dá sa predpokladať, že objekt 24 bol k objektu 9/IV pristavaný.

Objekt 9/V bol súčasťou objektu rondelu.

Vzťah k okolitému terénu

Objekt 9/I sa našiel v nádvorí barbakánu a pod ním. Ako kľúčový sa tu javí vzťah s dlažbou zachytenou východne od objektu 9. Niveleta dlažby – 204,40 m n. m. odpovedá nivelete povrchu objektu 9/I. Avšak plošne a aj na pričnom profile (obr. 41) bola zachytená základová jama pre objekt 9/I, ktorá porušila dlažbu. Objekt 9/I bol postavený po položení dlažby.

Objekt 9/II bol postavený do štrkovitého násypu nádvorja barbakánu, súvisí s jeho postavením.

Objekt 9/III bol postavený ako súčasť barbakánu.

Objekt 9/IV z konštrukčného hľadiska musel byť postavený pred vybudovaním rondelu a to určite v časti, kde tvoril dno kanalizačného priepustu rondelu.

Objekt 9/V – postavený súčasne s rondelom.

Funkcia

Interpretácia funkcie objektu 9 je pomerne jednoznačná – kanalizácia. Napojená na vnútornú

priekopu odvádzala prebytky vody mimo nej, napr. do predpolia opevnenia, neskôr do vonkajšej priekopy. Objekt 9/IV pravdepodobne mal aj inú funkciu. Jednoznačne na to poukazuje objekt 28 – žlab, ktorý bol zabudovaný do hmoty objektu 9/IV a tiež samotná existencia objektu 9/IV vo vonkajšej priekope v dĺžke vyše 8 m. Na vyvedenie vody z vnútornej priekopy do vonkajšej by stačil priepust v hmote rondelu a murivo objektu o takej dĺžke by bolo zbytočné. Určiť túto ďalšiu funkciu objektu 9/IV však zatiaľ nie je možné.

Vývoj

Objekt 9 vo svojej najstaršej stavebnej podobe – objekt 9/I bol postavený do predpolia opevnenia. K jeho výstavbe došlo až po postavení parkánovej hradby, vyhlbení priekopy a položení dlažby v predpolí opevnenia. Spôsob prekrytia tohto objektu nepoznáme, nezachovali sa po ňom žiadne stopy. Kanalizácia umiestnená v osi stredovekej brány zrejme plnila dôležitú funkciu, pretože ani po výstavbe barbakánu nedochádza k jej zániku, práve naopak. Staršia časť kanála (objekt 9/I) je uzavretá trámom spevneným dvomi kolmi a barbakán je vybudovaný s kanalizačným priepustom (objekt 9/III). V nádvorí barbakánu je postavená ďalšia – vyššia časť kanála (objekt 9/II). Pred výstavbou ďalšieho fortifikačného objektu – rondelu dochádza k postaveniu masívneho kamenného muriva (objekt 9/IV), na ktorom je postavený rondel aj s kanalizačným priepustom (objekt 9/V). Masívna kamenná konštrukcia pokračuje v priamej línii 8,25 m do vonkajšej priekopy a jeho dno je cca 1,50 m nad dnom vonkajšej priekopy. Súčasťou tejto kamennej konštrukcie je aj drevená – kolová konštrukcia, buď ako relikv predchádzajúcej stavby neznámeho určenia, alebo ako súčasť nosných a nadzemných konštrukcií objektu 9/IV.

Plán z polovice 17. storočia (Krcho 1992, 194) zobrazuje kanalizáciu, resp. kanalizačný vývod v osi stredovekej brány aj vo vonkajšej priekope. Kanalizačný vývod pokračuje dokonca v tejto priamej línii aj mimo vonkajšej priekopy – na juh.

K zlikvidovaniu objektu 9 dochádza pravdepodobne v priamej súvislosti s presmerovaním vodných tokov a likvidáciou fortifikácie.

Datovanie

Objekt 9 v objektovom členení 9/I–9/V predstavuje kontinuálne objekt s funkciou kanála, ktorý však musel na seba brať, vzhľadom na meniacu sa stavebnú situáciu, nové stavebné podoby.

Najstaršiu časť objektu 9 (objekt 9/I) postavili nie dlho po položení dlažby ešte pred vybudovaním barbakánu. Položenie dlažby je datované do 1. polovice 15. storočia, výstavba barbakánu do obdobia polovice 15. storočia (najskôr rok 1441).

Na základe uvedeného možno predpokladať, že k výstavbe kanalizácie dochádza niekedy v 20-tych až 30-tych rokoch 15. storočia. Vzorka dreva z trámu uzatvárajúceho objekt 9/I bola dendrochronologicky datovaná a určená. Podľa posudku P. Bartu sa jedná o trám zo smrekovca opadavého a vyfátý bol po roku 1379 (Barta 2010).

K zániku objektu 9 dochádza po presmerovaní vodných tokov a to zrejme v súvislosti aj s postupnou likvidáciou opevnenia. Podľa historických plánov k tomu došlo medzi rokmi 1781–1807. Kým na pláne z roku 1781 (VSM S-3198) je ešte vodný tok z vnútornej do vonkajšej priekopy odvedený kynetou, na pláne z roku 1807 (Duchoň 2004, 116) už vodný tok v oblasti vonkajšej priekopy nie je znázornený a voda je odvádzaná kynetou vnútornej priekopy na severovýchod a tu popri „Eis“ bastióne mimo mesta.

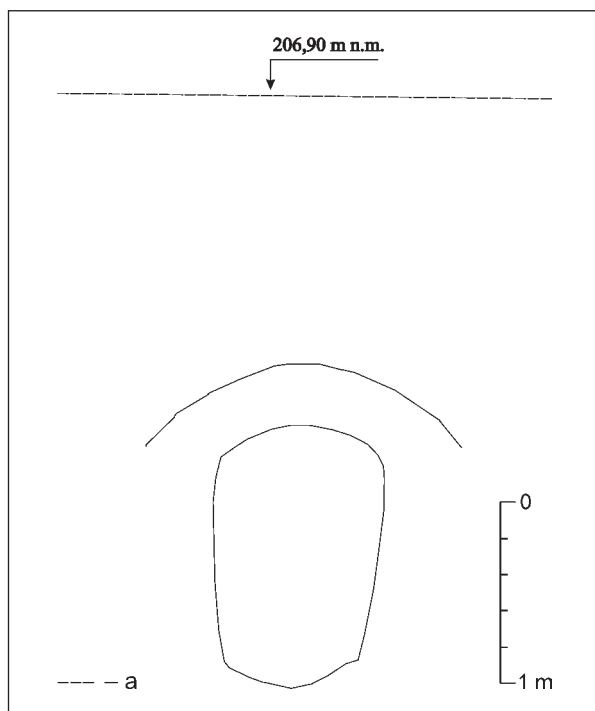
Súhrn

Objekt 9 je súčasťou premysleného kanalizačného systému Dolnej brány, v širšom zmysle mesta. Povrchovou kanalizáciou bol privedený Črmel'ský potok až k Dolnej bráne a tu sa podzemnou kanalizáciou dostával mimo územia mesta. Kamenným kanálom bol zvedený do priekopy, pod most Dolnej brány. Pravdepodobne existoval nejaký záujem, dôvod na to, aby bola odvádzaná voda z priekopy do predpolia opevnenia. Túto činnosť mal zabezpečovať ďalší kanál – objekt 9 (9/I). Postavený bol po položení dlažby na prístupovú cestu k Dolnej bráne. Aj pri nasledujúcej veľkej stavebnej fáze a tiež prestavbe opevnenia, kedy bol postavený barbakán, bola zachovaná funkcia kanalizácie v osi Dolnej brány. Starší kanál bol uzavretý trámom, v telese barbakánu bol vybudovaný kanalizačný priepust, klenutý kanál bol vybudovaný v násype pre nádvorie barbakánu a nový priepust bol zrejme vybudovaný aj v opornej stene mostu – objektu 1. Aj počas ďalšej fázy opevňovania mesta realizovanej v druhej polovici 15. storočia, nie je vylúčené, že aj o niečo neskôr, kedy bol vybudovaný ďalší fortifikačný okruh, bol postavený rondel s kanalizačným priepustom. Samotný kanál ústil vo vonkajšej priekope murivom dlhým cca 8 m. Kanál v tejto časti plnil aj inú, zatiaľ presne nedefinovateľnú funkciu. Po presmerovaní vodných tokov a likvidovaní fortifikácie niekedy medzi rokmi 1781–1807 dochádza aj k zlikvidovaniu – znefunkčneniu objektu 9.

Kanály na Hlavnej ulici

Poloha objektov

Archeologický výskum Dolnej brány bol realizovaný v čase rekonštrukcie Hlavnej ulice v Košiciach. Sledované boli aj výkopové práce mimo areálu Dolnej brány. Počas nich boli na viacerých

Obr. 42. Rez kanálom na krížení ulíc Hlavná – Pribinova. Legenda: a – povrch terénu.

miestach zachytené, resp. preseknuté kanály. Zachytené a zdokumentované boli situácie na vyústení vedľajších ulíc na Hlavnú a síce v polohách vyústenia Pribinovej, Alžbetinej, Poštovej, Mlynskej a Rooseweltavej ulice. Preťaté tu boli kanály, vedené týmito ulicami, ktoré boli napojené na centrálny kanál položený v Hlavnej ulici. V reze bol zachytený aj kanál vedený Alžbetinou ulicou a tiež kanál, resp. kanalizačná prípojka pred Hlavnou 27. V tejto práci nie je zhodnotená komplikovaná nálezová situácia v areáli Hornej brány (pri SPŠ dopravnej – Hlavná č. 113) kde kanalizačný systém do značnej miery narušil staršie situácie (Đurišová 1999).

Charakteristika, pôdorys a rozmery

Zachytené kanály mali, s výnimkou situácie na krížení s Alžbetinou ulicou, kde bol prierez kruhový, resp. vajcovitý, typický prierez. Obvodové steny (viac-menej zvislé) boli zaklenuté klenbou (obr. 42). Všetky zachytené kanály boli dláždené. Ich svetlá výška sa pohybovala od 0,80 po 1,43 m, pričom najväčšiu výšku dosahovali kanály na vyústení Rooseweltavej a Pribinovej ulice. Ich maximálna svetlá šírka sa pohybovala od 0,60 do 0,90 m.

Charakter muriva

Murivo bolo buď výlučne kamenné alebo miešané, kamenno-tehlové. V konštrukcii klenby boli použité zväčša fylity.

Vzťah k okolitému terénu

Kanály zachytené v polohách mimo pôvodne opevneného mesta (t. j. na vyústení Rooseweltavej a Pribinovej) boli uložené vo väčších hĺbkach než tie vo „vnútri“ mesta. Ich klenba sa nachádzala v hĺbke 1,30–1,40 m pod povrchom cesty, vo „vnútri“ mesta to bolo v hĺbke 0,30–0,60 m.

Datovanie

Vzhľadom na hĺbku, v akej sa nachádzali vrcholy klenieb kanálov vo vnútri mesta sa dá usúdiť, že sa jedná o novovekú kanalizáciu. Kanály zachytené mimo pôvodne opevneného mesta sa síce nachádzali hlbšie, avšak ich vybudovanie jednoznačne súviselo s novou zástavbou – novou uličnou sieťou. Na Ottovom pláne z polovice 19. storočia (Ott 1844) je uličná sieť v miestach dnešnej Rooseweltavej a Pribinovej ulice vytýčená, avšak z väčšej časti už ešte neboli postavené domy. Z. Němec vo svojej práci (Němec 1991, 53) uvádza, že o vybudovanie odpadového kanála, na ktorý potom nadväzovala výstavba v osi ulíc Modlitebná – Sanitrová – Ružová (dnes Grešáková – Pribinova – Roosewelta) sa zaslúžila Vojenská nemocnica, postavená v roku 1858. K výstavbe tejto kanalizácie zrejme teda dochádza v 19. storočí, pravdepodobne v jeho polovici, k jej zániku došlo v súvislosti s vybudovaním kanalizácie zo začiatku 20. storočia.

Podľa údajov z mestskej kroniky (Plath 1867, 31) v polovici 19. storočia postavili v Košiciach „kloaky a podzemné kanály“. Prvý z nich bol postavený na Mlynskej ulici v roku 1855. Druhý viedli Ružovou ulicou roku 1856, ďalšie – podľa údajov v kronike, viedli Hlavnou ulicou, Námestím (trhovisko vojenskej nemocnice) Alžbetinou, Mäsiarskou v rokoch 1857, 1858 atď. (z toho vyplýva, že od roku 1855 minimálne do roku 1858 bola budovaná kamenná klenutá kanalizácia a že určitú dobu na Hlavnej – až do roku 1899 fungovali vedľa seba paralelne otvorená kanalizácia – premostená mostíkmi a podzemná kanalizácia).

Kanalizácia, ktorú v Košiciach vybudovali v rokoch 1904–1911 v plnej miere nahradila a to aj v centre mesta kamennú klenutú kanalizáciu (Göndör 1913).

Súhrn

Sledovaním zemných prác realizovaných pre rekonštrukciu Hlavnej ulice bola zachytená v Hlavnej ulici kanalizačná sústava tvorená centrálnym kanálom prechádzajúcim Hlavnou ulicou a na ňu sa napájajúcim systémom bočných kanálov uložených v bočných uliciach. Vzhľadom na ich umiestnenie, charakter a hĺbky sa dá predpokladať viac-menej jednotných i keď širší chronologický rámec ich

výstavby datovateľný do obdobia novoveku, skôr do 19. storočia. O datovaní do obdobia 19. storočia a to zrejme jeho polovice môžeme jednoznačne hovoriť v prípade kanálov umiestnených mimo stredovekého jadra mesta. Zánik tejto kanalizačnej sústavy možno jednoznačne spojiť s výstavbou kanalizácie zo začiatku 20. storočia.

Kanalizačné systémy na území Dolnej brány a ich funkcie

V priestore Dolnej brány boli odkryté viaceré objekty kanalizácie, resp. objekty na usmernenie toku vody. Je možné ich v podstate rozdeliť na nasledujúce funkčné systémy:

- systém odvádzajúci vodu Črmel'ského potoka z mesta do vnútornej priekopy;
- systém zabezpečujúci odkanalizovanie vnútornej priekopy;
- systém zabezpečujúci zásobovanie vonkajšej priekopy.

Tieto systémy boli medzi sebou viac alebo menej funkčne previazané a chronologicky súvisiace.

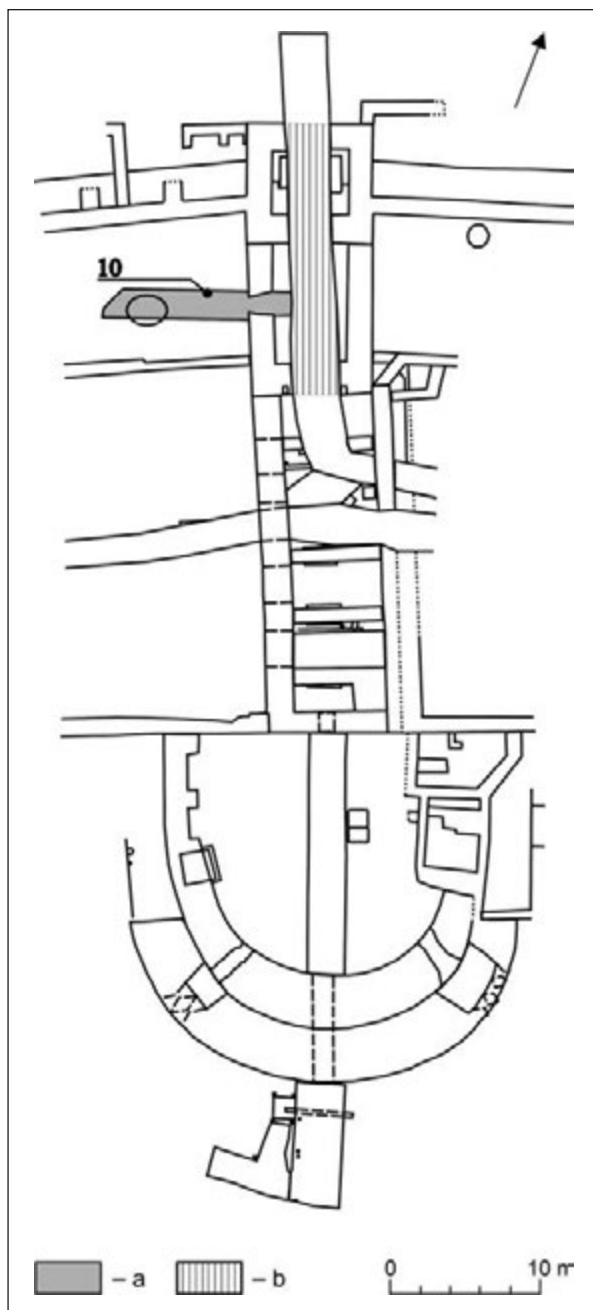
Vývoj kanalizácie na území Dolnej brány

1. fáza (obr. 43)

Najstaršími v hmote zachovanými časťami kanalizácie sú kanál 12 a priepust pre kanál (č. 10) v čele predbránia. Tieto objekty ako relikty určitého kanalizačného systému zabezpečovali odvedenie vody Črmel'ského potoka do priekopy a tiež odvod vody z priestoru parkánu (resp. z nejakého konkrétneho objektu) do centrálného kanálu a tak do priekopy. Určitú funkčnú súvislosť s touto fázou môže mať aj objekt 21, ktorý mohol regulovať tok odpadovej vody v priestore priekopy. Táto najstaršia fáza je datovateľná do obdobia vybudovania druhého fortifikačného pásma Košíc, kedy bola vyhlbená priekopa, postavená parkánová hradba a predbránie, teda do obdobia konca 14. a prvých desaťročí 15. storočia.

2. fáza (obr. 44)

Po postavení vyššie popísané fortifikačného okruhu a položení okruhliakovej dlažby – pravdepodobne cesty vedúcej k Dolnej bráne, došlo k vybudovaniu najstaršej časti kanála 9 (9/I). Jeho funkciou bolo zrejme odvádzanie vody z priekopy do predpolia opevnenia. Avšak nie je zatiaľ známe, z akého dôvodu. V oblasti ukončenia objektu 9/I sa neskôr realizovali rozsiahle stavebné práce (výstavba barbánu, neskôr rondelu), ktoré zlikvidovali staršie objekty, resp. nálezové situácie. Výstavba kanála

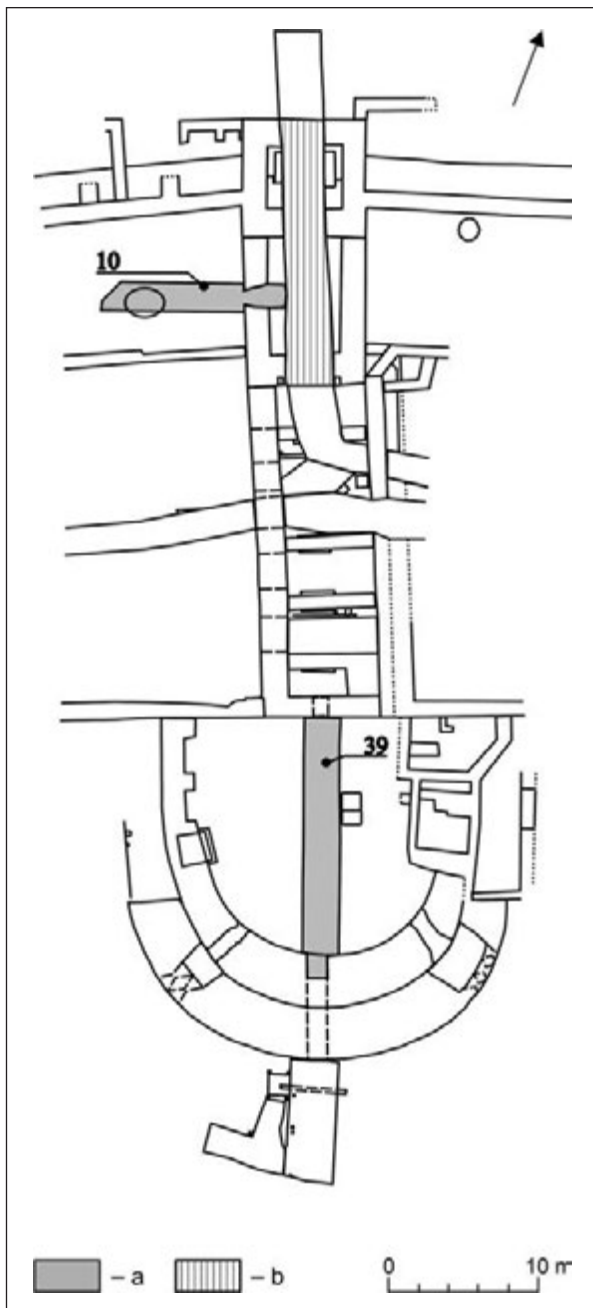

Obr. 43. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 1. fáza. Legenda: 10 – kanál 12; a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

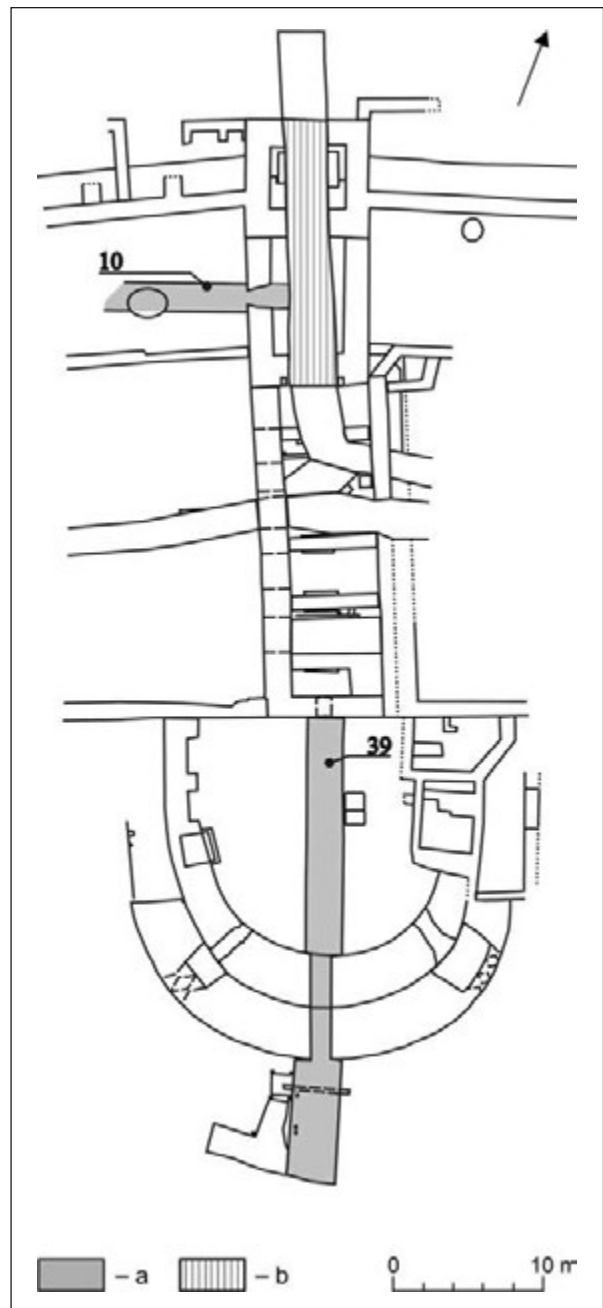
je datovateľná len rámcovo do obdobia 20-tých až 30-tých rokov 15. storočia.

3. fáza (obr. 45)

V období polovice 15. storočia bol k jestvujúci kanalizačný systém rozšírený. Došlo k výstavbe barbánu a k nasypaniu jeho nádvorja. Súčasťou týchto prác bolo uzavretie staršej fázy kanála – objektu 9/I drevenou konštrukciou, vybudovanie kanalizačného priepustu v hmote barbánu (objekt

Obr. 44. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 2. fáza. Legenda: 10 – kanál 12; 39 – objekt 9 (fáza I); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

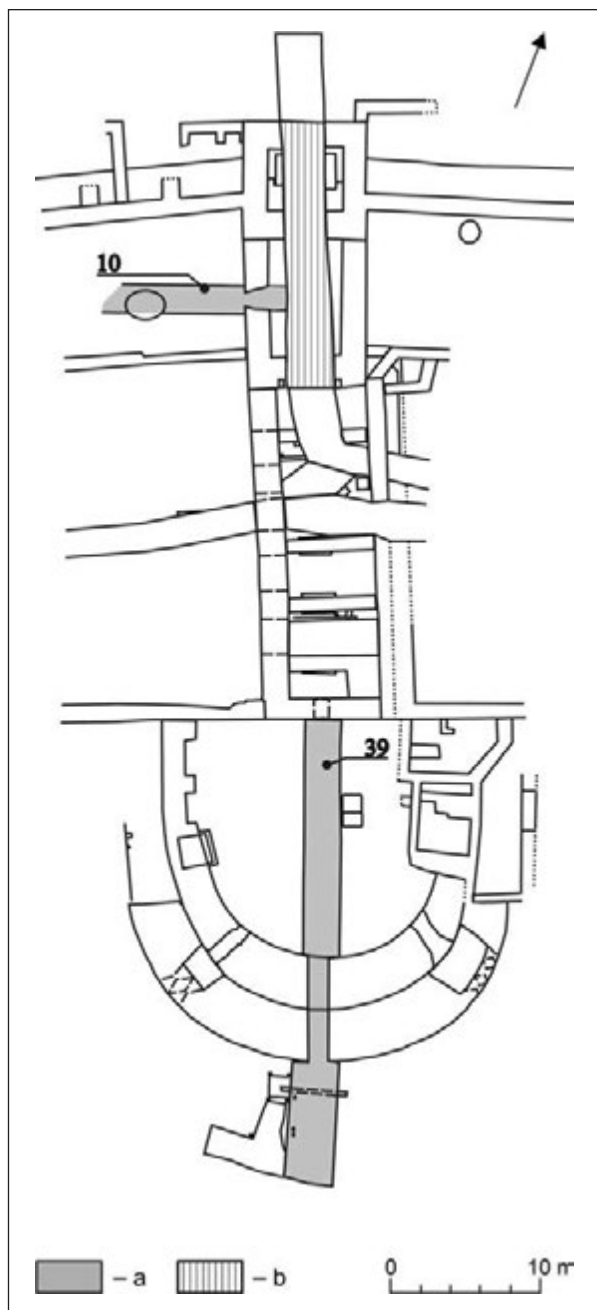

Obr. 45. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 3. fáza. Legenda: 10 – kanál 12; 39 – objekt 9 (postavená fáza II a III); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

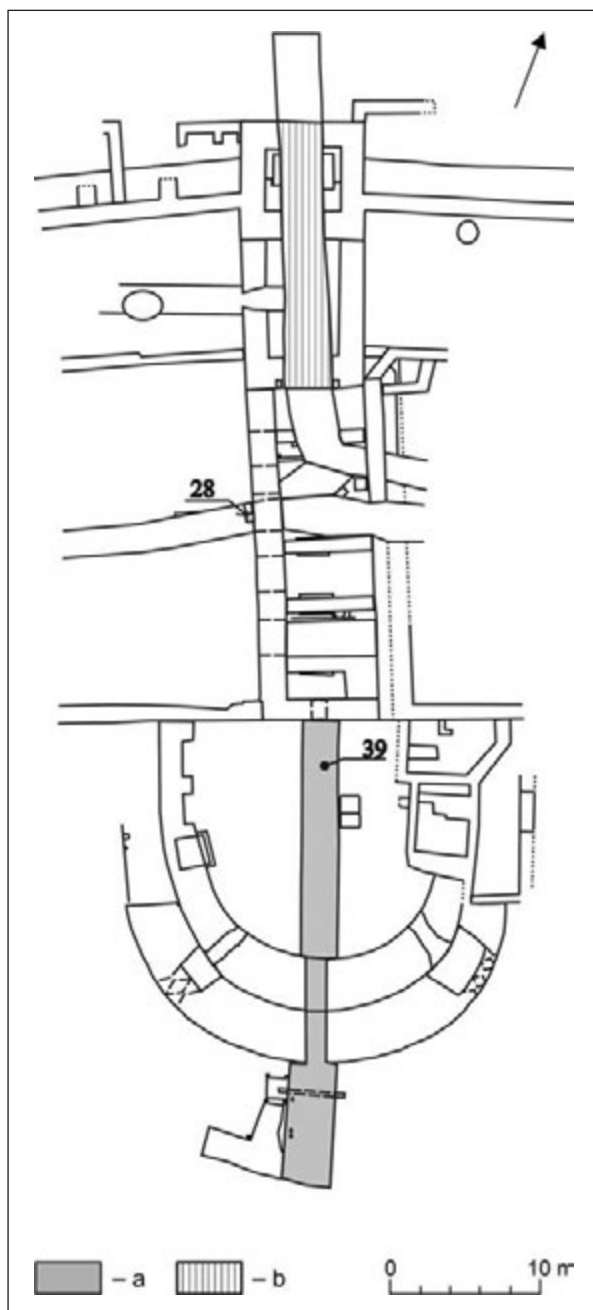
9/III) a vybudovanie zaklenutého kanálu v nádvorí (objekt 9/II). Znovu možno pozorovať snahu o vyvedenie vody z vnútornej priekopy von z mesta – v tomto prípade možno do priekopy barbakánu. Objekt 9 mal dôležitú regulačnú funkciu – bol súčasťou systému zabezpečujúceho určitú úroveň vodnej hladiny vo vnútornej priekope – predovšetkým pod mostom. Po jej dosiahnutí, bola prebytočná voda odvádzaná z vnútornej priekopy von z mesta.

4. fáza (obr. 46)

Po určitej dobe došlo k ďalšej výstavbe. Vybudovaný bol objekt – kamenné murivo (objekt 9/IV), ktorý nadväzuje na smerovanie objektu 9/I, 9/II a 9/III. Nedošlo však zrejmé k funkčnému prepojeniu s fázou 9/I, keďže neboli napojené hmotovo (boli od seba vzdialené cca 0,60 m, a líšili sa od seba aj charakterom – kým 9/I bol kanál s priepustom, dotknutý objekt – kamenné murivo bolo

Obr. 46. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 4. fáza. Legenda: 10 – kanál 12; 39 – objekt 9 (k fázam II a III pribudla fáza IV); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

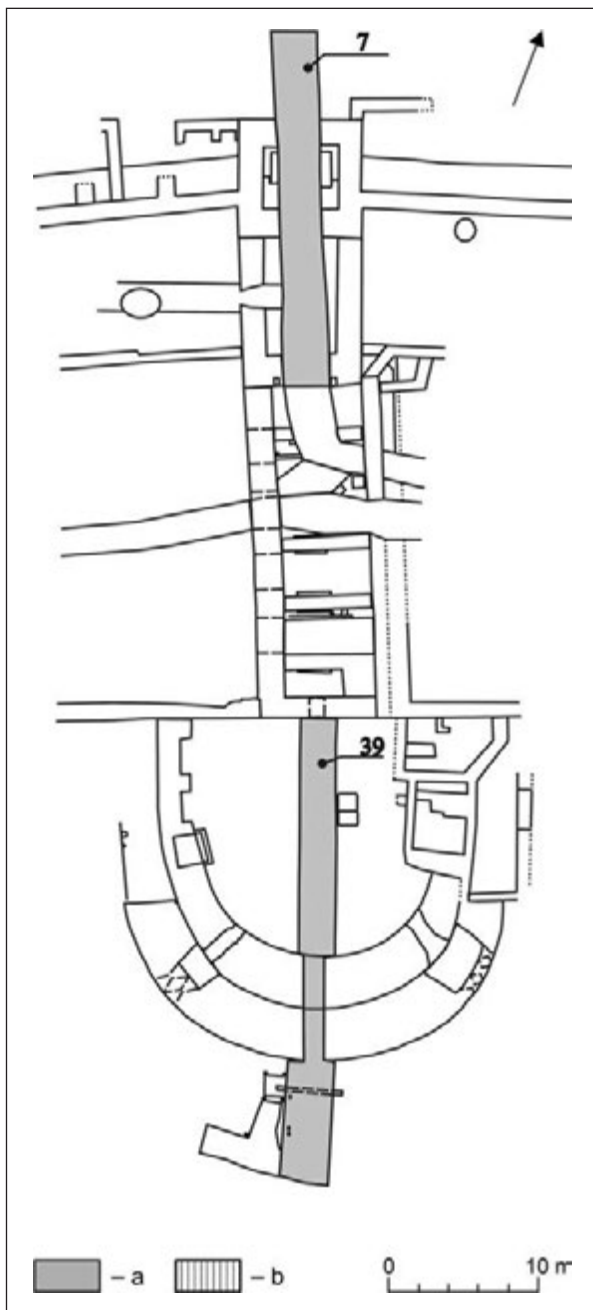

Obr. 47. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 5. fáza. Legenda: 28 – objekt 32; 39 – objekt 9 (fázy II, II a IV); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

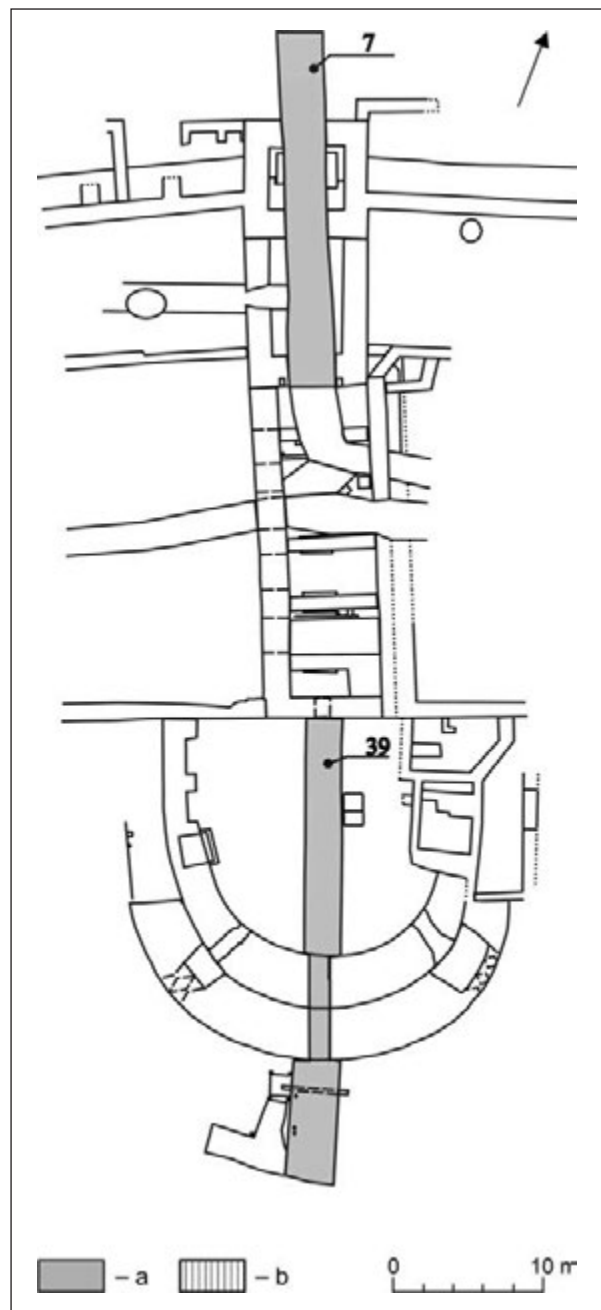
plné a malo základový charakter). Súčasťou tohto objektu bol priečne položený žlab (objekt 28), ktorého datovanie dendrochronologickým výskumom P. Bartu, v zmysle obdobia pred vyfatím a po vyfatí stromu je: 1474–1494 a tiež ďalšie prvky drevenej konštrukcie, buď staršej alebo postavenej súčasne s týmto objektom.

Je možné, že vybudovanie rondelu aj s kanalizačným priepustom (objekt 9/V) nasledovalo

v krátkom časovom období po vybudovaní muriva objektu 9/IV. To, že sa jedná o dve rôzne stavebné fázy dokladá situovanie základov, resp. základových škár objektu 9/IV a rondelu, kde výškový rozdiel medzi základovými škárami bol cca 1,10 m. Avšak kontakt oboch objektov – tzn. rondelu a objektu 9/IV v čele rondelu dokladá následnosť opačnú – teda primurovanie obvodových stien objektu 9/IV k rondelu.

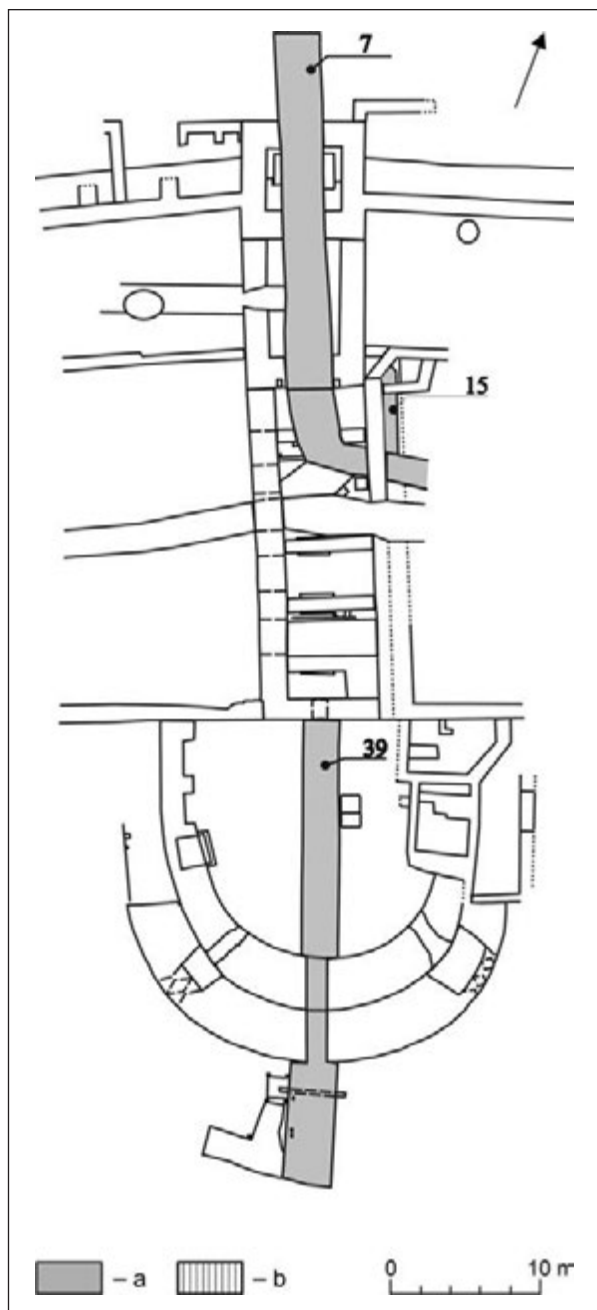
Obr. 48. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 6. fáza. Legenda: 7 – kanál 10; 39 – objekt 9 (fázy II, III a IV); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

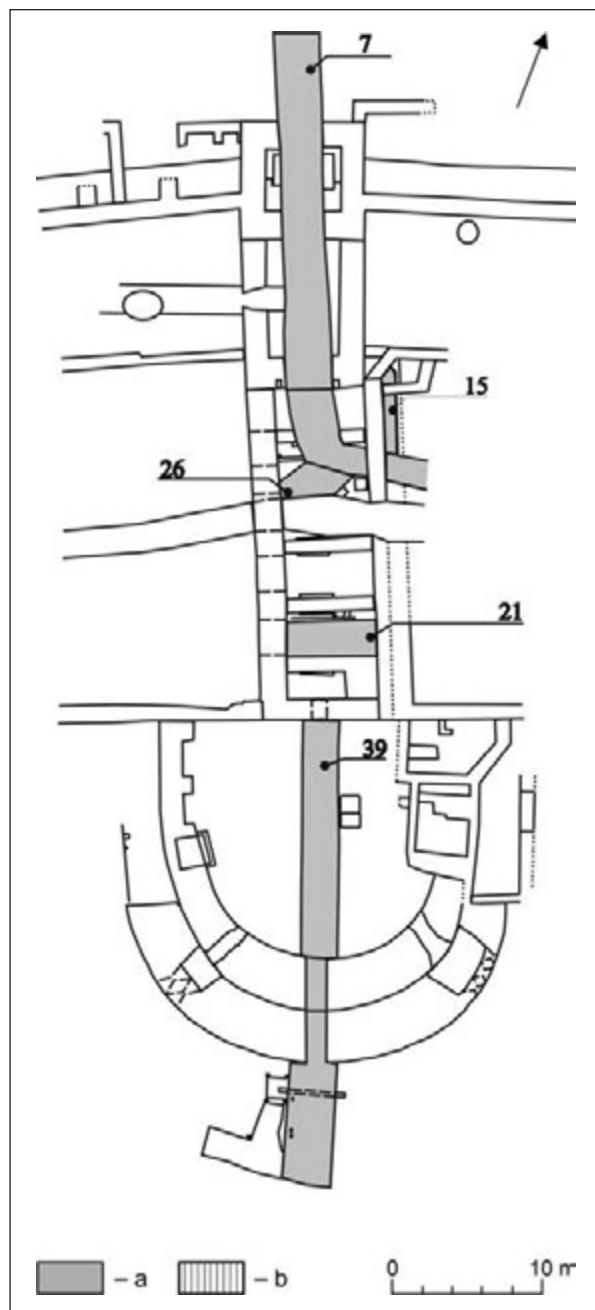
Obr. 49. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 7. fáza. Legenda: 7 – kanál 10 (výstavba fázy II); 39 – objekt 9 (fázy II, II a IV); a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

Vybudovanie rondelu s kanalizačným priepustom (objekt 9/V) nasleduje, ako sa zdá, v tesnom závесе za vybudovaním objektu 9/IV. Na základe výsledkov dendrochronologického výskumu je možné predpokladať, že dolným horizontom datovania jeho výstavby je posledná tretina 15. storočia, horným snáď by mohol byť začiatok 16. storočia (nie je vylúčený ani neskorší časový horizont avšak najneskôr obdobie 1. polovice 16. storočia).

Objekt 9/IV mal vo vonkajšej priekope charakter kanála, boli z neho zachytené obvodové steny, prekrytie nebolo zistené. Tento objekt pravdepodobne plnil viac funkcií, ktoré dnes je ťažké zadefinovať. Tieto funkcie zrejme v rozhodujúcom zmysle ovplyvnili jeho stavebný výzor a s nimi súvisí jeho situovanie v dĺžke cca 8 m v priestore otvorenej vonkajšej priekopy, drevená konštrukcia a tiež žlab prechádzajúci priečne cez jeho murivo. V každom

Obr. 50. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 8. fáza. Legenda: 7 – kanál 10 (výstavba fázy III); 15 – kanál 9; 39 – objekt 9; a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

Obr. 51. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 9. fáza. Legenda: 7 – kanál 10; 15 – kanál 9; 21 – kanál 8; 26 – kanál 11; 39 – objekt 9; a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

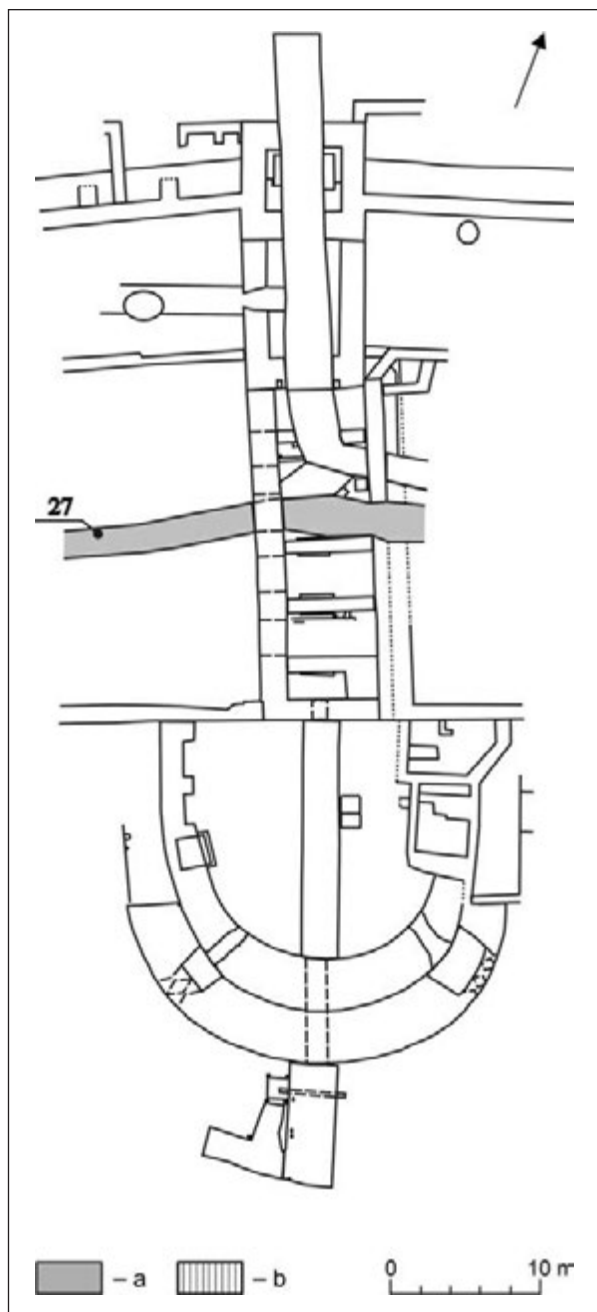
prípade, tento objekt znovu (tak ako kedysi objekt 9/I) zabezpečoval odvedenie vody von z mesta – na juh, za doteraz nezisteným účelom.

5. fáza (obr. 47)

Samostatným kanalizačným objektom, ktorý privádzal vodu pod most, bol objekt 32 – drevený žlab prekrytý doskami. Objekt zachádzal pod

drevenú hrádzu položenú do klenby mosta, ktorá bola dendrochronologicky skúmaná P. Bartom. Interval vymedzujúci obdobie pred vyťaťím a po vyťaťím dubov, z ktorých boli vyhotovené dva z týchto trávov bol určený rokmi 1494–1514 a 1497–1517.

Niekedy v tomto období, resp. začiatkom 16. storočia bol nefunkčný jeden z objektov kanalizácie –

Obr. 52. Vývoj kanalizácie Dolnej brány, 10. fáza. Legenda: 27 – objekt 3; a – existujúci objekt kanalizácie; b – predpokladaný kanál.

a síce kanál 12 odvádzajúci vodu z parkánu do centrálneho kanálu.

6. fáza (obr. 48)

V novoveku, v období 16.–17. storočia došlo k výstavbe kanála 10, fáza I a to v úseku zachytenom v dĺžke 25 m. Tento trámami prekrytý kanál prevzal funkciu staršieho kanála a odvádzal vodu

Črmeľského potoka do vnútornej priekopy. Do jeho interiéru bol položený drevený žľab (objekt 31).

7. fáza (obr. 49)

Po navýšení sedimentov a sčasti zrejme aj zásypov vo vnútornej priekope, bolo nutné položiť centrálny kanál (čiže kanál odvádzajúci vodu z Črmeľského potoka do vnútornej priekopy) vyššie. Došlo k zámurovke fázy I kanála 10 a vybudovaný bol, v pôdoryse predchádzajúceho, nový kanál – fáza II kanála 10.

8. fáza (obr. 50)

Určité – vodu regulujúce konštrukcie, resp. prvky vo vnútornej priekope sú na novovekých plánoch zobrazené až od polovice 18. storočia. Na pláne z rokov 1754–1755 (*Hatschek 1755*), 1765–1766 (*VSM S-3938*), 1781 (*VSM S-3198*), ale aj 1807 (*Duchoň 2004*, 116) sú zakreslené kynety vnútornej priekopy. Najneskôr teda v polovici 18. storočia musela byť východná stena mosta (objektu 1) čiastočne otvorená pre dve kynety.

Záver 18. storočia a začiatok 19. storočia je obdobím postupnej likvidácie opevnenia mesta. Mesto sa najprv otváralo bránami, neskôr však dochádzalo k likvidovaniu murív hradieb, ale i brán. Po roku 1807 avšak pred rokom 1830 bol zaklenutý a vydláždený kanál (10/III) odvádzajúci vodu Črmeľského potoka cez bránu, ktorý mal svoje pokračovanie aj v zasypanej vnútornej priekope, kde bol do neho zaústnený kanál 9.

9. fáza (obr. 51)

Následne dochádza k výstavbe kanála 11, ktorý spájal klenbu západnej obvodovej steny mosta, resp. vnútornú priekopu, s kanálom 10 a k výstavbe kanála 8. V časti západne od mosta nebolo zistené, že by tu tieto kanály (č. 11 a 8) pokračovali. Práve naopak. Kanál 8 bol jednoznačne stavebne zaústnený do klenby západnej obvodovej steny mosta. Javí sa, ako by bolo obdobie, kedy časť priekopy západne od mosta nebola úplne zasypaná a bolo potrebné riešiť odvedenie vody z kynet (tak ako sú zachytené aj na Chunertovom pláne) do kanalizácie.

10. fáza (obr. 52)

Niekedy po roku 1830, v období, keď bola zasypaná vnútorná priekopa v celej šírke ulice, bol vybudovaný nový kanál – objekt 3. Bol klenutý, vybudovaný z kameňa a dláždený. Na jednej strane rešpektoval objekt mosta – bol vedený klenbou západnej obvodovej steny mosta, na strane druhej – však bol kvôli jeho vývodu vo východnej stene mosta zrealizovaný preraz. Tento kanál bol napojený aj na odvod vody z Črmeľského potoka, ktorý pretekal Hlavnou ulicou až do roku 1899.

Nová – betónová kanalizácia, ktorá nahradila predchádzajúcu v plnom rozsahu, predstavuje ďalšiu fázu vo vývoji kanalizácie. K ukončeniu jej výstavby v centre Košíc došlo v roku 1911.

K histórii kanalizácie v Európe

História kanalizácie úzko súvisí s históriou hygieny, resp. s potrebou hygieny. Odráža samozrejme, aj kultúrnu a civilizačnú vyspelosť spoločnosti.

Medzi najstaršie zachované kanály a mimoriadne pozoruhodné diela bezpochyby patrí Cloaca maxima – Veľký kanál v Ríme. Cloaca maxima je doteraz využívaná a zapojená do modernej kanalizačnej siete, aj keď samozrejme, len v obmedzenej miere. Mýty spájajú vybudovanie kanalizácie s etruskými kráľmi Ríma – Tarquiniom Priscum a Tarquiniom Superbom. Kanál vznikol vydláždením koryta prírodného toku, ktorý odvádzal dažďovú vodu spomedzi rímskych pahorkov do Tiberu. Až neskôr bol prekrytý. Najstaršie časti kanála pochádzajú z 3. stor. pred n. l., i keď sa vyskytujú názory, že niektoré časti sú staršie. Samozrejme, v priebehu svojej existencie bol kanál viackrát upravovaný, opravovaný, rozširovaný a čistený. Spomína sa rozsiahla renovácia za Agrippu (33 pred n. l.), ale tiež rozsiahlejšie práce v 18. storočí. Viaceré fázy výstavby a zásahov do kanála našli svoj odraz, okrem iného, v použitom materiáli a v rozmeroch. V časti budovanej charakteristickým slohom republiky je vybudovaný z vulkanického tufu, zaklenutý a vydláždený lávovými kockami. V časti charakterizovanej slohom cisárstva je zaklenutie vybudované z betónu a kanál tu má šírku 3,20 m a výšku 4,20 m. Zaujímavosťou je, že tento kanál slúžil len na odvod vody z verejných priestorov a verejných budov. Súkromné domy, ani rezidencie neboli na neho napojené, odpadovú vodu odvádzali (ak ju odvádzali) do žump na svojich pozemkoch (Platner 1929, 126, 127).

V stredovekých mestách Európy sa odpad, voda aj splašky hromadili na uliciach. V lepšom prípade odvádzali z ulíc miest vodu vydláždené povrchové žľaby. Zdá sa, že na odvod vôd mohli slúžiť aj povrchové vydrevené kanály, ktoré boli zachytené napr. v Brne a Opave, kde sú datované do obdobia počiatkov týchto miest (Procházka 2007, 64). Drevený žlab vo funkcii zberného kanála, resp. stoky bol nájdený aj v lotyšskom meste Ventspils, kde je datovaný tiež do obdobia počiatkov mesta – do 12. až 1. polovice 13. storočia (Ritums 2004, 303).

Neboli vytvorené kanalizačné systémy – siete. Boli budované kanály, ktoré mali riešiť dielčie problémy napr. previesť vodu cez mestské opevnenie alebo odviešť vodu z meštianskeho domu. Výnimku

predstavuje Paríž, kde bola určitá kanalizačná sieť postavená v roku 1370. Krytú stoku, slúžiacu ako kolektor pre ďalšie stoky na pravom brehu Seiny dal vybudovať pod Rue Montmartre prepošť Hugues Aubriot (Reid 1991, 12).

Často citovanou zmienkou v histórii kanálov a kanalizácie je správa, podľa ktorej bola v roku 1310 postavená stoka v dnešnej Nerudovej ulici v Prahe. Táto odvodňovala prepošť dom (Jásek 2006, 11).

V Paríži sa snažili riešiť situáciu výstavbou ďalších kanálov, v roku 1636 tu bolo 24 stôk. Avšak boli zväčša v nevyhovujúcom stave. Neboli čistené a udržiavané (Reid 1991, 12).

V druhej polovici 17. storočia postavili jezuiti kanalizáciu Klementina v Prahe. Riešila odvod odpadovej vody aj splaškov z veľkého areálu priamo do Vltavy. Súčasťou tohto systému bola podzemný tehlový kanál a veľká kamenná stoka (Jásek 2006, 12).

Zdá sa, že 18. storočie bolo obdobím, kedy si stavitelia vo veľkej miere uvedomili, a aj realizovali pri výstavbe veľkých a honosných barokových stavieb, potrebu odvlhčenia stavieb a regulácie dažďových, resp. odpadových vôd. Pri výstavbe, resp. barokovej prestavbe kláštora v Břevnove staviteľ urobil viaceré opatrenia na odvlhčenie stavieb a odvod odpadových vôd. Chrámové piliere boli duté a mali otvory ako dole v obvodovej ryhe tak i hore – pod strechou, komínový ťah vysušal steny kostola, ale zasahoval i pod povrch terénu, pretože kostol bol lemovaný hlbokou, úzkou ryhou. Zaklenuté kanály odvádzali dažďovú vodu a umožnili tak hospodárenie s touto vodou (Čílek/Korba/Majer 2008, 113).

Prvú pražskú verejnú kanalizáciu začali stavať v roku 1787 podľa projektu Leonarda Hergeta. V rokoch 1816–1828 pribudlo 44 km stôk ústiach do Vltavy. Kanály mali ploché dno, boli tehlové a miesto malty bola použitá hlina (Jásek 2006, 12).

Začiatkom 19. storočia, v rokoch 1805–1812 pod vedením inžiniera Bruneseau bola budovaná podzemná kanalizačná sieť v značnom rozsahu aj v Paríži. Táto, ako sa zdá, nadviazala na staršiu kanalizáciu (Reid 1991, 22).

V 19. storočí sa v preľudnených európskych mestách začali prejavovať všetky nepriaznivé dôsledky nedostatočných alebo málo funkčných kanalizácií. Hromadenie fekálií – ľudských aj zvieracích, kumulácia a rozklad organického odpadu na uliciach umožňovali vznik a epidemické šírenie rôznych chorôb, predovšetkým týfusu. Mestá boli znečistené a zapáchali. Po „veľkom smrade“ – „Great Stink“ v Londýne v roku 1858 začali v tomto meste radikálne riešiť situáciu. V rokoch 1860–1875 tu bola vybudovaná kanalizačná sieť zaústená do Temže. Po jej vybudovaní údajne poklesla úmrtnosť obyvateľstva o jednu tretinu. Podobne tomu bolo

aj v iných európskych mestách, v roku 1872 bola dobudovaná kanalizácia v Hamburgu a v Gdaňsku, v roku 1880 v Mníchove (Jásek 2006, 16).

V Prahe sa v druhej polovici 19. storočia ozývali intenzívne kritické hlasy súvisiace so stavom existujúcej kanalizácie, z ktorej bola funkčná len polovica. V dôsledku uvedeného sa aj v Prahe začala pod vedením a podľa projektu W. H. Lindleyho budovať nová kanalizačná sieť. Kanalizácia bola uvedená do užívania v roku 1906 (Jásek 2006, 234).

Druhá polovica 19. storočia, resp. záver 19. a začiatok 20. storočia je obdobím budovania kanalizačných systémov, ktoré sú vo veľkej miere využívané dodnes. Ich vybudovanie a sprevádzkovanie malo za dôsledok zvýšenie kvality života v mestách, „ozdravenie“ vzduchu, bezpečný pohyb po uliciach.

K archeologickým nálezom kanálov na Slovensku

Nálezy kanalizácií na Slovensku patria medzi tie, s ktorými sa stretáva archeológ počas výskumov miest alebo iných väčších sídel bežne. Avšak nepublikujú sa dostatočne. A tak som bola pri hľadaní analógií odkázaná na obmedzený počet uverejnených informácií, prípadne nálezov, ktoré mi sprístupnili kolegovia. Pri spracovávaní materiálu, ktorý by bolo možné spojiť s predmetom tejto štúdie, je potrebné si uvedomiť, že niekedy je problematické jednoznačne interpretovať funkciu archeologického nálezu – kanálu, prípadne dreveného žlabu. Veľmi lákavá je okamžitá interpretácia – označiť nález ako objekt kanalizácie, avšak konštrukčne podobné objekty mohli plniť rozdielne funkcie – odvodu vody – kanalizácie, alebo prívodu vody – vodovodu. Týka sa to predovšetkým murovaných kanálov. V procese interpretácie je preto potrebné analyzovať nálezovú situáciu komplexne a to v rámci skúmanej sídliskovej štruktúry. Definitívne riešenie problematiky funkcie nálezu môže poskytnúť fosfátová analýza jeho výplne (Kuna a kol. 2004, 235).

Objekty kanalizácie v priestore Dolnej brány boli zhotovené buď z trvanlivého materiálu – kameňa alebo tehál alebo netrvanlivého – dreva. Druh použitého materiálu mohol vyplývať z požiadaviek na prietok vody. Zachytené murované objekty kanalizácie Dolnej brány v Košiciach (s výnimkou kanálu 9) odvádzali väčšie množstvo vody než drevené žlaby zachytené na troch miestach (objekt 32, 31 a 28).

Drevené žlaby boli zachytené vo dvorovom krídle domu v mestskom jadre Banskej Bystrice (Mácelová 1996, 425). Autorka výskumu predpokladá, že plnili funkciu drenáže alebo boli súčasťou väčšej kanalizačnej sústavy. Najväčší zo žlabov mal šírku 0,65 m, menšie 0,25 m. K ich položeniu dochádza pred polovicou 15. storočia.

Drevo však bolo použité aj na výstavbu vodovodov. Z konštrukčného hľadiska ho tvorili drevené rúry spájané kovovými objímkami. Takýto vodovod je známy z Bardejova, Bratislavy, (Hanušín 1986, 245–268) a tiež z Prešova (Uličný 2002⁴). Drevené potrubie bolo zachytené aj v Komárne (Bednár/Kvasnicová/Ratimorská 2005, 158).

Viacere úseky murovaných análov boli zachytené počas výskumu na Hlavnom námestí v Bratislave v roku 2005 (Lesák 2006, 25). Bol tu zachytený kanál z druhej polovice 15. storočia. Podľa zapožičanej fotodokumentácie a ústnej informácie PhDr. B. Lesáka⁵ tu bol preskúmaný kanál pravouhlého, temer štvorcového prierezu, ktorý mal dno vymazané maltou. Steny a tiež rovné prekrytie boli kamenné, murované. Zachytená bola aj prípojka k tomuto kanálu. Rovný povrch kanála bol prekrytý zemným násypom. Kanál z 18. storočia, zachytený tiež na Hlavnom námestí v Bratislave o vnútornej svetlosti 0,60–0,70 m, mal murované kamenné obvodové steny, tehlovú valenú klenbu a tehly vyložené dno.

Baroková kanalizácia bola zachytená v Bratislave na hrade. Z prvej polovice 18. storočia pochádza nález klenutej tehlovo-kamennej kanalizácie zachytenej pod objektom barokovej jazdiarne (Musilová et al. 2010, 4, 5).

Na viacerých miestach bola murovaná kanalizácia zachytená počas rekonštrukcie ulíc a inžinierskych sietí v rokoch 1999 a 2001 v Prešove (Uličný 2000⁶; 2002). V roku 1999 bol v južnej časti Hlavnej ulici zachytený jednak kanál paralelný s osou ulice, jednak dva kanály vzhľadom na os ulice rôznobežné. Kanál paralelný s osou ulice bol zachytený v hĺbke cca 0,50 m pod povrchom ulice, steny mal kamenné, klenbu tehlovú, svetlá šírka dosahovala 0,60 m, svetlá výška prinajmenšom 1,10 m. Kanály rôznobežné s osou Hlavnej ulice sa odlišovali od vyššie uvedeného svojimi rozmermi. Rovno – kamennou platňou prekrytý kanál pred Klobušického palácom (Hlavná 22) mal dno v hĺbke prinajmenšom 2,80 m, zachytený bol v hĺbke 0,50 m pod ulicou. Ďalší, rôznobežný s ulicou mal kamennú valenú klenbu zachytenú 0,80 m pod povrchom ulice a dno v hĺbke 1,50 m. Na Hlavnej

⁴ Za zapožičanie a umožnenie vypublicovania ďakujem autorovi správy.

⁵ Ďakujem kolegovi za poskytnuté informácie a materiál.

⁶ Za zapožičanie a umožnenie vypublicovania ďakujem autorovi správy.

ulici bol zachytený i relikv pvrchovej – otvorenej kanalizácie, ktorý sa prejavil ako čierna kalovitá vrstva s kúskami zuhoľnatených driev vyplňajúca „koryto“. V roku 2001 M. Uličný zachytil a zdokumentoval murovanú kanalizáciu na ulici Ku Kumštu a na Weberovej ulici. Kanál na Weberovej ulici bol zachytený v hĺbke 0,30 m pod povrchom komunikácie, mal kamenné steny a tehlovú klenbu. M. Uličný ho kladie do začiatkov 20. storočia. Od vyššie uvedených kanálov sa svojimi rozmermi (a aj účelom) odlišoval kanál zachytený na ulici Ku Kumštu. Podľa názoru M. Uličného vznikol na prelome 18. a 19. storočia. Kamenný klenutý kanál bol zachytený v hĺbke 0,20 m pod niveletou ulice a jeho vonkajšia (celková) šírka dosahovala 2,60 m. Podľa údajov M. Uličného kanálom bola privádzaná voda do vodnej veže („Kumštu“), odkiaľ potom samospádom bola rozvádzaná do mesta.

Len rámcovo (stredovek až novovek) je zadatovaný kamenný klenutý kanál, ktorý bol zachytený v Spišskej Novej Vsi pri Cirkevnom gymnáziu Štefana Mišíka. Kanál je postavený z opracovaných pieskovcových blokov spájaných maltou, miestami so zlomkami tehál. Autor správy uvádza, že ďalšie objekty kanalizácie boli zachytené na viacerých miestach historického námestia (*Soják 2009, 181, 182*).

Počas výskumu v roku 2005 bola na ploche severného parku, na Námestí Majstra Pavla v Levoči zistená kanalizácia. Zachytené boli dva kanály spájajúce sa do jedného. Kanál tvorili dve bočné murované steny prekryté kamennými platňami. Jeho šírka bola 0,50 m a výška 0,30–0,40 m. Autor výskumu predpokladá, že kanalizácia bola postavená po zániku blízkej stavby, datovanom do prvej polovice 19. storočia, pričom predpokladá súvis s požiarom mesta v roku 1849 (*Harčar 2005, 15, 18*).

Kanalizácia datovaná do 19. storočia bola zachytená na viacerých miestach v Kežmarku (*Kučerová 2008, 99, 100; 2009*).

Rovno prekrytý kamenný murovaný kanál bol zachytený aj v jednej zo statických sond na ploche rozšírenia cintorína v Rožňave, mimo územia stredovekého mesta⁷.

Počas výstavby plynovodu v Nižnom Medzeve, na hlavnom námestí, bol v jeho ryhe narušený kamenný kanál. Kanál mal kónické steny a valenú klenbu. Jeho maximálna svetlá šírka bola 0,92 m a zachytená svetlá výška (bez dosiahnutia dna kanála) bola 1,18 m. Klenba kanála, nachádzajúca sa v hĺbke 0,57 m pod povrchom, bola prevrstvená

prepálenou vrstvou, vzťahujúcou sa pravdepodobne k veľkému požiaru zo začiatku 20. storočia⁸.

Vyššie uvedené nálezy sú veľmi skromné a neodrážajú ani zďaleka množstvo skutočných nálezov tohto typu na území Slovenska. Veľmi zriedkavé sú nálezy kanalizácie, ktoré by bolo možné zaradiť do obdobia stredoveku. Počet nálezov rastie v období novoveku a to predovšetkým v baroku a v 19. storočí. Masová výstavba kanalizácií v 19. storočí na Slovensku je odrazom tohto trendu v celom priestore západnej a časti strednej Európy⁹.

Kanalizácia v Košiciach

V uplynulých rokoch a to predovšetkým od konca 80-tych rokov 20. storočia sa v Košiciach intenzívne vykonávajú archeologické výskumy. Realizujú sa ako v uliciach, tak aj na parcelách meštianskych domov. Dochádza ku kumulácii poznatkov o mestskom organizme a ku zhodnocovaniu nálezových situácií a nálezov.

Veľmi dôležitým podkladom pre bádanie sú aj architektonicko-historické výskumy, ktorých realizácia v Košiciach súvisí so stavebným rozvojom mesta. Nezriedka sa stáva, že výsledky archeologických a architektonicko-historických výskumov nie sú v súlade, niekedy si priam odporujú. Týka sa to aj problematiky kanalizácie. V literatúre sa nachádza konštatovanie o vyspelej kanalizačnej sieti Košíc už v stredoveku (*Urbanová 1996, 4*), čo sa doteraz nepodarilo potvrdiť archeologickými výskumami. Archeologický výskum Dolnej brány v Košiciach síce potvrdil existenciu jednotlivých kanálov už v stredoveku, avšak nie existenciu kanalizačnej siete.

Určité rozpory sa javia aj v hodnotení nálezovej situácie zamurovaného klenutého otvoru prechádzajúceho celou (zachovanou) hrúbkou hradbového múra na Hradbovej ulici v Košiciach. Architektonicko-historickým výskumom bol tento otvor interpretovaný ako kanál a bol datovaný do stredoveku (*Urbanová 1983*). Archeologickým výskumom, realizovaným v roku 2002, bola otvorená nálezová situácia v parkáne, v styku s týmto klenutým otvorom a bolo zistené, že 2,35 m pod vrcholom klenby bol tento otvor o 0,10 m rozšírený a dosiahol tak 1,20 m. Do tejto – rozšírenej časti otvoru bol postavený kanál pravouhlého prierezu prekrytý plochými kameňmi a s vydláždeným dnom, z výplne ktorého pochádzala novoveká keramika. Celková nálezová

⁷ Záznam Krajského pamiatkového úradu Košice o archeologickom náleze z 25. 1. 2005, archív KPÚ Košice.

⁸ Správa z ohliadky KPÚ Košice – z 30. 9. 1999, archív KPÚ Košice.

⁹ Informácie o výstavbe kanalizačných sietí v jednotlivých mestách Slovenska sa nachádzajú na web stránke Bratislavskej vodárenskej spoločnosti: www.modraskola.sk.

situácia bola vyhodnotená ako bránka s kanalizačným priepustom v spodnej časti, datovaná v súlade s výsledkami stavebno-historického výskumu do stredoveku (Đurišová 2002).

Za stredoveký bol architektonicko-historickým výskumom označený klenutý kanál identifikovaný v prvom podzemnom podlaží Kňazského seminára sv. Karola Borojenského na Hlavnej 89 v Košiciach (Horáková/Urbanová 2001, 36). Ako vyústenie stredovekej kanalizácie alebo podzemného prepojenia bola interpretovaná nálezová situácia klenutého otvoru v obvodovej stene suterénu meštianskeho domu na Alžbetinej 17 v Košiciach (Urbanová 1989). Novším architektonicko-historickým výskumom je však táto situácia interpretovaná ako vstup do tohto priestoru (Gojdič/Tihányi/Timková 2008).

Rozdielnosti medzi výsledkami architektonicko-historických a archeologických výskumov môžu byť spôsobené aj rozdielnymi a špecifickými výskumnými metódami a možno aj preceňovaním výpovedných možností určitých nálezových situácií. Je však nanajvýš pravdepodobné, že ide len o určitý krok v poznávaní jednotlivých spoločenských fenoménov a ďalší výskum a postupné skvalitňovanie metodiky výskumov, analýz nálezových situácií, detailnejšieho poznania historicko-spoločenského kontextu daného prostredia, tieto rozdielnosti časom vyrieši.

Vyhodnocovanie kanálov prípadne kanalizačných sietí sa nezaobíde bez posúdenia celkovej situácie mestského prostredia. V prípade kanalizačných sietí je obzvlášť potrebné sa sústrediť na situáciu v uliciach. Na Hlavnej ulici v Košiciach (ale napr. aj na Dominikánskom námestí) prebehol už rad výskumov, ktorými bola objasnená (aj keď doteraz nepublikovaná) stratigrafická situácia. V priestore uzáveru súčasnej Hlavnej ulici na južnej strane mesta (kde boli začiatkom 18. storočia postavené Dolné kasárne), bola nad podloží, resp. nad jednoduchou dlažbou zistená cca 0,40–0,60 m vysoká vrstva bahenných sedimentov, v ktorej sa uchovalo veľké množstvo nálezov a to aj organického pôvodu. Množstvo nálezov kože, kožených polotovarov, resp. kožených výrobkov, zrn, semien, stebiel atď. spolu s charakterom tejto vrstvy jednoznačne dokladajú charakter, aký mala táto ulica v stredoveku. Bola pokrytá bahennými nánosmi, ktoré podľa vlhkosti viac alebo menej páchli. V situácii neskorších Dolných kasární bolo zachytené aj preliačenie – koryto pravdepodobne vodného toku, ktoré bolo takisto vyložené menšími kameňmi. Akosťou podobná vrstva bola zachytená aj vo východnej časti Dominikánskeho námestia počas archeologického výskumu v roku 1998. K vzniku

tejto vrstvy zrejme dopomohol na Hlavnej ulici Črmeľský potok, avšak podstatné boli faktory antropogénneho pôvodu – vytekanie hnojovky, splaškov a vyhadzovanie domového odpadu. Tieto bahenné vrstvy, ako zvyčajne najstaršie antropogénne vrstvy, boli zistené aj v iných stredovekých mestách východného Slovenska – Prešov, Kežmarok, Bardejov¹⁰. Situácia je dostatočne známa aj z Čiech, kde sa v literatúre spomínajú niekedy až dvojmetrové súvislé vrstvy, ktoré sa navršili v uliciach v prvej fáze života lokačného mesta – v Prahe a v Hradci Králové (Petráň a kol. 1985, 523).

Rozbahnené ulice stredovekého mesta znepríjemňovali pohyb jeho obyvateľov. A preto sa na mnohých miestach snažili komunikácie spevňovať haťami (Petráň a kol. 1985, 523). V roku 2006 boli, počas archeologického výskumu R. Rusnáka pri Dóme sv. Alžbety v Košiciach, nájdené drevené konštrukcie, datované do prvej tretiny 14. storočia. Zatiaľ nie sú jednoznačne funkčne interpretované. Od počiatočnej interpretácie, že ide o lávky, ktoré mali preklenúť rozbahnenú vrstvu, sa autor výskumu prepracoval až k interpretácii, že sa jedná o žľaby, ktoré mali chrániť inzulu pred bahennými nánosmi (Henning/Rusnák 2008, 5). V situácii južného uzáveru Hlavnej ulice, kde bol archeologický výskum realizovaný v rokoch 1996–1998 boli v superpozícii nad bahennou vrstvou zistené vrstvy násypov predovšetkým štrkovitého charakteru, ale aj vrstva strusky a zistené boli aj jednoduché formy dláždenia, datovateľné do stredoveku.

V tomto období sa už v Košiciach využívali aj dielčie kanály, ktoré boli aspoň sčasti kryté. V hmote boli zistené na viacerých miestach. Zachytené a datované do tohto obdobia boli v priestore Dolnej brány (kanál 12 v parkáne a objekt 9 v predpolí opevnenia) a bránka s kanalizačným priepustom v hrúbke hradby na Hradbovej ulici. Kanálom musel byť vyriešený aj prívod Črmeľského potoka do mesta. Odkanalizované boli pravdepodobne aj niektoré meštianske domy, resp. parcely, s čím môže súvisieť zmienka v mestskej knihe z roku 1403, kde sa spomína svinský chliev nad hnojovkou nožiara, ktorý je potrebné spolu s kanálom opraviť (Halaga 1994, 287, bod 5433).

Do obdobia prelomu stredoveku a novoveku je datovaná okruhliaková dlažba uložená do hrubého pieskového lôžka, zistená na veľkej ploche v južnom uzáveru Hlavnej ulice (pod neskoršími Dolnými kasárňami). Súčasťou tejto dlažby boli aj plytké povrchové vypádané rigoly, vytvorené z plochých kameňov (obr. 53). Obdobná situácia – okruhliaková dlažba položená do piesku datovateľná analogicky s vyššie uvedenou situáciou bola zistená aj vo výkope

¹⁰ Podľa referátov M. Kučerovej a I. Malinkovej, ktoré odzneli na 20. stretnutí východoslovenských archeológov 25. októbra 2011 v Košiciach.

Obr. 53. Povrchové rigoly na odvod vody pod neskoršími Dolnými kasárňami.

pre verejné osvetlenie situovanom v chodníku pred Hlavnou 87 v roku 1995¹¹.

V období novoveku nám už abscentuje výskyt bahenných usadenín, mesto už teda nejakým spôsobom riešilo „hospodárenie“ s domovými splaškami – ľudskými a zvieracími fekáliami a tekutým a možno aj tuhým odpadom. Zaujímavá, ale asi nie veľmi pravdivá správa o situácii v uliciach Košíc sa zachovala od známeho cestovateľa – Evliya Čelebiho, ktorý navštívil Košice dvakrát a to v roku 1661 a 1666. Vo svojej správe z cesty do Košíc okrem iného píše: *Vo vnútri mesta sú ulice s čistou dlažbou podobnou maľovanej šachovnici... Hlavné mestské cesty sa ligocú. Sú vydláždené bielym mramorom. Keď je blato, vtedy rieku, čo tečie od úpätia košického kopca za hradom, nechajú pretekať cez mesto. Majitelia domov vymetú ulice metlami a tak ich vyčistia, že keby sa na ne vylial med, mohol by sa lízať* (Kopčan 1978, 34).

V období 16.–17. storočia došlo viackrát k prebudovaniu určitých úsekov kanalizácie v priestore Dolnej brány v Košiciach. Je pravdepodobné, že aj na iných miestach Košíc sa diali stavebné úpravy podobného účelu.

Z roku 1787 pochádza dekrét Jozefa II. o výstavbe stôk (Čilek/Korba/Majer 2008, 148) a dá sa predpokladať, že nielen kodifikoval predchádzajúci

stav, ale aj podnietil výstavbu nových kanálov. Vzhľadom na datovacie metódy archeológie je niekedy veľmi ťažké presne chronologicky zaradiť určité skúmané javy, v tomto prípade kanály. Oveľa častejšie než presné – absolútne chronologické zaradenie, je zaradenie v rámci určitých chronologických celkov a to aj na základe určitých typologických znakov. Podľa publikovaných informácií o tehlovo-kamennej kanalizácii z prvej polovice 18. storočia pod objektom barokovej jazdiarne na bratislavskom hrade (Musilová et al. 2010, 4, 5) sa zdá, že konštrukčne tomuto typu odpovedajú kanály 8, 11 a 10 (časť v priekope) v priestore Dolnej brány v Košiciach, datované do prvých desaťročí 19. storočia. Samozrejme, jednotná stavebná charakteristika nemôže byť, ako jediná, dokladom totožného chronologického zaradenia.

Zaujímavé je pozorovanie autorov knihy Podzemní Praha, ktorí sa dlhodobo venovali pražskému podzemiu: *Typický barokový kanál má ílovité dno so stružkou, steny postavené z nepravidelného, niekedy lomového kameňa, prípadne zmiešaného muriva s vysprávkami a tehlovou klenbou* (Čilek/Korba/Majer 2008, 113–115). Tejto charakteristike zodpovedá kanál zachytený v severnej časti Hlavnej ulice v Košiciach v roku 1996, pred vstupom do pásma opevnenia (Ďurišová 1999, 7), z ktorého bola zachytená kamenná obvodová stena a zrútená tehlová klenba. Tehly signované – ET, datujú výstavbu tohto kanála do posledných dvoch desaťročí 19. storočia (Mihóková 1986, 200). Znovu sa potvrdzuje, že určité typologické znaky prežívali aj do neskorších období.

Dláždenie kanálov nebol všeobecný fenomén. Kanály často neboli dláždené, dno mali len zemné. Spomedzi kanálov v priestore Dolnej brány boli dláždené len najmladšie (kanál 10 – fáza III a objekt 3), ktorých výstavba je datovaná do obdobia po začiatku 19. storočia. Ako sa zdá, tomuto fenoménu sa venovala pozornosť až vtedy, keď sa zistilo, že odpad z kanála preniká zemným dnom kanála a znečisťuje okolitú pôdu a vodu.

Kanalizačný systém, tvorený murovanými klenutými alebo rovno prekrytými kanálmi, bol zachytený počas rekonštrukcie inžinierskych sietí a povrchov komunikácií temer na všetkých uliciach mestského jadra Košíc. Kanály boli zachytené vo viacerých prevedeniach. Boli buď zaklenuté alebo mali pravouhlý prierez. Kanály pravouhlého prierezu, výrazne menšieho prietoku ako klenuté, boli prípojkami hlavného zberača, ktorým bol zaklenutý kanál. Klenutá kanalizácia bola v rôznom materiálovom prevedení. Boli zachytené ako časti čisto tehlové, tak aj kamenné, ale aj kombinované – tehlová klenba nasadená na kamenné obvodové steny. Zachytené klenuté kanály boli často

¹¹ Správa M. Ďurišovej z ohliadky – z 2. 6. 1995, archív KPÚ Košice.

dláždené. Často sa v nich vyskytovali tehly signované značkou ET, ktorých výroba je datovateľná do obdobia 70–80-tych rokov 19. storočia. Hĺbka, v ktorej sa nachádzali povrchy klenieb kanálov na území stredovekého mesta, sa pohybovala okolo 0,50–0,60 m, v podobnej hĺbke boli zistené povrchy kanálov pravouhlého prierezu. Táto hĺbka umožňuje rámcovo datovať ich výstavbu do záverečného obdobia novoveku a do 19. storočia. Táto kanalizačná sieť bola zachytená v takom rozsahu a na toľkých miestach, že si vyžaduje samostatné spracovanie.

Mestská kronika z roku 1867 datuje vybudovanie kanalizačnej siete v Košiciach do začiatku druhej polovice 19. storočia (Plath 1867, 31). Uvádza, že v polovici 19. storočia postavili v Košiciach kloaky a podzemné kanály. Prvý z nich bol postavený na Mlynskej ulici v roku 1855. Druhý viedli Ružovou ulicou v roku 1856, ďalšie viedli Hlavnou ulicou, Námestím (trhovisko vojenskej nemocnice), Alžbetinou, Mäsiarskou v rokoch 1857, 1858 atď. V Archíve mesta Košice je zachovaný plán z roku 1856, kde je naprojektovaný kanál, ktorý má viesť ulicou Alžbetinou, Bočnou, Mojmírovou, Pribinovou a Roosewellovou (Orosz 1856). Je tu znázornená aj situácia v oblasti Dolnej brány, kde je zaznačený jestvujúci klenutý kanál, na rozdiel od situácie západne od Dolnej brány – v areáli vnútornej priekopy mestského opevnenia, pod súčasnou zástavbou, kde je znázornený otvorený kanál.

Kanalizácia využívaná v 19. storočí pravdepodobne vykazovala rad nedostatkov, ktoré znemožňovali riadne plnenie jej funkcie. Návrh na vybudovanú novú mestskú kanalizáciu a vodovodu podala mestská stavebná komisia v roku 1898. V dôsledku ťažkostí s jeho finančným zabezpečením sa práce plne rozvinuli v roku 1904 a v roku 1909 sa v centre mesta zhruba ukončili. Výstavba novej – betónovej kanalizácie sa skončila v roku 1911 (Mihóková 1986, 147; Göndör 1913).

ZÁVER

Výskum kanalizácie v mestách nepatrí medzi atraktívne témy. Nálezy kanálov sú príliš časté a možno aj preto sa im venuje malá pozornosť. Tieto nálezy zdanlivo „znehodnocuje“ aj ich časové zaradenie, ktoré vo väčšine prípadov možno spájať až s obdobím 19. storočia. A aj preto môžu unikáť pozornosti staršie objekty kanalizácie. V každom prípade, vybudovanie kanalizačnej siete, ale aj budovanie jednotlivých kanálov bolo dôležitým krokom pri pokuse riešiť problematiku tekutého odpadu v mestách. Bolo dôsledkom snahy o dosiahnutie kvalitnejšieho životného prostredia, o odstránenie zdrojov nákazy, špiny, odpadu a zápachu. Bolo odrazom životnej úrovne a vyspelosti mestského prostredia.

LITERATÚRA

- Barta 2009 – P. Barta: Správa 091208-1 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z lokality Košice – Dolná brána vypracovaná pre Krajský pamiatkový úrad v Košiciach. Chronometry consulting. Dendrochronologické laboratórium Bratislava. Bratislava, 8. 12. 2009. Archív KPÚ Košice.
- Barta 2010 – P. Barta: Správa 20100416-2 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z lokality Košice – Dolná brána. Chronometry consulting. Dendrochronologické laboratórium Bratislava. Bratislava, 16. 4. 2010. Archív KPÚ Košice.
- Bednár/Kvasnicová/Ratimorská 2005 – P. Bednár/ M. Kvasnicová/P. Ratimorská: Komárno – bývalá rezidencia a kolégium jezuitov. Arch. Hist. 30, 2005, 149–164.
- Cílek/Korba/Majer 2008 – V. Cílek/M. Korba/M. Majer: Podzemní Praha. Praha 2008.
- ČSN 720511 – Geologické a petrografické značky sedimentárnych hornín. Praha 1968.
- Duchoň 2004 – J. Duchoň: Chunertov plán Košíc z roku 1807. Hist. Carpatica 35, 2004, 103–116.
- Ďurišová 1999 – M. Ďurišová: Výskumná správa z archeologického výskumu fortifikácie pri Hornej bráne na Hlavnej ulici v Košiciach v roku 1996. Košice 1999. Archív KPÚ Košice, V-616/2000.
- Ďurišová 2002 – M. Ďurišová: Výskumná správa z archeologického výskumu mestského opevnenia. Hradbová ulica, Košice. Košice 2002. Archív KPÚ Košice, V-840/2002.
- Ďurišová 2009 – M. Ďurišová: Výskum Dolnej brány v Košiciach – objekty fortifikácie. Vsl. Pravek 9, 2009, 57–108.
- Gojdič/Tihányi/Timková 2008 – I. Gojdič/J. Tihányi/M. Timková: Košice, Alžbetina 17. Architektonicko – historický výskum. Jún 2008. Archív KPÚ Košice, T-1274.
- Göndör 1913 – G. Göndör: Kassa szab. kir. város csatorna- és vizműve, Kassa 1913.
- Halaga 1994 – O. R. Halaga: Acta iudiciaria civitates Casoviensis. Múnchen 1994.
- Hanušín 1986 – J. Hanušín: Starý bardejovský vodovod. Nové Obzory 28, Košice 1986, 245–268.
- Harčar 2005 – P. Harčar: Archeologický výskum v severnom parku na Námestí Majstra Pavla v Levoči. Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 9–19.
- Hatschek 1755 – Hatschek: Raports – Plan von der festung Caschau über die in Jahr 1754–1755 gemachte fortifications Arbeit. 1755. VSM Košice, fond historickej tlače, S-3939.
- Hemming/Rusnák 2008 – J. Hemming/R. Rusnák: Nové dendrodáta z Košíc. Ve službách archeologie 1, 2008, 151–156.
- Horáková/Urbanová 2001 – V. Horáková/N. Urbanová: Pamiatkový výskum. Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach. Jún 2001. Archív KPÚ Košice, T-906.
- Jásek 2006 – J. Jásek: William Heerlein Lindley a pražská kanalizace. Praha 2006.
- Kopčan 1978 – V. Kopčan: Evliya Čelebi a jeho kniha ciest. Tatrán 1978.
- Krcho 1992 – J. Krcho: „Standing watch in Kassa“ City walls and watchtowers and their phases of construction. Per. Polytech. Architect. 36, Budapest 1992, 189–213.

- Kučerová 2008* – M. Kučerová: Záchranne výskumy v Kežmarku. AVANS 2006, 2008, 98–101.
- Kučerová 2009* – M. Kučerová: Záchranne výskumy v intraviláne Kežmarku. AVANS 2009, v tlači.
- Kuna a kol. 2004* – M. Kuna a kol.: Nedestruktívna archeológia. Praha 2004.
- Lesák 2006* – B. Lesák: Archeológia na Hlavnom námestí v Bratislave. Pam. Múz. 2, 2006, 24–26.
- Mácelová 1996* – M. Mácelová: Požiarom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia v Banskej Bystrici. Arch. Hist. 21, 1996, 421–426.
- Mihóková 1986* – M. Mihóková: Výtvarný život a výstavba Košíc v rokoch 1848–1918, ŠVK Košice 1986.
- Musilová et al. 2010* – M. Musilová/B. Lesák/J. Kováč/A. Vrtel/B. Resutík: Archeológia Bratislavského hradu. Pam. Múz. 2, 2010, 2–13.
- Němec 1991* – Z. Němec: Náčrt územného a stavebného vývoja Košíc v 19. storočí. Hist. Carpatica 22, 1991, 47–66.
- Orosz 1856* – L. Orosz: Längen Profil des projectirten Canals in der Faul (Nelken) Gasse mit der Verbindung des bestehenden Canals in der Garten der Tauben Gasse nach P.D(?).X.X.X. "Y(g?). Archív Mesta Košice, fond máp a plánov, III/e1.
- Ott 1844* – J. Ott: Plan Der Königl. Freistadt Kaschau Aufgenommen Und Gezeichnet Von Joseph Ott Privat Ingenieur. VSM Košice, fond historickej tlače, S-3960.
- Petráň a kol. 1985* – J. Petráň a kol.: Dějiny hmotné kultury I (2), Praha 1985.
- Plath 1867* – J. Plath: Chronica liberae regiae civitatis Cassoviensis. Košice 1867.
- Platner 1929* – S. B. Platner: A Topographical Dictionary of Ancient Rome, London 1929.
- Procházka 2007* – R. Procházka: Archeologie a poznání moravských a slezských měst. Arch. Hist. 32, 2007, 37–80.
- Reid 1991* – D. Reid: Paris Sewers and Sewermen: Realities and Representations. Cambridge 1991.
- Ritums 2004* – R. Ritums: The rise of medieval town of Vent-spils – archaeological investigation and hypotheses. Muinasaja teadus 14. Tallinn – Tartu 2004, 291–314.
- Soják 2009* – M. Soják: Výskumy v rámci malých stavebných akcií na Spiši. AVANS 2007, 2009, 181–183.
- Uličný 2000* – M. Uličný: Archeologický prieskum v centre mesta Prešova v roku 1999. Prešov 2000. Archív KPÚ Prešov, V 224.
- Uličný 2002* – M. Uličný: Archeologický prieskum počas rekonštrukčných prác v MPR Prešov v roku 2001. Prešov 2002. Archív KPÚ Prešov, V 244.
- Urbanová 1983* – N. Urbanová: Košice, hradobný múr. Pamiatkový výskum. Prešov 1983. Archív KPÚ Košice, T 364/93.
- Urbanová 1989* – N. Urbanová: Pamiatkový prieskum Košice, blok 28, časť A. Bratislava 1989. Archív KPÚ Košice, V-304.
- Urbanová 1996* – N. Urbanová: Košice. Z novších poznatkov o stredovekom meste. Pam. Múz. 3/96, 1996, 2–5.
- VSM S-3198* – Plan der Festung Caschau im Jahr 1781. Kópia plánu z roku 1781. Autor neznámy. Autor kópie Rothauscher, 1874. VSM Košice, fond historickej tlače, S-3198.
- VSM S-3938* – RAPORTS und RESPECTIVE Antrags Plan von der Vestung Caschau Worinnen mittelst der gelb Illuminierten farbe Zu ersehen, was indem Militar Jahr 1765/66 vor Reparations arbeiten Zu machen wäre. Autor neznámy, 1766. VSM Košice, fond historickej tlače, S-3938.

PhDr. Marcela Ďurišová
Krajský pamiatkový úrad Košice
Hlavná 25
SK – 040 01 Košice
durisova.marcela@pamiatky.gov.sk

ERFORSCHUNG DES UNTEREN TORS IN KOŠICE – KANALISATIONSANLAGEN

Marcela Ďurišová

Zusammenfassung

Der Beitrag beschäftigt sich mit den Kanalisationsanlagen, die während der archäologischen Ausgrabungen des Unteren Tors in Košice in den Jahren 1996–1998 entdeckt wurden. Die einzelnen Objekte werden ausführlich beschrieben und charakterisiert. Aufgrund der Beobachtungen konnte eine Nutzungsfolge einzelner Kanalisationsanlagen identifiziert werden und zwar v. a. im Zusammenhang mit den Geländegestaltungen und mit der bauhistorischen Entwicklung der Stadtbefestigung und des Stadttors. Im Bereich des Stadttors wurden drei funktionelle Kanalisationssysteme freigelegt und charakterisiert. Es war ein System, das Wasser aus Črmel-Bach aus der Stadt in den inneren Graben ableitete, ein System, das die Abwasserableitung des inneren Grabens leistete und zuletzt

ein System, das die Versorgung des äußeren Grabens absicherte. Diese Systeme wurden miteinander mehr oder weniger funktionell verbunden und chronologisch zusammengehängt.

Die ältesten erhaltenen Kanalisationsteile sind der Kanal 12 und der Kanaldurchlass in der Vorderseite des Vortors. In der Zusammenwirkung mit den anderen, nicht erhaltenen Anlagen sicherten sie die Wasserableitung aus dem Črmel-Bach in den Graben ab sowie die Entwässerung des Zwingers. Sie datieren in die Zeit von Ende des 14. Jhs. und den ersten Jahrzehnten des 15. Jhs. Nur ungefähr, in die 20er bis 30er Jahre des 15. Jhs. datiert der Aufbau des Kanals (9/I) im Vorfeld der Befestigung, der Wasser aus dem Graben ableitete. Etwas später – im Zusammenhang mit dem Aufbau der Barbakane

in der Mitte des 15. Jhs. kam es auch zum Umbau, bzw. Erweiterung der Kanalisation. Die Barbakane war mit einem Kanalisationsdurchlass (9/III) gebaut und im Barbakanenhof war auf dem älteren Kanal (9/I) ein neuer – gewölbter (9/II) errichtet. Dieser neue Kanal hatte eine wichtige Regulationsfunktion. Er war ein Bestandteil des Systems, das das gewisse Wasserniveau im inneren Graben sicherte. Nach bestimmter Zeit kam es zum Aufbau einer weiteren Kanalisationsanlage im Barbakanengraben. Es war das Objekt 9/IV erbaut, dessen Bestandteil eine Holzrinne war sowie weitere Elemente einer Holzkonstruktion. Die Funktion dieses Objekts, bzw. Komplexes von Objekten wurde nicht eindeutig identifiziert, jedenfalls aber sicherte es das Wasserableiten aus der Stadt. Das Holz der Rinne wurde dendrochronologisch datiert. Der Baum, aus dem die Rinne gefertigt war, war zwischen den Jahren 1474–1494 umgehaut gewesen. Wahrscheinlich knapp daran kam es zum Aufbau des Rondells mit dem Kanalisationsdurchlass (9/V). Zur Wasserzuleitung unter die Brücke des inneren Grabens diente das Objekt 32 – eine Brettbedeckte Holzrinne. Die Zeit, in der die Bäume für Rinnenbalken gefällt waren, wurde dendrochronologisch bestimmt. Ein der Bäume war zwischen den Jahren 1494–1514 gefällt und der andere zwischen den Jahren 1497–1517. Zu dieser Zeit wurde der das Zwinger entwässernde Kanal 12 bereits außer Betrieb. In dem 16.–17. Jh. kam es zum Aufbau des gemauerten Kanals (10/I) vor dem Eintritt in das Stadttor und in dem Tor allein. Dieser mit Balken bedeckte Kanal nahm die Funktion eines älteren (nicht erhaltenen) Kanals über und leitete Wasser aus Črmel-Bach in den inneren Graben ab. In das Innere dieses Kanals wurde eine Holzrinne – Objekt 31 gelegt. Nach der Geländeerhöhung in dem inneren Graben kam es zur Einmauerung der Mündung des Kanals 10/I und zur Errichtung eines neuen, höher gelegenen Kanals (10/II), der im Grundriss seinen Vorgänger – den Kanal 10/I – respektierte. Der Aufbau dieses Kanals kann aber nicht absolut datiert werden, nur relativ. Es kam dazu irgendwann in der Zeit von dem 17. bis Anfang des 19. Jhs. Zum Ende des 18. und anfangs des 19. Jhs. wurde die Stadtbefestigung schrittweise niedergerissen und die mit ihr zusammenhängenden, doch funktionell nötigen Anlagen wurden umgebaut. Irgendwann zwischen den Jahren 1807–1830 kam es zur Einwölbung und Pflasterung des Kanals (10/III), der Wasser aus Črmel-Bach über die ältesten Torsteile ableitete und zur Errichtung eines daran sich anschließenden eingewölbten Steinkanals, der dieses Wasser in der Linie des inneren Grabens ableitete. In diesen Kanal wurde ein Anschlusskanal 9 eingemündet.

Die erste Hälfte des 19. Jhs. wurde eine Zeit des intensiven Aufbaus des hier geschaffenen Kanalisationsystems. Unter der Brücke wurde der Kanal 11 erbaut, der an den Kanal 10 anschloss und auch zum Aufbau seines Pendant – Kanals 8. Nach dem Jahr 1830, als der innere Graben zugeschüttet worden war, wurde ein neuer Kanal – Objekt 3 in der ganzen Straßenbreite errichtet. Dieser Kanal wurde, einem historischen Plan nach, auch an den Kanal 10 angeschlossen und leistete derart auch das Ableiten von Wasser aus Črmel-Bach aus der Hauptstraße und dies bis zum Jahr 1899. Diese gemauerten Stein-, bzw. Stein-Ziegelkanäle wurden durch eine neue – Betonkanalisation am Anfang des 20. Jhs ersetzt.

Die archäologische Grabung im Bereich des Unteren Tors brachte die Belege von Existenz der unterirdischen Kanäle bereits zur Zeit des Mittelalters. Eine schriftliche Quelle erwähnt ein Kanal in Košice schon in dem Jahr 1403, doch, natürlich, ohne ihn näher zu charakterisieren. Man kann nicht wissen, ob es um einen oberirdischen oder unterirdischen Bau geht. Die Befunde der mittelalterlichen Kanalisation aus Košice kommen tatsächlich selten vor. Außer den oben angeführten Funden im Areal des Unteren Tors darf hier noch ein Kanalisationsdurchlass als Bestandteil einer Pforte in der inneren Stadtmauer auf

Hradbová Straße eingereiht werden. Trotzdem, die Kanalfunde in Košice, ebenfalls wie in den anderen historischen Städten, sind sehr häufig. Aufgrund ihrer Lage und der Terrainstratigraphie können sie aber ungefähr v. a. in die Zeit von Ende Neuzeit und in das 19. Jh. datieren. Ein der Stadtbücher legt die Errichtung der unterirdischen Kanäle und Kloaken in Košice an den Anfang der 2. Hälfte des 19. Jhs.

Abb. 1. Aufzeichnen der Schnitt- und der Ansichtslage in den Grundriss des erforschten Komplexes. Legende: 1 – Torturm; 2 – innere Stadtmauer, Phase II; 3 – innere Stadtmauer, Phase I; 7 – Kanal 10; 9 – Vortor; 10 – Kanal 12; 11 – Objekt 12; 12 – Zwingermauer; 13 – Objekt 6; 15 – Kanal 9; 21 – Kanal 8; 23 – Objekt 1 (Brücke); 26 – Kanal 11; 27 – Objekt 3 (Kanal); 32 – Kontreskarpe; 33 – Barbakane; 34 – Rondell; 39 – Objekt 9; 41 – äußere Stadtmauer; 43 – Objekt 28; 44 – Objekt 24; a – Grundriss; b – vorausgesetzter Verlauf; c – Gewände in Mauerdicke; d – Lage der Schnitte und Profile; e – Ansichtsrichtung; f – Kanalisationsanlage.

Abb. 2. Schnitt A–A'. Kanal 10, Phasen I, II und III. Legende: 7 – Kanal 10; 50 – Einmauerung des Kanals 10; a – erreichte Tiefe.

Abb. 3. Öffnung – Eintritt in den Kanal 10 vor dem Torturm in der Stadt.

Abb. 4. Ansicht B–B'. Ansicht an den Befund des Kanals 10 in der Vordermauer des Vortors, Projektion eines Schnitts durch Objekt 31 in diese Ansicht und Aufzeichnen der Höhen mehrerer signifikanter Befunde und Objekte in die Ebene der Vordermauer des Vortors. Legende: 7 – Kanal 10; 45 – Objekt 31; 50 – Einmauerung des Kanals 10; a – Schnittgrenze; b – braun-schwarze lehmig-sandige Schicht mit Kohleneinschlüssen und Holzstücken; c – schwarzer Lehm; d – dünne rostige Schicht; e – schwarzer Kies; f – orange (brauner) Kies.

Abb. 5. Schnitt C–C'. Schnitt durch den Kanal 10, Ansicht von Süden an die Holzdeckung des Kanals 10, Phase I.

Abb. 6. Ansicht an den Kanal 10 in der Vordermauer des Vortors, von Südosten.

Abb. 7. Schnitt C–C'. Legende: 7 – Kanal 10; a – Schnitt; b – Kies; c – Feinkies; d – Bruchstein; e – schwarzbraune lehmige Schicht; f – braune lehmige Schicht; g – Sand, h – rostige sandig-kieselige Schicht, k – Kieselplaster, l – Holzbalken, m – lehmig-kieselige Schicht, n – dunkelbraune sandig-lehmige Schicht, o – Destruktionsschicht, bestehend aus Ziegeln und Bruchsteinen; p – erdige, Bruchsteine beinhaltende Schicht.

Abb. 8. Schnitt D–D'. Legende: 7 – Kanal 10; a – braune lehmige Schicht; b – feiner grauer Sand und Bruchsteine; c – Bruchstein, d – lehmige Schicht; e – Mörtellage; f – lehmig-erdige Schicht; g – Holz; h – Ziegel; i – Kies; j – erdig-kieselige Schicht.

Abb. 9. Ansicht E–E'. Ansicht an Berührung des Kanals 10 mit Mauerwerk des Torturms. Legende: 1 – Torturm; 7 – Kanal 10; a – Achse des Kanals 10.

Abb. 10. Ansicht an Befund der Vortormauer, des Kieselpflasters und des Kanals 10, von Norden.

Abb. 11. Profil F–F'. Legende: 7 – Kanal 10; 9 – Vortor; a – Schnittgrenze; b – Kies; c – dunkler Kies, d – erdige Schicht, e – braune sandige Schicht; f – dunkelbraune Schicht; g – mörtelige Schicht; h – dunkle sandige Schicht; i – braune erdig-kieselige Schicht; j – braune erdig-sandige Schicht; k – sandige Schicht, l – kieselige Erde.

Abb. 12. Kanal 10 im inneren Graben, unterhalb der Brücke, von Südosten.

Abb. 13. Schnitt G–G'. Legende: 7 – Kanal 10, a – vorausgesetzter Mauerverlauf, b – Geländeneiveau.

- Abb.14. Mit Ziegeln überwölbter Kanalisationsdurchlass für Kanal 10 in der östlichen Außenwand der Brücke und im Hintergrund Kanalgewölbe außerhalb der Brücke im inneren Graben, Ansicht von Westen.
- Abb. 15. Lücke zwischen Gewölbe des Kanals 10 im Vortorbereich (im Hintergrund) und unterhalb der Brücke, Ansicht von Süden.
- Abb. 16. Profil H–H'. Legende: 7 – Kanal 10; 18 – Objekt Nr. 1 (Brücke), östliche Außenwand, a – Schnittgrenze; b – grau-braune lehmige Schicht; c – Sand, d – Bruchstein; e – Ziegel; f – Kies, g – braune lehmige Schicht mit Bruchsteinen, Ziegelfragmenten und Mörtel; h – braune lehmige Schicht mit vereinzelt Steinchen.
- Abb. 17. Objekt 31 im Kanal 10. Legende: 1 – Torturm; 3 – innere Stadtmauer, Phase I; 7 – Kanal 10; 9 – Vortor; 45 – Objekt 31; 50 – Einmauerung des Kanals 10; a – kieselig-lehmige dunklere, grau-braune Erde; b – hölzernes Konstruktionselement; c – Abgrenzung des dokumentierten Befundteils.
- Abb. 18. Ansicht an Kanal 12, von Westen.
- Abb. 19. Ansicht an Befund des Kanals 12, von oben. Im Vordergrund Vortormauer, im Hintergrund Kanal 10.
- Abb. 20. Beziehung des Kanals 12 und Vortormauer, Fluchten der Vortormauer, Ansicht von Südosten.
- Abb. 21. Höhenansicht an Befund während der Bau- und Grabungsarbeiten, von Südwesten. Befund der Kanäle 8, 11, 10 und 12 im Baukomplex des Unteren Tors.
- Abb. 22. Schnitt I–I'. Legende: 27 – Objekt 3 (Kanal).
- Abb. 23. Obenansicht an Objekt 32, von Osten.
- Abb. 24. Schnitt J–J'. Legende: 26 – Kanal 11, a – vorausgesetzter Mauerverlauf.
- Abb. 25. Ausmündung des Kanals 11 ins Kanal 10, von Nordosten.
- Abb. 26. Superposition des Objekts 3 gegenüber dem Kanal 11, Ansicht von Norden.
- Abb. 27. Kanal 8, im Vordergrund Gewölbe der östlichen Außenwand der Brücke, Ansicht von Westen.
- Abb. 28. Einmündung des Kanals 8 in die Gewölbe der westlichen Außenwand der Brücke, Ansicht von Nordwesten.
- Abb. 29. Profil K–K'. Legende: 21 – Kanal 8; a – Schnittgrenze; b – dunkelbraune lehmig-schlammige Schicht; c – Sand; d – braune lehmige Schicht mit vereinzelt Kohleneinschlüssen; e – wechselnde dünne bleigraue und braune lehmige Erdschichten; f – erdig-sandige Schicht.
- Abb. 30. Ansicht an den auf der östlichen Außenwand der Brücke liegenden Kanal 9, von Osten.
- Abb. 31. Kanal 9 unterhalb der Trennmauer des Objekts 6 und in der Berührung mit Beendung der östlichen Außenwand der Brücke (des Objekt 1), Ansicht von Norden.
- Abb. 32. Schnittansicht L–L'. Schnittansicht des Objekts 9. Legende: 33 – Barbakane; 34 – Rondell; 39/I – Kanal 10, Phase I; 39/II – Kanal 10, Phase II; 39/III – Kanal 10, Phase III; 39/IV – Kanal 10, Phase IV; 39/V – Kanal 10, Phase V; 43 – Objekt 28; a – Geländeoberfläche.
- Abb. 33. Profil M–M'. Legende: 39 – Objekt 9; a – erreichte Tiefe; b – dunkelbraune lehmige Schicht; c – Sand; d – dunkelbraune lehmige Schicht mit Kohleneinschlüssen; e – orange lehmige Schicht; f – erdige Schicht mit wenigen Bruchsteinen; g – erdige Schicht mit Bruchsteinen.
- Abb. 34. Kanalisationsdurchlass im Rondell (Objekt 9, Phase V) und Objekt Nr. 9, Phase IV im äußeren Graben, Ansicht von Süden.
- Abb. 35. Objekt 9, Phase IV im äußeren Graben, in der Beziehung mit den Objekten 28 und 24, Ansicht von Westen.
- Abb. 36. Innenraum des Objekts 9, Phasen I und II, im Vordergrund die südliche Außenwand der Brücke, Ansicht von Norden.
- Abb. 37. Innenraum des Objekts 9, Phase II. Ein bearbeitetes Steinelement, liegend an der Mauer des Objekt 9, Phase I in dem Niveau der Barbakanemauerflucht, Ansicht von Norden.
- Abb. 38. Ausmündung des Objekts 9, Phase II in der Vorderseite der südlichen Außenwand der Brücke, Ansicht von Norden.
- Abb. 39. Barbakanemauer mit dem Kanalisationsdurchlass (Objekt 9, Phase III) und Mauerwerk des Objekts 9, Phasen I und II, Ansicht von Nordosten.
- Abb. 40. Berührung des Objekts 9, Phase IV (rechts) und des Objekts 24, Ansicht von Süden.
- Abb. 41. Profil N–N'. Legende: 7 – Kanal 10; a – Schnittgrenze, b – bleigraue kieselige Schicht; c – Sand; d – dichtere rostige Schicht mit Schlackeneinschlüssen und gemischt mit dunkelbrauner lehmiger Erde; e – Pflaster; f – bleigrau-braune Erde, gemischt mit Linsen rostiger Erde; g – kieselige Schicht mit Erde gemischt; h – braune – bleierne, lehmig-erdige Schicht mit kleinen Steinen; i – kieselige Schicht, gemischt mit Erde und übersättigt von rostigen Flecken; k – dunkelbraune lehmig-erdige Schicht; l – hellere braune kieselige Schicht, m – braune – bleierne lehmig-erdige Schicht mit kleinen Steinen, n – Bruchstein.
- Abb. 42. Schnitt durch einen Kanal in Kreuzung der Hauptstraße (Hlavná ulica) und Pribina-Straße (Pribinova ulica). Legende: Geländeoberfläche.
- Abb. 43. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 1. Phase. Legende: 10 – Kanal 12; a – bestehende Kanalisationsanlage; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 44. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 2. Phase. Legende: 10 – Kanal 12; 39 – Objekt 9 (Phase I); a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 45. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 3. Phase. Legende: 10 – Kanal 12; 39 – Objekt 9 (aufgebaute Phasen II und III); a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 46. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 4. Phase. Legende: 10 – Kanal 12; 39 – Objekt 9 (zu den Phasen II und III kommt die Phase IV hinzu); a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 47. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 5. Phase. Legende: 28 – Objekt 32; 39 – Objekt 9 (Phasen II, III und IV), a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 48. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 6. Phase. Legende: 7 – Kanal 10; 39 – Objekt 9 (Phasen II, III und IV), a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 49. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 7. Phase. Legende: 7 – Kanal 10 (Aufbau der Phase II); 39 – Objekt 9 (Phasen II, III und IV); a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal
- Abb. 50. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 8. Phase. Legende: 7 – Kanal 10 (Aufbau der Phase III); 15 – Kanal 9; 39 – Objekt 9; a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 51. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 9. Phase. Legende: 7 – Kanal 10; 15 – Kanal 9; 21 – Kanal 8; 26 – Kanal 11; 39 – Objekt 9; a – bestehende Kanalisationsanlagen; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 52. Entwicklung der Kanalisation des Unteren Tors, 10. Phase. Legende: 27 – Objekt 3; a – bestehende Kanalisationsanlage; b – vorausgesetzter Kanal.
- Abb. 53. Oberflächliche Entwässerungsrinnen unterhalb der späteren Unteren Kasernen.

VÝSLEDKY SONDÁŽE V KONKATEDRÁLE SV. MIKULÁŠA V PREŠOVE *

MARIÁN ČURNÝ

Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša, stavebný vývoj, pochovávanie, 14.–20. stor.

Prešov, Saint Nicholas Con Cathedral, construction development, burying, 14th–20th cent.

The paper brings an interpretation of the results of archaeological probing in the interior of Saint Nicholas Con Cathedral in Prešov, carried out in 2009–2010. It includes the findings of individual probes (probe A/09, A1/09, B/09, 1/10 and 2/10). The exploration identified the original foundation of southern peripheral wall of the main aisle from the times before its enlargement by southern aisle at the close of the 14th cent. Similarly, several funeral buildings were identified – both walled burial chambers and crypts. Five graves from the church cemetery were analysed.

ÚVOD

Konkatedrála sv. Mikuláša v Prešove je jedným z najvýznamnejších kostolov na Slovensku. Ide o neskorogotickú stavbu halového typu s tromi rovnako vysokými loďami a tromi presbytériami. Jej stavebnému vývoju a s ním zviazanými historickými udalosťami sa venovalo niekoľko prác, avšak z hľadiska archeológie bola prešovská Konkatedrála prakticky neznáma. Za výnimočnú preto možno považovať príležitosť výskumu jej interiéru, ktorá sa vyskytla v rokoch 2009 a 2010. Archeologický výskum tu uskutočnil Archeologický ústav SAV – Oddelenie pre výskum východného Slovenska v Košiciach na základe potreby ošetrovania pripravovaných a postupne realizovaných menších stavebných prác v Konkatedrále. Príspevok prináša vyhodnotenie výsledkov uskutočnenej archeologickej sondáže a tak priniesť nový súhrn informácií o histórii tejto prešovskej sakrálnej dominanty.

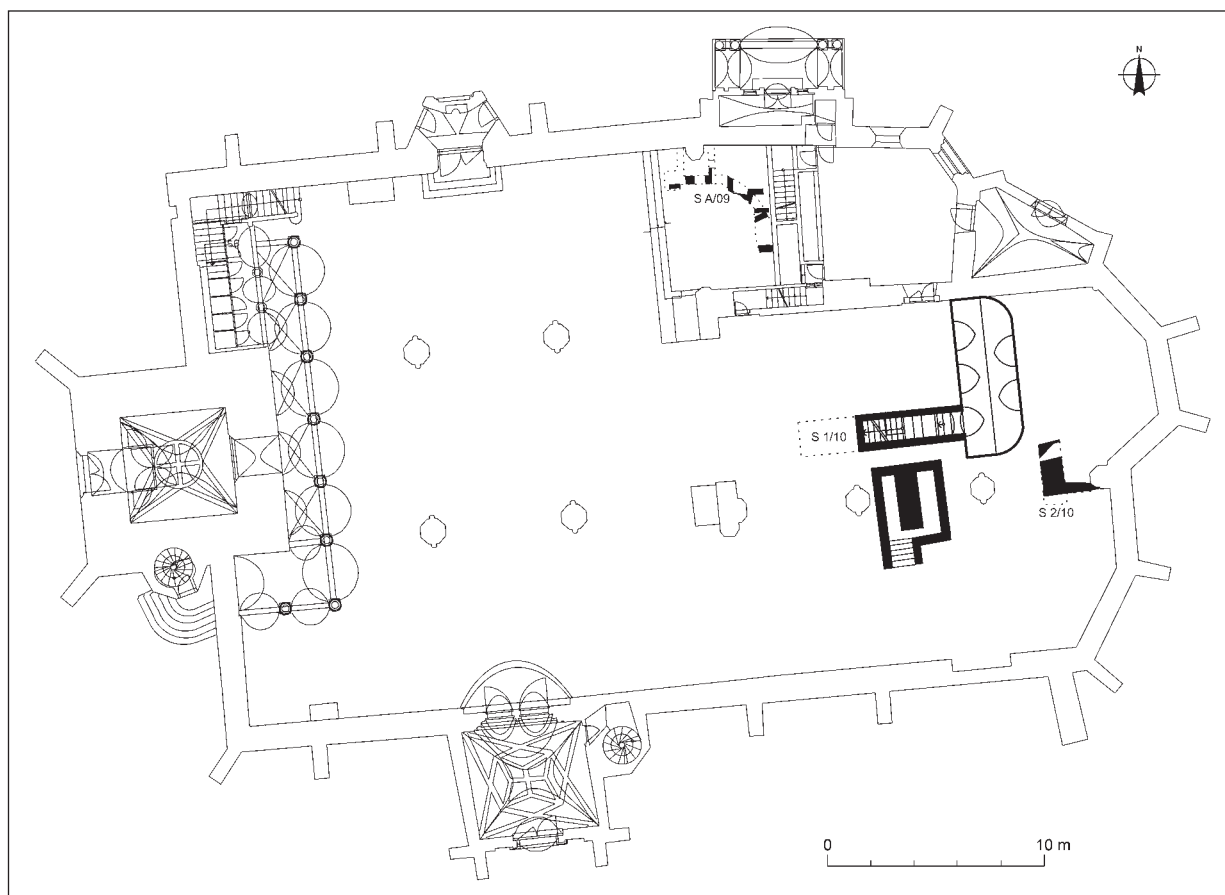
Doterajšie poznatky o histórii a archeologickom výskume

Pravdepodobne na prelome 12./13. alebo v priebehu 13. stor. bol vystavaný predchodca dnešnej Konkatedrály, Kaplnka sv. Kríža nemeckých kolonistov na západnom okraji Slovenskej ulice, staršej

to slovenskej osady (Domenová 2010, 344, pozn. 299). K zásadnej prestavbe došlo na začiatku druhej štvrtiny 14. stor. (Mencl 1967, 12), o čom nás informuje neskoršia zmienka z roku 1347, podľa ktorej kráľovná Alžbeta (1305–1380) nariadila všetkým šľachticom a pozemkovým vlastníkom v Šarišskej župe a hlavne mestskej rade a celej obci Veľkého Šariša, aby nechali na svojich majetkoch Prešovčanov slobodne ťažiť – lámať kameň na stavbu farského kostola (Domenová 2010, 333, pozn. 44). V tomto období bola vystavaná hlavná a severná loď. Kostol bol rozšírený koncom 14. stor., kedy v roku 1391 bola z rozkazu kráľa Žigmunda (1368–1437) vystavaná aj tretia, južná loď. Kostol bol dostavaný v roku 1505, pričom celá stavebná akcia, na ktorej sa ako stavitelia podieľali majster Ján Brengyszeyn, Mikuláš a Albert, trvala od roku 1502 do roku 1515 (Kresánek 2009, 920; SPS 1968, 559). Kostol bol posvätený v roku 1510. V rokoch 1531–1671 kostol patril evanjelikom a od roku 1671 natvrvalo až do roku 1773 (s výnimkou v roku 1672) kostol spravovali jezuiti (Baník 1999, 35, 36). V rokoch 1685, 1711, 1780, 1788, 1886 a 1887 kostol postihli požiare. V rokoch 1948–1950 prebehla generálna oprava kostola (Končok a kolektív 1958, 95, 96).

Priamo v interiéru prešovskej Konkatedrály sv. Mikuláša doposiaľ nebol vykonaný archeologický výskum. Jedinou archeologickou akciou viažucou sa k exteriéru Konkatedrály bol krátkodobý sondážny výskum v roku 1984 pod vedením G. Tökölyho,

* Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov 2/0034/11 a 2/0047/12 agentúry VEGA.

Obr. 1. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. Pôdorys s výsledkami archeologickej sondáže.

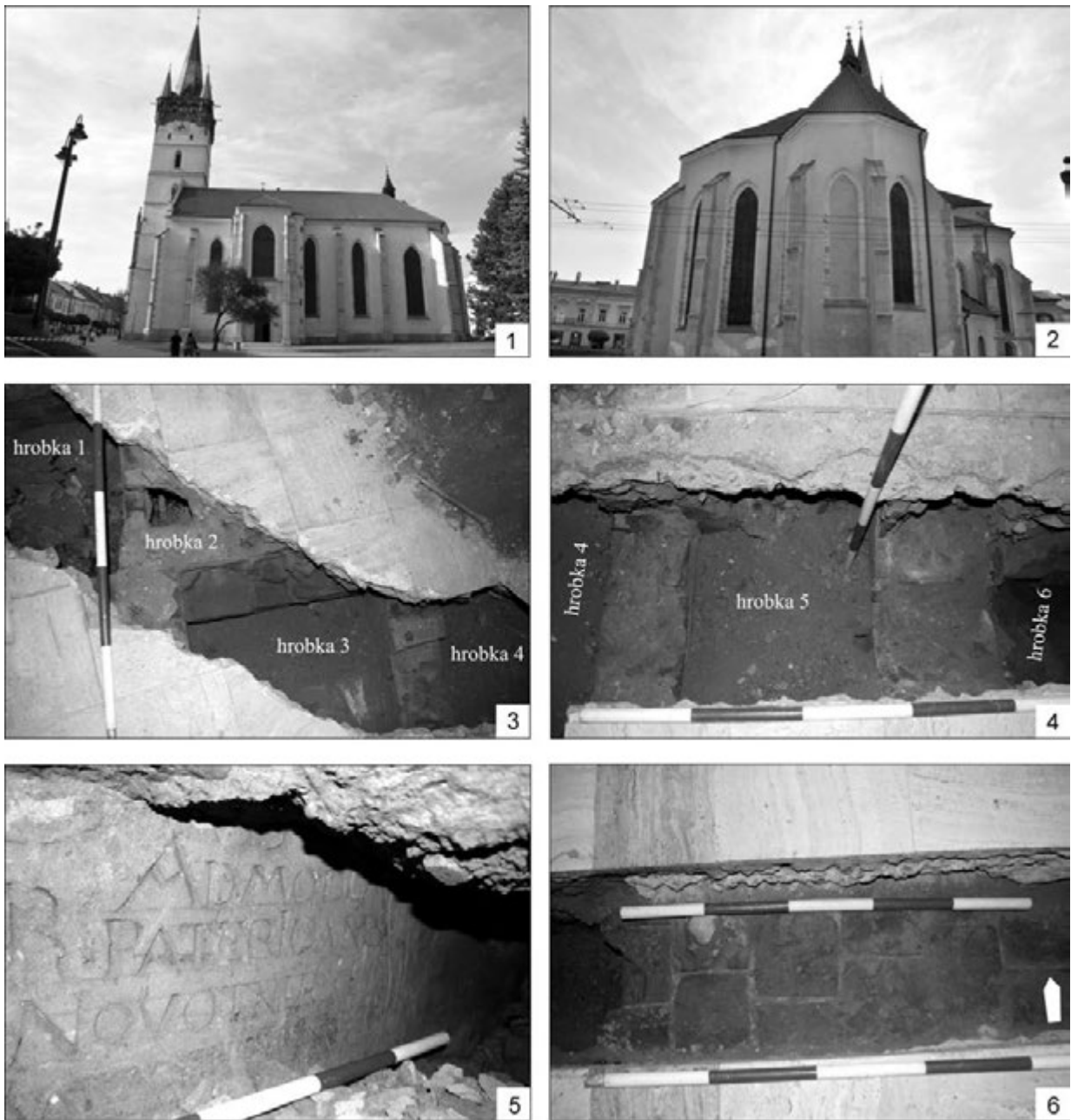
ktorým sa zistil nárast terénu od stredoveku a rovnako aj sa prišlo na silnú koncentráciu ľudských kostí, ktorá indikovala plochu bývalého prikostolného cintorína (Uličný/Harčar 2008, 344).

Opis archeologických sond

Archeologický výskum bol rozdelený do dvoch etáp. V prvej etape archeologického výskumu išlo o dohľad nad hĺbením rýh pre nové elektrické rozvody. Tie boli rozčlenené na tri vetvy. Vetva A bola natrasovaná stredom severnej lode Konkatedrály po jej dĺžke v Z-V smere s ukončením v severnej kaplnke lode, kde mala prechádzať cez stenu do sakristie. Vetva A1 viedla stredom hlavnej lode v S-J smere a vetva B viedla v S-J smere v presbytériu Konkatedrály. V druhej etape išlo o predstihový sondážny archeologický výskum, kedy sa v predstihu stavebných prác v interiéri Konkatedrály zrealizovali dve archeologické sondy. Prvá v priestore zamýšľaného rozšírenia vstupnej chodby do objavenej krypty pred hlavným oltárom a druhá v polohe predpokladaného základového muriva vo východnej arkáde medzi uzáverom presbytéria hlavnej a južnej lode.

Sonda A/09

Vetva A bola označená ako sonda A/09 a po odstránení travertínovej dlažby a jej betónového lôžka (20 cm) bola hĺbená do hĺbky 30–60 cm. Sonda A/09 začínala pri západnej stene podvežia pod emporou a viedla východným smerom až k vyvýšenej časti severnej kaplnky. Pri pokuse o výkop ryhy pre východné pokračovanie vetvy A vo vyvýšenej časti severnej kaplnky až ku stene sakristie došlo k porušeniu šiestich, prípadne siedmich tehliami zaklenutých hrobiek (obr. 1), preto sa od úmyslu viesť tadiaľ elektrické rozvody upustilo. Bola vytvorená náhradná trasa, ktorá viedla S-J smerom popri schodoch vyvýšenej časti severnej kaplnky a následne sa stáčala východným smerom popri stene sakristie až po vyvýšenú časť presbytéria Konkatedrály. V základnej časti sondy A/09, medzi schodami vyvýšenej časti severnej kaplnky a podvežím v severnej lodi, sa kvôli zisteniu stratigrafie pod súčasnou podlahou uskutočnili na dvoch úsekoch (úsek 1 a úsek 2) hlbšie výkopy, a síce až do hĺbky 1 m. Úsek 1 sa nachádzal vo vzdialenosti 2,5 m od schodov severnej kaplnky a úsek 2 zase 11,6 m od toho istého bodu.

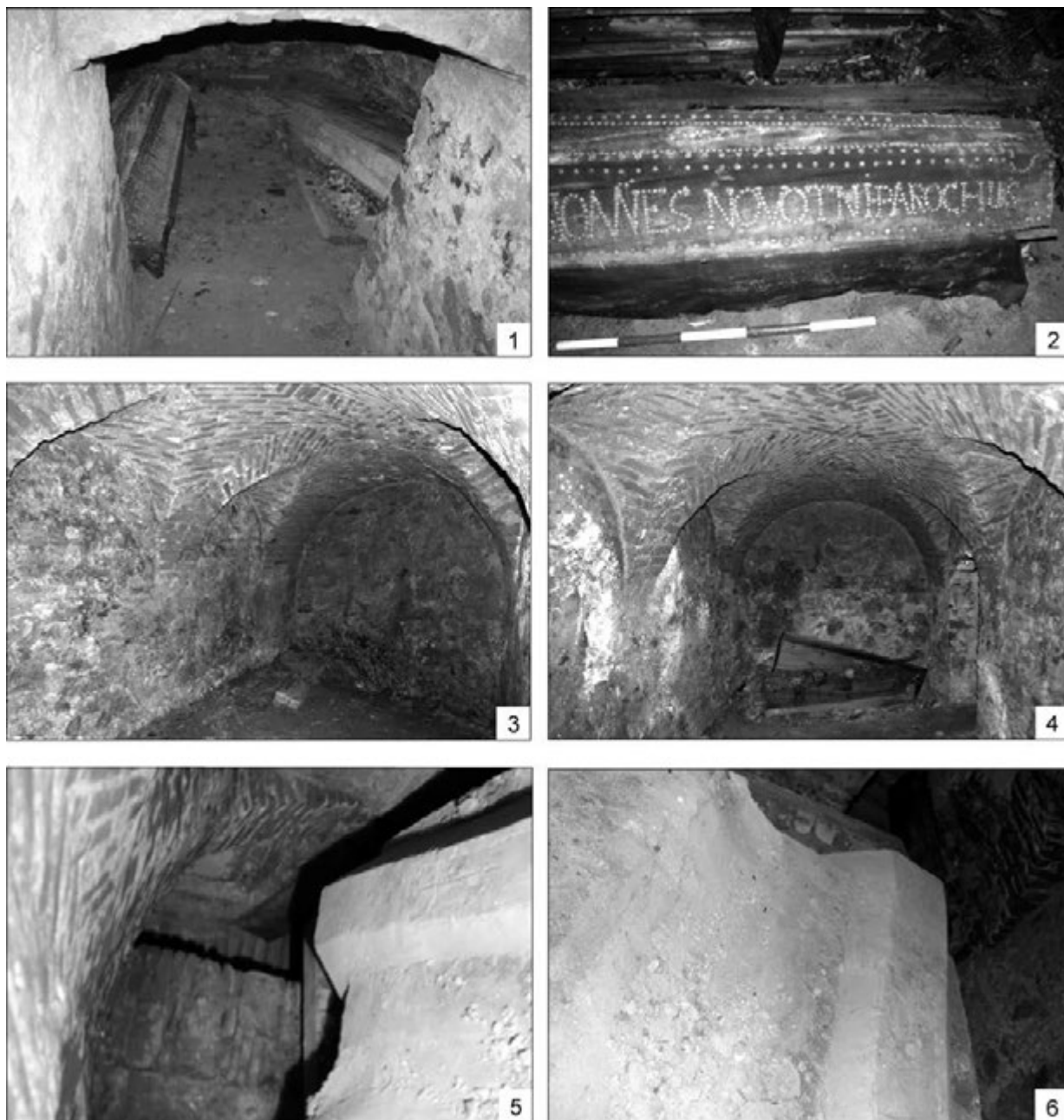

Obr. 2. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1, 2 – pohľady na Konkatedrálu od J a V; 3, 4 – pohľady na porušené murované hrobky v kaplnke severnej lode; 5 – nápis na stene hrobky 1; 6 – včasnónovoveká keramická podlaha zistená vo výkope vetvy A. Foto M. Čurný.

V úseku 1 bola zistená nasledovná stratigrafická situácia: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–20 cm – betónové lôžko, 20–30 cm – vrstva malty s hlinou, 30–40 cm – vrstva premiešanej hliny, 40–44 cm – vrstva malty, 44–60 cm – vrstva hnedej premiešanej hliny, 60–64 cm – vrstva malty, 64–80 cm – vrstva malty s hlinou, 80–100 cm a viac – vrstva premiešanej hliny.

V úseku 2 bola zistená nasledovná stratigrafická situácia: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–20 cm – betónové lôžko, 20–30 cm – vrstva malty s hlinou,

30–36/40 cm – vrstva hnedej premiešanej hliny, 40–46 cm – vrstva malty, 46–52 cm – vrstvička hnedej hliny a vrstvička malty, 40–56 cm – vrstva premiešanej hliny, 56–100 a viac cm – hutná suchá minimálne kontaminovaná hlina. Uprostred dokumentovanej stratigrafie bol zistený výkop pre zrejme hrobovú jamu, vedený od hĺbky cca 50 cm. Jeho šírka bola 60–72 cm. Vyplnený bol sypkým zásypom, v ktorom sa nachádzali ľudské kosti v nepôvodných polohách. V úseku 3, ktorý sa nachádzal bližšie k stene podvežia, bola na asi 120 cm úseku

Obr. 3. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1–4 – pohľady do krypty 1; 5, 6 – pohľady do krypty 2. Foto M. Čurný.

zachytená v hĺbke 25–28 cm podlaha z keramických dlaždíc v maltovom lôžku (obr. 2: 6). Dlaždice mali rozmer 18,5 x 18 x 4,7 cm a ukazuje sa, že pokrývali loď Konkatedrály vo včasnom novoveku.

Pri pokuse o prekopanie vetvy A cez vyvýšenú časť severnej kaplnky východným smerom došlo k porušeniu šiestich, resp. siedmych hrobiek (obr. 2: 3, 4). Hrobky predstavovali malé murované funerálne stavby s kamennými alebo tehlovými stenami a plytkým valeným zaklenutím pomocou tehál. Hrobky boli vystavané husto jedna vedľa druhej tak, že sa dve hrobky vždy dotýkali dlhšími stena-

mi, ale rovnako aj kratšími stenami. Hrúbka stien činila 20 až 40 cm a z rozmerov hrobiek je známa iba ich šírka – 70, resp. 80 cm. Maximálna zistená výška hrobiek bola 50–60 cm, čo však nepredstavuje skutočný rozmer, pretože hrobky boli silno zasutené, čo znemožnilo ich presnejšie zmeranie. Tehlové klenby hrobiek boli rozrušené zrejme pred položením travertínovej dlažby na konci 40. alebo na začiatku 50. rokov 20. stor. Prelomené klenby hrobiek až na jeden prípad (hrobka 2) boli preklenuté betónovým lôžkom travertínovej podlahy o hrúbke skoro 20 cm. Jediná takmer neporušene

zachovaná hrobka, hrobka 2, obsahovala drevenú rakvu, o čom sa dalo presvedčiť iba pohľadom cez malý prielom v klenbe. Na základe toho sa možno domnievať, že veľkosť hrobiek bola daná veľkosťou rakiev, takže ich dĺžka sa pohybovala do 2 m, šírka okolo 0,7–0,8 m a výška zrejme okolo 0,7 až 1 m. Čo je rozdielom oproti bežnému pochovávaní na katolíckych cintorínoch, hrobky boli orientované v smere S-J. V jednom prípade bolo v hrobke (hrobka 1) zaznamenané vnútorné omietnutie, na ktorom sa zachoval nápis, z ktorého čitateľná časť znela „*ADMODO.. PATER IOANES NOVOTNY..*“ (obr. 2: 5) a podľa ktorého by mohlo ísť o jedného z jezuitských správcov prešovskej farnosti v 17.–18. stor. Je zaujímavé, že až na jednu výnimku boli všetky hrobky prázdne, nachádzalo sa v nich iba minimum stôp po niekdajších pohreboch (drevo z rakiev, textil) a že pri otvorení krypty 1 v presbytériu Konkatedrály bola zaznamenaná celá takmer neporušená rakva, podľa nápisu, vytvorenou z klinčekov s veľkými hlavičkami, patriaca práve Jánovi Novotnému (obr. 3: 2). Je pravdepodobné, že pri rekonštrukčných prácach na začiatku 50. rokov 20. stor., kedy bolo v celom interieri Konkatedrály vymenené dláždenie, boli zaklenutia hrobiek porušené, hrobky poškodené a tam sa nachádzajúce kostrové pozostatky v rakvách presunuté do veľkej krypty, označenej ako krypta 1. Naznačoval by tomu aj charakter nahromadených drevených a textilných súčiastok rakiev v krypte 1 po jej otvorení. Podľa nápisu nad vstupom do krypty 1 sa tak malo stať v roku 1948.

Sledovanie výkopových prác v náhradnej línii vetvy A neprinieslo mnoho nových poznatkov. V jej S-J vetve vedúcej popri schodoch vyvýšenej časti severnej kaplnky sa na východnom profile podarilo zdokumentovať krátku murovanú sekvenciu z tehál v dĺžke cca 1,5 m, ktorá s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí s ďalšou z murovaných hrobiek v severnej kaplnke. V Z-V náhradnej vetve línii A sa vo vzdialenosti 2–3 m od schodov vyvýšenej časti severnej kaplnky podarilo zistiť dva väčšie zlomky kamenných epitafov. Zlomky mali zachovanú šírku 42 a 50 cm a hrúbku 6 a 16 cm. Boli umiestnené po dĺžke pod betónovým lôžkom súčasnej travertínovej podlahy a všetko nasvedčovalo, že sa nachádzajú v nepôvodnej polohe. Ich začistením sa zistilo, že sa na nich nenachádzajú žiadne nápisy či výzdoba. Hrubší kus bol z mramoru a tenší z kameňa pripomínajúceho pieskovec.

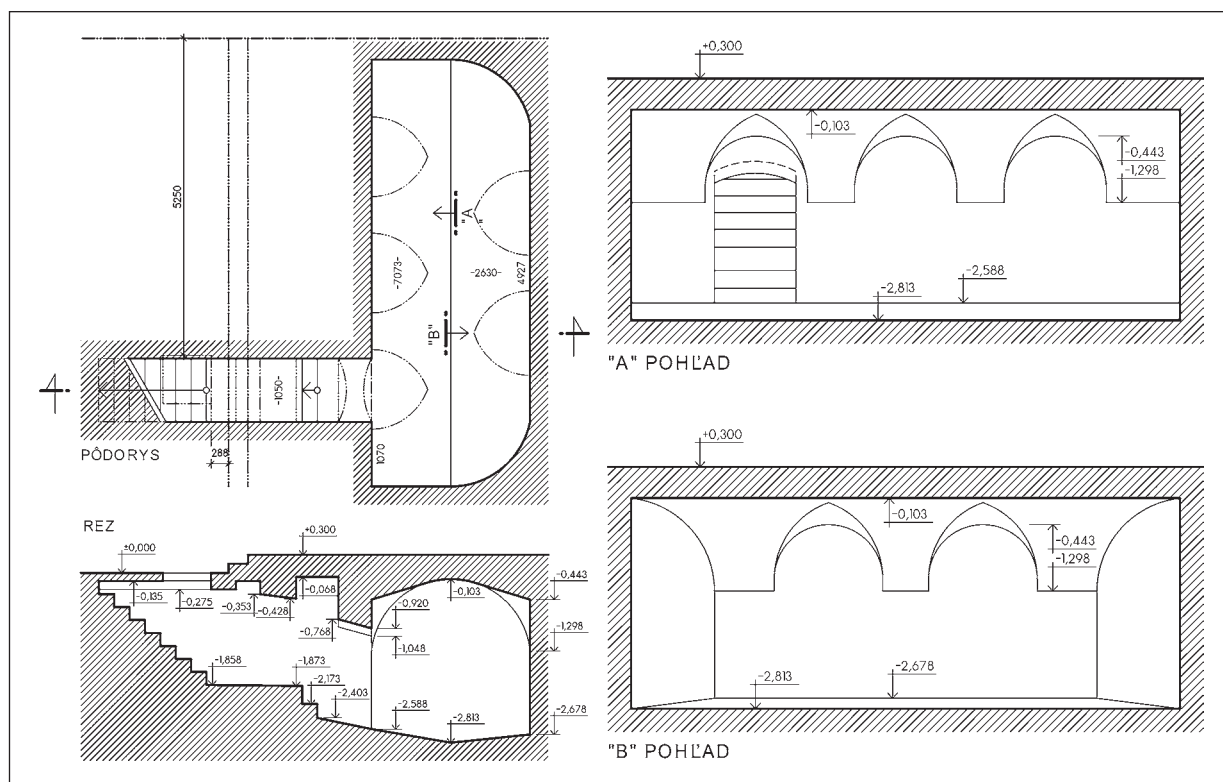
Sonda A1/09

Sonda A1/09 bola nazvaná podľa vetvy A1 a viedla od sondy A stredom hlavnej lode Konkatedrály do priestoru medzi dvomi radmi pilierov

jej arkád. Sonda bola hĺbená do hĺbky 30 cm, teda do násypu tesne pod betónovým lôžkom súčasnej travertínovej dlažby. Na jednom úseku s dĺžkou 1,7 m, nazvanom ako úsek 1, bola prehĺbená na úroveň takmer 1,2 m. Účelom tohto prehĺbenia bolo získanie predstavy o stratigrafickej situácii v hlavnej lodi Konkatedrály a rovnako aj snaha o zistenie zvyškov po plnom múre v osi pilierov arkád, ktorý by mal ešte stredoveký pôvod. Situácia na východnom profile sondy A1/09 vyzerala nasledovne: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–20/24 cm – betónové lôžko, 20/24–30 cm – maltová podlaha (alebo maltové lôžko), pod ňou tehly a dlaždice, 30–32 cm – hnedá hlina minimálne kontaminovaná maltou, 32–40 cm – vrstva hliny silno premiešaná s maltou, pieskom a kamienkami, 40–44 cm – sivá hlina s maltou, 44–114 cm – hnedá hlina silno premiešaná s maltou, pieskom, kamienkami, ľudskými kosťami a zlomkami tehiel. Ďalšia vetva sondy A1/09 bola vedená v severovýchodnej časti presbytéria Konkatedrály popri stene sakristie až po hlavný oltár. Po odstránení drevenej tribúny a sčasti aj travertínovej dlažby sa zistilo, že v tomto úseku je in situ zachovaná dlažba z rozmerých pieskovcových platní. Ich rozmery boli väčšie ako 1,6 x 1,6 m.

Sonda B/09

Sonda B/09 bola pomenovaná podľa vetvy B. Po odstránení súčasnej travertínovej dlažby a jej betónového lôžka sa v centrálnej časti presbytéria (úsek 1) prišlo na tri múry, ktoré mali hrúbku 40–50 cm a boli orientované V-Z smerom. V južnom úseku sondy B/09 bol v dĺžke 1,9 m prehĺbený terén o 106 cm, aby sa tu mohla zdokumentovať stratigrafická situácia (úsek 2). Tá bola v úseku 1 nasledovná: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–36 cm – betón, 36–90 cm a viac – vrstva premiešanej hliny s pieskom, maltou, kameňmi a zlomkami tehiel, 42–44 cm – vrstva malty. V úseku 2 bola stratigrafická situácia nasledovná: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–24 cm – betónové lôžko, 24–28/50 cm – vrstva premiešanej hliny s pieskom, maltou, kameňmi a zlomkami tehiel, 28–30 cm – vrstvička malty, 28/50–44/80 cm – vrstva sivočiernej hliny, 44/80–110 cm a viac – vrstva jemnej premiešanej hliny s pieskom, maltou, kameňmi a zlomkami tehiel. Ukázalo sa, že tri múry, v smere od severu na juh označené ako múr 1–3, primárne súvisia s existenciou murovaných funerálnych objektov – krýpt. Išlo spolu o 2 krypty, kryptu 1 v centrálnej pozícii v presbytériu, ktorej vstupné schodisko bolo vymedzené práve múrmi 1 a 2, a kryptu 2 nachádzajúcu sa južnejšie, a ktorej severnú obvodovú stenu predstavoval múr 3.

Obr. 4. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. Krypta 1, existujúci stav. Zameral Ing. P. Jura.

Krypta 1 (obr. 3: 1–4; 4) bola v dobe svojho zistenia zdokumentovaná iba cez malý prielom v betónovej platni pokrývajúcej jej vstupné schodisko, ktorá pochádzala z doby poslednej generálnej opravy kostola v rokoch 1948–1950, o čom svedčí aj datovaný nápis nad vstupom do krypty. Neskôr, po zväčšení otvoru, bolo možné do krypty vstúpiť a zdokumentovať zachovalý stav. Krypta 1 je murovaná stavba s obdĺžnikovitým pôdorysom orientovaná dlhšou osou v smere S-J, na ktorú sa v smere od Z pripájalo vstupné schodisko. Pôdorys mal rozmer 7 x 2,6 m s tým, že jeho severná a južná stena boli skosené východným smerom, takže samotná východná stena merala iba 4,9 m. V stavebnom materiáli obvodových stien dominoval kameň, sporadicky sa vyskytli aj menšie kusy tehál. Z vnútra boli obvodové steny krypty nedokonale omietnuté maltou spomedzi škár medzi kameňmi muriva. Na obvodové steny dosadala klenba s lunetami zbiehajúcimi sa zo štyroch strán do stredu. Išlo o tehlovú valenú klenbu s obkročnými trojbokými lunetovými výsečmi, ktorých bolo zo západnej strany tri a z východnej strane zase dva. Vstupný otvor krypty mal segmentový záklenok a jeho výška bola 1,6 m. K vstupnému otvoru sa prichádzalo schodiskom zloženým zo 7 murovaných schodov s dreveným obalom, dlhým 5,2 m a širokým 1–1,05 m, potom

nasledovala podesta a ešte dva murované schody. Podlaha krypty 1 bola hlinená, nijako špeciálne nespevňovaná. Maximálna svetlosť krypty 1 bola 2,7 m. V severnej, rozmernejšej, časti krypty 1 bolo nahromadené veľké množstvo drevených dosák z rakiev z rozrušených hrobov. Nachádzali sa tu iba dve kompletne rakvy aj s telesnými pozostatkami pochovaných, z ktorých jedným bol páter Ján Novotný, ktorý už bol spomínaný v súvislosti s murovanou hrobkou 1, zistenou vo východnom predĺžení vetvy A v kaplnke severnej lode Konkatedrály. Medzi doskami a textilom z rakiev, nahromadenými v severnej časti krypty, sa nachádzalo iba minimum ľudských kostí. Je pravdepodobné, že do tejto krypty boli uložené súčasti hrobov z murovaných hrobiek pod vyvýšenou časťou kaplnky v severnej lodi, z ktorých šesť, resp. sedem bolo porušených pri výkope východného predĺženia vetvy A pre polozenie nových elektrických rozvodov.

Krypta 2 (obr. 3: 5). Jej severná obvodová stena (múr 3 so šírkou 43 cm) sa nachádzala vo vzdialenosti 0,85 m od južného múru schodiska krypty 1 (múr 2) a 9,3 m od južnej steny presbytéria Konkatedrály. Pri prehlbovaní ryhy pre vetvu B bola na cca 20–30 cm úseku prerazená jej tehlová klenba, čo umožnilo aspoň v obmedzenom rozsahu zdokumentovanie jej interiéru. Krypta 2 mala obdĺž-

nikovitý pôdorys a dlhšou osou bola orientovaná, podobne ako krypta 1, v smere S-J. Obvodové steny boli vymurované z kameňa a na ne nasadala jednoduchá valená tehlová klenba s lunetami. Šírka krypty 2 bola cca 1,8 a jej zdokumentovaná dĺžka činila viac ako 2,9 m. Svetlosť krypty 2 bola zistená na úrovni 0,9 m, čo však nemusí byť konečným údajom, nakoľko sa v centrálnej časti krypty v jej dlhšej osi sa nachádzal murovaný katafalk, uprostred dlhšej strany so žlabovitým výsekom (obr. 3: 6). Jeho odhadovaná výška mohla byť cca 1 m. Na podlahe krypty 2 za katafalkom bola spozorovaná jedna kompletná rakva. V juhozápadnom rohu krypty sa nachádzalo vstupné schodisko, ktoré pozostávalo minimálne z troch murovaných schodov, ktoré boli viditeľné. Stratigrafická situácia, zdokumentovaná na úseku 2 sondy B, musela vzniknúť až po vystavaní a zaklenutí krypty 2. Za predpokladateľné, podobne ako v prípade krypty 1, prichádza do úvahy obdobie mladšieho novoveku.

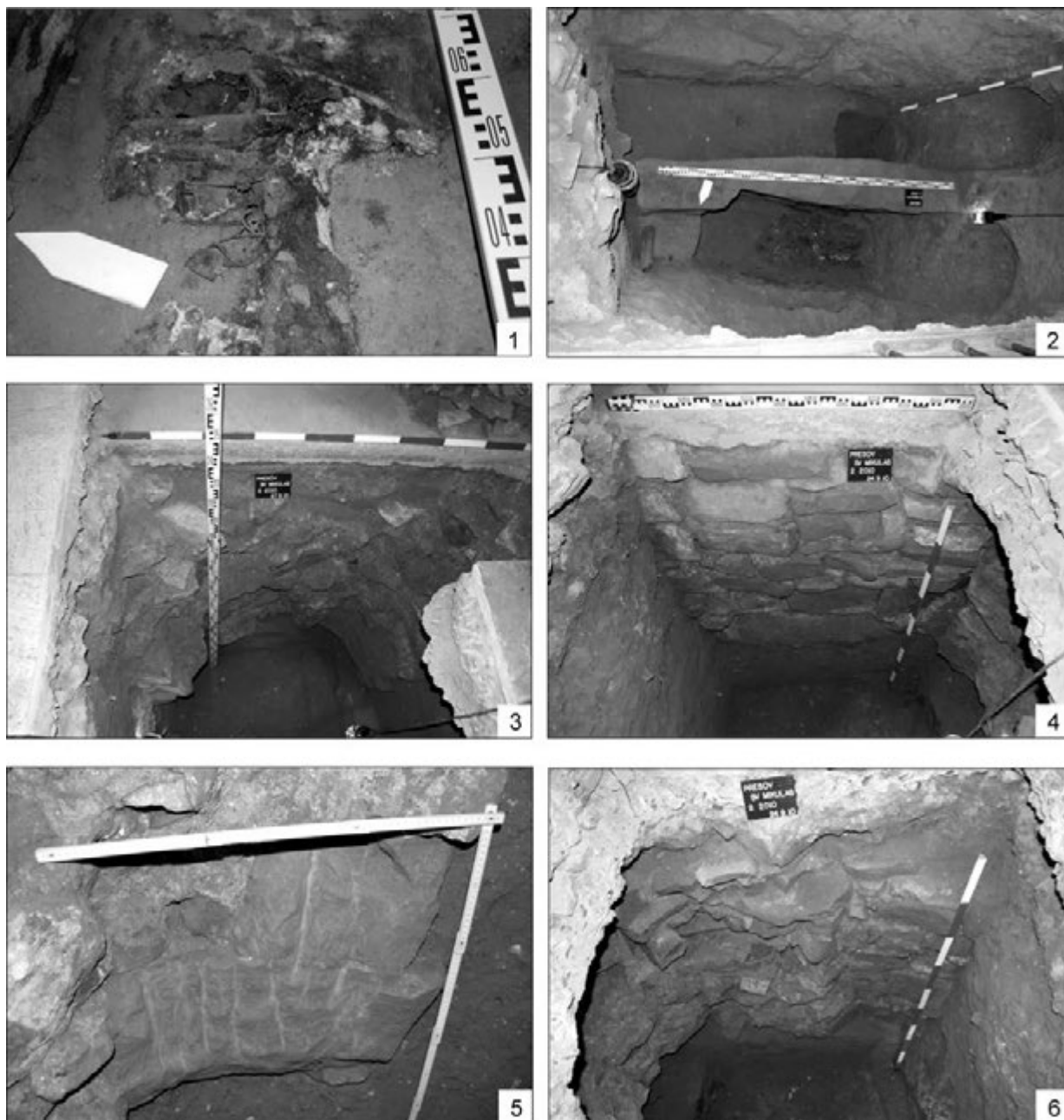
V sakristii, v miestnosti pre miništrantov bolo vedené severovýchodné predĺženie ryhy B, ktoré bolo vyhlbené do hĺbky 50 cm. Ryha bola prerazená cez stenu medzi sakristiou a presbytériom a okrem možnosti poznania kamenného základu steny priniesla iba informácie o jednotnom charaktere zásypu pod súčasnou dlažbou s betónovým lôžkom. Ten predstavovala jemná hnedá hlina silno zmiešaná so štrkom, v ktorom sa bežne vyskytovali ľudské kosti z rozrušených hrobov a väčšie kamene.

Sonda 1/10

Sonda 1/10 bola nariadená Rozhodnutím KPÚ Prešov v polohe a rozsahu navrhovaného predĺženia vstupnej chodby do krypty (obr. 1). Zámerom správcu farnosti bolo pred zrealizovaním rozšírenia vyvýšenej oltárnej časti v presbytériu Konkatedrály západným smerom predĺžiť vstupnú schodiskovú chodbu do krypty 1 tak, aby mohla byť prístupná v smere z hlavnej lode Konkatedrály. Predĺženie činilo cca 2,4 m. Do tohto priestoru so šírkou 1,5 m bola umiestnená sonda 1/10. Ukázalo sa, že po odstránení betónu sa pod ním nachádza sypký jemný prachovitý zásyp s kameňmi a ľudskými kosťami z rozrušených hrobov. Pochádzajú z neho početné archeologické nálezy z rozrušených hrobov ale aj zlomky tehliel a dlaždíc, farbených omietok, keramiky, skla a podobne. Charakter zásypu bol jednotný v celej sonde, jednotlivé stavebné detaily, napr. maltové lôžko po niekdajších dlážkach boli sledovateľné iba miestami. Zistenú stratigrafickú situáciu si priblížime na príklade východného profilu: 0–4 cm – travertínová dlažba,

4–8 cm – betónové lôžko, 8–20/22 cm – betónový preklad nad schodiskom krypty (na ostatných profiloch ho nahrádzala rovnako hrubá vrstva nearmovaného betónu), 20/22–28/30 cm – deštruované maltové lôžko s nálezom mince z roku 1895, 30–34/36 cm – dlažba zo šesťuholníkových dlaždíc v maltovom lôžku (na ostatných profiloch sa nachádzala už iba v deštruovanom stave, kedy ho tvorilo iba maltové lôžko a miestami aj menšie fragmenty dlaždíc), 34/36–180/226 cm – sypký prachovitý nekompaktný zásyp z hnedého piesku a hliny s maltou, zlomkami tehliel a dlaždíc, kameňmi a ľudskými kosťami, 112/120 cm a viac – rastlý terén zachovaný v izolovaných ostrovčekoch/stĺpcoch, hlinitopieskový svetlohnedý až žltý horizont. Od úrovne 105–120 cm sa po odstránení sypkého zásypu ukázali zvyšky horizontu pôvodného rastlého terénu, do ktorého boli vykopané jednotlivé hrobové jamy. Išlo o horizont nekontaminovanej hliny s pieskom, ktorá ležala nad podložným štrkom. V sonde 1/10 sa rastlý terén zachoval v stredovej osi a čiastočne aj v JV a J časti sondy. Po jeho začistení sa ukázali dva rady hrobových jám, z ktorých sa postupným preparovaním podarilo identifikovať štyri, ktoré boli označené podľa svetových strán, ako juhovýchodná, severovýchodná, juhozápadná a severozápadná (obr. 5: 2). Jednotlivé hrobové jamy bolo možné identifikovať na základe miernych vyosení ich dlhších stien. Postupne sa prišlo na to, že tvar negatívov hrobových jám v rastlom teréne odzrkadľuje mnohonásobnosť v ich používaní, resp. násobnosť v prehľbovaní a to do takého stavu, že sa v rastlom teréne dochovali jemné odtlačky, ktoré indikujú plytšie zahĺbené hroby, pričom archeologickým výskumom bol dokumentovaný stav s poslednými – najhlbšími a teda aj najmladšími hrobovými jamami.

SV hrobová jama bola zachytená iba v 40 cm úseku. V jej zásype bola v hĺbke 133 cm od úrovne súčasnej podlahy objavená ľudská lebka, ktorá pochádzala z rozrušeného hrobu. Obrys hrobovej jamy sa začal črtať v hĺbke 120 cm a dno v hĺbke 163 cm od úrovne súčasnej podlahy. V blízkosti dna sa dochovala časť jednej drevenej dosky z rakvy. Severnú stenu hrobovej jamy nebolo možné zistiť, nakoľko sa nachádzala mimo skúmanej plochy. Po kompletnom preskúmaní hrobových jám v sonde 1/10 a po rozobratí západného obvodového múru vstupného schodiska do krypty 1 sa ukázalo, že kratšia, východná stena, SV hrobovej jamy zrejme rešpektovala existenciu obvodového múru schodiska. Ďalej západným smerom bola SV hrobová jama porušená SZ hrobovou jamou. Primárne uložené kostové zvyšky, hrob, sa v SV hrobovej jame nezistili.

Obr. 5. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1 – detail hrobu v JV hrobovej jame v sonde 1/10; 2 – sonda 1/10, celkový pohľad; 3, 4 – základ pôvodnej južnej obvodovej steny hlavnej lode v sonde 2/10; 5 – detail deštrukcie základového muriva výkopom pre hrob; 6 – deštrukcia južného vyosenia múru krypty v sonde 2/10. Foto M. Čurný.

SZ hrobová jama bola zachytená v dĺžke 180 cm a šírke 60–70 cm. Možnosť odsledovať severný okraj hrobovej jamy vyvstala po opakovaných zosuvoch málo kompaktného severného profilu, kedy bola časť hmoty záspy odčatená. V SZ hrobovej jame boli zistené kostrové pozostatky, ktoré boli primárne uložené v rakve. Z rakvy sa zachovalo vo forme kompaktnějších dlhších drevených úsekov jej dno a časti južnej a severnej steny. Z kostrových pozostatkov sa zachovali iba

silno spráchnivené dlhé kosti dolných končatín. Horná polovica tela sa nachádzala mimo skúmanú časť sondy 1/10. Na dreve rakvy sa paradoxne oproti stavu zachovania kostí zachovalo väčšie množstvo textilu a kože. Z hrobu pochádza nález ruženca vytvoreného z drevených korálikov a textilného pojítka a nález sviatôstky, medailónu jezuitského rádu zo 17.–18. stor. Vzhľadom na predpokladateľnú polohu kostrových zvyškov v hrobovej jame a stopy po rakve, kedy sa uka-

zovala väčšia (cca 50 cm dlhá) medzera medzi ich východným okrajom a východným okrajom SZ hrobovej jamy sa zdá, že zistený hrob v tejto hrobovej jame nie je primárny, ale ide o znovu-pochovanie v už predtým použitej hrobovej jame. Datovanie: koniec 17. až začiatok 18. stor.

JV hrobová jama bola zachytená v dĺžke 175 cm a šírke 50–60 cm. Bola vyhlbená od hĺbky 109 cm po úroveň 180 cm od úrovne súčasnej podlahy. Podľa tvaru zásekov po hrobových jamách v plytších partiách na rastlom teréne, do ktorého bola hrobová jama vyhlbená, sa zdá, že pôvodne sa nad ňou nachádzali minimálne dva iné hroby, ktoré porušila. V jej zásype sa nachádzalo viacero ľudských kostí z rozrušených hrobov. Podľa výskytu dlhých kostí sa zdá, že pochádzali minimálne zo štyroch ľudských jedincov. Na dne hrobovej jamy sa čiastočne zachovalo drevo z rakvy, na ktorom spočívali takmer úplne strávené telesné pozostatky dospelého jedinca. Orientovaný bol v smere V-Z, s nohami na východ a hlavou pôvodne na západ. Chrbtica, panva, a hrudný kôš boli úplne strávené, čiastočne zachované zostali väčšie kusy dlhých a holenných kostí dolných končatín, inak avšak vo výrazne spráchnivenom stave. Lebka chýbala úplne, pretože hrobová jama bola zo západnej strany porušená JZ hrobovou jamou, ktorá bola hlbšia. V hrobe sa zachovala veľká časť textílií, textilných a kovových súčastí odevu. Vyskytovali sa v dvoch veľkých koncentráciách: Pri holenných kostiach a v oblasti hrudníka. Pri holenných kostiach bol zistený v dvoch úsekoch mechanizmus hustého zapínania zo šatových spínadiel z farebného kovu. Z priestoru od krku a nezachovanej lebky viedol systém zapínania na gombíky, ktorý kopíroval priebeh nezachovanej chrbtice a hrudnej kosti. Z rovnakých miest siahali ku kostiam predlaktia zložito pozviazané ozdobné špagáty, ktoré boli ukončené v dvoch husto špirálovite stočených rúrkach z farebného kovu, dlhých 15–15,5 cm, ktoré kopírovali kosti predlaktia. Tie boli zložené na bruchu (obr. 5: 1). Zo začisťovania textilných súčastí pochádza viacero druhov a typov šatových spínadiel z farebného kovu, niektoré s podozrením na pozlátenie. Pri pravom lakti pochovaného jedinca bola objavená minca, uhorský denár Rudolfa II. (1576–1608) z rokov 1579–1602 a v priestore na úrovni horných končatín bol objavený aj zlatý prsteň s očkom z červeného granátu a drobnými lístkami zdobenými farebným filigránom. K dôležitým zisteniam patrí aj objav keramickej dlaždice s maltovým lôžkom pod holennými kosťami. Toto zistenie potvrdzuje skoršie datovanie novovekej keramickej dlažby, zistenej v úseku 3 sondy A/09 na rozmedzí hlavnej a severnej lode, najpravde-

podobnejšie pred záver 16. alebo začiatok 17. stor. Na základe charakteru textilných súčastí odevu, zapínadiel a prsteňa je s vysokou mierou pravdepodobné, že v hrobe v JV hrobovej jame bola pochovaná dospelá žena, azda predstaviteľka bohatšieho prešovského meštianstva. Datovanie: koniec 16. až začiatok 17. stor.

JZ hrobová jama bola zistená v dĺžke 60 cm a šírke 50 cm. Jama bola vyhlbená od úrovne 113 cm až do hĺbky 229 cm od úrovne súčasnej podlahy v Konkatedrále a porušovala JV hrobovú jamu a hrob v nej. Boli v nej zistené zvyšky po drevenej rakve a stopy po úplne strávených dolných končatinách, orientovaných v smere na východ. Zostávajúca časť hrobu a hrobovej jamy siahala mimo skúmanú plochu v sonde 1/10. V zásype hrobovej jamy boli zistené tenké vrkôčiky vlasov.

Po odstránení vstupného schodiska do krypty 1 bolo možné ďalším dokumentovaním prísť na nasledovné poznatky: Výška pôvodných schodov do krypty činila cca 10–12 cm. Charakter muriva obvodových stien schodiska do krypty bol zmiešaný kamenno-tehlový, pričom tam boli sekundárne použité rôznorodé formáty tehál. Teleso schodiska, resp. jeho západný obvodový múr porušoval horizont pôvodného terénu, do ktorého boli hlbené hrobové jamy, ďalej hlbšie už nasledoval podložný štrk. Pri západnom múre schodiska sa v hĺbke 24–30 cm zachovalo torzo maltového lôžka a keramickej dlažby zo šesťuholníkových dlaždíc. Tá sa nachádzala v rovnakej nivelete ako prvý schod vstupného schodiska do krypty 1. Napovedalo by to o súčasnosti tejto dlažby s dobou vzniku krypty 1, ktorú by bolo takto možné posunúť najneskôr do začiatku 18. stor. Otáznym v tomto smere je rešpektovanie západného múru schodiska zo strany SV a JV hrobových jám, ktorých náhodnosť však nemožno rovnako vylúčiť.

Sonda 2/10

Sonda 2/10 bola realizovaná v polohe predpokladaného základového muriva vo východnej arkáde medzi uzáverom svätyne hlavnej a južnej lode (obr. 1). Po rozobratí súčasnej travertínovej dlažby a odstránení betónového lôžka sa zistilo, že sa pod ním nachádzajú v dvoch úsekoch ďalšie dva betónové preklady. Z toho dôvodu sa ručný odkryv v sonde 2/10 musel rozdeliť na prácu v dvoch úsekoch, ktoré boli označené podľa svetových strán ako severný a južný úsek. Medzníkom medzi nimi bol prvý betónový preklad položený na zachovanú korunu základového muriva pôvodnej obvodovej steny terajšej hlavnej lode. Ďalší betónový preklad obmedzil rozsah odkrývacích prác v južnom úseku sondy. Zistený zásyp pod betónovým lôžkom

travertínovej dlažby bol v celom svojom rozsahu veľmi nekompaktný a výrazne sypký. Zo zásypu pochádza relatívne veľký počet archeologických nálezov: prevažne drobné zlomky novovekej keramiky, sklo z okenných výplní, železné klince z rakiev, zlomky farebnej omietky a aj menšie zlomky z mramorového epitafu s torzami nápisov. Tieto archeologické nálezy sa nachádzali v rôznych niveletách a netvorili žiadne koncentrácie. V zásype sa relatívne často vyskytovali kamene a zlomky tehál. Rovnako často sa vyskytovali aj stopy po niekdajšom pochovávaní, a síce ojedinelé ľudské kosti z rozrušených hrobov. Jediným dokladom pochovávaní je hrob 1/10, zistený v južnom úseku sondy 1/10.

Hrob 1/10 bol zistený 28 cm pod úrovňou základovej škáry základového muriva pôvodnej južnej obvodovej steny terajšej hlavnej lode v hĺbke 200/206–232/235 cm od úrovne súčasnej podlahy. Hrob bol zahĺbený čiastočne do rastlého terénu tak, že v 90 cm dĺžke a 44–48 cm šírke vo forme kaverny porušil základové murivo. Hrobová jama bola zo svojej severnej a sčasti západnej a východnej strany do základového muriva doslovne vysekaná, o čom svedčia aj pozdĺžne ryhy na kameňoch základového muriva (obr. 5: 5). Hrob bol uložený v drevenej rakve a orientovaný dlhšou osou v smere V-Z. Hlava bola orientovaná na Z a nohy na V. V rakve bola uložená kostra detského jedinca (infans II–III) s dĺžkou 110 cm. Poloha vystretá na chrbáte, ruky zložené v oblasti panvy. Tvárová časť lebky prepadnutá. Bez devocionálií či predmetov osobného vlastníctva. Na rozpadnutom dreve rakvy sa zachovali medené klincovité pukličky v štyroch veľkostných a výzdobných variantoch.

Najväčšie zvrstvenie v rámci južného úseku sondy 2/10 bolo pozorovateľné na západnom profile: 0–4 cm – travertínová dlažba, 4–16 cm – betónové lôžko, 16–22 cm – kamenno-maltový násyp, 22–32 cm – betón, 32–133 cm – hlinito-kamenitý násyp, malta a ľudské kosti, 133–160 cm – šošovka s maltou a lomovým kameňom, 160–198 cm – hlinito-kamenitý násyp, väčšie kamene a ľudské kosti, 182–192 cm – žltohnedá sterilná masťná hlina, zachovaná iba pod základovou škárou základového muriva pôvodnej južnej obvodovej steny hlavnej lode, 192/198–236 cm – hlinito-kamenitý násyp, malta a ľudské kosti, 236 cm a viac – rastlý terén, žltohnedá hlina s kameňmi. Zdokumentovaný stratigrafický nárast možno dať do súvisu s posledným zrealizovaným hrobom – hrobom 1/10. Je výsledkom funerálnej aktivity v mladšom novoveku. Zistené základové murivo pôvodne patrilo južnej obvodovej stene kostola, ktorý bol po roku 1391 z rozkazu kráľa Žigmunda rozšírený

výstavbou južnej lode. Z muriva bol ponechaný základ a kostol sa cez stĺpovú arkádu rozšíril o južnú loď. Archeologickým výskumom sa v sonde 2/10 podarilo identifikovať torzo tohto základu, ktorý bol výrazne porušený novovekým pochovávaním (obr. 5: 3). Jeho šírka bola 150–158 cm a jeho základová škára sa nachádzala v hĺbke 183 cm od úrovne súčasnej podlahy, t.j. v nivelete 252,33 m n. m. Zachovaná koruna muriva základu sa nachádzala v hĺbke 48 cm od súčasnej podlahy. Pôvod základového muriva je stredoveký.

V severnom úseku sondy 2/10 sa prišlo na severné líce základového muriva pôvodnej obvodovej steny kostola pred jeho rozšírením o južnú loď (obr. 5: 4) a na ďalšie murivo, ktoré vymedzovalo rozsah severného úseku zo severnej strany. Predmetné murivo možno dať do súvisu s existenciou ďalšej krypty v priestore medzi oltárnym stolom a oltárom, pod ktorý čiastočne zachádzala, a kde bola zistená počas geofyzikálneho prieskumu v Konkatedrále v decembri 2009. Murivo bolo orientované v smere V-Z a pôvodne z neho vychádzala v južnom smere vetva, ktorá bola pripojená na škáru k murivu základu južnej obvodovej steny (obr. 5: 6). Táto vetva bola, podobne ako tomu bolo v južnom úseku sondy 2/10, čiastočne rozobratá za účelom zahĺbenia hrobu. Jeho stopy (drevo rakvy) boli zistené v hĺbke 210–240 cm, avšak k jeho preparácii sa neprístupilo, nakoľko jeho viditeľná časť bola zrejme najvýchodnejšou časťou samotného hrobu, ktorý siahal ďalej západným smerom, a rovnako aj z dôvodu nestability západného profilu, ktorý sa opakovane zosúval. Je možné, že v priestore severného úseku sondy 2/10 sa nachádzal ešte ďalší hrob, no na ten sa ani pri prehĺbení sondy na 3 m neprišlo a od ďalšieho postupu v odstraňovaní sypkého zásypu sa po opakovanom zosunutí západného profilu upustilo. Na líci severného múru, obvodového múru krypty, sa zachoval výstupok, ktorý naznačuje vyosenie južnej vetvy severného múru a jej napojenie na základové murivo niekdajšej južnej obvodovej steny kostola (obr. 5: 6). Základová škára severného múru, múru krypty, sa nachádzala v hĺbke 192 cm od úrovne súčasnej podlahy, t.j. v nivelete 252,24 m n. m. a jeho zachovaná koruna zase v hĺbke 50 cm. Zachovanú korunu severného múru prekryvala vrstva jemného hlinitomaltového násypu (26/40–50/66 cm) a násyp z väčších lomových kameňov (20–26/40 cm). Pôvod severného múru, múru krypty, je novoveký. Zásyp medzi oboma múrmi mal jednotný charakter, išlo o jemný hlinitomaltový zásyp s kameňmi a ojedinelými ľudskými kosťami z rozrušených hrobov. Archeologickým výskumom sa prišlo na to, že priestor medzi múrmi už bol v novoveku

otvorený za účelom pochovávaní, o čom svedčí rozobratá časť severného múra a jemný až prachovitý charakter zásypu, v ktorom sa v rôznych niveletách nachádzali archeologické nálezy, ktoré avšak netvorili žiadne koncentrácie.

Interpretácia zistení z archeologických sond

Sonda A/09

Vo výkope pre vetvu A, ktorá bola označená ako sonda A/09, sa podarilo po celej jej dĺžke zistiť nekompaktný zásyp tvorený hnedou hlinou s množstvom malty, kameňov a zlomkov tehál. Ten vznikol zrejme ako dôsledok množstva stavebných úprav v Konkatedrále a k jeho konzistencii prispelo aj predpokladateľné množstvo zrealizovaných pohrebov. Stopy po hrovej jame boli zistené na úseku 2. Na základe poznatkov z ďalších realizovaných sond v tomto prípade nemusí ísť konkrétne o hrobovú jamu, ale skôr o kavernu v zásype, ktorá vznikla usadnutím zásypu po strávení a zosadnutí hrobu. Dôležité pre poznanie násobnosti dláždenia interiéru v Konkatedrále, je zistené torzo podlahy z keramických dlaždíc v hĺbke 25–28 cm s najväčšou pravdepodobnosťou zo staršieho novoveku. Špecifickou formou pochovávaní, ktorú možno datovať do obdobia medzi rokom 1672 až 1773, kedy prešovský kostol s prestávkou v roku 1673 spravoval rád jezuitov (*Baník 1999, 36*), sú zistené kamenné a tehlové hrobky so zaklenutím. Boli stavané v hustom slede jedna vedľa druhej tak, že sa spájali vždy dlhšími a aj kratšími stenami, ktoré boli obvykle spoločné pre viacero hrobiek. Rozmerovo i časovým zaradením podobné hrobky z východného Slovenska skúmal v Chrašti nad Hornádom M. *Slivka (1981, 264, obr. 155, 157: 1; 1982, 389)*. Ďalšími nepriamymi stopami po reprezentatívnom pochovávaní sú zistené dva kamenné zlomky epitafov, v jednom prípade z ušľachtilého materiálu (mramor). Nachádzali sa avšak na nepôvodnom mieste, kde boli uložené zrejme v dobe výstavby travertínovej podlahy počas generálnej opravy Konkatedrály v rokoch 1948–1950.

Sonda A1/09

V sonde A1/09 boli zistené viaceré úrovne zásypu, ktorých konzistencia hovorí o vzniku po zrealizovaní stavebných úprav v interiéri Konkatedrály. K ich silnému premiešaniu určite prispela aj intenzita pochovávaní. Žiadne priame doklady pochovávaní, hroby, v sonde A1/09 zistené neboli, ale indikuje ich pomerne veľké množstvo sekundárne nachádzaných ľudských kostí z rozrušených

hrobov. Aj tu sa podarilo zistiť maltové lôžko včasnónovovekej podlahy, avšak bez keramických dlaždíc. Nachádzalo sa v rovnej nivelete ako to bolo zachytené v úseku 3 sondy A. Pod úrovňou tohto maltového lôžka boli nachádzané ďalšie zlomky tehál a dlaždíc, ktoré na jednej strane indikujú intenzitu zemných prác v interiéri (pochovávanie, ktoré ich dostalo o rôznorodých nepôvodných hĺbok), alebo na druhej strane môžu byť pozostatkami po starších keramických podlahách. Podlaha z rozmerných kamenných platní s rozmermi väčšími ako 1,6 x 1,6 m, zistená v oltárnom priestore presbytéria hlavnej lode, pochádza z obdobia mladšieho novoveku, nakoľko prekrýva dve krypty, jednu zistenú vo vetve B počas archeologického výskumu (krypta 1) a druhú zistenú geofyzikálnym meraním v Konkatedrále, ktoré sa tu uskutočnilo v decembri 2009. Uvedená podlaha sa nachádza v nadmorskej výške 254,16 m a oproti podlahe v lodiach Konkatedrály (253,77 m n. m.) je vyvýšená o takmer 40 cm.

Sonda B/09

K hlavným zisteniam zo sondy B/09 patrí objavenie dvoch murovaných krýpt, ktoré možno datovať do obdobia začiatku mladšieho novoveku, resp. nie je vylúčené ani ich o niečo staršie datovanie – a to vzhľadom na zistenia s pozíciou hrobov zistených v sonde 1/2010 voči konštrukcii vstupného schodiska do krypty 1. Krypta 1 v stave ako to bolo zdokumentované po jej otvorení plnila už sekundárnu funkciu na uchovanie rakvových pozostatkov pravdepodobne z murovaných hrobiek zistených pod vyvýšenou časťou severnej kaplnky Konkatedrály, alebo iných polôh v Konkatedrále, odkiaľ boli prenesené počas generálnej rekonštrukcie kostola v rokoch 1948–1950, resp. aj skôr. Krypta 2 sa zachovala neporušená, iba so zaslepeným vstupným schodiskom pod súčasnou travertínovou podlahou v južnej lodi. Doba polozenia do súčasnosti zachovanej travertínovej dlažby aj s jej betónovým lôžkom, a síce roky 1948–1950, kedy sa v kostole uskutočnila generálna oprava, je dobou, kedy boli krypty 1 a 2 až do súčasnosti uzavreté a povedomie o ich existencii sa vytratilo. V Konkatedrále sv. Mikuláša sa nachádza viacero novovekých krýpt. Ďalšie tri boli zistené v presbytériu v priestore pred a pod hlavným oltárom počas geofyzikálneho prieskumu v decembri 2009. Zásyp zdokumentovaný na profiloch sondy B/09 v presbytériu Konkatedrály musel vzniknúť až po vybudovaní krýpt. V rámci svojej doby muselo ísť o stavebnú akciu značného rozsahu, čo sa podpísalo na mimoriadne premiešanom charaktere zásypu, v ktorom dominuje jemná prachovitá hlina s pieskom, štrkom, kameňmi, zlomkami tehál a omietok a ľudskými kosťami.

Sonda 1/10

V sonde 1/10 sa prišlo na intenzívne doklady pochovávania v novoveku, ktoré zmenili tak charakter rastlého terénu ako aj zásypu nad ním. Pochovávanie do rastlého terénu sa vykonávalo opakovane, takže niektoré hrobové jamy boli evidentne použité viac krát s tým, že vždy porušovali situáciu v plytšie zapustených hrobch. Dalo sa to vyčítať z jemných odtlačkov odlišnej orientácie po stranách vykopaných hrobových jam. V sonde 1/10 sa prišlo na štyri hrobové jamy, ktoré boli označené podľa svetových strán, ako severozápadná, severovýchodná, juhovýchodná a juhozápadná. V troch z nich boli objavené kostrové zvyšky po pochovaných telách (JV, JZ a SZ). Kostrové zvyšky v hrobch boli zväčša takmer úplne strávené, zachovalo sa však množstvo textilu a kože tak z oblečenia ako aj z výstelok rakiev. Na východnom profile sondy sa podarilo zistiť dve maltové lôžka, v jednom prípade aj s keramikými dlaždicami. Mladšie, značne zdeštruované maltové lôžko obsahovalo mincu z roku 1895 a staršie nieslo šesťuholníkové dlaždice, ktoré možno zaradiť do obdobia baroka. Niveleta tejto dlažby z keramických dlaždíc korešpondovala s niveletou prvého schodu vstupného schodiska do krypty 1, na základe čoho je možné sa domievať o ich súčasnosti, ktorú by takto bolo možné posunúť najneskôr do začiatku 18. stor. V hrobe v JV hrobovej jame sa nachádzala dlaždica z včasnovovekej dlažby, ktorú sa podarilo zachytiť in situ v lodi Konkatedrály v sonde A/09. Práve pozícia v JV hrobovej jame umožnila presnejšie datovanie používania tejto dlažby v prešovskej Konkatedrále.

Sonda 2/10

V sonde 2/10 sa prišlo na dva múry. Prvý múr sa nachádzal v línii stĺpovej arkády medzi hlavnou a južnou loďou Konkatedrály. Išlo o základové kamenné murivo spájané vápennou maltou so šírkou cca 150 cm. Jeho pôvod je stredoveký. Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o základ niekdajšej južnej obvodovej steny kostola, ktorá bola po roku 1391 zrušená pri rozširovaní kostola o južnú loď. Murivo bolo z južnej strany silno porušené sekaním priestoru pre hrobovú jamu hrobu detského jedinca, hrobu 1/10, ktorý bol zdokumentovaný. Severnú časť sondy 2/10 vymedzoval ďalší kamenný múr. Pri tomto múre sa nepodarilo zistiť jeho hrúbku, iba úroveň zapustenia. Aj tento múr, ktorý bol pôvodne výrazne vyosený južným smerom tak, že jeho južná vetva bola pripojená na škáru k základovému murivu južnej obvodovej steny kostola. Tento úsek bol neskôr rozobratý

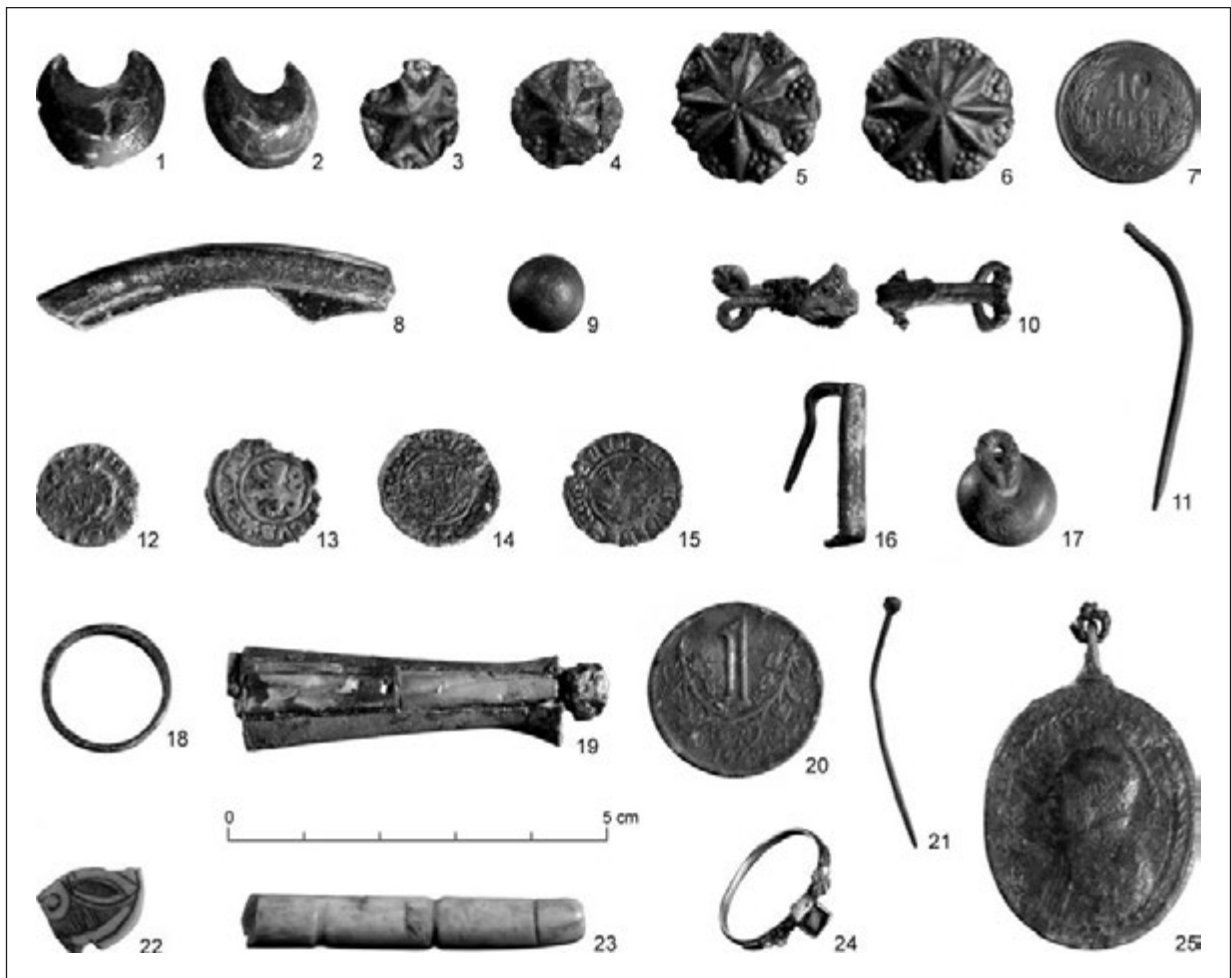
kvôli potrebe umiestniť sem hrob. Severný múr s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí s existenciou krypty v priestore medzi oltárnym stolom a oltárom, ktorá bola zistená počas geofyzikálneho prieskumu v decembri 2009, a ktorá bola aj skúšobne navrátaná za účelom vovedenia mikrokamery do jej vnútra. Okrem týchto zistení sa v sonde 2/10 nepodarilo zistiť ďalšie údaje napr. o úrovniach dlážok a pod. Zdokumentovaný hrob a ďalší hrob, ktorý bol zistený v indiciách, je možné datovať do obdobia mladšieho novoveku, nakoľko porušovali všetky zistené murované štruktúry, ktoré prekryval drobný zásyp po zrealizovaní hrobov.

Materiálna kultúra

Zo zrealizovaných sond v Konkatedrále sv. Mikuláša pochádza nemalý počet archeologických nálezov, ktorých rámcové predstavenie je náplňou ďalšieho textu.

Mince

Všetkých šesť nálezov mincí pochádza zo sondy 1/10 a vyhodnotil ich *J. Hunka (2011)*. Pri najstaršej z razieb ide o český jednostranný biely peniaz Vladislava II. Jagelovského (1471–1516) z rokov 1482–1516 z mincovne v Kutnej Hore (obr. 6: 15). Ďalším nájdeným českým jednostranným bielym peniazom bol exemplár Ludvíka I. Jagelovského (1516–1526) z rokov 1516–1526 (obr. 6: 13; *Smolík/Castelin/Pánek 1971*, tab. IV, č. 53). Aj falzum uhorského kremnického denára Ferdinanda II. (1619–1637) z rokov 1619–1625, 1630–1638 (obr. 6: 12; *Huszár 1979*, typ 1203, 1205) pochádza zo sypkého premiešaného zásypu, ktorý vznikol po opakovanom pochovávaní v hrobových jamách zistených v sonde 1/10. V hrobe v JV hrobovej jame bola nad pravým lakťom zistená uhorská razba Rudolfa II. (1576–1608), kremnický denár z rokov 1579–1602 (obr. 6: 14; *Huszár 1979*, typ 1059). V deštrukcii maltového lôžka nad dlažbou zo šesťuholníkových barokových dlaždíc a pod betónovým lôžkom súčasnej travertínovej dlažby bol nájdený uhorský 10 halier Františka Jozefa I. (1848–1916) z roku 1895 (obr. 6: 7; *Huszár 1979*, typ 2207). Pri rozoberaní pôvodného vstupného schodiska do krypty 1 bola pod schodisko prekryvujúcim betónovým prekladom zistená koruna z Protektorátu Čechy a Morava z roku 1942 (obr. 6: 20; *Vandas 2002*, 12, č. 23). Kým výskyt prvých štyroch mincí možno dať do súvisu jednoznačne s pohrebnou obyczajou, pri posledných dvoch minciach ide najskôr o príspevky z milodarov na kostol.

Obr. 6. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1–6 – hrob 1/10 v sonde 2/10; 7 – deštrukcia maltovéhoholôžka nad barokovou dlažbou v sonde 1/10; 8, 9, 11–13, 15, 17–19, 21–23 – sypký zásyp z rozrušených hrobov v sonde 1/10; 10, 16, 24 – inventár hrobu v JV hrobovej jame v sonde 1/10; 20 – pod betónovým prekladom schodiska krypty 1; 25 – inventár hrobu v SZ hrobovej jame v sonde 1/10. Foto A. Marková.

Devocionálie

Zo začisťovania dna hrobu v SZ hrobovej jame pochádza torzo ruženca zloženého z drevených sústružených guľičiek pokrytých kovovým filmom spájaných hrubšou textilnou niťou (obr. 7: 5) a medailón jezuitského rádu s portrétmi sv. Ignáca z Loyoly a sv. Františka Xaverského zo 17.–18. stor. (obr. 6: 25; Hunka 2011).

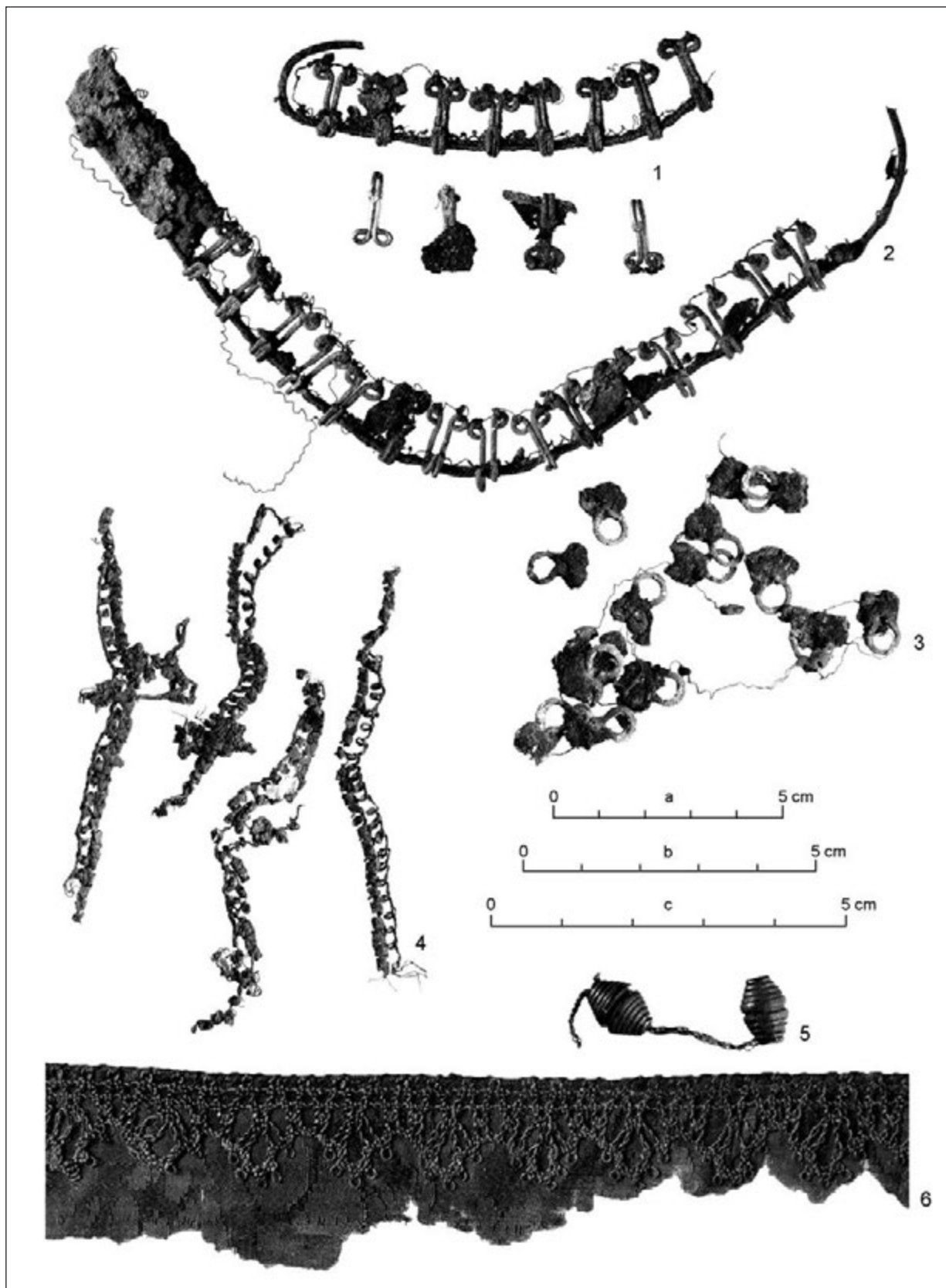
Šperky

Do tejto kategórie patria nálezy obrúčky (obr. 6: 18) a prsteňa (obr. 6: 24). Obrúčka zo žltého kovu s podozrením na zlato bola nájdená v zásype nad neskôr zistenými hrobovými jamami a pochádza z rozrušeného hrobu. Prsteň s očkom z drahého červeného kameňa – granátu, bol vyrobený zo zlata a po stranách očka ho zdobia malé filigránové lístky. Patril k výbave hrobu v JV hrobovej jame a na základe spoločného vý-

skytu s mincou, uhorským denárom Rudolfa II., ho možno datovať do poslednej štvrtiny 16., resp. začiatku 17. stor.

Odev a súčasti odevu

Tak zo zásypov hrobových jám ako aj zo začisťovania hrobov v JV a SZ hrobovej jame v sonde 1/10 pochádzajú početné nálezy textilných (napr. čipky; obr. 7: 3) a kožených súčastí odevu pochovaných. Najlepšiu predstavu o kvalite včasnovekých odevov priniesli nálezy z JV hrobovej jamy, ktoré prináležia odevu dospeljej ženy. Z jednotlivých častí odevu sa však zachovali iba fragmenty spevnenej spínadlami, či prešitím, resp. ide o špagátiky, nite, šnúrky a čipkované a háčkové kusy, charakterizované hustým kladením nití a vlákien. Tento stav síce neumožňuje rekonštrukciu vzhľadu odevu, avšak informuje nás o variabilite používaných textilných materiálov, pri ktorých zaznamenávame

Obr. 7. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1–3 – textil a kovové zapínanie z hrobu v JV hrovej jame v sonde 1/10; 4 – čipkované a paličkované časti odevov z rozrušených hrobov v sonde 1/10; 5, 6 – detaily pokovovanej drevenej guľičky ruženca a čipky na fragmente jemnej tkaniny z hrobu v SZ hrovej jame v sonde 1/10. Foto A. Marková. Mierka: a – 1–3; b – 4, 5; c – 6.

tak jemné tkaniny (obr. 7: 6; 8: 2a, 2b) ako aj výrobky hrubšieho prevedenia pripomínajúceho napríklad dnešný plyš (obr. 9). K odevu neodmysliteľne patria rôznorodé spínadlá (obr. 6: 10, 16; 7: 1–3) a špendlíky (obr. 6: 11, 21). Ako spínadlá slúžili aj gombíky z čierneho pastózneho skla s kovovým očkom (obr. 6: 17). V prípade hrobu v JV hrobovej jame, v ktorom bola pochovaná žena, sa gombíky nachádzali navlečené v dvoch radoch na šnúrach (obr. 8: 2a, 2b) a takto spájali zrejme živôtik alebo kabátik, pretože gombíky sa neprišivali, ale upevňovali šnúrami pretiahnutými očkami (obr. 8: 1a, 1b; *Johnová 1972*, 160). Nálezy z Konkatedrály sv. Mikuláša v Prešove možno datovať do staršieho novoveku.

Súčasti rakiev

Existenciu drevených rakiev pripomína okrem samotných zvyškov dreva aj množstvo železných klinčov s rôznorodou dĺžkou. V prípade hrobu 1/10, preskúmaného v sonde 2/10, sa na povrchu spráchnivetého dreva rakvy nachádzal väčší počet ozdobných medených alebo mosadzných klinčekovitých puklic. Puklice sa vyskytovali v štyroch variantoch: väčšie s priemerom 2 cm a vytepanou osemcícou hviezdnicou s drobnými tepanými kvietkami medzi jej jednotlivými lúčmi (obr. 6: 5, 6), takmer rovnaký ale menší (priemer 1,3–1,4 cm) variant so šesťcícou hviezdnicou (obr. 6: 3, 4), jednoduché nezdobené polmesiacovité puklice s priemerom 1,5–1,6 cm (obr. 6: 1, 2) a nakoniec jednoduché nezdobené polooblúkovité puklice s priemerom 1,2 cm. Všetky puklice boli vytepané z tenkého plechu z farebného kovu vo forme a na vnútornej strane mali pôvodne umiestnený klinček na upevnenie na dreve rakvy. Puklice možno datovať do mladšieho novoveku.

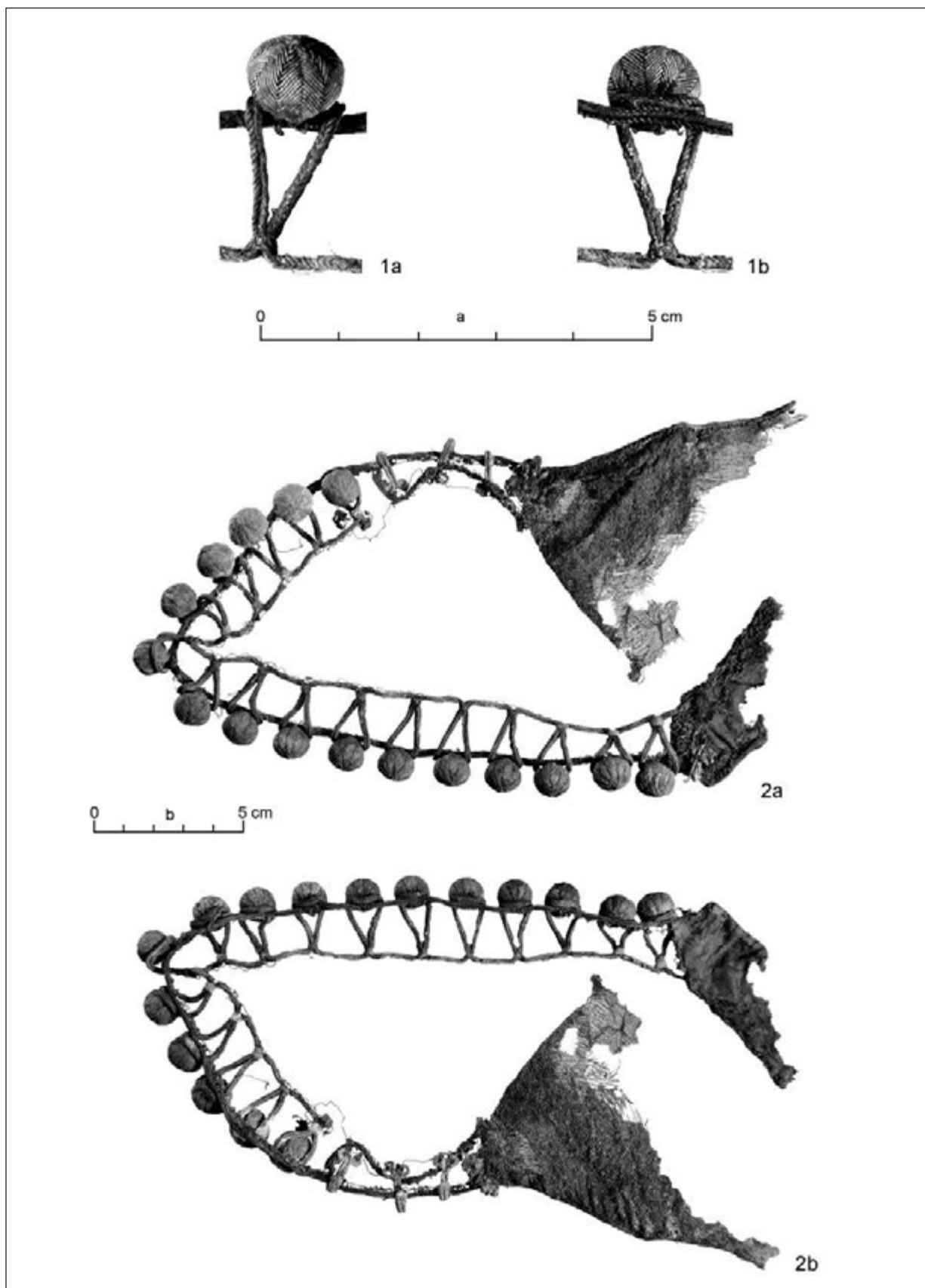
Ostatné nálezy

Medzi ostatné druhy nálezov patria napríklad predmety osobného vlastníctva, ktoré sa vyskytli v hrobách, ale rovnako aj časti sklenených výplní. K predmetom osobného vlastníctva patrí elegantná rukoväť nástroja neznámej funkcie, azda nožíka. Je vyrobená z farebného kovu a po stranách je zdobená perleťou a kosťou (obr. 6: 19). K predmetom neznámej funkcie patrí aj zlomok kostenej tyčinky vybrúsenej z plnej kosti a na povrchu dokonale vyhladenej a opatrenej tromi plytkými obežnými zárezmi. Jej zachovalá dĺžka je 4,6 cm a priemer činí 0,5–0,7 cm (obr. 6: 23). Azda do kategórie šperkov mohol pôvodne patriť nálež kosteného zdobeného predmetu, ktorý mal pôvodne zrejme okrúhly tvar (obr. 6: 22). Je vybrúsenej z kosti, na vrchnej strane zdobený jemným rytím

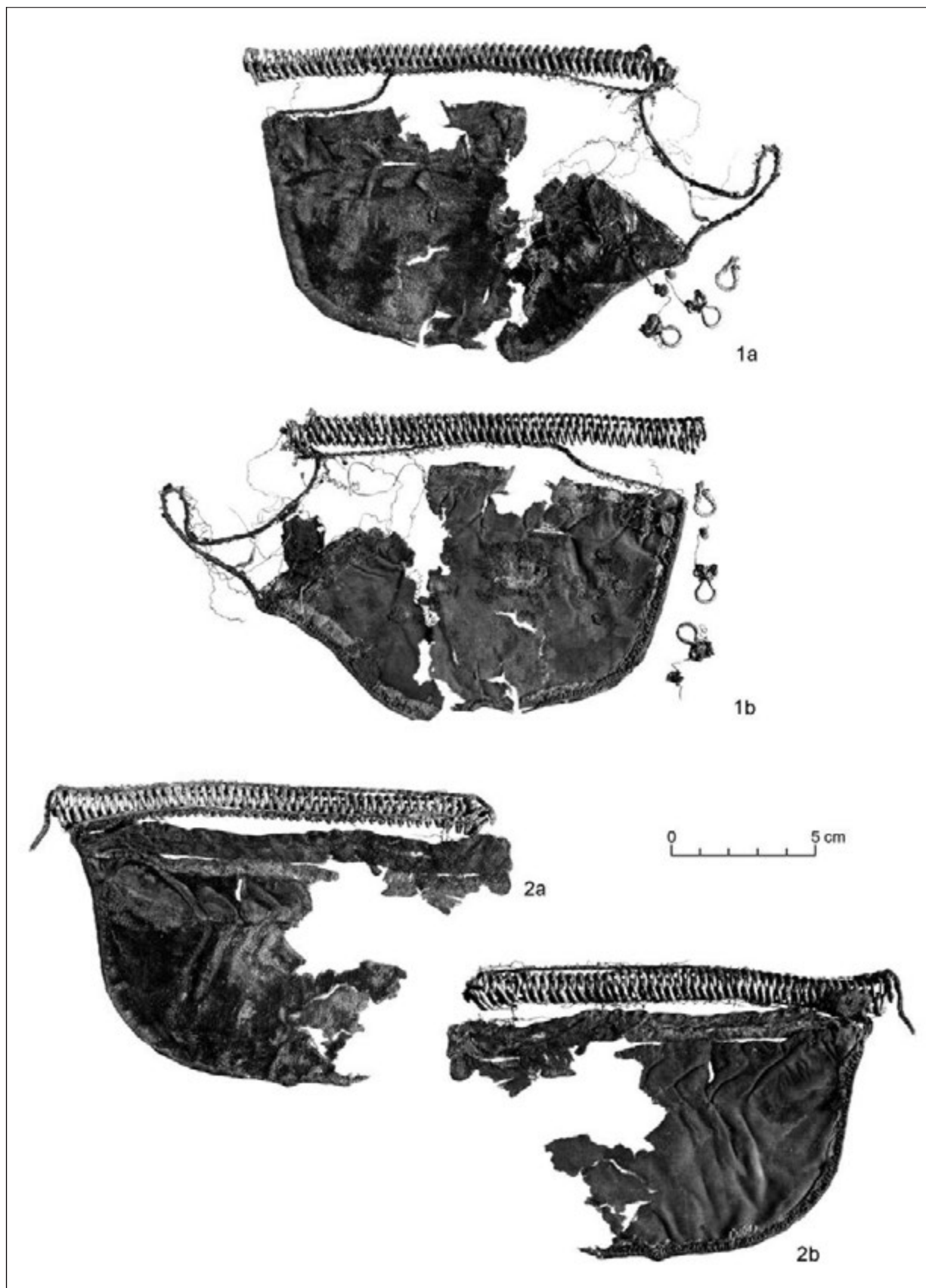
s motívom pravdepodobne rozety a na spodnej strane dokonale vyhladený. Pri väčšom kúsku zo skleneného okenného terčika bolo možné určiť jeho priemer – 6 cm. Jeho hrúbka je 0,1 cm a okraj je zosilnený (obr. 6: 8).

Keramika

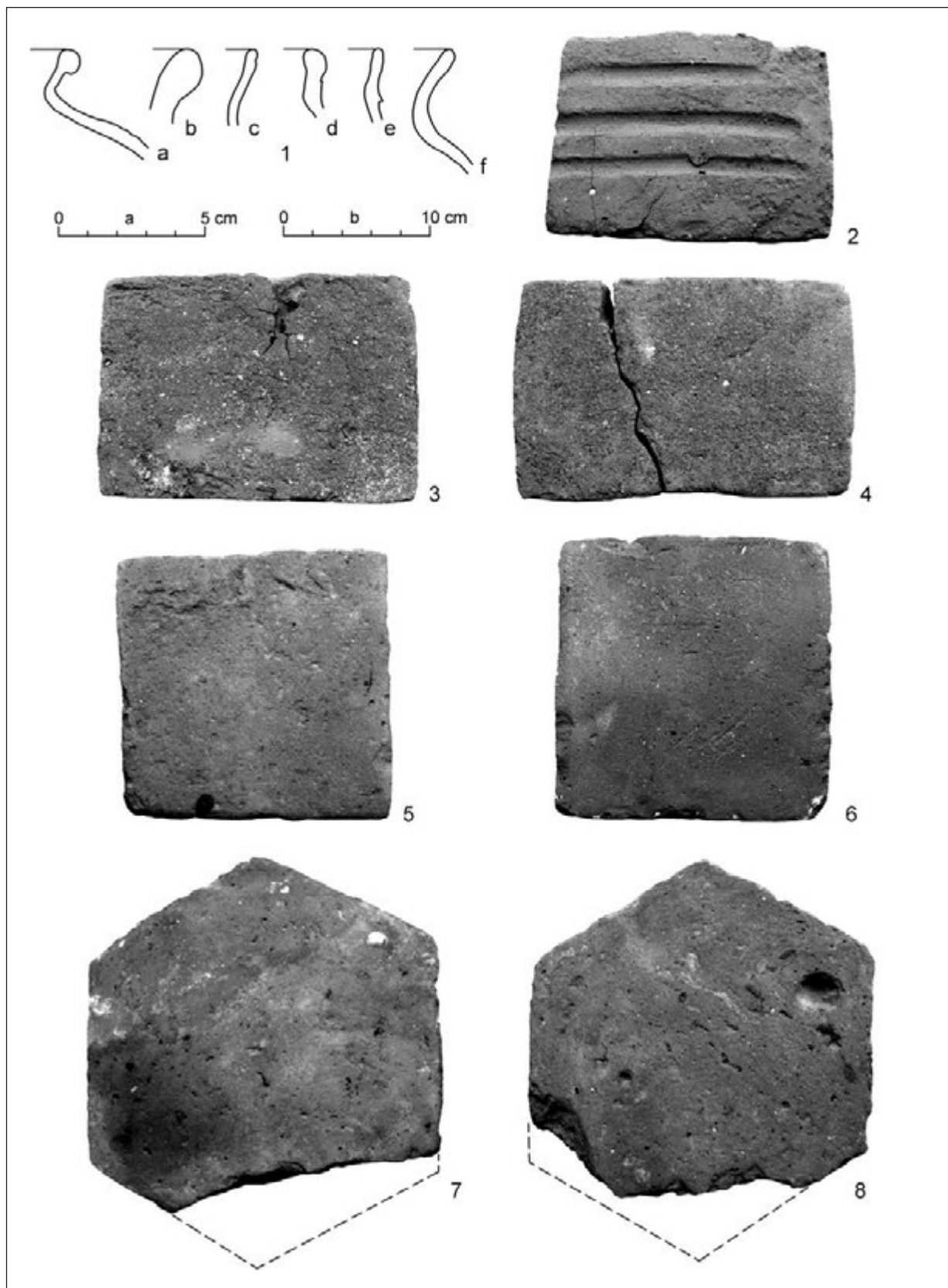
O intenzite premiešania zásypov zistených v sondách svedčia aj nálezy keramiky, ktoré boli vo väčšine prípadov mimoriadne fragmentizované. Nálezový súbor stolovej a kuchynskej keramiky bol výrazne drobnotvarý, väčšina črepov nepresahovala veľkosť 2 cm. Išlo o tenkostennú keramiku vysokých tvarov vytočenú na rýchlo rotujúcom hrnčiarском kruhu a vo väčšine prípadov opatrenú na vnútornej strane transparentnými glazúrami, medzi ktorými dominovala zelená a hnedá farba. Niekoľko zachovaných okrajov (obr. 10: 1) potvrdzuje jej datovanie do obdobia novoveku. K povšimnuteľným nálezom patria aj dva črepy z tiel nádob vysokých tvarov, ktoré boli obrúsené do tvaru približne pravidelného kruhu. Ich priemer bol 1,5–2 a 3 cm. V súbore sa vyskytli aj malé zlomky renesančných zelenoglazovaných komorových kachlíc. Rovnako početný bol aj súbor stavebnej keramiky, tehál a dlaždíc. Podstatným poznatkom je, že stredoveká stavebná keramika nebola identifikovaná. Najstaršími predmetmi z tejto kategórie sú dlaždice s rozmermi 18,5 x 18 x 4,7 cm a rovným profilom (obr. 10: 5, 6), dlažba z ktorých bola zistená v sonde A/09 v severnej lodi. Vyskytovali sa rovnako aj v zásype, zistenom v sonde 1/10. Tu preskúmaný hrob v JV hrobovej jame obsahoval pod nohami pochovanej takúto dlaždicu, čo nás presvedča o tom, že tento druh dlaždíc z prešovskej Konkatedrály možno datovať najneskôr na prelom 16. a 17. stor., pričom ich tradícia, ako na to poukazujú nálezy z viacerých ďalších lokalít, je ešte neskorostredoveká (*Nagy/Čurný 2009*, 348). Ďalšia podlaha z keramických dlaždíc je svojim spôsobom špecifická, nakoľko ešte nebola na území východného Slovenska zdokumentovaná. Išlo o šesťuholníkové dlaždice s rozmermi ? x 24,5 x 14 x 14,5 x 4,7 cm (obr. 10: 7, 8). Podobné dlaždice poznáme napríklad z Bíne, Bratislavy – Hlavného nám. 3, kláštorného kostola sv. Kataríny v Dechticiach, fary v Ludaniciach, okr. Topoľčany, kaštiela v Lukáčovciach, okr. Nitra, Skalice – Štefánikovej ul., habánskeho dvora vo Veľkých Levároch a iných lokalít, kde bývajú najčastejšie datované do 17.–18. stor. (*Čurný 2008*, 217, 218; *Nagy/Čurný 2009*, 349). Za zmienku stojí aj materiál na zaklenutie murovaných hrobiek v kaplnke severnej lode. Išlo o novoveké tehly

Obr. 8. Gombíkové zapínanie ženského odevu z hrobu v JV hrobovej jame v sonde 1/10 a detail gombíkov zo strieborných drôtikov.
Foto A. Marková. Mierka: a – 1a, 1b; b – 2a, 2b.

Obr. 9. Textil a špirálové výstuže z farebného kovu z rukávových partií odevu z hrobu v JV hrobovej jame v sonde 1/10. Foto A. Marková.

Obr. 10. Prešov, Konkatedrála sv. Mikuláša. 1 – črepy zo zásypov v sondách A/09 (a), 1/10 (f) a 2/10 (b–e); 2–4 – tehly z konštrukcií murovaných hrobiek v kaplnke severnej lode; 5, 6 – dlaždice z včasnónovovekej podlahy zistenej v hlavnej a severnej lodi; 7, 8 – šesťuholníkové dlaždice z barokovej podlahy zistenej pri vstupe do krypty 1. Foto a kresba M. Čurný. Mierka: a – 1; b – 2–8.

s rozmermi 20–20,5 x 15,5 x 5,5–6 cm, na ktorých lícnej strane sa nachádzali tri pravidelné rovnobežné žliabky – kanelúry na spôsob stredovekých tehál prstoviek (obr. 10: 2). Rozmery týchto tehál sú z kategórie tzv. plochých renesančných tehál, ktoré sa veľmi často používali okrem murovania stien práve na zakleňovanie priestorov a v osobitých prípadoch aj na dláždenie. Novinkou z prešovskej Konkatedrály je práve ich kanelovanie. Z priečok hrobiek, z ktorých niektoré boli čisto tehlové, pochádzajú tehly s rozmermi 22 x 16 x 6 cm (obr. 10: 3) a 23,5 x 15,5 x 5,5 cm (obr. 10: 4). Aj tieto patria k včasnovernovovekým formátom, no nie je vylúčené ani ich mladšie datovanie. Z rozoberania západnej steny pôvodného schodiska do krypty 1 pochádzajú rôznorodé sekundárne použité formáty tehál, napr. 26,5 x 15 x 6 cm, 28,5 x 12 x 7 cm a 24 x 15,5 x 5,5 cm. Zo začisťovania hrobu v JV hrovej jame v sonde 1/10 pochádza aj amorfný zlomok plochej strešnej krytiny, ktorý však nenesie žiadne morfológické detaily.

ZÁVER

Rozsahovo veľká sondáž v Konkatedrále sv. Mikuláša v Prešove priniesla vôbec prvé archeologické dáta vzťahujúce sa tak k stavebnému vývoju ako aj funkčnému využívaniu tejto pamiatky. Podarilo sa v rámci nej zistiť v prvom rade základ pôvodnej južnej obvodovej steny hlavnej lode z obdobia pred rozšírenia kostola o južnú loď na konci 14. stor. K dôležitým zisteniam patrí aj prehľad o formách pochovávaní v interiéri Konkatedrály v novoveku. Ide o pochovávanie v murovaných hrobkách, kryptách i na kostolnom cintoríne. Výskum prispel aj k identifikovaniu niekoľkých úrovní novovekých podláh v interiéri Konkatedrály a priniesol i množstvo nálezov dobovej materiálnej kultúry. Tieto poznatky pomohli zorientovať sa v archeologickom kontexte prešovskej Konkatedrály, čo umožní cieľené zameranie prípadných ďalších archeologických výskumov.

LITERATÚRA

- Baník 1999* – Š. Baník: Cirkvi a rehoľné spoločnosti. Cirkvi, prešovské fary, farári a cirkevné inštitúcie. Rehoľné spoločnosti. Prešovské kostoly, kaplnky a synagógy. In: P. Švorc (Zost.): Sprievodca po sakrálnych pamiatkach a cirkevnom živote Prešova. Prešov 1999.
- Čurný 2008* – M. Čurný: Tehla ako stavebný materiál stredovekej a novovekej architektúry na Slovensku. Pohľad archeológa. Dizertačná práca. AÚ SAV Nitra. Nitra 2008.
- Domenová 2010* – M. Domenová: Prešov. In: M. Štefánik/J. Lukačka a kol.: Lexikón stredovekých miest na Slovensku. Bratislava 2010, 331–353.
- Hunka 2011* – J. Hunka: Prešov. Konkatedrála sv. Mikuláša. Záznam o náleze mincí. Nepublikovaný odborný posudok. Nitra 2011.
- Huszár 1979* – L. Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München – Budapest 1979.
- Johnová 1972* – H. Johnová: Ludové šperky na Slovensku. Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry, zv. 6. Bratislava 1972.
- Končok a kolektív 1958* – E. Končok a kolektív: Krajské múzeum a pamiatky mesta Prešova. Martin 1958.
- Kresánek 2009* – P. Kresánek: Slovensko. Ilustrovaná encyklopédia pamiatok. Historická architektúra. Pamiatky výtvarného umenia. Pamätihodnosti. Bratislava 2009.
- Mencl 1967* – V. Mencl: Šariš v dejinách gotickej architektúry. Vlast. Čas. 16/1, 1967, 7–22.
- Nagy/Čurný 2009* – P. Nagy/M. Čurný: Stredoveké a včasnovernoveké keramické dlaždice zo Slovenska. Arch. Hist. 34, 2009, 347–358.
- Slivka 1981* – M. Slivka: Výskum Kostola Najsvätejšej Trojice v Chrasti nad Hornádom. AVANS 1980, 1981, 264–266.
- Slivka 1982* – M. Slivka: Výsledky výskumu kostola v Chrasti nad Hornádom, okr. Sp. Nová Ves. Arch. Hist. 7, 1982, 385–413.
- Smolík/Castelin/Pánek 1971* – J. Smolík/K. Castelin/I. Pánek: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha 1971.
- SPS 1968* – Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok druhý, K–P. Bratislava 1968, 559–561.
- Uličný/Harčar 2008* – M. Uličný/P. Harčar: Doterajšie výsledky archeologického výskumu vidieckej sakrálnnej architektúry v Šariši. Arch. Hist. 33, 2008, 343–356.
- Vandas 2002* – J. Vandas: Ceník československých, českých a slovenských mincí 1918–2002. Praha 2002.

Mgr. Marián Čurný, PhD.
Archeologický ústav SAV
Oddelenie pre výskum východného Slovenska
Hrnčiarska 13
SK – 040 01 Košice
marian.curny@gmail.com

RESULTS OF PROBING IN SAINT NICHOLAS CONCATHEDRAL
IN PREŠOV

Marián Čurný

Summary

In the paper the author discusses the results of archaeological probing in Saint Nicholas Concathedral in Prešov, carried out in 2009–2010. The Prešov Concathedral is one of the most significant Gothic sacral monuments in Slovakia and archaeological explorations have not practically touched it until the present times. This evaluated exploration was provoked by the need of lesser construction works to be done in the Concathedral's interior (the replacement of electric cabling, construction of the prolonged entrance staircase to the crypt, enlargement of the elevated liturgical space in the presbytery). The replacements of electric cabling were carried out in three lines, followed as probes A/09, A1/09 and B/09. In probe A/09, which run in Concathedral's northern aisle, a floor from early modern ceramic square tiles was identified as well as seven broken modern walled burial chambers corresponding by their size with dimensions of the coffins. In probe A1/09, which run through the Concathedral's main aisle, a massive mixed backfill was identified, originated by repeated burying in the interior and from the superposition of terrain under the floors. In probe B/09, which had run across presbytery, two crypts from modern times were identified, a larger one was under the altar part in the main aisle while a lesser one in the southern aisle. The construction of a prolonged entrance staircase to a larger crypt required the realization of probe 1/10, in which four grave pits were explored, in three cases with partially preserved remnants of the buried. Before the enlargement of the elevated liturgical space in presbytery, probe 2/10 was realised in the eastern barrier of the arcade, in which foundation of the original southern peripheral wall of the main aisle was identified, coming from the times before its enlargement by the southern aisle at the close of the 14th cent. A southern wall of another crypt was also detected here, whose existence was confirmed during geophysical measurement. The exploration brought information about the nature of the Concathedral's interior pavement in modern times as well as a considerable number of objects of the then material culture, whose general evaluation is also part of the paper.

Fig. 1. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. Ground plan with results of archaeological probing.

Fig. 2. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1, 2 – views of the Concathedral from S and E; 3, 4 – views of the broken walled burial chambers in the northern aisle's chapel; 5 – inscription on the burial chamber's wall 1; 6 – ceramic

floor from early modern times detected in the excavation of line A. Photo by M. Čurný.

Fig. 3. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1–4 – views into the crypt 1; 5, 6 – views into the crypt 2. Photo by M. Čurný.

Fig. 4. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. Crypt 1, existing state. Surveyed by Ing. P. Jura.

Fig. 5. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1 – detail of grave in SE grave pit in probe 1/10; 2 – probe 1/10, overall view; 3, 4 – foundation of the original southern peripheral wall of the main aisle in probe 2/10; 5 – detail of the destruction of foundation wall by the excavation for a grave; 6 – destruction of the southern offset of the crypt's wall in probe 2/10. Photo by M. Čurný.

Fig. 6. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1–6 – grave 1/10 in probe 2/10; 7 – destruction of the mortar bed above baroque pavement in probe 1/10; 8, 9, 11–13, 15, 17–19, 21–23 – loose backfill from disrupted graves in probe 1/10; 10, 16, 24 – inventory of the grave in the SE grave pit in probe 1/10; 20 – under the concrete lintel of the crypt 1 staircase; 25 – inventory of the grave in the NW grave pit in probe 1/10. Photo by A. Marková.

Fig. 7. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1–3 – textiles and metal hook-and-eye fastening from the grave in the SE grave pit in probe 1/10; 4 – lace and bobbin lace parts of the clothing from the corrupted graves in probe 1/10; 5, 6 – details of metallized wooden bead from prayer beads and lace on the fragment of the silky textile from the grave in the NW grave pit in probe 1/10. Photo by A. Marková. Gauge: a – 1–3; b – 4, 5; c – 6.

Fig. 8. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. Woman clothing buttoning from the grave in the SE grave pit in probe 1/10 and detail of silver-wire buttons. Photo by A. Marková. Gauge: a – 1a, 1b; b – 2a, 2b.

Fig. 9. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. Textiles and non-ferrous metal spiral underlay from the woman clothing sleeve parts from the grave in the SE grave pit in probe 1/10. Photo by A. Marková.

Fig. 10. Prešov, Saint Nicolas Concathedral. 1 – shards from backfills in probes A/09 (a), 1/10 (f) a 2/10 (b–e); 2–4 – bricks from the constructions of walled burial chambers in the northern aisle's chapel; 5, 6 – paving stones from the early modern floor identified in the main and northern aisle; 7, 8 – hexagonal pavement stones from a baroque floor identified at the entrance into crypt 1. Photo and drawing by M. Čurný. Gauge: a – 1; b – 2–8.

Translated by Anton Pokrivčák

VRCHOLNOSTREDOVEKÁ KERAMIKA Z HRADU ŠARIŠ

MARIÁN ULIČNÝ

Veľký Šariš, hrad, vrcholnostredoveká keramika.

Veľký Šariš, castle, developed medieval pottery.

This paper presents results of the analysis of developed medieval part of ceramic fund from the Šariš castle, obtained during the archaeological excavations of the castle in years 1973–1981, lead by M. Slivka. Processing of this numerous fund enabled us to define a set of basic characteristics of younger and middle horizon of developed medieval pottery.

CHARAKTERISTIKA STREDNÉHO HORIZONTU VRCHOLNOSTREDOVEKEJ KERAMIKY

V stručnom článku o keramickej produkcii vo väzbe na veľkú stredovekú kolonizáciu sme prvýkrát definovali vrcholnostredovekú keramiku 12.–14. storočia ako dynamickú etapu vo vývoji tradičnej hrnčiarskej výroby na východnom Slovensku (Uličný 2003a). Zároveň sme stručne naznačili základné charakteristiky jej troch horizontov. V tomto príspevku sa pokúsime vyčerpávajúcejším spôsobom zverejniť výsledky analýzy vrcholnostredovekej časti pamiatok z archeologického výskumu hradu Šariš v rokoch 1973–1981 pod vedením M. Slivku, ktorá bola predmetom dizertačnej práce autora (Uličný 2004)¹.

Hlinené predmety zo stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky tvoria napodiv početnú skupinu pamiatok získanú počas archeologického výskumu hradu. Najdôležitejšou súčasťou tejto zbierky je nálezový celok kultúrnej vrstvy zo spodných častí susediacich plôch sond X/75–76 a XIV/77, ktorý sme pracovne označili ako Súbor I. V nasledujúcom texte sa pokúsime podať komplexnú charakteristiku stredného horizontu, a to na podklade analýzy vybraného Súboru I, pozorovaní z celého keramickeho fondu z hradu ako aj analógií z príslušného východoslovenského regiónu.

Výskumom vyzdvižené keramické úlomky pochádzajú z nádob vyrábaných ručne, s finálnou úpravou na pomaly rotujúcom kruhu. Stopy po obtáčaní sú však zväčša jasne čitateľné, najmä v horných partiách nádob. Hlina obsahuje aj prímies drobných kremičitých kamienkov. Len vo výnimočnom prípade je zaznamenaná prítomnosť sludy. Oproti včasnému stredoveku je možné sledovať mierny nábeh k zníženiu hrúbky črepu. Starostlivo vytriedenou prímiesou a kvalitnou úpravou sa keramika z hradu líši nielen od včasnostredovekého materiálu, ale aj od staršieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky, kde vedľa vyspelejších foriem nachádzame často aj archaickejšie nádoby s hrubou prímiesou, drsnými povrchmi a masívnymi dnami (Nowak/Vizdal/Uličný, v tomto čísle).

Pravidelným znakom nádob je drsné dno po podsýpke. Niekedy sa na dnách vyskytujú aj plastické značky. Vo väčšine prípadov sú slabo čitateľné, tvorené vystupujúcimi geometrickými tvarmi. Najpočetnejšie zastúpené značky sú odtlačené vo forme kola s jednoduchými priečnikmi vo forme kríža, resp. s hustejšou sieťou priečnikov (tab. I: 8, 10, 12; II: 8, 10; III: 9, 10, 12, 13; IV: 8, 9, 12, 15; V: 10). Pri niektorých značkách chýba kruhové pole (tab. VIII: 10; X: 13, 14, 16, 17). Ďalší variant má v základnom kruhovom poli vpísanú hviezdicu (tab. IV: 14; V: 8, VI: 9, 11, 12). Iné úlomky poukazujú na zložitejšie geometrické tvary (tab. VI: 8; VII: 8, 9, 11,

¹ Touto cestou ďakujem doc. PhDr. M. Slivkovi, CSc. za možnosť spracovania a publikovania predmetného materiálu.

12, 14, 15; VIII: 8). Z väčších fragmentov je možné rekonštruovať motív vpísaný v kruhu, tvorený krížením rovnobežných dvoch alebo troch priečok, doplnených niekedy v nárožiach ďalšími diagonálnymi priečkami. Úplne výnimočne sa vyskytoval aj kríž v štvorcovom poli (tab. IV: 11). Analogické typy značiek na dnách sa vyskytujú aj na ďalších lokalitách východného Slovenska, väčší súbor z 13.–15. storočia je publikovaný z Košíc – Krásnej (Polla 1986, obr. 100; 101) a Nemešian – Zalužan (Polla 1962, obr. 89).

Vypálenie nádob je oproti neskorému stredoveku a novoveku ešte mierne nedokonalé, keramika svojím nedostatočným mäkkým výpalom pre akoby „mastnú“ štruktúru sa pomerne ľahko vydeľovala aj v chronologicky premiešaných celkoch. Čitateľná je však snaha o redukčnú formu výpalu. Viac ako dve tretiny okrajov nádob Súboru I je sfarbených do hnedo-sivých až sivo-hnedých odtieňov. Avšak len zriedka nachádzame tvrdo vypálené črepy sivastej farby pripomínajúce kvalitnú redukčnú keramiku zo záveru stredoveku. V oveľa menšej miere sa vyskytujú fragmenty z nádob vypálené s evidentným prístupom vzduchu. Tak u necelých štvrtiny okrajov nádob Súboru I zaznamenávame na povrchu červeno-hnedé, resp. červené odtiene. Charakteristickým prvkom je však typický kontrast medzi svetleším červenkastým povrchom a takmer pravidelným tmavším jadrom črepu.

Ako sprievodná vystupuje keramika svetlej farby. V Súbore I jej patrilo len 7 % okrajov analyzovanej vzorky. V literatúre sa táto skupina pamiatok označuje ako biela keramika. Vo východoslovenskom prostredí však len zriedkavo nachádzame keramiku ozajstnej bielej farby. Vypálenie tejto svetlej keramiky je oproti neskorému stredoveku ešte nedostatočné. Veľmi často stretávame črepy so svetlým povrchom a tmavým jadrom. Na povrchu črepu je evidentný farebný nádych do svetlookrova, menej svetlosiva. Svetlá keramika nebola vždy pri publikovaných analýzach stredovekej a novovekej keramiky plne identifikovaná. Svetlé hrnce boli totižto rovnako pristavované k ohni a tak črepy so začadeným povrchom mohli byť často aj nesprávne zaradené medzi tradičný farebný riad.

Hrncovité nádoby

Aj keď v strednom horizonte nachádzame už širšiu typovú škálu nádob, evidentná je takmer absolútna dominancia hrncovitých nádob. Okraje hrncovitých foriem dosahovali v Súbore I až 98 % podiel. Poukazuje to na len pozvoľné presadzovanie iných typov nádob. Celkový tvar hrncov nemožno

sledovať s ohľadom na značne torzovitý materiál. Zrekonštruovať sa podarilo jeden hrniec. Nádoba bola autorom archeologického výskumu publikovaná a interpretovaná ako stavebná obeť (*Slivka 2004*, obr. 3). Hrniec z plochy horného hradu má pomerne baňaté telo zdobené ryhami a vlnovkou a je ukončený rímsovite profilovaným okrajom na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom. Avšak aj z bohatého úlomkovitého materiálu sa zdá, že v strednom horizonte prevládali skôr baňatejšie hrnce s najväčším vydutím najčastejšie v hornej polovici výšky nádob. Telo sa smerom nadol postupne zužuje a prechádza v dno na vnútornej strane zväčša bez výraznejšieho ostrého lomu (tab. X: 7, 9, 12, 15). Z vonkajšej strany telo prechádza v dno buď plynulo, resp. s miernym odsadením. Maximálny priemer v najväčšej vydutine je často výrazne väčší oproti celkovému priemeru ústia. Priemer ústia sa pohybuje najčastejšie v rozmedzí 15–20 cm. Malé hrnce sú skôr výnimočné (tab. VII: 6). Pomerne dlhšie zachované okraje hrncov bez výzdoby naznačujú, že sa v sortimente kuchynskej keramiky vyskytovali aj nezdobené exempláre. U zdobených nádob je dominantná predovšetkým rytá výzdoba. Sústreďuje sa najmä na pleciah a najväčšej vydutine. Najčastejším výzdobným motívom je rytie, a to vo forme zväčša nepravidelných rýh, často formou závitnice. Výnimočnejšie sa stretávame aj s husto radenými ryhami pripomínajúcimi rebrovanie – typické však až v mladších úsekoch stredoveku. Klasické rebrovanie je ešte pomerne vzácné (tab. I: 1; II: 6) a nie je charakteristické pre výzdobu hrncov tohto horizontu.

Vo výzdobnej škále okrem rýh sa pomerne často uplatňujú jednoduché ryté vlnovky, a to buď samostatne, resp. v spojení s ryhami. Vlnovka niekedy prechádza v girlandu (tab. II: 9; IV: 4). Iným pomerne bežným výzdobným motívom sú (zväčša šikmé) vrypy, pod ktorými sú najčastejšie aplikované aj ryhy. Úplne výnimočne sa môže vyskytovať rytá viacnásobná vlnovka (tab. IX: 10, 13; X: 10, 11). Črepy s viacnásobnou vlnovkou vyobrazené v kresbovej dokumentácii pochádzajú však z jedného celku a pravdepodobne súvisia s jedným hrncom. Pokiaľ viacnásobná vlnovka predstavuje ešte minoritne zastúpený motív v staršom horizonte vrcholnostredovekej keramiky, v strednom horizonte ju možno považovať už skôr za netypický a nezvyklý výzdobný motív.

V staršom horizonte k minoritne zastúpeným výzdobným prvkom patrí aj kolkovaný ornament na tele aplikovaný v pásoch s motívom vtlačených štvoruholníčkov. Zdá sa, že v strednom horizonte táto forma výzdoby na hrncoch výrazne ustupuje. V bohatom nálezovom fonde z hradu sme ju registrovali len u dvoch okrajov hrncov (tab. V: 6).

Najpočetnejšie typy okrajov

Výrazným chronologickým ukazovateľom okrem materiálu, stôp po formovaní, úpravy dna, farby a výzdoby je predovšetkým ukončenie okraja. Pri celkovej analýze keramiky z hradu sme sa pokúsili o vytvorenie základnej typovej škály okrajov nádob (*Uličný 2004*, 23–26, tab. LXIII–LXIV). V skúmanom Súbore I najpočetnejšie zastúpené sú okraje typov A, C a G, ktoré vrátane ich derivátov tvorili súčasť približne troch štvrtín hrncov. Zvlášť okraj typu G je dôležitým spojivom so starším horizontom. Okraje typov A a C sa v staršom horizonte objavujú ešte vzácné.

Hrnce s okrajom typu A predstavujú najčastejšie zastúpenú zložku hrncov horizontu. Ukončená nimi bola viac ako tretina hrncov. Ide o rímsovite, zvonka esovite profilovaný okraj. Ukončenie ústia je oblé, niekedy až hrotité. Na vnútornej strane nachádzame taktiež pod ukončením zväčša zreteľnú profiláciu formou žliabku, pod ktorým je rebierko. Pre jeho najstarší vývojový stupeň je charakteristická ostrá profilácia s mierne dovnútra zatiahnutým koncom (tab. I: 1–7, 9, 11; II: 1–2, 5; III: 5). Ďalší variant má už plynulejšiu profiláciu s vonku vyhrnutým ústím (tab. II: 3, 4, 6, 7). Pre oba tieto staršie varianty sú teda typické ústia v profile sa približujúce trojlístku. Pre ďalší vývin je rozhodujúci druhý variant, z ktorého vychádzajú vývojovo prechodné pretiahlejšie tvary s plynulejšou profiláciou (tab. II: 9; III: 1), ktoré nájdu hojné uplatnenie v keramike 14. storočia. S okrajom typu A súvisí jeho derivát A1 s výraznou rímsovitou profiláciou, ktorý patrí k sprievodným, minoritne zastúpeným typom (tab. III: 8, 11).

Okraje typu G tvoria druhú najpočetnejšie zastúpenú skupinu. Je zaujímavé, že len výnimočne boli zastúpené medzi svetlou keramikou. Ide o nahor vytiahnutý okraj, z vonkajšej strany s typickou esovitou profiláciou. Ukončený je vodorovne zarovnanou plochou, niekedy ešte v strede členenou miernym žliabkom. Na vnútornej strane sa nachádza jeden žliabok. Aj u tohto typu registrujeme viaceré varianty. Prvý variant sa svojim trojlístkovým profilom približuje typu A, od ktorého sa odlišuje len horizontálnym zarovnaním (tab. V: 2, 4; VI: 2, 4, 13). Druhý variant má plynulé horizontálne zarovnanie avšak slabo výrazný žliabok na vnútornej strane (tab. VI: 5, 7, 10; VII: 5). Tretí variant má výrazne nahor vytiahnutý okraj, a tým aj výrazný žliabok na vnútornej strane (tab. V: 6; VI: 6; VII: 1, 3, 7, 10, 13; VIII: 5). Posledne menovaný je príbuzný svojmu priamemu nástupcu – okraju typu H, takže sa vyskytujú aj niektoré prechodné, ťažko zaraditeľné exempláre (tab. VIII: 7). Predovšetkým tretí variant má hojné pokračovanie v keramike 14. storočia. S okrajmi typu G súvisia aj ich ojedinele zastúpené

deriváty G1, charakteristické posilnenou rímsovitou lištou na vonkajšej strane.

Tretie miesto podľa početnosti patrí hrčovitému okraju typu C, na vonkajšej strane rovnako s esovitou profiláciou. Ukončenie okraja je oblé, často aj hrotité. Na rozdiel od typu A je na vnútornej strane miesto žliabku a rebierka profilácia formou od ukončenia ústia smerujúceho šikmého zarovnanie, pod ktorým je žliabok. Rovnako aj u tohto typu je širšia variabilita. Pre najstarší vývinový stupeň (tak ako u okraja typu A) je charakteristická ostrá profilácia s mierne dovnútra zatiahnutým koncom (tab. IV: 1, 3, 7, 10, 13). Druhý variant má plynulejšiu profiláciu s von vyhrnutým koncom (tab. III: 2, 6; IV: 5). Plynulejšie profilované tvary druhého variantu majú pokračovanie v keramike 14. storočia. S typom C je zviazaný jeho ojedinele zastúpený derivát C1, charakteristický posilnenou rímsovitou profiláciou (tab. III: 3, 7) a ďalší ojedinele zastúpený derivát C2 s výrazne vystupujúcou hrotitou lištou na vonkajšej strane (tab. IV: 6).

Sprievodné typy okrajov

Hrnce s okrajmi typov J, P, H, E a D patria k sprievodnej, minoritne zastúpenej skupine, dosahujúcej necelý päťtinový podiel. Ústia typu J reprezentujú nahor vytiahnutý typ okrajov s vodorovne ukončenou plochou. Na rozdiel od typu G sú nahor vytiahnuté okraje na vonkajšej strane len vertikálne zarovnané. Na vnútornej strane je zväčša nevýrazný žliabok (tab. VII: 6; VIII: 1–3; IX: 5, 12). V keramickom fonde absentujú hrnce tohto typu medzi svetlou keramikou. Niektoré zlomky s plynulejšou profiláciou vonku s mierne šikmým zarovnaním poukazujú na korene neskorostredovekého okraja typu K (tab. IX: 3, 7).

Okraje typu P vychádzajú z masového typu A. Charakteristický je aj tu trojlístkový profil. Vyhrnutie okraja vrátane jeho ukončenia je však veľmi výrazné, a tak pôvodne vnútorné rebierko sa dostáva do polohy najvyššie položeného ukončenia nádoby (tab. IX: 2, 4, 6, 8). V okruhu svetlej keramiky boli vzácnejšie.

Okraje typu H bezprostredne geneticky súvisia s typom G, od ktorého sa líšia väčším zhrubnutím s dlhším horizontálnym zarovnaním a hlbokým žliabkom na vnútornej strane. Od chronologicky mladších, zvlášť neskorostredovekých jedincov sa odlišujú ostrejšou profiláciou na vonkajšej strane (tab. VII: 2; VIII: 11).

Okraje typu E predstavujú jednoducho vyhrnuté ústia s oblým ukončením, na vnútornej strane s profiláciou formou žliabku a rebierka (tab. V: 1, 3, 5; VI: 1, 3). Vo fonde sa nevyskytoval exemplár z okruhu svetlej keramiky.

Posledným sprievodne zastúpeným bol typ D, ktorý zastupujú zväčša oblo až hrotito ukončené okraje na vonkajšej strane s jednoducho vyčlenenou rímsou formou šikmého zarovnaní. Na vnútornej strane je profilácia formou žliabku a rebierka (tab. IV: 2, 4; V: 7), alebo v druhom deriváte formou šikmého zarovnaní (tab. V: 9).

Ojedinele zastúpené typy

Ojedinele sme medzi hrncami v strednom horizonte registrovali okraje typov I, N, B, F, V, L, R a U (spolu s cca 5 % podielom). Esovite profilovaný okraj typu I so zaobleným koncom a nevýrazným žliabkom na vnútornej strane je typickým reprezentantom hrncov staršieho horizontu. V strednom horizonte sa vyskytuje už len vzácné (tab. VII: 4). Jeho príbuzný derivát I2 má výraznú hrotitú lištu na vonkajšom povrchu (tab. VIII: 9).

Von vyhrnutý, mierne zhrubnutý a oblo ukončený okraj typu N na vnútornej strane so žliabkom nájdeme medzi keramikou 12. až začiatok 13. storočia. V keramike 13. storočia sa vyskytuje príležitostne (tab. VIII: 4).

Ojedinele sa stretávame aj s profilovaným okrajom typu B. Predstavuje ďalší derivát vedúceho okraja typu A. Líši sa od neho ukončením konca formou šikmého zarovnaní (tab. III: IV).

Len drobnými, nerekonštruovateľnými úlomkami je doložený ďalší typ F. Predstavuje jednoducho von ukončený, oblo ukončený okraj. Na rozdiel od typu E na vnútornej strane sledujeme profiláciu formou šikmého zarovnaní.

Rovnako drobnými, nerekonštruovateľnými úlomkami je doložený typ V. Ide o esovite profilovaný okraj. Od typu I sa líši absenciou žliabku na vnútornej strane a ukončením konca formou šikmého zarovnaní.

Jednoducho vyhrnutý okraj typu L s vertikálnym, resp. šikmým zarovnaním konca okraja, na vnútornej strane s nevýrazným žliabkom je charakteristický pre keramiku 12. až začiatku 13. storočia. V strednom horizonte sa vyskytuje rovnako len vzácné (tab. VIII: 6; IX: 9).

Jednoducho vyhrnutý okraj so zaobleným koncom typu R bez žliabku na vnútornej strane je klasickým reprezentantom hrncov včasnostredovekej keramiky, ktorý sa dostáva i do náplne keramiky 12. až začiatku 13. storočia. V strednom horizonte je už výnimočným anachronizmom (tab. IX: 1, 10).

Jednoducho vyhrnutý šikmo, resp. kolmo zarovnaný okraj typu U, bez žliabku na vnútornej strane je rovnako charakteristickým typom okrajov hrncov vo včasnostredovekej keramike, ktorý prechádza do keramiky 12. až začiatku 13. storočia. Ide o najmenej zastúpený typ v keramike stredného horizontu.

V náplni stredného horizontu sú teda najpočetnejšie zastúpené hrnce s okrajmi v tvare A, G a C. Nahor vytiahnutý okraj tvaru G, podobne ako aj okraj typu J, sa pomerne často ako nový typ vyskytuje v staršom horizonte a je charakteristickým spojivom oboch horizontov. Naproti tomu rímsovite profilované okraje typu A a C na vnútornej strane s rebierkom v staršom horizonte len ojedinelé, sa v strednom horizonte stávajú najpočetnejšími. K nim je potrebné pričleniť i ďalšie typy okrajov profilovaných na vnútornej strane (typy A1, B, C1, C2, D, E, F), ktoré sú charakteristickými sprievodnými minoritnými, resp. ojedinele zastúpenými typmi v strednom horizonte. Naproti tomu charakteristické typy okrajov zo staršieho horizontu (I, L, N, R, S, U) sa v strednom horizonte nachádzajú už len vzácné. Sumárne by sme mohli povedať, že kým pre starší horizont sa stala typická výraznejšia profilácia okraja na vonkajšej strane a nahor vytiahnuté ústia, pre stredný horizont k nim ako najvýraznejší činiteľ pribudla profilácia na vnútornej strane, vytvárajúca dnu rebierko, resp. šikmé zarovnanie.

Vyššie prezentovaná keramika z hradu Šariš patrí svojim množstvom nepochybne medzi kľúčové pramene pre poznanie stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky na východnom Slovensku. V súčasnosti disponujeme však už celým radom analógií k tomuto materiálu. K najstarším publikovaným a územne najbližším súborom patrí poddatovaný materiál z intravilánu Ostrovia (*Lamiová-Schmiedlová 1963*, tab. III–VII; IX). Pochádzajú odtiaľ dva rekonštruovateľné a väčší úlomok ďalšieho hrnca. Fragment hrnca bez dna zastupuje nádoby skôr vajcovitého tvaru s najväčšou vydutinou v hornej tretine výšky. Iný rekonštruovateľný hrniec reprezentuje baňatejšie tvary. Posledným celým exemplárom je menší širší hrniec s priemerom ústia len cca 12 cm. Na drsných dnách sú ojedinele čitateľné aj značky. Výzdobná škála je rovnaká ako zo Šarišského hradu. Aj v Ostrovanoch sa však nachádzali nádoby bez výzdoby. Medzi početnými okrajmi dominujú typy A, C a G. Zvlášť materiál z jamy 2 v sonde 2a predstavuje typickú náplň stredného horizontu. Naproti tomu v ďalšom početnom súbore z jamy 1 v sonde 1 nachádzame už náznaky typologicky mladších, pretiahlejších variantov.

Zhodná vrcholnostredoveká keramika bola získaná zo stredovekého hrádka v Medziankach. Autormi výskumu je vzhľadom na vtedy ešte pretrvávajúci nedostatočný stav bádania rovnako poddatovaná. Pri hrncoch evidujeme identické typy okrajov či výzdobu, vyskytuje sa aj kolkovaný ornament (*Slička/Vallašek 1986*, obr. 8; 9). Len okrajovo je publikovaný materiál z 13. storočia z ďalšieho hrádka v Jarovniciach-Močidlňanoch (*Budinský-Krička 1961*, obr. 15: 7). Nové pramene priniesli

prieskumy a výskumy za posledných 15 rokov. Typický trojlístkový okraj nájdeme v najstaršej keramike z hradu v Hanigovciach (*Uličný 2000a*, obr. 92: 11). Profilované okraje hrncov, na vnútornej strane so žliabkom, resp. šikmým zarovnaním, či nahor vytiahnuté okraje s vodorovne zarovnanou plochou sa objavujú aj medzi najstaršími pamiatkami hrádku v Ruskej Novej Vsi (*Uličný 2003b*, tab. I: 1–3, 5, 8, 11, 17). Vo výzdobe evidujeme okrem rýh tradičné vrypy aj vlnovky.

Nové pramenné fondy prinášajú takýto materiál ako najstaršiu stredovekú zložku z historických jadier miest. Materiál zo Sabinova je zväčša nepublikovaný, až na jeden zahĺbený objekt v superpozícii so základmi veže dolnej brány mestského opevnenia. Pochádza odtiaľ skromná keramika zdobená vlnovkami a ryhami a ústie hrnca s typickým trojlístkovým profilom (*Uličný 1998*, tab. I: 3–6, 10, 11, 15, 16, 18). Menšie súbory vrcholnostredovekej keramiky sa podarilo vyzdvihnúť aj zo zahĺbených objektov z Prešova. Materiál z pravidelného zahĺbeného objektu z Hlavnej ul. č. 121 má zhodnú profiláciu ako aj výzdobu s najstaršou keramikou z hradu Šariš (*Uličný/Harčar 2009*, 49). Výraznejšia variabilita okrajov hrncov ja zaznamenaná v skromnej zbierke zo Slovenskej ul. č. 6 (*Uličný/Harčar 2006*, 193), kde mierne prevažovali nahor vytiahnuté okraje s vodorovne zarovnanou plochou. Vzhľadom na početnejší výskyt prvkov typologicky staršieho charakteru bol tento súbor zaradený do začiatočného obdobia horizontu (*Uličný/Harčar 2006*, 194, 195). O niečo početnejšia kolekcia bola získaná výskumom na Svätoplukovej ul. č. 1. Rozborom predmetov sa podarilo identifikovať dve fázy v rámci odkrytého vrcholnostredovekého osídlenia. Typologicky starší charakter podobný so Súborom I z hradu mali predmety z obj. 2–3/2008 s dominanciou profilovaných okrajov typov A a G, pričom sprievodne sa vyskytovali aj ďalšie typy prežívajúce so staršieho horizontu.

Väčší počet analógií k šarišským hrncom dnes disponujeme aj z okolitých regiónov východného Slovenska. Bohatý pramenný materiál pochádza zo Spiša, či už z prostredia vidieckych sídiel, hrádkov, resp. historických jadier miest. Vo väčšine prípadov nie je analyzovaný ani publikovaný. K významným spišským publikovaným prameňom patrí keramika zo Zalužian, kde vrcholnostredoveká zložka tvorí typologicky najstaršiu skupinu pamiatok získanú z areálu panského dvorca (*Polla 1962*, obr. 99: 7, 11, 14). Z vidieckeho prostredia charakter stredného horizontu majú zberové poddatované nálezy z Chraste nad Hornádom, poloha Lúčky (*Budinský-Krička 1980*, obr. 22). Len čiastkovo poznáme z literatúry pramenný materiál z prostredia miest. K strednému horizontu možno zaradiť nálezy z metalurgickej

pece pred domom na Letnej ul. č. 49 v Spišskej Novej Vsi (*Javorský 2000*, obr. 62: 7–13), či nesprávne poddatované nálezy z areálu minoritského kláštora v Levoči (*Roth/Soják/Lukáč 1998*, obr. 83).

Obdobnými analógiami disponujeme aj zo Zemplína. Publikované zbory z vidieckeho prostredia pochádzajú napr. z Dvorianok, z polôh Veľký Kóveš, Filovovo (*Budinský-Krička 1981*, obr. 12: 5–9; 14: 12–17) a Studzinky (*Budinský-Krička 1982*, obr. 32), z Nacinej Vsi, polohy Koscelek (*Budinský-Krička 1983*, obr. 35: 20–38), z Dúbravky – Komanice (*Budinský-Krička 1983*, obr. 32: 15–26) a z Poše (*Budinský-Krička 1980*, obr. 28: 10–15, 17). Nálezový materiál je však málo priekazný a zväčša neumožňuje bližšie zaradenie ako širší vrcholný stredovek. Podobne je to v prípade súboru predmetov zo sondáže v Brehove (*Povala 1970*, obr. 4; 5).

Výraznejší datovací materiál zo stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky pochádza z intravilánu Trebišova z výskumu metalurgickej pece (*Chovanec 1983*, 97–99) a z hrádku v Bačkove (*Uličný/Pristaš 2006*, 198, 199).

Z košického regiónu k dôležitým prameňom patrí keramika z Krásnej nad Hornádom, najmä medzi vyčlenenou vyselektovanou skupinou autorom nesprávne zadatovanou do 9.–12. storočia (*Polla 1986*, obr. 93–101). Prezentované okraje s profiláciou na vnútornej strane naznačujú, že väčšina z nich je spätá so strednou fázou vrcholnostredovekej keramiky. V súbore z výskumu kláštora však je potrebné rátať aj s prítomnosťou staršieho horizontu s ohľadom na vznik objektu v 12. storočí. Aj z košického regiónu poznáme podobnú skupinu pamiatok z areálov hradov. Charakter stredného až mladšieho horizontu majú predmety z hrádku vo Vajkoviach (*Slivka 1978*, obr. 18: 4–15; 19: 1, 2) a v Obišovciach (*Polla 1964*, obr. 8–10; 12). Stredný až mladší stupeň vrcholnostredovekej keramiky pochádza aj z nálezových celkov z Košíc. Starší materiál je zväčša nespracovaný až na menšie ukážky (*Béřeš/Uličný 1998*, obr. 5; tab. I: 1, 4). Nové výskumy v poslednom desaťročí však priniesli už pomerne rozsiahle súbory predmetov. Charakter stredného, a možno sčasti až mladého(?) horizontu majú napr. publikované nálezy z Hlavnej ul. č. 96 a Mlynskej ul. č. 19 (*Luštíková 2009*, tab. I; II: 1–10). Najvýznamnejší súbor predmetov pochádza nepochybne z výskumu na Kováčskej ulici (*Rusnák 2011*, tab. V–XI). Väčšie úlomky, resp. rekonštruovateľné tvary svedčia skôr o súdkovitých hrncoch s najväčším vydutím v hornej časti výšky. Medzi publikovanými okrajmi v drvivej prevahe dominujú profilované okraje na vnútornej strane so žliabkom, resp. šikmým zarovnaním. Len veľmi ojedinele nachádzame okraje s dovnútra zatiahnutým koncom. Výrazne prevažujú exempláre s plynulejšou profiláciou s von vyhrnutým koncom,

ba mnohokrát prechodné tvary už s pretiahlejšou profiláciou (*Rusnák 2011*, tab. VI: 1; VIII: 6, 7), ktoré sú charakteristické už pre nasledujúci mladší horizont. Iné typy okrajov sú vzácne – doložené sú nahor vyťahnuté profilované ústia s vodorovne zarovnanou plochou, resp. profilované okraje na vnútornej strane len so žliabkom. Pokročilé typy okrajov hrncov a bohatá škála stolovej keramiky naznačujú, že tento materiál pochádza skôr z mladšieho úseku strednej fázy vrcholnostredovekej keramiky, pričom dokladá kontinuálny vývoj hrnčiarstva, s doložením prvkov, ktoré predznamenávajú nástup mladého horizontu.

Fľaše, džbány a krčahy

Pevnou súčasťou stredného horizontu sú aj nádoby z okruhu stolovej keramiky – fľaše, džbány a krčahy. V hrnčiarskej produkcii na východnom Slovensku tento typ keramiky mal značne variabilné formy. Zlomky stolovej keramiky nájdeme v každom väčšom keramickom súbore zo stredného horizontu. Jej zastúpenie je však zväčša veľmi nízke, v Súbore I sme s ňou identifikovali len 1 % okrajov. Svedčí to len o postupnom presadzovaní a používaní nových foriem nádob.

Málopočetnosť a zlomkovitosť materiálu spôsobuje, že tento typ keramiky nie je dostatočne identifikovaný a rozpoznávaný. V súčasnosti plne nedokážeme oddeliť nálezy z tohto horizontu v chronologicky premiešaných alebo mierne znečistených súboroch, nakoľko nám chýbajú dostatočné fondy na stanovenie vývoja stolovej keramiky v rámci stredného až mladého horizontu.

Už pri zbežnom vizuálnom vneme je však zrejmé, že stolová keramika bola vyrábaná zväčša z jemnejšieho materiálu, je mnohokrát aj tenkostennejšia, avšak rovnako slabo vypálená ako hrncovité nádoby. Výrazným signifikantným znakom je materiál. Na rozdiel od hrncov viac ako dve tretiny nádob sú z okruhu svetlej keramiky. Aj pre svetlú stolovú keramiku je charakteristický svetlý povrch črepu a tmavé jadro. Zvyšné nádoby sú vypálené približne v rovnakom podiele do sivo-hnedých a červeno-hnedých odtieňov.

Zdá sa, že typickým (aj keď možno nie vedúcim) typom stolovej keramiky vyskytujúcim sa v strednom horizonte sú fľaše. Fľaše (najmä z bielej hlíny) sú charakteristickým prvkom keramiky 13. storočia aj na iných územiach Slovenska (*Hoššo 1971*, 61–69). Vyskytujú sa v rôznych formách. V črepovom materiáli sú identifikovateľné pomerne menšie štíhlejšie tenkostenné exempláre s pomerne úzkou nôžkou, súdkovitým telom a úzkym hrdlom (tab. XI: 12). Na tele nachádzame zdrsnenie niekedy už formou rebrovania. Nálezy z hradu poukazujú však aj na výskyt väčších baňatejších fliaš, s pomerne širokým

dnom a širším telom. Takéto fľaše sa líšia od hrncov len svojím ukončením – úzkym hrdlom. Fľaše môžu byť zdobené na tele rytou výzdobou. Pre fľaše zo svetlej keramiky je charakteristické maľovanie povrchu červenou, resp. červeno-hnedou hlinkou (zväčša jednoduché pásy, vlnovky, špirály). Všetky fľaše sú ukončené úzkym hrdlom s okrajom typu c1. Ide o nahor vyťahnutý okraj s esovitou profiláciou na vonkajšej strane. Na vnútornej strane sa nachádza úzky žliabok a rebierko, resp. šikmé zarovnanie. Poznáme ich buď v jednoduchom variante (tab. XI: 2), avšak oveľa častejšie vo variante s výraznou, posilnenou profiláciou na vonkajšej strane (tab. XI: 1, 3, 4, 6). Takýto výrazne profilovaný okraj fľaše je doložený z hrádku v Bačkove (*Uličný/Pristaš 2006*, obr. 119: 1). Ďalší príbuzný silne profilovaný okraj pochádza z Mlynskej ul. č. 19 v Košiciach (*Luštiková 2009*, tab. I: 17). Črepy z hradu Šariš sú však príliš zlomkovité. Predstavu o celkovom tvare a výzdobe týchto nádob nám dáva napr. unikátne zachovaná fľaša z Košíc (*Bereš/Uličný 1998*, tab. I: 4). Ďalšia takáto svetlá fľaša bez zachovaného okraja rovnako s červeno maľovanou výzdobou formou štylizovaných špirál pripomínajúcich rastlinné úponky sa našla výskumom v predpolí kláštora v Krásnej nad Hornádom (*Luštiková 2008*, obr. 7: 6). V materiáli z východného Slovenska nájdeme analógie aj k užším fľašiam. Z fľaše (ak nie z krčahu) pochádza úlomok hornej časti nádoby bez okraja, zdobenej vlnovkami, nájdený výskumom hrádku v Medziankach (*Slivka/Vallašek 1986*, obr. 8: 2). Úzke biele dno stolovej keramiky bolo vyzdvihnuté z vrcholnostredovekého objektu z Hlavnej ul. č. 121 v Prešove (*Uličný/Harčar 2009*, tab. I: 18). Iné svetlé dno zrejme z fľaše aj s typickou značkou na dne pochádza zo zahĺbeného objektu na Slovenskej ul. č. 6 v Prešove (*Uličný/Harčar 2006*, tab. 5: 9). Pri takomto zlomkovitom materiáli však nemáme istotu pri identifikácii spodných častí nádob. Hrubsie dna fliaš sa totiž ničím nelíšia od hrncov. Pri úzkych dnách zase nemožno ich oddeliť od dien tenkostenných džbánok a krčahov.

Ďalšou výraznou skupinou stolovej keramiky vystupujúcou medzi nálezmi v strednom horizonte sú džbány a krčahy. V materiáli z hradu sú fragmenty džbánov a krčahov zastúpené len ojedinele. Jedna skupina úlomkov dovoľuje predpokladať nádoby svojou veľkosťou a hrúbkou črepu podobné hrncom – s najväčšou výduťou v hornej polovici a širším hrdlom, ukončeným pomerne dlhým okrajom. Z okraja vychádza veľké pásikové ucho (tab. X: 2, 6, 8; XI: 9). Takýto typ džbánov sa kontinuálne vyskytuje až do neskorého stredoveku. Druhú skupinu tvoria krčahy – obdobné nádoby, avšak už pomerne s užším ústím. Dĺžka ústia sa skracaje v priamej úmere s priemerom ústia (tab. X: 4; XI: 10, 11). V materiáli zo Súboru I sa nachádzal aj okraj z krčahu s rebrovaným

tordovaným uchom (tab. X: 4). Zvláštnym typom v rámci vrcholnostredovekej produkcie džbáňok a krčahov boli aj menšie štíhlejšie nádoby s mimoriadne tenkými stenami (tab. X: 1, 5).

Vrcholnostredoveké džbány a krčahy z tradičnej hliny sú zdobené rytou výzdobou, najmä ryhami a jednoduchými vlnkami (tab. XI: 10). Naproti tomu dominantný svetlý riad je pravidelne opatrený červeným maľovaním (tab. X: 2, 5, 8; XI: 5, 9, 11). V keramickom súbore stredného horizontu sa vyskytol aj okraj džbánu zdobený kolkovaním (či zárezmi?) na vystupujúcom rebierku (tab. X: 3).

Takmer všetky džbány a krčahy boli ukončené okrajmi typu c1. Nepočítané úlomky poukazujú však na viaceré varianty. V Súbore I nachádzame pomerne tenkostenný okraj s červeno maľovanou výzdobou s jednoduchou profiláciou formou šikmého zarovnania, na vnútornej strane sa nachádza žliabok a rebierko (tab. X: 5). Typickým sa však stáva esovitá profilácia na vonkajšej strane, a to aj v posilnenej podobe (tab. X: 8). Vyskytoval sa aj okraj z krčahu v tenkostennom prevedení s pomerne dlhou výrazne profilovanou časťou okraja (tab. X: 1). Druhý variant má na vonkajšej strane esovitú rímsovú profiláciu, na vnútornej strane šikmé zarovnanie (tab. X: 3, 4, 6, 8; XI: 9). Ďalší okraj reprezentuje výrazne rímsovú okraj s takmer vodorovne zarovnanou plochou (tab. X: 2). Medzi nálezmi z premiešaných vrstiev z hradu sa však nachádza aj ďalší okraj z džbánu, resp. krčahu typu c2 (tab. XI: 10). Rímsovite profilovanému okraju chýba profilácia na vnútornej strane. Svojím materiálom a výzdobou sa však jednoznačne hlási do stredného horizontu.

Džbány a krčahy môžeme identifikovať aj v ďalších vrcholnostredovekých súborech. Z Ostrovian poznáme typický esovite profilovaný okraj na vnútornej strane so šikmým zarovnaním. Z okraja džbánu vychádza mierne prežliabnuté uško. Na pleciach je nádoba zdobená rytou vlnkou (*Lamiová-Schmiedlová* 1964, tab. III: 16). Z okruhu svetlého riadu pochádzajú profilované okraje na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom a aplikovanou červeno maľovanou výzdobou na vonkajšej strane, interpretované ako pokrievky (*Lamiová-Schmiedlová* 1964, tab. IV: 9; V: 6). Z Bačkova bol získaný malý profilovaný okraj z džbánu na vnútornej strane so šikmým zarovnaním (*Uličný/Pristaš* 2006, obr. 119: 4). Je zo svetlej hliny a na vonkajšej strane zdobený červeným maľovaním.

Analógiu k tenkostennému okraju s dlhou profilovanou časťou (tab. X: 1) je ústie z Mlynskej ul. č. 19 v Košiciach zo svetlej hliny s aplikovanou červeno maľovanou výzdobou (*Luštková* 2009, tab. I: 21). Profilovaná časť okraja je pomerne dlhá, z vnútornej strane je zreteľný úzky žliabok a rebierko.

Z materiálu, z prelomu staršieho a mladšieho horizontu zo Svätoplukovej ul. č. 1 v Prešove, pochádzajú viaceré úlomky stolovej keramiky. Medzi nálezmi nachádzame profilovaný okraj z džbánu na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom, rebrované ústie džbánu, ako aj tenkostenné ústie džbánu s pomerne dlhou profilovanou časťou okraja.

Ku krčahu s tordovaným uchom poznáme analógiu z hrádku v Bačkove (*Uličný/Pristaš* 2006, obr. 119: 8). Úlomok tvoril súčasť krčahu so svetlej hliny zdobenej červeno maľovaným ornamentom. Z okraja vychádza tordované ucho štvor-rebrového profilu ako na hrade Šariš. Tento nález zo súboru s prevahou znakov stredného horizontu dovoľuje predpokladať začiatok výskytu týchto nádob už v tomto horizonte. Ďalší drobný úlomok okraja z tordovaným uchom pochádza z Hrnčiarskej ulice č. 12 v Košiciach (*Uličný* 2003b, tab. IV: 2). Má až päťrebový profil, pričom je zdrsnený na rebrách drobnými zárezmi. Nález z chronologicky premiešaného súboru sme zdá sa nesprávne zaradili až do neskorého stredoveku.

Mimoriadne široká variabilita stolovej keramiky pochádza z Kováčskej ulice v Košiciach (*Rusnák* 2011, tab. I–IV). Nachádzame tu džbány, ako aj krčahy, výnimočne aj fľaše. Vystupujú tu jednak veľké baňaté nádoby, hrúbkou črepu ako aj tvarom dna podobné hrncom (najmä pri džbánoch). Vyskytujú sa však aj pomerne štíhle tvary zvlášť pri tenkostenných exemplároch s dlhou profilovanou časťou okraja. Medzi ústiami sú najčastejšími profilované okraje na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom, či šikmým zarovnaním, doložené sú však aj profilované ústia na vnútornej strane len so žliabkom, či jednoduché okraje krčahov na vonkajšej strane zdobené rebrovaním. Aj z Kováčskej ulice nájdeme analógiu k šarišskému silne profilovanému okraju s vodorovne zarovnanou plochou. Vo výzdobe prevažuje červené maľovanie, doplnené miestami na okrajoch či uchu zárezmi. Pre celkovú predstavu o tvare týchto nádob sú dôležité čiastočne rekonštruovateľné kusy – horná časť širšieho džbánu a takmer rekonštruovateľný úzky tenkostenný džbáňok bez dna. Na rozdiel od hradu Šariš úlomky z Kováčskej ulice spojené so stolovou keramikou dosahujú až tretinový podiel medzi nálezmi. Vysoký podiel by naznačoval skôr mladšie datovanie v rámci stredného horizontu. Poukazuje na postupné zovšeobecnenie týchto nádob na prelome 13. a 14. storočia a v tomto až príliš netypickom vysokom podiele (oproti bežnej súčasti domácnosti) je to už odrazom výčapného práva charakteristického pre mestské prostredie.

Sumárne môžeme konštatovať, že aj keď stolová keramika sa len pomaly presadzovala od polovice 13. storočia, od počiatkov bola známa jej široká

variabilita. Na celkový tvar týchto nádob s výnimkou doloženej celej širokej fľaše z Košíc si ešte budeme musieť počkať. Nemožno vylúčiť, že nový výskum nás prekvapí aj ďalšími tvarmi. Zo sídliska v Oboríne, kde bola získaná keramika s prevahou znakov staršieho stupňa vrcholnostredovekej keramiky, bol získaný úlomok konvice zdobenej jednoduchými vlnovkami a vrypami (Ruttkay 1970, obr. 6: 5). Z Kováčskej ulice sú doložené najstaršie identifikované úlomky pohárov (Rusnák 2011, tab. III: 6–11). Ide z neskoršieho vývoja známe tradičné typy pohárov s úzkou nôžkou, vajcovitým telom zdobeným rebrovaním a jednoducho vyhrnutým ústím. Poháre na rozdiel od ostatnej stolovej keramiky neboli zdobené červeným maľovaním.

Kahance, pokrievky

Pevnou súčasťou stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky boli aj menšie nádoby misovitých foriem. V Súbore I sme ich identifikovali medzi 1 % okrajov. Lahšie rozpoznateľné sú úlomky kahancov. Sú to formou malé nízke mištičky s výlevkou pre knôt. Šikmé steny sú ukončené oblo, resp. hrotito ukončeným okrajom. Z vnútornej strany nájdeme žliabok a rebierko, alternatívne šikmé zarovnanie (tab. XI: 8). Z vrcholnostredovekého objektu zo Sabinova v priestore dolnej brány pochádza drobný okraj zrejme z kahančeka so šikmým zarovnaním na vnútornej strane, zdrsnený na vonkajšom povrchu rebrovaním (tab. I: 3).

Ďalšie misovité formy z hradu Šariš neboli identifikované. Zo Súboru I pochádza drobulinký výrazne tenkostenný okraj z nádoby so šikmými stenami. Jednoduchý okraj je oblo ukončený, na vnútornej strane je žliabok a rebierko (tab. XI: 7). Dĺžka okraja neumožňuje interpretovať daný zlomok ako okraj misy alebo džbánu. Súbor z východného Slovenska poukazuje však na výskyt ďalších mištičiek, ktoré neboli kahančekmi. Z Bačkova pochádza miskovitá tenkostenná nádoba s kónickými stenami s nábehom na ústie (Uličný/Pristaš 2006, obr. 119: 9). Okraj sa, bohužiaľ, nezachoval. Zo zahĺbeného objektu zo Slovenskej ul. č. 6 v Prešove pochádza zase ústie malej nádoby nedosahujúcej priemer ani 10 cm. Tenkostenný okraj má pomerne vysoké len mierne vyhrnuté ústie na konci zhrubnuté a členené šikmým zarovnaním na vonkajšej, ako aj vnútornej strane (Uličný/Harčar 2006, tab. 4: 2). Pod okrajom sa zachovala časť najväčšej vydutiny tela zdobeného rebrovaním, ktoré sa zdá kónicky zužovalo v dno.

Ďalším typom nádob, o ktorom predpokladáme, že sa objavil v strednom horizonte, sú pokrievky. Veď práve najcharakteristickejším prvkom okrajov hrncov sú okraje s rebierkom na vnútornej strane,

čo nás núti ho interpretovať ako záchytný bod pre pokrievku. V analyzovanom Súbore I sa vyskytovali i dva drobné jednoduché okraje z pokrievok. V celkovej analýze okrajov ide o totálne mizivé zastúpenie. Domnievame sa, že v drobnom zlomkovitom materiáli sa ich nachádzalo viac, ale neboli identifikované. Materiál z Krásnej nad Hornádom dokladá typologicky najstaršie typy pokrievok (Polla 1986, obr. 116: 1–3). Išlo o misovité nádoby kužeľovitého tvaru so šikmými, nadol sa zužujúcimi stenami. Dno je odsadené od tela, avšak je tenkostenné, na rozdiel od hrubých gombíkovitých drždadiel z neskorého stredoveku. Okraj nádob je odvodený od hrncov – s esovitou profiláciou na vonkajšej strane a žliabkom, resp. šikmým zarovnaním na vnútornej strane. Jeden podobný okraj interpretovaný ako pokrievka pochádza z Mlynskej ul. č. 19 v Košiciach (Luščíková 2009, tab. I: 16). Z Kováčskej ulice v Košiciach je však doložená aj klasická misovitá pokrievka s výrazne odsadeným gombíkovitým drždadlom. Okraj je šikmo zarovnaný, na vnútornej strane so žliabkom (Rusnák 2011, tab. VII: 2).

Absolútne datovanie stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky

Pre chronologické zaradenie stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky môžeme využiť viaceré pramene. Pre zaradenie počiatku horizontu sú dôležité poznatky zo sídlisk s keramikou staršieho horizontu. V krátkom článku o vrcholnostredovekej keramike sme naznačili, že starší horizont vrcholnostredovekej keramiky je prítomný výhradne z objektov zo sídlisk, často lokalít s polykulturným osídlením, a to u osád, ktoré svojimi typmi objektov a celkovým charakterom hospodárskeho systému nadväzujú na včasný stredovek (Uličný 2003, 612). Vznikanie staršej fázy datuje strieborný denár Ondreja II. získaný počas archeologického výskumu predlokačného sídliska v Prešove – polohe Bikoš (Béřeš/Tomášová 1991, 28). Z uvedeného dôvodu začiatok stredného horizontu môžeme zaradiť až do druhej tretiny 13. storočia.

Stredný horizont sa vyskytuje v nálezoch v jadrách dodnes existujúcich obcí a miest, tvorí často najstaršiu zložku keramiky stredovekých obcí so zánikovým horizontom v 15. storočí, a čo je najdôležitejšie, je najstaršou skupinou nálezov získanou z tunajších hradov a hrádkov. Zvlášť dôležité sú nálezy z hrádkov, ktorých vznik môžeme pomerne bezpečne doložiť na základe písomných prameňov. Písomné pramene nám tak umožňujú zaradiť vznik tohto horizontu. Stredný horizont je totižto zastúpený v nálezoch zo šľachtického hrádku Solivar nad Ruskou Novou Vsou vzniknu-

tého v závere 13. storočia (*Uličný 1982, 105*) a čo je dôležité, nachádza sa aj medzi keramikou z hrádku v Hanigovciach, ktorý vznikol až v prvej tretine 14. storočia (*Uličný 1982, 99*). Z vyššie uvedených dôvodov môžeme zaradiť stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky do rámca druhej tretiny 13. prvej tretiny 14. storočia.

Najstaršiu stredovekú kolekciu predmetov z hradu Šariš je možné rovnako spojiť s listinnými prameňmi. Prvá nepriama správa o hrade Šariš je z roku 1247, keď sa spomína comes de Sarus a prvá priama písomná správa o hrade je z roku 1262 (*Uličný 1982, 106*). Najstaršie písomné správy korešpondujú aj s architektúrou najstaršej časti hradu – donjonu, ktorý je možné na základe architektonických detailov zaradiť do druhej polovice 13. storočia (*Mencl 1967, 7–22*).

V chronologicky premiešaných materiáloch z hradu Šariš však nachádzame ojedinele prítomnosť keramiky aj typologicky staršieho charakteru. Typickým príkladom je jednoducho vyhrnuté oblo ukončené ústie na pleciach zdobené vrypami a viacnásobnými vlnovkami (tab. IX: 10). Osídlenie vrcholu hradného kopca v období 12. a v prvej tretine 13. storočia však nemožno za súčasného stavu poznania plne potvrdiť prostredníctvom výplne objektov, resp. kultúrnych vrstiev z tohto horizontu. Život na lokalite od druhej tretiny 13. storočia je naproti tomu dokumentovaný tisíckami črepov z nádob nachádzaných na hornom hrade, ako aj plochách na nádvorí, ktoré v súčasnosti predstavujú najväčší súbor stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky v priestore severovýchodného Slovenska.

CHARAKTERISTIKA MLADŠIEHO HORIZONTU VRCHOLNOSTREDOVEKEJ KERAMIKY

Pri spracovávaní keramiky z hradu Šariš sa najmä v chronologicky zmiešaných celkoch objavovali nálezy, ktoré tvorili spojivo medzi vrcholnostredovekou a neskorostredovekou keramikou. Až materiál zo sondy XVIII/78 (Súbor II) poukázal, že je možné podať charakteristiku tohto úseku, ktorý sme nazvali mladším horizontom vrcholnostredovekej keramiky.

Pre mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky je charakteristická keramika akoby zmiešaného charakteru. Okrem prvkov charakteristických pre vrcholný stredovek (obtáčanie nádob, rytá výzdoba) sa začínajú vyskytovať nové prvky, ktoré sa následne naplno rozvíjajú v neskorom stredoveku (snaha o dokonalejší výpal, rebrovanie na pleciach nádob, nárast stolovej keramiky).

V technológii výroby sledujeme kontinuálne užívanie finálnej úpravy nádob formou obtáčania na pomaly rotujúcom kruhu. Zdá sa, že v tomto období však prenikajú znalosti o formovaní nádob formou vytáčania na rýchlorotujúcom kruhu.

Úlomky z hradu Šariš poukazujú na prevažujúce obtáčanie nádob. Nádoby boli v drvivej väčšine prípadov z hrnčiarskeho kruhu strhávané, o čom svedčia drsné dna po podsýpke. Ojedinele na dnách zaznamenávame aj naďalej plastické značky. Značky sú zväčša slabo čitateľné. Neodlišujú sa od značiek stredného horizontu. Najpočetnejšie zastúpený je kolesovitý motív s jednoduchými priečnikmi vo forme kríža, resp. s hustejšou sieťou priečnikov (tab. XII: 8, 10, 12; XIII: 8, 10, 12; XIV: 6, 9). Pri niektorých značkách chýba kruhové pole (tab. XIV: 12; XV: 11; XVI: 3, 5, 12; XVII: 10). V jednom prípade sa vyskytuje zložitejší geometrický motív v kruhovom poli tvorený krížením troch rovnobežných priečok, doplnených v nárožiach ďalšími diagonálnymi priečkami (tab. XIV: 10). Ojedinele sa vyskytla značka tvorená dvoma kružnicami (tab. XIV: 7). V Súbore II má 9 % zlomkov z dien stopy po zrezaní. Aj keď časť úlomkov možno súvisí so sekundárnym znečistením súboru z vrchných vrstiev následkom prírodných činiteľov (činnosť hlodavcov), časť zrezávaných nádob zrejme súvisí už s týmto horizontom. Používanie zrezávania nádob najmä u pohárov je zaznamenaný v keramike 14. storočia z Košíc (*Rusnák 2009, 93*). Z Košíc je z východoslovenského prostredia doložené aj najstaršie používanie glazúr.

Hrúbkou črepu či materiálom sa mladší horizont výraznejším spôsobom nelíši od predchádzajúcej fázy. V kuchynskej keramike je v mase hrnčiarskej hliny prítomná naďalej drobná prímes kremičitých kamienkov. Naproti tomu pri stolovej keramike evidujeme jemne plavený materiál. Čiastkové zmeny môžeme pozorovať vo vypálení. Už len pri necelej polovici nádob evidujeme snahu o redukčný výpal. Ten však naďalej nie je plne zvládnutý vzhľadom na nižšiu teplotu vypálenia a nedostatočné zamedzenie prístupu vzduchu. Drvivá väčšina nádob je vypálená do hnedo-sivých až sivo-hnedých odtieňov, len vo výnimočnom prípade nachádzame tvrdo vypálené črepy sivej farby. Rastie však počet oxidačne vypaľovaných nádob dosahujúcich v Súbore II takmer už tretinový podiel. Vo farbe nádob nachádzame najčastejšie červeno-hnedé a červené odtiene. Podobne ako v strednom horizonte sa často stretávame s tmavým jadrom a červeným povrchom. Výrazne narastá však aj podiel svetlej keramiky (v Súbore II až 20 %), čo súvisí najmä so všeobecným rozšírením jemnej stolovej keramiky.

Hrncovité nádoby

Hrnce tvoria stále najpočetnejšiu skupinu nádob, ich zastúpenie je oproti strednému horizontu však o čosi nižšie. V Súbore II sme s okrajmi hrncovitých tvarov spojili už len 85% fragmentov. Celkový tvar nádob však nemožno sledovať pre zlomkovitý materiál. Zdá sa však, že podobne ako v predchádzajúcom horizonte, prevládajú hrnce s najväčšou vydutinou v hornej polovici výšky nádob. Maximálny priemer v najväčšej vydutine je často výrazne väčší oproti priemeru ústia. Priemer ústia sa pohybuje najčastejšie medzi 15–20 cm. Hrnčeky sú vzácnejšie. Telo sa postupne zužuje v dno, vyskytujú sa však aj mierne odsadené dná. Prechod v dno na vnútornej strane je buď plynulý (tab. XV: 2, 4), výnimočne aj ostrý (tab. XV: 6, 8). Materiál z Košíc poukazuje aj na výskyt menších širokých hrncov misovitého tvaru (*Rusnák 2009*, tab. 25: 1). Hrnce vyrábané z tradičnej hrncárskej hliny boli vypaľované redukčne, o niečo menej oxidačne. Len u 11% hrncovitých okrajov Súboru II bola registrovaná keramika svetlých odtieňov.

Rovnako aj v mladšom horizonte nájdeme hrnce nezdobené ako aj zdobené. Vo výzdobe sledujeme kontinuálny vývoj s keramikou 13. storočia. I naďalej sú charakteristickým výzdobným motívom jednoduché ryhy, často vo forme závitnice (tab. XII: 13; XIII: 1). Pomerne častým výzdobným prvkom však už je aj rebrovanie na pleciach nádob (tab. XII: 7; XIII: 2; XIV: 3–5, 8). Z predchádzajúceho horizontu naďalej prežíva výzdoba jednoduchými rytými vlnovkami často spojenými s ryhami (tab. XII: 3; XIII: 5, 7; XIV: 11; XV: 7, 10) a výzdoba nechťovitými vrypami rovnako spojenými s ryhami (tab. XII: 1; XIII: 9). Na hrncoch sme nezaznamenali prítomnosť kolokovaného ornamentu, ktorý sa začína presadzovať vo výzdobe stolovej keramiky.

Najpočetnejšie typy okrajov

Najdôležitejším chronologickým ukazovateľom zostáva i naďalej ukončenie ústí. V mladšom horizonte sú naďalej najpočetnejšími okraje typov A, C a G. Ich postavenie sa však posilnilo, čo môžeme vidieť vo viac ako tri štvrtinovom podiele medzi okrajmi Súboru II. Poukazuje to nielen na ústup niektorých archaickejších typov, ale aj o akúsi štandardizáciu výroby. Takmer polovica hrncov bola ukončená esovite rímsovite profilovaným okrajom typu A na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom. Staré varianty s ostrou profiláciou charakteristické pre stredný horizont ustupujú

do úzadia (tab. XII: 1). Oveľa častejšími sa stávajú prechodné varianty s plynulejšou profiláciou (tab. XII: 3, 5, 7, 11, 13; XIII: 1, 5). V menšej miere sa začínajú objavovať i mladé varianty s výraznejšie vyhrnutým pretiahlym ústím a nevýraznou profiláciou (tab. XII: 2, 4, 6), ktoré prechádzajú do náplne neskorostredovekej keramiky. Ojedinele sme zaznamenali v Súbore II aj výrazne rímsovite profilovaný derivát A1.

Druhým najpočetnejšie zastúpeným typom okraja podľa analýzy Súboru II je rímsovite profilovaný okraj typu C, na vnútornej strane so šikmým zarovnaním. Staré ostro profilované varianty sa vyskytujú už zriedka. Najpočetnejšie sú prechodné varianty s plynulejšou profiláciou (tab. XIII: 2, 4, 6; XIV: 5, 8). Okrem nich sa začínajú objavovať mladé varianty s vyhrnutým plynulejším ústím a nevýraznou profiláciou (tab. XIII: 7, 11), ktoré pokračujú aj v keramike 15. storočia. Niektoré okraje sa približujú príbuznému typu H (tab. XIII: 9; XIV: 3), charakteristickému vodorovným zarovnaním ukončenia okraja. Ojedinele sa objavuje aj výrazne rímsovite profilovaný derivát C1.

Hrnce s nahor vyťahnutými profilovanými okrajmi typu G s vodorovne zarovnanou plochou na vnútornej strane so žliabkom sú tretím najpočetnejším typom okrajov hrncov. Oproti predchádzajúcemu horizontu ich podiel len mierne klesá (na 12%). Najvýraznejšie sa uplatňuje variant s výrazne nahor vyťahnutým ústím (tab. XIV: 1, 11). Ojedinele sa objavuje derivát G1 s výrazným rebierkom na vonkajšej strane.

Sprivedné typy okrajov

K minoritne zastúpeným okrajom môžeme priradiť okraje typu H a N, doložené necelou desatinou predmetov. Okraje typu H sú priamym genetickým nástupcom okrajov typu G, takže v materiáli sa nachádzajú aj prechodné ťažko zaraditeľné exempláre. Pre tento typ je charakteristická esovitá profilácia na vonkajšej strane, vodorovne zarovnaná plocha a žliabok na vnútornej strane. Charakteristickým sa stáva nábeh na rozšírenie okraja a tým rozšírenie zarovnanej plochy. Medzi rímsovite profilovanými okrajmi typu H sú jednak ostro profilované exempláre (tab. XV: 10), ale objavujú sa i slabšie profilované kusy (tab. XIV: 4), ktoré pokračujú aj v keramike neskorého stredoveku. Zaujímavé je mierne posilnenie mierne zhrubnutého oblo ukončeného okraja N na vnútornej strane so žliabkom, ktorý má hojné uplatnenie v následnom neskorom stredoveku. V Súbore II bol však doložený zväčša len značne fragmentárnymi kúskami.

Ojedinele zastúpené typy

Skôr vzácne (spolu necelým desatinovým podielom) sú hrnce mladšieho horizontu ukončené okrajmi typov I, K, B, J, D, M, L a E. Rímsovite profilované okraje typu B so šikmo zarovnaným ukončením na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom majú na rozdiel od stredného horizontu plynulejšiu profiláciu (tab. XIII: 3). Ojedinele sa ešte objavujú okraje typu D so šikmo zarovnanou plochou na vonkajšej a profiláciou na vnútornej strane (tab. XV: 7). So starého horizontu dožíva aj jednoducho vyhrnutý okraj typu E, na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom.

Esovite profilované, oblo ukončené okraje typu I na vnútornej strane so žliabkom boli ojedinele zastúpené v strednom horizonte a rovnako sa ojedinele vyskytujú aj v mladšom horizonte. Vzácne vystupuje aj ich derivát I2 s výrazne vystupujúcou líštou (tab. XIV: 2; XV: 9).

Rovnako zo stredného horizontu prechádza i nahor vyťahnutý okraj typu J so zarovnaním na vonkajšej strane, s vodorovnou plochou ukončenia a žliabkom na vnútornej strane. Z neho vychádza okraj typu K s rozšírenou časťou ukončenia na vonkajšej strane s plynulejším priebehom bez lomu. Vzácne sa objavujú okraje so šikmým zarovnaním na vonkajšej strane (smerom von – L, smerom do vnútra – M) a žliabkom na vnútornej strane. Okraje typu K a M majú pokračovanie v náplni neskorostredovekej keramiky.

Ostatné typy okrajov v Súbore II súviseli výlučne s ojedinelými drobnými okrajmi mladšieho znečistenia.

Naznačená škála hrncovitých nádob svedčí teda o kontinuálnom vývoji od stredného horizontu. K zmenám možno priradiť snahu o dokonalejšie vypálenie a vo výzdobe presadzujúce sa rebrovanie na pleciach nádob. Len malé rozdiely sledujeme v podiele zastúpenia jednotlivých typov ústí. Naďalej prevládajú okraje na vnútornej strane členené rebierkom, resp. šikmým zarovnaním a nahor vyťahnuté okraje. Oproti strednému horizontu však možno badať ústup od ostrej profilácie a smerovanie k plynulejšie profilovaným tvarom. Ustupujú typy D, E, F a J. Naproti tomu medzi slabo zastúpenými typmi narastajú okraje L a N, ktoré nájdu hojné uplatnenie v neskorostredovekej keramike.

Hrnce mladého horizontu majú početné analógie v priestore východného Slovenska. Oveľa zriedkavejšie ich však nájde v uzavretých nálezových celkoch. Na hornej Toryse k šarišským hrncom sú blízke črepy získané z hrádka v Brezovičke, ktoré sme zaradili kdesi na prelom stredného a mladšieho

horizontu vrcholnostredovekej keramiky (*Uličný 2002*, 209). Takmer výlučne sú zastúpené profilované ústia hrncov. Typologicky mladší horizont nepochybne z priebehu 14. storočia bol získaný z Lipian (*Uličný 2000b*, 143). Zaujímavá je väčšia koncentrácia profilovaných okrajov ukončených šikmo zarovnanou plochou, na vnútornej strane so žliabkom, resp. šikmým zarovnaním. Materiál poukazuje na zmeny vo výzdobe, kde popri tradičným ryhám, vlnovkám a vrypom častejšie pristupujú husté ryhy prechádzajúce do rebrovania. Niekoľko úlomkov hrncov materiálom sa hlásiacich do mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky sme registrovali aj medzi nestratifikovanými nálezmi z Kamenického hradu (*Uličný 2005*, tab. I: 1, 4) a Hanigovského hradu (*Uličný 2000a*, obr. 92: 4, 8). Novými fondmi pre poznanie keramiky 14. storočia sú najnovšie výskumy v Prešove a Bardejove (dosiaľ nepublikované).

Reprezentantov mladšieho horizontu nájdeme aj v materiáli susediaceho spišského regiónu. Obdobné hrnce nachádzame napr. v Zalužanoch (*Polla 1962*, obr. 99: 8, 10, 12). Mladší horizont tvorí najstaršiu súčasť materiálu inak prevažujúcej neskorostredovekej zbierky so zaniknutej stredovekej obce Scheuerberg v katastri Slovenskej Vsi (*Giertlová 2003*, obr. 21: 9). Do náplne keramiky mladšieho horizontu sa hlási aj výrazne poddatovaný súbor zo zahľbeného príbytku vo Veľkom Slavkove, na čo poukazujú značne vyvinuté profilované okraje plynulejšieho priebehu (*Ruttkay 1969*, obr. 5). Podobne ako v materiáli z Lipian i tu vo väčšom množstve nachádzame profilované okraje ukončené šikmým zarovnaním. V košickom regióne hrnce typologicky blízke mladému horizontu nájdeme napr. v súboroch z Krásnej nad Hornádom (*Polla 1986*, obr. 99: 13). Nové pramene priniesli výskumy z historického jadra Košíc. Z areálu Dominikánskeho kláštora pochádza rekonštruovaný baňatejší hrniec zdobený na pleciach rebrovaním. Okraj je profilovaný, na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom (*Béřeš/Uličný 1998*, tab. I: 1). Do 14. storočia sa hlási zachovaný celý hrniec z Kováčskej ulice v Košiciach. Išlo o stavebnú obeť zamurovanú v základových konštrukciách domu (*Rusnák 2011*, tab. XII). Pomerne baňatý hrniec má drsné dno so značkou s tradičným motívom kríža v kruhu. Na tele je zdobený jednoduchými ryhami. Profilovaný okraj na vnútornej strane so šikmým zarovnaním patrí k typologicky prechodným typom. Mimoriadne zaujímavý je z predmetnej lokality nálezový súbor z kontextov spätých so zánikovým horizontom domov v súvislosti so založením kláštora na prelome 14. a 15. storočia. Medzi fragmentmi hrncov zdobe-

ných rebrovaním výrazne prevažujú profilované okraje na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom, resp. so šikmým zarovnaním s profiláciou charakteristickou pre mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky. Popri nich sa vyskytujú typologicky už neskorostredoveké tvary (*Rusnák 2011*, tab. XIV: 3, tab. XVI: 1). Na tomto materiáli môžeme vzácnym spôsobom vidieť pozvoľný vývoj smerujúci k neskoršej neskorostredovekej keramike 15. storočia.

Fľaše, džbány, krčahy a poháre

Jednou z najcharakteristickejších črt mladšieho horizontu je masový nárast používania stolovej keramiky – džbánov, krčahov, fliaš a pohárov, zastúpených už okolo 10 % v skúmanej vzorke okrajov. Stolová keramika bola vyrábaná z omnoho jemnejšieho materiálu. Tri štvrtiny nádob patriacich k stolovej keramike patrí k svetlej keramike. Táto skutočnosť sa podieľala výrazne na celkovom náraste používania bielej keramiky. Menšia časť nádob z farebných hĺn je vypálená v oxidačnej atmosfére do červených a červeno-hnedých odtieňov. Len v menšej miere sa vyskytujú hnedo-sivé nedostatočne vypálené exempláre.

Pre značne zlomkovitý materiál je oveľa ťažšie charakterizovať celkové tvary a proporcie stolovej keramiky. Fľaše, typický stolový riad stredného horizontu, sa v období mladšieho horizontu postupne vytrácajú. Ide naďalej o štíhlejšie, prípadne baňatejšie nádoby ukončené úzkym hrdlom s rímsovite profilovaným okrajom typu c1 (tab. XVII: 6). V oveľa výraznejšej miere boli prítomné džbány a krčahy. Najčastejšie sa vyskytuje typ väčšieho džbánu rozmermi blížiacemu sa hrncu s pomerne širším dnom (tab. XVII: 13), baňatým telom s najväčšou vydutinou v hornej časti nádoby a vysokým, mierne, či výraznejšie roztvoreným ústím. Z okraja vyrastá zväčša pomerne široké prežliabnuté ucho. Vyskytujú sa však aj menšie štíhlejšie džbány a krčahy s užšou nôžkou (tab. XVII: 12). V Súbore II výrazne prevyšovali úlomky džbánov nad krčahmi (tab. XVI: 7). Aj v mladšom horizonte evidujeme kontinuálny výskyt výrazne tenkostenných exemplárov (tab. XVI: 10).

Priemer ústia u džbánov a krčahov sa pohybuje najčastejšie medzi 8–15 cm. Výzdoba džbánov je omnoho pestrejšia oproti hrncom. Podobne ako pri hrncoch i na pleciach stolovej keramiky je aplikovaná rytá výzdoba, najčastejšie vo forme rýh, resp. rebrovania. Postupne presadzujúcim výzdobným prvkom džbánov sa však stáva aj kolkovanie (tab. XVI: 4, 8, 11). Ojedinele sme sa stretli v súbore s prevažujúcou vrcholnostredove-

kou keramikou aj s črepom s viacnásobnou rytou vlnovkou (tab. XVI: 1). Nemožno však vylúčiť, že tento tvrdo vypálený črep tvorí znečistenie z neskorého stredoveku. Vzhľadom k tomu, že stolová keramika bola vyrábaná v drvivej prevahe vo svetlom materiáli, veľmi častým výzdobným prvkom je aj maľovanie červenou, resp. červeno-hnedou hlinkou. Ide zväčša o rôzne geometrické motívy tvorené pásmi a vlnovkami (tab. XVI: 2, 9, 10; XVII: 6, 13).

Ústia džbánov sú ukončené rímsovite profilovanými okrajmi typu c1 na vnútornej strane členenými zväčša šikmým zarovnaním (tab. XVI: 6–8, 10, 11). Ojedinele sa vyskytuje jednoduchší rímsovite profilovaný okraj c2 na vnútornej strane len s menším žliabkom (tab. XVI: 9).

Ku stolovej keramike zo Šariša môžeme uviesť viaceré analógie. Na prežívanie úzkych fliaš poukazujú nálezy z hrádku v Brezovičke (*Uličný 2002a*, obr. 162: 2, 8). V spišskom materiáli nachádzame ústie džbánu/krčahu s rebrovaným okrajom z Veľkého Slavkova (*Ruttkay 1969*, obr. 3: 5). Zdá sa, že početnejšie úlomky z maľovanej stolovej keramiky pochádza z Obišoviec, kde sa vyskytovali ústia ako džbánov tak aj krčahov (*Polla 1964*, obr. 9; 10). Úlomky džbánov aj s kolkovanou výzdobou sú doložené z kontextov prelomu 14. a 15. storočia z Kováčskej ulice v Košiciach (*Rusnák 2011*, tab. XIII: 2–5).

Výnimočne drobnú stolovú keramiku zastupujú aj drobné malé hrnčeky, či džbány (tab. XVII: 9). Novým všeobecne používaným typom nádob medzi stolovou keramikou v mladšom horizonte sú však poháre. Poháre mladšieho horizontu sú reprezentované predovšetkým pomerne štíhlymi exemplármi s úzkou nôžkou, vajcovitým telom a roztvoreným ústím, niekedy aj s malou výlevočkou (tab. XVII: 8, 11). Priemer ústia sa pohybuje najčastejšie medzi 6–8 cm. Jednoducho roztvorené okraje patria všetky k typu a. Výzdoba pri pohároch je značne striedmejšia, tvorená len rebrovaním na pleciach (tab. XVII: 11). Úlomok dna pohára je doložený v materiáli z Lipian (*Uličný 2000b*, obr. 93: 9). Výraznejšie sú poháre doložené v keramických zbierkach z Košíc, najmä zo súboru pri Dóme sv. Alžbety (*Rusnák 2009*, tab. 22).

V keramickom súbore z hradu Šariš s prevahou keramiky mladšieho horizontu sa vyskytol aj okraj z loštického pohára (tab. XVII: 7). Pochádza zo začisťovania ohniska s prevažujúcou vrcholnostredovekou keramikou. Pod ohniskom sa nachádzala vrstva Súboru I. Nad ohniskom sa však vyskytoval chronologicky zmiešaný materiál z vrcholného až neskorého stredoveku. Domnievame sa preto, že tento črep patrí skôr

až do neskorého stredoveku, pričom prepadol do nižšie položenej stratigrafickej jednotky následkom prírodných činiteľov.

Početné analógie k stolovej keramike z hradu Šariš sú aj z ďalších publikovaných stredovekých lokalít (Zalužany, Krásna), kde však v kresebnom materiáli ich nevieme oddeliť od neskorého stredoveku.

Kahance, pokrievky

V skúmanom Súbore II sa nám nepodarilo identifikovať väčšie misovité nádoby. S určitosťou však pokračujú v mladšom horizonte malé mištičky a kahance, ktoré patrili naďalej k bežnej výbave domácnosti. Rovnako ako v strednom horizonte sú ich okraje ukončené jednoducho vyhrnutým okrajom na vnútornej strane s rebierkom, resp. šikmým zarovnaním (tab. XVII: 1–5).

Posledným, najmenej zastúpeným typom nádob v keramike mladšieho horizontu, sú pokrievky. Ide v podstate o misovité nádoby kuželovitého tvaru ukončené mierne odsadeným gombíkom. Okraj je jednoduchý, členený menším žliabkom na vnútornej strane (tab. XV: 1). Kontinujú okraje ukončené profilovaným koncom (tab. XV: 3, 5). Materiál z hradu Šariš poukazuje na nástup pokrievok s výraznejšou profiláciou tela s nábehom k zvonovitému tvarom. V materiáli z Lipian je ešte zastúpený archaickejší tvar pokrievky bez výraznejšej profilácie tela (*Uličný 200b*, obr. 93: 12).

V súboroch z prelomu 14. a 15. storočia z Kováčskej ulice v Košiciach pochádzajú rovnaké pokrievky s profiláciou na vnútornej strane okraja. Prezentované pokrievky poukazujú na kuželovité až zvonovité formy s jasne oddeleným gombíkom, avšak ešte miestami s prežívaním rímsovitej profilácie okraja (*Rusnák 2011*, tab. XVII).

Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky je pomerne nedávno klasifikovaným úsekom vo vývoji hrnčiarstva, ktorého materiálnu náplň ešte plne nepoznáme. Tento pomerne krátky časový úsek tvorí spojovací článok medzi vrcholnostredovekou a neskorostredovekou keramikou. Celým svojím charakterom sa hlási ešte k vrcholnostredovekému hrnčiarstvu. Týka sa to prevažujúceho formovania nádob a strhávanía z hrnčiarskeho kruhu, typov okrajov a výzdoby. Nové prvky, ako napr. rebrovanie na pleciach nádob, dokonalejší

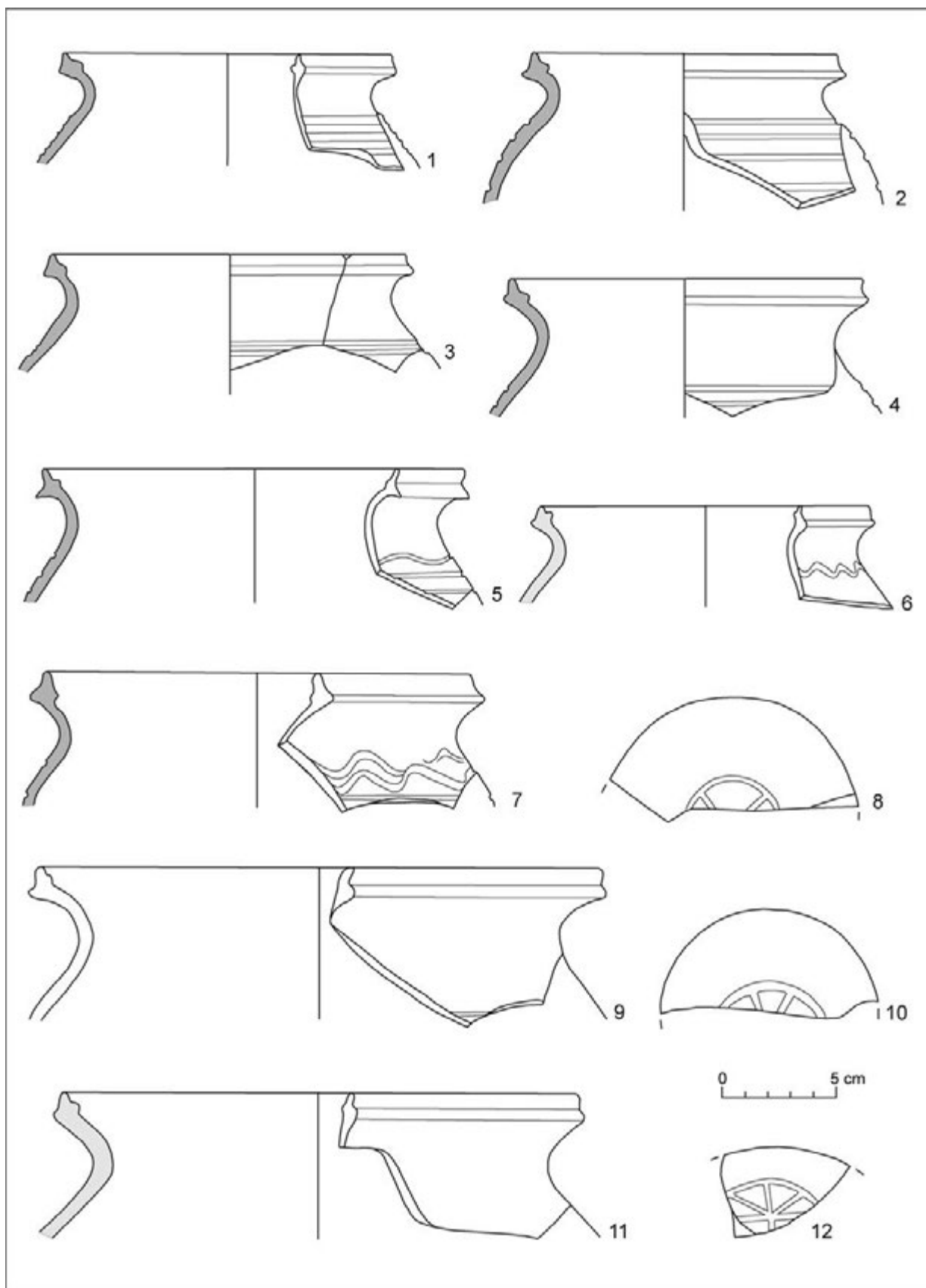
výpal v oxidačnej atmosfére a najmä masový nárast stolovej keramiky (najmä džbánov a pohárov) a ostatných foriem nádob (kahance, pokrievky) však už naznačujú nové vývojové tendencie, ktoré sa plne presadia v keramike neskorého stredoveku.

Absolútne datovanie mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky

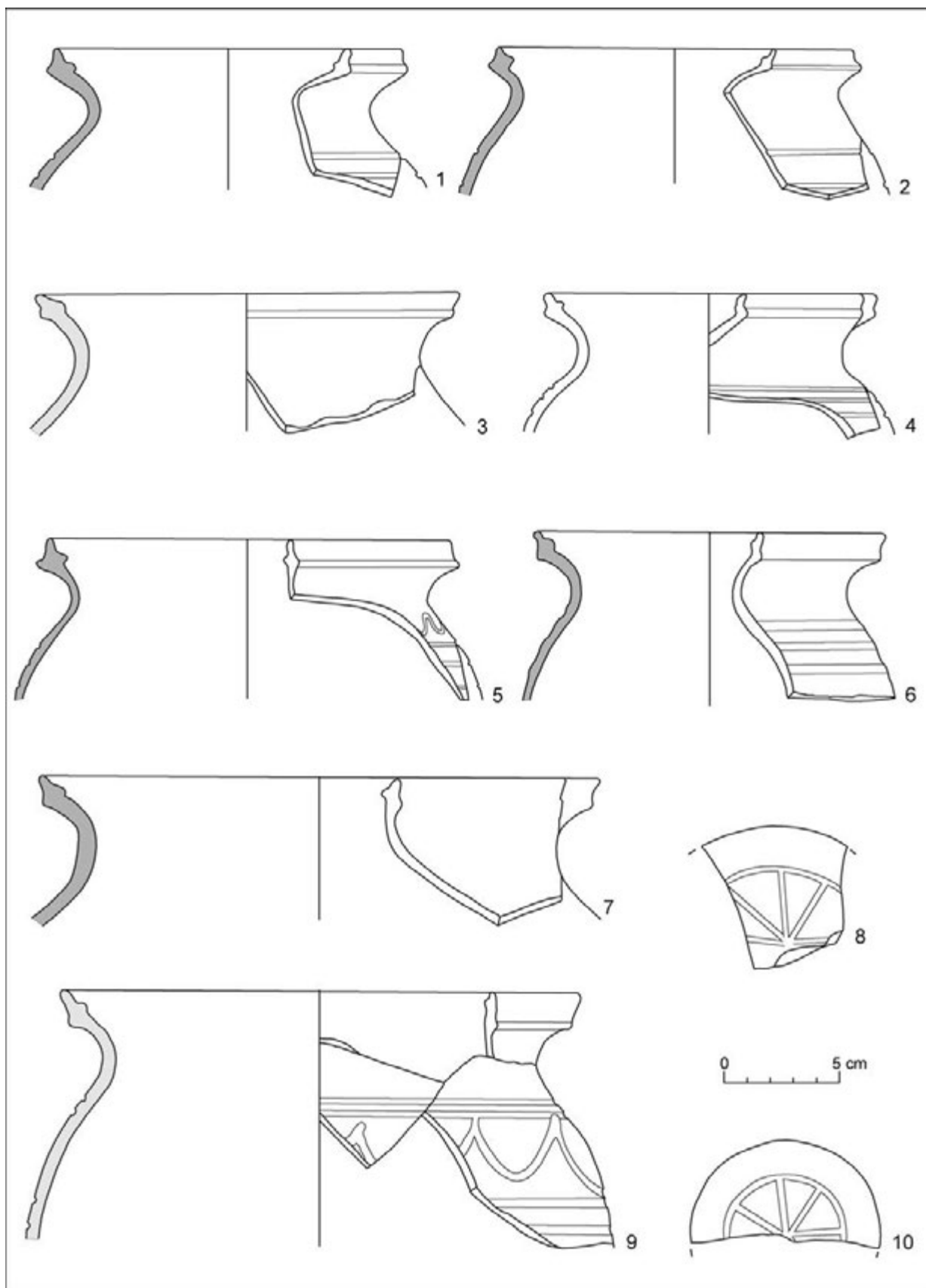
Pri časovom vymedzení mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky sa už nemôžeme oprieť takými pevnými chronologickými bodmi ako v predchádzajúcom období. Vo vyššie podanom texte sme preukázali, že s pamiatkami stredného horizontu sa stretávame ešte v prvej tretine 14. storočia. Týmto máme aspoň nepriamo zachytený počiatok plne sformovaného mladšieho horizontu v druhej tretine 14. storočia.

Bohužiaľ, v súčasnosti máme len približné oporné body pre určenie konca tohto horizontu, a teda nástupu neskorostredovekej keramiky. Väčšina analogických nálezov totižto pochádza z lokalít s kontinuálnym osídlením aj v neskorom stredoveku. Mimoriadne dôležité sa javia preto zachytené situácie z Kováčskej ulice v Košiciach. Tunajšie obytné stavby zanikajú v súvislosti so založením františkánskeho kláštora, ktorý vzniká niekedy medzi rokmi 1383–1401 (*Rusnák 2011*, 150). Keramický materiál súvisiaci so zánikom horizontom obytných domov má silné znaky ešte vrcholnostredovekej keramiky, avšak v menšej miere sú prítomné aj prvky nastupujúcej neskorostredovekej keramiky. Do kontextu písomných správ zapadá aj nález denáru kráľovnej Hedvivy (1384–1386). Na základe toho môžeme predpokladať vyznievanie mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky ešte na prelome 14. a 15. storočia. Nápomocnými nám tak môžu byť aj analógie zo stredného Slovenska, kde nová etapa vo vývoji hrnčiarstva je datovaná rovnako na prelom 14. a 15. storočia (*Hoššo 1985*, 221–229). Plne sformovaná neskorostredoveká keramika existuje zaiste v druhej tretine 15. storočia, ako to dosvedčujú nálezy z bratríckych pevností.

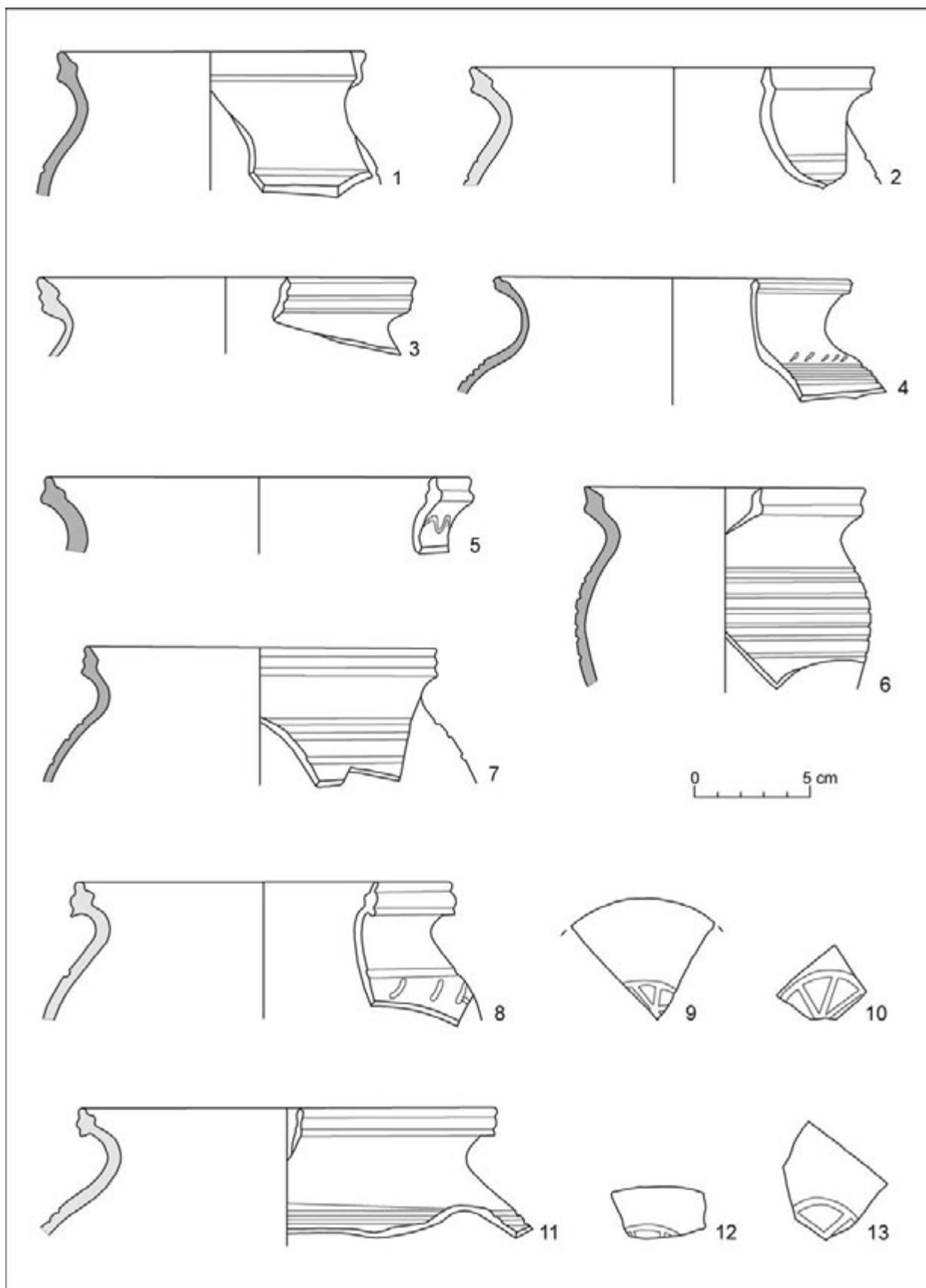
Vzhľadom na vyššie uvedené, datujeme mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky v rozmedzí od druhej tretiny 14. storočia až prelom 14. a 15. storočia.

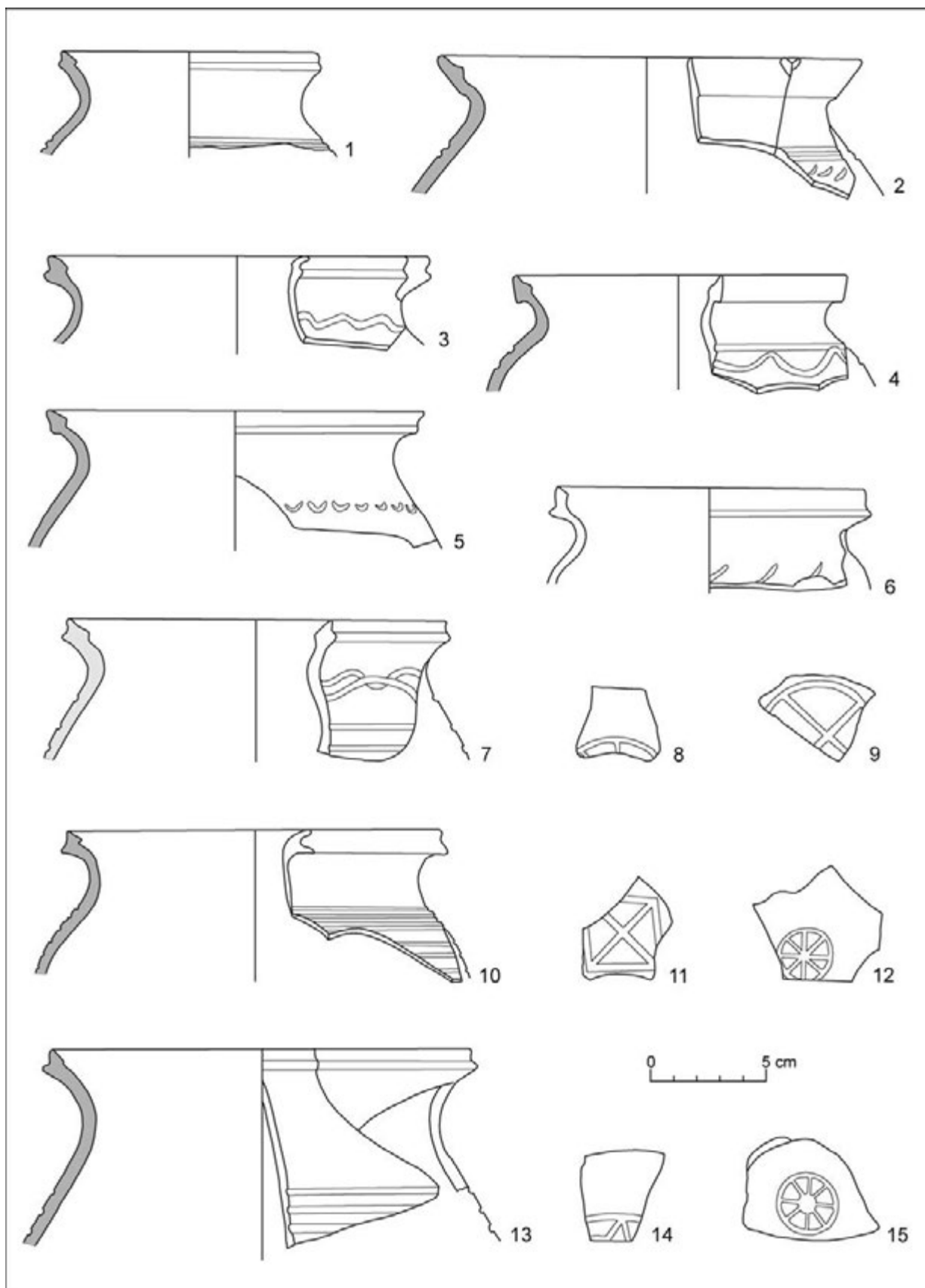
Tab. I. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

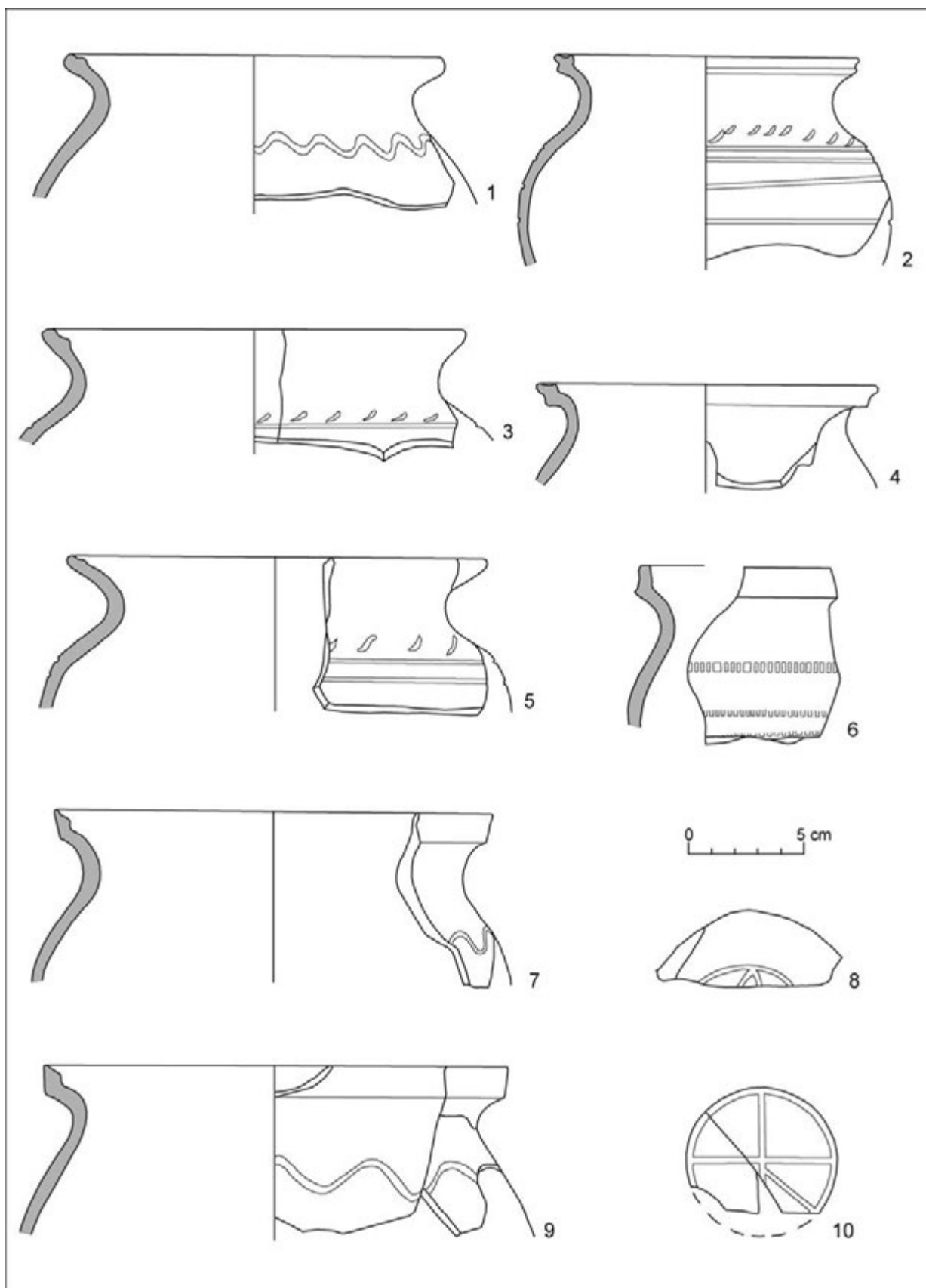
Tab. II. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

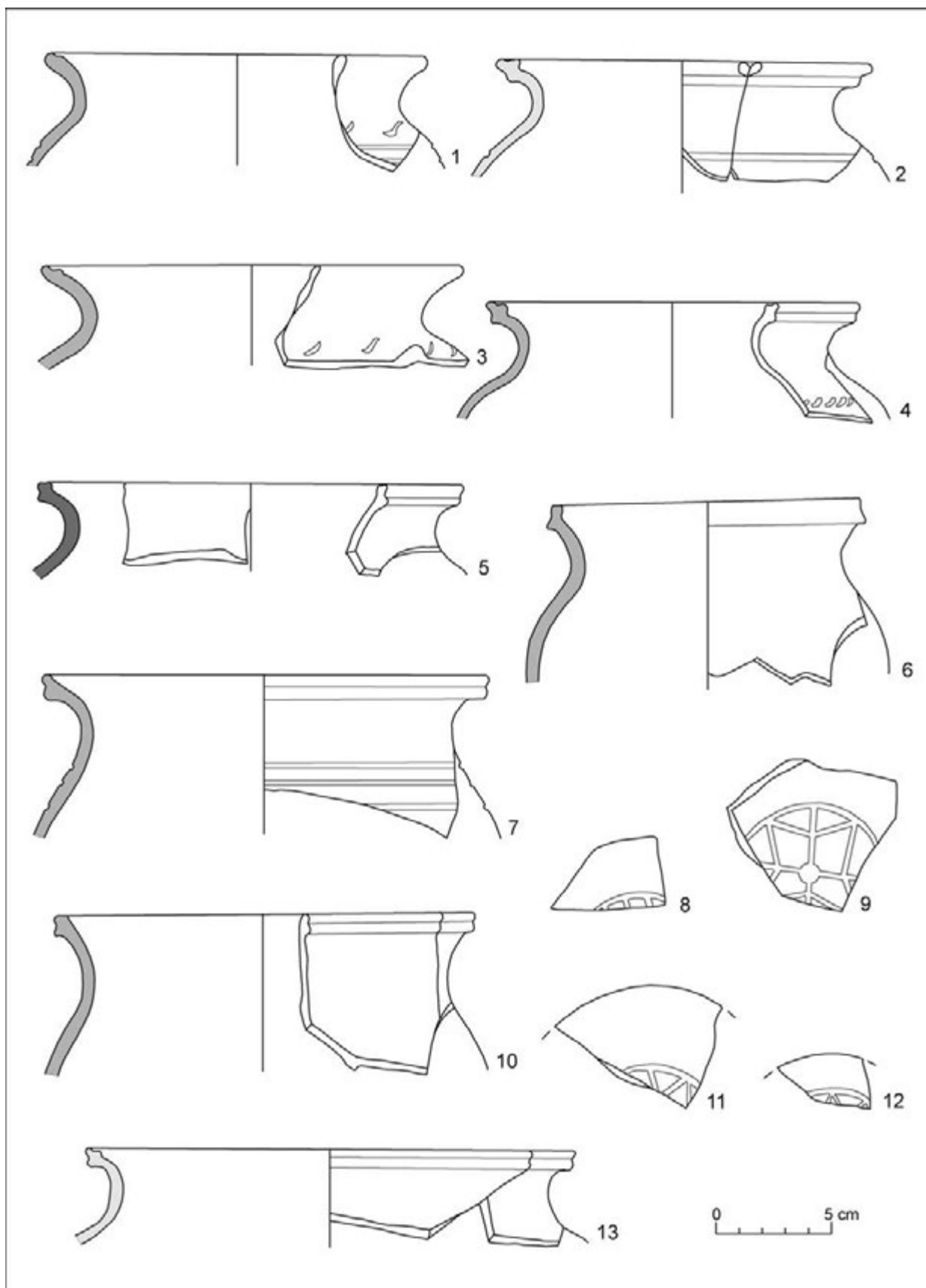
Tab. III. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

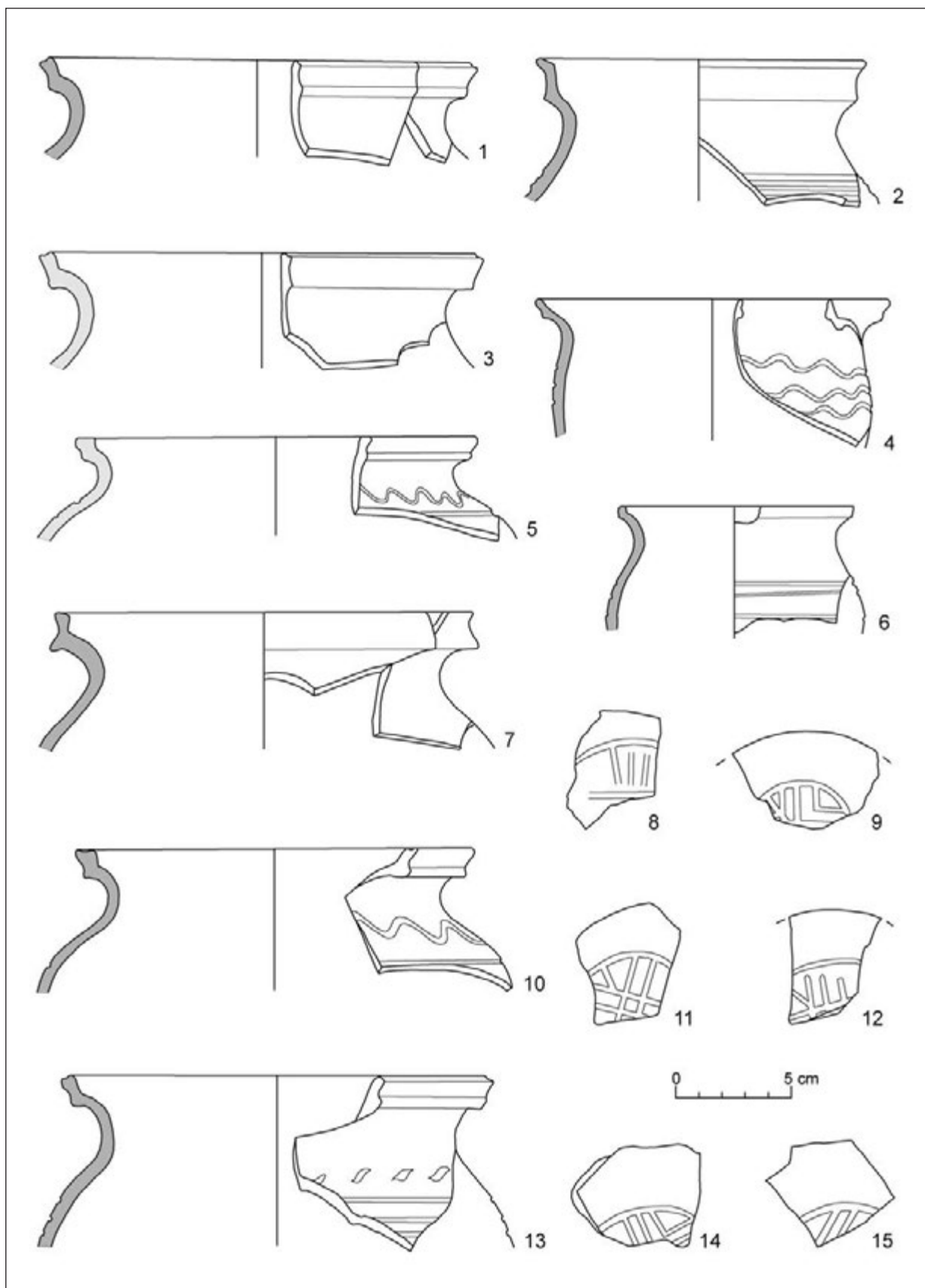
Tab. IV. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

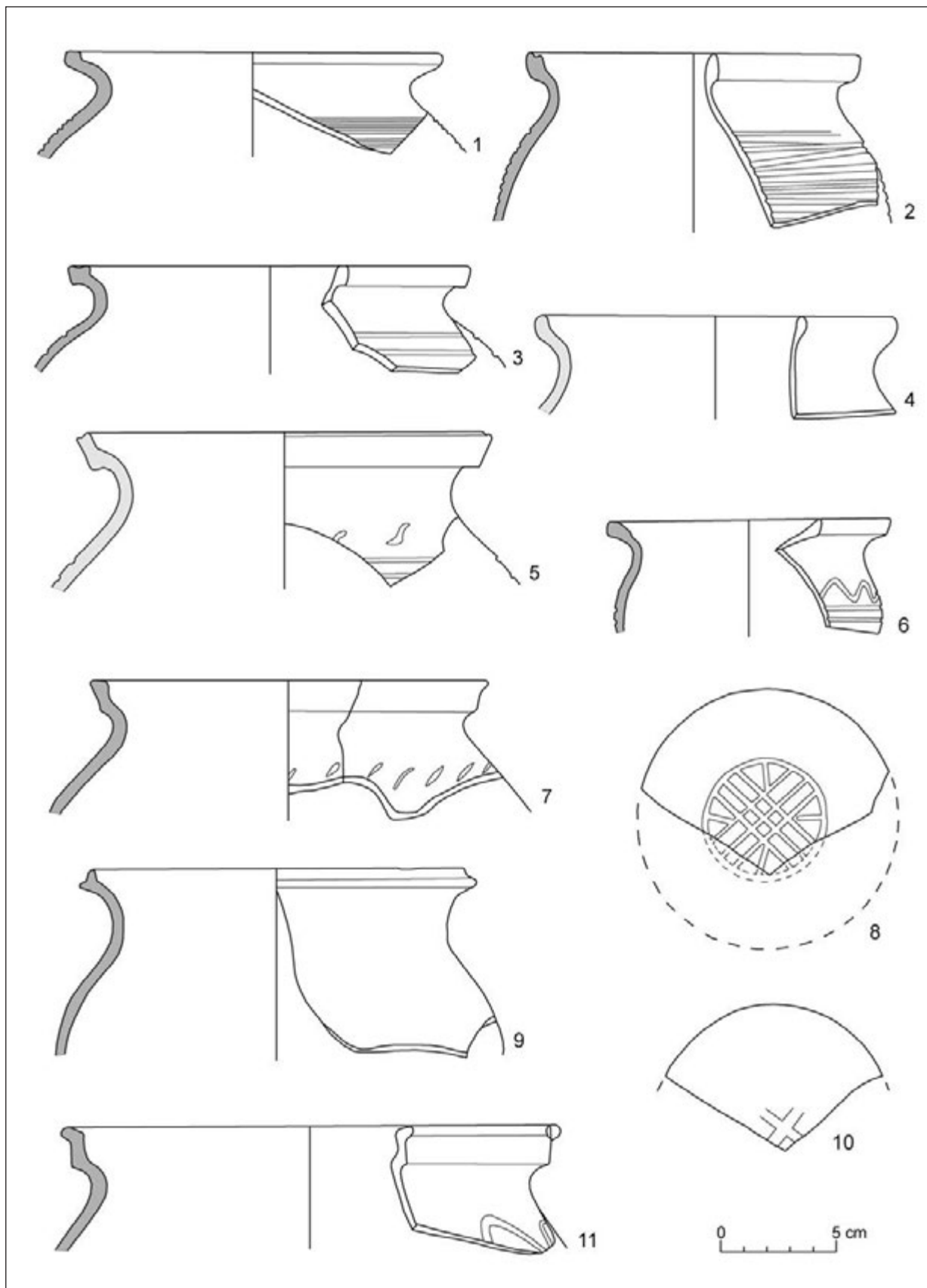
Tab. V. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

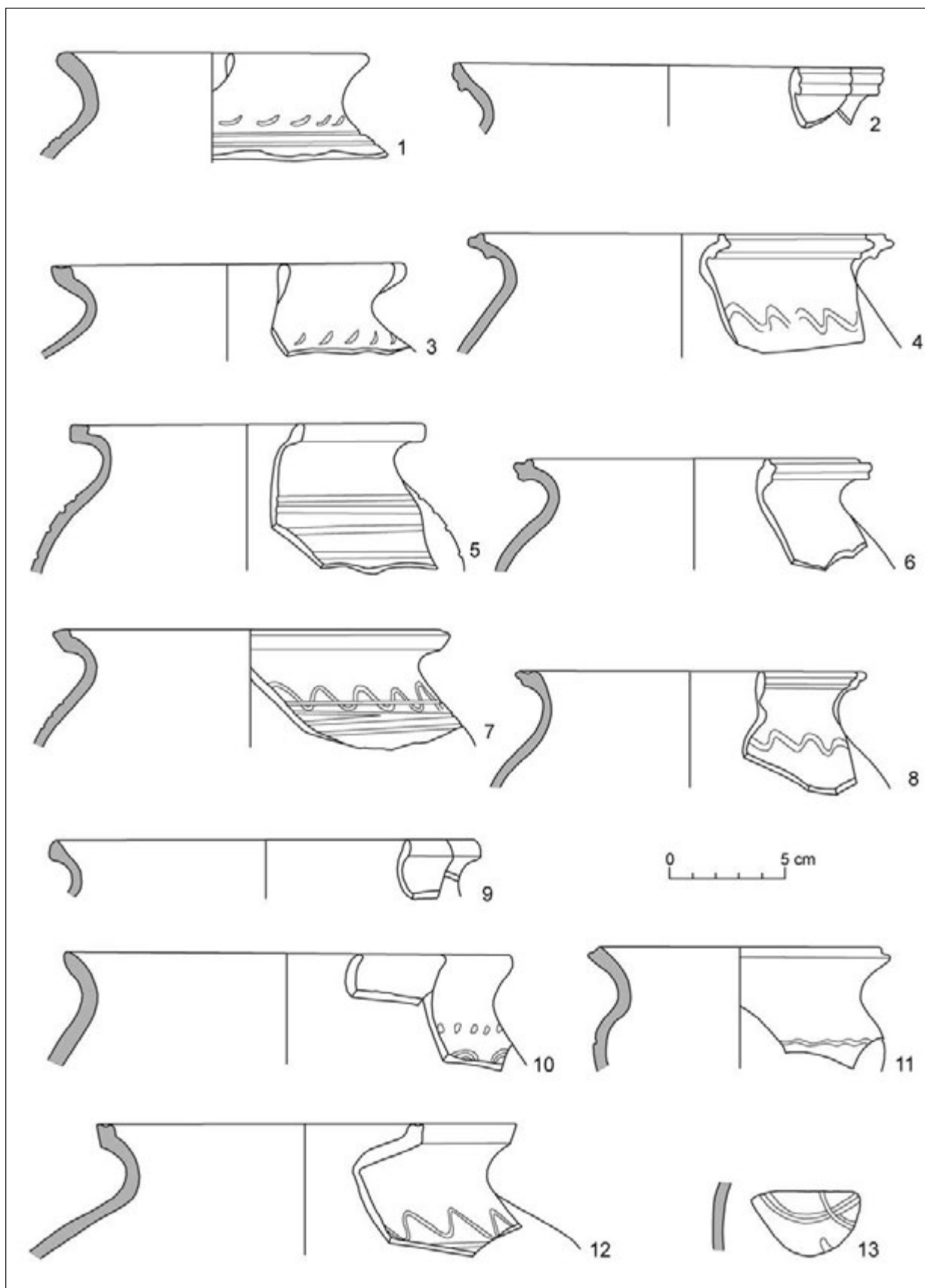
Tab. VI. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

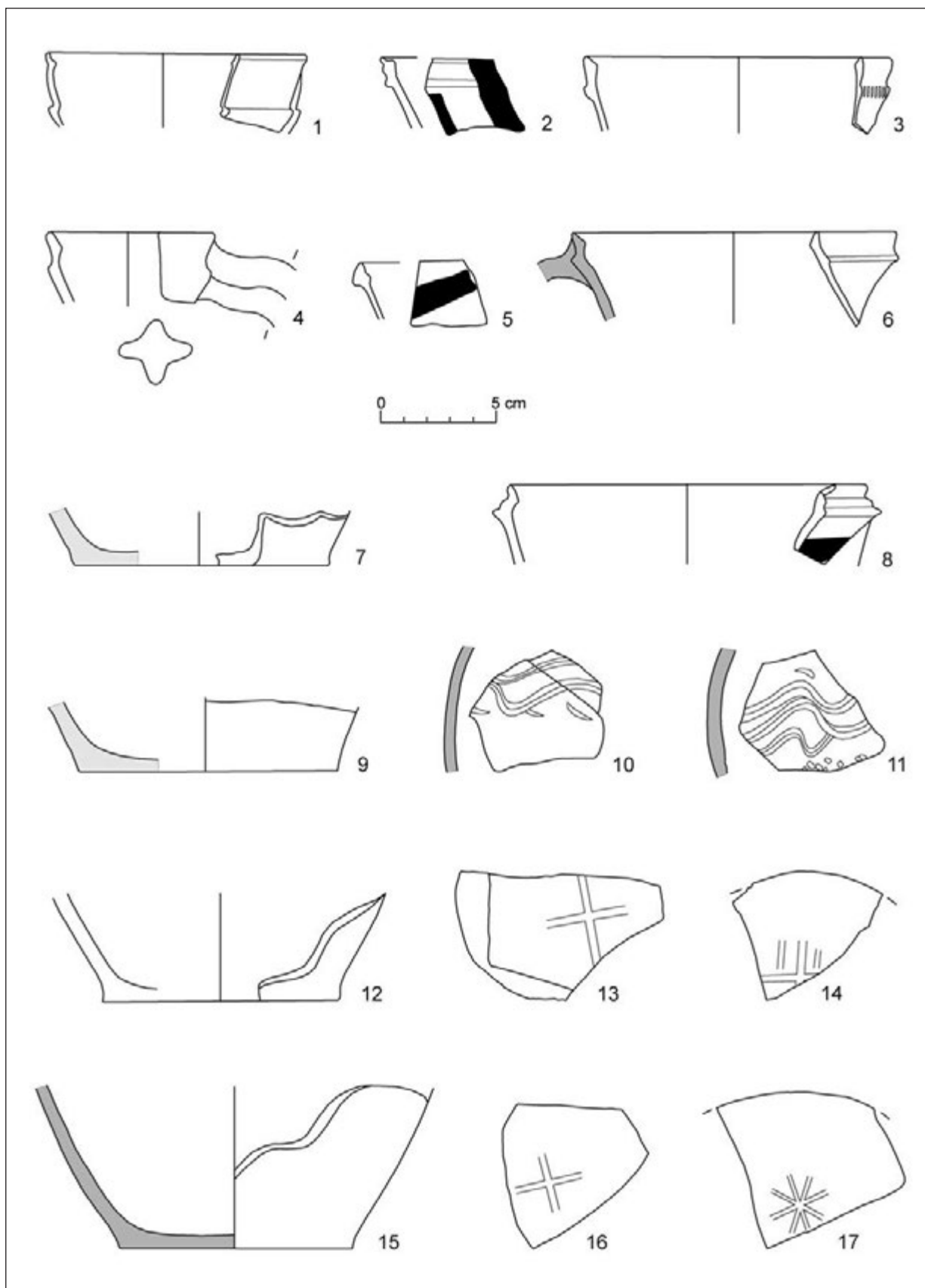
Tab. VII. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

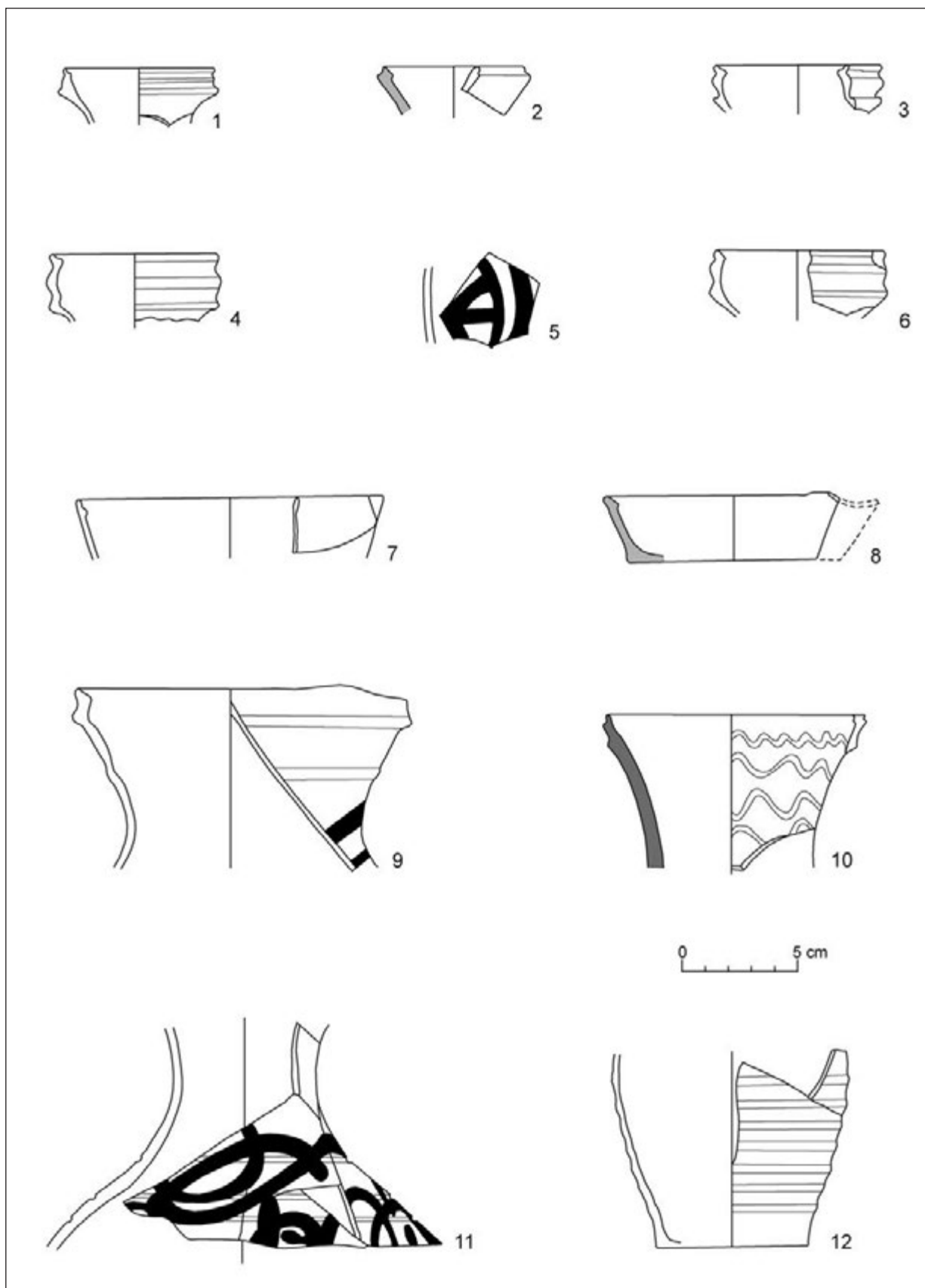
Tab. VIII. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

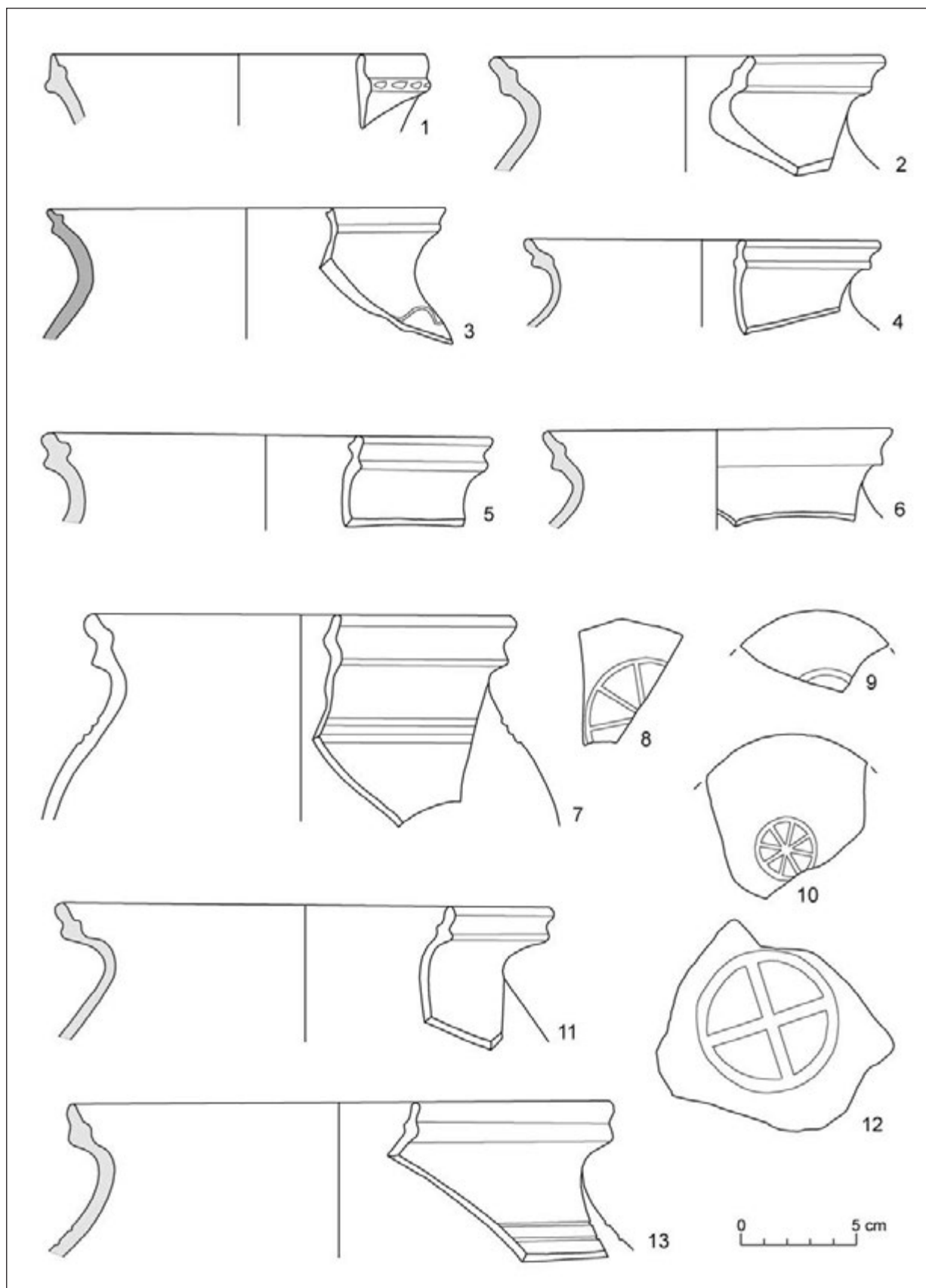
Tab. IX. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

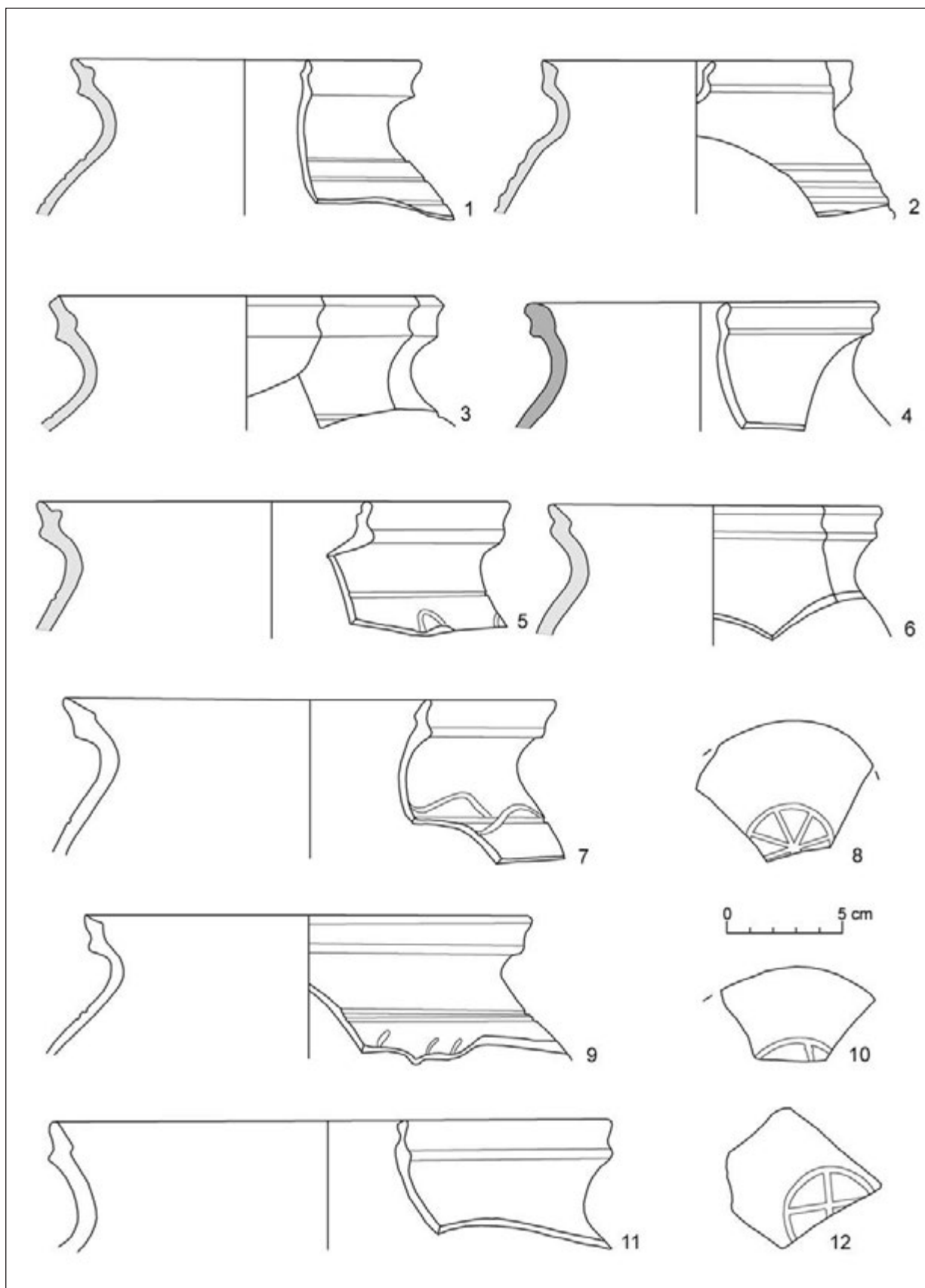
Tab. X. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

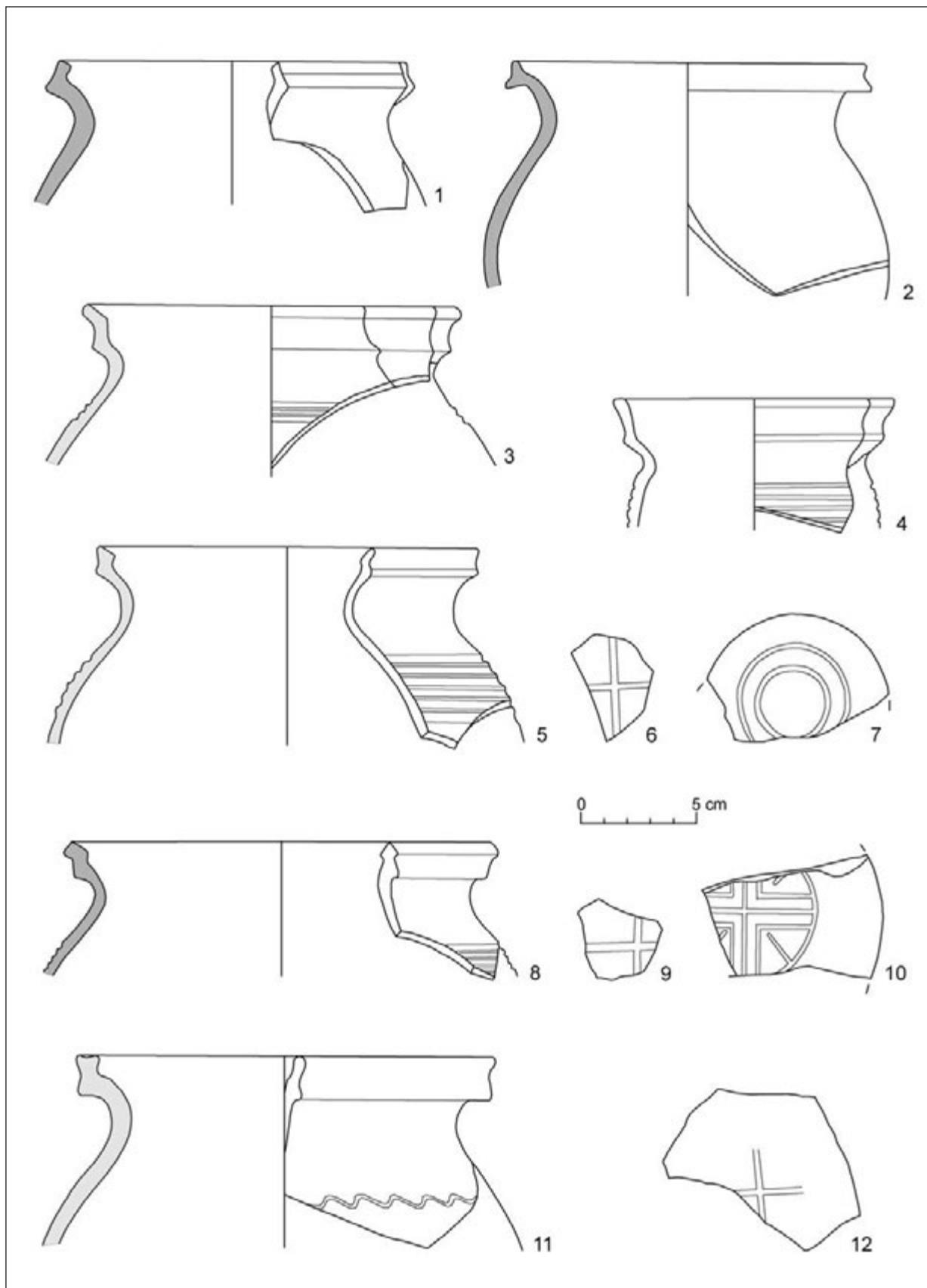
Tab. XI. Veľký Šariš, hrad Šariš. Stredný horizont vrcholnostredovekej keramiky.

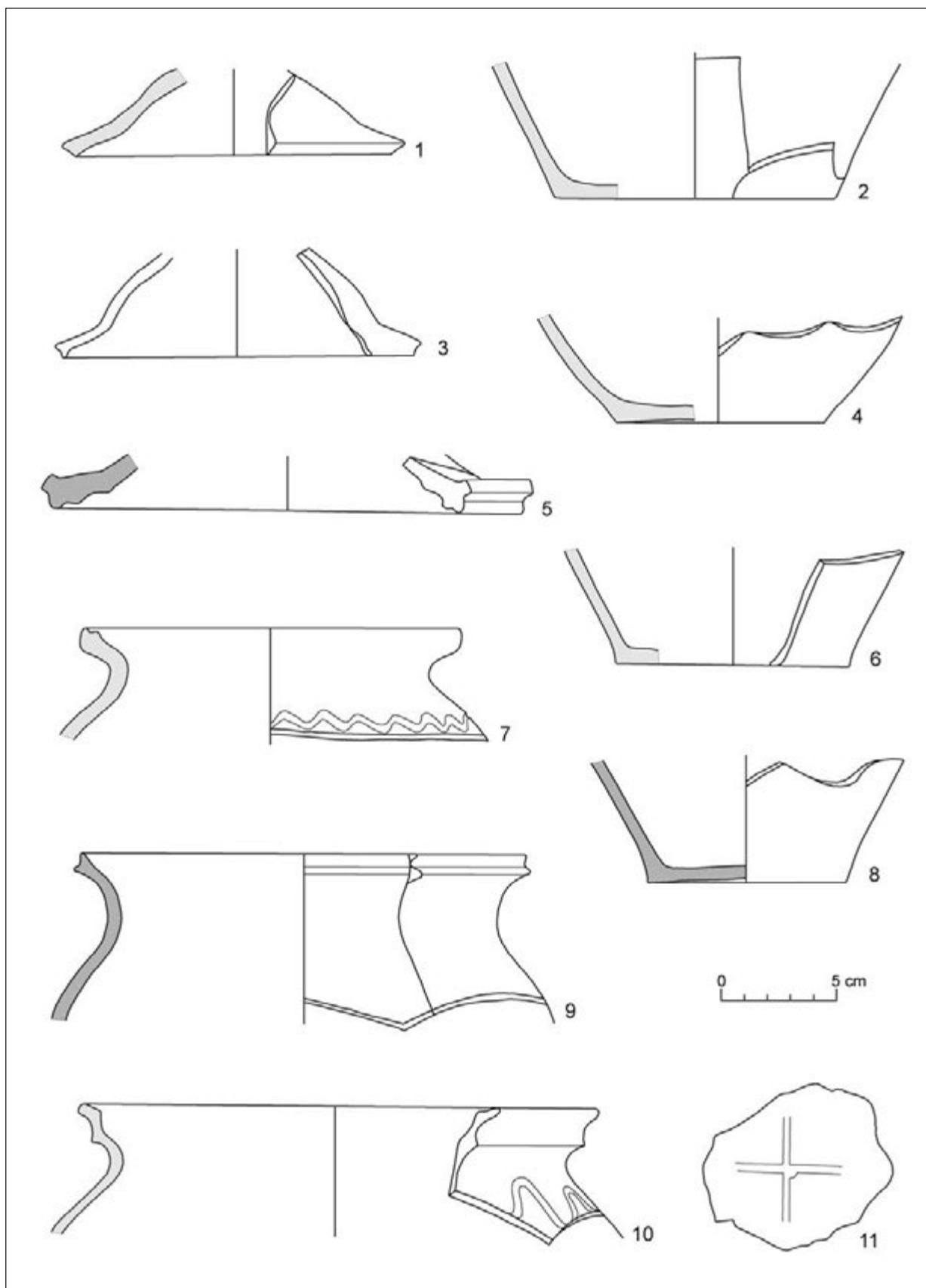
Tab. XII. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky.

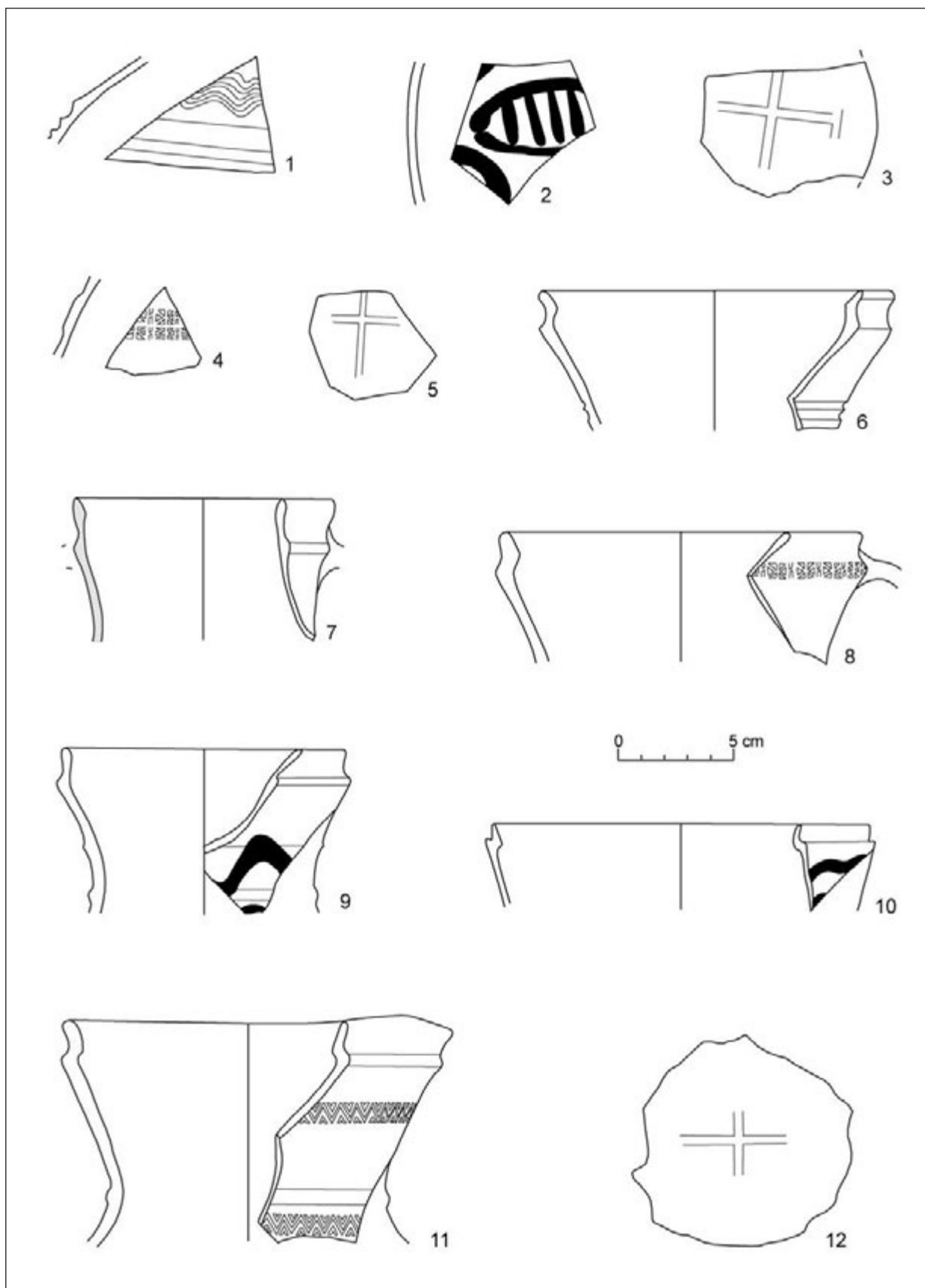
Tab. XIII. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky.

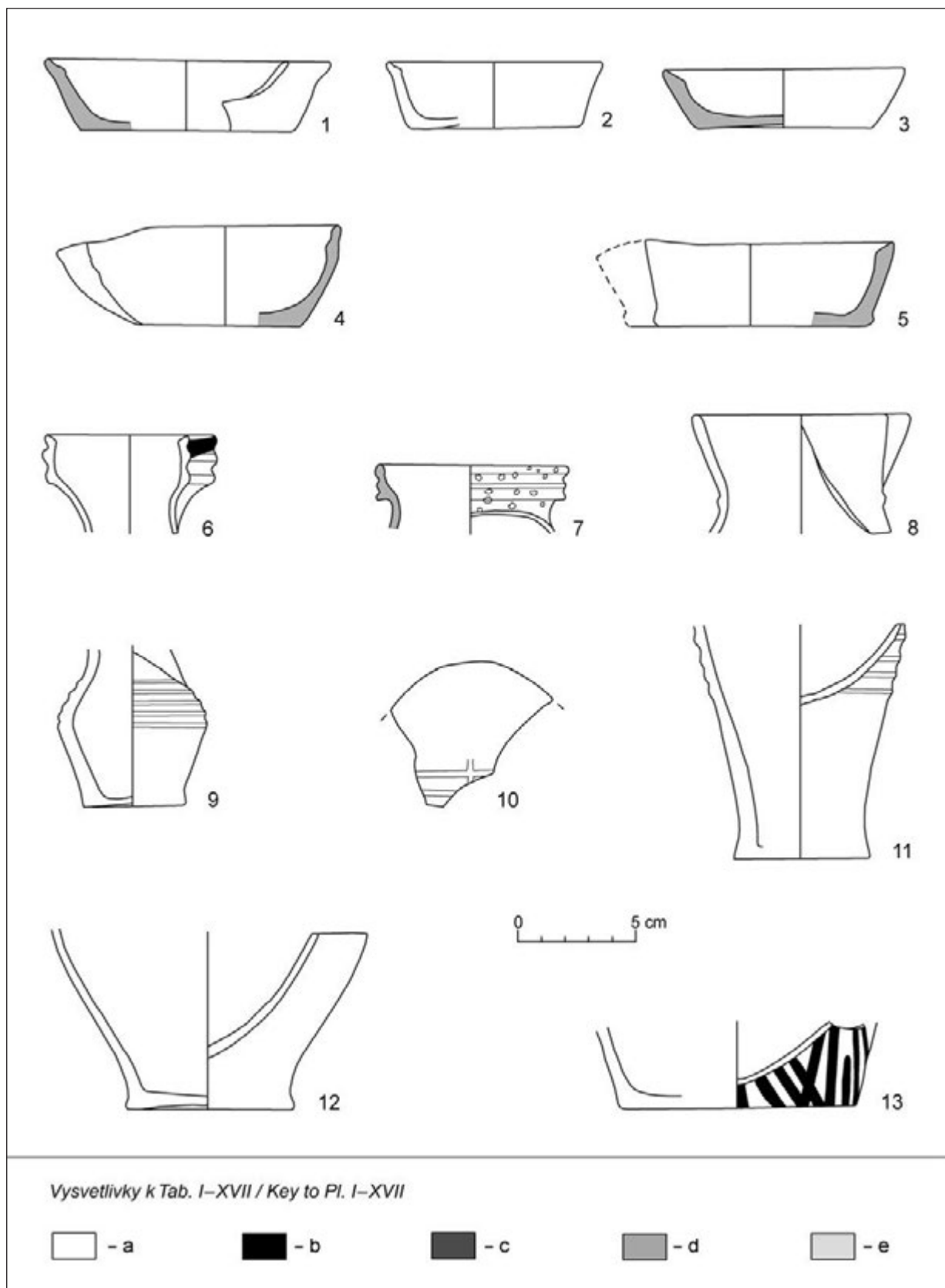
Tab. XIV. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky.

Tab. XV. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky.

Tab. XVI. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky.

Tab. XVII. Veľký Šariš, hrad Šariš. Mladší horizont vrcholnostredovekej keramiky. Legenda: a – biela keramika, oxidačný výpal; b – červená farba; c – sivá farba črepu, kvalitný redukčný výpal; d – hnedosivá farba črepu, nedokonalý redukčný výpal; e – červenohnedá až červená farba črepu, oxidačný výpal.

LITERATÚRA

- Béreš/Tomášová 1991* – J. Béreš/B. Tomášová: Druhá etapa záchranného výskumu v Prešove. AVANS 1989, 1991, 28–29.
- Béreš/Uličný 1998* – J. Béreš/M. Uličný: Výsledky archeologického výskumu v centre Košíc. Slov. Arch. 46/2, 1998, 333–351.
- Budinský-Krička 1961* – V. Budinský-Krička: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku. Slov. Arch. 9, 1961, 347–390.
- Budinský-Krička 1980* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. AVANS 1978, 1980, 46–65.
- Budinský-Krička 1981* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. AVANS 1980, 1981, 35–53.
- Budinský-Krička 1982* – V. Budinský-Krička, V: Nové nálezy na východnom Slovensku. AVANS 1981, 1982, 44–57.
- Budinský-Krička 1983* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. AVANS 1982, 1983, 57–65.
- Giertlová 2003* – M. Giertlová: Ukončenie výskumu zaniknutej stredovekej osady v katastri Slovenskej Vsi. AVANS 2002, 2003, 43–44.
- Hošo 1971* – J. Hošo: Biela stredoveká keramika na Slovensku podľa doterajšieho stavu bádania. Musaica 22(11), 1971, 61–69.
- Hošo 1985* – J. Hošo: Hrnčiarstvo v období vrcholného stredoveku na území horného Tekova. Arch. Hist. 10, 1985, 221–229.
- Chovanec 1983* – J. Chovanec: Stredoveké nálezy z metalurgickej pece v Trebišove. AVANS 1982, 1983, 97–99.
- Javorský 2000* – F. Javorský: Výskum v historických jadrách miest Gelnica a Spišská Nová Ves. AVANS 1998, 2000, 98–100.
- Lamiová-Schmiedlová 1964* – M. Lamiová-Schmiedlová: Kontrolný výskum v Ostrovanoch roku 1963. Štud. Zvesti AÚ SAV 13, 1964, 233–264.
- Luštková 2008* – L. Luštková: Hospodárske objekty benediktínskeho kláštora v Košiciach – Krásnej. Arch. Hist. 33, 2008, 331–341.
- Luštková 2009* – L. Luštková: Archeologické výskumy v centre Košíc. Vsl. Pravek 9, 2009, 109–120.
- Mencl 1967* – V. Mencl: Šariš v dejinách gotickej architektúry. Vlast. Čas. 26, 1967, 7–22.
- Nowak/Vizdal/Uličný, v tomto čísle* – M. Nowak/M. Vizdal/M. Uličný: Vrcholnostredoveký objekt z Moravian, okr. Michalovce. (v tomto čísle)
- Polla 1962* – B. Polla: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava 1962.
- Polla 1964* – B. Polla: Stredoveký hrádok v Obišovciach. Slov. Arch. 12/2, 1964, 467–484.
- Polla 1986* – B. Polla: Košice – Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom. Košice 1986.
- Povala 1970* – G. Povala: Opevnená osada s kostolom v Brehove. Vsl. Pravek 1, 1970, 111–119.
- Roth/Soják/Lukáč 1998* – P. Roth/M. Soják/G. Lukáč: Záchranný výskum pri kláštore minoritov v Levoči. AVANS 1996, 1998, 139–140.
- Rusnák 2009* – R. Rusnák: Košice v stredoveku. Na podklade archeologických výskumov. Dizertačná práca. Košice 2009.
- Rusnák 2011* – R. Rusnák: Dve stredoveké parcely v Košiciach. Slov. Arch. 59, 2011, 147–186.
- Ruttkay 1969* – A. Ruttkay: Včasnostredoveký príbytok z Veľkého Slavkova. Nové obzory 11, 1969, 271–283.
- Ruttkay 1970* – A. Ruttkay: Stredoveké osídlenie v Oboríne. Vsl. Pravek 1, 1970, 95–110.
- Slivka 1978* – M. Slivka: Archeologický výskum zaniknutej šlachtickej kúrie vo Vajkoviach, okr. Košice-vidiek. Arch. Hist. 3, 1978, 303–323.
- Slivka 2004* – M. Slivka: Hranice v mentálnom chápaní stredovekého človeka. Arch. Hist. 29, 2004, 9–36.
- Slivka/Vallašek 1986* – M. Slivka/A. Vallašek: Archeologický výskum stredovekého hrádka v Medziankach. Nové obzory 28, 1986, 137–162.
- Uličný 1982* – F. Uličný: Vznik hradov v Šariši. Nové obzory 24, 1982, 95–111.
- Uličný 1998* – M. Uličný: Archeologický výskum mestskej brány v Sabinove. In: Archeológia v múzeách. Poprad 1998, 55–62.
- Uličný 2000a* – M. Uličný: Keramika z Hanigovského hradu. AVANS 1999, 2000, 141–142.
- Uličný 2000b* – M. Uličný: Stredoveká keramika z Lipian. AVANS 1999, 2000, 143.
- Uličný 2002* – M. Uličný: Stredoveká keramika z hrádkov v Brezovičke a Mudrovciach. AVANS 2001, 2002, 209–210.
- Uličný 2003a* – M. Uličný: Veľká stredoveká kolonizácia a keramická produkcia na východnom Slovensku. Arch. Hist. 28, 2003, 611–620.
- Uličný 2003b* – M. Uličný, M: Keramika z hradu Solivar. Vsl. Pravek 6, 2003, 213–217.
- Uličný 2004* – M. Uličný: Premeny východoslovenskej keramiky v 13.–17. storočí (na podklade analýzy keramického fondu z hradu Šariš). Dizertačná práca. Prešov 2004.
- Uličný 2005* – M. Uličný: Stredoveká keramika z Kamenického hradu. Vsl. Pravek 7, 2005, 123–129.
- Uličný/Harčar 2006* – M. Uličný/P. Harčar: Archeologický výskum na Slovenskej ul. č. 6 v Prešove. Monumentorum tutela 17, 2006, 185–202.
- Uličný/Harčar 2009* – M. Uličný/P. Harčar: Vrcholnostredoveký objekt z Hlavnej ulice v Prešove. Vsl. Pravek 9, 2009, 47–55.
- Uličný/Pristaš 2006* – M. Uličný/M. Pristaš: Vrcholnostredoveká keramika zo stredovekého hrádka v Bačkove. AVANS 2004, 2006, 198–199.

Mgr. Marián Uličný, PhD.
Krajský pamiatkový úrad
Hlavná 115
080 01 Prešov
marian.ulicny@pamiatky.gov.sk

DEVELOPED MEDIEVAL POTTERY FROM THE CASTLE ŠARIŠ

Marián Uličný

Summary

In a brief article on pottery production in relation to the great medieval colonization, we first define developed medieval pottery of 12th to 14th centuries as a dynamic phase in the evolution of traditional pottery production in East Slovakia (*Uličný 2003a*). We also briefly outline essential features of its three horizons. This contribution brings the results of the analysis of the developed medieval part of archaeological research of the Šariš Castle, which was the subject of author's dissertation (*Uličný 2004*), more in detail.

Middle Horizon of developed medieval pottery (Pl. I–XI) is represented by a set from the cultural layer from the bottoms of adjacent probes X/75–76 and XIV/77. All the vessels are coiled and pulled down from potter's wheel. Clay also contains an admixture of siliceous stones. A small part of the vessels' bottoms contains marks. Marks on the bottoms are usually poorly legible. The most numerous type are wheel-shaped impressed marks with simple crosses or a denser net of crosses. Some marks miss the circular part. Another variant contains a star shape in the basic wheel-shaped motif. Yet another variant has a more complex geometric ornament in a circle. A cross in a square is very rarely present.

Rather weak burning, mostly with no or reduced access of air, is a characteristic feature. More than two thirds of vessels were burned to brown-gray shades. Fewer of them are red-brown. Red shades, however, are often on the surface only; in the profile core, the shreds are mostly brown-grey. 7% of the vessels are light coloured, with ochre-white to grey-white shades on the surface.

Pots are the most numerous group in the material from the castle; they make 98% of all finds. The complete shape of pots cannot be followed, as in most cases, the material is very fragmentary. It seems, however, that pots with the maximum bulge in their upper part prevail. The maximum diameter on the bulge is often far larger, compared to the diameter of mouth. The diameter of mouth varies from 15–20 cm. Small cups are rather rare. Pots are decorated, as well as non-decorated. Most frequently, the decoration motif is engraved – either in form of irregular helices, exceptionally thickly placed rib-like engravings. Classical ribs on the shoulders of vessels are unique. Engraved wavy lines, either alone or combined with cannellures, are rather frequent. Wavy lines often change into garlands. Mostly oblique finger-nail impressions, often connected with cannellures, are a common decorative

element. Multiple wavy lines or decoration made by an impressing tool are really scarce.

Shape of the pot mouth is the most sensitive chronological indicator. Pots with profiled rims with a rib on the inside or with an oblique edge are the most common. These rims were rare in the old phase. Profiled or vertically cut rolled-up rims are another group coming directly from the older phase. Simply rolled-up rims or rims with obliquely cut edges with a rib on the inside are less frequent. Generally, we could say that while a more distinct profile on the outer side and rolled-up rims were typical of the previous phase, inside profilation creating a rim occurs in the middle phase as the most significant factor.

Besides pots, other vessel types also occur within pottery from the 13th century and the beginning of the 14th century; however, they are rare. Tableware is made of a finer material and its walls are usually thinner. In contrast with the pots, more than two thirds belonged to light-coloured pottery. Bottles are typical representatives of tableware. There are slim bottles with egg-shaped body and a thin stem. However, fragmentary finds from the castle, as well as analogies from other areas, suggest that rather wide bottles existed, too. Their bottoms were as wide as in pots. They are only distinguished by their narrow edges of their necks. A distinct cornice-like profile on the outside and a rib or an oblique edge on the inside are characteristic of all bottle rims.

Jugs and jars are another significant group of tableware. They are mostly rather slim vessels with a thin stem, maximum diameter in their middle or upper part and open mouth, with a slightly grooved handle. Almost all jug rims are profiled, with a rib or oblique edge on the inside of the rim. Finds from mixed layers from the Šariš castle include another jug rim profiled outside of the rim only, with a characteristic engraved decoration.

Like pots, tableware is also decorated with cannellures and simple engraved wavy lines. We can also see (unlike on pots) red, mostly geometric, painting on the examples of the light-coloured pottery.

Burners appear in the middle phase of the developed medieval pottery as a new vessel type. Basically, they are miniature bowls with a characteristic spout and the rim sectioned by a rib on the inside, or they have oblique edges. Lids also appear in the middle horizon.

The middle horizon of the developed medieval pottery can be dated between the second third of the 13th

century and the first third of the 14th century. This group of finds mostly includes finds from castles in Medzianky, Hanigovce, Ruská Nová Ves, Obišovce and Bačkov, as well as finds from the cores of still-existing villages (Ostrovany) and towns (Prešov – Hlavná 121, Prešov – Slovenská 6, Košice – Kováčska, Trebišov).

The younger horizon of the developed medieval pottery is represented by a set from the cultural layer from probe XVIII/78. Pottery of the younger horizon with its character provides evidence of fluent development. It has some distinctive features (Pl. XII–XVII). Burning of vessels is often more perfect and it is very close to burning of the late medieval pottery. Vessels, like in the previous era, are pulled down from the potter's wheel. Exceptionally, we can come across some cut down vessels. Exceptionally, there are still relief marks on the bottoms, mostly hardly legible. The most frequent motif is a wheel with simple crosses or a denser net of crosses. Some marks miss the circular field.

Almost half of the vessels are burned into brown-grey shades, which means that they are burned less than in the previous stage. On the other hand, the share of vessels burned into red-brown shades, as well as the share of the light-coloured pottery, is growing. This is influenced by increased use of tableware.

The most numerous group contains pots. However, their share falls down to 85%. Exactly a half of the pots is brown-grey, one third is burned into red-brown shades and 11% come from the group of light-coloured pottery. Pots with their shape follow directly from the previous horizon. Prevailing pots have their maximum diameter in their upper part. Maximum diameter on the bulge is often much larger in comparison with the diameter of the mouth. Mouth's diameter varies from 15–20 cm. There are decorated, as well as non-decorated, pots. Continuous development with the 13th century pottery is present in decoration. Simple cannelures remain the typical decorative motif. Decoration with simple wavy lines and finger-nail impressions, often connected with cannelures, comes from the previous horizon.

Shapes of mouth's edges remain the most chronologically sensitive element. Profiled edges with a rib or an oblique edge on the inside, together with rolled-up rims, are still the most numerous shapes. Uniquely, old variants with sharp profiles occur. Transitive shapes with less sharp profile and more fluent course become characteristic. Besides those, young variant with rolled-up rims and hardly recognizable profile starts to emerge and it continues in the late medieval pottery.

In the 14th century, use of tableware is on the rise. According to the analysis of rims, it has 12% share. Tableware is made of a finer material. Compared to pots, up to three thirds of tableware vessels belong to the group of light-coloured pottery.

Bottles, a typical representative of tableware from the 13th century, disappear from the tableware content in the 14th century. More and more often, jugs and jars take their place. On the basis of fragmentary material, we can say that there are vessels with the maximum diameter in their middle or upper part, with long, slightly

or markedly open mouth and a slightly grooved loop. The stem is either narrow or wide, no different from pots. Mouth's diameter varies from 8–12 cm. Jugs and jars with profiled rims with ribs or oblique edges on the inside, are most frequent. A simpler profiled rim with a small cannelure on the inside sometimes appears. In the 14th century, we record some slim, extremely thin-walled vessels. Drinking cups appear in the younger horizon as a new type of tableware. Slim cups have a fairly narrow stem, egg-shaped body and rolled-out mouth, sometimes with a small spout. Mouth's diameter mostly varies from 5 to 8 cm.

Tableware has much more variable decoration. Drinking cups are decorated with ribs on their bodies. Decoration on jugs, jars and bottles is much richer. Incisions and ribs are often just accompanying types of decoration. Red painting is most frequent. Geometrically painted ornament, however, appears on the light-coloured tableware only. Stamping becomes a new decorative element.

Besides tableware, the younger horizon pottery still includes burners, which are almost identical with the burners from the 13th century. Low bowl-shaped vessels have rims sectioned by a rib or an oblique edge on the inside. The last, least frequent type of the 14th century pottery, is lid. Lids are classical conic vessels with fairly simple or profiled rims.

The younger phase of the developed medieval pottery can be dated to the last two thirds of the 14th century. Apart from the Šariš castle, it is known from chronologically pure sets of material from Lipany, a house in Veľký Slavkov, as well as from other sites with continuous settlement from the 13th century.

- Pl. I. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. II. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. III. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. IV. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. V. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. VI. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. VII. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. VIII. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. IX. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. X. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. XI. Veľký Šariš, Šariš castle. The middle horizon of developed medieval pottery.
- Pl. XII. Veľký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery.
- Pl. XIII. Veľký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery.

- Pl. XIV. Velký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery.
Pl. XV. Velký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery.
Pl. XVI. Velký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery.

- Pl. XVII. Velký Šariš, Šariš castle. The younger horizon of developed medieval pottery. Legend: a – white pottery, oxidation firing; b – red color; c – grey color pottery, quality reduction firing; d – brown-grey color pottery, imperfect reduction firing; e – red-brown to red pottery, oxidation firing.

Translated by Viera Tejbusová

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V KEŽMARKU S DÔRAZOM NA STREDOVEKÉ A NOVOVEKÉ NÁLEZY

MARTA KUČEROVÁ

Kežmarok, historické jadro, záchranný výskum, stredoveká, novoveká archeológia.

Kežmarok, historical centre, rescue research, medieval, post-medieval archaeology.

Article provides an overview of rescue research in the territory of Kežmarok focused on the Middle Ages and modern times. While until 2002, except the substantial research of the Kežmarok castle and the destroyed church of St. Michael archaeological research was carried out by means of monitoring of earthworks, documentation of archaeological situations and collection of archaeological finds, after 2002, research was carried out by means of rescue excavations mostly in backyards of town houses in the historical center.

ÚVOD

Príspevok podáva prehľad archeologických výskumov uskutočnených v Kežmarku, zameraných na obdobie stredoveku a novoveku. Do roku 2002, s výnimkou výskumu Kežmarského hradu a zaniknutého kostola sv. Michala, išlo o záchranné akcie pri líniových stavbách, väčších investičných projektoch alebo oprave významných historických objektov, spočívajúce v sledovaní výkopových a stavebných prác a dokumentácii nálezových situácií, respektíve vo vyzdvihnutí archeologických nálezov. Popri tom sa uskutočňovali aj prieskumy mimo zastavaných častí mesta. Po roku 2002 v súvislosti s prijatím nového pamiatkového zákona sa popri povrchových prieskumoch realizovali prevažne záchranné výskumy vyvolané individuálnou výstavbou na mieste zaniknutých dvorových traktov meštianskych domov a to formou archeologickej sondáže. Aj keď rozsah stavebných prác nedovoľoval rozsiahlejšie odkryvy a systematickejšie skúmanie územia mesta, napriek tomu sú tieto výskumy prínosnou sondou do stredovekej a novovekej archeológie Kežmarku.

Charakteristika lokality

Topografický, geologický a pedologický opis

Mesto Kežmarok (okr. Kežmarok, Prešovský kraj) leží v severovýchodnej časti Popradskej kotliny v nesúmernej doline a na nive potoka Lubica.

Mestom preteká rieka Poprad, ktorá sprava priberá potok Lubica (*Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II.*, 22). Historické jadro Kežmarku sa rozprestiera prakticky na náplavovom kuželi tvorenom fluvialnymi piesčitými štrkami a štrkami mladšej časti stredného pleistocénu (mladší riss; *Gross 1999*) nad sútokom rieky Poprad a potoka Lubica v nadmorskej výške 615,5–624,5 m n. m. Podložie tvorí centrálnokarpatský flyš starších trefohôr. Na území mesta možno predpokladať pôvodne hnedé pôdy v nižších polohách nivné a lužné oglejené pôdy.

Pôdorys historického Kežmarku vymedzovali tri hlavné komunikácie vytvárajúce základný trojuholník, okolo a v rámci ktorého sa rozvíjala zástavba (obr. 1). Mestské múry uzatvárali mesto najneskôr od 14. storočia (*Polla 1971*, 130), kopírujúc tento trojuholníkový tvar. Vychádzali z oboch strán Kežmarského hradu. Jedna časť sa stiahla smerom na západ k Vysokým Tatrám poza Starý Trh až za Baštovú ulicu (v minulosti Zwingergasse). Odtiaľ múry pokračovali juhovýchodným smerom na Lubicu a cez bývalú ulicu Na Jarku a Priekopu sa opäť vracali z východnej strany k hradu. Opevnenie sa tiahlo v dĺžke 2 km a priestor vymedzený hradbami zaberá 20,5 ha. Zo severozápadnej strany tieklo popod hradby jedno z ramien rieky Poprad, na juhovýchodnej strane napájal mestskú priekopu Lubický potok, ktorý tiekol v nevelkej vzdialenosti od hradieb.

Do mesta sa vchádzalo tromi mestskými bránami: Vyšnou (Hornou) bránou na južnej strane a to od Popradu a od Levoče, Nižnou bránou, zvanou aj

Obr. 1. Mapové zobrazenie Kežmarku z rokov 1769–1772
(na podklade výrezu z mapy uloženej v Kriegersarchiv Wien pod reg. č. BIXa677 col. 08 sect. 03).

Poľská (dnes aj Dolná), na severe pri hrade, odkiaľ vychádzala cesta smerom do Poľska a Kušníerskou bránou na juhozápadnej strane, cez ktorú viedla odbočka z hlavnej trasy do Popradu.

Pravdepodobne od polovice 17. storočia sa začala používať aj tzv. Nová brána, prerazená na západnej strane do hrubej veže smerom na Stráne pod Tatrami. Komunikácia smerujúca cez Hviezdoslavovu ulicu od Vyšnej brány k bývalej Nižnej bráne sa vidlicovito rozbieha do priestoru tvoriaceho Hlavné námestie, ktorého dominantou je budova stredovekej gotickej radnice. Približne severným smerom pokračuje jedno rameno vidlice do priestoru Hradného námestia, dominantou ktorého je Kežmarský hrad, kde ústi do Nižnej brány. Druhé pokračuje severozápadným smerom k bývalej Novej bráne a to ulicou Dr. Alexandra. Z priestoru bývalej Kušníerskej brány vychádzala komunikácia smerujúca ku Kostolnému námestiu, ktorého dominantu tvorí farský kostol sv. Kríža a pokračovala ďalej Novou ulicou, najkratšou spojnicou medzi areálom kostola sv. Kríža a Nižnou bránou, ak aj areálom Kežmarského hradu. Areál kostola sv. Kríža leží uprostred trojuholníka vymedzenom tromi hlavnými komunikáciami v historickom centre mesta, pričom tou poslednou je cesta prechádzajúca cez Starý Trh na severozápadnom okraji mesta a ktorá nie priamo spája tak Novú, ako aj Kušníersku bránu s Nižnou bránou.

Ako už bolo spomínané, mesto sa nachádza na náplavovom kuželi z jednej strany modelovanom riekou Poprad, z druhej Lubickým potokom. Terén plynulo klesá severným smerom, no zároveň sa zvažuje juhovýchodným smerom k Lubickému

potoku a severozápadným smerom k rieke Poprad. Od Kostolného námestia po východnej strane Novej ulice sa tiahne výraznejšia terénna vlna, či terasa, pričom na jej pôvodnom okraji je situovaný aj kostol sv. Kríža. Pod uvedenou terénnou vlnou, či terasou sa v minulosti vyskytoval zamokrený terén a priestor pod kostolom sv. Kríža sa nazýval Am Sumpf, resp. Sumpfplatz (Na močiari, obr. 2). Existuje predpoklad, že v minulosti pretekalo popod uvedenú terénnu vlnu, či terasu bočné rameno rieky Poprad. Neskôr vysychajúc, postupne sa menilo

Obr. 2. Mapové zobrazenie Kežmarku z roku 1870, výrez
(archív Múzea v Kežmarku).

na jazierka, močiare a inundácie (Puškárová/Pušár 1979, 13). Hydrologické pomery sú v meste dodnes nie veľmi priaznivé. Na Starom Trhu, ktorý leží medzi bývalými močiarimi a ramenom rieky Poprad sa napríklad spodná voda nachádza na niektorých miestach už v hĺbke 1 m.

História archeologického náleziska

Osídlenie územia mesta je doložené už od obdobia stredného paleolitu (Bárta/Soják 1996, 24). Z neskorších období sa zachovali pamiatky z mladého (Bárta 1962; 1983) a neskorého paleolitu, mezolitu (Soják 2002), neolitu a eneolitu (Hovorka/Soják 1997), doby bronzovej (Novotný/Novotná/Kovalčík 1991), zo staršej doby železnej i obdobia púchovskej kultúry (Giertlová/Soják/Wavrek 2000; Giertlová/Mihók 2001 a tam ostatná literatúra), z neskorkej doby rímskej (Giertlová/Soják 2005) a zatiaľ ojedinelé doložené nálezy obdobia slovanského (9.–10. storočie; Polla 1971, 100).

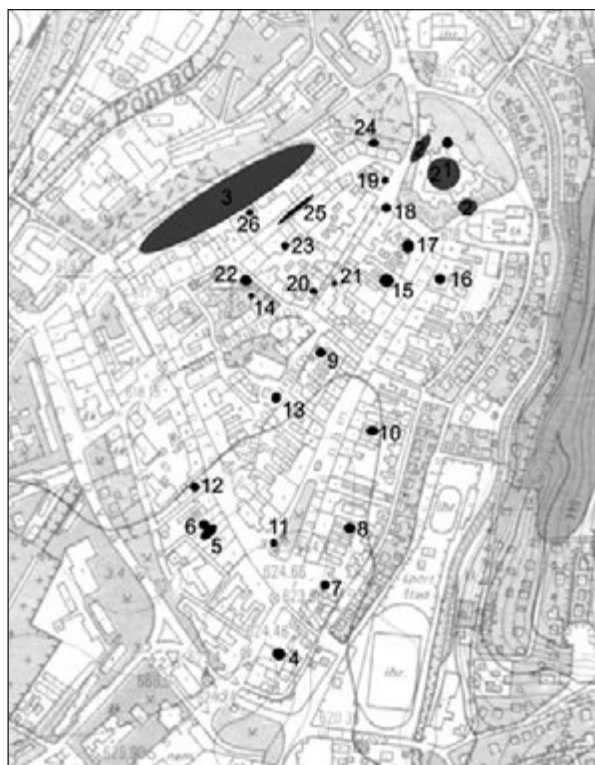
Vznik stredovekého Kežmarku sa predpokladá na mieste staršej trhovej osady, pričom hlavným mestotvorným činiteľom boli nemeckí hostia, ktorých príchod sa kladie do obdobia po tatárskom vpáde (1241). Vznik mesta sa dáva do súvisu s existenciou troch osád na jeho území – osady nemeckých hostí pri kostole sv. Alžbety, strážnej osady pri kostole sv. Michala doloženom okrem archívnych materiálov (1251) aj archeologickým výskumom v roku 1987 (Slička 1989, Javorský 1994) a predpokladanej slovanskej osady sv. Kríža, pri kostole sv. Kríža (Polla 1971, 126–128, tu aj ďalšia staršia literatúra; najnovšie Fábrová 2010, 172) nachádzajúcom sa v centre historického Kežmarku.

Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1251, kedy sa spomína Villa Saxonum apud Ecclesiam Sancte Elisabeth. Mestské práva získava v roku 1269 už ako Kežmarok, no v tých istých chotárnych hraniciach ako bola vymedzená osada saských hostí (Polla 1971, 129).

Najväčší rozmach prežilo stredoveké mesto v 15. storočí, kedy okrem výstavby gotického mestského hradu, došlo k veľkolepej prestavbe kostola sv. Kríža, ako i k výstavbe budovy radnice na Hlavnom námestí. Zároveň sa v tomto období zahusťuje zástavba mesta (Puškárová/Pušár 1979, 22). Prvá písomná zmienka o Novej ulici pochádza z roku 1447 (Fábrová 2010, 174).

Dejiny archeologického bádania so zameraním na obdobie stredoveku a novoveku

Tradícia archeologického bádania má v Kežmarku hlboké korene. Jeho počiatky súvisia so záujmom o najstaršie dejiny a pamiatky mesta a jeho blízkeho

Obr. 3. Lokalizovanie archeologických výskumov v historickom jadre Kežmarku. Legenda: 1 – Výskum v areáli Kežmarského hradu v rokoch 1964–1968 (Polla 1971); 2 – Výskum v areáli Kežmarského hradu v roku 1970 (Egyházy/Jurovská 1970); 3 – Výskum na Garbiarskej ulici v rokoch 1969–1970 (Kiefer 1974b); 4 – Hviezdoslavova ul. 7; 5 – Hlavné námestie 12; 6 – Hlavné námestie 14; 7 – Hlavné námestie 42; 8 – Hlavné námestie 56; 9 – Hlavné námestie 49; 10 – Hlavné námestie 74; 11 – Hlavné námestie, radnica; 12 – Dr. Alexandra 1; 13 – Kostolné námestie 18; 14 – Kostolné námestie 41; 15 – Hradné námestie 23; 16 – Hradné námestie, Mariánsky kostol; 17 – Hradné námestie 31; 18 – Hradné námestie 41; 19 – Hradné námestie, č. parc. 186; 20 – Nová ulica, č. parc. 401/1; 21 – Nová ulica č. 3; 22 – Starý Trh 24; 23 – Starý Trh No. 24; 24 – Starý Trh 71; 25 – Starý Trh, rekonštrukcia plynového potrubia, miesto nálezu stredovekej keramiky; 26 – Starý trh 33. Autor M. Kučerová.

okolia v radoch miestnej inteligencie. K záujmu o históriu mesta prispievala pravdepodobne už od stredoveku prežívajúca tradícia o starobylosti niektorých lokalít v meste. Pozornosť priťahoval v prvom rade Jeruzalemský vrch (obr. 3), jedno z najvýznamnejších archeologických nálezísk v Kežmarku. G. Bohuš (1687–1722) sa o Jeruzalemskom vrchu zmieňuje ako o mieste, kde kedysi stával hrad, usudzujúc podľa toho, že sa tu často našli staré mince (Bohuš 1919, 105). I. Spöttl (1885, 43) analyzoval názov vrchu, ktorý ľudovo znie Jeruzalem, pričom v dobových vojenských mapách je označený ako Galgenberg (Šibeničný vrch). Upozorňuje na to, že v stredoveku zvykli ľudia dávať názvy Jeruzalem alebo Golghota návrším, kde stála kaplnka, alebo sa nachádzal cintorín. Naproti tomu ako Galgenberg

zvykli označovať miesta, ku ktorým sa viazali strašidelné povesti, kde sa nachádzali kosti, alebo „podivné“ veci. Konštatuje však, že všetky tri pomenovania sú charakteristické pre lokality, kde sa nachádzajú stopy po našich „pohanských“ predkoch, často sú to svätyne, či pohrebiská.

Posledná tretina 19. a prvá tretina 20. storočia boli svedkom mimoriadnej aktivity tak na poli bádateľskom, ako i pri zverejňovaní výsledkov tohto bádania v odbornej, no predovšetkým miestnej tlači, akou boli periodiká *Zipser Bote*, *Karpathen-Post*, *Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines*, či *Turistik*, *Wintersport und Alpinismus*. V zmiene- nom období to boli v prvom rade *I. Spöttl (1885)*; *A. Münnich*, *B. Alexander*, *M. Greisiger (1890)*; *B. Hajts (1926)*; *J. Lipták (1934; 1935)* a *J. A. Hefty (1924–1925; 1925)*, ktorí veľkou mierou prispeli k poznaniu významných archeologických pamiatok z Kežmarku, no venovali sa predovšetkým pravekým artefaktom a náleziskám.

Už v čase svojich školských liet sa v rokoch 1924–1926 na vykopávkach na Jeruzalemskom vrchu vedených prof. B. Hajtsom zúčastnil L. Kiefer (1912–2003). Odborné skúsenosti získaval neskôr pri spolupráci s J. Neústupným, či V. Budinským-Kričkom. Svojim systematickým záujmom o archeologické pamiatky Kežmarku L. Kiefer, čestný člen Spišského dejepisného spolku a dlhoročný člen Slovenskej archeologickej spoločnosti, prispel k záchrane mnohých archeologických nálezov z Kežmarku. V rokoch 1969–1970 viedol záchranný výskum počas výstavby sídliska na Garbiarskej ulici v Kežmarku (*Kiefer 1974b*), v rokoch 1972–1973 sledoval práce pri výstavbe kultúrneho a športového areálu, ako aj výstavbe nového sídliska Sever (*Kiefer 1974a*) a v priebehu 70–80 rokov 20. storočia ďalšie stavebné úpravy na Jeruzalemskom vrchu. Zaznamenal, že vyťažená zemina bola z Jeruzalemského vrchu a z územia budúceho sídliska Sever vyvážaná na viaceré miesta v Kežmarku – pod železničnú stanicu, na nové sídlisko na Huncovskej a Cintorínskej ulici, na depónium za Ľubickým jarkom a na plochu futbalového ihriska, kde bola navezená zemina aj s archeologickými nálezmi použitá na spevnenie trávniku futbalového ihriska.

V neskoršom období L. Kiefer spolupracoval so zástupcom mladšej generácie archeologických entuziastov z Kežmarku, s P. Wavrekom. Obaja intenzívne spolupracovali s odborníkmi z Archeologického ústavu SAV Nitra, pracoviska v Spišskej Novej Vsi, F. Javorským a M. Sojárom. V roku 1987 našli vďaka vzájomnej spolupráci základy dosiaľ najstaršej uznanej sakrálnej stavby na území Kežmarku – kostola sv. Michala. Na lokalite sa následne v tom istom roku uskutočnil archeologický výskum

pod vedením Archeologického ústavu SAV (*Javorský 1994; Slivka 1989*).

V polovici 90. rokov 20. storočia sledoval L. Kiefer opravu dreveného artikulárneho kostola v Kežmarku, kde sa pri odkrývaní drevenej doskovej dlažby objavilo niekoľko sto mincí z obdobia stredoveku a novoveku (*Kiefer 1992; 1997*). Okrem toho sa mu podarilo pri rekonštrukčných prácach zachrániť aj ďalšie archeologické nálezy, ako zlomky keramiky a úlomky skla, ktoré sú dnes uložené v Múzeu v Kežmarku.

L. Kiefer sa aktívne zúčastnil v rokoch 1964–1967 pod vedením B. Polla aj na výskume na nádvorí Kežmarského hradu počas jeho generálnej rekonštrukcie (*Polla 1971*). Výskum realizovalo Slovenské národné múzeum a archeologické nálezy pochádzajúce z výskumu sú dnes súčasťou jeho zbierok.

V menšom rozsahu pokračovala v roku 1970 vo vykopávkach počas pokračujúcej rekonštrukcie hradu *B. Egyházy-Jurovská (1970)* a to na nádvorí hradu a v priestore Nižnej brány.

V 80. rokoch 20. storočia bol realizovaný vyššie spomínaný výskum na Michalskom vrchu, zameraný na odkrytie pozostatkov kostola sv. Michala. Na jeho vedení sa spolupodieľali *M. Slivka (1989)* a *F. Javorský (1994)*.

F. Javorský uskutočňoval pravidelne v chotári Kežmarku povrchové prieskumy. Na polykulturnej lokalite Pri ošipárni okrem pravekého osídlenia identifikoval zaniknuté stredoveké objekty (*Javorský 1986*). Stredoveké a novoveké nálezy získal F. Javorský prieskumom aj na lokalite na lokalite Pri rakúskej ceste (*Javorský 1985*). Okrem toho realizoval v 80. rokoch 20. storočia v Kežmarku aj niekoľko menších záchranných výskumov.

V roku 1983 došlo pri rekonštrukcii mestskej kanalizácie k narušeniu archeologických objektov v polohe Pod lesom. Vo viac ako 3 m hlbokom výkope F. Javorský preskúmal objekty z púchovskej kultúry a zo stredoveku (*Javorský 1984*).

V roku 1985 sledoval F. Javorský spolu s L. Kieferom stavebné úpravy v okolí kostola sv. Kríža (*Javorský 1986*), pričom boli zachránené stredoveké nálezy.

Od 90. rokov sa prieskumu chotára Kežmarku venoval v súvislosti so stredovekými aj M. Sojár (*Sojár 1993*). Od 2. polovice 90. rokov sa výskumom na území mesta intenzívne venuje aj autorka tohto príspevku. Okrem povrchových prieskumov (*Giertlová-Kučerová/Novák 2004*) bolo realizovaných viacero výskumov v historickom jadre mesta (*Giertlová 1999; Kučerová 2008; 2009; v tlači b*). V rokoch 2006–2007 sa uskutočnil výskum v exteriéri a interiéri kaplnky Kežmarského hradu (*Kučerová 2009*), v rokoch 2009–2010 výskum na nádvorí hradu (nepublikovaný výskum autorky).

Prehľad o archeologických výskumoch zameraných na stredoveké a novoveké pamiatky podľa jednotlivých lokalít

Jeruzalemský vrch a okolie a lokality zistené povrchovým prieskumom a záchranným výskumom v extralokálnom Kežmarku

Snáď najstaršia zmienka o archeologických nálezoch zo stredoveku, bohužiaľ dnes už neoveriteľných, pochádza z pera I. Spöttla. V opise výsledkov svojho výskumu na Jeruzalemskom vrchu v roku 1880 spomína aj slovanskú vrstvu s charakteristickou keramikou (Spöttl 1885, 48). V rokoch 1972–1973 sledoval L. Kiefer práce pri výstavbe kultúrneho a športového areálu na Jeruzalemskom vrchu, ako aj výstavbe nového sídliska Sever (Kiefer 1974a). Zaznamenal hradištné nálezy na Jeruzalemskom vrchu v polohe Oravcova Lúka a Strelnica. Ako píše v závere svojej nálezovej správy k tomuto výskumu, stredoveké nálezy z nej vyňal, lebo mali byť predmetom samostatnej správy, ktorá sa však nezachovala.

V polohe Pod lesom preskúmal F. Javorský (1984) v roku 1983 stredoveký objekt zapustený do pravekej vrstvy. V jeho profile bolo možné identifikovať pozostatky podlahy príbytku s ohniskom. Obsahoval nálezy keramiky z 13. storočia. Podlaha zaniknutého príbytku sa nachádzala v hĺbke okolo 300 cm pod nánosom naplaveného piesku a zeminy. F. Javorský predpokladá, že stredoveké osídlenie v tejto polohe zaniklo v dôsledku nepriaznivých klimatických podmienok, prejavujúcich sa zvýšeným úhrnom zrážok i hladín vodných tokov, v priebehu 14. storočia.

Podobne tomu podľa neho bolo aj pri stredovekých osadách v polohách Zlatý vrch, Pod lesom a Pri ošipárni (Javorský 1994, 9), ktoré vznikli v 13. storočí doosídlením vtedy neobhospodarovných pozemkov.

Veľkomoravské nálezy spomína F. Javorský v polohe pri Ošipárni (Javorský 1994, 7). V poslednej zmienenej polohe však v nálezovej správe uloženej v Archeologickom ústave SAV, pracovisko Spišská Nová Ves, eviduje len keramiky z 13.–14. storočia (Javorský, Nálezová správa 9193). Stredoveká osada Pri ošipárni, listinne spomínaná v roku 1270, vznikla na neobrábannej zemi v katastri Kežmarku a uvádza sa ako majetok „hostí z Kežmarku“ (Fejér 1838, 76–77). F. Javorský v tejto polohe pri prieskumoch v roku 1985 a 1987 identifikoval v juhovýchodnej časti polykultúrnej lokality pozostatky osídlenia z 13. a 14. storočia. Na základe koncentrácie nálezov identifikoval minimálne 5 predpokladaných príbytkov (Javorský 1986).

Novšie prieskumy priniesli ojedinelé nálezy stredovekej keramiky v polohe Tehelňa (Giertlová-Kučerová/Novák 2004). Pri záchrannom výskume na ploche výrobného závodu Institute Europharm v priemyselnej zóne Pradiareň to bol trochu početnejší súbor keramiky z 15. storočia (Kučerová, v tlači b). V oboch prípadoch však neboli doložené sídliskové objekty a preto nepredpokladáme existenciu trvalejšieho osídlenia v týchto polohách.

Početnejšie nálezy z 15. storočia, ako aj nálezy zo 16.–18. storočia evidoval F. Javorský v polohe Pri rakúskej ceste, kde predpokladal existenciu hospodárskeho dvora, či majera (Javorský 1985).

Michalský vrch

V správe L. Kiefera o zisťovacom výskume lokality „kostol sv. Michala“, ktorú odovzdal do Archeologického ústavu SAV, pracovisko v Spišskej Novej Vsi v roku 1987, sa uvádza, že už v skoršom období dochádzalo k sporadickým nálezom ľudských kostí a stredovekej keramiky v okolí Michalského vrchu, predovšetkým pri výstavbe železničnej trate v roku 1889 a železničnej stanice v rokoch 1912–1916. Aj keď širšia priestorová lokalizácia kostola bola známa, nájdenie jeho pozostatkov nebolo ľahké. Už B. Polla v roku 1967 neúspešne sondoval na Michalskom vrchu. Na základe zozbieraných správ pamätníkov a prieskumných prác uskutočnených od roku 1985 L. Kieferom a P. Wavrekom sa im v roku 1987 podarilo lokalizovať presnejšiu polohu kostola i pohrebiska. Na základe nimi dosiahnutých výsledkov bol na lokalite realizovaný v roku 1987 archeologický výskum. Záchranným výskumom sa podarilo odkryť dochovanú časť pohrebiska, západné murivo lode kostola a veže pristavanej v druhej polovici 13. storočia (Javorský 1994; Slivka 1989). Výstavba samotného kostola sa kladie do 12. storočia. Kostol svojím dominantným situovaním na tzv. Veľkej ceste povodím Popradu smerom do Poľska súvisel so strážnou osadou nad brodom cez rieku Poprad, ktorá patrí k najstarším stredovekým osadám na území dnešného Kežmarku. Vývoj samotného Kežmarku však bežal akoby pomimo tejto lokality, ktorá sa nikdy nestala integrálnou súčasťou mesta. To sa od 13. storočia rozvíjalo v hraniciach zachovaných v pôdoryse historického jadra mesta do dnešných dní.

Kostol sv. Michala zanikol v 15. storočí, no na cintoríne sa pochovávalo až do 18. storočia.

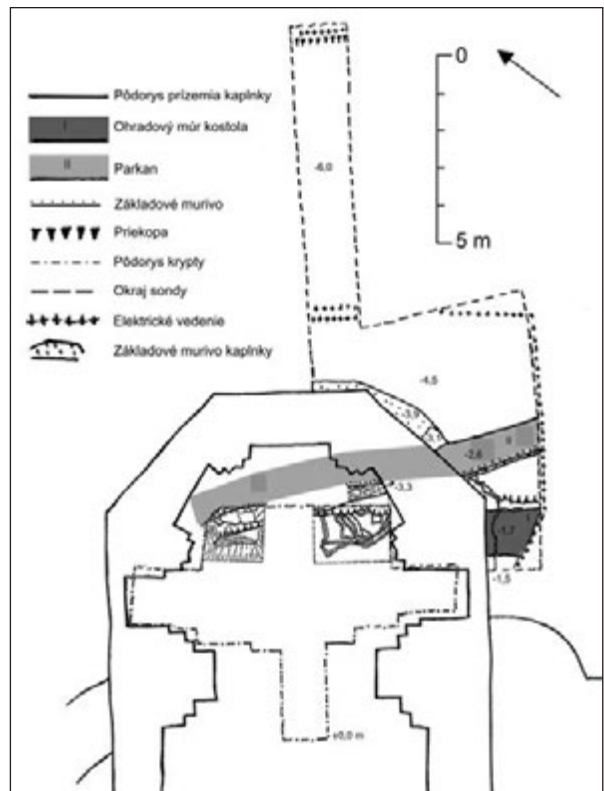
Na Michalskom vrchu sa preskúmala aj časť zemnicového príbytku, ktorý obsahoval keramiky datovanú F. Javorským pôvodne správne do 12.–13. storočia, neskôr do 9.–11. storočia (Javorský 1994, 7, obr. 1).

Kežmarský hrad a mestské opevnenie v jeho bezprostrednom okolí

Prvý systematickejší archeologický výskum v Kežmarku sa uskutočnil v rokoch 1964–1967 na nádvorí Kežmarského hradu (Polla 1971). Vzhľadom k tomu, že výskum bol vyvolaný generálnou rekonštrukciou hradu, môžeme ho rovnako považovať za záchranný výskum. Hoci bol prvotne zameraný na vznik a vývoj hradu, najdôležitejším objavom boli základy kostola sv. Alžbety, ku ktorému sa viaže prvá písomná zmienka o Kežmarku z roku 1251. Okrem nich bol odkrytý stredoveký prikostolný cintorín s doloženým pochovávaním od polovice 13. do polovice 15. storočia, základy stredovekého kláštora zo 14. storočia a pozostatky ďalších architektur. Zaujímavý je Pollov údaj ohľadom koncentrácie stredovekých nálezov. Najviac keramiky, akoby z uzavretého celku, pochádza z priestoru medzi hradným a dochovaným parkanovým múrom na južnej strane hradu a zo sond, ktorými sa odkrývalo zaniknuté východné krídlo hradu (Polla 1971, 101). Najmenej stredovekej keramiky pochádza z priestoru zaniknutého kostola sv. Alžbety, kláštora a kostolného radového cintorína, odkiaľ naproti tomu pochádza najviac púchovských nálezov. Základy kostola boli zapustené do pravekej vrstvy (Polla 1971, 72), rovnako ako hroby prikostolného cintorína.

Slovanské pamiatky na nádvorí Kežmarského hradu opisuje B. Polla ako prevažne mladohradištnú keramikú (900–1200/1250), pri niektorých fragmentoch pripúšťa datovanie do stredného hradištného obdobia, t.j. do obdobia Veľkej Moravy (800–950) (Polla 1971, 100). Slovanskú mladohradištnú keramikú vyčlenil B. Polla ako samostatný sídliskový horizont na nádvorí Kežmarského hradu, nebola však vyzdvihnutá z datovateľnej kultúrnej vrstvy, ani z objektu, ale črepy o počte niekoľko desiatok kusov boli roztrúsené v mladších sídliskových vrstvách a vyčlenené boli „na základe technológie výroby, výzdoby i celkového vzhľadu“ (Polla 1971, 100). Podľa neho je dôkazom o predkolonizačnom osídlení Kežmarku, „kde mladšie osídlenie z 12. a 13. storočia priamo nadväzuje na mladohradištné osídlenie, ktoré však vzápätí svojou intenzitou i stavebnou činnosťou ničí“.

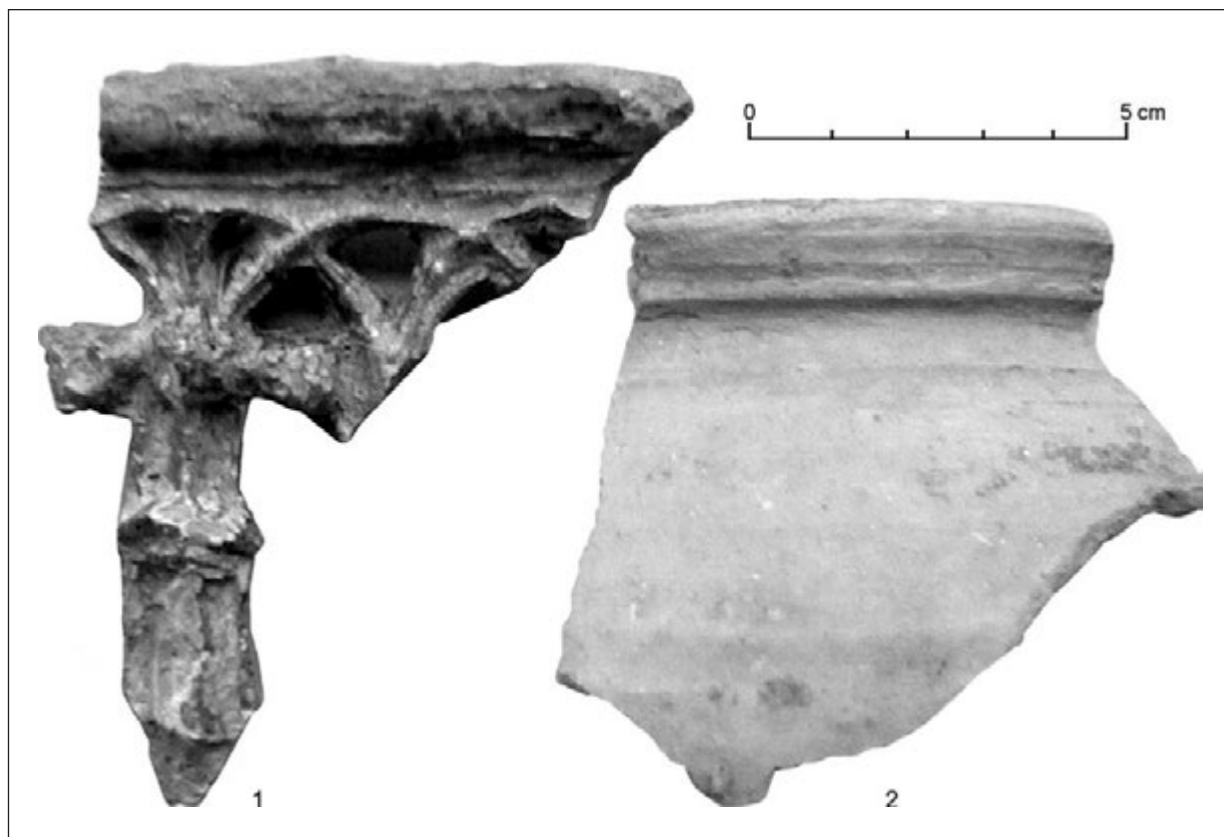
V roku 1970 sa vo výskume pokračovalo, aj keď v menšom rozsahu (Egyházy-Jurovská 1970). Pozornosť sa sústredila na priestor bývalej Nižnej brány a pred vstupnou vežou hradu. Výskum priniesol poznatok, že základy veže Nižnej brány boli zničené výstavbou komunikácie vedúcej okolo hradu. Odkryl sa parkanový múr na severozápadnej strane hradu a miesto napojenia hradnej a mestskej fortifikácie. Nález hrobu v tomto priestore za jestvujúcim hradobným múrom poukazuje na to, že areál

Obr. 4. Kežmarok, výskum v exteriéri a interiéri hradnej kaplnky. Pôdorysná situácia. Autor M. Kučerová.

Obr. 5. Kežmarok, výskum v exteriéri hradnej kaplnky. Odkryté pozostatky parkanu a ohradového múra kostola sv. Alžbety (v pozadí). Autor M. Kučerová.

Obr. 6. Kežmarok, výskum v exteriéri hradnej kaplnky. Výber z nálezov.

cintorína siahal pôvodne za hradné múry a priebeh súčasného hradobného múru preto nemožno stotožňovať s priebehom pôvodného ohradového múru kostola. Pred vstupnou vežou do hradu sa odkryli konštrukčné prvky padacieho mostu preklenujúceho hradnú priekopu. Najdôležitejší je však nález pozostatkov vstupnej brány do opevneného areálu kostola na nádvorí hradu. Rovnako ako základy kostola i tento objekt bol zapustený do púchovskej kultúrnej vrstvy. V interiéri objektu sa našla strieborná minca, denár Belu IV. (1235–1270).

V roku 2006–2007 sa vďaka podpore mesta realizoval výskum v exteriéri a interiéri hradnej kaplnky (Kučerová, v tlači a). Pôvodným zámerom výskumu bolo potvrdiť alebo vyvrátiť správy očitých svedkov o prepadlinách a podzemných priestoroch v parku za hradnou kaplnkou, ktoré sa interpretovali ako dôkaz o existencii únikových podzemných chodieb v parku za hradom. Na základe výsledkov geofyzikálneho prieskumu v krypte kaplnky hradu, ako i pri obvodových múroch kaplnky hradu, sa výskum sústredil na tento objekt, s cieľom overiť situáciu v podzemí kaplnky.

Kaplnka je integrálnou súčasťou Kežmarského hradu a vystupuje z obvodu dochovaného opevnenia na jeho severovýchodnej strane. Za obvodovými

múrami jej polygonálneho uzáveru sa terén zvažuje do bývalej, dnes už zanesenej hradnej priekopy.

Hrad bol v druhej polovici 15. storočia prístupný k mestskému opevneniu z vnútornej strany. Z opisu hradu z prvej tretiny 18. storočia vyplýva, že hrad bol opevnený dvojitémi hradbami a vodnou priekopou (Baráthová 2004, 17; Suchý 1974, 55). Priekopa za hradom mala byť vybudovaná v roku 1506 (Genersich 1804, 238). Od 18. storočia hrad už len chátral a jednotlivé prvky opevnenia ako parkán a priekopa postupne zanikli.

Kaplnku vystavali na mieste staršieho hradného traktu v rokoch 1657–1658. Predpokladalo sa, že stojí na mieste staršej polygonálnej bašty vybudovanej pri výstavbe hradu namiesto staršej polkruhovej bašty mestského opevnenia. Krypta kaplnky má krížový pôdorys s hlavnou obdĺžnikovou komorou a dvomi bočnými obdĺžnikovými výklenkami.

Vykopávky ukázali, že pri výstavbe kaplnky do jej základov poňali dnes už deštruované a zasypané murivo parkánu. Základy parkánu boli zapustené do priekopy, ležiacej pred ním. Toto murivo sa v podzemí kaplnky zachovalo po celej šírke svätyne, pričom na ňom spočívala klenba krypty (obr. 4). Po odstránení hlinitého zasypania dna krypty sa ukázalo, že skalnaté podložie bolo stupňovito

Obr. 7. Kežmarok, výskum v exteriéri hradnej kaplnky. Výber z nálezov.

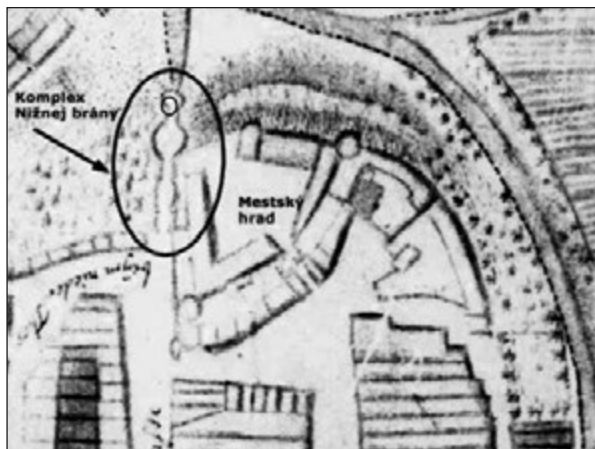

Obr. 8. Kežmarok, výskum v exteriéri hradnej kaplnky. Odkryté základové murivo kaplnky.

vysekané až ku základovej ryhe parkánu, ktorá sa nachádzala v hĺbke 2 m od hlinitej podlahy krypty. Objavený parkán netvorí zadnú stenu, ani základ kaplnky. Medzi ním a základom kaplnky, ktorý siaha hlboko do priekopy je nezastavaný priestor. V miestach pod juhovýchodným nárožím krypty sa nadzákladové murivo viazalo s vrstvou obsahujúcou nálezy včasnónovovekej a novovekej keramiky a zvieracie kosti. Táto vrstva pokračovala aj na vonkajšej strane kaplnky, kde pokračovalo aj murivo parkánu. Dôležité je zistenie, že v základovom murive kaplnky napájajúcom sa na murivo parkánu v juhovýchodnom nároží boli vo vápennej malte zamurované fragmenty novovekej keramiky z vrstvy, v ktorej bol zapustený parkán. Zásyp sônd v krypte obsahoval fragmenty novovekej keramiky, zlomky skla, železné predmety, časť koženej topánky, ľudské kosti najmenej z troch jedincov a zvieracie kosti.

Pokračovanie parkánu sa zistilo aj pri vonkajšom múre kaplnky (obr. 5). Nad ním sa odkrylo na južnej strane staršie murivo včlenené do základov kaplnky. Predstavuje pravdepodobne pozostatky ohradového múra kostola sv. Alžbety z 13. storočia, ktorý ale nebol vhodný na výstavbu mestských hradieb. Múr sa v krypte nezachoval, keďže ho pri hĺbení krypty zničili. Za ním bola do podlažia vyhlbená priekopa. To, že sa v zásype priekopy nachádzali len ojedinelé nálezy zo stredoveku a materiál zo starších zásypových vrstiev pochádzal prevažne zo 16.–17. storočia (obr. 6; 7), by korešpondovalo s rokom 1506, v ktorom mala byť podľa Genersicha vybudovaná.

Pri odkrývaní základov kaplnky sa ukázalo, že základy siahajú do úrovne spodnej vody. Rovnaká situácia bola aj v sonde vedenej naprieč priekopou. Jej dno pod rôznymi vrstvami zásypu pokrývala tmavosivá ílovitá vrstva prekrytá jemným pieskom.

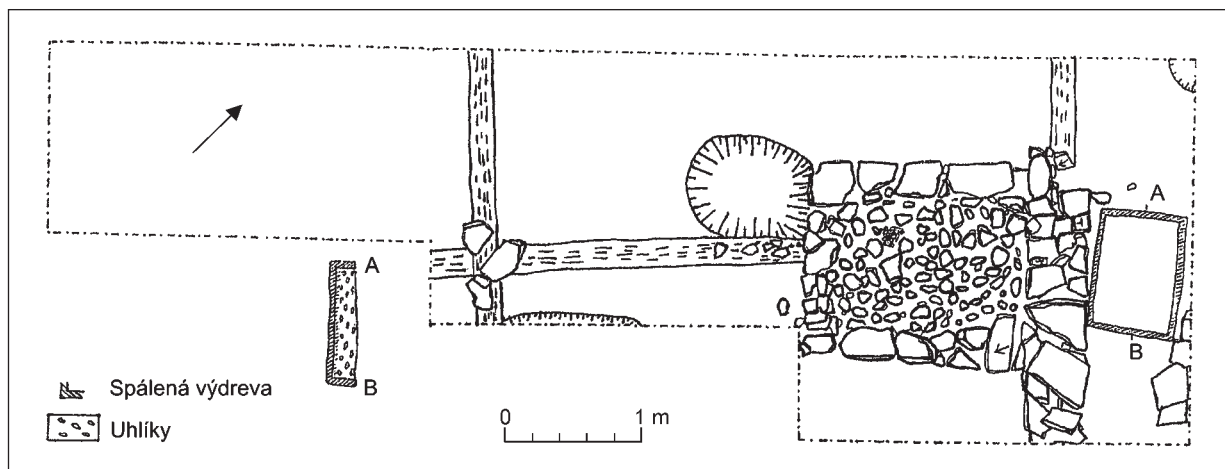
Obr. 9. Mapové zobrazenie Kežmarku z roku 1814, výrez s pôdorysom rondelu Nižnej brány. Krúžkom je vyznačená poloha výskumu pri rekonštrukcii plynového potrubia (zdroj: Kezmarok-sh.szm.com/opevnenie-studialindex.htm).

Pod ťlom bola vrstva rašeliny, v ktorej sa našiel aj zlomok fajky z 1. polovice 19. storočia. Pod rašelínovou vrstvou sa v hĺbke 2,3 m od úrovne jej súčasného povrchu nachádzala vrstva riečnych sedimentov s okruhliakmi, ležiaca už aspoň 1 m pod úrovňou spodnej vody. Ďalší výskum znemožňovala neustále presakujúca voda zo stien i dna sondy. Základ kaplnky aj parkánu ležal v zásypovej vrstve obsahujúcej novoveký materiál, no i včasnónovoveký materiál a ojedinelo stredoveký.

Z nálezovej situácie vyplýva, že parkánový múr za hradom bol vystavaný v priebehu 16. storočia, pričom sa nedá vylúčiť, že bol napojený na pevnostný prvok, predsunutú polygonálnu baštu, ktorej základy sa zachovali v základoch kaplnky v jej uzávere (obr. 8). Neskôr na tomto mieste vybudovali v polovici 17. storočia kaplnku. Do muriva kaplnky zahrnuli aj priečne staršie murivá opevnenia. Vylučuje to možnosť, že v murive polygonálneho uzáveru svätyne kaplnky je zachované neskorogotické murivo polygonálnej bašty, ako sa doteraz predpokladalo, t.j. že kaplnka vznikla jednoduchým využitím staršej bašty.

V roku 2009 v súvislosti s rekonštrukciou hradného nádvorja odhalil sondážny prieskum na dosiaľ nepreskúmaných plochách nádvorja v juhozápadnej časti nádvorja deštrukciu pôvodne tehlovou klenbou zaklenutého pivničného priestoru z novoveku (nepublikovaný výskum autorky).

V roku 2011 boli sledované výkopové práce pri rekonštrukcii plynovodu v blízkosti rondelu, nachádzajúceho sa severne od samotného objektu hradu (nepublikovaný výskum autorky), t.j. v priestore zložitého komplexu Nižnej brány. Pod úrovňou dnešnej spevnej cestnej komunikácie prechádzajúcej pozostatkami rondelu severným smerom, ako aj

Obr. 10. Kežmarok, Starý Trh 24. Pôdorys sondy. Autor M. Kučerová.

na západnom okraji tejto komunikácie sa v profile výkopu odkrylo murivo, ktoré predstavuje pozostatok zaniknutého komplexu opevnenia Nižnej brány (obr. 9). S murivom sa viazali novoveké nálezy datovateľné do 16.–17. storočia.

Garbiarska ulica

V roku 1969 až 1970 realizoval L. Kiefer záchranný výskum pri výstavbe na Garbiarskej ulici. Zasiahnuté územie sa bezprostredne dotýkalo priestoru Starého trhu. Pri rozsiahlom odkryve (Kiefer uvádza 4000 m², Kiefer 1974b) uskutočnenom na mieste zadných častí k hradbám priliehajúcich parciel domov lemujúcich západnú stranu Starého trhu, zachránil L. Kiefer stredoveké nálezy z 13. až 16. storočia. V zadnej časti parcely domu č. 33 boli pri výkopových prácach odkryté zbytky ľudských kostí. Pri následnom výskume sa odkrylo celkom 38 kostíer v hĺbke 180 až 220 cm. Pri kostrách sa nachádzali súčasti odevov – gombíky, spona na šaty, kúsok tkaniny. Podľa L. Kiefera nálezová situácia naznačovala, že ide o masový hrob. Neskôr odkryl L. Kiefer na inom mieste ešte ojedinelú ľudskú kostru bez prídavkov, ktorej poloha bola orientovaná v smere západ-východ.

Nepublikované nálezy autorky z dvorovej časti domu na Starom trhu č. 33, zachránené pri výstavbe garáže v dvorovej časti, predstavujú prevažne fragmenty novovekej keramiky a skla, najstaršie nálezy možno predbežne zaradiť do 14. storočia.

Počas rekonštrukcie plynového potrubia v roku 2011 boli výkopy vedené v priestore zaniknutého ramena rieky Poprad, splanírovaného po 2. svetovej vojne. Odhalené boli pritom základy zasypaného mosta v priestore tzv. Troch mostov, ktoré pôvodne viedli cez tri samostatné ramená rieky. Išlo o najvýchodnejší z mostov. Zistilo sa, že priestor pod

mostom nie je vyplnený zásypom a že je tu možné sledovať kamenný oblúk a konštrukciu mosta. Popod most vedú voľne uložené inžinierske siete.

Starý trh

V roku 2006 sa uskutočnil na Starom trhu záchranný archeologický výskum v dvorovej časti domu č. 24 (Kučerová 2008, 100). Na mieste plánovanej výstavby polyfunkčného objektu boli preskúmané pozostatky kováčskej vyhne (obr. 10; 11). Základy vyhne pokrývali severné nárožie zrubovej stavby, z ktorej sa podarilo preskúmať severovýchodnú časť so zachovaným východným nárožím.

Sprievodné nálezy umožňujú rámcové datovanie kováčskej vyhne do 18. storočia. Nález mince z roku 1706 [minca: Uhorsko, František II. Rákoczi (1703–1711), 10-poltúra 1706, 31 mm] z vrstvy oddeľujúcej pozostatky zrubovej stavby od zák-

Obr. 11. Kežmarok, Starý Trh 24. Pohľad na pozostatky kováčskej vyhne v superpozícii so zrubovou stavbou. Autor M. Kučerová.

ladov vyhne vedie k záveru, že uvedená stavba zanikla v tomto období a kováčka vyhňa vznikla najskôr po uvedenom roku. Fragменты keramiky z úrovne zrubovej stavby pochádzajú prevažne zo 17. storočia. Najstaršie nálezy nájdené na ploche sondy mimo skúmaných objektov možno datovať najskôr do 15. storočia. Ich počet však nie je veľký. V súbore nálezov prevláda keramický materiál. Len v objekte kováцskej vyhne kováцska troska počtom výrazne prevyšovala iné nálezy. V rámci keramiky boli z tvarov zastúpené hrnce, džbány, taniere, misy, poháre a kachlice. Chudobný bol napriek prítomnosti kováцskej vyhne inventár železných predmetov, pozostávajúci najmä zo stavebného železa – klinec, kovaní, skôb a pántov. Nálezy skla reprezentovali najmladšie zásahy na lokalite, to isté platí aj pre porcelán a iný jemný keramický materiál.

V roku 2007 boli na mieste plánovanej prístavby v dvorovej časti meštianskeho domu č. 40 na Starom trhu, odkryté pozostatky dvorového krídla zaniknutého pred rokom 1870 (*Kučerová 2009a*, 120). Dno interiéru dvorového krídla bolo v hĺbke 1 m vyložené plochými kameňmi. Na tejto úrovni už presakovala spodná voda. Kamene prekryvala vrstva ílu, pravdepodobne ako izolácia proti vlhkosti. Vďaka nej sa však nad ílom zachovala drevená dlážka objektu, ktorú neskôr pri stavebných úpravách prekryli zásypom. O tom, že objekt bol naďalej využívaný svedčí ohnisko, ktorého spodná časť v podobe prepálenej vrstvy hliny na kruhovej ploche s priemerom 1 m sa odkryla v interiéri objektu. Okrem spodnej vrstvy žltého ílu, obsahovala výplň objektu výlučne novoveké nálezy, ktoré možno datovať prevažne do 17. storočia a 18. storočia (obr. 12; 13), kedy v dvorovom trakte prebiehala intenzívna remeselná činnosť. V spodnej ílovitej vrstve nad kamenným dláždením sa nachádzal včasnonovoveký materiál z obdobia okolo polovice 16. storočia (obr. 14; 15: 1–6). Vo vrstve na úrovni kamenného dláždenia dna objektu sa našiel jeden výrazný fragment zo zatiahnutého okraja nádoby púchovskej kultúry.

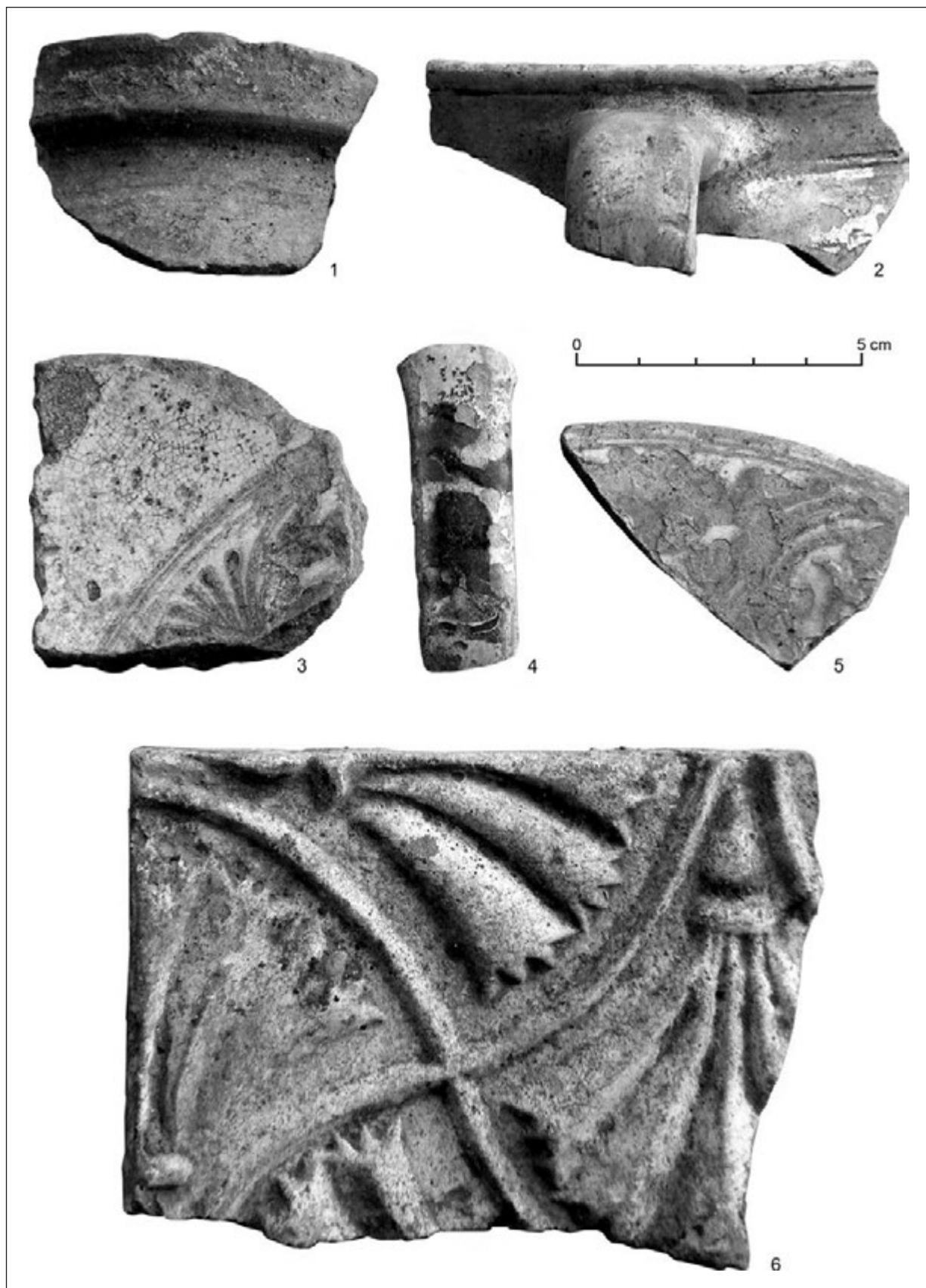
Nálezový materiál obsahuje okrem keramiky a železných predmetov bežnej potreby, aj pozostatky remeselnej činnosti – fragment železnej lupy, polotovary zo železa a hotové výrobky – ocielky. Výrobky z keramiky boli zastúpené veľkým množstvom fragmentov nádob, kachlíc (obr. 15: 8) a zlomkom hlinenej fajky z bielej hliny so zelenou glazúrou na povrchu (obr. 15: 7). Najstaršie nálezy keramiky predstavujú dva praveké črepy z obdobia púchovskej kultúry. Keramika datovaná do polovice 16. storočia z vrstvy žltého ílu je najstarším dokladom o existencii historickej zástavby na tomto mieste. Renesančné kachlice zo 17. storočia

pravdepodobne datujú vznik dvorového traktu. V 18. storočí tu pracoval špecializovaný výrobca ocielok.

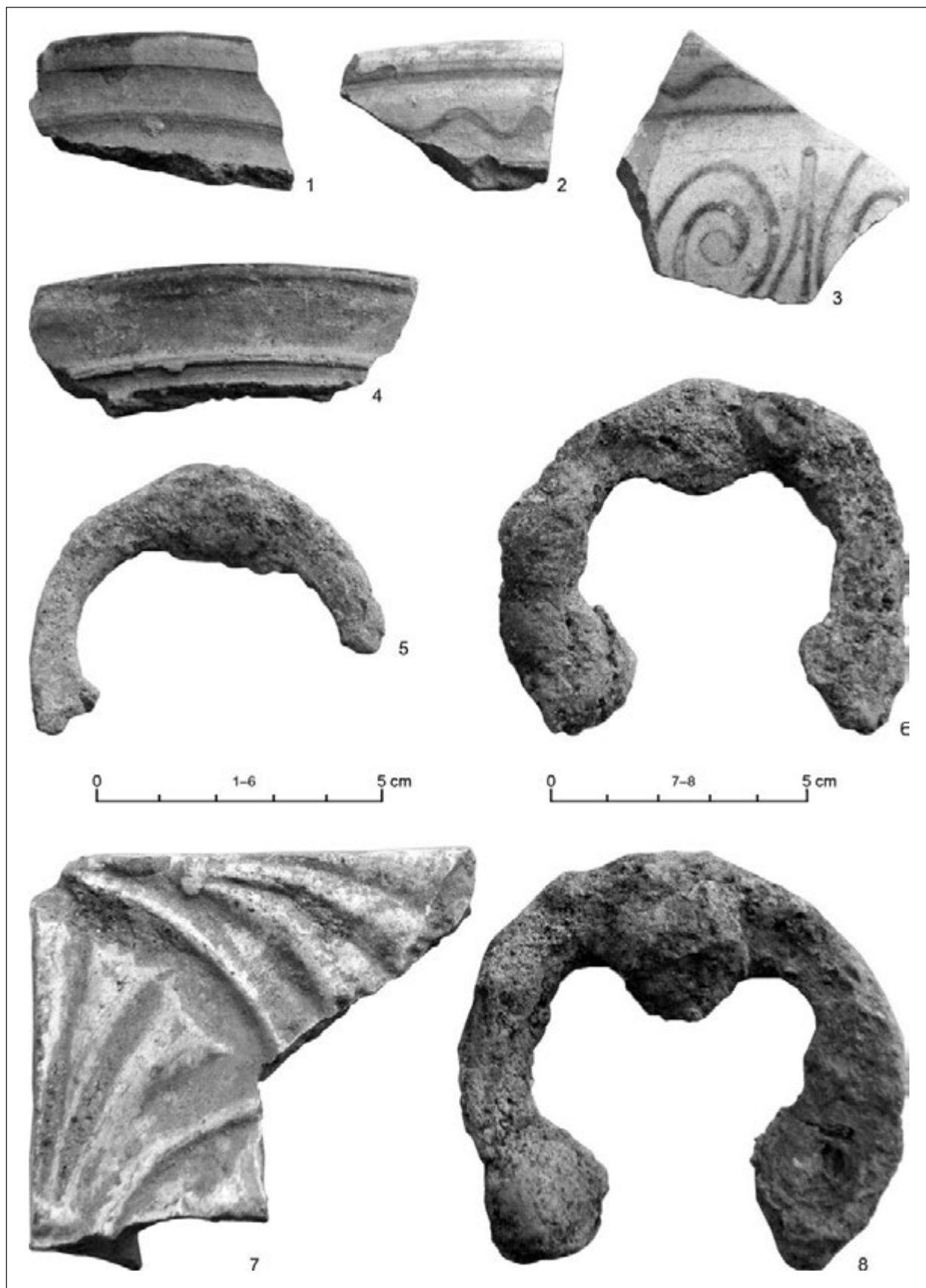
V nálezovom inventári sa nachádza aj nález mince vo vrstve narušenej základmi domu č. 40. Ide o drobnú veľmi poškodenú poľskú mincu, solidus, z obdobia Jána II. Kazimíra (1648–1668) z roku 1664 (za určenie ďakujem J. Hunkovi).

Výskum na Starom trhu č. 71 (*Kučerová, v tlači a*) sa realizoval za mestskými hradbami v dvorovej časti meštianskeho domu, kde už zasahoval na územie bývalej Greisigerovej záhrady (dnešný park s tankom), ktoré bolo pravidelne zaplavované z bočného ramena rieky Poprad tečúceho pozdĺž západnej strany mesta. V pozdĺžnom profile sondy bolo možné sledovať 1 m hrubú vrstvu humusovitej zeminy ležiacu na tmavosivom íle. V hĺbke 1,6 m sa nachádzala vrstva hrubého riečného štrkopiesku ležiaca už na úrovni spodnej vody. Ojedinelé nálezy novovekej keramiky sú z humusovitej vrstvy a z povrchu sivej ílovitej vrstvy. Základy hradobného múru boli založené na sivom íle v hĺbke 1 m, pričom dno zákadovej ryhy bolo vyplnené pieskom a okruhliakmi.

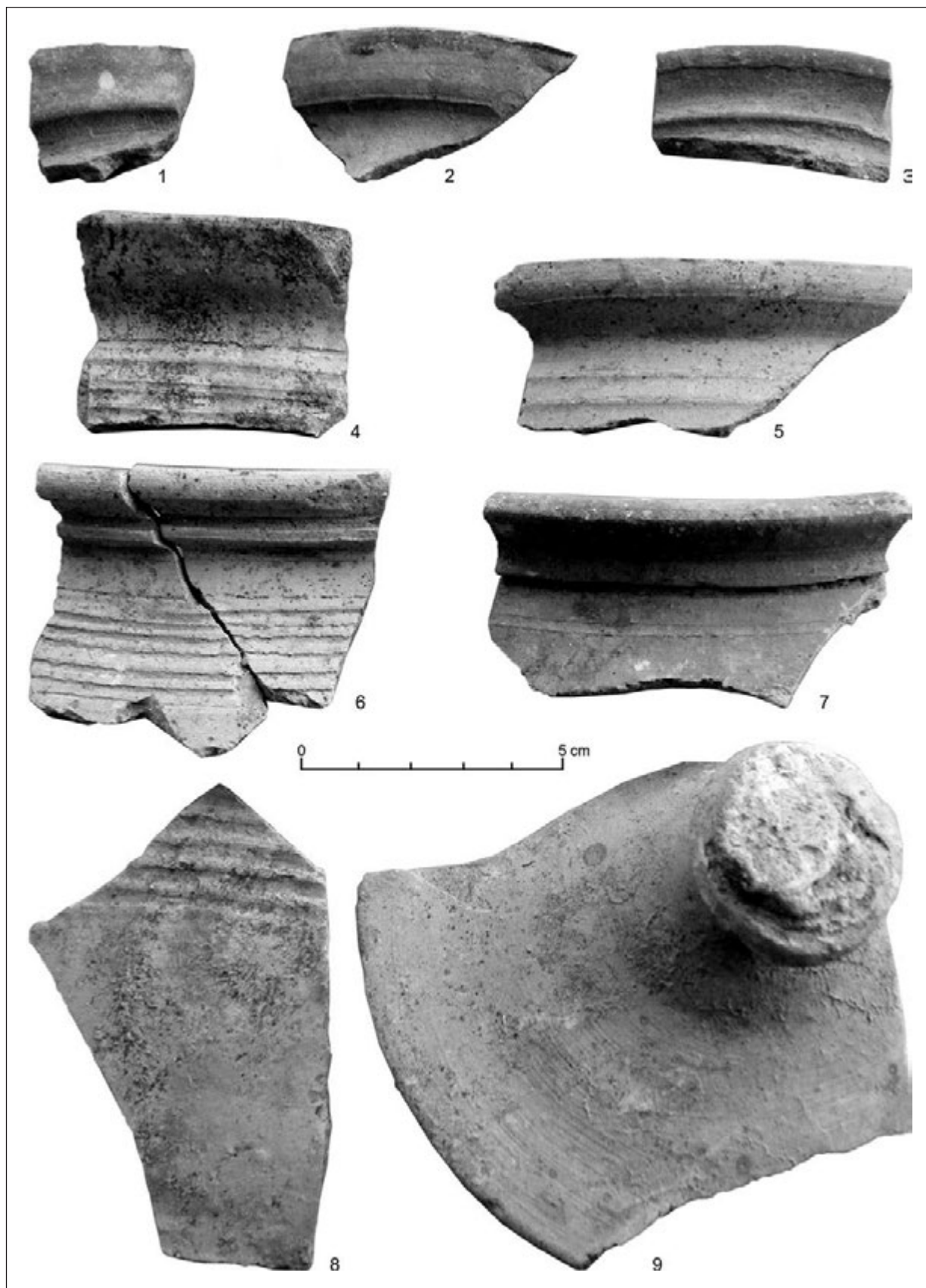
V roku 2011 boli pri rekonštrukcii plynovodu na Starom trhu (nepublikovaný výskum autorky) zaznamenané, okrem novovekých nálezov v mladších vrstvách a zásahoch do terénu, zachytené aj stredoveké nálezy. Výskum sa realizoval v línii komunikácie spevnenej kamennou dlažbou a po jej východnom okraji. V severnej časti Starého Trhu sa vo výkopoch začala na viacerých miestach objavovať vrstva tmavosivého zápachajúceho mokrého ílu, ktorá miestami vystupovala až do úrovne pôvodnej pochôdzky, nachádzajúcej sa v hĺbke 0,4 m pod úrovňou súčasnej dlažby. Prevažne však profil poskytoval jednotnú stratigrafiu – spevnený povrch a recentná navážka nad pôvodnou pochôdzkou v hĺbke 0,4 m, ďalej 0,2 m hrubá hlinitá tmavohnedá vrstva obsahujúca novoveké nálezy, vrstva žltého piesčitého štrku o hrúbke 0,1 m, v ktorej sa začínajú vyskytovať stredoveké nálezy a nakoniec od hĺbky 0,7 m do hĺbky 0,9 m nad podložíom z riečnych nánosov už zmienená tmavosivá mokrá ílovitá vrstva, obsahujúca v tejto úrovni aj organické zvyšky v podobe nezotletých kusov dreva a výlučne stredoveké nálezy. Výsledky výskumu sa v čase prípravy tohto príspevku stále spracovávali, no predbežne možno hodnotiť tento súbor stredovekej keramiky, ako dosiaľ najstaršiu stratifikovanú stredovekú keramiky zo Starého Trhu. Bohužiaľ ide o malý a príliš fragmentárny súbor s obmedzenou výpovednou hodnotou. Keramiky možno charakterizovať ako obtáčanú, hnedosivých a hnedočervených odtieňov, s výraznou prímiesou ostrohranných kamienkov. Medzi fragmentmi sa vyskytol von vytiahnutý

Obr. 12. Kežmarok, Starý Trh 40. Výber novovekých nálezov. Autor M. Kučerová.

Obr. 13. Kežmarok, Starý Trh 40. Výber z novovekých nálezov. Autor M. Kučerová.

Obr. 14. Kežmarok, Starý Trh 40. Výber z včasnonoovekých nálezov. Autor M. Kučerová.

Obr. 15. 1–8 – Kežmarok, Starý Trh 40. 1–6 – výber z včasnónovovekých nálezov; 7 – fragment hlinenej fajky; 8 – fragment renesančnej kachlice; 9 – Kežmarok, Hlavné námestie 14, nález neskororenesančnej kachlice. Autor M. Kučerová.

okraj profilovaný do trojlístka, pričom tento typ okrajov sa obvykle nachádza v súboroch strednej fázy vrcholnostredovekej keramiky (*Uličný/Harčar 2006, 193–194*). K typickým fragmentom patrí ešte tenkostenný okraj z džbánu a črepy z vydutiny nádob zdobených jednoduchou rytou vlnovkou. Ako už bolo povedané ide o málopočetný súbor keramiky, ktorý umožňuje v konečnom dôsledku na základe predloženej charakteristiky len rámcové datovanie do 13.–14. storočia.

Hlavné námestie

Viacero výskumov sa uskutočnilo aj v súvislosti s prístavbami v dvorových častiach meštianskych domov na Hlavnom námestí v roku 2007 (*Kučerová 2009*), 2008 (*Kučerová, v tlači a*) a v roku 2009 (*Kučerová, v tlači b*). V dvorovej časti meštianskeho domu na Hlavnom námestí č. 12 boli v roku 2007 odkryté pozostatky zahĺbeného murovaného objektu prístavaného k základom domu, so stopami po vápne vo výplni, na stenách a dne (*Kučerová 2009*). Objekt je interpretovaný ako pec na vypaľovanie vápna a je datovaný do druhej polovice 19. storočia. V tesnej blízkosti sa našla zasypaná murovaná studňa (obr. 16). K najstarším nálezom na lokalite patria nálezy keramiky z 15. storočia zo spálenej ílovitej vrstvy nad podlažím (obr. 17). Na úrovni prepálenej vrstvy sa našli pozostatky spáleného dreveného trámu, jedna výraznejšia (kolová?) jama a žlab. Nemožno vylúčiť ich príslušnosť k starším staveným zásahom na parcele.

Výskum v roku 2007 na Hlavnom námestí č. 14 bol realizovaný na mieste zaniknutého samostatného dvorového traktu. Overovacími sondami sa odkrylo základové a čiastočne nadzákladové murivo zaniknutého traktu. Najstaršie ojedinelé nálezy z 15. storočia (obr. 17) sa viažu opäť k nadložnej ílovitej vrstve so stopami ohňa. Vznik dvorového traktu možno datovať najskôr do 17. storočia až začiatku 18. storočia na základe nálezu neskoro renesančnej kachlice zo základovej ryhy stavby (obr. 15: 9).

Rovnako v prípade meštianskeho domu na Hlavnom námestí č. 56 sa výskum v roku 2007 týkal zaniknutého dvorového traktu. Aj tu sa odkryli pozostatky základového muriva pôvodného dvorového traktu, a čiastočne interiérovú a exteriérovú časť pozostatkov stavby a určité súvislosti medzi interiérom a členením stavby. Zistilo sa, že v určitom období prinajmenšom časť stavby zhorela a podarilo sa lokalizovať vstup do tejto časti v podobe drevených dverí alebo vrát, po ktorých ostal dverný pánt v murive a kovanie dverí vo výplni sondy. Úroveň podlahy prislúchajúca k stavbe v dobe existencie dverí ležala na úrovni podlahy pivnice meštianskeho domu. Nálezy jemného stolového ria-

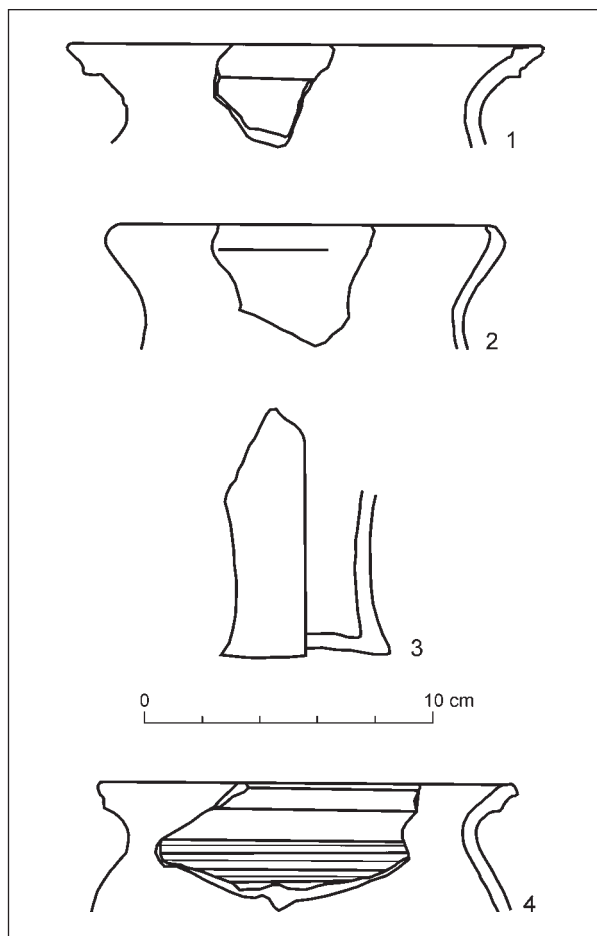

Obr. 16. Kežmarok, Hlavné námestie 12. Sondážny výskum na mieste dvorovej prístavby. Autor M. Kučerová.

du zo zásypových vrstiev nad osadeným dverným pántom a nálezy z ílovitej vrstvy nad podlažím sú datované do záveru do 15. storočia až začiatku 16. storočia (obr. 17: 2, 3). Vznik dvorového krídla je rámcovo datovaný do 15. storočia. V roku 1521 bol pravdepodobne poškodený pri rozsiahlom požiari v meste. V zadnej časti dvora sa podarilo zachytiť nad podlažím vrstvu obsahujúcu aj vrcholnostredoveké nálezy z 2. polovice 13. až prvej polovice 14. storočia (obr. 17: 1)

Výskum malého rozsahu v roku 2008 na Hlavnom námestí č. 42 priniesol zaujímavé výsledky. V dvorovej časti meštianskeho domu z 2. polovice 19. storočia, postaveného na stredovekej parcele sa odkryli základy zaniknutého dvorového traktu. Na dvore sa nachádzala hrubá vrstva navážky z 20. storočia, pod ktorou bolo možné sledovať vrstvy s novovekými a neskorostredovekými nálezmi. Pod základmi dvorového traktu na úrovni podlažia bola odkrytá jama s vrcholnostredovekou keramikou, ktorú možno datovať do 13. storočia.

V roku 2009 sa uskutočnili ďalšie záchranné výskumy v dvorových častiach meštianskych domov na Hlavnom námestí. Záchranný archeologický výskum na parcele domu č. 74 sa uskutočnil na mieste pripravovanej výstavby garáže v dvorovej časti meštianskeho domu. Na ploche stavby bolo odkryté základové murivo zaniknutého dvorového traktu s torzom priečky, zapustené do vrstiev s no-

Obr. 17. Kežmarok, Hlavné námestie 56. Výber z nálezov keramiky.
Autor M. Kučerová.

vovekým črepovým materiálom. Zdokumentované nálezy predstavujú doklad o stavebnej aktivite v dvorovej časti domu v priebehu 18.–20. storočia.

Pri výskume v dvorovej časti meštianskeho domu č. 49, ktorá je obrátená smerom ku kostolu sv. Kríža, sa podarilo preskúmať kamennú konštrukciu kanalizácie z pieskovcových kamenných blokov z 19. storočia a základy muriva asanovaného dvorového traktu. Nad podložíom sa na ploche sondy nachádzala suťovitá vrstva obsahujúca domový odpad z novoveku. Pri severnom okraji parcely boli preskúmané 3 jamy. Jama č. 1 neobsahovala okrem tmavosivej piesčitej zeminu žiadne nálezy. Jama č. 2 mala sivú hrubšiu piesčitú výplň. V zásype jamy č. 3 sa okrem mazanice, uhlíkov a novovekej keramiky nachádzal fragment keramiky púchovskej kultúry. Počas výskumu sa našli prevažne fragmenty novovekej keramiky datovanej do 17.–20. storočia, fragmenty skla a zvieracie kosti.

Na Hlavnom námestí boli tak smerom ku železničnej stanici, ako i smerom k Nižnej bráne pri rekonštrukcii kanalizácie v roku 1999 narušené

zvyšky staršej mestskej kanalizácie v podobe kamenného murovaného a zaklenutého kanála o šírke 30 a výške 50 cm (Giertlová 1999).

Pri prácach na rekonštrukcii Hlavného námestia v roku 1998 (Kučerová 1998) oproti SZ vstupu do budovy radnice bola pri výkopoch narušená odpadová jama, z ktorej bolo vyzdvihnutých 112 ks zlomkov novovekej keramiky (obr. 18: 1, 3, 4) a niekoľko kusov historického skla.

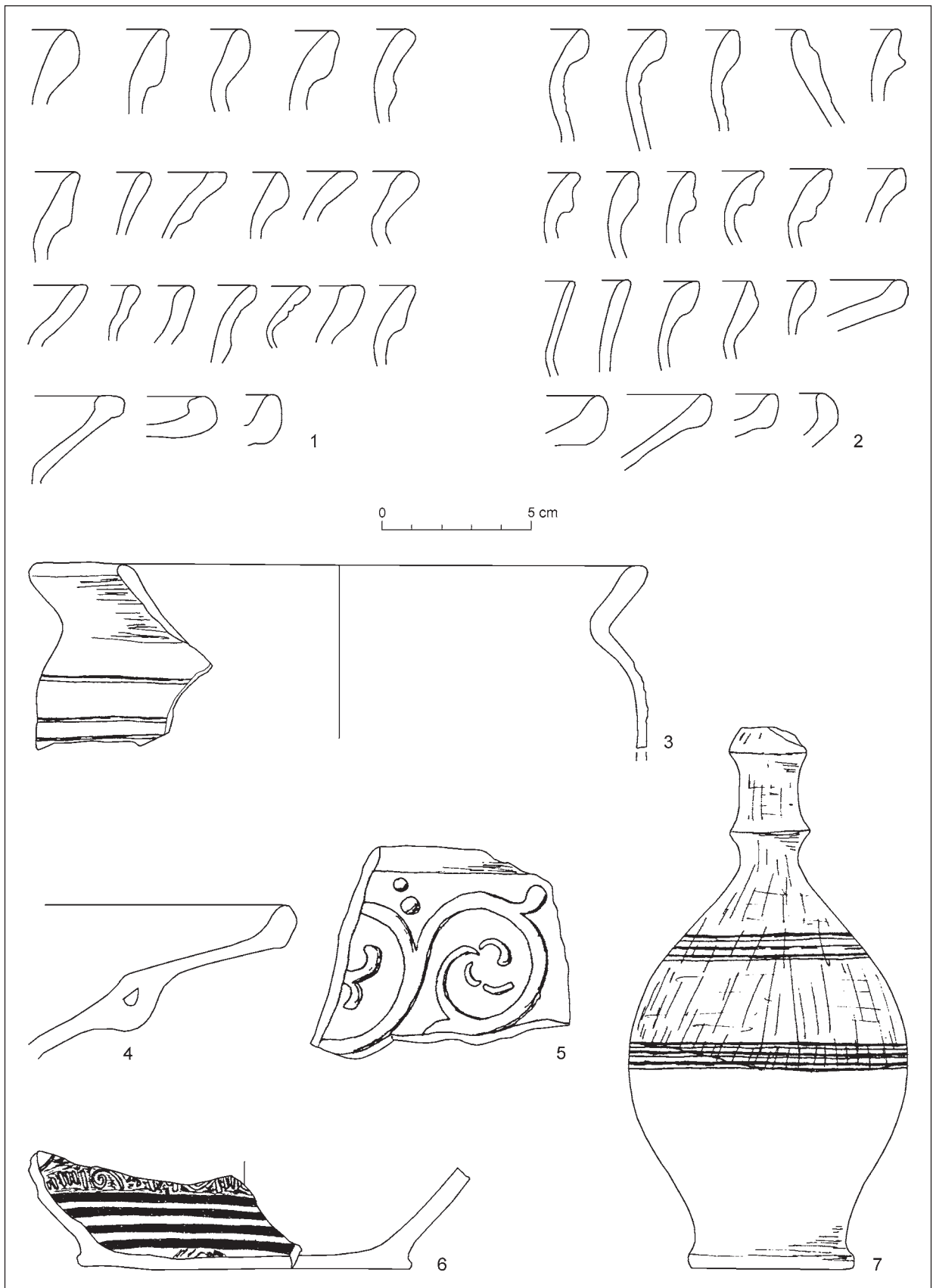
Kostolné námestie

V roku 1985 sa pri sledovaní stavebných úprav v okolí kostola sv. Kríža našla keramika z 14.–15. storočia (Javorský 1985).

V roku 1998 bola pri výkope základov pre zlievarenskú pec v dvorovej časti meštianskeho domu č. 41 (Kučerová 1998) narušená vápenná jama vyplnená odpadom obsahujúcim niekoľko desiatok kusov fragmentov novovekých kachlíc a keramiky (obr. 18: 2, 5–7). Nálezová situácia bola zdokumentovaná a nálezy uložené v Múzeu v Kežmarku. V prednom trakte bola v interiéri v severovýchodnom nároží odkrytá funkčná studňa s vysokou hladinou vody.

V roku 2011 sa na Kostolnom námestí (Kučerová 2011a) realizovala plynová prípojka k objektu bývalej humanistickej školy. Sondážny výskum v exteriéri zmienenej objektu vedený po okrajoch miestnej komunikácie spevnenej okruhliakmi (obr. 19) priniesol výsledky v podobe vrstiev s novovekými a stredovekými nálezmi. V sonde II, ktorá sa nachádzala v bezprostrednej blízkosti objektu, sa podarilo zachytiť úroveň pôvodnej miestnej komunikácie najneskôr z 19. storočia, spevnenej drobnými okruhliakmi. Pod úrovňou staršej pochôdzky sa nachádzal mohutný štrkovitý zásyp s okruhliakmi, ktorý obsahoval len málo keramických nálezov zmiešaného charakteru (16.–19. stor.), no veľké množstvo zvieracích kostí a ojedinelé železné predmety. Pod uvedenou vrstvou sa v hĺbke 0,9 m od okolitého terénu (620,02 m n. m.) nachádzalo intaktné štrkovité podložie.

Naproti tomu situácia v sonde I na opačnej strane zmienenej komunikácie juhovýchodným smerom úzko súvisí so zadnými traktami meštianskych domov na Hlavnom námestí a s urbanistickým vývojom v tejto časti mesta. Jej výplň tvorili okrem 10 cm hrubej kompaktnej vrstvy s prevahou žltého ílu v nivelete 620,500 m n. m. (zodpovedajúcej úrovni staršej pochôdzky zo sondy II), sypké hlinité zásypové vrstvy s pieskovcovými kameňmi obsahujúce novoveký nálezový materiál. Prekrývali vrstvu obsahujúcu prepálenú hlinu, uhlíky a novoveké nálezy, na spodnej úrovni ktorej sa nachádzali nezotreté drevené dosky. Nad štrkovitou sterilnou vrstvou v hĺbke 0,9 m od okolitého terénu sa ešte

Obr. 18. Kežmarok, Hlavné námestie a Kostolné námestie 41. 1, 3, 4 – nálezy novovekej keramiky z odpadovej jamy na Hlavnom námestí pred radnicou; 2, 5–7 – nálezy novovekej keramiky Kostolného námestia 41. Autor M. Kučerová.

Obr. 19. Kežmarok, Kostolné námestie 18. Pohľad na miesto výskumu, v pozadí kostol sv. Kríža. Autor M. Kučerová.

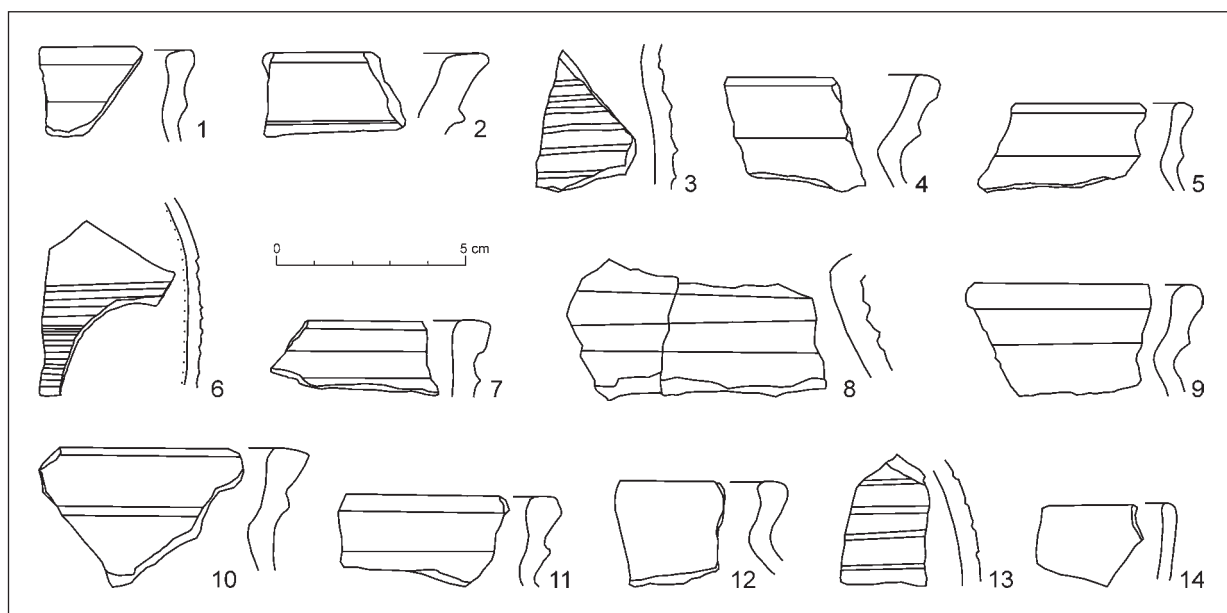
nachádzala mohutnejšia 0,25 m hrubá žltohnedá piesčitá vrstva s kúskami prepálenej hlíny a nálezmi keramiky.

Nálezy zo sondy I predstavujú prevažne fragmenty kuchynského a stolového riadu, z ktorých najstaršie, pochádzajúce zo žltohnedej vrstvy nad podloží (fragменты z vydutiny nádob hnedých až sivočiernych odtieňov, okrajový črep – obr. 20: 12, črep zdobený obežnou rytou líniou – obr. 20: 13, fragmenty keramiky z jemne plavenej hlíny, oranžovej farby obr. 20: 14; 2 črepy z jemne plavenej hlíny sivočiernej farby; treba však podotknúť, že tento súbor obsahoval aj novoveké nálezy – napr. oxidačne vypálený črep s výrazne žltou glazúrou na vnútornom povrchu) možno datovať do ne-

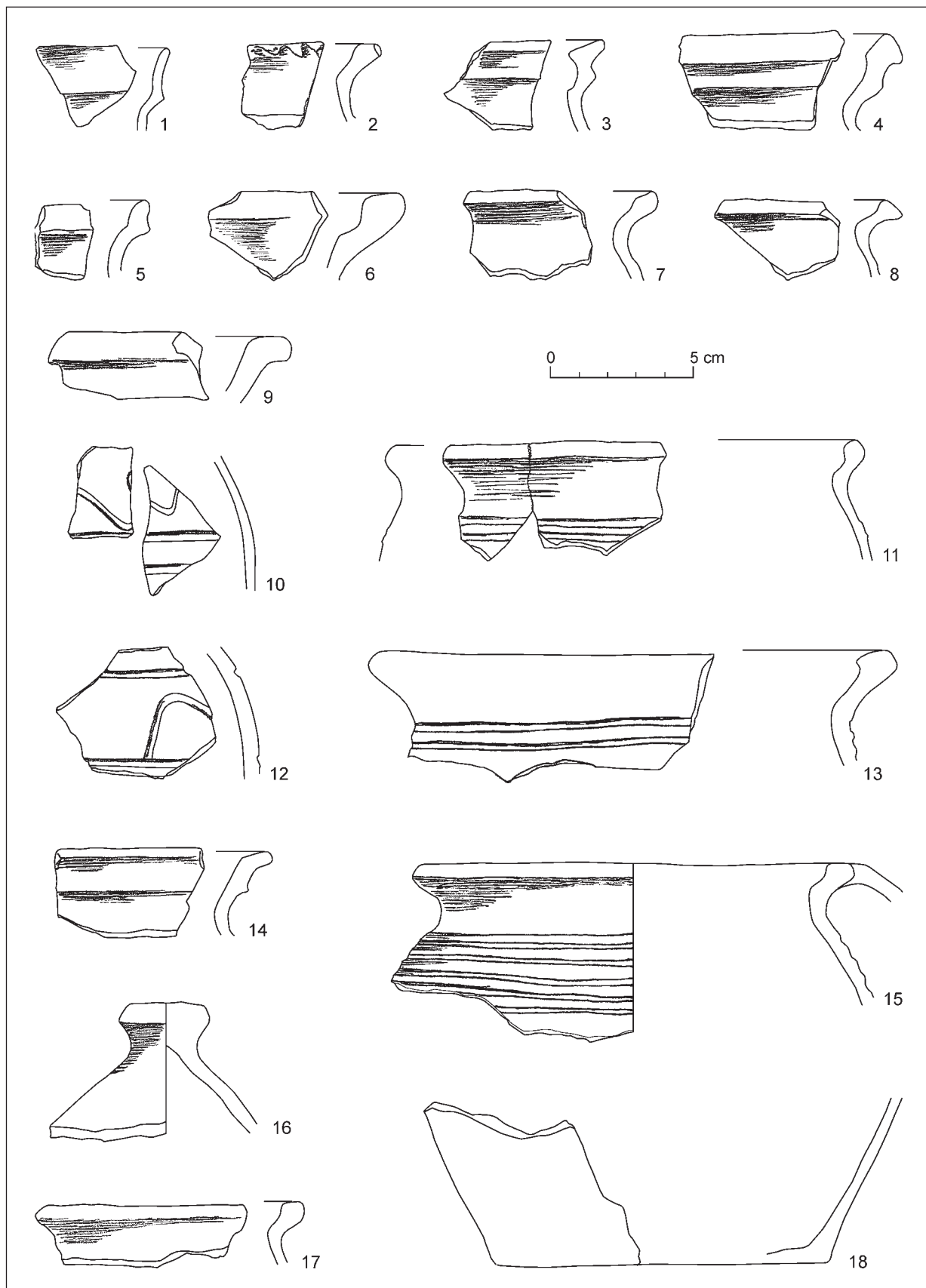
skorého stredoveku do 2. polovice 15. až začiatku 16. storočia. Nálezy z vrstvy s uhlíkmi, prepálenou hlinou a drevami, ako i tmavohnedej hlinitej vrstvy majú novoveký charakter, pričom časť tejto keramiky možno zaradiť k včasnónovovekým nálezom z 1. polovice 16. storočia, zbytok do priebehu 16. a pravdepodobne aj 17. storočia. Novoveká keramika je prevažne oxidačne vypálená, časť črepov má zadymený povrch. Okraje nádob boli profilované na vonkajšej strane obežnou rímsou, samotný okraj bol najčastejšie zaoblený a mierne zosilnený, v dvoch prípadoch sa vyskytli okraje rovno, resp. šikmo zrezané. Na vnútornej strane boli von vyhnuté okraje len nevýrazne prežlabené. Niektoré fragmenty poukazujú na to, že nádoby mali glazúru zelených a hnedých až oranžových odtieňov na vnútornom povrchu u niektorých je zrejme, že bol glazovaný aj okraj. Z plastickej výzdoby sa vyskytla obežná rytá línia a niekoľko krát výzdoba v podobe horizontálnych rebier, resp. širších žliabkov. Dná nádob vykazujú stopy po zrezávaní z hrnčiarskeho kruhu.

Medzi úlomkami sa vyskytli aj zlomky kachlíc v dvoch prípadoch s náznakom plastickej výzdoby so zeleno glazovaným povrchom, ďalej dva zlomky taniera, takisto s polievaným vnútorným povrchom s glazúrou olivovozeleného odtieňa, fragmenty trojnožky, rovnako so zeleno glazovaným vnútorným povrchom.

Je zrejme, že súbor keramiky, aj keď ide o zmiešaný nálezový materiál z chronologického hľadiska, nám dáva možnosť chronologicky vyčleniť vrstvu nad intaktným podloží v sonde I ako najstaršiu

Obr. 20. Kežmarok, Kostolné námestie 18. Výber z nálezov stredovekej keramiky. Autor M. Kučerová.

Obr. 21. Kežmarok, Dr. Alexandra 1. Výber z nálezov stredovekej keramiky. Autor M. Kučerová.

Obr. 22. Kežmarok, Dr. Alexandra 1. Sondážny výskum pred výstavbou v dvorovej časti. Autor M. Kučerová.

doloženú vrstvu viažucu sa k stredovekému osídleniu polohy, pričom výraznejšiu keramikou z tejto vrstvy možno datovať do neskorého stredoveku. Celkovo nálezový materiál z vrstvy zodpovedá predpokladu neskoršieho vzniku zástavby na severozápadnej strane Hlavného námestia, ktorá sa zahusťovala postupne v priebehu niekoľko storočného urbanistického vývoja mesta.

Ulica Dr. Alexandra

Na malom priestore v dvorovej časti meštianskeho domu na ulici Dr. Alexandra č. 1 archeologický výskum predchádzal takisto plánovanej výstavbe (Kučerová 2008, 99). Okrem novovekých zásahov sa výskumom odkryla funkčná murovaná studňa prekrytá kovovým vývesným štítom z medzivojnového obdobia, ktorá bola zahĺbená do starších sídliskových vrstiev nesúcich stopy ohňa, s nálezmi keramiky zo 14. a 15. storočia. Na úrovni podlažia v hĺbke 1,2 m bolo možné sledovať základovú ryhu (obr. 22), v ktorej sa tiež nachádzali fragmenty keramiky zo 14.–15. storočia (obr. 21). Základová ryha nerešpektovala orientáciu súčasnej zástavby na ulici Dr. Alexandra a aj s prihliadnutím na mapové vyobrazenie Kežmarku z roku 1814 je možné predpokladať, že v minulosti pravdepodobne pred výstavbou meštianskeho domu (v 16.–17. storočí?),

Obr. 23. Kežmarok, Hviezdoslavova 7. Pozostatky kanalizácie z 19. storočia. Autor M. Kučerová.

došlo v tomto priestore k zmene parcelácie. Popod priechod a cez dvor domu bola vedená v čase výskumu už nefunkčná kanalizácia z kamenných platní s okruhliakmi vyloženým dnom, ktorá bola už miestami spevnená betónom

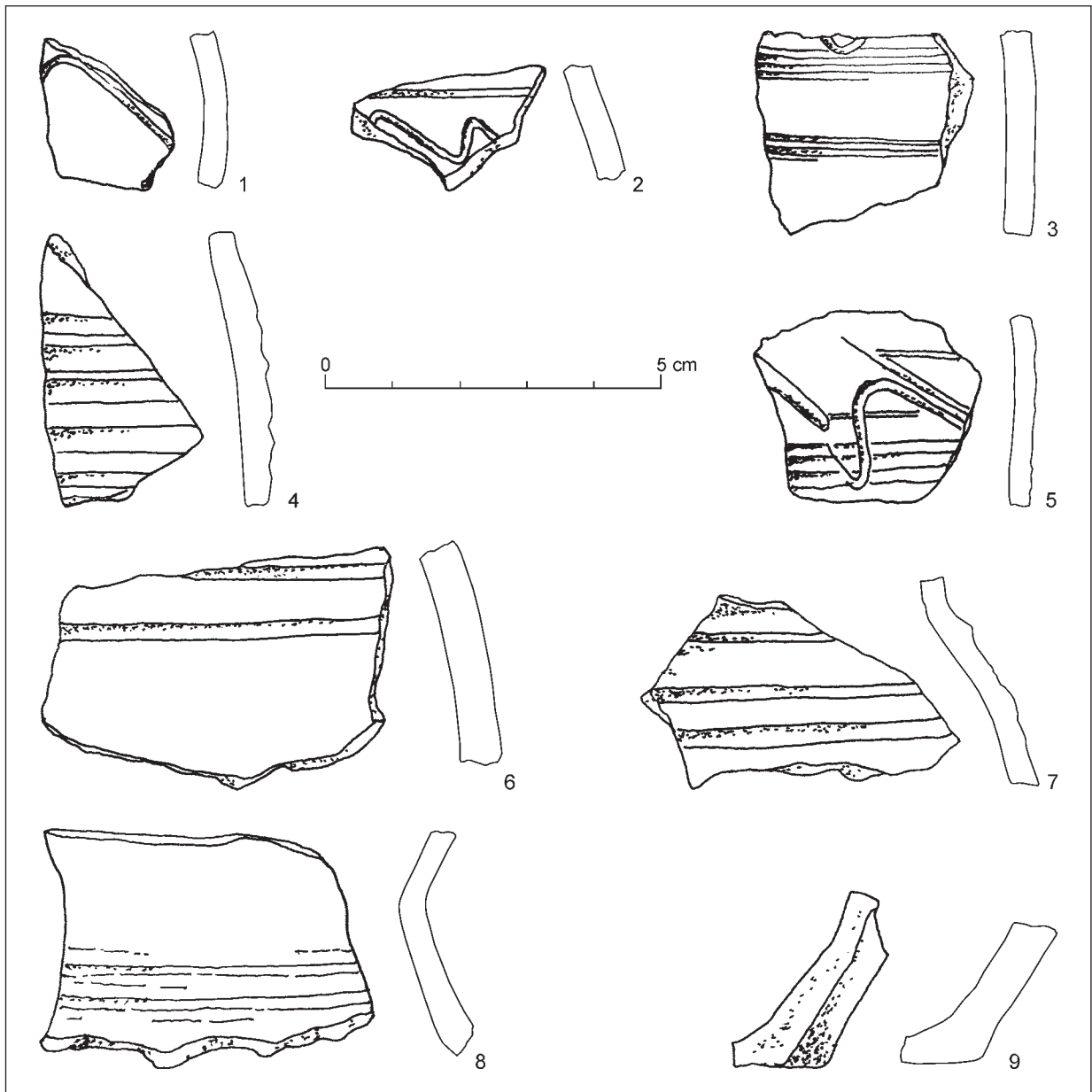
Hviezdoslavova ulica

Pozostatky kanalizácie z 19. storočia boli zachytené aj na Hviezdoslavovej ulici č. 7 (obr. 23; Kučerová, v tlačí a). Výskum v roku 2009 sa týkal pripravovanej výstavby dvorového krídla na pozemku meštianskeho domu. V dvorovej časti sa nachádzalo viacero vrstiev navážky s včasnou novovekou keramikou z polovice 16. storočia a novovekým nálezovým materiálom. Stredoveký materiál sa tu vyskytoval len ojedinele a v sekundárnej polohe. Vo výplni kanála sa našla silno skorodovaná uhorská minca z roku 1894.

Prieskum pri výstavbe telefónnych a plynových prípojok a rekonštrukcii kanalizačnej siete v historickom jadre mesta v roku 1996 (Giertlová 1999) umožnil sledovať stratigrafiu terénu na viacerých miestach Kežmarku. V profile výkopov na Hviezdoslavovej ulici a na Hlavnom námestí bolo možné na niektorých miestach pozorovať stopy po ničivom požiari v podobe vrstvy obsahujúcej uhlíky a prepálenú hlinu. Bohužiaľ sa túto vrstvu nepodarilo datovať sprievodnými nálezmi. Z výplne výkopov boli získané fragmenty keramiky z 13.–15. storočia (obr. 24).

Hradné námestie

Prístavba kotolne a hygienického zariadenia k Mariánskemu kostolu si vynútila záchranný výskum na ploche zmienenej kultúrnej pamiatky v severnej časti historického centra Kežmarku

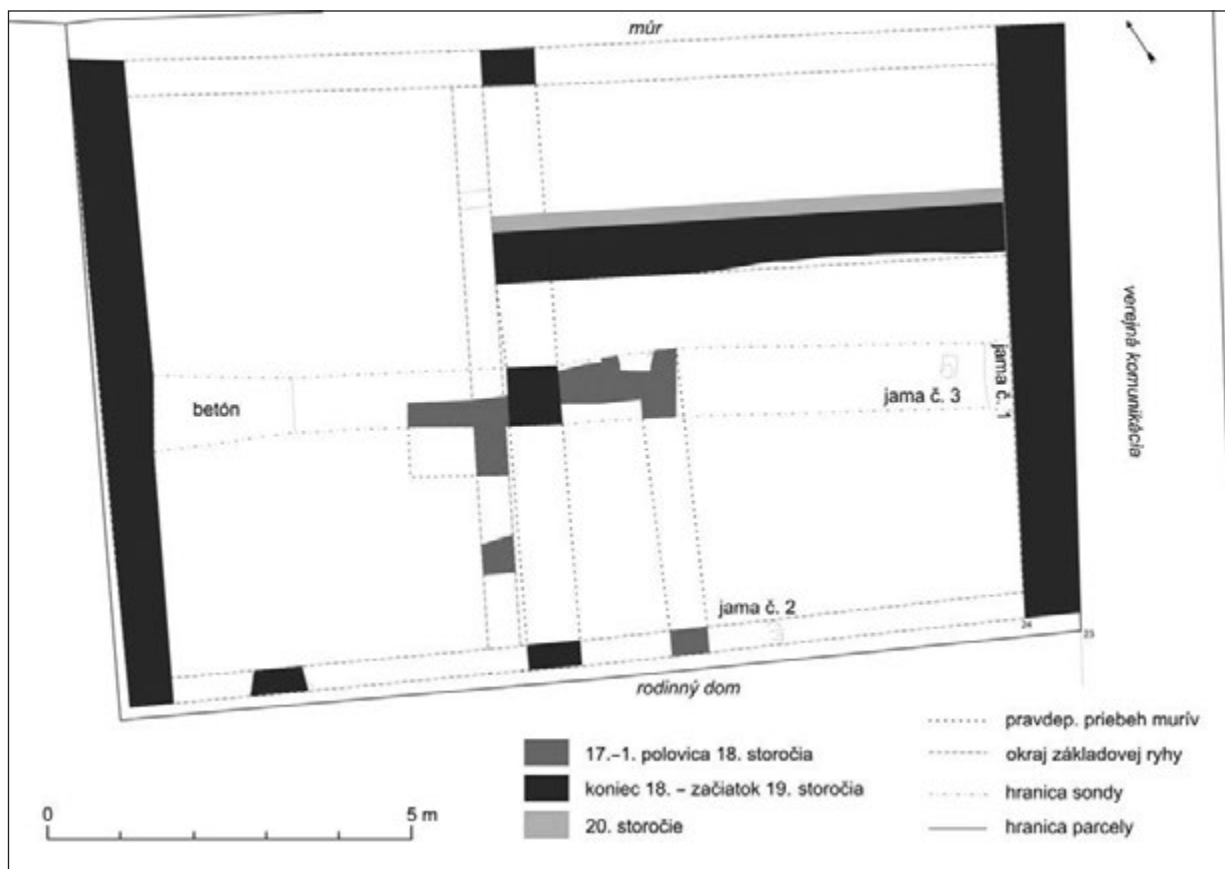

Obr. 24. Kežmarok, Hviezdoslavova ul. a Hlavné námestie. Výber z nálezov stredovekej keramiky získanej pri rekonštrukcii inžinierskych sietí. Autor M. Kučerová.

(Kučerová 2002). Objekt z roku 1747 stojí na mieste meštianskych domov. Sondážou v exteriéri na severnej strane lode kostola bola narušená novoveká vápenná jama vyplňajúca celý priestor vymedzený západným múrom sakristie, severným múrom lode a fasádnym múrom kostola. V profile sondy boli okrem rezu vápennou jamou na malom priestore dokumentovateľné viaceré vrstvy s novovekými nálezmi z čias výstavby objektu a z neskoršieho obdobia. Vo vrstve nad podložíom sa vyskytovali prevažne úlomky tehál, vo vyšších vrstvách uhlíky, ktoré niekedy tvorili rozhranie jednotlivých vrstiev, okrem toho fragmenty keramiky, zvieracích kostí

a stavebné železo. Nálezy z výplne jamy na vápno korešpondujú s predchádzajúcimi, no popri zlomkoch stolovej a kuchynskej keramiky sa našiel menší fragment novovekej komorovej kachlice s reliéfne zdobenou čelnou stenou so zelenou glazúrou, ale aj dva atypické praveké črepy.

V roku 2004 sa na mieste prístavby v dvorovej časti meštianskeho domu č. 31 záchranným výskumom (Kučerová 2004) zistilo, že ani na tejto parcele nie sú prítomné staršie sídliskové vrstvy. V hĺbke 1 m od úrovne terénu v dvorovej časti bola v horizontálnej rovine zreteľná hranica sterilného podlažia a nadložnej vrstvy navážky s výlučne

Obr. 25. Kežmarok, Nová ul. 3. Základná pôdorysná situácia výskumu. Autor M. Kučerová.

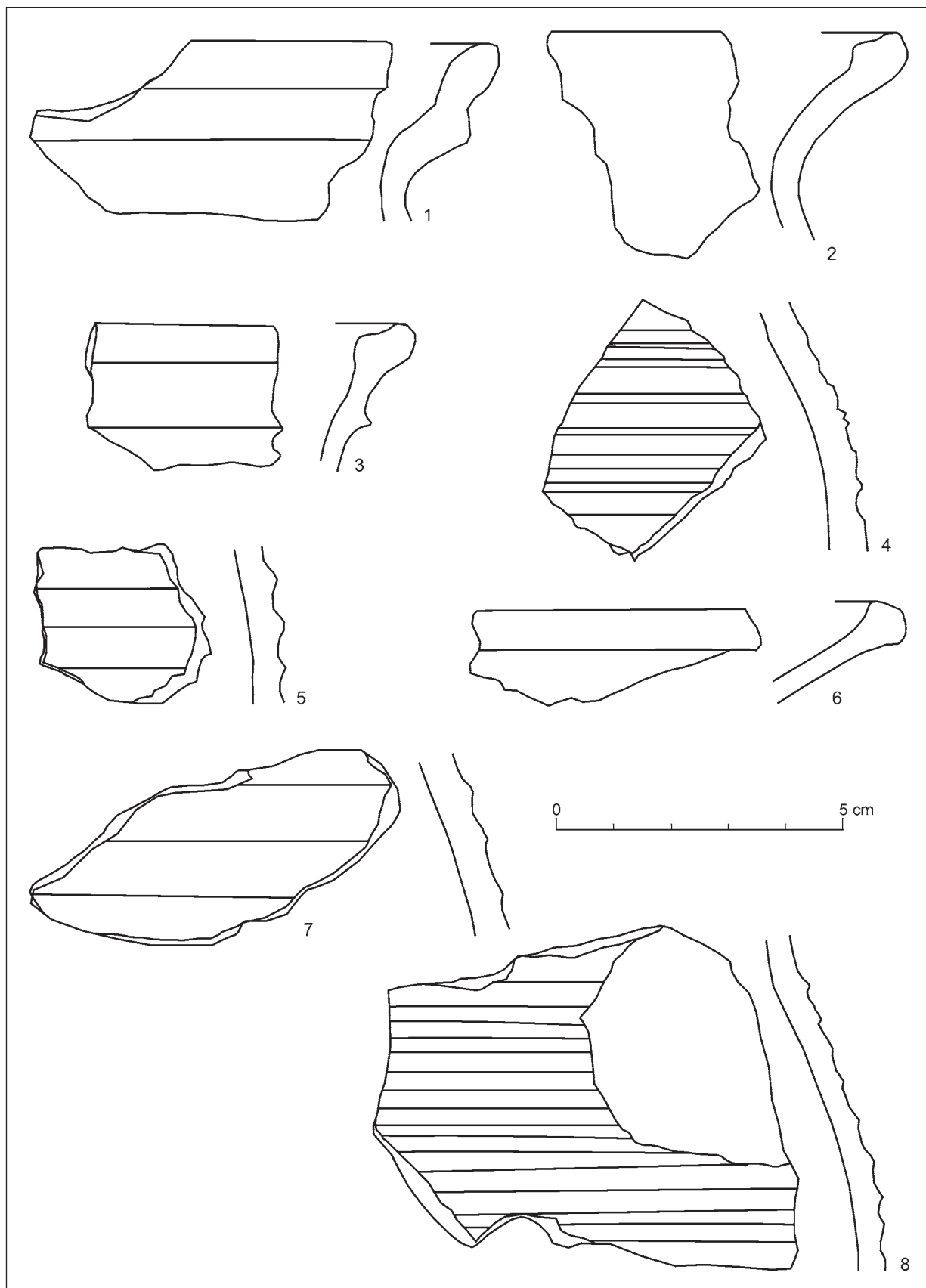
mladým novovekým materiálom z 19. až 1. polovice 20. storočia. Výstavba zaniknutého dvorového traktu, ktorého základy boli pri výskume takisto odkryté, sa datuje do 19. storočia.

V roku 2006 bola na Hradnom námestí č. 23 (Kučerová 2008, 98–99) v dvorovej časti meštianskeho domu preskúmaná hrnčiarska pec. Nálezy poukazovali na veľmi mladé datovanie výrobného objektu. Ukázalo sa, že v roku 1907 a 1926 tu sídlila „továreň“ na výrobu kachlíc a na stavbu kachľových pecí a výrobu kvetináčov (za informáciu ďakujem N. Baráthovej, historičke múzea). Zaujímavý bol objekt, ktorý predstavovala jama s priemerom 1 m a hĺbkou 1,4 m, ktorej dno bolo vyložené zločkami keramiky, ležiacimi na doštenej výdreve. Keramiku z jamy možno datovať do 2. polovice 19. a začiatku 20. storočia. Účel tohto objektu sa nepodarilo presvedčivo určiť.

Výskum pri prácach zameraných na odizolovanie základového muriva domu č. 41 na Hradnom námestí (Kučerová 2011b) poskytol predstavu o vývine terénu na mieste, kde sa nepredpokladá staršia zástavba ako z 18. storočia. Zástavba tu vznikla na vyššie spomínanom terénnom zlome tiahnucom sa na východnej strane Novej ulice, na nároží ktorej

sa dom č. 41 nachádza. Dokumentované vrstvy obsahovali výrazne novoveký materiál prevažne z obdobia po polovici 18. storočia. Ojedinelé staršie nálezy z obdobia stredoveku a praveku poukazujú buď na narušené staršie sídliskové vrstvy, resp. transfer náleзов pri stavebných prácach, ktoré zasiahli priestor v okolí hradného areálu v priebehu stáročí.

V roku 2011 sa v súvislosti s výstavbou garáže na parcele č. 186 na mieste asanovaného domu uskutočnil sondážny výskum v priestore predného traktu uvedeného domu (dosiaľ nespracovaný výskum autorky). Pri výskume sa podarilo zachytiť základové murivo, pričom bola sledovaná zaujímavá stratigrafická situácia vrstiev, do ktorých bolo murivo zapustené. Vrstva s novovekými nálezmi, ležiaca nad podložíom, bola prekrytá vrstvou so stredovekou keramikou (predbežné datovanie – 14.–15. storočie) a na nej ležali opäť novoveké vrstvy. Parcela sa nachádza v tesnej blízkosti komunikácie vedúcej popri Kežmarskom hrade k neďalekej Nižnej bráne a poukazuje na to, že pri vzniku mladej novovekej zástavby v tomto priestore došlo k narušeniu stredovekých vrstiev a transferu zemin z priestoru hradného areálu.

Obr. 26. Kežmarok, Nová ul. 3. Výber z nálezov neskorostredovekej keramiky. Autor M. Kučerová.

Nová ulica

V roku 2000 boli sledované výkopy pri výstavbe garáže na parcele 404/1 na východnej strane Novej ulice (*Kučerová 2000*), nachádzajúcej sa voči terénu na západnej strane Novej ulice vyššie položené na terénnej vlne, či terase. V časti výkopov, prilihajúcej k murivu oddelujúcemu danú parcelu od susednej severne ležiacej, sa v hĺbke 0,8 m pod úrovňou základov tohto muriva, t. j. v hĺbke 1,4 m od úrovne okolitého terénu, nachádzali pozostatky pravdepodobne kachľovej pece – vrstva do červena prepáleného ílu, uhlíky a fragmenty neskoro renesančných kachlíc. Pod uvedenou vrstvou sa už nachádzala sterilná intaktná vrstva, nad ňou navážka s novovekým materiálom, v ktorej bolo zapustené základové murivo neskorších stavieb.

V roku 2011 sa uskutočnil sondážny výskum na parcele č. 249, na mieste asanovaného klasicistického domu z konca 18. až začiatku 19. storočia (*Kučerová 2011c*). Výskumom boli okrem základov asanovaného domu zistené aj pozostatky staršej architektúry, ktorej vznik je možné datovať do 17. až 1. polovice 18. storočia (obr. 25). V prípade pozostatkov asanovaného domu sa podarilo odkryť aj viacero úrovní drevených podláh v jeho interiéri. Spájali sa nimi novoveké nálezy, ktoré vznik stavby datujú do záveru 18. až začiatku 19. storočia.

Dochované základové murivá ležali na niekoľkých vrstvách, ktoré obsahovali neskorostredovekú keramikú (obr. 26). Jedna z týchto vrstiev obsahovala výrazne prepálenú hlinu a väčšie kusy mazanice s odtlačkami drevenej konštrukcie. Okrem neskorostredovekej keramiky výraznú zložku nálezového materiálu tvorili fragmenty renesančných kachlíc zo 17. storočia s reliéfnou výzdobou čelnej steny pokrytou zelenou, alebo viacfarebnou glazúrou (obr. 27). Najpočetnejšie boli zlomky novovekej keramiky zo 17.–19. storočia. V jednej z vrstiev s neskorostredovekou keramikou sa vyskytol aj praveký črep.

Archeologické nálezy z obdobia stredoveku a novoveku z Kežmarku dopĺňajú ojedinelé nálezy stredovekých a početné nálezy novovekých mincí z rôznych častí mesta. Veľkú časť z nich zachránil L. Kiefer. Jednalo sa o náhodné nálezy, ako i menší súbor z kostola sv. Kríža obsahujúci prevažne strieborné mince Poľského kráľovstva z 15.–16. storočia, získaný pri rekonštrukcii odvodnenia a úpravách terénu okolo kostola v roku 1975 (korešpondencia medzi L. Kieferom a AÚ SAV Nitra, ktorý prejavil záujem odkúpiť jeho zbierku, mincí je uložená v Múzeu v Kežmarku aj so zoznamom mincí a iných predmetov) a väčší súbor mincí zachránený pri odkrývaní podlahy dreveného artikulárneho kostola v roku 1992 (*Soják 1994*). V sú-

bore novovekých mincí z dreveného artikulárneho kostola prevládali mince rakúskeho a uhorského kráľovstva a ostatných korunných zemí zo 17. až 19. storočia a mince Poľského kráľovstva zo 16. až začiatku 18. storočia.

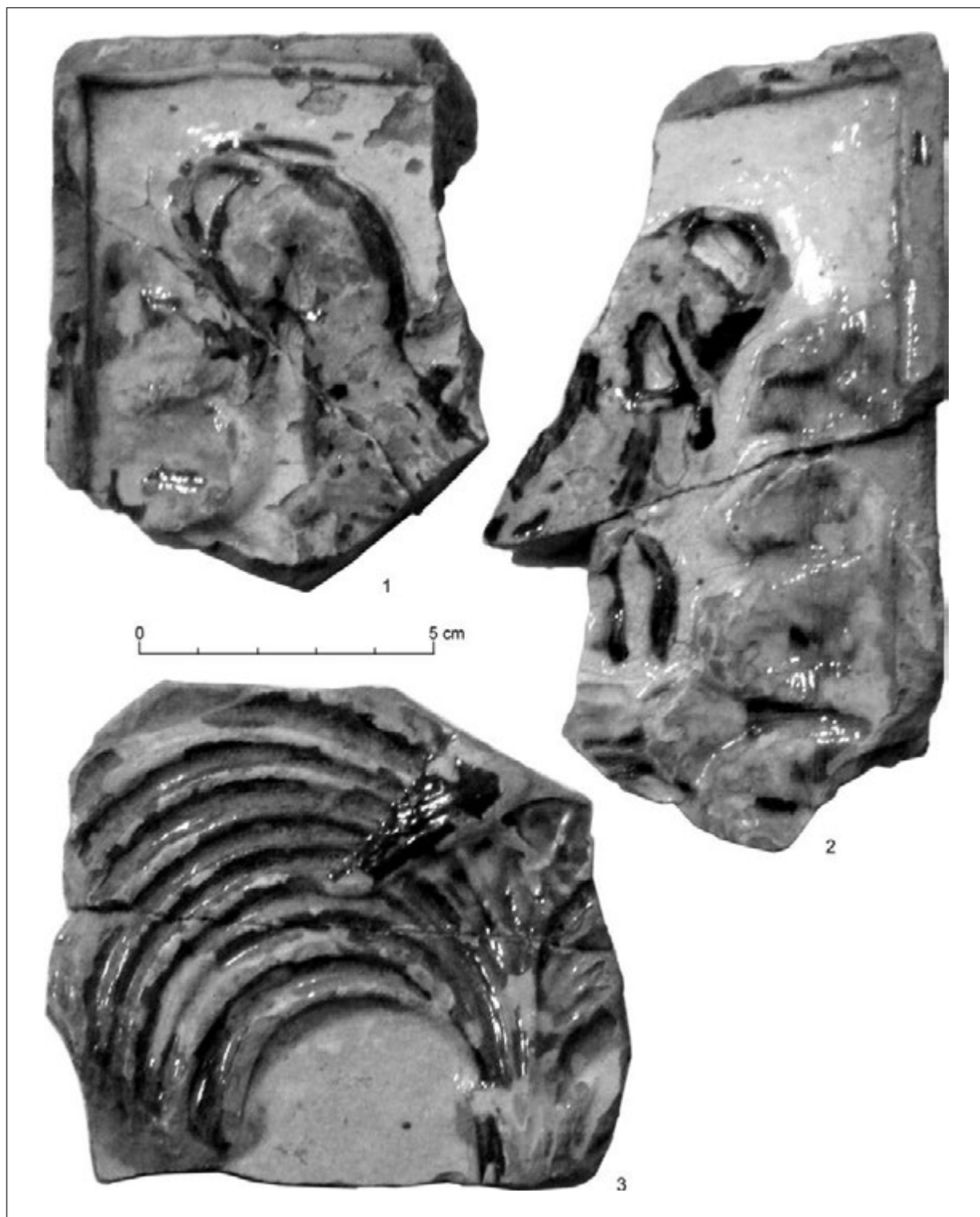
Pri archeologickom výskume zaniknutého kostola sv. Michala v roku 1987 sa našiel poklad 19 strieborných mincí obsahujúci razby zo 70. rokov 17. storočia po 60. roky 18. storočia. Podľa zhodnotenia J. Hunkom (správa o náleze mincí zostavenej J. Hunkom) poskytnutej Múzeu v Kežmarku, v ktorom sú mince vystavené, išlo o na vtedajšie pomery veľmi malý majetok, uložený do zeme niekedy koncom 70. alebo začiatkom 80. rokov 18. storočia. Pre vtedajšieho majiteľa predstavovali mince skôr zdroj striebra ako aktuálnu trhovú hodnotu. Výrazné zastúpenie mincí českej, rakúskej a bavorskej oblasti môže podľa J. Hunku poukazovať na pôvodného majiteľa mincí. Mohol to byť kupec, ktorý prišiel z Nemecka, Rakúska, Čiech na Spiš, alebo aj vojak bojujúci napríklad v cisárskom vojsku vo vojnách o habsburské dedičstvo, ktorý si svoj skromný majetok hodlal uložiť niekedy koncom 70. rokov 18. storočia na Spiši.

ZÁVER

Z uvedeného prehľadu archeologických nálezov na území Kežmarku, zameraných na obdobie stredoveku a novoveku, vyplývajú dosiaľ dve základné zistenia.

1. Novovekou výstavbou na skúmaných parcelách v dvorových traktach meštianskych domov boli výrazne narušené až zničené staršie stredoveké sídliskové vrstvy a prípadné objekty. Stredoveký materiál zo záchranných výskumov realizovaných pri výstavbe v dvorových častiach domov bol preto veľmi torzovitý a často aj roztrúsený v novovekých vrstvách. Na niektorých parcelách sa stredoveké sídliskové vrstvy vôbec nezachovali. Naproti tomu v trase komunikácií pred meštianskymi domami, prípadne pod hlavnými (nepodpivničenými) traktami meštianskych domov je možné očakávať zachovalejšie stopy po stredovekom osídlení Kežmarku.

2. Z doterajších nálezov z územia mesta, s výnimkou polohy Michalský vrch a nádvorja Kežmarského hradu, nemôžeme zatiaľ vyčleniť keramikú, ktorú by bolo možné datovať hlbšie ako do 13. storočia, tak ako je tomu napríklad v Ľubici v okolí farského kostola Nanebovzatia Panny Márie (nepublikovaný výskum autorky v Ľubici na Športovej ulici č. 16 realizovaný v roku 2011 s pokračovaním v roku 2012), t. j. do obdobia predkolonizačného osídlenia mesta.

Obr. 27. Kežmarok, Nová ul. 3. Nálezy renesančných kachlíc. Autor M. Kučerová.

Prehľad záchranných výskumov na území mesta Kežmarok ponúka základný obraz o výpovedných možnostiach záchranných výskumov limitovaných vo svojom rozsahu finančnou náročnosťou podobných akcií pre zväčša drobných súkromných in-

vestorov, ako aj projektovými riešeniami budúcich stavieb, ktoré neumožňujú plošný odkryv na mieste výskumu bez neúmerneho zvyšovania finančného zaťaženia investora.

LITERATÚRA

- Baráthová 1990* – N. Baráthová: Nad Kežmarkom vietor veje. Kežmarok 1990.
- Baráthová 2004* – N. Baráthová: História Kežmarského hradu. Kežmarok 2004.
- Bárta 1962* – J. Bárta: Nálezy drobnotvarej štiepanej industrie pod Vysokými Tatrami. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, 5–20.
- Bárta 1983* – J. Bárta: Spiš v starej dobe kamennej. Ozveny histórie. Vlastivedná príloha Podtatranských novín 9, 2. Poprad 1983.
- Bárta/Soják 1996* – J. Bárta/M. Soják: Paleolitický pästný klin z Kežmarku. AVANS 1994, 1996, 24.
- Bohuš 1919* – G. Bohuš: Historisch-geographische Beschreibung des in Oberungarn berühmten Zipser Landes. Kežmarok 1919, 105. Z lat. orig. preložil J. Lipták.
- Egyházy-Jurovská 1970* – B. Egyházy-Jurovská: Záverečná správa. Výskum Kežmarok-Hrad 1970. Archív. Č. KPÚ Prešov 235/85, uložená v KPÚ Prešov, pobočka Spišská Sobota pod č. T.12
- Fábrová 2010* – K. Fábrová: Kežmarok. In: M. Štefánik/J. Lukačka a kol.: Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Bratislava 2010, 171–182.
- Fejér 1838* – G. Fejér: Codex diplomaticus Hungariae. V/1, Budapest 1838, 76–77.
- Genersich 1804* – K. Genersich: Merkwürdigkeiten der königlichen Freistadt Kesmark. Kaschau 1804, 238.
- Giertlová 1999* – M. Giertlová: Nové nálezy z Kežmarku. AVANS 1997, 1999, 49.
- Giertlová/Mihók 2001* – M. Giertlová/L. Mihók: Prieskum na lokalite Kežmarok-Jeruzalemský vrch. AVANS 2000, 2001, 75–76.
- Giertlová/Soják 2005* – M. Giertlová/M. Soják: Novšie nálezy severokarpatskej skupiny v povodí rieky Poprad. Štud. Zvesti AÚ SAV 38, 2005, 113–136.
- Giertlová/Soják/Wavrek 2000* – M. Giertlová/M. Soják/P. Wavrek: Prieskum na lokalite Kežmarok-Jeruzalemský vrch. AVANS 1998, 2000, 71–72.
- Giertlová-Kučerová/Novák 2004* – M. Giertlová/A. Novák: Nové lokality v okolí Kežmarku. AVANS 2003, 2004, 62.
- Greisiger 1890* – M. Greisiger: Kesmark in der Steinzeit. Kaprpathen-Post, 11 roč., 19. Juni 1890, č. 25.
- Gross 1999* – P. Gross: Regionálne geologické mapy Slovenska. Bratislava 1999.
- Hajts 1926* – B. Hajts: Beiträge zur Urgeschichte und Vorgeschichte der Zips. Turistik, Alpinismus, Wintersport 7, 1926, 19–20.
- Hefty 1924–1925* – J. A. Hefty: Vom Karpathenmuseum. Turistik, Alpinismus und Wintersport 5, 1924–1925, 161–162
- Hefty 1925* – J. A. Hefty: Wom Karpathenmuseum. Touristik, Alpinismus, Wintersport 6, 1925, II. 78–79.
- Holčík 1984* – Š. Holčík: Fajky. Bratislava 1984.
- Hovorka/Soják 1997* – D. Hovorka/M. Soják: Neolithic/Aeneolithic/Early Bronze Age Polished Stone Industry from the Spiš Area. Slov. Arch. 45, 1997, 10, Tab. IV/2, V/1.
- Javorský* – F. Javorský: Zložka Kežmarok. Nálezová správa č. 9193.
- Javorský 1984* – F. Javorský: Záchranné výskumy a prieskumy Výskumnej expedície Spiš. AVANS 1983, 1984, 96–112.
- Javorský 1985* – F. Javorský: Záchranné výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš. AVANS 1984, 1985, 110–119.
- Javorský 1986* – F. Javorský: Záchranné výskumy a prieskumy Výskumnej expedície Spiš. AVANS 1985, 1986, 108–115.
- Javorský 1988* – F. Javorský: Prieskumy a záchranné výskumy v okrese Poprad a Spišská Nová Ves. AVANS 1987, 1988, 64–68.
- Javorský 1994* – F. Javorský: Prínos archeologického výskumu kostola sv. Michala pre štúdium urbanistického vývoja mesta Kežmarok. Z minulosti Spiša 2, 1994, 6–20.
- Kiefer 1974a* – L. Kiefer: Úvodná správa k archeologicému nálezu z doby Púchovská kultúra popolnicových polí a o zničení hradiska pri stavbe amfiteátra. In: L. Kiefer: Nálezová správa o záchrannom archeologickom výskume za roky 1969/1973. Kežmarok 1974. Kópia správy je uložená v Múzeu v Kežmarku, originál sa nachádza v archíve AÚ SAV Nitra.
- Kiefer 1974b* – L. Kiefer: Nálezová správa o záchrannom výskume sídliska pri mestských hradbách v Kežmarku. In: L. Kiefer: Nálezová správa o záchrannom archeologickom výskume za roky 1969/1973. Kežmarok 1974.
- Kiefer 1993* – L. Kiefer: Svedectvo histórie. Panoráma Spiša a Tatier, roč. 0, 1992, č. 0 a roč. 1, 1993, č. 1.
- Kiefer 1997* – L. Kiefer: Kostol vydáva svedectvá. Panoráma Spiša a Tatier, roč. 2, 1997, č. 1.
- Kučerová 1998* – M. Kučerová: Nálezy v intraviláne Kežmarku v roku 1998. (Nálezová správa č. 3/1998 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová 2002* – M. Kučerová: Záverečná správa k záchrannému archeologicému výskumu „Prístavba kotolne a hygienického zariadenia k Mariánskemu kostolu“. (Nálezová správa 17/2002 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová 2004* – M. Kučerová: Záverečná správa k archeologicému výskumu na území stavby „Meštiansky dom č. 31 na Hradnom námestí v Mestskej pamiatkovej rezervácii Kežmarok“. (Nálezová správa 2/2004 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová 2008* – M. Kučerová: Záchranné výskumy v Kežmarku. AVANS 2006. Nitra 2008, 98–100.
- Kučerová 2009a* – M. Kučerová: Záchranné výskumy v intraviláne MPR Kežmarok. AVANS 2007, 2009, 118–121.
- Kučerová 2009b* – M. Kučerová: Thökölyho poklad I. Noviny Kežmarok 7, 2009, 5.
- Kučerová 2009c* – M. Kučerová: Thökölyho poklad II. Noviny Kežmarok 8, 2009, 6.
- Kučerová 2011a* – M. Kučerová: Nálezová správa z archeologicého výskumu na území stavby „Zámer plyno-

- fikácie pamiatkového objektu – škola humanistická, orient. č. 18, parc. č. 314, v areáli R–K kostola sv. Kríža v PMR Kežmarok“. (Nálezová správa č. 8/2011 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová 2011b* – M. Kučerová: Nálezová správa k archeologickému výskumu na území stavby „Zámer obnovy meštianskeho domu č. 41 na Hradnomnámestí v Pamiatkovej rezervácii Kežmarok“. (Nálezová správa č. 4/2011 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová 2011c* – M. Kučerová: Nálezová správa z archeologického výskumu na území stavby „Úprava objektu č. 3 na Novej ulici v Pamiatkovej rezervácii Kežmarok“. (Nálezová správa č. 3/2011 uložená v Múzeu v Kežmarku).
- Kučerová, v tlači a* – M. Kučerová: Záchranné výskumy v intraviláne Kežmarku v roku 2009. AVANS 2009, v tlači.
- Kučerová, v tlači b* – M. Kučerová: Archeologický výskum v Kaplnke Kežmarského hradu. AVANS 2008, v tlači.
- Lipták 1934* – J. Lipták: Bilder aus der Zipser Vergangenheit. Karpathe-Post, 55, 1934, 16, 6–7.
- Lipták 1935* – J. Lipták: Bilder aus der Zipser Vergangenheit. Kesmark 1935.
- Novotný/Novotná/Kovalčík 1991* – B. Novotný/M. Novotná/R. Kovalčík.: Popradská kotlina v dávnej minulosti. Košice 1991.
- Polla 1971* – B. Polla: Kežmarok. Bratislava 1971.
- Pušárová/Pušár 1979* – B. Pušárová/I. Pušár: Kežmarok. Bratislava 1979.
- Slivka 1989* – M. Slivka: Príspevok k lokovaniu mesta Kežmarok. Arch. Hist. 12, 1989, 181–189.
- Soják 1993* – M. Soják: Archeologické prieskumy vytypovaných lokalít na Spiši. AVANS 1992, 1993, 114–115.
- Soják 1994* – M. Soják: Novoveké mince z artikúlárneho kostola v Kežmarku. AVANS 1993, 1994, 114–115.
- Soják 2002* – M. Soják: Osídlenie horného Spiša na sklonku staršej doby kamennej. In: J. Gancarski (Red.): Starsza i środkowa epoka kamienia w karpatach polskich. Krosno 2002, 255–278.
- Spöttl 1885* – I. Spöttl: Von der Donau zur Popper. Jahrb. UKV 12, 1885, 43.
- Suchý 1974* – M. Suchý: Významné pramene k problematike stavebného vývinu východoslovenských miest zo začiatku 17. storočia. Nové Obzory 16, 1974, 55.
- Uličný/Harčar 2006* – M. Uličný/P. Harčar: Archeologický výskum na Slovenskej ul. č. 6 v Prešove. Monumentorum tutela 17, 2006, 185–202.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II.* Kolektív autorov, Bratislava 1971.

Mgr. Marta Kučerová
Múzeum v Kežmarku
Hradné nám. 42
060 01 Kežmarok
archeolog@kezmarok.com

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN KEŽMAROK FOCUSING ON MEDIEVAL AND POST-MEDIEVAL ARCHAEOLOGY

Marta Kučerová

Summary

Presented paper gives a brief review of rescue excavations in Kežmarok focusing on medieval and post-medieval archaeology. Two periods can be distinguished. Before 2002 important excavations took place: at the Kežmarok castle (*Polla 1971*) and at the site Michalský hill with perished st. Michaelis church from the 12th century (*Javorský 1994; Slivka 1989*). Most other excavations were realized in a way of documenting the find situation and rescuing archaeological arti-

facts found at places where new objects in the city were constructed. Most of these researches were carried out by an amateur archaeologist L. Kiefer (the new winter sports areal at Jeruzalemský vrch, the housing estate Sever and Garbiarska street; *Kiefer 1974a; 1974b*) and F. Javorský, who did also a field survey of medieval sites in the territory of Kežmarok (*Javorský 1984; 1985; 1986; 1988*). Since 2002 most excavations have been realized in the form of archaeological trenches in connection with

planned construction of new objects in places of perished yard wings of historical townhouses in the historical centre of Kežmarok (*Kučerová 2000; 2002; 2004; 2008; 2009a; 2011a; 2011b; in press a; in press b*). Prevaillingly remnants of post-medieval architecture and older layers with medieval finds from the 13.–15. centuries, but also remnants and products of craftsmen's workshops were revealed. Except that a research in the interior and the exterior of the Kežmarský castle chapel took place in 2006–2007 which brought new knowledge of the development of the castle fortification (*Kučerová 2009b; 2009c*).

Fig. 1. Map view of Kežmarok from the years 1769–1772 (the base cut off the map Kriegsarchiv imposed in Vienna under reg. no. BIXa677 col. 08 sect. 03).

Fig. 2. Map view Kežmarok of 1870, section (The archive of museum in Kežmarok).

Fig. 3. Locating of archaeological excavations in the historical center of Kežmarok. Legend: 1 – Research in the area of Kežmarok castle in the years 1964–1968 (*Polla 1971*); 2 – Research in the area of Kežmarok castle in the year 1970 (*Egyházy/Jurovská 1970*); 3 – Research in Garbiarska Street in the years 1969–1970 (*Kiefer 1974b*); 4 – Hviezdoslavova Street No. 7; 5 – Hlavné Square No. 12; 6 – Hlavné Square No. 14; 7 – Hlavné Square No. 42; 8 – Hlavné Square No. 56; 9 – Hlavné Square No. 49; 10 – Hlavné Square No. 74; 11 – Hlavné Square, town hall; 12 – Dr. Alexander Street No. 1; 13 – Kostolné Square No. 18; 14 – Kostolné Square No. 41; 15 – Hradné Square No. 23; 16 – Hradné Square, Mariánsky church; 17 – Hradné Square No. 31; 18 – Hradné Square No. 41; 19 – Hradné Square, parcel no. 186; 20 – Nová Street, parcel No. 401/1; 21 – Nová Street No. 3; 23 – Starý Trh No. 40; 24 – Starý Trh No. 71; 25 – Starý Trh, reconstruction of gas pipelines, finding place of medieval pottery; 26 – Starý Trh 33. Author M. Kučerová.

Fig. 4. Kežmarok, research in exterior and interior of the castle chapel. Ground plan situation. Author M. Kučerová.

Fig. 5. Kežmarok, research in the exterior of the castle chapel. Uncovered the remains of moat Wall and church fence of church of St. Elizabeth (in background). Author M. Kučerová.

Fig. 6. Kežmarok, research in the exterior of the castle chapel. Selection of findings.

Fig. 7. Kežmarok, research in the exterior of the castle chapel. Selection of findings.

Fig. 8. Kežmarok, research in the exterior of the castle chapel. Exposed masonry base of chapel.

Fig. 9. Map view of Kežmarok from 1814, with a footprint cutout roundabout of Lower gate. Circle marks the position of research in the reconstruction of gas

pipelines (Source: Kezmarok-sh.szm.com/opevnenie-studia/index.htm).

Fig. 10. Kežmarok, Starý Trh No. 24. Floor plan of the probe. Author M. Kučerová.

Fig. 11. Kežmarok, Starý Trh 24. Looking at the remains of a smithy in the superposition with the loghouse. Author M. Kučerová.

Fig. 12. Kežmarok, Starý Trh No. 40. Selection of the postmedieval findings. Author M. Kučerová.

Fig. 13. Kežmarok, Starý Trh No. 40. Selection of the postmedieval findings. Author M. Kučerová.

Fig. 14. Kežmarok, Starý Trh No. 40. Selection of the early postmedieval findings. Author M. Kučerová.

Fig. 15. 1–8 – Kežmarok, Starý Trh No. 40. 1–6 – selection of the early postmedieval findings; 7 – fragment of clay pipe; 8 – fragment of renaissance stove tile; 9 – Kežmarok, Hlavné Square No. 14, finding of late renaissance stove tile. Author M. Kučerová.

Fig. 16. Kežmarok, Hlavné Square No. 12. Probing research on the ground of the courtyard extension. Author M. Kučerová.

Fig. 17. Kežmarok, Hlavné Square No. 14 and 56. Selection of ceramic findings. 1–3 – Hlavné Square No. 56, 4 – Hlavné Square No. 14. Author M. Kučerová.

Fig. 18. Kežmarok, Hlavné and Kostolné Square No. 41. 1, 3, 4 – the findings of postmedieval pottery from the waste pits on the Hlavné Square before the town hall; 2, 5–7 – the findings of Postmedieval pottery from the Kostolné Square No. 41. Author M. Kučerová.

Fig. 19. Kežmarok, Kostolné Square No. 18. View of the the place of research, behind church of St. Cross. Author M. Kučerová.

Fig. 20. Kežmarok, Kostolné Square No. 18. Selection of medieval pottery findings. Author M. Kučerová.

Fig. 21. Kežmarok, Dr. Alexander Street No. 1. Selection of medieval pottery findings. Author M. Kučerová.

Fig. 22. Kežmarok, Dr. Alexander Street No. 1. Probing research prior to construction in the courtyard. Author M. Kučerová.

Fig. 23. Kežmarok, Hviezdoslavova Street No. 7. The remains of 19th century canalization. Author M. Kučerová.

Fig. 24. Kežmarok, Hviezdoslavova Street and Hlavné Square. Selection of medieval ceramic findings obtained in the reconstruction of engineering networks. Author M. Kučerová.

Fig. 25. Kežmarok, Nová Street No. 3. The basic ground plan situation of research. Author M. Kučerová.

Fig. 26. Kežmarok, Nová Street No. 3. Selection of late medieval pottery findings. Author M. Kučerová.

Fig. 27. Kežmarok, Nová Street No. 3. The findings of renaissance stove tiles. Author M. Kučerová.

Translated by author

ZAZNAMENAL ALEXANDER CANOVAL V 17. STOROČÍ DISPOZÍCIU DOMINIKÁNSKEHO KLÁŠTORA V KOŠICIACH? ¹

RASTISLAV RUSNÁK – MAROŠ VOLOVÁR

Košice, Canoval, kláštor, dominikáni, 13.–17. stor.

Košice, Canoval, monastery, Dominicans, 13th–17th cent.

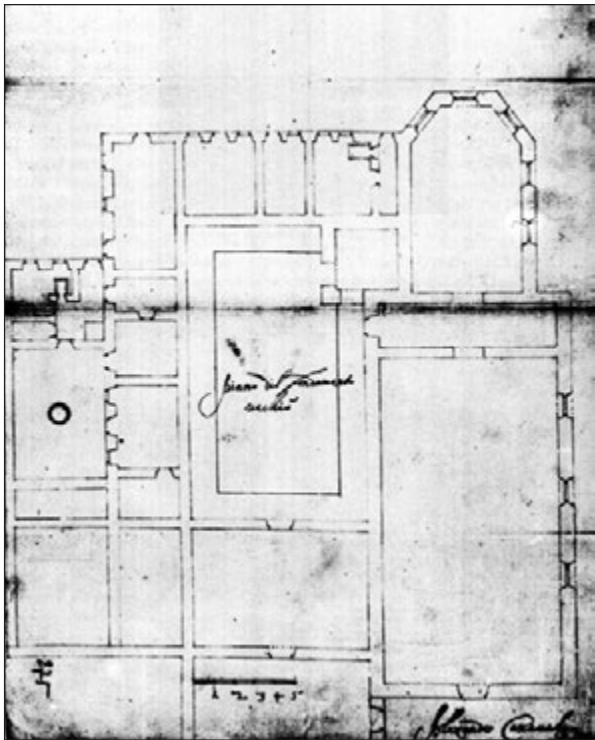
Alexander Canoval's plan under the title "The plan of old foundations" from the 17th cent. is, according to certain circumstantial evidence, considered a potential ground plan depiction of the remnants of the Gothic Dominican monastery in Košice. The paper provides a survey of developing opinions on the discussed issues and is an attempt to critically compare the ground plan depicted on the A. Canoval's plan with a partially reconstructed ground plan of the medieval phase of the Dominican monastery in Košice, made possible by the results of the existing archaeological explorations on its premises.

ÚVOD

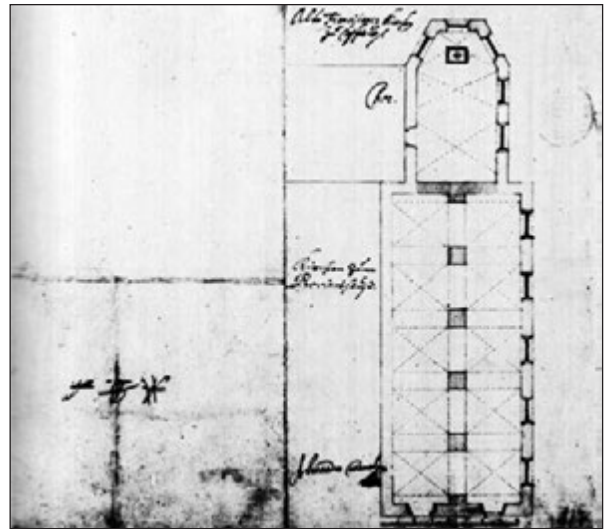
Osnovou nášho príspevku je pôdorys, ktorý viedli do stavebno-historickej literatúry bádatelia J. Krcho a Gy. Szekér v roku 1994 (obr. 1; *Krcho/Szekér 1994*, obr. 3). Rekonštruujúc stredovekú podobu kostola košických františkánov, publikovali dvojicu s Košicami súvisiacich pôdorysov z viedenského Hofkamerarchívu, v kópiách v budapeštianskom Štátnom archíve (Országos Levéltár Filmtár W. 597. Rb 48/1, Rb 48/2). Motivoval ich druhý z dvojice nákresov, nemecky nadpísaný ako „Alte Franciscaner Kirche zu Cashau“, s loďou piliermi pozdĺžne rozdelenou na dvojloďie (obr. 2; *Krcho/Szekér 1994*, obr. 4). Na prvom z dvojice nákresov, označenom

talianky „Piano di fondamenti vecchi“, čiže „Plán (dosl. rovina) starých základov“, dispozícia kláštora v náznaku pokračuje pred západnú fasádu kostola. To je nepravdepodobné pre fasádu kostola františkánov v uličnej čiare Hlavnej ulice, preto usudzujú, že skôr súvisí s košickým dominikánskym kostolom. Dispozíciu stručne popisujú. V priestore v severnom ramene klauzúry so zatečene narysovanou kružnicou v strede, kam sa ešte podrobnejšie vrátíme, predpokladajú átrium so studňou. Meno autora, signujúceho náčrtu podpísom „Alexander Canavalus“, prepisujú ako: „Alexander Canevale“, teda s „e“ na konci. Bližšie ho neidentifikujú a náčrtu tak nemôžu datovať presnejšie než do 17. storočia (*Krcho/Szekér 1994*, 346).

¹ V rádomom schematizme sa založenie dominikánskeho kláštora v Košiciach dáva do doby panovania Ondreja II. (1205–1235), prípadne Bela IV. (1235–1270). Iná rádomá tradícia pripisuje zásluhu na jeho založení krakovskému kanonikovi sv. Hyacintovi, ktorý zomrel v roku 1257. Novšie historické práce sa prikláňajú k datovaniu vzniku kláštora do doby panovania Bela IV., ktorý bol známy svojou podporou dominikánov v Uhorsku (Nádaská 2011, 124–125; Rybárová 2010, 49–50). Prvá zachovaná písomná zmienka o kláštore je z roku 1303 v registri Bernarda Guidona (Hunčaga 2008, 41; Wick 1932, 3). Údaje, týkajúce sa nejakým spôsobom stavebnej činnosti či potreby opráv dominikánskeho kláštora v Košiciach, nachádzajúce sa v Košickom mestskom archíve, sa viažu k rokom 1336, 1433, 1465 (podľa Wick 1932, 4–6). Definitívnu podobu nadobudli kláštorne budovy pravdepodobne až v priebehu 15. storočia. Kláštor bol prvý krát vážne poškodený už roku 1553, keď bol vyplienený počas náboženských nepokojov. Pokus mníchov o obnovu bol roku 1556 prekazený katastrofálnym požiarom mesta, ktorému padol za obeť i kláštor s kostolom. Po týchto udalostiach dominikáni opustili kláštor i mesto a presunuli sa do Trnavy. Budovy kláštora boli následne ponúknuté rádu pavlínov, tí však ponuku neprijali. Od roku 1578 mesto po oprave strechy kostola začalo kostol využívať ako mestský sklad potravín. Areál kláštora bol využívaný pravdepodobne iba na drobné profánne účely. Roku 1674 areál spolu so západnou časťou mesta opäť vyhorel. Následný zákaz spišskej komory stavať na pozemkoch kláštora už súvisel so snahou dominikánov o návrat do mesta. K tomu definitívne dochádza v roku 1699. Nasledovala veľká obnova kostola, ktorá prebehla v rokoch 1700–1741. Budovy kláštora boli už pravdepodobne v natoľko zlom stave, že boli zbúrané a následne došlo k výstavbe súčasných budov kláštora, konkrétne v rokoch 1754–1767, čím započala nová etapa existencie kláštorneho areálu (Wick 1932, 11–29). Príspevok vznikol v rámci GP 2/0047/12.

Obr. 1. Plán starých základov, A. Canoval. Podľa Krcho/Szekér 1994, obr. 3.

Obr. 2. Starý františkánsky kostol v Košičiach, A. Canoval. Podľa Krcho/Szekér 1994, obr. 4.

Stavebno-historický náhľad (Maroš Volovár)

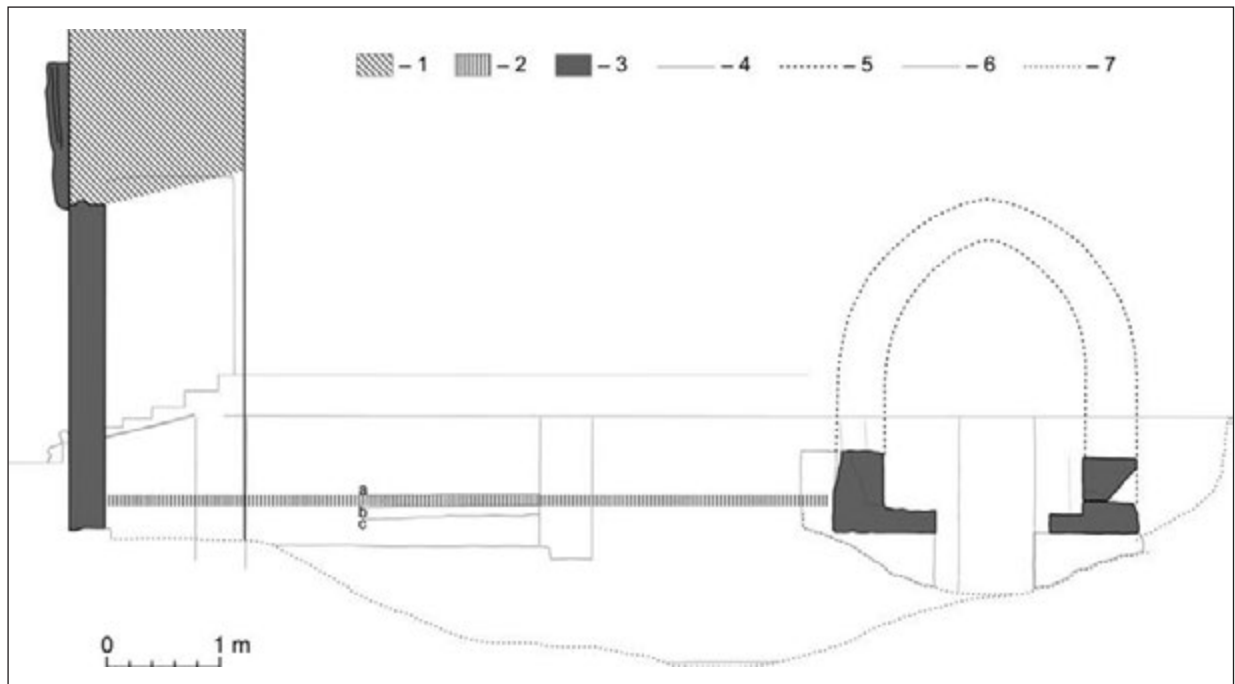
V roku 2003 som sa súvislosti „Plánu starých základov“ (ďalej len Plánu) s dispozíciou košického dominikánskeho kláštora venoval podrobnejšie vo svojej diplomovej práci (Volovár 2003, 14–15, 38). V prvom rade som v encyklopédii „Saur Allgemeines Künstlerlexikon“ (Saur 1997, 133) z plejády mien s podobným koreňom vybral najpravdepodobnejšieho autora Plánu. Pod heslom „Alexander Caneval“, s alternatívou „Canoval“², uvádza lexikón talianskeho staviteľa, činného v Košičiach v 60. rokoch 17. storočia, odkiaľ z obavy pred Turkami odišiel do Kroměříža, kde je 27. 1. 1666 prvýkrát doložený pri kúpe domu a kde zomrel v roku 1678. Ak teda prisúdime autorstvo práve jemu, vznikol Plán zhruba medzi rokmi 1660–1665.

Vtedajšie nepatrné poznanie dispozície kláštora jeho súvislosť s Plánom nespochybňovalo. Výskum v juhovýchodnej časti klauzúry kláštora,

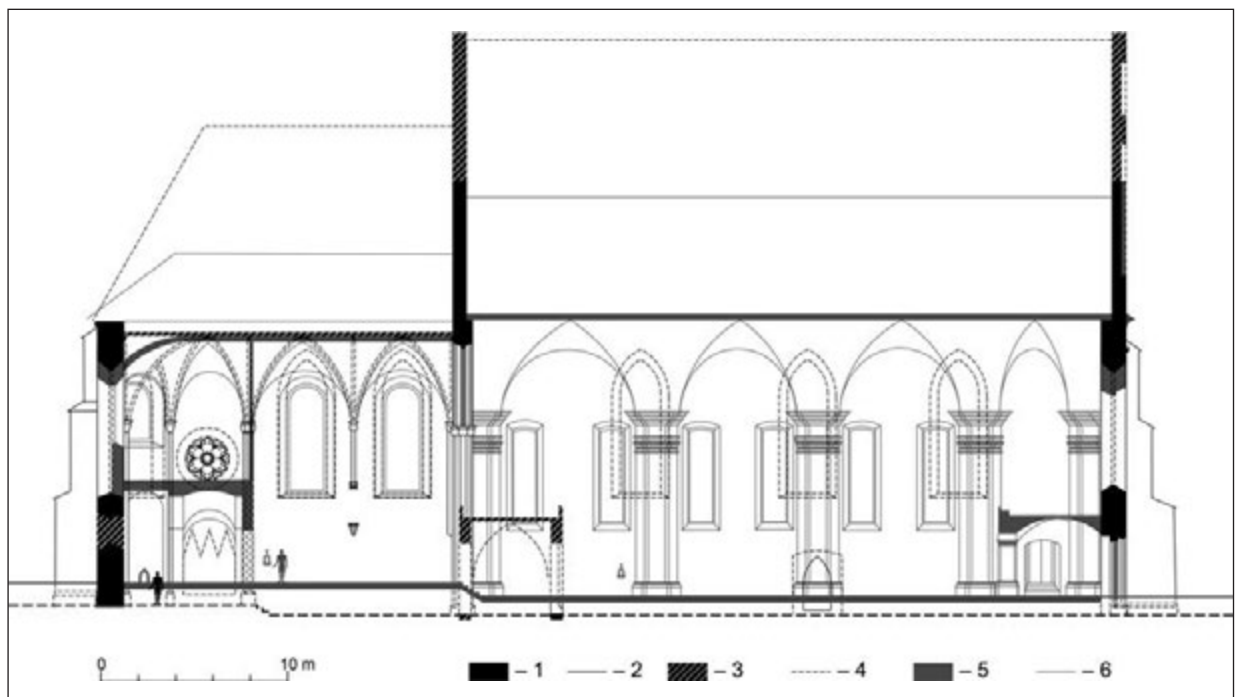
vedený archeológmi D. Čaplovičom a P. Mačalom v 80. rokoch 20. storočia (Čaplovič/Mačala 1987; 1988; 1990), vizuálne dokumentovaný, žiaľ, len, či našťastie aspoň fotografiami J. Duchoňa, tu naznačoval s Plánom príbuzné členenie priestorov. S Plánom súhlasí i miesto osadenia veže, vlastné však aj košickým františkánom i mnohými ďalšími kostolom v Uhorsku či inde v Európe. Podobne súhlasné, hoc nie výnimočné, sú i pozície troch portálov kostola: západného, severného z ambitu i južného, prekrytého zrejme na Pláne vyznačeným stredovým oknom. Neskorším nálezom umocneným, no už vtedy významným argumentom pre spojitosť A. Canovalovho záznamu s košickým dominikánskym kláštrom bol na ňom vyznačený a fyzicky aj zachytený lettner³. Na lettner kostola košických dominikánov ma okolo roku 2001 osobne upozornila S. Paulusová, ktorá tu začiatkom 80. rokov 20. storočia konala stavebný prieskum (Paulusová 1984). Lettner je zachovaný vo fragmente. Poznáme len spodok kamenného ostena stredového portálu a spodnú časť prsto omietnutého východného líca severnej polovice jeho steny a krátkeho úseku južnej (obr. 3; 4; 13). Z pohľadu z lode teda ide o spodok zadnej strany jeho ľavej časti. Zvyšok je zneprístupnený novšími obmurovkami a smerom nahor, ku v baroku vyvýšenej podlahe, deštruovaný.

² Rozhodli sme sa pre rámec článku používať formu mena Alexander Canoval.

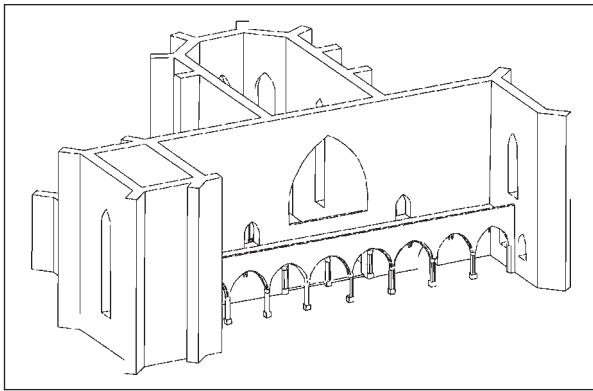
³ Lettner je priečka či členitejšia konštrukcia väčšiny stredovekých kostolov, oddelujúca presbytérium, vyhradené duchovnej i svetskej elite, v našom prípade mníchom, od lode, vyhradenej bežným veriacim (obr. 5). Okrem funkcie vizuálnej bariéry mohol niesť cyklus ukrižovania a, obzvlášť v kostole kazateľskej rehole, tribúnu s kazateľňou. O likvidáciu lettnerov sa zaslúžil protireformačný Tridentský koncil v polovici 16. storočia, požadujúci pre všetkých návštevníkov omše možnosť sledovať jej sviätenie, čo dovtedy nebolo samozrejmosťou. Neporušené lettner sa tak zachovali najmä v nemeckých protestantských kostoloch a v Anglicku.

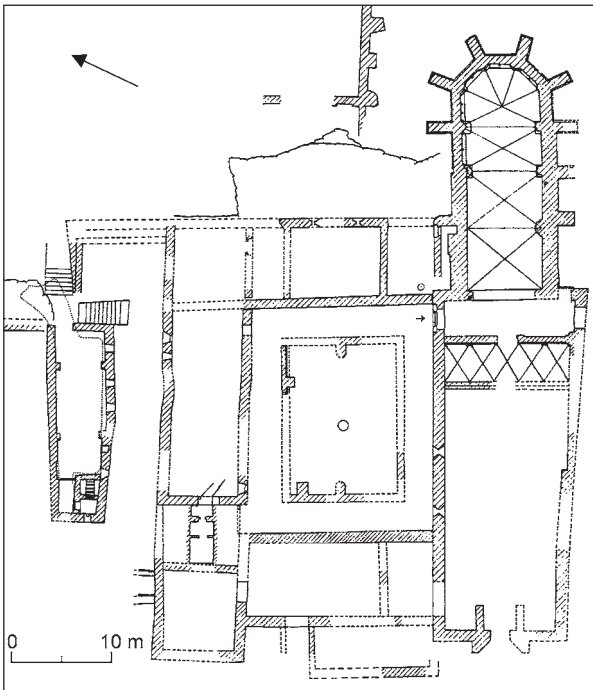
Obr. 3. Košice, Mäsiarska 6, dominikánsky kostol. Pohľad na zachytený úsek západnej steny lettnera od lode. Legenda. 1 – stena kostola; 2 – úroveň pochôdznej nivelety v lettneri; 3 – jestvujúce gotické kamenné prvky (portály, konzola); 4 – línie stavebných konštrukcií, súvisiace so stredovekým murivom (a – horná línia v omietke lettnera, vrch dlažby/dlážky; b – spodná línia v omietke lettnera, spodok dlažby/dlážky; c – ukončenie omietky, už len hrubej, zachytené iba z východnej strany steny lettnera); 5 – predpokladaný tvar portálu západnej steny lettnera; 6 – mladšie a novodobé stavebné zásahy; 7 – úroveň terénu v podzemí kostola. Autor R. Rusnák.

Obr. 4. Košice, dominikánsky kostol. Pozdĺžny rez. Legenda: 1 – stredoveké konštrukcie v reze; 2 – stredoveké konštrukcie v pohľade; 3 – predpokladané stredoveké konštrukcie v reze; 4 – predpokladané stredoveké konštrukcie v pohľade, obrys krovu, úroveň podlahy a terénu; 5 – novoveké konštrukcie v reze; 6 – novoveké konštrukcie v pohľade, obrys krovu, súčasná úroveň terénu. Autor M. Volovár.
Použitý podklad "Zameranie kostola dominikánov v Košiciach 1:50, Ateliér Urbion, Košice 1980", archív KPÚ Košice.

Obr. 5. Sibiu, faršský kostol. Axonometrická rekonštrukcia lettnera. Podľa Salontai 2010, Fig. 9.

Obr. 6. Budín (Buda), dominikánský kláštor v 2. pol. 14. storočia. Podľa Gyürki 1981, Beilage IV.

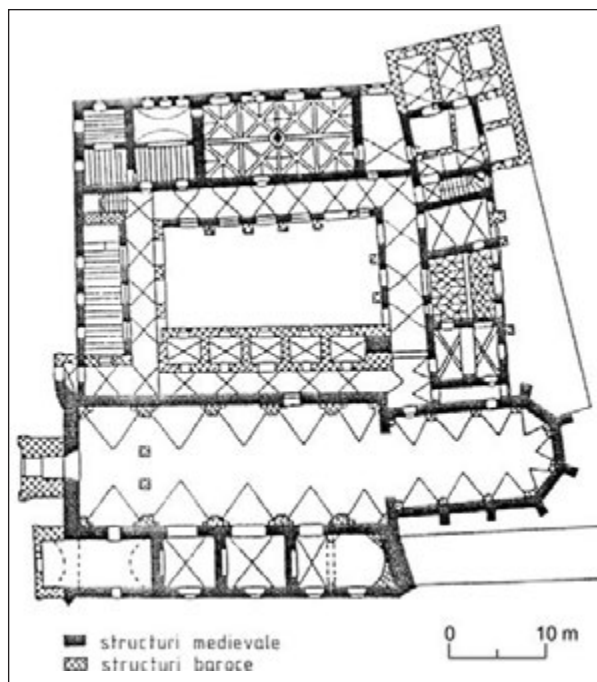
Lettnery možno očakávať v každom stredovekom kostole, u nás zatiaľ ostávajú nepovšimnuté, často nepochopené a hlavne nepublikované. Ani lettner košického dominikánskeho kostola teda nie je dokladom jednoznačnej súvislosti Plánu A. Canovala s kláštorom, jeho pozícia je však ďalšou zo zhôd, ktorých suma túto pravdepodobnosť umocňuje.

A. Canovalov plán je zaiste značne schematický. Vynechal, nech už zaznamenal i ktorýkoľvek iný kláštorový kostol, oporné piliere polygonálneho chóru. Počet okenných otvorov južnej steny chóru zredukoval z tunajších troch na dva, možnože za

hodnú záznamu nepovažoval rozetu. Neprírodzene zúžil východnú chodbu ambitu, dnes doloženú ako nadväzujúcu na arkádu podvežia a teda nevyhnutne širšiu. Napriek tomu ma vtedy, pred rokom 2003, zaujali zvláštne predĺžené ostenia víťazného oblúka kostola a zauvažoval som, či nimi A. Canoval nezaznamenal i druhú líniu lettnera. Zdvojený lettner sa mi totiž javil byť praktickejší pri optickej prevádzke interiéru. Dva za sebou radené priezory by umožnili veriacemu vidieť akurát hlavný oltár, pričom mnísi by pri stenách im vyhradeného chóru, v chórových laviciach, ostali pohľadmi nerušení. Ako analógiu takejto optickej prevádzky uvádzam prostrednú z minimálne troch stavebných fáz lettneru dominikánskeho kostola v Budíne (Buda) (obr. 6; Gyürki 1981, Beilage IV). Jeho prvá fáza, z konca 13. storočia, pozostáva z priečky a predsadenej arkády, druhá, z 80. rokov 14. storočia, z dvoch priečok, ako je tomu i v Košiciach, a posledná, z 15. storočia, len z jednoduchej priečky.

V roku 2004, práve na základe lettneru, identifikoval Plán s košickým dominikánskym kláštorom aj Š. Oriško (2004, 21). I o dva roky na to, v podrobnejšej štúdiu (Oriško 2006, 16–17, 20), opäť na základe lettneru, priznáva Plánu záznam košického dominikánskeho kláštora. Plán tu i publikuje, jeho autora však, na rozdiel od práce J. Krcha a Gy. Székera i vlastnej predchádzajúcej, tentoraz prepisuje v znení „Alexandro Canevale“. Považujúc ho zrejme za všeobecne známou osobnosť, ho naďalej osobne ani časovo nijako nekonkretizuje.

V tom istom roku trojica autorov I. Gojdič, S. Paulusová a K. Zvedelová, referujúc o prevedenom stavebno-historickom výskume kostola, uvádza: „Zaujímavý bol nález sekundárneho múru prebiehajúceho súbežne s lettnerom v línii víťazného oblúka, ktorý mohol súvisieť s konštrukciou nesúcou čítací pult, ktorý býval situovaný na pochôdznej ploche lettnera. Totožný múr so stredovým vstupným otvorom do presbytéria nachádzame napríklad aj v typologicky príbuznom dvojloďovom objekte, ktorého pôdorys zo 17. storočia bol sporne publikovaný ako pôdorys košického dominikánskeho kostola“ (Gojdič/Paulusová/Zvedelová 2006, 5). Za citovaným konštatovaním nasleduje odkaz na štúdiu J. Krcha a Gy. Székera (1994), v ktorej však, čo si trojica bádateľov akosi nevšimla, nie je žiaden pôdorys s lettnerom i dvojloďím, ale jeden s lettnerom a druhý s dvojloďím. Neumožniac nám nahliadnúť do svojich deduktívnych pochodov ani informačných zdrojov, bádatelia bez najmenej potreby vysvetlenia suverénne zamietli pôdorys, ktorý, ako vidno, ani nepoznajú. Úsmevne pritom vyznieva ich fyzický nález druhej línie lettneru, predpokladanej tu pred

Obr. 7. Kluž (Cluj-Napoca), pôdorys dominikánskeho kláštora. Podľa Salontai 2002, obr. 20.

Obr. 8. Kluž (Cluj-Napoca), refektár. Foto M. Volovár.

tromi rokmi (Volovár 2003, 38) práve na základe A. Canovalovho pôdorysu.

Prepracovanú a doplnenú monografiu dominikánskeho kostola a kláštora, nadväzujúcu na moju diplomovú prácu (Volovár 2003), som v roku 2007 publikoval na internete (Volovár 2007). Jej súčasťou bolo i grafické navrstvenie A. Canovalovho Plánu na vtedy mi dostupný len schematický obrýs košického dominikánskeho kláštora. Pokus naznačil, že dnešné dvorové barokové krídlo by mohlo súvisieť s vonkajším traktom severného ramena stredovekej klauzúry a zadná stena uličného barokového krídla

Obr. 9. 1 – Košice, dominikánsky kláštor, svorník klenby podvežia; 2 – Kluž (Cluj-Napoca), Muzeul de Istorie, svorník z farského kostola sv. Michala. Kresba a foto M. Volovár.

prebiehať stredovekou východnou fasádou kláštora. Priestor v zmienenom severnom trakte, objavitelmi A. Canovalovho Plánu J. Krchom a Gy. Szekérom chápaný ako átrium so studňou, som reinterpretoval po stretnutí s pôdorysom pôvodne dominikánskeho kláštora v Kluži (Cluj-Napoca), kde je v rovnakom mieste dispozície a podobných proporcií podnes vynikajúco zachovaný refektár, čiže spoločná kláštorná jedáleň (obr. 7; Salontai 2002, obr. 20). A. Canovalom zaznačený kruhový element v strede tak zrejme nebol studňou, ale stredovým pilierom, na aký je zaklenutý klužský refektár (obr. 8). Stredový pilier previazaný v Kluži s 12 nástennými konzolami nesie popri konštrukčnej funkcii i účelu priestoru adekvátnu symboliku Krista a dvanástich apoštolov. Dobre zachovaný klužský kláštor môže poslúžiť našej predstave o pôvodnom vzhľade košického. Z pozoruhodných prevádzkových detailov tamojšieho refektáru spomeniem kazateľňu v hrúbke severnej steny na predčítavanie počas jedenia a podávacie okienko na jedlá, orientované za vchod do klauzúry, naznačujúce, že kuchyňa mohla byť na vonkajšom dvore kláštora s podnes zachovanými soliternými budovami. Tu chcem upozorniť, že podobne ako súčasná vedecká publikácia pôdorysu klužského kláštora, ani záznam zo 17. storočia nezachytáva celý kláštor, ale len kostol s klauzúrou bez vonkajšieho dvora s ďalšími náležitými budovami kláštora. Klužský kostol a klauzúra, ak opomenieme neskoršie zásahy, sú neskorogotické, zo samého konca 15. storočia. Trakt s refektárom košickej klauzúry sa na A. Canovalovom Pláne javí byť prístavbou, súvisí zrejme s jej poslednou stredovekou stavebnou fázou, ktorej ukončenie predpokladám ku dnes omietkou prekrytému, no v baroku z veže opísanému dátumu 1481.⁴ Staviteľmi prinajmenšom oboch refektárov tak mohla byť jedna stavebná dielňa, vzťahy oboch dominikánskych komunít sú naviac archívne doložené ako mimoriadne živé (Fehér 1943). Kameňosochárske väzby Košíc

⁴ Opis z roku 1768 s prekresleným erbom sa nachádza v rukopisnej pozostalosti M. J. Fehéra v archíve Dominikánskeho kláštora v Košiciach.

Obr. 10. Košice, Dóm sv. Alžbety. Južný portál. Foto M. Volovár.

Obr. 11. Kluže (Cluj-Napoca), farský kostol sv. Michala. Východný portál severnej fasády. Foto M. Volovár.

a Kluže možno doložiť prinajmenšom od konca 14. storočia (obr. 9), o unikátnych stavebných vzťahoch oboch miest v 15. storočia svedčí architektúra ich farských kostolov (obr. 10; 11).

Na základe uvedených nálezových súvislostí (dvojité lettner, portály kostola, časť východného ramena klauzúry) i bádateľského potenciálu (refektár) považujem pôdorys v kópii budapeštianskeho Štátneho archívu so signatúrou W. 597. Rb 48/1 za vysoko pravdepodobný, no značne schematický záznam kostola a zvyškov klauzúry dominikánskeho kláštora v Košiciach, signovaný talianskym staviteľom Alexandrom Canovalom medzi rokmi 1660–1665.⁵

Archeologický náhľad (Rastislav Rusnák)

Pozostatky stredovekých budov dominikánskeho kláštora boli zachytené viacerými archeologickými výskumami. V rokoch 1984–1990 prebiehal archeologický výskum v priestore rajskeho dvora pod vedením P. Mačalu (*Čaplovič/Mačala 1987; 1988; 1990*). V severnej stene veže sa podarilo odkryť veľký gotický portál s reliéfnou výzdobou, ktorý slúžil ako prechod z podvežia. Odkrytý bol i rad kamenných murív, ktoré pravdepodobne členili priestor uličného krídla gotického kláštora. Na veľkej časti odkrytej plochy bola zachytená dlažba pozostávajúca z keramických dlaždíc a to v hĺbke 1,70–2,00 m. Archeologický výskum žiaľ nebol došiaľ náležite spracovaný, k dispozícii je iba menšia súkromná fotodokumentácia J. Duchoňa. V roku 1997 sa uskutočnil výskum pod vedením J. Béreša v priestore bývalého záhradného traktu – pod súčasným ihriskom a časťou parkoviska (*Béreš 1999; Béreš/Uličný 1998*). Odkryl pozostatky dvoch rozsiahlych blokových architektúr. Ich výstavba je datovaná do 15. storočia (*Béreš/Uličný 1998, 336–338*). V 16.–17. storočí oba objekty prešli celým radom prestavieb. Výskum sa dotkol i pochovávaní na cintoríne, ktorého existenciu pri dominikánskom kostole spomínajú mestské pramene k roku 1489 (*Wick 1932, 8*). Preskúmaných bolo i 17 hrobov. Pravdepodobne reprezentujú najmladší horizont pochovávaní na cintoríne.

Ďalší archeologický výskum v areáli začal v roku 2006 a v etapách pokračoval až do roku 2010 (*Rusnák 2009; v tlači a; v tlači b; v tlači c; Rusnák/Luštíkova 2008; 2009*). Súvisel s celkovou rekonštrukciou dominikánskeho kláštora, spojenou s viacerými stavebnými zámermi v jeho areáli. V roku 2006 sa vykonalo viacero sond v ešte predstihovej fáze rekonštrukcie objektu. Dve sondy sa realizovali severne od dvorového krídla barokovej budovy, dve západne od nej, jedna sonda bola situovaná v dvorovej časti, pri západnej hranici areálu. Jedna zo sond (sonda 4/06) odkryla celý rad architektúr gotickej fázy kláštora (obr. 12; 13: 1). Viaceré nadzákladové murivá boli omietnuté. Odkryli sa časti interiérov, čiastočne i s tehlovou dlažbou či maltovou dlážkou i dverový prechod s kamenným prahom a ostením. Vzácnym nálezom bolo odkryté hypokaustum, teplovzdušné vykurovacie teleso, vybudované z tehál (obr. 12; 13: 2; *Rusnák, v tlači a*).

⁵ Ďalšie varianty mena autora Plánu, no možno len jeho menovcov, prípadne menovca, dokladajú dokumenty zo stavby košickej citadely (*Orosová/Žažová 2011, 51*). Títo možno iní jednotlivci, no tiež potenciálni autori, nám rozširujú časový interval vzniku Plánu o dekádu, preto by bolo bezpečnejšie datovať ho obdobia rokov 1660–1680. V dokumentoch z obdobia rokov 1670–1680 sa medzi menami pomocných staviteľov objavuje meno Giovanni Alessandro Canevale. Tiež v liste Spišskej komory z roku 1675 richtárovi Košic Jánovi Fodorovi sa spomína vojak Alexander Canavalle. Toho uvádza aj Lajos Kemény (podľa *Orosová/Žažová 2011, 51*) ako vojenského stavebného majstra a spoločníka Lucasa Georga Sichu, staviteľa košickej zbrojnice v rokoch 1668–1677.

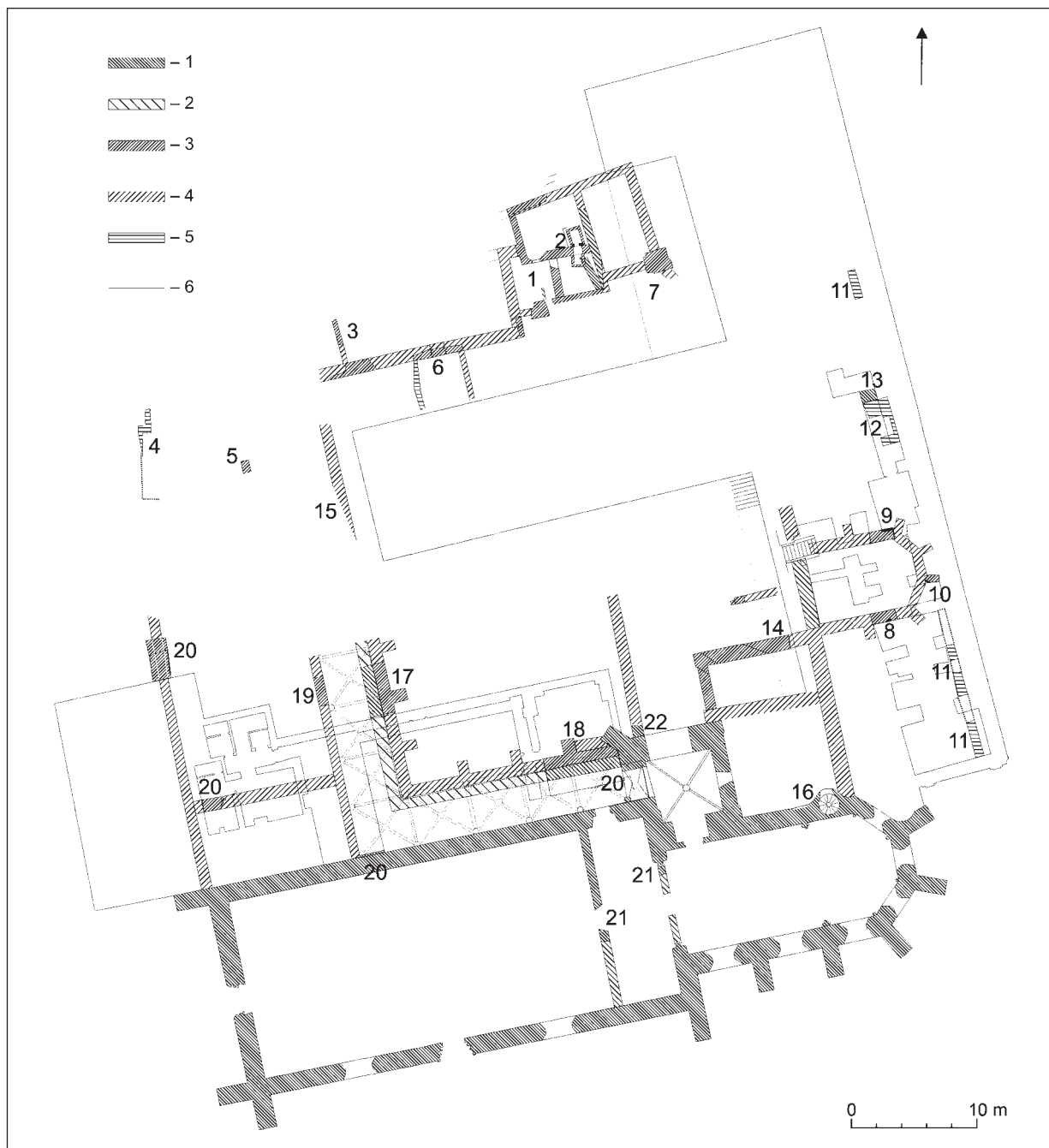
Obr. 12. Košice, Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Sonda 4/06 s hypokaustom v ľavom dolnom rohu záberu. Celkový pohľad od severu. Foto R. Rusnák.

V neďalekej sonde (sonda 5/06) sa na veľkej časti odkryla kvalitná neskorostredoveká exteriérová kamenná dlažba. V nej bol sekundárne zapracovaný i fragment podlahovej platne hypokausta (obr. 13: 3), čo predstavuje ďalší doklad tohto spôsobu vykurovania v kláštore. V sondách západne od dvorového krídla kláštora (sonda 1/06 a 2/06) boli tiež zachytené menšie fragmenty kamenných architektúr. V sonde 1/06 bola odkrytá časť schodiska a jednej steny suterénu (obr. 13: 4). Objekt v blízkosti hospodárskych stavieb skúmaných v roku 1997 (Béres/Uličný 1998, 336–338) bol tiež interpretovaný ako pravdepodobný pozostatok hospodárskej stavby. Malý fragment kamenného muriva, zachytený v sonde 2/06 (obr. 13: 5) je pre absenciu sprievodných nálezov a potrebných priestorových súvislostí zatiaľ problematické interpretovať, či dávať do kontextu s inými nálezmi kamenných murív v areáli.

V roku 2007 sa zavřila predstihová časť výskumu sondami 1/07 (obr. 13: 6) a 4/07 (obr. 13: 7). Ďalšie archeologické aktivity v areáli kláštora už záviseli na prebiehajúcich stavebných a výkopových prácach. Obe spomenuté sondy doplnili mozaiku zachytených stredovekých kamenných murív v priestore severne od dvorového krídla súčasného kláštora. Archeologické práce v roku 2008 sa okrem dvorovej časti zamerali i na suterén uličného krídla kláštora. Jedna sonda bola realizovaná i v prízemí budovy. Po obití omietok v suteréne kláštora stavebno-historického výskum (realizovaný I. Gojdičom) zachytil dva fragmenty gotických soklových ríms (obr. 13: 8–9). Počas následného archeologického výskumu v suteréne, bol obhliadkou zistený ešte jeden fragment (obr. 13: 10). Výskum zároveň preukázal primárnu polohu všetkých troch fragmentov rímsy v rámci suterénnych murív. Výsledky stavebno-historickej obhliadky pracovali s inter-

pretáciou, že by mohlo ísť o pozostatky stredného rizalitu, vystupujúceho z pôvodného uličného krídla kláštora. Po zachytení tretieho fragmentu soklovej rímsy a zanesení do celkového plánu upozornil M. Volovár na možnosť, že fragmenty gotických murív v suteréne barokového kláštora by mohli byť pozostatkami kláštornej kaplnky. K tejto interpretácii sa od začiatku prikláňam a to i napriek tomu, že možnosti jej ďalšieho potvrdenia archeologickými, či stavebno-historickými metódami v teréne považujem za vyčerpané. Prítomnosť samostatných kláštorných kaplniek u mendikantských, ale i iných reholí v stredovekom uhorskom staviteľstve potvrdzuje celý rad analógií, možno uviesť aspoň zaniknutý františkánsky kláštor v Sárospataku (Dankó/Szekér 1994, obr. 8), františkánske kláštory v Szécsény (Lászay 1994, obr. 2), vo Visegráde (Buzás et al. 1994, obr. 2a, 2b), či Bratislave (Lesák 2000, obr. 1). Vo viacerých miestnostiach suterénu i v sonde v prízemí bol zachytený priebeh ohradového múru, ktorého datovanie zatiaľ nie je uspokojivo vyriešené, no nepochybne je starší ako baroková fáza kláštora (obr. 13: 11). V najsevernejšom cípe suterénu, tvorenom úzkou chodbou bol v prevažujúcom tehlovom murive stien rozoznaný kamenný objekt s armovaným nárožím, zaklenutou nikou v spodnej časti západnej steny a dvoma na západ vystupujúcimi základovými múrmi (obr. 13: 12). Tie boli nerovnako široké. Interpretácia objektu je zatiaľ nevyriešená, nepochybne je však starší a v hmote barokovej stavby sekundárne využitý. V bezprostrednom severnom susedstve tohto objektu bol v úrovni jeho základov zachytený ďalší kamenný múr orientovaný východo-západným smerom (obr. 13: 13). V priestorovo veľmi obmedzených podmienkach úzkej suterénnej chodby nebolo možné získať o ňom viac informácií, no rovnako preň platí, že jeho existencia súvisí s vývojom, ktorý predchádzal vybudovaniu barokových kláštorných budov. V exteriéri severne od dvorového krídla došlo pri prebiehajúcich stavebných prácach k odkrytiu viacerých menších fragmentov kamenných murív, ktoré vďaka poznaniu situácie z predchádzajúcich rokov bolo možné zasadiť do celkového kontextu.

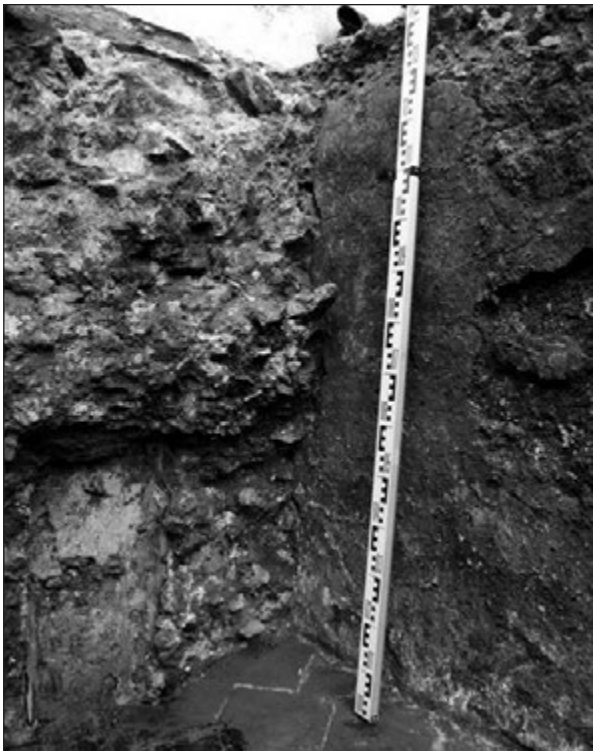
V roku 2009 sa podarilo realizovať jednu sondu v priestore rajskeho dvora kláštora (obr. 13: 14). Získala sa tak jedinečná možnosť zachytiť a exaktne zdokumentovať aspoň časť stredovekých architektúr v tejto časti areálu a môcť tak lepšie zapracovať do súvislostí výsledky výskumov z 80. rokov 20. storočia. Tie nám dosiaľ približovalo iba niekoľko fotografií. Sondou 1/09 bolo odkryté nadzákladové interiérové murivo s omietkou a časť priestoru dláždeného keramikou dlažbou. Získali sa doklady o pravdepodobne staršej drevenej dlážke a tiež

Obr. 13. Košice, Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Čiastočná rekonštrukcia gotickej fázy kláštorných budov. Legenda: 1 – stojace, alebo archeologicky zachytené murivá z obdobia vrcholného stredoveku (13.–14. storočie); 2 – rekonštrukcia priebehu vrcholnostredovekých murív; 3 – zachytené neskorostredoveké murivá (15. storočie); 4 – rekonštrukcia pravdepodobného priebehu neskorostredovekých murív; 5 – murivá staršie ako barokové; 6 – barokový kláštor dominikánov a budova kina, suterén. Autor R. Rusnák.

o dobovom pochovávaní v interiéri. Sonda zároveň dala odpoveď i na ďalšiu kľúčovú otázku, týkajúcu sa hmoty západnej steny uličného krídla barokového kláštora. Práve A. Canovalov Plán vytvára po prekrytí so súčasným stavom dojem, že východná stena pôvodných murív kláštora je v podstate totožná so súčasnou západnou stenou uličného krídla. Práve v tejto stene zachytil I. Gojdič menšou sondou

do omietky prítomnosť väčších kamenných kvádrov a upozornil na možnosť, že ide o pôvodné gotické kvádkové murivo kláštora. Časti kvádrov však dopĺňalo tehlové murivo, čo zas evokovalo, že ide iba o sekundárne zamurované gotické stavebné články. Archeologická sonda 1/09 odhalila základy tejto steny i jej vzťah s pôvodným gotickým murivom, kolmým na ňu. Omietnuté nadzákladové murivo

Obr. 14. Košice, Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Sonda 1/09. Stret zachyteného gotického muríva a základu barokovej steny kláštora. Foto R. Rusnák.

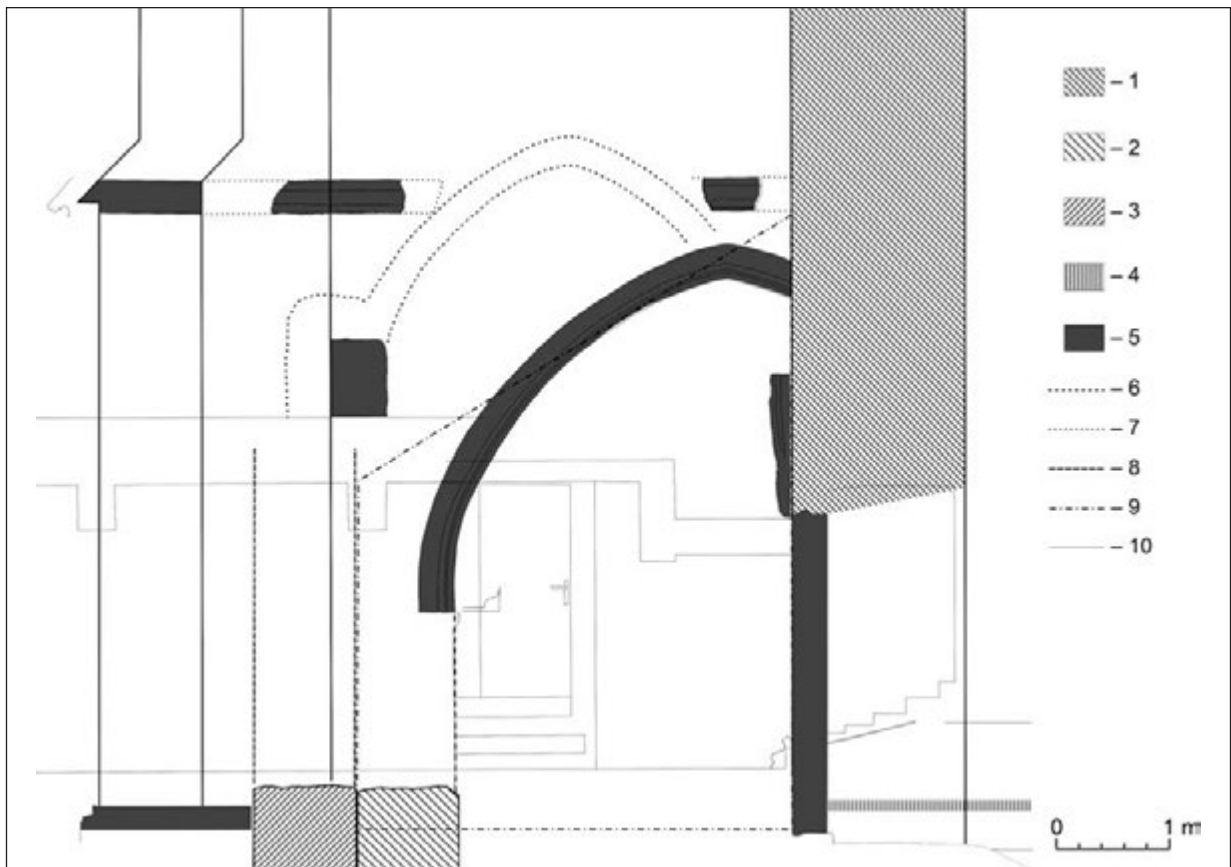
steny sa nachádzalo iba nad úrovňou pôvodnej barokovej dlažby. Pod jej úrovňou už mala stena charakter hrubého vystupujúceho základového muríva s liatou maltou a veľkým odtlačkom hrubej dosky, pozostatku základového debnenia (šalungu) (obr. 14). Neskorogotická keramická dlažba bola týmto základovým múrom prefatá a omietnuté stredové murivo odkryté v sonde 1/09, bolo do jeho hmoty zapracované. Sonda 1/09 teda preukázala, že západná stena súčasného kláštora je baroková a nevyužíva pôvodnú gotickú hmotu, minimálne nie v línii vonkajšej steny. V roku 2009 sa podarilo realizovať i čiastočný geofyzikálny prieskum dvorovej časti, tak ako to dovolili priestorové podmienky a prítomnosť množstva stavebného materiálu. Jedným zo zistení bola i líniová anomália rovnobežná so západnou stenou súčasného dvorového krídla kláštora, zachytávaná v hĺbkach 0,80–2,40 m pod dnešnou úrovňou povrchu (obr. 13: 15). Je pravdepodobné, že by mohlo ísť o pozostatok kamenného múru ešte z gotickej fázy kláštora. Počas stavebno-historického výskumu došlo ešte k jednému pozoruhodnému objavu. Na severnej stene svätyne vo výške podkrovia súčasného kláštora sú v stene jasne viditeľné stopy po odsekanom murive (obr. 13: 16). Nachádza sa v západnom susedstve pôvodného točitého schodiska v stene presbytéria a siahá až

Obr. 15. Košice, Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Sonda 1/10. Pohľad od juhozápadu na odkryté múry staršej (vpredu) a mladšej fázy múru križovej chodby. Foto R. Rusnák.

po strešnú rímsu kostola. Autori stavebno-historického prieskumu interpretujú odsekaný múr ako pravdepodobný pozostatok po stene gotickej fázy kláštora (Gojdič/Paulusová 2010, 304). Pozícia odsekaného múru je presne oproti jednému z pilierov presbytéria na jeho južnej stene. To by mohlo viesť k interpretácii, že odsekané murivo patrí pôvodnému pilieru presbytéria, ktoré bolo neskôr odstránené pri niektorej zo stavebných úprav. Argument I. Gojdiča, že odsekané murivo má na pilier príliš veľkú šírku nemožno ignorovať. Šírka 1,30 m je naozaj výrazne väčšia, ako šírka pilierov v ich najvyššom stupni. Ak by však išlo o negatív muríva z pozostatkov pôvodnej gotickej budovy kláštora, problémy s interpretáciou nekončia. Pre tak široký múr nemožno predpokladať, že by šlo iba o priečku členiacu interiér, skôr o obvodovú nosnú stenu. Čelnú obvodovú stenu kláštora možno s istotou vylúčiť. Severné predĺženie jej línie prechádza cez sondu 1/09, kde sa žiadne stopy takýchto murív nenašli a navyše umiestnenie točitého schodiska v stene presbytéria východne od negatívu by bolo nelogické.

V roku 2010 archeologické práce pokračovali najmä v súvislosti s rekonštrukciou funkcionalistického budovy kina, pristavanej k severnej stene kostola v 30. rokoch 20. storočia. Najzásadnejšie výsledky priniesla sonda v exteriéri kina (sonda 1/10) a odkryv v dvoch suterénnych priestoroch kina. V týchto prípadoch sa odkryli väčšie úseky kamenných murív, ktoré možno stotožniť s pozostatkami gotickej stavebnej fázy kláštora. V sonde 1/10 a suterénnej miestnosti kina, ktorá prilieha k západnej stene veže boli odkryté po dve paralelné línie kamenných múrov, ktoré možno stotožniť so staršou a mladšou stavebnou fázou vonkajšej steny križovej chodby. Ide o jej západnú

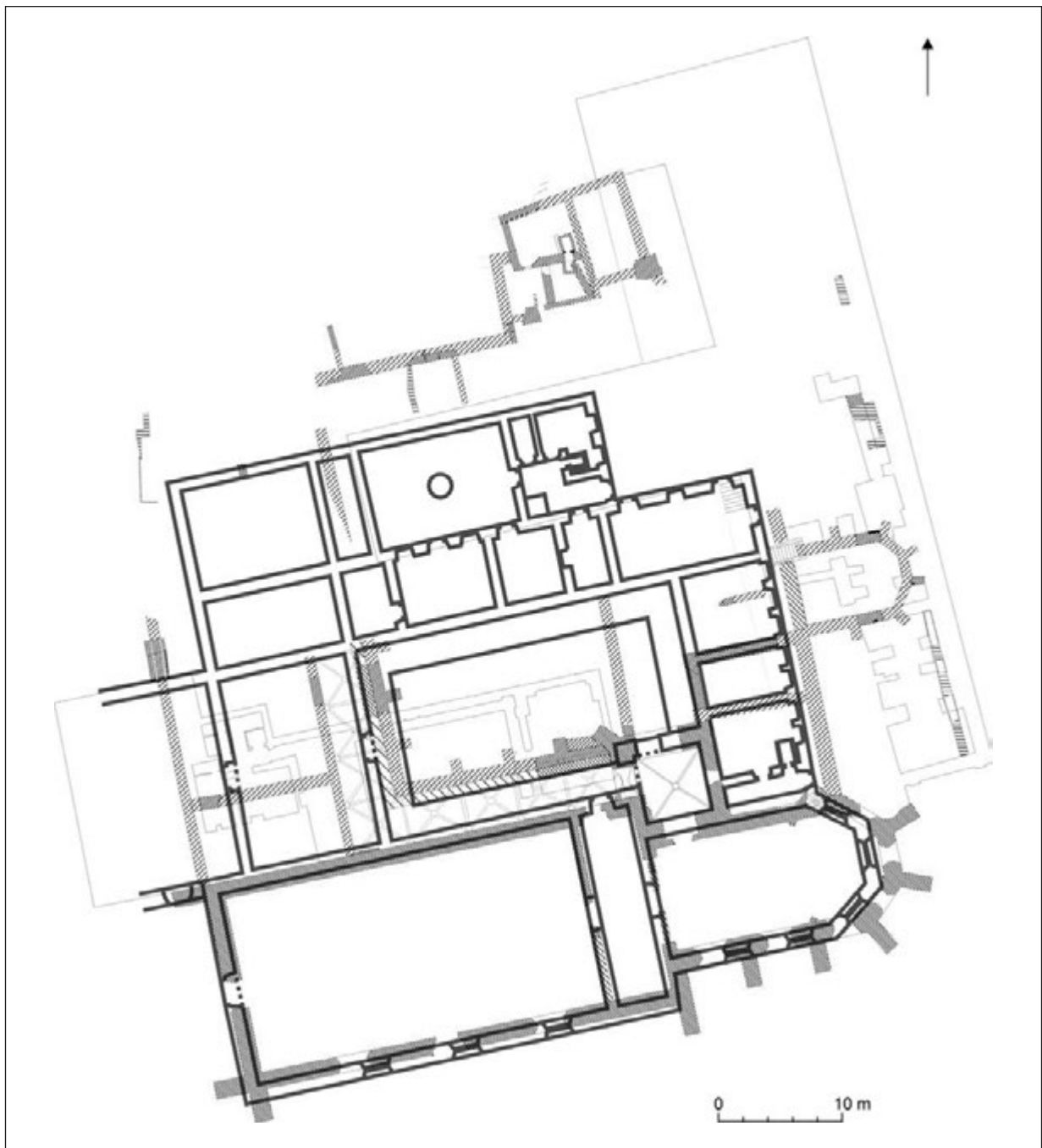

Obr. 16. Košice, Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Západná stena veže kostola so stopami po odsekanom klenbovom poli mladšej fázy krížovej chodby a zachytené murivá ambitu. Legenda: 1 – stena kostola; 2 – múr staršej fázy krížovej chodby; 3 – múr mladšej fázy krížovej chodby; 4 – úroveň pochôdznej nivelety v lettneri; 5 – jestvujúce gotické kamenné prvky (portály, rímsy, konzoly); 6 – odsekané klenbové pole; 7 – odsekané časti rímsy kostola; 8 – naznačený múr mladšej fázy krížovej chodby; 9 – naznačený predpokladaný hmotový objem krížovej chodby v staršej stavebnej fáze; 10 – novodobé zásahy. Autor R. Rusnák.

(sonda 1/10) (obr. 13: 17) a južnú (východný suterén kina) vetvu (obr. 13: 18). Súčasťou mladšej fázy boli i kamenné piliere vystupujúce smerom do vnútra rajského dvora. V sonde 1/10 si mladšia stavebná fáza krížovej chodby čiastočne zachovala i nadzákladové murivo, vrátane kamenného prvku z opracovaných kamenných článkov, či pozostatku menšej niky ešte so stopami omietky (obr. 15). V sonde bola zachytená v negatíve ešte jedna línia múra (obr. 13: 19), ktorá predstavuje západnú stenu krížovej chodby (snáď pre obe fázy) a zároveň východnú stenu ďalšieho, bližšie nešpecifikovaného interiérového priestoru v rámci budov stredovekej fázy kláštora. V tomto priestore poznáme i úroveň a charakter pochôdznej nivelety tvorenej maltovou dlážkou. Poznáme i približnú úroveň pochôdznej nivelety mladšej fázy krížovej chodby, nevieme však, čím bola tvorená. Poznatky doplnili i nálezy z menších výkopov v suteréne kina a na dvore, či pozorovania a dokumentácia existujúcich gotických murív kostola a jeho veže (obr. 13: 20). Predovšetkým pozorovanie a doku-

mentácia západnej steny veže kostola priniesla dôležitý objav. Popri už známej päťke klenbovej konzoly, pozostatku krížovej chodby, sa podarilo identifikovať odsekaný klenbový oblúk prvého poľa krížovej chodby v jej mladšej fáze. Vďaka tomu možno konštatovať, že šírka krížovej chodby (v mladšej fáze) bola v týchto miestach 4,12 m a výška 5,44 m. Mladšia fáza musela byť stavaná už v čase, keď veža kostola stála. Svedčí o tom odsekaná rímsa medzi podlažiami na západnej stene veže, ktorá už výškovo nestačila novým priestorovým požiadavkám. Šírka krížovej chodby v staršej fáze bola 3,00 m (obr. 16). Počas výskumu sa zrealizovalo i meranie a dokumentácia stien pôvodného lettnera (obr. 3; 13: 21), nachádzajúcich sa v súčasnosti pod podlahou kostola.

Výsledky spomenutých piatich sezón archeologického výskumu umožnili po prvýkrát aspoň čiastočne rekonštruovať pôdorys gotickej fázy dominikánskeho kláštora v Košiciach (obr. 13). Zároveň nám to poskytuje novú možnosť posúdenia, či Plán Alexandra Canovala môže byť zakreslením pôdo-

Obr. 17. Košice. Mäsiarska 6. Dominikánsky kláštor. Plán starých základov A. Canovala po prekrytí s čiastočnou rekonštrukciou gotickej fázy dominikánskeho kláštora.

rysu košického kláštora dominikánov na začiatku druhej polovice 17. storočia. Grafickým prekrytím pôdorysu A. Canovala s rekonštrukciou pôdorysu gotickej fázy dominikánskeho kláštora (obr. 17) sú na prvý pohľad viditeľné viaceré zhody a viaceré nezhody. Ako relatívne zhodné môžeme hodnotiť pôdorysy kostola, jeho lettnera a veže a tiež časti jedného z priestorov pôvodného východného krídla kláštora. I pri konštatovaní tejto „zhody“ je však

nutné počítať s predpokladom, že Plán A. Canovala je iba schematickým náčrtom dobového stavu a nie precízne zhotovený pôdorys objektu. Takýto predpoklad naznačuje i M. Volovár napríklad na absencii pilierov presbytéria kostola (pilieri chýbajú i veži a stenám ambitu), či nezhodou v počte okenných otvorov v južnej stene svätyně. Akceptovaním takéhoto predpokladu sa však väčšina vyslovených záverov už od začiatku dostáva do špekulatívnej

roviny, čo znižuje ich vypovedaciu hodnotu. Bez pripustenia takejto možnosti by stotožnenie A. Canovalovho Plánu s dominikánskym kláštorom v Košiciach bolo možné hneď odmietnuť. Prikláňam sa k predpokladu, že nech už ide o akýkoľvek objekt, naozaj je to len náčrt pôdorysu objektu, ktorý rezignoval na nutnosť úplne presných dĺžkových hodnôt a zakreslenia všetkých detailov. Absenciu pilierov pri polygonálnom presbytériu si len ťažko možno vysvetliť inak, ako cieleným vynechaním detailov. Zaujímavý je i fakt, že kým východné a sčasti i severné krídlo kláštora má pomerne dôsledne zakreslené dverové a okenné otvory i so špaletami, celé západné krídlo i celý ambit takéto otvory, s výnimkou dvoch, zakreslené nemá. Tento rozdiel mohla teoreticky spôsobiť i vysoká miera deštrukcie v západnom krídle objektu, kvôli ktorej sa už nedali okenné a dverové otvory rozoznať, prípadne bolo zo statických dôvodov nebezpečné ich bližšie ohliadať. Rovnaké dôvody mohli viesť i k nedostatočnému zameraniu objektov.

Na druhej strane, v neprospech takýchto úvah vyznieva, že autor opatril svoje dielo i zanesením piatich dielov dĺžkovej miery. Z dostupnej verzie prameňa (OL. Filmtár W. 594. Rb. 48/1; podľa *Krcho/Szekér 1994*, obr. 3) nie je jasné, o akú dĺžkovú mieru ide. Pre obdobie neskorého stredoveku až včasného novoveku bola najrozšírenejšou dĺžkovou mierou v Uhorsku kráľovská siaha. Odhad jej dĺžky kolíše medzi 1,80 až 2,125 m, pričom vyššie hodnoty sa predpokladajú v mladšom období (*Zubácka 2002*, 167). Merná sústava v Uhorsku však bola počas celého stredoveku i včasného novoveku pomerne pestrá a napriek snahám viacerých panovníkov, k jej unifikácii došlo až začiatkom 19. storočia (*Zubácka 2002*, 170). Práve mestá, ktoré disponovali svojimi tradičnými mierami takéto nariadenia často nerešpektovali. Jedným z nariadení je i zákon Leopolda I. z roku 1659, v ktorom nariaďuje používať jednotné budínske, resp. bratislavské miery, pričom prototypy mier i so znakom Bratislavy, Košíc a Trnavy rozoslal do všetkých miest Uhorska (*Zubácka 2002*, 169). Nemám vedomosť o tom, či mestský znak Košíc na prototypoch mier znamená, že mesto tento merný systém podporovalo, alebo to bola iba snaha panovníka získať niektoré mestá pre svoj zámer. Nariadenie Leopolda I. však spadá presne do doby, kedy M. Volovár predpokladá vznik Plánu A. Canovala. Pri zohľadnení dolnej i hornej hranice odhadu metrickej hodnoty kráľovskej siahy možno vyjadriť dĺžku kostola na Pláne hodnotami 52,75–62,26 m, šírku 18,00–21,25 m, pričom pomer dĺžky a šírky má hodnotu 2,93. Dominikánsky kostol v Košiciach má dĺžku 55,5 m a šírku 17 m (merané podľa *www.katasterportal.sk*).

Pomer dĺžky a šírky má hodnotu 3,26. Z rozdielnych hodnôt pomeru dĺžky a šírky vyplýva, že ideálne prekrytie rozmerov kostolov nie je možné dosiahnuť. V tejto súvislosti je však zaujímavé si všimnúť údaje, vyplývajúce z druhého A. Canovalovho pôdorysu, označeného nemecky ako „Stary františkánsky kostol v Košiciach“ (OL. Filmtár W. 594. Rb. 48/2; podľa *Krcho/Szekér 1994*, obr. 4). Napriek jasnému nadpisu na pláne, ani v tomto prípade nepanuje úplná istota, či spomenutý pôdorys možno naozaj stotožniť s dodnes stojacim františkánskym kostolom v Košiciach (*Krcho/Szekér 1994*, 348). Nákres je i tu opatrený ôsmimi dielikmi dĺžkovej miery. Vychádzajúc z rovnakého kľúča, ako pri predchádzajúcom prípade dospejeme pri A. Canovalovom pláne „Stary františkánsky kostol v Košiciach“ k týmto hodnotám: dĺžka 51,66–61,00 m, šírka 15,84–18,70 m a pomer dĺžky a šírky 3,26. Skutočné hodnoty dĺžky a šírky bývalého františkánskeho kostola sú 64,50 m a 18,70 m (merané podľa *www.katasterportal.sk*) a pomer dĺžky a šírky je 3,44. Aj keď horná hranica hodnoty šírky sedí s reálnym stavom úplne presne, horná hranica dĺžky je až o 3,50 m kratšia. Na tomto príklade možno ilustrovať odchýlky v presnosti meraní A. Canovala. Nech už by sme zvolili akúkoľvek dobovú dĺžkovú mieru, rozdiel v hodnote pomeru dĺžky a šírky u A. Canovala a v reálnom stave neumožňuje dospieť k úplne zhodným hodnotám. Za zmienku stojí i rovnaká absencia pilierov lode i presbytéria a zakreslenie iba dvoch namiesto troch okien v južnej stene svätyne, ako pri Pláne. Zhodu v pomere dĺžky a šírky síce nachádzame medzi dominikánskym kostolom a kostolom z A. Canovalovho plánu „Stary františkánsky kostol v Košiciach“, ale ak premeriame i jednotlivé proporcie presbytérií a lodí, zistíme, že tie už nesedia.

Vráťme sa teda k pôvodnému nákresu Plánu A. Canovala a predpokladajme, že naozaj ide o približné zakreslenie pôdorysu dominikánskeho kláštora v Košiciach niekedy na začiatku druhej polovice 17. storočia. Ako už bolo spomenuté, kostol s vežou a lettnerom a časť jedného priestoru vo východnom krídle kláštora sedí viac menej presne. S prihliadnutím na schematickosť a nepresnosti sa veľmi prijateľne javí i južná a západná vetva krížovej chodby. O niečo rozporupľnejšie, no stále reálne vyznieva východné krídlo kláštora a tiež priestor západne od západnej vetvy krížovej chodby. V oboch prípadoch však narážame na nezrovnalosti. Keďže sonda 1/09 vylúčila, že by západná stena uličného krídla barokovej budovy kláštora v rajskom dvore využívala pôvodnú gotickú hmotu, je problematické sem situovať východnú

stenu východného krídla gotického kláštora, aj keď z proporčného hľadiska sa táto línia javí ako ideálna. Dá sa len vysloviť hypotéza, že táto stena z nejakého dôvodu nevyhovovala stavebným zámerom pri výstavbe barokovej budovy a po jej asanácii boli jej pozostatky pod vtedajšou úrovňou terénu „utopené“ v hmote novej stavby. Keďže barokový kláštor je podpivničený iba čiastočne, nie je možné túto skutočnosť overiť inak ako archeologickým výskumom v interiéri 1. nadzemného podlažia. Napriek tomu východnú, uličnú stenu gotického kláštora predpokladám práve v tejto línii, tak aby sa napájala na presbytérium kostola v mieste nárožia polygónu, východne od kruhového schodiska. Priestor zakreslený západne od západnej vetvy krížovej chodby svojimi rozmermi viac menej zodpovedá hodnotám, ktoré priniesli výsledky archeologického výskumu, aj keď na ich základe musíme predpokladať i jeho vnútorné členenie. Tu sa však dostávame i k nezrovnalosti, ktorá má už zásadnejší charakter. Línia západnej steny tohto priestoru sa na Pláne nenapája na čelnú stenu kostola, ale ustupuje od nej mierne východným smerom. Výsledky archeologického výskumu síce neposkytli v tomto ohľade veľa informácií, na malom úseku sa však zachytil kamenný múr (obr. 13: 20), ktorého predĺžená línia sa viac menej napája na líniu čelnej steny kostola. Ak sa línia hlavnej západnej steny západného krídla kláštora napájala na západnú stenu kostola, je zarážajúce, že by si to A. Canoval nevšimol a zakreslil ju ustupujúcu o cca 2 m východne. Ak sú merania iba približné, môže to viesť k nepresnostiam v hodnotách rozmerov jednotlivých priestorov i celého objektu. Tento nedostatok by však už bolo nutné pripísať laxnému prístupu k základným proporčným súvislostiam. O niečom podobnom môžeme uvažovať aj v prípade východnej vetvy krížovej chodby. Veľký portál vychádzajúci z podvežia smerom na sever na A. Canovalovom pláne ústi do vnútra rajského dvora, nie do krížovej chodby. No na západnej hrane portálu sa dodnes nachádza časť pôvodného múru (obr. 13: 22) smerujúceho na sever, čo evokuje predpoklad, že portál ústil do interiéru. Archeologický výskum P. Mačalu odkryl značný priestor pred severným portálom veže. Mal tak jedinečnú príležitosť osvetliť celú situáciu. Výsledky týchto výkopov však neboli dosiaľ nijakým dostupným spôsobom vyhodnotené.

Poznatky z archeologického výskumu z rokov 2006–2010 poskytujú najmenej priestoru vyjadriť sa k Plánu ohľadne severného krídla gotickej fázy kláštora. Značný rozsah jeho pôvodnej hmoty dnes zaberá dvorové krídlo barokovej budovy. V severnej časti súčasného rajského dvora mali stavebné

výkopy minimálny rozsah a žiadne pôvodné architektúry sa pri nich nepodarilo odhaliť. Pozostatky celého radu stredovekých architektúr však výskum zachytil na dvore severne od súčasného dvorového krídla kláštora (obr. 13: 1–3, 6–7). Jednak sa viacerými menšími odkryvmi zachytil priebeh dlhého múru s východo-západnou orientáciou (obr. 13: 6), ktorý by sme opodstatnene mohli považovať za stenu severnej fasády kláštornej klauzúry. Severovýchodne od jeho priebehu sa však zachytila i rozsiahla situácia s dobre zachovanými murivami, ktoré vymedzujú niekoľko navzájom súvisiacich priestorov (obr. 13: 1–2, 7). V ich rámci sa odkrylo i hypokaustum. V línii špekulatívnej roviny úvah, že Plán je náčrt pôdorysu, ktorý rezignoval na detaily a úplnú presnosť rozmerov by bolo možné stotožniť dlhý západno-východný múr so severnou stenou kláštora na pláne A. Canovala, aj keď tá je pre nepresnosť jeho meraní načrtnutá o cca 6 m južnejšie. Do tohto rámca by dobre zapadali i múr odkrytý pri východnom profile sondy 1/07 (obr. 13: 6) a možný múr zachytený geofyzikálnym prieskumom západne od dvorového krídla barokového kláštora (obr. 13: 15). Práve tieto múry by mohli vymedzovať pravdepodobný refektár so stredovým pilierom, tak ako ho na Pláne interpretuje M. Volovár.

Týmto sme však vyčerpali všetky zhody i situácie, pri ktorých sa za určitých podmienok zhoda dá hľadať. Zostáva teda popísať situácie, kde je priestor na hľadanie zhody minimálny. Rozdiely medzi Plánom a výsledkami archeologického výskumu sa ako najvypuklejšie javia v priestore severne od súčasného dvorového krídla kláštora, pri už popísanej nálezovej situácii s hypokaustom (obr. 13: 1–2, 7). Tieto architektúry totiž z predpokladaného štvorkrídlového tvaru kláštora vystupujú v jeho pravdepodobnom severovýchodnom nároží výrazne na sever. A. Canovalov Plán narúša štvorcový vzorec kláštora rovnako v severovýchodnom rohu, no presne opačným spôsobom, teda ustupujúcim, chýbajúcim nárožím. S úvahou M. Volovára, že šlo o objekt, ktorý nebol stavebnou súčasťou klauzúry a preto ho A. Canoval nemal potrebu zaznamenávať do Plánu, rovnako ako to neurobil pri iných stavbách, ktoré nepochybne v areáli stáli, sa nestotožňujem. Archeologický výskum spomenutého priestoru priniesol doklady viacerých stavebných fáz na tomto mieste, pričom gros odkrytých architektúr spadá výstavbou do obdobia neskorého stredoveku, najpravdepodobnejšie do druhej polovice 15. storočia (*Rusnák, v tlači a*). Korešponduje to s predpokladanou vrcholnou stavebnou fázou celého kláštora. Na rozdiel od hospodárskych stavieb zachytených v západnej dvorovej časti areálu

(Béřeš 1999; Béřeš/Uličný 1998) boli tieto priestory stavebne prepojené s hlavným objektom klauzúry, ak za jeho pozostatok možno považovať dlhý západovýchodný múr (obr. 13: 6). Bol zachytený celý rad omietnutých interiérových murív, miestnosť s tehlovou dlažbou, dverový prechod s kamenným ostentím a predovšetkým tehlové hypokaustum. Teplovzdušné vykurovacie teleso považujem za príliš luxusnú formu vykurovania hospodárskeho, či obslužného priestoru kláštora. Skôr to napovedá, že napriek periférnemu umiestneniu miestností v rámci klauzúry šlo o významom dôležitú súčasť kláštora. Snáď prijateľnou interpretáciou, ktorá nevyklučuje, že išlo o periférny obslužný priestor s hypokaustom, by bolo jeho stotožnenie so saunou.⁶ Opäť sme však iba v hypotetickej rovine úvah, pre ktoré zatiaľ neexistuje dostatok dokladov. Ako sauna je interpretovaný i jediný ďalší nález hypokausta z regiónu Košíc, odkrytý pri výskume benediktínskeho opátstva v Košiciach-Krásnej (Polla 1986, 143–151).

Ďalším ťažko vysvetliteľným rozdielom medzi Plánom a reálnou nálezovou situáciou sú zachytené fragmenty soklovej rímsy v suteréne uličného krídla kláštora (obr. 13: 8–10), v súčasnosti interpretované ako pozostatok kláštornej kaplnky. Tá na A. Canovalom Pláne celkom chýba. I pre túto nezrovnalosť musíme hľadať nejakú prijateľnú príčinu. Možným vysvetlením by bolo, že v období medzi odchodom dominikánov z Košíc a prítomnosťou A. Canovala v meste, došlo k strhnutiu kaplnky a zrovnaniu jej murív so zemou. Predpokladalo by to zároveň väčší výškový nárast nivelety na súčasnej Mäsiarskej ulici, keďže boli prekryté i dovtedy nadzemné fragmenty soklovej rímsy, takže ich už A. Canoval nerozoznal ako stavebnú súčasť kláštorného objektu. Aj keď je možné si teoreticky predstaviť i takýto vývoj, opäť sa pohybujeme v špekulatívnej rovine úvah a treba uznať, že rovnako dobrým vysvetlením by bolo i prijať fakt, že A. Canoval zobrazil na svojom Pláne iný objekt. Z hľadiska stotožnenia Plánu s reálnou situáciou považujem za problematický i priestor predpokladaného severozápadného nárožia klauzúry. Tohto priestoru sa dotkol archeologický výskum v roku 2006 pomerne rozsiahlymi sondami 1/06 a 2/06, ktoré i zachytili fragmenty kamenných architektúr (obr. 13: 4–5). V sonde 1/06 bola odkrytá časť suterénneho priestoru, ktorý reprezentovala jeho západná stena tvorená zmiešaným kamenno-tehlovým murivom a provizórne pristavaná západná stena schodiska. Východnú časť objektu sa napriek snahe nepoda-

rilo zachytiť. V murive bol sekundárne začlenený i gotický kamenný článok, snáď pozostatok obežnej soklovej rímsy kostola. Úroveň zachytenia murív, včítane koruny schodiska bola o cca 2,00 m nižšie ako súčasná niveleta, čo zodpovedá stredovekej nivelete v areáli, archeologickým výskumom mnohonásobne doloženej. Na druhej strane pretrvávajúce využívanie objektu i v období včasného novoveku, zmiešané kamenno-tehlové murivo a tiež vysoká miera deštrukcie spôsobujú, že datovanie vzniku objektu je nejednoznačné. Nemožno vylúčiť, že objekt vznikol až po odchode dominikánov z Košíc, po asanácii časti pôvodných budov kláštora, no rovnako je možné, že ide o neskorostredovekú hospodársku stavbu, vybudovanú v tesnej blízkosti podobne zameraných objektov (Béřeš 1999; Béřeš/Uličný 1998). Prikláňam sa k druhej z možností. Skutočnosť, že medzi rokmi 1556–1674 dochádzalo v areáli k rozsiahlejším asanáciám a stavebným investíciám, pokladám za málo pravdepodobnú. Skôr neprekročili rámec provizórnych úprav existujúcich priestorov. Malý fragment kamenného múru, zachytený v profile sondy 2/06 (obr. 13: 5), nevňuje do celej situácie viac svetla.

Päť sezón archeologického výskumu v areáli dominikánskeho kláštora (2006–2010) si vyžaduje ešte veľa pozornosti potrebnej na podrobné vyhodnotenie všetkých nálezových situácií. Predkladaný článok výsledky výskumu iba stručne rekapituluje tak, aby poslúžili svojmu účelu, teda kritickému zhodnoteniu Plánu A. Canovala a možnosti jeho stotožnenia so schematickým pôdorysným vyobrazením pozostatkov gotickej fázy dominikánskeho kláštora v Košiciach. Výsledkom tejto snahy je síce viac nových otázok ako jasných odpovedí, no nepochybne znamenajú progres v procese spracovania tejto problematiky. Máme istotu, že taliansky stavitel Alexander Canoval v Košiciach bol a vytvoril tu najmenej jeden plán s pôdorysom sakrálnej stavby nadpísanej ako „Starý františkánsky kostol v Košiciach“. Pri najmenej jednom ďalšom pláne, nadpísanom ako Plán sa spätosť s Košicami nedá vylúčiť. Mohlo by ísť o schematický náčrt pôdorysu pozostatkov gotickej fázy dominikánskeho kláštora. Vo svetle výsledkov archeologického výskumu z rokov 2006–2010 pribudlo viacero nezrovnalostí, kde sú nezhody medzi oboma pôdorysmi takeého charakteru, že je obtiažne nájsť prijateľné vysvetlenie. Napriek tomu je zatiaľ predčasné zamietnuť možnosť, že Plán zobrazuje pôdorys objektu dominikánskeho kláštora v Košiciach. Nevieme, na základe akej objednávky, či motivácie A. Canoval

⁶ M. Volovár uvažuje o interpretácii týchto priestorov ako domu opáta. Ani takáto interpretácia by nevyklučovala prítomnosť hypokausta a zároveň periférne umiestnenie v rámci kláštora.

pracoval, a či jeho zadanie nemalo nejaké špecifikácie, vyplývajúce napríklad z kondície jednotlivých objektov kláštora s ohľadom na ich možné budúce využitie, či rôznych majetkových vzťahov, kde si objednávateľ (mesto?) nežiadal zahrnúť objekty, ktorými nedisponoval napríklad z dôvodu, že

boli v prenájme. Keďže existuje nádej, že novým výskumom, najmä archívnych materiálov, bude možné získať nejaké nové informácie o pobyte a práci A. Canovala v Košiciach, je spojenie Plánu s košickým dominikánskym kláštorom stále otvorené a možné.

LITERATÚRA

- Béres 1999 – J. Béres: Výskum v areáli dominikánskeho kláštora v Košiciach. AVANS 1997, 1999, 30–32.
- Béres/Uličný 1998 – J. Béres/M. Uličný: Výsledky archeologického výskumu v centre Košíc. Slov. Arch. 46, 1998, 333–351.
- Buzás et al. 1994 – G. Buzás/J. Laszlovszky/Sz. Papp/G. Szekér/M. Szóke: A visegrádi ferences kolostor. In: Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok. Országos műemlékvédelmi hivatal, Budapest 1994, 281–304.
- Čaplovič/Mačala 1987 – D. Čaplovič/P. Mačala: Zisťovací výskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach. AVANS 1986, 1987, 38.
- Čaplovič/Mačala 1988 – D. Čaplovič/P. Mačala: Záchranný výskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach. AVANS 1987, 1988, 41–42.
- Čaplovič/Mačala 1990 – D. Čaplovič/P. Mačala: Záchranný výskum a prieskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii Košice a v okolí. AVANS 1988, 1990, 51–52.
- Dankó/Szekér 1994 – K. J. Dankó/G. Szekér: A sárospataki ferences kolostor kutatása. In: Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok. Országos műemlékvédelmi hivatal, Budapest 1994, 359–376.
- Fehér 1943 – M. J. Fehér: I Domenicani di Cassovia e L'Italia del Quattrocento. In: Corvina, Rassegna italo-ungherese, Anno VI, Nri 11 e 12, novembre e dicembre 1943.
- Gojdič/Paulusová 2010 – I. Gojdič/S. Paulusová: Fragments stredovekých dominikánskych kláštorov v Banskej Štiavnici a Košiciach. Monumentorum tutela 22, 2010, 295–306.
- Gojdič/Paulusová/Zvedelová 2006 – I. Gojdič/S. Paulusová/K. Zvedelová: Dominikánsky kláštor v Košiciach. Pam. Múz. 4, 2006, 2–8.
- Gyürki 1981 – K. H. Gyürki: Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda, Budapest: Akadémiai kiadó, 1981.
- Hunčaga 2008 – G. P. Hunčaga: Historické štúdie k dejinám dominikánov. Bratislava 2008.
- Krcho/Szekér 1994 – J. Krcho/Gy. Szekér: Adalékok a kassai ferences templom középkori építéstörténetéhez. In: Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok. Országos műemlékvédelmi hivatal, Budapest 1994, 333–359.
- Lászay 1994 – J. G. Lászay: A szécsényi ferences kolostor építéstörténete a 17. század végéig. In: Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok. Országos műemlékvédelmi hivatal, Budapest 1994, 491–516.
- Lesák 2000 – B. Lesák: Stredoveké pece na Uršulínskej ulici v Bratislave. Zbor. SNM 94, Arch. 10, 2000, 137–148.
- Nádaská 2011 – K. Nádaská: Cirkevné dejiny Košíc v 13.–16. storočí s dôrazom na kult sv. Alžbety. Dizertačná práca. Bratislava, 2011.
- Oriško 2004 – Š. Oriško: Prvé stredoveké stavby žobravých reholí na Slovensku. Pam. Múz. 1, 2004, 15–22.
- Oriško 2006 – Š. Oriško: Dominikánsky kostol v Košiciach. Možnosti a interpretačné problémy počiatkov stavby. In: Galéria – Ročenka SNG 2004/2005, Príspevky medzinárodného kolokvia Gotika na Slovensku a jej stredo európsky kontext, Bratislava 2006.
- Paulusová 1984 – S. Paulusová: Košice – Dominikánsky kostol, Pamiatkový výskum, ŠÚPS Bratislava 1984.
- Polla 1986 – B. Polla: Košice-Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom. Košice – Bratislava 1986.
- Rusnák 2009 – R. Rusnák 2009: Košice v stredoveku. Na podklade archeologických výskumov. Dizertačná práca. Košice 2009. Uloženie: AÚ SAV Nitra.
- Rusnák, v tlači a – R. Rusnák: Nález hypokausta v areáli dominikánskeho kláštora v Košiciach. Zborník z konferencie „Architektúra kláštorov a rehoľných domov na Slovensku“, Bratislava 2007, v tlači.
- Rusnák, v tlači b – R. Rusnák: Archeologické výskumy v historickom jadre Košíc. AVANS 2009, v tlači.
- Rusnák, v tlači c – R. Rusnák: Archeologické výskumy AÚ SAV v historickom jadre Košíc. AVANS 2010, v tlači.
- Rusnák/Lušťiková 2008 – R. Rusnák/L. Lušťiková: Výskum v Košiciach na Mäsiarskej 6, v areáli dominikánskeho kláštora. AVANS 2006, 2008, 135–136.
- Rusnák/Lušťiková 2009 – R. Rusnák/L. Lušťiková: Pokračovanie výskumu v areáli dominikánskeho kláštora v Košiciach. AVANS 2007, 2009, 164–165.
- Rybárová 2010 – L. Rybárová: Z dejín rádu dominikánov v Uhorsku v stredovekom období so zreteľom na dejiny dominikánskeho kláštora v Košiciach. Rigorózna práca. Banská Bystrica 2010.
- Salontai 2002 – M. S. Salontai: Mănăstiri domenicane din Transilvania. Cluj-Napoca 2002.
- Salontai 2010 – M. S. Salontai: Structuri medievale dispersate la biserică porohiale din mediul urban: letnerul

- bisericii evanghelice din Sibiu. *Ars Transsilvaniae* 20, 2010, 53–60.
- Saur 1997* – Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Band 16. München, Leipzig 1997, 133.
- Volovár 2003* – M. Volovár: Dominikánsky kláštor v Košiciach. Monografia objektu so zameraním na stredovekú architektúru a kameňosochárstvo kláštorného kostola Blahoslavenej Panny Márie. Diplomová práca na FF UK v Bratislave, 2003.
- Volovár 2007* – M. Volovár: Architektúra stredovekého kostola Dominikánskeho kláštora Blahoslavenej Panny Márie v Košiciach. In: www.sight.sk/spoko. 2007.
- Wick 1932* – V. Wick: Dáta k dejinám košických dominikánov. Košice 1932.
- www.katasterportal.sk – www.katasterportal.sk/obrazenie-mapy <http://195.28.70.134/kapor2/index.asp?t=1326450862755&lang=sk>
- Zubácka 2002* – I. Zubácka: Základy pomocných vied historických. Nitra 2002.

Mgr. Rastislav Rusnák, PhD.
 Oddelenie pre výskum Východného Slovenska
 Archeologický ústav SAV
 Hrnčiarska 13
 SK – 040 01 Košice
rastislav.rusnak@hotmail.sk

Mgr. Maroš Volovár
 Východoslovenské združenie VALAL
 Petrikovce 24
 SK – 072 06 Malčice
marosh@ilonas.net

DID ALEXANDER CANOVAL RECORD IN THE 17TH CENTURY THE DISPOSITION OF THE DOMINICAN MONASTERY IN KOŠICE?

Rastislav Rusnák – Maroš Volovár

Summary

The paper's outline is a ground plan introduced to literature by the researchers J. Krcho and Gy. Szekér in 1994 (Fig. 1; *Krcho/Szekér 1994*, fig. 3). It is one of two ground plans related to Košice from the Vienna Hofkammer Archives, in the copies of the Budapest State Archives (Országos Levéltár Filmtár W. 597. Rb 48/1, Rb 48/2). The ground plan is marked in Italian "Piano di fondamenti vecchi", that is "The plan of old foundations", considered by the authors to be potentially related with the original Dominican monastery. Alexander Canoval was an Italian builder, active in Košice in the 1660s. In the first part of the paper the name of the author of "The plan of old foundations" is for the first time identified with a concrete person and a narrow time period during which the plans could have originated is defined. At the same time, a survey of development of opinions on the association of Canoval's "The plan of old foundations" with the Dominican monastery in Košice is offered. An increased attention is also paid to the church's lettner, whose fragments were newly documented (Fig. 3).

The second part is a brief recapitulation of the five seasons of archaeological research in 2006–2010, also with

brief mention of older archaeological explorations in the monastery's premises as well as several interesting discoveries of the construction-historical research. Especially the archaeological exploration from 2006–2010 brought a significant amount of new information in the form of revealed fragments of medieval architecture which could be associated with the Gothic phase of the Dominican monastery in Košice. They were unearthed gradually in many places of the whole area. It is thus possible for the first time to set the architectures to a whole context and at least partially to reconstruct the ground plan of the Dominican monastery's Gothic phase (Fig. 13). At the same time new possibilities for the assessment of A. Canoval's "The plan of old foundations" and possibilities of its identification with the schematic ground plan depiction of the Gothic phase of the Dominican monastery in Košice (Fig. 17) were opened. The paper gradually summarises all the agreements and disagreements resulting from mutual superposition of the ground plans. With regard to the disagreements, it is attempted to search for possible explanations and reasons which could lead to their origin. Moreover, the places where disagreements between both ground plans

are of such nature that it is difficult to find acceptable explanation are identified as well. Despite this, it is so far premature to reject a possibility that "The plan of old foundations" depicts a ground plan of the object of the Dominican monastery in Košice. It is not known on the basis of what order or motivation A. Canoval worked and whether his commission had some specifications, resulting, for example, from the state of individual objects of the monastery with regard to their possible future use, or various property relations where the customer (the city?) did not ask to include the objects not at its disposal, for example because they were rented. Since there is hope that with the new exploration, especially of archived materials, it will be possible to acquire some new information on the stay and work of A. Canoval in Košice, the connection of "The plan of old foundations" with the Košice Dominican monastery is always open and possible.

Fig. 1. The plan of old foundations, A. Canoval. According to *Krcho/Szekér 1994*, fig. 3.

Fig. 2. Old Franciscan church in Košice, A. Canoval. According to *Krcho/Szekér 1994*, Fig. 4.

Fig. 3. Košice, Mäsiarska 6, Dominican church. View of the captured portion of the lettner's western wall from the nave side. Legend: 1 – church wall; 2 – level of trafficable gradient marker in lettner; 3 – existing Gothic stone elements (portals, console); 4 – lines of building constructions, associated with medieval masonry (a – upper line in the lettner's plaster, top of pavement/floor; b – lower line in the lettner's plaster, bottom of pavement/floor; c – end of plaster, already only the thick one); 5 – probable shape of the portal of lettner's western wall; 6 – younger and modern construction interventions; 7 – level of terrain in the church's underground. Author R. Rusnák.

Fig. 4. Košice, Dominican church. Legend: 1 – medieval constructions in section; 2 – medieval constructions in view; 3 – assumed medieval constructions in section; 4 – assumed medieval constructions in view, roof framework contour, level of floor and terrain; 5 – modern constructions in section; 6 – modern constructions in view, roof framework contour, present terrain level. Longitudinal section. Author M. Volovár. Based on "Surveying of the Dominican church in Košice 1:50, Urbion Studio, Košice 1980", archives of KPÚ Košice.

Fig. 5. Sibiu, parish church. Axonometric reconstruction of lettner. According to *Salontai 2010*, fig. 9.

Fig. 6. Buda, Dominican monastery in the 2nd half of the 14th cent. According to *Gyürki 1981*, Beilage IV.

Fig. 7. Cluj-Napoca, ground plan of Dominican church. According to *Salontai 2002*, fig. 20.

Fig. 8. Cluj-Napoca, refectory. Photo by M. Volovár.

Fig. 9. 1 – Košice, Dominican monastery, narthex sectroid; 2 – Cluj-Napoca, Muzeul de Istorie, sectroid from the parish church of Saint Michael. Drawing and photo by M. Volovár.

Fig. 10. Košice, St. Elisabeth Cathedral. Southern portal. Photo by M. Volovár.

Fig. 11. Cluj-Napoca, St. Michael Parish Church. Eastern portal of the northern façade. Photo by M. Volovár.

Fig. 12. Košice, Mäsiarska 6. Dominican monastery. Probe 4/04 with hypocaust in the lower left corner of the image. Overall view from the north. Photo by R. Rusnák.

Fig. 13. Košice, Mäsiarska 6. Dominican monastery. partial reconstruction of the Gothic phase of monastery buildings. Legend: 1 – standing, or archaeologically captured masonries from the period of High Middle Ages (13th–14th cent.); 2 – reconstruction of the course of masonries from High Middle Ages; 3 – captured late medieval masonries (15th cent.); 4 – reconstruction of a probable course of late medieval masonries; 5 – masonries older than Baroque; 6 – Baroque Dominican monastery and cinema building, basement. Author R. Rusnák.

Fig. 14. Košice, Mäsiarska 6. Dominican monastery. Probe 1/09. Contact of the captured Gothic masonry and foundation of the monastery's baroque wall. Photo by R. Rusnák.

Fig. 15. Košice, Mäsiarska 6. Dominican monastery. Probe 1/10. View from the southwest of the unearthed walls of an older (in the front) and younger phase of the cross corridor's wall. Photo by R. Rusnák.

Fig. 16. Košice, Mäsiarska 6. Dominican monastery. Western wall of the church's tower with traces of the cut-out vault field of the cross corridor's younger phase and the captured masonries of ambit. Legend: 1 – church wall; 2 – wall of the cross corridor's older phase; 3 – wall of the cross corridor's younger phase; 4 – level of trafficable gradient marker in lettner; 5 – the existing Gothic stone elements (portals, cornices, consoles); 6 – cut-out vault field; 7 – cut-out part of church cornice; 8 – the indicated wall of the cross corridor's younger phase; 9 – the indicated assumed substance volume of the cross corridor in the older construction phase; 10 – modern interventions. Author R. Rusnák.

Fig. 17. Košice. Mäsiarska 6. Dominican monastery. Plan of old foundations of A. Canoval after the superimposition with partial reconstruction of the Dominican monastery's Gothic phase.

Translated by Anton Pokrivčák

PRÍSPEVKY K PROBLEMATIKE ARCHITEKTONICKÉHO VÝVOJA HISTORICKÉHO JADRA KOŠÍC NA ZÁKLADE DVOCH STAVEBNO-HISTORICKÝCH VÝSKUMOV

Dom na ulici Pri Miklušovej väznici 3 a dvorové krídlo domu na Hlavnej 61

JÁN KRCHO – ZUZANA W. SENTELIKOVÁ

Košice, architektonický vývoj, rozsah zástavby mesta v 14. storočí.

Košice, architectural development, the spread of the city's built-up area in the 14th century.

Archeological research of historic settlements focuses on the underground parts of buildings or more often on the remains of vanished buildings. However, very often, there are buildings which have their medieval overground parts while, others could be excavated only using archeological methods. On the basis of detailed research of two houses in Košice we attempt to summarize the specificities of their architectural development, which could potentially also be identified in other situations and could be helpful for archeological research of other sites.

ÚVOD

Archeologické výskumy v historických sídlach sú zamerané na podzemné časti stojacich objektov, alebo častejšie na podzemné relikty už zaniknutých stavieb. V mnohých prípadoch sú však zachované analógie stavieb skúmateľných už iba metódami archeologického výskumu, zachované aj v nadzemných častiach stojacich pamiatok. Na základe poznatkov z dvoch, podrobnejšie preskúmaných košických domov, (obr. 1; 2; 8) sme sa pokúsili zhrnúť niektoré zvláštnosti stavebného vývoja, ktoré sa môžu vyskytnúť aj v iných situáciách a môžu byť pomocné aj pri archeologickom skúmaní iných architektonických reliktov.

Dom na ulici Pri Miklušovej väznici 3 (Domus Barcziana; obr. 1; 2)

Zmeny vlastníkov domu

Za najstarší údaj o vlastníctve domu – s určitými výhradami – môžeme považovať záznam v roku 1587, keď je vlastníkom domu *Peter Rosnariyn*.¹ V roku 1601 je určite vlastníkom domu *Jocub (Jakub) Rattiger*.² V roku 1602 a 1603 *Andreas Medue*.³ O získaní domu vlastníkom od *Jacuba Rattigera* sa zachoval zápis v mestskej knihe z roku 1603, kde sa dom uvádza ako *Domus Andeae Medue Perceptor Camera-lis Scepusiensis*.⁴ V roku 1610 sa už dom uvádza ako vlastníctvo rodiny *Bárczi*.⁵ V roku 1613 sa uvádza ako vlastník domu *Barczai Laszlo*.⁶ V roku 1618 a 1620

¹ Archív mesta Košíc, ďalej len AMK, Súpis obyvateľov 1587, IV. štvrť.

² AMK, Súpis obyvateľov 1601, IV. štvrť.

³ AMK, Súpis obyvateľov 1602, IV. štvrť: *Andreas Medue a aj Súpis Spišskej komory Relatio 1603*, MOL (Magyar Országos Levéltár) E 158, Mikrofilm: MOL, Filmtár 1862: „No 122 Ist herrn Adreen Medue gewesten Einmehner bey der Zipserischen Cammer darin itziger Ihre Maestät Einmehner neben ainen andern Einwohner wohnet, halt ain Knecht und auf 4. Roß stallung.

⁴ (*Anreae Medue vyberač daní Spišskej Komory*) AMK, H III/2 her 1, s. 163.

⁵ AMK, Súpis obyvateľov 1610, IV. štvrť: „*Barci haza*.“ Rodina *Bárczi* je významná a rozvetvená šľachtická rodina, ktorá vlastní Barcu už v 13. storočí, v roku 1570 bratia *Szanniszló a Gyögy Bárczai* (predtým báčsky kanonik) prechádzajú na reformovanú vieru, potomkami *Szanniszlóa* sú vlastníci skúmaného domu. Podrobnejšie *Csoma József, Abaiúj – Torna vármegye nemes családjai*, Kassa 1897, s. 77–83. *Bárczaiovc* boli aj hlavnými kurátormi reformovanej cirkvi v Košiciach, pozri *Szabó Lajos, Kassai kálvinista krónika, 1644–1944*, Kassa 1944, s. 271, z nich *Bárczai Ferencz* (hlavný kurátor v roku 1663) a *János* (hlavný kurátor v roku 1694) vlastnili skúmaný dom.

⁶ AMK, Súpis obyvateľov 1613, IV. štvrť: „*Barczai Laszlo haza*“.

Obr. 1. Časť plánu. Plan der König. Freystadt Kaschau, od Josepha Otta – okolo roku 1840, s vyznačením skúmaných objektov.

Obr. 2. Celkový pohľad na severné, uličné priečelie domu na ulici Pri Miklušovej väznici 3.

sa popri vlastníkoch (rodina Bárczi – *Bárczaiak*) uvádza aj v dome bývajúci želiar.⁷ V roku 1650 je vlastníkom domu *Barczy Ferenc*.⁸ Podľa súpisu vlastníkov domov publikovaného V. Wickom je skúmaný dom uvedený v roku 1677 ako: „*Berczininé puszta háza*“ (nie celkom presne – správne by malo byť *Barczainé*, dom zrejme patrilo vdove po Ferenczovi *Barczaim*)⁹ ten istý dom sa potom v roku 1691 v súpise daní uvádza ako *Barczay János puszta* (opustený).¹⁰ V 18. storočí sa dom väčšinou uvádza ako *Domus Barcziana Ci(vi)t(a)tis* (napr. 1760, 1783, 1787, 1796)¹¹ teda už patrilo mestu. V roku 1739 v dome, pravdepodobne len prechodne, bývajú dozorcovia väznice.¹² V roku 1767 sa dom uvádza pod číslom 305. Ako *Domus Brinzariana Ci(vi)t(a)tis*, so šírkou pozemku (*latitudo*) 5 4/6 viedenskej siah, čo zodpovedá šírke okolo 10,744 m (1 viedenská siah je 1,896 m). Dom má podľa súpisu päť izieb (*cubicula* 5), jednu kuchyňu (*culina* 1), dve

miestnosti s klenbami (*formices* 2), a nemá pivnice (*cellaria* –), pre nejaké vojenské účely zodpovedá jeden priestor (*militatorium* 1).¹³ V roku 1804/5 je už obyvateľom domu D. Stephanus Szenpétery, v dome býva aj Antonius Schreiber a Anna Pajerán, dom sa ešte uvádza ako *Bartzia Ci(vi)t(a)tis*.¹⁴ Podľa záznamu z roku 1803 dom (*Domus Civitatis Barcziano*) v roku 1789 ocenili na 2010 *rišských florénov*.¹⁵ Ešte v tom istom roku ho kúpil od mesta Stephanus Szenpétery, v tom čase advokát mesta (*Fiscalis Civitatis*), za 2100 *rišských florénov*.¹⁶ V súpise mesta z roku 1808/9 sa už uvádza ako vlastníkom domu 306,¹⁷ ktorý vlastní dom ešte aj v roku 1818/19.¹⁸ V roku 1822 už vlastní dom *Ladislav Vendéggy*,¹⁹ ako vlastníkom sa uvádza aj v roku 1831/2, okrem neho v dome bývajú aj *Anna Laugh* a *Joannes Takats*, v roku 1832/3 ho už vlastní jeho dediči a bývajú tu *Michael Toth* a *Ignatius Pocsatko*, dom má číslo 300.²⁰ V roku 1847/48 sa dom číslo

⁷ AMK, Súpis obyvateľov 1618, IV. štvrť: „*Barczaiak hazaban Horvat Marton Syllire*“ a AMK, Súpis obyvateľov 1620, IV. štvrť: „*Barczaiak haza Sella Varadi Andras*“, resp. AMK, Súpis daní 1620 IV. štvrť: „*Barczaiiak haza Sella Zegessii Andras*“.

⁸ Podľa publikovaného súpisu obyvateľov z roku 1650: Kerekes György, *Polgári társadalmunk a XVII. Században*, (Košice) Kassa 1940, s. 49–57: „*Barczy Ferencz, Egy puskaporos*“.

⁹ Wick Béla, *Kassa története és műemlékei*, (Košice) Kassa, 1941, s. 139.

¹⁰ AMK, Súpis daní, *Ado Szedő Tiszt Regestoma* 1691.

¹¹ AMK, II. *Idea juxta quam Domorum...* 1760 (dom s číslom 301), *Conscriptio Domorum et Fundorum...* 1783, *Conscriptio Univers...* 1787 a *Conscriptio Annimarium...* 1796 a *Conscriptio Univers...* 1798/9.

¹² AMK, *Dimensio Domorum & fundorum...: Domus Profussy ad Civitatein Spectans* s rozlohou pozemku 108 štvorcových viedenských siah.

¹³ AMK, *Conscriptio Domorum Regia ac Libera Civitatis Cassoviensis...* 1767.

¹⁴ AMK *Conscriptio Universorium Regia ac Libera Civitatis...* 1804/5: „*D. Stephanus Szentpétery an Bartzia Cittis, Ibid. Antonius Schreiber, Ibid. Anna Pajerán*“.

¹⁵ AMK *Index Actorum* 1803, 2691.

¹⁶ AMK *Index Actorum* 1803, 2790 a 3244.

¹⁷ AMK *Conscriptio Gremio Libera ac Regia Civitatis...* 1808/9, v súpise sa uvádza na pozemku jeden dom (domus 1).

¹⁸ AMK *Conscriptio Universorium Regia ac Libera Civitatis...* 1818/19.

¹⁹ AMK *Index Actorum* 1822, 2140.

²⁰ AMK *Conscriptio Gremio Libera ac Regia Civitatis...* 1831/2 a 1832/3. V roku 1830 vdova po *Lászlóvi Vendégim*, *Erzsébet Lomnitzai Kissuits Horváth*, vo svojej záveti prenecháva reformovanej cirkvi 400 *rišských florénov* s tým, aby z týchto peňazí vytvorili základinu pre rektora (učiteľa) školy, ale len v tom prípade, ak to bude študent vyučený v *Pataku* (*Sárospataku*), a len vtedy, ak bude rektorom starým spôsobom,

300 spomína ako: „Vendéggy László örökösének háza,“ a bývajú v ňom: *Kozma István, Török József, Majoros Márton a Nagy Ferencz*.²¹ Podľa adresára z roku 1892 je už vlastníkom skúmaného domu: „Tömlözt utca 2, Weichhand Vilmos“. Toho istého vlastníka sme našli aj v rokoch 1896 a 1898 ako: „Weihand Vilmos“, pod adresou „Tömlöcz utca 2,“ a v roku 1897 ako: „Weinhand Vilmos, Tömlözt utca 2.“ V roku 1900, už dom vlastní: „Szilágyi Nándor,“²² uvádzaný aj v adresároch v rokoch 1901 a 1906 a v roku 1911, zrejme omylom, ako: „Szilágyi Andor,“ V súpise z rokov 1913–1914 sa už pod adresou: „Kálvin tér 5,“ uvádza ako vlastník: „Szilágyi Nándor és neje“, v súpise je ešte v zátvorke uvedená stará adresa ako: „Tömlöcz utca 2.“ V roku 1934,²³ sa ako vlastníčka domu na Kalvínskom námestí 5, uvádza: „Szilágyiová Etela,“ v roku 1925 ako „Szilágyi Etelka“²⁴ a v roku 1929 ako „Vd. Szilágyiho Ferdinanda.“²⁵ V roku 1935 vybavuje záležitosti úpravy domu Zoltán Szilágyi.²⁶

Archívne údaje vzťahujúce sa na vývoj samotného objektu

Spôsob vývoja zástavby skúmaného objektu sa na zachovaných historických mapách už nedá sledovať. Na pláne z roku 1807²⁷ náš dom ešte nie je zobrazený. Na pláne, zhotovenom okolo roku 1840²⁸ (obr. 1), je skúmaný pozemok zastavaný už v celom dnešnom rozsahu. Na ďalších plánoch je zobrazený ten istý stav. Na mape z roku 1868 je nad celým uvedené: „1 emelet“ (jedno poschodie), teda celý objekt bol už dvojpodlažný²⁹. Rovnaký stav do-

kumentuje aj mapa z roku 1869³⁰ a mapa zhotovená okolo roku 1870.³¹

Na základe archívnych záznamov vieme dobre datovať stavebnú činnosť v roku 1822, keď vtedajší vlastník domu Vendéggy László žiada magistrát o pridelenie stavebného materiálu na obnovu domu na základe priloženého plánu alebo výkresu (... *Delineacio readvocatura*...).³² Podľa uvedeného popisu sa dá veľmi dobre identifikovať rozsah úprav po roku 1822, okrem iného popisované druhy drevín, ihličnaté na krov a tvrdé (dubové) drevo, na zárubne dverí a vankúše podlahy, sú identické s materiálom použitým počas tejto prestavby. Z roku 1927 sa zachoval plán úpravy západného okna na prízemí na portál obchodu, žiadosť vtedajšej vlastníčky Etely Szilágyiovej o úpravu vstupu z 29. augusta schválil magistrát 13. septembra 1927.³³ Stav priečelia pred úpravou, po úprave a aj po odstránení vytvoreného vstupu je dobre dokumentovaný na historických fotografiách. 31. mája v roku 1935 žiada Zoltán Szilágyi o povolenie vymurovať v dome komín, magistrát žiadosť schvaľuje 27. júna a poveruje dozorom nad prácami murára *Vojtecha Wesseryho*.³⁴

Podrobnejšie identifikovanie jednotlivých fáz vývoja a úprav bolo možné už len metódami sondážneho výskumu, pri ktorom sme identifikovali viac ako sedem vrstiev prestavieb, resp. zásahov rôzneho rozsahu.

ak bude tak ako to je teraz, v tom prípade úroky zo základiny treba použiť pre iné potreby cirkvi. Pozri Szabó Lajos, Kassai kálvinista krónika, 1644–1944, Kassa 1944, s. 174–175.

²¹ AMK 1847/8 *évre Szolgálandó Kassa város keblében található telkek összeírása.*

²² „Szilágyi Ferdinánd (1859–1920) – pedagóg Szilágyi Nándor... v roku 1880 nastúpil ako učiteľ na Základnú židovskú školu v Košiciach... v roku 1893 menovaný za riaditeľa školy,“ pozri: *Slovník židovských osobností Košic a okolia, zost. Štefan Kolivoško, Jana Amrichová, Alžbeta Chmelárová, Elena Kolivošková Olga Mitrová, Košice 2001, s. 142.*

²³ *Adresár Košice, Prešov, Michalovce 1934, Košice 1934, s. 37.*

²⁴ *Adresár mesta Košic – Kassa város címjegyzéke, Košice 1925, s. 106.*

²⁵ *Nový adresár Košic a okolia, Košice 1929, s. 30.*

²⁶ AMK *Technické oddelenie mesta Košice, Pri Miklušovej väznici 5.*

²⁷ *Topographischer Plan der Königlichen Frey und Haupt Stadt In Ober Ungarn... Kaschau z roku 1807, Kriegsarchiv Kartensammlung Wien, 6.1.4. 300.*

²⁸ *Plan der König. Freystadt Kaschau, od Josepha Otta – okolo roku 1840, napr. Východoslovenské múzeum, S – 3958.*

²⁹ *Katastrálna mapa z roku 1868, Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava, Abov 136.*

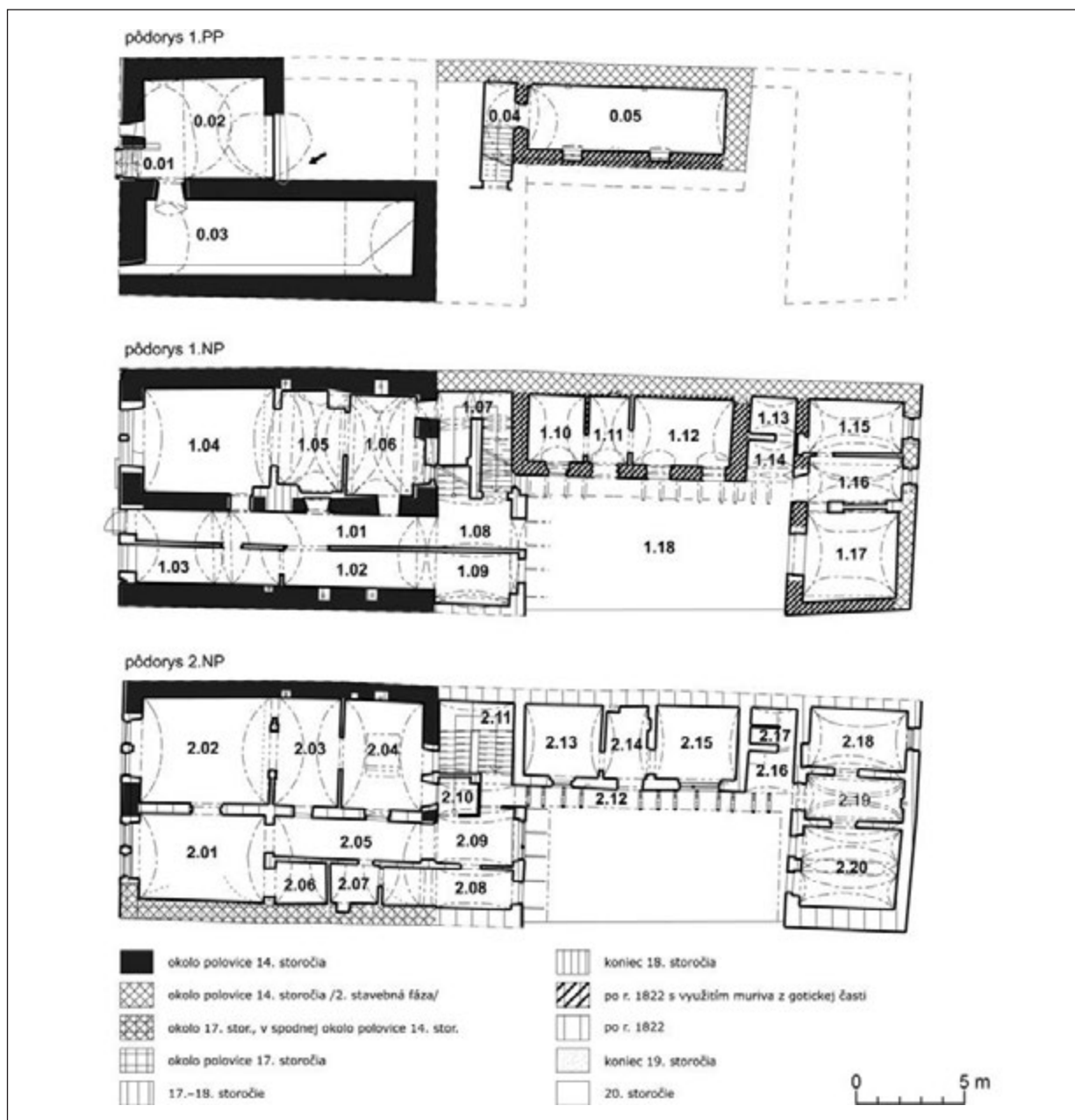
³⁰ *Szabad Királyi Kassa városának átnézeti térképe 1869, litografia z roku 1870, napr. Východoslovenské múzeum R – 3993.*

³¹ *Plán mesta okolo roku 1870, Východoslovenské múzeum Košice S – 3124.*

³² „... Skontrolovali sme žiadosť pána Ladislava Vendéggyho, v ktorej žiada rôzne materiály na obnovu súčasne opusteného /desolata/ domu, ktorý nedávno zakúpil /recentem emptal/ vo vnútri mesta /intramuralis/. Priložená kresba /delineacio readvocatura/ preukazuje, že v prednom dome bude potrebné postaviť klenby. V zadnej budove už začali s jej zvýšením do úrovne druhého traktu a s výstavbou stajní z hrubého materiálu, k tomuto žiadajú dopraviť nasledujúce materiály: 200 sudov vápna zo štvrte Sv. Štefana /Districtu Szent Istvaniensi/ ďalej, na strechu, v zmysle v meste /Intramuros/ prijatých bezpečnostných predpisov, hrubších smrekov /pinus/ 32 kusov, stredne hrubých smrekov z okolia Bankova 29 kusov, tenších 36 kusov, zo štvrte Sv. Štefana na stĺpy zárubní dverí je potrebných 9 kusov, na stropy miestnosti je potrebné dopraviť /defluidaudas/ 20 dubov.... 6. Mája 1822,“ AMK *Index Actorum 1822, 2140.*

³³ AMK *Technické oddelenie mesta Košice, Pri Miklušovej väznici 5.*

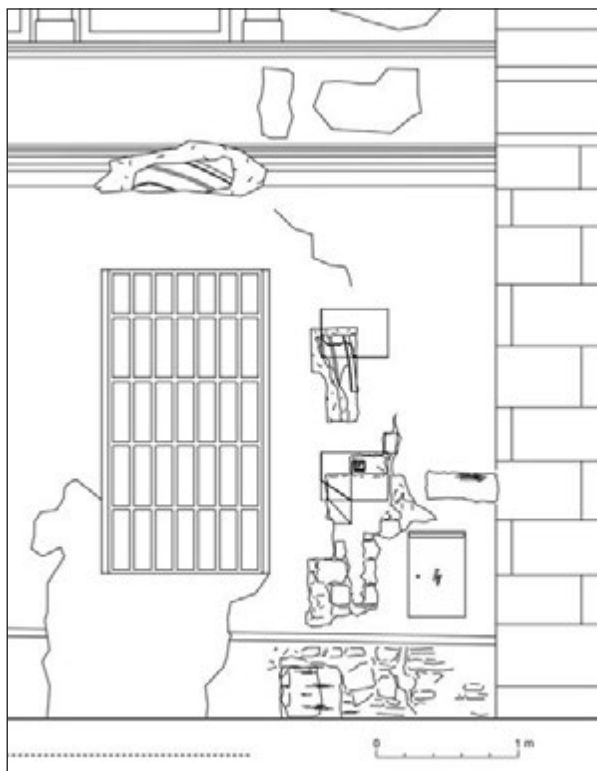
³⁴ AMK *Technické oddelenie mesta Košice, Pri Miklušovej väznici 5.*

Obr. 3. Periodizácia stavebného vývoja domu na ulici Pri Miklušovej väznici 3.

Na základe výsledkov výskumu vieme veľmi presne stanoviť rozsah stredovekého objektu stojaceho na skúmanej parcele, pri ktorom vieme rozlíšiť aj jeho dve stredoveké stavebné periódy a aj ďalší stavebný vývoj domu (obr. 3). V prvej stavebnej fáze bol postavený čiastočne podpivničený trojpodlažný dom, pozostávajúci z dvoch miestností na prízemí a na poschodí a z jednej podzemnej miestnosti pod uličnou miestnosťou prízemnia. Vedľa krátkeho uličného traktu bol podľa všetkého prázdny priestor dvora obostavaný vysokým murovaným plotom siahajúcim približne do polovice výšky druhého podlažia domu. Z ulice bol vstup do dvora cez vy-

soký, monumentálny portál s kamenným rámom, v tvare lomeného oblúka. Portál sa zachoval iba fragmentárne (obr. 4), ale jeho tvar sa dá dobre rekonštruovať. Rám portálu je v spodnej časti v profile tvaru hranola, vyššie táto forma prechádza do širokého skosenia, cez strmú šikmú rovinu so spádom kolmým na rovinu priečelia, od úrovne nábehu klenieb je toto skosenie ešte ďalej členené, zvonka ďalším skosením, potom výžlabkom a napokon prútom približne polkruhového prierezu (viď. sklopené rezy rámov na obr. 4). Ďalšie významné fragmenty, fragmenty gotického okna sa zachovali druhotne zamurované. Na základe týchto dvoch

Obr. 4. Nálezová situácia s časťami gotického kamenného rámu brány na severnom uličnom priečelí.

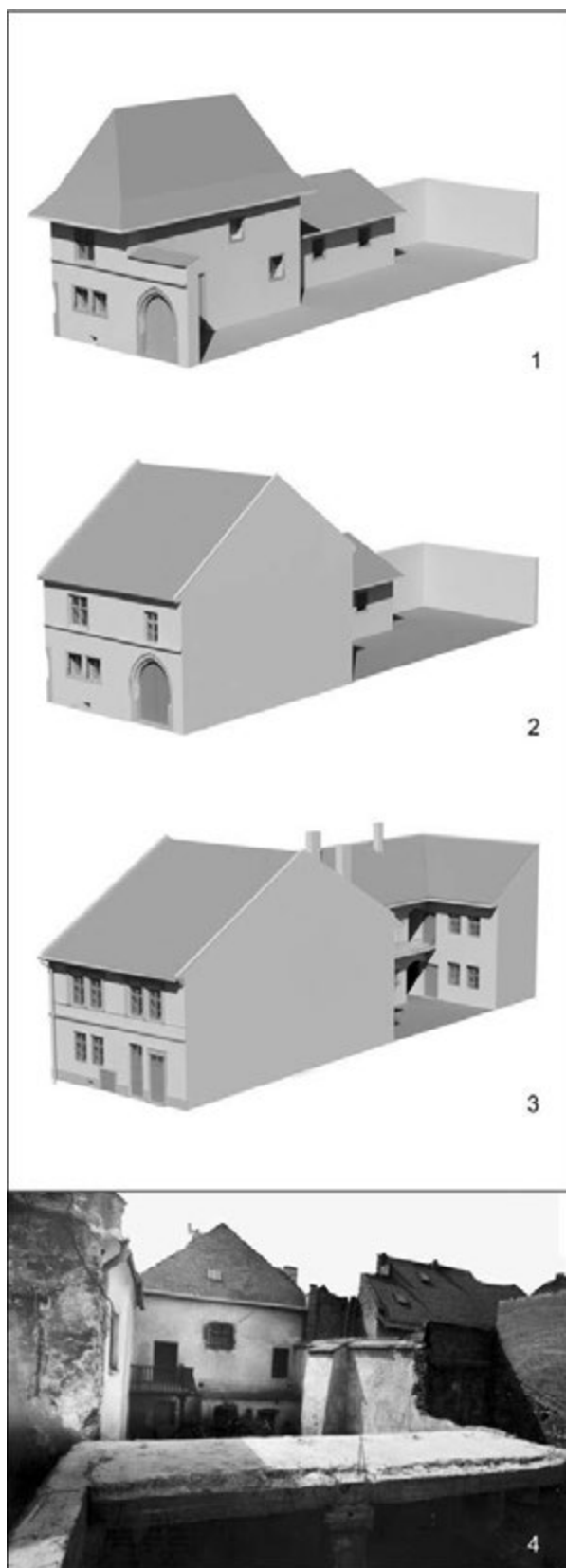
Obr. 5. Pivnica pod východným dvorovým krídlom s fylitovými stenami a s kamennými konzolami – staršieho, stredovekého, dreveného stropu – utopenými v mladšej klenbe.

fragmentov je možné predpokladať, že pochádzali z okna východnej uličnej miestnosti na poschodí. Šírka profilu osekanej parapetnej rímsy je totožná so šírkou jej zachovaného fragmentu. Pôvodné okno mohlo byť podobné gotickým oknám na poschodí Miklušovej väznice, okno na skúmanom objekte bolo ešte viac členené v spodnej časti – odkvapovým nosom parapetnej rímsy – ktorá prechádzala priebežne po celej šírke priečelia – a po stranách okolo vonkajšej strany rámu ďalším širším výžlabkom a skosením.³⁵ Na základe tvarov kamenných rámov so skosením, úlomku kamenného rámu, s popísaným členením, prechádzajúcim do kordónovej rímsy. Na základe tvaru gotického rámu vstupného portálu a na základe predpokladaného vývoja zástavby v tejto časti mesta³⁶ datujeme časti objektu prvej stavebnej fázy niekedy do čias okolo polovice 14. storočia.

Druhá stavebná fáza: Pravdepodobne ešte v 14. storočí, pristavali k dvojtraktovému dvojpodlažnému, čiastočne podpivničenému domu ďalší objekt v pozdĺžnom smere bezprostredne za jeho južným priečelím, ktorý bol podpivničený a jednopodlažný, pravdepodobne s ním na prízemí aj dispozične súvisel (obr. 3). Datovanie druhej stavebnej fázy vychádza z podobnosti, resp. z identických druhov použitých murív a kameňa použitého na kamenné rámy okien nájdené v druhej polohe, kamenných konzol pivnice (obr. 5), v primárnej pozícii a do určitej miery aj z predpokladaného funkčného prepojenia dvorového objektu so staršou časťou východného uličného traktu. Tento objekt bol rovnako dlhý ako súčasné priečne dvorové krídlo, pôvodne – jeho terajší – nezastavaný křčok na jeho južnom konci. Podľa fylitového klenbového pásu na severnom konci suterénu, je zrejmé, že bol širší, možno rovnako široký ako časť postavená počas prvej stavebnej fázy. Na základe tvaru druhej stavebnej fázy zamurovaného kamenného rámu okna, fylitového muriva s andezitovými kamenými konzolami pre drevený trámový strop datujeme aj túto stavebnú fázu do obdobia okolo polovice 14. storočia. Celý dvor domu bol obostavaný pomerne vysokým plotom, podobným aký sa zachoval do konca osemdesiatych rokov 20. storočia okolo Miklušovej väznice (obr. 6).

³⁵ Veľmi podobne profilované okno z pražského hradného paláca uvádza ako analógiu k tvaroslovným prvkom hradu vo Víglaši Michal Šimkovic a Martin Bóna, *Opevnené sídla za vlády Anjuovcov*, in *Gotika, dejiny Slovenského výtvarného umenia*, Bratislava, zost. Dušan Buran a kolektív, Bratislava 2003, s. 91, obr. 47, 5D (s odkazom na Jan Muk/Dobroslav Líbal: *Staré Město Pražské. Architektonický a urbanistický vývoj*. Praha 1996. Tabulky na s. 210–211).

³⁶ Vznik zástavby v tejto časti mesta môžeme zatiaľ s istotou spájať iba so vznikom mestského opevnenia v línii terajšej Hrnčiarskej ulice v bezprostrednom susedstve skúmaného domu. Problematiku datovania výstavby mestského opevnenia Košíc na základe archívnych prameňov a staršej literatúry rozobral O. R. Halaga. Vznik práva opevneného slobodného mesta predpokladá v roku 1290. V roku 1307 pojem „in der Stadtmawre“ bol už v Košiciach všeobecne používaný – O. R. Halaga *Dvojité Košice a ich opevnenie, 1290–1990*, Bratislava – Košice 1990, s. 19, 21–25. Podobne Václav Mencl predpokladá vznik opevnenia v roku 1290, podľa neho aj prítomnosť dominikánov v roku 1303 potvrdzuje mestský charakter vtedajšieho sídla – Václav Mencl, *Středověká města na Slovensku*, Bratislava 1938, s. 79–80, 83. Teda začiatkom 14. storočia, bolo minimálne miesto, ale pravdepodobne už aj pozemok skúmaného objektu súčasťou opevneného stredovekého mesta.

Obr. 6. Teoretická hmotová rekonštrukcia stavebného vývoja domu (Ing. arch. Michal Mihalák). 1 – okolo polovice 14. stor.; 2 – 17. stor.; 3 – začiatok 20. stor.; 4 – analogické vysoké oplotenie okolo Miklušovej väznice počas búrania v roku 1989. Foto Gabriel Kladek.

Tretiu stavebnú fázu vieme ľahšie rekonštruovať a podobne problematické je aj jej datovanie. Jednak preto, že počas nej išlo o pomerne málo rozsiahle úpravy a jednak preto, že stavebné úpravy počas tejto fázy boli v značnej miere odstránené počas prestavby v šiestej stavebnej fáze. K úpravám tretej stavebnej fázy mohlo dôjsť počas vlastníctva rodinou *Bárczi* niekedy v 17. storočí. Jediným formálnym znakom, z ktorého môžeme ako tak vychádzať, je neskôr osekaná valená klenba s lunetami, zachytená v sondách. V tretej stavebnej fáze došlo určite k čiastočnému zastavaniu dvorového priestoru, v prednej, severnej časti dvora vedľa uličného krídla, dom bol rozšírený na celú šírku pozemku. Paradoxne nad prejazdom, nad prízemím neboli klenby, ale miestnosti na poschodí západného traktu uličného krídla boli zaklenuté valenými klenbami, alebo valenými klenbami s lunetami. Celé uličné krídlo v tejto stavebnej fáze prekryli sedlovou strechou. Jej štítové múry sú dobre čitateľné v podkroví. V tejto fáze vytvorili aj vstup do pivnice z ulice, omietli steny prejazdu a vytvorili klenbový pás za vstupom.

V štvrtej stavebnej fáze vznikla nejaká menšia prístavba v mieste terajšieho schodiska, čo dokladuje odlišný štítový múr v podkroví v tejto časti. Podľa použitého materiálu tehly (14,5 x 6,5 x 29,9 cm), sa murivo bližšie nedá datovať, rámcovo môžeme vychádzať z relatívnej chronológie výstavby zistených fáz, a tak predpokladáme, že k tejto úprave mohlo dôjsť okolo prelomu 17. a 18. storočia, na základe uvedených zistení v pomerne širokom možnom časovom rozmedzí.

V piatej stavebnej fáze predpokladáme niektoré drobnejšie stavebné úpravy predovšetkým v interiéroch objektu. Zaklenutie zadných častí priestorov uličného krídla na prízemí dvomi poliami českých placiek na klenbových pásoch, pravdepodobne v tejto fáze došlo k zrušeniu vstupu do pivnice z prejazdu, pričom upravený otvor v nejakej podobe (snáď ako vetrací otvor) ešte existoval do konca 19. storočia. Túto stavebnú fázu vieme datovať opäť len rámcovo, z relatívnej chronológie výstavby objektu, o niečo však presnejšie ako štvrtú stavebnú fázu, vieme sa totiž opierať o tvar použitej klenby (české placky na klenbových pásoch). Piatu stavebnú fázu datujeme na obdobie okolo konca 18. storočia.

Šiesta stavebná fáza: Je rozhodujúca stavebná fáza, ktorá v najväčšej miere a pomerne radikálne zasiahla do podoby skúmaného objektu a prakticky ukončila jeho stavebný vývoj. Na základe archívnych prameňov (spisu z roku 1922) sa dá veľmi dobre datovať, na obdobie po tomto roku. Počas tejto fázy zbúrali prízemné dvorové krídlo a na jeho miesto postavili užšie s pavlačou. Zastavali aj zadnú časť pozemku, priečnym krídlom v mieste, kde boli predtým maštale. Rozšírili pivnicu aj pod staršiu časť, pod západný trakt uličného krídla. Celý

Obr. 7. Severné, uličné priečelie domu na ulici Pri Miklušovej väznici 3 s vyznačenou šírkou pozemku podľa súpisu z roku 1767.

dom bol po tejto prestavbe už poschodový a nad všetkými miestnosťami boli vymurované klenby. Počas tejto prestavby vznikol terajší krov domu (pozri aj obr. 6). Na základe uvedených archívnych prameňov,³⁷ môžeme túto fázu datovať pomerne presne na obdobie po roku 1822. Podľa výsledkov výskumu bol koncom 19. storočia gotický portál určite ešte aspoň čiastočne viditeľný a používaný. Svedčia o tom mladšie tehly (s pečatidlom E. T.) z konca 19. storočia v zamurovanej časti portálu, podobne aj predelenie širokého prejazdu pozdĺžnymi priečkami je mladšie a vrstva žltej farby zo spodnej vrstvy úpravy priečelia tejto fázy prechádza aj cez kamenný rám v dolnej časti rámu portálu.

Ďalšie úpravy robili koncom 19. a v 20. storočí. Na objekte bolo urobených viac stavebných úprav menšieho rozsahu. Z týchto drobných úprav je významnejšia výstavba svetlíka nad juhovýchodnou miestnosťou uličného krídla vedľa schodiska. Najlepšie dokumentovaná je úprava okna na portál obchodu podľa plánu z roku 1927³⁸. V päťdesiatych rokoch 20. storočia na jeho mieste však už bolo opäť okno.

Výskumom sa dalo pomerne dobre preukázať rozsah najstaršej zástavby pozemku pozemku, da-

tovať ju vieme podľa pomerne veľkého množstva kamenných článkov, z ktorých niektoré sa zachovali „in situ“, na obdobie okolo polovice 14. storočia. Už v tom čase tu stál poschodový podpivničený dom, vo východnej časti dnešného uličného krídla s prízemnou dvorovou podpivničenou prístavbou, ktorú postavili v druhej stavebnej fáze, podľa všetkého tiež ešte v 14. storočí. Pozemok bol zastavaný len z východnej časti. Za mohutným portálom zo strany ulice s kamenným rámom bol pôvodne iba dvor, obmurovaný vysokým kamenným múrom (podobne ako tomu bolo do roku 1989 okolo dvora Miklušovej väznice). Významným výsledkom výskumu sú aj nálezy vzťahujúce sa k obidvoch susedných objektov, ktoré sú dnes na priečelí nami skúmaného domu. Za príspevok k poznaniu vývoja architektúry v Košiciach považujeme aj skutočnosť, že priečelia domov resp. ich rozhranie zo strany ulice sa menili a v našom prípade sa to podarilo presvedčivo preukázať aj na základe archívnych prameňov. Šírka pozemku domu podľa súpisu v roku 1767 bola 5 $\frac{4}{6}$ viedenskej siahy, čo zodpovedá šírke okolo 10,744 m (1 viedenská siaha je 1,896 m).³⁹ Súčasná šírka uličného priečelia skúmaného objektu je 11,103 m. Šírka priečelia podľa súpisu z roku

³⁷ Podrobne k tomu pozri časť archívny a historický výskum s. 44, resp. citovaný spis o stavebnej činnosti zo 6. Mája 1822, AMK Index Actorum 1822, 2140.

³⁸ Podrobne k tomu pozri časť archívny a historický výskum s. 43–44, resp. citovaný spis o stavebnej činnosti a plán z roku 1927, AMK Technické oddelenie mesta Košice, Pri Miklušovej väznici 5.

³⁹ AMK, Conscriptio Domorum Regia ac Libera Civitatis Cassoviensis... 1767, Domus Brinzariana Ci(vi)t(at)is.

1767 sa dá identifikovať práve v rozmedzí medzi hranou kamenného rámu portálu susedného domu z východnej strany a vonkajšieho (západného) líca muriva (spoločného parcelačného múru) susedného domu zo západnej strany (obr. 7). Podobne pri staršej, ešte renesančnej úprave priečelia zo západnej strany, zrejme upravili fasádu susedného domu po hranu kamenného rámu portálu nášho objektu – po rovinnu parcelačného múru zo západnej strany – lebo vedľa východného parcelačného múra bol vtedy ešte nezastavaný dvor skúmaného objektu. Tento vzťah je čitateľný aj na konštrukčnom a tvarovom ukončení členenia priečelia, odkryté kvádrovanie končilo v rovine východného líca parcelačného múru v tej istej línii, kde nad vysokým murovaným plotom pokračovalo vonkajšie líce steny (spoločného parcelačného múru so susedným domom zo západnej strany). Z uvedeného vyplýva, že renesančná úprava skúmaného domu (prekrytie pôvodného dvora na západnej strane terajšieho uličného krídla) musí byť zákonite mladšia ako kvádrovanie prechádzajúce z priečelia susedného (západného) objektu, lebo muselo vzniknúť ešte predtým ako dvor zastavali. Hranica medzi susednými domami, prenesená na priečelie, sa teda pohybovala medzi východným a západným lícom spoločného parcelačného múra na obidvoch stranách pozemku, alebo medzi krajnými hranami kamenných rámov portálov.

Niekedy v novoveku pravdepodobne začiatkom 17. storočia zastavali časť pozemku na mieste severnej časti západného traktu dvorového krídla, čím vznikla terajšia súvislá radová zástavba, pozemok bol zastavaný v tvare „L“. Staršie klenby prízemnej časti vznikli ako menšie barokové úpravy. V prvej polovici 19. storočia, pravdepodobne po roku 1822, došlo k radikálnejšej prestavbe celého domu, ktorého výsledkom je terajšia dvojpodlažná zástavba v tvare „U“. V tom čase výrazne zmenili celý pôdorys zadnej časti a rozšírili aj uličné krídlo domu, zbúrali širšie stredoveké dvorové krídlo a na jeho miesto postavili

užšie. Počas tejto úpravy vzniklo aj zadné priečne dvorové krídlo. Uličné krídlo bolo rozšírené o hĺbku terajšieho schodiska. Po tejto klasicistickej úprave boli na dome robené už len menšie úpravy dispozície, hlavne koncom 19. storočia. V 20. storočí vytvorili na mieste okna vedľa vstupu z ulice portál obchodu, ktorý potom v päťdesiatych rokoch zamurovali. Pod mladšími vrstvami náterov sa v niektorých miestnostiach dobre zachovali ucelené vrstvy klasicistickej a secesnej dekoratívnej maľby. Koncom 20. storočia bol dom prázdny a viac menej už len chátral.

Dvorové krídlo domu na Hlavnej 61 (obr. 1; 8)

Zmeny vlastníkov domu

Podľa tzv. *Blokového prieskumu* (blok 31) z roku 1987 bol vlastníkom v roku 1480 Hans Thotkker (prieskum však neuvádza zdroj pre tento údaj).⁴⁰ V 16. storočí sa pri určovaní vlastníkov domu (s určitými výhradami) vieme riadiť súpismi obyvateľov, v ktorých sa už uvádza Levočský dom. Skúmaný dom je tretí dom za Levočským domom, tak sa v roku 1562 uvádza ako vlastník *Kakas Gyrg*.⁴¹

V roku 1603 je vlastníkom domu *Geörg Warasdy*,⁴² ktorý sa uvádza aj v súpise z roku 1610.⁴³ V roku 1613 už vlastní dom *Szegedi Geörgi*.⁴⁴ V roku 1618 a 1620 sa v súpisoch uvádza už jeho vdova *Zabo Gjörgjne*.⁴⁵

Podľa súpisu vlastníkov domov publikovaného V. Wickom je skúmaný dom uvedený v roku 1677 ako: *Balaváryné Háza*.⁴⁶ V roku 1687 vlastní dom *Karave Jakab*.⁴⁷ V 18. storočí sa uvádza ako vlastník *Hieronymus Romajrony cum Pedüczy*,⁴⁸ neskôr ako dom patriaci mestu: *Domus Romaromiana ci(vita)tis*.⁴⁹

Od roku 1786 do roku 1831/32 sa uvádza ako vlastník domu *Petrus Neumanyi*.⁵⁰

⁴⁰ Košice, *historické jadro*, Blok 31, *Pamiatkový prieskum*, PUK Bratislava Stredisko PS2 Košice, jún 1987, s. 274.

⁴¹ AMK, *Súpis obyvateľov (1557–1707)*, Con 2 1562 IV. štvrť.

⁴² *Relatio 1603*, MOL (Magyar Országos Levéltár) E 158, Mikrofilm: MOL, Filmtár 1862: „No 191 Geörg Warasdy Ihre Ma(jestät)t dreissiger zu Cashaw die losung ist 8. fl. helt ain Landsknecht Losament und auf 6. Roß stallung, hat auch ainen Inwohner“.

⁴³ AMK, *Súpis obyvateľov (1557–1707)*, Con 40 1610 IV. štvrť Varasdi haza.

⁴⁴ AMK, *Súpis obyvateľov 1613*, IV. štvrť: „Szegedi Geörgi“.

⁴⁵ AMK, *Súpis obyvateľov 1618, 1620 IV. štvrť*: „Zabo Gjörgjne resp. Eözvegy Szabo Györgjné“.

⁴⁶ Wick Béla, *Kassa története és műemlékei*, (Košice) Kassa 1941, 140.

⁴⁷ AMK, *Súpis obyvateľov (1557–1707)*, Con 51, 1687, IV. štvrť: „Karave Jakab“.

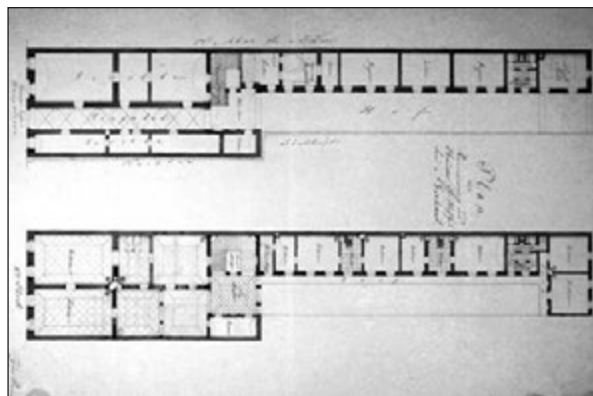
⁴⁸ AMK, *Dimensio Domorum & Fundorum... 1725 (1736)*, Hieronymus Romajrony cum Pedüczy.

⁴⁹ AMK, II. *Idea juxta quam Domorum... 1760 (dom s číslom 432)*, *Domus Romaromiana ci(vita)tis* a AMK, *Conscriptio Domorum Regia ac Libera Civitatis Cassoviensis... 1767 (dom s číslom 347)*, *Domus Romaromiana ci(vita)tis*.

⁵⁰ AMK, *Conscriptio Domorum et Fundorum 1783 (Petrus Neumanyi)*, *Conscriptio Univerſorum 1787 (Petrus Neumanyi cum Rummy Quastores Arcudacor Jacobistici)*, *Conscriptio Animarium 1796 (Domus D. Petrus Neumányi)*, *Conscriptio Fundorum in & Extramomiali 1809 (D. Petrus Neumanyi Letrix 1 Qastor)*, *Conscriptio Univerſorum in gremio... 1809 (311. D. Petr. Neumányi)*.

Obr. 8. Celkový pohľad na dvorové krídlo domu na Hlavnej 61.

Obr. 9. Plán úpravy domu pre pani Gerhardt, od Josepha Munkátsyho z roku 1865(?).

V roku 1831/32 už vlastní dom *Josephus Keller*, ale v dome býva až do roku 1847 aj vdova *Petra Neumanyiho*, v roku 1848 už aj spolu s vdovou *Jozefa Kellera*.⁵¹ *Jozef Keller* je ale uvádzaný ako vlastník domu ešte aj v roku 1857.⁵²

Od roku 1857 do deväťdesiatych rokov chýbajú zoznamy obyvateľov mesta. Podľa nerealizovaného plánu úpravy domu pravdepodobne z roku 1865, vypracovaného pre *pani Gerhart* (obr. 9),⁵³ predpokladáme, že v tomto roku ho vlastnila uvedená pani.

16. júna roku 1869 píše žiadosť mestskej rade pre prijatie za občana mesta *Lajos Holländer*, ktorý v žiadosti uvádza, že je už viac rokov vlastníkom domu v Košiciach.⁵⁴ V roku 1887 vystupuje *Lajos Holländer* ako vlastník domu aj v spore so susedom, krčmárom *Ferenczom Schubertom*.⁵⁵ *Lajos Holländer*

je vlastníkom domu aj podľa adresára z roku 1892⁵⁶ a z roku 1896.⁵⁷ V roku 1903 ho už vlastní jeho dediči: *Holländer Lajos örökösei (Holländer Jenő és társai)*.⁵⁸

Podľa adresára z roku 1906 je už vlastníkom skúmaného domu na Hlavnej 65: *Szegő Imréné dr.*⁵⁹

V roku 1907/08 už dom vlastní: *Adler Náthán*.⁶⁰ V roku 1929 sa už uvádzajú jeho dediči.⁶¹ *Adler Náthána* pochovali v roku 1928⁶², jeho manželku v roku 1944⁶³.

Až do začiatku 20. storočia je dom číslovaný len z Hlavnej ulice⁶⁴. Ešte ani v roku 1911 nemá adresu zo strany Kováčskej ulice. Prvýkrát sme zistili samostatné označenie domu z druhej strany v súpise z roku 1929, keď sa pod číslom Kováčska 22 uvádza ten istý vlastník ako na Hlavnej 65, dedičia *Adlera*

⁵¹ AMK, *Conscriptio Gremio Liberae ac Regia... 1831/32* (306. *Josephus Keller clas 1, Ibid. Vidua Petri Neumányi*), *Conscriptio Gremio Liberae ac Regia... 1832/33* (306. *Josephus Keller Ibid. Vidua Petri Neumányi*), *Conscriptio Universorum in Gremio Liberae ac Regia... 1835/36* (306. *Domínus Josephus Kéler, Ibid. Franciscus Garlaty Sartor. Mag. Civis., Ibid. Vidua Petri Neumányi*), 1843/4 *évre szolgálándó Kassa város keblében található telkek öszeírása...* (*Tettes Keller József úr hitese háza, Ugyan ott Neumányi Péter özvegye, Ugyan ott Kopper Jakab özv.*), 1847/48 *évre szolgálándó Kassa város keblében található telkek öszeírása...* (306. I. *Keller József özv. Háza, ott Neumányi Péter özvegye, ott Kopper Jakab özvegye – gyümölcsös, ott Kopper József nyakravaló készítő, ott Maurer Frigyes – mézes kalács so szalona*).

⁵² AMK, *Conscriptio...* 1857, (553 (ház szám) *Kéler József, Höber Béla, Klára Szirmai, Szirmai Sándorné*).

⁵³ *Plán úpravy domu od Josefa Munkátsyho z roku 1865(?)* Východoslovenské múzeum Košice S – 1866.

⁵⁴ AMK, *Neocivium 1869*, 5388 a *Magistrát (register)* 3389, 4. august, 1869.

⁵⁵ AMK, *Technické oddelenie mesta Košice, Hlavná 61, list magistrátu zo dňa 1. marca 1887*.

⁵⁶ *Kassai kalauz Czim-naptár, Kassán 1892*, s. 92: (Fő-utca) 65 *Holländer Lajos*.

⁵⁷ *Kassai kalauz czímtár, Kassán 1896*, s. XII: (Fő utca) 65 *Holländer Lajos*.

⁵⁸ *Kassa szab. kir. város címtára 1903*, Fő utca 65.

⁵⁹ *Kassa és Abaujtona vármegye czim és lakásjegyzéke 1906*, Fő utca 65.

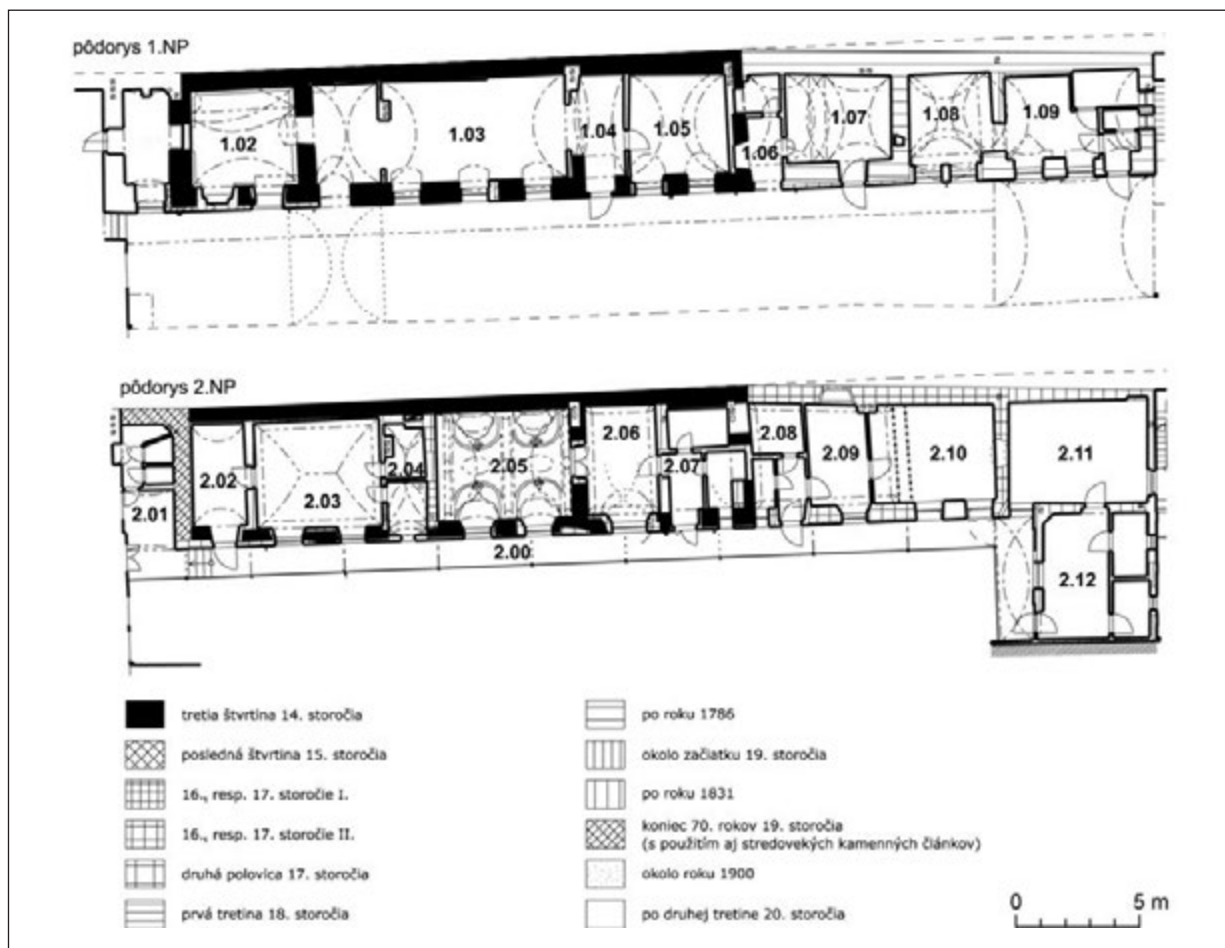
⁶⁰ *Kassa szab. kir. város és Abaujtona vármegye lakásjegyzéke 1907/8*, s. 7: (Fő – utca) 65 *Adler Náthán magánzó*.

⁶¹ *Nový adresár mesta Košíc a okolia, Košice 1929*, s. 26: (Hlavná ulica – Fő úcca) 65. *Dedičia Nathana Adlera, örökösei*.

⁶² *Adler Nathan – zomrel v Košiciach – 4. 10. 1928, 73 ročný ako správca neologickej synagógy in: Štátna matrika Kosice Stare mesto – U 1928/872/X. okrem toho in: Kassai Napló – 1928. 7. okt., 4 s.*

⁶³ http://www.cemetery.sk/?gr_id=87378&pid=620, *Adler Náthán, 82 rokov, Košice – Židovský cintorín, hrobné knihy, pochovaná 28. 2. 1944*.

⁶⁴ *Kassa Szab. Kir. Város teljes címtára 1911. évre*.

Obr. 10. Periodizácia stavebného vývoja dvorového krídla domu na Hlavnej 61.

Náthána.⁶⁵ Obidva domy sú dodnes jednou nehnuteľnosťou. Domy však majú samostatné adresy, dispozične, aj z pohľadu stavebno-historického vývoja je dom zo strany Kováčskej ulice (dnešné číslo 22) zreteľne oddelený od dvorového krídla zo strany Hlavnej ulice (dnešné číslo 61).

Spôsob vývoja zástavby skúmaného objektu sa na zachovaných historických mapách už nedá sledovať. Na pláne z roku 1807⁶⁶ náš dom nie je zobrazený. Na pláne Josepha Otta zhotovenom okolo roku 1840⁶⁷ (obr. 1), je skúmaný pozemok zastavaný už v celom dnešnom rozsahu. Na ďalších plánoch

je zobrazený ten istý stav. Na mape z roku 1868 je nad celým uvedený: „1 emelet“ (jedno poschodie), teda celý objekt bol už dvojpodlažný⁶⁸. Rovnaký stav dokumentuje aj mapa z roku 1869⁶⁹ a mapa zhotovená okolo roku 1870.⁷⁰

Podľa plánu, ktorý sme našli počas výskumu od *baumeistera Josepha Munkácsyho* pre pani *Gerhart*, ktorý sa nerealizoval, poznáme stav objektu v roku alebo okolo roku 1865 (obr. 9).⁷¹ Zo sporu so susedom (krčmárom) Ferenczom Schubertom z roku 1887 vieme, že v tom čase mal skúmaný dom *sedlovú strechu*. Podľa listu magistrátu, mal totiž vtedajší vlastník

⁶⁵ *Nový adresár mesta Košice a okolia, Košice 1929, s. 33: (Kováčska ulica – Kovács ucca) 22. Dedičia Nathana Adlera, örökosei.*

⁶⁶ *Topographischer Plan der Königlichen Frey und Haupt Stadt In Ober Ungarn... Kaschau z roku 1807, Kriegsarchiv Kartensammlung Wien, 6.1.4. 300.*

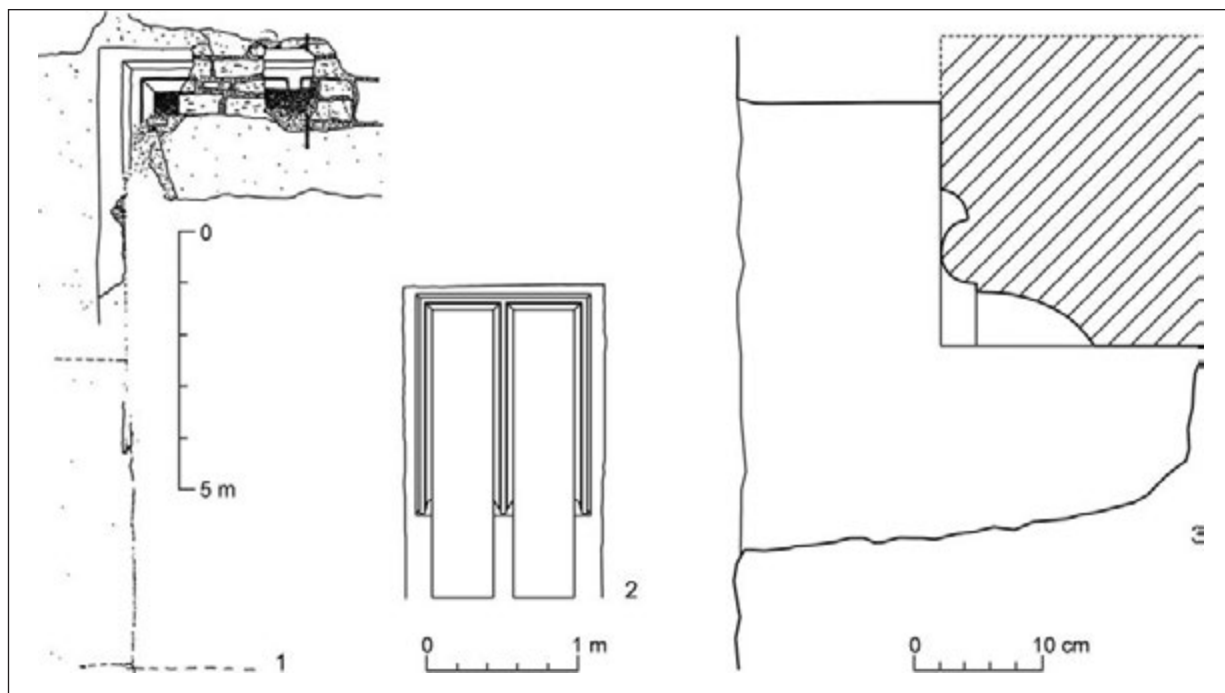
⁶⁷ *Plan der König. Freystadt Kaschau, od Josepha Otta – okolo roku 1840, napr. Východoslovenské múzeum, S – 3958.*

⁶⁸ *Katastrálna mapa z roku 1868, Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava, Abov. 136.*

⁶⁹ *Szabad Királyi Kassa városának átnézeti térképe 1869, litografia z roku 1870, napr. Východoslovenské múzeum R – 3993.*

⁷⁰ *Plán mesta okolo roku 1870, Východoslovenské múzeum Košice S – 3124.*

⁷¹ *Plán úpravy domu od Josepha Munkácsyho z roku 1865(?), Východoslovenské múzeum Košice, S – 1866.*

Obr. 11. Nálezová situácia s časťami gotického kamenného rámu okna na západnej strane južného priečelia na prízemí. Nálezová situácia: 1 – pohľad; 2 – teoretická rekonštrukcia tvaru okenného rámu; 3 – profil rámu v mieste prekladu.

domu *Lajos Holländer*, výhrady proti umiestneniu stavby tesne pri severnej stene domu, lebo považoval časť susedovho pozemku pod rímsou strechy za svoju. Magistrát susedov plán 1. marca 1887, napriek *Holländerovym* výhradám, napokon schválil.⁷²

Podrobnejšie identifikovanie jednotlivých fáz vývoja a úprav bolo opäť možné už len metódami sondážneho výskumu, pri ktorom sme identifikovali viac ako desať vrstiev prestavieb, resp. zásahov rôzneho rozsahu.

Na základe výsledkov výskumu vieme aj v tomto prípade veľmi presne stanoviť rozsah stredovekého objektu stojaceho na dvorovej časti parcely a aj jeho ďalší stavebný vývoj (obr. 10). Prvú najstaršiu zachytenú stavebnú fázu skúmanej časti domu vieme identifikovať podľa pomerne homogénneho fylitového muriva, miestami aj s tehľami, zachovanú na prízemí v murivách druhej, tretej, štvrtej a piatej miestnosti a na poschodí v murivách od druhej po siedmu miestnosť (zo západnej strany). V prvej stavebnej fáze vznikla aj tehlová klenba bývalej čiernej kuchyne (druhá miestnosť na prízemí), v jej zadnej

časti bol otvor v celej šírke miestnosti, ktorý ústil do komínového telesa. Tento otvor bol zamurovaný počas úpravy niekedy v druhej štvrtine 19. storočia. Okrem zaklenutia čiernej kuchyne sme z tejto prvej stavebnej fázy nenašli iné klenbové konštrukcie, naopak, aj všetky nálezové situácie z mladších úprav svedčia o tom, že najstaršia stredoveká časť mala dlho len rovné, zrejme drevené stropy. V prvej stavebnej fáze sme nezachytili ani stopy po pavlačí, jej existenciu s určitými výhradami môžeme vylúčiť. Schodisko vedúce na poschodie bolo pravdepodobne niekde vo vnútri objektu.

Prvú stavebnú fázu môžeme datovať čiastočne podľa fylitového muriva, podľa odtlačku sedlového kamenného rámu dverí na prízemí, ale predovšetkým na základe „*in situ*“ zachovaného fragmentu gotického kamenného rámu okna bývalej čiernej kuchyne. Profil rámu okna začína z vonkajšej strany skosením, po ktorom nasleduje prút polkruhového prierezu, za prútom je úzka plocha rovnobežná s rovinou priečelia a profil končí štvrtkruhovým výžlabkom. Prechod obdĺžnikového profilu v spodnej soklovej časti do profilovanej hornej časti je cez šik-

⁷² AMK, Technické oddelenie mesta Košice, Hlavná 61, list magistrátu zo dňa 1. marca 1887: „... hogy miután házának udvari része nyeregterítővel van ellátva...“.

⁷³ Veľmi podobne profilované okno s podobným riešením prechodu spodnej časti do obdĺžnikovej formy poznáme napr. z obdobia anjuvskej prestavby Višegrádskeho paláca, pozri: *Magyarországi művészet 1300–1470 körül*, Budapest 1987, s. 394/2, alebo pozri podobné okná. In: *Lapidarium Hungaricum 2*, Pest megye I., Budapest 1990, (obr.) 119. *Kiegészített ablakkeret a gyulai várból*, (obr.) 119. *Ablakkeret profilja a gyulai várból*, (obr.) 223a) *Ablakkeret*, resp. (obr.) 320. *Ablakkeret* (posledné dva z Višegrádskeho paláca).

Obr. 12. Fotografia fragmentu hornej časti kamenného rámu gotického okna na západnej strane južného priečelia na prízemí.

mú plochu so spádnicou kolmou na rovinu priečelia a pavlače (obr. 11; 12).⁷³ Na základe zachovaného fragmentu gotického rámu okna, ktoré je podľa nálezovej situácie s fylitovým murivom súčasné, datujeme časti objektu prvej stavebnej fázy do tretej štvrtiny 14. storočia.

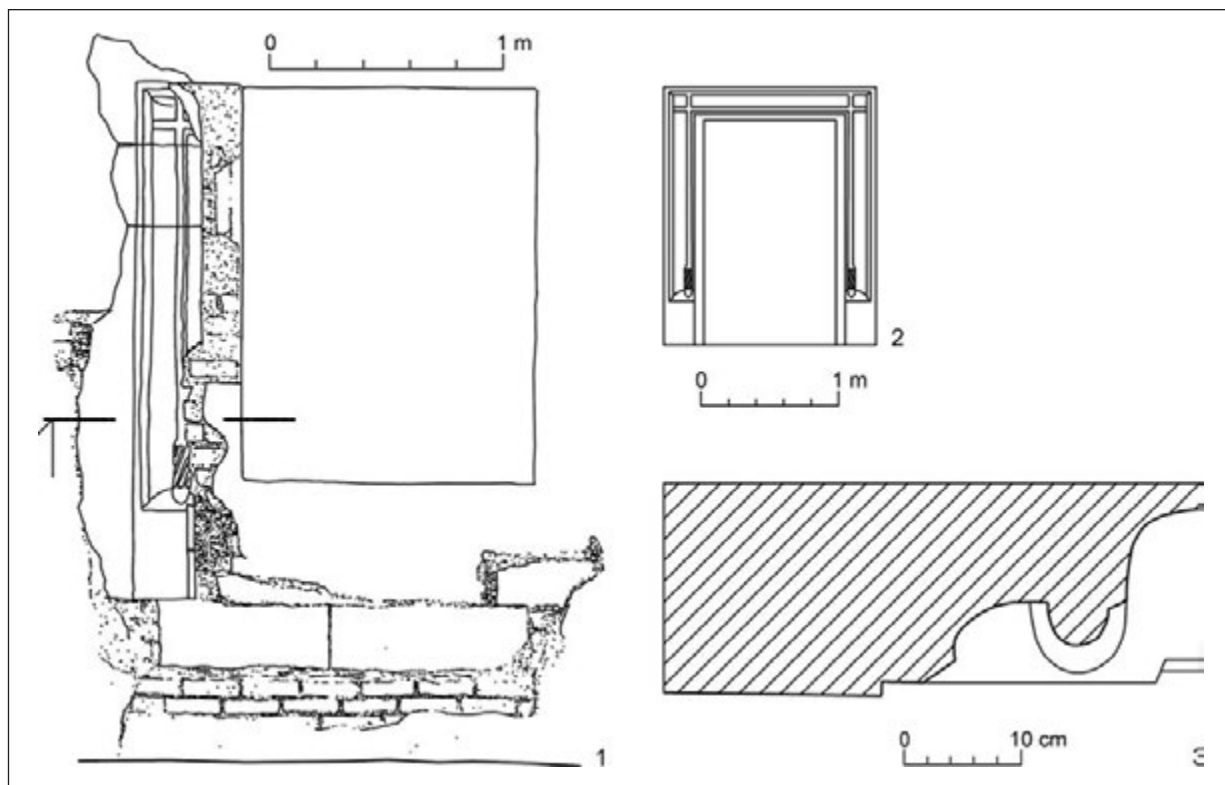
Za druhú identifikovanú, ešte stredovekú, rozsahom drobnejšiu úpravu, alebo zásah považujeme vytvorenie kamenného rámu okna na poschodí. Z okna sa zachovala ľavá (západná) strana kamenného rámu a čiastočne aj horná časť prekladu. V parapetnej časti je čitateľná šírka otvoru (obr. 13). Profil rámu okna začína z vonkajšej strany skosením, po ktorom nasleduje plochejší výžlabok, za ním je prút trištvrtkruhového prierezu, za prútom je úzka plocha rovnobežná s rovinou priečelia a profil končí ďalším plytším výžlabkom. Na zachovanom fragmente časti prekladu je viditeľné, že rovnakú profiláciu mala aj horná časť rámu okna, pričom časti prútov v kútoch sa pretínali a pokračovali po plochu vonkajšieho výžlabku. Spodná časť prúta je ukončená rozšíreným valcovitým telesom so špirálovite točenými kanelúrami, ktoré je čiastočne ponorené v šikmej ploche prechodu do jednoduchšej hranatej formy spodnej soklovej časti. V spodnej rovnej, parapetnej časti kamenného rámu je z jeho vnútornej strany zachovaný v celej šírke hranatý výžlabok (pre výplň okna), podľa ktorého vieme presne určiť pôvodnú šírku otvoru. Táto stavebná fáza sa dá dobre identifikovať podľa charakteristického odlišného spojiva, ktoré sme v iných častiach objektu nezaregistrovali.

Druhú stavebnú fázu vieme datovať podľa všeobecne rozšírených formálnych znakov kamenného rámu, predovšetkým podľa charakteristického tvaru pretínajúcich sa prútov a špirálovite točených kanelúr v spodnej časti na poslednú štvrtinu 15. storočia.

Najzložitejšie sa dajú identifikovať tri renesančné stavebné fázy z nich dve, tretiu a štvrtú stavebnú fázu, identifikovateľnú spojivami, sme zachytili len vo fragmentoch čiastočne neskôr odstráneného zaklenutia okolo miestnosti 2.04 na poschodí a v menších úpravách steny medzi štvrtou a piatou miestnosťou na poschodí (zo západnej strany – miestnosti 2.04 a 2.05). Zatiaľ nevieme s istotou stanoviť ani relatívnu chronológiu týchto dvoch menších úprav voči pomerne dobre identifikovateľnej rozsiahlej renesančnej prestavbe zachytenej vo východnej časti objektu. Pracovne vzhľadom na to, že sa nachádzajú v staršej gotickej časti domu, považujeme tieto dve fázy za staršie a datujeme rámcovo do 16., resp. 17. storočia, ale zatiaľ nevieme vylúčiť ani možnosť, že vznikli neskôr ako rozsiahlejšia úprava zadnej (východnej) časti (piata stavebná fáza).

Piata stavebná fáza: Je fáza rozsiahlejšej renesančnej prestavby. Počas nej predĺžili prízemnú časť objektu po terajší koniec dvorového krídla a časť poschodia po terajšiu západnú stranu priečného krídla, tak že prízemná časť domu bola o jednu miestnosť dlhšia ako na poschodí. V tejto fáze vznikli aj neskôr odstránené klenby, zachytené vo fragmentoch v šiestej a siedmej miestnosti (z východnej strany miestnosti – 2.06 a 2.07) na poschodí. V tejto fáze postavili aj odstránenú stenu v druhej miestnosti pozdĺžneho krídla na poschodí z východnej strany (terajšia miestnosť 2.10) a v tejto fáze vznikol aj širokým klenbovým pásom zaklenutý, neskôr oknami premurovaný otvor do druhej miestnosti na prízemí z východnej strany (miestnosť – 1.08). Piata stavebná fáza sa dá veľmi dobre identifikovať podľa miešaného kamenného muriva, v ktorom sú aj fylity a miestami aj tehly a spojivo charakteristické tvrdé vápenné spojivo. Toto spojivo sa dá dobre identifikovať aj na klenbách prízemia, v tretej miestnosti (z východnej strany – miestnosť 1.09), s tehlyami (rozmerov 15 x 5,5 x 31 cm). Túto stavebnú fázu datujeme podľa klenby s fragmentmi lunet s hrebienkami a rozmerných tehál na druhú polovicu 17. storočia.

Šiesta stavebná fáza je pomerne rozsiahlejšia úprava, počas ktorej vznikla klenba s lunetami, tretej štvrtrej a piatej miestnosti (zo západnej strany na prízemí – miestnosti 1.03, 1.04 a 1.05). V tejto fáze zhotovili aj tufové kamenné rámy okien zachytené v sondách v mieste okenných otvorov uvedených miestností a neskôr odstránené preklenutie časti dvora približne v jednej tretine objektu zo západnej strany. Pre túto stavebnú fázu sú charakteristické dobre odlišiteľné spojivá v murive klenby s tehlyami rozmerov 5,5 x 16,5 x 24 cm. Podľa uvedených prvkov a zmien vlastníckych vzťahov predpokladáme túto úpravu ešte v čase

Obr. 13. Nálezová situácia s časťami gotického kamenného rámu okna na západnej strane južného priečelia na poschodí. Nálezová situácia: 1 – pohľad; 2 – teoretická rekonštrukcia tovaru okenného rámu; 3 – profil rámu.

vlastníctva Romairomiovcov, teda niekedy v prvej tretine 18. storočia.

Siedma stavebná fáza, je stavebná fáza klenby s členitou štukovou výzdobou piatej miestnosti na poschodí (z východnej strany – miestnosť 2.05). Pre túto stavebnú fázu je charakteristické dobre odlíšiteľné spojivo s tehľami rozmerov 25 x 5,5 x 15,5 cm, ale v sondách sme v murive tejto úpravy našli aj iné, druhotne použité tehly. Podľa štukovej výzdoby predpokladáme vznik tejto stavebnej fázy po roku 1783, teda po čase keď sa stal vlastníkom domu *Petrus Neumanyi*.⁷⁴

V ôsmej stavebnej fáze bola postavená korýtková klenba tretej miestnosti na poschodí (z východnej strany – miestnosť 2.03). V tejto fáze zvýšili murivo pod rímsou krovu do terajšej podoby. Pre ôsmu stavebnú fázu je charakteristické vápenné spojivo s dobre odlíšiteľnými tehľami so stopami palcov, rozmerov 14,5 x 24,5 x 5 cm, v nadmurovanej časti podkrovia sú miestami aj tufové kvádre. Tehly aj spojivo sú dobre viditeľné na klenbe zo strany podkrovia. Podľa tvaru korýtkovej klenby môže-

me predpokladať vznik tejto klenby niekedy okolo začiatku 19. storočia.

Deviata stavebná fáza je posledná rozsiahlejšia stavebná fáza, ktorou sa v podstate dokončil vývoj skúmanej časti domu. V tejto fáze dostavali časť poschodia z východnej strany a vzniklo priečne premostenie s valenou klenbou v tvare košíkovej krivky nad dvorom s balkónom pred západným priečelím priečneho krídla a s pavlačou pozdĺž celej pozdĺžnej časti. Takmer celé priečelie bolo oplentované. Plentáž sa dá veľmi dobre identifikovať okrem spojiva aj podľa charakteristických železných skôb, zachytených vo viacerých sondách pozdĺž celého dvorového priečelia. V tejto fáze vznikli zrkadlové klenby, resp. fabióny pod trámovými stropmi na poschodí v siedmej a deviatej miestnosti (z východnej strany – miestnosť 2.07 a 2.09) a niektoré nové steny a priečky. Z tohto obdobia je aj členenie západnej steny priečneho traktu na poschodí dvomi obdĺžnikovými a jedným elipsovým zrkadlom. V tejto fáze otvorili aj okno do susednej severnej parcely ktoré v 80-tych rokoch 19. storočia opäť zamurovali.

⁷⁴ AMK, *Conscriptio Domorum et Fundorum 1783 (Petrus Neumanyi), Conscriptio Universorum 1787 (Petrus Neumanyi cum Romy Quastores Arcudacor Jacobistici), Conscriptio Animarium 1796 (Domus D. Petrus Neumányi), Conscriptio Fundorum in & Extramurali 1809 (D. Petrus Neumanyi Letrix 1 Qastor), Conscriptio Universorum in gremio... 1809 (311. D. Petr. Neumányi).*

⁷⁵ *Plan der König. Freystadt Kaschau, od Josepha Otta – okolo roku 1840, napr. Východoslovenské múzeum, S – 3958.*

Stav po tejto stavebnej fáze je zaznamenaný aj na tzv. *Ottovej* mape zhotovenej okolo roku 1840,⁷⁵ kde je pozemok so skúmaným objektom zastavaný už v celom dnešnom rozsahu. Podľa uvedeného predpokladáme realizovanie tejto stavebnej fázy po odkúpení domu Jozefom Kellerom, teda niekedy po roku 1831. Stav objektu pomerne bezprostredne po tejto stavebnej fáze najlepšie dokumentuje plán nerealizovanej úpravy domu od (*baumeistera*) *Josepha Munkátsyho* pre pani *Gerhart*, vypracovaný okolo roku 1865⁷⁶ (obr. 9).

Desiata stavebná fáza je pomerne rozsiahla úprava, ktorá sa týka hlavne uličného traktu (nebol predmetom tohto výskumu), ktorá zasiahla len západnú krajinú časť nami skúmaného dvorového krídla. Je charakteristická tehľami s pečatidlom „RM“ (rozmery tehál 6,5 x 14,5 x 28 cm) a spojivom s cementom, v murive sa sporadicky vyskytujú druhotne použité stredoveké kamenné články. V tejto fáze bolo zamurované aj okno do susedného pozemku vytvorené počas predchádzajúcej identifikovanej úpravy. Túto stavebnú fázu datujeme do konca 70. rokov 19. storočia.

Ďalšie úpravy robili koncom 19. a v 20. storočí. Na objekte bolo urobených viac stavebných úprav menšieho rozsahu. Z týchto drobných úprav sme podrobnejšie skúmali zamurovanie otvoru v stene medzi siedmou a ôsmou miestnosťou na poschodí (zo západnej strany na prízemí – miestnosti 2.07 a 2.08). V sondách sme našli tehly rozmerov 7 x 14 x 30 cm, rámcovo sme ich datovali do obdobia okolo roku 1900. Pomerne rozsiahle úpravy sa urobili aj po druhej tretine 20. storočia (hlavne priečky pre hygienické zariadenia a rôzne plentáže, pre odstránenie vlhkosti a zateplenie), tieto sme však podrobnejšie neskúmali a vo výkresovej dokumentácii sme ich označili ako jednu stavebnú fázu.

Na základe in „*in situ*“ zachovaného profilovaného fragmentu kamenného rámu okna vieme dnes datovať prvú najstaršiu fázu skúmaného dvorového krídla do tretej štvrtiny 14. storočia. Už v tom čase tu stál poschodový nepodpivničený dom. Významný nález je aj ďalší fragment profilovaného kamenného rámu okna umiestnený sekundárne do staršieho muriva na poschodí, ktorý sa dá datovať do poslednej štvrtiny 15. storočia, čím okrem iného, potvrdzuje datovanie staršej časti. V stredovekej časti sme identifikovali čiernu kuchyňu a miesto krbu na poschodí.

V objekte sme objavili dve menšie úpravy a jednu rozsiahlu renesančnú fázu. Počas najväčšej renesančnej periódy dostávali prízemnú časť dvorové-

ho krídla do terajšieho rozsahu a rozšírili aj jeho poschodovú časť.

Identifikovali sme dve barokové úpravy súvisiace predovšetkým s novším zaklenutím priestorov. Na základe zisteného vývoja vlastníckych vzťahov sa nám podarilo staršiu barokovú fázu pomerne dobre datovať do prvej tretiny 18. storočia.

V prvej polovici 19. storočia, pravdepodobne po roku 1831, počas vlastníctva *Petra Kellera*, urobili poslednú väčšiu prestavbu domu, ktorého výsledkom je jeho terajšia dvojpodlažná podoba pôdorysu v tvare „L“. V tom čase vzniklo priečne dvorové krídlo a zadná (východná) časť poschodia bola zarovnaná s prízemím. Po tejto klasicistickej úprave boli na dome robené už len menšie úpravy dispozície, hlavne v druhej tretine 20. storočia. Od konca 20. storočia bol dom nevyužívaný a viac menej iba chátral.

Výsledky oboch výskumov priniesli niekoľko významných poznatkov a nastolili niekoľko nemenej dôležitých otázok. V oboch prípadoch je datovanie rozsiahlych častí, najstarších stavebných fáz založené hlavne na formálnej analýze kamenných článkov. V oboch prípadoch je prekvapujúci rozsah častí, ktoré stáli už v druhej polovici 14. storočia. V prípade domu Pri Miklušovej väznici tu stál kratší, podpivničený poschodový jedno- trakt, orientovaný kolmo na uličnú čiaru, ten bol ešte v 14. storočí rozšírený o užší prízemný podpivničený priestor, orientovaný v tom istom smere, pristavaný k staršej časti z južnej strany. Celý objekt s vysokým murovaným plotom mal v stredoveku charakter menšieho opevneného dvorca. Podobne to bolo v aj prípade Miklušovej väznice, čo svedčí o tom, že „pevnostný“ charakter domov dol v tom čase bežný aj vo vnútri stredovekého mesta (obr. 6). V prípade dvorového krídla domu na Hlavnej ulici je to rozsiahly nepodpivničený pozdĺžny jedno- traktový, poschodový objekt bez pavlače, ktorý tu stál tak isto už aj v druhej polovici 14. storočia. V prípade oboch domov sú renesančné úpravy menšieho rozsahu a boli druhotne väčšinou odstránené. Na oboch domoch, hoci to nie je možné doložiť jednoznačnými chronologickými superpozíciami stavebných zásahov, je zrejmé, že boli najprv (v 16.–17. storočí) zaklenuté miestnosti na poschodiach – nad prízemnými časťami boli pravdepodobne dlhšie zachované stredoveké trámové stropy – a až neskôr v 18. storočí postavili klenby aj nad prízemnými časťami so stredovekými stenami. V prípade oboch domov je zaujímavý aj ich neskorší vývoj, hlavne v 19. storočí. Na dome na Hlavnej ulici

⁷⁶ Plán úpravy domu od *Josepha Munkátsyho* z roku 1865(?), *Východoslovenské múzeum Košice*, S – 1866.

sme zachytili neskôr odstránené preklenutie nad jeho dvorom v západnej časti, vytvorené niekedy po roku 1786, ktorého funkciu zatiaľ nevieme vysvetliť. Priečne dvorové krídlo postavili po roku 1831. Dom pri Miklušovej väznici 3 prestavali po

roku 1822 tak, že zbúrali širšie dvorové krídlo, aby dosiahli väčšie presvetlenie dvora a nové krídlo postavili užšie. Pavlač domu bola uložená na liatinových konzolách, čo bolo v tom čase progresívne konštrukčné riešenie.

Dr. Ing. arch. Ján Krcho, PhD.
Katedra teórie a dejín umenia
Fakulta umení
Technická univerzita v Košiciach
Watsonova 4
SK – 042 00 Košice
jan.krcho@tuke.sk

Ing. arch. Zuzana W. Senteliková
wohlfahrt architekti, s.r.o.
Poštová 13
SK – 040 01 Košice
sentelik@gmail.com

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF THE HISTORICAL CENTER OF KOŠICE BASED ON THE BUILDING HISTORY RESEARCHES OF TWO HOUSES

House Pri Miklušovej väznici No. 3 and the yard wing of the house Hlavná No. 61

Ján Krcho – Zuzana W. Senteliková

Summary

The results of the research of both houses have generated many important findings and several no less important questions. In both cases the dating of the buildings' origins is based on an analysis of the remains of profiled stone frames. In the case of both houses there are surprisingly extensive remains which existed already in the second half of the 14th century. In the place of the house on Pri Miklušovej väznici st. 3, there stood a shorter one-tract two-story house with a cellar, oriented at a right angle onto the street. Already in the 14th century it was extended by the addition of a narrower one-tract ground-floor house, with the cellar on the east side of the yard. The whole area had a rather tall brick-stone wall around it, similar to the one that stood around the Mikluš prison before it was demolished in 1989. These findings show that even the houses inside the medieval city had the character of smaller fortresses. The second house on Hlavná 61 is a long two-story house without a cellar, which stood there already in the second half

of the 14th century. Smaller-scale Renaissance changes were made on both houses but most of them disappeared during later treatments. In the case of both houses it is evident that the ceiling vaults were built first on the top floors in the 16th–17th century and only later, in the 18th century, were added to the ground floor ceilings, meaning that the medieval wooden ceilings remained the longest in the rooms on the ground floors. The later development of the houses, especially during the 19th century, is also interesting. In the house on Hlavná 61, we found a vault built (around 1786) across the west part of the yard which was later demolished. Its function is not clear yet. The transverse yard wing of the house, on the east side, was built after 1831. The house on Pri Miklušovej väznici 3 was rebuilt after 1822 by destroying the broader yard wing and by building a narrower one to allow more light into the house. The hanging corridor of the first floor was placed onto cast-iron brackets, which was a modern and progressive solution at the time.

- Fig. 1. Detail of the plan. Plan der König. Freystadt Kaschau, Joseph Ott – around 1840, with the marked research sites.
- Fig. 2. Open view of the north street facade of the house Pri Miklušovej väznici No. 3.
- Fig. 3. Building history of the house Pri Miklušovej väznici No. 3.
- Fig. 4. Find of the fragments of the gothic stone gate frame on the north street facade.
- Fig. 5. The cellar under the east yard wing with the stone bracket – of the older medieval period, inside the younger brick vault.
- Fig. 6. Theoretical reconstruction of the development of the house. 1 – around the middle of the 14th century; 2 – 17th century; 3 – beginning of the 20th century; 4 – analogy of the similar high wall around the Mikluš prison, during demolition in 1989.
- Fig. 7. The north street facade of the house Pri Miklušovej väznici No. 3 with the measured plot width based on the register from 1767.
- Fig. 8. Open view of the yard wing of the house Hlavná No. 61.
- Fig. 9. Plan of the house for Mrs. Gerhardt done by Joseph Munkátsy around 1865(?).
- Fig. 10. Building history of the yard wing of the house Hlavná No. 61.
- Fig. 11. Find of the fragments of gothic stone window frame on the western part of the south facade ground floor. Find of the window, situation: 1 – view; 2 – theoretical reconstruction of the shape of the frame; 3 – profile of the frame.
- Fig. 12. Photos of the fragments from the upper part of the stone gothic window frame on the western side of the south facade first floor.
- Fig. 13. Find of the Gothic window frame on the western part of the south facade first floor. Find of the window, situation: 1 – view; 2 – theoretical reconstruction of the shape of the frame; 3 – profile of the frame.

Translated by Mgr. Ivana Komanická, PhD.

STREDOVEKÁ FÁZA OSÍDLENIA V AREÁLI MEŠTIANSKEHO DOMU NA SVÄTOPLUKOVEJ UL. 1 V PREŠOVE

MARIÁN ULIČNÝ – PETER HARČAR

Prešov, Svätoplukova ul., zahĺbené objekty, vrcholný až neskorý stredovek.

Prešov, Svätoplukova Street, recessed objects, developed – late Middle Ages.

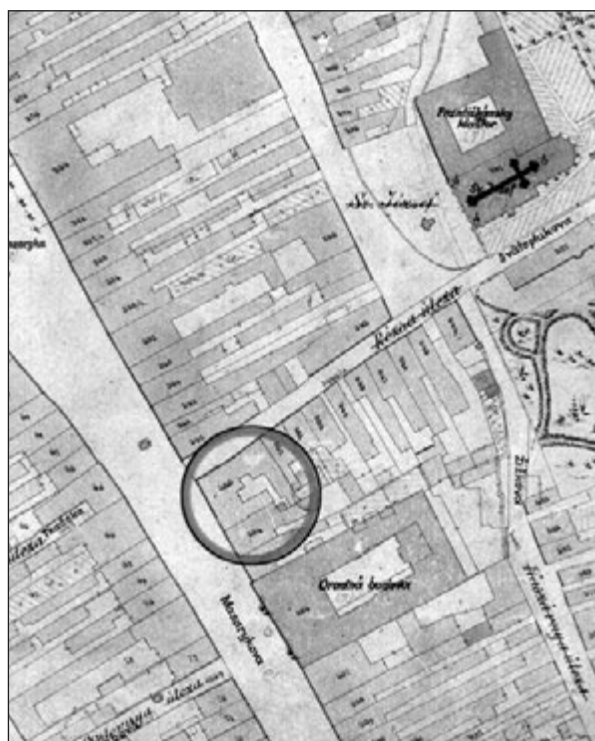
The subject of this article is a medieval phase of settlement recorded by research in the area of the inner courtyard of the national cultural monument – bourgeois house in Svätoplukova Street No. 1 in Prešov. Under the massive late medieval cultural layer, we recognized five recessed objects documenting the beginnings of settlement in the city after its founding by German colonists.

Pamiatkový úrad SR Bratislava uskutočnil v roku 2008 archeologický výskum v areáli národnej kultúrnej pamiatky – meštianskeho domu na Svätoplukovej ul. 1 v Prešove. Predložený príspevok je venovaný stredovekej fáze osídlenia na danej lokalite.

Meštiansky dom sa nachádza v južnej časti mestskej pamiatkovej rezervácie, na nároží Hlavnej a Svätoplukovej ulice (obr. 1). Na takmer pravidelnej štvoruholníkovej parcele sa nachádza uzavretá dispozícia dvojpodlažnej, čiastočne podpivničenej stavby s nezastavanou plochou štvoruholníkového centrálného nádvorja. Plošný výskum prebiehal v polohe uzavretého dvora pamiatky, v nadväznosti na zámer vlastníka prepojiť dosiaľ samostatné suterény pod západnou a východnou časťou domu.

Staršie archeologické kontexty však už pred výskumom boli na značných plochách zničené predchádzajúcimi stavebnými úpravami. Tak už na prelome 19. a 20. storočia bol z nádvorja vybudovaný vstup do východných suterénov. Pozostával nielen z jednoramenného murovaného schodiska, ale priliehal k nemu aj ďalší menší priestor zaklenutý traverzovým stropom, takže stavebnou jamou boli zničené staršie nálezy v SV nároží nádvorja. Ešte mladšími stavebnými úpravami boli zlikvidované celé nadväzné plochy na severnej strane dvora. V strede severnej časti nádvorja boli totiž po polovici 20. storočia osadené základy murovanej prístavby vonkajšieho schodiska, ktoré sprístupňovalo priestory na druhom nadzemnom podlaží. Archeologický výskum na nádvorí sa začal až po odstránení prí-

stavby schodiska. Pri ďalšej likvidácii novodobých konštrukcií sa ukázalo, že západne od suterénnej miestnosti sa nachádzajú betónové základy schodiska, ku ktorým priliehala historická betónová

Obr. 1. Výrez z katastrálnej mapy z roku 1869 s polohou skúmaného meštianskeho domu.

Obr. 2. Prešov – Svätoplukova 1. Zahĺbené objekty začistené v úrovni rastlého terénu.

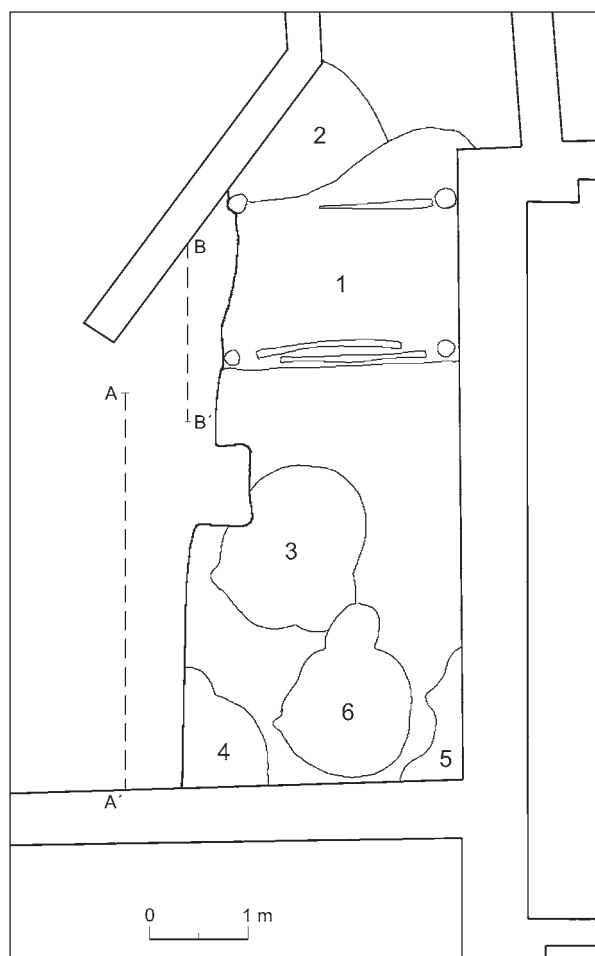
Obr. 3. Prešov – Svätoplukova 1. Zahĺbené objekty po vybratí.

stoka prepájajúca severné a južné krídlo. Stoka bola porušená ďalšou novodobou kanalizačnou prípojkou v betónovom lôžku smerujúcou k J-V nárožiu nádvorja. Realizáciou týchto úprav boli zlikvidované staršie stredoveké vrstvy. Po rozbití všetkých betónových konštrukcií v severnej časti dvora sa ukázalo, že spodné sypké hlinité vrstvy, pod betónmi siahajúce do úrovne podlažia v hĺbke cca 150 cm, predstavujú už len zemný podsyp týchto novodobých stavebných zásahov. Preukázateľne na to upozorňoval nielen zmiešaný materiál zo stredoveku až novoveku, ale aj úlomky kameninovej dlažby z prelomu 19. a 20. storočia nachádzajúce sa tesne nad úrovňou podlažia. V samotnom podlaží sa už nenachádzali žiadne iné staršie zásahy. Posledné nenarušené plochy sa mohli nachádzať medzi betónovou stokou a obvodovým murivom západného traktu. Tieto plochy však dal vlastník odťažiť po roku 2005 bez prítomnosti archeológa z príslušných suterénov ako predprípravu prepojenia suterénov pod nádvorím.

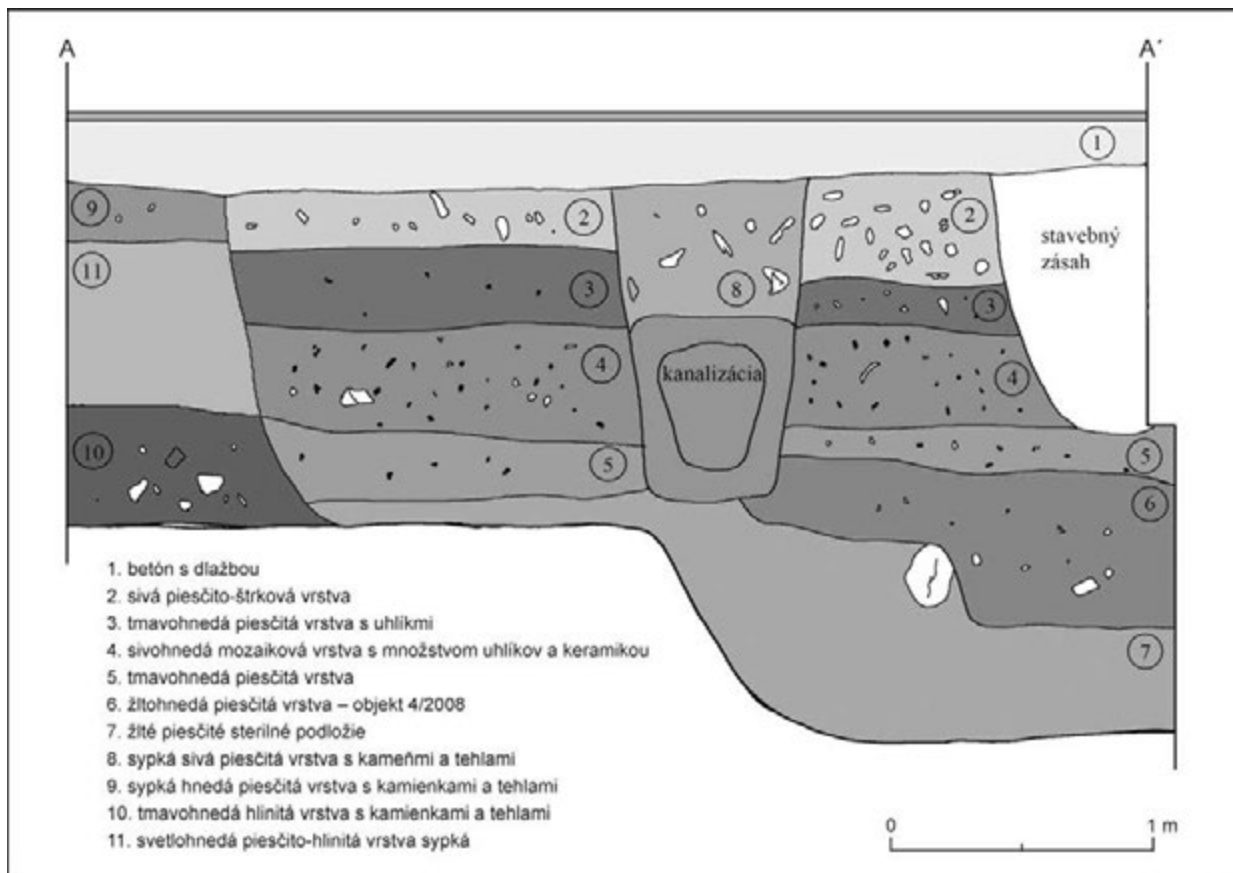
V jestvujúcom severnom stavebnom výkope, vymedzenom na troch stranách murovanými konštrukciami domu, staršie vrstvy sa nachádzali len v úzkom páse pozdĺž južného okraja stavebnej jamy, pričom boli exploatované osobitne. Následným začistením profilu bola zdokumentovaná stratigrafia terénu, kde okrem výkopov kanalizačných stok boli identifikované aj plochy so staršími stredovekými stratigrafickými jednotkami (obr. 4; 5).

Výskum pokračoval po prehĺbení jestvujúceho severného stavebného výkopu v úrovni podlažia a likvidácii suterénu v SV časti nádvorja formou plošného odkryvu v menej narušenej, južnej časti dvora. Po odstránení spevnených povrchov vrátane ich podkladov boli ponajprv osobitne znižované a likvidované plochy výkopov pre inžinierske siete (novodobá kanalizácia, historická betónová stoka, novodobý vodovod), pričom postupne sa začal pre-

hĺbovať aj zásyp odkrytého rozsiahleho zahĺbeného objektu 1/2008 z mladšieho novoveku. Až následne boli postupne znižované zbytkové plochy so stredovekými kultúrnymi vrstvami. Podlažie na

Obr. 4. Prešov – Svätoplukova 1. Juhozápadné nárožie dvora so situovaním jednotlivých objektov. Kresba P. Harčar.

Obr. 5. Prešov – Soätoplukova 1. Južný profil stavebnej jamy v severnej časti nádvorja (A–A'). Kresba P. Harčar.

neporušených plochách sa nachádzalo v hĺbke cca 140–150 cm od úrovne jestvujúcej dlažby nádvorja. Tvorila ho žltá sprasová vrstva, tvorená drobnými zrnčkami piesku avšak s pomerne kompaktnou štruktúrou. Do úrovne podložja bolo zahĺbených 5 stredovekých objektov (obr. 2–4).

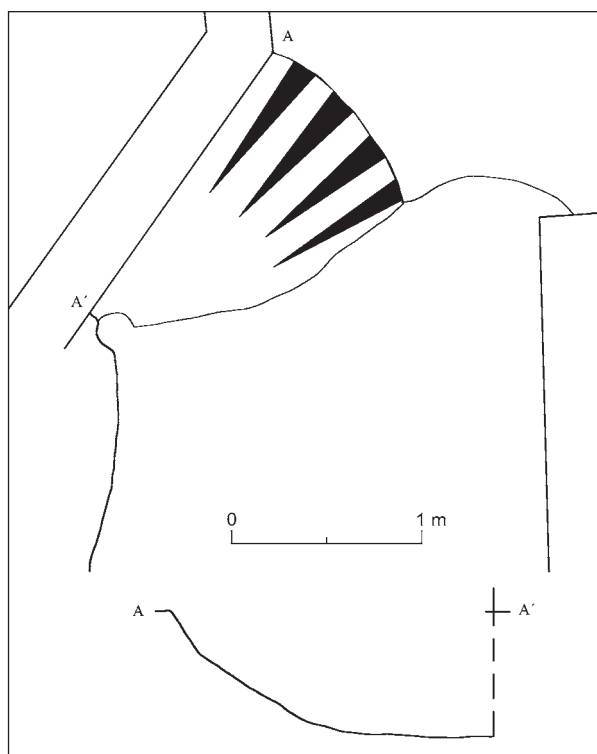
VRCHOLNOSTREDOVEKÁ FÁZA OSÍDLENIA

Opis nehnuteľných nálezov

Objekt 2/08 sa nachádzal v JV časti dvora. Po odstránení betónových povrchov, likvidácii výkopov pre inžinierske siete a zvyškov stredovekých vrstiev sa v úrovni rastlého terénu rysovala nielen novoveká jama 1/08, ale aj zvyšok staršieho objektu 2/08. Išlo pôvodne zaiste o kruhovú jamu, ktorá z veľkej časti bola na západnej strane zničená výkopom zahĺbeného objektu 1/08 (obr. 6). Na severovýchodnej až severnej strane bola odťažená zase výstavbou suterénov na prelome 19. a 20. storočia. Z objektu tak zostal len úzky segment, ktorý na začistenej ploche v úrovni podložja v hĺbke 140–150 cm sa líšil od susediacej

novovekej jamy tmavšou a kompaktnjšou výplňou. Pôvodný okraj jamy sa zachoval na juhovýchodnej strane v obvode cca 110 cm. Zachovaná dĺžka bola 170 cm. Steny jamy sa pomaly zvažovali ku zarovnanému dnu, nachádzajúcemu sa cca 65 cm pod úrovňou podložja. Nález bol exploatovaný až po čiastočnom znížení susediacej jamy z mladšieho novoveku. Zásyp tvorila hnedá piesčitá hlina. Vo výplni boli hojné zvieracie kosti vrátane kravských rohov, bohatý súbor vrcholnostredovekej keramiky (tab. I: 1–4, 6, 8, 10–14, 17–18, 20–22, 24, 26; II: 6, 9, 14; III: 2–3, 5–9), kusy železnej trosky a ojedinelé železné predmety.

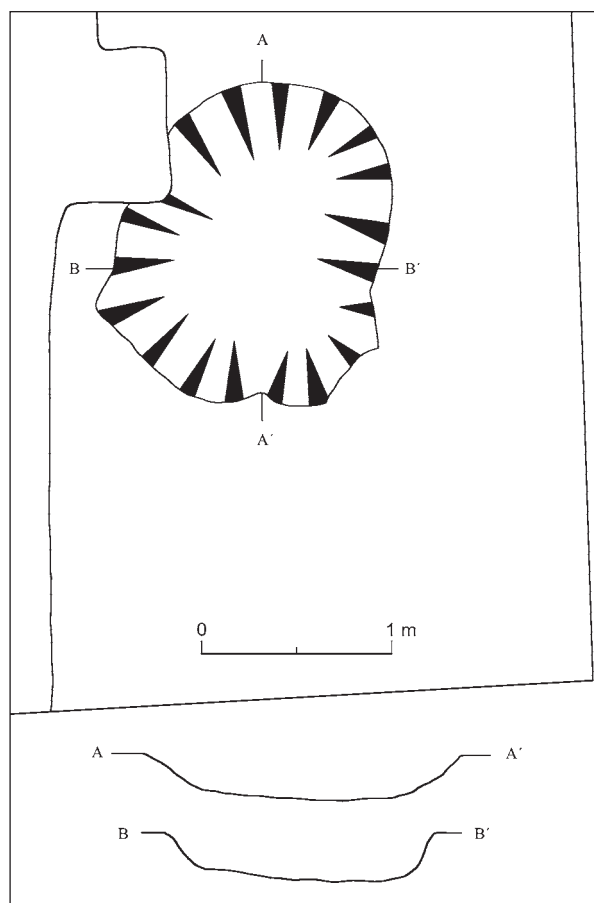
Objekt 3/08 sa nachádzal približne v centrálnej polohe južnej časti nádvorja pamiatky. Po odstránení spevnených povrchov a vrchnej novovekej vrstvy boli zachytené staršie neskorostredoveké vrstvy porušené výkopmi pre inžinierske siete. Ponajprv bol postupne rozoberaný blok stredovekej vrstvy v susedstve jestvujúcej južnej stavebnej jamy, vymedzený betónovými stokami staršej kanalizácie. Až po prehĺbení vrstvy v úrovni rastlého terénu sa vyrýsovala severovýchodná časť kruhového objektu 3/08. Následne došlo k likvidácii betónovej stoky, zásypu vodovodu a zvyšných plôch zachovaných stredovekých vrstiev. Po opätovnom začistení

Obr. 6. Prešov – Svätoplukova 1. Objekt 2/2008.

v úrovni rastlého terénu sa vrysovala pomerne pravidelná kruhová jama objektu (obr. 2; 7). Zásyp tvorila mozaiková hnedá až svetlohnedá piesčito-hlinitá vrstva. Pri počiatkovom začistení sa objavil plechový predmet z farebného kovu v tvare písmena T, ktorý však bol totálne skorodovaný a nebolo ho možné vcelku zachrániť, nakoľko bol rozpadnutý na prášok a malé kovové plátky. Objekt 3/08 tvorila pomerne plytká nepravidelná oválna jama so stenami s miernym prechodom v dno v hĺbke cca len 25–30 cm od úrovne rastlého terénu. Dĺžka objektu bola 170 cm v smere V-Z, šírka 140 cm v smere S-J. Z výplne sa vyzdvihol len sporadický keramický (tab. I: 23, 25, 27; III: 1) a kovový materiál z vrcholného stredoveku. Na juhozápadnej strane bola jama v dotyku s plochou tmavej vrstvy. Po ďalšom začistení sa ukázalo, že je nepatrne porušená mladším objektom 6/08.

Sústava troch zahĺbených objektov bola zdokumentovaná na západnom okraji južnej časti nádvorja. Bola rovnako prekrytá okrem novších zásahov mohutnými kultúrnymi vrstvami z neskorého stredoveku. Po začistení plochy v úrovni rastlého terénu sa ukázalo, že západne od objektu 3/08 sa nachádza nepravidelný pás hnedej hliny naznačujúci staršie zahĺbené vkopy. Miernym začistením a prehĺbením sa ukázalo, že tmavá plocha súvisí až s tromi zahĺbeniami, ktoré sme označili ako objekty 4–6/08. Z výplne vrstvy nad trojicou ob-

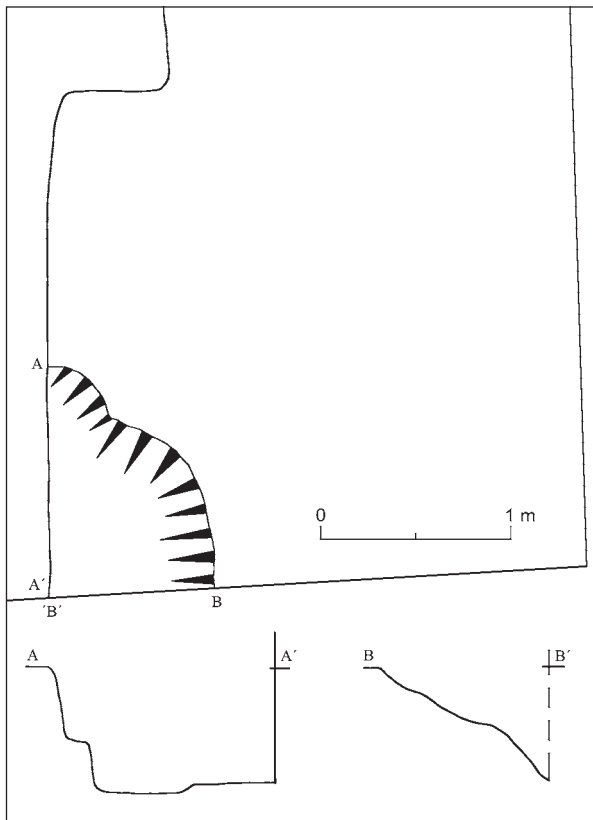

Obr. 7. Prešov – Svätoplukova 1. Objekt 3/2008.

jektov sa vyzdvihol nepočítaný keramický materiál z vrcholného stredoveku (tab. II: 10, 12).

Objekt 4/08 predstavoval zvyšok nepravidelnej jamy približne kruhového pôdorysu. Jeho zásyp bol čitateľný už skôr na južnom profile stavebnej jamy v severnej časti nádvorja. Z nehnuteľného nálezu sa zachovala len jeho JV štvrtina (obr. 8). SV časť bola porušená zemnými prácami pred príchodom archeológov na stavenisko, západná polovica výstavbou západného krídla domu. Zachovaný okraj na JV strane mal v obvode približne 150 cm, zachovaná šírka bola cca 110 cm. Steny nepravidelne, miestami stupňovito klesali ku dnu v hĺbke cca 65 cm od úrovne rastlého terénu. Z hnedo-žltej mozaikovitej piesčitej výplne pochádza početný hnuťelný keramický materiál z 13. – 14. storočia (tab. I: 5; II: 11, 13, 15; III: 4).

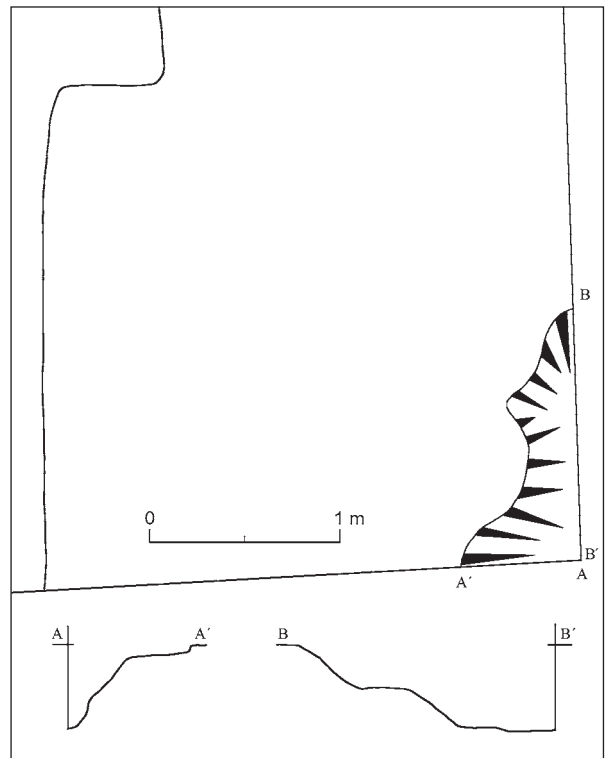
Objekt 5/08 bol zvyškom nepravidelného zahĺbeného vkopy s už nezistiteľným pôdorysom, z ktorého sa zachoval len malý fragment v J-Z nároží dvora (obr. 9). Podstatná časť zahĺbeného objektu bola porušená výstavbou západného a južného krídla domu. Zachovaný okraj sa zachoval v obvode cca 150 cm, zachovaná šírka bola nanajvyš 60 cm. Steny nepravidelne, miestami stupňovito klesali ku dnu. V najnižšej časti

Obr. 8. Prešov – Svätoplukova 1. Objekt 4/2008.

bola doložená hĺbka cca 45 cm od úrovne rastlého terénu. Výplň tvorila mozaikovitá hnedo-žltá piesčitá vrstva. Vyzdvihol sa odtiaľ len sporadický keramický a kovový materiál z 13.–14. storočia.

Objekt 6/08 predstavoval nepravidelnú kruhovú jamu na východnej strane s polkruhovým výbežkom (obr. 10). Výplň tvorila rovnako mozaikovitá hnedo-žltá piesčitá hlina. Vo väčšom množstve sa však vyskytovali aj uhlíky a bloky prepálenej mazanice. Vybratím výplne sa ukázala nepravidelná jama s mierne šikmými stenami s priemerom cca 130 cm a nepravidelným dnom so zahĺbením v najhlbšej časti až 70 cm od úrovne podlažia. Na južnej strane sa nachádzal polkruhový výbežok dĺžky 40 cm a šírky 50 cm, so zahĺbením len 20–30 cm. Na okrajoch objektu na východnej a severnej strane boli čitateľné malé jamky. Nemožno vylúčiť, že súvisia s nezachovanou drevenou konštrukciou. Z výplne jamy sa vyzdvihol keramický (tab. I: 7, 9, 15–16; II: 2, 4) a ojedinelý kovový materiál z vrcholného stredoveku. Objekt na západnej strane je v dotyku s murovanými konštrukciami domu. Založením základov však nedošlo k poškodeniu samotnej jamy. Na východnej strane však bola doložená superpozícia so susediacim objektom 3/08. Zo zachytenej situácie je zrejmé, že výbežok objektu 6/08 porušil okraj staršieho objektu 3/08.

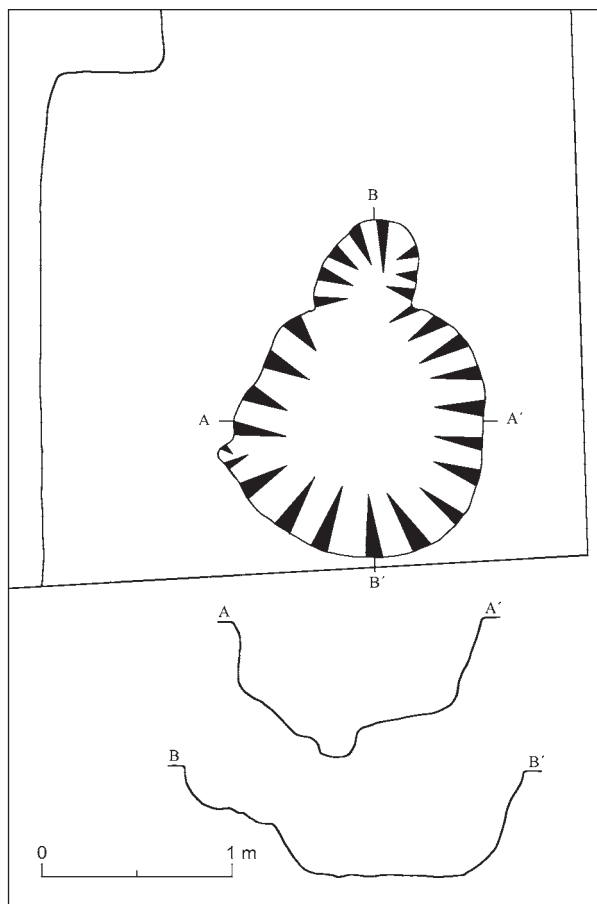
Obr. 9. Prešov – Svätoplukova 1. Objekt 5/2008.

Analýza hnutelných nálezov

Analýzou nálezového materiálu zo zahĺbených objektov sa zistilo, že predmety z objektu 2/08 majú typologicky starší charakter oproti zbierke zo sústavy objektov 4–6/08. Materiál z objektu 3/08 je síce málopočetný, ale na jeho staršie datovanie jasne poukazuje superpozícia s objektom 6/08.

Keramický súbor z najstarších objektov 2 a 3/08 predstavuje pomerne skromnú zbierku hnutelných nálezov. Všetky vyzdvihnuté úlomky pochádzajú z nádob, ktoré boli obtáčané na hrnčiarском kruhu. Fragmentsy z dnu majú drsný povrch po podsýpke. Na dvoch úlomkoch sa nachádzali aj značky. Na väčšom zlomku je čitateľný geometrický motív v kruhu, tvorený krížením dvojice priečok (tab. II: 9). Charakteristickým prvkom je snaha o redukčný výpal. Slabšie vypálená keramika je sfarbená najmä do sivohnedých až hnedosivých odtieňov. Len veľmi vzácne sa nachádzali črepy s červenohnedým nádychom na povrchu. Nedokonalne redukčne vypálená keramika tvorila až 2/3 nálezov. Zvyšnú časť predstavovala svetlá keramika sfarbená na povrchu do svetlookrova alebo až svetlosiva, pričom v jadre črepu prevládali skôr sivohnedé odtiene.

Drvivá časť predmetov pochádza z hrncovitých nádob, s ktorými súvisí aj všetkých 32 vyzdvihnutých okrajov. Zachované úlomky poukazujú na značnú

Obr. 10. Prešov – Svätoplukova 1. Objekt 6/2008.

variabilitu nádob. Zrekonštruovať sa podarilo jeden menší hrnček s priemerom ústia 14 cm, priemerom dna 9,5 cm a výškou 14,5 cm (tab. III: 9). Hrnec je značne baňatý, s najväčšou vydutinou položenou pomerne vysoko, v hornej tretine výšky nádoby. Ústie je ukončené esovite profilovaným okrajom na vnútornej strane so žliabkom. Redukčne vypálený hrnec je na pleciach zdobený šikmými nechťovitými vrypami aplikovanými nepravidelne v troch pásoch. Ďalšie dochované okraje pochádzajú z hrncov najčastejšie s ústím v rozmedzí 15–20 cm. Vyskytujú sa však aj drobné hrnčeky, najmenší s priemerom ústia len 11 cm. Ojedinele sú doložené aj fragmenty veľkých hrncov s priemerom ústia do 23 cm. Väčšie kusy okrajov poukazujú skôr na baňatejšie nádoby vajcovitého až súdkovitého tvaru s najväčšou vydutinou v hornej polovici výšky, avšak zväčša nie tak extrémne vysoko ako na zrekonštruovateľnej nádobe. Prechod v dno je na vnútornej strane zväčša plynulý (tab. I: 26), na vonkajšej strane sa miestami objavuje menšie odsadenie (tab. II: 6). Vyskytovali sa hrnce zdobené ako aj nezdobené. Pri zdobených exemplároch sa plocha výzdoby koncentruje na pleciah a najväčšiu vydutinu. Charakteristická je rytá výzdo-

ba – jednoduché ryhy (tab. I: 24), vlnovky (tab. I: 6) a vrypy (tab. III: 9). Zriedkavá nie je ani kombinácia týchto výzdobných prvkov (tab. I: 8; II: 14).

V profilácii ústí sme identifikovali až 9 základných typov. Najpočetnejšie – až 11 úlomkami je zastúpený zvonka esovite profilovaný oblo ukončený okraj, na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom. Dva okraje tvoria súčasť čiastočne zrekonštruovateľného ústia pomerne širokého svetlého hrnca zdobeného vrypami, vlnovkami aj ryhami (tab. II: 14). Ostatné okraje zastupujú každý jeden osobitnú nádobu. Medzi nimi nachádzame jednak typologicky staršie okraje s mierne dovnútra zatiahnutým koncom (tab. I: 1–2, 8). Iné reprezentujú varianty s vonku vyhrnutým koncom (tab. I: 4, 23; III: 2), medzi ktorými sú zriedkavo už aj typologicky mladšie, štíhlejšie prechodné tvary, ktoré majú hojné uplatnenie najmä v keramike 14. storočia (tab. I: 3, 10, 11).

Šiestimi úlomkami sú zastúpené hrnce zvonka s esovitou profiláciou nahor vyťahaného a vodorovne zarovnaného ústia. Na vnútornej strane sa nachádza žliabok. Každý okraj pochádza rovnako z osobitného hrnca. Jeden z nich je prechodným tvarom s predchádzajúcim typom s takmer vodorovne zarovnanou plochou členenou žliabkom (tab. I: 20). Ďalšie príbuzné typy majú už pravidelne rovno ukončenú plochu členenú žliabkom (tab. III: 1, 3). Iný variant má rovno zarovnanú plochu už bez žliabku (tab. I: 13; III: 5, 8). U oboch variantov nachádzame na vnútornej strane slabšie i výraznejšie členené žliabky.

Tretím v poradí je jednoducho profilovaný, oblo ukončený okraj na vnútornej strane s nevýrazným žliabkom, doložený 5 exemplármi. Tri úlomky tvoria súčasť zrekonštruovateľného hrnca (tab. III: 9). Ďalší okraj má profiláciu formou výrazne vystupujúcej lišty (tab. I: 12). Posledný črep má nevýraznú profiláciu so slabým žliabkom na vnútornej strane (tab. III: 7).

Štvrtý typ okrajov je zastúpený tromi črepmi. Mierne šikmo zarovnaný okraj s mierne nahor vyťahaným zaobleným koncom má slabý zreteľný žliabok na vnútornej strane (tab. I: 17). Ďalšie dva okraje pochádzajú z ústia jedného hrnca s mierne nahor vyťahaným, oblo ukončeným koncom (tab. I: 18). Zvonka je ústie mierne smerom dovnútra zarovnané, dnu je výrazný žliabok.

Dvoma osobitnými okrajmi sú doložené hrnce s esovitou profiláciou na vonkajšej strane a žliabkom na vnútornej strane. Ústie je však ukončené šikmým zarovnaním. Drobný úlomok pochádza z nádoby na vnútornej strane so žliabkom (tab. I: 14). Druhý okraj má slabú profiláciu, dnu s nevýrazným žliabkom (tab. III: 6).

Dvoma osobitnými okrajmi je zastúpený šiesty typ tvorený hrncami s nahor vyťahaným neprofilovaným okrajom s vodorovne zarovnanou plochou

na vnútornej strane so žliabkom. Drobný okraj má nevýrazný žliabok na vnútornej strane (tab. I: 21). Druhý okraj je z malého hrnčeka s mierne do šikma vyťahnutým ústím so zarovnanou plochou člene nou ešte malou ryhou (tab. I: 24).

Posledné tri typy okrajov sú prezentované po jednom črepe. Okraj hrnca s nevýraznou rímsovitou profiláciou má na vnútornej strane šikmé zarovnanie, pod ktorým je žliabok (tab. I: 6). Ďalší okraj tvoril súčasť hrnca s nahor vyťahnutým ústím. Z vonkajšej strany je mierne šikmo zarovnaná plocha, ústie je rovnako vodorovne zarovnané, na vnútornej strane so žliabkom (tab. I: 25). Jedným okrajom je zastúpená nádoba s jednoducho vyhrnutým oblo ukončeným ústím bez profilácie (tab. I: 22).

Stolová keramika je zastúpená ojedinele. Z výplne objektu 2/08 pochádza črep z tela svetlej farby s červeno maľovanou výzdobou, z objektu 3/08 drsné dno džbánu svetlej farby rovnako s červeno maľovanou geometrickou výzdobou (tab. I: 27).

Typologicky mladší sa javí skromný súbor z výplne objektov 4–6/08. Keramika pochádza rovnako z nádob obtáčaných na hrnčiarskom kruhu. Všetky dna svedčia o strhnutí z hrnčiarskeho kruhu. Na jednom z nich sa nachádza značka s bežným motívom kríža v kruhu (tab. II: 10). Mierne nadpolovičná časť predmetov je vypálená do hnedosivých až sivohnedých odtieňov, poukazujúca na pretrvávajúcu snahu o redukčný výpal. Približne tretinovým zastúpením je doložená svetlá keramika. Len ojedinele sú doložené črepy z nádob z tradičnej hrnčiarskej hliny vypálené za čiastočného prístupu vzduchu na povrchu s červenohnedými odtieňmi.

Väčšia časť nálezov súvisí s hrncovitými nádobami, s ktorými môžeme bezpečne spojiť 9 okrajov. Fragmentárny materiál poukazuje skôr na baňatejšie nádoby s najväčšou vydutinou v hornej polovici výšky. Kresebne rekonštruovateľný bol len jeden baňatejší hrnček s priemerom ústia 12 cm, výškou 12,5 cm a priemer dna 8 cm (tab. III: 4). K väčším nádobám patrí aj čiastočne rekonštruovateľné ústie s priemerom 17 cm (tab. II: 4). Pri zdobených exemplároch nachádzame tradičnú výzdobu prostredníctvom jednoduchých rýh, vlnoviek a šikmých vrypov, vrátane ich vzájomnej kombinácie (tab. I: 9; II: 2,4; III: 4). V ukončení von vyhrnutých ústí hrncov evidujeme 5 základných typov.

Tri okraje patria k zhrubnutým okrajom s vodorovne zarovnanou plochou. Z nich 2 úlomky tvoria súčasť rekonštruovateľného hrnčeka (tab. III: 4), tretí patrí ďalšej nádobe s výrazným žliabkom na vnútornej strane (tab. I: 9). Výraznejšie zhrubnuté okraje s pomerne veľkou zarovnanou plochou okraja svojou profiláciou sú priam identické s nálezmi, ktoré nachádzame v ďalšom vývoji keramiky až do záveru stredoveku.

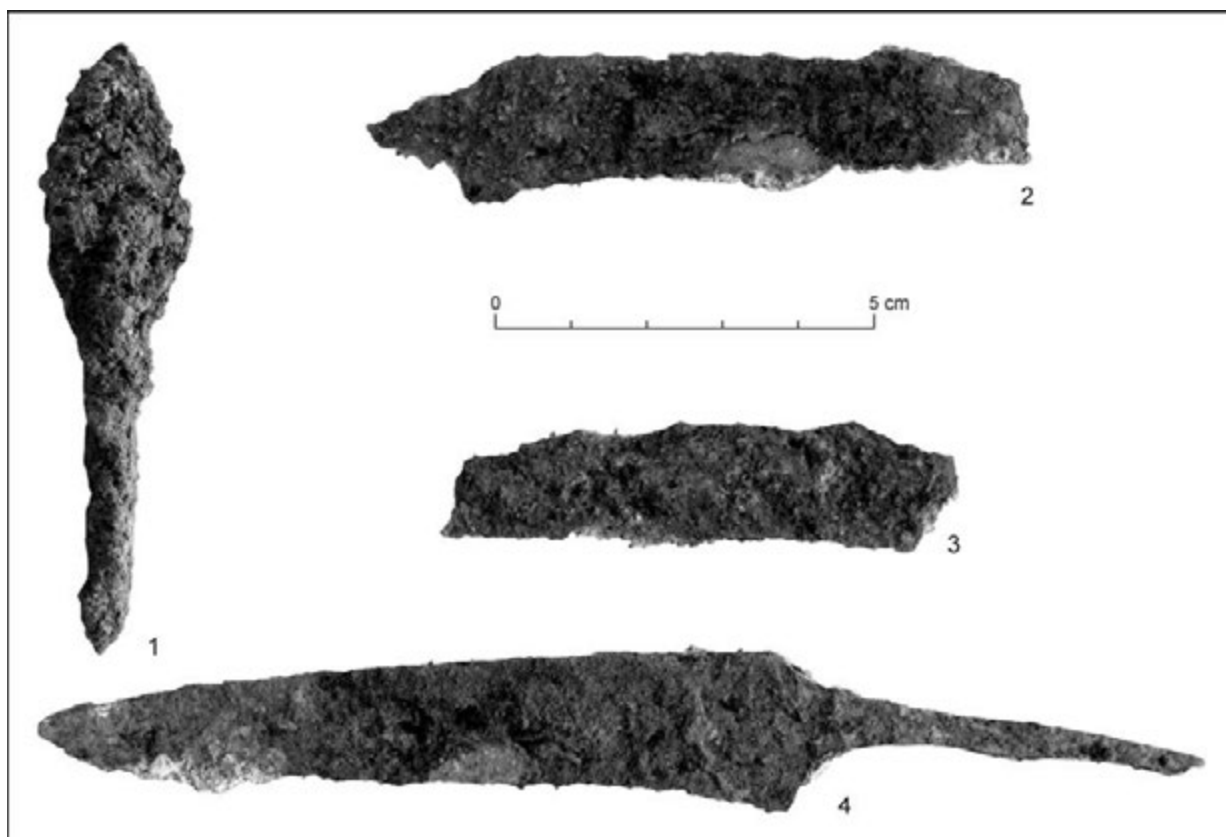
Dvoma okrajmi sú doložené hrnce s mierne nahor vyťahnutou časťou ústia so zarovnaním na vonkajšej a hornej vodorovnej ploche. Na vnútornej strane sa nachádza žliabok. Každý z črepov sa našiel v osobitnom objekte (tab. II: 2, 15).

Dvoma fragmentmi je zastúpené ústie hrnca s esovitou profiláciou, na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom. Vývojovo ide o prechodný pretiahly variant, typický najmä v keramike mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky (tab. II: 4).

Po jednom úlomku registrujeme profilovaný okraj na vnútornej strane so šikmým zarovnaním (tab. II: 13) a profilovaný okraj s vodorovne zarovnanou plochou na vnútornej strane so žliabkom (tab. I: 16).

Materiál z objektov 4–6/08 sa líši výraznejším zastúpením stolovej keramiky, s ktorou je možno spojiť približne tretinu úlomkov. Pokiaľ ešte drobný čriepok jednoducho vyhrnutého oblo ukončeného okraja nemožno pevne spojiť s týmto typom nádob, ďalšie okraje už pevne patria stolovej keramike. V stolovom riade zdá sa dominujú džbány a krčahy. K džbánom z okruhu svetlej, červeno maľovanej keramiky patrí esovite profilovaný okraj na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom (tab. I: 5) a ďalší oblo ukončený okraj na vonkajšej strane zdrsnený rebrovaním (tab. I: 7). Ďalšie dva okraje patria krčahu s takmer valcovitým ústím s oblo ukončeným koncom (tab. I: 15). Na vonkajšej strane je zdrsnený rebrovaním. Na tenkostenné stolové nádoby upozorňuje ústie s pomerne dlhou profilovanou časťou z okruhu svetlej keramiky (tab. II: 12). K štíhlym stolovým nádobám patrí aj svetlé dno s priemerom len 5 cm (tab. II: 11).

Keramika zo zahĺbených objektov 2–6/08 predstavuje nový pramenný materiál vrcholnostredovekej keramiky z historického jadra Prešova. Typologicky starší početnejší súbor z objektu 2/08 má analógie zo zahĺbených objektov na Slovenskej ul. 6 (*Uličný/Harčar 2006*; obr. 4: 2, 4–10; tab. V) a Hlavnej ul. 121 (*Uličný/Harčar 2009*; tab. I). Z najbližšieho okolia sú blízke poddatované nálezy z intravilánu Ostrovian (*Lamiová-Schmiedlová 1964*, 233–264). Obdobné nálezy tvoria súčasť typologicky najstaršej skupiny predmetov z obdobia výstavby hradu Šariš (*Uličný 2003a*, 612–616), ako aj počiatkov hrádok v Medziankach (*Slivka/Vallašek 1986*, 137–162), Ruskej Novej Vsi (*Uličný 2003b*, 213) a Hanigovciach (*Uličný 2000b*, 142). Aj keď skromná zbierka nemôže plne prezentovať celú škálu hrnčiarskej produkcie, predsa však môžeme konštatovať, že materiál z objektu 2/08 má typické znaky stredného horizontu vrcholnostredovekej keramiky. K typologicky starším prvkom prežívajúcim zo staršieho horizontu môžeme zaradiť profilované oblo ukončené okraje na vnútornej strane so žliabkom, jednoducho vyhrnutý neprofilovaný

Obr. 11. Prešov – Svätoplukova 1. 1 – železná strelka z objektu 2/2008; 2–4 – fragmenty železných nožíkov z neskorostredovekej vrstvy.

okraj, či vyhrnuté ústie ukončené bez zhrubnutia vodorovnou plochou. Tieto znaky nájdeme napr. v starších materiáloch z Kráľovej hory (Tomášová/Uličný 1998, tab. IV: 1, 4), Prešova – Nižnej Šebastovej (Budinský-Krička 1970, obr. 3: 1–4, 6–7), či z Moravian (Vizdal/Uličný, v tomto zborníku, tab I: 5, 8, 12; II: 1).

Najtypickejším znakom spájajúcim objekt 2/08 so stredným horizontom je však predovšetkým bežný výskyt okrajov s profiláciou na vnútornej strane. Najpočetnejšie z nich sú esovite oblo ukončené okraje na vnútornej strane členené žliabkom a rebierkom v profile sa približujúce trojlístku. V objekte 2/08 sa stretávame jednak s najstarším variantom týchto okrajov s dovnútra zatiahnutým koncom, vedľa ktorého sa vyskytujú aj okraje s mäkkou profiláciou s von vyhrnutým koncom. Nechýbajú však už aj prechodné štíhlejšie varianty, ktoré sa hojne uplatňujú v keramike 14. storočia. V súbore sú časté aj nahor vytiahnuté okraje s vodorovne zarovnaným koncom, na vonkajšej strane profilované, resp. zarovnané. Tieto ústia sú však obľúbené počas celého trvania vrcholnostredovekej keramiky. S vrcholnostredovekou zbierkou z hradu Šariš spája výplň objektu 2/08 aj nízky zastúpením stolovej keramiky. Na základe charakteru materiálu a vyššie uvedených analógií môžeme keramické súbory

z objektu 2–3/08 zaradiť do strednej fázy východoslovenskej vrcholnostredovekej keramiky, teda rámcovo do 2. tretiny 13. – prvej tretiny 14. storočia.

O niečo ťažšie je vyjadriť sa k ešte menšiemu súboru nálezov z objektu 4–6/08. K typologicky mladším prvkom môžeme zaradiť najmä vyšší podiel stolovej keramiky. Stolovú keramiku nájdeme v každom väčšom súbore zo strednej fázy vrcholného stredoveku. Avšak tak značnou variabilitou foriem a veľkým zastúpením sa zbierka približuje materiálu z jamy 1/07 z Hrnčiarskej ulice z Košíc (Rusnák 2011; tab. I–II).

Z výplne objektu 4–6/08 je mimoriadne nízke zastúpenie hrncovitých okrajov. Konzervatívny charakter má profilovaný okraj na vnútornej strane so šikmým zarovnaním. V rámci vývoja vrcholnostredovekej keramiky, zdá sa, nie je citlivý výskyt nahor vytiahnutých vodorovne zarovnaných okrajov na vonkajšej strane s bočným zarovnaním. V súbore však nachádzame aj typologicky mladšie prvky. Charakteristickým je predovšetkým esovite profilované oblo ukončené ústie na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom, s plynulejšou profiláciou charakteristickou skôr pre mladší horizont (Uličný 2003, obr. 3: 1–2, 4). Nie bez zaujímavosti je výskyt ústí so širšou vodorovne zarovnanou plochou. V dvoch prípadoch

sa vyskytujú okraje s rozšírením na konci, na vonkajšej strane s plynulejším zaobleným priebehom bez výraznejšej profilácie. Sú to jedince, ktoré majú hojné uplatnenie v nasledujúcej neskorostredovekej fáze hrnčiarstva. Na základe rozboru materiálu a analógií môžeme keramiky z objektu 4–6/08 zaradiť len do širšieho rámca od záveru stredného horizontu až po celé trvanie mladšieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky, teda v rozmedzí od prelomu 13.–14. storočia po prelom 14.–15. storočia. Toto datovanie podporuje aj vysoko zastúpený stolový riad s pomerne širokou typovou škálou.

Okrem keramiky a zvieracích kostí bolo z vrcholnostredovekých objektov vyzdvihnutých len niekoľko kovových predmetov. Z objektu 2/08 pochádzajú početné zhluky železnej trosky. Medzi železnými predmetmi okrem neidentifikovateľných úlomkov a drobných plieškov (najmä zo stavebných kovaní) vyniká predovšetkým listovitá strelka s trňom dĺžky 8 cm (obr. 11: 1). Z objektu 3/08 sa vyzdvihli zvyšky rozpadnutého bronzového plechového predmetu (kotlík?). Z objektu 4/08 je drobný železný neidentifikovateľný fragment, z objektu 6/08 menší klinec a železná troska.

Kovové predmety dávajú (aj keď len skromne) nahliadnuť do hospodárskych aktivít prešovských mešťanov. Väčšie množstvo trosky poukazuje na odpad prostredníctvom remeselných odvetví spracúvajúcich železo. Drobné železné pliešky môžu pochádzať z nožov, či stavebných kovaní. Bronzové pliešky potvrdzujú používanie farebných kovov. Najcennejším kovovým artefaktom je nepochybne listovitý hrot šípu. Aj keď takéto nálezy sú hojné predovšetkým pred 13. storočím, používanie takýchto hrotov aj v 13.–14. storočí dokladajú nálezy z areálov panských sídiel – z hradu Šariš (*Slička 1980, 235*), z hrádok v Obišovciach (*Polla 1964, 483*), Ruskej Novej Vsi (*Tomášová 1999, tab. I: 4*) a Kysaku (*Uličný 2001, tab. I: 13–15*).

Pokus o interpretáciu vrcholnostredovekej fázy osídlenia

Vrcholnostredoveké objekty zo Svätoplukovej ulice patria medzi najstaršie nehnuteľné nálezy z historického jadra mesta z obdobia jeho založenia (*Uličný/Harčar 2010, 395*). Dokumentujú južný okraj osídlenia šošovkovitého námestia, pričom skúmané kontexty súvisia s koncovými parcelami na východnej strane domoradia. Zdá sa, že súčasťou prvotnej lokačnej urbanistickej štruktúry nebola komunikácia Svätoplukovej ulice. To, že v polohe ulice sa mohla nachádzať stavebná parcela, naznačuje fragment predpokladaného objektu, ktorý v susedstve nami skúmaného meštianskeho domu

zachytila sondáž Krajského múzea v Prešove počas rekonštrukcie Svätoplukovej ulice (*Comisso 2008*).

Južnejším smerom v polohe jestvujúcej nami skúmanej pamiatky sa mohli nachádzať ešte minimálne dve alebo tri stavebné parcely, zrejme porovnateľné svojou šírkou a dĺžkou s parcelami severne od ulice. Zahĺbené objekty z nádvoria súvisia s prostrednou parcelou s predpokladaným dreveným domom, ktorý sa mohol nachádzať v polohe západného krídla pamiatky. Objekty 2–3/08 predstavovali tak súčasť bezprostredného hospodárskeho zázemia predpokladaného dreveného domu z čias založenia mesta, alebo obdobia tesne po jeho založení.

Objekty 4–6/08 poukazujú na ďalšie aktivity, ktoré možno interpretovať dvoma alternatívnymi spôsobmi. Podľa prvej mohlo dôjsť len k úpravám na nezmenenej parcele, ktorá sa odrazila v jeho hospodárskom zázemí. Nemožno však vylúčiť druhú možnosť, že tieto objekty poukazujú na zmeny v urbanistickej štruktúre v 14. storočí v súvislosti so vznikom Ružovej ulice (Svätoplukova ulica) a južným predĺžením Hlavnej ulice (Platea Hungarorum). Po založení karmelitského kláštora zrejme v druhej polovici 14. storočia dochádza k vytýčeniu novej komunikácie Ružovej ulice, ktorá tak prepojila novo budovaný areál kláštora s námestím. Ulica smerovala S-V smerom, pričom jej vymeraním došlo k porušeniu pôvodného priebehu parcel susediacich domov severne od ulice (Hlavná ul. 28–32). Zároveň došlo zrejme k rozsiahlym zmenám v urbanistickej štruktúre južne od novo vymedzenej ulice. Okrem parcely v polohe novej komunikácie boli zlikvidované aj ďalšie dve južnejšie pozdĺžne parcely, pričom boli tu vymerané nové úzke parcely s opačnou orientáciou v smere S-J obrátené do Svätoplukovej ulice, ktoré vo východnej časti ulice ešte skrátili ďalšie 2 zachované pozdĺžne parcely s domami obrátenými do Hlavnej ulice (obr. 1).

Pokiaľ obytný dom na parcele v polohe južného krídla domu Svätoplukova ul. 1 a severnej časti susediaceho objektu Hlavná č. 26 zostal zachovaný (vzadu so skrátanou parcelou), severne od neho boli vymerané v rozsahu súčasného meštianskeho domu zrejme až tri malé parcely obrátené do Svätoplukovej ulice. Prvá parcela sa nachádza v polohe severnej časti západného krídla domu. Druhá parcela domu sa mohla nachádzať v prostrednej časti severného krídla až po plochu dnešného nádvoria. Tretia parcela sa zachovala (v novej renesančnej podobe) v hmotnej štruktúre východného krídla pamiatky. Objekty 4–6/08 by tak mohli súvisieť s hospodárskym zázemím domu na novej prostrednej parcele od Svätoplukovej ulice. Na mladší charakter objektov poukazuje fakt, že do zásypu sa ako odpad dostali aj bloky prepálenej mazanice zo starších zrušených zbúraných stavieb.

NEKOROSTREDOVEKÁ FÁZA OSÍDLENIA

Kultúrne vrstvy

Obdobie neskorého stredoveku na nádvorí reprezentujú mohutné kultúrne vrstvy, ktoré prekrývajú vrcholnostredoveké objekty. Charakter týchto vrstiev bol ponajprv dokumentovaný pri začistení stavebnej jamy v južnej časti nádvorja, kde na južnom profile boli identifikované staršie kontexty, porušené výkopom betónovej stoky a novodobej kanalizačnej prípojky (obr. 5). Pod jestvujúcou dlažbou s betónovým podkladom a vrchnou novovekou vrstvou sa na neporušených plochách nachádzala staršia stredoveká vrstva, vydelujúca sa tmavším sfarbením a väčšou kompaktnosťou. V úrovni 50–60 až 80 cm sa nachádzala tmavohnedá piesčitá vrstva s uhlíkm, vystriedaná v úrovni 80 až 120–130 cm hrubším pásom sivo-hnedej mozaikovitej piesčitej vrstvy s väčšou koncentráciou uhlíkov ako aj hnutelného materiálu. Nad podložíom v úrovni 120–150 cm bola opätovne tmavohnedá piesčitá vrstva prekrývajúca na západnej strane aj zásyp objektu 4/08. Zo všetkých troch vrstiev pochádza typický neskorostredoveký materiál (tab. V: 1, 11, 13, 15, 17), avšak znečistený aj staršou zložkou vrcholnostredovekej prímеси.

Neskorostredoveké vrstvy boli postupne rozoberané na jednotlivých neporušených úsekoch južnej časti nádvorja, najprv západne od novovekého objektu 1/08 po betónové stoky kanalizácie (tab. IV: 4, 7, 9, 11–17, 20; V: 2–3, 5–7, 10) po odstránení betónových stok a zásypu vodovodu aj na západnom okraji nádvorja (tab. IV: 1–3, 5–6, 8, 10). Zvyšky neskorostredovekých vrstiev boli exploatované aj východne od objektu 1/08 po likvidácii kanalizačných a vodovodných výkopov (tab. V: 4, 8–9, 12, 14, 16). Vrcholnostredoveká prímесь bola citeľná najmä pri hrncovitých nádobách (tab. IV: 3, 5, 11, 16; V: 5–6).

Analýza hnutelných nálezov z vrstiev

Najpočetnejšou zložkou nálezov z neskorostredovekých vrstiev boli úlomky z hlineného riadu. Pochádzali z nádob obtáčaných na hrnciarskom kruhu, ktoré zastupujú vrcholnostredovekú tradíciu a výrobu. Vedľa nich sa vyskytovali aj nádoby už vytáčané na hrnciarskom kruhu. Podiel jednotlivých zložiek nebolo možné stanoviť, nakoľko drsné dna nemusia byť reprezentantom len vrcholnostredovekej výroby. Celkový podiel zrezávaných nádob aj napriek staršiemu znečisteniu je však značne nízky – približne tretinový. Ostatné dna majú drsný povrch po podsýpke, na jednom oxidačne vypáľovanom zlomku sa vyskytovala značka.

Najpočetnejšie zastúpená bola svetlá keramika, ktorá zahŕňala polovicu predmetov z vrstiev. Tento vysoký podiel však bol daný najmä hojne sa vyskytujúcou stolovou keramikou. Staršia vrcholnostredoveká časť bola vypaľovaná mäkkšie so svetlookrovým až svetlosivým povrchom a často tmavším jadrom. Neskorostredoveká zložka bola tvrdšie vypáľená, pričom svetlý odtieň sa nachádzal často už aj v samotnom jadre črepu. V neskorostredovekej zložke niektoré svetlé nádoby mali na vonkajšom povrchu svetločervenkastý nádych. Približne tretinové zastúpenie mala keramika z tradičnej hliny vypaľovaná v oxidačnej atmosfére do červených až červenohnedých odtieňov. Zvyšnú časť tvoril mäkkšie vypáľený riad hnedosivej farby s dominantnou staršou prímесou. Len veľmi ojedinele sa vyskytovali črepy sivej farby, tvrdo vypáľené v redukčnej atmosfére.

Len necelá polovica úlomkov súboru súvisela s hrncovitými nádobami. Vo farebnej škále hrncov nachádzame zastúpenie, ktoré sa približuje iným súborom zo záveru stredoveku. Polovica hrncov bola z tradičnej hliny vypáľená v oxidačnej atmosfére. Necelú tretinu tvorili mäkkšie vypáľené hrnce hnedosivej farby, zvyšnú časť tvorila svetlá keramika. Zlomkový charakter predmetov neumožňuje plnú charakteristiku nádob. Zdá sa však, že hrnce predstavovali tradičné nádoby súdkovitých a najmä vajcovitých foriem s najväčšou výduťou v hornej časti. Prechod v dno je na vonkajšej strane plynulý (tab. IV: 8), resp. s miernym odsadením (tab. V: 10). Na vnútornej strane sú miestami čitateľné stopy po vytáčaní, pričom prechod v spodnú časť dna je formou výraznejšieho lomu. Na pleciach sa presadzuje uniformná výzdoba formou rebrovania (tab. V: 3, 14). V súbore sa nachádzali menšie hrnceky s priemerom ústia od 12 cm až po väčšie hrnce s priemerom ústia do 22 cm.

Ústia hrncov sú vonku vyhrnuté, pričom evidujeme 7 rôznych typov ich ukončenia. Takmer polovica súvisí s esovite profilovanými, oblo ukončenými okrajmi na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom. So staršou zložkou sú späté prechodné varianty s ešte pomerne hrubšou profilovanou časťou ústia, ktoré sa hlásia ku keramike 14. storočia (tab. IV: 5, 16; V: 5). Rámčovo do 14.–15. storočia je možné zaradiť príbuzný profilovaný okraj na vonkajšej strane so šikmo zarovnaným koncom (tab. V: 11). Väčšiu časť však zastupujú mladé štíhle pretiahnuté varianty s plynulejšou profiláciou (tab. IV: 13, 15; V: 16).

Zhodné prvky môžeme vidieť aj v druhej skupine okrajov približne so štvrtinovým zastúpením, reprezentovanej profilovanými okrajmi, na vnútornej strane so šikmým zarovnaním a žliabkom. Pre vrcholnostredovekú zložku sú charakteristické predovšetkým staršie až prechodné varianty s rozšírenou časťou (tab. IV: 3, 11; V: 6), mladší neskorostredoveký vývoj pre-

zentujú štíhlejšie exempláre s plynulejším priebehom (tab. IV: 6). Ostatné typy okrajov sú zastúpené len okrajovo. Dvoma úločkami sú doložené hrnce s mierne rozšíreným zaobleným koncom, na vnútornej strane so žliabkom (tab. IV: 2; V: 3). Po jednom exemplári evidujeme profilovaný, vodorovne zarovnaný okraj na vnútornej strane so žliabkom (tab. V: 13), zhrubnutý okraj, vonku so šikmým zarovnaním a dnu so žliabkom (tab. V: 14), zhrubnutý oblo ukončený okraj na vonkajšej strane so zvislým zarovnaním a žliabkom na vnútornej strane (tab. V: 7).

Druhú početnú skupinu predmetov s rovnakým zastúpením ako hrnce tvorila stolová keramika. V drvinej prevahe ide o svetlý riad, medzi okrajmi je len jeden fragment z tradičnej hliny vypálený v oxidačnej atmosfére. V skupine krčahov a džbánov sú dominantné predovšetkým väčšie nádoby vajcovitého tvaru s pomerne dlhým von vyhrnutým ústím s esovite profilovaným koncom, na vnútornej strane so šikmým zarovnaním a žliabkom, ktoré zastupuje polovica okrajov stolovej keramiky (tab. IV: 4, 7, 9; V: 15). Priemer ústia sa pohybuje v rozmedzí 13–15 cm. V spodnej časti nádoba prechádza priamo v dno bez výrazného členenia (tab. IV: 17; V: 17), resp. s výraznejším odsadením dna (tab. IV: 14, 20) s priemerom 7,5 až 10 cm. S ohľadom na materiál a stav bádania sme nedokázali v materiáli oddeliť stolovú keramiku 14. a 15. storočia. Vo výzdobe sa uplatňuje červeno maľovaná výzdoba zväčša v chaotickej forme jednotlivito sa križujúcich línií rôznych smerov. Maľovaná výzdoba je doplnená kolkovaním, či už na vystupujúcich rímach okrajov, resp. pleciach nádob (tab. IV: 7, 9). Okrem jednoduchej formy vtlačených pozdĺžnych obdĺžnikov sa objavujú aj zložitejšie geometrické vzory (tab. IV: 10; V: 2). Menšia časť džbánov bola ukončená alternatívnym profilovaným okrajom na vnútornej strane s rebierkom a žliabkom. V súbore však bol vzácne doložený aj okraj najskôr z krčahu s rebrovaním na vonkajšej strane.

V skupine pohárov sú prítomné štíhle poháre s vajcovitým telom a úzkou nôžkou s priemerom cca 4,5 až 6 cm (tab. V: 4, 8–9). Tenké ústie s priemerom 8–10 cm je jednoducho vyhrnuté so zaobleným koncom. Na rozhraní tela a pliec sa nachádza niekedy malé rebierko (tab. IV: 1). Výzdoba pozostáva len z rebrovania na pleciach nádoby (tab. V: 4). Poháre neboli zdobené červeným maľovaním.

Poslednú skupinu nádob tvorili pokrievky. Zastupujú tradičný typ pokrievok kužeľovitého, resp. zvonovitého tvaru s odsadeným širším gombíkom s mierne šikmo zarovnaným koncom (tab. IV: 12). V súbore sa nachádza aj rekonštruovateľný exemplár s mierne zhrubnutým okrajom, dnu s miernym žliabkom a ústím s priemerom cca 11 cm (tab. V: 12). Telo má mierny dvojkónický tvar s typickým lomom na vnútornej strane okraja. Výška nádoby

predstavuje 6,5 cm. Na rozdiel od stolovej keramiky sú pokrievky doložené z tradičnej hliny s výpalom do červených alebo hnedosivých odtieňov. Niekoľko keramických úločkov z vrstvy prevažne z okruhu svetlej keramiky patrilo kachliciam. Zlomky dovoľujú predpokladať výskyt tradičných nádobkových kachlíc miskovitého tvaru s oválnym dnom a štvoruholne formovaným ústím.

Keramika z neskorostredovekých vrstiev má početné analógie v regióne Šariša. Viaceré súbory pochádzajú z tunajších miest Prešov, Bardejov a Sabinov. Dosiaľ publikované sú však len ojedinele malé súbory (*Čaplovič/Slička 1980*, 96–98; *Uličný 2002*, 211; *Uličný/Harčar 2009*, 50–51). Početnejší porovnávací materiál bol získaný z panských sídiel. Veľká zbierka pochádza z výskumu hradu Šariš (*Uličný 2004*, 51–61), ďalšie z hrádkov v Ruskej Novej Vsi (*Uličný 2003b*, 215–217), Hanigoviec (*Uličný 2000*, 141–142) a Kamenice (*Uličný 2005*, 125–128). Nájdeme tam analogické tvary najmä pre skupinu hrncov a pokrievok. Poháre patria rovnako medzi bežný inventár neskorostredovekej keramiky, pričom doložený typ štíhlych pohárov priamo kontinuuje z vrcholného stredoveku. V dosiaľ publikovaných súborech však nezaznamenávame tak výrazne zastúpenú maľovanú keramiku. Analýza neskorostredovekých celkov z hradu Šariš však dosvedčuje, že táto svetlá keramika tvorí ešte necelú polovicu predmetov stolovej keramiky, pričom aj na nej je doložený ústup výzdoby formou červeno maľovanej geometrickej výzdoby (*Uličný 2004*, 30–32, 55–56). Vysoký podiel stolovej keramiky zo Svätoplukovej ul. 1 oproti nálezom z hradov je odrazom výčapného práva v mestskom prostredí.

Stanovenie časového zaradenia neskorostredovekej keramiky zo Svätoplukovej ul. č. 1 komplikuje nielen malá početnosť súboru (len 45 okrajov nádob), ale hlavne jej vrcholnostredoveké znečistenie zo stredného, no predovšetkým mladého stupňa. Avšak aj napriek tomu môžeme konštatovať, že prevažujúca neskorostredoveká zložka má skôr archaickejšie znaky. Berúc do úvahy menej početnú staršiu prímes, napriek tomu v súbore zaznamenávame len veľmi nízke zastúpenie zrezávaných nádob, či tvrdo vypálenej sivej keramiky. Medzi hrncovitými tvarmi výrazne dominujú profilované okraje dnu s rebierkom, či šikmým zarovnaním. K starobylým prvkom patrí aj dominantné zastúpenie svetlého riadu medzi stolovou keramikou. Na základe uvedených znakov datujeme súbor do staršieho úseku neskorostredovekej keramiky, v rozmedzí od prelomu 14. a 15. storočia po polovicu 15. storočia.

Neskorostredoveké vrstvy okrem uhlíkov a zvieracích kostí obsahovali aj nepočtené kovové nálezy. Okrem drobného bronzového plechu ich tvorili prevažne železné predmety. Vo väčšine prípadov

išlo o drobné bližšie neidentifikované tyčinkovité, resp. plechové úlomky. Čitateľné boli klince s T hlavíčkou. K bežnej výbave domácnosti patrili aj nože, z ktorých okrem úlomkov sa zachoval aj jeden celý exemplár dĺžky 15,5 cm a dĺžkou čepele 10 cm. Patrí k najjednoduchším tvarom nožov (obr. 11: 4).

Analýza materiálu zo zničeného objektu 7/2008

Po ukončení výskumu bola Krajskému pamiatkovému úradu Prešov odovzdaná ešte jedna kolekcia neskorostredovekých predmetov. Pochádzala zo statického zabezpečenia dvorovej steny južného krídla. V kontakte s touto stenou sa nachádzal okraj novovekého objektu 1/08. Výskum plne neexploatoval okraj tejto jamy zo statických dôvodov, nakoľko sa nachádzal pod základovou škárou dvojpodlažnej stavby. Pri následných stavebných prácach došlo k podchyteniu stien, pričom podľa vyjadrenia stavebníka súbor predmetov bol získaný v kontakte s okrajom zahĺbeného objektu 1/08. Vzhľadom k tomu, že základová škára domu sa nachádza už v úrovni rastlého terénu je zrejmé, že pri stavebných prácach bol porušený ďalší zahĺbený objekt 7/08 nachádzajúci sa pod nepodpivničenou časťou južného krídla domu (tab. II: 1, 3, 5, 7–8, 16–17; III: 10–12; IV: 18–19).

Vyzdvihnutá zbierka predmetov má výhradne neskorostredoveký charakter. Úlomky pochádzajú z nádob vyrábaných prevažne z tradičnej hrnčiarskej hliny, pričom sú vypálené najmä v oxidačnej atmosfére. Až tri štvrtiny z nich malo červené až červenohnedé sfarbenie. Zostávajúcu časť tvorili fragmenty nádob vypálených do hnedo-sivých odtieňov. V zbierke chýbala tvrdo redukčne vypálená sivá keramika a svetlá keramika bola zastúpená len ojedinele jedným črepom z tela a uchom z červeno maľovaného džbánu. Nádoby boli vytáčané na hrnčiarskom kruhu, z ktorého boli zrezané strunou zanechávajúcou na dne stopy lastúrovitej podoby.

Štyri pätiny predmetov patrilo k hrncovitým nádobám. Išlo prevažne o tradičné baňaté nádoby vajcovitých až súdkovitých foriem s najväčším vydutím v hornej polovici výšky. Ústie je von vyhrnuté, pričom priemer ústia je menší ako najväčší priemer tela nádoby. Z ústia hrncov už často vyrastá aj pásikové mierne prežliabnuté ucho. Telo sa smerom nadol postupne zužuje a prechádza v dno, zväčša s miernym odsadením (tab. II: 16–17; III: 11; IV: 18–19). Na vnútornej strane v spodných partiách sú dobre čitateľné stopy po vytáčaní. Z úlomkov sa podarilo kresbne rekonštruovať jeden menší širší hrniec s priemerom ústia len 11 cm, výškou 15 cm a priemerom dna 9 cm (tab. II: 17). Ďalšie nálezy poukazujú na širšiu variabilitu vo veľkosti hrncov s priemerom ústí do

18 cm a priemerom dien do 14,5 cm. Výzdoba hrncov je výrazne uniformná, pozostávajúca z rebrovania na pleciach nádob (tab. II: 17), výnimočne je zastúpená ryha (tab. III: 10). V ukončení ústí hrncov sme identifikovali 4 základné typy. Nadpolovičná väčšina bola ukončená zhrubnutým, oblo ukončeným okrajom na vnútornej strane so žliabkom (tab. II: 1, 3, 17). V menšej miere sú doložené esovite profilované ústia s vodorovne zrezanou plochou, na vnútornej strane so žliabkom (tab. III: 10). Po jednom exemplári sa nachádzal profilovaný okraj na vnútornej strane so žliabkom (tab. III: 12) a profilovaný okraj na vnútornej strane so šikmým zarovnaním (tab. II: 7).

Len vzácné boli doložené úlomky z ďalších foriem nádob. Z širokej misy pochádza typický hrubý okraj so širokou vodorovne zarovnanou plochou (tab. II: 8). K stolovej keramike patrí rebrovany okraj ústia s priemerom 9 cm. Pochádza buď z krčahu, alebo pohára (tab. II: 5). Okrem bežného hrnčiarskeho riadu v súbore sa ojedinele vyskytli aj úlomky z misovitých štvoruholne ukončených kachlíc.

Porovnávacím materiálom k predmetom z objektu 7/2008 sú rovnako súbory, ktoré sme uviedli už pri analýze keramiky z vrstiev. Bližšie chronologické určenie vzhľadom na malý počet predmetov (len 19 okrajov nádob) je veľmi obtiažne. Výplň objektu sa od súboru z vrstiev líši predovšetkým svojim čistým neskorostredovekým charakterom bez vrcholnostredovekej prímеси. K typologicky starším znakom môžeme zaradiť dominanciu zhrubnutých a profilovaných okrajov oproti vodorovne zrezaným ústiám hrncov, ako aj absenciu glazovaných nádob. K typologicky mladším prvkom však patrí výhradná dominancia zrezávania nádob a početný výskyt úch u hrncov. S ohľadom na charakter súboru, predmety z objektu môžeme len rámcovo datovať do neskorého stredoveku, teda do 15.–začiatku 16. storočia.

Pokus o interpretáciu neskorostredovekej fázy osídlenia

Neskorostredoveké vrstvy na nádvorí meštianskeho domu poukazujú na nové úpravy v skúmanom priestore. Pri začisťovaní južného profilu stavebnej jamy v južnej časti nádvorja bolo overené, že všetky tri vrstvy obsahujú pomerne jednotný materiál, ktorého súčasťou bol aj staršia vrcholnostredoveká prímесь. Takýto charakter nálezov bol následne potvrdený postupným rozoberaním jednotlivých plôch v južnej časti nádvorja. Len mierne odlišný ráz mali spodné časti neporušených vrstiev v JV časti nádvorja. Na tejto ploche nebolo tak výrazné vrcholnostredoveké znečistenie. V stolovej keramike tu boli dominantné najmä úlomky pohárov, pričom fragmenty svetlých maľovaných džbánov boli vzácnejšie.

Takmer metrová kultúrna vrstva naznačuje planírku v rámci nových stavebných úprav. Vyvýšenie terénu môže súvisieť s blízkou ulicou, kde terén zrejme výrazne nenarastal, nakoľko ulica slúžila aj ako povrchová kanalizácia so spádom v smere V-Z. Na takto vyvýšenej upravenej ploche parcely zrejme vznikla nová, zaiste znovu drevená zástavba. Výrazná dominancia maľovanej keramiky medzi svetlým riadom, ako aj vrcholnostredoveké znečistenie by naznačovali, že tieto úpravy sa uskutočnili najnajúvš len niekoľko rokov, resp. desaťročí po vytýčení nových parciel, zrejme ešte začiatkom 15. storočia. S ohľadom na malé parcely domov nemožno vylúčiť, že mohlo dôjsť k plnému zastavaniu minimálne dvoch parciel od západu orientovaných do Svätoplukovej ulice. Na túto skutočnosť by poukazoval fakt, že na danej ploche neboli identifikované žiadne zahĺbené objekty z neskorého stredoveku. Mierne odlišný materiál v JV nároží nádvorja môže odrážať plochu tretej parcely, ktorá ďalej pokračovala v polohe východného krídla pamiatky. Ani tu sa nenašli žiadne zahĺbené objekty. Tento priestor ak nebol zastavaný, tvoril

plochu dvora nadväzujúc na prejazd na západnej strane, pričom hospodárske zázemie sa nachádzalo v polohe východného traktu pamiatky.

Zahĺbený objekt 7/08 súvisí s pôvodne samostatnou parcelou nachádzajúcou sa v rozsahu južného krídla pamiatky (smerom k Hlavnej ulici je v suteréne zachovaný murovaný zvyšok takto orientovaného mladšieho novovekého domu so studňou) a severnej časti domu Hlavná ul. 26. V prednej časti parcely smerom ku Hlavnej ulici možno najneskôr od 14. storočia predpokladať drevený dom, za ktorým sa nachádzal od záveru 14. storočia po vytýčení zástavby Svätoplukovej ulice už len kratší priestor parcely dvora. Zahĺbený objekt predstavuje nepochybne súčasť hospodárskeho zázemia, nachádzajúceho za predpokladaným dreveným domom zo záveru stredoveku na konci skrátenej parcely.

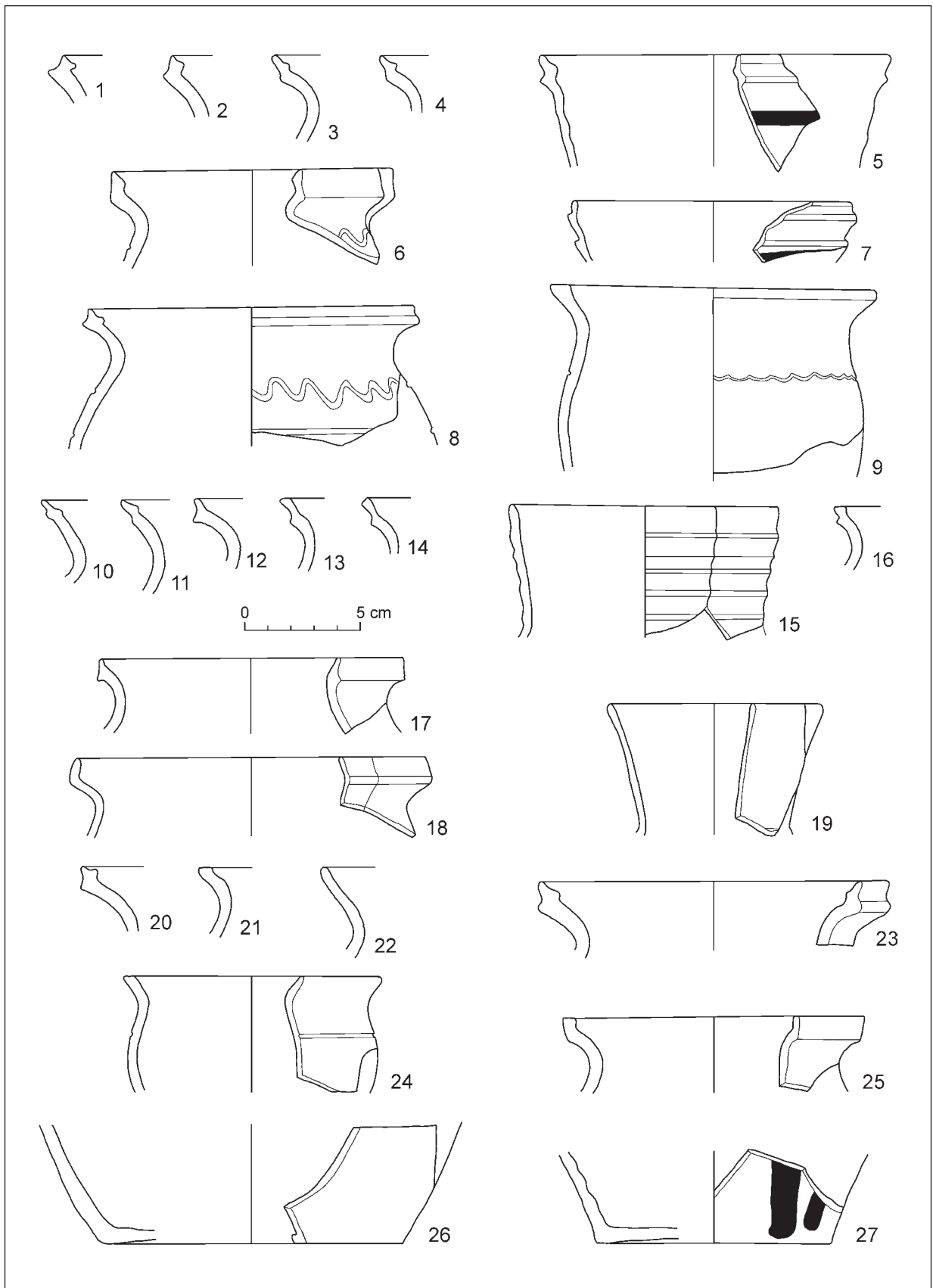
Archeologický výskum na Svätoplukovej ulici v Prešove priniesol nové pramene pre poznanie osídlenia, vývoja urbanizmu a hospodárskych aktivít obyvateľov Prešova v období 13.–15. storočia.

LITERATÚRA

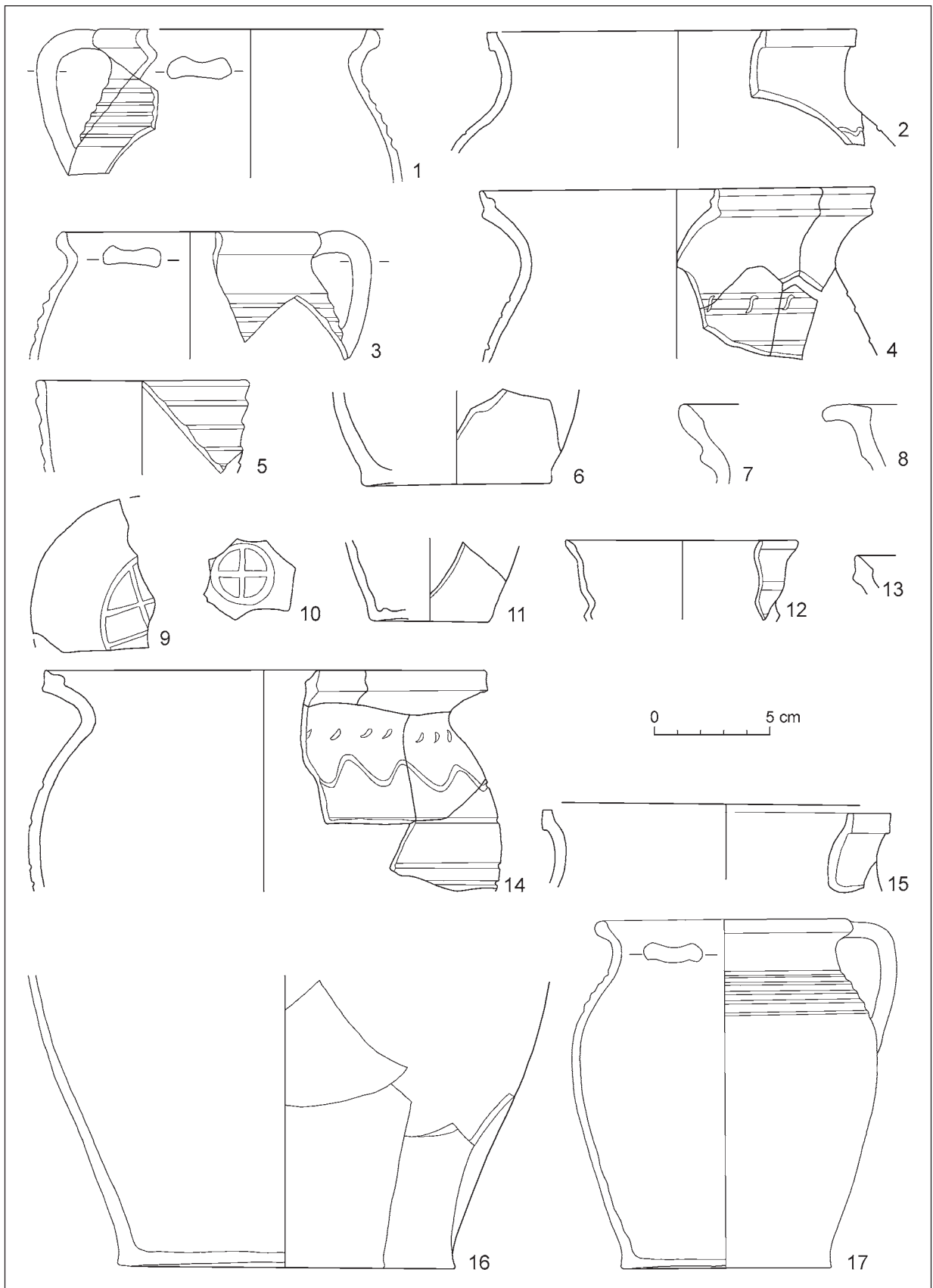
- Budinský-Krička 1970* – V. Budinský-Krička: Príspevok k poznaniu včasnostredovekej dediny na východnom Slovensku. *Slov. Arch.* 18/1, 1970, 167–188.
- Comisso 2008* – M. Comisso: Výskumná správa zo stavby Prešov – rekonštrukcia ulice Svätoplukova. Krajské múzeum Prešov 9/2008 (archív KPÚ Prešov).
- Čaplovič/Slivka 1980* – D. Čaplovič/M. Slivka: Stredoveká hrnčiariska pec z Bardejova. *Nové obzory* 22, 1980, 83–104.
- Lamiová-Schmiedlová 1964* – M. Lamiová-Schmiedlová: Kontrolný výskum v Ostrovanoch v roku 1963. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 13, 1964, 233–264.
- Nowak/Vizdal/Uličný, v tomto čísle* – M. Nowak/M. Vizdal/M. Uličný: Vrcholnostredoveký objekt z Moravian, okr. Michalovce (v tomto čísle).
- Polla 1964* – B. Polla: Stredoveký hrádk v Obišovciach. *Slov. Arch.* 12/2, 1964, 467–484.
- Rusnák 2011* – R. Rusnák: Dve stredoveké parcely v Košiciach. *Slov. Arch.* 59/1, 2011, 147–186.
- Slivka 1980* – M. Slivka: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 2. časť. *Hist. Carpatica* 11, 1980, 218–288.
- Slivka/Vallašek 1986* – M. Slivka/A. Vallašek: Archeologický výskum stredovekého hrádku v Medziankach. *Nové obzory* 28, 1986, 137–162.
- Tomášová 1999* – B. Tomášová: Nálezy z hradu Solivar. *Stud. Arch. Slov. Mediaev.* II, 1999, 169–192.
- Tomášová/Uličný 1998* – B. Tomášová/M. Uličný: Včasnoslávanské sídlisko v Prešove. *Vsl. Pravek* 5, 1998, 157–172.
- Uličný 2000* – M. Uličný: Keramika z Hanigovského hradu. *AVANS* 1999, 2000, 141–142.
- Uličný 2001* – M. Uličný: Nálezy z hradu Kysak. *Hist. Carpatica* 31–32, 2001, 151–163.
- Uličný 2002* – M. Uličný: Archeologický prieskum v MPR Prešov. *AVANS* 2001, 2002, 210–212.
- Uličný 2003a* – M. Uličný: Veľká stredoveká kolonizácia a keramická produkcia na východnom Slovensku. *Arch. Hist.* 28, 2003, 612–616.
- Uličný 2003b* – M. Uličný: Keramika z hradu Solivar. *Vsl. Pravek* 6, 2003, 213–217.
- Uličný 2004* – M. Uličný: Premeny východoslovenskej keramiky v 13.–17. storočí (na podklade analýzy keramického fondu z hradu Šariš). Dizertačná práca. Prešov 2004.
- Uličný 2005* – M. Uličný: Stredoveká keramika z Hanigovského hradu. *Vsl. Pravek* 7, 2005, 123–129.
- Uličný/Harčar 2006* – M. Uličný/P. Harčar: Archeologický výskum na Slovenskej ulici č. 6 v Prešove. *Monumentorum tutela* 17, 2006, 185–202.
- Uličný/Harčar 2009* – M. Uličný/P. Harčar: Vrcholnostredoveký objekt z Hlavnej ulice v Prešove. *Vsl. Pravek* 9, 2009, 47–55.
- Uličný/Harčar 2010* – M. Uličný/P. Harčar: Počiatky mesta Prešova na základe výsledkov najnovších archeologických výskumov. *Arch. Hist.* 35, 2010, 393–403.

Mgr. Marián Uličný, PhD.
Krajský pamiatkový úrad
Hlavná 115
080 01 Prešov
marian.ulicny@pamiatky.gov.sk

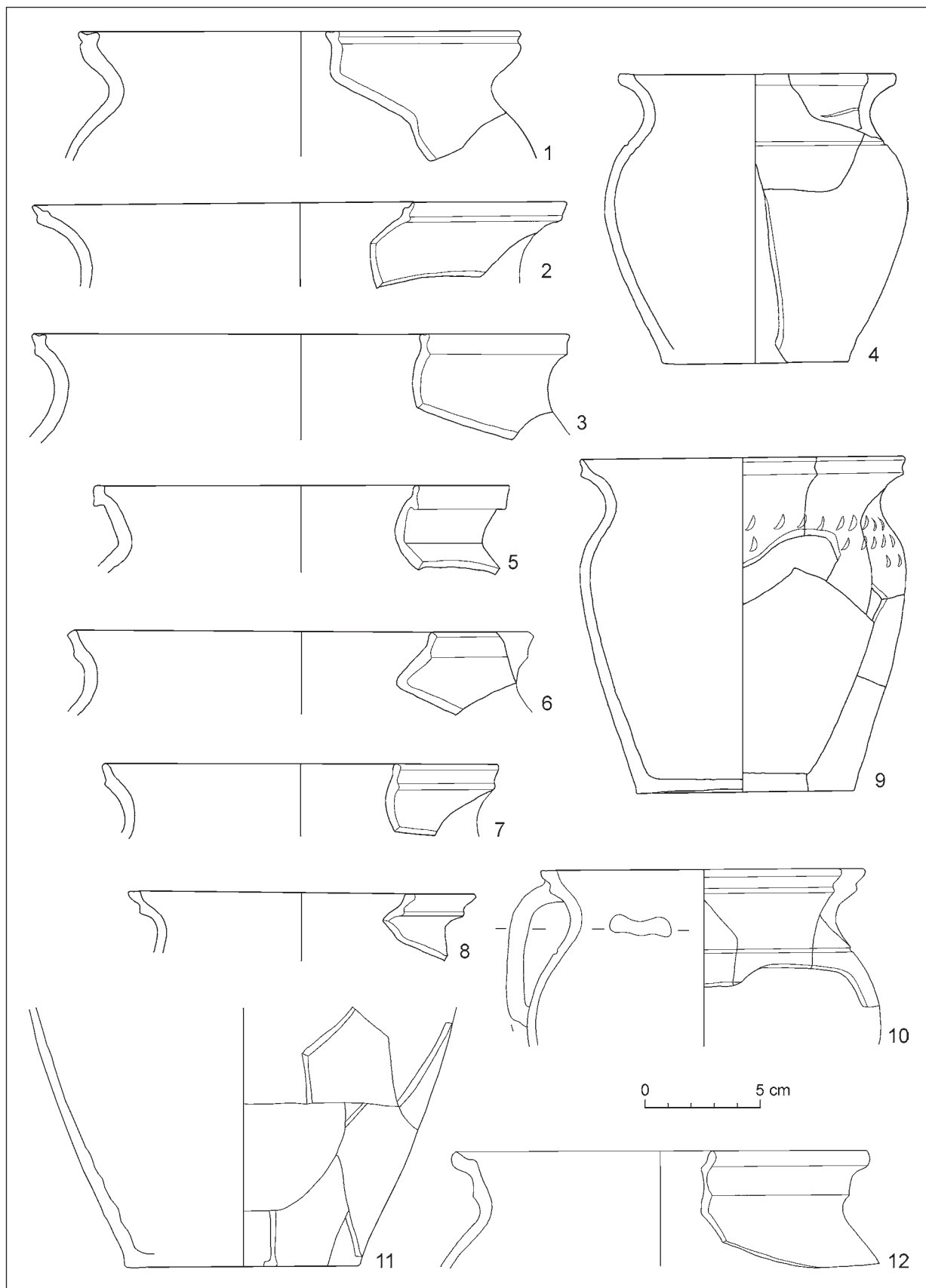
Mgr. Peter Harčar
Krajský pamiatkový úrad
Hlavná 115
080 01 Prešov
peter.harcar@pamiatky.gov.sk

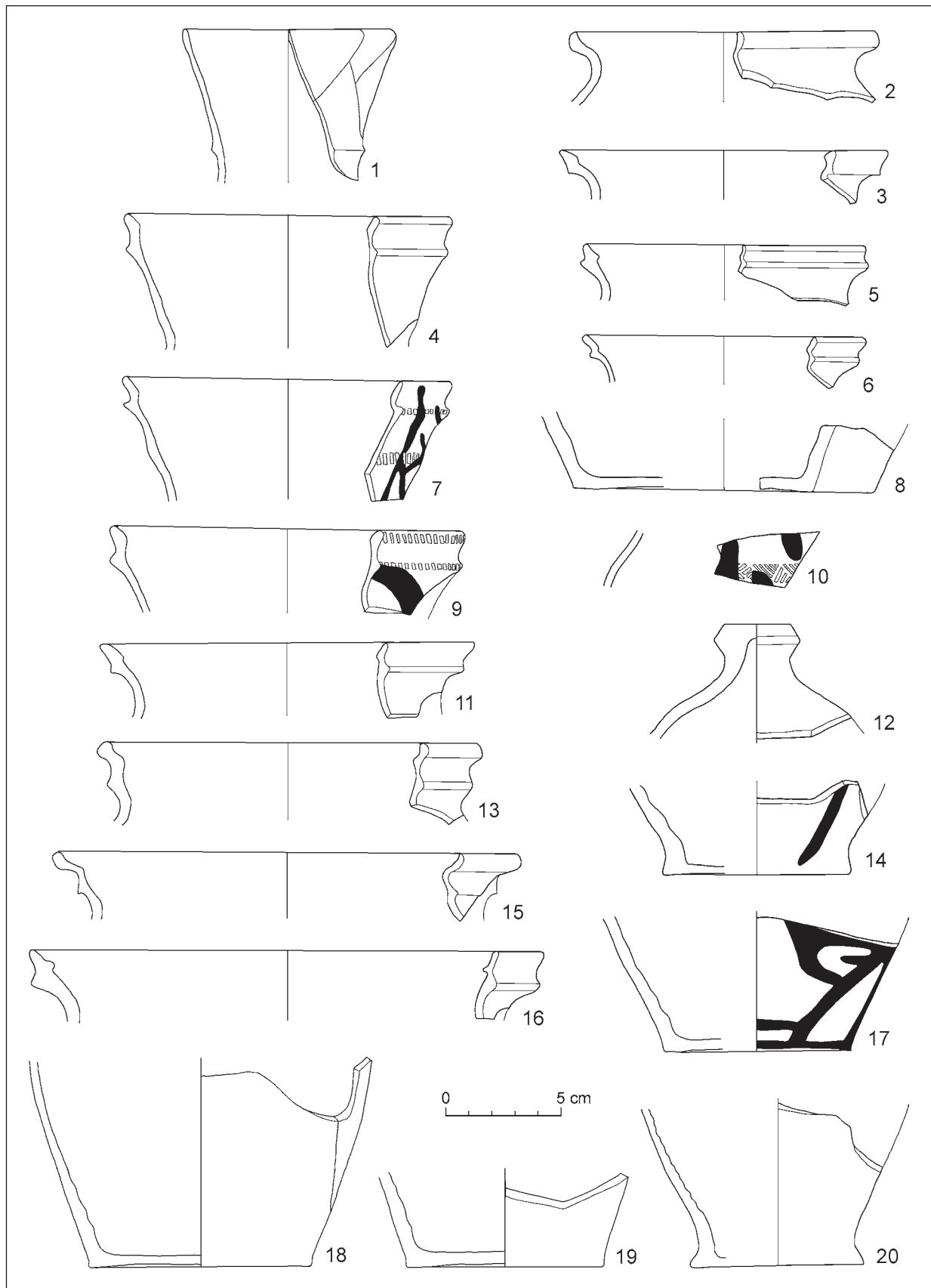
Tab. I. Prešov – Svätoplukova 1.

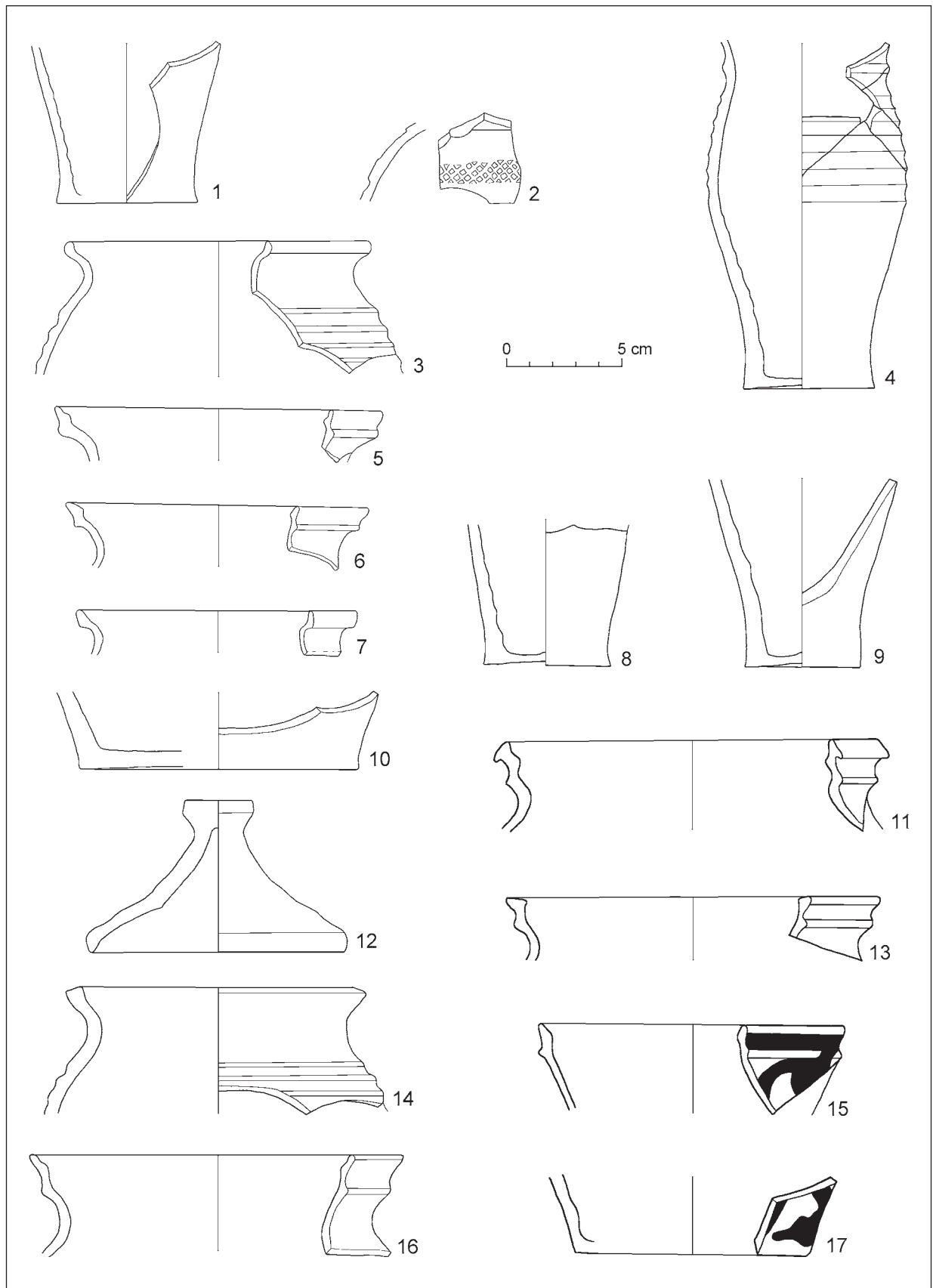
Tab. II. Prešov – Svätoplukova 1.

Tab. III. Prešov – Svätoplukova 1.

Tab. IV. Prešov – Svätoplukova 1.

Tab. V. Prešov – Svätoplukova 1.

MEDIEVAL SETTLEMENT PHASE IN THE COMPLEX OF BOURGEOIS HOUSE IN SVÄTOPLUKOVA STREET NO. 1 IN PREŠOV

Marián Uličný – Peter Harčar

Summary

In 2008, the Monuments Board of the Slovak Republic in Bratislava conducted an archaeological research on the area of the inner courtyard of the national cultural monument – a burgher house in Svätopluk Street No. 1 in Prešov. In the southern part of the courtyard, five recessed objects of farming nature were uncovered. Fragments of clay pots, animal bones, and rare metal objects were found in sandy powder. Unusual metal findings included an iron foliate needle and fragments of bronze sheets, perhaps from a kettle.

Pottery from the recessed objects 2–3/08 represents the earliest archaeological contexts for the studied area, documenting the economic background of the supposed houses facing Hlavná Street in the city's founding era, i.e. period from the second third of the 13th – the beginning of the 14th century. Mostly pot shapes decorated with wavy lines, canelures and imprints dominated among finds. Fragments of tableware are more uncommon.

System of objects 4–6/08 points to new activities on the explored area, which could have been related to the establishment of Svätoplukova Street, connecting the square with the newly built Carmelite monastery in Slovenská Street. The ceramic material from objects 4–6/08 has typologically younger character, as suggested by younger mouth forms, but especially by higher proportion of tableware, consisting of red-painted jars and jugs of light clay.

High medieval objects were covered with a massive cultural layer, one meter thick, which indicates new changes to the site, probably in the first half of the 15th century. The terrain elevation may be related to the nearby street with a surface channel with drainage function. The material of the late medieval layer is dominated by fragments of clay vessels with a strong tableware representation, reflecting the right of the urban environment to tap beer. Late medieval pottery shows use of new production technology – making pottery on rapidly rotating potter's wheel and harder burning. Changes occur in the profile of pot mouths, as well as in decoration, where engraving is replaced by ribbing on shoulders of vessels. The tableware is still dominated by

red painted jugs and jars, but there are also cups and lids. In addition to animal bones, fragments of iron objects were found, among which simple knife blades were identified.

The youngest group of objects came from presumed object 7/08, located under the southern part of the monument without basement. Obtained material represents a typical late medieval inventory with dominant oxidation-fired pot vessels. Items of tableware are also documented – fragments of jars, jugs and bowls.

Fig. 1. Section of a cadastral map from 1869 with the position of the researched bourgeois house.

Fig. 2. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Recessed objects cleaned on the ground level.

Fig. 3. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Recessed objects after removal of fillings.

Fig. 4. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Southwestern corner of the Court with location of individual objects.

Fig. 5. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Southern profile of construction pit in the northern part of the courtyard (A–A').

Fig. 6. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Object 2/2008.

Fig. 7. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Object 3/2008.

Fig. 8. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Object 4/2008.

Fig. 9. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Object 5/2008.

Fig. 10. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. Object 6/2008.

Fig. 11. Prešov – Svätoplukova Street No. 1. 1 – iron needle from object 2/2008; 2–4 – iron knife fragments of late medieval layer.

Pl. I. Prešov – Svätoplukova Street No. 1.

Pl. II. Prešov – Svätoplukova Street No. 1.

Pl. III. Prešov – Svätoplukova Street No. 1.

Pl. IV. Prešov – Svätoplukova Street No. 1.

Pl. V. Prešov – Svätoplukova Street No. 1.

Translated by Viera Tejbusová

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA OBNOVE OBJEKTU KOVÁČSKA Č. 37 V KOŠICIACH

PETER ŠIMČÍK

Košice, ulica Kováčska č. 37, záchranný výskum, archeologické objekty a nálezy z obdobia novoveku.

Košice, Kováčska Street No. 37, rescue research, archaeological objects and finds from the Modern Era.

Archaeological terrain research on the courtyard of Kováčska Street No. 37 revealed (during the construction process) four objects from the Modern Era in a ground probe with dimensions of 280 x 280 cm. Object 4/09 (cold food depot) is the most interesting (with regard to the materials); it provides shards of clay, fragments of ceramic tiles, a bone awl, one wooden shovel and two unidentified iron artifacts.

ÚVOD

Priestor pre plánovanú výstavbu bol situovaný v nezastavanom dvorovom priestore. Samotný výskum sa sústredil na mieste plánovanej výstavby výťahovej šachty s rozmermi 280 x 280 cm v historickom centre Košíc (obr. 1), ktoré je bohaté na nálezy z obdobia stredoveku a novoveku. V centre Košíc bol zrealizovaný rad archeologických výskumov. Z publikovaných výskumov napríklad výskum na Hlavnej č. 58 a 59, vo dvore dominikánskeho kláštora, výskum v Kaplnke sv. Michala, na Dominikánskom námestí, na území Dolnej brány na Hlavnej ulici a Mlynskej brány na Mlynskej ulici, ďalej Katovej bašty a pod.

Medzi nedávne výskumy Archeológie Zemplín patrí výskumu z roku 2008 na ul. Tajovského č. 5–7, kde išlo o záchranný archeologický výskum v súvislosti s úpravou južného dvora a výskum z roku 2009 na ul. Tajovského č. 11–13.

Terénnym archeologickým výskumom, realizovaným vo dvore objektu na Kováčskej ulici č. 37, boli počas stavebných prác zachytené (v sonde s rozmermi: 280 x 280 cm) novoveké objekty (4 objekty). Z materiálneho hľadiska, najzaujímavejším bol objekt 4/09 (ľadnica), z ktorého výplne pochádza hlavne črepový materiál ale i zlomky kachlíc, kostené šidlo (tab. I: 8), jedna drevená lopatka (tab. I: 7) a dva železné predmety. V keramickom súbore prevažuje biela keramika z jemnozrnného materiálu, ktorá je väč-

šinou glazovaná. Využitie glazúry je praktického charakteru, glazúra sa väčšinou nachádza na vnútornej strane keramického materiálu. Glazúra na vonkajšom povrchu sa objavuje len vo forme menších škvŕn. Na fragmentoch nádob prevláda

Obr. 1. Košice. Lokalizácia stavby „Obnova objektu Kováčska č. 37“ na výseku mapy (1:10 000).

zelená glazúra nad žltou. Väčšia časť fragmentov hrncovitých nádob bola zdobená prstovaným pretláčaním okraja do tordovaného tvaru (tab. I: 1–3). Zvyšnú časť hrncovitých fragmentov tvorí typ s jednoducho zaobleným okrajom s postrannou líštou naznačujúcou okružie (tab. I: 1). Fragmenty nádob sú zdobené jednou (tab. I: 4) alebo viacerými obežnými ryhami (tab. I: 1–3, 5). Na dnoch sú stopy po zrezaní, najčastejšie vo forme jemných rovnobežných rýh. Typologicky analogickú keramikú poznáme z výskumu na Hlavnej ulici č. 28 v Košiciach (Uličný/Đurišová 1999, 193–199) alebo aj z Hrnčiarskej ulice v Košiciach (Uličný 2003a, 189–196) či z hradov Šariš (Uličný 2008, 511–525) a Solivar (Uličný 2003b, 213–217). Väčšina keramického materiálu javí znaky keramiky z obdobia súčasného novoveku.

Objekty z obdobia novoveku

Objekt 1/09

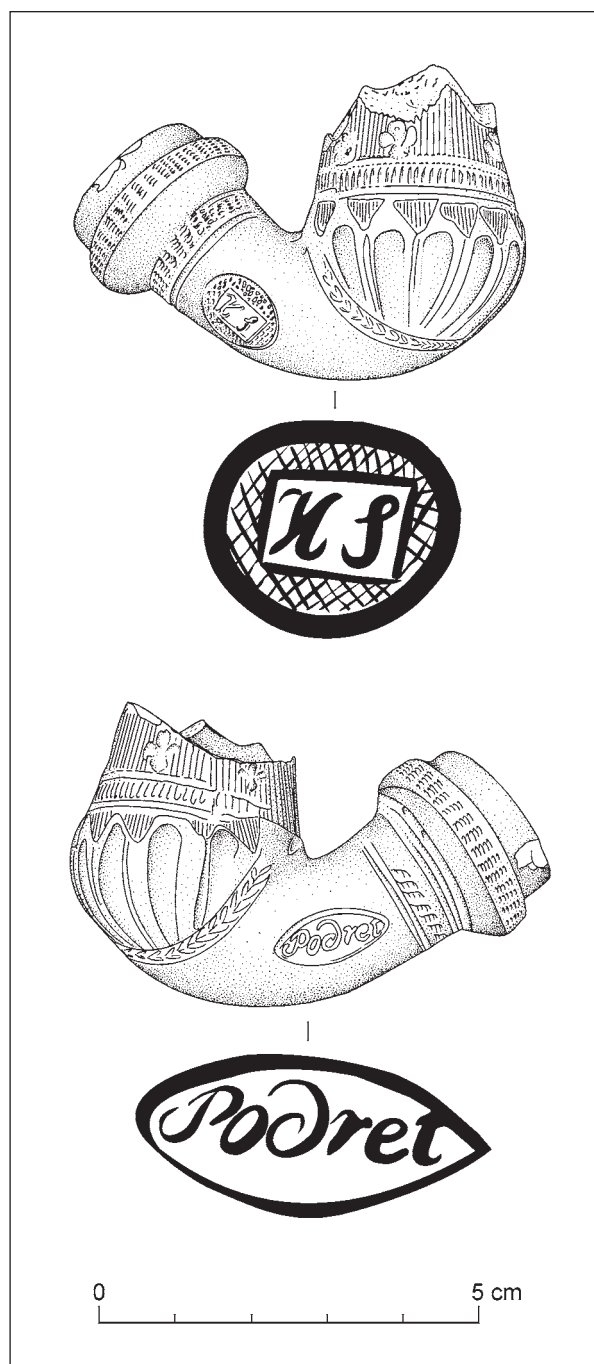
Objekt sa nachádzal cca 35 cm pod pôvodnou niveletou dlažby dvora. Objekt, okruhliaková dlažba I, bol zachytený v profile stavebného výkopu. Rozmery objektu: šírka 140 cm, hrúbka 17 cm.

Objekt 2/09

Objekt sa nachádzal cca 60 cm pod pôvodnou niveletou dlažby dvora. Objekt, okruhliaková dlažba II, bol zachytený na dne stavebného výkopu. Rozmery objektu: šírka 160 cm, hrúbka 15 cm. Objekt bol datovaný na základe nálezov (nájdenných v škárah medzi dlažbovými kameňmi) do 18.–19. storočia. Z objektu pochádza zaujímavý nález, dvojdielna fajka značky Podret (obr. 2). Povrch fajky má matnú čiernu farbu, nakoľko bola vypálená v zadymovanom redukovanom prostredí. Táto fajka bola vyrobená v prvej polovici 19. storočia v obci Podrečany neďaleko Lučenca, kde výrobu fajok založil koncom 18. storočia učiteľ a zároveň aj dedinský notár Juraj Krčiasko. Neskôr na výrobu fajok nadviazal zemepán obce Törok, ktorý v obci založil vlastnú fabriku (Čaplovič 1997, 166).

Objekt 3/09

Objekt, tehlový kanál, nachádzal sa cca 60 cm pod pôvodnou niveletou dlažby dvora, na severovýchodnej strane stavebného výkopu. Bol zapustený do objektu č. 2. Preskúmaná a zdokumentovaná bola len jeho časť, ktorá bola odkrytá vo výkope. Zvyšok objektu bol mimo skúmanú plochu (pokračoval pod profilom výkopu). Objekt bol na základe stavebných tehál so značkou ET,

Obr. 2. Dvojdielna hlinená fajka značky Podret.

čo je skrátčeninou maďarského pomenovania pre Zjednotenú tehelnú – *Egyesült téglagyár* (Čurný 2009, obr. 5), datovaný do začiatku 20. storočia.

Objekt 4/09

Objekt štvorcového tvaru sa nachádzal cca 150 cm pod pôvodnou niveletou dlažby dvora. Objekt, „ľadnica“, bol zachytený na dne stavebného vý-

kopu, v jeho samotnom strede. Na južnej strane bol čiastočne porušený stavbou vedľajšej budovy (Kováčska 35). Objekt bol zahĺbený do žltohnedej štrkovej vrstvy a jeho výplň pozostávala z tmavej, uhlíkovo, drevito hlinitej výplne, v ktorej sa nachádzal keramický materiál, železné predmety (pracka, klinec) a jeden kostný (šidlo) a drevený predmet (tab. I: 7) a drobné kúsky koží. Súbor keramických predmetov z objektu pozostáva prevažne z nerekonštruovateľných úlomkov, len výnimočne obsahoval rekonštruovateľné fragmenty (tab. I: 1, 2, 4). Rozmery objektu: šírka 213 cm, dĺžka 225, hĺbka(?). Na základe výsledkov statického merania a stavebného projektu, ktorý nepočítal s hlbším výkopom, nebol objekt 4/09 doskúmaný a v dôsledku toho nepoznáme jeho hĺbku. Prezintovaný materiál bol datovaný na základe keramických

nálezov, hlavne renesančnej profilovanej kachlice (tab. I: 9), do 16.–17. storočia. Predlohou kachlice bola pravdepodobne rytina Ferdinanda I. Habsburského, ktorá vznikla po roku 1526. Jej autorom je Erhard Schon (*Vrteľ* 1999, 150)¹.

ZÁVER

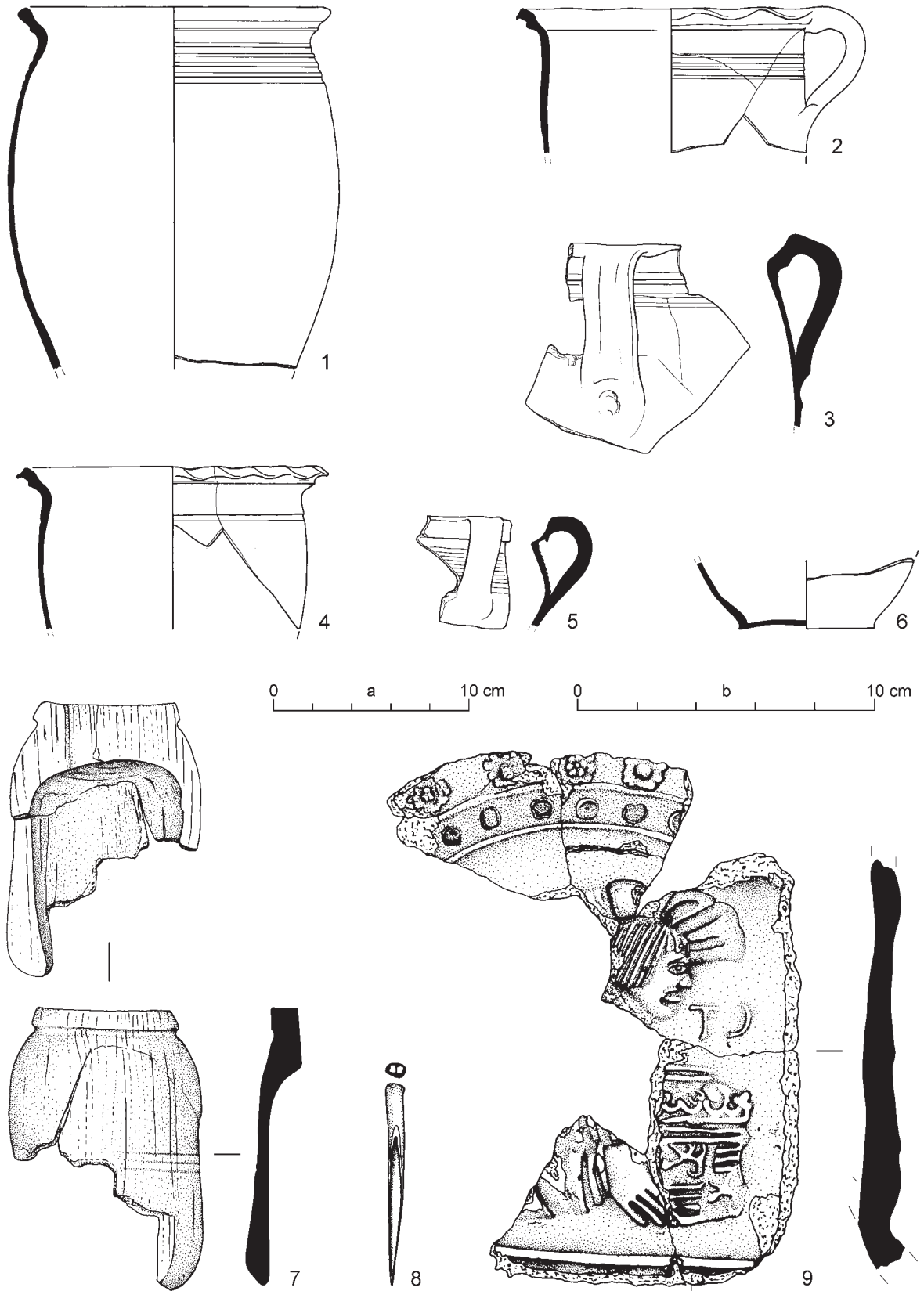
Počas záchranného archeologického výskumu na Kováčskej ulici č. 37 sa podarilo preskúmať v sonde s rozmermi 280 x 280 cm štyri novoveké objekty. Najzaujímavejší z nich bol objekt 4/09, ktorý bol na základe nálezového materiálu datovaný do 16.–17. storočia. Výsledky rozsahom skromného výskumu dopĺňajú poznatky o novovekej zástavbe Košíc.

LITERATÚRA

- Čaplovič 1997 – J. Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku. Nitra 1997.
- Čurný 2009 – M. Čurný: Náčrt dejín tehliarstva na Slovensku so zreteľom na mesto Košice. In: <http://www.viacassa.eu/clanky/nacrt-dejin-tehliarstva-na-slovensku-so-zretelem-na-mesto-kosice>, 18. 11. 2009.
- Uličný 2003a – M. Uličný: Archeologické nálezy z Hrnčiarkej ulice v Košiciach. Vsl. Pravek 6, 2003, 189–196.
- Uličný 2003b – M. Uličný: Keramika z hradu Solivar. Vsl. Pravek 6, 2003, 213–217.
- Uličný 2008 – M. Uličný: Včasnonovoveká keramika z hradu Šariš. In: J. Gancarski (Red.): Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 511–525.
- Uličný/Đurišová 1999 – M. Uličný/M. Đurišová: Stredoveká keramika z Košíc. Stud. Arch. Slov. Mediaev. II, Bratislava 1999, 193–199.
- Vrteľ 1999 – L. Vrteľ: Osem storočí slovenskej heraldiky. Martin 1999.

Mgr. Peter Šimčík
Archeológia Zemplín spol. s r. o.
Kostolné námestie 10
071 01 Michalovce
peter_simcik@centrum.sk

¹ Na základe zistenia historika Mgr. Juraja Gembického z Krajského pamiatkového úradu v Košiciach.

Tab. I. Košice, Kováčska ulica 37. Výber nálezov z objektu 4/09. Mierka: a – 1–6; b – 7–9.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT RECONSTRUCTION OF OBJECT KOVÁČSKA STREET NO. 37 IN KOŠICE

Peter Šimčík

Summary

During construction processes, a archaeological terrain research on the courtyard of an object in Kováčska Street No. 37 revealed four objects from the Modern Era (within a probe with dimensions of 280 x 280 cm). As for material, Object 4/09 (a cold food depot) is most interesting. It contained mostly shards, but also fragments of tiles, a bone awl (Pl. I: 8), one wooden shovel (Pl. I: 7) and two iron objects. In the ceramic collection, white ceramics, mostly glazed, prevails. Use of glaze is practical, it is mostly applied on the inner surface of the ceramic material. Green glaze is more frequent on vessels than yellow. Most fragments of pot-shaped vessels were decorated with finger-pressed rims resulting in a wavy shape (Pl. I: 1–3). Other pot-shaped fragments come from the type with simply rounded rim and lateral tape forming a sort of ruff (Pl. I: 1). We know typologically analogous ceramics from the research in Hlavná Street No. 28 in Košice (Uličný/Đurišová 1999, 193–199). Most of the ceramic ma-

terial bears features of the early Modern Era ceramics. The presented collection is dated to the 16th–17th century, according to the renaissance profiled tile (Pl. I: 9). An engraving of Ferdinand I of Habsburg created after 1526 was a model for the tile. The author of the engraving is Erhard Schon (*Vrtel* 1999, 150).

Fig. 1. Košice. Location of the "Reconstruction of Object Kováčska Street No. 37" construction on the map segment (M 1:10 000).

Fig. 2. Two-piece clay pipe by Podret.

Pl. I. Košice, Kováčska Street No. 37. Selection of finds from Object 4/09. Scale: a – 1–6; b – 7–9 .

Translated by Viera Tejbusová

KEDY POSTAVILI KOSTOL V KOŠICKEJ NOVEJ VSI?

Príspevok k datovaniu vzniku obce

JOZEF DUCHOŇ

Košická Nová Ves, kostol, 13.–20. stor.

Košická Nová Ves, church, 13th–20th century.

There is a document dating construction of the church in Košická Nová Ves into 1297. But science ignores it and puts the village's origin into the last third of the 14th century. Preserved photos of the church, which does not exist since 1922, have inspired the article dealing with this problem.

V lete roku 2009 som pracoval na prehľade dejín Košickej Novej Vsi pre publikáciu, ktorú táto dnes už mestská časť plánovala vydať a neskôr aj skutočne vydala (Duchoň 2010). Navonok nenáročná, ba až nezaujímavá práca, však nakoniec upozornila na niektoré problémy, na ktoré historik musel naraziť, a ktoré stoja za to, aby sa nimi ktosi vážnejšie zaoberal. O jednom takomto probléme, bývalom košicko-novoveskom kostole, by som sa rád zmienil. Je dôležité, aby sa dátum jeho vzniku preskúmalo a jeho architektonická podoba, zachovaná dnes už iba na štyroch mne známych čiernobielych fotografiách (Duchoň 2010)¹, preskúmala. Osobitne si to tento problém zasluhuje aj preto, že sa tu stretávame na pôde Archeologického ústavu, no Košická Nová Ves je z archeologického hľadiska dodnes „poľom neoraným“, či konkrétnejšie archeologicky nepreskúmaným územím.

Laická predstava o počiatkoch obce, uvedená v obecnej kronike², je zhruba taká, že na území dnešnej obce sa svojho času usadil akýsi feudál aj so svojim ľudom a začal sa tu zaoberať mäsiarstvom. Usadlíci vraj boli Slováci a konkrétne si vybrali na založenie dediny miesto na dnešnom

dolnom konci, ktoré sa teraz volá „Na doline“. Tradícia toto osídlenie časovo nedatuje, ale pripúšťa aj inú verziu založenia, že totiž svojich ľudí na tomto mieste osadilo priamo mesto Košice. Z hľadiska dnešného kritického interpretovania vzniku je feudál zakladateľ i mäsiarstvo v dobách vzniku čímsi neobhájiteľným, ale predstava, že zakladateľom bolo mesto Košice a aj samotné miesto založenia v lokalite „Na doline“ je naopak pozoruhodne racionálna, najmä keď sa širitelia tohto tradičného názoru veľmi rozumne vyhli akémukoľvek bližšiemu datovaniu. S týmto názorom by mohol vystúpiť a obhájiť ho aj súčasný historik, a nie iba prostý vidiecky človek laicky dumajúci svojho času o najstaršej minulosti svojej obce.

Táto obec – Wyfalw 1553 (Uličný 1991), Cassa Ujfalu 1771³ – skutočne existovala už od svojich najstarších čias ako lokalita založená a vlastnená mestom Košice. Doba, kedy sa tak stalo, je však sporná – a povedzme, že dosť. Oficiálna historická veda uvádza existenciu Košickej Novej Vsi „už v 14. storočí“, čo uvádza vo svojej práci F. Uličný (1991), cituje však B. Varsíka (1977). O Halaga sa o obci a probléme jej vzniku dokonca nezmieňuje.

¹ V uvedenej publikácii možno na str. 8 nájsť fotografiu datovanú do roku 1922. Je na nej snímka celku kostola od juhozápadu (obr. 1). V tej istej publikácii je na str. 7 reprodukcia dobovej pohľadnice, na ktorej sú fotografie dve – jedna ukazuje interiérový pohľad do svätyne a druhá exteriérový pohľad na kostol, opäť od juhozápadu (obr. 2). Uvádza sa, že snímka vznikla na konci 19. storočia, pohľadnica však musí byť mladšia. Štortá fotografia, pohľad na kostol takmer presne od západu, je reprodukováaná v propagačnej tlači Košická Nová Ves 1297–1997. Je takisto z prelomu 19. a 20. storočia.

² J. Krno: Staršia obecná kronika Košickej Novej Vsi. Vedená síce iba od roku 1952, kronikár však v nej zachytil aj staršiu tradíciu obce.

³ Podoba názvu obce je z kanonickej vizitácie biskupa Karola Eszterházyho z roku 1771.

Obr. 1. Košice – Košická Nová Ves. Kostol sv. Ladislava. Celok kostola od juhozápadu, rok 1922.

Obr. 2. Košice – Košická Nová Ves. Kostol sv. Ladislava. Exteriér kostola od juhozápadu, koniec 19. storočia.

Pritom však existuje cirkevný dokument, konkrétne zápisnica z kanonickej vizitácie jágerského biskupa Karola Eszterházyho z roku 1771, ktorá udáva výstavbu kostola v Košickej Novej Vsi v roku 1297⁴, čo je 13. storočie. Samozrejme to nie je priamy a dôveryhodný prameň, pretože nevieme ani len to, odkiaľ jeho zapisovateľ svoj údaj čerpal. Ale historici, a to skutočne tí naši najviac renomovaní, o dате 1297 akosi ostentatívne mlčia a neuvádzajú ho ani ako pochybný údaj, akoby neexistoval. A pritom iná literatúra ho spomína (SPS 1968, 170).

Cirkvou tradovaný údaj o výstavbe kostola v roku 1297 je vede podozrivý už len preto, že je časovo akosi príliš blízky k dátumu vzniku Košíc, ktoré Košickú Novú Ves vysadili ako svoj majetok. Bolo by to totiž iba asi 50 rokov pred založením mesta (pred rokom 1249) a iba 7 rokov pred predpokladaným udelením mestských výsad Košiciam (podľa O. Halagu na jar roku 1290 (*Halaga* 1992)). Má sa za to, že mesto Košice bolo ešte príliš mladé a doba príliš neistá na to, aby sa čokoľvek zakladalo. Novovešania však takéto opatrné postoje odignorovali a sedemsté výročie najstaršej zmienky o svojej obci v roku 1997 oslávili (*Košická Nová Ves 1297–1997*, 199–211) – za tichého ignorovania vedy. Čo však má s týmto problémom spoločné ich kostol, ktorý už deväťdesiat rokov nestojí? Nuž pozrime sa na problém bližšie.

Od roku 1925 stojí na hlavnej ulici tejto obce novorománsky kostol navrhnutý architektom Jozefom Wirthom. Predtým však na tom istom mieste stával menší obecný kostolík zasvätený svätému Ladislavovi, ten, ktorého výstavba je v kanonickej vizitácii datovaná k roku 1297. Tento starší kostol svojho času takmer celý odstránili, ostalo z neho iba torzo časti svätyne zabudované do východnej strany priečnej lode novodobého kostola. Na dochovanom torze je vidieť, aký maličký bol pôvodný kostol, hocijaká dnešná kaplnka by bola od neho väčšia. Našťastie pred jeho zbúraním vznikla v roku 1922 amatérska fotografia, na ktorej Novovešania pózujú pred svojim starým kostolom, a táto fotografia sa zachovala až do súčasnosti (*Duchoň* 2010, s. 8 foto). Z nej sa dá opísať vzhľad staršieho kostola, ale dá sa čo-to vyčítať aj o jeho stavebnom vývoji.

Kostol postavili liturgicky správne orientovaný, čiže svätyňou obrátený na východ, to znamená naprieč dnešnej hlavnej ulice (nie je jednoznačne isté, že tak bola orientovaná už v stredoveku). Na fotografii je vidieť štyri za sebou radené kamené hmoty kostola: malú svätyňu, potom menšiu

hmotu lode, väčšiu hmotu lode a pravdepodobne torzo veže. Na svätyni, o ktorej vieme, že bola polygonálna, vidieť oporný stĺp a gotické okno na južnej strane (dodnes vidieť, že v uzávere svätyne boli takéto okná ešte dve). Na menšej hmote lode, jej južnej stene, vidno tiež jediné okno. Na väčšej hmote lode sú okná dve, no to, ktoré je pri jej západnom okraji, je znateľne menšie, pretože tu asi býval chór. Severozápadné a juhozápadné nárožie väčšej hmoty lode majú oporné stĺpy a sú tu viditeľné akési symetricky situované terčíky, asi železné kotvenia stien. K západnej stene väčšej hmoty lode je pristavaná iná štihlejšia hmota, cez ktorú vedie hlavný, a asi aj jediný vstup do kostola. Štihla hmota má malé barokové okno a je ukončená barokovo tvarovaným štítom.

Na tejto fotografii kostol nemá vežu, iba dvojkriž nad západným strešným štítom. Existuje však aj iná fotografia, údajne z konca 19. storočia, ktorú použili na pohľadnicu (čo však už muselo byť v začiatkoch 20. storočia), na ktorej má kostol malú drevenú vežičku s prilbicovou strechou na západnej strane. Všetky strešné plochy kostola boli vtedy pokryté šindľom a skosenia operákov škridlami. Jediné architektonické zdobenie tohto staršieho kostola je vidieť na západnej strane, na štihlejšej hmote⁵. Je to už spomenutý štít a dve rímsy nad vstupom a nad oknom. Toto zdobenie bolo veľmi jednoduché. Štihlejšia hmota na západnej strane je veľmi pravdepodobne torzo veže, ktorá musela byť z artikulárnych dôvodov svojho času odstránená.

Ako si vysvetliť spomenuté dve hmoty lode? Nič také som počas svojej roky trvajúcej praxe pamiatkového architekta nikde nevidel (čo neznamená, že niečo také nemôže existovať). Tu sa priam ponúka také vysvetlenie, že na fotografii vidíme dve stavebné fázy staršieho kostola. Svätyňa a menšia hmota lode predstavujú najpôvodnejšiu podobu kostola, keď bol ešte malý. Neskôr, keď ho potrebovali kapacitne zväčšiť, k nemu pristavali väčšiu hmotu lode s vežou v mieste vstupu. Keďže sa zachoval údaj z roku 1494 o odlievaní nového zvona (SPS 1968), a iný údaj o rekonštrukcii kostola z roku 1510 (SPS 1968)⁶, dá sa predpokladať, že už aj v staršej a skromnejšej podobe mal kostol vežu, ktorú však dostavbou väčšej hmoty lode museli odstrániť. No dá sa to vysvetliť aj tak, že rekonštrukcia kostola prebiehala už od konca 15. storočia a skončila sa v roku 1510. Dve také výrazné stavebné fázy dedinského kostola

⁴ Kanonická vizitácia doslova uoádza: „In possessione Cassa Ulfalu datur ecclesia... lapidibus creata Anno videlicet 1297...“.

⁵ Torzo bývalej kostolnej veže a jeho pozdejšie architektonické úpravy je dobre vidieť na všetkých troch exteriérových fotografiách starého kostola.

⁶ Dokumenty Košickej mestskej rady.

pripúšťajú datovanie vzniku staršej z nich už do konca 13. storočia, najmä keď tomu nasvedčuje aj jej archaická podoba, konkrétne drobné meritko a archaicky prosté stavebné prevedenie.

Aj patrocínium kostola sa hodí skôr pre datovanie do 13., ako do 14. storočia. Predkovia Novovešťanov si za patróna svojho najstaršieho kostolíka a tým aj obce vybrali Svätého Ladislava (*Segeš/Višvóader 1998*) – jedného z prvých arpádovských kráľov, rytiera, diplomata a upevňovateľa kresťanstva v ranouhorskom štáte. Bol to úspešný kráľ a obľúbený svätec, najmä tu, na východnom Slovensku (historickom hornom Uhorsku). Vďačil za to jednak svojmu polovičnému slovanskému pôvodu – jeho matkou bola poľská kňažná Rycheza – jednak výchove v slovanskom prostredí – detstvo a mladosť prežil v poľskom exile – a nakoniec skvelej kariére neohrozeného bojovníka proti pohanským Pečenehom. Túto časť svojho života absolvoval práve v tunajších častiach kráľovstva, na východe Slovenska.

Narodil sa okolo roku 1040, v rokoch 1064–1077 začínal ako nitrianske a biharské údelné knieža, od roku 1077 bol uhorským kráľom. Vyznamenal sa ako štátnik európskeho formátu, hlavne vo vzťahu k pápežovi a nemeckým cisárom. Bol tiež úspešným dobyvateľom, keď obsadil Chorvátsko, no najviac sa vyznamenal ako múdry zákonodarca a organizátor cirkevného života v Uhorsku. Je zakladateľom viacerých kláštorov a záhrebského biskupstva. Inicioval kanonizáciu prvých a najdôležitejších uhorských svätcov v roku 1083 – svätého Svorada, svätého Benedikta, svätého Gerharda (po maďarsky Gelérta), svätého Štefana a svätého Imricha. Plánoval podniknúť púť do Svätej zeme, no v tom ho predbehla smrť – zomrel 29. júna 1095 pravdepodobne v Nitre, ale pochovali ho vo Veľkom Varadíne. Jeho samého kanonizovali 27. júna 1192. Spomenieme ešte, že patrocínium svätého Ladislava sa svätilo aj „dole“ v Košiciach. Na hornom predmestí, zhruba tam, kde je dnes Kmeťova ulica, stával už od stredoveku kostol svätého Ladislava (*Halaga 1967; Wick 1941*) a je dosť možné, že pri zakladaní Košickej Novej Vsi bolo toto patrocínium pre osadníkov inšpiráciou.

Vráťme sa však k našemu problému s datovaním najstaršieho košicko novoveského kostola. Na potvrdenie údajov z kanonickej vizitácie by sa musel nájsť skutočne dôveryhodný listinný prameň, alebo by sa musel realizovať archeologický výskum, čo je však v súčasnej dobe prakticky nemožné. Terajší kostol je po obnove a ničia zve-

davosť nemá právo búrať v ňom. Dokument, ktorý by podporoval predstavu staršieho založenia obce tu však možno existuje. Mohla by ním byť ďalšia zmienka, len o niečo mladšia ako datovanie založenia kostola, ktorá vznikla v roku 1317, kde sa cituje akýsi Mikuláš z Novej Vsi (*Nicolaus de Nova Villa*), ktorý má pápežskému legátovi Ruffinovi zaplatiť desiatok v sume 6 grošov (*Košická Nová Ves 1297–1997*)⁷. Na vysvetlenie – ony to neboli klasické groše, čo bývali drobné mince. Jednalo sa o veľké, alebo ťažké denáre (*denarius gross*), razené zo striebra, čo už bola v tých časoch „tvrdá mena“. Spomínaný Mikuláš by potom bol asi prvý historicky konkrétny Novovešťan.

Spomeňme si ešte v rýchlosti, aké osudy musel tento najstarší kostol Košickej Novej Vsi ešte absolvovať. Čoskoro po jeho rekonštrukcii (alebo snád' dostavbe novej väčšej lode), niekedy medzi dvadsiatymi a tridsiatymi rokmi 16. storočia sa stal prirodzenou cestou kostolom protestantským, a ako taký sa musel v druhej polovici 17. storočia podrobiť rekatolizačným artikulum (*Czambel 1987*)⁸, takže z neho asi odstránili vežu (no mohol na to byť aj iný dôvod). Protestantským kostolom však zostal až do prvej polovice 18. storočia, keď ho opäť rekatolizovali. V roku 1750 prešiel rozsiahlou obnovou a pri nej asi boli zvyšky veže kostola barokovo upravené. Vlastného farára mu však určili až v roku 1788, dovtedy sem iba dochádzal kaplán z košického špitálskeho kostolíka.

Starnúci kostol opravovali v roku 1864 a znovu v roku 1885, kedy na ňom asi vztýčili malú drevenú vežičku známu z dvoch fotografií. Svojmu účelu slúžil až do roku 1922, keď už rozhodne kapacitne nemohol stačiť potrebám ľudnatej a bohatej mäsiarskej dediny, a tak ho zbúrali a nahradili novým. Uvádza sa síce, že to bola iba „prestavba“ (*Frický 1974; SPS 1968, 107; Košická Nová Ves 1297–1997*) a nie búračka, ale tento termín je v podstate iba maskovacím eufemizmom. Dnes by bol tento starý kostol prevzácnu pamiatkou, ale svet dvadsiatych rokov 20. storočia bol úplne iný a obec nepochybne nový kostol veľmi potrebovala.

V každom prípade tu problém s datovaním vzniku Košickej Novej Vsi je a výskum pozostatkov jej najstaršieho kostola, ak sa raz bude dať realizovať (napríklad pri výmene dlažby v interiéri), by tento problém mohol pomôcť spresniť. Lebo dovtedy bude platiť pre vedu zahmlené dátum poslednej tretiny 14. storočia, kým miestni lokálpatrioti budú neochvejne veriť, že najstaršia zmienka o ich obci je presne z roku 1297.

⁷ Originálny prameň je mi však neznámy.

⁸ Podľa artikúl Šopronskeho snemu z roku 1681.

LITERATÚRA

- Czambel 1987* – S. Czambel a kolektív: Dejiny Slovenska 2. Bratislava 1987.
- Duchoň 2010* – J. Duchoň a kolektív: Košická Nová Ves – História a súčasnosť. Košice 2010.
- Frický 1974* – A. Frický: Košice. Kultúrne pamiatky. Košice 1974.
- SPS 1968* – Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok druhý, K–P. Bratislava 1968.
- Halaga 1967* – O. Halaga: Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Košice 1967.
- Halaga 1992* – O. Halaga: Počiatky Košíc a zrod metropoly. Košice 1992.
- Košická Nová Ves 1297–1997* – Košická Nová Ves 1297–1997, propagačná tlač, Košice 1997.
- Segeš/Višváver 1998* – V. Segeš/F. Višváver: Kniha kráľov. Bratislava 1998.
- Uličný 1991* – F. Uličný: Feudálne majetky Košíc v 14.–17. storočí. *Hist. Carpatica* 22, 1991, 25–45.
- Varsík 1977* – B. Varsík: Osídlenie Košickej kotliny 3, Bratislava 1977.
- Wick 1941* – B. Wick: Kassa története és műemlékei. Kassa 1941.

Ing. arch. Jozef Duchoň
Kapitána Jaroša 10
040 22 Košice

WHEN WAS THE CHURCH IN KOŠICKÁ NOVÁ VES BUILT?

A contribution to the dating of the village's origin

Jozef Duchoň

Summary

While working on a historical review of the village of Košická Nová Ves, I came across a contradiction in the dating of its origins. Officially, science is very careful about this matter and dates it back into the last third of the 14th century. Two church documents, if they are right, date the first written notice of Košická Nová Ves into 1297 and confirm its existence in 1317. Such dating, however, seems unreal, as it falls into the times when Košice, as the founding town, was too young. We suppose that Košice received its town privileges seven years before the above mentioned first written notice of Košická Nová Ves. This contradiction in dating could be possibly solved by research of the oldest church in the village. Unfortunately, the church was demolished in 1922 and we know

it from four photographs only. Its possible existence as early as in 1297 is suggested by its archaic and specific architecture and its patrocinium. Underground remains of the church might be worth studying if there was an opportunity to do so.

Fig. 1. Košice – Košická Nová Ves, Church of St. Ladislaus. SW view of the whole church, 1922.

Fig. 2. Košice – Košická Nová Ves, Church of St. Ladislaus. SW view of the church's exterior, the end of the 19th century.

Translated by Viera Tejbusová

KOSTOL REFORMOVANEJ KREŠŤANSKEJ CIRKVI V SILICI VO SVETLE NAJNOVŠÍCH VÝSKUMOV

PETER GOMBOŠ – PETER TAJKOV

Silica, kostol, 13.–16. stor.

Silica, church, 13th–16th century.

During restoration of the facade of the Slovak Reformed Church in Silica (Rožňava district) in 2000 and in later two phases of archaeological research and restoration research of the interior (2009–2010), old medieval construction phases of the object were recognized. Within the current church building, the original church with a rectangular presbytery was identified.

ÚVOD

V roku 2000, keď kostol Reformovanej kresťanskej cirkvi prešiel obnovou fasád (*Kušnierová/Tököly 2000*), bolo zistené, že jeho stavebná história siaha o mnoho hlbšie do minulosti ako sa doposiaľ predpokladalo (*Súpis pamiatok 1969, 98*). Následné dve etapy archeologického výskumu a reštaurátorský výskum interiéru, priniesli ďalšie poznatky k dejinám tohto chrámu.

Reštaurátorský výskum omietkových a farebných vrstiev interiéru kostola

V roku 2000, keď tento kostol prešiel obnovou fasád (*Kušnierová/Tököly 2000*), bolo zistené, že jeho stavebná história siaha o mnoho hlbšie do minulosti ako sa doposiaľ predpokladalo (*Súpis pamiatok 1969, 98*). Následné dve etapy archeologického výskumu a reštaurátorský výskum interiéru, priniesli ďalšie poznatky k dejinám tohto chrámu.

Reštaurátorský výskum omietkových a farebných vrstiev interiéru kostola

Pri realizácii archeologického výskumu v interiéru kostola (Mgr. P. Tajkov PhD.) boli na južnej stene, pod úrovňou demontovanej drevenej podlahy a mladšej omietky, objavené fragmenty starších omietkových vrstiev. Keďže bol vlast-

níkom deklarovaný záujem riešiť problematiku zavlhnutia omietok ich výmenou, táto skutočnosť iniciovala potrebu realizácie reštaurátorského výskumu v interiéru.

POPIS OBJEKTU

Obec Silica leží viac menej ako solitér na Silickej planine, ktorá približne o 300 metrov nadmorskej výšky presahuje nad úroveň osídlenej časti regiónu (Štítnik, Gombasek, Slavec). Obe prístupové cesty z východnej aj západnej strany prekonávajú značné prevýšenie a vedú pomerne náročným

Obr. 1. Kostol Reformovanej kresťanskej cirkvi v Silici.

Obr. 2. Pohľad na stredovekú časť južnej fasády kostola.

Obr. 3. Základové murivo svätyne pôvodného kostola.

terénom. Je predpoklad, že prirodzenejší prístup k obci viedol z juhu, od dnešného Aggtelleckého národného parku, kde je sklon terénu postupný. Ani táto skutočnosť však nemení dojem izolovanosti a osobitosti dediny.

Kostol je situovaný na vyvýšenine, tvorí najvyšší bod obce a celého dohľadného priestoru planiny. Je obohnaný obranným múrom so strieľňami. Súčasťou ohradeného areálu je pivnica zapustená pod niveletu terénu, prístupná zvonku, zo severozápadnej strany.

Kostol je orientovaný v smere západ-východ. Dispozícia objektu je jednodňová. Šírka lode sa z exteriéru javí byť rovnaká v celej jej dĺžke. V interiéri je však mierne zúžená v západnej časti, v rozsahu empory. Na východe je ukončená pravouhlým uzáverom.

Na západe je k lodi prilepená hmota veže, do ktorej vedie samostatný vstup na juhu, na úrovni 2. NP. Do tejto úrovne je povrch veže hladký, vrchná časť má jednoduchú plastickú výzdobu tvorenú lisénami, štylizovanou korunnou rímsou. Pod segmentovými výklenkami korunnej rímsy sú na každej strane prázdne pozostatky ciferníkov. Pod nimi sú okenné otvory identické s otvormi na južnej stene lode.

Hlavný, v súčasnosti používaný vstup bez profilácie s polkruhovým záklenkom je situovaný na západnej strane pod vežou. Priestor západného vstupu pod vežou je zaklenutý plocho lomenou klenbou.

Na južnej fasáde sú tri okenné otvory s polkruhovým záklenkom. V západnej časti južnej steny je starší portál z opracovaného kameňa s jednoduchou profiláciou a polkruhovým záklenkom (odkrytý a reštaurovaný v roku 2000, Székely L. akad. sochár). Portál je prezentovaný vo forme obnaženého kameňa, bez farebnej úpravy. Na západnej časti južnej fasády sú v zaslepenej forme prezentované dve štrbinové okná.

Omietky fasád sú v relatívne dobrom technickom stave. Po formálnej stránke – spôsobom spracovania však nezodpovedajú forme prezentácie stredovekej omietky.

Na západnom a východnom konci lode sú zrkadlovo vstavané trojosové empory. Na západnú sa vystupuje po dvojramennom drevenom schodisku na severnej strane. Východná empora s organom je t. č. bez schodiska. Na južnej stene, približne uprostred dĺžky je murovaná kazateľnica s kruhovým pôdorysom, na ktorú sa vystupuje schodiskom v lokálne rozšírenej hmote muriva.

VYHODNOTENIE VÝSKUMU

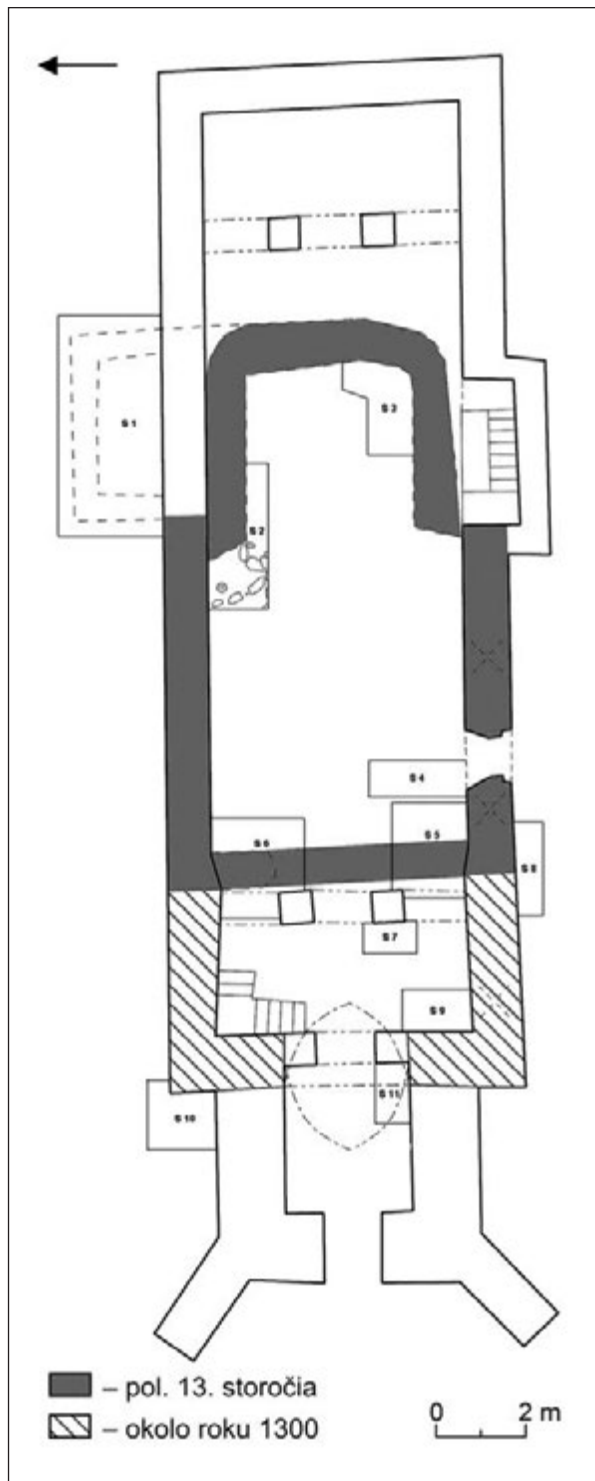
Realizovaný reštaurátorský výskum nemá ambíciu suplovať architektonickohistorický a umeleckohistorický pamiatkový výskum.

Keďže tu tieto doposiaľ neboli realizované, bolo nutné vytvoriť spolu s výsledkami archeologicko-historického výskumu orientačnú schému etapizácie.

Primárna dispozícia

V prvej fáze mala loď kostola obdĺžnikový pôdorys, zachovala sa z nej severná a južná stena so stopami po odstránených murivách východnej a západnej steny. Archeologickým výskumom bola lokalizovaná východná stena a svätyňa s pravouhlým uzáverom. Súvis s prvou stavebnou fázou vykazuje aj murivo a omietková vrstva vo východnej časti babinca.

O existencii hmoty primárnej fázy v priestore pod súčasnou vežou by mohlo nasvedčovať aj mierne diagonálne ustupujúce murivo druhej stavebnej fázy v rozsahu západnej empory.

Obr. 4. Pôdorys kostola s vyznačením stredovekých stavebných etáp a archeologickými sondami

(Ani pri benevolentnejšom prístupe stredovekých stavebných dielní k pravým uhlom nie je dôvod predpokladať, že by pri rozširovaní lode smerom na západ mladšie murivo nepokračovalo rovno. Fakt, že sa murivo mierne zbieha, by mohlo svedčiť

o tom, že tvorilo premostenie medzi existujúcimi staršími hmotami.)

Na primárnu hmotu muriva bola v interiéri pravdepodobne dreveným hladidlom (šráfované odtlačky svedčia o stopách po mäkšom a tvrdšom tkanive dreva) nanesená vrstva pomerne jemnozrnej omietky, na jej povrchu je subtilná vrstva vápenného náteru s prímiesou okru.

Na vopred určené plochy, cca vo výške dvoch metrov boli nanesené vápenným pačokom kruhové plochy – podklad pre konsekračné kríže. Tieto boli namaľované červenou a čiernou. Na severnej stene sa zachovali tri, na južnej dve, no podľa rozmiestnenia je predpoklad, že aj tu boli pôvodne namaľované tri kríže.

Primárna omietková vrstva a s najväčšou pravdepodobnosťou ani primárne murivo sa nezachovalo vyššie ako do úrovne cca 3,5 m. Primárna omietková vrstva na severnej stene, v celej šírke steny oblúkovito zachádza do súčasnej steny – kopíruje ustúpenie muriva v konkrétnej úrovni. Ani na severnej, ani na južnej stene sa v hmote primárneho muriva, respektíve do výšky pokiaľ sú zachované, nenachádzajú stopy po okenných otvoroch.

Na južnej stene sa tesne pod úrovňou jej ukončenia nachádzajú tri kapsy – stopy po trámoch, pravdepodobne sekundárne. V najvýchodnejšej z nich sa zachoval zvyšok obhoreného trámu, priestor okolo neho je vyplnený sekundárnou maltou.

Na prostú primárnu omietkovú vrstvu s konsekračnými krížmi bola pravdepodobne, v nie veľkom časovom odstupe, minimálne v rozsahu severnej steny, nanesená ďalšia pomerne subtilná omietková vrstva s hladným povrchom. Na tejto bola realizovaná bohatá maliarska výzdoba pozostávajúca z figurálnych výjavov lemovaných jednoduchou červenou paspartou. Podľa fragmentárne zachovanej ženskej hlavy nesie znaky ešte románskej maľby. Vrstva kopíruje vyššie spomínané ustúpenie primárneho muriva na jeho vrchnom okraji. Na južnej stene sa táto vrstva nezachovala.

Prvá stavebná úprava – rozšírenie do výšky a smerom na západ

Ešte v duchu románskeho slohu (štrbinové okná na južnej stene) došlo v druhej stavebnej fáze k nadstavaniu muriva na severnej a južnej stene lode, odstráneniu muriva západnej steny a k rozšíreniu lode týmto smerom. Pravdepodobne bolo rozšírené murivo babinca smerom na západ a vybudovaná veža do úrovne 2. NP, t. j. len mierne nad úroveň koruny muriva lode

Obr. 5. Objekt v sonde č. 2 interpretovaný ako stavebná obeť.

Dá sa predpokladať, že došlo aj k úpravám východnej steny prípadne svätyne.

V tejto fáze boli staršie časti muriva aj nové murivo pokryté súvislou vrstvou omietky, ktorá do značnej miery kopírovala nerovnosti muriva. Na povrchu omietky bol nanesený vápenným náter.

Na vápennom náteri bola realizovaná maliarska výzdoba – lineárna kresba červenou linkou (sino-pia) bola finalizovaná pravdepodobne technikou secco. Táto prebiehala v horizontálnych pásoch v celom rozsahu severnej steny. V hornom páse sa zachovali fragmenty figúr vyjadrujúce boj (s veľkou pravdepodobnosťou Ladislavská legenda), v strednom páse sa zachovali fragmenty architektúry (sedlová strecha, silueta kostola). V spodnom páse bol pravdepodobne maľovaný iluzívny lambrekýn. Jednotlivé pásy a výjavy boli od seba oddelené rámovaním tvoreným paralelne bežiacimi linkami. Na južnej stene sa zachovali len náznaky spodného lemu lambrekýnu.

V dispozícii druhej stavebnej fázy bola na existujúcu vrstvu maľby lokálne realizovaná ďalšia maliarska výzdoba. Na severnej stene, na úrovni stredného pásu maľby bola lokálne nanesená subtilná vrstva intonaka a na nej boli pendantne namalované dva figurálne výjavy, čítajúce po tri stojace figúry. Výjavy boli orámované bohatou bordúrou. Z ľavého výjavu sa zachovala horná časť. Sú tu po stranách viditeľné dve hlavy s vyholenou tonzúrou a svätožiarou, uprostred sa zachovala horná časť svätožiaru. Ku každej z figúr sa viaže nápisová páska. Z pravého výjavu sa zachovala len horná časť bordúry.

Je tu aj možnosť, že vrstva 3 bola len podkresbou pre vrstvu 4, a táto bola finalizovaná len v rozsahu dvoch výjavov, pričom nemuseli byť striktné dodržané proporcie dané podkresbou. Vrstva kopíruje nerovnosti steny.

Excentrické umiestnenie oboch výjavov doprava v rámci severnej steny ako celku dáva tušiť, že v západnej časti mohla aj v tejto fáze existovať empora (drevená?).

Pravdepodobne ešte pred nasledujúcou prestavbou boli v interiéri realizované lokálne úpravy – možno vo forme drevených tribún (početné kapsy po trámoch, na južnej stene v dvoch úrovniach, na severnej v jednej), ktoré mohli súvisieť s prechodom na reformovanú formu bohoslužieb.

Druhá stavebná úprava – rozšírenie lode smerom na východ, vstavenie empor, nadstavba veže

Kostol prešiel radikálnou prestavbou. Bola strhnutá východná stena a svätyňa kostola.

V západnej časti bola vbudovaná hmota emporu ako pendant východnej. Boli zaslepené, alebo zväčšené okenné otvory na južnej stene. Na severnej stene bol vybúraný okenný otvor. Pravdepodobne bola vyvýšená aj úroveň podlahy, o čom svedčí zvýšenie prahu zo strany interiéru (pod kameňom mladšieho prahu sa našla minca s letopočtom 1760).

Bola nadstavaná veža do súčasnej podoby.

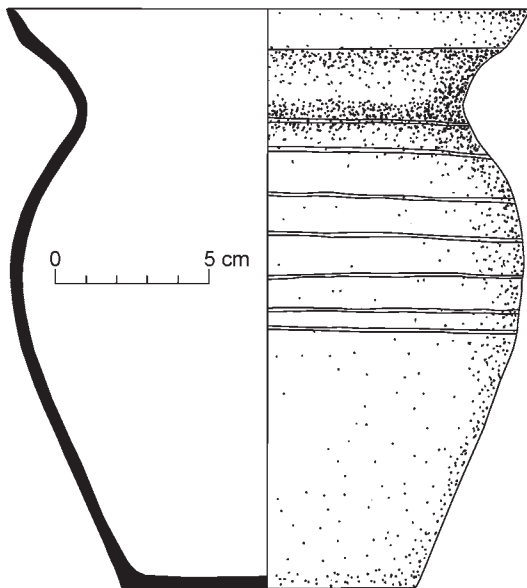
Staré aj nové múry boli pokryté pomerne hrubou vrstvou vyrovnávacej omietkovej vrstvy. Táto bola nanášaná do laty, eliminovala nerovnosti starších murív. Jedinou anomáliou, ktorá sa naďalej premietala v interiéri ostalo zúženie západnej časti lode.

V ďalšej dobe dochádzalo len k dielčim úpravám v rámci pretrvávajúcej dispozície – zaslepenie severného okna na formu niky, lokálne opravy omietok, výmeny a opravy drevených schodísk, lokálne opravy omietok.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM

V roku 2008 bolo pri výmene drevenej podlahy kostola bolo v jeho východnej časti objavené murivo, čo následne vyvolalo potrebu archeologického výskumu (Ďurišová/Tajkov 2008; Tajkov 2009; Gomboš 2010). Objavené murivo tak bolo stotožnené so zaniknutým pravouhlým presbytériom pôvodného kostola. Odkryli sme celý pôdorys tejto svätyne, oddelenej od lode iba prostou hranou. Jej základové murivo pozostávalo z lomového kameňa kladeného do nepravidelných riadkov a spájaných kvalitnou maltou. K jej severnému múru bola neskôr pristavaná, dnes už zaniknutá, sakristia, ktorej základy boli rovnako objavené výskumom.

V severovýchodnom rohu pôvodnej lode bola nájdená skoro neporušená keramická nádoba otočená hore dnom, zahĺbená do sterilného podlažia a obložená väčšími kameňmi. V nádobe svetlookrovej farby, strhávanéj z hrnčiarskeho kruhu a zdobenej jednoduchou lineárnou rytou výzdobou, boli nájdené vtáacie kosti. Ide o pozoruhodný doklad náboženského synkretizmu – azda stavebnú obeť. Nádobu možno rámcovo datovať, na základe výzdoby i technológie výroby, od druhej tretiny 13. po prvú tretinu 14. storočia (Uličný 2003, 612–615).

Obr. 6. Nádoba z objektu v sonde č. 2.

Počas druhej etapy archeologického výskumu, boli tesne pri severnom pilieri západného klasicistického chóru, objavené zvyšky základov západného múru pôvodného kostola. Aj v nadzemnom murive dnešnej lode je v týchto miestach zreteľná cezúra. Táto situácia bola archeologicky dokumentovaná aj v exteriéri na južnej strane dnešnej lode. Podobná špára bola reštaurátorským výskumom zachytená aj v interiéri veže, kde na úzkom páse muriva v jej východnej časti, bol odhalený aj konsekračný kríž. Archeologickou sondou bola táto cezúra potvrdená aj v základovom murive.

Ako sme už v úvode spomenuli, zistenia oboch terénnych výskumov spresnili naše poznatky o stavebnej histórii kostola. Na druhej strane však priniesli mnohé ďalšie otázky a naznačili aj isté interpretačné problémy vo vzťahu k výsledkom oboch týchto výskumov. Pokúsím sa teda tieto

Obr. 7. Pohľad na dnešný vstup do kostola s konsekračným krížom z obdobia okolo roku 1300.

poznatky zosumarizovať z pohľadu archeológie a dejín architektúry.

Ohľadom datovania a periodizácie budovania dnešného kostola boli doteraz známe dva dôležité letopočty. Začiatok jeho výstavby bol kladený do roku 1525 a jeho prestavba do podoby pretiahnutej sieňovej stavby, s protestantskými tribúnami na západnej a východnej strane, do roku 1776 (Súpis pamiatok 1969, 98). Mohutný kamenný múr so strieľňami obkolesujúci kostol je datovaný do konca 16. storočia. Autori pamiatkovej obnovy však predpokladali, že opevnenie pochádza už z obdobia pobytu bratríckych posádok v oblasti v polovici 15. storočia (Kušnierová/Tököly 2000). Dokonca tu predpokladali pôvodne opevnené sídlo, ktoré spájali s mohutnou kamennou pivnicou na severnej strane kostola. Očakávanie nálezu opevneného sídla rezonovalo aj v stanovisku Pamiatkového úradu ohľadom objavenia základových murív v kostole počas spomínanej výmeny podlahy. Zvyšky staršieho kostola, objavené v roku 2000, E. Kušnierová s G. Tökölym datovali do konca 13. storočia.

Domnievam sa, že pôvodný kostol možno, aj na základe keramického nálezu, datovať už do obdobia

Obr. 8. Pohľad na južnú stenu stredovekej lode po reštaurovaní.

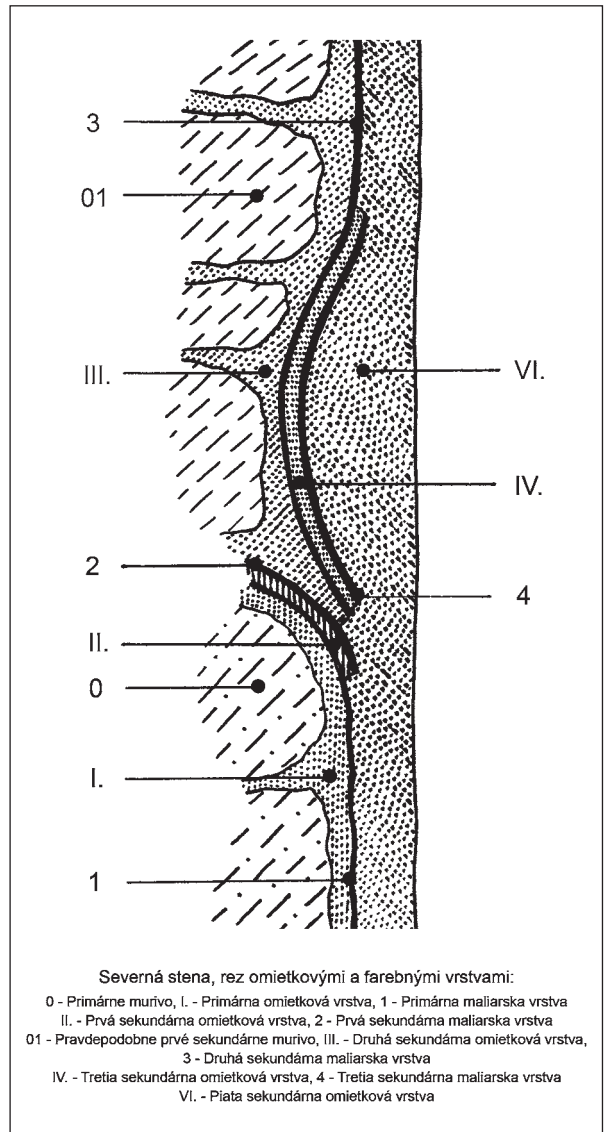

Obr. 9. Pohľad na severnú stenu stredovekej lode po reštaurovaní.

polovice 13. storočia. Výskumy však identifikovali aj druhú stredovekú stavebnú etapu, kostola, počas ktorej bola loď kostola rozšírená smerom na západ. Z tejto prístavby sa zachovalo zamurované štrbinové okno nad dnešnou klasicistickou kruchtou a podľa reštaurátorského výskumu pravdepodobne aj zvyšné štrbinové okná pôvodnej lode. Avšak definitívnu odpoveď na otázku, či bolo pôvodné murivo lode nadstavované v rámci druhej stavebnej etapy (ako konštatuje reštaurátorský výskum omietok), by mohol dať len sondážny architektonicko-historický výskum.

Nález muriva s konsekračným krížom interpretuje reštaurátor ako zvyšok predsieni, resp. babinca. Je možné, že v súvislosti s novým západným vstupom bola súčasťou nezachovaného portálu aj krytá predsieň s drevenou striedkou. Západný vstup, resp. otvor v múre, ktorý, podľa zistenia reštaurátora, mal pôvodne s polkruhový záklenok, však nevystupuje z hrúbky západného múru stredovekého kostola. Neskorší mierne zalomený záklenok vznikol až v súvislosti s prístavbou veže a samotný dnešný vstup z podvežia pochádza až z klasicistickej prestavby. Na základe skromne zachovaného tvaroslovía pochádzajúceho z tejto stavebnej fázy, predpokladáme, že k západnej dostavbe pôvodného kostola došlo už v období okolo roku 1300.

V roku 1525, kedy bola doteraz datovaná výstavba kostola, bola k nemu pravdepodobne len pristavaná dnešná mohutná veža. Prvá písomná zmienka o kostole z roku 1399 o ňom totiž hovorí ešte ako o kamennej stavbe bez veže (Sárkozy 2006, 85–86). Autor uvádza aj prvé zmienky o obci z roku 1340 ako o majetku istého Tekeša a v roku 1348 ako o majetku šľachticov z neďalekej maďarskej Szalony. Súpis pramenného materiálu k obci S. Sárközy dopĺňa o listinu z roku 1561, kde sa spomína aj pôvodné zasvätenie kostola Všetkým Svätým.

Obr. 10. Stratigrafia omietkových farebných vrstiev v reze.

LITERATÚRA

- Ďurišová/Tajkov 2008* – M. Ďurišová/P. Tajkov: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Reformovaný kostol v Silici. 1. Etapa, Pamiatkový úrad SR 2008. Rukopis uložený na Pamiatkovom úrade SR.
- Gomboš 2010* – P. Gomboš: Silica, Kostol reformovanej cirkvi, Reštaurátorský výskum omietkových a farebných vrstiev v interiéri, návrh na reštaurovanie, 2010. Rukopis uložený na Pamiatkovom úrade SR.
- Kušnierová/Tököly 2000* – E. Kušnierová/G. Tököly: Pamiatková obnova kostola ref. cirkvi v Silici. Správa z obnovy, 2000 Rukopis uložený na Pamiatkovom úrade SR, stredisko Rožňava, sign. 333 T.
- Sárközy 2006* – S. Sárközy: A történeti Torna megye településtopográfiája a kezdetektől a 18. század elejéig. Perkupa – Miskolc 2006.
- Súpis pamiatok 1969* – Súpis pamiatok na Slovensku III. R–Ž. Bratislava 1969.
- Tajkov 2009* – P. Tajkov: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Reformovaný kostol v Silici. 2. Etapa. Fakulta umení TU Košice 2009. Rukopis uložený na Pamiatkovom úrade SR.
- Uličný 2003* – M. Uličný: Veľká stredoveká kolonizácia a keramická produkcia na východnom Slovensku. Arch. Hist. 28, 2003, 611–620.

Mgr. Peter Gomboš akad. mal. rest.
Užhorodská 15
SK-040 11 Košice
peter.gombos@netkosice.sk

Mgr. Peter Tajkov, PhD.
Technická univerzita v Košiciach
Fakulta umení
Katedra dejín a teórie umenia
Letná 9
SK-040 01 Košice
tajkov@yahoo.co.uk

REFORMED CHURCH IN SILICA IN THE LIGHT
OF RECENT RESEARCH

Peter Gomboš – Peter Tajkov

Summary

In 2000, restoration of the church's facades revealed the fact that its construction history dates further back in the past than previously believed. Two following stages of archaeological research and restoration research of the interior in 2009–2010 brought additional knowledge of the history of the church.

The restoration research found out that northern and southern walls, about 3.5 m tall, were preserved from the primary phase. A layer of primary plaster with lime paint blended with ochre was preserved on the stone masonry. Consecration crosses were painted 2 m above the ground. A plaster layer with rich painted decoration was applied later, within the range of primary disposition. First construction adaptation was carried out in the Roman style, when the nave was extended westwards and made taller. The old and new masonry were unified on the surface with a continuous plaster layer tracing the uneven masonry. Further changes were made in the late 18th century – the church was radically rebuilt, extended eastwards, western

and eastern matroneums were built, placement of windows was changed and the tower was finished in the shape that we know today. Later, only small changes were made within the maintained disposition.

The archaeological research discovered remains of a defunct sanctuary and western wall of the original church. In the northeastern corner of the original nave, an almost untouched ceramic vessel was found, turned with its bottom up. It was sunk deep in the sterile subsoil and surrounded by large stones. The light-ochre vessel was pulled down from the potter's wheel and decorated with simple linear engraved decoration. It contained bird bones. It is a noteworthy evidence of religious syncretism – possibly a construction sacrifice. According to its decoration and production technology, the vessel can be roughly dated back to the middle 13th century.

First written notice of the village comes from 1340. First written notice of the church comes from 1399 and it mentions

it as a stone building without a tower. A document from 1561 also mentions the original dedication of the church to All Saints.

Fig. 1. Reformed church in Silica.

Fig. 2. View of the medieval part of the church's southern facade.

Fig. 3. Foundation masonry of the original church's sanctuary.

Fig. 4. Church's ground plan with marked medieval stages and archaeological probes.

Fig. 5. Object in Probe 2 interpreted as a construction sacrifice.

Fig. 6. Vessel from the object in Probe 2.

Fig. 7. View of the current church entrance with a consecration cross from the era around 1300.

Fig. 8. View of the medieval nave's southern wall after restoration.

Fig. 9. View of the medieval nave's northern wall after restoration.

Fig. 10. Stratigraphy of plaster colour layers in cross-section.

Translated by Viera Tejbusová

TRI SEZÓNY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V KATASTRI OBCE STRÁŽNE – VEĽKÝ KAMENEC

MARTIN PRISTÁŠ

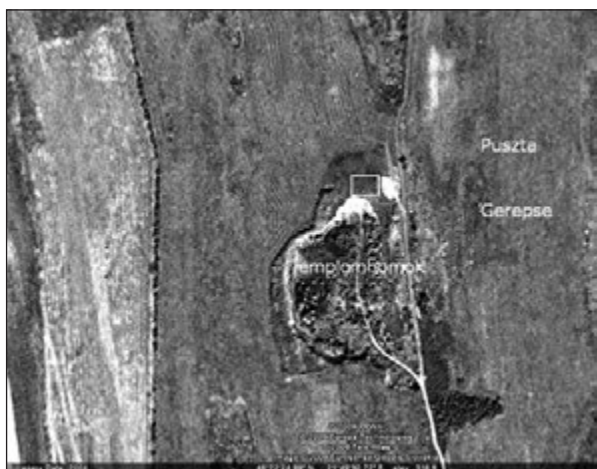
Piesková duna, kostol, hrob, náhrobný kameň, tehla, minca, stredovek.

Sand dune, church, grave, grave stone, brick, coin, Middle Ages.

Three short seasons of archaeological research of the Templomhomok sand dune in the cadaster of Strážne and Veľký Kamenec clearly confirmed the existence of a graveyard and defunct architecture, most probably belonging to a no longer existent settlement of Gerebse (Gerepse, Krepša) situated on the surrounding sand dunes in the Middle Ages.

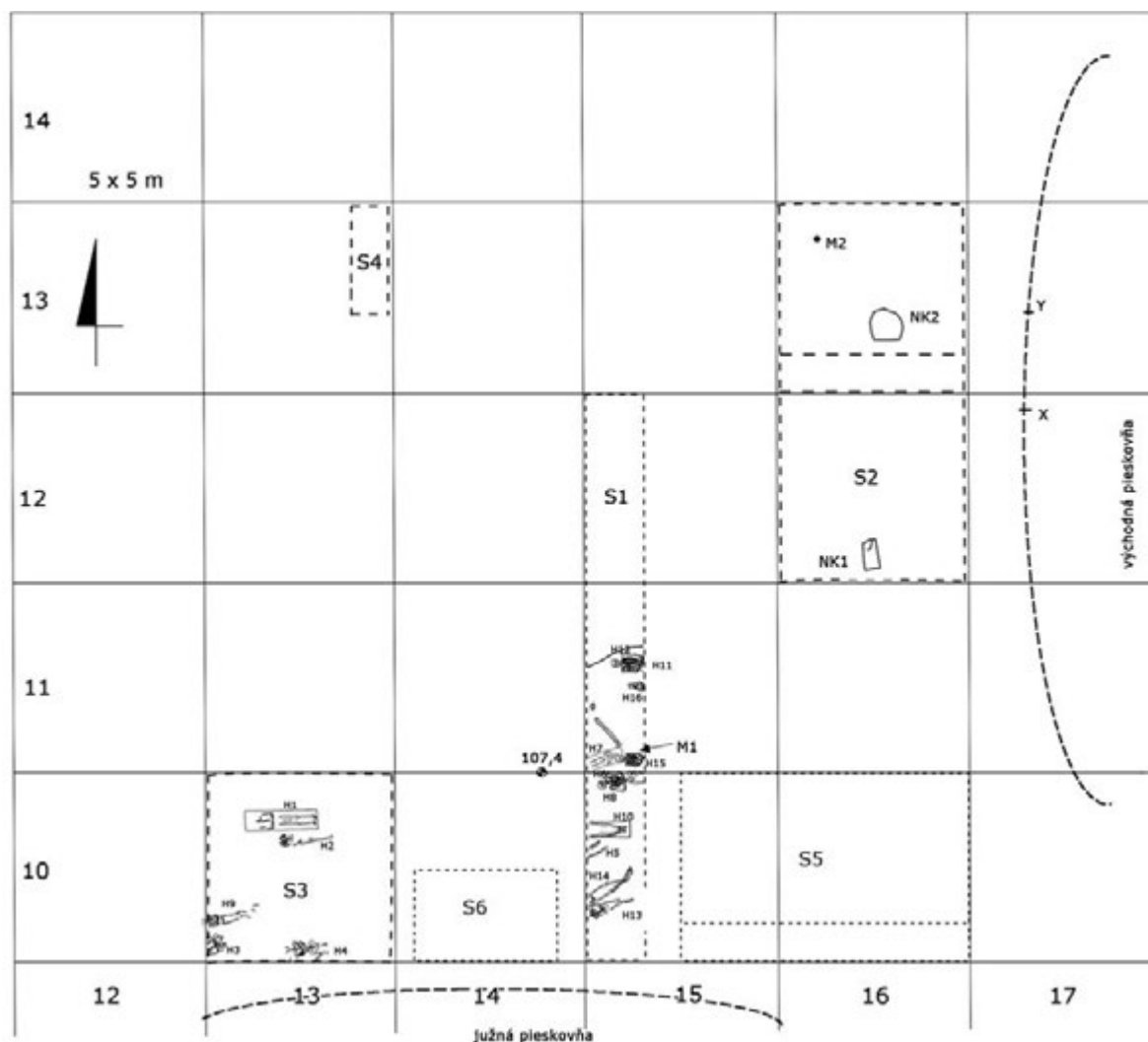
ÚVOD

Piesková duna Templomhomok (kóta 1074, obr. 1) sa nachádza severovýchodne od intravilánu obce Veľký Kamenec, severne od mŕtveho ramena Tisy zvaného Veľká Krčava a východne od Radskeho kanála. Ide o pomerne známu archeologickú lokalitu, ktorá sa v literatúre situuje do katastra obce Veľký Kamenec, no v súčasnosti sa nachádza z väčšej časti v katastrálnom území obce Strážne. Prieskumy v rokoch 1954 (AÚ SAV – K. Anđel), 1972 (SÚPSOP – M. Slivka a VsM – D. Čaplovič) a 1976 (Čaplovič/Gašaj/

Obr. 1. Výsek z ortofotomapy s vyznačenou plochou výskumu na zvyšku odťaženej duny „Templomhomok“. Východne územie s chotárnym názvom „Gerebse“.

Olexa 1977) identifikovali nálezy keramiky, zlomky tehál a kosti svedčiace o zaniknutej sakrálnej stavbe s cintorínom. V súvislosti s lokalitou je publikovaný aj starší nález bronzového korpusu so zvyškami zlátenia, dnes v zbierkach Východoslovenského múzea, patriaci do okruhu imitovaných tzv. limožských výrobkov (Béř 2008, 331; Slivka/Vallašek 1983, 160). Začiatkom 90-tych rokov minulého storočia prebehol na lokalite geoelektrický prieskum, ktorý priniesol pôdorys zaniknutého sakrálneho objektu. Lokalizoval jednolodie s pretiahnutou polkruhovou apsidou, približne s rozmermi 12 x 6 m. Pozoruhodnými sa javili zvyšky zaniknutej stavby na severozápadnej strane kostola, podľa J. Tirpáka, súvisiace so sakrálnou stavbou (Tirpák 1994, 307). Koncom 90-tych rokov sa v polohe začal ťažiť piesok a postupne sa odťažila väčšia časť duny pričom neodťažený ostal len severný cíp s triangulačným bodom. Po ukončení oficiálnej ťažby slúžila odkrytá pieskovňa na ilegálnu ťažbu piesku miestnemu obyvateľstvu, čo spôsobovalo ďalšie zmenšovanie duny. Popritom sa množili nálezy ľudských kostí a stavebného materiálu, ktoré ostávali voľne ležať v blízkosti južného a východného profilu pieskovne (obr. 1). Vzniknutú situáciu sa rozhodli riešiť pracovníci Krajského pamiatkového úradu v Košiciach v spolupráci s Fakultou umení TU v Košiciach a v lete v roku 2008 začal na zvyškoch pieskovej duny Templomhomok archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, ktorý mal však vzhľadom na spomínanú situáciu od začiatku charakter záchranného výskumu (Đurišová/Pristáš/Tajkov 2008; Đurišová et al., v tlači).

Obr. 2. Výsledky výskumu vyznačené na pláne so štvorcovou sieťou 5 x 5 m. Legenda: sondy – S1–S6; hroby – H1–H16; náhrobné kamene – NK1 a NK2; mince: M1 a M2; XY – profil východnej pieskovne (tab. IV).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM

Plocha výskumu okolo triangulačného bodu na mieste kde bol v minulosti uskutočnený geofyzikálny prieskum bola rozdelená do štvorcových sektorov o veľkosti 5 x 5 m (obr. 2). Prvá sonda s rozmermi 15 x 1,5 m bola umiestnená na vrchole duny a vedená severo-južným smerom, tak aby sa zachytili zvyšky severnej a južnej obvodovej steny predpokladaného kostola. Sonda nepotvrdila výsledky geofyzikálneho prieskumu a pod zatrávneným povrchom duny zachytila 20–40 cm hrubú vrstvu humusu s prímiesou kameňov, úlomkov tehál a maltoviny. Ide o vrstvu oračiny, keďže povrch duny bol v minulosti po určitú dobu poľnohospodársky využívaný a uskutočňovala sa tu hlboká orba. Pod ňou sa v severnej časti sondy nachádzal už len sterilný piesok až po dno sondy

v tomto sektore t. j. 110 cm pod povrchom. V južnej časti sondy zhruba v dĺžke 8,5 m bola pod vrchnou vrstvou oračiny v hĺbke cca 30 cm zachytená tvrdá hlinitá vrstva s prímiesou úlomkov kameňov, tehál, maltoviny, ľudských kostí v sekundárnej polohe, kľincov a sporadicky i črepy stredovekej keramiky. Na povrchu tejto vrstvy bola nájdená zle zachovaná minca s motívom pštrosej hlavy na reverze datovateľná do obdobia vlády Karola Róberta z Anjou (viď kapitola Mince). Nakoľko sme v tejto sonde nezachytili predpokladané základy sakrálnej stavby, a to ani v negatívne, rozhodli sme sa plošne odkryť dva sektory 3,5 m východne od sondy 1 vo svahu nad východným profilom pieskovne. Bola v ňom jasne čitateľná asi 30 cm hrubá deštrukčná vrstva kameňov a tehál (tab. IV). V tejto sonde označovanej ako sonda 2 s rozmermi 10 x 5 m sme v jej hornej čiže západnej časti narazili už po cca 15–20 cm na

tvrdú tmavú vrstvu obsahujúcu väčšie množstvo úlomkov tehál, kameňa a maltoviny, tiež dva kusy väčších plochých kameňov pripomínajúcich stredoveké náhrobky bez epigrafických a reliéfnych povrchových úprav, a tiež uhorskú mincu z roku 1895 (obr. 2). Na rozdiel od sondy 1 absentovali ľudské kosti. Vo východnom profile sa táto vrstva zachytila v hĺbke až 65 cm pod súčasným povrchom a nad ňou sa nachádzala 40–50 cm hrubá vrstva sterilného piesku. Charakter vrstvy svedčí o skutočnosti, že ide o vrstvu deštrukcie zaniknutej stavby, ktorá mala s najväčšou pravdepodobnosťou kamenné základy, tehlové nadzemné murivo a kamenné ostenia okien a vchodov, čo dokazujú nájdené kusy profilovaných kamenných článkov. Materiál sakrálnej stavby po jej zániku bol postupne prirodzene splavovaný po svahu duny, o čom svedčia tzv. vlny tejto deštrukčnej vrstvy uložené jedna na druhú, tak ako sa zhora postupne zosúvali v jednotlivých fázach, a máme to doložené jednak začistením povrchu sondy 2 a jednak v reze sondou 2. Do tejto vrstvy sa dostali aj kamenné náhrobky z prikostolného cintorína. Hrúbka deštrukčnej vrstvy kolíše medzi 15 cm v západnej časti sondy 2 až po 30 cm v profile východnej pieskovne, čiže prirodzeným spádom naberala na hrúbke smerom k úpätiu duny. Žiaľ tento proces nie možné ďalej sledovať kvôli odťaženému východnému svahu duny. Na záver prvej sezóny sme ešte vytyčili sondy 3 a 4 západne od sondy 1, aby sme overili situáciu v týchto sektoroch plochy výskumu. V sonde 3 sme zachytili ľudské kosti a v sonde 4 po 30 cm hrubej vrstve oráčiny nasledoval sterilný piesok podobne ako v severnej časti sondy 1. Sondou 3 sme rozšírili na celý sektor, pričom z vrchnej vrstvy oráčiny hrubej miestami až 40 cm sme zachytili množstvo ľudských kostí v sekundárnej polohe pochádzajúcich zo starších rozrušených hrobov.

V nasledujúcej sezóne 2009 sme pokračovali v ďalšom odkryve v sondách 1 a 3, a taktiež sme otvorili sondu 5 o veľkosti dvoch sektorov východne od sondy 1 a južne od sondy 2 a sondu 6 – sektor medzi sondou 1 a sondou 3, čím sa nám podarilo pokryť takmer celý úsek pri južnom profile pieskovne, ktorý je najviac postihnutý ilegálnou ťažbou piesku a následnou eróziou, následkom čoho sa ročne rozšíri približne o 70 cm. Týmto spôsobom zanikne zvyšok duny do niekoľkých rokov. Práve z južného profilu pieskovne vypadávalo v minulosti najviac ľudských kostí a začistením tohto profilu sa nám podarilo identifikovať aj celé hroby so zachovaným skeletom, čo je jednoznačný dôkaz, že cintorín sa rozkladal práve v tejto južnej časti duny, ktorá je už takmer úplne odťažená. V sonde 5 vo východnom svahu sme zachytili len klasicky vrstvu oráčiny a deštrukcie bez ľudských ostatkov. V sondách 1 a 3 sa objavili hroby.

Hroby

Hrob 1 – v sonde 3, 55 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Zachovali sa stopy po drevenej truhle po celom obvode hrobu aj so železnými klincami. Rozmer truhly 190 x 50 cm. Skelet v pietnej polohe nohami na východ s rukami na bruchu. Lebka chýba, dochoval sa len negatív mozgovne. Medzi stehennými kosťami sa našla stredoveká tehla, inak hrob bez inventára. Hrob 1 narušuje hrob 2.

Hrob 2 – v sonde 3, 60 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Hrob je v oblasti ľavej dolnej končatiny porušený hrobom 1. Skelet v pietnej polohe na chrbte nohami na východ. Chýba lebka, pravá a ľavá horná končatina a ľavá dolná končatina. Bez inventára a zvyškov po truhle.

Hrob 3 – v juhozápadnom rohu sondy 3, 40 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Skelet v pietnej polohe bez dolných končatín. Horná časť zasahuje do západného profilu sondy.

Hrob 4 – pri južnom profile sondy 3, 50 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Skelet v pietnej polohe porušený v oblasti mozgovne a dolných končatín. Dochovaný v rozmeroch 120 x 40 cm. Bez inventára.

Hrob 5 – v južnej časti sondy 1, 45 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Skelet značne porušený, zachovaná časť dolných končatín bez chodidiel. Horná časť skeletu zasahuje pod západný profil sondy.

Hrob 6 – v sonde 1, 55 cm pod súčasným povrchom terénu nad hrobom 8. Orientácia: Z-V. Skelet v pietnej polohe, vynikajúco dochovaná lebka, chýba panva a dolné končatiny. Detský hrob.

Hrob 7 – v sonde 1 tesne pri hrobe 6 zo severnej strany v hĺbke 55 cm pod súčasným povrchom terénu. Skelet v dobre dochovej truhle s klincami s rozmermi 80 x 30 cm, čiže ide o pochovanie zhruba 1 rok starého dieťaťa s netradičnou orientáciou lebky na východ. Nad hrobom nájdené dva kusy tenkostennej, do svetla vypálenej neglazovanej keramiky.

Hrob 8 – v sonde 1 priamo pod hrobom 6 v hĺbke 65 cm. Orientácia: Z-V. Dobre dochovaný skelet dospelého jedinca v pietnej polohe s rukami na bruchu. Dolné končatiny zasahujú do východného profilu sondy. Pod ľavým lakťom mal 7 cm dlhý valcovitý bronzový predmet s priemerom 0,5 cm a s dvomi prstencovitými krúžkami po oboch koncoch. Bližšie neurčený. Z hrobu pochádza tiež šesť úlomkov neglazovanej keramiky stredovekého rázu.

V sezóne 2010 sme pokračovali vo výskume cintorína zachyteného v sonde 1 a sonde 3.

Hrob 9 – v sonde 3, juhozápadne od hrobov 1 a 2, 30 cm severne od hrobu 3, v hĺbke 45 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Dobre zachovaný skelet dospelého jedinca v pietnej polohe s rukami na bruchu a nohami na východ. Rozmery 160 x 35 cm. Dva kusy železných klinec.

Hrob 10 – v sonde 1, 170 cm južne od hrobu 8, 65 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Výborne dochovaná drevená truhla aj s vekom. Preskúmané len dolné končatiny dospelého jedinca, zvyšná časť skeletu zasahuje mimo sondu západným smerom.

Hrob 11 – v sonde 1, 230 cm severne od hrobu 8, v hĺbke 55 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Detský skelet v pietnej polohe bez lebky. V hrobe nájdený i malý črep z tela redukčne vypálenej na kruhu robenej keramiky.

Hrob 12 – v sonde 1, priamo pod hrobom 11, v hĺbke 55 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Hrob dospelého jedinca v pietnej polohe s defektom ľavej hornej končatiny (ramenná a lakťová kosť sú zrastené pod uhlom 170°). Dolné končatiny zasahujú do východného profilu sondy. V hrobe nájdené 2 ks malé nevýrazne črepy redukčne vypálenej keramiky.

Hrob 13 – v sonde 1, pod hrobom 5, 70 cm pod súčasným povrchom terénu. Skelet dospelého jedinca v pietnej polohe, lebka zasahuje do západného profilu sondy, dolné končatiny čiastočne poškodené. V hrobe nájdené tri nevýrazne úlomky stredovekej neglazovanej keramiky.

Hrob 14 – v sonde 1, nalepený na hrob 13, zo severnej strany v hĺbke 70 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Preskúmané dolné končatiny skeletu dobre vyvinutého dospelého jedinca, horná časť hrobu je pod západným profilom sondy. Z hrobu pochádza úlomok stredovekej tehly a miniatúrny úlomok črepu z tela redukčne vypálenej nádoby.

Hrob 15 – v sonde 1, 10 cm severne od hrobu 8, 80 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Horná časť skeletu v pietnej polohe s rukami na bruchu. Dolné končatiny zasahujú pod východný profil sondy. Bez inventára.

Hrob 16 – v sonde 1, 20 cm južne od hrobu 12, 70 cm pod súčasným povrchom terénu. Orientácia: Z-V. Poškodený skelet jedinca v pietnej polohe. Zachovaná len ľavá horná končatina a ľavá časť trupu.

Keramika

Keramický materiál je nevýrazný, a ako je pri výskumoch na sakrálnych objektoch bežné aj nepočetný. Pochádza najmä z hornej vrstvy oráčiny, zo zásypu hrobov, tiež z tzv. deštrukčnej vrstvy kostola a v mnohých prípadoch zo zberu v pieskovni na južnej a východnej strane polohy. Fragmentárnosť nálezov ilustruje fakt, že najväčší črep má rozmery 7 x 5 cm. Iba v jednom prípade vieme priradiť viacero črepov jednej nádobe (tab. I: 4–6), no ani v tomto prípade nevieme presne určiť rozmery tejto nádoby. Väčšina keramického materiálu je datovateľná do obdobia vrcholného stredoveku (13.–14. storočie). Svedčia o tom okraje hrncovitých nádob: okraj s rímsovou profiláciou na vonkajšej strane, oblú ukončenie okraja a rebierko na vnútornej strane (tab. I: 1), zhrubnutý okraj na vonkajšej strane so šikmým zarovnaním, na vnútornej strane náznak rebierka (tab. I: 3), okraj s rímsovitou profiláciou na vonkajšej strane, oblým ukončením konca, s vnútornej strany šikmé až oblú zarovnanie (tab. I: 4). Zaujímavý je sivý črep z tela zdobený rytými vodorovnými čiarami (tab. I: 5), fragment dolného okraja z kruhu strhávanéj sivej nádoby (tab. I: 6), fragment sivej nádoby s kolkovanou výzdobou (tab. I: 7), fragment z dna s náznakom značky (tab. I: 9).

Tehly

Úlomky tehál tvoria jednu z najpočetnejších skupín nálezov na skúmanej lokalite. Boli identifikované už počas prieskumov v minulosti, keďže sa zrejme počas hlbokej orby dostali na povrch ornice a vďaka ťažbe piesku na južnej a východnej strane polohy boli voľne popadané aj na povrchu v okolí pieskovej duny. Žiaľ z celkového veľkého množstva sa nám nezachovala ani jedna úplne nepoškodená v pôvodných rozmeroch. Šírka nájdených tehál sa pohybuje v rozmedzí 12,5–16 cm, resp. 16,5 cm, hrúbka 4–5 cm. Tehly sú nerovnomerne tvarované do kvádra, vypálené do červena, sú plevované a sú na nich viditeľné zvyšky maltového pojiva (tab. II).

Kovy

Najpočetnejšou skupinou sú železné predmety. Čo sa počtu kusov týka, sa najviac vyskytovali klinec. Pochádzajú hlavne z debnenia truhiel v hrobách. Rôzne tvary hlavičiek a tela naznačujú, že niektoré môžu pochádzať aj s drevených konštrukcií zaniknutého kostola, resp. objektov súvisiacich s touto stavbou. Zo zberu vo východnej pieskovne pochádza torzo kosáka. Z hornej vrstvy

oračiny pochádzajú aj železné predmety súvisiace s poľnohospodárskym využívaním plochy, ako napríklad kusy hrubého plechu alebo krúžok (tab. III: 1–8).

Z farebných kovov sme našli niekoľko predmetov zliatiny medi a cinu v rôznych pomeroch. Za zmienku stojí bronzový gombík, bronzová pracka z opaska, bronzový pliešok v tvare rozetky, či bronzové kovanie truhly. Tieto predmety sú z hornej vrstvy oračiny a pochádzajú zrejme zo zničených hrobov. Zo zberu na vyvýšenine, severovýchodne od skúmanej duny, pochádzajú zaujímavé nálezy. Svedčia o osídlení okolia v minulosti. Konkrétne torzo profilovanej bronzovej lyžičky a torzo reliéfne zdobeného bližšie neurčeného predmetu vyrobeného zo zliatiny s vyšším podielom cinu (tab. III: 9–14). Na severozápadnej vyvýšenine sme našli nevelkú asi 5 cm hrubú hrudku olova.

Drevo

V sonde 1 cca 20 cm severne od hrobu 15 boli nájdené zvyšky do zeme vertikálne uložených dvoch drevených kolov s priemerom 10 a 15 cm, ktoré mali v rovine zachytenia v hĺbke 60 cm pod úroveň terénu v sebe zatĺčený hrubý 18 cm dlhý klinec s dobre vypracovanou hlavičkou s priemerom 13 mm. Koly boli od seba vzdialené 90 cm. Stopy po drevenej truhle boli zaznamenané aj v hroboch 1, 7 a 10.

Sklo

Kúsky bieleho skla v celkovom počte päť kusov boli nájdené iba v sonde 5 v hornej vrstve oračiny. Sú teda bližšie nedatovateľné. Ide o 1,50 a 2,50 mm hrubé črepiny.

Náhrobné kamene

Celkovo sme objavili štyri väčšie balvany kvadratického charakteru. Vzhľadom na existenciu cintorína a stredovekého kostola je možné ich považovať za stredoveké náhrobky (Čaplovič 1983, 118–119). Všetky boli v sekundárnej polohe mimo zachytených hrobov v primárnej polohe. Dve sme objavili po odstránení vrchnej vrstvy oračiny v sonde 2 (obr. 2), ďalší v profile východnej pieskovne a posledný bol padnutý vo vyťaženom priestore východnej pieskovne. Sú teda situované vo východnom svahu duny. Na žiadnom z nich neboli viditeľné stopy po reliéfoch ani epigrafických pamiatkach. Do toho času bol zdokumentovaný len jeden nachádzajúci sa v deštručnej vrstve pri

južnom profile S2. Ide o hrubo opracovaný kváder z tmavosivého andezitu s max. dĺžkou 95 cm, max. šírkou 60 cm a max. hrúbkou 25 cm. V hornej časti má úzky cca 1,5 cm hlboký oblúkovitý žliabok, jednoznačne vzniknutý častým mechanickým pôsobením ostrého predmetu.

Balvan vo východnom profile pieskovne sa nachádza cca 15–20 cm pod deštručnou vrstvou kostola. Poukazuje na fakt, že prestal plniť svoju funkciu ešte pred zánikom kostola (tab. IV: A).

Mince

Našli sa dve mince. Obe v dolnej časti vrstvy oračiny tesne nad deštručnou vrstvou, čiže bez pôvodných nálezových okolností.

V sonde 1, cca 30 cm pod povrchom (obr. 2: M1) – zle dochovaný denár: Karol Róbert 1339–1942, priemer 14 mm, 0,66 g, av. nečitateľný, rv. koruna s motívom pštrosej hlavy s nápisom *M REGIS HVNGARIAE*, H-497 (Huszár 1979, 84).

V sonde 2, cca 20 cm pod povrchom (obr. 1: M2) – av. 2 halier K.B (Kremnická mincovňa), rv. *MAGYAR KIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ* 1895 (Hunka 1992, 45, 204).

HISTORICKÝ VÝSKUM

V staršej literatúre je vyjadrená mienka, že predmetná zaniknutá sakrálna stavba s cintorínom súvisí s dnešnou obcou Veľký Kamenec (Slička/Vallašek 1983, 156), alebo s obcou Malý Kamenec (Slička/Vallašek 1991, 220), kde v súčasnosti nie sú staré kostoly. V II. vojenskom mapovaní Uhorska je duna Templomhomok jasne a presne vyznačená a celé jej východné okolie je označené ako „Pusztta – Gerebse“. Tento chotárny názov v tvare „Horné Gerebše“ je pre túto časť pomedzia chotárov obcí Strážne a Veľký Kamenec ponechaný aj na súčasných základných mapách 1:10 000. Rôzne tvary tohto pomenovania sa v prameňoch od 13. do 19. storočia najčastejšie objavujú spolu so staršími názvami dnešných obcí Strážne, Veľký Kamenec, Veľký a Malý Horeš, Streda nad Bodrogom, či Somotor: 1254 terras ... Garabsa, 1310 possessiones ... Gerebse, 1311 Gerebse, 1320 Gerepche, 1368 Gerebse, 1399 possessiones ...Gerebse... (CDHEC,X,3, CCII)¹, 1400 Gerebse, 1420 Gerebse, 1432 Gerepse, v 16. storočí possessio Gyerepse, Gerepse, Gerebse, 1679, 1682 Gerebse praedium, 1687 deserta Gerebse praedium (UC 56:13) 1693 Gerepcse praedium (Uličný 2001, 252). V zoznamoch majetkov šľachty z konca 18. storočia sa objavujú aj tvary: Kerepse, Kerepsen, Gerebre. Anton Szirmay vo svojom diele o dejinách

¹ Skratky: CDHEC – Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis; UC – Urbaria et Conscriptioes.

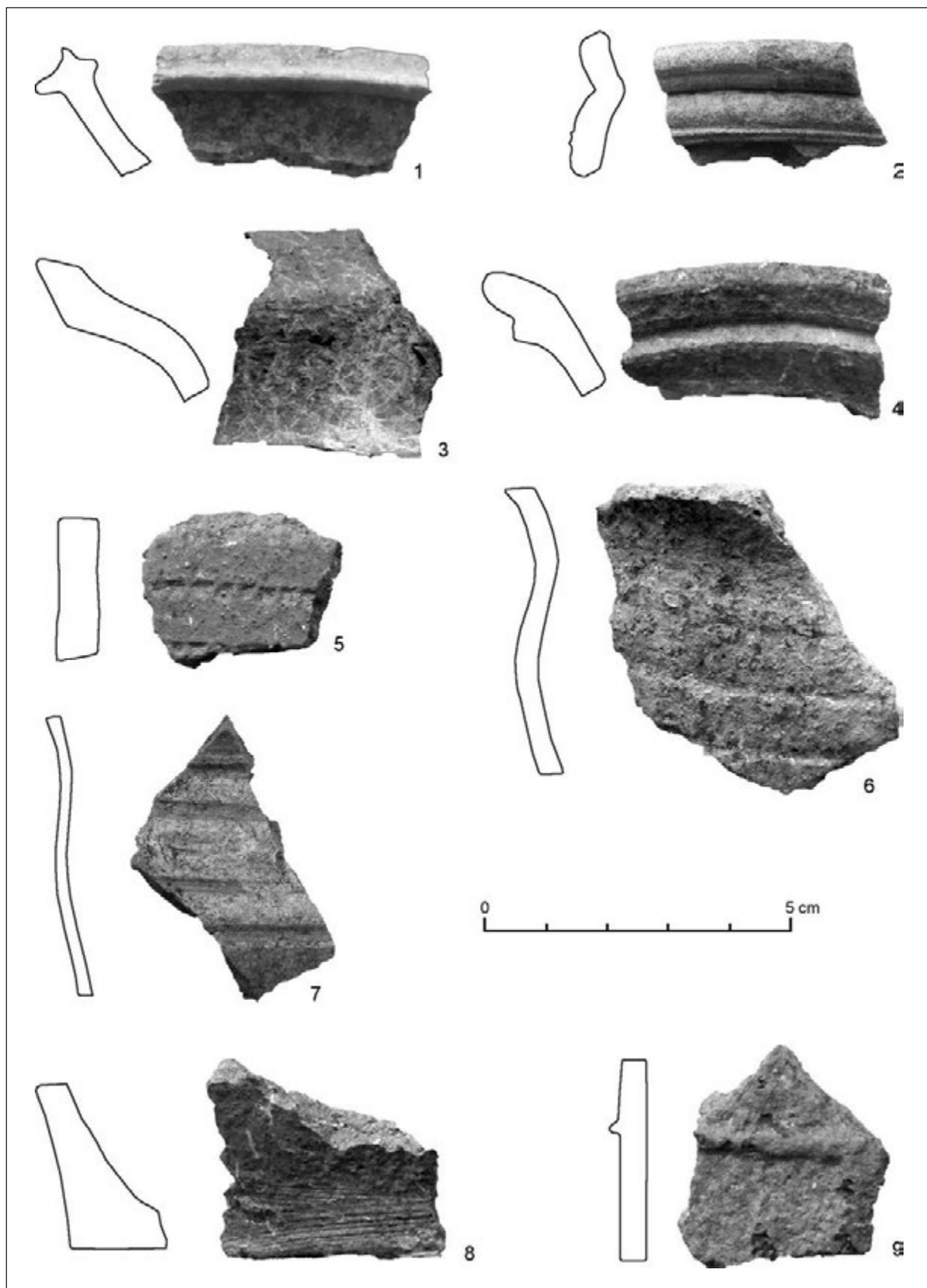
Zemplínskej stolice spomína „praedium Gerepse“ v susedstve obce Veľký Kamenec (*Szirmay 1803, 293*). Je teda na mieste situovať takto spomínané osídlenie na pomedzie chotárov obcí Veľký Kamenec, Somotor a Strážne, podobne ako to do mapky zaznačil vo svojej staršej práci o vodopise Slovenska VI. Šmilauer (*Šmilauer 1932, 266–267*). Pomenovanie obce je slovanského pôvodu (*Varsík 1977, 487*) na rozdiel od názvov obcí Kamenec (Nagy a Kis Kövesd, Kovsed, Kvesd, Kewesd...) a Strážne (Örös, Wrus, Ewres...). Ide tu zrejme od odvodeninu slovanského mena Grubša. Slovakizovaný tvar Krepša používa vo svojej práci o osídlení Zemplínskej stolice F. Uličný (*Uličný 2001, 251, 497, 665*). Ide teda o staršie osídlenie, ktoré podľa archeologických prieskumov siaha až do včasného stredoveku. Na dune Aranyoshomok (kóta 102) severozápadne od skúmanej polohy boli prieskumom získané črepy z tela keramických nádob datované do 8.–9. storočia (*Béres 2008, 332*), zlomky keramiky datované do 9.–10. storočia sa našli aj na kopci Hosszúhomok severozápadne od skúmanej polohy (*Béres 2008, 333*), podobná keramika bola nájdená aj na dune Bodzáshomok západne od skúmanej polohy (*Béres 2008, 333*), na dune Külsölegelö západne nad močiarom (*Béres 2008, 319*) a polohe Hegyfarka 1,5 km západne od skúmanej polohy (*Béres 2008, 332*). Vrcholno-stredoveká keramika bola nájdená na dune Dióshomok severne od skúmanej polohy (*Béres 2008, 333*), na dune v polohe Keresztes 1,5 km severozápadne od skúmanej polohy, južne od intravilánu obce Somotor (*Béres 2008, 332*) a tiež na východnom svahu duny v polohe Vinica 1,2 km západne od skúmanej polohy (*Béres 2008, 333*). Sídliskové nálezy na severovýchodnej a severozápadne vyvýšenine v bezprostrednej blízkosti polohy Templomhomok sme zberom získali počas výskumnej sezóny v roku 2008.

Osídlenie tejto oblasti by sme teda mohli rekonštruovať na základe archeologických a archívnych prameňov ako rozloženie usadlostí po jednotlivých pieskových dunách existujúce kontinuálne od 8. po 17. storočie. Pieskové duny znamenali ochranu pred vysokou spodnou vodou, ktorá tvorila v priestore medzi dunami trvalé močiare, čo je charakteristické pre toto územie ešte aj dnes po odvodnení územia. Po nástupe kristianizácie si obyvatelia týchto usadlostí postavili na jednej z väčších dún kostol a okolo neho založili cintorín. Kostol bol zasvätený Panne Márii a k roku 1335 sa v ňom spomína farár Gregor (*Uličný 2001, 252*). Kostol bol zrejme zničený počas vpádu bratříkov v polovici 15. storočia, resp. počas vpádu krymských Tatarov v lete 1566, alebo pri nástupe

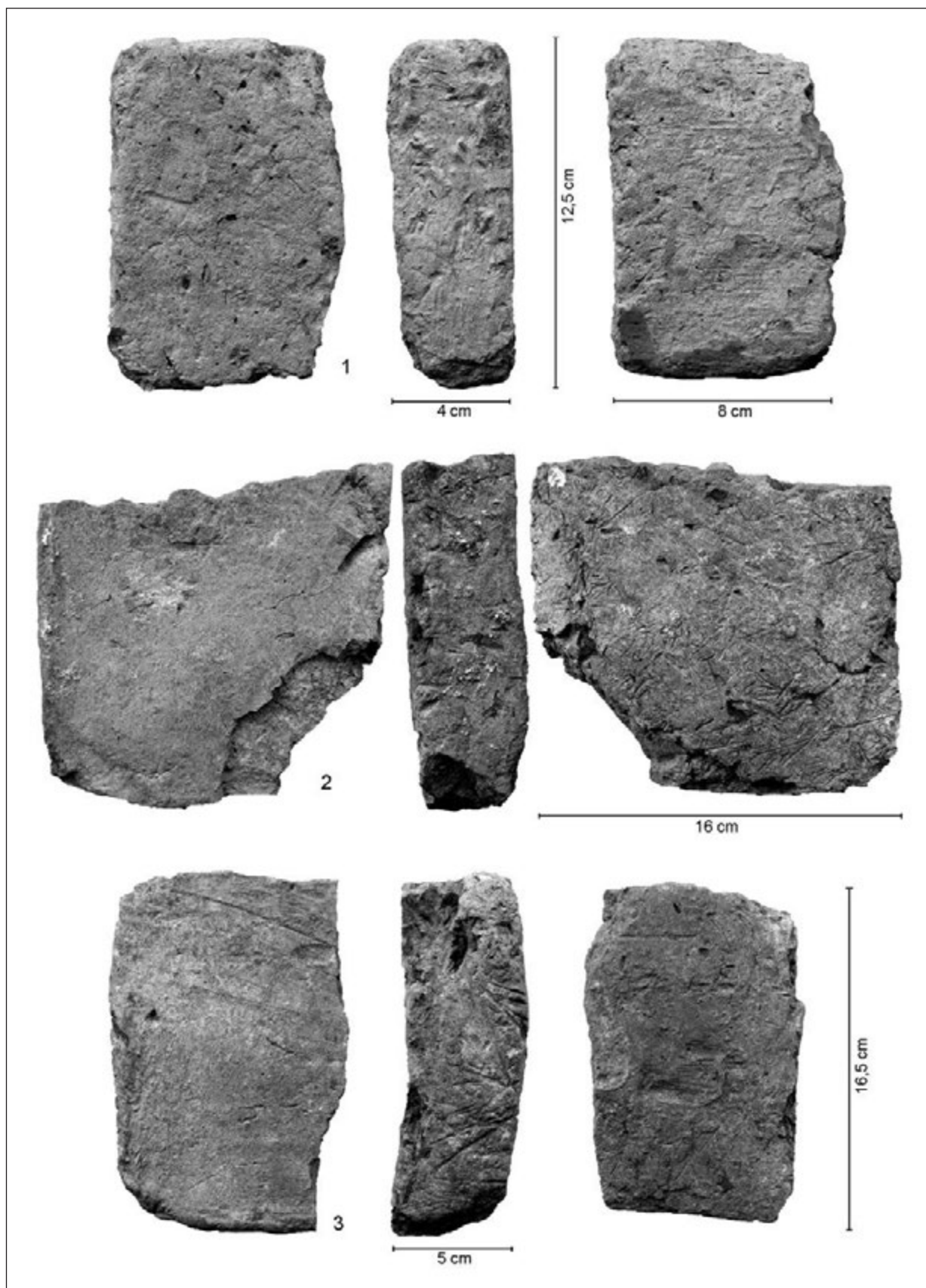
reformácie. Pochovávanie pretrvávalo ďalej, ako to dokazujú výsledky archeologického výskumu. V 16. storočí sa počet sedliackych usadlostí zmenšoval, a po roku 1610 sa už v daňových záznamoch obec nespomína (*Uličný 2001, 252, 665*). V roku 1687 je usadlosť spustnutá „deserta Gerepse praedium“ (UC 56:13) Kým do 16. storočia sa obec spomína ako „possessio“ v 17.–18. storočí už len „praedium“, ktoré vlastnili viacerí zemepáni. Na II. vojenskom mapovaní už na danom mieste nie je zakreslená žiadna usadlosť, ostalo len vžitie pomenovanie „puszta Gerepse“ a „Templomhomok“.

ZÁVER

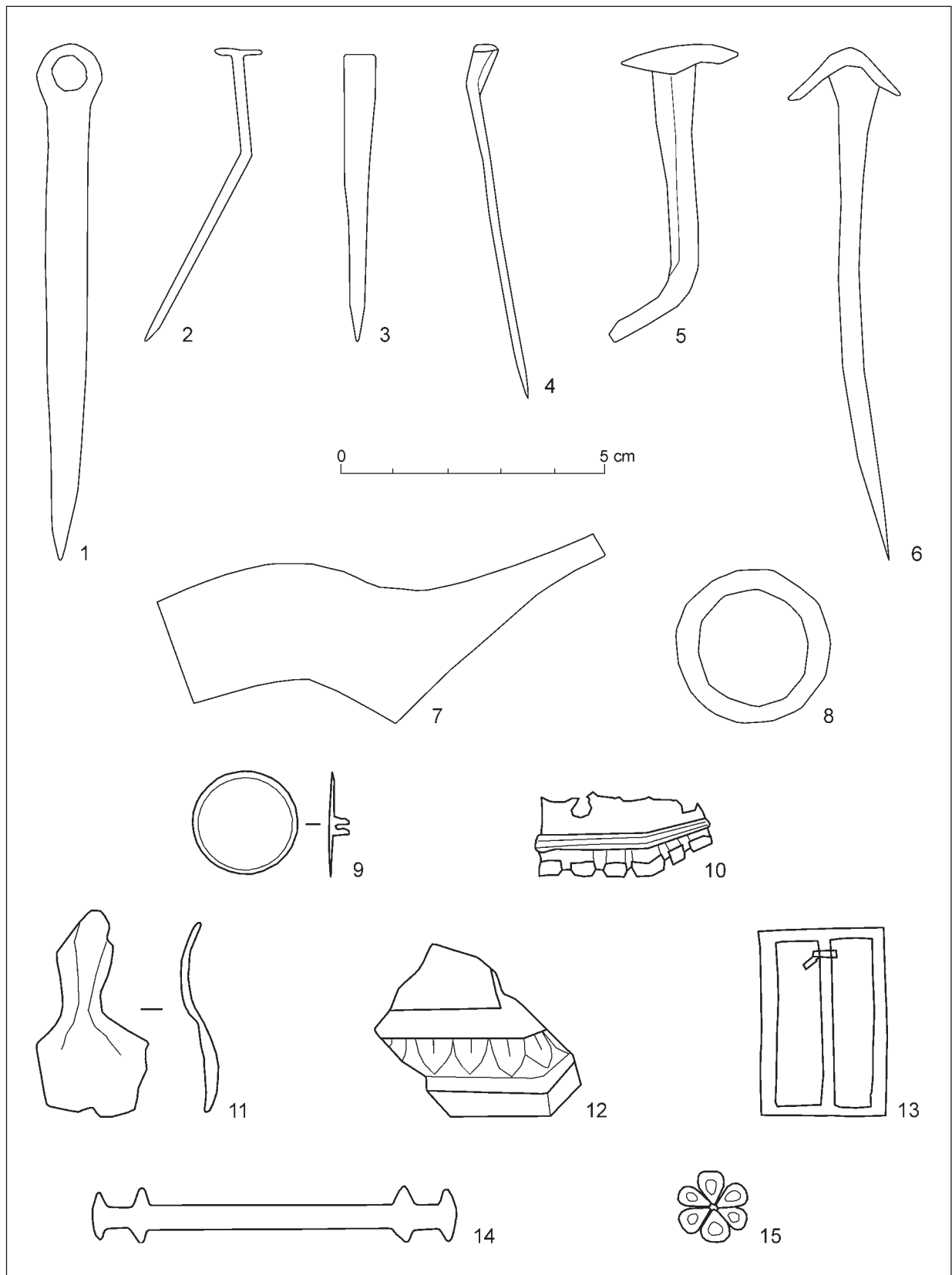
Tri krátke sezóny archeologického výskumu na pieskovej dune Templomhomok v katastrálnom území obce Strážne (v katastri Veľký Kamenec sa nachádza len západná neskúmaná časť polohy) prišli nálezy a nálezové situácie, ktoré jednoznačne potvrdili existenciu zaniknutej stredovekej sakrálnej stavby a cintorína využívaného od stredoveku po novovek v tejto polohe. Ťažba piesku a hlboká orba v minulosti spôsobili, že bola odťažená a rozoraná podstatná časť cintorína rozkladajúceho sa v strednej a južnej časti vrcholu pieskovej duny. Preskúmali sme len 16 hrobov v primárnej polohe v hĺbke 55–75 cm pod dnešnou úrovňou terénu. Viaceré sa navzájom prekrývajú a porušujú, čo svedčí o viacvrstvovom pochovávaní po dlhšiu dobu. Nálezy tehál a maltoviny v hroboch (Hrob 1, 14) svedčí o pochovávaní aj po zániku kostola. Nálezy plevovaných tvarovo variabilných tehál, profilovaných kameňov a množstva maltoviny poukazuje na existenciu zaniknutej sakrálnej stavby – románskeho kostola v severnej časti polohy severne od cintorína. Ťažba a hlavne planírka orbou a následne aj eróziou spôsobili, že v súčasnosti sme už nezachytili zvyšky kostola, a to dokonca ani negatív základových múrov. Jeho presnejšiu polohu naznačuje hranica pochovávaní, a hlavne deštruktívna vrstva hlíny, úlomkov tehál, malty, kameňov, vrcholno-stredovekej keramiky, klinec, tiež dva náhrobné balvany, ktorá bola zachytená na vrchole a východnom svahu zvyšku duny. Naznačuje úroveň terénu tesne po zániku kostola, kedy erózia prirodzene zosúvala zvyšky deštrukcie dolu po svahu. Počas orby sa vrchol duny znížil, pričom sa rozorali posledné zvyšky základov kostola po povrchu duny, ktorá tak nadobudla dnešný tvar a charakter. Ilegálna ťažba piesku veští rýchly zánik zvyškov polohy v najbližších rokoch.

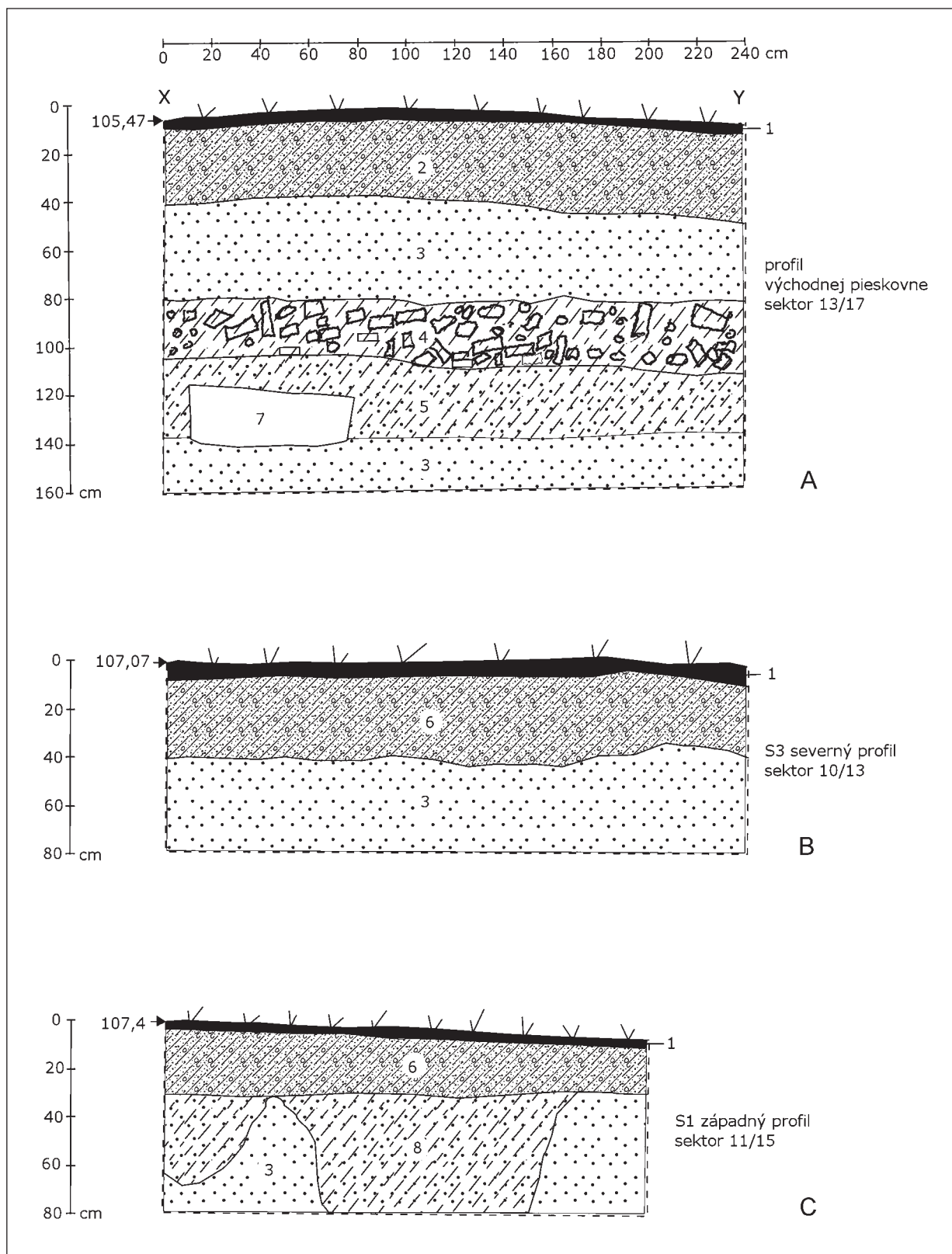
Tab. I. Výber z keramiky. 1 – sonda 1, deštrukčná vrstva; 2, 3 – sonda 3, spodná časť oráčiny; 4–6 – východná pieskovňa, zber; 7 – sonda 2, oráčina; 8, 9 – sonda 2, deštrukčná vrstva.

Tab. II. Výber z tehál. Zber.

Tab. III. 1–8 – výber zo železných nálezov; 9–15 – výber z bronzových nálezov. 1–6 – klince; 7 – torzo kosáka, zber; 8 – krúžok, sonda 5; 9 – gombík, sonda 2, oráčina; 10 – torzo kovania, sonda 2, oráčina; 11 – torzo lyžičky, zber S-V kopec; 12 – torzo bližšie neurčeného predmetu, zber, S-V kopec; 13 – pracka, sonda 5, oráčina; 14 – bližšie neurčený predmet z hrobu 8; 15 – kovanie v tvare rozetky, sonda 6.

Tab. IV. Stratigrafia náleziska na výrezoch z profilov sond. Legenda: 1 – vrchná vrstva tenkého humusu; 2 – oračina, hnedá vrstva piesku, koreňov rastlín, úlomkou tehál, kameňa, maltoviny, nálezy klincov, keramiky; 3 – sterilný piesok; 4 – deštrukčná tvrdá vrstva hlíny, tehál, kameňa, maltoviny, nálezov stredovekej keramiky; 5 – sterilný piesok sfarbený do hnedá priesakom z deštrukčnej vrstvy nad ním; 6 – oračina, hnedá vrstva piesku, koreňov rastlín, úlomkou tehál, kameňa, maltoviny, nálezy klincov, keramiky a ľudských kostí v sekundárnej polohe; 7 – andezitový balvan/náhrobný kameň; 8 – zásyp hrobových jám.

LITERATÚRA

- Béreš 2008* – J. Béreš: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. III. zväzok. Východné Slovensko. Nitra 2008.
- Čaplovič 1983* – D. Čaplovič: Vývoj stredovekého osídlenia v 11.–12. storočí v južnej časti Zemplína. Nové Obzory 25, Prešov 1983, 111–143.
- Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977* – D. Čaplovič/D. Gašaj/L. Olexa: Archeologický prieskum Medzibodrožia a Košickej kotliny v roku 1976. AVANS 1976, 1977, 88–99.
- Ďurišová et al., v tlači* – M. Ďurišová/M. Pristáš/M. Horvát / P. Tajkov: Druhá etapa archeologického výskumu v polohe Templomhomok v katastri obce Veľký Kamenec. AVANS 2009, v tlači.
- Ďurišová/Pristáš/Tajkov 2008* – M. Pristáš/P. Tajkov: Prvá etapa archeologického výskumu na polohe Templomhomok v katastri obce Veľký Kamenec. AVANS 2008, 2011, 84.
- Hunka 1992* – J. Hunka: Orientačná príručka európskych mincí 16.–20. storočia. I. časť – Mince Uhorska (1526–1918). Nitra 1992.
- Huszár 1979* – L. Huszár: Münzkatalog Ungarn. Battenberg 1979.
- Slivka/Vallašek 1983* – M. Slivka/A. Vallašek: Stredoveké šľachtické sídla v oblasti dolného Zemplína. Nové Obzory 25, Prešov 1983, 145–190.
- Slivka/Vallašek 1991* – M. Slivka/A. Vallašek: Hrady a hrádky na východnom Slovensku. Košice 1991.
- Szirmay 1803* – A. Szirmay: Notitia topographica, politica, inclyti comitatus zempleniensis, Budae 1803.
- Šmilauer 1932* – V. Šmilauer: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava 1932.
- Tirpák 1994* – J. Tirpák: Uplatnenie geoelektrických metód pri vyhľadávaní zaniknutých sakrálnych stavieb. Arch. Hist. 19, 1994, 384–386.
- Uličný 2001* – F. Uličný: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce 2001.
- Varsík 1977* – B. Varsík: Osídlenie košickej kotliny III., Bratislava 1977.

Mgr. Martin Pristáš
Krajský pamiatkový úrad Košice
Hlavná 25
SK-040 01 Košice
martin.pristas@pamiatky.gov.sk

THREE SEASONS OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH
IN THE CADASTER OF STRÁŽNE – VEĽKÝ KAMENEC

Martin Pristáš

Summary

Three short seasons of archeological excavation at Templomhomok sand dune in the cadaster of village Strážne (there is only the western unexplored part of the location in c.t. V. Kamenec) brought findings and situations that clearly proved the existence of an extinct middle age sacral building and cemetery used in this location from the Middle Ages to modern times. Sand mining and deep tillage in the past had caused that the the significant part of the cemetery located in the central and southern part of the tip of the sand dune was unloaded and tilled over. We have surveyed only 16 graves in the primary location in the depth of 0.55–0.75 m under the current level of the terrain. Many cross cover and dislocate each other, which proves multilayer burials over a longer period. The findings of bricks and mortar in the graves (Grave 1 and 14) confirm burials after the church perished.

Findings of adobe bricks variable in shape, profiled stones and a number of mortar suggest the existence of an extinct sacral building – a Romanic church in the northern part of the location, northerly from the graveyard. The mining, especially, leveling by tillage and consequently also erosion caused that currently we are able to capture neither the remains of the church nor even the negative of the foundation walls. Its more exact location is suggested by the border of burials and especially by the destructive layer of clay, fractions of bricks, mortar, stone chips, peak-medieval pottery, nails, also two thomb stones, which were found at the tip and the east side slope of the remains of the dune. It suggests the level of the terrain closely after the church perished when the erosion naturally slid the remains of the destruction down the slope. During tillage the tip of

the dune was lowered while the last remains of the church foundations were tilled over on the dune surface, which got its present shape and character by doing so. The illegal sand mining foretells the extinction of the remains of the location in a few year's time.

The church with the cemetery belonged to the settlement of Gerebse (Krepša), it was dedicated to Virgin Mary and to year 1335 a priest, Gregor, was mentioned in it. The church probably perished at the end of the Middle Ages, burials continued longer till the modern times.

Fig. 1. Segment of an orthophoto with marked area of research on the rest of the mined dune of "Templomhomok". Eastern area called "Gerebse".

Fig. 2. Research results indicated on the plan with a square network of 5 x 5 m. Legend: Probes: S1-S6; Graves: H1-H16; Gravestones: NK1 and NK2; Coins: M1 and M2; XY - Eastern sand pit profile (Pl. IV.)

Pl. I. Selection of ceramics. 1 - Probe 1, destruction layer; 2, 3 - Probe 3, bottom of topsoil; 4-6 - **Eastern sand pit**, collection; 7 - Probe 2, topsoil; 8, 9 - Probe 2, destruction layer.

Pl. II. Selection of bricks. Collection.

Pl. III. 1-8 - selection of iron finds; 9-15 - selection of finds made of bronze. 1-6 - nails; 7 - torso of a sickle, collection; 8 - ring, Probe 5; 9 - button, Probe 2, topsoil; 10 - forging fragment, Probe 2, topsoil; 11 - fragment of a spoon, collecting at NE hill; 12 - fragment of an unspecified object, collection at NE hill; 13 - buckle, Probe 5, topsoil; 14 - unspecified object from Grave 8; 15 - rosette-shaped forging, Probe 6.

Pl. IV. Stratigraphy of the site at cut sections of the probes.

Legend: 1 - a thin upper layer of humus; 2 - topsoil, brown layer of sand, plant roots, fragments of bricks, stone, mortar, nails, ceramics; 3 - sterile sand; 4 - hard destruction layer of clay, bricks, stone, mortar, finds of medieval pottery; 5 - sterile sand coloured brown by infiltration of the destruction layer above; 6 - topsoil, brown layer of sand, plant roots, fragments of bricks, stone, mortar, nails, ceramics and human bones in a secondary position; 7 - andesite rock/gravestone; 8 - backfill of grave pits.

Translated by Mária Fedušová

VRCHOLNOSTREDOVEKÝ OBJEKT Z MORAVIAN, OKR. MICHALOVCE

MAREK NOWAK – MARIÁN VIZDAL – MARIÁN ULIČNÝ

Moravany, zahĺbený objekt, vrcholnostredoveká keramika.

Moravany, recessed object, developed medieval pottery.

Besides Neolithic objects, a recessed object from the High Middle Ages was recorded by archaeological research in Moravany, the site of Stredné pole. Numerous ceramic material comes from the pit fill. It was possible to reconstruct two complete pots from the material. Analyses of the rich set classifies the object in Moravany to the early stage of developed medieval pottery in East Slovakia, i.e. within the 12th century and the beginning of the 13th century.

POLOHA LOKALITY

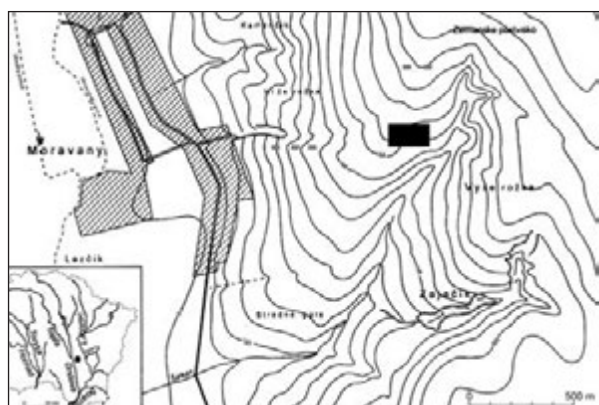
Lokalita sa nachádza na Východoslovenskej nížine, východnom svahu tektonickej jednotky zvanaj Pozdišovský chrbát, asi 60 m nad nivou rieky Ondavy (Kaczanowska et al. 2003, 45–62). Nálezisko je lokalizované v polohe Stredné pole, niekedy uvádzané aj ako Vyše rožka, 1 km na východ od cesty spájajúcej obce Nižný Hrabovec a Trhovište, pozdĺž ktorej je situovaná obec Moravany, asi 200 m na juh od poľnej cesty, ktorá vedie z Moravian na východ v smere na Zemianske pastvisko a Černiny (obr. 1).

Samotná osada je umiestnená na svahu, ktorý sa mierne zvažuje na Z a JZ ku dnu záplavovej roviny

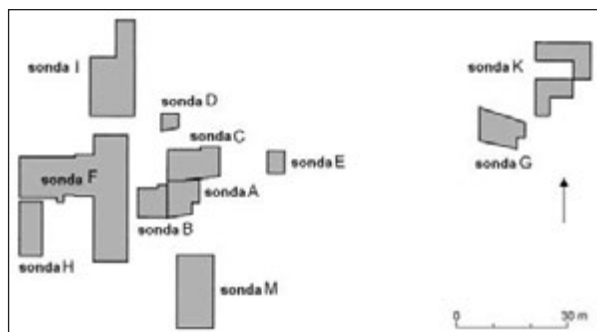
rieky Ondavy (sklon svahu je 6%) a na J a JV k veľkej doline, cez ktorú preteká potok s názvom Šarkan. Dolina spomínaného potoka sa vrýva do svahu asi 15 m, čo spôsobuje, že osada je zreteľne ohraničená od JV a má tvar veľkého výbežku. Opísaná topografická poloha ako aj výška terénu (168–172 m n. m.) nie je typická pre osady kultúry s východnou lineárnou keramikou v regióne Potisia, ktoré sa zvyčajne koncentrujú na nižších terasách v blízkosti riek. Dôvody takéhoto umiestnenia sídliska nie sú nateraz známe. Jednou z možností by mohla byť skutočnosť, že jej obyvatelia patrili ešte k pôvodnému mezolitickému substrátu, ktorý si osvojil nový produktívny model hospodárenia, avšak istú dobu ostal viazaný na terény, s ktorými bol spätý v minulosti. Nespornou výhodou pri spracovávaní materiálu je skutočnosť, že okrem jedinej známej intrúzie z vrcholného stredoveku ide o monokultúrnu lokalitu.

Metodika výskumu

Pôdorysy sídliskových objektov sa črtali v hĺbke 30–40 cm, kedy boli vrstvy vyrovnávané planírovaním. Ďalší odkryv prebiehal iným spôsobom ako sa zvyčajne praktikuje na území Slovenska. Neuplatňovala sa zásada vyberania tmavších výplní zahĺbených častí objektov, ale plošne sa skúmali vrstvy po 10 cm. V tomto prípade ide o exploračnú arbitrálnu metódou (Ławecka 2003, 105).

Obr. 1. Moravany, okr. Michalovce. Poloha ranoneolitického sídliska a skúšobných sond (malé sivé obdĺžniky).

Obr. 2. Moravany, okr. Michalovce. Rozmiestnenie sond.

Cez objekty boli vyznačené profilové línie tak, aby odhalený profil najlepším spôsobom vystihoval ich tvar v zvislej rovine.

Morfológia objektov

Doposiaľ bolo na lokalite v Moravanoch preskúmaných viac ako 2 000 m² v jedenástich základných sondách (obr. 2), v ktorých bolo zistených 40 antropogénnych objektov. Na základe ich tvarov a rozmerov môžeme rozlíšiť štyri základné typy:

- a) pomerne dlhé priehlbne (dĺžka 1,5–5 m) oválneho, resp. okrúhleho tvaru (obj. 4/02),
- b) malé oválne jamy s veľkým množstvom mazanice a výraznými stopami prepálenia dna a stien interpretovanými ako pozostatky ohnísk (pecí?) s pevnými štruktúrami zlepenými z hliny (obj. 4/01),
- c) stĺpové jamy; v súčasnosti nedokážeme rozlíšiť pri ich usporiadaní pôdorysné situácie (obj. 3/2000),
- d) neobyčajne veľké zahĺbené objekty – hliníky (dĺžka cca 10–12 m) nepravidelného trapézovitého tvaru (obj. 3/01).

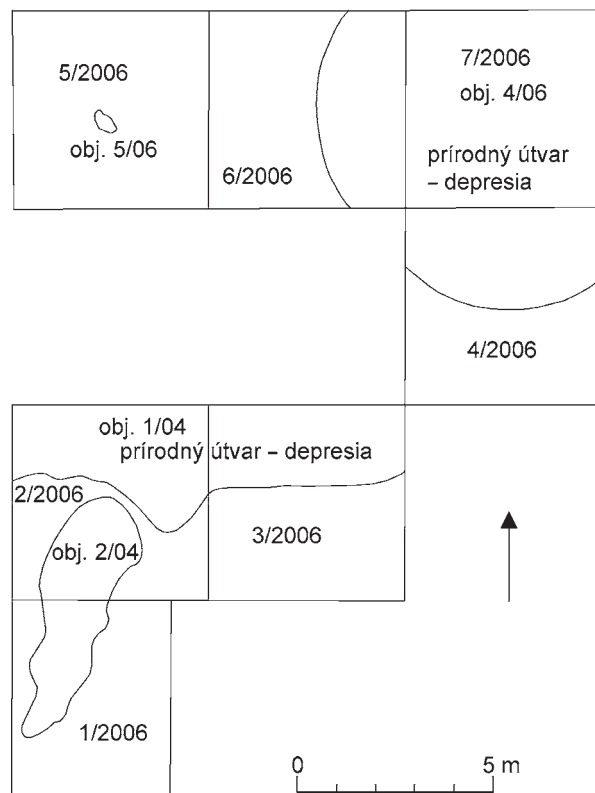
Tvarová náplň neolitckej keramiky

Pri doterajších výskumoch bolo v neolitických objektoch získaných približne 6 000 črepov a niekoľko desiatok keramických fragmentov iného charakteru (závesky, náramky, prasleny a iné). Súbor pozostáva zo siedmich základných tvarových skupín:

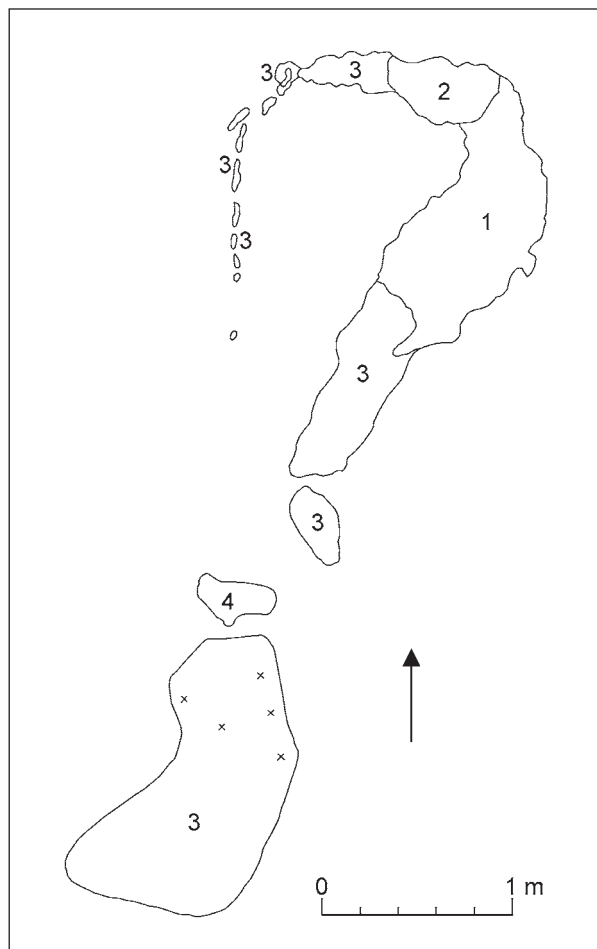
1. misy na dutej nôžke,
2. kónické misy,
3. hlboké baňaté misy,
4. nízke hrubostenné misy,
5. tvary s hrdlom – vázy,
6. hrnce a hrncovité tvary,
7. zásobnice.

Opis nálezovej situácie

Stredoveký objekt 2/04 bol odkrytý v sonde K (obr. 3), ktorá bola vytýčená vo východnej časti skúmaného areálu. Nachádzal sa na okraji prírodnej depresie vyplnenej tmavými vrstvami splavenej ornice. Sídliková štruktúra orientovaná dlhšou osou v smere SV-JZ sa črtala od hĺbky 35 cm. Výplň objektu polozemnicového typu sa vyznačovala nejednotným sfarbením a štruktúrou (obr. 4), čo bolo podmienené výraznými stopami po ohni, ktoré sa koncentrovali vo vrstvách 65–75 cm (tehlovočervená prepálená vrstva, uhlíky). Nerovné dno objektu siahlo v južnej časti do hĺbky 95 cm, v ktorej sa zachytil nepravidelný kruhový útvar (priemer 40–45 cm) s prepálenými kúskami mazanice a uhlíkmi. Nevylučujeme možnosť, že mohlo ísť o zahĺbené ohnisko. Nálezy črepového materiálu sa vyskytovali v hĺbke 50–70 cm, pričom neboli pozorované výraznejšie zhluky. Z interiéru polozemnice pochádza niekoľko amorfných, tvarovo neurčitelných železných predmetov. Vedľa stredovekej keramiky boli v horných vrstvách objektu zisťované aj neolitické črepy a niekoľko kusov kamennej štiepanej industrie, ktoré predstavujú dôkaz splavenia materiálu.

Obr. 3. Moravany, okr. Michalovce. Poloha objektu 2/04 v sonde K.

Obr. 4. Moravany, okr. Michalovce. Pôdorys objektu 2/04 v hĺbke 75 cm.

Rozbor hnutelných nálezov

Z výplne objektu 2/04 pochádza pomerne bohatý súbor úlomkov z hlineného riadu. Napriek roztrúsenému a značne zlomkovitému materiálu sa podarilo zrekonštruovať dva hrnce (tab. I: 12; II: 7). Avšak aj ostatné črepy vyzdvihnuté z jamy naznačujú, že pochádzajú len z hrncovitých tvarov, a to minimálne zo 14 nádob. Hrnce boli vyrobené z hlíny so silnou prímiesou kamienkov (vrátane sludy), ktorých priemer dosahuje niekedy i niekoľko milimetrov. Zvlášť na vnútornej strane nádob sú viditeľné stopy po prvotnom ručnom formovaní. Tak aj na zrekonštruovanom hrnci (tab. I: 12) sú čitateľné zvislé ryhy po ručnom zahladzovaní vnútornej steny. Všetky dna majú drsný vonkajší povrch po podsýpke, na čiastočne zachovanom dne jedného z zrekonštruovaných hrncov sa vyskytuje malý fragment plastickej značky s typickým kolešovitým motívom. Nádoby po ručnom vyhotovení a zahladení boli definitívne upravené na pomaly

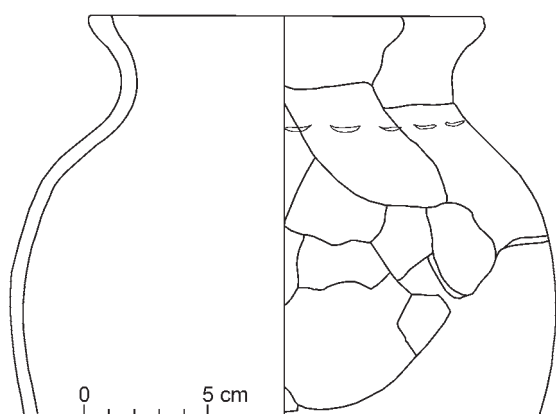
rotujúcim kruhu. Stopy po obtáčaní sú viditeľné najmä na vonkajšom povrchu nádob, zvlášť v horných partiách. Hrúbkou črepu úlomky z Moravian nevybočujú z rámca vrcholnostredovekej keramiky. Výraznejšie odchýlky nachádzame skôr v spodných častiach nádob. V súbore sa totižto nachádzajú hrnce s pomerne subtilnými dnami (tab. I: 13–14) až po mimoriadne masívne dna s hrúbkou črepu do 1,5 cm (tab. I: 10; II: 10).

Vypálenie je v porovnaní s nálezmi z mladších úsekov stredoveku ešte nedokonalé. Klasifikáciu keramiky podľa farby po jej vypálení je však možné urobiť len čiastkovo. V rámci jednej nádoby totiž registrujeme viaceré farebné odtiene, a to nezriedka aj v rámci toho istého povrchu. Predsa však len môžeme konštatovať, že takmer polovica nálezov súvisí s vypálením hrncov aspoň s čiastočným prístupom vzduchu. Farba črepu je zväčša sivohnedá až hnedosivá, avšak na vonkajšom povrchu s červenkastohnedým nádychom. Nezriedka je červenkastý vonkajší povrch v kontraste s tmavším hnedým až sivým vnútorným povrchom nádoby. Početne rovnakú časť nálezov tvorili hrnce hnedosivej, až sivohnedej, zriedkavo sivočiernej farby bez červenohnedej vonkajšieho nádychu. Tretiu najmenej početnú skupinu tvorí keramika so svetlým povrchom nedosahujúca ani 10% podiel. Črepy z týchto nádob sú v jadre a niekedy aj na vnútornom povrchu sivohnedé, avšak zvlášť na vonkajšom povrchu dosahujú sivobiele až svetlookrovobiele odtiene.

Moravianske hrnce predstavovali nádoby zväčša vajcovitého až súdkovitého tvaru s najväčšou vydutinou v hornej polovici výšky nádoby. Okraj je von vyhrnutý s variabilne formovaným ústím, najväčšia vydutina tela, zdá sa, má pravidelne väčší priemer oproti priemeru ústia. Prechod tela v dno je plynulé (tab. I: 14; II: 11), niekedy s jemným (tab. I: 12–13; II: 7, 10), výnimočne aj výraznejším odsadením (tab. I: 10; II: 9). Výška nádob bola zachytená len pri dvoch zrekonštruovaných hrncoch – 17,5 a 20 cm. Priemer ústia sa pohybuje najčastejšie medzi 13–18 cm, doložený je však aj menší hrnček s priemerom ústia len 11 cm (tab. I: 1). Priemer dna sme zaznamenali najčastejšie v rozmedzí 9–12 cm, v súbore však nachádzame aj dno väčšieho hrnca s priemerom 15 cm (tab. II: 10).

Vonkajší povrch hrncov bol opatrený zväčša rytou výzdobou. Fragmentárnosť materiálu nedovoľuje plne prezentovať celú škálu a kombináciu výzdobných prvkov. Zdá sa však, že výzdoba na vonkajšom povrchu bola skôr pravidelnou súčasťou úpravy nádob. Najčastejším motívom sú jednoduché vlnovky (tab. I: 7, 9, 11), ryhy vo forme závitnice (tab. I: 14; II: 8) a vrypy (tab. II: 4). Frekventovanou formou je najmä kombinácia šikmých vrypov a vlnoviek

(tab. I: 12; II: 5), resp. vrypov a závitnice (tab. II: 7). Na čiastočne rekonštruovanej hornej časti jedného hrnca nachádzame jemné vodorovné vrypy, pri aplikácii ktorých došlo k miernemu prehýbaniu pliec (obr. 5). Výzdoba sa koncentruje predovšetkým na pleciach a najväčšom vydutí nádoby. Spodná časť hrncov je hladká, avšak v zbierke nachádzame aj úlomok hrnca s aplikovanou závitnicou siahajúcou takmer až po spodnú časť dna (tab. I: 14). V kolekcii predmetov sme neregistrovali ani jeden črep s motívom viacnásobnej vlnovky. Tri črepy však dokladajú kolkovanú výzdobu, tvorenú pásmi drobných vrytých štvoruholníkov (tab. II: 6).

Obr. 5. Moravany, okr. Michalovce. Vrcholnostredoveká keramika z objektu 2/04.

Mimoriadne variabilné je ukončenie ústia hrncov. Tridsaťtri nepoškodených okrajov môžeme rozdeliť medzi osem rôznych typov. Najpočetnejší je jednoducho von vyhrnutý okraj s vodorovne zarovnaným ústím s tretinovým zastúpením. Päť okrajov tvorí súčasť rekonštruovaného hrnca (tab. I: 12), ďalší priam identický okraj z rovnako ukončenej inej nádoby (tab. I: 4). Menší okraj z tretej nádoby je rovnako von vyhrnutý, no so širšie zarovnanou, takmer vodorovne zarovnanou plochou a menším, slabo čitateľným žliabkom na vnútornej strane (tab. II: 3). S čiastočne rekonštruovanou hornou časťou hrnca súvisia 4 mierne rozšírené okraje so širšou zarovnanou vodorovnou plochou (obr. 5).

Druhú najpočetnejšiu skupinu tvoria jednoducho von vyhrnuté, rímsovite profilované okraje. Tri okraje pochádzajú z malého hrnčeka (tab. I: 1), ďalšie dva okraje z väčšieho hrnca (tab. II: 1). Štyri okraje tretieho typu tvoria súčasť druhého rekonštruovaného hrnca (tab. II: 7). Ústie nádoby je mierne von vyhrnuté, zhrubnuté s takmer vodorovne zarovnanou širšou plochou, na vonkajšej strane so zreteľnou rímsovitou profiláciou. Ďalšie štyri okraje štvrtého typu sú súčasťou nerekonštruovateľného

hrnca s von vyhrnutým, výrazne profilovaným ústím, na vnútornej strane so šikmým zarovnaním, pod ktorým sa nachádza ešte menší žliabok (tab. I: 5). K piatemu typu patria tri úlomky. Dva okraje pochádzajú z jedného hrnca s vyhrnutým okrajom s vodorovne a kolmo zarovnanou plochou (tab. II: 2). Tretí okraj pochádza z hrnca s rovnakým typom okraja, avšak s čitateľnejším žliabkom na vnútornej strane (tab. I: 2). Po dvoch fragmentoch sú zastúpené zostávajúce tri typy. Z jedného hrnca pochádzajú dva jednoducho von vyhrnuté okraje s mierne zúženým, oblo ukončeným koncom (tab. I: 8), ďalšie dva okraje patria hrncu s von vyhrnutým kolmo zrezaným ústím (tab. I: 3). Posledným ôsmym typologickým typom je jednoducho von vyhrnuté ústie so šikmým zarovnaním. Zastúpené je ústím hrnca zdobeným na pleciach šikmými vrypami (tab. II: 4). K inej nádobe patrí malý fragment okraja s okrobielým povrchom (tab. I: 6).

K vyzdvihnutému súboru z Moravian nachádzame celé desiatky analógií z priestoru východného Slovenska. Táto vrcholnostredoveká skupina pamiatok, ktorá na jednej strane predstavuje priame pokračovanie včasnostredovekej keramiky a predchádza kvalitnejšie vypálenému a typovo variabilnému neskorostredovekému riadu, bola kedysi v odbornej literatúre najčastejšie radená v rozmedzí 11.–13. storočia, resp. 12.–13. storočia. Nedávnou analýzou sme preukázali, že vrcholnostredoveká keramika má nielen širšie časové trvanie (12.–14. storočie), ale že v jej vývoji je možné zachytiť tri fázy (Uličný 2003, 611–620).

Medzi lokalitami s nálezmi takejto keramiky prevažujú fondy získané formou povrchovej prospekcie, preto ich využitie pre analýzu je značne obmedzené. Len z niekoľkých nálezísk (vrátane regiónu Zemplína) pochádzajú predmety z uzavretých nálezových celkov. V Brehove bola realizovaná sondáž v blízkosti pôvodne románskeho kostola sv. Františka z Assisi, tvoriaceho v novoveku súčasť minoritského kláštora. Materiál zo sondáže dokladá počiatky osídlenia lokality niekedy v závere 12. – začiatkom 13. storočia, avšak niektoré zlomky z nádob naznačujú kontinuitu osídlenia aj v druhej polovici 13. storočia (Povala 1970, obr. 4–5). Jednoznačnejšie k staršej fáze vrcholnostredovekej keramiky môžeme zaradiť iné brehovské predmety vyzdvihnuté zo zahĺbených objektov v polohe Pod Veľkým vrchom (Horváthová 2003, obr. 26). V blízkom Oboríne archeologický výskum v polohe Káposztás zdokumentoval sídliskové objekty svedčiacie o intenzívnom osídlení v období vrcholného stredoveku. Prevažná časť nálezového materiálu má charakter staršej fázy vrcholnostredovekej keramiky. Podľa autora osídlenie na lokalite konti-

nuovalo aj v potatárskom období (*Ruttkay 1970*, 102). Vrcholnostredoveké objekty boli skúmané aj v intraviláne Trebišova, v blízkosti grécko-katolíckeho chrámu Nanebovzatia Panny Márie. Malou sondážou sa preskúmali zahĺbené objekty vo vzájomnej superpozícii dokumentujúce včasnostredovekú a vrcholnostredovekú etapu osídlenia. Prevažujúca časť nálezov z vrcholnostredovekých objektov javí znaky staršieho horizontu. V materiáli vo väčšej miere nachádzame aj výraznejšie profilované okraje typické pre nasledujúci stredný horizont (*Čaplovič 1979*, obr. 10, 13, 15–18). Viacero archeologických objektov z 12.–13. storočia bolo odkrytých v Dvoriankach, v polohe Veľký Köveš. Získaný materiál však nebol podrobnejšie vyhodnotený (*Mačala/Mačalová 1984*, 149–150, tu aj staršia literatúra). Prvky typické pre vrcholnostredovekú keramikú nájdeme v materiáli z odkrytého objektu z Ruskej, poloha Mostový riadok (*Vizdal 1986*, obr. 107), či zahĺbeného objektu z centra Vranova nad Topľou (*Budinský-Krička 1976*, obr. 47).

Výrazný porovnávaci materiál pochádza aj z uzavretých celkov zo susediaceho regiónu Šariša. K horizontu staršej vrcholnostredovekej keramiky patria nálezy z Prešova – Sídlička II (*Blahuta 1963*, obr. 8–9), Prešova – Kráľovej hory (*Tomášová/Uličný 1998*, tab. IV) a Šarišských Michalian, z polohy Fedelemka (*Šiška/Hajnalová 1983*). Avšak najväčší význam pre poznanie počiatkov vrcholnostredovekej keramiky má nepochybne mimoriadne početný súbor z polozemnice z Nižnej Šebastovej (*Budinský-Krička 1970*).

Na základe vyššie uvedených analógií patriacich k najstarším nálezovým celkom s vrcholnostredovekou keramikou, zaraďujeme moraviansky súbor do staršieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky. Jeho základné charakteristiky sme sa pokúsili podať už v roku 2003, najmä s poukazom na tie prvky, ktoré ho odlišujú od nasledujúcich dvoch fáz (*Uličný 2003*, 612). V príspevku sme upozornili na fakt, že starší horizont je prítomný výhradne z objektov zo sídlisk, často lokalít s polykulturným osídlením, a to u osád, ktoré svojimi typmi objektov a celkovým charakterom hospodárskeho systému nadväzujú na včasný stredovek. Aj objekt z Moravian z polohy Stredné pole vzdialenej cca 1200 m od intravilánu obce naznačuje, že máme do činenia s obdobím, keď ešte neexistovala stála sídelná sieť s kontinuitou do súčasnosti.

Medzi typické črty staršieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky je jeho zmiešaný charakter. Časť znakov je priamym pokračovaním včasnostredovekej tradície, ku ktorým pristupujú výrazne nové vydeľujúce sa prvky, aj bez predchádzajúcich koreňov. Moraviansky materiál je výrazne zrnitý, len miestami so zahladeným povrchom. Celkovým

svojim charakterom ako aj hrúbkou črepu najmä v spodných častiach nádoby je priamym pokračovaním včasnostredovekej keramiky. Finálnou úpravou na hrnčiarskom kruhu ako aj stupňom vypálenia sa líši od kvalitnejších nálezov stredného horizontu, ako ich poznáme napr. zo zahĺbených objektov z Prešova (*Uličný/Harčar 2010*, obr. 7–8). Vedľa tohto „hrubého“ riadu však registrujeme aj menej zrnitý materiál zvlášť u tenkostennejších nádob starostlivo obtáčaných na hrnčiarskom kruhu (tab. I: 1). Nádoby sú podobne ako v strednej fáze zásadne strhávané z hrnčiarskeho kruhu. Na spodnej časti dien nachádzame zdrsenie po podsýpke, niekedy sa vyskytne aj plastická značka.

Farbou črepu v analyzovanom súbore sme zaznamenali predovšetkým hnedosivé až sivohnedé odtiene, avšak takmer polovičná časť nálezov mala na vonkajšej strane aj červenkastohnedý nádych. Podobne ako aj na iných lokalitách, aj z Moravian je doložený svetlý riad. Fragmenty z týchto nádob mali v hrúbke črepu prevažne sivohnedé odtiene, ich vonkajší povrch bol však svetlosivý až okrovobiely. V staršej fáze sa však ešte nestretávame s červeno maľovanou výzdobou tohto svetlého riadu.

Jediným zachyteným typom nádob v súbore sú hrncovité nádoby. Avšak aj v iných porovnateľných celkoch z východného Slovenska, ktoré s istotou môžeme zaradiť do staršej fázy vrcholnostredovekej keramiky, iné tvary nádob sú veľmi vzácne (*Budinský-Krička 1970*, 174).

Nové zmeny nachádzame vo výzdobnej škále. Charakteristickým prvkom je rytá výzdoba najčastejšie vo forme šikmých vrypov, v kombinácii so závitnicou a jednoduchými vlnovkami. Počiatky tejto výzdoby môžeme nájsť už v mladšom horizonte včasnostredovekej keramiky, napr. v materiáli z Kusína (*Budinský-Krička 1983*, tab. II), Topoľovky (*Budinský-Krička 1983*, tab. XI: 14; XII: 3) a výraznejšie medzi nálezmi z Gemerského Sadu – Somkútu (*Füryová et al. 1990*, obr. 18–23). Vo včasnostredovekom materiáli však ide o sprievodný výzdobný motív popri viacnásobnej vlnovke a husto aplikovaným ryhám. Avšak až nástupom vrcholnostredovekej keramiky sa vrypy, ryhy a jednoduché vlnovky stávajú prevažujúcim výzdobným motívom. Naproti tomu skôr už len minoritne sa stretávame s viacnásobnou vlnovkou. V moravianskom súbore nám úplne chýba. Oproti rytej výzdobe oveľa menej frekventovaným výzdobným prvkom je kolkovanie, ktoré je prítomné aj v našom súbore. Kolkovaný ornament bol aplikovaný vo vodorovných radoch nad sebou, pričom je tvorený výhradne malými vtlačenými štvoruholníkmi. Výzdobnou škálou sa teda staršia fáza vrcholnostredovekej keramiky výrazne oddeľuje od predchádzajúcej vývojovej etapy. V pokračujúcom

strednom horizonte vo výzdobe nedochádza k žiadnym výraznejším zmenám (Uličný 2003, 615). Avšak tu už len výnimočne nájdeme aplikáciu viacnásobnej vlnovky, či kolkovania.

Mimoriadne dôležitým chronologickým ukazovateľom je tvar ústia. Pre starší horizont je typické na jednej strane kontinuovanie tradičných včasnostredovekých typov okrajov, popri ktorých sa vyskytujú nové typy, ktoré ho výrazne vydeľujú od predchádzajúcej časovej fázy. Z včasného stredoveku dožívajú typologicky najstaršie tvary – jednoducho vyhrnuté okraje s obľým ukončením okraja, resp. so šikmým, alebo kolmo zrezaným koncom (tab. I: 3, 6, 8; II: 4).

Zvlášť v záverečnej fáze vývoja včasnostredovekej keramiky zaznamenávame čoraz častejšie nové prvky, ktoré zvýšili tvarovú variabilitu. Zdá sa, že dochádza k tendencii výraznejšieho vyhrnutia ústí, s čím súvisí väčší výskyt vertikálne zarovnaných nad šikmo zarovnanými okrajmi. Materiál z Kusína poukazuje, že ukončenie okrajov sa na mnohých ústiach začína mierne rozširovať. Vonkajšia jednoducho zarovnaná rímsa prechádza miestami už do jemnej esovitej profilácie. Na vnútornej strane okraja sa občas objavuje slabo zreteľný žliabok (Budinský-Krička 1983, 98). V staršej fáze vrcholnostredovekej keramiky sa práve tieto nové prvky výrazne presadzujú, pričom najjednoduchšie typy ústí ustupujú do úzadia (Budinský-Krička 1970, obr. 3; Tomášová/Uličný 1998, tab. IV). V moravianskom súbore ich reprezentujú vyhrnuté ústia, kde pôvodné šikmé zarovnanie prechádza do jemnej esovitej profilácie (tab. I: 1; II: 1). Jednoducho vyhrnuté vodorovne zrezané okraje nájdeme rovnako vo včasnom stredoveku. Zdá sa však, že v staršom horizonte dochádza k ich výraznejšej frekvencii, čo dokladá viacero exemplárov v typologicky staršej jednoduchej forme (tab. I: 4, 12; II: 3), ako aj v typologicky mladšej zhrubnutej podobe (obr. 5).

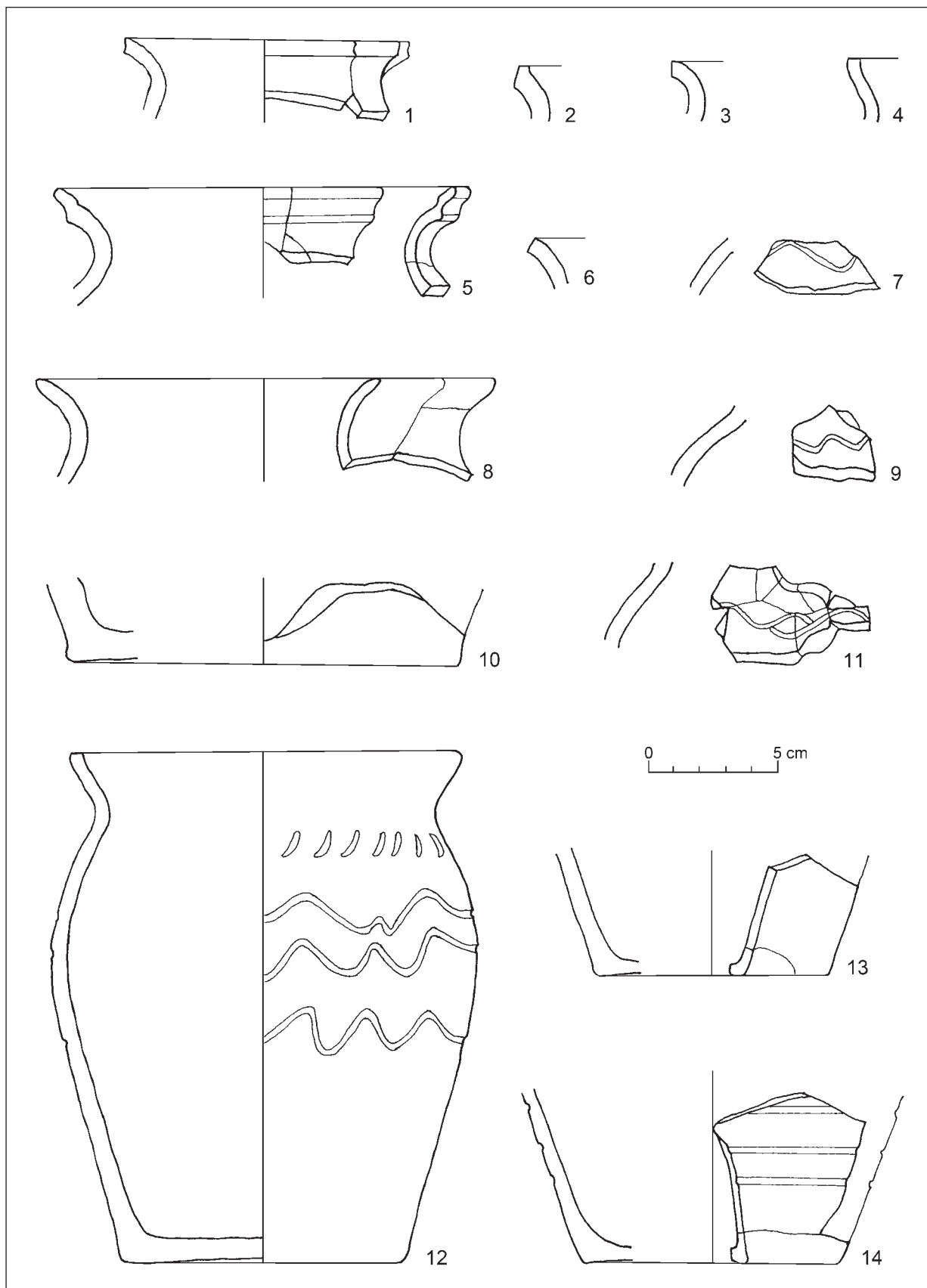
Výrazným znakom vrcholného stredoveku je však nástup nahor vyťahnutých okrajov s vodorovne zarovnaním ústím, ma vnútornej strane so žliabkom. Z vonkajšej strany je ústie formované do rímasy buď formou vertikálneho zarovnanie (tab. I: 2; II: 2), alebo esovito profilovaného okružia (tab. II: 7). V moravianskom materiáli sa ešte nevyskytujú výrazne nahor vyťahnuté exempláre s veľkým žliabkom na vnútornej strane.

Zaujímavý je aj však výskyt esovite profilovaného okraja na vnútornej strane so šikmým zarovnaním a žliabkom (tab. I: 5), ktorý je charakteristický pre nasledujúci stredný horizont.

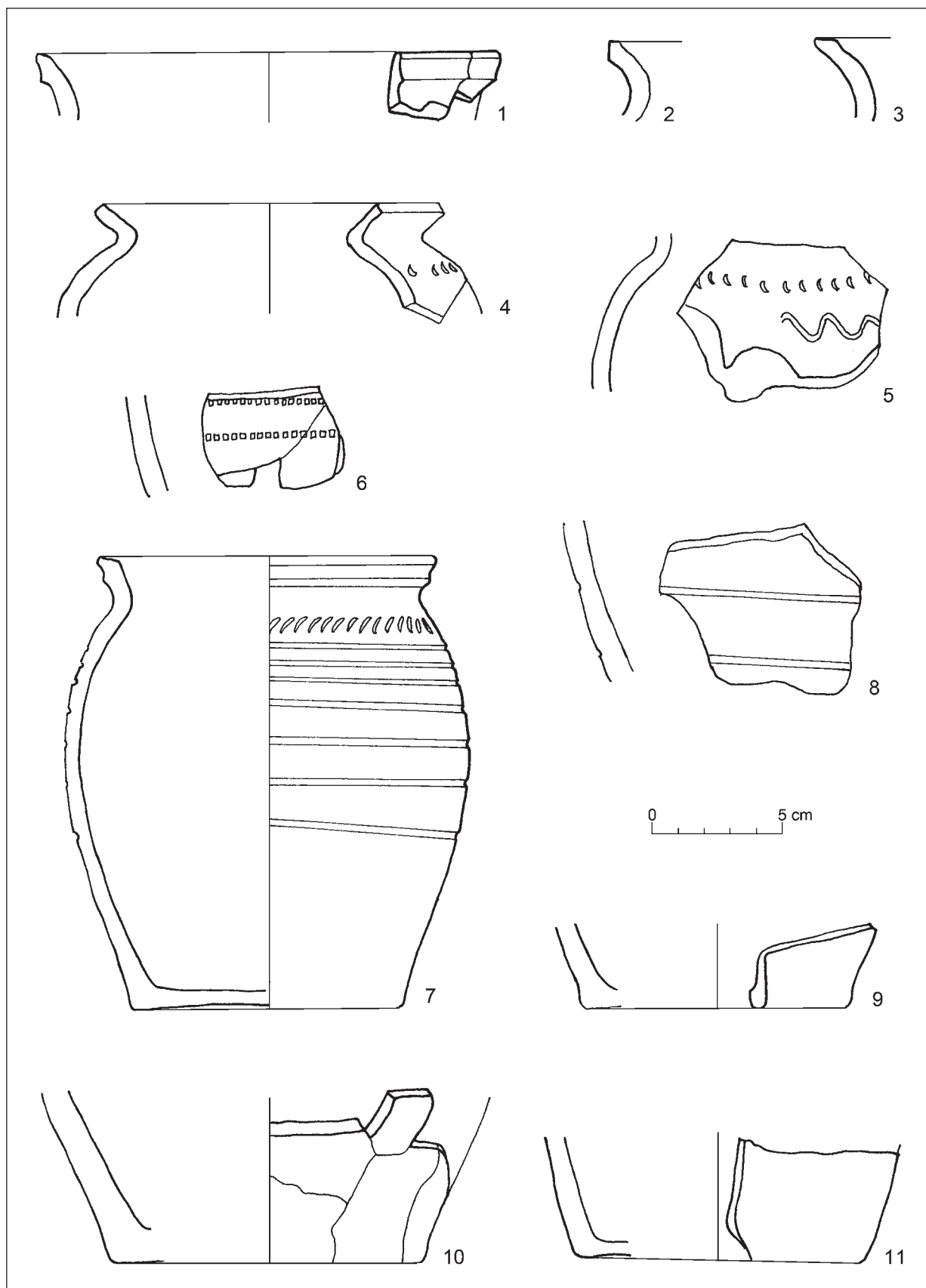
Súbor z Moravian, ale aj ďalšie staršie vrcholnostredoveké celky, dosvedčujú, že nástupom vrcholnostredovekej keramiky dochádza nielen k zmenám v pomere zastúpenia prvkov včasnostredovekej tradície, ale aj nástupu nových typov, ktoré sa stanú charakteristickými pre celé jej trvanie. Dôležitým chronologickým ukazovateľom je preto predovšetkým relatívne zastúpenie jednotlivých prvkov. Pre staršiu fázu je charakteristická ešte dominancia foriem okrajov včasnostredovekej tradície, avšak v obrátenom pomere s prevažujúcou zložkou typologicky mladších prvkov, ktoré v predchádzajúcej fáze boli menšinové. Vedľa nich sa presadzujú nové formy nahor vyťahnutých okrajov s vodorovne zarovnanou plochou. Naproti tomu v strednom horizonte jednoduché okraje hradištných tradícií sa postupne vytrácajú. Vo výraznejšej miere však začínajú dominovať okraje na vnútornej strane so šikmým zarovnaním, resp. žliabkom a rebierkom (Uličný 2003, 615). Spojovacím článkom so starším horizontom sú tak najmä nahor vyťahnuté okraje s vodorovne zarovnanou plochou.

Otvorenou otázkou ostáva absolútne datovanie staršieho horizontu vrcholnostredovekej keramiky. Okrem objektu z Vranova nad Topľou datovaného do 10.–11. storočia, sa staršie vrcholnostredoveké súbory zväčša zaraďujú do 12.–13. storočia, resp. do širšieho rámca 11.–13. storočia. V súčasnosti pre stanovenie počiatkov vrcholnostredovekej keramiky na východnom Slovensku chýbajú akékoľvek pevné dáta. Tzv. „mladohradištná keramika“ predstavujúca najmladšiu vývojovú fázu včasnostredovekej keramiky je známa z nepriamo datovaných výšinných sídlisk, ktoré sú davané do spojitosti s refúgiami pôvodného slovanského obyvateľstva v 10. storočí (Budinský-Krička 1961, 360; Budinský-Krička 1983, 105). Typologicky rovnaké predmety pochádzajú z mohylníka v Topoľovke, ktorý je datovaný do 10.–11. storočia (Budinský-Krička 1958, tab. XI–XV).

Za súčasného stavu poznania nemáme teda preukázateľné doklady o prípadných zmenách v hrničiarstve po prelome 10. a 11. storočia. Hypoteticky môžeme uvažovať o kontinuálnom prežívaní starších foriem až do 11. storočia. Za súčasného stavu poznania tak starší horizont vrcholnostredovekej keramiky môžeme zaradiť do rámca 12. – začiatku 13. storočia. Vznikanie tohto horizontu máme dané strieborným denárom Ondreja II. získanom počas archeologického výskumu predlokačného sídliska v Prešove, polohe Bikoš (Béřeš/Tomášová 1991, 28).

Tab. I. Moravany, okr. Michalovce. Vrcholnostredoveká keramika z objektu 2/04.

Tab. II. Moravany, okr. Michalovce. Vrcholnostredoveká keramika z objektu 2/04.

LITERATÚRA

- Béřeš/Tomášová 1991* – J. Béřeš/B. Tomášová: Druhá etapa záchranného výskumu v Prešove. AVANS 1989, 1991, 28–29.
- Blahuta 1963* – F. Blahuta: Nálezy na sídlisku 2 v Prešove v rokoch 1961–1962. Štud. Zvesti AÚ SAV 11, 1963, 153–168.
- Budinský-Krička 1958* – V. Budinský-Krička: Slovanské mohyly na východnom Slovensku. Slov. Arch. 6, 1958, 138–205.
- Budinský-Krička 1961* – V. Budinský-Krička: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku. Slov. Arch. 9, 1961, 347–390.
- Budinský-Krička 1970* – V. Budinský-Krička: Príspevok k poznaniu včasnostredovekej dediny na východnom Slovensku. Slov. Arch. 18, 1970, 167–188.
- Budinský-Krička 1976* – V. Budinský-Krička: Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou. AVANS 1975, 1976, 72.
- Budinský-Krička 1983* – V. Budinský-Krička: Slovanské hradiisko v Kusíne. Nové obzory 25, 1983, 97–109.
- Čaplovič 1979* – D. Čaplovič: Slovanská a stredoveká osada v Trebišove. Nové obzory 21, 1979, 147–169.
- Füryová et al. 1991* – K. Füryová/M. Míček/L. Mihok/Š. Tomčo: Začiatky železiarstva vo východnej časti Gemera v stredoveku. Zbor. SNM 85, Arch. 1, 1991, 107–144.
- Horváthová 2003* – E. Horváthová: Záchranný výskum v Brehove. AVANS 2002, 2003, 54–55.
- Kaczanowska et al. 2003* – M. Kaczanowska/L. Kaminská/J. K. Kozłowski/M. Nowak/M. Vizdal: Ranoneolitická osada v Moravianoch, okr. Michalovce. Vsl. Pravek 6, 2003, 45–62.
- Ławecka 2003* – D. Ławecka: Wstęp do archeologii. Warszawa – Kraków 2003.
- Mačala/Mačalová 1984* – P. Mačala/H. Mačalová: Výskum v Dvoriankach a záchranné výskumy v povodí Tople. AVANS 1983, 1984, 149–151.
- Povala 1970* – G. Povala: Opevnená osada s kostolom v Brehove. Vsl. Pravek 1, 1970, 111–119.
- Ruttkay 1970* – A. Ruttkay: Stredoveké osídlenie v Oboríne. Vsl. Pravek 1, 1970, 95–110.
- Šiška/Hajnalová 1983* – S. Šiška/E. Hajnalová: Stredoveké obydlie a depot semien konope siatej zo Šarišských Michalian. Štud. Zvesti AÚ SAV 20, 1983, 303–317.
- Tomášová/Uličný 1998* – B. Tomášová/M. Uličný: Včasnostlovanské sídlisko v Prešove. Vsl. Pravek 5, 1998, 157–172.
- Uličný 2003* – M. Uličný: Veľká stredoveká kolonizácia a keramická produkcia na východnom Slovensku. Arch. Hist. 28, 2003, 611–620.
- Uličný/Harčar 2010* – M. Uličný/P. Harčar: Počiatky mesta Prešova na základe výsledkov najnovších archeologických výskumov. Arch. Hist. 35, 2010, 393–403.
- Vizdal 1986* – M. Vizdal: Výskumy a nálezy Zemplínskeho múzea v Michalovciach. AVANS 1985, 1986, 237–252.

Dr. Marek Nowak
Instytut Archeologii UJ
Ul. Gołębia 11
PL–31007 Kraków

Mgr. Marián Uličný, PhD.
Krajský pamiatkový úrad
Hlavná 115
SK–080 01 Prešov
marian.ulicny@pamiatky.gov.sk

doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.
Inštitút histórie
Filozofická fakulta PU v Prešove
Ul. 17. novembra č. 1
SK–080 78 Prešov
vizdal@post.sk

DEVELOPED MEDIEVAL OBJECT FROM MORAVANY, MICHALOVCE DISTRICT

Marek Nowak – Marián Vizdal – Marián Uličný

Summary

Besides Neolithic objects, a recessed object from the High Middle Ages was recorded by archaeological research in Moravany, site of Stredné pole. Numerous ceramic material comes from the pit fill. It was possible to reconstruct two complete pots from the material.

Fragments come from vessels made on a slowly rotating wheel. Surface of bottoms is rough, with remains of sand, in one case, there is a relief mark. Burning is still imperfect. As for colours, shades from brown-grey to grey-brown prevail. Half of the objects made of traditional pottery clay have

reddish-brown tinge on the outer surface. Only 10% of fragments were made of clay reaching light-ochre to light-gray surface colour after burning.

Pots from Moravany are mostly egg-shaped to barrel-shaped vessels with maximum diameter in the upper part of the vessel, with mouth diameter of 11–18 cm and bottom diameter of 9–12 cm. The rim is bent out and variably shaped. Helices, oblique engravings and simple wavy lines, as well as their combinations, dominate among decorative elements. Stamped decoration is rare.

Mouth shape is an important chronological indicator. In early Middle Ages, typologically older shapes still exist – simply rolled-up rims with round edges, or with oblique or with vertically cut edge (Pl I: 3, 6, 8; II: 4). Rolled-up rims with slightly S-shaped profile (Pl I: 1; II: 1) or simply rolled-up, horizontally cut edges (Pl I: 4, 12; II: 3; III) are typologically younger. Emergence of cornice-like, rolled-up edges with horizontal mouth, with a cannellure on the inside, is a distinctive feature of developed Middle Ages. Presence of S-shaped rims with oblique edges and a cannellure on the inside (Pl I: 2; II: 1, 7) is also interesting. It is typical of the following middle horizon.

Analogies to the gained set of objects include finds from probes in the area of a former Roman church of St. Francis of Assisi in Brehov, as well as material from settlement objects in Brehov, the site of Pod Veľkým vrchom, from Oborín and Trebišov. In Šariš, finds from Prešov-Sídlisko II, Prešov-Kráľova hora, Šarišské Michaľany, site of Fedelemka

and mostly from a dugout shelter in Nižná Šebastová, are very close.

Analyses of the rich set classifies the object in Moravany to the early stage of developed medieval pottery in East Slovakia, i.e. in the 12th century and the beginning of the 13th century.

Map No. 1. Moravany, district Michalovce. Location of early Neolithic settlement and test probes (small black rectangles).

Fig. 1. Moravany, district Michalovce. The deployment of probes.

Fig. 2. Moravany, district Michalovce. Location of object 2/04 in the probe K.

Fig. 3. Moravany, district Michalovce. Floor plan of the object 2/04 at a depth of 75 cm.

Pl. I. Moravany, district Michalovce. Developed medieval pottery from the object 2/04.

Pl. II. Moravany, district Michalovce. Developed medieval pottery from the object 2/04.

Pl. III. Moravany, district Michalovce. Developed medieval pottery from the object 2/04.

Translated by Viera Tejbusová

VÝSKUM STROPKOVSKÉHO HRADU

M Á R I A K O T O R O V Á - J E N Č O V Á

Stropkov, hrad, juhovýchodný bastion, šachty – odpadové šachty, keramika, sklo, kovy, včasný novovek.

Stropkov, castle, south-east bastion, shafts – waste shafts, pottery, glass, metal, early modern-times.

This article presents partial results of two seasons of excavation on the Stropkov castle that is unknown also for scientific public. 16 objects were found, out of them 5 were more-less complete. Most of numerous materials found (pottery, glass, and metal) are dated to 16th–17th century.

ÚVOD

Mestečko Stropkov sa nachádza na severovýchodnom Slovensku v Ondavskej vrchovine (orografický celok Nízkych Beskýd). Rozprestiera sa na ľavom brehu Ondavy, využívajúc jej širšie údolie.

V rokoch 2006–2007 realizovalo Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou archeologický výskum v areáli budovy označovanej ako kaštieľ v Stropkove, ktorá je jedinou profánnou stavbou zachovanou zo Stropkovského hradu. Nachádza sa na miernom návrší – vo vzťahu k okoliu dominantnej polohe (202 m n. m.). Južne od kaštieľa je impozantný gotický farský kostol Najsv. Tela a Krvi Kristovej. Pôvodne bol tiež súčasťou hradného areálu (obr. 1).

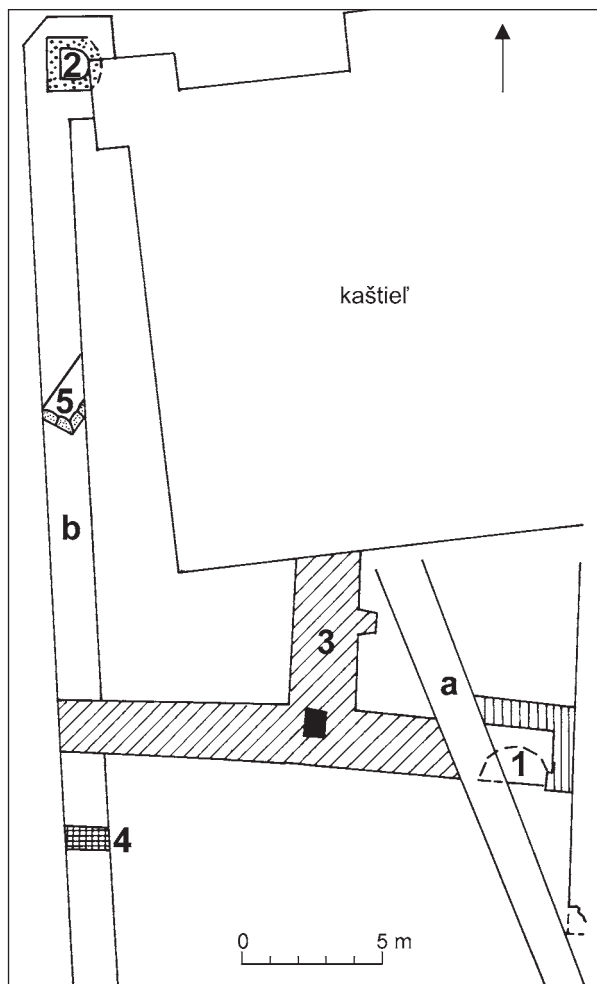

Obr. 1. Areál Stropkovského hradu, pohľad zo SV.

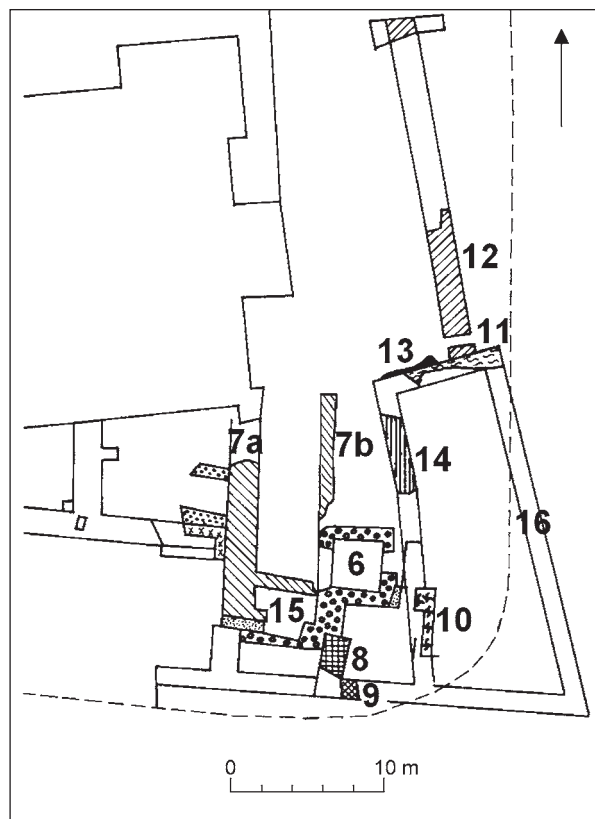
Výskum súvisel so stavebnými úpravami kaštieľa. V jeho exteriéri, v južnej časti areálu, sa narušil podzemný zaklenutý priestor, v ktorom sa nachádzalo množstvo materiálu, najmä keramiky a skla. Pre výskum bola k dispozícii už len polovica daného objektu, jeho druhú polovicu zničila stavebná ryha. Výskum sa postupne rozšíril na plochu ohrozenú rekonštrukčnými prácami južne a západne od kaštieľa, v roku 2007 tiež na oblasť vstupnej brány a východného hradobného múru (obr. 2; 3). Dve výskumné sezóny archeologického výskumu poskytli prvé rukolapné informácie o skutočnej pôdorysnej dispozícii tohto „zabudnutého“ mestského hradu. Z hľadiska rozsahu pôvodného hradného areálu (asi 10 000 m²) ide však len o malú plochu (preskúmaná plocha cca 300 m²), preto aj výsledky výskumu dávajú iba minimum odpovedí na množstvo otázok, ktoré sa s touto lokalitou vynárajú.

Podoby hradu

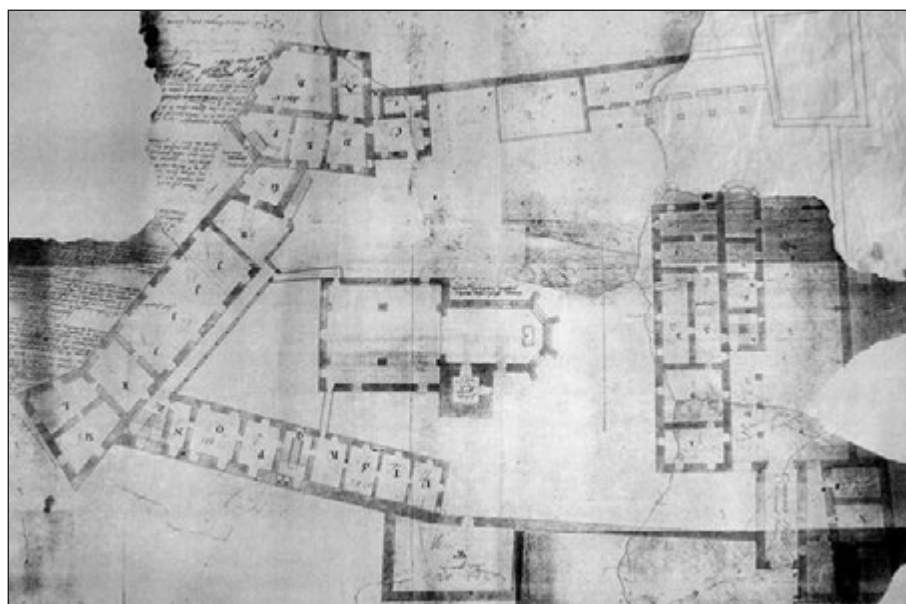
Odborná literatúra do roku 1992 Stropkovský hrad takmer nepoznala. Š. Pison (1973) ho vôbec neuvádza, B. Polla (1980, 145–146) sa síce zmieňuje o hrade v Stropkove, ale spája ho s citovaním nepodloženého údaju Antona Szirmaya, že hrad postavila okolo r. 1245 rodina Czudarovcov. Tento údaj nie je historikmi akceptovaný a za prvú písomnú zmienku o Stropkove sa považuje kráľovská listina Žigmunda Luxemburského z 12. marca 1404, ktorou sa Stropkov (*opidum Stropko*) spolu s inými

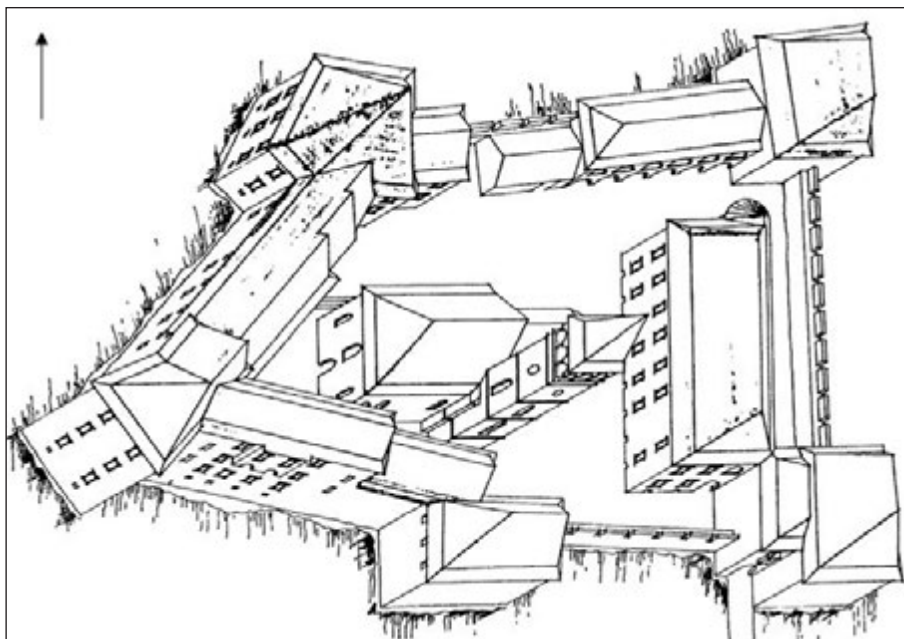
Obr. 2. Schematický plán objektov odkrytých v roku 2006.

Obr. 3. Schematický plán objektov odkrytých v roku 2007.

Obr. 4. Dispozičný plán Stropkovského hradu z roku 1767.

Obr. 5. Rekonštrukcia podoby hradu (podľa Vateha 2004, 49).

majetkami dostáva do zálohu Belickovcov za 6000 dukátov (Beňko 1994, 31). O štyri roky neskôr sa na základe darovacej listiny toho istého panovníka stáva Stropkov vlastníctvom rodu Perínkovcov (Beňko 1994, 32; Uličný 2001, 502). V tej istej listine sa spomína okrem mýta aj *castellum*. V prameňoch z 15. stor. sa uvádza ako *castellum sive fortalicum* (Beňko 1985, 249). M. Slivka a A. Vallašek (1991, 204) označujú hrad v Stropkove v úvodzovkách a stavbu „honosného opevneného kaštieľa“ vidia skôr ako reprezentatívnu než obrannú.

Situácia v nazeraní na hrad v Stropkove sa zmenila v r. 1992, kedy J. Beňko v neroztriedenom materiáli oblastného archívu v Prešove našiel pôdorys Stropkovského hradu z r. 1767 (obr. 4). Architekt M. Vateha na základe tohto materiálu a popisu vypracoval pravdepodobnú podobu Stropkovského hradu (obr. 5). Uvedený autor sa históriou a architektúrou hradu zaoberal v monografii mesta Stropkov (1994) a podrobne tiež v rukopisnej dizertačnej práci (za poskytnutie práce, cenné informácie o hrade a spoluprácu pri výskume Ing. arch. Markovi Vatehovi, PhD. ďakujem). Napriek uvedenému, povedomie o hrade v Stropkove nie je v odborných kruhoch doteraz dostatočne silné a Stropkovský hrad sa neobjavuje ani v novších celoslovenských publikáciách encyklopedického charakteru (Plaček/Bóna 2007).

Podľa archívneho dokladu z r. 1767 mal Stropkovský hrad päťuholníkový pôdorys. Na nárožiach pentagonu boli situované bašty rôznych pôdorysov a tvarov. Vstupná veža bola v JV nároží (Vateha 1994, 236–237).

V súvislosti s rekonštrukciou podoby hradu je kurióznym, i keď vedecky irelevantným romantickým pohľadom na hrad na začiatku 20. stor., kedy už stavba jednoznačne nestála. Stropkovský poštmajster Ede Unghváry (1912) vo svojej knihe o Stropkove uverejnil dve kresby predpokladanej podoby Stropkovského hradu. Prvá mala predstavovať hrad v období 1245–1408 (obr. 6) a druhá v 15. storočí (obr. 7). Kresby s hypotetickou podobou hradu na požiadanie autora vyhotovil vojenský dôstojník Elemér Sooš. Podoba hradu na kresbe pre roky 1245–1405 vychádzala zo štvorcového pôdorysu a nárožných rondolov. Na druhej kresbe neskoršej podoby pevnosti pre 15. storočie bol už jej štvorcový pôdorys s rondolmi obklopený vysokými múrmi s cimburím v päťuholníkovom zalomení. Na obidvoch kresbách je pevnosť obkolesená vodnou priekopou (podľa Vateha 2009, 58; Slivka/Vallašek 1991, 204).

Je zrejmé, že podoby hradu E. Soóša a M. Vatehu sú diametrálne odlišné. M. Vateha túto skutočnosť vysvetľuje súvisom s vojenskou katastrálnou mapou Stropkova, na ktorej je zakreslený aj stropkovský hrad v pravidelnom štvorcovom pôdoryse a s nárožnými rondolmi, pričom zjavne ide nie o podobu hradu, ale len o schematickú značku. Pre podobu pevnosti z 15. storočia mu už asi poslúžili čiastočné obrysy hradného opevnenia viditeľné nad terénom ešte aj na začiatku 20. stor. (Vateha 2009, 59).

Rekonštrukcia podoby hradu M. Vatehu, ktorú vypracoval na základe dispozičného plánu z r. 1767 je najpravdepodobnejšia. V zásade sa zistenia

Obr. 6. Romantická podoba hradu E. Soóša v období 1245–1408 (podľa Unghváry 1912).

archeologického výskumu zhodujú s údajmi plánu, i keď nie úplne v detailoch a rozmeroch.

Historické údaje

Výstavba Stropkovského hradu súvisí zrejme s pôsobením Perínskocov v tomto mestečku, a teda je datovaná do 15. storočia. Súčasťou hradného areálu bol kostol. Stavebný rozmach hradu je spojený so zmenou vlastníkov v r. 1569, kedy sa Stropkov stáva majetkom Peteocov. Títo zemepáni na rozdiel od Perínskocov na hrade priamo bývali. V r. 1764 Peteovci vymreli po meči. Následné delenie majetku na šesť dedičských línií po Žigmundovi Petem de Gerse bolo dôvodom pre vypracovanie spomínaného pôdorysného plánu, ktorý zachytáva podobu hradu v r. 1767. V tomto období sa na hrade uskutočnili dispozičné prestavby. Hrad pretrval až do r. 1814, kedy ho spolu s centrom mestečka postihol ničivý požiar. Zruinované opevňovacie múry sa stali zdrojom stavebného materiálu pre miestnych obyvateľov, priestor sa uvoľnil, kostol a vnútorný hrad pretvorený na kaštieľ sa osamostatnili. (Beňko 1994, 31–81; Vateha 1994, 236–237; 2004, 4–5). Stropkovský hrad sa ako „hrad“ vytratil z povedomia i odborného vedomia.

Terénna situácia

Výskumom sa počas dvoch sezón podarilo odkryť 16 objektov, z čoho päť bolo viac-menej uzavretých (tri šachty, jeden suterén odkrytý až na podlažie, jeden vybratý neúplne), ostatné predstavovali fragmenty murív.

Popis objektov

V r. 2006 sa južne a západne od kaštieľa zistilo päť objektov (obr. 2).

Objekt 1 je narušený, resp. spoločne zničený zaklenutý suterénny priestor, sekundárne využívaný ako odpadová jama. Zachovaná časť mala rozmery 2,6 x 2,1 m, vnútorná výška po začistení na podlažie 2,5 m. Dno objektu predstavoval sivastý podmáčaný íl bez stôp po úprave dlážky. Klenba bola tehlová, nad ňou bolo kamenné murivo s hrúbku 100–140 cm. Objekt bol súčasťou hradobného múru. Šachta zrejme odvádzala splašky z vyššie situovaného prevétu. Ako odpadová jama bol objekt jednoznačne využívaný po zániku jeho primárnej funkcie.

Objekt 2 je zaklenutý suterénny priestor na SZ nároží (pod oporným pilierom) súčasnej stavby kaštieľa. Nezachytilo sa žiadne prepojenie na kaštieľ. Rozmery vnútorného priestoru: 1,5 x 1,5 m, v. 1,5 m. Objekt bol zaklenutý kamennou klenbou, dlážka nebola upravená. Dno predstavoval sivastý íl. Podobne ako v objekte 1 aj tu sa nachádzalo množstvo kuchynského a technického keramického odpadu, medzi ním aj rekonštruovateľné nádoby. Primárna funkcia objektu je otázná. Jednoznačné je jeho sekundárne využitie ako odpadovej jamy.

Objekt 3 má hradobné murivo zachytené v šírke 1,8–2 m vo vzdialenosti 5–6,8 m od J steny kaštieľa, prepojené s kaštieľom masívnym murivom (š. 2,4 m). V mieste napojenia muriva bola zistená úzka šachta (0,8 x 0,5 m) s upravenými stenami, vyplnená sypkou zeminou s bohatým obsahom materiálu, azda šachta pre prevét. Objekt bol vybratý do hĺbky 2,3 m, pričom nebolo dosiahnuté jeho dno.

Objekt 4 predstavuje parkánový múr zachytený v malom úseku vo vzdialenosti 2,7 m južne od hradobného múru v šírke 0,8 m a výške iba 0,4 m.

Objekt 5 predstavoval časť zrejme zrubovej stavby s kamennou podmurovkou na jeho JV nároží. Na podmurovku boli využité opracované gotické stavebné články. Objekt bol zistený pod hrubou vrstvou ílu, ktorý javil známky sterilného podlažia. Chudobný materiál z objektu je datovateľný do 15. storočia. Rozmery zachovanej časti objektu: 2,1 x 4 m. Orientácia: SSV-JJZ.

Obr. 7. Romantická podoba hradu E. Soóša v 15. stor. (podľa Unghváry 1912).

V r. 2007 sa v sondách I/07–V/07, situovaných v južnej a východnej časti areálu, odkrylo 11 objektov, ktoré boli číslované v nadväznosti na objekty z r. 2006 (obr. 3). Dva z nich boli uzavretými interiérmi (objekt 6/07 a 15/07) a 9 predstavovalo fragmenty murív. Spoločný murív nie je možné chronologicky zaradiť na základe archeologického výskumu. Závěry architektonicko-slohovej analýzy, ktorú na lokalite v 2. sezóne zrealizovali M. Šimkovic a M. Matejka, budú predmetom samostatnej štúdie, preto sa nimi v tomto príspevku bližšie nezaobráame.

Objekt 6 je suterénny objekt s vnútornými rozmermi 3–3,2 x 3,1–3,2 m bol ako jediný kompletne vybraný na podlažie zo strany interiéru. Šírka obvodových múrov bola 0,7–1 m.

Vstup do objektu sa nachádzal na východnej strane, pričom zo situácie vyplýva, že do objektu sa schádzalo zrejme drevenými schodmi, prípadne rebríkom. V JV rohu objektu sa zistil prieduch, resp. komín, v hornej časti obložený tehľami. Vo východnej stene bol tehlový útvar 0,5 m hrubý, široký 0,8 m, resp. pri dne 0,5 m. Tehly boli uložené do kamenného muríva. Ako najpravdepodobnejšia interpretácia funkcie výstupku sa ponúka jeho spojenie s vykurovacím telesom. Objekt je zrejme súčasťou s „obdĺžnikovou stavbou“, ktorá je v pôdorysnom pláne z r. 1767 označovaná ako brána, ktorú sme pracovne nazvali vstupný koridor (objekt 7a, 7b). Materiál zo zásypu objektu predbežne datujeme od 16. do prelomu 17/18. stor. Koncom 17. začiatkom 18. stor. stratil zrejme suterén význam a v tom čase bol zasypaný.

Objekt 7 ohraničujú dva paralelné múry (7a, 7b) v smere SJ. Na základe pôdorysného plánu z r. 1767 ide o vstupný koridor do areálu hradu. Vnútna šírka priestoru je 4 m. Odkrytá dĺžka objektu je 10 m pri západnom a 12 m pri východnom múre. Časť východného múru tvorí západné murivo objektu 6.

Objekty 8 a 9 predstavujú malé fragmenty murív v J časti areálu, ktoré ako jediné sa hypoteticky môžu datovať do stredoveku (podľa analýzy M. Šimkovica).

Objekt 10 situovaný JV od objektu 6 je fragmentárnym murivom.

Východne od kaštieľa sa zistili tri objekty – 11, 12 a 13. Najstarším je jednoznačne objekt 13, ktorým je fragment základového muríva tvoreného drobným lomovým kameňom. Musel byť súčasťou stavby zaobleného alebo polygonálneho pôdorysu. Jeho relatívne datovanie je dané superpozíciou s objektom 11. Objekt 11 je zrejme tak ako objekt 14 súčasťou lichobežníkovej náročnej stavby (JV bašta). Musel byť teda postavený pred r. 1767 v čase, keď objekt 13 už stratil funkciu. Východný okraj areálu predstavuje objekt 12/07 – múr, zachytený v šírke 1,6–1,8 m. Pri napojení múru na objekt 11, je úzky portál – akýsi vedľajší vstup do areálu. Šírka vstupu 0,6 m. Kamenné murivo je v tejto časti bohato dopĺňané tehľou. Múr je zachytený v dĺžke 8 m a jeho pokračovanie bolo zistené ako negatívna stopa v profile sondy III/07.

Objekt 14 je murivo v zreteľne zaoblenej línii, orientované v smere SZ-JV. Dosahuje š. 1,2 m, zachovanú hrúbku iba 0,5 m. Je iba plytko zahĺbené do podlažia. V SZ časti je múr zničený novovekou betónovou šachtou, v JV časti je deštruovaný neidentifikovaným zásahom, zrejme mechanickým odstránením zeme z uvedeného JV priestoru sondy. Múr aj vďaka jeho identifikovateľnému zaobleniu možno stotožniť so strednou priečkou JV bašty podľa archívneho materiálu z r. 1767. Je preto oprávnený predpoklad, že vznikol pred rokom 1767 a v uvedenom roku bol funkčnou súčasťou stavby.

Objekt 15 sa nachádzal v interiéri vstupnej brány. Mal rozmery 3,80 m (severná stena), resp. 2,40 m (južná stena) x 3 m. V zásypovej vrstve objektu sa našlo 8 fragmentov kamenného portálu, najpravdepodobnejšie súčasť vstupnej brány do areálu.

Objekt 16/07 je fragment muríva objektu, zachytený na východnom okraji skúmanej plochy. Šírka objektu je iba predpokladaná. Jeho východné líce nebolo v sonde zistené. Usudzujeme, že zachytený fragment múru je pokračovaním múru 11, a teda východnou líniiu lichobežníkovej stavby – JV náročnej bašty podľa pôdorysu z r. 1767.

NÁLEZOVÝ SÚBOR

Mobiliár získaný výskumom je mimoriadne bohatý. Vo veľkom objeme sa získal predovšetkým v r. 2006 z troch objektov (1/06, 2/06 a 3a/06), šácht, využívaných po zániku ich funkcie na uloženie odpadu. Podstatne menej materiálu máme z r. 2007 (6/07). Vyplýva to zo skutočnosti, že výskumné práce v 2. sezóne sa orientovali na exteriérové plochy areálu, kde sa výraznejší materiál nedá očakávať.

Početný súbor nie je v súčasnosti komplexne spracovaný, preto jeho hodnotenie je iba predbežné.

Tak ako je pravidlom na tomto type archeologických nálezísk i pri výskume Stropkovského hradu dominovala fragmentárna keramika – tak kuchynská ako aj stolová. Objavovala sa tiež technická keramika – zlomky kachlíc, v prevažnej miere s polevou. K výnimočnejším nálezom patria fajky, nachádzané najmä v suterénnom objekte 6/07. Pomerne hojne sa objavuje sklo. Kov je vzhľadom k objemu nálezov málopočetný. Mobiliár dopĺňajú zvieracie kosti.

Keramika

Materiál pozostáva v prevažnej miere z fragmentárnej keramiky, ale objavili sa aj dve celé a niekoľko rekonštruovateľných exemplárov (doteraz vyše troch desiatok rekonštruovateľných nádob). Vo včasnousovekom súbore je zastúpená tak stolová, ako aj kuchynská keramika, vytáčaná výlučne na rýchlorotujúcom kruhu, zväčša z jemnozrnitej hlíny. Výnimočne sa objavujú inak vyhotovené nádoby (vtláčané do formy – tab. III: 4). Najčastejšia je tenkostenná, kvalitne vypálená keramika. V prevažnej miere patrí do skupiny červeného riadu, s dokonalým oxidačným výpalom, s charakteristickými odtieňmi červenej farby. Zriedkavejší je výskyt svetlej a sivej keramiky. Veľmi často sa objavuje poleva rôznych farebných odtieňov, najčastejšie zelená a hnedá, aplikovaná na vonkajšom alebo vnútornom povrchu nádob, prípadne je takto upravená nádoba zvnútra i z väčšej časti vonkajšieho povrchu. Objavuje sa tiež tzv. polomajolika.

Vo včasnousovekom súbore rozlišujeme základné tvary keramiky, s najfrekvencovanejším zastúpením hrncovitých nádob. Početné sú taniere a panvice. Vyskytli sa tiež „luxusné“ exempláre, ako je podnos na nôžke, dekoratívna nádobka, šálka s prelamovaným telom, dvojuchá šálka s figurálnou výzdobou ad.

Hrnce

Najpočetnejší tvar keramiky je na rozdiel od starších stredovekých hrncov tenkostennejší a kvalitne vypálený. Ide poväčšine o výrazne baňaté tvary

s maximálnou výduťou v hornej tretine. Priemer ústia sa u menších tvarov pohybuje od 11 po 17 cm, väčšie tvary dosahujú priemer ústia až 26 cm. Okraj je najčastejšie jednoducho vyhnutý s plytkým žliabkom na vnútornej strane. Častá je výzdoba – rytá, maľovaná a kolkovaná. Rytá výzdoba sa objavuje v podobe jednoduchých obvodových línií (tab. I: 11) a rôznorodých kombinácií, ku ktorým sa pridávajú tiež iné prvky, napr. vlnovka (tab. I: 9). Priame i zvlnené obvodové línie umiestnené obyčajne na hrdle a pleciach nádoby sú častým maľovaným druhom výzdoby (tab. I: 1–6, 10). Objavuje sa červenohnedá maľba na svetlom črepe, ktorá sa ako charakteristická výzdoba vyskytuje už na prelome 15 a 16. stor. (Fúryová 1987, 197; Jenčová/Mihok/Briančin 1995, 272–274). V poľskom susedstve sa považuje za typickú pre druhú polovicu 16. a 1. polovicu 17. stor. (Czopek/Lubelczyk 1993, 47; Lubelczyk 1994, 93). Výnimočne sa objaví aj biela maľba na červenom podklade (tab. I: 13). Pomerne bežne sa vyskytuje kolkovaná výzdoba (tab. I: 7, 8), ktorá sa v predchádzajúcom neskorostredovekom období obmedzuje iba na jemný stolový riad (Uličný 2008, 515). V poľských súboroch sa hrnce zdobené kolkovanou výzdobou datujú do 17. stor. (Lubelczyk 1994, 93, ryc. 15: 4, 6; 20: 5).

Taniere

Sú najpočetnejším tvarom stolovej keramiky. V stropkovskom súbore sa nachádza množstvo fragmentov s variabilnou vnútornou výzdobou. Priemer ústia doteraz zrekonštruovaných exemplárov sa pohybuje od 18 do 25 cm. Často sú opatrené malým subkutálnym uškom. Povrchovú úpravu vnútra tanierov predstavuje tmavohnedá (tab. II: 7) alebo svetlá poleva (tab. II: 4) a kontrastný ornament, alebo je vnútro taniera pokryté svetlou engobou a tmavohnedou (tab. II: 1, 5) alebo zelenkavo-modrou maľbou (tab. II: 3). Výnimočnejší je tanier bez výzdoby, pokrytý monochromnou zelenou polevou (tab. II: 8). Objavili sa tiež luxusné polomajolikové taniere s modro-striebristým ornamentom (tab. II: 2), ktoré svojim technologickým prevedením, jemnou profiláciou a precízne vyhotoveným ornamentom sú dokladom vysokého stupňa hrnciarskeho remesla. V prostredí vidieckeho zemepánskeho sídla ide zrejme o import. Štýlom výzdoby príbuzná dvojuchá šálka z vojenského tábora pod Wojniczom je považovaná za napodobeninu holandskej fajansy (Dworaczyński 2008, 310, Ryc. 9).

Panvice

Misovité nádoby s charakteristickým dutým držadlom boli obyčajne opatrené výlevkou a tromi

Obr. 8. Stropkovský hrad. Výber materiálu.

nôžkami. Označujú sa tiež ako trojnožky. Panvice slúžili na prípravu či ohrev jedál a v súvislosti s tým sa v stropkovskom súbore objavujú menšie i veľké exempláre (priemer ústia okolo 18). Hoci sa panvice ojedinele vyskytujú už na konci 13. stor. a nepovažujú sa za chronologicky citlivý tvar (Lubelczyk 1994, 93), zovšeobecnené sú až od 16. stor. (Wojenka 2008, 388). Na Slovensku najbližšie analógie nachádzame na Šarišskom hrade, kde vystupujú vo včasnonovovekom súbore keramiky (Uličný 2008, 523). Podobne ako v Stropkove, aj tu je zaznamenané opatrenie vnútrajška panvíc zelenou alebo hnedou polevou, pričom zelená sa častejšie spája so svetlým riadom a hnedá s červeným črepom (obr. 8; tab. II: 9). Pri akceptácii poznatku, že zužovanie otvoru držadiel je do istej miery chronologicky významné (Uličný 2008, 523), pôsobia dva zrekonštruované tvary panvíc v stropkovskom súbore so širokým otvorom držadla pomerne archaicky a ich datovanie do 16. stor. je pravdepodobné.

Hrnčeky, šálky a výnimočné tvary

Hrncovité tvary malých rozmerov opatrené uchom nahrádzajú vo včasnom novoveku vytrácajúce sa poháre (Uličný 2008, 512). V stropkovskom súbore máme tento tvar zastúpený jedným celým exemplárom (tab. I: 12). Je pokrytý zelenou polevou na vnútornej strane a na pleciah z vonkajšej strany. Farebnosťou a vyhotovením je hrnčeku veľmi blízky

malý tanierik s uškom (tab. III: 6). Zdá sa, že išlo o súčasť väčšieho súboru.

Výnimočným tvarom je šálkovitá nádoba s uškom na troch nôžkach, aké mávajú panvice (tab. II: 11). Chýbajú jej však základné znaky panvíc – duté držadlo a výlevka. Ide zrejme o nádobku na varenie či ohrev nápoja.

Luxusnú nádobu na pitie predstavuje polomajoliková šálka s dvoma uškami zvinutými v mieste napojenia pod okrajom do závitnice (tab. III: 1; zachované je iba 1 uško) a hrubšia šálka s pretláčaným telom, nízkou nôžkou a zúženým valcovitým hrdlom, vyhotovená odláčaním do formy (tab. III: 4). Jemná polomajoliková šálka má telo pokryté bohatým farebným dekórom s prírodným (vtáčim) motívom. Obe šálky sa vymykajú z bežnej hrnčiarскеj výbavy na hrade a patrili k vyššiemu stolovaniu. K výnimočným a luxusným tvarom radíme malý keramický košíček – skôr dekoratívny ako úžitkový predmet (tab. III: 2) Zelený cik-cakovitý ornament je z oboch strán ohraničený vodorovnými líniami. Pre vyššie stolovanie bola určená aj plytká kónická miska na vysokej profilovanej nôžke, pokrytá žltou polevou (tab. III: 5). Slúžila zrejme ako podnos.

Zvláštnym tvarom v kontexte pohľadu na stolovanie majiteľov Stropkovského hradu je malá pohárovitá nádoba, ktorá je výnimočná iba svojím tvarom, nie úpravou povrchu či výzdobou (tab. III: 3). Je nezdobená a bez polevy. Pripomína nádob-

ky na vajíčko. Rovnako to však môže byť aj nádobka určená na tekutiny.

Technická keramika

Vo veľkom počte sa vyskytujú fragmenty komorových kachlíc, v prevažnej miere glazované (najčastejšia je zelená poleva, ale nie je výnimočná ani polychrómia). Výzdoba je plastická – geometriko-rastlinná, s prebiehajúcim plošným ornamentom (tab. II: 10), menej rastlinná či figurálna. Podobné kachlice v Poľsku sa radia do 17. stor. (Ślawscy 1993, Ryc. 36)

Sklo

V areáli Stropkovského hradu, predovšetkým v objekte 1/06 sa našlo asi 280 úlomkov sklenených predmetov. Súboru sklenených fragmentov sa venujeme na inom mieste (Kotorová-Jenčová 2009), preto len spomenieme, že väčšina úlomkov pochádza z dutého skla, kde rozlišujeme fľaše, poháre, dekoratívne predmety, najmä vázy. Z tabuľkového skla sme zaznamenali nevýrazné fragmenty okenných terčíkov.

Najpočetnejšie sú fľaše zo zelenavého až tmavozeleného skla. Množstvo fragmentov fliaš dokladá ich bežné používanie pri uskladňovaní a servírovaní nápojov.

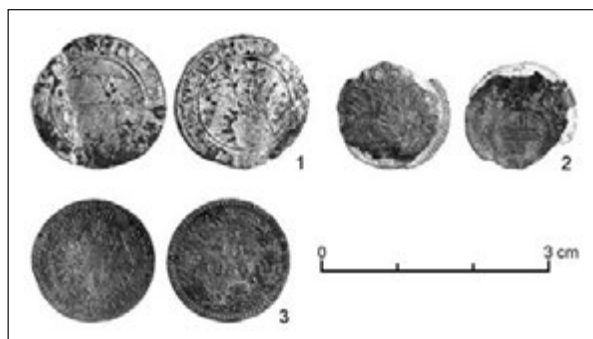
K luxusným prvkom stolovania možno priradiť dva fragmenty sklenených pohárov na stopke (tab. III: 10, 11) a dva fragmenty dien s natavenou pretláčanou páskou (tab. III: 17, 18).

Patria tu tiež dekoratívne predmety, najmä zlomky váz. Najvýraznejším exemplárom je luxusná váza valcovitého tvaru, vyrobená z priesvitného, jemne modrozeleného skla, zdobená jemným geometrickým dekórom a plastickým prstencom (tab. III: 9).

Z vázovitých tvarov pochádzajú zlomky z nepriehľadného skla s opalizujúcim škvŕnitým povrchom, na ktorých sledujeme plastickú výzdobu v podobe šikmého rebrovania na pleciach (tab. III: 14–16). Či išlo o dekoratívne, alebo prakticky využívané predmety, nemožno určiť.

Kov

Poslednou skupinou mobiliáru sú kovové predmety. Popri bežných nálezoch, ako sú klince, ťažko identifikovateľné fragmenty rôznych stavebných kovaní, či výnimočnejšom náleze železného kľúča, dominuje unikátny stolový zvonec s reliéfnou výzdobou (tab. III: 7). Tomuto nálezu sa budeme venovať v samostatnom príspevku. Tu spomeňme len datovanie zvonca, jednoznačne určené nápisom,

Obr. 9. Stropkovský hrad. Výber materiálu – mince (1, 2 – striebro, 3 – meď).

prečítaným Mgr. Jurajom Gembickým (na tomto mieste mu chcem poďakovať za pomoc a spoluprácu), podľa ktorého je odliatie zvonca datované do r. 1561 a s veľkou pravdepodobnosťou ide o nizo-zemsku provenienciu.

Výnimočne sa objavili mince (3 ks). Ide o solidus – šiling Alberta Hohenzollner (Prusko) z r. 1530 (obr. 9: 1), strieborný trojník Leopolda I (Sliezske) z r. 1704 (obr. 9: 2) a 5/10 grajciar Františka Jozefa (Uhorsko, Kremnica) z r. 1859 (obr. 9: 3). Za určenie ďakujem PhDr. Jánovi Hunkovi, CSc.

Mince ako datovací prostriedok sú vzhľadom na nálezové okolnosti málo použiteľné. Odzrkadľujú iba známu skutočnosť, že objekt kaštiela bol využívaný i po zániku hradu ako opevneného areálu.

Mobiliár dopĺňajú fragmenty fajok (tab. III: 8), zvieracie kosti, uhličky a zlomky tehál s reliéfnymi odtlačkami zvieracích labiek.

ZÁVER

Jednoznačným datovacím prostriedkom nálezového súboru z objektu 1 zo Stropkovského hradu je stolový zvonec s vročením 1561. Datovanie samotnej keramiky je možné viac-menej iba rámcovo. Chýba výrazná kultúrna vrstva, väčšina materiálu pochádza zo zásypov objektov využívaných sekundárne ako odpadové jamy (objekt 1, 2, 3b). Na základe typológie je keramika v prevažnej miere datovateľná do 16.–17. stor. Opory nachádzame v charaktere keramiky, v profilácii okrajov hrncov, v maľovanej a kolkovanej výzdobe, v početnom zastúpení polevy vo vnútri a časti vonkajšieho povrchu nádob. Výskyt polomajoliky v tanierovitých a zvláštnych tvoroch podporuje datovanie do druhej polovice 16. a prvej polovice 17. stor. (Lubelczyk 1994, 93). Tomuto datovaniu neodporujú ani sklenené fragmenty. Prirodzene, zásypový charakter vrstiev, početné stavebné zásahy na lokalite od renesancie po sú-

časnosť podmieňujú zmiešaný charakter materiálu a je takmer isté, že ďalšie spracovávanie prinesie exempláre vymykajúce sa tomuto rámcovému datovaniu. Precizovanie datovania a prípadné vyčlenenie viacerých časových horizontov umožní alebo vylúči až zhodnotenie celého súboru. Nateraz sa však javí podstatná väčšina materiálu vyhotovená a používaná v uvedenom období 16. až 17. stor. (prípadne na začiatku 18. stor.). Z historického hľadiska ide o rozkvet života na hrade. V r. 1569 sa Stropkov dostáva do rúk nového zemepanského vlastníckeho rodu Peteovcov, ktorí na rozdiel od predchádzajúcich majiteľov Perínkovcov na hrade aj trvalo bývali, čo prinieslo početnú kuchynskú výbavu i predmety luxusného stolovania. Predpokladá sa, že Peteovci sa

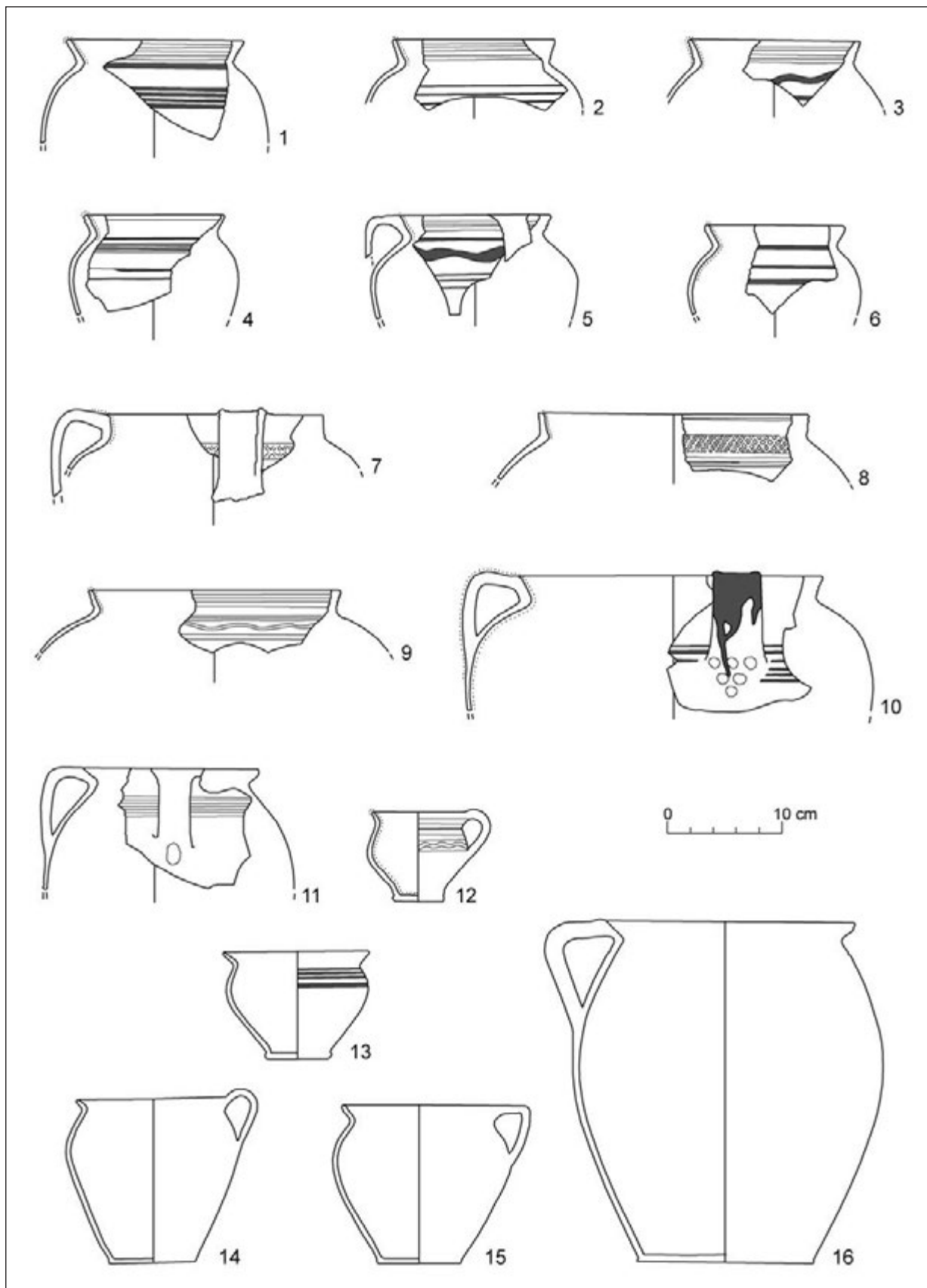
angažovali v stavebných prístavbách a prestavbách, hlavne pri vstupe do hradu, teda v priestore, kde sa koncentroval dvojsezónny archeologický výskum. Hrad bol zničený cisárskymi vojskami v r. 1711, kedy na ňom ustáva, i keď zjavne nezaniká život, keďže ešte v r. 1767 je predmetom dedičského konania po poslednom mužskom členovi rodu Peteovcov Žigmundovi pre šesť dcérskych línií.

Najbližšie analógie k materiálu zo Stropkovského hradu nachádzame na Šarišskom hrade (Uličný 2008), Čičvianskom hrade v Sedliskách (Jenčová/Mihok/Briančin 1995), tiež v poľskom Krosne (Muzyczuk/Gancarski 2003, fot. 78–80) a ďalších poľských lokalitách (Lubelczyk 1994; Dworaczyński 2008; Wojenka 2008), kde sú podobne datované.

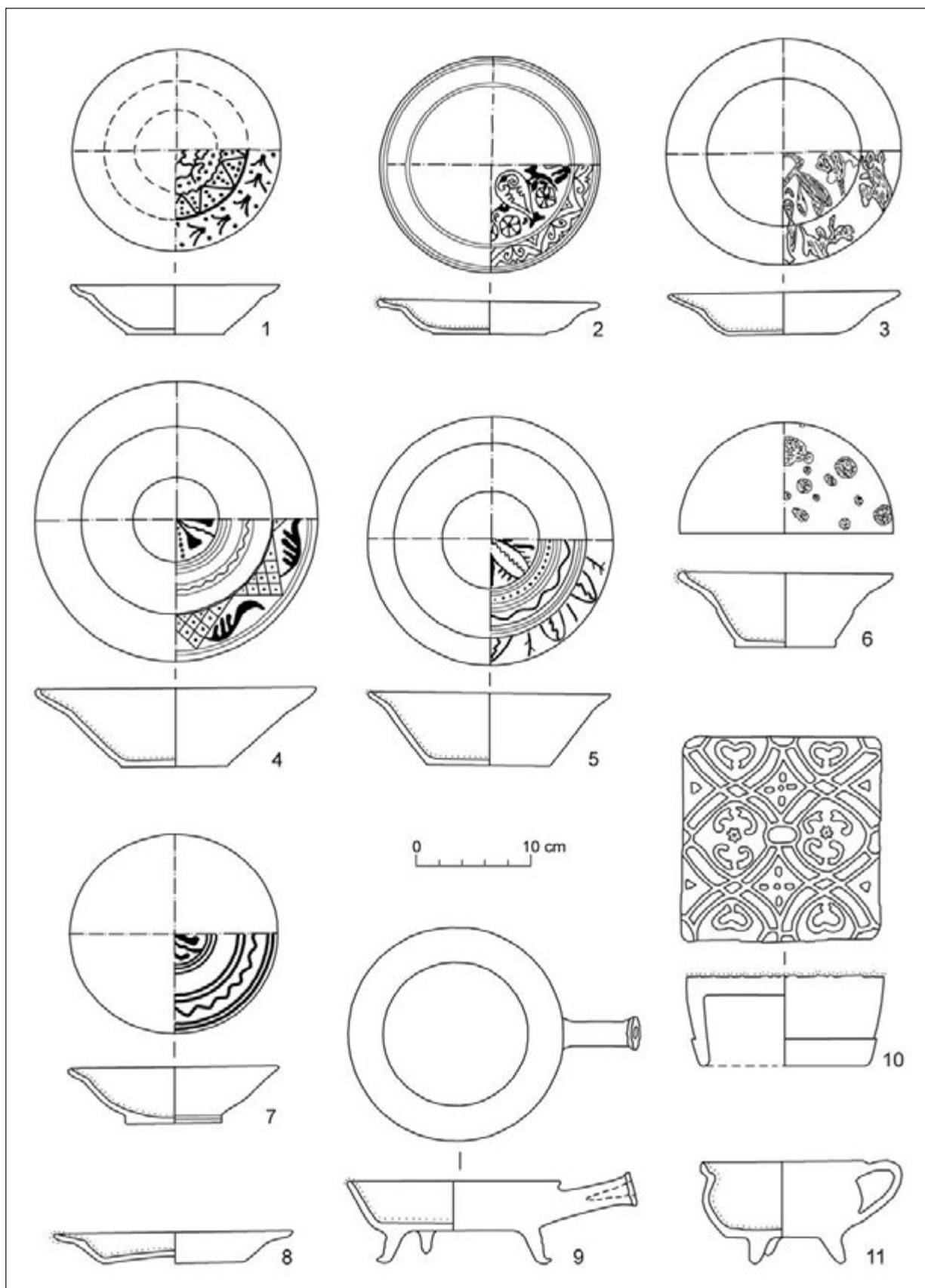
LITERATÚRA

- Beňko 1985 – J. Beňko: Osídlenie severného Slovenska. Košice.
 Beňko 1994 – J. Beňko: Stropkov v období uhorského feudalizmu. In: J. Beňko (Ed.): Stropkov (monografia mesta). Martin 1994, 23–93.
 Czopek/Lubelczyk 1992 – S. Czopek/A. Lubelczyk: Ceramika rzeszowska XIV–XVIII wiek. Rzeszów 1992.
 Dworaczyński 2008 – E. Dworaczyński: Pozostałości taborów wojsk polskich z czasu bitwy pod Wojniczem w roku 1655. In: J. Gancarski (Ed.): Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 295–317.
 Fúryová 1987 – K. Fúryová: Neskorostredoveká fáza zaniknutej osady Somkút. Arch. Hist. 12, Brno 1987, 189–202.
 Jenčová/Mihok/Briančin 1995 – M. Jenčová/L. Mihok/J. Briančin: Metalurgická dielňa objavená na hrade Čičva. Štud. Zvesti AÚ SAV 31, Nitra 1995, 265–278.
 Kotorová-Jenčová 2008 – M. Kotorová-Jenčová: Výskum Stropkovského hradu. In: J. Gancarski (Ed.): Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 527–536.
 Kotorová-Jenčová 2009 – M. Kotorová-Jenčová: Sklené fragmenty zo Stropkovského hradu. Štud. Zvesti AÚ SAV 46, Nitra 2009, 37–43, 239.
 Lubelczyk 1994 – A. Lubelczyk: Ceramika średniowieczna i nowożytna z Będziemyśla. Z pozostałości dworu obronnego. In: A. Gruszczynska/A. Targońska (Eds.): Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji. Rzeszów 1994, 73–94.
 Muzyczuk/Gancarski 2003 – A. Muzyczuk/J. Gancarski: Krosno parva Cracovia. Krosno 2003.
 PISOŃ 1973 – Š. PISOŃ: Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku. Martin.
 Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Praha – Bratislava.
 Polla 1980 – B. Polla: Hrady a kaštiele na východnom Slovensku. Košice 1980.
 Slivka/Vallašek 1991 – M. Slivka/A. Vallašek: Hrady a hrádky na východnom Slovensku. Košice 1991.
 Ślawscy 1993 – G. a T. Ślawscy: Garncarstwo i kaflarstwo w Bieczu od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. In: A. Gruszczynska/A. Targońska (Eds.): Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji. Rzeszów 1993, 211–232.
 Uličný 2001 – F. Uličný: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce 2001.
 Uličný 2008 – M. Uličný: Včasno-novoveká keramika z hradu Šariš. In: J. Gancarski (Ed.): Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 511–525.
 Unghváry 1912 – E. Unghváry: Sztropkó és váranak története. Sátoraljaújhely.
 Vateha 1994 – M. Vateha: Architektúra a pamiatky. In: J. Beňko (Ed.): Stropkov (monografia mesta). Martin 1994, 221–247.
 Vateha 2004 – M. Vateha: Stropkov. Metamorfózy a veci neznáme. Svidník 2004.
 Vateha 2009 – M. Vateha: Kultúrne a prírodné dedičstvo Stropkova a jeho okolia. Dizertačná práca, STU, Fakulta architektúry, Bratislava 2009. Rukopis.
 Wojenka 2008 – M. Wojenka: Zamek ojcowski w dobie nowożytnej. In: J. Gancarski (Ed.): Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich. Krosno 2008, 341–411.

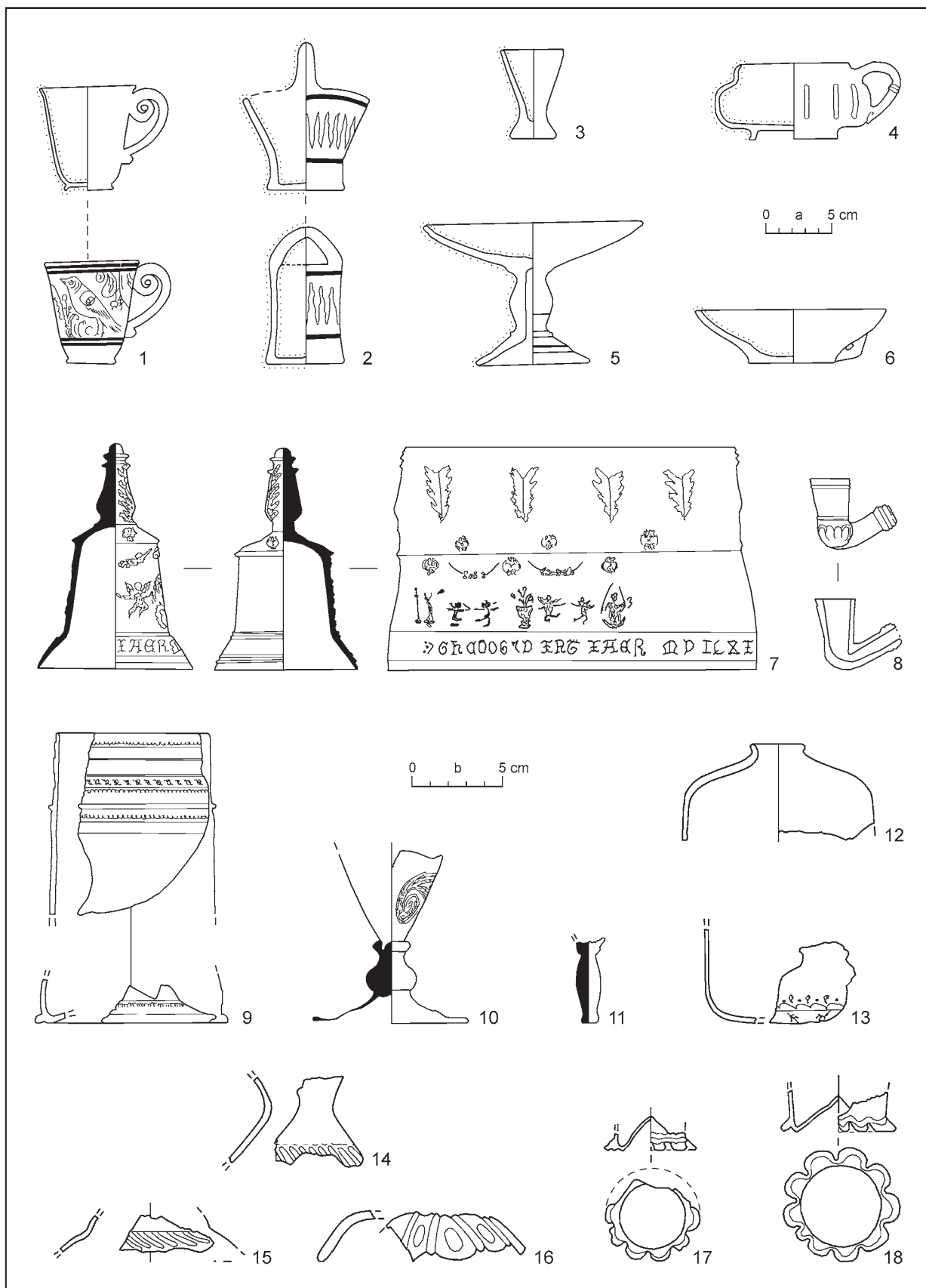
PhDr. Mária Kotorová-Jenčová, PhD.
 Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou
 Zámocká 160/5
 SK-094 31 Hanušovce nad Topľou
 kotorova.m@gmail.com

Tab. I. Stropkovský hrad. Výber materiálu – hrncovité toary.

Tab. II. Stropkovský hrad. Výber materiálu. 1–8 – taniere; 9 – panvica; 10 – kachlica; 11 – nádoba na nôžkach.

Tab. III. Stropkovský hrad. Výber materiálu. 1-6 – výnimočné tvary; 7 – kovový (mosadzný) zvonec; 8 – fajka; 9-18 – sklenené predmety. Mierka: a – 1-6, 9; b – 7-18.

THE EXCAVATION OF STROPKOV CASTLE

Mária Kotorová-Jenčová

Summary

Small town Stropkov is situated in North-east Slovakia, in Ondavskávrchovina Mountains, on left bank of river Ondava. The Homeland museum in Hanušovce nad Topľou did in 2006–2007 archaeological research in the area of so-called Stropkov manor-house, the only profane building, still present of historical Stropkov castle. From original castle area, which had around 10 000 m², only about 300 m² was researched.

According to archive information from 1767, Stropkov castle had a pentagon shape with bastions in every corner. Entrance was in south-east corner.

During the excavation we uncovered 16 objects, from which 5 were more-less complete (3 shafts, 1 cellar, uncovered down to subsoil, 1 cellar uncovered completely), the rest were fragments of walls.

Objects 1, 2 and 3a were shafts, probably for toilets, placed on upper floors. Later on they were used as waste shafts. Most of the material was found there.

Objects 6 and 15 were interiors of entrance bastion and passage. The wall no. 3 is a fortification wall from south and wall no. 12 from east side. Walls no. 7a and 7b limit entrance corridor, about 4 meters wide.

Inventory, gained during the excavation, is very rich and yet not completely processed, so its evaluation is only preliminary. Fragmentary pottery (kitchen-ware and table-ware) is the most dominant find; fragments of tiles are also present. Medieval pottery was found only rare and it is not evaluated in this paper. In collection of early modern-times pottery we can distinguish basic shapes of pottery, while most common are pot-shaped. Plates and pans are frequent. Also "luxurious" types were found, like tray on foot, decorative ware, cup with paned body, cup with two handles and figural ornaments etc. We also found half-majolica. Rarely also pipes we found. Glass was quite common, especially bottles, but also luxurious things – fragments of goblets and vases. Among metal finds, the most impressive is the find of table bell with relief ornaments and date 1561 written on it. Three coins were found as well, from years 1530, 1704 and 1859. The rest of the inventory belongs to animal bones, small pieces of carbon and broken pieces of bricks with prints of animal paws.

According to the typology, pottery finds can be dated to 16th–17th century. It is based on characteristics of the pottery, shapes of its rims, painted and stamped ornaments, and on numerous examples of use of glazing inside and outside of pottery. The appearance of half-majolica plates and various other shapes supports the dating to second half of 16th and first half of 17th century. Glass fragments do not exclude this dating neither. From the historical point of view it was the golden era of life in the castle. In year 1569 Stropkov became a part of property of noble Pete family. They, unlike previous owner, the Perinsky family, used to spend a lot of time on the castle and live there, what brought a lot of kitchen ware and luxurious table ware. The castle was destroyed in 1711 by imperial soldiers. Since this time the life in the castle slowly dies out, but not completely, because yet in 1767 it was a part of heritage after last male member of Pete family – Zikmund – who died, leaving the castle to his six daughters.

- Fig. 1. Stropkov castle area, view from north-east.
- Fig. 2. Schematic plan of uncovered objects in 2006.
- Fig. 3. Schematic plan of uncovered objects in 2007.
- Fig. 4. Dispositive plan of Stropkov castle from 1767.
- Fig. 5. Reconstruction of castle (by *Vateha 2004*, p. 49).
- Fig. 6. Romantic view of the castle between 1245–1408 by E. Soóš (by *Unghváry 1912*).
- Fig. 7. Romantic view of the castle in 15th century by E. Soóš (by *Unghváry 1912*).
- Fig. 8. Stropkov castle. The collection of finds.
- Fig. 9. Stropkov castle. Collection of finds – coins (1, 2 – silver, 3 – copper).

- Pl. I. Stropkov castle. The collection of finds – pot-shaped ware.
- Pl. II. Stropkov castle. The collection of finds. 1–8 – plates; 9 – pan; 10 – tile; 11 – ware on feet.
- Pl. III. Stropkov castle. The collection of finds. 1–6 – extraordinary shapes; 7 – metal (brass) bell; 8 – pipe; 9–18 – glass objects. Scale: a – 1–6, 9; b – 7–18.

Translated by I. Malinková

NÁLEZY VZÁCNÝCH STREDOVEKÝCH MINCÍ Z VÝCHODNÉHO SLOVENSKA *

J Á N H U N K A

Východné Slovensko, stredovek, nálezy mincí, historický význam.

East Slovakia, Middle Ages, finds of coins, historical significance.

Several thousands of coins from the period between the 11th and the beginning of the 16th century were found at archaeological researches and accidental discoveries in the region of East Slovakia. Besides common coins, some rare ones also occurred. Denarius of the Clermont diocese in France found in Svinica is unique. Hungarian and foreign coins hidden during Tatar attacks in the Kingdom of Hungary in 1241 come from Moldavská and Leontína caves. A Lorraine denarius of Ferry III from 1251–1303 was found at the research of the Šariš castle. A denarius of Jadwiga, the Queen of Poland (1384–1386) appeared in Košice. Tens of other coins point to developing monetary and trade relations in the region.

POSTAVENIE VÝCHODNÉHO SLOVENSKA V RÁMCI STREDOVEKÉHO UHORSKA/ SLOVENSKA

Dnes vieme, že územie dnešného Slovenska bolo včleňované do stredovekého Uhorského kráľovstva postupne. Južné časti západného a východného Slovenska asi po rokoch 915–921 (Steinhübel 1996, 24), keď bola po bitke pri Bratislave v roku 907 uvoľňovaná celková politická a správna štruktúra území sústredených vo Veľkej Morave. Severnejšie časti boli pripájané ešte neskôr. Podľa dnešných názorov sa na prelome 11. a 12. storočia k jadrú Uhorska (severnej časti Maďarska a k Potisiu) začlenili asi Liptov a Spiš (Beňko 1985, 92, 143). Šariš a Zemplín boli včlenené do štátu ešte neskôr (Beňko 1985, 185, 242). V nejednom prípade bola počas 11. storočia kontrola viacerých regiónov severného, aj severovýchodného Slovenska nutná hlavne kvôli zabezpečeniu vytvárajúcich sa štátnych hraníc. Z konca 11. storočia sú zmienky o dotvorení štátnej hranice na Karpatskom oblúku. Tvorili ju Malé a Biele Karpaty, Javorníky, časti masívov Malej a Veľkej Fatry, Tatier, Východných Beskýd. Kontrola územia východného Slovenska bola nevyhnutná aj z dôvodov ochrany diaľkových vojenských a obchodných ciest vedúcich do Sliezska, Poľska, resp. do Haliče a kvôli medzinárodnému

obchodu. Je skoro isté, že v období okolo polovice 13. storočia (možno aj pred tatárskym vpádom v rokoch 1241–1242) vznikla aspoň časť z línie severoslovenských hradov – Oravský, Liptovský, Spišský, Šarišský (Slivka 1990, 84, obr. 1; Slivka/Vallašek 1991; Plaček/Bóna 2007, 185–186, 220, 273, 286), zabezpečujúcich aj obranu územia Spiša a Šariša, priechodnosť ciest, vyberanie colných a mýtnych poplatkov.

Od prelomu 12. a 13. stor. sa územie severného Slovenska začalo chápať ako dôležitá hospodárska základňa štátu. Preto sa tu uskutočnila viacnásobná kolonizácia, predovšetkým nemeckým a čiastočne aj románskym obyvateľstvom (v Liptove, Turci, Spiši, Šariši) a dotvorila sa sieť hradov chrániacich región. Vznikli komitáty, neskôr šľachtické stolice – Spišská, Šarišská, Turnianska, Abovská, Zemplínska, Užská (Žudel 1984, 27, 110, 120, 151, 155) vybudovali sa základné cirkevné centrá akými boli Spišská kapitula, Jasov. Základné osídlenie východného Slovenska je naznačené v Atlase SSR, sleduje sa od 2. polovice 10. storočia po rok 1598 (Beňko 1982; Marsina/Habovštiak 1982; Žudel 1982; Žudel 1982a), bližšie podľa typov sídlisk v diele D. Čaploviča (Čaplovič 1998). Územie bolo dôležité nielen z hľadiska rozvoja poľnohospodárskej výroby, obchodu a remesiel. Podieľalo sa aj na prospekcii rúd, ťažbe drahých a farebných kovov

* Táto štúdia vznikla v rámci projektu 2/0186/11 agentúry VEGA.

(zlata, striebra, medi, železa – Gemer, Spiš, okolie Košíc). Prostredníctvom kolonizácie a s príchodom zahraničných rádov (cistercitov, františkánov, benediktínov a iných) sa priniesli poznatky známe v strednej a západnej Európe (*Dejiny Slovenska I. 1986*). V roku 1598 sa zistila na východnom Slovensku táto politická a správna organizácia: asi 100 hrádkov a hradov, 150 kaštieľov, 5 slobodných kráľovských miest, 56 menších miest a mestečiek, 1174 dedín a osád (*Žudel 1982a*). Okolo roku 1526 museli byť uvedené počty lokalít mierne znížené.

ZAKLADANIE MIEST A ICH VÝZNAM

V 13. až 15. storočí sa vytvorila báza 5 slobodných kráľovských miest a asi 50 menších miest a mestečiek z najvýznamnejších osád nachádzajúcich sa na križovatkách obchodných ciest, pri tokoch dôležitých riek, v starých trhových centrách, v prekladiskách soli, v mieste tridsiatkových mýtnych a soľných staníc (*Juck 1984*, č. 7, 9, 15, 16, 17, 18, 20, 28, 37, 42, 43, 47, 54, 55, 66, 70, 71, 72, 73, 79, 84, 88, 90, 92, 93, 97, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 114, 120, 129, 130, 131, 132, 137, 138, 142, 144, 145, 148, 149, 152, 154, 155, 162–168, 171–178, 180, 182, 184–185, 188–190, 192–184, 196–199, 201–206; *VSOS 1977*, 144–149, 385–387; *1977a*, 22–27, 60–77, 149–155, 409, 421–425, 440–450; *1978*, 7–9, 61, 71–74, 79, 84–86, 261–263; *Štefánik/Lukačka a kol. 2010* – heslá Bardejov, Gelnica, Kežmarok, Košice, Levoča, Podolíne, Prešov, Sabinov, Smolník, Spišská Nová Ves, Spišská Sobota, Spišské Vlchy, Stará Ľubovňa, Veľký Šariš). Väčšia vzdialenosť od základných politických a hospodárskych centier Uhorského štátu (Budína, Ostrihomu, Visegrádu, Székesfehérváru) a tým aj čiastočné oneskorenie spoločenského rozvoja vytvorilo situáciu, že ani jedno z východoslovenských centier nezískalo mestské práva v období pred vpádom Tatarov. Mnohé západo- a stredoslovenské lokality boli právne kodifikované už od roku 1238. Mestá východného Slovenska od roku 1243 (Spišské Vlchy, *Juck 1984*, č. 7). Väčšinou až v 14. a 15. storočí. Pritom viaceré lokality sú písomne podchytené od začiatku 13. stor., či v období 1. tretiny tohto storočia. Pretože však spadali do kráľovskej (ako súčasť hradných panstiev), šľachtickej alebo cirkevnej domény dokázali prerásť do štádia mestskosti až desiatky rokov po svojom vzniku. Košice sú oveľa staršie ako je prvá písomná zmienka z roku 1230 spomínajúca kostol v kráľovskej osade – villa Cassa. Mestom sa ale stali až po roku 1249, keď Belo IV. podporil znovuosídlenie Uhorska po mongolskom vpáde prizvanými „hostami“

zo Saska. Stredoveká zástavba, sústreďujúca sa okolo charakteristicky predĺženého šošovkovitého námestia, bola v rokoch 1270–90 obohnaná hradbami. Koncom 13. stor. získali mestské práva iba Kežmarok (1269), Prešov (1299), po dlhšom období spoločenského vývoja. Prevažná časť z miest v regióne dostala práva v 14. storočí, napr. 1364 Stará Ľubovňa, 1376 Bardejov. Zdrojom hospodárskeho významu územia bola do prelomu 15. a 16. storočia poľnohospodárska výroba na ornej pôde, aj pasenie dobytky, koní a menších úžitkových zvierat. Územie bolo pre uhorských kráľov dôležité aj ako lovný a rybolovný revír.

Po vzniku miest sa tieto stali strediskami koncentrácie remeselnej výroby (*Štefánik/Lukačka a kol. 2010*). V prípade Bardejova sa v písomnostiach z konca 15. stor. zistilo 64 špecializovaných odvetví remesiel. Zabezpečujúce výživu obyvateľstva (mlynári, pekári, mäsiari), predaj hotových výrobkov do okolia a cudziny (vína, piva). Zdrojom ziskov bola hlavne textilná výroba, tovarom bolo plátno, súkno, barchet a z nich zhotovené baly látok a odevy. Vykonávali ju súkeníci, ševci, krajčíri (Bardejov, Prešov, Poprad, Kežmarok). Doplňujúcimi profesiami boli gombičkári, modrotlačiarci (Stará Ľubovňa). Nezanedbateľným bolo spracovanie koží, zabezpečovali ho garbiari, kožušníci, remenáři, čižmári, sedláři (Stará Ľubovňa, Prešov, Kežmarok, Bardejov). Časť remeselníkov sa venovalo prospekcii rúd, ťažbe kovov a ich spracovaniu, jednalo sa predovšetkým o spracovanie železa a medi (kováci, nožiari, mečiari, Prešov, Kežmarok, Bardejov; meditepci sú známi v Poprade). Výrobu a vývoz nie bežného hrnčiarskeho riadu a kachlíc zabezpečovali profesionáli sídliači v Kežmarku, Bardejove, Levoči. Časť z mešťanov sa pretvorila na vrstvu obchodníkov a podnikateľov: zo Starej Ľubovne sa odvážalo drevo po rieke Poprad do Malopoľska a Gdaňska. Z Prešova sa zabezpečoval vývoz rôznych komodít, najmä plátna do Poľska a Potisia. Prešovskí obchodníci expedovali z Potisia obilie, dobytok, kone, ovce, ošípané, víno, železo, meď do Poľska, odtiaľ privážali plátno, olovo, rybí tuk, kožu, kožušiny. Najväčšie práva na vývoz textilných výrobkov do Poľska mal zo severoslovenských miest Bardejov. Jeho kupci získavali v Poľsku kovové výrobky, kožušiny, ryby, soľ, olovo, kolomaž, olej. Do Poľska okrem plátna a súkna expedovali víno, železo, meď, striebro, vosk, kone. V niektorých významných banských a hospodárskych centrách sa vytvorili aj mincovne, alebo aspoň podniky vyrábajúce polotovary na razbu mincí. Konkrétne v Košiciach sa mincovalo od roku 1343 po rok 1526/1527 (*Petách 1986*, 13–66, 152–169). V Smolníku asi od roku 1326 po rok 1452 (*Trenčan 1984*, 1–4, 6–9).

Obr. 1. Moldava n. Bodvou. Súbor mincí a sekaného striebra, pred 1241 (Hunka 2007, 43, obr. 41). Foto Marián Soják.

Obr. 2. Slavec, jaskyňa Leontína. Súbor mincí ukrytých kvôli vpádu Tatárov do Uhorska v roku 1241 (Soják 2008, 191, obr. 13). 1 – uhorská medená minca z rokov 1190–1240; 2, 3 – uhorské brakteáty z rokov 1190–1240; 4 – denár Ondreja II.; 5, 6 – Bernhard, friesachské fenigy. Foto Marián Soják.

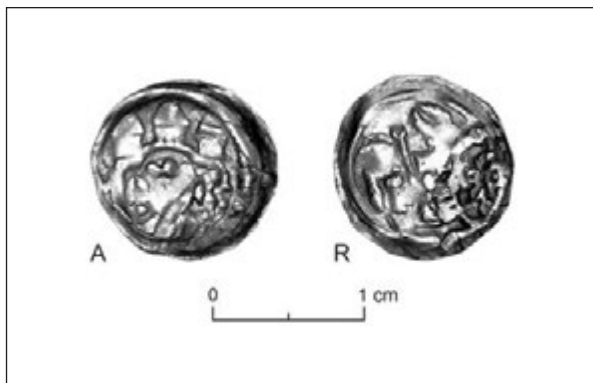
NÁLEZY MINCÍ

Mince z rokov 1001–1301

V mestách sa lokálnym a diaľkovým obchodom koncentrovalo bohatstvo vyjadrené aj v minciach na týždenných a výročných trhoch, jarmokoch, vybraním tridsiatkových, mýtnych a colných poplatkov, vyžadovaním práva skladu tovarov, platením desiatkov. Poddanské dávky vyjadrené v naturáliách a peniazoch sa získavali z pripojených mestečiek a dedín. Nálezy mincí žiaľ nie vždy verne odrážajú zamožnosť mešťanov určitých miest. Hlavne nálezy stredovekých mincí poukazujú skôr na politický vývoj regiónu, než na jeho hospodársky vývoj. Mince niektorých panovníkov, hlavne Karola Róberta, sa vyvážali mimo hraníc Uhorska. Preto sú ich nálezy v celouhorskom priestore, teda aj na východnom Slovensku málopočetné. V rámci nálezov sa mnohokrát oveľa viacej prejavili mince nízkych hodnôt, než kvalitnejšie platidlá. O príjmoch a výdavkoch mešťanov v hlavných kráľovských mestách (Bardejov, Košice) sa zachovalo pomerne veľa písomných záznamov (napr. *Fejérpataky 1885*, 163–617; *Štefánik/Lukačka a kol. 2010*). Sú dobré z hľadiska poznania výšky súm s ktorými títo obchodníci pracovali. Ale nie je možné s nimi podrobnejšie poznať štruktúru miestneho obeživa, lebo záznamy sú unifikované v zmysle, že poukazujú len na používanie zlatých dukátov, strieborných grošov, denárov, resp. pár druhov iných mincí.

Podľa dnešných vedomostí sa na východnom Slovensku nachádzajú arpádovské platidlá až z 2. polovice 11. storočia. Pri výskume pohrebiska

v Somotore pri Trebišove to boli poldenáre Šalamúna a Ladislava I. z rokov 1063–1095 a v Zemplíne kráľa Bela I. z rokov 1061–1063 (*Nálezy 2*, č. 23, 26). Ich počet je dosiaľ výrazne nízky, zopár mincí oproti desiatkam kusov takýchto razieb zo západného Slovenska (nálezy z Nitry a okolia, Bratislavy, Ducového a ďalších lokalít). V práci o nálezoch stredovekých mincí na Slovensku (*Nálezy 2*, č. 28) sa píše o poklade neznámeho počtu mincí z Vyšných Raslavíc. Mali tu byť denáre Štefana II. z rokov 1114–1131. Údaj určite nie je správny, lebo takéto mince sa v okolí Bardejova dosiaľ nezaznamenali. Realnejšie je predpokladať, že v zázname je pomýlená lokalita. Dané platidlá sú určite mince z pokladu z Hronského Beňadika (*Nálezy 2*, č. 27), ktorého časť, asi 290 kusov z pôvodných 1727 kusov, sa po roku 1929 čistila v bardejovskom múzeu a je tu aj podnes deponovaná. Pri výskume kláštora v časti Krásna pri Košiciach sa objavili mince z 12. storočia. Denáre Gejzu II. z rokov 1141–1162, anonymný denár z 1. polovice 12. storočia (*Polla 1986*, 30, 84, 112, 134–135, 168, 172, 292, tab. 25: 1–2). Ďalší anonymný denár z konca 11. storočia, denár Bela II. z rokov 1131–1141 a denár Bela III. z rokov 1172–1196, tiež výnimočný denár biskupstva Clermont vo Francúzsku sa našiel vo Svinici (*Čaplovič 1984*). Dva anonymné denáre z 1. polovice 12. storočia sa objavili pri výskume Spišskej kapituly (nepublikovaný materiál, za upozornenie ďakujem M. Uličnému). Dominantné sú ale medené mince Bela III. z rokov 1190–1240, arabského typu s nápismi a byzantského typu s panovníkmi a Madonou. Celkovo sa ich v regióne východného Slovenska našlo asi 110 ks. Zatiaľ sú známe z nálezísk: Kežmarok-Lubica,

Obr. 3. Levoča. Denár Ondreja II. z rokov 1205–1235.
Archív autora.

Obr. 4. Jeden z typov bánskych denárov z 13.–14. storočia.
Archív autora.

Košice-Krásna n. Hornádom, Rudlov, Ruská Nová Ves – hrad Solivar, Stará Ľubovňa, Strážne, Trebišov, Trhovište, Zemplín. Zaujímavý je hlavne poklad 103 „tureckých“ mincí z Trhovišťa, starej trhovej osady pri ceste z Michaloviec. Dokladajú postup osídľovania nových území, využívanie diaľkových ciest popri riekach, možno útek ľudí z južnejších polôh východného Slovenska do hornatejších oblastí pred Tatármi.

V poslednej dobe sa vďaka archeologickým aktivitám M. Sojáka začínajú vynárať doklady o dôsledkoch vpádu mongolsko-tatárskych vojsk do Uhorska v rokoch 1241–1242. Krásnym príkladom je Moldavská jaskyňa kde sa zachovalo sekané striebro, brakteáty Bela III. z rokov 1190–1240 (Soják/Terray 2007). Bol to majetok ľudí, ktorí sa v jaskyni dlhodobejšie ukrývali. Podobné platidlá poznáme z Gemera, z Gombaseckého kameňolomu, z jaskyne Leontína, kde bol zistený súbor mincí týchto druhov: friesachské fenigy, brakteáty a uhorský denár, medená minca Bela III. (Soják 2008, 153, 191, obr. 13). Aj tieto mince asi dokladajú útok Tatárov (obr. 1; 2). Z nových nálezov treba uviesť neobvyklý objav friesachského fenigu salzburgského arcibiskupa Eberharda II. z rokov 1200–1246 v Starej Levoči (Čurný/Hunka 2011, 166–167). Jeho výnimočnosť spočíva hlavne v tom, že najbližšie nálezy friesachských fenigov sú z Gemera (z jaskyne Leontína), Pohronia (Krupiny, Hronoviec, Maďaroviec-Santovky), okolia Banskej Bystrice (Moštenice), zo Sitna pri Banskej Štiavnici a z viacerých západoslovenských nálezísk. Všetky uvedené nálezy asi treba spájať s kolonizačnými procesmi nemeckých a rakúskych hostí. V prípade jaskyne Leontína možno aj s útokom mongolsko-tatárskych vojsk v roku 1241. Aj levočský nález dokladá, že friesachské mince vyrábané v Chorvátsku, Kraňsku a Korutánsku dokázali vďaka svojej kvalite obiehať na územiach vzdialených niekoľko sto kilometrov. A poukazuje na skutočnosť, že cudzí obchodníci, resp. kolonisti

si ich prinášali zo sebou a tak sa tieto platidlá včleňovali do miestneho obeživa. Zaujímavé sú aj dva nevyhodnotené súbory arpádovských mincí. Prvý bol nájdený v Košiciach, okolo roku 1879 pri kopaní základov Maueroého domu. Pri akcii sa získala jedna plná a jedna prázdna šálka s arpádovskými mincami (Nálezy 2, č. 62). Druhý vykopal v rokoch 1964–1965 B. Polla v priestore Kežmarského hradu. V jednom z hrobov malo byť päť mincí (Nálezy 3, č. 158). Oba súbory pravdepodobne pozostávali z mincí z konca 13. storočia.

V nálezoch z východného Slovenska sa platidlá Arpádovcov dominantne prejavili aj v závere 13. storočia. Na rozdiel od nálezov mincí zo západného Slovenska v ktorých sa v tomto období už bežne využívali kvalitné cudzie platidlá, hlavne rakúske viedenské fenigy a nie nekvalitné domáce uhorské denáre. A nálezov zo stredného Slovenska kde boli do roku 1240 používané viedenské a friesachské fenigy a počas 2. polovice 13. storočia iba v malej miere uhorské denáre, viacej viedenské fenigy. Na východnom Slovensku ale vznikla v 13. storočí špecifická situácia. Miestni ľudia boli nútení používať zhoršujúce sa uhorské denáre a poldenáre Ondreja II. až Ondreja III. (spolu 1205–1301). Popri nich, ako ukazuje nález z Moldavskej jaskyne aj sekané striebro. Spišskí Sasi mali právo platiť zlomkovými drahými kovmi, kožušinami a soľou. Do roku 1240 sa mohli v uvedenom priestore objaviť aj friesachské fenigy. Pritom viaceré obchodné lokality z východného Slovenska (Bardejov, Košice) už boli na konci spomenutého storočia natoľko vyspelé, že mali ďalekosiahle obchodné kontakty, okrem iného s poľsko-pruskými oblasťami (Halaga 1975). Denáre Ondreja II. z rokov 1205–1235 sa našli v Levoči, Prešove a vo Veľkom Horeši (obr. 3; Nálezy 3, č. 155; Hunka/Soják 2007, 334, obr. 2: 3). V Spišskom Hrušove sa pri výskume zaniknutej osady Milož našiel obol Štefana V. z rokov 1270–1272 (Nálezy 3, č. 159). Z Levoče a Svitú sa poznajú denáre

Obr. 5. Veľký Šariš, hrad Šariš. Lotrinský denár Ferryho III. z rokov 1251–1303. Archív autora.

Ladislava IV. z rokov 1272–1290 (Hunka/Soják 2007, 334, obr. 2: 4, 6). Z Levoče a Žehry sa evidujú nálezy denárov Ondreja III. z rokov 1290–1301 (Soják 2007, 251–252; Hunka/Soják 2007, 334, obr. 2: 5). Výnimočný je výskyt slavónskych denárov na Spišskom hrade a na hrádke Močidlany pri Prešove. Slavónske, alebo bánske denáre sa vyrábali v časoch vlády Bela IV. až Karola Róberta v Záhrebe, s parametrami benátskych mincí, teda zo striebra o akosti cca 88–90 % (Székely 1980). Na rozdiel od väčšiny uhorských mincí niesli námet dvojkríža pod ktorým je dvojica k sebe otočených hláv (kráľ s manželkou alebo synom), na druhej strane je znak Slavónska, kuna (obr. 4). Tieto mince sa zo Slavónska dostávali do okolitých území, napr. do južného a severného Maďarska. Na Slovensku sa objavujú len mimoriadne vzácné, napr. v okolí Bratislavy. Signalizujú diaľkové obchodné, resp. iné spoločenské kontakty. Z hľadiska celoslovenského je unikátny lotrinský denár Ferryho III. z rokov 1251–1303 zo Šarišského hradu (obr. 5). Je to doklad návratu krížiackych bojovníkov domov, alebo stykov predstaviteľov cirkevných rádov?

Mince z rokov 1301–1526

O niečo lepšia je nálezová situácia s mincami zo 14.–16. storočia (Hunka/Soják 2007, 329–352). Karol Róbert (1307–1342) uskutočnil v 20.–40. rokoch 14. storočia banské a mincové reformy. Tak zaviedol výrobu výnimočne kvalitných zlatých florénov a strieborných grošov, denárov, parvov, poldenárov. V razbe podobných mincí, s výnimkou grošov, pokračovali aj jeho nástupcovia Ludovít Veľký a Mária (1342–1387). Od 1. tretiny 14. storočia sa stali mince pre ich prijímateľov bežnejšie, lebo sa denáre a poldenáre vyrábali v 10–12 mincovniach. Tiež obľúbenejšie ako boli razby posledných Arpádovcov, lebo sa výrazne zvýšila ich akosť, denáre

na 66,6 % striebra. Typickým javom prejavujúcim sa za vlády Anjouovcov je ale fakt, že sa nimi razené mince vyšších hodnôt, florény, dukáty, groše často vyvážali za hranice Uhorska. Teda sú dnes nachádzané na obrovskom území od Nemecka a Talianska po Poľsko. Len v hraniciach bývalého Uhorska je ich známych minimum (Tóth 2002). Z pôvodných státisícov mincí sa zachovalo iba niekoľko desiatok kusov. Pozoruhodné sú najmä nálezy mincí Karola Róberta, lebo poukazujú na obdobie využívania nových mincí v rámci peňažného styku obyvateľov štátu (Hunka 2008, 63–72). Výnimočný je nález z hradu Kamenica, kde sa našlo päť mincí tohto vládcu. Zámerné oddelené boli polovice z budínskeho florénu z rokov 1325–1342 a zo smolníckeho? groša z roku 1337. Z ďalších dvoch grošov vyrobených v neznámej mincovni v rokoch 1330–1332 boli odlomené asi štvrtiny mincí. K súboru patril aj denár z roku 1338. Je to asi časť z majetku miestneho zemepána vlastníaceho tento dôležitý hrad chrániaci v okolí Prešova prechody zo Šariša do Poľska. Na východe Slovenska sa našli aj ďalšie tri groše z rokov 1334 (1 ks), 1337 (2). Prvý je z hradu Lipovec, v danom čase predstavoval pre bežnejšieho človeka rozsiahle bohatstvo. Druhý je z mestečka Spišské Vlchy, ktoré v minulosti obývali aj ľudia talianskeho či západoeurópskeho pôvodu. Nie je vylúčené, že to bola časť z majetku niektorého z miestnych kolonistov. Tretí je z výskumu Kaplnky sv. Michala pri košickom dóme sv. Alžbety (Bielich 2006; Bielich/Luštíková 2008, 39–41). Dosť početné sú nálezy denárov, parvov, poldenárov, ale z 27 typov Karolových denárov sa nachádzajú len 2–3 typy. Na hrade Solivar/Zbojnický hrad sa získal denár z rokov 1319–1322, z hradu Kysak pochádza denár z roku 1326?. Môžu poukazovať na nepokojnú situáciu v okolí Košíc a Prešova, keď vojská Karola Róberta bojovali viackrát s jeho odporcami Abovcami a Omodejovcami. Denár z rokov 1330–1332 sa objavil počas výskumu kláštora pri Veľkom Šariši. Ďalšie denáre sú až zo záveru vlády kráľa Karola, z obdobia okolo roku 1338. Vtedy sa jeho mince konečne stali univerzálnym platidlom používaným obyvateľmi rôznych častí Uhorského štátu. Dva denáre sa objavili na hradoch Solivar/Zbojnický hrad a Šariš. Nie je vylúčené, že poukazujú na obdobie stabilizácie politických pomerov v krajine po roku 1321. Podobne je to aj s nálezmi iných druhov mincí nízkych hodnôt. Parvy z rokov 1325, 1330 sa našli taktiež iba na hradoch Kysak a Solivar/Zbojnický hrad. Boli to pôvodne majetky ľudí z nižších vrstiev spoločnosti. V takomto zmysle je nutné chápať aj nález budínskeho? obolu Karola Róberta z rokov 1330–1332 na hrade Plaveč. Môže sa zdať, že na východnom Slovensku sa zaznamenala zvýšená koncentrácia nálezov mincí spred roku 1342. Žiaľ,

Obr. 6. Košice. Poľský denár kráľovnej Jadvigy z rokov 1384–1386. Archív autora.

tie ale dokladajú zvýšené prieskumné aktivity na spomenutých hradoch.

Výnimočné sú aj nálezy z 2. polovice 14. storočia. Svojou nálezovou situáciou je skoro unikátny zlatý florén Ludovíta Veľkého objavený v stene domu na Letnej ul. č. 72 v Spišskej Novej Vsi (Budaj/Soják 2011). Je datovaný do rokov 1342–53. Podľa G. Lukáča a M. Sojáka má zaujímavé nálezové okolnosti. Bol zamurovaný v múre ako obetina, v nádobe s kosťami sliepky. Je to asi najstarší nález takto použitej mince na Slovensku. Popritom je reprezentatívnu ukážkou aké florény sa razili v Budíne či Kremnici, ktorých sa zachovalo ozaj minimum. Jeho kúpna sila bola veľká, aspoň 100 denárov. O to je prekvapujúcejšie, že ho niekto mohol vybrať z vlastného majetku a obetovať ho kvôli výstavbe domu. V roku 1958 sa našiel podobný florén v Prešove (Nálezy 2, č. 108). Na východnom Slovensku sú pomerne časté aj denáre kráľa Ludovíta. Poznáme ich z minimálne 7 lokalít (Hunka/Soják 2007, 338). To značí, že boli bežnou súčasťou vtedajšieho obeživa. Druhou na Slovensku unikátnou razbou je denár poľskej kráľovnej Jadvigy (1384–1386), typ Kopicki (1974), 270, č. I. (obr. 6). Bola to druhá dcéra Ludovíta Veľkého. Jeho prvá dcéra Mária vládla až do roku 1387 v Uhorsku. Neskôr si ju vzal za manželku Žigmund Luxemburský a tým sa stal ďalším uhorským kráľom. Denár sa objavil pri výskume dominikánskeho kláštora v Košiciach (za informáciu ďakujem R. Rusnákovi). Hoci je z neho zachovaná iba polovica, typické je zobrazenie orlice a najmä štít s pruhmi a ľaliami na averze. Aj v Poľsku sú denáre tohto typu vzácne, u nás je prvý. Jadvigine denáre sa razili v Krakove, kde aj väčšinou obiehali. Určite naznačuje obchodné kontakty medzi Košicami a Krakovom. Niekoľko mincí dokladá aj vládu kráľovnej Márie v Uhorsku. Našli sa počas výskumu pivnice meštianskeho domu na námestí v Starej Lubovni a na hradisku v Poprade, poloha Zámčisko (Hunka/Soják 2007, 338).

Ako na západnom a strednom Slovensku, aj na východnom Slovensku sú veľmi početné nálezy mincí z čias Žigmunda Luxemburského. Zapríčinili to viaceré okolnosti:

- A) V danom čase boli peniaze už bežnou súčasťou materiálnej kultúry všetkých ľudí. Používali ich nielen najbohatšie vrstvy spoločnosti, ale inflačné platidlá aj tí najchudobnejší.
- B) V rokoch 1427–1434/1435 vtedajšiu politickú situáciu výrazne ovplyvnili nájazdy husitov.

Ako je známe, v prípade východného Slovenska sa prejavili najmä v oblasti Spiša, kde očakávali bohaté výkupné, výpalné od miest, kláštorov, hradov a iných sídliskových jednotiek kde sa kumulovalo značné bohatstvo. Kvôli husitom sa podnikali aj rôzne ekonomické opatrenia, napr. niekoľkonásobná devalvácia štátnych mincí (Hunka 2006, 53–58). Ukážky zlatých dukátov využívaných počas vlády Žigmunda poskytuje predovšetkým mimoriadne vzácny nález z Bystrian, možno ukrytý kvôli husitom. Z 9 mincí sa zdokumentovali iba štyri, dukáty Márie a Žigmunda a benátske zecchino Andrea Dandola (Soják 2004). Je podobný na nálezy zo západného Slovenska (Hrnčiarovce, Topoľčany). Tiež z Pavlian (Nálezy 4, č. 305). Najmä z priestoru Spiša pochádza množstvo inflačných mincí Žigmunda a jeho nástupcov. Predovšetkým denárov, poldenárov, quatingov – originálnych aj falošných. Aj jedno z razidiel uložených na Krásnej Hôrke je z obdobia okolo polovice 15. storočia (Slivka 1992, 58, obr. 1, 63, obr. 3: 1). Zaujímavý súbor mincí získal výskumom M. Soják v jaskyni Zlatý potok pri obci Letanovce. Objavili sa tu nerazené pliešky, ale aj falzá denárov Mikuláša Redwitza, ktoré pôvodne obiehali v rokoch 1430–1434. Falzá sú asi o trochu mladšie (Hunka/Soják 2008). Tieto mince so znakom rádu Nemeckých križiakov (jednoduchým krížom) kde bol komtúrom a jeho stvárnením ako vojvodu sa vyrábali najprv v Uhorsku (Kremnica, Košice, Budín). Po odchode Redwitza a jeho posádky do bojov s Turkami pri pevnosti Severino v roku 1430 si vzali aj uhorské verzie denárov. Po určitom čase, asi v rokoch 1433–1434 si v Severine razili valašské verzie denárov. Z nich časť pri návrate v roku 1434 priniesli aj na Slovensko, kde sa včlenili do obeživa. Ich náleziská – Bratislava až Banská Bystrica, najsevernejšie je v Socovciach v Turci, najjužnejšie v Šahách nepokrývajú celé Slovensko (Samuel/Hunka 2011, 154, obr. 7). Prečo ich potom v Letanovciach falšovali? Určite tu museli byť známe. Mince z jaskyne tvoria predpoklad o ich využívaní na Spiši, možno aj celom východnom Slovensku. Resp. o ich prenášaní do Poľska, kde sa našli v dvoch nálezoch.

Opisovať bližšie históriu pôsobenia bratříkov na východnom Slovensku by bolo dosť náročné. Z hľadiska historického ju zhodnotila A. Gácsová, z hľadiska archeologického B. Polla a M. Slivka (*Gácsová 1977; Polla/Slivka 1980*). Pred 40 rokmi sa evidovalo iba zopár mincí z bratříckych táborov, napr. z Marcelovho hradu na Zelenej hure v Chmeľove a Hrabušiciach (*Nálezy 2*, č. 136, 147). Dnes sa eviduje skoro 50 výšinných polôh, častí hradov a pod., miest kde si bratříci vybudovali na Slovensku svoje základne. Aj mincí je podstatne viac. Z celého Slovenska asi 2 000 kusov (ak sa počíta aj materiál z falšovateľských dielní). Z východného Slovenska minimálne 200 ks. Jedná sa o typické inflačné uhorské denáre, poldenáre, quatingy, aj napodobeniny mincí z čias vlády Žigmunda Luxemburského až Mateja Korvína z rokov 1427–1467 (*Tomášová 1999, 189–191; Tomášová 2003, 205–208*). Je známe, z písomných dokladov a z nálezov fálz, že sa nebáli ani falšovania kráľovských mincí. Takéto doklady v poslednej dobe prinášajú najmä výskumy M. Sojáka, keď v jaskyniach nachádza obdĺžnikové pásy z ktorých sa vystrihovali štvorcové, alebo okrúhle pliešky. Tiež zvyšky pásov po vystrihnutí plieškov. Niekedy aj pomocný materiál – strieborné mince na postriebrovanie, kúsky olova na poolovovanie (imitovanie strieborného povrchu mincí), železné predmety, dokonca aj jedno razidlo. Jedná sa o niekoľko sto kusov predmetov (*Soják 2007a, 59–67*). Dielňa na falšovanie mincí bola pravdepodobne v Hrabušiciach, Zelenej hure. Našli sa originálne aj sfalšované mince, kotúčky (za možnosť analyzovať materiál ďakujem M. Slivkovi). Pri výskume v Spišskej Teplici, jaskyni Suchá diera sa našla dielňa na falšovanie denárov Mateja Korvína (*Soják/Hunka 2003, 341–365*). Aj už uvedené napodobeniny denárov M. Redwitza z jaskyne Zlatý potok sú v podstate falzá. Takýchto zvyškov dielní na nezákonnú výrobu štátnych peňazí by sa našlo na východnom Slovensku určite aj viacej.

Z prelomu 15. a 16. storočia sa v Hniezdnom a Košiciach zaznamenalo šesť zaujímavých mincí grošového typu (*Hlinka 1963, 133; Hunka/Kolníková 1999, 63*), strieborné šilingy veľmajstrov Rádu nemeckých rytierov. V poklade z Hniezdného ich bolo päť, boli to razby Pavla z Russdorfu, Henricha Reffleho, Jána z Tiefenu, Albrechta Brandeburského (spolu pôsobili v rokoch 1422–1441, 1477–1525). Pri výskume dominikánskeho kláštora v Košiciach sa našiel ďalší šiling Albrechta. Ako je známe panstvo nemeckých rytierov „Zakon krzyzacki“ sa rozprestieralo v Pobaltí, jeho centrá boli na hradoch a mestách Gdaňsk, Toruň, Malbork, Królewic a ďalších. V tomto priestore aj obiehali ich mince. Preto sa málokedy dostávali za hranicu na Karpatoch. A tak sú u nás križiacke mince vzácné.

Poklad z Hniezdného, 256 drobných strieborných mincí, vznikol ako majetok obchodníka, ktorý mohol pôsobiť aj za Karpatmi. Pravdepodobne aj košická minca veľmajstra Albrechta bola do dominikánskeho kláštora prinesená obchodníkmi, alebo rádovými bratmi.

VÝZNAM SPOMENUTÝCH NÁLEZOV MINCÍ

Čo nám vyššie uvedené, aj ďalšie ešte nepublikované nálezy môžu poskytnúť? Sú to:

1. Dôkazy o trvalom používaní domácich a cudzích mincí, minimálne od prelomu 11. a 12. storočia. Tým dokladajú postupný prienik kráľovských inštitúcií a ich úradníkov do okrajových oblastí Uhorska. Ich začlenenie do štátu.
2. Dovozy rôznych tovarov z okolia. Alebo vývoz domácich výrobkov mimo Slovensko. Určite jestvovali styky s Poľskom, Sliezscom, západným a stredným Slovenskom.
3. Od prelomu 13.–14. storočia poukazujú na významné trhové centrá (Bardejov, Košice, Kežmarok, Levoča, Prešov, Spišská Nová Ves) kde sa kumulovalo bohatstvo vyjadrené aj v minciach. Na banskú činnosť, kolonizáciu, rozširovanie území cirkevných rádov. Na význam hradov.
4. Približujú možné vojenské potýčky, či boje s kráľom, aj s nepriateľmi (za Karola Róberta, s husitmi a bratříkmi).
5. Dokladajú nezákonné aktivity v časoch bratříkov podporované miestnymi zemanmi a menšími šľachticami.
6. Čiastočne dokladajú aj pretrvávanie určitých magických a obradových zvyklostí (Spišská Nová Ves, iné lokality kde sa zachoval zvyk dávať obolus mŕtvych pretrvávajúci do 17. storočia).
7. Datovali mnohé nálezové situácie.

ZÁVER

Aj napriek tomu, že podnes sa analýzami stoviek mincí z východného Slovenska zistili mnohé závažné a prekvapujúce skutočnosti, nie je možné vylúčiť, že nové nálezy mincí, resp. výskumy podnes nezanalyzovaných súborov mincí prinesú viaceré nové poznatky. V texte bolo viac krát zdôraznené, že skladba nálezov mincí zo sledovaného regiónu sa čiastočne odlišuje od podobných nálezov zo západného a stredného Slovenska. Preto je fond mincí z východného Slovenska nevyhnutné čo najpodrobnejšie sledovať aj naďalej.

LITERATÚRA

- Beňko 1982* – J. Beňko: Osídlenie severného Spiša a Šariša za feudalizmu. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky, časť 9, mapa 25. Bratislava 1982.
- Beňko 1985* – J. Beňko: Osídlenie severného Slovenska. Košice 1985.
- Bielich 2006* – M. Bielich: Rekonštrukcia pri kaplnke sv. Michala. Nálezová správa č. 16 038/2006. Uloženie AÚ SAV Nitra.
- Bielich/Lušítková 2008* – M. Bielich/L. Lušítková: Výskum južnej sakristie kaplnky sv. Michala v Košiciach. AVANS 2006, 2008, 39–41.
- Budaj/Soják 2011* – M. Budaj/M. Soják: Florén Ludovíta I. zo Spišskej Novej Vsi. Denarius 1, 2011, 16–20.
- Čaplovič 1984* – D. Čaplovič: Svinica. Večer, 10. 4. 1984. Košice.
- Čaplovič 1998* – D. Čaplovič: Včasnostredoveké osídlenie Slovenska. Bratislava 1998.
- Čurný/Hunka 2011* – M. Čurný/J. Hunka: Mince a olovené plomby zo Starej Levoče. Slov. Num. 19, 2011, 165–169.
- Dejiny Slovenska 1986* – Dejiny Slovenska I (do roku 1526). Bratislava 1986.
- Fejérpataky 1885* – L. Fejérpataky: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Budapest 1885.
- Gácsová 1977* – A. Gácsová: Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467. Hist. Čas. 25, 1977, 187–216.
- Halaga 1975* – O. R. Halaga: Košice–Balt. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s pruskom (1275–1526). Košice 1975.
- Hunka 2006* – J. Hunka: Výboje husitov na Slovensku, ich podiel na zmene menového systému kráľa Žigmunda Luxemburského. In: Peníze v proměnách času 5. Lucemburkové: mince, medaile. Ostrava 2006, 53–58.
- Hunka 2007* – J. Hunka.: Mince a sekané striebro z Moldavskej jaskyne. In: M. Soják/M. Terray: Moldavská jaskyňa v zrkadle dejín. A Szepsi barlang a történelem tükrében. Prešov 2007, 42–48.
- Hunka 2008* – J. Hunka: Vojny Karola Róberta v rokoch 1308–1342 a ich odraz v nálezoch mincí. Peníze v proměnách času. 6. Ostrava 2008, 63–72.
- Hunka/Kolníková 1999* – J. Hunka/E. Kolníková: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV. AVANS 1997, 1999, 58–65.
- Hunka/Soják 2007* – J. Hunka/M. Soják: Historický význam nálezov mincí zo severného Slovenska (14.–16. storočie). Późne średniowiecze w Karpatach polskich. Krosno 2007, 329–352.
- Hunka/Soják 2008* – J. Hunka/M. Soják: Zaujímavé námety na minciach typu Redwitz v kontexte nových objavov. Numizmatika (Bratislava) 22, 2008, 27–31.
- Juck 1984* – L. Juck: Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238–1350). Bratislava 1984.
- Kopicki 1974* – E. Kopicki: Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych. I/1. Warszawa.
- Marsina/Habovštiak 1982* – R. Marsina/A. Habovštiak: Osídlenie od 2. polovice 10. storočia do r. 1250. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky, časť 9, mapa 14. Bratislava 1982.
- Nálezy 2* – Hlinka/Kraskovská/Novák 1968 – J. Hlinka/E. Kraskovská/J. Novák: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku 2. Bratislava 1968.
- Nálezy 3* – Hlinka et al. 1978 – J. Hlinka/E. Kolníková/E. Kraskovská/J. Novák: Nálezy mincí na Slovensku 3. Bratislava 1978.
- Nálezy 4* – Nálezy mincí na Slovensku 4 (zost. E. Kolníková, J. Hunka). Nitra 1994.
- Petách 1986* – E. Petách: Dejiny mincovania v Košiciach. Košice 1986.
- Plaček/Bóna 2007* – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava 2007.
- Polla 1986* – B. Polla: Košice, Krásna (K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom). Košice 1986.
- Polla/Slivka 1980* – B. Polla/M. Slivka: Husiti, Jiskrovci a bratříci na východnom Slovensku vo svetle archeologického bádania. Arch. Hist. 5, 1980, 69–103.
- Samuel/Hunka 2011* – M. Samuel/J. Hunka: Nález mincí typu „Redwitz“ z výskumu kostola Narodenia Panny Márie v Socovciach. Slov. Num. 19, 2011, 148–156.
- Slivka 1990* – M. Slivka: Stredoveké cestná sieť na východnom Slovensku a jej determinanty. Slov. Num. 11, 1990, 83–112.
- Slivka 1992* – M. Slivka: Falšovanie mincí na slovenských hradoch. Slov. Num. 12, 1992, 53–66.
- Slivka/Vallašek 1991* – M. Slivka/A. Vallašek: Hrady a hrádky na východnom Slovensku. Košice 1991.
- Soják 2004* – M. Soják: Súbor zlatých mincí z Bystrian. Slov. Num. 17, 2004, 224–228.
- Soják 2007* – M. Soják: Mince z archeologického výskumu v Žehre. Slov. Num. 18, 2007, 251–252.
- Soják 2007a* – M. Soják: Osídlenie Spišských jaskýň od praveku po novovek. Nitra 2007.
- Soják 2008* – M. Soják: Osídlenie jaskyne Leontína v Gombaseckom kameňolome. Gemer-Malohont 4, 2008, 149–156.
- Soják/Hunka 2003* – M. Soják/J. Hunka: Paleolitické sídlisko a neskorostredoveká peňazokazecká dielňa v Spišskej Teplici v jaskyni Suchá diera. Slov. Arch. 51, 2003, 341–365.
- Soják/Terray 2007* – M. Soják/M. Terray: Moldavská jaskyňa v zrkadle dejín. Moldova nad Bodvou 2007.
- Steinhübel 1996* – J. Steinhübel: Nitrianske kniežatstvo a zánik Veľkej Moravy. Hist. Štúd. 37, 1996, 7–26.
- Székely 1980* – Gy. V. Székely: Slawonische Banalmünzprägung. Régészeti Dolgozatok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészeti Intézetéből. Ser. 2. No. 8. Budapest 1980.
- Štefánik/Lukačka a kol. 2010* – M. Štefánik/J. Lukačka a kol.: Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Bratislava 2010.
- Tomášová 1999* – B. Tomášová: Nálezy z hradu Solivar. Stud. Arch. Slov. Mediaev. 2, 1999, 169–192.
- Tomášová 2003* – B. Tomášová: Nálezy z bratrického tábora v Chmelove. Vsl. Pravek 6, 2003, 205–208.

- Tóth 2002* – Cs. Tóth: Pénzverés és pénzforgalom az Anjou-kori Magyarországon. Doktori disszertáció. Budapest 2002.
- Trenčan 1984* – L. Trenčan: Smolník a numizmatika. Košice. 1984.
- VSOS 1977* – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I. Bratislava 1977.
- VSOS 1977a* – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. Bratislava 1977.
- VSOS 1978* – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava 1978.
- Žudel 1982* – J. Žudel: Cesty v 15.–18. stor. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky, časť 9, mapa 19. Bratislava 1982.
- Žudel 1982a* – J. Žudel: Osídlenie v roku 1598. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky, časť 9, mapa 23. Bratislava 1982.
- Žudel 1984* – J. Žudel: Stolice na Slovensku. Bratislava 1984.

PhDr. Ján Hunka, CSc.
 Archeologický ústav SAV
 Akademická 2
 SK-949 21 Nitra
 jan.hunka@savba.sk

FINDS OF RARE MEDIEVAL COINS FROM EASTERN SLOVAKIA

J á n H u n k a

Summary

Several thousands of ancient to late Modern Era coins were found in East Slovakia, the historical regions of Abov, Turňa, Spiš, Šariš and Zemplín. In this article, the author only evaluates medieval coins which were made between 1000 and 1526. They are mostly local, i.e. Hungarian, coins. Uniquely, there are rare foreign coins (French denarius of Clermont from Svinica, schillings of the Grandmaster of Teutonic Knights, several types of Polish coins, mostly Jadwiga's denarius). These published, as well as other unpublished finds, provide evidence of:

1. Permanent use of domestic and foreign coins, from the turn of the 11th and 12th centuries at the latest, thus referring to the time when the studied area became part of the Kingdom of Hungary
2. Import of various goods from neighbouring regions or export of domestic products from the region of Slovakia; written materials present contacts with Poland, Silesia, Hungary, West and Central Slovakia.
3. Important trade centres from the turn of the 13th and 14th centuries (Bardejov, Košice, Kežmarok, Levoča, Prešov, Spišská Nová Ves) where wealth expressed in coins was cumulated; the materials also point to mining, colonization, expansion of religious orders' territories, as well as the importance of castles.
4. The materials present possible war conflicts, fights between nobility and the king or enemies (at times of Charles Robert, 1308–1321, with the Hussites and Brethren, 1427–1467).
5. They prove falsification of coins, illegal activities in the times of Brethren supported by local squires and poor noblemen.
6. They partially prove certain magical and ritual traditions (Spišská Nová Ves – find of a vessel with built in a wall, containing a golden coin and hen bones; other locations where the habit of providing Charon's obol in a grave survived as late as the 17th century).
7. The materials dated many archaeological finds situations.

Fig. 1. Moldava nad Bodvou. Collection of coins and chopped silver, before 1241 (*Hunka 2007*, 43, fig. 41). Photo by Marián Soják.

Fig. 2. Slavec, Leontína cave. Collection of coins hidden because of the Tatar attack in Hungary in 1241 (*Soják*

2008, 191, fig. 13). 1 – Hungarian copper coin from 1190–1240; 2, 3 – Hungarian bracteate from 1190–1240; 4 – denarius of Andrew II of Hungary; 5, 6 – Bernhard, Friesacher pfennigs.

Fig. 3. Levoča. Denarius of Andrew II of Hungary from 1205–1235. Author's archive. 12 mm

Fig. 4. One of the Ban denarius (banovac) types from 13th–14th centuries. Author's archive. 14 mm.

Fig. 5. Velký Šariš, the Šariš castle. Lorraine denarius of Ferry III from 1251–1303. Author's archive. 15 mm.

Fig. 6. Košice. Polish denarius of Jadwiga, the Queen of Poland from 1384–1386. Author's archive. 12 mm.

Translated by Viera Tejbusová

RELATION, ANALÝZA PRAMEŇA

JOZEF DUCHOŇ

Košice, začiatok 17. stor., opis stavu mesta, historické pozadie.

Košice, beginning of the 17th century, description of the city's state, historical background.

The article is an introduction to the transcription and translation of the Report on the inspection of Košice city's state in 1603–1604. First of all, the text of the Relation itself is set in its historical frame. Evaluation of the Relation text (draft and fair copy) follows, with regard to the description of fortification and armaments, identification of the commissars' route, description of individual buildings, comments on fires and the people affected, description of house owners and tenants, house fees, accommodated soldiers and stabled horses, municipality, chamber, church and army, guilds and crafts. Persons and important buildings mentioned in the Relation are listed at the end of the document.

OKOLNOSTI VZNIKU PREKLADU TEXTU
RELATION

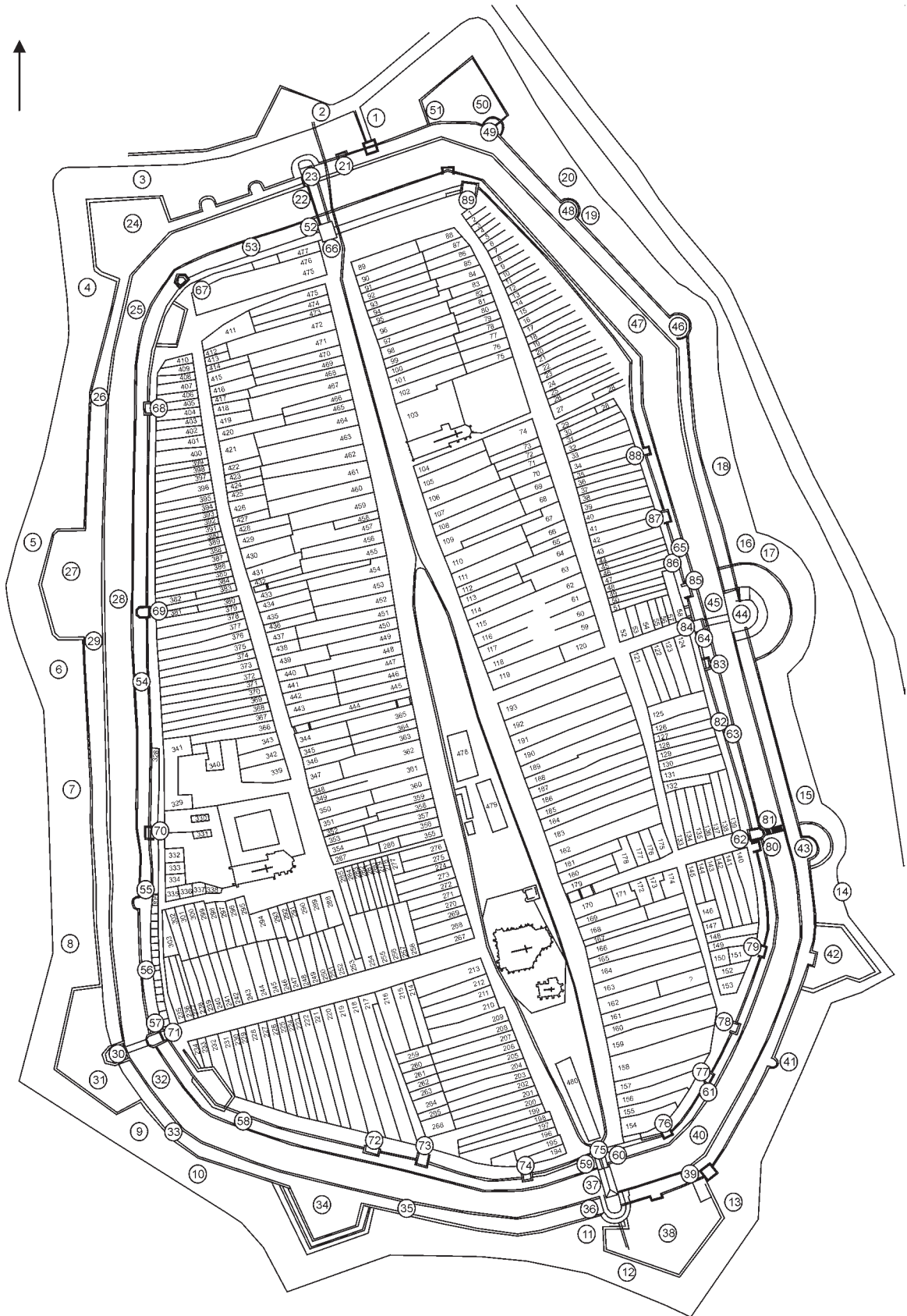
V roku 1974, v šestnástom čísle ročenky *Nové obzory*, vyšiel na stranách 39 až 84 príspevok Michala Suchého s názvom „Významné pramene k problematike stavebného vývinu východoslovenských miest zo začiatku 17. storočia“. V časoch normalizácie socialistického Československa to bol ten typ príspevku, ktorých sa v periodikách, či ročenkách zaoberajúcich sa históriou nenachádzalo veľa, ktoré však boli mimoriadne zaujímavé, napriek tomu, že v tomto prípade išlo iba o stroho komentované publikovanie časti historického prameňa. Konkrétne tu išlo o Inšpekčnú správu o stave piatich východoslovenských miest – Košíc, Prešova, Levoče, Bardejova a Sabinova, vypracovanú na sklonku roka 1603 (v prípade Košíc aj v prvom polroku 1604) na príkaz cisára Rudolfa II. a zabezpečenú jeho bratom arcivojvodom Matejom, vrchným veliteľom cisárskych armád v Uhorsku počas práve prebiehajúcej Pätnástročnej vojny.

Michal Suchý prepísal štyri latinsky písané rukopisné texty správ týkajúcich sa opisu opevnenia Prešova, Levoče, Bardejova a Sabinova a časť veľmi rozsiahlej správy o stave Košíc, písanej v dobovej nemčine. Týmto činom mimoriadne uľahčil prístup k uvedeným textom odbornej verejnosti nielen vo fyzickom zmysle – originály správ sa totiž nachádzali v Budapešti, v *Magyar Országos Levéltár* (v sekcii E 158 *Conscriptioes portarum*, skladové číslo

B 918), ale aj z ohľadu na schopnosť čítania dobových rukopisov, ktorou nedisponuje každý potenciálny záujemca o uvedené texty. Aj napriek publikovaniu spomenutých materiálov tu však ostala ešte jazyková bariéra, takže inštitúcie, ktoré sa rozhodli text využiť, si ho museli dávať ďalej prekladať.

Pomerne dlho ostával nepovšimnutý text viažúci sa ku Košiciam. V marci roku 1986 vznikol síce preklad toho, čo Suchý publikoval, používal sa však iba na vnútornú potrebu pamiatkových inštitúcií, naviac bol tento preklad vzhľadom na fakt, že jeho prekladateľ (označený iba šifrou hic) nebol špecialistom na nemčinu 17. storočia, nie celkom presný a úplný a hlavne až dodnes ostal iba v surovom stave. O niečo neskôr bol uverejnený preklad časti Suchým uverejneného textu v rámci absolventskej práce Ing. K. Markušovej. V tomto prípade boli uverejnené iba tie časti Relation, ktoré sa týkali priameho opisu opevnenia, keďže témou jej absolventskej práce bol vývoj košickej fortifikácie. Aj tento preklad nebol celkom presný a úplný, z toho istého dôvodu, ako bolo uvedené vyššie.

To, čo Michal Suchý publikoval z textu o Košiciach, nebol ani zďaleka text celej inšpekčnej správy. Relation mala v čistopise 126 rukopisných strán (existuje aj koncept, ktorý má 85 rukopisných strán – termíny čistopis a koncept považoval Michal Suchý iba za hypotetické, domieval sa, že jeden z materiálov je konceptom a druhý čistopisom), v Nových obzoroch však vyšiel kompletne iba prepis opisu stavu opev-

Obr. 1. Rekonštrukcia strateného pôvodného plán Relation z roka 1604. Autor J. Duchoň.

nenia mesta, opis niektorých významných budov v meste a dosť silno krátený popis remeselníckych cechov, to všetko v rozsahu 31 rukopisných strán, teda iba asi 26 % zachovaného textu čistopisu Relation.

Tu sa musí uviesť, že tento text sa nezachoval celý, a bohužiaľ nevieme, koľko strán sa vlastne stratilo, pretože hiát v číslovaní čistopisu medzi stranou 125 až 201 je presne vyplnený pokračujúcim súvislým číslovaním konceptu – číslovanie je evidentne pozdejšie, archívne, a archivár, ktorý ho v minulosti zavádzal, nerozlišoval medzi konceptom a čistopisom a „sčísloval“ všetko dohromady. Z čistopisu nám teda chýba koniec, z konceptu však začiatok, pričom pomocou čistopisu si vieme predstaviť, koľko a akého textu. Ak by to platilo obrátene a z konceptu by sme sa pokúšali rekonštruovať čistopis, dalo by sa konštatovať, že sa tu stratilo iba zopár strán textu obsahujúceho prevažne bilancie majetku mesta. Zo samotného textu však vyplýva, že okrem inšpekčnej správy, Relation, existovali k nej dve osobitné prílohy. Jednou bol výpočet majetku mesta a druhou plán s vyznačenými číselnými položkami nachádzajúcimi sa v základnom texte Relation. Obe tieto prílohy sa dnes považujú za stratené. Aj zo zlomkov, ktoré boli v Nových obzoroch uverejnené, bolo jasné, že Relation vo svojej pôvodnej podobe bola dokumentom mimoriadnej historickej ceny. Popisovalo prakticky všetky budovy mesta (vynechalo iba tri stavby) s menami majiteľov a významných podnájomníkov, popisovalo dosť podrobne v meste

fungujúce cechy a remeslá, ktoré neboli v cechoch združované, prinášalo celý rad ekonomických údajov a v neposlednom rade podrobne popisovalo stav opevnenia Košíc. Ako sme už uviedli, bol pôvodne k Relation vyhotovený a priložený aj plán, nazvaný „Abriss der ganzen Stadt Caschaw“¹, na ktorom boli všetky číslované položky Relatia vyznačené, takže musel byť v podrobnom merítke, pretože položiek popisu opevnenia je v Relatii 89 a popisu budov až 480. Tento asi vôbec prvý podrobný plán mesta je dnes bohužiaľ stratený. Text Relation bol spisovaný tak, že sa z neho dala zrekonštruovať trasa, po ktorej komisári postupovali, jednak okolo hradieb, ale aj v meste samom. Dal sa z neho teda skoro kompletne zrekonštruovať aj stratený pôvodný plán (obr. 1).

Nebola to asi náhoda, že v rokoch predchádzajúcich spracovaniu Relation, na prelome 16. a 17. storočia vznikli dve známe a mimoriadne realisticky nakreslené veduty Košíc: od východnej strany (obr. 2), dielo Wilhelma Petra Zimmermanna z roku 1604², a od západnej strany (obr. 3), dielo kresliara Egídia van der Rye a rytca Georga Houfnagela z roku 1617³. S týmto kresebným dielom bolo možné text Relatia konfrontovať a tak overovať. Naviac v roku 1600 vyšla v Dilichovej Uhorskej kronike iná, pomerne presná veduta ukazujúca Košice z východnej strany, zo znateľného nadhľadu, ktorú bolo možné taktiež konfrontovať s Relatiom. V nasledujúcom časovom horizonte vznikla v roku 1664 aj štvrtá veduta (obr. 4), zobrazujúca mesto od západu a pripisovaná slávnemu Matejovi Merianovi⁴.

¹ *Abriss der ganzen Stadt Caschaw – Relation 1604. Pravdepodobne nekolorovaná perokresba neznámeho rozmeru. Grafická príloha k písomnej časti Relation považovaná dnes za stratenú. Vieme o nej iba z minimálnych zmienok v jeho texte. Pravdepodobne prvý podrobný plán Košíc s veľmi presným zachytením všetkých osemdesiatich deviatich popísaných javov na fortifikácii a všetkých štyristo osemdesiatich mestských objektov zachytených v Relation. Tento plán musel byť vzhľadom na svoj obsah vypracovaný v merítke 1:720 až 1:1440 (palec na pláne sa rovná desiatim až dvadsiatim siaham v skutočnosti), inak by sa doň nedalo perom ručne zakresliť požadované množstvo údajov. Zachytával iba mesto v hradbách, jeho predmestia a okolie už nie – a vďaka rozsiahlemu textu sa dal aj čiastočne zrekonštruovať. Keďže ho spracovávali cisárovi profesionáli, bol už nepochybne geodeticky podobný dnešným plánom. Stratil sa mohol v archívoch, ale vzhľadom na nevôľu, ktorú medzi Košičanmi spôsobil, ho mohli zničiť už tu, po vypuknutí Bočkajovho povstania.*

² *Wilhelm Peter Zimmermann 1604 – Cassav. Lept formátu 164 x 205 mm. Táto veduta Košíc inšpirovaná Wilhelmom Dillichom a datovaná do roku vzniku Relation určite nie je presným obrazom mesta, skôr jeho schematickou ikonou. Zobrazuje Košice od východnej strany a v jeho interiéri hlavné dominanty: dom svätej Alžbety, františkánsky Kostol, radnicu s trojitou strechou, správny počet mestských brán a potok Fehrenbach s insulou. Aj opevnenie je nakreslené so správnym počtom pásiem hradieb a prokov. Takže autor bol dobre informovaný, ale v Košiciach nikdy nebol (rovnako ako jeho inšpirátor Dillich) a tak jeho kresba nepôsobí veľmi reálne. Z knihy: Samuel Dilbaum – Beschreibung und Abbildung der Kriege und Schlachten in Ungarn von 1592 – 1602 (Opis a vyobrazenie vojny a bitiek v Uhorsku rokov 1592 – 1602), Augsburg 1604.*

³ *Egidius van der Rye, Georgius Houfnaglius 1617 – Cassovia, superioris Hungariae civitas primaria (Košice, prvé mesto Horného Uhorska). Kolorovaná medirytina formátu 324 x 555 mm. Nepochybne najkrajšia košická veduta svojej doby, naviac neuveriteľne reálne nakreslená, až tak, že budí dojem vytvorenia pomocou camery obscury. Zobrazuje mesto a veniec jeho predmestia od západnej strany, asi z miesta, kde je dnes Žriedlová ulica. Jej kresba je krásna a je to výborný dopĺňajúci prameň k Relation. Veduta je síce datovaná do roku 1617, ale kresebná predloha musela vzniknúť ešte pred rokom 1595, kedy zomrel jej autor van der Rye. Z knihy: Georg Braun, Abraham Hogenberg – Theatri precipuarum totius mundi urbium liber sextus (Šiesta kniha prehľadu významných miest celého sveta), Coloniae 1617.*

⁴ *Anonym 1664 – Wahre contrafactur der Stadt Cassaw (Pravdivé zobrazenie mesta Košice). Lept formátu 133 x 173 mm. Táto veduta mesta ilustruje úpadok v jeho zobrazovaní. Horné Uhorsko zmietané vojnami bolo izolované od západnejšie položenej Európy, kresliči sem nechodili a tak sa obkreslovali dostupné staršie pohľady. A kopili sa pritom absurdné chyby. Mesto je tu napríklad podané akoby od západu, takže Hornád je na vedute situovaný opačne. Predmestia obkolesujú celé mesto, opevnenie je nakreslené nepresne, kostolných veží je v meste snáď dvakrát toľko, ako v skutočnosti a vľavo na obzore je akýsi hrad – čo všetko sú nezmysly. Za inšpirátora veduty bol svojho času označený Matheus Merian – ale to je ďalší nezmysel. Napriek tomu je z kresby zrejme, že jej predloha vznikla niekedy okolo roku 1570. Z knihy: Christian Minnsicht – Neue und kurze Beschreibung des Königreiches Ungarn (Nový a krátky opis kráľovstva Uhorského), Nürnberg 1664.*

Obr. 2. Wilhelm Peter Zimmermann – CASSAV. Pohľad na Košice od východu z roka 1604 spracovaný podľa veduty Wilhelma Dillicha spreď roka 1600. Lept.

Okrem pohľadov na mesto boli pre porovnanie s textom Relation k dispozícii aj tri pôdorysy Košíc, presnejšie nákresy ich opevnenia, pretože detaily vnútromestskej zástavby prakticky nezobrazovali. Išlo o plán pripisovaný Nicolovi Angelinimu⁵ (asi z roku 1571; obr. 5), plán podpísaný Danielom Specklinom⁶, datovaný k roku 1577 (obr. 6) a nakoniec anonymný plán s archívnu datáciou

k roku 1658⁷ (obr. 7), ktorý však mimoriadne dobre zodpovedal opisu opevnenia v Relation. Všetky uvedené plány sa nachádzajú v Generallandesarchiv v Karlsruhe.

Relation bolo teda možné overovať na dobových grafických zobrazeniach Košíc, plánoch mestského opevnenia, ale zároveň aj na pomerne podrobných kronikárskych záznamoch, množstve archíválií

⁵ Casovia – Nicolo Angelini 1573? Kolorovaná perokresba formátu 570 x 440 mm uchovávaná v Generallandesarchiv v Karlsruhe. Je to momentálne najstarší známy plán Košíc, v skutočnosti nepodpísaný a nedatovaný. Zobrazuje nikdy nerealizovaný návrh vybudovania bastiónovej fortifikácie mesta v starotalianskom štýle s deviatimi ušnicovými bastiónmi. Na kresbe plánu je však zachytený aj už stojaci starší systém opevnenia na severnej a východnej strane, a buď rozostavaný, alebo ešte len navrhnutý systém na západnej a južnej strane. Kresba uličnej siete mesta a kostola v centre je nevelmi dôveryhodná, ale čiastočne použiteľná. Plán sa dá s vysokou pravdepodobnosťou pripísať Angelinimu, pretože ten v tunajšej oblasti práve v roku 1573 pôsobil a jeho známe plány fortifikácií (Sárospatak, Szendrő) majú zhodný technický rukopis. Meritko tohto plánu je približne 1:2160, čo by bolo v starom vyjadrení najskôr jeden palec rovný 80 siaham.

⁶ Cassovia – Daniel Specklin 1577. Prostá perokresba, pravdepodobne iba skica, formátu 339 x 236 mm, uchovávaná v Generallandesarchiv v Karlsruhe. Druhý najstarší plán Košíc, datovaný a podpísaný charakteristickými preplietajúcimi sa iniciálami DS. Zobrazuje stav dokončených a rozostavaných častí košického opevnenia, pričom žiadna zástavba v hradbách nie je kreslená – autor sa ňou nezaoberal. Úsečka v centre udáva vzdialenosť sto krokov (passa) a je nepresná. Specklin bol do Košíc vyslaný ako expert cisára Maximiliána II. a kritik tu činných talianskych pevnostných inžinierov bratov Baldigarovcov. Meritko plánu je podľa archívnej príručky 1:3240, čo by bolo v starom vyjadrení najskôr jeden palec rovný 120 siaham.

⁷ Abriss der Vöstung Caschau - Anonym 1658. Kolorovaná perokresba formátu 370 x 270 mm uchovávaná v Generallandesarchiv v Karlsruhe. Datovanie plánu je podľa archívnej príručky, jeho kresba však veľmi dobre korešponduje s tým, čo o košickom opevnení tých čias vieme. Čitateľnosť detailov je až taká, že sa dajú rozlíšiť murované bastióny od hlinených. Zástavba v hradbách nie je kreslená s výnimkou toku potoka nazývaného Fehrenbach. Vzhľadom na rovnaký rok vzniku mohol tento plán nejakým spôsobom súvisieť s dokumentom uchovávaným dnes v Budapešti a nesúcim názov „Az Czeheesség tornyirul való inventáriom - Inventár stavu cechových veží“ – ale je tu ten jazykový rozdiel. Meritko plánu archívna príručka udáva ako 1:3600, čo by bolo v minulosti jeden palec rovný 130 siaham.

Obr. 3. Georgius Houfnagel, Egidius van der Rye – Košice, prvé mesto horného Uhorska. Kolorovaná medirytina datovaná k roku 1617, spracovaná podľa predlohy spred roka 1595.

i knižne spracovaných dielach (dokonca aj v slovenčine) z doby tesne pred počiatkom Bočkajovho povstania. Rozhodli sme sa získať celý text Relatia, prečítať ho, identifikovať polohu jeho položiek a realizovať tak prácu, ktorá podá s mimoriadnou podrobnosťou obraz Košíc a Košičanov na začiatku 17. storočia. S pomocou profesora Richarda Marsinu nám vyhotovili v roku 1992 kópiu konceptu i čistopisu Relatia z mikrofilmu nachádzajúceho sa vo fotozbierke Historického ústavu Slovenskej akadémie vied.

Z nej bol ešte v tom istom roku vyhotovený prvý prepis textu, a v nasledujúcom roku boli niektoré jeho časti použité na dotvorenie expozície dejín mesta v Miklušovej väznici. Potom záujem opadol a teda aj práce na rukopise sa na niekoľko rokov zastavili, od januára 2000 sa však opäť obnovili a tak vám môžeme ponúknuť kompletný text zachovanej časti Relatia – dokument vskutku unikátny – ktorý sa takto po prvý krát dostane do rúk odbornej verejnosti i laickým záujemcom.

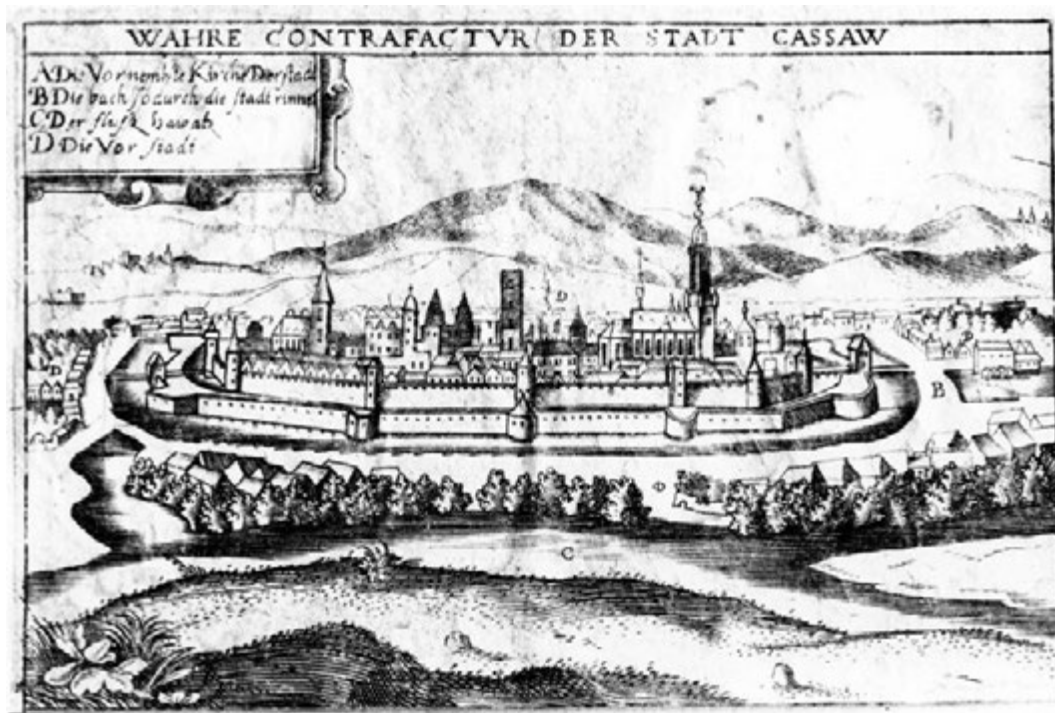
HISTORICKÝ RÁMEC INŠPEKCIE Z ROKOV 1603–1604

Nepochybne najsilnejším dôvodom konania inšpekcie v piatich východoslovenských mestách bol stav cisárskych financií na sklonku vlečúcej sa Pätnásťročnej vojny. No práve tu, vo vtedajšom Hornom Uhorsku, a osobitne v Košiciach, to bol i sled ďalších nevelmi šťastných udalostí predbiehajúcich a potom sprevádzajúcich aj samotnú inšpekciu. „Spiritus motor“ miestneho diania bol

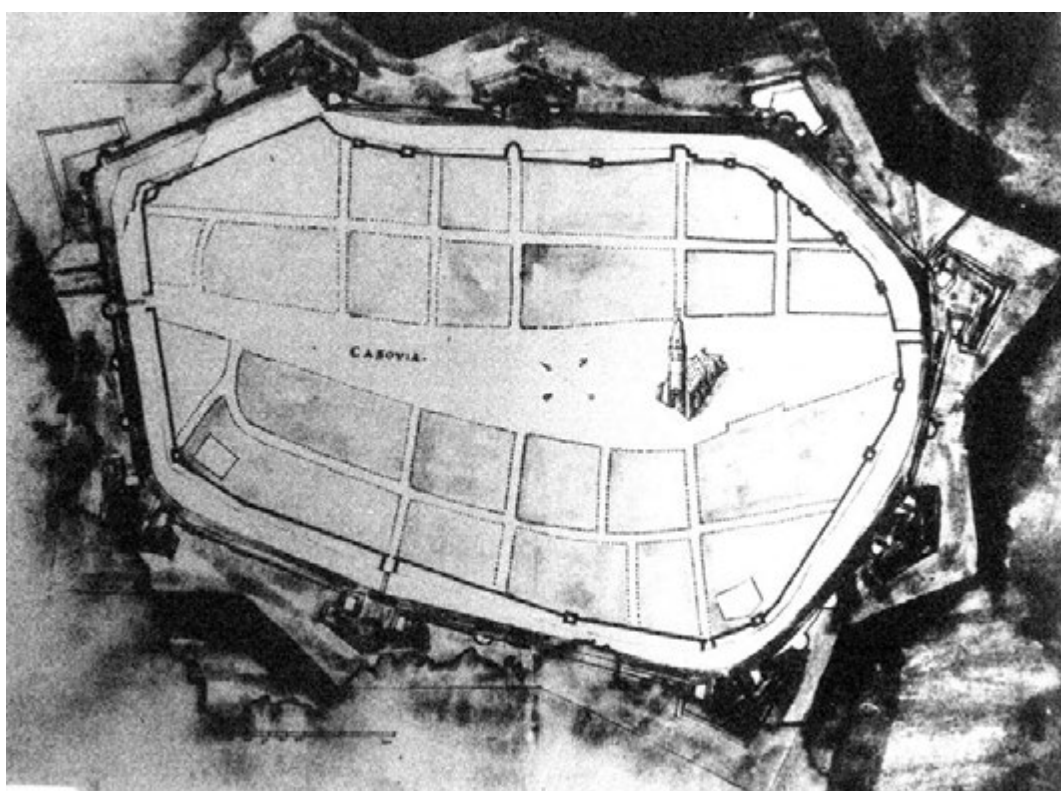
veľkovaradínsky biskup Mikuláš Micatius, ktorý sa v Košiciach zdržiaval jednak preto, že tu vykonával funkciu prefekta Spišskej komory, jednak preto, že sídlo jeho biskupstva bolo v tých časoch ohrozované nepokojmi, ktoré zmietali Sedmohradsko. Cisár Rudolf II. mu 5. júna 1603 adresoval list, v ktorom ho požiadal o zabezpečenie spomienkových bohoslužieb za svoju matku, vdovu po cisárovi Maxmiliánovi II, cisárovnú Máriu, ktorá skonala v španielskom Villamonte 26. februára toho istého roku.

Takéto bohoslužby sa konali po celej krajine. Hneď po uvedenom liste sa obrátil cisár aj na košickú mestskú radu, aby pre spomenutý účel odovzdala Dóm svätej Alžbety do rúk Micatia a Jágerskej kapituly. V tomto zmysle vypravila kapitula aj posolstvo na radnicu, ktoré odovzdanie Dómu žiadalo priamo. Dnes sa všeobecne predpokladá, že sa cisár rozhodol realizovať násilnú rekatolizáciu Horného Uhorska po vzore acivojvodu Ferdinanda Štajerského a uvedené „exequia“ za zosnulú kráľovnú boli iba zásterkou pre prvý krok – zabratie košického Dómu svätej Alžbety.

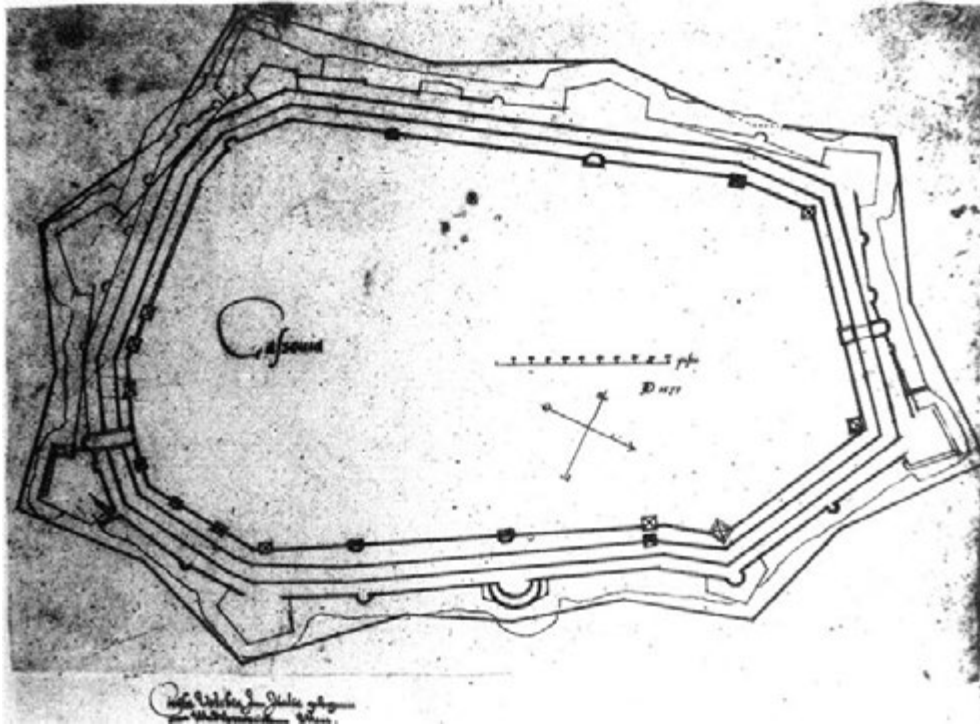
Prevažne protestantská mestská rada sa kvôli cisárovej žiadosti zišla 14. júna a rozhodla sa, že sa pokúsi zo záležitosti vymanévrovať. Odpovedala kapitule, že pripravované „exequia“ za kráľovnú nechá odslúžiť na vlastné náklady a vo vlastnej réžii, Dóm že kvôli tomu nie je potrebné odovzdávať. Už 16. júna sa naozaj „exequia“ vybavili. Biskup Micatius sa asi obratom sťažoval cisárovi, pretože ten mu 9. júla adresoval ďalší list, v ktorom ho chlácholil, aby vydržal do časov, kým cisár nepošle do Košíc „komandanta“ (nového hornouhorskeho kapitána) aj s vojenskými silami. Práve v tom čase prišiel na

Obr. 4. Neznámy autor – Pravdivé zobrazenie mesta Košice. Medirytina datovaná k roku 1664, spracovaná podľa staršej predlohy Mateja Meriana spreď roku 1637.

Obr. 5. Najstaršie známe zobrazenie pôdorysu Košíc od Nicola Angeliniho, okolo roka 1571. Generallandesarchiv Karlsruhe.

Obr. 6. Pôdorys košického opevnenia od Daniela Specklina z roka 1577. Generallandesarchiv Karlsruhe.

cisársky dvor do Prahy taliansky generál gróf Ján Jakub Barbiano di Belgiojoso d'Este, povolaný sem z Flandier na návrh kolínskeho arcibiskupa. Tento muž mal prevziať Hornouhorský kapitanát, ktorého sídlom boli Košice, po odstúpení Ferdinandovi Gonzagovi (už v roku 1602). Toho tu dočasne zastupoval mustermajster cisárskej posádky Erich Lassota. Generál gróf Belgiojoso koncom júla Prahu opustil a 9. augusta došiel do Košíc, aby sa tu ujal svojej funkcie.

Pätnásťročná vojna už dlhý čas vyčerpávala krajinu a cisár bol nútený hľadať nové a nové ekonomické rezervy a zdroje na jej ďalšie vedenie. Tretieho novembra 1603 vydal nariadenie o vykonaní hĺbkovej kontroly v piatich východoslovenských mestách – Košiciach, Prešove, Levoči, Bardejove a Sabinove – urýchléné snáď aj odporom Košíc vo veci vydania Dómu. Zabezpečiť výkon kontroly mal arcivojvoda Matej, cisárov mladší brat a vrchný veliteľ habsburských vojsk na území Uhorska. Účelom kontroly malo byť preverenie stavu opevnení, zistenie schopnosti platiť dane a previerka príjmov a výdajov miest v posledných rokoch. V prípade Košíc sa malo navyše overiť, či ešte stále existuje dôvod na ponechanie úľav, ktoré cisár Košiciam povolil na zotavenie sa z požiariu, ktorý zničil značnú časť mesta pravdepodobne v roku 1602 (M. Suchý považoval za možné, že to mohlo byť aj začiatkom roka 1603; Suchý 1974, 47).

Cisárske nariadenie rozpracoval arcivojvoda Matej do mandátu, ktorý adresoval 19. septembra Spišskej komore v Košiciach, teda Mikulášovi Micatiovovi. Do Košíc mandát došiel 25. septembra a vzápätí vyvolal odpor u všetkých piatich miest, kde sa mala inšpekcia konať. Všetky zaslali sťažnosť cisárovi, Košice navyše pripojili ponosu na správanie sa vojakov cisárskej posádky. Cisárova odpoveď, datovaná 6. októbra, mala za následok vypracovanie nového mandátu arcivojvodom, ktorý bol odoslaný do Košíc 13. októbra, kde ho komora prevzala už za týždeň, 20. októbra. Aj s týmto mandátom čosi nebolo v poriadku (nevieme čo, ale domnievame sa, že prefekt komory žiadal zaslanie mandátu aj dotknutým mestám), pretože komora obratom odpísala arcivojvodovi (22. októbra) a prefekt Micatius vypracoval koncept inštrukcie pre realizáciu kontroly, ktorý zaslal na schválenie arcivojvodovi 24. októbra.

Micatiov koncept mal šesť hlavných bodov, podľa ktorých mala inšpekcia prekontrolovať: 1. stav opevnenia, jeho potrebné opravy a úpravy, fungovanie strážnej služby, stav výzbroje a munície, 2. stav verejných budov v meste, ich užívateľov a veľkosť príjmov z nich plynúcich, 3. počet pohorelcov v meste z posledného požiariu (1602 alebo 1603) a pomoc, ktorou im mesto prispelo, 4. výšku vybraných mestských poplatkov, 5. možnosti ubytovania vojakov a ustajnenia koní v meste, 6. skontrolovať

poslať jedného z vážených mešťanov, Melchiora Reinera, ako rukojemníka k vojakom na predmestia. V tomto momente zlomenia odporu mešťanov požiadal komandant spolu s biskupmi jezuitského provinciála, aby založil v Košiciach misiu a kolégium Tovaryšstva Ježišovho.

Od rána 8. januára 1604 znela Dómom slávnostná spievaná omša, ktorú slúžil nitriansky biskup Forgáč, sprevádzaný Zalatkonom a Carillom, slúžiacimi tiché omše. Provinciál Alfonz Carillo potom zaslal správu o navrátení Dómu do lona katolíckej cirkvi priamo do Vatikánu, pápežovi Klementovi VIII. Ďalším listom sa obrátil na jágerského biskupa Szuhaya, aby vymohol na cisárskom dvore povolenie na založenie misie a kolégia. V ten deň stihli ešte spísať inventár prevzatého kostola a zostaviť a dať radným podpísať sľuby, „obligatorias“, v ktorých boli podmienky, za akých môžu protestanti zabraté kostoly (k Dómu sa ako kostol počítala aj kaplnka svätého Michala) navštevovať, a ktorými bola tiež zakázaná činnosť protestantských kazateľov.

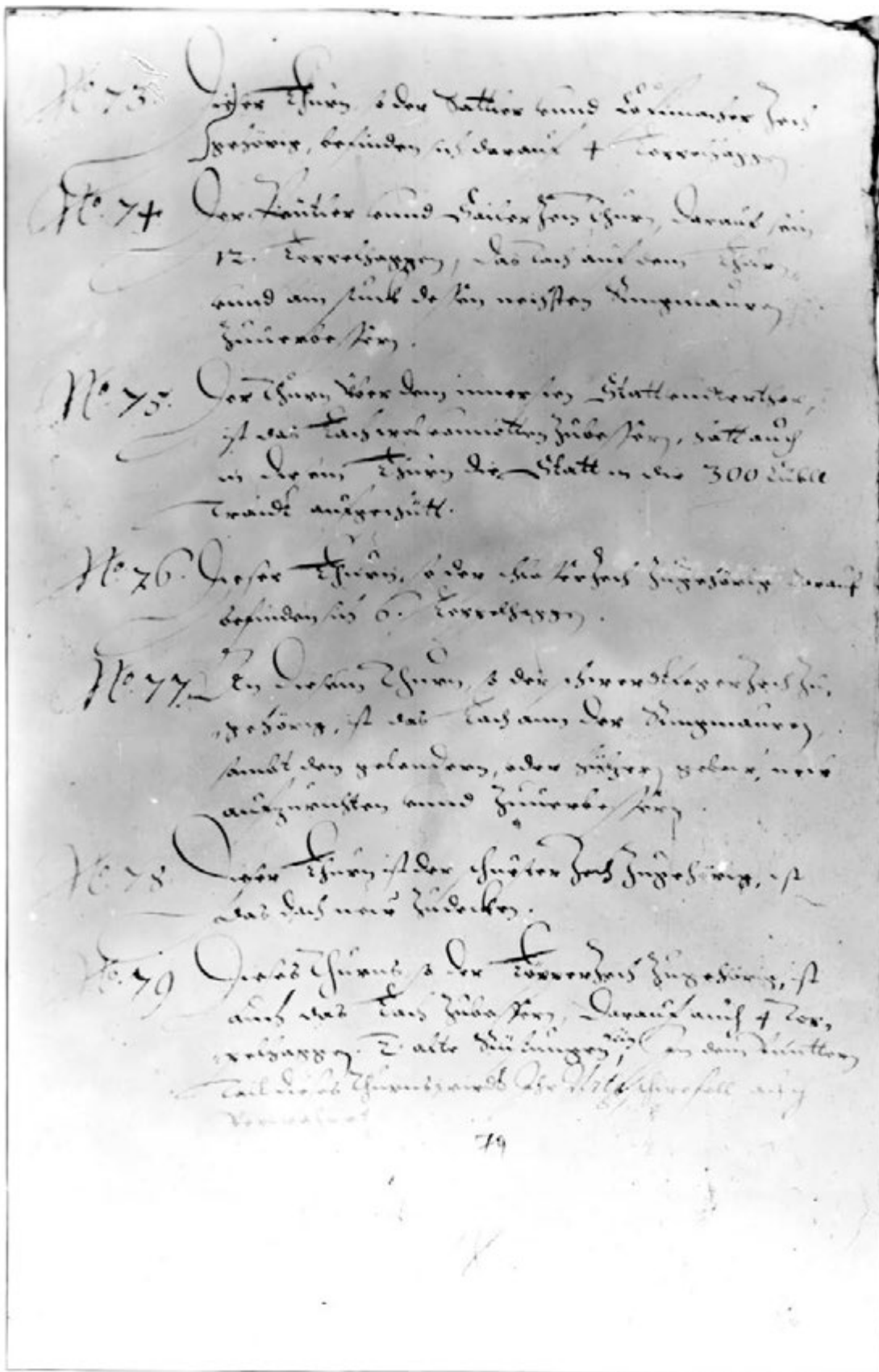
Pokiaľ bola inšpekcia stavu mesta pre vtedajších mešťanov čímsi navýsosť neprijemným, potom zabratie Dómu a kaplnky bolo šokujúcim úderom, ktorý zasiahol takmer každého mešťana vnútorne, v jeho viere. Od dvadsiatych rokov 16. storočia prijímali Košičania postupne Lutherovu vieru až sa napokon drvivá väčšina obyvateľov mesta stala protestantskou a protestantským chrámom sa stal tak isto postupne, priam nepozorovane, aj Dóm svätej Alžbety spolu s k nemu prilahlou Michalskou kaplnkou, používanou tiež ako kostol. Protestantizmus dostal tu, na dnešnom východnom Slovensku, aj akúsi oficiálnu podobu článkami viery, ktoré východoslovenské mestá prijali a zaviazali sa ich dodržiavať, a ktoré poznáme pod názvom „Confessio pentapolitana – Viera päťmestia“. V druhej polovici 16. storočia sa do mesta začali šíriť spolu s maďarským obyvateľstvom aj Kalvínové myšlienky.

Desaťročia sa nik nepokúšal zmeniť tento stav. Tých málo katolíkov, ktorí v meste ešte žili, používali na svoje bohoslužby kaplnku v kráľovskom dome a po roku 1597 aj kaplnku v sídle Jágerskej kapituly. Zabratím Dómu postavil katolícky komandant všetko na hlavu. Väčšine obyvateľov mesta vzal možnosť zúčastňovať sa bohoslužieb podľa ich protestantskej viery. Ostatné dva kostoly v meste, dominikánsky a františkánsky, boli momentálne v nepoužívateľnom stave. Márne boli prosby radných, aby im bol ponechaný aspoň malý kostol (Michalská kaplnka). Postoj komandanta i biskupov, obzvlášť Micatia (vtedy už prakticky zainteresovaného aj do nenávidenej inšpekcie) bol v tomto prípade zaslepený, čo malo mať pre budúcnosť mesta vážne dôsledky.

Napriek prijatému zákazu činnosti protestantských kazateľov (v Košiciach kázali traja – v nemčine, maďarčine a slovenčine) došlo veľmi rýchlo k jeho porušeniu. Už na tretí deň po prijatí „obligatorias“, 11. januára 1604, zišli sa maďarskí mešťania v dome Juraja Szabóa a tu im držal kázeň maďarský predikant. Komandant gróf Belgiojoso sa to ešte v priebehu kázne dozvedel a nasledovala nahnevaná reakcia. Prikázal vyhnať kazateľov z mesta. Horko ťažko potom pristúpil na šesťtýždňovú lehotu, počas ktorej mesto vyšle deputáciu k cisárovi, aby osobne on v tejto veci rozhodol. O posolstve k Rudolfovi II. sa mestskí páni dohodli už deň predtým. Čerstvého richtára Bocatia preto pozbavili dočasne úradu a rozhodlo sa, že s ním do Prahy pocestujú radní Tomáš Sambstodorfer a Joachim Magdeburger. Magdeburger bol pritom ešte stále členom inšpekčnej komisie, ktorá pracovala na správe o meste, ale pre tento účel ho mesto taktiež uvoľnilo, nevieme však, či ho nahradili inou osobou. 12. januára prebehli napochytré nové voľby magistrátu, za richtára bol zvolený opäť Ján Bocatius. Do 13. januára vypracovali a schválili na radnici „Instructio“ pre delegátov a 14. januára ráno vyrazila deputácia na cestu.

Ešte v ten deň došlo posolstvo do Levoče a podľa všetkého tu rokovali so zástupcami mesta, pretože domov hneď odpísali, že akcia Košíc má podporu aj u iných miest Pentapolitany. Ďalšie sledovanie cesty deputácie je dobrou ilustráciou vtedajšieho tempa cestovania v nepriaznivom zimnom čase. Cez Ružomberok prešli 18. januára, 25. januára už boli v Bratislave, tam asi tri dni oddychovali, lebo do Viedne prišli až 29. januára, odkiaľ asi hneď pokračovali do Prahy, kam došli 6. februára.

V dobe, keď sa deputácia mieriaca do Prahy nachádzala vo Viedni, prišla do Bratislavy iná skupinka Košičanov, ktorá mala namierené na krajinský snem, zvolaný do tohto mesta na 3. februára 1604. Mesto tu zastupovali Štefan Herzeg a Pavol Reichenthaler. Pokiaľ čakali na meškajúceho arcivojvodu Mateja, ktorý mal snem zahájiť, čakala pražská deputácia márne na audienciu u cisára Rudolfa. Arcivojvoda Matej vyslyšal žiadosť o založenie jezuitskej misie a kolégia v Košiciach a 1. februára zaslal v mene cisára príslušné povolenie. To prišlo do Košíc v polovici februára. V tej dobe sa komandant dožadoval inšpekcie kostolných majetkov. Mesto, teraz už zaťato odporujúce akýmkoľvek požiadavkám grófa Belgiojosa, sa jej vzpieralo a tak sa obratom dočkalo odplaty. Šesťtýždňová lehota, ktorú dal protestantským kazateľom, medzitým uplynula a tak kazatelia museli 17. februára opustiť mesto. Radní to vyriešili tak, že ich vyslali „na dovolenku“ na Spiš, plat im však mesto stále vyplácalo.

Obr. 8. Reprodukcia strany 18 originálneho rukopisu Relation s položkami 73 až 79 opisujúcimi úsek vnútorného mestského opevnenia.

Čas bežal a do Prahy vyslaná deputácia nevybavila stále nič, ani len audienciu u panovníka. Rovnako zahájenie krajinského snemu sa zdržiavalo. Nakoniec ho arcivojvoda Matej otvoril až 19. marca 1604. O dva dni neskôr naň odoslali úradníci cisárovej pražskej kancelárie aj košickú žiadosť. Keď sa to Košičania čakajúci na audienciu dozvedeli, časť z nich sa vybrala z Prahy do Bratislavy, aby sa osobne zúčastnila predostrenia žiadosti. Tú sa podarilo predložiť arcivojvodovi už 25. marca. Na druhý deň uistil arcivojvoda zástupcov celej Pentapolitany, že žiadosť predloží cisárovi, mal však výhrady, že nie je dosť konkrétna, takže ju žiadal dopracovať. Novú žiadosť potom predložili zástupcovia piatich východoslovenských miest 3. apríla a 14. apríla ju arcivojvoda zaslal aj s referenciou do Prahy.

V Košiciach sa medzitým stále viac zhoršovali už aj tak napäté vzťahy medzi mešťanmi a grófom Belgiojosom. 21. februára sa zo Sedmohradska vrátil do Košíc jezuitský provinciál Carillo, aby tu založil misiu. Jej superiorom sa stal páter Peter Maior (iný prameň uvádza, že zomrel ešte na ceste do Košíc) a členmi páter Káldy a akýsi nemenovaný laik. Noví misionári mali 22. februára slávnostnú kázeň v Dóme a pri tej príležitosti Belgiojoso nariadil mestu, aby prevzalo na svoje náklady vydržiavanie jezuitskej misie. To bol ďalší zo zaslepených krokov komandanta, vnímaný mešťanmi ako provokácia. Mesto tento príkaz obratom odmietlo, nebude predsa platiť misiu, ktorej úlohou je nahloďovať ich vlastnú vieru, navyiac keď si stále platí vlastných kazateľov (aj keď sa momentálne zdržiavali mimo Košice). „Keď si ich tu usadil, nech si ich aj platí“, bola doslovná odpoveď komandantovi. A tak hornouhorskému kapitánovi nezostávalo nič iné, iba platiť misiu z vlastného vrečka.

V Prahe sa stále nič nehýbalo dopredu. Arcivojvoda „podkúril“ Košičanom tým, že vo svojej referencii cisárovi zo 14. apríla označil Košice za hlavného buriča v celej záležitosti a navrhol zdržiavať deputáciu ešte niekoľko týždňov (do ukončenia krajinského snemu). Vyslanci Košíc nevediac o referencii považovali zdržanie za predzvesť konečného riešenia svojej žiadosti a tak 26. mája oznámili domov, že ich záležitosť sa asi skončí úspešne. Boli to však márne nádeje, 15. júna 1604 sa deputácia vrátila domov bez akéhokoľvek výsledku.

Neúspech posolstva hnal vodu na mlyn Belgiojosovi. Opäť začal tlačiť na mesto, aby sa definitívne podrobilo cisárovmu mandátu ohľadne zabratia Dómu, aby nekládlo odpor inšpekcii kostolných majetkov a aby prevzalo vydržiavanie jezuitskej misie. Mesto stále odmietalo, naopak, chystalo sa rozbehnúť nové kolo sťažností. Začalo s poradou Pentapolitany a využilo situáciu, keď 25. júna prechádzal Košicami cisársky generál Juraj Basta (išiel

zo Sedmohradska do Viedne), aby po ňom poslalo arcivojvodovi ďalšiu sťažnosť. Aj priamo na cisára sa malo obrátiť nové posolstvo, ktoré odišlo z Košíc 6. júla. Viedol ho tentokrát Joachim Magdeburger. Belgiojoso už strácal trpezlivosť a 9. júla pohrozil mestu násilným zabratím všetkých majetkov v okolí. Na výhovorky mešťanov, že treba počkať na návrat posolstva z Prahy, nereagoval. Posolstvo sa medzitým v Prahe stretlo s nevôľou cisára. Odmietol s ním rokovať a 20. júla odkázal mestám Pentapolitany, že bude rokovať iba s tými osobami, ktoré už boli v predchádzajúcej deputácii.

V Košiciach sa medzitým snažil bohatý mešťan a viacnásobný bývalý richtár Melchior Reiner zmieriť situáciu tým, že bude platiť výdaje jezuitov zo svojho vrečka (malo to byť vtedy už 40 florénov). V tomto momente sa mesto predsa len rozhodlo, že toto financovanie prevezme na seba, ale nakoniec predsa nič nezaplatilo. Belgiojoso teda 28. júla 1604 zbral mestské majetky. Odhaduje sa, že niekedy v tom čase sa skončila inšpekcia stavu mesta a erárni pisári sa pustili do čistopisu jej znenia.

Keď 13. augusta došla do Košíc správa o cisárovom odmietnutí posolstva a jeho podmienkach, zišiel sa do mesta ďalší snem Pentapolitany (23. augusta). Ten vyslal za arcivojvodom Matejom novú deputáciu vedenú Melchiorom Reinerom a mestským notárom Jánom Langom. Koncom septembra sa títo delegáti vrátili z Viedne bez výsledku. 11. októbra sa vrátila z Prahy aj Magdeburgerova deputácia, pochopiteľne tiež nevyslyšaná. Takmer rok neustáleho sťažovania sa mesta k najvyšším inštanciam nemalo nijaký účinok. To bol jeden z hlavných dôvodov, prečo na konci toho istého mesiaca mešťania vpustili do Košíc predvoj Bočkajových vojsk a pripojili sa tak k jeho povstaniu.

Ostatné udalosti zbytku roka 1604 už iba stručne zhrnieme. 8. októbra vyrazil Belgiojoso s cisárskym vojskom z Rakamaz, aby zadusil v zárodku odboj Štefana Bočkaja. Jeho výprava sa skončila debaklom 15. októbra pri Diószegu a Belgiojoso sa obrátil späť na Košice. Mesto ho však odmietlo vpustiť, zatiaľ čo väčšina vojska sa mu rozutekala, alebo prešla na Bočkajovu stranu. 25. októbra sa teda vydal na Spišský hrad. Mesto sa teraz začalo starať, aby sa dostalo do priazne Štefana Bočkaja, zároveň sa však bránilo tomu, aby do mesta vstúpili jeho hajdúsi. 27. októbra radní páni prevzali v podstate bez väčších prieťahov od podkapitána Gustáva Dückerta (bol tiež komisárom pri inšpekcii) a mustermajstra Ericha Lassotu Dóm a mestské majetky. V ten deň večer odišli z mesta jezuiti a Belgiojosova manželka so svojim služobníctvom.

Po viacerých výmenách posolstiev medzi Bočkajovým generálom Lipajom a Košicami vstúpili nakoniec do mesta večer 30. októbra hajdúsi. Zbyt-

ky cisárskej posádky opustili Košice 1. novembra. Mikuláš Micatius a Juraj Zalatonky boli uväznení, najprv v Košiciach, neskôr ich previezli na Bočkajov hrad Kereki. Bočkaj potom vstúpil do mesta 11. novembra a zriadil si tu svoju rezidenciu. Od 2. do 6. decembra sa síce pokúšal dobyť Košice rýchlo sem vyslaný generál Basta, ale neúspešne. Koncom roka tu už Bočkaj hostil Jágerského a Budínskeho pašu. Inšpekčná správa o stave mesta Košice, podrobne a pedantne vypracovaná cisárskymi komisármi, sa tak stala bezcenným dokumentom.

UYHODNOTENIE TEXTU RELATION

Koncept a čistopis

Prvý editor časti textu Relation, Michal Suchý, uverejnil už v roku 1974 údaj o tom, že okrem tej časti rukopisu (obr. 8; 9), ktorá je rozsiahlejšia, a ktorá je považovaná za čistopis, je tu ešte 85 rukopisných strán považovaných za koncept (Suchý 1974, 46). Bližšie však o nich nepojednával. Na mikrofilme, ktorý som mal možnosť študovať, sa tento predpokladaný koncept tiež nachádzal a obsahoval niektoré údaje, ktoré sa v takzvanom čistopise nenachádzali. Preto má zmysel zaoberať sa textom konceptu (obr. 10; 11) aspoň informatívne. Začneme tým, že hoci M. Suchý udáva 85 rukopisných strán, mikrofilm ich obsahuje iba 75. Na prvý pohľad sa nedalo zistiť, či išlo o tlačovú chybu, počtársku chybu editora, alebo neúplnosť mikrofilmu. Na ňom má síce koncept jasný koniec, ale začiatok chýba a tak sa nedalo odhadnúť, či práve to bol onen rozdiel desiatich rukopisných strán.

Rukopis konceptu Relation začína priamo súpisom jednotlivých domov mesta, pokračuje popisom cechov, veľmi stručnými poznámkami o poplatkoch z dedín tvoriacich mestskú majetku a jedinou stránkou výpočtov týkajúcou sa zásob vína a piva. Na poslednej strane tohto rukopisu je úplne na konci datovanie jeho ukončenia jún 1604, čo je dôležitý údaj prinášajúci predstavu o tom, ako dlho inšpekcia v Košiciach trvala – teda presne pol roka. Na rozdiel od predpokladaného čistopisu tu úplne chýba úvod, popis opevnenia mesta a poznámky k sirotskému majetku, ktoré by mali byť ešte pred súpisom jednotlivých domov (oných desať chýbajúcich strán?). Zdá sa, že aj z textu konceptu sa v minulosti časť stratila.

Musíme sa tiež pozastaviť nad číslovaním rukopisných strán konceptu i čistopisu. V oboch prípadoch sú strany očíslované dvoma súvisle sledovateľnými spôsobmi (číslovaniami), ktoré nie sú originálne ale vznikli nepochybne až v archívoch, pričom ich zaviedli dve rozličné osoby (podľa

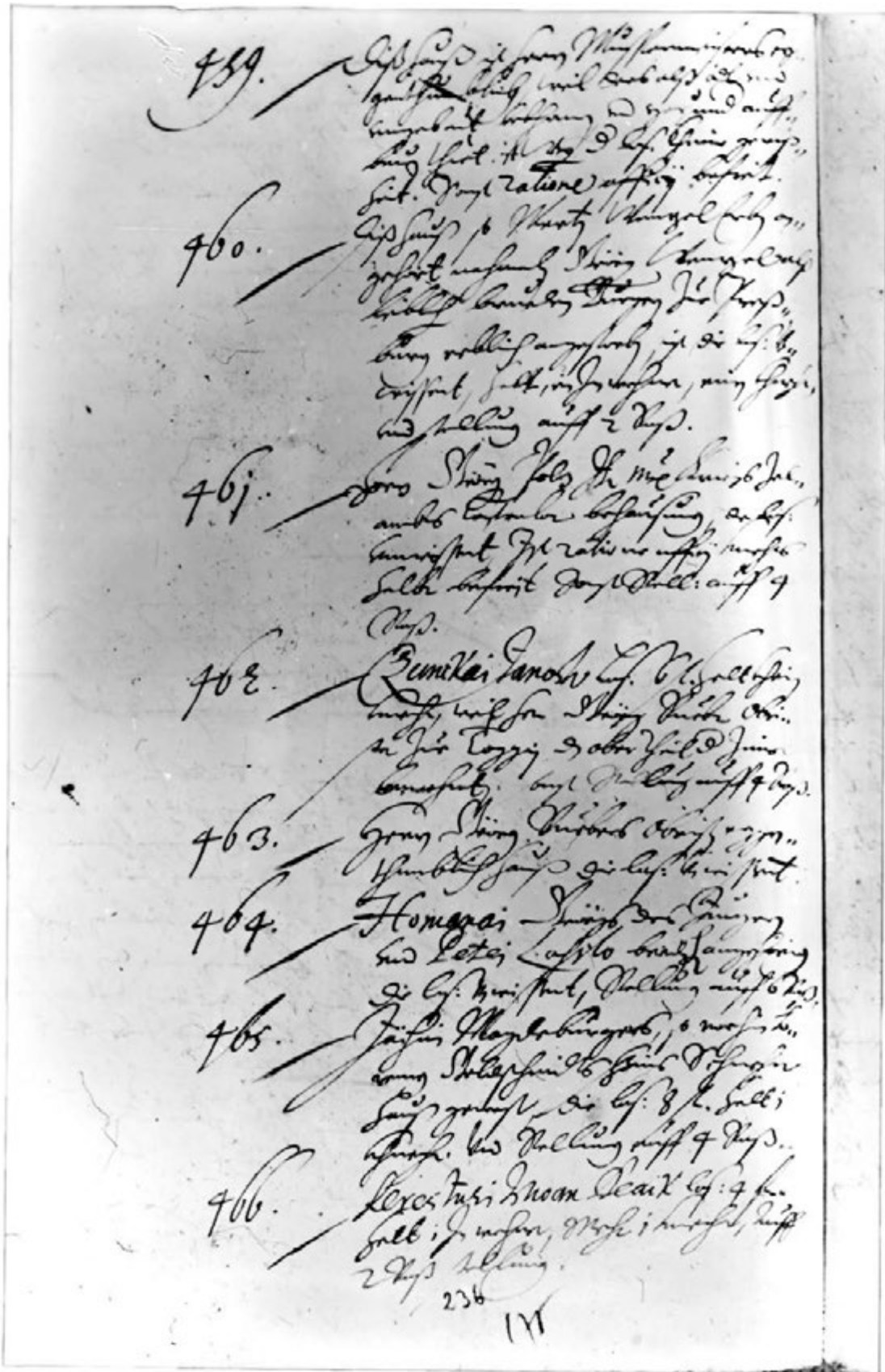
rukopisu). Príležitostne a hlavne zriedkavo, sa na niektorých stranách objavuje aj tretí systém číslovania. Texty čistopisu začínajú na strane 1, ktorá je očíslovaná aj ako 62, ale aj ako 47 (toto je ono tretie číslovanie, ktoré sa nachádza v pravom dolnom rohu listu, kdežto prvé dva systémy sú písané dole uprostred, vyššie číslovanie hneď pod originálnym textom, nižšie číslovanie pod ním). Zarážajúci je fakt, že text Relation nebol číslovaný už v dobe, keď vznikol. Číslovanie rukopisom niektorého z pisárov textu sa na ňom nenachádza.

Čistopis končí v mieste výpadku textu (tam, kde sa jeho značná súvislá časť stratila) stranou očíslovanou ako 125, a aj ako 186. Nakoniec je tu ešte posledná strana čistopisu, ktorá je očíslovaná ako 202, ale aj ako 262 a tiež ako 152. Obsahom textu, ako aj faktom, že končí v polovici strany, je zrejmé, že tu Relation končil.

Texty konceptu začínajú stranou očíslovanou ako 126, a aj ako 187 a 110 (zase ono tretie číslovanie, ktoré sa tu nachádza iba na tomto liste). Koncept potom končí stranou očíslovanou ako 200, ale aj ako 261. Na mikrofilme potom nasleduje strana 201 (iné číslovanie sa na nej nenachádzajú), ktorá sa však už netýka Košíc ale inou rukou je tu napísaný krátky latinský text pri hornom okraji: *Visitationes Civitatum et oppidorum reg(iorum) lib(eriorumque) Superioris H(un)gariae et Relationes desuper conspecta – Vizitácie slobodných kráľovských miest a mestečiek Horného Uhorska a koncepty správ o nich.*

Z rozboru číslovania strán Relation je jasné, že vzniklo nezávisle (obe súvisle zachované číslovanie) od samotného textu – teda neskôr. V prípade opisu Košíc je súvislé od čísla 1 po číslo 202, respektíve od čísla 62 po číslo 261. Textové výpadky, ktoré sa stratili v minulosti z konceptu i čistopisu, sa stratili bohužiaľ ešte pred týmito číslovaniami, a teda nemôžeme vedieť, koľko strán sa stratilo. Údaj M. Suchého o 85 stranách predpokladaného konceptu je teda naisto chybný. To, čo sme my dnes považovali za koncept textu a čo skutočne aj ako koncept vyzerala, označil za koncept už aj ktosi v minulosti, ešte predtým, ako jeden z archivárov zaviedol číslovanie typu 1 až 202 pre Košice. Číslovanie typu 62 až 261 vyzerala v tomto svetle logickejšie, pretože nemá zahrnutú stranu s informatívnym textom o vizitáciách a ich konceptoch (v nižšom číslovaní strana 201) pred koncom, ale nie úplne na konci (!) a zdá sa, že je aj kvôli polohe čísel najbližšie k originálnemu textu je najstaršie zo všetkých troch vyskytujúcich sa číslovaní.

Konkrétne sa text konceptu začína, ako už bolo uvedené, na strane 126 (používame ten istý systém nižšieho číslovania, ako v prípade čistopisu) hneď trinástou položkou súpisu jednotlivých budov. Určite je teda v úvode konceptu značný výpadok

Obr. 10. Reprodukcia strany 175 rukopisného konceptu Relation s položkami 459 až 466 opisujúcimi domy na hornom konci Hlavnej ulice.

textu, v ktorom chýba predhovor, opis opevnenia, sirotsky majetok a prvé dve strany súpisu budov. Súpis budov je číslovaný rovnako, ako v čistopise a aj text je prakticky rovnaký. Rukopis však patrí inému pisárovi a aj spôsob písania na strane je na prvý pohľad odlišný. Stranu tvoria dva stĺpce, pričom ľavý je takmer prázdny, písané sú v ňom iba čísla položiek a niekedy dodatky či poznámky. Skutočný text súpisu je iba v pravom stĺpci strany. To samo vyzerá byť ako konceptný spôsob písania, pri ktorom si pisár nechával značnú časť nepopísaného papiera na prípadné pozdejšie doplnky. Jednotlivé položky sú písané hustejšie a drobným písmom.

Na stranách konceptu sa nachádzajú v tomto poradí: strana **126** – 13 až 20, strana **127** – 21 až 27, strana **128** – 28 až 32, strana **129** – 33 až 37, strana **130** – 38 až 42, strana **131** – 43 až 48, strana **132** – 49 až 52, strana **133** – 53 až 63, strana **134** – 64 až 71, strana **135** – 72 až 81, strana **136** – 82 až 91, strana **137** – 92 až 103, strana **138** – 104 až 110, strana **139** – 111 až 116, strana **140** – 117 až 123, strana **141** – 124 až 130, strana **142** – 131 až 138, strana **143** – 139 až 145, strana **144** – 146 až 153, strana **145** – 154 až 160, strana **146** – 161 až 168, strana **147** – 169 až 176, strana **148** – 177 až 183, strana **149** – 184 až 190, strana **150** – 191 až 193, strana **151** – 194 až 201, strana **152** – 202 až 211, strana **153** – 212 až 219, strana **154** – 220 až 231, strana **155** – 232 až 243, strana **156** – 244 až 255, strana **157** – 256 až 266, strana **158** – 267 až 276, strana **159** – 277 až 287, strana **160** – 288 až 300, strana **161** – 301 až 313, strana **162** – 314 až 332, strana **163** – 333 až 348, strana **164** – 349 až 357, strana **165** – 358 až 362, strana **166** – 363 až 370, strana **167** – 371 až 380, strana **168** – 381 až 393, strana **169** – 394 až 406, strana **170** – 407 až 419, strana **171** – 420 až 432, strana **172** – 433 až 443, strana **173** – 444 až 451, strana **174** – 452 až 458, strana **175** – 459 až 466, strana **176** – 467 až 475, strana **177** – 476 až 478 a nakoniec strana **178** – 479 až 480.

Na strane **179** začína mäsiarmi popis cechov, ktoré sú oproti čistopisu číslované od 1 po 28 (relikt tohto číslovania zablúdil aj do čistopisu pri začiatku popisu cechov a tak tam má prvý cech, mäsiarsky, číslo 1, ostatné však už nič) a cechy sú uvádzané v tom istom poradí, ako v čistopise, ale s jednoduchším textom a viacerými marginálnymi poznámkami. Na strane **180** začína popis kožušnickeho cechu, na **181** krajčírskoho a na strane **182** zlatníckeho cechu. Na strane **183** je popis obuvníckeho cechu, a na strane **184** je uvedený cech remenárov, oproti termínu „Küliner Zech“ je tu však použitý termín „Riemer Zech“. Na strane **185** sú popísaní garbiari, **186** zámočníci a aj cech kováčov. Na strane **187** sú pekári, na **188** cech štyroch remesiel – medikováčov, hodinárov, cínolejárov a nožiarov a začína tu aj popis cechu stolárov. Na strane **189** je cech vreckárov a súkeníkov, na **190** cech výrobcov vozov a tokárov

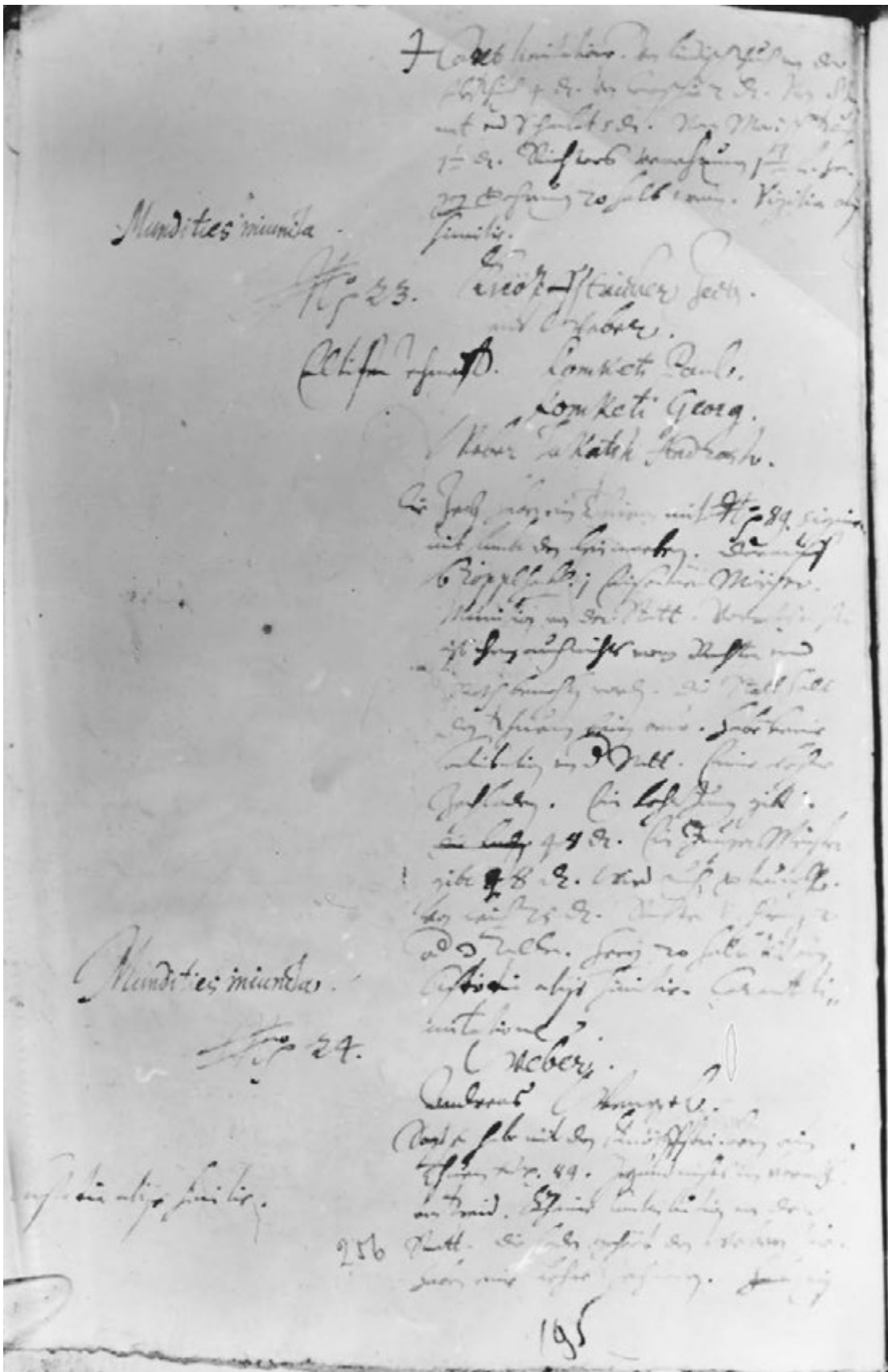
a aj cech debnárov. Na strane **191** figurujú sedlári, na **192** povrazníci a na **193** cech výrobcov kopijí, cech mečiarov a cech hrnčiarov. Na strane **194** sú popísaní klobúčnici a cech strihačov súkna, na **195** cech gombikárov a cech tkáčov. Tieto dva cechy sú v koncepte uvedené osobitne na rozdiel od čistopisu, kde figurujú ako jeden cech dvoch remesiel. Na strane **196** sú údaje o barbieroch a dvojcechu panciernikov a výrobcov platní. Nakoniec nasleduje cech čizmárov na strane **197**, kde je tiež dvojcech murárov a kamenárov.

Posledný dvojcech má číslo 28. V popise cechov končiacom na strane **198** je ešte číslo 29, za ktorým však už nenasleduje ďalší cech ale zoznam dedín vo vlastníctve Košíc s poplatkami, ktoré odovzdávajú. Na predposlednej strane konceptu, **199**, sú pod názvom Gemainer Statt Mesa uvedené zásoby vína, 1067 sudov, v hodnote 27 580 florénov a 30 denárov a zásoby piva, 269 bočiek, v hodnote 1733 florénov a 62 denárov.

Popis opevnenia a výzbroje

Podľa faktu, že v texte Relation je opis stavu košického opevnenia uvádzaný hneď na začiatku a pred ním je iba úvodný odstavec, v ktorom však je fortifikácia uvedená tiež hneď na začiatku, je jasné, že toto bol jeden z najdôležitejších dôvodov vykonania inšpekcie z rokov 1603–1604. Z popisu prehliadky stavu hradieb sa nedá presne zistiť, kedy presnejšie sa realizovala, či ešte v decembri roku 1603, čo sa časovo dalo stihnúť, alebo až v prvých mesiacoch roka 1604. O stave košickej fortifikácie sme toho vedeli pomerne veľa už z iných listinných i grafických prameňov. Boli to jednak záznamy zo stavebných aktivít hornouhorských kapitánov v poslednej tretine 16. storočia, jednak tri typy vedút mesta, zobrazujúce ho aj s opevnením v rozmedzí rokov 1595 až 1637 a nakoniec z troch časovo blízkych pôdorysných plánov tunajšej fortifikácie, Angeliniho kresby zhruba z roku 1571, Specklinovej kresby z roku 1577 a anonymného plánu datovaného k roku 1658, ktorý zobrazuje stav opevnenia až nápadne podobný opisu v texte Relation. Ako výborný prameň poslúžila tiež Rothauscherova kópia Mariniho plánu pevnosti Košice z roku 1781, ktorá vďaka svojej skvelej podrobnosti pomáhala hlavne pri identifikácii detailov z opisu Relation.

Zo všetkých uvedených prameňov vyplývalo, že Košice mali v roku 1603 vnútorný a vonkajší fortifikačný okruh. Vnútorný tvorila najstaršia hradba, v Relation nazývaná „**Innere Ringmauer**“, a parkán s parkánovým múrom, nazývaný tiež ako vnútorný – „**Innere Zwinger**“. Tento vnútorný okruh už pomaly strácal svoju funkčnosť, o čom svedčí

Obr. 11. Reprodukcia strany 195 rukopisného konceptu Relation s poznámkami o gombikárskom a tkáčskom cechu.

niekoľko prípadov k najstaršej hradbe pristavaných domkov na dnešnej Vrátnej ulici, ale aj v severnom úseku Kováčskej. Nachádzalo sa v ňom celkom 24 veží, z toho 6 mestských brán (tri, Mlynská, Hnilná a Drábska, boli zamurované a nepoužívané, ďalšie tri, Horná, Dolná a Malá, boli funkčné) rôznych stavebných etáp budovania tunajšieho opevnenia.

Vo väčšine týchto veží zabezpečovali strážnu a obrannú službu mestské remeselné cechy. Významnejšie a bohatšie, ako napríklad mäsiari, zlatníci, zámočníci, mečiari, obuvníci, hrnčiari, krajčíri, a kováči zvládli údržbu a obranu jednej bašty, boli však aj cechy, ktoré sa na takúto úlohu museli spojiť, konkrétne sedlári s výrobcami kopijí, vrciari s povrazníkmi, stolári s výrobcami vozov a gombikári s tkáčmi. Jednu vežu v tomto pásme opevnenia mala na starosť nemecká posádka a z opisu je zrejme, že niektoré ďalšie bašty vnútorného okruhu hradieb boli prázdne, v chatrnom stave, niektoré už zrútené. Zdá sa, že Relation na tomto mieste popisuje už skôr starú mestskú tradíciu, ako účinný systém obrany mesta vlastnými silami.

Vonkajší fortifikačný okruh tvorila kamenná hradba korvínskej stavebnej fázy na východnej polosfére opevnenia a murované kurtiny kombinované s hlinenými valmi pozdejších stavebných fáz na západnej polosfére. Táto vonkajšia hradba mala na východnej polosfére systém rondelových bášt, na západnej však práve budovaný modernejší bastiónový systém. Vieme, že sa v Košiciach začal stavať v roku 1566, ale tiež že prešiel koncepčnými zmenami a realizačnými komplikáciami, takže v čase konania inšpekcie ešte nebol hotový. Z textu Relation je zrejme, že z celkom osem bastiónov, ktoré boli v Košiciach realizované, ich v tej dobe už existovalo sedem. Išlo o bastióny (nazvané takto až neskôr, začiatkom 18. storočia) Mlynský, Tehlový, Tupý, Zubatý, Moskvičský, Bethlenov a Železný. Bastión pred Dolnou bránou bol rozostavaný, a spolu s Moskvičským a Železným bastiónom mal ešte inú podobu, ako ukazujú časovo pozdejšie plány opevnenia. Inú podobu musel mať aj pozdejší Mlynský bastión, ktorý ako jediný je v texte Relation nazvaný menom hülzerne Pastey, čiže Drevený bastión. Posledné miesto mestského opevnenia, ktoré ešte nebolo obranne zabezpečené bastiónovou fortifikáciou, bol východný úsek obvodu mesta od dnešnej Mlynskej po Továrenskú ulicu, kde slúžila staršia rondelová fortifikácia, osobitne rozsiahle rondely Mlynskej a Drábskej (dnešná Katova bašta) brány. Medzi vnútornou a vonkajšou hradbou bola armovaná vodná priekopa a systém tvorený touto priekopou a vonkajšou hradbou je uvádzaný ako vonkajší parkán „Aufseres Zwinger“.

Zaujímavým faktom je, že aj keď komisári nepoužívali fortifikačnú terminológiu, akú by sme v tej

dobe v texte Relation už mohli čakať, veľmi dobre rozlišovali vyššie spomenuté opevňovacie systémy a dôsledne robili terminologické rozdiely pri opisovaní hranatých arpádovských a luxemburských veží (Thurn, Thürnl), rondelových bášt (Rundell) a bastiónov (Bastey, Pastey). Jeden z dvoch kavalierov, ktoré, ako predpokladáme, boli vtedy navrhované za vnútorným hradobným múrom, konkrétne pri Hnilnej a Hornej bráne, uviedli ako „Katzen oder Bulwerch“, čím pomohli v objasnení presného významu oboch termínov, ktoré sa pri prekladoch dobových fortifikačných popisov vysvetľujú rôzne. Samotný výraz „Katzen“ (pravdepodobne od slova Katze – mačka, ale aj hrb, oblina, výduť) sa dal veľmi presne identifikovať s pomocou Zimmermanovej veduty Košíc, kde je tento kavalier nakreslený a popísaný tým istým termínom. Zo súvislostí textu je pritom zrejme, že výraz „Katzen“ predstavoval tvar jednotného čísla. Kavalier (doslova jazdec) vtedajšej fortifikácie bola zemná plošina navrhovaná za najstaršou vnútornou hradbou až po jej korunu tak, aby z nej mohli strieľať delá. Zaujímavé je tiež použitie výrazu „Courtine“, v zmysle francúzskej fortifikačnej terminológie „zkratka“ (rovný úsek hradobného múra medzi dvoma vežami, či baštami). Komisári ho dôsledne používali iba pri popise valových úsekov vonkajšej hradby, takže sa zdá, že typologicky ho chápali užšie (rovný úsek múra, alebo valu medzi bastiónmi), ako je to bežné dnes, keď sa tento výraz poslovenčený ako „kurtina“ aplikuje na akýkoľvek typ hradby.

Trasa komisárov kontrolujúcich a opisujúcich stav opevnenia sa dala pomerne ľahko rekonštruovať, pretože na nej bolo mnoho jasných orientačných bodov. Východzím miestom pre nich bola mestská Horná brána, od ktorej sa vydali smerom na západ okolo vonkajšej vodnej priekopy, po jej od mesta vzdialenejšom brehu. Keď obišli dookola celý obvod opevnenia, vošli do komplexu Hornej Brány, cezeň vystúpili na vonkajší hradobný okruh, po ktorom opäť obišli obvod mesta a cez Hornú bránu prešli do priestoru parkánu. Po jeho obídení vystúpili opäť Hornou bránou na vnútorný hradobný múr a celú okružnú trasu zopakovali. Komisári teda obišli pri inšpekcii štyrikrát obvod mesta a svoje poznatky a pripomienky zapísali do celkom 89 položiek. Všetky v položkách opisované miesta sú vyznačené na pripojenom plánu košického opevnenia.

Výzbroj umiestnenú priamo na hradbách opísali komisári iba v prípade najstaršieho vnútorného okruhu – asi preto, že to bola mestu, prípadne mestským cechom patriaca výzbroj. Napočítali tu celkom 62 veľkorážových hákovnic /tak sme prekladali výraz „Toppelhackhen“, jeden mažiariik, jednu kopiju a 4 súpravy brnenia. Spomenuté hákovnice sa v tej dobe ešte bežne používali, ba dokonca Uhorský

Simplicissimus uvádza pri opise Košíc z roku 1664, že mešťania sa radi cvičia v streľbe z týchto zbraní (prekladateľ ich však preložil ako „dupľovky“). Ostatná výzbroj cechov však nestojí za reč, asi to boli už iba zabudnuté stariny.

Prekvapujúce je porovnanie výčtu výzbroje veží v opise opevnenia s výčtom výzbroje veží v opise jednotlivých cechov. Počet veľkorážových hákovníc sa tu totiž nezhoduje, je takmer dvakrát väčší, a čo je navyše zvláštne, nemožno ho uviesť presným číslom, ale iba v tvare 121 až 123 kusov. Rozdiel v počte je spôsobený tým, že pri obhliadke hradieb sa zapisovali iba hákovnice držané vo vežiach. Mnohé cechy však mali veže v dezolátnom stave a tak svoje „Toppelhackhen“ držali inde. A to, že celkový počet hákovníc nemožno udať presne, spôsobil zápis pri cechu vreckárov a súkenníkov, ktorí mali 12 až 14(?) veľkorážových hákovníc.

Ďalším prekvapením týkajúcim sa veľkorážnych hákovníc je fakt, že sa neuvádza ich počet skladovaný na radnici mesta, zbrojnici, prípadne v iných objektoch, ako to poznáme zo starších súpisov. Navyše je počet veľkorážnych hákovníc uvádzaný v Relation podozrivo nízky! Súpis výzbroje mesta z roku 1556 uvádza iba na radnici skladovaných 164 hákovníc, okrem výzbroje v cechových vežiach. Ďalší súpis, z roku 1557, ich uvádza až 586 kusov. Záhadou je aj chýbajúci výčet iných druhov delostreleckej techniky, munície, strelného prachu a surovín na jeho výrobu, ako to poznáme zo starších súpisov. Že by to nebolo súčasťou práce komisie? No načo potom spisovali strelné zbrane v cechových vežiach! Že by sa mešťanom podarilo veľkú časť výzbroje utajiť? To neznie pravdepodobne. Ťažké delá sa prehliadnuť nedali a Košice ich v tej dobe určite mali, stačí spomenúť iba obrie delo „Pawertancz“ uliate okolo roku 1500 a existujúce v evidencii mesta ešte v roku 1682.

Identifikácia pochôdzkovej trasy komisárov

Zistiť to, ako sa komisári spisujúci inšpekčnú správu o Košiciach na rozhraní rokov 1603 a 1604 pohybovali, bolo základným predpokladom, aby sa dali jednotlivé položky súpisu domov viacej, či menej presne lokalizovať. Text Relation to našťastie vďaka mnohým identifikovateľným miestam v popise skoro úplne umožnil. Na tomto mieste popíšeme, ako sa rekonštruovala podoba strateného plánu „Abriss der ganzen Statt Caschaw“.

Položky zoznamu domov začínajú bez akejkoľvek identifikácie miesta, odkiaľ sa začalo číslovať. Za položkou 23 je poznámka, že tu začína oblasť pohorelcov, čo identifikácii nepomáha. Za položkou 51 nasleduje prvá k identifikácii použiteľná

poznámka: **Nasledujú domy na Drábskej ulici.** Potom za položkou 74 stojí poznámka, že požiar siahal až po tento dom. Položka číslo 103 je **zbrojnica Jeho Veličenstva**, čo vieme z iných prameňov identifikovať ako bývalý kláštor františkánov. Neďaleko od neho, na položke 104 je poznámka, že sa opäť dostávame do oblasti pohorelcov. Pri položke 119 je uvedené, že je to **dom Jeho Veličenstva**, teda nám známy Kráľovský dom. O položku ďalej je poznámka: **Nasledujú domy na druhej strane Drábskej ulice**, a po štyroch položkách opäť poznámka: **Nasleduje ulica za radnicou pri Drábskej ulici.** Za položkou 132 je potom text: **Tu sa rozprestiera Mlynská ulica.** Položku číslo 151 predstavuje **suchý mlyn**, o ktorom vieme z opisu opevnenia, že stál pri hradbách, neďaleko Mlynskej brány. Za položkou 153 je poznámka: **Nasledujú domy na Hlavnej ulici pred Mlynskou ulicou na pravej strane.** Potom je za položkou 169 text: **Tu sú opäť domy Mlynskej ulice** a za položkou 178 text: **Nasledujú domy od Mlynskej ulice idúce na Hlavnej ulici.** Položka 190 je **Radnica**, ktorú vieme bezpečne identifikovať a dva domy za ňou na položke 193 **Levočský dom**, ktorý je taktiež dodnes známy. Hneď za Levočským domom je poznámka, že tu končia pohorelci.

Opísaná trasa sa dá novodobo identifikovať takto: Komisári začali na severnom konci Kováčskej ulice (ktorá však vtedy mohla zahŕňať aj západnú polovicu dnešného Kasárenského námestia a siahť až po Hornú bránu) a pustili sa do opisu jej východnej strany. Tu bolo pomerne veľa malých domov a navyše aj odbočka do dnešnej Vodnej ulice, takže kým došli po nárožie s dnešnou Ulicou pri Miklušovej väznici, mali už „na konte“ 51 domov. Na Ulici pri Miklušovej väznici opísali iba severné domoradie, pretože iba to patrilo do tretieho kvartálu (kvartálna hranica tu prechádzala prostriedkom ulice), obrátili sa naspäť na Kováčsku ulicu a opisovali jej západnú stranu. Dostali sa opäť až k Hornej bráne, teda na miesto, kde celý zoznam domov začali písať. Tu sa obrátili doľava (na juh) na Hlavnú ulicu, ktorú začali opisovať položkou 88. Postupovali opäť po východnej strane smerom na juh popri františkánskom kostole a ďalej až po Kráľovský dom. Tam zabočili do Univerzitetnej ulice a pri položke 120 skončili so súpisom domov tretieho kvartálu. Nevieme, prečo začínali práve v tomto kvartáli, najskôr však kvôli prednostnému opisu počtu vyhorených domácností.

Dom na položke 120 stál na nároží Univerzitetnej a Kováčskej ulice, odtiaľ to bolo iba pár krokov opäť do dnešnej Ulice pri Miklušovej väznici. Tu, položkou 121, začali s opisom domov štvrtého kvartálu na jej južnej strane, pri položke 124 boli už na konci ulice, museli sa vrátiť na Kováčsku a pokračovali po jej východnej strane až po položku 133, kde začína-

la Mlynská ulica. Do tejto časti Kováčskej ulice sa už nemuseli vracaf, pretože domy na jej západnej strane od dnešných čísel 2 až 26 tvorili zadné trakty, alebo samostatné domy „posterior“ najbohatších vlastníkov domov siahajúcich sem z Hlavnej ulice. Z Kováčskej ulice vyšli komisári zhruba doprostred Mlynskej, pustili sa smerom na východ (z ich pohľadu doľava), pri Mlynskej bráne sa otočili naspäť, došli až po dnešnú Orliu ulicu, do ktorej zabočili a opisovali tamojšie domy. Západnú polovicu Mlynskej ulice zatiaľ nechali nepopísanú. Jednou z posledných položiek dnešnej Orlej ulice bolo číslo 151, suchý mlyn, o ktorom sme až do zverejnenia textu Relation nevedeli, a ktorý stál pod hradbami, konkrétnejšie južne od veže číslo 80, ktorú identifikujeme tesne pri Mlynskej bráne. Uličkou popod hradbami potom prešli komisári na dolný koniec Hlavnej ulice, k miestu, kde stála vnútorná Dolná brána a položkou 154 začali opisovať východnú stranu Hlavnej ulice, postupujúci smerom na sever. Takto došli až po nárožie s Mlynskou ulicou, na položke 169, zabočili do nej a dokončili popis jej západnej polovice. Za položkou 178 sa dostali opäť na Hlavnú ulicu a popis štvrtého kvartálu skončili položkou 193, Levočským domom.

Celá trasa prvej, východnej polovice opisu mesta sa musela rekonštruovať opačným postupom, od položky 193 po položku 1. Zároveň sa tak identifikovala plocha mestského požiaru, ktorá zasiahla celý štvrtý kvartál a takmer polovicu (južnú) tretieho kvartálu. Vzhľadom na to, že v rámci severného úseku Kováčskej ulice bolo popísaných značne viac domov, ako poznáme z najstarších plánov mesta, predpokladáme, že domy tu museli stáť aj pod severným úsekom mestskej hradby (na už uvedenom Kasárenskom námestí), nevieme pritom presne ako, takže táto časť položiek je identifikovaná iba odhadom.

Pri opise západnej polovice mesta začali komisári s textom pred položkou 194: **Nasledujú domy v prvom kvartáli smerom ku Hnilnej ulici.** Položka 208 bola **mestská fara**, ktorej poloha je známa. Za položkou 213 bol text: **Tu nasledujú domy na Hnilnej ulici** a ďalším orientačným bodom bola položka 216, **mestské kúpele**. Za položkou 258 nasledovala poznámka: **Nasleduje niekoľko domov v uličke za kúpeľami naproti vstupu do Zámočnickej uličky.** Úplne istým identifikačným bodom bol potom text za položkou 266: **Nasledujú domy od kostola, po ľavej ruke, smerom k Hornej bráne.** Po položke 276 bol napísaný text: **Nasledujú domy na uličke Zámočnikov** a za ním za položkou 287 poznámka: **Nasledujú domy oproti pustému kláštora smerom k hradobnému múru.** Položka číslo 304 je opäť dobre identifikovateľná, keď jej text okrem iného hovorí: **Od tohto nárožného domu až po Alžbeti-**

nu ulicu sú domčeky drábov zaradom pritisnuté na hradbu, je ich tam 22. Položku 329 predstavuje doteraz nám neznáma **vojenská nemocnica**, ktorou by mohla byť niektorá z hospodárskych budov kláštora dominikánov, alebo zadný trakt tohto kláštora. Položky 340 a 341 sú dobre identifikovateľné, keďže sú to **cisárska pekáreň** a **obilné sklady**. Ďalším orientačným bodom je až poznámka za položkou 354 znejúca: **Ďalej sa ide po Hlavnej ulici smerom ku Hornej bráne.** Za položkou číslo 365 je text: **Nasledujú domy na Mäsiarskej ulici za mäsiarskymi krámami** a za ním ďalším bodom orientácie položka 405, **vojenská väznica**, ktorej polohu poznáme z opisu hradieb v texte Relation, uvádzaná je pri veži s číslom 68. Neďaleká položka 411 je opäť pevný orientačný bod, keďže ide o **suchý mlyn pri Hornej bráne**, ktorého budova stojí dodnes. Položka 444 sú **mäsiarske krámy**, ktorých poloha je známa z iných prameňov a po nich je text: **Nasledujú domy pred mäsiarskymi krámami na Hlavnej ulici až po Hornú bránu.** Za orientačné body súpisu možno považovať ešte položky 449, **budovu Spišskej komory**, 463, **Rueberov dom** a položku 475, **delolejáraň**, ktorých poloha je tiež jednoznačne známa. Posledné orientačné položky súpisu sú 478 až 480, **stará radnica, tržnica a mestská škola**, všetko známe verejné budovy na mestskej insule.

Trasu komisárov pri popise západnej polovice mesta, prvého a druhého kvartálu, teda možno rekonštruovať takto: Začali na západnej strane dolného konca Hlavnej ulice, pri dnešnom dome číslo 12, postupovali smerom na sever až po nárožie s Alžbetinou ulicou, tu zahli doľava a opisovali južné domoradie tejto ulice. Na jej konci, pri zamurovanej Hnilnej bráne, sa otočili a opisovali severné domoradie Alžbetinej ulice. Keď ho dokončili až k Hlavnej ulici, vrátili sa do dnešnej Bočnej ulice a popísali tamojšie domy. Potom prešli na nárožie Alžbetinej s Hlavnou a popisovali domy západnej strany Hlavnej ulice od dnešného čísla 32 pokiaľ sa nedostali po Zámočnicu ulicu. Tu zabočili doľava a popísali domy tejto ulice, naraz obe strany. Po skončení Zámočnickej ulice sa pustili do južného domoradia dnešného Dominikánskeho námestia až pokiaľ nedošli po Vrátnu ulicu, kde zaregistrovali domčeky drábov pristavané pod hradbou.

Od tohto miesta sa začína nie celkom jasne identifikovaná časť zástavby. Vieme, že po požiaru mesta a odchode dominikánov z Košíc v roku 1556 začala postupne na ploche ich záhrady a hospodárskeho areálu vyrastať divá zástavba domov mestskej beďače. Dobové opisy hovoria o drobných stavbách pritlačených dokonca o múry kostola. Skutočne od položky 305 po 340 figuruje v Relation masa mimoriadne nízko zdanených domov, ktorých je tu celkom 36. Značná časť z nich musela byť opäť pri-

murovaná k hradbám. Komisári tu pravdepodobne zašli do značnej časti Hradbovej ulice a potom sa ňou vracali naspäť k dominikánskemu areálu, pokiaľ sa nedostali k potravným skladom, dnes na Mäsiarskej číslo 8. Identifikácia polôh domov v tomto úseku je robená opäť iba odhadom. Zo skladov pokračovali po krátkom úseku západnej strany Mäsiarskej ulice až po dnešné číslo 22, tu prešli na opačnú, východnú stranu ulice (končil tam prvý kvartál) a vracali sa popri východnom domoradí Mäsiarskej smerom na juh až po Zamočnickú ulicu. Tou potom komisári iba prešli a pokračovali popisom domov na Hlavnej ulici, od dnešného čísla 46 po 64. Tam, v mieste mäsiarskych krámov, pre nich končil popis budov prvého mestského kvartálu.

Komisári potom prešli mäsiarskymi krámami na Mäsiarsku ulicu a tu od hraníc kvartálu popisovali domy na jej západnej strane. Keď došli až na koniec ulice, pri suchom mlyne, obrátili sa naspäť a popisovali východné domoradie ulice až po dnešný kostol uršulínok, vtedy mäsiarske krámy. Keďže tie opísali až teraz, znamená to, že sa počítali do druhého kvartálu mesta. Cez mäsiarske krámy sa komisári dostali opäť na Hlavnú ulicu, obrátili sa doľava a dokončili jej západné domoradie až po Hornú bránu a delolejáreň (dnes č. 108). Druhý kvartál tým bol popísaný celý. Zbytok trasy komisárov predstavovala Insula, ostrov vytvorený ramenami Čermeľského potoka uprostred Hlavnej ulice, ktorou prechádzali od severnej strany k južnému cípu.

Jednotlivé budovy podľa Relation

Na dvadsiatej ôsmej strane originálneho textu čistopisu Relation sa začína podrobný číselne položkový popis jednotlivých budov v meste. Trasu, po akej sa komisári zapisujúci jednotlivé domy pohybovali, sa podarilo takmer úplne rekonštruovať. Potom však bolo potrebné identifikovať polohy jednotlivých domov. Celkový vývoj parcelného delenia mesta má stáročia trend vychádzajúci z pôvodne väčšieho množstva pomerne malých a plochou rovnakých parcel a smerujúci k stále menšiemu počtu plošne veľmi rozličných parcel tak, ako postupovala majetková diferenciácia mešťanov. V dobe zakladania mesta bol pravdepodobný počet stavebných parcel, bez rozlišovania, či ide o bežné domy, alebo mestské verejné budovy, 479. Každá o plošnej výmere zhruba 4 áre.

V stave, ako ho podáva Relation, je k rokom 1603–1604 k dispozícii v meste 482 parcel (ale bez mestských, erárnych, a cirkevných budov). Napodiv je to teda takmer rovnaký stav, ako pri vzniku mesta. Pre porovnanie je na Ottovom pláne z roku 1841, prvom mapovom diele Košíc s kompletne odčítateľ-

nou parceláciou už iba 351 parcel (po vylúčení tých, na ktorých stáli mestské, erárne cirkevné a vojenské budovy už v čase Relation) a na časove najbližšie nasledujúcom Homolkovom pláne z roku 1869 za tých istých podmienok 329 parcel. Dnes je, opäť za tých istých podmienok, v tejto ploche bývalého opevneného mesta celkom 337 parcel.

S pomocou už uvedeného Ottovho plánu, na ktorom je ešte zachytené mnoho z pôvodnej gotickej parcelácie mesta, ale zároveň aj s využitím vizuálnych i sondážnych pamiatkových prieskumov realizovaných v meste od roku 1985, dala sa podeliť viac či menej presne dnes známa parcelácia na stav, aký pravdepodobne existoval na začiatku 17. storočia a výsledok sa potom „pasoval“ na počet domov uvedených v súpisnej časti Relation medzi jednotlivými nepochybne identifikovanými objektami. Väčšinou sa výsledky zhodli. Touto metódou bola identifikovaná veľká väčšina polôh položiek súpisnej časti Relation, neistá zostala iba oblasť severného konca Kováčskej ulice (vyzerá to tak, akoby sa tu domy zatáčali do dnešnej Kasárenskej ulice a siahali až priamo po Hornú bránu mesta) a oblasť dnešnej Hradbovej ulice za dominikánskymi záhradami, kde v dobe konania inšpekcie stáli divokopostavené domčeky mestskej chudoby.

Po identifikovaní položiek a grafickej rekonštrukcii podoby strateného plánu vtedajšieho mesta (Abriss der ganzen Stadt Caschaw) sa ukázalo, že zachytáva všetky budovy v hradbami obkolesenom území vtedajších Košíc s výnimkou šiestich stavieb. Nápadne tu chýbali kostoly (výnimku tvorí zmienka o dóme v orientačnej poznámke textu, teda nie v podobe popisovanej položky súpisu), ktoré na uvedenom území vtedy stáli celkom štyri: farský – Dóm svätej Alžbety, karner – kaplnka svätého Michala, dominikánsky a františkánsky. Posledné dva kostoly boli opustené a v dezolátnom stave, hospodárskym účelom eráru a mesta však slúžili. Navyiac tu boli ďalšie dva objekty, zvonica známa dnes ako Urbanova veža (príslušná bola k dómu a teda patrila mestu) a kláštor dominikánov (patriaci rádu, ale užívaný mestom), ktorý je však v texte spomenutý na strane originálu č. 75 ako Öeden Kloster, pustý kláštor, opäť však nie ako popisovaná položka súpisu. Takmer stopercentná absencia týchto objektov v zachovanom texte Relation dáva tušiť, že kostolom a ich majetkom sa pôvodne mala inšpekcia vyhnúť. Možné však je aj to, že im bola pravdepodobne venovaná osobitná časť inšpekčnej správy, ktorá sa nachádzala v jej stratenej časti. Vieme totiž, že gróf Belgiojoso údaje o majetkoch cirkvi a rádových kostolov od mesta vymáhal. Tieto zdanlivo neuvedené stavby, ktorých je celkom šesť, však započítame kvôli úplnosti do celkového počtu objektov vtedajších Košíc.

Položiek má táto časť textu (popis budov) 480, konkrétne to však predstavuje až 503 položíkovaných objektov, pretože vo dvoch prípadoch (položky 86 a 457) predstavuje jedna položka dva objekty a v jednom (položka 304) až 22 objektov. Z uvedených 503 objektov má 483 charakter normálnych meštianskych obytných budov, 11 slúži potrebám mesta a je mestským majetkom, kúpele (Badtstuben), Levočský dom (Leutschauerhauss), mäsiarske krámy (Fleischbencken), mestská fara (Pfarrhauss), mestská škola (Stattschuel), ostrohárske krámy (Sporerladen), radnica (Rahthauss), stará radnica na Insule (aufgebautetes Hauss), suchý mlyn pri Hornej bráne (trückne Rossmühl), suchý mlyn pri Mlynskej bráne (Rossmühl) a tržnica (Kaufhauss). Osem budov slúži eráru a je v majetku Jeho Veličenstva, delolejáreň (Giesshauss), dva objekty erárnej pekárne (kayserliche Backhauss), Spišská komora (Cammerhauss), starý kráľovský dom (Profianthauss), vojenská nemocnica (Landtsknecht Hospital), vojenská väznica (Profosen Zeulthauss), zbrojnica (Zeughauss). Jeden objekt je v majetku katolíckej cirkvi, konkrétne je to sídlo jágerskej kapituly (Capitls von Erlaw).

Keď k týmto počtom prirátame aj šesť neuvedených objektov, pribudnú k mestským budovám ďalšie tri (dóm svätej Alžbety, kaplnka sv. Michala a Urbanova veža) a k cirkevným tiež tri objekty (kostol a kláštor dominikánov užívaný mestom a kostol františkánov užívaný erárom). Výsledný počet objektov uvedených v položkách i v súpise nepoložíkovaných je teda 483 obytných súkromných plus 14 mestských verejných plus 4 cirkevné a plus 8 erárnych budov, čo spolu predstavuje 509 budov. V meste samozrejme stáli aj iné hospodárske budovy na súkromných pozemkoch a malé kupecké krámy, ich počet je však zo súpisu v Relation nepostihnuteľný. Číslo 509 možno brať iba ako počet základných budov, prípadne ako počet majetkových jednotiek.

Keďže vtedajšie vnútorné správne členenie Košíc delilo mesto na štyri kvartály a samostatné územie takzvanej Insuly (ostrova uprostred Hlavnej ulice), vyzeralo to z tohto hľadiska s domovým fondom nasledovne:

- **V prvom kvartáli** sa v 172 položkách (od 194 po 365) nachádzalo 193 objektov, z toho 188 obytných a 5 iných (mestská fara, mestské kúpele, vojenská nemocnica a dva objekty vojenskej pekárne). Ďalej tu boli dva priamo neuvedené objekty, kostol a kláštor dominikánov. Spolu mal teda kvartál 195 objektov.
- **V druhom kvartáli** sa v 112 položkách (od 366 po 477) nachádzalo 113 objektov, z toho 106 obytných a 7 iných (Jágerská kapitula, Spišská komora, krámy mäsiarov, vojenská väznica, delolejáreň, krámy ostrohárov a suchý mlyn pri Hornej bráne). Neuvádzané objekty sa tu nenachádzali. Spolu mal teda kvartál 113 objektov.
- **V treťom kvartáli** sa v 120 položkách (od 1 po 120) nachádzalo 121 objektov, z toho 119 obytných a 2 iné (zbrojnica a starý kráľovský dom). Ako neuvádzaný objekt tu bol kostol františkánov. Spolu mal teda kvartál 122 objektov.
- **V štvrtom kvartáli** sa v 73 položkách (od 121 po 193) nachádzalo 73 objektov, z toho 70 obytných a 3 iné (radnica, Levočský dom a suchý mlyn pri Mlynskej bráne). Neuvádzané objekty sa tu nenachádzali. Spolu mal teda kvartál 73 objektov.
- **Na Insule**, ktorá bola územím uprostred Hlavnej ulice, mimo kvartály, sa v 3 položkách nachádzali 3 neobytné objekty (stará radnica, tržnica, mestská škola) a tri neuvedené objekty, Dóm, kaplnka a zvonica. Spolu teda mala insula 6 objektov. Pre úplnosť je tu potrebné dodať, že Relation spomína bližšie neudané množstvo malých predajných krámov v tesnej blízkosti tržnice bez udania ich počtu, takže sme ich do počtu budov nezarádili.

Celkom teda v hradbách mesta Košice v rokoch 1603 a 1604 stálo 483 obytných a 26 iných objektov, spolu teda, ako už bolo uvedené 509 objektov.

Požiare, pohorelci a ich podpory

Až do uverejnenia textu časti Relation v roku 1974 sa nevedelo o tom, že Košice zažili pravdepodobne v roku 1602 (môže to však byť aj 1603) rozsiahly požiar. Značná časť ich domového fondu bola zasiahnutá ohňom. Z textu Relation sa dá pomerne presne určiť koľko, a ktoré objekty požiar zasiahol. Jednak sú v ňom zmienky, kde začínajú a kde končia pohorelci, jednak sú tu aj osobitné zmienky o požiari v konkrétnych domových položkách. Za obeť požiaru z roku 1602 (1603) padli nasledovné položky: 5, 24 až 74, 110 až 193, teda celkom 139 domov tretieho a štvrtého mestského kvartálu. Štvrtý kvartál vyhorel kompletne, tretí asi z dvoch tretín. Podľa všetkého sa tento požiar začal v štvrtom kvartáli a postupoval od juhu na sever. Dom na položke č. 5 bol pravdepodobne posledným zasiahnutým objektom, mohol však byť aj nezávisle, z inej príčiny vyhoreným domom pričom takéto vysvetlenie požiaru u tohto osamelého „pohorelca“ podporuje aj zmienka za položkou č. 74: „Až po tento dom siahla na časti tejto ulice požiar“. Prvý a druhý mestský kvartál pri tomto požiari neboli zasiahnuté.

Spomínaný veľký požiar nezasiahol iba civilné stavby, ale poškodil aj vnútorné hradby mesta na

priliehajúcom úseku, ako sa o tom možno nepriamo dočítať v opise hradieb v položkách 76 až 85, 87 a 88 (tu je zmienka priama), ale tiež v opise cechov, kde sa nimi bránené veže na východnom obvode mesta uvádzajú ako vyhorené, konkrétne u cechu kožušníkov, krajčírov, opaskárov, zámočníkov, stolárov, mečiarov a výrobcov vozov s tokármi. Pochopiteľne pritom vyhoreli aj prilahlé časti zastrešenia a drevených zábradlí a hradobnej ochodze, čo text taktiež uvádza. Vzhľadom na to, že vnútorná hradba mala v čase, keď už bolo dokončované vonkajšie opevnenie, len podružný obranný význam, neznížil požiar výrazne obranyschopnosť mesta.

V rokoch, keď sa inšpekcia Košíc vykonávala (1603 a 1604), však horelo v meste ešte dvakrát. Dom na položke č. 33, zasiahnutý už predchádzajúcim požiarom, zhorel druhýkrát. Navyiac v druhom mestskom kvartáli horelo v dome s položkou č. 420, pričom je tu textová zmienka: „Nasleduje opäť niekoľko domov pohorelcov, ktorí vyhoreli v tomto roku.“ Z ďalšieho textu bohužiaľ nemožno zistiť, pokiaľ títo pohorelci siahali. Nakoniec je v texte Relation spomenutý aj požiar mestskej fary (položka 208) v roku 1587. Doslovne sa tu uvádza, že vyhorela pred šestnástimi rokmi. Aj napriek širokému rozsahu požiaru mesta bola väčšina budov v čase inšpekcie už opäť úplne, alebo aspoň čiastočne obývateľná. Len 17 obytných domov je označených za neobývateľné, alebo opustené. Z 509 objektov teda slúžilo v Košiciach svojmu účelu plných 492, teda takmer 97%.

Pohorelcom niekedy mesto poskytovalo podporu na znovuvýstavbu a cieľom inšpekcie bolo zistiť, aká táto podpora v prípade Košíc konkrétne bola. Z textu Relation to nevyzeralo nijako slávne. Podľa neho dostali pohorelci nasledovnú finančnú, prípadne materiálnu podporu: Na položke č. 32 sumu 60 florénov, č. 38 sumu 80 florénov, č. 135 sumu 100 florénov, č. 174 sumu 22 florénov, a na položkách čísel 46, 110, 111, 125, 168, 170, 180 a 192 zadarmo stavebné drevo z mestských lesov. Spolu teda sumu 262 florénov a osem prídeltov dreva. Je zaujímavé, že v tom istom čase bola mestom udelená finančná podpora aj osobe, ktorá nebola pohorelcom. Na položke č. 353 to bolo 60 florénov pre murára Starcka. Celkom teda mesto zahlásilo vyplatenie podpôr v sume 322 florénov plus spomenutých osem prídeltov dreva. Zdá sa to byť pomerne málo.

Majitelia domov a podnájomníci

Zvláštnosťou textu Relation je písanie vlastných mien majiteľov a iných osôb v súpisnej časti domov. Pisári tu totiž uplatnili systém, ktorý Košičanov rozlišuje, čo spočíva v tom, že jedna časť mešťanov

je písaná kurzívou, tak, ako väčšina dochovaného textu, iná časť však má mená písané latinkou. Domievame sa, že je týmto spôsobom tunajšie mešťanstvo rozlíšené na dva národy, nemecký (písaný kurzívou) a uhorský (písaný latinkou). Túto domienku podporuje aj fakt, že majitelia domov písaní kurzívou, Nemci, majú najprv uvedené krstné meno a za ním priezvisko (napr. Martin Schmidt v položke 3) a majitelia domov písaní latinkou, Uhri, to majú naopak, priezvisko a po ňom krstné meno (napr. Kemeg Janos v položke 4). Navyiac aj mená písané kurzívou znejú zväčša nemecky a mená písané latinkou zase maďarsky.

V prekvapujúco veľa prípadoch sú majiteľmi domov vdovy, ktoré však skoro vždy nesú meno svojho zosnulého manžela, takže automaticky sú písané podľa jeho príslušnosti k národu. Rovnako je to so sirotami, sestrami, inými príbuznými, tútormi, konateľmi, prípadne osobami uvádzanými iba ako dedičia. Ženská majiteľka domu uvedená svojim menom je v texte Relation zriedkavou, iba raz sa vyskytujúcou výnimkou (Sophia Titili na položke 225 a 226). V pomerne veľa prípadoch je vlastníctvo domov spoločné pre dve a viac osôb, pričom sa vyskytujú nemeckí i uhorskí podielníci na tom istom dome. Pisári to zaznačili taktiež osobitným písaním vlastných mien.

Podľa uvedeného sa teda dá rozlíšiť, koľko bolo medzi Košičanmi v dobe spisovania inšpekčnej správy nemeckých a uhorských vlastníkov domov a tak čisto informatívne aj pomer jedného a druhého národa žijúceho v hradbami obohnanej časti Košíc. Tu je však potrebné postupovať opatrne, pretože pisári boli iba ľudia a dosť často sa mýlili, či nedodržiali úzus písania mien. Niekedy je napríklad krstné meno písané kurzívou a priezvisko latinkou, maďarsky znejúce meno písané kurzívou, či latinkou písané maďarsky znejúce meno s obráteným slovosledom, najprv krstné meno a potom priezvisko. V takom prípade sme majiteľa zaradili k príslušnému národu buď podľa slovosledu písania, buď podľa znenia mena, alebo v zriedkavých prípadoch podľa inej logiky. Napríklad maďarský kazateľ je v texte uvedený kurzívou, čo je protizmyselné, pretože je v podstate nemožné, aby ním nebol Maďar.

Zmienky o slovenskom kazateľovi v Košiciach a Bukovci a o Slovenskej (dnes Kováčskej) ulici sú jedinými tromi miestami v texte Relation, kde sa spomínajú Slováci priamo ako národ. Medzi menami súpisnej časti Relation sa iba o veľmi málo menách dá povedať s istotou, že sú slovenského pôvodu. Je to napríklad Paul Komornik na položke č. 254, Greger Poznanický (Pasnanitzer) na položke č. 442, Janos Kissel na položke 256, už nežijúci Matthias Hraškovič (Hrasskovicz) na položke 419, Marton Beniczky na položke 158, Ferenczin Cap na

položke 273, Paul Ennitskhy na položke 338, Simon Jeliczky na položke 312, Andre Medve na položke 122 – vyberač poplatkov Jeho Veličenstva u Spišskej komory, Marton Muska na položke 314 a Bartl Tschernickin na položke 232. Nepochybujeme však, že v Košiciach v tej dobe žilo oveľa viac Slovákov, ako by sa zo súpisu zdalo – inak by tu nenašiel uplatnenie slovenský kazateľ. Pisári zhotovujúci súpis pravdepodobne vnímali Slovákov ako uhorský národ, ani tomu však nemožno veriť úplne, pretože napríklad meno slovenského kazateľa Daniela Langa je zapísané kurzívou, navyac znie na prvý pohľad nemecky. Ktovie, koľko Slovákov je takto v texte zašifrovaných.

Nasledovné čísla teda uvádzajú hlavne pomer nemeckých a uhorských mien vlastníkov domov a keďže jedna osoba mohla vlastniť aj viac domov (viaceré mená sa vyskytujú dva i viackrát) sú vlastne iba pomerom počtov domov vlastnených jedným, či druhým národom. Z celkového množstva 509 budov je 26 objektov takých, kde je vlastníkom právnická osoba (radnica, komora, kapitula, kostoly atď.) Predstavuje to 5,11 %. U zostávajúceho počtu 483 budov vo vlastníctve fyzických osôb (94,89 %) má súpisná časť 207 majiteľov písaných ako Nemcov a 243 majiteľov písaných ako Uhrov. V percentuálnom pomere je to 42,86 % ku 50,31 % v prospech Uhrov. Osem domov má majiteľa Nemca i Uhra, v jednom prípade kombináciu majiteľov mesto plus Nemeč (teda právnická a fyzická osoba naraz) a v 24 prípadoch je neurčitelná príslušnosť vlastníka k niektorému z národov. Národne kombinovaných a iných vlastníctiev má teda 6,83 % domov.

Text Relation tiež dovoľuje porovnať zastúpenie mužov a žien pri vlastníctve domov. V prípade oných 483 domov v hradbách Košíc vlastnených fyzickými osobami je muž výlučným majiteľom v 344 prípadoch, dvaja muži v 23 prípadoch, traja muži v 4 prípadoch. Čisto v mužskom vlastníctve je teda 371 domov (76,81 %). Žena je výlučnou vlastníčkou v 8 prípadoch, osobitným prípadom sú vdovy vlastníace dom v 52 prípadoch. V čisto ženskom vlastníctve je teda 60 domov (12,42 %). V kombinovanom vlastníctve ženy a muža je 8 domov, z čoho v dvoch prípadoch je to kombinácia vdovy s iným mužom. V štyroch prípadoch je ako vlastníkom domu uvádzaná šľachta, bez bližšieho určenia a v ôsmich prípadoch siroty. Jeden prípad vlastníctva predstavuje už spomenutá kombinácia právnickej a fyzickej osoby, mesto plus Nemeč muž, a v 31 prípadoch pohlavie majiteľa nebolo identifikovateľné. Kombinované a jednoznačne neurčiteľné vlastníctva domov podľa príslušnosti k pohlaviu teda predstavujú 52 prípadov (10,77 %).

Okrem samotných obyvateľov mesta žil v tej dobe v Košiciach aj istý počet osôb v podnájme.

V 78 domoch, ktoré takúto službu poskytovalo, žilo celkom 89 podnájomníkov, vo veľkej väčšine iba jeden v jednom dome (67 prípadov). Zbytok, 11 lôžok, tvorili prípady, keď majiteľ domu poskytoval podnájom dvom osobám naraz. U podnájomníkov nie je zväčša uvádzané meno, uvádzaní sú iba termínom „Inwohner“. Aj tu je však zopár výnimiek a potom je spôsobom písania mena identifikovaný aj národ, ku ktorému podnájomník patrí. Medzi podnájomníkov sme nepočítali komorské, cirkevné a vojenské osoby uvedené buď funkciou, alebo aj menom, pokiaľ nevlastnili v Košiciach vlastný dom. Títo figurujú v samostatnej rozborovej časti. Ako zaujímavosť uvedieme, že v jednom prípade figuruje medzi podnájomníkmi žena „Inwohnerin“ na položke č. 43.

To, čo sme o podnájomníkoch doteraz uviedli, platí samozrejme iba o tých prípadoch, keď mešťania prijali podnájomníka z vlastnej vôle. Bol tu však aj celý rad podnájomníkov ubytovaných príkazom, vojenské a cirkevné osoby, a hlavne bolo v tých časoch v Košiciach určených niekoľko domov na ubytovanie vzácnejších hostí, či už mesta, alebo cisárskych úradníkov. Išlo o tieto stavby: dom na položke 192, v susedstve Levočského domu (ktorý sám bol ubytovacím hostincom), blokoval gróf Belgiojoso pre svojich významných hostí, domy na položkách 274 a 363, patriace mestským majetkovým správcam boli zároveň určené pre ubytovanie hostí mesta a nakoniec dva domy na položke 457 patriace šľachticovi Georgovi Zabovi boli tiež blokované pre hostí, najskôr mestských.

Domové poplatky

Z celkového počtu 509 objektov vtedajších Košíc v hradbách bolo 26 v majetku mesta, eráru a cirkvi, teda takého typu, ktorý nezvykne byť spoplatňovaný. Relation uvádza, že v čase konania inšpekcie bolo v hradbách Košíc 331 objektov zaťažovaných ročnou taxou voči mestskej pokladni. Až na 3 výnimky, prenájmy za mestské kúpele (6 florénov), Levočský dom (40 florénov) a mäsiarske krámy (32 florénov), boli všetky ostatné obytné domy. Z rôznych dôvodov nebola taxa uvedená u ostatných 172 domov plus 6 priamo neuvedených objektov. Taxa sa teda poberala iba zo 65 % všetkých objektov. Celková suma takto vyberanej taxy bola 840 florénov 71 denárov (1 florén mal 100 denárov). Na jeden spoplatnený dom tak vyšlo priemerne 2 florény 54 denárov. Keď od 178 domov s neurčenou taxou odpočítame 23 objektov v majetku mesta, eráru a cirkvi, ktoré by evidentne neboli spoplatnené (kostoly, radnice atď.) dostávame 155 objektov a po ich vynásobení priemernou taxou 2,54 aj číslo latentnej taxy 393 flo-

rénov a 70 denárov, ktorú by vtedy nespoplatňovaní mešťania mestu prípadne mohli ešte platiť.

Štruktúra poplatkov mestskej taxy bola nasledovná: vôbec najmenší poplatok za budovu činil 21 denárov, jedenkrát mal výšku 25 denárov a 37 krát 50 denárov. Týchto poplatníkov možno označiť za najchudobnejších v Košiciach. Medzi chudobných možno počítať tých, čo platili po 1 florén (108 krát) a 1 a pol floréna (2 krát). K priemeru sa blížilo 79 poplatníkov s taxou 2 florény a prakticky priemer predstavoval jediný poplatník s taxou 2 florény 25 denárov a tiež jediný s taxou 2 florény 50 denárov. Za priemer tiež možno považovať 15 poplatníkov s 3 florénovou sadzbou a dvoch poplatníkov s taxou 3 florény 50 denárov. Štyri florény taxy platilo celkom 43 domácností, päť florénov jediná domácnosť a šesť florénov 17 domácností. Jediný poplatník mal taxu 6 florénov 50 denárov. Nasledovali už len tí najbohatší: 10 florénov taxy platil jeden a 12 florénov dvaja poplatníci. Vrchol táx predstavoval poplatok 32 florénov za užívanie budovy mäsiarskych krámov a 40 florénov za prenájom Levočského domu.

Ubytovaní vojaci a ustajnené kone

Jednotlivé domové položky Relation osobitne sledovali počet vojakov, ktorých možno v Košiciach ubytovať, ako aj počet armádnych koní, ktoré tu možno ustajniť. V dobe, keď ešte neexistovali v našej oblasti stále ubytovacie zariadenia pre armádu, kasárne, sa riešil problém dislokácie vojenských jednotiek cez zimné mesiace systémom „kvartírovania“ u súkromníkov. Je teda pochopiteľné, že Košice ako pomerne veľké mesto, sa nevyhli zisťovaniu svojich ubytovacích kapacít. Na čísla uverejňované v nasledujúcom texte sa však treba pozeráť ako na čísla nie úplne presné. Komisári vykonávajúci inšpekciu totiž vo viacerých prípadoch neuviedli presne ubytovaciú, prípadne ustajňovací kapacitu, uspokojili sa iba s poznámkou, že táto v príslušnom dome je. Takéto zmienky sme do našich čísel nezarátavali a tak výsledky predkladaných súčtov treba brať tak, že je to minimálne uvedené číslo (to presne) plus o niečo viac. Zároveň z textu Relation nie je vždy jasné, či v dome už vojak, alebo kone umiestnení sú, alebo je tu len možnosť ich umiestnenia.

Relation uvádza, že v hradbami uzavretom meste bolo celkom 363 domov, v ktorých mohli byť ubytovaní vojaci. Z celkového počtu 509 objektov je to 71,32 %. V týchto domoch mohlo byť ubytovaných spolu 384 vojakov (nevieme však, koľko ich skutočne bolo). Množstvo nijako ohurujúce, nenaplnilo by stavy ani len jedného dobového pešieho bataliónu. Vo veľkej väčšine by pripadol jeden vojak na jednu domácnosť (345 krát). Iba v osemnástich prípadoch

by mali mešťania na „kvartíre“ naraz dvoch a iba v jednom prípade troch vojakov. Značná časť takto ubytovaných vojakov bola umiestnená v podkroví. Skoro všetci v meste ubytovaní vojaci sú označení ako „teutschen Knecht“ – nemecký žoldnier (slovo Knecht dnes síce znamená paholka, v tých dobách však námedzného vojaka). Tu však musíme uviesť, že v Košiciach nakvartírovaná vojenská posádka bola tvorená národom nazývaným síce Nemcami, konkrétne to však boli Valóni, teda žoldnierske vojsko naverbované z územia dnešného belgicko-francúzskeho pohraničia.

Celkom 146 domov bolo od ubytovania vojakov oslobodených. Najčastejšie dôvody boli malý a tesný dom a verejná funkcia majiteľa. Zároveň si musíme uvedomiť, že v rovnakej dobe bola, alebo mohla byť značná časť cisárskej posádky „nakvartírovaná“ v predmestiach Košíc – týkalo sa to ľudí i koní.

Koní bolo v pomere k vojakom ustajnených relatívne veľa. Dá sa to vysvetliť snáď aj tým, že kôň menej obťažuje domácnosť, do ktorej je pridelený (na rozdiel od vojaka sa lacnejšie a jednoduchšie stravuje, neobťažuje slúžky, dcéry a manželku domáceho pána, neruší nočný klud a nemá vieru a národnosť, takže nevytvára možný náboženský, prípadne národnostný konflikt). Relation uvádza celkom 213 domácností, v ktorých je, alebo by mohlo byť ustajnených celkom 768 koní, teda priemerne 3,61 koňa na jednu domácnosť, ale iba 41,85 % domácností bolo zaťažovaných ustajnením. Uvedený počet koní by síce takmer naplnil stav vtedajšieho jazdeckého pluku, ale nemožno počítať s tým, že v meste sa ustajňovali iba jazdecké kone. Muselo byť medzi nimi aj mnoho koní z terénu a delostrelectva a pravdepodobne práve takých tu bola väčšina.

Štruktúra spôsobu ustajňovania bola nasledovná: najčastejšie mali byť pospolu ustajnené naraz štyri kone (86 krát), nasledovalo možné ustajnenie po dvoch koňoch (61 krát), po troch koňoch (30 krát), po šiestich koňoch (25 krát). Štyrikrát sa vyskytla taká malá stajňa, že by sa do nej zmestil iba jeden kôň, dvakrát mohlo byť ustajnených naraz 5 a 7 koní. Len po jednom prípade ustajnenia je známe pre naraz 8, 10 a 16 koní.

Celkom 296 budov bolo od ustajnenia oslobodených buď preto, že boli príliš malé, alebo to vyplývalo z výsad a funkcie majiteľa, prípadne funkcie objektu (kostol, radnica, kúpele atď.). V mnohých prípadoch však komisári dôvod, prečo v dome neurčili ustajnenie, neuviedli.

Magistrát, komora, cirkev a armáda

Text Relation prináša okrem iného aj údaje o mestskom magistráte, mestských úradníkoch,

úradníkoch kráľovskej komory, cirkevných osobách a vojenskom personále, ktorí boli v dobe konania inšpekcie vo svojich funkciách, alebo sa v meste zdržiavali. Magistrát mesta, moderným termínom samosprávu, tu zastupoval richtár, dvanásť senátorov (ako užšia rada mesta) a šesťdesiat radných (ako širšia rada). Zatiaľ čo členovia užšej rady sú v texte Relation uvádzaní (ako Rathperson, Rathgeschwornen), z členov širšej rady je v texte Relation uvádzaný iba najdôležitejší z nich, tribún ľudu, čiže Vormund. V Relation sa nachádzajú nasledovné osoby vtedajšej mestskej samosprávy:

Richtárom bol **Johann Bocatius** (položka 443), prisázných je v texte uvádzaných desať, čo na prvý pohľad mohlo znamenať, že neboli majiteľmi domov, alebo nežili v hradbách mesta. Títo senátori sú: **Niklas Beck** (položka 89), **Thomas Sambstdorfer** (položka 116), **Anthoni Wandelkindt** (položka 171), **Joachim Magdeburger** (položka 212), **Andre Matern** (položka 213), **Hanuss Tanheüser** (položka 271), **Weit Pannzermacher** (položka 360), **Joachim Müller** (položka 364), **Wolf Haderer** (položka 367) a **Istwann Herzeg** (položka 445). Na čele širšej mestskej rady stál takzvaný tribún ľudu, v nemčine „Vormund“, čo by sa dnes najlepšie preložilo termínom hovorca. Bol ním **Paul Reichentaller** (položka 276). Mestským notárom bol popri svojej richtárskej funkcii **Johann Bocatius**. Ďalších úradníkov mesta predstavovali správcovia mestských majetkov, takzvaní „Burggräfen“. Boli to dve osoby, **Lucach Kiss** (položka 274) a **Miklos Zadtway** (položka 363), ktorých domy používalo mesto aj na ubytovanie významnejších návštev. O hospodárenie v mestských lesoch sa staral osobitný správca – „Waldfürster“ – **Christoph Nemeth** (položka 305).

Na overenie zloženia užšej mestskej rady bol porovnaný text Relation s notárskymi zápsmi mestských volieb z rokov 1603 a 1604. Notársky zápis z volieb richtára a prisázných z 13. januára roku 1603 uvádza tieto osoby: richtár a zároveň notár **Johann Bocatius**, prisázní: **Andre Materna**, **Istwann Herzeg**, **Joachim Müller**, **Niklas Beck**, **Ján Tanheuser**, **Anthoni Wandelkindt**, **Merten Prechtelius** (takéto meno sa v texte Relation nachádza, ale je tu na položke 446 v podobe „vdova po Mertenovi Prechtelovi“, pretože tento senátor zomrel podľa poznámky v zápise ešte 27. apríla 1603), **Weit Pannzermacher**, **Wolf Beck**, **Thomas Samsdorfer**, **Daniel Pösinger** a **Joachim Magdeburger**. Ako „Vormund“ je uvádzaný **Paul Reichentaller**.

Notársky zápis z volieb richtára a prisázných z 12. januára roku 1604 uvádza tieto osoby: richtár a zároveň notár **Johann Bocatius**, prisázní: **Andre Materna**, **Istwann Herzeg**, **Joachim Müller** (s poznámkou, že odišiel 14. mája do Vratislavi), **Niklas Beck**, **Ján Tanheuser**, **Paul Reichentaller**

(s poznámkou, že 10. mája zomrel v Bratislave na zemskom sneme), **Anthoni Wandelkindt**, **Weit Pannzermacher**, **Wolf Beck**, **Thomas Samsdorfer**, **Daniel Pösinger** (s poznámkou, že v roku 1604 zomrel), **Joachim Magdeburger**. Ako „Vormund“ je uvádzaný **Melchior Reiner**.

Z porovnania volebných zápisov je zrejme (mierne rozdiely v písaní mien neberieme v tomto prípade do úvahy), že súpisná časť domov v texte Relation zachytáva stav (funkcie ich majiteľov) platný pre voľby v roku 1603. Jediným chýbajúcim senátorom, ktorý buď nebol majiteľom domu v hradbami vymedzenej časti Košíc, alebo žil na niektorom z predmestí, bol **Daniel Pösinger**. Táto časť textu teda musela byť spisovaná na samom sklonku roku 1603, alebo v prvých januárových dňoch roka 1604.

Vtedajšiu štátnu správu, čiže erár, zastupovali na území mesta úradníci Spišskej komory, vyberači tridsiatkov a poštmajster. Spišská komora sídlila na položke 449, čo je miesto, kde neskôr v 18. storočí vznikol barokový komorský palác zbúraný až v roku 1935. Jej prezidentom bol Veľkoveľvaradínsky biskup **Nicolao Micatius** a ako komorskí radcovia sú ďalej uvádzaní **Georg Lossnirn** (položka 182), **Nicolay Orley** (položka 202) a **Georg Raffrenzay** (položka 211). Komorským výbercom poplatkov bol **Andre Medve** (položka 122), poštmajstrom **Ambros Hüber** (položka 95) a komorským pisárom **Wolff Ligustio** (položky 349 a 395). Výbercom tridsiatkov v Košiciach bol **Georg Warasdy** (položka 470), ale sídlili tu tridsiatkári aj pre Bardejov – **Istvan Debreczeny** (položka 137), pre Kostolňany nad Hornádom (vtedy to bol Steffansdorf), kde prechádzala tadiaľ hranica medzi Abovskou a Šarišskou stolicou) – **Antal Deack** (položka 289), pre Sabinov – **Istvan Thuri** (položka 130) a pre Stropkov – **Peter Deakh** (položka 169). Osobitným prípadom tu bola prítomnosť dvorského sudcu a správcu proviantu z hradu Samosújvár (dnes je to Gherla v sedmohradskej časti Rumunska), ktorým bol **Jacob Raittinger** (položka 127).

Rozličné cirkvi boli vo vtedajších Košiciach zastúpené napodiv dosť málo osobami, ktoré by sme mohli označiť ako „profesionálov“. Katolícku hierarchiu tu reprezentovali dvaja biskupi, veľkoveľvaradínsky **Nicolao Micatius** (položka 450), zároveň tiež prezident Spišskej komory (položka 450) a päťkostolský **Juraj Zalatonky** (položka 106). Jágerský biskup **Štefan Szuhay**, ktorého kapitula tu po presťahovaní v roku 1597 sídlila na položke 448, v tesnom susedstve sídla Spišskej komory, sa v Košiciach nezdržiaval. Zastupovali ho tu **dvaja kanonici**, neuvádzaní menovite, žijúci v domoch s položkami 358 a 379 v podnájme. Najvyššiu protestantskú cirkevnú inštanciu predstavoval mestský farár **Ferencz Vedányi** (položka 457) a po

ňom nasledovali kazatelia podľa národností obývajúcich mesto. Nemcom kázal menom neuvádzaný **nemecký kazateľ** (položka 266), Maďarom kazateľ uvedený iba krstným menom ako **kazateľ Stephann** (položka 244) a Slovákom kazateľ **Daniel Lang** (položka 172). V texte Relation vystupuje ešte ďalší slovenský kazateľ pre dedinu Bukovec, **Greger Pannanitzer** (Poznanický? položka 442). Keďže mestská rada Košíc bola takmer výlučne luteránska (richtár Bocius je však uvádzaný ako kalvín), luteránska viera mala vo vtedajších Košiciach silnú prevahu a luteráni dokonca dozerali na to, aby sa Kalvínove myšlienky príliš nešírili.

Tu však je na mieste uviesť, že kalvínska viera bola už medzi mnohými Košičanmi rozšírená a bolo len otázkou času, kedy prerastie z latentnej existencie k otvorenému vyznávaniu. Vec je o to komplikovanejšia, že dokonca aj militantný košický kazateľ Peter Alvinczi, označovaný dnes bez váhania za kalvinistu, sám odmietal takéto „zaškatuľkovanie“ a považoval sa za protestanta. Ak by sme teda mali uviesť, v duchu akého vierovyznania kázali spomínaní protestantskí kazatelia v Košiciach, najpresnejšie by bolo povedať, že v intenciách Confessio pentapolitana. Mestský farár bol predstaviteľom tejto konfesie naisto. Komisári spisujúci Relation si však zrejme týmto problémom hlavy nelámali, pretože sa o konkrétnostiach viery zaznamenaných cirkevných činiteľov vôbec nezmiňovali.

Zdá sa, že najširšie zastúpenou špeciálnou skupinou obyvateľstva mesta boli vojenské osoby. Ich najvyššie postaveným predstaviteľom tu bol hornouhorský kapitán **Joanne Jacobo Barbiano gróf di Belgiojoso** (položky 118, 119 a 120). Hodnostne po ňom nasledoval jeho zástupca, kapitán mesta (hauptman) **Gustav Dücker von Haselaw** (položka 114). Veľmi dôležitú úlohu hral aj mustermajster, čosi ako súčasný tylový náčelník, **Erich Lassota** (položky 105 a 459), ktorý vo viacerých prípadoch musel zastupovať samého hornouhorského kapitána. Menami nie sú uvádzaní strážmajster, o ktorom však vieme, že to bol **Ján Aymer** (položka 368), **nemecký poručík** (teutscher Leuttenambt, položka 360) a **práporčík** (Fendrich, položka 117), ktorí patrili ešte medzi veliacich dôstojníkov. Asi najnižšia veliteľská hodnosť spomenutá v Relation je slobodník **Christoff Fromüller** (Ihrer Matts. gefreiten, položka 453).

Keďže však boli Košice v prvom rade tylovou základňou pre cisárske vojská, sídlilo tu aj mnoho tylových vojenských funkcionárov. O vojenské financie sa starali nemenovaný **vojenský pokladník** (položka 456) a kontrolór vojenskej pokladne **Georg Polz** (položka 461). Za delostrelectvo a delostreleckú techniku bol zodpovedný nemenovaný **delmajster** (Püchsenmaister, položka 362), ktorý pravdepodobne šéfoval aj cisárskej delolejárni a zbrojnici.

Pri tejto osobe sa pozastavíme. Z dikcie zápisu v Relation nie je jednoznačne jasné, či ide o vojenskú, alebo civilnú osobu (v takomto prípade by to nebol delmajster, ale majster delolejár). Vzhľadom na to, že žil v podnájme u vojenského úradníka, sa však prikláňam k názoru, že to bol tiež vojak. Pre zbrojnicu tu boli navyše ešte štyria konkrétne nemenovaní špecialisti, uvádzaní ako **zbrojníčné osoby** na položkách 21, 164, 452 a 476. Proviantske sklady a vojenskú pekáreň mal na starosti správca proviantu **Hanns Sagmaister** (položka 212) uvádzaný však v súpise ako v tom čase už nežijúca osoba. Zaujímavosťou je, že nemecká posádka, v skutočnosti gróf Belgiojoso disponoval plukom Valónov, mala aj vlastného „**nemeckého**“ **mäsiara** (položka 365). Armádne papierovanie zabezpečovali dvaja pisári, **výstrojný pisár** (Musterschreiber, položka 188) a **vojenský poľný pisár** (Veldtschreiber, položka 212), ani jeden z nich neuvádzaný menom. O úradovanie v uhorských jednotkách, ktoré boli tiež súčasťou cisárskeho vojska, sa staral uhorský vojenský sekretár **Johannes Boraconymus** (položka 362), ktorý je však tiež uvádzaný v čase konania inšpekcie už iba ako bývalý sekretár. O zdravie nemeckých vojakov sa staral **vojenský lekár** (položka 455) neuvádzaný menom a tiež anonymný **felčiar** (položka 110). Nakoniec tresty a väznenie vojakov boli záležitosťou porkolába **Alexandra Umayho** (položka 405). Vojenských hodnostárov však v Košiciach zastupovali aj iné osoby, konkrétne kapitáni okolitých hradov. Prebýval tu veliteľ hradu Szádvár **Bartl Klee** (položka 117), veliteľ hradu Szendrő, akýsi plukovník **Rothall** (položka 204) a kapitán **Greger Forwerck** (položka 287), veliteľ hradu Káló **Mihal Kathay** (položka 359) a veliteľ hradu Tokaj **Georg Rueber** (položky 462 a 463). Keď si nakoniec predstavíme, že v 71,32 % domov by boli ubytovaní vojaci a v 41,85 % domov boli ustajnené vojenské kone, možno o vtedajších Košiciach povedať, že prítomnosťou cisárskej armády bolo mesto doslova dusené.

Cechy a remeslá

Veľmi zaujímavou časťou textu Relation je dvadsaťpäťstranová pasáž pojednávajúca o vtedajších cechoch. Medzi dobovými dokumentami je zriedkavá tým, že uvádza kompletne všetky remeslá združené do cechov v rokoch 1603 a 1604 a navyše aj ostatné vykonávané remeslá, ktoré však vlastné cechy nevytvorili. To všetko na jednom mieste. Navyše sú tu zmienky aj o niektorých cechových výrobných zariadeniach (garbiarne, mlyny, jatky) umiestnených mimo hradieb, na predmestiach.

Cisárski komisári zaregistrovali v čase inšpekcie nasledovných 35 remesiel organizovaných v ce-

choch: mäsiarov, kožušníkov, krajčirov, zlatníkov, obuvníkov, opaskárov, garbiarov, zámočníkov, kováčov, pekárov, medikováčov, hodinárov, cínolejárov, nožiarov, stolárov, výrobcov vreciek a mešcov, plstenníkov, výrobcov vozov, tokárov, debnárov, sedlárov, povrazníkov, výrobcov kopijí, mečiárov, hrnčiarov, klobučníkov, strihačov súkna, gombikárov, tkáčov, barbierov, výrobcov pancierov, výrobcov platní, čižmárov, murárov a kamenárov. Mimo cechov bolo potom zaznamenaných týchto 9 remesiel: sklári, klampiari, pokrývači bridlicou, kožiari, ostrohári, vinári, liehovarníci, kramári a obchodníci. Celkom sa teda vo vtedajších Košiciach uplatňovalo podľa Relation 44 remesiel.

Ako to bolo s tými remeslami, ktoré boli organizované v cechoch? Celkom 25 remesiel malo svoj vlastný cech, 21 z nich zaznačili komisári ako samostatné položky (písané ako osobitné odstavce) a 4 boli zapísané združene, to znamená dve a dve v osobitnom odstavci. V samostatných položkách boli uvedení mäsiari, kožušníci, krajčíri, zlatníci, obuvníci, opaskári, garbiari, zámočníci, kováči, pekári, stolári, debnári, sedlári, povrazníci, výrobcovia kopijí, mečiari, hrnčiari, klobučníci, strihači súkna, barbieri a čižmári. Združene boli zapísaní výrobcovia vreciek a mešcov s plstenníkmi v osobitnej položke a výrobcovia pancierov s výrobcami platní v ďalšej osobitnej položke. Desať remesiel bolo združených do štyroch cechov tak, že výrobcovia vozov a tokári tvorili jeden cech, gombikári a tkáči jeden cech, murári a kamenári jeden cech a medikováči s hodinármi, cínolejármi a nožiarimi tiež jeden cech. Vo vtedajších Košiciach teda pôsobilo 29 remeselníckych cechov.

Komisári zapisovali jednotlivé cechy tak, že aspoň v prvých desiatich položkách sú uvedené cechy podľa postavenia, ktoré v dobe inšpekcie zastávali. U ostatných to nevieme určiť s istotou a pravdepodobne tu už medzi cechmi neboli až také jednoznačné rozdiely. Aj z iných prameňov vieme, že medzi najbohatšie a najväznejšie cechy patrilo v tomto období práve prvých päť uvedených cechov – mäsiari, kožušníci, krajčíri, zlatníci a obuvníci. Naopak, prekvapujúca je absencia cechu obchodníkov a diaľkových obchodníkov, ktorí hrávali v 14. a 15. storočí významnú úlohu v živote a hospodárstve mesta. Sú známe staršie stanovy cechu obchodníkov (1446) a veľkoobchodníkov (1475).

Inou záhadou je neexistencia cechu delolejárov, prípadne puškárov, čo bývalo v danej dobe remeslo cechovo organizované, zabezpečované z civilnej (mestskej) sféry, teda nielen vojakmi. Pritom zo starších čias záznamy a údaje o puškárskej výrobe (už v roku 1444) a značnom počte delolejárskych majstrov v Košiciach existujú. Podobne očividne chýba zmienka o cechu zvonolejárov, aj keď z iných

prameňov vieme, že zvony sa v Košiciach v druhej polovici 16. storočia liali. Pozoruhodným faktom je tiež takmer úplná absencia konkrétnych zmienok o cechových stanovách, prípadne privilégiách, ktorých v tej dobe existoval celý rad, ale pred komisármi ako keby ich predstavení cechov zatajovali.

Pasáž zaoberajúca sa cechmi a remeslami sa v skutočnosti nezaobera všetkými povolaniami a funkciami vykonávanými v meste. Relation bol dokumentom, ktorý mal skôr praktický charakter, a tak si nevšímal tých remesiel, z ktorých sa nepredpokladal finančný výnos, služba, alebo iný osoh vo vzťahu k ekonomike mesta, či cisárskemu eráru. A tak sa tu osobitne nespomínajú rôzni správcovia mestských majetkov, mestskí strážnici, trubači, drábi, sluhovia a kat, duchovní, lekárnici, učители, kníhtlačiari a kníhviazači, údržbári mostov, ciest a mlynskeho náhona, ba dokonca ani mlynári. Tieto povolania sa vo vtedajších Košiciach určite vykonávali, čoho dôkazom sú iné časti textu Relation.

Register osôb citovaných v Relation

V tomto registri sú uvedené výlučne osoby uvedené v texte Relation buď menom, alebo vykonávaným úradom. Ak sú k týmto osobám známe životopisné údaje, osobitne činnosť týkajúca sa rokov 1603 a 1604, sú tieto do textu registra zahrnuté. Mená sú podané v transliterácii, vo všetkých vyskytujúcich sa pravopisných variantoch a tak, že prvé v poradí je priezvisko, druhé krstné meno. U nepriamo uvedených mien je v registri na príslušnom mieste kľúčové slovo, ktorým možno osobu identifikovať. Jednotlivé osoby možno s pomocou tohto registra vyhľadať odkazom na stranu originálneho rukopisného textu (v prepise Relation je vždy uvádzaná kurzívou) prípadne ešte položkou popisu.

Albrecht Hanuss – str. orig. 79, položka 334.

Almass Istvan – str. orig. 81, položka 356 – mestský senátor v rokoch 1608 až 1619. Inde uvádzaný aj ako Almasy.

Apfoteker Niclass – str. orig. 93, položka 456 – Senátor v roku 1590.

Assalos Deak Janos – str. orig. 73, položka 268.

Aymer Ján – pozri Wachtmaister.

Backony Istvan – str. orig. 82, položka 358.

Bak Lucatsin Wittib – str. orig. 37, položka 53.

Bakocfy Ferenczin Wittib – str. orig. 86, položka 393.

Balasin Peter Wittib – str. orig. 90, položka 437.

Balbier Andrasch – str. orig. 121 – barbier, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov barbierskeho cechu.

Balbier Istvan – str. orig. 121 – barbier, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov barbierskeho cechu.

Balbier Janosin – str. orig. 83, položka 365.

- Balbier Janus** – str. orig. 45, položka 104.
- Bali Miklos** – str. orig. 46, položka 106 – v čase konania inšpekcie sirota, v jeho dome žil Juraj Zalatnoky, biskup pätikostolský.
- Balog Istvan** – str. orig. 78, položka 317.
- Balokh Paul** – str. orig. 33, položka 34.
- Baly Georg** – str. orig. 57, položka 163.
- Bankothy Paul** – str. orig. 86, položka 392.
- Baradt Balas** – str. orig. 83, položka 365 – zomrel v roku 1606 a v arkádach Urbanovej veže má epitaf s nápisom: GENERO/si ac e/GREGY DOMINI BASILIO BARATH AGMIS... TIAG... ANNO REPARATAE. Známa je jeho posledná vôľa datovaná 18. februára 1606.
- Barany Istvan** – str. orig. 66, položka 209 – senátor mesta v rokoch 1616 a 1617, inde uvádzaný aj ako Baranyai alebo Baranay.
- Barathy Andras** – str. orig. 84, položka 368 – kramár.
- Barbely Istvan** – str. orig. 64, položka 196.
- Barbiano de Belgiojoso** – pozri Belgioioso.
- Barbier Istvan** – str. orig. 73, položka 263.
- Barbil Istvan** – str. orig. 90, položka 428.
- Baros Imbre** – str. orig. 78, položka 310.
- Basardi Paul** – str. orig. 54, položka 145.
- Bathus Lucats** – str. orig. 32, položka 28 – výrobca vozov.
- Batschker Christoff** – str. orig. 87, položka 399.
- Baumaister** – str. orig. 57, položka 161 – pozri Moriz Weiner.
- Baumeister Erhart** – str. orig. 47, položka 112.
- Beck Balzer** – str. orig. 43, položka 88 – v iných prameňoch uvádzaný aj ako Balthasar Vogl Beck, pekáč, v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole.
- Beck Niklas** – str. orig. 43, položka 89, senátor mesta v rokoch 1594, 1599 až 1610. Zomrel v roku 1611.
- Beck Wolf** – pozri Wolf Haderer.
- Bekhessy Janus** – str. orig. 55, položka 155.
- Bekhesy Deak Marton** – str. orig. 72, položka 255.
- Belgioioso Joanne Jacobo Barbiano graf von** – str. orig. 2, nepriamo menovaný ako Veldtobrister str. orig. 48 položka 118, str. orig. 49 položka 119 a 120 a na str. orig. 101, užíval ako nájomník domy Lückina Hannsena, vdovy po Andre Schmelzerovi a takzvaný „kráľovský dom“ uvádzaný ako „Profianthaus“, hornouhorský kapitán v Košiciach od júla 1603 do októbra 1604. V modernej literatúre meno uvádzané ako Giovanni Jacopo Barbiano conte di Belgioioso d'Este. Narodený 1565 ako potomok významného talianskeho šľachtického rodu. Vojnovú kariéru si vybudoval v Nizozemsku pod velením Alessandra Farneseho, na doporučenie kolínskeho arcibiskupa povolovaný na pražský dvor a v júli menovaný za hornouhorského kapitána, v Košiciach od augusta 1603. Silný katolíka a necitlivý rekatolizátor, predsedal komisii vykonávajúcej inšpekciu v Košiciach v rokoch 1603 – 1604. Na cisárov príkaz násilím zabral pre jágerskú kapitulú dóm sv. Alžbety, neskôr aj majetky kostolov a mesta. Porazený Štefanom Bočkajom 15. okt. 1604 pri Diószegu, opustil Horné Uhorsko, súdený v Prahe generálom Russwormom a zbavený funkcie. Intrigami spôsobil uväznenie Russworma a jeho popravu v roku 1605, opustil cisárske služby a zomrel v Španielsku vo funkcii provinčného správcu v 1626.
- Benckend Balthasar** – str. orig. 44, položka 96.
- Benewanger Valtenn** – str. orig. 86, položka 384.
- Beniczky Marton** – str. orig. 56, položka 158.
- Beregdy Istvan** – str. orig. 58, položka 168 – snád totožný s inde uvádzaným Stephanom Beregdium /Peregdiom/, vormundom v rokoch 1612 až 1619.
- Berezazy Jacob Deaken** – str. orig. 84, položka 370.
- Beriny Deak Gaspar** – str. orig. 54, položka 144.
- Beutler Paul** – str. orig. 29, položka 11.
- Bihurischen Edelleuten** – str. orig. 61, položka 183 – Bližšie nomenovaná šľachta z Biharskej stolice.
- Blaser Paul** – str. orig. 122 – čižmár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov čižmárskeho cechu.
- Bocatus Johann** – str. orig. 91, položka 443 – Humanista a básnik pochádzajúci z Dolnej Lužice, kalvín, narodený 25. dec. 1569 vo Vetschau. Na Slovensku žil po roku 1585. Pôsobil v Banskej Štiavnici, potom na Spiši, v Prešove a od roku 1599 v Košiciach ako správca reformovanej školy, ešte v tom istom roku ako nástupca zomrelého notára, v rokoch 1600 až 1604 notár, v rokoch 1601 a 1602 a v rokoch 1605 a 1606 senátor, v rokoch 1603–1604 richtár. Za oslavnú báseň na arcivojvodu Maxmiliána povýšený do zemianskeho stavu a titulovaný ako Poeta laureatus (12. aug. 1598), jeho armáles bol verejne vyhlásený v Abovskej stolici v roku 1603. Viedol neúspešné posolstvo do Prahy začiatkom roka 1604. Bol členom Bočkajovho sprievodu pri návšteve budínskeho pašu v roku 1605. Bočkajom vyslaný s posolstvom do Nemecka v roku 1606. Chytený a uväznený v Prahe na Hradčanoch až do roku 1611. Ušiel z väzenia s pomocou manželky. V rokoch 1611 až 1613 žil v Košiciach. Neprijal ponuku mesta na richtársku funkciu a ostal správcom školy a učiteľom. Spomienky na väzenie opísal v diele Olympias Carceraria. Na Bethlenovo pozvanie sa roku 1613 sťahuje do Juliánskeho Belehradu (Alba Iulie v dnešnom Rumunsku), kde pracuje ako knihovník a poradca kniežaťa. Po roku 1619 pravdepodobne žije s Bethlenovým dvorom v Košiciach, poverovaný diplomatickými službami. Zomrel počas diplomatickej misie na Morave pri Uherskom Brode 21. okt. 1621.
- Bodnar Istvan** – str. orig. 54, položka 146 – debnár.
- Bodnar Peter** – str. orig. 85, položka 382.
- Bodmar Matthias** – str. orig. 72, položka 258.
- Boncudaj Istvan** – str. orig. 81, položka 355 – zlatník, mestský senátor v rokoch 1606 až 1609, zomrel v marci 1609.
- Boraconymus Johannes** – str. orig. 83, položka 362 – v čase konania inšpekcie bývalý uhorský vojenský sekretár.
- Bornemizza Janus** – str. orig. 87, položka 396 a str. orig. 113 – výrobca mešcov, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov cechu mieškárov súkeníkov, zomrel v roku 1606.
- Bosnar Balint** – str. orig. 73, položka 264.
- Bredt Hanuss** – str. orig. 65, položka 204.
- Breger Werner** – str. orig. 70, položka 240 – uvádzaný ako bývalý majiteľ domu V. Brunifa.
- Breillinger Hanss** – str. orig. 82, položka 360 – nemecký poručík v košickej posádke.
- Breuer Ambros** – str. orig. 92, položka 451.
- Briefs Claudi Wittib** – str. orig. 51, položka 131.
- Brin Marton Wittib** – str. orig. 54, položka 150.

- Bruner Peter** – str. orig. 106 – obuvník, v čase konania inšpekcie štvormajster obuvníckeho cechu, v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole.
- Brunif V.** – str. orig. 70, položka 240.
- Brückmaister Mattias** – str. orig. 78, položka 311.
- Buechbinder** – str. orig. 43, položka 87 – bližšie nemenovaný kníhviazač žijúci v dome zosnulého výrobcu vozov, pozri tiež Wagschmidts.
- Cammer President** – pozri Micatius.
- Cap Ferenczin** – str. orig. 74, položka 273.
- Ceurz Peter** – str. orig. 99 – mäsiar, v čase inšpekcie štvormajster mäsiarskeho cechu.
- Cominendorfser Christoff** – str. orig. 74, položka 275 – uvádzaný ako „Krainer“, teda pochádzajúci z Kranska (dnes Slovinsko).
- Copfimacher Merten** – str. orig. 65, položka 201.
- Copfimacher Sebastian** – str. orig. 44, položka 97.
- Csismasi Ambros** – str. orig. 122 – čižmár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov čižmárskeho cechu.
- Czapanos Fabian** – str. orig. 69, položka 236.
- Czaplar Gergel Wittib** – str. orig. 64, položka 198.
- Czarnakhy Thomas** – str. orig. 88, položka 409.
- Czay Janus** – str. orig. 59, položka 175.
- Czep Andrasin** – str. orig. 60, položka 180.
- Czepey Istvan** – str. orig. 32, položka 26.
- Czisar Janus** – str. orig. 117 – brusič mečov, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov mečiarskeho cechu.
- Czisar Michal** – str. orig. 117 – brusič mečov, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov mečiarskeho cechu.
- Czismasia Janos** – str. orig. 91, položka 439.
- Czismasy Ferencz** – str. orig. 78, položka 320.
- Czismasy Gergel** – str. orig. 80, položka 343.
- Czismasyi Ambros** – str. orig. 79, položka 332.
- Czonka Istvanin Wittib** – str. orig. 82, položka 361 – dom tejto vdovy bol držaný ako sídlo komisárov počas priebehu inšpekcie.
- Czonka Janos** – str. orig. 94, položka 462.
- Czysmasy Mihál** – str. orig. 59, položka 173.
- Czysar Balint** – str. orig. 80, položka 344.
- Czysar Martonin Wittib** – str. orig. 89, položka 424.
- Czysar Mihál** – str. orig. 87, položka 400.
- Czyssar Janos** – str. orig. 90, položka 433.
- Czyssar Kelemen** – str. orig. 39, položka 61.
- Czyssar Mihál** – str. orig. 90, položka 432.
- Czyssar Paul** – str. orig. 85, položka 383.
- Darocz Paul** – str. orig. 45, položka 105.
- Deack Antal** – str. orig. 76, položka 289 – tridsiatkár Jeho Veličenstva z Kostolian nad Hornádom.
- Deak Assalos** – pozri Assalos Deak.
- Deakh Istvan** – str. orig. 68, položka 222.
- Deak Gabor** – str. orig. 88, položka 407.
- Deak Janus** – str. orig. 58, položka 168 – podnájomník u Štefana Beregydho.
- Deak Janus Ehweib** – str. orig. 57, položka 166 (pozri aj Zeöcz Urbanim).
- Deak Mathias** – str. orig. 70, položka 245.
- Deak Simon Wittib** – str. orig. 46, položka 109.
- Deakh Peter** – str. orig. 58, položka 169 – tridsiatkár Jeho Veličenstva v Stropkove.
- Debrezeny Istvan** – str. orig. 52, položka 137 – tridsiatkár Jeho Veličenstva v Bardejove.
- Debrezeny Janos Deak** – str. orig. 89, položka 425.
- Demeter Mattias** – str. orig. 90, položka 431.
- Dersfy Miklos** – str. orig. 82, položka 358.
- Dits Georg** – str. orig. 80, položka 347 – klobúčnik.
- Dossy Urban** – str. orig. 72, položka 260.
- Drephell Jacob** – str. orig. 79, položka 330 – mäsiar.
- Dückart von Haselaw Gustav** – str. orig. 2, nepriamo nomenovaný ako Hauptman über das teütsche Fandl Knecht na str. orig. 25, v podobe Gustaf Dücker str. orig. 47, položka 114. Cisársky vojenský veliteľ Košíc, Belgiojosov zástupca, člen inšpekčnej komisie preverujúcej Košice v rokoch 1603–1604. Zúčastnil sa neúspešnej výpravy proti Bočkajovi. Opustil Košice 1. nov. 1604 spolu s Lasotom a pravdepodobne bol s ním zabitý hajdúchmi 7. novembra počas prepadu pri Pečovskej Novej Vsi.
- Dürrin Cassar Wittib** – str. orig. 53, položka 141.
- Efsentyarto Ferencz** – str. orig. 77, položka 308.
- Egry Lakatiarto Istvan** – str. orig. 75, položka 279.
- Eisen Merten** – str. orig. 85, položka 379 – kramár.
- Eisenwagen Calmann** – str. orig. 76, položka 292 – člen širšej volenej obce v šiestom stole.
- Engh Endre** – str. orig. 103 – krajčír. V čase konania inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov cechu krajčírov. V roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole. Zomrel v roku 1612.
- Englhart Urban** – str. orig. 71, položka 247 – kramár.
- Ennitskhy Paul** – str. orig. 79, položka 338.
- Eotves Istvan** – str. orig. 105 – zlatník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov zlatníckeho cechu.
- Eotves Janus Sedeschi** – pozri Sedeschi Eotves.
- Eötves Ambros** – str. orig. 91, položka 440.
- Eötves Bodisarm Wittib** – str. orig. 53, položka 139.
- Eötves Boldisar** – str. orig. 78, položka 322 – zlatník.
- Eötves Mihál** – str. orig. 79, položka 326.
- Eötves Istvan** – str. orig. 59, položka 177.
- Eötves Kelemen** – str. orig. 84, položka 372.
- Eötves Peterim Wittib** – str. orig. 52, položka 133.
- Eötves Tomasin Sohn** – str. orig. 57, položka 162 – pravdepodobne syn vdovy z položky 161.
- Eötves Thomasin Wittib** – str. orig. 56, položka 161.
- Eötvos Janos** – str. orig. 84, položka 373 – zlatník, zomrel v roku 1607.
- Erdöly Carol** – str. orig. 76, položka 294.
- Erlaverisch Canonicum** – str. orig. 82, položka 358 – nemenovaný kanonik Jágerskej kapituly ubytovaný v dome Štefana Backonyho a Mikuláša Dersfyho.
- Erlawerische canonicum** – str. orig. 85, položka 379 – nemenovaný kanonik Jágerskej kapituly ubytovaný v dome Martina Eisena.
- Erös Georg** – str. orig. 47, položka 115.
- Ersnigyarto Georg** – str. orig. 56, položka 157 – výrobca mešcov.
- Ersser Heintz** – str. orig. 44, položka 93 – pekár.
- Ersslhainer Hanuss** – str. orig. 119 – klobučník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov klobučníckeho cechu.
- Ertinyi Marton** – str. orig. 40, položka 71.
- Erziniarto Pall** – str. orig. 113 – výrobca mieškov, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov cechu mieškárov a súkenníkov.

- Fancsy Istvan** – str. orig. 74, položka 272.
Farkas Janos – str. orig. 71, položka 249.
Faselhauer Hanuss – str. orig. 80, položka 342 – klobučník, zomrel v roku 1605.
Feiner Hanuss – str. orig. 35, položka 41 – krajčír, v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole.
Fekete Ferencz – str. orig. 70, položka 239 – senátor v roku 1605 až 1613, zomrel v roku 1613.
Fekete Jacob – str. orig. 77, položka 303.
Fekete Janos – str. orig. 79, položka 335.
Feldscherer – str. orig. 46, položka 110 – konkrétne nomenovaný vojenský ráhhojič, felčiar.
Fendrich – str. orig. 25 a str. orig. 48, položka 117 – konkrétne nomenovaný vojenský vlajkonoš.
Fickmann Barttl – str. orig. 78, položka 313.
Figedy Janos – str. orig. 82, položka 359 – uvádzaný ako šľachtic (ain Edlman).
Firmgas Matthe – str. orig. 52, položka 136.
Fisi Imbre – str. orig. 47, položka 115.
Flasch Andreas – str. orig. 96, položka 472 – výrobca pancierov, v roku 1603 člen širšej volenej obce v druhom stole, zomrel v roku 1607.
Fleischer Demeter, str. orig. 30, položka 19.
Fleischhacker – pozri teutschen Fleischhacker.
Fodor Janos – str. orig. 77, položka 300.
Forwerck Greger – str. orig. 75, položka 287 – vojenský kapitán z hradu Szendrő.
Fromüller Christoff – str. orig. 93, položka 453 – vojenský slobodník.
Galati Mesaros Jacob – str. orig. 68, položka 223.
Gancz Jozef – pozri Kriegszahlmabts Controlor.
Gebhardt Andre – str. orig. 96, položka 476.
Gedeon Adam – str. orig. 44, položka 98 – mestský senátor v rokoch 1587, 1590 až 1592, vormund v rokoch 1585 a 1586, 1596 a 1597.
Georg Hanuss – str. orig. 84, položka 374 – klobučník.
Gerey Balokh Deak – str. orig. 35, položka 44.
Gerlach Hanuss – str. orig. 68, položka 220 – v roku 1603 člen širšej volenej obce vo štvrtom stole, zomrel v roku 1619.
Gerstmair Mattes – str. orig. 48, položka 117 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole, zomrel v roku 1611.
Getzy Elias – str. orig. 63, položka 192 – vlastnil spolu s vdovou po Andre Loschonzim dom susediaci s Levočským domom, ktorý určil gróf Belgiojoso pre ubytovanie významných návštev z cudziny.
Glaser Abraham – str. orig. 71, položka 248.
Glaser Benedict – str. orig. 54, položka 148.
Glaser Caspar – str. orig. 85, položka 376.
Goldtschmidt Casser – str. orig. 44, položka 96.
Goldtschmidt Hanuss – str. orig. 51, položka 132 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole.
Goldtschmidt Lorenz – str. orig. 95, položka 465.
Gombethy Georg – str. orig. 40, položka 67.
Gombkhetö Pal – str. orig. 120 – gombikár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu gombikárov a tkáčov, senátor v rokoch 1611 až 1615, 1618 a 1619. Inde uvádzaný aj ako Gombkeöteö.
Gomkethy Marton – str. orig. 39, položka 60.
Graff Jacob – str. orig. 91, položka 441 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v piatom stole.
- Greschl Andre** – str. orig. 93, položka 453 – mestský senátor v rokoch 1605 až 1607, zomrel v roku 1607.
Gröer Hanuss – str. orig. 90, položka 436 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v šiestom stole.
Guldenn Merten – str. orig. 85, položka 375 – v roku 1603 člen širšej volenej obce vo štvrtom stole, zomrel v roku 1610.
Gürtlschneider Szeffann – str. orig. 92, položka 451.
Haderer Wolf – str. orig. 2, str. orig. 84 položka 367, str. orig. 110 – hlavný cechmajster pekárskeho cechu, senátor mesta v rokoch 1601 až 1618. Člen inšpekčnej komisie za mesto v rokoch 1603 a 1604. Jeho meno je v zápisniciach písané aj ako Wolfgang Beck, Wolfgang Hader, alebo Wolfgang Hader Beck a Hader Pistor.
Haid Imbre – str. orig. 81, položka 356.
Hanssen Lückin – str. orig. 48, položka 118 – jeho dom mal prenajatý Belgiojoso.
Haussner Hanss – str. orig. 79, položka 328.
Hebammen – str. orig. 84, položka 372 – pôrodná babica, alebo babice príslušné do domu Klementa Eötvesa a Michala Zaboja.
Heferle Hanuss – str. orig. 75, položka 287 – podnájomník u Gregora Forwercka.
Henckisch Georg – str. orig. 89, položka 420.
Hering Mattes – str. orig. 90, položka 434.
Herzeg Istvan – str. orig. 92, položka 445 – senátor v rokoch 1592 až 1606, 1610 a 1611, trojnásobný richtár mesta v rokoch 1607, 1608, 1609. Účastník posolstva na krajinský snem do Bratislavy na jar 1604, vyjednávač mesta s Bočkajom a Lipajom na jeseň 1604. Od 17. apríla 1607 manžel dcéry Sophie Tittili z prvého manželstva Anny Nagymihályi (ženil sa za prítomnosti oravského župana Juraja Thurzu a Anna bola jeho šiesta manželka, pričom sa traduje, že všetky boli „nedotknuté panny“). Ich spoločná dcéra Sophia Herzegová zomrela štrnásťročná v roku 1622 a má epitaf v arkádach Urbanovej veže. Herzeg zomrel v roku 1611.
Herzog Istvan – str. orig. 67, položka 217 – syn Štefana Herzega z položky 445.
Hirschner Andre – str. orig. 79, položka 331.
Hommonay Geörg – str. orig. 95, položka 464.
Horvath Janos – str. orig. 91, položka 438.
Horvath Janus – str. orig. 51, položka 129.
Horvath Marton – str. orig. 87, položka 404 – uvádzaný už ako nežijúca osoba.
Horvath Marton – str. orig. 95, položka 468 – nie je totožný s osobou na položke 404.
Hostetter Georg – str. orig. 41, položka 73.
Hrasskowitz Matthias Wittib – str. orig. 89, položka 419.
Huter Gregel – str. orig. 93, položka 453
Hüber Ambros – str. orig. 44, položka 95 – košický poštmajster Jeho Veličenstva.
Jacob Erhardt – str. orig. 35, položka 42. – v čase konania inšpekcie bol pod ttorstvom Georga Saboa. Zomrel ako člen širšej volenej obce v roku 1617.
Jeliczky Simon – str. orig. 78, položka 312.
Jell Leonard – pozri Kriegs Zahlmaister.
Joffer Thoman – str. orig. 95, položka 469 – v čase inšpekcie už mŕtvy obuvník.
Just Lorentz – str. orig. 47, položka 111 – obuvník, v roku 1603 člen širšej volenej obce v druhom stole.

- Kadas Georg** – str. orig. 86, položka 388.
Kadas Istvan – str. orig. 75, položka 288.
Kadas Marton – str. orig. 42, položka 79.
Kadas Matthias – str. orig. 89, položka 421.
Kadas Paul – str. orig. 76, položka 293.
Kalmar Cässar – str. orig. 66, položka 209.
Kalmar Georg Wittib – str. orig. 57, položka 164.
Kalmar Janos – str. orig. 60, položka 181 v podobe Kalmar Hanuss str. orig. 53, položka 140, ako užívateľ dedičstva po vdove Jozefa Langa. Mestský senátor v rokoch 1605 a 1606, zomrel v roku 1609.
Kalmar Janos Hausfrau – str. orig. 60, položka 180 (pozri aj Czep Andrasin).
Kandlgieser Bartl – str. orig. 93, položka 452.
Kannengieser Thobias Wittib – str. orig. 74, položka 272.
Kassas Istvan – str. orig. 53, položka 142.
Kassas Mihaal – str. orig. 43, položka 83.
Kathay Mihál – str. orig. 82, položka 359 – podnájomník v dome patriacom Janosovi Fignedymu, Abrahamovi Winterovi a Simonovi Sabovi. Veliteľ (Obrister) hradu Káló, neskôr osobný sekretár Štefana Bočkaja. Organizátor vražedného spiknutia proti Balázsovi Lippaiovi (Blažejovi Lipajovi) v januári 1605. Obvinený z travičstva a popravený (rozštvrtený) hajdúchmi 13. januára 1607.
Kauffin Benjamin – str. orig. 51, položka 129 – v čase inšpekcie zajatý Turkami v Jágri.
Kekety Georg – str. orig. 65, položka 203 – uvádzaný ako šľachtic (ain Edlman).
Kelepeczy Istvan – str. orig. 68, položka 224.
Kemeg Janos – str. orig. 28, položka 4.
Keregiarto Ferencz – str. orig. 86, položka 391.
Keregiarto Janus – str. orig. 42, položka 80.
Keresztury Istvan Deak – str. orig. 95, položka 466.
Ketskemedy Georg – str. orig. 81, položka 357 – senátor v roku 1611, inde uvádzaný ako Keczkemedi.
Ketskemety Zabo Balas – str. orig. 36, položka 46.
Khraber Fabian – str. orig. 108 – garbiar, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov garbiarskeho cechu.
Kirschner Hanns – str. orig. 102 – kožušník, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.
Kirschner Valten – str. orig. 102 – kožušník, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.
Kirtes Istvan – str. orig. 72, položka 259.
Kiss Lucach – str. orig. 74, položka 274 – v čase konania inšpekcie košický Burggraf, správca mestských majetkov. Osoba, ktorú od mesta žiadal vydať Lipaj už 28. okt. 1604, pred samotným obsadením Košíc. Jeho dom bol určený pre ubytovanie hostí z cudziny.
Kiss Paul – str. orig. 70, položka 241.
Kissel Janos – str. orig. 72, položka 256.
Kisy Janos – str. orig. 78, položka 312.
Kitlik Istvan – str. orig. 103 – krajčír, v čase konania inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.
Kitzisch Ballasch – str. orig. 75, položka 286 – podnájomník u Hannsa Trechslera.
Klee Bartl – str. orig. 48, položka 117 – vojenský kapitán z hradu Szádvár.
Klein Georg – str. orig. 92, položka 447 – krajčír.
Kloss Merten – str. orig. 76, položka 290 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v piatom stole.
Knopfstricker Hanuss – str. orig. 50, položka 128.
Knopfstrickers Zacharias Wittib – str. orig. 40, položka 68.
Koatsch – pozri Kovatsch.
Kochis Mathe – str. orig. 87, položka 402.
Kokos Georg – str. orig. 31, položka 22 – výrobca vozov.
Komits Thomasin Wittib – str. orig. 90, položka 427.
Komornik Paul – str. orig. 71, položka 254.
Koty Georg – str. orig. 61, položka 184.
Kovacz Ferencz – str. orig. 31, položka 24.
Kovacz Mathe – str. orig. 71, položka 251 – uvádzaný ako svokor Jána Sygyarta.
Kovach Adam – str. orig. 75, položka 285.
Kovatsch Franz – str. orig. 110 – kováč, v čase konania inšpekcie štvormajster kováčskeho cechu.
Kovatsch Istvan – str. orig. 110 – kováč, v čase konania inšpekcie štvormajster kováčskeho cechu.
Kovatsch Mathe – str. orig. 110 – kováč, v čase konania inšpekcie štvormajster kováčskeho cechu.
Kovatsch Michael – str. orig. 28, položka 2 – uvedený ako remeselník kováč.
Kovatz Janus – str. orig. 40, položka 65.
Kowatschin Georg Wittib – str. orig. 41, položka 75.
Kövats Ferencz – str. orig. 42, položka 82.
Kösegý Mihál – str. orig. 62, položka 189.
Kössevrös Istvan – str. orig. 69, položka 228 – zomrel ako člen širšej volenej obce v roku 1612. Inde uvádzaný aj ako Kössörüs.
Krautwachtl Hanss – str. orig. 125 – bývalý majiteľ predmestských hostincov, senátor v roku 1589.
Kriegs Zahlmaister – str. orig. 93, položka 456 – bol ním Leonard Jell, ktorý sa ako protestant rozhodol zostať v Bočkajom obsadených Košiciach. Bol však exemplárne sťatý na mestských hradbách 2. decembra 1604.
Kriegszahlambts Controlor – str. orig. 94, položka 461 – bližšie neurčená osoba, snád Jozef Gancz, ktorému hrozilo sťatie 2. decembra 1604, bol však v poslednej chvíli omilostený.
Kromer Georg – str. orig. 45, položka 100 – remenár.
Krumholz Georg – str. orig. 30, položka 17, str. orig. 114 uvedený ako Krumpholz – výrobca vozov alebo tokár. V čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu výrobcov vozov a tokárov a člen širšej volenej obce v šiestom stole.
Krummruch Steffan – str. orig. 55, položka 156.
Krumpholz Georg – pozri Krumholz.
Krumpisch Steffen – str. orig. 102 – kožušník, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov a člen širšej volenej obce v piatom stole.
Kurz Peter – str. orig. 85, položka 378 – mäsiar.
Kutka Mihál – str. orig. 78, položka 311.
Kühstein Joachim – str. orig. 43, položka 86 – medikováč, v roku 1603 člen širšej volenej obce v piatom stole.
Kürchnerin Georg Wittib – str. orig. 56, položka 160.
Kürschner Hanuss – str. orig. 76, položka 291.
Kyral Laszlo – str. orig. 90, položka 429.
Lainweber Greger – str. orig. 71, položka 253 – uvádzaný ako už nežijúci majiteľ domu.
Lakathiarto Istvan – str. orig. 64, položka 194, v podobe Lakatiarto, str. orig. 109 – zámočník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov zámočníckeho cechu.

- Lakatiarto Egry** – pozri Egry Lakatiarto.
- Lakatiarto Georg** – str. orig. 75, položka 284.
- Lakatiarto Nagypany** – pozri Nagypany Lakatiarto.
- Lakatiarto Nemeth** – pozri Nemeth Lakatiarto.
- Lang Daniel** – str. orig. 58, položka 172 – slovenský kazateľ v Košiciach.
- Lang Hanuss** – str. orig. 64, položka 197 – syn Cézara Lannga, mestský notár v rokoch 1609 až 1616, senátor v rokoch 1610 až 1616, držiteľ erbového armálesu od 1613, richtár v rokoch 1617, 1618, 1619, 1620, 1624, 1625, 1626. Účastník neúspešného posolstva k arcivojvodovi Matejovi v lete 1604, jeden zo súpiscov dómskeho pokladu po vstupe Bočkaja do mesta, delegát Košíc na krajinských snemoch v rokoch 1629 a 1630. Zomrel 29. septembra 1630. Na kaplnke svätého Michala je dnes zamurovaný jeho epitaf s textom: HIC IACET GENEROSVS AC CONSVLTISSIMVS DOMINVS JOANNES LANGIVS SENATVS CASSOVIENSIS ASSESSOR SENIOR REIPVBLICAEQVE NOTARIVS IVRATVS ET CONCIVIS SPECTATISSIMVS QVI ANNO 1630 DIE 29 SEPTEMBRIS PLACIDE IN CHRISTO OBDORMIVIT.
- Lang Josefs Wittib** – str. orig. 53, položka 140.
- Lang Walten Wittib** – str. orig. 52, položka 135.
- Langner Steffann** – str. orig. 50, položka 126 – kožušník.
- Lannng Cássar** – str. orig. 64, položka 197 – uvádzaný ako otec Hanussa Langa na tej istej položke.
- Lannng Georg** – str. orig. 87, položka 398 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v druhom stole.
- Lannng Hanuss** – str. orig. 54, položka 147 – kramár, nezoduje sa s osobou na položke 197.
- Lannngschneider Mattess** – str. orig. 86, položka 389.
- Lassota Erich** – pozri Mústermaister.
- Liehardt Michel** – str. orig. 73, položka 269 – lekárnik, v roku 1603 člen širšej volenej obce vo štvrtom stole, senátor mesta v roku 1606 (uvedený ale ako Mattias?) a v rokoch 1608 až 1611. Zomrel v roku 1612. Inde uvádzaný aj ako Michael Lippert, Lipbart a Libhardt.
- Ligustio Wolff** – str. orig. 2, str. orig. 80, položka 349, str. orig. 87, položka 395 – nemecký sekretár Spišskej komory, člen inšpekčnej komisie v rokoch 1603–1604.
- Lodendorfser Paul** – str. orig. 78, položka 324 – medikováč.
- Lopos Istvanin** – str. orig. 78, položka 321.
- Lorberer Bürckhardt** – str. orig. 71, položka 252.
- Loschonzin Andre Wittib** – str. orig. 63, položka 192 – vlastnila spolu s Eliášom Getzym dom v susedstve Levočského domu, ktorý gróf Belgiojoso určil na ubytovanie významných návštev z cudziny.
- Lossnirn Georg** – str. orig. 60, položka 182 – komorský radca Jeho Veličenstva.
- Lück Hanns** – str. orig. 48, položka 118.
- Lügschneider Andreas** – str. orig. 75, položka 278.
- Madir Gregel** – str. orig. 88, položka 414.
- Maegens Valent** – str. orig. 99 – mäsiar, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov (štyroch cechových majstrov).
- Magdeburger Joachim** – str. orig. 2, str. orig. 67, položka 212, str. orig. 95, položka 465 a 470 – senátor v roku 1603 až 1605 a 1611 až 1619. Mestom určený člen inšpekčnej komisie v roku 1603 – 04, účastník neúspešného posolstva do Prahy začiatkom roku 1604. Uvádza sa ako švager bývalého mnohonásobného richtára a senátora Lorenza Goldtschmidta. Uvádzaný tiež ako konateľ dedičov po zomrelom Hannsovi Sagmaisterovi z položky 212.
- Mahler Merten** – str. orig. 83, položka 366 a str. orig. 107 – remenár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov opaskárskeho cechu a člen širšej volenej obce v šiestom stole.
- Makay Paul** – str. orig. 46, položka 108.
- Maller Paul** – str. orig. 112 – stolár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov stolárskeho cechu.
- Mann Paul** – str. orig. 30, položka 13 – kováč.
- Mann Paull** – str. orig. 42, položka 81 – kováč, nejde o osobu z položky 13.
- Mariassin Paull Wittib** – str. orig. 50, položka 124.
- Marotti Janus** – str. orig. 34, položka 35.
- Marotti Lasslo Deak** – str. orig. 36, položka 48.
- Matern Andre** – str. orig. 67, položka 213 a 214 – senátor v rokoch 1588 až 1591, 1595, 1599 až 1601, 1603 a 1604, vormund v roku 1607, 1608 a 1610, košický richtár v rokoch 1592, 1593, 1594 a 1602. Uvádzaný ako jeden z dvoch konateľov dedičov po doktorovi Schirmerovi. Zomrel v októbri 1610.
- Mattess Pall** – str. orig. 75, položka 283 – kramár.
- Matthias Casser** – str. orig. 65, položka 199 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole.
- Matthus Balint** – str. orig. 86, položka 394.
- Mattiskhay Istvanin Wittib Catharina** – str. orig. 66, položka 210.
- Mattschasserin Greger Wittib** – str. orig. 76, položka 289.
- Mändl Benedict** – str. orig. 78, položka 315.
- Medve Andre** – str. orig. 49, položka 122 – vyberač poplatkov Jeho Veličenstva u Spišskej komory.
- Merky Jacob** – str. orig. 77, položka 307.
- Mesaros Galati Jacob** – pozri Galati Mesaros.
- Messerschmidt Georg** – str. orig. 29, položka 8.
- Mezler Bartl Erben** – str. orig. 66, položka 210.
- Mezzaros Andras** – str. orig. 69, položka 230.
- Mezzaros Andras** – str. orig. 88, položka 413.
- Mezzaros Daniel** – str. orig. 87, položka 397.
- Mezzaros Mathe** – str. orig. 31, položka 23.
- Mezzaros Peter** – str. orig. 76, položka 297.
- Micatio Nicolao** – str. orig. 2, nepriamo uvedený ako Bischoff von Fünfkirchen na str. orig. 46, položka 106, nepriamo uvedený ako Zipserischen Camer herr Präsident na str. orig. 101. Meno uvádzané v literatúre aj ako Mikuláš Mikácius, Migazzi, alebo Mikazzi. Veľkoveľhradský biskup bývajúc v Košiciach na podnájme u Miklosa Baliho, zároveň prezident Spišskej komory, člen inšpekčnej komisie pre Košice v rokoch 1603–1604. Nediplotický rekatolizátor, uväznený Bočkajom v novembri 1604 v Košiciach, neskôr väznený na hrade Kerek.
- Mintter Abraham** – str. orig. 55, položka 154 – mäsiar.
- Möczy Ferencz** – str. orig. 81, položka 351.
- Muska Marton** – str. orig. 78, položka 314.
- Musterschreiber** – str. orig. 61, položka 188 – vojenský pisár, bližšie neurčená osoba.
- Mühlgreber Andre** – str. orig. 55, položka 153.
- Müller Joachim** – str. orig. 83, položka 364 – senátor mesta v rokoch 1597–1604. Od 14. mája 1604 sa zdržiaval vo Vratislavi v Sliezske.

- Müllner Paull** – str. orig. 75, položka 282 – stolár.
- Müstermaister** – str. orig. 45, položka 105 a str. orig. 94, položka 459 – bol ním Erich Lassota (krstné meno uvádzané aj ako Himér) naturalizovaný Košičan, pôvodom zo Sliezska. Slúžil v Košiciach už za Tieffenbacha, po jeho smrti v roku 1597 menovaný za dočasného hornouhorskeho kapitána do roku 1600. V rokoch 1600–1602 bol zástupcom hornouhorskeho kapitána Ferdinanda Gonzagu, v rokoch 1602–1603 opäť dočasným veliteľom a po príchode ďalšieho hornouhorskeho kapitána, grófa Belgiojosa, iba vo funkcii mustermajstra. Veliteľ cisárskej posádky v Košiciach počas Belgiojosovej a Dückertovej neprítomnosti. Žil v dome dedičov Pavla Darocza. Odovzdal koncom októbra 1604 majetok mesta a dóm sv. Alžbety späť do rúk mestskej rady, vyjednal s Lipajom slobodný odchod cisárskych z mesta. Po obsadení mesta opustil Košice 1. nov. 1604, pravdepodobne zabitý hajdúchmi pri prepade 7. novembra 1604 neďaleko Pečovskej Novej Vsi.
- N. Wolf** – str. orig. 94, položka 458 – krajčír.
- Nadasty Andras** – str. orig. 43, položka 90.
- Nagy Jacob** – str. orig. 77, položka 302.
- Nagy Janos** – str. orig. 35, položka 43.
- Nagybany Lakatiarto Janos** – str. orig. 74, položka 277.
- Nehez Mathe** – str. orig. 99 – mäsiar, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.
- Nemesiarto Mihál** – str. orig. 29, položka 10, ako Nemetziarto str. orig. 113 – súkeník, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov cechu mieškárov a plstenníkov.
- Nemesiarto Paul** – str. orig. 79, položka 331.
- Nemesiarto Thomas Wittib** – str. orig. 85, položka 377.
- Nemesgyarto Paul Wittib** – str. orig. 33, položka 31 – vdova po súkeníkovi.
- Nemesyarto Janus** – str. orig. 39, položka 64.
- Nemeth Christoph** – str. orig. 77, položka 305 – v čase konania inšpekcie správca košických lesov (Waldfürster).
- Nemeth Lakatiarto Istvan** – str. orig. 75, položka 280.
- Nennce Benedict** – str. orig. 34, položka 37.
- Neregyarto Ambros** – str. orig. 42, položka 78 a v podobe Ambruss str. orig. 115 – sedlár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov sedlárskeho cechu.
- Neregyarto Thomas** – str. orig. 88, položka 416.
- Nieregyarto Paul** – str. orig. 38, položka 59.
- Nieregyarton Wittib** – str. orig. 29, položka 7.
- Nirö Georg** – str. orig. 119 – strihač súkna, v čase konania inšpekcie cechmajster cechu strihačov súkna, uvádzaný ako cudzinec.
- Nitray Mathein Wittib** – str. orig. 73, položka 267.
- Nostosy Gaspar** – str. orig. 56, položka 159.
- Nyri Georgin Wittib** – str. orig. 95, položka 467.
- Nyri Janos** – str. orig. 90, položka 426.
- Nyry Jacob** – str. orig. 59, položka 174.
- Ogroczy Janus** – str. orig. 45, položka 104.
- Ola Thomas** – str. orig. 81, položka 352.
- Orley Nicolay** – str. orig. 65, položka 202 – Spišský komorský radca Jeho Veličenstva.
- Oros Miklos** – str. orig. 76, položka 296.
- Orssag Geörgel** – str. orig. 34, položka 38.
- Ostyny Lörincz** – str. orig. 68, položka 218.
- Öelschlager Sigmundt** – str. orig. 71, položka 246 – obuvník.
- Öllschlager Augustin** – str. orig. 34, položka 36 a 40 a str. orig. 106 – obuvník, v čase konania inšpekcie štvormajster obuvníckeho cechu a člen širšej volenej obce v treťom stole.
- Paber Zubo** – str. orig. 65, položka 201.
- Paifsiarto Gergel** – str. orig. 84, položka 371 – výrobca kopijí.
- Paisiarto Sebastian** – str. orig. 117 – výrobca kopijí, v čase konania inšpekcie cechmajster cechu výrobcov kopijí.
- Palota Georg** – str. orig. 79, položka 339.
- Pambstmacherin Hanuss Wittib** – str. orig. 76, položka 295.
- Pannermacher Weit** – str. orig. 82, položka 360 – senátor mesta v roku 1600 až 1604.
- Pantermacher Andre** – str. orig. 122 – výrobca pancierov, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu výrobcov pancierov a platní.
- Pasnanitzer Greger** – str. orig. 91, položka 442 – slovenský kazateľ z Bukovca. Meno snád možno chápať ako Poznanický.
- Pastoi Jacob** – str. orig. 69, položka 227.
- Patiantius Istvanin Wittib** – str. orig. 65, položka 206.
- Paudisch Michl** – str. orig. 78, položka 323 – kramár, v roku 1603 člen širšej volenej obce vo štvrtom stole.
- Pawer Hanuss** – str. orig. 119 – klobučník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov klobučníckeho cechu.
- Pawgsner Sakhay** – str. orig. 120 – tkáč, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu gombikárov a tkáčov.
- Pax Andrasch** – str. orig. 62, položka 189.
- Pesinger Daniel** – str. orig. 73, položka 265.
- Peterim Martonim Wittib** – str. 85, položka 380.
- Petri Lasslo** – str. orig. 95, položka 464.
- Peutler Georg** – str. orig. 31, položka 21.
- Peutler Georg** – str. orig. 32, položka 29.
- Peutler Matthiass** – str. orig. 40, položka 69.
- Peütler Waltenn** – str. orig. 44, položka 94.
- Philipp Christoff** – str. orig. 78, položka 318 – výrobca vozov.
- Pindner Peter** – str. orig. 86, položka 390 – obuvník.
- Pindter Greger** – str. orig. 54, položka 149.
- Pindter Greger** – str. orig. 77, položka 298 – nie totožný s osobou na položke 149, snád totožný s inde uvádzaným Gregoriom Wernischom Binderom, senátorom v rokoch 1616 až 1619.
- Pindter Greger** – str. orig. 86, položka 385.
- Pindter Peter** – str. orig. 114 – debnár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov debnárskeho cechu.
- Pindter Sigmundt** – str. orig. 49, položka 121, str. orig. 114 – debnár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov debnárskeho cechu.
- Pint Georg** – str. orig. 89, položka 418.
- Polz Georg** – str. orig. 94, položka 461 – kontrolór vojenského finančného úradu Jeho Veličenstva.
- Post Andras** – str. orig. 87, položka 404 – konateľ sirôt po Martonovi Horváthovi.
- Posta Mihál** – str. orig. 91, položka 438.

- Prager Werner** – str. orig. 106 – obuvník, v čase konania inšpekcie štvormajster obuvníckeho cechu.
- Prechtelin Merten Wittib** – str. orig. 92, položka 446.
- Profose** – str. orig. 16, položka 68 a str. orig. 88, položka 405 – Polkoráb (dozorca vojenskej väznice a kat) – bol ním v texte Relation priamo nemenovaný Alexander Umay zadržaný v meste Lipajom a následne sťatý 9. nov. 1604.
- Prückmann Jobst** – str. orig. 92, položka 450.
- Punzlarische Erbe** – str. orig. 73, položka 266 – dedičstvo bližšie neznámej osoby, u ktorej je ubytovaný v podnájme nemecký kazateľ.
- Püchsenmeister** – str. orig. 83, položka 362 – delostrelecký majster, bližšie nemenovaná osoba žijúca spoločne v dome s Johannom Boraconymom.
- Quirrschneider** – str. orig. 29, položka 12 – bližšie nemenovaný podnájomník (kožušník?) u Benedicta Sattlera.
- Rab Georg** – str. orig. 70, položka – pekáč, v roku 1603 člen širšej volenej obce v šiestom stole.
- Rafrenzay Georg** – str. orig. 66, položka 211 – komorský radca Jeho Veličenstva.
- Raittinger Jacob** – str. orig. 50, položka 127 – dvorský sudca a správca zásob potravín zo Samosujváru (dnes Gherla) v Sedmohradsku.
- Rall Mattes** – str. orig. 75, položka 283.
- Reichentaller Paul** – str. orig. 37, položka 51 a str. orig. 74, položka 276 – senátor mesta v rokoch 1598 až 1601 a 1604, v roku 1603 mestský Vormund, tribún ľudu. Účastník posolstva Košíc na krajiný snem do Bratislavy na jar 1604. V Bratislave aj zomrel 10. mája 1604.
- Reichenthaler Georg** – str. orig. 38, položka 57 a str. orig. 112 – stolár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov stolárskeho cechu.
- Reiner Melchior** – str. orig. 61, položka 187, str. orig. 67, položka 214 – významný košický mešťan pochádzajúci zo Švajčiarska (Helvetius ex S. Gallo). Senátor mesta v rokoch 1596, 1597, 1600, 1602 a 1607, vormund v rokoch 1604 až 1613 a 1617 až 1619, v dobe konania inšpekcie však iba člen širšej volenej obce (v prvom stole) a šesťnásobný richtár Košíc v rokoch 1598, 1599, 1601, 1614, 1615, 1616. Uvádzaný ako jeden z dvoch konateľov dedičov po doktorovi Schirmerovi z položky 214. V januári 1604 rukojemník u Belgiojosovej armády. Pôvodne umiernený luterán, ponúkol sa vydržiavať finančne jezuitskú misiu v Košiciach. Účastník neúspešného posolstva k arcivojvodovi Matejovi v lete 1604. Vyjednával s Bočkajom a Lipajom, dosiahol vrátenie Dómu do rúk evanjelikov a mestských majetkov späť Košiciam. Postupne militantný odporca katolicizmu, pripisuje sa mu podiel na podnecovaní vraždy troch košických mučeníkov v sept. 1619.
- Reiner Stefann** – str. orig. 96, položka 476.
- Reiss Hanss** – str. orig. 79, položka 337.
- Rhimer Steffen** – str. orig. 107 – remenár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov opaskárskeho cechu.
- Rodann Mattess** – str. orig. 38, položka 58.
- Rothall** – str. orig. 65, položka 204 – plukovník, vrchný veliteľ hradu Szendrő.
- Rothgerber** – str. orig. 93, položka 455 – menom neurčený garbiar, u ktorého bol v čase inšpekcie ubytovaný vojenský lekár.
- Rottenberger Thobias** – str. orig. 97, položka 478 – uvádzaný ako bývalý košický cisársky zbrojmajster (Zeugleutenambt).
- Rottenbergerin Wittib** – str. orig. 45, položka 102.
- Röler Andreas** – str. orig. 42, položka 77 – výrobca vozov.
- Rueber Georg** – str. orig. 94, položka 462 a 463 – veliteľ hradu Tokaj.
- Ruerr Daniel** – str. orig. 41, položka 74 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v šiestom stole.
- Ruesser Georg** – str. orig. 80, položka 345 – medikováč.
- Rutchis Demeter** – str. orig. 79, položka 336.
- Sabo Georg** – str. orig. 35, položka 42 – pravdepodobne ide o osobu z položky 457, pozri Zabo Georg.
- Sabo Mihal** – str. orig. 32, položka 30.
- Sabo Simon** – str. orig. 82, položka 359.
- Sadler Benedict** – str. orig. 115 – sedlár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov sedlárskeho cechu.
- Sagmaister Hanns** – str. orig. 66, položka 212 – v čase konania inšpekcie už nežijúci bývalý proviantný správca v Košiciach. Konateľom jeho dedičov bol Joachim Magdeburger.
- Sailer Christof** – str. orig. 44, položka 90 – druhý majiteľ domu spolu s Ondrejom Nadastym, v roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole.
- Sakoczy Janus** – str. orig. 58, položka 167.
- Sambstorffer Thomas** – str. orig. 46, položka 110, v podobe Sambstorfer Thoman str. orig. 48, položka 116, v podobe Sambssdorff Thoman na str. orig. 99 – mäsiar. V čase inšpekcie cechový štvormajster mäsiarskeho cechu. Mestský senátor v rokoch 1601–1604, 1607–1609 a 1614–1616, richtár v rokoch 1605, 1606, 1610, 1611, 1612, 1613. Účastník neúspešného posolstva do Prahy začiatkom roku 1604. Jeho meno je uvádzané po roku 1605 ako Thoma, alebo Thoman Sommersdorfer. Zomrel v októbri 1616.
- Sarhajo Peterin Wittib** – str. orig. 72, položka 262.
- Sattler Benedict** – str. orig. 29, položka 12.
- Sattler Benedict** – str. orig. 39, položka 62.
- Sattler Georg** – str. orig. 31, položka 20.
- Särtl Ludwig** – str. orig. 44, položka 91 – obuvník, v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole. Zomrel v roku 1611.
- Sedeschi Eotves Janus** – str. orig. 105 – zlatník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov zlatníckeho cechu.
- Seifeldtschneider Georg** – str. orig. 86, položka 386.
- Selij** – str. orig. 29, položka 7 – kožušník v podnájme u vdovy Nieregyartonovej.
- Semsey** – str. orig. 61, položka 186.
- Sendtrers Peter** – str. orig. 89, položka 422.
- Senger Leonhardt** – str. orig. 84, položka 369 – pekáč.
- Schildtmachern Jeremias Wittib** – str. orig. 65, položka 200.
- Schilling Leonhardt** – str. orig. 28, položka 5 – ostrohár.
- Schindler Hanuss** – str. orig. 79, položka 325 a str. orig. 122 – výrobca platní, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu výrobcov pancierov a platní.
- Schirarz Stefan** – str. orig. 38, položka 56.
- Schirmer** – str. orig. 67, položka 214 – keďže je titulovaný ako doktor, pravdepodobne ide o učenca. V čase ko-

- nania inšpekcie už nežil. Konateľmi jeho dedičov boli Melchior Reiner a Andre Mattern.
- Schleiner Michell** – str. orig. 43, položka 85.
- Schmelzers Andre Wittib** – str. orig. 49, položka 120.
- Schmidt Georg** – str. orig. 28, položka 1 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v šiestom stole.
- Schmidt Hanuss** – str. orig. 30, položka 15.
- Schmidt Christoff** – str. orig. 116 – povrazník, v čase konania inšpekcie cechmajster povrazníckeho cechu. Senátor mesta v roku 1605 až 1615. Zomrel 22. januára 1615. Inde uvádzaný aj ako Schmidt Sailer.
- Schmidt Lorenz** – str. orig. 108 – garbiar, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov garbiarského cechu.
- Schmidt Martin** – str. orig. 28, položka 3.
- Schmidt Mattess** – str. orig. 31, položka 25.
- Schmidt Paul** – str. orig. 33, položka 32 a 110 – kováč, v čase konania inšpekcie štvormajster kováčskeho cechu, uvedený ako „Nemec“ (ein Teütscher).
- Schmidt Stefanus** – str. orig. 30, položka 18.
- Schneider Hannss** – str. orig. 96, položka 473 – platniar, v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole. Zomrel v roku 1611.
- Schuler Hanuss** – str. orig. 85, položka 381 – mäsiar.
- Schultess Michell** – str. orig. 38, položka 55.
- Schuster Elias** – str. orig. 44, položka 92 – hodinár.
- Schwister Greger** – str. orig. 93, položka 452.
- Siber Thomasin** – str. orig. 71, položka 250.
- Sigyarto Janus** – str. orig. 64, položka 195.
- Sigyarto Menihart** – str. orig. 68, položka 221.
- Sinay Janosin** – str. orig. 72, položka 261.
- Sommers Ezechiel** – str. orig. 60, položka 179 – v čase inšpekcie mestský farár v Košiciach.
- Somody Georg** – str. orig. 87, položka 395.
- Söres Georg** – str. orig. 40, položka 66 – zomrel ako člen širšej volenej obce v roku 1617. Inde uvádzaný aj ako Szeöres.
- Stainmetz Ambross** – str. orig. 123 – kamenár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu murárov a kamenárov.
- Starckh Lorenz** – str. orig. 81, položka 353 a str. orig. 123 – murár, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov cechu murárov a kamenárov.
- Stegeschlosser Andre** – str. orig. 75, položka 281 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v piatom stole. Zomrel v roku 1612. Inde uvádzaný aj ako Steger.
- Steinheüser Jacob** – str. orig. 61, položka 185 – lekárnik. Zomrel ako člen širšej volenej obce v septembri 1616.
- Stephan** – str. orig. 70, položka 244 – konkrétne nomenovaný maďarský kazateľ.
- Still Melchior** – str. orig. 28, položka 6 – sedlár.
- Stöckl Jacob** – str. orig. 45, položka 99 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v druhom stole.
- Stobels Friedrich Wittib** – str. orig. 81, položka 354 – vdova po maliarovi.
- Sukhay Caessars** – str. orig. 56, položka 159.
- Sücker Hanuss** – str. orig. 34, položka 40.
- Süssell Christoff** – str. orig. 80, položka 346 – kožušník.
- Sygiarto Janus** – str. orig. 71, položka 251 – zať Mateja Kovacza, uvádzaný už ako nežijúca osoba.
- Sygyarto Istvan** – str. orig. 58, položka 170.
- Szemmez Ambrosy** – str. orig. 41, položka 72.
- Szismasya Lörincz** – str. orig. 77, položka 301.
- Tacheister Ambrosi** – str. orig. 114 – debnár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov debnárskeho cechu.
- Tanczis Paul** – str. orig. 89, položka 423 – mestský senátor v rokoch 1606 až 1609 a 1616 až 1619. Inde uvádzaný aj ako Tanczos.
- Tanheüser Hanuss** – str. orig. 74, položka 271 – senátor mesta v rokoch 1597 až 1605, vormund v rokoch 1611 a 1612. Zomrel v roku 1613.
- Tarczay Paul** – str. orig. 70, položka 243.
- Tataj Matthias** – str. orig. 96, položka 474 – tridsiatkár Jeho Veličenstva z Mukačeva.
- Tax Janus** – str. orig. 49, položka 123.
- Tehan Janos** – str. orig. 77, položka 306.
- Tehanny Janos** – str. orig. 42, položka 76.
- Teutschen Fleischhacker** – str. orig. 83, položka 365 – mäsiar nemeckých vojakov na byte v dome vdovy po Janosovi Balbierovi a Balasa Baráda.
- Teutscher Predicant** – str. orig. 73, položka 266 – nemecký kazateľ, ktorého meno nepoznáme.
- Teutscher Secretary** – str. orig. 58, položka 169 – nemecký tajomník neuvedený menom na byte u Petra Deakha. Nie je totožný s Wolffom Ligustiom.
- Thanheuser Ambrosy** – str. orig. 83, položka 366 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v prvom stole.
- Thann Anthoni** – str. orig. 47, položka 113.
- Thuri Istvan** – str. orig. 51, položka 130 – tridsiatkár Jeho Veličenstva v Sabinove.
- Tiredös Urban** – str. orig. 69, položka 229.
- Tischler Merten** – str. orig. 68, položka 221.
- Tittili Sophia** – str. orig. 68, položka 225 a 226 – narodená 1562, zomrela 9. mája 1635. Bohatá a vznešená meštianka, v čase konania inšpekcie manželka Štefana Aszaloša. Jej dcéra z prvého manželstva Anna Nagymihályi sa vydala 17. apríla 1607 za richtára Štefana Herzega. Zachoval sa náhrobný kameň pani Tittili, dnes zamurovaný na severnej stene kaplnky sv. Michala. Má text: G/enerosae/ D/omi/NAE SOPHIAE TITTILI FOEM/inae/ LECTIS... OB MERITA IN ECCLESIAM ET IN EGENOS LIBERAVIT: TO... STEPH/ani/ ASZALOS EX /mdc/XXXV. IX. MAY AET/atis/ LXXIII.
- Toldi Marton** – str. orig. 55, položka 156 – zomrel ako člen širšej volenej obce v roku 1617.
- Tolnay Deakh Mihál** – str. orig. 66, položka 207 – známy tiež ako „literát“. Mestským senátorom v rokoch 1605 až 1610. Zomrel v roku 1611.
- Toot Andrasin Wittib** – str. orig. 68, položka 219.
- Toot Paul** – str. orig. 46, položka 107.
- Töpfer** – pozri Töpfer.
- Töpfer Andreas** – str. orig. 88, položka 408, v podobe Töpfer Andre str. orig. 118 – hrnčiar, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov hrnčiarskeho cechu.
- Töpfer Merten** – str. orig. 88, položka 410, v podobe Töpfer str. orig. 118 – hrnčiar, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov hrnčiarskeho cechu.
- Törrer Niklas** – str. orig. 29, položka 9.
- Trabanten** – str. orig. 77, položka 304 – bližšie nomenovaný počet mestských trabantov (drábov) bývajúcich v 22 podmúrových domčekoch.
- Trechsler Blasy** – str. orig. 87, položka 401.

- Trechsler Hanns** – str. orig. 75, položka 286.
Trumeter Joachim – str. orig. 43, položka 84.
Trutz Lucats – str. orig. 40, položka 70.
Tschering Fabian – str. orig. 69, položka 235 – bývalý trubač.
Tschernickin Bartl – str. orig. 69, položka 232.
Tschurmann Adam – str. orig. 96, položka 471.
Umay Alexander – pozri Profose.
Ungewr Andre – str. orig. 66, položka 212 – v čase inšpekcie proviantný správca v Košiciach.
Unnger Mattes – str. orig. 78, položka 319.
Ungerisch Predicant zue Ennizke – str. orig. 36, položka 45 – maďarský kazateľ z Hanisky, spolumajiteľ domu s Petrom Zabom.
Unttenbaumb Christof – str. orig. 34, položka 39.
Urmacher Elias – str. orig. 88, položka 406 – vormund v rokoch 1601 a 1602, člen širšej volenej obce v roku 1603 v prvom stole.
Varani Zabo David – str. orig. 103 – krajčír, v čase konania inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.
Vedani Ferencz – str. orig. 93, položka 454 – maďarský farár Košíc. Porušil 11. jan. 1604 Belgiojosom vydaný zákaz kázania. V literatúre uvádzaný tiež chybne a skomolene ako kazateľ Juraj Fedényi.
Veldt Medicus – str. orig. 93, položka 455 – vojenský lekár, nie je uvedený menom.
Veldtobrister – pozri Belgioioso.
Veldtschreiber str. orig. 66, položka 212 – nemenovaná osoba vojenského pisára ubytovaná v dome Hansa Sagmaistera.
Veldtscherer – str. orig. 46, položka 110 – nemenovaný vojenský felčiar ubytovaný u Thomasa Sambstorffera.
Vestler Andreas – str. orig. 70, položka 238 a 242 – výrobca tašiek a vriec, navyiac zvonár.
Vlennigel Andre – str. orig. 88, položka 412.
Vyfalusy Benedictin Wittib – str. orig. 70, položka 241.
Wadas Mihál – str. orig. 88, položka 415.
Waglschmidt – str. orig. 43, položka 87 – nemenovaný, v čase konania inšpekcie už mŕtvy výrobca vozov. V jeho dome žil v čase inšpekcie akýsi kníhviazač. Pozri tiež Buechbinder.
Wagner Andre – str. orig. 30, položka 14.
Wagner Andre – str. orig. 92, položka 450 – vlastnil dom v susedstve komorskej budovy spolu s príbuznými Jobsta Prückmana, v ktorom žil v podnájme predseda Spišskej komory a veľkoveradínsky biskup Nicolao Micatius. Nie je totožný s Wagnerom z položky 14.
Wagner Merten – str. orig. 78, položka 316.
Wagner Paul – str. orig. 30, položka 16 – v čase konania inšpekcie radný mesta a trubač? (Rottröchl trümineter).
Wagner Waltten – str. orig. 33, položka 33.
Wagnerin Hanuss Wittib – str. orig. 60, položka 178.
Wachtmaister – str. orig. 84, položka 368 – strážmajster, muž zodpovedný za strážu pri mestských bránach. Bol ním Ján Aymer, ktorý neopustil mesto so zbytkami cisárskej posádky a bol exemplárne sťatý na hradbách 2. decembra 1604.
Waidenfelder Marx – str. orig. 2 – vrchný zbrojmajster v Hornom Uhorsku, poručík, člen inšpekčnej komisie v rokoch 1603–1604.
Wakos Georg – str. orig. 65, položka 205.
Wall Georg – str. orig. 90, položka 430.
Wandelkindt Anthoni – str. orig. 58, položka 171 – senátor mesta v rokoch 1591 až 1596, 1600 až 1605. Zomrel v roku 1608 ako člen širšej volenej obce.
Warany Andras – str. orig. 74, položka 273 – v literatúre sa nachádza tiež v podobe Varannai, Warannay, Varanay a Varanai. Pochádzal z Vranova nad Topľou. Mešťanom Košíc od roku 1602, senátorom v rokoch 1610 až 1619, košický richtár v rokoch 1621 a 1622, potom inšpektor pokladne na dvore Gabriela Bethlena, neskôr pokladník Spišskej komory. V tomto úrade zomrel na sklonku roka 1632. Známa je jeho posledná vôľa spísaná 28. októbra 1632. Na kaplnke svätého Michala je zamurovaný jeho epitaf s textom: MONVMENTUM EGREGII ANDREAE VARANAI DE EADEM SERENISS/imi/ GABRIELIS /Bethlenis/ CASS/ae/ INSPECTORIS ETC. ET CONCVIVIS CASSOV/iensis/.
Warany Istvan – str. orig. 67, položka 217 – podnájomník u Štefana Herzoga syna.
Warasdy Georg Wittib – str. orig. 63, položka 191 – vdova po košickom tridsiatkárovi, ktorý snáď je blízky príbuzný, ale nie je totožný s Warasdym v položke 470.
Warasdy Georg – str. orig. 95, položka 470 – Košický kráľovský tridsiatkár. Osoba, ktorú Lipaj od mesta žiadal vydať už 28. okt. 1604, ešte pred jeho obsadením.
Warkhoni Gaspar – str. orig. 72, položka 257.
Weg Istvan – str. orig. 122 – čižmár, v čase konania inšpekcie jeden z troch cechmajstrov čižmárskeho cechu.
Wegtan Daniel – str. orig. 53, položka 138 – vojak? (Kriegsman).
Weichsellschlosser Hanuss – str. orig. 77, položka 299.
Weichssler Hanuss – str. orig. 109 – zámočník, v čase konania inšpekcie jeden z dvoch cechmajstrov zámočníckeho cechu a člen širšej volenej obce vo štvrtom stole.
Weiss Balzer – str. orig. 69, položka 234 – kožušník.
Wekhasy Lucach – str. orig. 57, položka 165.
Wendlkhardt Anthoni – str. orig. 114 – tokár, v čase konania inšpekcie radný mesta a jeden z dvoch cechmajstrov cechu výrobcov vozov a tokárov.
Wennzel Merten – str. orig. 94, položka 460 – senátor v rokoch 1586 až 1589, 1592, 1593 a 1598 a richtár v rokoch 1589, 1590, 1591, 1592, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598 a 1600.
Werner Greger – str. orig. 67, položka 214 – obuvník, v roku 1603 člen širšej volenej obce v druhom stole. Zomrel v roku 1607.
Werwely Balas – str. orig. 32, položka 27.
Wiener Moriz – str. orig. 2, str. orig. 57, položka 161 – majster staviteľ, člen inšpekčnej komisie v rokoch 1603–1604. Žil na podnájme u vdovy po Tomášovi Eötvesovi.
Wildt Hanns – str. orig. 68, položka 220 – v roku 1603 člen širšej volenej obce vo štvrtom stole.
Winter Abraham – str. orig. 82, položka 359.
Wyg Istvan – str. orig. 55, položka 152 – čižmár.
Zabo Andras – str. orig. 36, položka 47.
Zabo Balas – pozri Ketskemety Zabo.
Zabo Benedicti Wittib – str. orig. 45, položka 101
Zabo Davidt – str. orig. 80, položka 350 – v roku 1603 člen širšej volenej obce v treťom stole.
Zabo David Varani – pozri Varani Zabo.
Zabo Ferencz – str. orig. 86, položka 387.
Zabo Ferenczin Wittib – str. orig. 39, položka 63.

Zabo Georg – str. orig. 93, položka 457 – uvádzaný ako šľachtic (ain Edlmann), snád' aj osoba uvedená na str. orig. 35, položke 42 ako tuteur Erharta Jacoba. Vlastnil dva domy zapísané na jednej položke, v ktorých sa ubytovali hostia mesta. V jednom z nich sa schádzali nespokojní košickí maďarskí občania, konala sa tam zakázaná kázeň 11. jan. 1604. Ubytoval sa tam Blažej Lipaj pri obsadení Košíc 30. okt. 1604.

Zabo Istvan – str. orig. 36, položka 49 – nie je totožný s osobami na položkách 233 a 309, snád' zhodný s Toth Zabo Istvanom, ktorý zomrel v roku 1619.

Zabo Istvan – str. orig. 69, položka 233 – nie je totožný s osobami na položkách 49 a 309.

Zabo Istvan – str. orig. 77, položka 309 – nie je totožný s osobami na položkách 49 a 233.

Zabo Janus – str. orig. 59, položka 176.

Zabo Janus – str. orig. 88, položka 417.

Zabo Lörincz – str. orig. 36, položka 50.

Zabo Lörincz – str. orig. 96, položka 474.

Zabo Mihál – str. orig. 84, položka 372.

Zabo Miklos – str. orig. 37, položka 52.

Zabo Paulin Wittib – str. orig. 67, položka 215.

Zabo Peter – str. orig. 36, položka 45 a str. orig. 103 – krajčír, v čase konania inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov, v jeho dome vtedy žil maďarský kazateľ z Hanisky.

Zabo Varani – pozri Varani Zabo.

Zabo Zazwary – pozri Zazwary Zabo.

Zadtway Miklos – str. orig. 83, položka 363 – v literatúre uvádzaný aj ako Zagyyvay, v čase konania inšpekcie košický Burggraf, správca mestských majetkov, osoba, ktorú Lipaj žiadal od mesta vydať už 28. okt. 1604. Jeho dom bol určený pre ubytovanie hostí mesta.

Zalatnoky Juraj – str. orig. 46, položka 106 – nepriamo uvedený biskup päťkostolský zdržiavajúci sa v Košiciach. Býval v dome siroty Miklosa Baliho. Asistoval Micatiovi pri protireformačných akciách. 9. nov. 1604. Uväznený Bočkajom v Košiciach, neskôr väznený na hrade Kerek.

Zazwary Zabo Thomas – str. orig. 90, položka 435.

Zeczey Janus – str. orig. 56, položka 158.

Zebeny Paul – str. orig. 61, položka 188 – zomrel v roku 1618.

Zegedy Janus – str. orig. 79, položka 333.

Zegedy Mihál – str. orig. 74, položka 270 – vormund v roku 1609, senátor v roku 1610.

Zekel Janos – str. orig. 81, položka 355.

Zent Mer – str. orig. 85, položka 383.

Zentpeterin Istvan Deakin – str. orig. 87, položka 403.

Zeots Janus – str. orig. 50, položka 125, v podobe Zeöch str. orig. 102 – kožušník, v čase inšpekcie jeden z cechových štvormajstrov.

Zeöcz Urbanim – str. orig. 57, položka 166.

Zeugdiener – str. orig. 31, položka 21 – zbrojničný sluha, bližšie neurčená osoba.

Zeughausdiener – str. orig. 67, položka 164 – zbrojničný sluha, bližšie neurčená osoba.

Zeugperson – str. orig. 93, položka 452 a str. orig. 96, položka 476 – dve bližšie neurčené osoby zamestnané v zbrojnici.

Zietl Ludwig – str. orig. 106 – obuvník, v čase konania inšpekcie štvormajster obuvníckeho cechu.

Zolomi Zabo Mihál – str. orig. 69, položka 231.

Zon Antoni – str. orig. 38, položka 54 – murár.

Zöcs Istvan – str. orig. 80, položka 344.

Zöcz Michal – str. orig. 80, položka 348 – kožušník.

Zurger Hannss – str. orig. 96, položka 471.

Zygyarto Demeter – str. orig. 53, položka 143 – remenár.

Zygyarto Georg – str. orig. 52, položka 134.

Zykcay Istvan – str. orig. 79, položka 327 – zomrel v roku 1606.

Register významných stavieb uvedených v texte Relation

V tomto registri sú abecedne radené stavby a ulice podľa moderného slovenského pomenovania spomínané v texte Relation. Za súčasne užívané slovenské pomenovanie je pridaná transliterácia podôb názvu vyskytujúca sa v texte Relation. Nie sú tu uvedené objekty, o ktorých existencii v tej dobe vieme, ale v dochovanej časti textu Relation sa o nich nepíše.

Bastión – (Pastey, Bastei), v čase konania inšpekcie bolo v rôznom štádiu rozostavania celkom sedem bastiónov, nemali však ešte mená. Uvádza ich podľa neskôr zavedeného pomenovania Bethlenov, Mlynský, Moskvíčský, Tehlový, Tupý, Zubatý a Železný.

Bastión Bethlenov – str. orig. 10, položka 38, stával pred Dolnou bránou východne od jej rondelu.

Bastión Mlynský – (hülzerne Pastey – Drevený bastión!?) str. orig. 6 položka 20, str. orig. 12 položka 49 a 50, dodnes stojí v podobe murovaného bastiónu na adrese Továrenská 3.

Bastión Moskvíčský – str. orig. 5 položka 10, str. orig. 9 položka 34, stával na dnešnej Timonovej ulici.

Bastión Tehlový – str. orig. 4 položka 3, str. orig. 7 položka 24, str. orig. 8 položka 26, dodnes stoja ruiny jeho západného líca a boku na Zbrojničnej ulici.

Bastión Tupý – str. orig. 4 položka 7, str. orig. 5 položka 8, str. orig. 26 a 27, dodnes stojí jeho severné líce a bok na nároží Poštovej a Moyzesovej ulice.

Bastión Zubatý – str. orig. 5 položka 8, str. orig. 8 položka 31, str. orig. 22, stával pred Hnilnou bránou na Alžbetinej ulici.

Bastión Železný – str. orig. 5 položka 13, str. orig. 11 položka 42, stával južne od Mlynskej brány v dnešnom areáli ortodoxnej synagógy.

Bitúnok, mestský – (Slachtbenckh), str. orig. 100 – prevádzkovaný cechom mäsiarov na bližšie neidentifikovateľnom mieste v predmestí.

Bolverk – pozri Kavalier.

Brána Dolná – (Niederthor, Unnterthor) str. orig. 5 položka 13, str. orig. 9 položka 32, str. orig. 10 položka 36, 37 a 39, str. orig. 14 položka 58, str. orig. 15 položka 59 a 60, str. orig. 18 položka 75. Mestská brána z konca 13. storočia na južnom konci dnešnej Hlavnej ulice v úrovni domov číslo 11 a 12. Odkrytá archeologickým výskumom v rokoch 1996 až 1998.

Brána Drábska – (Bütlthürl) str. orig. 6 položka 16 a 17, str. orig. 12 položka 45, str. orig. 16 položka 64, str.

- orig. 19 položka 84, str. orig. 24 a 25. Mestská brána zo začiatku 15. storočia na východnej strane opevnenia Košíc v areáli „Katovej bašty“ a kalvínskeho kostola na Hrnčiarskej ulici.
- Brána Hnilná** – (Faulgassthor) str. orig. 4 položka 6, str. orig. 8 položka 28 a 30, str. orig. 9 položka 31, str. orig. 14 položka 57, str. orig. 17 položka 71. Mestská brána z konca 13. storočia na západnej strane opevnenia Košíc na konci dnešnej Alžbetinej, bývalej Hnilnej ulice. Čiastočne odkrytá archeologickým výskumom v roku 1997.
- Brána Horná** – (Oberrn Thor) str. orig. 3 položka 1, str. orig. 7 položka 21, 23, 24 a 25, str. orig. 10 položka 41, str. orig. 12 položka 45, str. orig. 13 za položkou 51 a v položke 52, str. orig. 16 položka 65 a 66, str. orig. 24. Mestská brána na severnom konci Hlavnej ulice v úrovni domov č. 108 a 113.
- Brána Mlynská** – (Mühlthor) str. orig. 6 položka 14, str. orig. 11 položka 42 a 43, str. orig. 15 položka 60, 61 a 62, str. orig. 16 položka 64, str. orig. 19 položka 81, str. orig. 24.
- Bránka poštová** – (Postthür) str. orig. 10 položka 38. Nachádzala sa v komplexe vonkajšej Dolnej brány na presnejšie neidentifikovanom mieste.
- Bránka výpadová** – (Ausfalthür) str. orig. 14 položka 55. Bránka vo vnútornej hradbe asi 55 metrov severne od Hnilnej brány, zvaná tiež Malá brána.
- Brod, kónsky** – (Roschwemb) str. orig. 5 položka 9, 11, 12 a 13.
- Čermel'ský potok** – (Fehrenbach, Stadtbach, Stadtwasser) str. orig. 4 položka 2, str. orig. 21.
- Červená veža** – pozri Veža cechu mäsiarov.
- Delolejareň, erárna** – (Ihrer Majestäts Giesshauss), str. orig. 96, položka 475 – pozdejšie známa ako zbrojnica, zbúraná začiatkom 20. stor. Miesto má dnes adresu Hlavná 108.
- Dom „Starších“** – (Haus von Altes) str. orig. 25. Pravdepodobne ide o dom na str. orig. 48 položke 117, na dnešnej Hlavnej ulici č. 67 v strednej časti dnešného kláštora premonštrátov.
- Dom „U žltej chvály“** – (Zum gelben Löben) str. orig. 27 – konkrétne neurčený dom na Hlavnej ulici zo sirotského majetku, pravdepodobne na str. orig. 48 položke 116, dnes severná časť kláštora premonštrátov na č. 67.
- Dóm svätej Alžbety** – (Kirche), str. orig. 73, zmienený v orientačnej poznámke súpisu medzi položkami 266 a 267, nie je vedený ako súpisná položka.
- Dominikánsky kláštor** – (alten verödtten Closter), str. orig. 22 a v podobe Öden Kloster na str. orig. 75 v orientačnej poznámke súpisu medzi položkami 287 a 288, nie je vedený ako súpisná položka. Ide o pôvodnú gotickú štvorkrídlovú budovu postavenú začiatkom 14. a zbúranú v polovici 18. storočia. Jej pôdorys zachytáva plán Košíc z roku 1747. Miesto má dnes adresu Mäsiarska 6.
- Fara, mestská** – (Statt Pfarrhauss), str. orig. 66, položka 208. Pôvodná mestská fara, v dobe konania inšpekcie využívaná ako sklad obilia, v 18. stor. barokovo prestavaná a začiatkom 20. stor. úplne odstránená. Dnes má miesto adresu Hlavná 26.
- Garbiareň opaskárskeho cechu** – (Gerberhauss in der Vorstatt), str. orig. 107 – bližšie neidentifikovateľná budova na predmestí.
- Garbiareň cechu garbiarskeho** – (Gerberhauss), str. orig. 108 – bližšie neidentifikovateľná budova na predmestí.
- Garbiareň cechu vreckárov a súkenníkov** – (Gerbhauss), str. orig. 113 – bližšie neidentifikovateľná budova na predmestí.
- Hlavná ulica** – (Plaz) str. orig. 22 a 27.
- Hostinec, mestský** – pozri Levočský dom.
- Hostinec, predmestský** – (Vorstadt offenes Wirtshauss), str. orig. 125 – bližšie neidentifikovateľné budovy na predmestiach. Relation uvádza, že sú na každom predmestí, mali by teda byť tri, na Hornom, Strednom a Dolnom.
- Hradba, mestská** – je označovaná v texte Relation rôznymi termínmi. Ako Courtine (skratka) na str. orig. 2 a 3, str. orig. 8 v položkách 26 a 29, str. orig. 9 v položkách 33 a 35. Ako Mauer alebo Statmuer (múr, mestský múr) na str. orig. 2, str. orig. 6 v položkách 15 a 17, str. orig. 11 v položkách 42 a 56, str. orig. 21. Ako innere Ringmauer (vnútorný okružný múr) na str. orig. 2 a 3, str. orig. 17 položka 72, str. orig. 18 položka 77, str. orig. 19 v položkách 80 a 81, str. orig. 20 položka 87, str. orig. 23 a 24. Nachádza sa aj v rámci opisu budov na str. orig. 33 položka 33 a str. orig. 34 položka 35. Ako aufsere Ringmauer (vonkajší okružný múr) na str. orig. 2 a 3, str. orig. 6 položka 19, str. orig. 10 položka 38 a 41.
- Kapitula jágerská** – (Capitl von Erlaw) str. orig. 92, položka 448 – sídlo jágerskej kapituly od r. 1597 v budove prestavanej a spojenej s budovou Spišskej komory v 18. stor. a definitívne odstránenej v roku 1935. Miesto má dnes adresu Hlavná 68.
- Kavaliér** – (Katze, Bulwerch, Polwerch, Polwerck) str. orig. 2 a 3, str. orig. 8, položka 31, str. orig. 114. V čase konania inšpekcie disponovalo košické opevnenie podľa textu Relation iba jediným kavaliérom na konci Hnilnej, dnes Alžbetinej ulice (neskôr zvaný Hnilný – Faulkavaliér). Z iného prameňa však vieme aj o druhom kavaliéri v tom čase už vybudovanom, ktorý stál na severnom konci Mäsiarskej ulice.
- Komorská budova, erárna** – (Ihrer Majestäts Cammerhauss), str. orig. 92, položka 449 – sídlo Spišskej komory od roku 1567 v budove prestavanej v 18. stor. a definitívne odstránenej v roku 1935. Miesto má dnes adresu Hlavná 68.
- Kováčska ulica** – (Schmidtgasse, Windische Gasse) str. orig. 21 a 22.
- Kúpele, mestské** – (offre Badstuben) str. orig. 67, položka 216 – nachádzali sa na dnešnej Alžbetinej ulici 6.
- Levočský dom** – (gemaine oder ofne Wirtshaus, Leutschauerhaus), str. orig. 25, str. orig. 63, položka 193, v podobe offenes Gasthaus str. orig. 125 – dodnes stojaca budova pôvodne meštianskeho domu, neskôr ubytovacieho hostinca, na adrese Hlavná 65.
- Majer, mestský** – (Mayerhoff) str. orig. 125 – hospodársky areál na Dolnom predmestí, v priestore dnešnej Požiarnickej ulice.
- Mäsiarska ulica** – (Fleischhacker Gasse) str. orig. 22.
- Mäsiarske krámy, mestské** – (Fleischbencken), str. orig. 91, položka 444, str. orig. 99 – nachádzali sa pozdĺž

- celej severnej strany dnešnej Uršulínskej ulice. Dnes na ich mieste stojí kostol a kláštor Uršulínok.
- Mlyn, horný** – (Ober Mühl) str. orig. 125 – mlynský areál na bývalom Mlynskom náhone, v mieste dnešného nárožia Štefánikovej a Továrenskej ulice.
- Mlyn kónský** – pozri Suchý mlyn.
- Mlyn na pušný prach** – (Pulvermühl) str. orig. 6 položka 18. Mlyn na východnom brehu Mlynského náhona v mieste dnešného západného konca Kmeťovej ulice.
- Mlyn, stredný** – (Mitl Mühl, Mittlere Mühlen) str. orig. 5 položka 13, str. orig. 125 – mlynský areál na bývalom Mlynskom náhone, na ploche dnešného Mestského parku, juhovýchodne od ústia Mlynskej ulice doň.
- Mlynská ulica** – (Mühlgasse) str. orig. 15 položka 62.
- Mlynský bastión** – (hülzerne pastey), str. orig. 12, položka 50.
- Moskvičský bastión** – str. orig. 9, položka 34.
- Most** – (Prück) str. orig. 11 položka 43, str. orig. 12 položka 44. Ide o mosty nad vnútornou vodnou priekopou opevnenia.
- Most, padací** – (Aufzugprück, Aufzugprückl) str. orig. 3 položka 1, str. orig. 7 položka 22 a 23, str. orig. 10 položka 36 a 37, str. orig. 14 položka 55.
- Nemocnica, vojenská** – (Landtsknecht Hospital), str. orig. 79, položka 329 – pravdepodobne sídlil v opustenom krídle kláštora dominikánov, prístupný z dnešnej Hradbovej ulice.
- Nevestinec** – (Freyhauss) str. orig. 26, dnes neidentifikovaná budova.
- Obilné sklady, erárne** – (Ihrer Majestäts Traidcasten), str. orig. 21, str. orig. 80 položka 341. Nachádzali sa v bývalom skladovom areáli mesta, dodnes stojacom na adrese Mäsiarska 8.
- Ostrohárske krámy** – (Sporer Laden), str. orig. 96, položka 477 – nachádzali sa v tesnom susedstve hornej mestskej brány, na jej západnej strane.
- Parkán** – (Zwinger) bol v čase konania inšpekcie delený na vnútorný a vonkajší. Vnútorný parkán (inneres Zwinger) na str. orig. 2 a 3, str. orig. 11 položka 42, str. orig. 12 položka 47, str. orig. 13 položka 53 a 54, str. orig. 14 položka 58, str. orig. 15 položka 59, 60, 61 a 63, str. orig. 16 položka 64 a 65, str. orig. 21, str. orig. 23. Vonkajší parkán (aufseres, ausserister, eusserister Zwinger) na str. orig. 2 a 3, str. orig. 10 položka 36 a 39, str. orig. 11 položka 42, str. orig. 13 položka 51, str. orig. 22.
- Pekáreň, erárna** – (Ihrer Majestäts Bachhaus), str. orig. 21, str. orig. 80, položka 340 a 341 – fungovala v dnešnom východnom krídle bývalého mestského skladového areálu na adrese Mäsiarska 8.
- Pivovar, mestský** – (gemainer Statt Caschaw Bierbrewhaus) str. orig. 26 – susedil s Levočským domom na dnešnej adrese Kováčska 26. Zbúrali ho v druhej polovici 19. stor.
- Pivovar, vojenský** – str. orig. 82 položka 359
- Popravisko, mestské** – (Beutlwerkh, alebo Gericht) str. orig. 125 – pravdepodobne zariadenia na lokalite Šibená hora v mieste dnešného sídliska Železníky.
- Predpolie, severné** – (plaga septentrionalis) str. orig. 3 položka 1.
- Pri Miklušovej väznici, ulica** – (Büttlgasse) str. orig. 16 položka 64.
- Priekopy, hradobné** – (Graben, Stattgraben) str. orig. 2 a 3, str. orig. 4 položka 2 a 7, str. orig. 5 položka 10 a 11, str. orig. 6 položka 14, 16, 17, 18 a 20, str. orig. 7 položka 22, str. orig. 8 položka 28 a 31, str. orig. 9 položka 32, str. orig. 10 položka 37 a 40, str. orig. 11 položka 42, str. orig. 12 položka 45 a 47, str. orig. 23. V podobe Wassergrabe str. orig. 2 a 3, str. orig. 4 položka 3, str. orig. 5 položka 13.
- Proviantský sklad, erárny** – (Ihrer Majestäts Profianthaus), str. orig. 49, položka 119 – nachádzal sa v bývalom kráľovskom dome na mieste pozdejšieho kostola jezuitov. Dnešná adresa Hlavná ul. medzi číslami 65 a 67.
- Radnica mestská, nová** – (gemaine Statt Rahthaus) str. orig. 26, str. orig. 50, str. orig. 62, položka 190, v podobe Raithaus str. orig. 125. Na tento účel slúžila budova na dnešnej adrese Hlavná 59, tzv. stará radnica.
- Radnica mestská, stará** – (aufgebautetes Hauss), str. orig. 96, položka 478, v podobe noch unerbaweter Rathhaus str. orig. 125 – budova radnice pravdepodobne zo 14. stor. odstránená v druhej polovici 18. stor. Stávala uprostred Hlavnej ulice, na mieste dnešnej divadelnej budovy.
- Rondel** – (Rundell, Rondell) v čase konania inšpekcie stálo vo vonkajšom hradobnom okruhu celkom dvanásť rondelov vybudovaných v korvínovskej a jagellonskej stavebnej fáze. Text Relation zachytáva desať z nich, navyše dve veže, ktoré rondelmi v skutočnosti neboli, ale Relation ich tak termínuje. Pri uvádzaní ich rozlišujeme podľa miesta, kde stáli.
- Rondel Dolnej brány** – str. orig. 5 položka 11, str. orig. 10 položka 36, stával na južnom konci Hlavnej ulice na úrovni domov č. 7 a 8, pôvodne ako barbakan Dolnej brány.
- Rondel Hnilnej brány** – str. orig. 9, položka 31, stával v tyle Zubatého bastiónu na dnešnej Alžbetinej ulici, pôvodne ako barbakan Hnilnej brány.
- Rondel Hornej brány** – str. orig. 7 položka 23, stával na Hlavnej ulici na úrovni dnešnej dopravnej priemyslovky (Hlavná 113).
- Rondel Katovej bašty** – str. orig. 6 položka 17 a 18, str. orig. 11 položka 44, stojí dnes ako Katova bašta na Hrnčiarскеj ulici č.7.
- Rondel krajčírského cechu** – str. orig. 19 položka 81, nepravý rondel, v skutočnosti veža Mlynskej brány z luxemburskej stavebnej etapy.
- Rondel Mlynskej brány** – str. orig. 11 položka 43, stával na pozemku domu na Mlynskej 25.
- Rondel Mlynského bastiónu** – str. orig. 12 položka 49 a 50, stával pred južným bokom Mlynského bastiónu.
- Rondel na Čajkovského ulici** – str. orig. 10 položka 41, stojí dodnes pred domom na Čajkovského 3.
- Rondel na Kasárenskej ulici** – str. orig. 12 položka 48, stával pred vyústením Kasárenskej ulice na Štefánikovu.
- Rondel na Vodnej ulici** – str. orig. 6 položka 18, str. orig. 12 položka 46. stával na mieste domu s adresou Vodná 8.
- Rondel pustý** – str. orig. 19 položka 82, nepravý rondel, v skutočnosti veža arpádovskej stavebnej fázy asi 70 metrov severne od Mlynskej brány.

- Rondel za Železným bastiónom** – str. orig. 11 položka 42, stával v hrdle uvedeného bastiónu.
- Spišská komora** – pozri Komorská budova.
- Strážny domček** – (Wachtheussl) str. orig. 20 položka 86 uvádza tri vysuté strážne domčeky na vnútornej hradbe, str. orig. 96, položka 477 uvádza domček pri Hornej mestskej bráne, na mieste Hlavnej ulice naproti dnešnej adrese Hlavná 108.
- Suchý mlyn, mestský, pri Hornej bráne** – (trückne Rossmühl baim Obern Thor) str. orig. 19 položka 80, str. orig. 88, položka 411 – dodnes stojaca budova zvaná Rotunda na dnešnej adrese Zbrojničná 6.
- Suchý mlyn, mestský, pri Mlynskej bráne** – (Statt Trückne Rosmühl), str. orig. 55, položka 151 – dnes bližšie neznámy objekt, ktorý stával pri Mlynskej bráne, pravdepodobne na Zvonárskej ulici.
- Šenky, mestské a súkromné** – (Keller) str. orig. 49 položka 120, str. orig. 82 položka 359.
- Šenky, predmestské** – (Wain und Brewschenkh Häuser), str. orig. 125 – bližšie neidentifikovateľné domy v predmestiach, podľa Relation boli dva.
- Škola, mestská** – (Stattschuell), str. orig. 98, položka 480 – stávala južne od kaplnky svätého Michala a mestského cintorína. Po roku 1711 bola prestavaná na kasáreň a začiatkom 19. storočia odstránená.
- Tehlový bastión** – str. orig. 7, položka 24.
- Tržnica** – (Kaufhauss), str. orig. 97, položka 479 – stávala uprostred Hlavnej ulice medzi dnešným divadlom a dómom. Odstránená bola začiatkom 19. stor.
- Tupý bastión** – str. orig. 8, položka 27.
- Váha, mestská** – (Stattwag), str. orig. 89, položka 479 – spomínaná naraz s budovou tržnice.
- Väznica, vojenská** – (Zeulthaus, alebo Profosen Hauss) str. orig. 16 položka 68, str. orig. 88, položka 405 – sídlila v meštianskom dome s dnešnou adresou Mäsiarska 62 a v priľahlej veži v hradbách (Gefengniss).
- Veža cechu barbierov** – str. orig. 19 položka 82, str. orig. 121. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy, stávala na Hrnčiarskej ulici č. 2.
- Veža cechu debnárov** – spomenutá v texte ako už zaniknutá na str. orig. 9 položke 31 a str. orig. 114. Patrila do arpádovskej stavebnej fázy a stávala na dnešnej Vrátnej ulici, v mieste neskôr postaveného Hnilného kavaliera.
- Veža cechu garbierov** – str. orig. 108. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy. Jej pôvodná poloha je dnes neznáma.
- Veža cechu gombikárov a tkáčov** – str. orig. 20 položka 89, str. orig. 120. Obranná veža luxemburskej stavebnej fázy stávala na severnom konci Kováčskej ulice.
- Veža cechu hrnčiarov** – str. orig. 19 položka 80, str. orig. 118. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na vyústení dnešnej Zvonárskej ulice do Mlynskej ulice.
- Veža cechu kováčov** – str. orig. 20 položka 87, str. orig. 110. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na dnešnej Hrnčiarskej ulici č. 17.
- Veža cechu kožušníkov (a opaskárov)** – str. orig. 19 položka 83, str. orig. 102. Obranná veža arpádovskej stavebnej etapy, stávala na dnešnej adrese Hrnčiarska 27.
- Veža cechu krajčírov** – str. orig. 19 položka 81, str. orig. 104. Obranná veža luxemburskej stavebnej etapy s Mlynskou bránou stávala na dnešnej Mlynskej ulici medzi domami č. 18 a 23. V dobe inšpekcie už nefunkčná.
- Veža cechu mäsiarov** – (Rothenthurm) str. orig. 8 položka 28 a 29, str. orig. 16 položka 69, str. orig. 99. Obranná veža luxemburskej stavebnej etapy stávala na dnešnej Poštovej ulici pred domom č. 11, dobovo nazývaná Červená veža.
- Veža cechu mečiarov** – str. orig. 18 položka 77, str. orig. 117. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na dnešnej Zvonárskej ulici č. 7.
- Veža cechu obuvníkov** – str. orig. 18 položka 78, str. orig. 106. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na strete dnešnej Čajkovského a Zvonárskej ulice.
- Veža cechu opaskárov (a kožušníkov)** – str. orig. 19 položka 83, str. orig. 107. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy v dobe inšpekcie už neobsadzovaná cechom, remenári ju mali pôvodne spolu s kožušníkmi. Stávala na dnešnej Hrnčiarskej ulici č. 5.
- Veža cechu sedlárov a kopijníkov** – str. orig. 18 položka 73, str. orig. 115 a 117. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na križovaní Vrátnej a Bočnej ulice.
- Veža cechu stolárov (a výrobcov vozov)** – str. orig. 20 položka 85, str. orig. 112 a 114. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stojí čiastočne dodnes na Hrnčiarskej ulici č. 9.
- Veža cechu vreciarov a súkeníkov** – str. orig. 18 položka 74, str. orig. 113 a 116. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na dnešnej Vrátnej ulici č. 4.
- Veža cechu výrobcov vozov (a stolárov)** – str. orig. 20 položka 85, str. orig. 112 a 114. Pozri vežu cechu stolárov.
- Veža cechu zámočníkov** – str. orig. 18 položka 76, str. orig. 109. Obranná veža arpádovskej stavebnej fázy stávala na dnešnej Zvonárskej ulici č. 3.
- Veža zbrojničná** – (Zeugsailerthurn) str. orig. 13 položka 53, str. orig. 16 položka 67. Obranná veža luxemburskej stavebnej fázy opevnenia Košíc stávala v areáli zbrojnice na severnom konci dnešnej Mäsiarskej ulice. Relation uvádza tento areál ako delolejáraň.
- Veža cechu zlatníkov** – str. orig. 17 položka 70, str. orig. 105. Obranná veža arpádovskej stavebnej etapy stávala na dnešnej Hradbovej ulici č. 14.
- Vežička polkorába** – (Profosen Thürnl) str. orig. 16 položka 68. Pôvodne obranná veža arpádovskej stavebnej fázy opevnenia Košíc, slúžiaca v dobe inšpekcie ako väznica (Gefengniss) – viď Väznica, vojenská.
- Vodné priekopy** – pozri Priekopy.
- Voziarska ulica** – (Wagnergasse) str. orig. 21. Ulica v hradbami vymedzenom mieste s dnes neznámou polohou, snáď dnešná Vodná.
- Zbrojnica, erárna** – (Ihrer Majestäts Zeughaus), str. orig. 45, položka 103 – nachádzala sa v opustenom františkánskom kláštore na dnešnej adrese Hlavná 89.
- Zbrojničná veža** – pozri veža zbrojničná
- Zubatý bastión** – str. orig. 9, položka 31.
- Železný bastión** – str. orig. 11, položka 42.

LITERATÚRA

- Cambel a kolektív 1987* – S. Cambel a kolektív: Dejiny Slovenska II. Bratislava 1987.
- Dangl/Kopčan 1995* – V. Dangl/V. Kopčan: Vojenské dejiny Slovenska II. Zväzok. Bratislava 1995.
- Dányi/Zimányi 1989* – D. Dányi/V. Zimányi: Soproni árák és bérek a középkortól 1750 – ig. Budapest 1989.
- Friedrich 1997* – G. Friedrich: Rukovět křesťanské chronologie. Praha 1997.
- Harčar 1942* – A. Harčar: Historický význam protireformácie v Košiciach z roku 1604. Budapest 1942.
- Húščava 1963* – A. Húščava: Vývoj našeho písma. Bratislava 1963.
- Janáček 1987* – J. Janáček: Rudolf II. a jeho doba. Praha 1987.
- Lexer 1980* – M. Lexer: Mittelhochdeutsch Taschenwörterbuch. Leipzig 1980.
- Plath 1867* – J. N. Plath: Chronica liberae regiae civitatis Cassoviensis. Košice 1867 (rukopis uložený v Archíve mesta Košíc).
- Procházka a kolektív 1986* – V. Procházka a kolektív: Vojenské dejiny Československa II. Díl. Praha 1986.
- Rank 1920* – J. Rank: Všeobecný slovník příručný jazyka českého i německého. Praha – Wien – Leipzig 1920.
- Suchý 1974* – M. Suchý: Významné pramene k problematike stavebného vývinu východoslovenských miest zo začiatku 17. storočia. *Nové Obzory* 16, 1974, 39–84.
- Turcsányi 1834* – A. Turcsányi: Kassai századok. Košice 1834 (rukopis uložený v Knižnici Jána Bocatia pod číslom Rz 561).
- Tutkó 1861* – J. Tutkó: Szabad király Kassa városának történelmi évkönyve. Košice 1861.
- Wick 1935* – B. Wick: Kassa régi síremlékei. Košice 1935.
- Wick 1936* – V. Wick: Dóm svätej Alžbety v Košiciach. Košice 1936.

Ing. arch. Jozef Duchoň
Kapitána Jaroša 10
040 22 Košice

RELATION, THE SOURCE ANALYSIS

Jozef Duchoň

Summary

At the turn of 1603 and 1604, i. e. at the end of the Fifteen Years' War (1593–1606), a detailed description of Košice – its fortification, house fund, its capacities usable for soldiers, guilds and city economy, was initiated by the Habsburg imperial court. The description originally included a very detailed plan of Košice containing almost 900 items; unfortunately, today it is considered to be lost. This description is also known under its short name of Relation and its original is deposited in the National Archives of Hungary in Budapest. Introduction by the translator describes the complicated and long process of translation in the period between 1976–2000. Above all, it contains historical circumstances of the description which was rather unusual in its time. It initiated agitation and opposition of citizens and inspired lively correspondence with Archduke Matthias of Habsburgs (24 February 1557 – 20 March 1619) and the imperial court of Rudolf II (the King of Hungary 12 October 1576 – 25 June 1608) in Prague. Adamant attitudes of the court to the matter, as well as starting violent re-catholisation in the imperial part of Hungary, finally

lead to the victorious rebellion of Stephen Bocskay (October 1604 – 29 December 1606).

Translation of the inspection report called Relation was eventually evaluated with use of available modern sources. The evaluation contains the following parts in the following order: transcription of the fair copy and draft of Relation; description of fortification and armament of the city; reconstruction of the route of the commissars who wrote the description; description of the number of city buildings; description of stated fires and people affected by them, as well as their supports; analysis of house owners by their nationality and sex; analysis of the city house fees; numbers of accommodated soldiers and stabled horses in the city; list of municipality members; clerks of the Spiš Chamber, clergymen and military officials with their residential addresses, as well as guilds and crafts. The evaluation ends with a register of persons mentioned in the Relation, including known personal data (if these were available), and a register of important city buildings.

- Fig. 1. Reconstruction of the lost original Relation's plan from 1604. Author: J. Duchoň.
- Fig. 2. Wilhelm Peter Zimmermann – CASSAV, View of Košice from the east in 1604 prepared after a veduta painted by Wilhelm Dillich before 1600. Etching.
- Fig. 3. Georgius Houfnagel, Egidius van der Rye – Košice, the first city of Upper Hungary. Coloured copperplate dated back to 1617, prepared after an older model made before 1595.
- Fig. 4. Unknow author – True picture of Košice. Copperplate dated back to 1664, prepared after an old model made by Matej Merian before 1637.
- Fig. 5. The oldest known picture of Košice's ground plan by Nicola Angelini, about 1571. Generallandesarchiv Karlsruhe.
- Fig. 6. Ground plan of Košice's fortification by Daniel Speckling, 1577. Generallandesarchiv Karlsruhe.
- Fig. 7. Ground plan of Košice's fortification by an unknown author, 1658. Generallandesarchiv Karlsruhe.
- Fig. 8. Reproduction of Page 18 of the original Relation manuscript with items 73 to 79 describing a section of the inner city fortification.
- Fig. 9. Reproduction of Page 95 of the original Relation manuscript with items 464 to 470 describing houses at the upper end of Hlavná Street.
- Fig. 10. Reproduction of Page 175 of the Relation's draft manuscript with items 459 to 466 describing houses at the upper end of Hlavná Street.
- Fig. 11. Reproduction of Page 195 of the Relation's draft manuscript with notes on button makers and weavers guilds.

Translated by Viera Tejbusová

IN MEMORIAM

PhDr. Július Béreš, CSc.

(*13. 10. 1939 – †18. 04. 2013)

V závere aprílového týždňa zastihla archeologickú obec neočakávaná, ale o to bolestivejšia správa. Z našich radov odišiel dlhoročný pracovník Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied Július Béreš, ktorý celý svoj vedecký život spojil so skúmaním a štúdiom slovanských dejín. Špecializoval sa hlavne na problematiku predveľkomoravského obdobia, ale bokom jeho záujmu nestávali ani otázky slovansko-avarských a ďalších interetnických vzťahov v Karpatskej kotline v priebehu 6.–8. storočia.

Rodák z Jenkoviec od ukončenia štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1963 sa plne venoval terénnejmu a teoretickému archeologickému výskumu. Dr. Július Béreš začal svoju vedeckú kariéru vo Výskumnom pracovnom stredisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach, odkiaľ po krátkom pôsobení odišiel do Nitry. Aj v novom pôsobisku sa s vervou jemu vlastnou zapojil do výskumov zameraných na problematiku včasného stredo-

veku. Ďalšou zastávkou vo vedecko-výskumnej činnosti bola Bratislava, kde v rokoch 1967–1969 pôsobil v tíme prof. ing. arch. Alfréda Piffľa a nezmazateľným podielom prispel pri rozsiahlom výskume bratislavského Podhradia. V roku 1973 sa vrátil, a to už natrvalo, na východné Slovensko, kde už ako skúsený terénny pracovník uskutočnil, odborne spracoval a vedecky vyhodnotil viaceré archeologické výskumy.

Spomedzi veľkého počtu systematických vykopávkov treba spomenúť najdôležitejšie z nich: slovanský mohylník v Kráľovskom Chlmci, pohrebisko z obdobia avarskeho kaganátu vo Valalíkoč-Všechsvätých, včasnostredoveké hradiská v Šarišských Sokolovciach a v Spišských Tomášovciach, alebo v poslednom období uskutočnené výskumy v historickom jadre Košíc v areáli dominikánskeho kláštora. V súvislosti s vykopávkami v Košiciach sa podieľal aj na prezentácii výskumov mestského opevnenia. Bohaté skúsenosti nielen s realizáciou, ale i organizáciou archeologických výskumov na

Účastníci stretnutia na hradisku v Čingove v roku 2006. Foto archív AÚ SAV Košice.

Slovensku zúročil v práci Archeologickej rady pri Ministerstve kultúry SR.

Popri vedecko-výskumnej činnosti Dr. Júliusa Béreša nemožno vynechať ani jeho mimoriadnu organizátorskú prácu vo funkcii vedúceho Výskumného pracoviska v Košiciach, počas ktorej v rokoch 1986–1991 sa mierou vrchovatou pričínil k dobudovaniu nových, oveľa vhodnejších priestorov, do ktorých sa pracovisko Archeologického ústavu presťahovalo. Vo svojej druhej funkčnej etape na poste vedúceho košického pracoviska Archeologického ústavu SAV v rokoch 2004–2010 manažoval, zabezpečoval a organizoval množstvo záchranných archeologických výskumov na východnom Slovensku. Popri tom nezabúdala na zlepšovanie pracovných podmienok a modernizovanie technickej vybavenosti pracoviska.

Teoretické vyhodnotenia vedecko-výskumnej práce Dr. Júliusa Béreša publikoval v početných publikáciách uverejnených v domácich i zahraničných časopisoch alebo zborníkoch. Bokom záujmu nestáli ani vedecké konferencie, na ktorých priebežne predkladal výsledky svojho bádania zameraného na včasný stredovek. Za vyvrcholenie vedeckej práce v posledných rokoch treba považovať zostavenie a napísanie podstatnej časti III. zväzku Prameňov k dejinám osídlenia Slovenska, venovaného vý-

chodnému Slovensku, ktorá bude základom štúdia prameňov pre mnoho nasledujúcich generácií archeológov. Za rozvoj archeologického bádania na Slovensku a riešenie otázok včasného stredoveku bol Dr. Július Béreš ocenený a patrí k významným osobnostiam Slovenskej akadémie vied.

Odišiel priateľ, kamarát a kolega, ktorý zostal svojmu pracovisku verný od nástupu do jeho služieb pred päťdesiatimi rokmi až do posledného dňa, kedy mu v dokončení ďalších plánov jeho vedeckej práce zabránila nečakaná smrť.

Neviem, či by bolo dobré riadiť alebo vyberať svoj osud, i keď by sme si tak niekedy želali. Zostane to asi na osude, ktorý si bude naďalej vyberať. Krátko pred Tvojim odchodom do archeologického neba som Ti poprial veľa dobrého k meninám. Osud však tesne na to zariadil, že namiesto srdečného stretnutia na pracovisku, sprevádzaného tradičnou dobrosrdečnosťou sme sa s Tebou, milý Július, rozlúčili skôr, ako sme Ti stihli poďakovať za vykonanú prácu.

Češť Tvojej pamiatke.

Ivan Cheben

RECENZIE

Robert Gindele/Eszter Istvánovits: Die römerzeitliche Siedlung von Csengersima-Petea. Vydalo Muzeul Județean Satu Mare za podpory Európskej únie – Program Phare. Satu Mare 2009. Rumunské a maďarské resumé, 570 strán + CD s plánom výskumu.

V roku 1997 pri prieskume na maďarsko-rumunskej hranici, na mieste kde sa pripravovala na oboch stranách prístavba colnice, objavili E. Istvánovits(ová) a K. Almássy(ová), pracovníčky Jósa András Múzeum v Nyíregyháze, stopy rozsiahleho sídliska z doby rímskej, nachádzajúceho sa v katastri obce Csengersima. Že sa časť osady nachádza na území Rumunska a patrí k obci Petea zistili R. Gindele a L. Marta z Muzeul Județean v Satu Mare v rámci tej istej prieskumnej akcie. Na jeseň 1998 sa urobili zisťovacie sondy na maďarskej strane. V marci 1999 začali rozsiahle terénne práce na oboch stranách. V Csengersima sa do júla 1999 podarilo odkryť plochu 32 384 m², vďaka možnosti využiť mechanizmy. Horšia situácia bola v Petea, kde sa kvôli melioračnému systému na sledovanej ploche mohlo kopať len ručne a tak sa do mája 2004 preskúmalo iba 6 864 m². Výskumy na jednotlivých stranách boli samostatné, ale za stálej vzájomnej informovanosti.

Lokalita z doby rímskej zaberala pôvodne asi 7 hektárov. Cez ňu pretekala potok Erge, ktorý tvoril osídlenia.

Najvýraznejšími nálezmi boli hrnčiarske dielne, päť z nich malo jednu pec, šiesta dve. Pece boli dvojaké, s nosným stĺpikom, alebo stenou. Nepodarilo sa medzi nimi zistiť chronologický rozdiel. Všetky slúžili na vypalovanie sivej, včokovaním zdobenej keramiky.

Obydlí sa našlo 16, ich konštrukcia bola variabilná, autori vyčlenili 7 typov – podľa umiestnenia kolov, pre všetky sú známe analógie v Karpatskej kotline.

Štvorhranných objektov s vypálenými bočnými stenami, ale nevypáleným dnom, aké sú na mnohých lokalitách z doby rímskej, sa našlo 63. Ich rozmery sú od 84 x 118 po 140 x 164 cm. Sú chudobné na nálezy, bývajú v nich uhličky, kúsky kostí a len výnimočne zlomky keramiky.

Na neďalekej rumunskej lokalite v Lazuri-Lubtag boli podobné objekty pri ktorých sa našli kolové jamy po akejsi nadstavbe – tieto sa v Csengersima nezistili.

Väčšina (42 pecí) sa nachádzala pri potoku Egre zoradené do 4 radov, obďaleč bola ďalšia skupina 8 pecí, ostatné sa našli ojedinele. Autori predpokladajú, že prvé boli pri samostatne stojacich domoch, neskôr, keď sa zmenil spôsob výstavby domov ich zoskupovali na oddelenej ploche.

Nadzemné stavby zistené len na základe rozmiestnenia kolových jám rozčlenili podľa veľkosti na malé, stredné a veľké. Predpokladajú, že mali hospodárske poslanie.

Na preskúmanej časti osady sa nachádzalo 27 studní. Niektoré sa dali preskúmať, pri iných tomu zabránila spodná voda. Väčšina mala cylindrický tvar s horným otvorom o priemere od 80 do 180 cm, druhý typ tvorili

studne so schodkovite upravenými stenami, s horným priemerom 100–200 cm. Výnimkou bol 300 cm priemer.

Najpočetnejšími odkrytými objektami boli jamy rozličných rozmerov – od niekoľkých centimetrov po 220 cm. Autori ich rozdelili do 6 typov. Pripomínajú, že je ťažko určiť ich poslanie. Sú medzi nimi kolové jamy, odpadové, zásobné, hliníky a i.

Z hľadiska určenia etnicity a chronológie sídliska v Csengersima-Petea je najvýznamnejšia keramika. Opierajúc sa o ňu vypracovali 3 vývojové fázy:

1. Prvá polovica 2. stor. – pred Markomanskými vojnami (B1).
2. Obdobie Markomanských vojen (B2–C1a).
3. 3.–4. stor. (C1b–C3).

Hoci sa na skúmanej lokalite podarilo odkryť najväčšiu plochu, ktorú z archeologických výskumov doteraz poznáme, predsa sa nepodarilo odhaliť celé územie pôvodnej osady. Pri chronologickom určovaní a pokuse o rekonštrukciu jej vývoja autori ráтали s tým, že sa k niektorým údajom nemohli prepracovať. Preto pripomínajú, že na základe doteraz poznaného sa domnievajú, že osada vznikla v 2. stor. a v 5. už neexistovala.

Z prvej polovice 2. stor. pochádzajú dve usadlosti pozostávajúce z obydlia a vedľajších hospodárskych stavieb. Nález kováčskych klieští svedčí o tom, že sa tu spracovávali aj kovy. Časť keramiky z týchto objektov patrí do tvarového sveta Dákov – hlavne hrnce s plastickou výzdobou. Ojedinelé na kruhu točené exempláre ako ovocné misy, alebo cedítka patria tiež k nim.

Germánom sa dajú pripísať sivé až čierne tenkostenné nádoby, hlavne bikónické misy tvarované v ruke. Objavujú sa aj misy tehlovej farby s červenou maľovkou, ktoré sú importom.

Počas Markomanských vojen nastali zmeny v štruktúre osady, ale aj v charaktere keramiky. Vznikli dva súbežné rady domov vzdialené od seba na cca 50 m. V tom čase sa objavujú povrchové stavby zistené podľa rozmiestnenia kolových jám. V hmotnej kultúre je badateľný akýsi krok späť. Na kruhu sa vyrábali iba zásobnice. Germánske prvky zistené už v predchádzajúcom období sa rozmnožujú, postupne sa stávajú prevládajúcimi. Autori v spojitosti s tým predpokladajú príviv novej vlny przeworskej kultúry. Úmerne tomu klesá percento dáckych prejavov.

Niekedy po Markomanských vojnách – v C1 – vznikla východne od potoka Erge nová obytná časť. Podobne ako v staršej fáze ju tvorí rad domov, medzi ktorými boli povrchové stavby. Miesto, kde boli staršie stavby, používali aj naďalej na hospodárske, resp. remeselné ciele, ale už nie na bývanie. V tom čase dochádza k veľkým zmenám v keramike. Tenkostenná v ruke tvarovaná keramika sa vytráca. Objavujú sa nové tvary a výzdobné motívy – hlavne pokrievky, šálky, lampy a neskôr krčahy.

Je ťažko posúdiť, či to bol výsledok miestneho vývoja, alebo impulzov z provincií.

Asi v polovici 3. stor. sa tvárnosť osady výrazne zmenila. Objavili sa dielne na výrobu sivej, kolkami zdobenej keramiky, ktorá mala korene v Porolissu a začala prenikať aj do Barbarika. V tom čase zaniká výroba v ruke tvarovaných nádob, udržali sa len niektoré výzdobné motívy. Staré formy napodobňujú aj na kruhu, ale hojne využívajú predlohy z Porolissa.

Za daného stavu výskumu je ťažko povedať, kedy sa prestali vyrábať nádoby s vkolokovanou výzdobou. Tvary ostávajú, ale kolky nahradzuje vhladzovanie. Zo starých tvarov prežívajú len najvýraznejšie, objavujú sa nové – napr. plasticky zdobené krčahy. Príbúda výrobkov zo zrnitého materiálu, hlavne hrnce s pokrievkami, ale aj formy, prv zdobené kolkami. Na sídlisku v Csengersima-Petea chýbajú krčahy s facetovaním charakteristické pre druhú polovicu 4. stor.

V poslednej fáze osídlenia sa dielne menia na obydlia a pravdepodobne vznikali nové stavby na ploche, ktorú nebola možnosť preskúmať.

Podľa názoru E. Istvánovitsovej a R. Gindeleho obrovský komplex, ktorý sa im podarilo prebádať a dokumentovať, bol osadou, ale súčasne aj remeselníckym centrom v oblasti v dobe rímskej husto obývanej. Jeho jednotlivé vývojové etapy odzrkadľujú aj širšie súvislosti – predovšetkým Markomanské vojny a kontakty s provinciami.

Okrem samotnej podrobnej dokumentácie situácií a nálezov sú pozoruhodné závery, ku ktorým dospeli, najmä z hľadiska urbanizmu osady.

Z pohľadu výskumu na východnom Slovensku je potešiteľné, že sa aj v Csengersima-Petea potvrdili názory na etnickú situáciu v dobe rímskej, ku ktorým sme na základe tunajšieho bádania dospeli – myslím tým otázku prítomnosti Dákov, prenikanie przeworskej kultúry a vplyv Porolissa na vznik dielní na výrobu sivej, kolkovaním zdobenej keramiky vo východnej časti Karpatskej kotliny.

Monumentálne dielo dvojice autorov je doplnené tabuľkami obydlí, piecok a keramiky, katalógom 1861 objektov a ich obsahu, 224 tabuľkami objektov s nálezmi, 84 typologickými tabuľkami a troma plánmi výskumu. Prílohou knihy je CD s plánom osady.

Záverom nám ostáva vyjadriť obdiv nad vykonaním obrovského terénneho výskumu, ale aj nad tým, že sa v pomerne krátkom čase podarilo jeho výsledky sprístupniť takouto ukážkovou formou.

Mária Lamiová-Schmiedlová

Liana Vakulenko: Ukrajinski Karpaty u piznorimskyj čas (etnokulturni ta socialno-ekonomični procesy). Nacionalna Akademija nauk Ukrainy, Kyjiv 2010. 302 strán, ruské a anglické resumé.

Z pera Liany Vakulenko sa nám dostáva do rúk reprezentatívna kniha, v ktorej zhrnula výsledky archeologického bádania na území nazývanom na Ukrajine Prikarpatím (v našom ponímaní Zakarpatím), teda na

severovýchodnom úpätí Karpát, v hornej časti tokov riek Dnester, Prút a Siret. V mladšej dobe rímskej územie obýval ľud kultúry karpatských mohýl (v literatúre sa používa termín kultúra karpatských kurhanov).

Prvé mohyly tejto kultúry boli známe už od konca 19. stor. V rokoch 1934–1938 im venovali pozornosť viacerí bádatelia, predovšetkým T. Sulimirski, J. Pasternak a M. Smiško, ktorý v ich skúmaní pokračoval aj po 2. svetovej vojne. Vydal o nich prvé monografie (Smiško 1940, ten istý 1960), v ktorých ich datoval do 3.–6. stor.

Vyššie 30 mohýl tejto kultúry prebádal na území Rumunska V. Mihailescu-Birliba, žiaľ, tieto nie sú publikované. Osídlením východne od Karpát v mladšej až neskorej dobe rímskej sa zaoberali mnohí, spomeňme aspoň tých, čo prispeli najvýznamnejšími poznatkami, ako V. D. Baran, V. M. Cigilik, O. M. Prichodnjuk, B. A. Timoščuk, K. Godłowski, neskôr V. G. Kotigoroško a J. Kobaľ.

Kultúra karpatských kurganov je doteraz viac známa z výskumov mohýl, ale sa podarilo odkryť aj niekoľko sídlisk. Bývajú na terasách menších tokov a mávajú rozlohu 2–3 hektárov. V nich sa dalo zistiť, že obydlia boli štvorhranné, čiastočne zahĺbené a mali kolovú konštrukciu.

Okrem domov sa v osadách nachádzali aj doklady remeselníckej činnosti – hrnčiarске pece, ako aj kovolejárske objekty, tiež hospodárske stavby slúžiace na uskladňovanie úrody (tu okrem analógií z oblasti čerňachovskej kultúry uvádza autorka podobné objekty známe z Nižnej Myšle – Alameneva okr. Košice).

Práca sa však opiera hlavne o výsledky získané výskumom mohýl, ktorých L. Vakulenko pozná 780 z 35 lokalít. Nekropoly mávajú prevažne 4–20 mohýl, v Tomachyku bolo dokonca 99. Ich priemer sa pohybuje medzi 4–7 m.

Hranice na kremáciu boli pod mohylami. Najčastejšie sú okolo ohniska stopy po 4 koloch, na ktorých bola hranica, ale sa objavujú aj celé kruhy – inokedy len ich náznaky – vytvorené z kolov. Kamene pri stavbe mohýl použili iba zriedka, v jednom prípade sa našiel z nich kruh, občas boli v plášti mohyly, výnimočne pokrývali hrob. Milodary sa nachádzali na úrovni hrobu, občas v plášti. Tvorili ich pracovné nástroje, zbrane, šperky a keramika, väčšinou poškodené pri kremácii. Prevažná nádob bola točená na kruhu – aj na sídliskách – tvarová škála pozostáva z mís, váz, krčahov, šálok, pohárov.

Z nálezov, ktoré boli do oblasti kultúry karpatských kurhanov dovezené, najvýznamnejšie sú amfory pontického pôvodu, ďalej doteraz jediný známy nález skleneného pohára, ktorý bol vyrobený pravdepodobne v Porýní, ako aj glazovaná dvojkonická misa podľa autorky najskôr z Pannónie.

Najpočetnejšiu skupinu importov tvoria mince, ich výskyt – ako aj inde vo východnej Európe – je najhojnejší v 2. a 4. stor. Autorka predpokladá, že za ne miestne obyvateľstvo vymieňalo hlavne to, čo poskytovali lesy: kožušiny, dobytok, med, vosk. Možnosť predaja otrokov považuje za málo pravdepodobnú. To, že najviac depotov mincí sa našlo pri náleziskách soli potvrdzuje, že práve tá mohla byť najvýznamnejším obchodným artiklom.

L. Vakulenko upozornila, že kultúre karpatských kurhanov je najbližšia čerňachovská kultúra tak susediacimi územia, ako aj chronologicky. Pri oboch počíta s ich existenciou od mladšej doby rímskej po začiatok doby sťahovania národov, teda v stupňoch C a D, pričom najväčší rozkvet tak v jednej, ako druhej kultúre predpokladá v 4. stor.

Z hľadiska etnického karpatské kurhany spája s germánskymi Taifalmi, opierajúc sa o správu Ammiana Marcellina, ktorý píše, že mali pomáhať cisárovi Constantínovi v boji proti Sarmatom. Inde tento autor spomína Taifalorum terrae, ktoré lokalizuje medzi Karpaty a riekou Siret.

Za nositeľov čerňachovskej kultúry považuje Góto, ktorí boli pravdepodobne početnejší. Toto sa odzrkadľuje aj v archeologickom materiáli predovšetkým v rozlohe sídelných oblastí.

Na vytvorenie kultúry karpatských kurhanov prispeli podľa autorky dva faktory, a to príchod nového etnika najskôr zo severnej časti Európy, ako aj s vonkajšie vplyvy z rozvinutej civilizácie, t. j. z Ríše rímskej.

L. Vakulenko sa odvoláva na práce J. Eisnera, J. Paternaka a J. Jankovicha z prvej polovice 20. stor., ktorí už upozornili na to, že sa na západnej strane Karpát striedali etniká. K tomu istému poznatku došli aj J. Kobaľ a L. Vakulenko. Naproti tomu V. Kotigoroško sa domnieva, že horné Potisie bolo od 6. stor. pred Kr. až do konca 4. stor. po Kr. obývané Trákmi a preto ich považuje za tvorcov kultúry karpatských kurhanov. Vychádza z predpokladu, že do regiónu horného Potisia bol pre jeho odľahlosť od všetkých migračných ciest ťažký prístup a tak prežilo staré obyvateľstvo.

L. Vakulenko oponuje tým, že už v 3. stor. pred Kr. po príchode Keltov zanikla kušťanovická kultúra, ako to dokazujú archeologické nálezy. V 1. stor. pred Kr. sa potom tu Dáci stretli s Keltmi a vytvorili spoločnú kultúru označovanú tak slovenskými ako aj maďarskými bádateľmi ako kelto-dácky horizont. Tak isto vyvracia názor V. Kotigoroška, že k zničeniu hradiska Malaja Kopania došlo v roku 106 počas dácko-rímskych vojen a mali ho spôsobiť legionári Marca Ulpia Trajana. Zatiaľ neexistujú žiadne písomné pramene, ale ani archeologický materiál, ktorý by potvrdil prítomnosť rímskej armády na území horného Potisia.

Naproti tomu sa už v B1 objavujú v Karpatskej kotline nositelia przeworskej kultúry a autorka predpokladá, že práve oni boli tí, čo spôsobili zánik hradiska v Malej Kopanii.

Najmarkantnejší rozdiel medzi kultúrami na oboch stranách Karpatského oblúka vidí L. Vakulenko v pohrebnom ríte. Na východnom úpätí Karpát bol jediný rítus – mohyly navrhované nad miestom kremácie. Naproti tomu na západnom podhorí sa vyskytujú hroby ploché jamové aj urnové, ako aj mohyly so žiaroviskami ale i bez nich. Objavujú sa tu urny tvarované v ruke, kým v tzv. karpatských kurhanoch sú vždy točené na hrnčiarskom kruhu.

Iný typ pohrebného rítu bol zistený na lokalite Solonci, blízko Užhorodu, kde sa našiel objekt datovaný do druhej polovice 4. až začiatku 5. stor. Na ploche 22,8 x 16,5 m sa nachádzali uhličky, kalcinované kosti,

črepy hlinených nádob so stopami sekundárneho prepálenia, torzá 7 železných a jednej bronzovej spony, zlomky kosteného hrebeňa, torzo sklenenej nádoby, železné nože, prasleny. Pre datovanie a kultúrne zatriedenie najpozoruhodnejších bolo 10 prelamaných zlatých kapsulovitých záveskov. V. Kotigoroško interpretoval tento nález ako obetný oltár severotráckej populácie, ktorá podľa neho mala sídlir v oblasti hornej Tisy. Predpokladal, že ide o rítus, ktorý tunajší obyvatelia prevzali od Keltov. Pre podporu svojho názoru uvádzal analógie v Galii, Británii, ale aj na Slovensku v Prosnom. Jedná sa tu však vždy o značne staršie nálezy, ako upozorňuje L. Vakulenko.

Podľa nej nález zo Solonci má vzťah k pohrebiskám Dobrodzieňského typu, ktoré sa pripisujú nositeľom przeworskej kultúry a sú známe z územia Poľska, najmä horného Sliezska. Ide o objekty dosahujúce rozmery 250–700 m² (autorka upozorňuje, že v Solonci išlo o plochu 376 m²), ktoré pokrývali vrstvy popola, uhliakov, druhotne prepálených črepov, väčšinou poškodených predmetov z bronzu, železa a skla, ktoré sa zachovali po kremácii. Autorka vyzdvihuje skutočnosť, že kým mohyly majú cieľ ohraničiť priestor nad hrobom jedinca, vrstvom hroby odrážajú inú vieru, resp. svetonázor, ktorý uprednostňuje spoločné miesto kremácie. Poľskí bádatelia sa domnievajú, že pohrebiská dobrodzieňského typu sú výsledkom vývoja pohrebného rítu przeworskej kultúry. L. Vakulenko súhlasí s predpokladom J. Kobaľa, ktorý sa domnieva, že mnohvrstvom objekt v Solonci vznikol ako výsledok novej etnickej vlny, ktorá prenikla zo severu do horného Potisia koncom doby rímskej. Na podporu tejto teórie slúžia aj kapsulovité závesky, ktoré sú rozšírené v Pobaltí a to nie len na sídelnom území przeworskej kultúry, ale aj u iných etník. J. Kobaľ pri spracovaní przeworských nálezov na západnej strane Karpát dospel k názoru, že sú to pamiatky po kmeňoch, ktoré sú v písomných prameňoch spomínané ako Vandalskí Hasdingovia.

V spojitosti so tzv. sivou keramikou s včolkovanou výzdobou spomínal Vandalov už D. Csalány, objaviteľ dielne na jej výrobu vo východomaďarskom Beregsurányi. L. Vakulenko sa pridáva k názoru, ktorý prevláda aj v slovenskej a maďarskej literatúre, že sivú keramikou nemožno pripísať niektorému etniku alebo kultúre, ale treba v nej vidieť dobový prejav.

Autorka dokazuje, že neboli spoločenské a ekonomické vzťahy medzi kultúrami na východnej a západnej strane Karpát. Poukazuje na doklady kontaktov kultúry karpatských kurganov s Pontickou oblasťou, čo sa dá najlepšie dokumentovať na nálezoch amfor používaných na prepravu oleja a vína, ktoré sa na západnom úpätí nenachádzajú. (Tu musím pripomenúť nález amfory pontického pôvodu z Ostrovian, ktorý však bol publikovaný až dobe, keď práca L. Vakulenkovej bola pravdepodobne v tlači. Je to však doteraz jediný nález svojho druhu na území Slovenska.)

Ako protiváhu spomína zo západnej strany sivú včolkovanú keramikou, ktorá zase na východe absentuje.

Autorka záverom poukazuje na to, že povodie hornej Tisy bolo nárazníkovou zónou medzi Rímskym

impériom a barbarikom. Preto je podľa nej nemysliteľné, že by ho mohutné migračné prúdy prechádzajúce pri hraniciach Impéria, boli obišli. Situácia, z hľadiska etnického bola tu nestabilná, premenlivá. Poukazuje aj na to, že nie náhodou slovenskí a maďarskí bádatelia v spojitosti s mladšou dobou rímskou často používajú chronologické a nie etnické určenie, ako aj to, že hovoria o zmiešanom charaktere nálezov.

L. Vakulenko zhrnula svoje poznatky do troch základných bodov:

1. Predkarpatie a Zakarpatie boli v neskorej dobe rímskej separované a tvorili rozdielne kultúrne regióny.
2. Východne od Karpát žila populácia, ktorá vytvorila kultúru karpatských kurhanov a jej nositeľmi boli pravdepodobne germánski Taifalovia.
3. Územie západne od Karpát bolo v prvej polovici 1. tisícročia postihované silnými migračnými vl-

nami a preto sa z času na čas menila etnická mapa tohoto regiónu.

Liana Vakulenko sa snažila v svojej knihe sústrediť celý prístupný nálezový fond z mladšej až neskorej doby rímskej zo severovýchodného úpätia Karpát, ktorý sa viaže ku kultúre karpatských kurhanov. Okrem archeologického materiálu a literatúry, ktorá sa nimi zaoberala, využila aj historické pramene, aby čo najlepšie osvetlila situáciu, ktorá tu bola v 4.–5. stor. Aj keď nie je možné vylúčiť, že budúce výskumy prinesú prekvapenia, ktoré jej názory doplnia, prípadne pozmenia, predložená práca ostane dôležitým prameňom pre bádateľov sledovaného obdobia v strednej a východnej Európe.

Mária Lamiová-Schmiedlová

SKRATKY POUŽITÉ V LITERATÚRE

- Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae
- Acta Arch. Carpathica = Acta Archaeologica Carpathica. Kraków
- Acta Hungarica = Acta Hungarica. Ужгород – Ungvár
- Annales Historici Presovienses = **Annales Historici Presovienses**. Prešov
- Arch. Hist. = Archaeologia Historica. Brno
- Archív KPÚ Košice = Archív Krajského pamiatkového úradu. Košice
- Archív KPÚ Prešov = Archív Krajského pamiatkového úradu. Prešov
- Ars Transsilvaniae = Ars Transsilvaniae. Cluj-Napoca
- AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku. Nitra
- Denarius = Denarius. Numizmatický časopis. Bratislava
- Folia Arch. = Folia Archaeologica. Annales Musei Nationalis Hungarici. Budapest
- Galéria = Galéria. Ročenka Slovenskej národnej galérie. Bratislava
- Gemer-Malohont = Gemer-Malohont. Zborník Gemersko-malohontského múzea. Rimavská Sobota
- Hist. Carpatica = Historica Carpatica. Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach. Košice
- Hist. Čas. = Historický časopis. Bratislava
- Hist. Štúd. = Historické štúdie. Ročenka Historického ústavu SAV. Bratislava
- Jahrb. UKV = Jahrbuch Des Ungarischen Karpathen-Verreines. Igló
- Karpathe-Post = Karpathe-Post. Politisches Wochenblatt zur Förderung der gesamten Interessen des Zipser Deutschtums. Kesmark
- Monumentorum tutela = Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Bratislava
- Muinasaja teadus = Muinasaja teadus. Tartu – Tallinn
- Musaica = Zborník Filozofickej a Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava
- Nové Obzory = Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. Košice
- Numizmatika (Bratislava) = Numizmatika. Bratislava
- Pam. Múz. = Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava
- Panoráma Spiša a Tatier = Panoráma Spiša a Tatier. Demokratický regionálny kaleidoskop. Kežmarok – Abrahamovce
- Per. Polytech. Architect. = Periodica Polytechnica Architecture. Budapest
- Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu SAV. Nitra
- Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra
- Stud. Arch. Slov. Mediaev. = Studia archaeologica Slovaca mediaevalia. Bratislava
- Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné Zvesti Archeologického ústavu SAV. Nitra
- Turistik, Alpinismus und Wintersport = Turistik, Alpinismus und Wintersport. Kesmark
- Vlast. Čas. = Vlastivedný časopis. Revue kultúrneho dedičstva Slovenska. Bratislava
- Vsl. Pravek = Východoslovenský pravek. Nitra
- VSM Košice = Východoslovenské múzeum. Košice
- Z minulosti Spiša = Z minulosti Spiša. Levoča
- Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava
- Краткие Сообщ. = Краткие сообщения Института истории материальной культуры. Москва

EDÍCIE VYDÁVANÉ ARCHEOLOGICKÝM ÚSTAVOM SAV V NITRE

ARCHAEOLOGICA SLOVACA MONOGRAPHIAE

FONTES

- I. Benadík, B. – Vlček, E. – Ambros, C.: Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava 1957. –
- II. Budinský-Krička, V.: Slovanské mohyly v Skalici. Bratislava 1959. –
- III. Chropovský, B. – Dušek, M. – Polla, B.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku. Bratislava 1960. –
- IV. Polla, B.: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava 1962. –
- V. Točík, A.: Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom. Bratislava 1964. € 4,00.-
- VI. Dušek, M.: Thrakisches Gräberfeld der Hallsattzeit in Chotín. Bratislava 1966. € 5,00.-
- VII. Čilinská, Z.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava 1966. € 5,00.-
- VIII. Bánesz, L.: Barca bei Košice – paläolithische Fundstelle. Bratislava 1968. –
- IX. Novotná, M.: Die Bronzhortfunde in der Slowakei (Spätbronzezeit). Bratislava 1970. –
- X. Polla, B.: Kežmarok (Ergebnisse der historisch-archäologischen Forschung). Bratislava 1971. –
- XI. Svoboda, B.: Neuerworbene römische Metallgefäße aus Stráže bei Piešťany. Bratislava 1972. –
- XII. Vladár, J.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava 1974. –
- XIII. Ambros, C. – Müller, H.-H.: Frühgeschichtliche Pferdeskelettfunde aus dem Gebiet der Tschechoslowakei. Bratislava 1980. € 3,00.-
- XIV. Kolník, T.: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Bratislava 1980. –
- XV. Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.-12. storočie). Nitra 1995. Analýza. ISBN 80-88709-23-7 –
- Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.-12. storočie). Nitra 1995. Analýza. ISBN 80-88709-13-X –
- Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.-12. storočie). Nitra 1995. Katalóg. ISBN 80-88709-22-9 –
- XVI. Kuzmová, K.: Terra sigillata im Vorfeld des nordpannonischen Limes (Südwestslowakei). Nitra 1997. ISBN 80-88709-32-6 € 23,00.-
- XVII. Kaminská, L.: Hôrka-Ondrej. Nitra 2000. ISBN 80-88709-47-4 € 23,00.-
- XVIII. Varsík, V.: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-34-5 € 31,00.-

CATALOGI

- I. Točík, A.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava 1968. € 6,00.-
- II. Točík, A.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Štúrovo. Bratislava 1968. € 4,00.-
- III. Točík, A.: Altmagyarische Gräberfelder in Südwestslowakei. Bratislava 1968. –
- IV. Dušek, M.: Bronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Bratislava 1969. € 5,00.-
- V. Čilinská, Z.: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. Bratislava 1973. –
- VI. Veliačik, L. – Romsauer, P.: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku I. Katalóg. Nitra 1994. ISBN 80-88709-15-6 –
- VII. Bujna, J.: Malé Kosihy. Laténezeitliches Gräberfeld. Katalog. Nitra 1995. ISBN 80-88709-18-0 –
- VIII. Březinová, G.: Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Laténezeit. Katalog. Bratislava 2000. ISBN 80-224-0649-X –
- IX. Březinová, G. a kol.: Nitra-Chrenová. Archeologické výskumy na plochách stavenísk Shell a Baumax. Katalóg. Nitra 2003. ISBN 80-88709-62-2 € 20,00.-
- X. Kolník, T. – Varsík, V. – Vladár, J.: Branč Germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007. ISBN 978-80-88709-98-5 € 45,00.-
- XI. Lamiová-Schmiedlová, M.: Žiarové pohrebisko z mladšej doby bronzovej na lokalite Dvorníky-Včeláre. Nitra 2009. ISBN 978-80-89315-13-0 € 20,70.-
- XII. Kaminská, L.: Čičarovce-Veľká Moľva. Výskum polykulturného sídliska. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-28-4 € 22,50.-
- XIII. Březinová, G. – Pažinová, N.: Neolitická osada. Hurbanovo-Bohatá. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-37-6 € 38,50.-

STUDIA

- I. Pieta, K.: Die Púchov-Kultur. Nitra 1982. –
- II. Veliačik, L.: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra 1983. –
- III. Fusek, G.: Slovensko vo včasnოსlovenskom období. Nitra 1994. ISBN 80-88709-17-2 –
- IV. Pavúk, J.: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linear Keramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994. ISBN 80-88709-19-9 –
- V. Pavúk, J. – Bátor, J.: Siedlung und Gräberfeld der Ludanice-Gruppe in Jelšovce. Nitra 1995. ISBN 80-88709-24-5 –
- VI. Šalkovský, P.: Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt. Nitra 2001. ISBN 80-88709-52-0 € 17,00.-
- VII. Ruttkay, A. – Ruttkay, M. – Šalkovský, P. (Ed.): Slovensko vo včasnom stredoveku. Nitra 2002. ISBN 80-88709-60-1 –
- VIII. Hanuliak, M.: Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.-10. storočí na území Slovenska. Nitra 2004. ISBN 80-88709-72-5 –
- IX. Pieta, K. – Ruttkay, A. – Ruttkay, M. (Ed.): Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva. Nitra 2007. Druhé vydanie. ISBN 978-80-88709-91-6 –
- X. Soják, M.: Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek. Nitra 2007. ISBN 978-80-89315-01-7 € 28,00.-
- XI. Pieta, K.: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-05-5; ISBN 978-80-224-1027-4 € 36,00.-
- XII. Pieta, K.: Die Keltische Besiedlung der Slowakei. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-31-4 € 36,00.-
- XIII. Horváthová, E.: Osídlenie badenskej kultúry na slovenskom území severného Potisia. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-33-8 € 32,00.-
- XIV. Šalkovský P.: Stredné Slovensko vo včasnom stredoveku. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-39-0 € 22,50.-

COMMUNICATIONES

- I. Bátora, J. – Peška, J. (Hrsg.): Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei. Nitra 1999. ISBN 80-88709-40-7 € 28,00.-
- II. Kuzma, I. (Ed.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998. Nitra 1999. ISBN 80-88709-41-5 € 25,00.-
- III. Friesinger, H. – Pieta, K. – Rajtár, J. (Hrsg.): Metallgewinnung und- Verarbeitung in der Antike. Nitra 2000. ISBN 80-88709-48-2 € 28,00.-
- IV. Cheben, I. – Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001. Nitra 2002. ISBN 80-88709-57-1 € 45,00.-
- V. Kuzmová, K. – Pieta, K. – Rajtár, J. (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002. ISBN 80-88709-61-X –
- VI. Bátora, J. – Furmánek, V. – Veliáčik, L. (Hrsg.): Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. Nitra 2004. ISBN 80-88709-70-9 –
- VII. Fusek, G. (Ed.): Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra 2004. ISBN 80-88709-71-7 –
- VIII. Cheben, I. – Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2004. Nitra 2005. ISBN 80-88709-83-0 € 55,00.-
- IX. Cheben, I. – Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-06-2 € 47,00.-
- X. Beljak, J. – Březinová, G. – Varsík, V. (Eds.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-24-6 € 76,00.-
- XI. Furmánek, V. – Miroššayová, E. (Eds.): Popolnicové polia a doba halštatská. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-26-0 € 47,00.-
- XII. Kuzmová, K. – Rajtár, J. (Zost.): Rímsky kastel v Iži. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-32-1 € 20,70.-
- XIII. Kujovský, R. – Mítáš, V. (Eds.): Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Nitra 2012. ISBN 978-80-89315-41-3 € 82,00.-
- XIV. Březinová, G. – Varsík, V. (Eds.): Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra 2012. ISBN 978-80-89315-42-0 € 80,00.-
- XV. Cheben, I. – Soják, M. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2010. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-43-7 € 80,00.-

ARCHEOLOGICKÉ PAMÄTNÍKY SLOVENSKA

- I. Furmánek, V.: Radzovce – osada ľudu popolnicových polí. Reprint. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-27-7 –
- II. Lamiová, M.: Zemlín – obec s bohatou minulosťou. Košice 1993. ISBN 80-900444-2-5 –
- III. Čilinská, Z.: Slovania a avarský kaganát. Bratislava 1993. ISBN 80-7127-059-8 –
- IV. Šiška, S.: Dokument o spoločnosti mladšej doby kamennej. Bratislava 1995. ISBN 80-224-0198-6 –
- V. Pieta, K.: Liptovská Mara. Bratislava 1996. ISBN 80-967366-7-1 € 13,00.-
- VI. Hromada, J.: Moravany nad Váhom. Bratislava 2000. ISBN 80-88709-45-8 € 13,00.-
- VII. Olexa, L.: Nižná Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej. Košice 2003. ISBN 80-88709-66-0 € 15,00.-
- VIII. Kaminská, E.: Hôrka-Ondrej. Osídlenie spišských travertínov v staršej dobe kamennej. Košice 2005. ISBN 80-88-709-74-1 –
- IX. Furmánek, V. – Marková, K.: Včelince. Archív dávnej minulosti. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-09-3 € 17,00.-
- X. Šalkovský, P.: Detva. Praveké a včasnohistorické hradisko k dávnyim dejinám Slovenska. Nitra 2009. ISBN 978-80-89315-14-7 € 17,00.-

ACTA INTERDISCIPLINARIA ARCHAEOLOGICA

- I. Aktuálne otázky výskumu slovanských populácií na území Československa v 6.-13. storočí. Nitra 1979. –
- II. Furmánek, V. – Stloukal, M.: Antropologický rozbor žárových hrobů piliňské a kyjatické kultury. Nitra 1982. –
- III. Acta Interdisciplinaria Archaeologica. Tom. III. Nitra 1984. € 9,00.-
- IV. Acta Interdisciplinaria Archaeologica. Tom. IV. Nitra 1986. –
- V. Acta Interdisciplinaria Archaeologica. Archeológia-Geofyzika-Archeometria. Tom. V. Nitra 1987. € 7,00.-
- VI. Súčasný poznatky z archeobotaniky na Slovensku. Nitra 1989. € 6,00.-
- VII. Palaeoethnobotany and Archaeology, International Work-Group for Paleoethnobotany. 8th Symposium Nitra – Nové Vozokany 1989. Nitra 1991. € 16,00.-
- VIII. Hajnalová, E.: Obilie v archeobotanických nálezoch na Slovensku. Nitra 1993. ISBN 80-88709-02-4 € 9,00.-
- IX. Vondráková, M.: Malé Kosihy II. Nitra 1994. ISBN 80-88709-14-8 € 13,00.-
- X. Hajnalová, E.: Ovocie a ovocinárstvo v archeobotanických nálezoch na Slovensku. Nitra 2001. ISBN 80-88-709-38-5 € 13,00.-

MATERIALIA ARCHAEOLOGICA SLOVACA (edícia ukončená)

- I. Točík, A.: Výčapy-Opatovce a ďalšie pohrebiská zo staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Nitra 1980. –
- II. Budinský-Krička, V.: Kráľovský Chlmec. Nitra 1980. –
- III. Točík, A.: Nitriansky Hrádok-Zámeček. I, II. Tabuľky. Nitra 1981. –
- IV. Točík, A.: Malé Kosihy – osada zo staršej doby bronzovej. Nitra 1981. –
- V. Benadik, B.: Maňa. Keltisches Gräberfeld – Fundkatalog. Nitra 1983. –
- VI. Dušek, M. – Dušeková, S.: Smolenice-Molpír I. Befestigter Fürstentz der Hallstattzeit. Nitra 1985. –
- VII. Wiederman, E.: Archeologické pamiatky topolčianskeho múzea. Nitra 1985. –
- VIII. Budinský-Krička, V. – Veliáčik, L.: Krásna Ves. Gräberfeld der Lausitzer Kultur. Nitra 1986. –
- IX. Kuzmová, K. – Roth, P.: Terra sigillata v Barbariku. Nitra 1988. –
- X. Hanuliak, M. – Kuzma, I. – Šalkovský, P.: Mužla-Čenkov I. Osídlenie z 9.-12. storočia. Nitra 1993. ISBN 80-88709-07-5 € 20,00.-
- XI. Šalkovský, P.: Hradisko v Detve. Nitra 1994. ISBN 80-88709-10-5 –
- XII. Hanuliak, M.: Malé Kosihy I. Nitra 1994. ISBN 80-88709-12-1 –
- XIII. Dušek, M. – Dušeková, S.: Smolenice – Molpír II. Nitra 1995. ISBN 80-88709-20-2 € 15,00.-

ZOZNAM PUBLIKÁCIÍ ZARADENÝCH VO VÝMENNOM FONDĚ ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV

Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 1. zv.	€ 20.-	Pieta, K.	€ 5.-
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 2. zv.	€ 20.-	Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod	€ 15.-
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 3. zv.	€ 18.-	Castrum Bene 7.	€ 22.-
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 4. zv.	€ 15.-	Colloque International l' Aurignacien et le	
Archaeologia Historica 13/1988.	€ 8.-	Gravettien (perigordien) dans leur	
Archaeologia Historica 22/1997.	€ 25.-	Cadre Ecologique.	€ 13.-
Archaeologia Historica 24/1999.	€ 28.-	Complex of upper palaeolithic sites near	
Archaeologia Historica 31/2006.	€ 30.-	Moravany. Vol. II.	€ 13.-
Archaeologia Historica 33/2008.	€ 30.-	Complex of upper palaeolithic sites near	
Archaeologia Historica 34/2009.	€ 26.-	Moravany. Vol. III.	€ 15.-
Archaeologia Historica 35/2010.	€ 20.-	Der sonderbare Baron. Dvořák, P.	€ 13.-
Archaeologia Historica 36/2011/1, 2.	€ 20.-	Die Ergebnisse der arch. Ausgrab. beim Aufbau	
Archaeologia Historica 37/2012/1, 2.	€ 25.-	des Kraftwerksystems Gabčíkovo-Nagymaros.	€ 7.-
Archeológia – História – Geografia (Archeológia).	€ 3.-	Die Slowakei in der jüngeren Steinzeit. Novotný, B.	€ 1.-
Archeológia – História – Geografia (Geografia).	€ 3.-	Europas mitte 1000.	€ 67.-
Archeológia – História – Geografia (História).	€ 3.-	Gerulata I.	€ 20.-
Archeologická topografia Bratislavy.	€ 13.-	Graphische Auswertung osteometrischer Werte in der	
Archeologická topografia Košíc.	€ 13.-	historischen Osteologie. Sep. ŠZ 12/1964. Rajtová, V.	€ 3.-
Archeologické nálezy v zbierkach Mestského múzea		Hallstatt a Býčí skála. Průvodce výstavou.	€ 2.-
v Zlatých Moravciach. Ruttkayová, J. – Ruttkay, M.	€ 6.-	Importants Sites Slaves en Slovaquie.	€ 3.-
Archeologické pamiatky a súčasnosť.	€ 3.-	IX. meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev 7. 9.-13. 9. 1983.	€ 1.-
Archeologičeskije vesti.	€ 6.-	Ján Dekan. Život a dielo.	€ 5.-
AVANS v roku 1975.	€ 4.-	Kelemantia Brigetio. (ang.).	€ 10.-
AVANS v roku 1976.	€ 5.-	Kelemantia Brigetio. (nem.).	€ 10.-
AVANS v roku 1977.	€ 5.-	Kolíška kresťanstva na Slovensku.	€ 98.-
AVANS v roku 1978.	€ 3.-	Liptovská Mara. Ein frühgeschichtliches Zentrum	
AVANS v roku 1979.	€ 3.-	der Nordslowakei. Pieta, K.	€ 13.-
AVANS v roku 1989.	€ 10.-	Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného	
AVANS v roku 1990.	€ 10.-	Slovenska. Pieta, K.	€ 13.-
AVANS v roku 1991.	€ 13.-	Najstaršie roľnícke osady na Slovensku. Novotný, B.	€ 1.-
AVANS v roku 1995.	€ 15.-	Numizmatika v Československu.	€ 3.-
AVANS v roku 1996.	€ 15.-	Vyhodnotenie. Hanuliak, M. – Rejholcová, M.	€ 23.-
AVANS v roku 1997.	€ 18.-	Pleistocene Environments and Archaeology of the	
AVANS v roku 1998.	€ 18.-	Dzeravá skala Cave, Lesser Carpathians, Slovakia.	€ 20.-
AVANS v roku 1999.	€ 19.-	Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca	
AVANS v roku 2000.	€ 20.-	5. až 13. stor. II. časť. Stredoslovenský kraj.	€ 10.-
AVANS v roku 2001.	€ 32.-	Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca	
AVANS v roku 2002.	€ 22.-	5. až z 13. stor. III. časť. Východné Slovensko.	€ 31,50.-
AVANS v roku 2003.	€ 23.-	Rapports du III ^e Congrès International	
AVANS – register za roky 1984-1993.	€ 25.-	d'Archeologie Slave 1. sept. 1975.	€ 8.-
AVANS v roku 2004.	€ 27.-	Rapports du III ^e Congrès International	
AVANS v roku 2005.	€ 27.-	d'Archeologie Slave 2. sept. 1975.	€ 3.-
AVANS v roku 2006.	€ 29.-	Referáty o pracovných výsledkoch čs. archeologie	
AVANS v roku 2007.	€ 29.-	za rok 1958, časť II.	€ 1.-
AVANS v roku 2008.	€ 33,50.-	Rímske kamenné pamiatky. Gerulata. Shmidtová, J.	€ 10.-
Bajč-Vlkanovo. Sep. ŠZ 12/1964. Točík, A.	€ 1.-	Sádok – Cibajky – Šiance. Gogová, S.	€ 3.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1980.		Slovacchia. Crocevia delle civiltà' Europee 2005.	
Melicher, J.	€ 2.-	Furmánek V. – Kujovský R.	€ 25.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1981.		Slovenská archeológia 1962/2.	€ 7.-
Melicher, J.	€ 2.-	Slovenská archeológia 1968/2.	€ 7.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1986.		Slovenská archeológia 1972/1.	€ 9.-
Melicher, J.	€ 2.-	Slovenská archeológia 1984/1.	€ 9.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1987.		Slovenská archeológia 1984/2.	€ 9.-
Melicher, J.	€ 1.-	Slovenská archeológia 1985/1.	€ 9.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1988.		Slovenská archeológia 1987/1.	€ 9.-
Melicher, J. – Mačalová, H.	€ 2.-	Slovenská archeológia 1987/2.	€ 9.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1989 a 1990.		Slovenská archeológia 1988/1.	€ 10.-
Mačalová, H.	€ 3.-	Slovenská archeológia 1988/2.	€ 10.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1991 a 1992.		Slovenská archeológia 1989/1.	€ 10.-
Jasečková, M.	€ 4.-	Slovenská archeológia 1989/2.	€ 10.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1993 a 1994.		Slovenská archeológia 1990/1.	€ 10.-
Jasečková, M.	€ 4.-	Slovenská archeológia 1990/2.	€ 10.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1995 a 1996.		Slovenská archeológia 1992/1.	€ 15.-
Jasečková, M.	€ 4.-	Slovenská archeológia 1992/2.	€ 15.-
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1997 a 1998.		Slovenská archeológia 1993/1.	€ 15.-
Jasečková, M.	€ 4.-	Slovenská archeológia 1993/2.	€ 15.-
Bojná. Nové nálezy z počiatkov slovenských dejín.		Slovenská archeológia 1994/1.	€ 15.-

Slovenská archeológia 1994/2.	€ 15.-	Študijné zvesti 17/1969.	€ 5.-
Slovenská archeológia 1995/1.	€ 16.-	Študijné zvesti 18/1970.	€ 9.-
Slovenská archeológia 1995/2.	€ 16.-	Študijné zvesti 19/1981.	€ 7.-
Slovenská archeológia 1996/1.	€ 17.-	Študijné zvesti 21/1985.	€ 8.-
Slovenská archeológia 1996/2.	€ 17.-	Študijné zvesti 23/1987.	€ 9.-
Slovenská archeológia 1996/2 (nezviazaná).	€ 12.-	Študijné zvesti 24/1988.	€ 6.-
Slovenská archeológia 1997/1.	€ 18.-	Študijné zvesti 25/1988.	€ 5.-
Slovenská archeológia 1997/2.	€ 18.-	Študijné zvesti 26/1990.	€ 18.-
Slovenská archeológia 1998/1.	€ 20.-	Študijné zvesti 27/1991.	€ 15.-
Slovenská archeológia 1998/2.	€ 20.-	Študijné zvesti 28/1992.	€ 20.-
Slovenská archeológia 1999/1.	€ 20.-	Študijné zvesti 29/1993.	€ 18.-
Slovenská archeológia 1999/2.	€ 20.-	Študijné zvesti 30/1994.	€ 15.-
Slovenská archeológia 2000/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 31/1995.	€ 20.-
Slovenská archeológia 2000/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 32/1996.	€ 21.-
Slovenská archeológia 2001/1-2.	€ 44.-	Študijné zvesti 33/1999.	€ 20.-
Slovenská archeológia 2002/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 34/2002.	€ 23.-
Slovenská archeológia 2002/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 35/2002.	€ 25.-
Slovenská archeológia 2003/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 36/2004.	€ 30.-
Slovenská archeológia 2003/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 37/2005.	€ 20.-
Slovenská archeológia 2004/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 38/2005.	€ 20.-
Slovenská archeológia 2004/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 39/2006.	€ 20.-
Slovenská archeológia 2005/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 40/2006.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2005/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 41/2007.	€ 40.-
Slovenská archeológia 2006/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 42/2007.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2006/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 43/2008.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2007/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 44/2008.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2007/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 45/2009.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2008/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 46/2009.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2008/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 47/2010.	€ 32.-
Slovenská archeológia 2009/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 48/2010.	€ 35,80.-
Slovenská archeológia 2009/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 49/2011.	€ 35.-
Slovenská archeológia 2010/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 50/2011.	€ 74.-
Slovenská archeológia 2010/2.	€ 22.-	Študijné zvesti 51/2012.	€ 74.-
Slovenská archeológia 2011/1.	€ 22.-	Študijné zvesti 52/2012.	€ 74.-
Slovenská archeológia 2011/2.	€ 22.-	Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeológie	
Slovenská archeológia 2012/1.	€ 79.-	o minulosti Mostnej ulice v Nitre.	
Slovenská archeológia 2012/2.	€ 79.-	Březinová, G. – Samuel, M.	€ 20.-
Slovenská numizmatika VIII.	€ 3.-	Terra sigillata in Mähren. Droberjar, E.	€ 13.-
Slovenská numizmatika X.	€ 3.-	The Cradle of Christianity in Slovakia.	€ 98.-
Slovenská numizmatika XV.	€ 8.-	Točík Anton 1918-1994. Biografia, bibliografia.	€ 5.-
Slovenská numizmatika XVII.	€ 8.-	Urzeitliche und frühhistorische Besiedlung der Ost-	
Slovenská numizmatika XVIII.	€ 8.-	slowakei in Bezug zu den Nachbargebieten.	€ 10.-
Slovenská numizmatika XIX.	€ 7.-	Ve službách archeologie IV.	€ 25.-
Stredné Slovensko 2.	€ 2.-	Ve službách archeologie V.	€ 25.-
Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia III-IV.	€ 18.-	Ve službách archeologie 2007/1.	€ 20.-
Studia Historica Slovaca XVI.	€ 3.-	Ve službách archeologie 2007/2.	€ 20.-
Studia Historica Slovaca XVII.	€ 4.-	Ve službách archeologie 2008/1.	€ 40.-
Studie muzea Kroměřížska 88.	€ 5.-	Ve službách archeologie 2008/2.	€ 40.-
Šebastovce I. Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches. Katalog. Budinský-Krička, V. – Točík, A.	€ 13.-	Velikaja Moravia. Sokrovišča prošlogo Čechov i Slovakov. Katalog – Kiev.	€ 1.-
Študijné zvesti 7/1961.	€ 3.-	Východoslovenský pravek – Special Issue.	€ 28.-
Študijné zvesti 8/1962.	€ 3.-	Východoslovenský pravek I.	€ 7.-
Študijné zvesti 10/1962.	€ 3.-	Východoslovenský pravek II.	€ 7.-
Študijné zvesti 12/1964.	€ 3.-	Východoslovenský pravek V.	€ 13.-
Študijné zvesti 13/1964.	€ 2.-	Východoslovenský pravek VI.	€ 20.-
Študijné zvesti 14/1964.	€ 2.-	Východoslovenský pravek VII.	€ 20.-
Študijné zvesti 15/1965.	€ 3.-	Východoslovenský pravek VIII.	€ 20.-
Študijné zvesti 16/1968.	€ 5.-	Východoslovenský pravek IX.	€ 21,50.-

RELATION

Správa o inšpekcii stavu mesta Košice
vypracovaná v rokoch 1603–1604
na príkaz Jeho Milosti arcivojvodu Mateja
a realizovaná komisiou pod vedením generála,
kapitána Horného Uhorska,

JÁNA JAKUBA BARBIANA GRÓFA DE BELGIOJOSO

Z originálneho rukopisu prepísal a preložil

JOZEF DUCHOŇ

PREPIS A PREKLAD TEXTU RELATION ¹

- Strana originálu číslo 1

Strana je prakticky bez textu, obsahuje iba originálny skrátaný názov elaborátu v ľavom hornom rohu – „**Relation**“ a dve rôznymi rukami písané archívárske poznámky: „**Abauj m. 1603. 1.**“ a „**Kassa 1603**“. V pravom dolnom rohu je číslica 47. Číslovanie strany nebolo na fotokópii viditeľné. Rukopis prvej archívnej poznámky zodpovedá rukopisu číslovania 62 až 262, rukopis druhej zase číslovaniu 1 až 202.

- Strana originálu číslo 2

Relation wegen oder über gehaltener augenscheinlicher Besichtigung aller und ieder Gebew, so sich bey der khüniglichen Freystatt Caschaw sowoll ausser als innerhalb der Stattmauren, auch Pasteyen, Courtinen, Wassergräben, Zwingern, Ringmauren, Katzen oder Bulwerch, Türnen und andern Befestigungen, sambt den Mängln und Defecten so darbey erschienen und zu restauriren vonnöthen, also auch der beiwohnten Burgerheusser, Gassen, Sauberkait, was derselben jährlich an Losungen oder Zinsen gemainer Statt raichen, welche darunder Brändtler gewest, sambt deren Häusser Gelegenhait, wo die besetzen Kriegsleuth zue Fuess und Ross notturfftigen eingelosiert und unnterzubrigen weren und wo nach dergleichen Stellen die zu erbauen sein, welche Commission von dem hoch- und wolgeboren Herrn, Herrn **Joanne Jacobo Barbiano Grafen von Belgioioso** Röm. Khay. Majestät Kriegsath und Generalvelltobristen in Oberhungern etc. also auch dem hochwürdigen und gaistlichen Herrn **Nicolao Mincatio** Bischoff zue Grosswardein auch Ihrer Majestät Rath und Zipserischen Cammer Praesidenten etc., sambt den andern Räthen uns nachbenannten **Gustaff Dückartt von Haselaw** Hauptman über das teutsche Fändl Kriegsvolck zue Caschaw, **Marxen Waidenfelder** Obristen Zeugmaisterambts in Oberhungern Leuttenambt, **Morizen Wiener** Bawmeister und **Wolffen Ligustio** teutschen.

- Strana originálu číslo 3

... Buechalter bey der Zipserischen Cammer, neben Anhendigung ainer gemessen und von der Zipserischen Cammer gefertigten Instruction, zu verrichten anbevehlen und in Beysein zweyer von obberverter Statt Caschaw darzu verordneten Rathspersonen, als **Wolff Becken** und **Joachim Magdeburgers**, verricht worden.

Und fürs erste haben wir obbenente Commissarien, laut ersten Articls in obengezonger unserer Instruction, die ausserhalb der Statt euseriste Wassergräben, hernacher auch die Pasteyen, Courtinen, die innern gefütterten Stattgräben, Zwinger und Ringmauren, auch in der Statt aufgeworbne Katzen oder Polwerch alles Vleiss besichtig, die wir also, sambt denen Defecten so darbey erschienen, wie hernach volgt und aus beygelegtem Abriss der ganzen Statt Caschaw mit Litera A (*na okrají originálneho textu sa tiež nachádza „Lit. A.“*) sambt ihren Numeris specificirter verzeichnet zu sehen, befunden.

Správa o vykonaní osobnej obhliadky stavu každej jednotlivej stavby nachádzajúcej sa v slobodnom kráľovskom meste Košice, nielen mimo, ale aj vo vnútri mestských múrov, tiež bášť, kurtín, vodných priekop, parkánov, okružných múrov, kavalieru čiže bolverku, veží a iných objektov opevnenia, s chybami a kazmi, ktoré tu bolo vidieť, a ktoré sa doporučilo opraviť, tiež o domoch mestských obyvateľov, uliciach, ich čistote, zľavách a poplatkoch, ktoré dosahuje mesto ročne, ktorí mešťania sú pohorelci so súpisom ich domov urobeným pri tejto príležitosti, kde sa môžu pešiáci a jazdci z vojenskej posádky ubytovať a stravovať, a v ktorých budovách to presne je, ktorú vypracovala podľa pokynov a inštrukcií daných Spišskou komorou komisia veľkomožných a urodzených pánov, pána Joanna Jacoba, grófa Barbiana de Belgioioso, vojenského radcu Jeho Veličenstva

¹ Prepis originálneho nemeckého textu Relation je urobený z fotokópie tohto dokumentu, ktorý sa nachádza v Budapešti, v Magyar Országos Levéltár, sekcii E 158 (Conscriptiones portarum) pod skladovacím číslom B 918. Fotokópia bola zabezpečená v roku 1992 z mikrofilmu získaného prostredníctvom R. Marsinu z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, prekopírovaním z tamojšej fotozbierky. Pri prepise textu bol použitý spôsob transliterácie. Kontrolne bol použitý aj prepis časti Relation publikovaný M. Suchým v Nových obzoroch číslo 16 z roku 1974. K pôvodnému textu Relation je pripojený slovenský preklad bezprostredne za jeho ucelené časti. Pri číslovaní strán textu Správy bol použitý z dvoch až troch na rukopise aplikovaných spôsobov číslovania (všetky sú neskoršími archívárskymi doplnkami) systém najnižších čísel, ktorý bol logickejší tým, že čísloval poradie iba strán týkajúcich sa Košíc, postupujúci od čísla 1 po 202 (v druhom systéme mu odpovedali čísla strán 62 až 262).

Originálny text je písaný normálnym písmom, slovenský preklad je tučne zvýraznený, a kvôli rýchlejšej orientácii sú zvýraznené osobné mená a názvy významných budov. Kurzívou sú písane vysvetľujúce a dopĺňajúce sprievodné texty a značenie strán originálu.

rímskeho cisára a vojenského veliteľa v Hornom Uhorsku atď., tiež vysokodôstojného duchovného, pána Nicolaa Micatia, veľkovaradínskeho biskupa, tiež radcu Jeho cisárskeho veličenstva a predsedajúceho Spišskej komory atď., s ďalšími nám vymenovanými radcami Gustaffom Dückarttom von Haselaw, kapitánom v Košiciach sa nachádzajúcich nemeckých vojakov, plukovníkom Marxom Weidenfelderom, veliteľom úradu hornouhorskeho zbrojmajstra, Morizom Wienerom, majstrom staviteľom a Wolffom Ligustiom, nemeckým pisárom Spišskej komory, ako aj dvoch zástupcov vyšetrovaného mesta poverených overením Správy, mestských radných Wolffa Becka a Joachima Magdeburgera.

V prvom rade dali sme my menovaní komisári v zmysle prvého artikulu našej vyššiemenovanej inštrukcie, podľa ktorej boli vonkajšie vodné priekopy mesta, po nich bašty, kurtiny, vnútorné zaplnené mestské valy, parkán a okružné múry, tiež v meste navýšený kavalier, čiže bolverk, všetko kompletne obhliadnuté, a s príslušnými chybami zaznamenané, vyznačiť to na priloženom Nákrese celého mesta Košice označenom písmenom A, s bližším vyznačením číslami.

Erstlich, was der Statt Caschaw Gebew sambt den Mauren und Gräben ausser der Statt herumb Beschaffenheit anlangt, haben wir die also befunden. Najprv predkladáme v akom stave má mesto Košice múry a priekopy mimo mesta.

No. 1. Ist der Graben vor der euseristen Aufzugprucken des Obern Thors, versus septentrionalen plagam, gannz verschlembt. Zwar die Anhöhe desselben...

• *Strana originálu číslo 4*

... angesteihen aber nicht vollendt, welche Unvollendigkeit den zwo Pasteyen, mit No. 24 und 50 signirt, im Zusambenstraikhen fast hinderlich.

Číslo 1. Je celkom zanesená priekopa pred vonkajším padacím mostom Hornej brány naproti severnému predpoliu. Aj keď je tu navýšený násyp, nie je dokončený, kvôli čomu je možné dva bastióny označené číslami 24 a 50 dosiahnuť temer nerušene.

No. 2. Kombt ain Wässerle, so man den Fehrenbach nennet, welches durch die Statt fleust. Von diesem abr nit ain Bächl, durch welches der Stattgraben mit vielem Koth und Unflätigkeit verflezt und verschlembt wirdt.

Číslo 2. Ide (*tadiaľto*) vodný tok zvaný Fehrenbach (*Potok, čo vedie*), ktorý tečie cez mesto. Toto však nie je potôčik, ktorým je zanášaná mestská priekopa množstvom bahna a blata.

No. 3. Alhier kann man an und auf die Pasteyen vom Graben mit trucknem Fuess komben.

Číslo 3. Tu možno z priekopy vyjsť na bastióny a zísť z nich suchou nohou.

No. 4. Alhier breitet sich das Wasserlin in 4 oder 5 Schritt brait, doch sehr seicht und ainer Viertel Eln kaumbt tieff.

Číslo 4. Tu sa rozširuje vodný tok na šírku 4 až 5 krokov, ale je stále plytký, hlboký iba štvrt laktá.

No. 5. Alhie hebt sich das Wasser an im Graben zu verliren und ist nur eines Schritts brait und gleichermassen seicht.

Číslo 5. Tu sa voda v priekope stráca a je iba na krok široká a presne tak hlboká.

No. 6. Alhie braittet sich das Wasser wiederumb in die 7 Schritt und weret bis an das alte zugeschlossene Faulgassthor, mit No. 71 oder 57 signirt, doch gannz flach und seicht.

Číslo 6. Tu sa voda opäť rozširuje na 7 krokov a dosahuje až po starú zavretú Hnilnú bránu, označenú číslami 71 alebo 57, je však stále plytká.

No. 7. Alhie hatt sich das Wasser verloren und ist gannz im Graben trucken und guete Gelegenhait trucknes Fuess umb die ganze halbe Statt zu gehen und in die euseristen Wehren und Pasteyen zu komben.

Číslo 7. Tu sa voda stráca a v priekope je sucho a dobrá príležitosť prejsť suchou nohou okolo polovice mesta a prísť k vonkajším násypom a bastiónom.

No. 8. Alhie ist ain klainer unabgetragner Erdthauffen der Pasteyen schädlich, bey welchem auch ain...

• *Strana originálu číslo 5*

... getriebner und truckner Fuhrweg durch den Stattgraben gehet. Und kann man an diesem Ort, ohne sondere grosse Mühe, zu Ross und Fuess auf die Pasteyen komben. Dessen unverklebter und verfaulter Zaun, ohne andere Instrumenten schlecht, durch aines Mannes Faust kann nidergerissen werden.

Číslo 8. Tu je malý neutržiavaný zemný násyp prekážajúci bastiónom, ktorým vedie vozová suchá cesta cez mestskú priekopu. Na tomto mieste

sa dá prejsť bez námahy koňmo i peši k baštám. Jeho nespevnený a prehnutý plot možno zruťiť úderom päste bez akéhokolvek nástroja.

No. 9. Alhier geschwitt das Wasser wiederumb und die Burger und Vorstetler haben aine Roschwemb, also das man mehr sehen kann wie tieff das Wasser ist als man ihrer Meinung nach, darum fischt.

Číslo 9. Tu sa voda opäť rozširuje a mešťania i predmestskí tu majú konské napájadlo a brodisko, to, aká je tu hlboká voda vidieť z faktu, že sa tu rybárči.

No. 10. Ist der Graben mit Schilf verwachsen bis an die Pasteyen mit No. 34 signirt.

Číslo 10. Je tu priekopa zarastená trstím až po bastión označený číslom 34.

No. 11. Ist wiederumb aine schädliche Roschwemb, der Graben unabgestochen bis zum Rundell, dabey zween schädliche ausgefüllte Fuess-teeg.

Číslo 11. Je tu opäť škodlivý konský brod vedúci cez priekopu až k rondelu a s ním aj dva škodlivé pešie chodníky.

No. 12. Alhier seindt 2 gebaute Roschwemben dem Graben nicht nützlich.

Číslo 12. Tu sú dva vybudované konské brody, priekope vonkoncom neužitočné.

No. 13. Alhier ist vom Niederthotr nahet ain schedtlicher Fuessteg, von welchen man trucknes Fuess an und auf die Pasteyen bey No. 42 komben kan und aine gebaute Roschwemb, wie auch ain ieder durch des Stattgrabenswasser fast bis an die mittere Mühlen fahren muss.

Číslo 13. Tu pred Dolnou bránou je v blízkosti škodlivý chodník pre pešich, po ktorom možno suchou nohou vyjsť a zísť z bastiónu s číslom 42 a vybudovaný konský brod v mestskej vodnej priekope, kadiaľ sa musí prechádzať k stredným (mestským) mlynom.

• Strana originálu číslo 6

No. 14. Alhier ist der Graben an dem auswendig verschlossenen Mühltotr gar mit Schilf und gehörich verwachsen.

Číslo 14. Tu je priekopa pri Mlynskej bráne, dávno zavretej, zarastená trstím a hrozne zaburinená.

No. 15. Alhier ist ain gemaurte und ausgeschütete Wehr 7 Schritt brait, dass man an die Stattmaur truckens und ebnes Fuess komben und überstei-

gen kann, weil sie nur ohnegefehr anderthalb Man hoch ist.

Číslo 15. Tu je murovaná a nasypaná hrádza široká 7 krokov, a dá sa ňou vystúpiť na mestskú hradbu priamo suchou nohou, pretože je tu iba poldruha chlapa vysoká.

No. 16. Alhier ist ain altes zugemaurtes Thürl, so das Bütlthürl genandt wirdt. Der Graben ganz verwachsen und unausgeraubt.

Číslo 16. Tu je stará murovaná bránka, ktorú volajú Drábska bránka. Priekopa je úplne zarastená a zanesená.

No. 17. Ist von der Erden ain ausgeschütete Wehr 3 Schritt brait, von welcher man trucknes Fuess an die Mauren komben und übersteigen kann, weil die nur aines Mannes hoch ist. Alhier ist von Mauren ain umbfastes Rundell, dessen Graben inwendig gantz verwachsen und bequeme Gelegenhait durch die Schiesslöcher in das euseriste gemaurte Bülttohr hinein zu komben.

Číslo 17. Tu je zo zeme navršená hrádza široká 3 kroky, ktorou sa dá prísť a vystúpiť suchou nohou na múry, pretože sú vysoké iba na výšku chlapa. Pred múrmi je tu rozsiahly rondel, ktorého priekopa je celkom vyschnutá a príležitostne sa cez strielne vonkajšej Drábskej brány doň dá vojsť.

No. 18. Alhier ist der Graben gegen der Pulvermühl von ainem Rondel bis zum andern, mit No. 44 und 46 signirt, ganz verwachsen und unausgeraubt.

Číslo 18. Tu je priekopa naproti mlynu na pušný prach od jedného k druhému rondelu, označeným číslami 44 a 46, úplne vyschnutá a zanesená.

No. 19. Alhier ist mehr aine ausgeschütete Wehr, der vorigen gleich. Die Ringmauer zu übersteiben ganz bequem.

Číslo 19. Tu je ďalšia navršená hrádza, rovnaká ako predchádzajúce. Okružný múr sa (z nej) dá pohodlne dosiahnuť.

No. 20. Alhier ist der Graben ganz verwachsen, bis an die hülzerne Pastey, mit No. 50 signirt.

Číslo 20. Tu je priekopa úplne vyschnutá, až po drevený bastión označený číslom 50.

• Strana originálu číslo 7

Volgt weiter der Inner Tail deren Wehren und Pasteyen, so man den Aussernzwinger nennet, Gebew und Beschaffenhait.

Ďalej nasleduje vnútorná časť týchto valov a bastiónov, ktorá sa nazýva Vonkajší parkán, ich stavby a ich stav.

No. 21. Wann man zue dem euseristen Obernthor oder Thürlin hinein gehet, ist ain klaines viercktes Thürlin, welches nit wol bedeckt und der Boden darin gannz verfault.

Číslo 21. Keď sa vchádza do vonkajšej Hornej brány, či vežičky, je tam malá štvorhranná vežička, ktorá nie je celkom pokrytá a strop má celkom spráchnivený.

No. 22. Der Graben undter den innern Aufzugprucken ist voller Unlust und unausgeraumbt. Hierbei ist auch ain Gebauthor Steich in den innern gefutterten Stattgraben, in den man bei diser Gelegenheit umb und umb gehen kan.

Číslo 22. Priekopa pod vnútorným padacím mostom je plná špiny a smetia. Je tu tiež podpora budovy brány vo vnútornej vymurovanej mestskej priekope, kvôli ktorej je tu príležitosť a možnosť vchádzania.

No. 23. Wann man zue der Mittlern des Obernthors Aufzugprucken hienein gehet, auf der rechten Handt in dem Rundell ist des euseristen Zwingerthürl nur mit ainfachen Brettern gemacht, welches man mit einem schlechten Baumb aufrennen kan und durch übergebauete offne Pasteyen und Wehren guete Gelegenhait vom Feinde einzunemben, sich auch der innern Stattohr anzunemben oder uversehendt abzurennen.

Číslo 23. Keď sa ide od stredu padacieho mosta Hornej brány, je po pravej ruke v rondeli bránička vonkajšieho parkánu vyrobená iba z jednoduchých dosák, ktorú možno rozbiť kyjakom a cez rozostavané otvorené bastióny a násypy je dobrá príležitosť pre nepriateľa vstúpiť, dostať sa tiež do vnútornej mestskej brány, alebo nebadane vybehnúť (z mesta).

No. 24. Dieser Pasteyen Zaun ist 18 Schritt oder 6 Classter lang, gegen dem Obernthor offen und unverklebt, auch guete Gelegenhait trucknes Fuess zu übersteigen. Und hatt kaine Streichwehr.

Číslo 24. Ohrada tohto bastiónu je dlhá 18 krokov, čiže 6 siah, oproti Hornej bráne je otvorená a nezaistená, čiže je tu dobrá príležitosť vystúpiť (k ďalším opevneniam) suchou nohou. Naviac nemá žiadne flankovanie.

No. 25. Alhier ist der inner gefütterte oder gemauerte Stattgraben ganz unausgeraumbt und verwachsen.

Číslo 25. Tu je vnútorná vystužená, čiže murovaná mestská priekopa celá zanesená a zarastená.

• Strana originálu číslo 8

No. 26. Alhier ist die Courtina zwischen den Pasteyen No. 24 und 27 mit schlechten Baumen untersetz und sehr baufellig.

Číslo 26. Tuto je kurtina medzi bastiónmi číslo 24 a 27 vysadená škodlivými stromami a veľmi chatrná.

No. 27. Diese Pasteyen ist offen und uverklebt, das Schwein, Hundt und ander Vieh ohne ainige Hindernus hineingehen. Hat gleichfals kaine Streichwehr.

Číslo 27. Tento bastión je otvorený a nechránený, takže svine, psi a iný dobytok tu vchádzajú bez akejkolvek prekážky. Taktiež nemá flankovanie.

No. 28. Alhier ist der inner gefutterte Stattgraben von Rohtenthurn mit No. 69 bis zum zugemauerten Faillgassthor mit No. 71 signirt ganz verwachsen und unausgeraumet.

Číslo 28. Tu je vnútorná vystužená mestská priekopa od Červenej veže s číslom 69 až po zamurovanú bránu Hnilnej ulice označenú číslom 71 celkom zarastená a zanesená.

No. 29. Alhier ist die Courtina von Rotenthurm 13 Schritt oder 4 1/3 Classter lang durchsichtig und unverklebt. Mehr hat dieselbe Courtina auf der Pasteyen mit No. 31 signirt 54 Schritt oder 18 Classter lanng von ganzen Tramen gedeckte Schiesslöcher, welche alle verfault und mehrers wegen Feuers besorglich, auch fast schädlicher als nützlichen.

Číslo 29. Tuto je v kurtine od Červenej veže na dĺžku 13 krokov, čiže 4 a 1/3 siah, priehľad (diera) a je nespevnená. Naviac má táto kurtina od bastiónu, označeného číslom 31, na dĺžku 54 krokov, čiže 18 siah, všetky strielne kryté brvnami, ktoré všetky prehnili a naviac nebránia strelbe (ohňu?), takže viac škodia, ako prospievajú.

No. 30. Alhier das euseriste zugemauerte Faulgassthor minatur ruinam wegen aines grossen Schricks und Sinckung der Maur.

Číslo 30. Tu sa vonkajšia zamurovaná brána Hnilnej ulice rozpadá na trosky kvôli veľkej trhline a klesaniu (sadaníu) múra.

No. 31. Die ganze Pastey ist unausgeraumbt und unausgefüllt, dass wegen vieler Gräben sich der Feind woll mit etlichen Fändl Knechten ohne allen Schaden losiren kan, und er von derselbigen...

• Strana originálu číslo 9

... mit schlechter Mühe das Polwerck oder Katzen, so in der Statt ist und darauf die Stuck stehen,

benemben kann und sich der inner Statthorn ohne ainige Gefahr anmassen, dan er zu Ross und Fuess an und auf die Pastey komben kan, wie ober vermelt bei No. 8. So ist auch an dieser Pastey ain altes Gemeur und Rundell, dem Feind sehr nuzlich und der Statt schädlich und solches besser wer gantz und gar abzutragen oder von neuem zue restauriren. Hat auch diese Pastey, den andern gleich, kainen Streichwehre.

Číslo 31. **Celý bastión je zasypaný a zanesený, takže nepriateľ môže skrze viaceré (miesta) priekop preniknúť s niekoľkými vojakmi bez akýchkoľvek strát, sám bez námahy na bolverk, čiže kavalier, ktorý tam je, postaví naň delo, bez nebezpečia ovládnuť vnútornú mestskú bránu, a potom prichádzať a odchádzať koňmo či peši na bastión, ako je vyššie spomenuté pri čísle 8. Na tomto bastióne je tiež starý múr a rondel, pre nepriateľa užitočný, ale pre mesto škodlivý a tak by bolo lepšie, keby bol celý odstránený, alebo nanovo opravený. Tento bastión tak, ako ostatné, nemá flankovanie.**

No. 32. Alhier ist der innere gefütterte Stattgraben bis an das Unnthertohr gantz verwachsen und unausgeraumbt.

Číslo 32. **Tu je vnútorná spevnená mestská priekopa až po Dolnú bránu celá zarastená a zanesená.**

No. 33. Alhier ist die Courtina 7 Schritt oder 2 1/3 Classter lang, offen und unbedeckt.

Číslo 33. **Tu je kurtina v dĺžke 7 krokov, čiže 2 a 1/3 siah, otvorená a nezakrytá.**

No. 34. Diese Pasteyen ist an vielen Örttern offen und unverklebt, der vorigen nicht fast ungleich, weil dieselbe grubig und unausgefüllt, dem Feind nutzlich und der Statt schädlich. Hat auch gleichfals kaine Streichwehr.

Číslo 34. **Tento bastión je na mnohých miestach otvorený a nespevnený, nie nepodobný predchádzajúcemu (bastiónu), takže diery a nánosy tohto sú pre nepriateľa osožné a pre mesto škodlivé. Rovnako aj tento nemá flankovanie.**

No. 35. Alhier ist die Courtina ganz offen und in die 74 Schritt oder 24 2/3 Classter ohne Gefehr ebnes Fuess ein- und ausgehen Gelegenheit...

• *Strana originálu číslo 10*

... ist auch in ainem andern Ort 12 Schritt oder vier Classter brait offen und umbedeckt.

Číslo 35. **Tu je kurtina úplne otvorená a na (úseku) 74 krokov, čiže 24 a 2/3 siah môže cudzia**

noha bez nebezpečia vchádzať a vychádzať. Na inom mieste je tiež 12 krokov, čiže štyri siah široko otvorená a nekrytá.

No. 36. Alhier hat der auseriste Zwinger im Rundel bei dem Unnterthor ain klaines Aufzugpruckl mit dünnen tennen Brettern verschlahen. Dem ist woll beyzukomben und leicht aufzulauffen, dadurch das innerste Stattohr bequem einzunemben.

Číslo 36. **Tu má vonkajší parkán pri rondeli pri Dolnej bráne malý padací mostík podbitý tenkými plochými doskami. Cezeň sa dá dobre vojsť a tiež vyjsť, čiže vnútornú mestskú bránu pohodlne obsadiť.**

No. 37. Des innern Aufzugpruggens Graben beim unntern Mittlthor ist voller Unlust und unausgeraumbt.

Číslo 37. **Priekopa vnútorného padacieho mosta pri dolnej strednej bráne je plná smetia a zanesená.**

No. 38. Alhier bey dem klainen Postthürl ist aine Pastey ausser der Ringmauren, welche 19 Schritt oder 6 1/3 Classter lanng und unverklebt. Hat auch 2 offene Töhr, da man mit Wagen, zu Ross und Fuess durchkomben kann.

Číslo 38. **Tu vedľa malej poštovej bránky je bastión mimo okružného múru, ktorý je v dĺžke 19 krokov, čiže 6 1/3 siah a nespevnený. Má dve otvorené brány, kadiaľ možno s vozom, koňmo a peši vstúpiť.**

No. 39. Alhier beym euseristen Unnterthor ist der euseriste Zwinger ohne Thor, offen und unge-sperrt.

Číslo 39. **Tu pri vonkajšej Dolnej bráne je vonkajší parkán bez brány, otvorený a nezaistený.**

No. 40. Ist der inner gefütterte Stattgraben in die 110 Schritt oder 36 2/3 Classter verwachsen und unausgeraumbt.

Číslo 40. **Spevnená vnútorná mestská priekopa je tu (na dĺžku) 110 krokov, čiže 36 2/3 siah zarastená a zanesená.**

No. 41. Ist der Gipfl des Rundels, so woll die ganzen euseristen Ringmauren bis an das Oberthor und die halbe Statt mit Kalch verworffen, sondern sich täglich wegen Regen und Ungewitter schelt und abfelt und nit über zween Schuech dickh.

Číslo 41. **Tu je vrchol rondelu, od ktorého je celý vonkajší okružný múr až po Hornú bránu a polovicu mesta omietnutý vápnom, ktoré však denno-denne kvôli dažďu a vetrom puká a opadáva a ničí sa na dve stopy hrúbky.**

• *Strana originálu číslo 11*

No. 42. Hindter diesem Rundell ausser der Stattmauren ist aine Pasteyen, auf welche man kain Stuck und kain Volck bringen kann. Es were dan, dass man durch aine Streichwehr oder sonsten verfallene Löcher hienein krichet. Hat auch der Gelegenhaiten viel. Auf dieser Pastey ist in die 45 Schritt oder 15 Classter lang Gelegenhait aines halben Mannesschritt hoch in den euseristen Zwinger über das Rundell, welches Schiesslöcher verworffen, zu steigen und durch den Graben in den innern Zwinger zu komben. Hat auch diese Pastey nur aine Streichwehr gegen dem Rundell mit No. 43 signirt, welches man das geschlossene Mühltohr nennet.

Číslo 42. **Za týmto rondelom mimo mestského múru je bašta, na ktorú nemožno umiestniť žiadne delo ani vojakov. Je v takom stave, že sa do nej dá preplaziť cez flankovacie strielne, alebo tiež vyvalené diery (v nej). Príležitosť na to je dosť. Na tejto bašte je na dĺžke 45 krokov, čiže 15 siah, príležitosť cez výšku pol mužského kroku do vonkajšieho parkánu cez rondel, ktorého strielne sú rozpadnuté, vstúpiť a cez priekopu vojsť do vnútorného parkánu. Táto bašta má iba jedno flankovanie oproti rondelu označenému číslom 43, ktorý má meno zatvorená Mlynská brána.**

No. 43. Diss Rundels oder zugemauerten Mühltohrs die Brustwehren und Tach verfault und ungedeckt, dadurch das aine Gewelb ut rimosa ruinam minatur. Ist auch die Prucken oder Zugang des Rundels nach der Brunst ungebauet.

Číslo 43. **Na tomto rondeli, čiže zamurovanej Mlynskej bráne, je zrútená predprseň a strecha, je teda nekrytý, takže klenba mu praská a drobí sa na trosky. Po požiari ostal neobnovený most, čiže vchod do rondelu.**

No. 44. Diss Rundell oder zugemauertes Büttltohr ist die Brustwehr und das Gewelb nit bedeckt. Dadurch es zue Einfallung genaigt. Und seind dieses Rundels Schiesslöcher zu gross und von aussen leicht zu besteigen, wie sub No. 17 zu ersehen ist...

• *Strana originálu číslo 12*

... der Zugang und Prucken seind beiderseits seither der Brunst verfallen und ungebauet.

Číslo 44. **Tento rondel, čiže zamurovaná Drábska brána, nemá zakrytú predprseň a klenutia. Preto mu hrozí rozpad. Strielne tohto rondelu sú príliš veľké a zvonku ľahko prístupné, ako je už spomenuté pri čísle 17. Od požiari sú vstup i most, oba, zrútené a neobnovené.**

No. 45. Alhier ist der inner gefütterte Stattgraben vom Mühltohr, signirt mit No. 43, bis an das Oberthor gannz verwachsen und am eusseristen so woll guet vermauert Buttlttohr, mit No. 44 signirt, Gelegenhait trucknes Fuess zu zukomben und dasselbe zu zersprengen.

Číslo 45. **Tu je vystužená vnútorná mestská priekopa od Mlynskej brány označenej číslom 43 až po Hornú bránu úplne zarastená a na vonkajšej dobre vymurovanej Drábskej bráne, označenej číslom 44, je príležitosť vojsť suchou nohou a zničiť ju (bránu).**

No. 46. An diesem Rundels seind die Brustwehren verfallen und ungebauet.

Číslo 46. **Na tomto rondeli sú predprsne zrútené a neobnovené.**

No. 47. Alhier im innern gefütterten Stattgraben ist ain altes verfalnes Gebew oder Gemeur, welches Bequemigkait gibt in den innern Zwinger zu steigen.

Číslo 47. **Tu v spevnenej vnútornej mestskej priekope je stará rozpadnutá stavba, čiže múr, ktorý robí pohodlným vstup do vnútorného parkánu.**

No. 48. In diesem Rundel seind die Brustwehren verfaln und ungebauet.

Číslo 48. **Na tomto rondeli sú spadnuté a neobnovené predprsne.**

No. 49. In diesem Rundel seindt gleichfals die Brustwehren verfault und ungebauet. Diss Rundel hindert auch und verbeut der nechsten hülzern Pastey die Streichwehr.

Číslo 49. **Rovnako aj na tomto rondeli sú zrútené a neopravené predprsne. Tento rondel zakrýva a zavadzia flankovaniu zo susedného dreveného bastiónu.**

No. 50. An dieser neuen hülzern Pastey neben der Streichwehr, dem nechsten Rundel sub No. 49 signirt entgegen, ist ain ortt drey Schritt braidt oder ain Classter...

• *Strana originálu číslo 13*

... mit schlechten tennen Brettern verschlagen. Dadurch man trucknes und ebnes Fuess aus- und eingehen mag. Ist auch diese Pasteyen zu besteigen nicht unbequem.

Číslo 50. **Na tomto novom drevenom bastióne v blízkosti flankovacích strielní, naproti susednému rondelu označenému číslom 49, je miesto široké tri kroky, čiže jednu siahu, podbité zlými doskami. Cezeň možno vyjsť a vojsť suchou**

nohou dnu a von. Na tento bastión sa dá taktiež pohodlne vyliezť.

No. 51. Alhier ist ain offner und unvermacher Eingang zum aussern Zwinger.

Číslo 51. **Tu je otvorený a nevyspravený vstup na vonkajší parkán.**

Volgt weiter der innerste Zwinger so sich zwischen den zween innersten Stattohrn bey den Schossgattern anhebt.

Ďalej nasleduje vnútorný parkán, ktorý prechádza medzi dvoma vnútornými bránami popri padacích mrežiach.

No. 52. Alhier, zwischen baiden innern der Statt Oberthörn und den Schossgatter, seind baide innere Zwinger zur rechten und lincken Hanndt mit 2 schlechten Thürln von aichenen Brettern vermacht und baldt mit geringer Mühe aufzulaufen, auch dahero in die Statt guet zu komben.

Číslo 52. **Tu, medzi oboma vnútornými Hornými bránami mesta a mrežovou uzáverou, sú oba vnútorné parkány, po pravej i ľavej ruke, uzavreté dvoma zlými bránkami z dubových dosák a tak sa tu dá vbehnúť s minimálnou námahou (do vnútorného parkánu) a odtiaľ pohodlne vojsť do mesta.**

No. 53. Alhie ist der inner Zwinger mit Obstbaumen verwachsen, bis an den nechsten Zeugsailerthurn signirt mit No. 67. Hat auch bey gedachten Thurn ain klaines Schiedtmeürl.

Číslo 53. **Tu je vnútorný parkán zarastený ovocnými stromami až po susednú Zbrojničnú vežu, označenú číslom 67. Pri zastrešenej veži je tiež malý štítový múrik.**

No. 54. Alhier ist der inwendige Zwinger in die 12 Schritt oder 4 Classter lang mit Obstbeumen...

• *Strana originálu číslo 14*

... verwachsen. Hat auch an untterschiedtlichen Örtern Nussbaum, der Mauren und der Schildtwacht schädlich und verhinderlich. Hat auch bequeme Gelegenhait der Feindt darinnen sich zu verhalten, welches von ainer Wacht zur andern so woll auch von der mittern Ringmaur zwischen den Thurmen nit kann gesehen werden, weil die umb die gannze Statt herumb mit gar zu klainen Schiesslöchern gebauet seindt.

Číslo 54. **Tu je vo vnútornom parkáne na dĺžke 12 krokov, čiže 4 siah, zarastený ovocnými stromami. Na rôznych miestach sú tu tiež orechové stromy, cloniace a škodiace hradbe a strážam na**

nej. Je tu príležitosť pre nepriateľa pohodlne sa zdržiavať (v ploche parkánu), pretože od jednej stráže po druhú a tiež od stredného okružného múra medzi vežami nemožno nič vidieť, keďže okolo celého mesta sú tu vymurované príliš malé strielne.

No. 55. Alhie ist ain klaines Ausfalthürl mit ainer Aufzugpruggen verwahrt sambt 2 Thörn. Und ist dieses Tührls inwendiger Boden sambt dem Tach verfault und offen.

Číslo 55. **Tu je malá výpadová (bránová) vežička vybavená padacím mostom a 2 bránami. Povala a strecha tejto vežičky je spráchnivená a otvorená.**

No. 56. Alhier seind gleichfals etliche Nussbaumb, der Mauren und der Wacht schädlich.

Číslo 56. **Tu sú tiež nejaké orechové stromy škodlivé múrom a strážmi.**

No. 57. Diss zugemaurete Faulgasstohr wegen grosser Schrick minatur ruinam.

Číslo 57. **Táto zamurovaná brána Hnilnej ulice sa kvôli veľkej trhline rozpadá na ruiny.**

No. 58. Alhier ist Gelegenhait Volck sich zu verhalten, dass von ainem Thurn zum andern nicht kan gesehen werden. Ist gleichfals der ganze Zwinger bis an das Unntterthor mit grossen Nussbaumen verwachsen und guete Gelegenhait aus dem eüseristen Zwinger in den inneristen aus und einzusteigen.

Číslo 58. **Tu je možnosť zdržiavať sa ľuďom, keďže od jednej po druhú vežu nemožno dovidieť. Tak ako inde je aj tu celý parkán až po Dolnú bránu zarastený veľkými orechovými stromami, takže je tu dobrá príležitosť vychádzať a vchádzať z vonkajšieho na vnútorný parkán.**

• *Strana originálu číslo 15*

No. 59. Alhier ist der inner Zwinger nur mit ainem einfachen klainen schlechten Thürl und dünnen Brettern vermacht, welches mit ainem Fuess fueglich kann aufgerent werden und uberaus guete Gelegenhait durch das Innerthor, so hartt daran ist, in die Statt zu komben.

Číslo 59. **Tu je vnútorný parkán zabezpečený iba jednoduchou malou a nedobrou vežičkou a vyspravený tenkými doskami, ktoré možno vykopynúť nohou a tadiaľ je dobrá príležitosť cez vnútornú bránu dostať sa do mesta.**

No. 60. Alhier ist, dem vorigen Tührl gegenüber, ain gleiches Thürl fueglich aus dem aussern Zwinger, so auf der andern Seiten der Statt bis an das verschlossene Mühltohr genand zu komben.

Číslo 60. **Tuto je oproti predchádzajúcej bránke možnosť prechodu z vonkajšieho parkánu rovnakou bránkou, takže je možné z druhej strany mesta prechádzať až po zavretú Mlynskú bránu.**

No. 61. Alhier ist Gelegenheit Volck sich zu verhalten, welches von ainer Wacht zu andern nicht wol kann gesehen werden. Und ist alhier der Zwinger mit Holdernstauden und wenig Obstbaumen verwachsen bis an das obgedachte verschlossene Mühltohr.

Číslo 61. **Tu je možnosť pre ľudí, aby sa tu zdržiavali, pretože od jednej stráže po druhú nemožno dovidieť. Parkán je tu zarastený bazou a niekoľkými ovocnými stromami až po už vyššie spomenutú Mlynskú bránu.**

No. 62. Dieses Tohr, so das Mühltohr genandt wirdt, hat bederseits zwey Thürlin so angehenckt, die nur mit schlechten tennen Brettern und hülzern Rigln vermacht, welche leichtlich aufzustossen und in die benente Mühlgassen, deren Innertoht nur mit schlechten Brettern verschlagen, einzukomben.

Číslo 62. **Táto brána, ktorá je nazývaná Mlynskou bránou, má po oboch stranách dve zavesené bráničky, ktoré sú urobené iba zo zlých tenkých dosák a majú drevenú závoru, takže ich možno ľahko vyvrátiť a do menovanej Mlynskej ulice, ktorej vnútorná brána je pozbíjaná iba zo zlých dosák, vstúpiť.**

No. 63. Alhier ist der innere Zwinger gleichfals mit Helderstauden verwachsen.

Číslo 63. **Tu je vnútorný parkán tiež zarastený bazou.**

• *Strana originálu číslo 16*

No. 64. An diesem Pütltohr genandt seindt 2 Thürlin in dem inneristen Zwinger von beeden Seiten mit schlechten Brettern und ainem hülzern Rigl vermacht, welche leichtlich aufzustossen und in die benandte Büttlgassen durch das inneriste Thor, so mit schlechten tennen Bretern gleichfals vermacht, leichtlich und ohne Mühe hineinzukomben, dem voriger Mühltohr gleich, wie sub No. 62 zu sehen.

Číslo 64. **Na tejto bráne zvanej Drábska sú dve bránky vo vnútornom parkáne na oboch stranách urobené zo zlých dosák a s drevenou závorou, ktoré možno ľahko vyvrátiť a do menovanej Drábskej ulice bez problému a námahy vojsť cez vnútornú bránu urobenú taktiež zo zlých dosák, tak ako u predchádzajúcej Mlynskej brány, čo možno vidieť pod číslom 62.**

No. 65. Ist der inner Zwinger bis an das Oberinnerstatttohr mit Hollerstauden gleichfals verwachsen.

Číslo 65. **Tu je vnútorný parkán až po hornú vnútornú mestskú bránu naplno zarastený bazou.**

Volgt die Beschaffenheit der innern Mauren sambt den Türnen.

Nasleduje stav vnútorného múru aj s vežami.

No. 66. An diesem Obernthorsturm ist ain Loch im Zigl Tach, noch vor etlich Jahren vom Wetter eingeschlagen, offen und bis Dato unvermacht.

Číslo 66. **Na tejto veži Hornej brány je diera v škridlovej streche, už niekoľko rokov rozširovaná počasím, otvorená a doteraz neopravená.**

No. 67. Der Zeugsailerthurn genandt ist nur das Tach neu zu machen. Darauf ist ain scharffen Tindl, der Statt zugehörig.

Číslo 67. **Na Zbrojničnej veži je potrebné urobiť iba novú strechu. Je tam ostrý (nepreložené „Tindl“) patriaci mestu.**

No. 68. Das Profosen Türnl oder aine Gefengnis, darbey die Stigen zu verbessern.

Číslo 68. **Vežička polkorába, čiže väznica, na ktorej treba vyspraviť schody.**

No. 69. Der Rothe Thurn, welcher der Fleischhackerzech...

• *Strana originálu číslo 17*

... zugehörig. Darauf ist ain scharffen Tindl, darundter das unntter Tail ain gewelb, darinnen Ihrer Majestäts Pulver gehalten wirdt. An diesem ist der Aufgang der Stigen zu verbeserrn und rain zu halten.

Číslo 69. (Toto je) **Červená veža patriaca cechu mäsiarov. Je na nej ostrý (nepreložené „Tindl“), pod ním v spodnej klenutej časti je skladovaný pušný prach Jeho Veličenstva. Treba na nej vyspraviť výstupné schodište a udržiavať ju v čistote.**

No. 70. Auf diesem Thurn, so der Goldtschmidtzech zugehörig, seindt 8 Toppelhagen, 2 Helleparten, 1 Darda, 2 verroste Rustungen. An diesem Thurn ist das Estrich am mittern Bodem wiederumb zu vermachen. In dem unnttern Tail wirdt Ihrer Majestäts Schwefell gehalten. Ist auch der gemaurte Eingang bey Erden mi einem Tach zu verwahren. Mehrers ist von diesem Thurn 4 Schritt oder 1 1/2 Classter die Ringmauren sambt dem Tachwerck am selbst zu decken.

Číslo 70. **Na tejto veži patriacej cechu zlatníkov je 8 veľkorážnych hákovníc, 2 halapartne, 1 kopija,**

2 zhrdzavené brnenia. Na tejto veži je potrebné odznova urobiť dlažbu na prostrednom podlaží. V spodnej časti sa prechováva síra Jeho Veličenstva. Murovaný vstup z prízemia opatriť ochrannou stieškou. Navyiac je pri tejto veži potrebné pokryť okružný múr s krovnuou konštrukciou v dĺžke 4 kroky, čiže 1 a 1/2 siah, zastrešením.

No. 71. Das Faulgassthor hat inwendig kainen Boden. Das Tach gannz zu verbessern. Das zugemaurte Thor, wie im Abriss bey No. 57 zu sehen, ist nur 3 Zigl dick vermauret. Inwendig werden Ihrer Majestäts Artelerey Wagen gehalten. (Na okraji je ešte pripojená veta) Hat auch 2 grosse Schrich.

Číslo 71. **Brána Hnilnej ulice nemá vovnútri žiaden strop. Strechu treba celú opraviť. Zamurovaná brána, ako je to vidieť na pláne pri čísle 57, je vymurovaná iba na hrúbku troch tehál. Vnútri sa prechovávajú povozy delostrelectva Jeho Veličenstva. (Brána) Má tiež dve veľké trhliny.**

No. 72. Dieses ist ain klaines verschlagnes Thürnl, darin nichts gehalten wirdt. Darbey 24 Schritt oder 8 Classter lang das Zigtach an der Ringmauren zudecken und zu verbessern.

Číslo 72. **Toto je malá zadbenaá vežička, v ktorej sa nič neuchováva. Pri nej sa musí škridlová strecha okružného múra v dĺžke 24 krokov, čiže 8 siah, pozakrývať a poopravovať.**

• Strana originálu číslo 18

No. 73. Dieser Thurn, so der Sattler und Copimacher Zech zugehörig. Befinden sich darauf 4 Toppelhagen.

Číslo 73. **Táto veža patrí cechu sedlárov a výrobcov kopijí. Nachádzajú sa v nej štyri veľkorážne hákovnice.**

No. 74. Der Peutler und Sailer Zech Thurn. Darauf sein 12 Toppelhagen. Das Tach auf dem Thurn und ain Stuck dessen nechsten Ringmauren zu verbessern.

Číslo 74. **Veža cechu vreciarov a povrazníkov. Je v nej dvanásť veľkorážnych hákovníc. Opraviť sa musí strecha veže a susediaci kus okružného múru.**

No. 75. Der Thurn über dem innersten Stattunterthor. Ist das Tach wol vonnötten zu bessern. Hatt auch in diesem Thurn die Statt in die 300 Cubll Traidt aufgeschütt.

Číslo 75. **Veža nad vnútornou Dolnou mestskou bránou. Jej strecha si súrne vyžaduje opravu. V tejto veži schraňuje mesto 300 vedier obilia.**

No. 76. Diesen Thurn, so der Schlosserzech zugehörig. Darauf befinden sich 6 Toppelhagen.

Číslo 76. **Táto veža patrí cechu zámočníkov. Nachádza sa v nej 6 veľkorážnych hákovníc.**

No. 77. An diesem Thurn, so der Schwerdtfeger zugehörig, ist das Tach an der Ringmauren sambt den Gelendern oder hülzern Gebew neu aufzurichten und zu verbessern.

Číslo 77. **Na tejto veži patriacej cechu výrobcov mečov treba strechu na okružnom múre a trámovú, čiže drevenú stavbu nanovo postaviť a opraviť.**

No. 78. Dieser Thurn ist der Schuesterzech zugehörig. Ist das Tach neu zu decken.

Číslo 78. **Táto veža patrí cechu obuvníkov. Strechu jej treba nanovo pokryť.**

No. 79. Dieses Thurns, so der Töpferzech zugehörig, ist auch das Tach zu bessern. Darauf auch 4 Toppelhagen, 2 alte Rüstungen sein. In dem untern Tail dieses Thurns wirdt Ihr Mts. Schwefell auch verwahret.

Číslo 79. **Tejto veži patriacej cechu hrnčiarov treba opraviť strechu. Sú v nej tiež 4 veľkorážne hákovnice a 2 staré brnenia. V dolnej časti tejto veže sa tiež prechováva síra Jeho Veličenstva.**

• Strana originálu číslo 19

No. 80. Der Thurn gegen der Rossmuhl über. Ist das Tach zu bauen. Mehr 29 Schritt oder 9 2/3 Classter der Ganng sambt dem Tach an der Ringmauren zu machen.

Číslo 80. **Veža oproti (suchému) konskému mlynu. Potrebuje vybudovať strechu. Navyiac ochodza so strechou na okružnom múre sa musí (v dĺžke) 29 krokov, čiže 9 a 2/3 siah, vyspraviť.**

No. 81. Ist das Rundel über dem Mühltohr, der Schneiderzech gehörig. Befinden sich darauf 10 Toppelhagen. Von dannen 164 Schritt oder 54 2/3 Classter lang das Tach und Holzwerckgelender an der Ringmauren zu bauen. Mehr auch an ainem andern Ort dieser Ringmauren seindt 6 Schritt oder 2 Classtern das Tach und Glender zu bessern.

Číslo 81. **Toto je rondel nad Mlynskou bránou patriaci krajčírskemu cechu. Nachádza sa v ňom 10 veľkorážnych hákovníc. Na dĺžku 164 krokov, čiže 54 a 2/3 siah, od neho je treba vybudovať strechu a drevené konštrukcie okružného múru. Tiež na inom mieste tohto okružného múru treba poopravovať na dĺžke 6 krokov, čiže 2 siah, strechu a zábradlie.**

No. 82. Ain gantz ödes, ungebautes und ungedecktes Rundell.

Číslo 82. **Úplne pustý, schátralý a nezastrešený rondel.**

No. 83. An diesem Thurn, so neugebaut und kainer Zech zugehörig, hats aine teütsche Wacht. An diesem Thurn die Mauren, Geländerwerck sambt dem Tach 56 Schritt oder 18 2/3 Classter zu Decken.

Číslo 83. **Táto novovybudovaná veža nepatria- ca žiadnemu cechu má nemeckú stráž. Na tejto veži sa musia pokryť múry, trémové konštrukcie i strecha (v dĺžke) 56 krokov, čiže 18 a 2/3 siah.**

No. 84. Das inneriste Büttltohr unbedeckt.

Číslo 84. **Vnútoraná Drábska brána je nezastrešená.**

No. 85. Dieser Thurn ist der Wagnerzech zugehörig. Darauf 3 Toppelhaggen. 72 Schritt oder 24 Classter lang das Tach machen zu lassen. Weiter ist ain öder, ungebauter, eingefalner Thurn, von welchem 192 Schritt...

• *Strana originálu číslo 20*

... oder 64 Classter bis zum Büttlthurn das Tach zu decken.

Číslo 85. **Táto veža patrí cechu výrobcov vozov. Sú v nej 3 veľkorážne hákovnice. Je potrebné nechať opraviť strechu (okružného múru) na dĺžku 72 krokov, čiže 24 siah. Ďalej je pustá rozrušená veža, od ktorej (na vzdialenosť) 192 krokov, čiže 64 siah, až po Drábsku bránu treba pokryť strechu.**

No. 86. Zwischen den Thürnen No. 85 und 87 seindt drey öde Wachtheussl auf Blindfeulern gesetz.

Číslo 86. **Medzi vežou číslo 85 a 87 sú tri opustené strážne domky osadené na slepých podperách.**

No. 87. Der Thurn, so der Schmidtzech zugehörig. Ist sambt dem obristen Bodem von neuen zu machen. Darauf 9 Toppelhaggen gefunden. Der Gang umb den Thurn auch zu machen. Item das Tach an der Ringmauren 53 Schritt oder 17 2/3 Classter lang zu bauen. Daruntter auch Ihrer Majestäts Pulver wirdt verwahrt.

Číslo 87. **Veža patriaca cechu kováčov. Spolu s najvyšším podlažím je nanovo vystavaná. Nachádza sa v nej 9 veľkorážnych hákovníc. Ochodzu na veži je tiež treba vyspraviť. Taktiež treba vybudovať strechu na okružnom múre na dĺžku 53 krokov, čiže 17 a 2/3 siah. Dole sa tiež ochraňuje pušný prach Jeho Veličenstva.**

No. 88. Ist ain klain Thürnl. Von demselben das Tach 60 Schritt oder 20 Classter lang als abgebren- dt samt dem Gelender zu bauen.

Číslo 88 (Tu) **Je malá vežička. Od nej na dĺžku 60 krokov, čiže 20 siah, treba vybudovať strechu a drevené konštrukcie (okružného múru), keďže vyhoreli.**

No. 89. Der Knopfstricker und Leinweber Thurn. Darauf 6 Toppelhagen und ain klainer eiserne Mörser. Der Boden ist zu verbessern. Im Unndtern wirdt auch Ihrer Majestäts Feuerwegk gehalten.

Číslo 89. **Veža gombikárskeho a plátennického cechu. Je v nej 6 veľkorážnych hákovníc a jeden malý železný mažiar. Strop treba opraviť. Dole sa skladujú ohňostrojné záležitosti Jeho Veličenstva.**

Über die obbeschriebene specificirte Mängl seindt diese nachfolgende Generalpuncten zu vernem- ben. Nemblichen:

Z vyššie opísaných vyšpecifikovaných vád sa vyvodili tieto nasledujúce generálne punkty. Menovite:

• *Strana originálu číslo 21*

Fürs erste. Das die superficies in Mauren des innern Zwingers umb die ganze Statt, weil solche mit kainem Tach gedeckt oder kainem Kalch verworfen durch Ungewitter regel werden und abfallen und also die Mauren genidrigt und geschwecht werden, wie auch die Mauren umb die halb Statt versus orientem wegen vieler Gerüstlöcher, so von erster Aufrichtung offen verblieben, sehr schwach seindt.

Za prvé: Že povrch múrov vnútorného parkánu okolo celého mesta je príliš slabý, keďže nie je krytý strechou alebo omietnutý vápnom, rozpadá sa kvôli nepriazni počasia, alebo sa múr znižuje a stenšuje, ako je to na múroch okolo východnej polovice mesta kvôli lešenárskym die- ram, ktoré ostali otvorené po predchádzajúcej oprave.

Fürs ander. Dass die Schiesslocher auf der innern Stattmauren ganz umb und umb also klain, das von derselben in den innersten Zwinger fast kain absehen und also dem Feindt gantz Zutreglich sich darinen zu verhalten.

Za druhé: Že strielne vnútorných mestských hradieb kolom dokola sú malé, takže cez ne do vnútorného parkánu takmer nevidieť, čiže je nepriateľovi príhodné zdržiavať sa tam.

Fürs dritte. Dass die Zugang zue den Mauren und Oberwehrrn innwendig der statt ganz zerrissen, unflätig und unsauber gehalten werden.

Za tretie: Že vstup na múry a vyšné násypy je vo vnútri v mesta celkom rozpadnutý, zataraseny a držaný v nečistote.

Fürs vierdte. Dass das durchfliessende Stattwasser woller, nur ainmal in Jahr als umb Ostern ausgesaubert, sonsten ganz unausgeraumbt und verflezt gehalten wirdt, wie auch alle Gassen mit höchsten Unflat sambt Unsauberkeit gehalten und mit Auspflastern übel versehen werden, sonderlich in der Windischen oder Schmidt und Wagnergassen, auch bey den alten verödetem Closter, wo Ihrer Majestäts Traidscasten und Bachhaus gelegen. Dieses Wasser oder Stattbach were mit schlechter Mühe...

- *Strana originálu číslo 22*

... und geringem Uncosten zu Erhaltung bessere Sauberkeit auf dem Plaz einzufassen, wen ainem ieden Burger fur seinem Haus oder Thür zu zurichten auferlegt wurde, wie auch das Pflasterwerck auf den Gassen. Ebnermassen were auch diss Wasser mit gleichen schlechter Mühe und Uncosten in die andern zwo Hauptgassen der Statt, deren eine der Fleischhacker die ander die Schmidt- und Windische Gassen genendt werden, zu laitten und bringen, welches dan im Feurnott sehr nuzlich und erträglich. Were diss auch am stetwerundes und bequemers als wan man das Wasser in der Brunstnoth, wie anizo geschicht, auf der Axt hinzuführen müsse

Za štvrté: Že naskrze pretekajúci mestský potok je naplno vyčistený iba raz do roka okolo Veľkej noci, takže sa nachádza v zanesenom a upchatom stave, ako aj všetky ulice, ktoré sa nachádzali v nešvári a špine, a ktoré sme videli zanesené odpadkami, obzvlášť Slovenská, čiže Kováčska a Voziarska ulica, tiež pri opustenom starom kláštore, kde sa nachádzajú potravné sklady a pekáreň Jeho Veličenstva. Táto voda, čiže mestský potok by mohol byť s nevelkou námahou na Hlavnej ulici udržiavaný v čistote a bez odpadkov, keby každý z mešťanov udržiaval poriadok pred svojim domom, alebo dverami a odstránil odpad z ulice. Rovnako by bolo dobré, keby sa tento potok s tou istou nevelkou námahou previedol na ďalšie dve hlavné ulice mesta, z ktorých jedna sa volá Mäsiarska a druhá Kováčska, čiže Slovenská, čo by bolo veľmi nápomocné a vhodné aj v nebezpečenstve požiaru. Bolo by to pohotovejšie a príjemnejšie, ako keď sa teraz voda v prípade požiaru, ako vidieť, musí dopravnovať na káre.

Volgt weiter was von gemainer Statt Caschaw in- und ausser der Stattmauren nach beschehe-

nen jüngsten Brünsten so woll von Maur- als Holzwerck erbaut und gebessert worden.

Ďalej nasleduje to, čo mestská obec vo vnútri i mimo hradieb vybuďovala a zariadila po poslednom požiari vo veci múrov a drevených konštrukcií.

Erstlich. Der Pasteyen oder euseristen Wehren, so der euseriste Zwinger genandt wirdt. Nemblichen: Der Pasteyen mit No. 31 signirt durante Commisione ist der unverklebte Zaun in die 12 Schritt oder 4 Classter lang mit Schindl bedeckt...

Najprv: Na bastióne, čiže vonkajších valoch zvaných vonkajší parkán, menovite na bastióne označenom počas činnosti komisie číslom 31, bol pokrytý šindľom nespevnený plot o dĺžke 12 krokov, čiže 4 siah.

- *Strana originálu číslo 23*

Volgt das Gebew im innern gefutterten Stattgrabenns.

Erstlich ain Stuck gefutterten Stattgrabenns, so eingefallen, renovirt 18 Classter lang und 2 1/2 Classter hoch gegen dem Thurn mit No. 97 signirt (*na tomto mieste došlo k omylu pisárov – veža s číslom 97 neexistovala, išlo o vežu s číslom 87*). Thuet 45 Classter oder 135 Schritt. Mehr zwischen den 2 Pasteyen mit No. 31 und 34 signirt. Ist in dem euseristen gefütterten Graben die Maur renovirt 10 Classter lang und 2 1/2 hoch von der Erden. Thutt in allem 25 Classter oder 75 Schritt.

Nasledujú stavby v armovanej vnútornej mestskej priekope.

Najprv zrútený kus armovanej mestskej priekopy, kde bol obnovený (múr) na dĺžke 18 siah a výške 2 a 1/2 siah naproti veži označenej číslom 87. Takže (je to) 45 (bežných) siah, čiže 135 (bežných) krokov. Ďalej medzi dvoma baštami označenými číslami 31 a 34 bol renovovaný múr armovanej vonkajšej priekopy na dĺžke 10 siah a výške 2 a 1/2 siah od zeme, takže je to celkom 25 (bežných) siah, čiže 75 (bežných) krokov.

Volgt das Gebew der innern Zwingermaur.

Gegen dem Thurn mit No. 67 signirt ist das Stuckh Maur 5 Classter lang und 2 1/3 hoch gebauet. Thuet 12 1/2 Classter oder 37 1/2 Schritt. Mehr ist an etlichen Ortten das Gemeur mit Mertrich verworffen, unwissent ob es vor oder nach der Brunst beschehen wie dan der Statt zugeordnete mit Commissarien selbst Zweifel gestellet.

Nasledujú stavby vnútorného parkánu.

Oproti veži označenej číslom 67 bol vybudovaný delostrelecký múr dlhý 5 a vysoký 2 1/3 siah. Takže je to 12 a 1/2 (bežnej) siah, čiže 37 a 1/2 (bežného) kroka. Ďalej je na tom istom mieste omietnutý múr maltou, nevie sa však, či to bolo pred,

alebo po požiari, o čom mali pochybnosti ako mestskí radní, tak aj sami komisári.

Volgt das Gebew der Statt inneristen Ringmauren und Türmen.

• *Strana originálu číslo 24*

Erstlich vom Obernthurn signirt mit No. 66 bis an den Thurm mit No. 89 ist das hülzern Gelender sambt dem Schindltach von neuen gemacht 64 Classter oder 192 Schritt lanng und die Maur mit Kalch oder Mertrich verworffen. Mehr der Knopfstricker und Leinweber Thurn mit No. 89 signirt ist mit ainem neuen Schindltach gedeckt undt 114 Schritt oder 38 Classter lanng, die Ringmaur mit hülzern Gelender wieder restaurirt. Mehr am klainem Thürnl beim Püttltohr mit No. 65 ist vier Classter oder 12 Schritt ain Schindltächl umb den Thurn über den Gang gemacht. Am Mühltohr mit No. 81 signirt, welches zugemaurt, haben sie die Mauren mit Kalch verworffen, welche gleichwol zerschrickt und unbeständig. Sonsten ist da nirgendts nichts gebauet. Mehr das klaine Thürnl mit No. 88 signirt ist auch mit ainem neuen Schindltach gedeckt, zwar durante Commissione. Mehr das Wagnerzechthurn mit No. 85 signirt ist ain Boden sambt dem Schindltach gannz von neuem gemacht.

• *Strana originálu číslo 25*

Mehr der Püttlthurn so mit No. 84 ist von neuem gedeckt und die Maur sambt dem Gelenderwerck restaurirt. Mehr der Thurm beim Rundell No. 83 ist neu gedeckt und ain Rauchfang von Zigln aufgefurt. Mehr der Schneiderzechthorn mit No. 81 ist ain neuer Bodem sambt dem Tachwerck gemacht. Mehr Schwerdtfegerzechthurn mit No. 77 ist auch neu gedeckt. Mehr der Schlosserzechthurn mit No. 76 signirt ist auch neu gedeckt.

Nasledujú stavby vnútorného mestského múru a (jeho) veží.

Po prvé, od Hornej veže, označenej číslo 66, až po vežu s číslom 89 je nanovo urobená drevená ochodza a šindľová strecha na dĺžke 64 siah, čiže 192 krokov, a múr je omietnutý vápnom alebo omietkou. Ďalej je veža gombikárskeho a plátennickeho cechu, označená číslom 89, pokrytá úplne nanovo šindľovou strechou a okružný múr má na dĺžke 114 krokov, čiže 38 siah, reštaurovanú drevenú ochodzu. Ďalej je na malej vežičke pri Drábskej bráne s číslom 65 vyrobená nadchodbou veže šindľová strieška (na dĺžku) štyroch siah, čiže 12 krokov. Na Mlynskej bráne, označenej číslom 81, ktorá je zamurovaná, boli múry omietnuté vápnom tam, kde mali trhliny, alebo

sa rozpadávali. Takže nikde nepotrebuje murovačky. Ďalej malá vežička, označená číslom 88, bola tiež počas činnosti komisie pokrytá novou šindľovou strechou. Ďalej veža cechu výrobcov vozov, označená číslom 85, má úplne nanovo urobený strop a šindľovú strechu. Ďalej Drábska vežička s číslom 84 je nanovo pokrytá a múr s ochodzou je reštaurovaný. Ďalej veža pri rondeli číslo 83 je novopokrytá a vyvedený z nej komín z tehál. Ďalej bol veži cechu krajčirov s číslom 81 urobený nový strop a strecha. Ďalej je nanovo pokrytá veža cechu mečiarov s číslom 77. Ďalej je tiež nanovopokrytá veža cechu zámočníkov, označená číslom 76.

Volgen weiter die inneriste Gebew in der Statt nach beschehener jüngster Brunst von gemainer Statt verricht worden.

Erstlich das Obertail des Hauses so von Alters hero für ainen Hauptman über das teütsche Fandl Knecht wirdt, anitzo aber der Fendrich dasselbe bewohnt sambt der dazu gehörigen Stallung. Ist das Tachwerck von neuen mit Schindln bedeckt. Also auch das gemaine oder ofne Wirtshaus, ...

• *Strana originálu číslo 26*

... welches man sonst das Leütschauerhaus nennet. Darinnen die Stigen sambt der Gand von Ziegeln, als auch das Obertachwerck von Schindeln von neuem gemacht.

Hindtenaus ist gemainer Statt Caschaw Bierbrewhaus, so hart daran stöst und in jüngsten Brunst auch abgebrant, gleichfals von Holz- und Tachwerck von neuen gemacht. In welchem auch andere zum Bierbrauen nottwendige Zeugsachen als 3 grosse neue Bierbrewbutten sambt den andern klainen Bottingem und Rienen auch befunden worden.

Mehr ist ain Haus so man Statt- oder Rahthaus nennet, darinnen sie auch Wein und Bier auszuleutgeben und ain Raht zusamben zu gehen pflegen. Ist solches sambt des gannzen Hauses Umbfang mit dem Obergehülz und Tachwerck von lautern Schindl aufs neu gedeckt und gebauet. In dem inwendigern Gebew aber mit Kalch oder Mertrich verworffen und geweist.

So haben sie auch ain Freyhaus, darin die armen Gefangenen gehalten werden und hart daran der Freyman seine Wohnung hat, welche ebnesfals mit ainem Schindltach bedeckt worden.

Ďalej nasledujú stavby v meste, ako boli zhodnotené opravy, ktoré na nich po poslednom požiari zariadio mesto.

Najprv horná časť domu Starých (Staršinov? Starších dôstojníkov?), kde sa zdržiava kapitán nad

nemeckými vojakmi, kde však tiež býva práporčík a je tam príslušné ustajnenie. Strecha je tam pokrytá novým šindľom.

Tiež spoločný, čiže verejný hostinec, nazývaný Levočský dom. Schody a pavlač sú tam nanovo urobené z tehál, ale aj strecha je novopokrytá šindľom.

Za nim je pivovar patriaci mestskej obci. Za posledného požiaru to tam bolo silne zasiahnuté a vyhorené, takže je tam novo urobená strecha a krov. Nachádzajú sa tam rôzne zariadenia potrebné pre varenie piva, ako napríklad 3 veľké nové pivné kade s ďalšími menšími kadičkami a žlabmi.

Naviac je tam dom, čo sa nazýva mestský, alebo radnica, v ktorom sa zhromažďuje víno a pivo a rada sa oň spoločne stará. Celý obvod tohto domu má novovybudovaný krov a strechu z poriadneho šindľa. Vnútro budovy je omietnuté vápnom, čiže omietkou.

Je tam tiež nevestinec, kde držia chudobných väzňov, takže ťažko by sa tam mohol ubytovať zákazník (*frajer*). Je rovnako pokrytý šindľovou strechou.

• *Strana originálu číslo 27*

Volgt wass an der verwaisten Kinder verbliebene heusern gebawet, und für unresten aufgewendet worden.

Nasleduje to, čo má byť vybudované a zariadené na domoch ponechaných osirelým deťom.

Bey dieser Rubricen befindet sich bey der gannzen Statt auss den waissen guetern und haussern nur ain Hauss Welches am plaz gelegen undt zum gelben Löben den namen hatt, Dochmir Zway Tail darinn, Welche Zwayen Werwaisten kindern angehörig, Diesen will mit der Obern Rodemen und Tachwerck von neuem ausgebessert, hergestellt das die Tutor, oder Verhab dersel... waisen von des Hauses nützüngen, Alss Hauss Zinss der darauf gewandten Bawineristens halten sich, wieder daran Zahlhaftss machen woll. Wie dann deren von der Statt auss Zugebnenn mit Commissarien, und der beinenandten waisen Verordneten Verhaben mündtliche aufsag darinen.

V tejto rubrike sa nachádza z majetku sirôt celého mesta iba jeden dom, ktorý stojí na Hlavnej ulici a má meno „U žltej chvály“. Sú tam však dve časti, ktoré patria dvom osirelým deťom. Tieto musia byť od krovu a strechy nanovo opravené, zabezpečiť to tútor, alebo opatrovateľ týchto sirôt z pôžitkov uvedených domov, ako je domová činža, ktorá sa tam nazbiera za priestory stavby, a z ktorej tam opäť urobia základ platby,

Tak o tom mesto s povolením komisárov a podľa úmyslu zástupcov menovaných sirôt ústne vypovedalo.

Volgen verner die besichtigen Burgerhäuser, Gasen, Sauberkait, was dieselben jährlichen an Lösung oder Zins gemainer Statt raichen, welche darunter Brändtler gewest und was denen zue ihrem Gebew Geldtsteuer oder andere Hülff von der Statt beschehen, auch deren Heuser Gelegenhait, wo die Kriegsleut zue Ross und Fuess nottürlich mögen losirt und unntergebracht werden und was noch für dergleichen Stellen zu bauen sein

Nasledujú najprv obhliadnuté meštianske domy, ulice, čistota, koľko vyberá teraz mestská obec ročne na poplatkoch, čiže činžiach, ktorí boli pohorelcami, a koľko im mesto poskyto finančnej pomoci na výstavbu, prípadne inú podporu, tiež možnosti domov, koľko v nich môžno ubytovať v prípade potreby jazdného, či pešieho vojska a čo ešte možno vybudovať na tento účel.

• *Strana originálu číslo 28*

Na tejto strane začína menovitý súpis jednotlivých budov mesta bez ohľadu na to, akú majú funkciu. Pre jednoduchšiu orientáciu pridávame ku každému domu dnešnú adresu (ak je známa) písanú kurzívou nad príslušnú položku správy. V roku 1603 bolo v meste parciel znateľne viac a boli menšie, ako je dnešný stav. Znamená to, že na jednej dnešnej adrese vtedy obvykle stáli dva až tri domy, ale nebolo to pravidlom. Preto, vychádzajúc z charakteristickej orientácie domových parciel, pridávame k dnešnej adrese, ak je to potrebné, aj index sever-juh, resp. sever stred a juh, alebo východ-západ, aby bola jasná poloha vtedy popisovaného domu v rámci dnešnej parcely. Ak dnes miesto nie je zastavané, označujeme to heslom „už neexistuje“. Ak poloha nie je presne definovateľná z údajov súpisu, alebo iných prameňov, označujeme to otáznikom pred názvom ulice, alebo poradovým číslom, podľa toho, ktorý údaj konkrétne je neistý.

V tejto súpisovej časti „Správy“ je zvláštnosťou písanie vlastných mien mešťanov. Jedny sú písané renesančnou kurzívou, iné latinkou, pričom z textu i znenia mien je jasné, že kurentom sú písané mená Nemcov a latinkou mená Uhrov (znejú vo veľkej väčšine maďarsky). Tento systém pri prepisovaní súpisovej časti zachováujeme tak, že latinka originálneho textu mien je písaná majuskulou, kurzíva normálnym spôsobom. V preklade toto rozlišovanie už nie je aplikované. Samotné mená zvyrazňujeme, ale nezvýrazňujeme občas sa vyskytujúci nemecký názov mešťanovi príslušného remesla. Ani toto zvyrazňovanie nie je aplikované v preklade.

Nasleduje samotná súpisová časť začínajúca v treťom mestskom kvartáli na severnom konci Kováčskej ulice:

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 1. In ersten Hauss haist der wirtl **Georg Schmidt** gibt jährlichen losung ain Fl. hatt ainen teutschen Knecht zu stallung anhörig gelegenheit.

Číslo 1. V prvom dome sa volá gazda Georg Schmidt, odovzdáva ročný poplatok jeden florén. Má (ubytovaného) jedného nemeckého vojaka a príslušnú možnosť na ustajnenie.

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 2. **MICHAEL KOVATS** oder Schmidt gibt jährlich Losung 2. Fl. hatt ain Teutschen Knecht und gelegenheit für 3. Ross stallung zubauen.

Číslo 2. Michael Kovats čiže kováč, odovzdáva ročný poplatok 2 florény. Má (ubytovaného) jedného nemeckého vojaka a možnosť vybudovať ustajnenie pre 3 kone.

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 3. **Martin Schmidt** hatt kainen Knecht, sein Hauss ist mit kainen Feurmaur ansehen und pflegen nidriges hülzern bodens. Aber kain Beihofen für Feuer bestaglich, hatt auch kaine gelegenheit zustallung geben.

Číslo 3. Martin Schmidt nemá (na ubytovaní) žiadneho vojaka. Zistilo sa, že jeho dom nemá požiarneho múru a iba nízky drevený strop. Ale nemá ani vedľajší dvor kvôli ohňu (ako požiaru proluku) a nemá tiež možnosť poskytnúť ustajnenie.

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 4. **KEMEG JANOS** hatt ainen Teutschen Knecht gibt jährlich losung 2. Fl. stallung auf 3. Ross hatt sein Hauss welches nicht abgebrant gewest, ohne Statt hülf restaurirt.

Číslo 4. Janos Kemeg má jedného nemeckého vojaka, platí ročne 2 florény. (Má) Ustajnenie pre 3 kone. Svoj dom, ktorý nezhorel, má udržiavajúci, opravený bez pomoci mesta.

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 5. **Leonhart Schilling** Sporer gibt 1. Fl. losung, hatt ainen Teutschen Knecht, das Hauss damitt abgebrant hatt Er restaurirt ohne der Statt hülf, undt noch darinnen gelegenheit ain zimmer von aine Soldaten zubauen.

Číslo 5. Leonhart Schilling, ostrohár, platí poplatok 1 florén. (Ubytováva) Jedného nemeckého vojaka. Dom predtým vyhorený si poopravoval bez pomoci mesta a má v ňom možnosť ešte zriadiť izbu pre jedného vojaka.

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 6. **Melchior Still**, Sattler gibt jährlich losung 1. Fl. das Hauss ist nicht abgebrant, hatt Er ohne der Statt contribution restaurirt, itzll noch ainen Schatn ain Losament bauen und stallung auf 4 Ross.

Číslo 6. Melchior Still, sedlár, platí ročný poplatok 1 florén. Dom nevyhorel, poopravoval si ho bez mestskej kontribúcie. Teraz si ešte k domu buduje prístrešok na ubytovanie a (má) ustajnenie pre 4 kone.

• Strana originálu číslo 29

?Kasárenské nám. – už neexistuje

No. 7. **NIEREGIARTON** hinterlassene Wittib gibt jährlich losung 1. Fl. ausen boden ain Knecht, itzll stallung bauen auf 3 Ross, hatt auch ainenn Kürchner, ist man **SELIJ** Er nennet, diss Hauss als baufällig wäre woll aufzubauen wie auch die stallung, die Wittib aber wirdt ihre grosse armut und unermülichait für.

Číslo 7. Opustená vdova po Nieregiarttonovi platí ročný poplatok 1 florén. Na ubytovaní (má) jedného vojaka, tiež vybudované ustajnenie pre 3 kone. Má (v podnájme) istého kožušníka, ktorý sa volá Selij. Tento dom bol ako chatrný dobre znovuvybudovaný aj so stajňami, ale vdovu to priviedlo do chudoby a skrúšilo.

Kováčska – už neexistuje

No. 8. **Georg Messerschmidt** hatt ainen Knecht, gibt jährlich losung 1. Fl. Isst kaine gelegenheit stallung zubauen.

Číslo 8. Georg Messerschmidt má (ubytovaného) jedného vojaka. Platí ročne poplatok 1 florén a nie je tam žiadna možnosť zriadiť ustajnenie.

Kováčska – už neexistuje

No. 9. **Niklass Törrer** hatt kaine Knecht itzll aber ain Losament für ain Knecht bauen, die losung Jährlich 1. Fl. Ist kain Platz zuer stall bauen.

Číslo 9. Niklass Törrer nemá žiadneho vojaka, ale je tam vybudovaná možnosť jedného ubytovať. Ročný poplatok má 1 florén. Nie je tam miesto pre postavenie stajne.

Kováčska – už neexistuje

No. 10. **NEMESIARTO MIHAL** gibt Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Landtsknecht Losament bauen, welches Er doch armut haben diss Jahr mit erschwingen kain, hat kaine stallung gelegenheit.

Číslo 10. Mihál Nemesiarto platí ročný poplatok 1 florén. Teraz zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka, ale pre chudobu sa na to v tomto roku nezmožol.

Kováčska – už neexistuje

No. 11. **Paul Beutler** gibt Jährlich Losung 1. Fl. hatt ainen Knecht auf den Boden, auch gelegenheit auf 3 Ross stallung zubauen, Wiewoll Er sich mit sein armut entschuldigt.

Číslo 11. Paul Beutler platí ročne poplatok 1 florén. V podkroví poskytuje ubytovanie vojakovi a má možnosť zriadiť ustajnenie pre 3 kone, ale pre chudobu je od toho oslobodený.

Kováčska – už neexistuje

No. 12. **Benedict Sattler** gibt Losung 1. Fl. hatt ainen Teutschen Knecht hatt auch ainen Quirrschener zu seinen hauss ist der Rauchfang sich hoch Annotten zuverbessern.

Číslo 12. Benedict Sattler platí ročný poplatok 1 florén. Má (ubytovaného) jedného nemeckého vojaka a tiež (v podnájme?) jedného kožušníka. Veľmi tu treba poznamenať, že komín jeho domu potrebuje opravu.

• *Strana originálu číslo 30*

Kováčska – už neexistuje

No. 13. **Paul Mann**, schmidt zugehörig ain Ödes ungebauet Hauss und Hofstatt, gibt darinen losung 1. Fl. Alhier itzll Er ain Landtsknecht Losament bauen, hat kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 13. Pustý a neudržiavaný dom s dvorom patriaci kováčovi Paulovi Mannovi. Platí zaň poplatok 1 florén a teraz tu zriaďuje ubytovanie pre vojaka. Nemá možností pre ustajňovanie.

Kováčska – už neexistuje

No. 14. **Andre Wagner** gibt Stattlosung 1. Fl. itzll ain Landtknecht Losament bauen, hat zu stallung kaine gelegenheit.

Číslo 14. Andre Wagner platí mestský poplatok 1 florén. Teraz tam zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka. Nemá možnosti pre ustajňovanie.

Kováčska – už neexistuje

No. 15. **Hanuss Schmidt**, gibt Losung 1. Fl. Soll ain Landtsknecht Losament zurichten, kaine gelegenheit zum stallung.

Číslo 15. Hanuss Schmidt platí poplatok 1 florén. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka. Nemá možnosť na ustajňovanie.

Kováčska ?71 sever

No. 16. **Paul Wagner** Rottröckl Trumineter, losung 1. Fl. itzll ain Landtknechts Losament bauen, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 16. Paul Wagner (radný bubeník?), poplatok 1 florén, zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka. Nemá možnosti pre ustajňovanie.

Kováčska ?71 juh

No. 17. **Georg Krumikholz**, gibt Losung 1. Fl. Soll ain Landtsknecht Losament zurichten, kaine gelegenheit stallung zubauen.

Číslo 17. Georg Krumikholz, platí poplatok 1 florén. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka. Nie je tam príležitosť vybudovať ustajnenie.

Kováčska ?69 sever

No. 18. **Stefanus Schmidt** gibt Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Landtsknecht Losament zurichten, Aber zu stallung kaine gelegenheit, diss Hauss hat er von neuem restaurirt, ohne der Statt hülf.

Číslo 18. Stefanus Schmidt platí ročný poplatok 1 florén. Zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka, nemá však možnosť ustajňovania. Svoj dom nanovo opravil bez pomoci mesta.

Kováčska ?69 stred

No. 19. **Demeter Fleischer** gibt Jährlich Losung 1. Fl. hatt ain Teutschen Knecht, stallung auf 3. Ross.

Číslo 19. Demeter Fleischer platí ročne poplatok 1 florén. Má na byte jedného nemeckého vojaka, ustajnenie pre 3 kone.

• *Strana originálu číslo 31*

Kováčska ?69 juh

No. 20. **Georg Sattler** gibt Losung 1. Fl. das Hauss ist ganz baufellig, und hatt gelegenheit ain Landtsknecht Losament, und stallung auf 3. Ross zubauen.

Číslo 20. Juraj Sattler platí poplatok 1 florén. Dom je celkom chatrný a je tu možnosť zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 3 kone.

Kováčska ?67 sever

No. 21. **Georg Peutler** ain Frome, gibt Jährlich Losung 1. Fl. hatt ainen zeugdiener, aber kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 21. Georg Peutler, pobožný, platí ročne poplatok 1 florén. Má (na ubytovaní) zbrojničného sluhu, ale žiadnu možnosť pre ustajnenie.

Kováčska ?67 juh

No. 22. **GEÖRG KOKOS** ain Wagner, gibt Losung 1. Fl. hatt ain Teutschen Knecht, aber kainer stallung gelegenheit.

Číslo 22. Geörg Kokos, výrobca vozov, platí poplatok 1 florén. Ubytováva nemeckého vojaka, ale nemá možnosti pre ustajnenie.

Kováčska ?65

No. 23. **MEZZAROS MATHE** gibt Jährlich Losung 2. Fl. 50. d. hatt auf 5. Ross stallung und ainen Teutschen Knecht in Losament.

Číslo 23. Mathe Mezzaros platí ročný poplatok 2 florény a 50 denárov. Má ustajnenie pre 5 koní a na ubytovaní jedného nemeckého vojaka.

Volgen hernach die Brändtler

Potom nasledujú pohorelci

Kováčska ?63

No. 24. **KOVACZ FERENZ** gibt Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Landtsknecht Losament bauen und stallung auf 2. Ross. Diss hauss hatt Er ohne hülf und steuer von Statt gebauet.

Číslo 24. Ferenz Kovacz platí ročný poplatok 1 florén. Teraz zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Tento dom si opravil bez pomoci a úľav mesta.

Kováčska ?61

No. 25. **Mattess Schmidt** gibt Jährlich losung 2. Fl. hatt ain Landtsknecht am boden, für stallung gelegenheit aber zum schäden kaine.

Číslo 25. Matess Schmidt platí ročný poplatok 2 florény. V podkroví má (na byte) jedného vojaka, ale bohužiaľ nemá možnosti pre ustajnenie.

• *Strana originálu číslo 32*

Kováčska ?59

No. 26. **CZEPEY ISTVAN** gibt Jährlich Losung 1. Fl. die Er seind der Brunst bezahlet, hat ainen Knecht auffen Boden und hatt nach der Brunst sein Hauss sambt ainer stallung, ohne der Statt beysteuer und hülf gebauet.

Číslo 26. Istvan Czepey platí ročný poplatok 1 florén, ktorý odvádzal až do požiaru. V podkroví má (na byte) jedného vojaka a po požiaru dom a stajňu vybuodoval bez úľav a pomoci mesta.

Kováčska ?57 sever

No. 27. **WERWELY BALAS** Wittib gibt Losung 2. Fl. die Sie von der Brunst her nicht gezahlet, itzll ain Losament für ain Teutschern Knecht halten und bauen auch auf 6. Ross stallung zurichten, hatt auch vonn der Statt zur aufbauung der Hauses kaine hülf gehebt, Diess ist auf das hindter Tail des Hauses weder mit ainem Hauss werstutzen eingesetzt, bis an die Ringmaur.

Číslo 27. Vdova po Balasovi Werwelym platí poplatok 2 florény, ktorý však od požiaru neplatila. Má zriaďiť ubytovanie pre nemeckého vojaka a ustajnenie pre 6 koní. Od mesta nedostala na opravu domu žiadnu pomoc. Patrí jej aj zadná časť domu, o ktorú sa opiera dom siahajúci až po okružný múr.

Kováčska ?57 juh

No. 28. **BATHUS LUCATS** Wagner gibt Jährlich Losung 2. Fl. itzll ain Landtsknecht Losament bauen und stallung auf 4. Ross, hatt sein Hauss mit aufbautt will Er zu arm und von der Statt kain hülf gehabt.

Číslo 28. Lucats Bathus, výrobca vozov, platí ročný poplatok 2 florény, má zriaďiť ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Svoj dom opravil. Je veľmi chudobný a od mesta nedostal žiadnu pomoc.

Kováčska ?55

No. 29. **Georg Peutler** gibt Losung 2. Fl. itzll ain Landtsknecht Losament bauen, auch stallung auf 4. Ross, das hindter Tail des Hauses ist Öedt und mit ainen baum hinzufangen.

Číslo 29. Georg Peutler platí poplatok 2 florény a má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka a zriaďiť ustajnenie pre 4 kone. Zadná časť jeho domu je pustá a porušovaná stromom.

Kováčska ?53

No. 30. **SABO MIHAL** gibt Jährlich Losung 2. Fl. itzll ain Landtsknechts Losament und ainen Stall auf 4. Ross bauen ist auf ain zufassen und zubauen.

Číslo 30. Mihal Sabo platí ročne poplatok 2 florény a má vybudovať a zariadiť ubytovanie pre jedného vojaka a stajňu pre 4 kone.

• *Strana originálu číslo 33*

Kováčska ?51 sever

No. 31. **NEMESGYARTO, oder Pambtsmacher Pauls** Wittib gibt Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Teutschen Knechts Losament und stallung auf 4. Ross bauen, hatt Ihn Hauss ohne der Statt hülf nach der Brunst aufbauet, das hindter Tail des houses ist ödt undt ungebauet, welt gern bauen ist zu arm.

Číslo 31. Vdova po Paulsovi Nemesgyartovi, čiže súkenníkovi, platí ročný poplatok 1 florén a má zriaďiť ubytovanie pre jedného nemeckého vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Dom po požiaru opravy bez pomoci mesta. Zadná časť domu je pustá a schátraná, na jej opravu je však príliš chudobná.

Kováčska ?51 juh

No. 32. **Paull Schmidt** weil er das hauss nach der brunst erst bautt und kain Losung mit geben, undt als dieselbe mit weiss ist Ihne von der Statt 60. Fl. füngeliften worden. Isst aine blosse angebaute stelle weil ain Landtsknecht Losament bauen.

Číslo 32. Paull Schmidt, ktorý dom po požiaru odznova buodoval, a nemal, kde bývať, takže

s vedomím toho dostal dopredu od mesta 60 florénov. Je to ešte iba hrubá stavba, kde sa buduje ubytovanie pre jedného vojaka.

Vodná 2

No. 33. **Walttenn Wagner** gibt Jährlich losung 1. Fl. itzll ain Landtsknechts Losament bauen, Diss hauss hatt hindter aussainnen geoffen ödten Platz, bis an die Ringmauren, Wolte gern bauen Wegl Er aber zusteigmahl nochainander in itzig Jahren abgebrennt, Klagt er sein armut Isst ihrer hauss der Statt kaine hülf beschehen.

Číslo 33. Walttenn Wagner platí ročný poplatok 1 florén, buduje ubytovanie pre jedného vojaka. Jeho dom má vzadu prázdne pusté miesto až po okružný múr. Rád by to zastaval, ale v tomto roku opäť vyhorel a mesto, mu žiaľ, neposkytlo žiadnu pomoc.

Kováčska – už neexistuje

No. 34. **BALOKH PAUL** gibt Jährlich Losung 2. FL. Soll ain Landtsknechts Losament und auf 4. Ross stallung bauen, der hindter Platz ist auch gannz öedt und ungebauet, Wollte gerne bauen da Er unmöcht, Isst ihne auch von der Statt kain hülf beschehen.

Číslo 34. Paul Balokh platí ročný poplatok 2 florény, má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Zadný dvor má tiež pustý a nezastavaný. Rád by ho zastaval, ale nemôže. Ani on nedostal od mesta žiadnu výpomoc.

• *Strana originálu číslo 34*

Kováčska – už neexistuje

No. 35. **MAROTTI JANUS** ist die gannze haustell wüst, öedt und unerbauet bis an die Ringmauren, wegen der losung ist kain bericht zunemben gestest.

Číslo 35. Janus Marotti má celý domček prázdny, pustý a neudržiavaný až po okružný múr. Vo veci poplatku nebolo prijaté zatiaľ žiadne rozhodnutie.

Kováčska 49

No. 36. **Augustin Öschlager** schuster, Sein Losung unwissent hat Knecht, für aine stall kaine gelegenheit, Soll dies hindtertail seines hauses mit ainen baum umbfangen bis an die Ringmaur, wegen aufbau seines hauss ist Ihne kain hülf von der Statt beschehen.

Číslo 36. Augustin Öschlager, obuvník, jeho poplatok je neznámy. Má (ubytovaného) vojaka, na ustajnenie žiadnu možnosť. Zadná časť jeho domu je poškodzovaná stromom až po okružný

múr. Napriek prestavbe svojho domu nedostal od mesta žiadnu pomoc.

Kováčska 47

No. 37. **BENEDICT NENNCE**, Jährliche Losung 2. Fl. hat ain Knecht, zu stallung kaine gelegenheit, der hindter tail des hauses ist auch uneingebauet.

Číslo 37. Benedict Nennce, ročný poplatok 2 florény. Má jedného vojaka, žiadnu možnosť na ustajnenie. Zadná časť jeho domu je tiež nevybudovaná.

Kováčska 45

No. 38. **ORSSAG GEÖRGEL** gibt Jährlich Losung 2. Fl. hatt ainen Knecht und auf 3 Ross stallung, diesen ist von der Statt 80. Fl. zum bau fürgestreckt worden.

Číslo 38. Geörgel Orssag platí ročne poplatok 2 florény. Má jedného vojaka a ustajnenie pre 3 kone. Na stavbu dostal od mesta 80 florénov.

Kováčska 43

No. 39. **Christof Unttenbaum** gibt Losung 4. Fl. hatt zu aufbaung seines hauses kaine hülf von der Statt gehabt, hatt ain Knecht und auf 4. Ross stallung, das hindtentail des Hausses ist uneingebauet, auch der Stock erselbst ungedeckt.

Číslo 39. Christof Unttenbaum platí poplatok 4 florény. Na vybudovanie svojho domu nedostal od mesta žiadnu pomoc. Má (ubytovaného) vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Zadná časť (jeho) domu je nevybudovaná, tiež poschodie samo nezakryté.

Kováčska 41 sever

No. 40. **Hanuss Sückr** des **Augustin Öschlagers** tieflohn

• *Strana originálu číslo 35*

... gibt Jährlich 2. Fl. Losung, Soll ain Soldaten Losament bauen, dieses hauses hindtertail ist auch unausgebauet, kain gelegenheit zur stallung, hatt von der Statt zum aufbau kaine hülf gehabt, die hofstatt hindten itzll eingebrunt werden.

Číslo 40. Hanuss Sückr v prenájme u Augustina Öschlagersa platí ročne 2 florény. Má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka. Aj u tohto domu je nevybudovaná zadná časť, nie je tam možnosť ustajňovania. Od mesta nedostal nijakú pomoc na výstavbu. Dvorná časť vyhorela počas terajšieho požiaru.

Kováčska 41 juh

No. 41. **Hanuss Feiner** schneider, gibt Jahrs Losung 2. Fl. hatt ainen Knecht, stallung auf 4. Ross, das hindter tail dieses hausses itzll eingebauet

werden, aber kaine hülf von der Statt zum aufbauen beschehen.

Číslo 41. Hanuss Feiner, krajčír, platí ročne poplatok 2 florény. Má (ubytovaného) jedného vojaka, ustajnenie pre 4 kone. Zadná časť jeho domu bola teraz vybudovaná, ale od mesta na výstavbu nedostal žiadnu pomoc.

Kováčska 39

No. 42. Erhartt Jacob, die Lösung unwissent, will der nach der brunst das hauss bekomben, heltt ainen knecht, hat das hauss aufbauet ohne der Statt contribution. SABO GEORG, als ain tutor hat hindten bauet.

Číslo 42. Erhartt Jacob, poplatok je neznámy. Dom získal po požari. Drží (na ubytovaní) jedného vojaka. Dom prestaval bez dodávok od mesta. Vzadu (na pozemku) stavia jeho poručník Georg Sabo.

Kováčska 37

No. 43. NAGY JANOS, Wegen der Losung kain gewisshait heltt ainen Knecht, Soll stallung auf 4 Ross bauen, heltt aine Inwohnerin darinnen, ist auf das hauss gelihen.

Číslo 43. Janos Nagy, čo sa týka poplatku, niet vedomosti. Drží (na ubytovaní) jedného vojaka, má prihotoviť ustajnenie pre 4 kone. Ubytováva podnájomníčku, ktorá je na dom odkázaná.

Kováčska 35

No. 44. GEREDY BALOK DEAK, wegen der Losung kaine gewisshait, hat ainen Knecht und stallung auf 7. Ross, hatt sein hauss wieder von neuen aufbauet, aber von der Statt kain Hülf.

Číslo 44. Balok Geredy Deak, o jeho poplatku nie je vedomosť. Má (na byte) jedného vojaka a ustajnenie pre 7 koní. Svoj dom prestaval úplne odznova, ale bez pomoci od mesta.

• *Strana originálu číslo 36*

Kováčska 33

No. 45. ZABO PETER hatt ainen Tail dises haus ses, die 2. Tail sambt der Statt umschulden eingeschütz worden Sich des aine Tail gehört ainen Ungerisch Predicanten zue Ennizke wehnendt wegen der Losung kaine gewisshait hirumen seindt 2 Knecht hatt zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 45. Peter Zabo vlastní jednu časť tohto domu, druhú užíva svorne spolu s mestom. Z nej časť prísluší maďarskému kazateľovi z Hanisky. Vedomosť o poplatkoch u oboch nie je známa. Ubytovaní sú tam dvaja vojaci a pre ustajnenie tam nie je príležitosť.

Kováčska 31

No. 46. KETSKEMETHY ZABO BALAS, die Losung weis sein wittib mit gewiss worden ihres mannes abwesenn, hatt aine Knecht und stallung auf 4. Ross, hatt ihn hauss aufbauet, und aus der Statt wald freig bauholz gehebt, welches sie selbst führen lassen müssen.

Číslo 46. Balas Ketskemethy Zabo, (výšku) jeho poplatku treba za manželovej neprítomnosti zistiť u jeho vdovy, má (na ubytovaní) jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Dom je opravený, na čo bolo pridelené stavebné drevo z mestského lesa, ktoré si však (vdova) musela sama nechať priviezť.

Kováčska 29 sever

No. 47. ZABO ANDRAS gibt 1. Fl. Losung, Soll ain Landtsknechts Losament bauen, hatt Sein hauss ohne der Statt anizo hülf aufbauet.

Číslo 47. Andras Zabo platí 1 florén poplatku, má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka. Svoj dom má opravený bez na to (príslušnej) pomoci mesta.

Kováčska 29 juh

No. 48. MAROTTI LASSLO DEAK, Isst die Losung unwissent, itzll ain Losament für ain Knecht bauen, Zum stallung kaine gelegenheit, ist ihne kain hülf von der Statt zum baw geben worden.

Číslo 48. Lasslo Marotti Deak, jeho poplatok je neznámy. Momentálne chystá ubytovanie pre jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosť. Od mesta nedostal žiadnu pomoc na výstavbu.

Kováčska 27

No. 49. ZABO ISTVAN Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Landtsknechts Losament bauen, zur stallung kain gelegenheit.

Číslo 49. Istvan Zabo, ročný poplatok 1 florén. Momentálne chystá ubytovanie pre jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosť.

Kováčska 25

No. 50. ZABO LÖRINCZ weiss die Losung mit, ist erst nach der...

• *Strana originálu číslo 37*

... Brunst einzogen, Isst ain Brandstatt gestehen, hatt wieder aufbaut und von der Statt kaine hülf gehabt, Soll das Landtsknecht Losament füren seine besser beinahan, und aine ausstimenn mehr führen, und das Ofenloch zum einhaben zurichten. Isst aine gemauerte stallung auf 10. Ross aine des gedeckt werden, itzll hatt ain stück Seines hau-

sess auf 8 schritt noch aufzubaubauen, Hatt zimer ain Losament für ainen Knecht auf die gassen heraus gehebt.

Číslo 50. Lörincz Zabo je v stave vyhorenia. Musí sa znovu budovať a od mesta nedostal žiadnu pomoc. Pre vojaka má zaobstaráť ubytovanie v blízkom susedstve a do budúca to znášať (v nákladoch) a zariadiť pec. Je tam murovaná stajňa pre 10 koní, ktorej pokrývajú strechu. Práve teraz je kus jeho domu (v dĺžke) 8 krokov znovu-vybudovaný. Má izbu pre ubytovanie jedného vojaka, ktorý tam môže vchádzať z ulice.

Kováčska 23

No. 51. **Paull Reichtaller** helt ain Knecht, Stallung auf 6. Ross ist noch auf ainer seiten wuest und Öedt, hellt Innwohner, hatt von der Statt kaine hülf zum aufbauen seines hindtern obern Tails gehabt. **Číslo 51. Paull Reichtaller vydržiava jedného vojaka. Stajňa pre 6 koní je stále na jednej strane pustá a prázdna. Drží si podnájomníka. Od mesta nedostal žiadnu pomoc na opravu zadnej hornej časti svojho (domu).**

Volgen die Hausser bey der Püttlgassen
Nasledujú domy na Drábskej ulici

Kováčska 21

No. 52. **ZABO MIKLOS** gibt Jahrliche Losung 2. Fl. Soll in des Landtsknechts Losament in seine... bauen, zur stallung kaine gelegenheit, Hatt dis hauss well bauet, aber von der Statt kaine hülf gehabt. **Číslo 52. Miklos Zabo platí ročný poplatok 2 florény. Má vo svojom dome zariadiť ubytovanie pre vojaka, na ustajnenie nemá možnosti. Dom má dobre opravený, ale od mesta nedostal žiadnu pomoc.**

Pri Miklušovej väznici 2

No. 53. **BAK LUCATSIN** Wittib gibt Losung 2. Fl. helt ain...

• *Strana originálu číslo 38*

... inwohner, welcher gibt der Statt Jahrlich 25. d. Losung, Isst Ihrer von der Statt kain hülf zum aufbaung geben worden.

Číslo 53. Vdova po Lucatsinovi Bakovi platí poplatok 2 florény. Drží si podnájomníka, ktorý dáva ročne mestu 25 denárový poplatok. Nedostala od mesta žiadnu výpomoc na výstavbu.

Pri Miklušovej väznici 4

No. 54. **Anthoni Zon** Maurer, waiss kaine Losung wil Er erst nach der Brunst das Hauss bauet, Soll

ain Landtsknechts Losament aufbauen, hatt ihn gleichfals die Statt kaine hülf gethann.

Číslo 54. Anthoni Zon, murár. Nevie sa o žiadnom poplatku. Najprv musí vybudovať dom po požiari. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka. Rovnako aj jemu neposkytlo mesto žiadnu pomoc.

Pri Miklušovej väznici 6

No. 55. **Michell Schultess** gibt Jährlich Losung 2. Fl., itzll ain Landtsknechts Losamen bauen, Isst kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 55. Michell Schultess platí ročne poplatok 2 florény. Teraz buduje ubytovanie pre jedného vojaka, nie je tu možnosť ustajnenia.

Pri Miklušovej väznici 8

No. 56. **Stefan Schirarz** isst das Hauss ganz wüest Öedt und angebauet.

Číslo 56. Stefan Schirarz, jeho dom je celkom prázdny, pustý a chátrajúci.

Pri Miklušovej väznici 10 západ

No. 57. **Georg Reichtaller** Tischler, weil der nach der Brunst das hauss erkruess und kaine Losung geben, isst alss kaine gewissheit, Soll ain Landtsknechts Losament bauen, hatt auch zum bauen von der Statt kaine hülf gehabt.

Číslo 57. Georg Reichtaller, stolár. Keďže sa mu dom počas požiaru zrútil, neodovzdával žiaden poplatok, takže o ňom (poplatku) nevedno. Má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka a tiež mu mesto neposkytlo pomoc pri stavbe.

Pri Miklušovej väznici 10 východ

No. 58. **Mattess Rodann** gibt Jährliche Losung 3. Fl. helt ainen Knecht ausen boden, hat auch 3. Ross stallung.

Číslo 58. Matess Rodann platí ročný poplatok 3 florény. Vydržiava jedného vojaka na poschodí a má ustajnenie pre 3 kone.

Kováčska 28 sever

No. 59. **NIEREGYARTO PAUL** gibt Jährliche Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht aber kaine gelegenheit zur stallung...

• *Strana originálu číslo 39*

... ist Ihre auch von der Statt zum aufbauen kaine hülf beschehen.

Číslo 59. Paul Nieregyarto platí ročne poplatok 1 florén. Vydržiava jedného vojaka, nemá však možnosti ustajnenia. Ani on nedostal na výstavbu od mesta žiadnu pomoc.

Kováčska 30 juh

No. 60. **GOMKETHY MARTON**, gibt Jährliche Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht, aber zum stallung ist kain gelegenheit.

Číslo 60. Marton Gomkethy, platí ročný poplatok 1 florén. Vydržiava jedného vojaka, ale nemá možnosti na ustajnenie.

Kováčska 30 stred

No. 61. **CZYSSAR KELEMEN** gibt Losung 2. Fl. hatt ainen Knechts, zum stallung kaine gelegenheit Alss auch von der Statt zun gebew nichts gehelfen worden.

Číslo 61. Klement Czyssar platí poplatok 2 florény. Má (na byte) jedného vojaka, žiadnu možnosť na ustajnenie a tiež mu nebola od mesta poskytnutá žiadna pomoc.

Kováčska 30 sever

No. 62. **BENEDICT Sattlers** waissen angehörigs hauss ain öde stell und noch unerbauet.

Číslo 62. Dom patrí sirote po Benediktovi Sattlerovi. Je to pusté miesto a naviac chátrajúce.

Kováčska 32

No. 63. **ZABO FERENCZIN** aine Wittib gibt Jährlich Losung 2. Fl. für ainen Knecht ain Losament zubauen, thut kaine gelegenheit zur stallung, Diese hatt auch ihr hauss nach der brunst aufbauet, aber ohne von Statt hülff, An den Landtsknechts Losament ist noch was aufzubauen, darzue die wirttin zugehörigen zeug Verschafen itzll, der Landtsknecht will solches gebew stellen werrichten.

Číslo 63. Vdova po Ferenczinovi Zabovi platí ročný poplatok 2 florény. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka, ale žiadnu možnosť ustajnenia. Po požiari dala tiež svoj dom vybudovať, ale bez pomoci mesta. Na ubytovaní vojaka treba ešte niečo dobudovať, takže gazdiná teraz dojednáva príslušné veci, aby bola budova pre vojaka pripravená.

Kováčska 34

No. 64. **NEMESYARTO JANUS**, Will dieser das hauss nach der brunst erkaufen und noch kaine Losung gaben weiss mans nicht, hatt kaine gelegenheit stallung zubauen, itzll ain Losament für ain Knecht bauen.

Číslo 64. Janus Nemesyarto kúpil tento dom až po požiari, takže mu zatiaľ nebol určený poplatok. Ako sa vie, nemá možnosti na zriadenie ustajnenia, teraz zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka.

• *Strana originálu číslo 40**Kováčska 36*

No. 65. **KOVATZ JANUS** ist ihne die Losung unwissent itzll ain Landtsknechts Losament bauen, hatt stallung auf 3. Ross.

Číslo 65. Janus Kovatz, jeho poplatok je neznámy. Teraz zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka, má ustajnenie pre 3 kone.

Kováčska 38

No. 66. **SÖRES GEORG**, ihne ist die Losung unwissent, itzll ain Landtsknecht Losament bauen, hat stallung auf 3. Ross.

Číslo 66. Georg Söres, jeho poplatok je neznámy. Teraz buduje ubytovanie pre jedného vojaka, ustajnenie má pre 3 kone.

Biela 7

No. 67. **GOMBETHY GEORG**, itzll ain Landtsknechts Losament zurusten, hatt zur stallung kaine gelegenheit, hatt auf diss Hauss ohne der statt steur renovirt.

Číslo 67. Georg Gombethy, teraz vybavuje ubytovanie pre jedného vojaka, nemá možnosť na ustajnenie. Renovoval tento dom tiež bez pomoci mesta.

Biela 2

No. 68. **Zacharias Knopfstrickers** Wittib, Ihr ist die Losung Unwissent, hatt ain Teutschen Knecht, stallung auf 2 Ross und ohne Stattsteuer gebaut.

Číslo 68. Vdova po Zachariasovi Knopfstrickero- vi, jej poplatok je neznámy. Má (na byte) jedného nemeckého vojaka, ustajnenie pre dva kone a bu- dovala bez pomoci mesta.

Kováčska 40 juh

No. 69. **Matthias Peutler**, Losung Jährlich 1. Fl. ain Landtsknecht Losament zurichten, hatt auch kaine gelegenheit stallung zubauen. Diss hauss hatt Er ohne stattsteuer renovirt.

Číslo 69. Matthias Peutler, ročný poplatok 1 flo- rén. Zriadené ubytovanie pre jedného vojaka, tiež nemá možnosť vybudovať ustajnenie. Tento dom renovoval bez pomoci mesta.

Kováčska 40 sever

No. 70. **TRUTZ LUCATS** gibt Jährlich einen Gulden (Florinen?), hatt ainen Teutschen Knecht, kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 70. Lucats Trutz platí ročne jeden zlatý flo- rén (slová „jeden zlatý florén“ sú písané takmer neči-

tateľne slabo, buď boli vymazávané, alebo bolo použité pero s nedostatkom atramentu, navyiac sú netypické pre dikciu súpisu). **Má jedného nemeckého vojaka, žiadnu možnosť pre ustajnenie.**

Kováčska 42 juh

No. 71. ERTINYI MARTON Ist ihne die Losung unwissent, bauet izo das abgebrante hauss, dem ist auferligt...

• *Strana originálu číslo 41*

... worden, auf 4. Ross stallung zubauen sambt ainen Knecht ain Losament aufzurichten.

Číslo 71. Marton Ertinyi (meno je v origináli opravené z predtým napísanej podoby „Afsenyiarto“), jeho poplatok je neznámy. Buduje vyhorený dom. Bolo mu uložené zriadiť ustajnenie pre 4 kone a zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka.

Kováčska 42 sever

No. 72. Ambrosy Szemmez, ihne ist die Losung unwissent, itzll ain Landtsknechts Losament und stallung auf 2. Ross bauen. Zu seinen Verigen geschehen gebew hatt Er kaine steür von der Statt einpfangen.

Číslo 72. Ambrossy Szemmez, jeho poplatok je neznámy. Teraz buduje ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Pre tieto stavby nedostal od mesta žiadnu podporu.

Kováčska 44

No. 73. Georg Hostetter gibt Jährlich Losung 2. Fl. die hindten hofstatt seines hauses ist noch ganz ungebauet und Öedt, itzll ain Landtsknecht Losament zurichten, unnd was zu bisher baut ist ohne der Statt hülf besschehen.

Číslo 73. Georg Hostetter platí ročne poplatok 2 florény. Zadný dvor jeho domu je pustý a nevybudovaný. Teraz sa zriaďuje ubytovanie pre jedného vojaka. Čo bolo doteraz vystavané, urobilo sa bez pomoci mesta.

Františkánska 5

No. 74. Daniel Ruerr gibt Jährlich Losung 2. Fl. hatt ainen Knecht aber kaine gelegenheit zum stallung.

Číslo 74. Daniel Ruerr platí ročne poplatok 2 florény. Má (na byte) jedného vojaka, ale žiadnu možnosť ustajňovania.

Alhier bey und an diesen Hauss hatt die Feuerbrunst an der Teilen dieser gassen aufgehört.

Tu, až po tento dom, siahaj na časti tejto ulice požiar.

Kováčska 48 juh

No. 75. Georg Kowatschin Wittib gibt Jährlich Losung 1. Fl. Welchen Sie nach der brunst gezahlet, hatt ainen Knecht außen boden, kaine gelegenheit stallung zubauen.

Číslo 75. Vdova po Georgovi Kowatschovi platí ročný poplatok 1 florén, ktorý po požiari zaplatila. Má na poschodí ubytovaného jedného vojaka, žiadnu možnosť zriadiť ustajnenie.

• *Strana originálu číslo 42*

Kováčska 48 stred juh

No. 76. TEHANNY JANOS KOVATS, Jährlich Losung 1. Fl. itzll ain Landtsknechts Losament bauen, kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 76. Janos Tehanny Kovats, ročný poplatok 1 florén. Teraz sa buduje ubytovanie pre jedného vojaka, niet možností pre ustajňovanie.

Kováčska 48 stred sever

No. 77. Andreas Röler Wagner, Jährlich lösung 1. Fl. sein hauss nur zudecken musten kaine gelegenheit stallung zubauen.

Číslo 77. Andreas Röler, kolár, má ročný poplatok 1 florén. Jeho dom treba iba zastrešiť, nemá možnosť vybudovať ustajnenie.

Kováčska 48 sever

No. 78. NEREGYARTO AMBROS, gibt Jährlich Losung 1. Fl. heltt außen boden ain Landtsknecht aus kaine gelegenheit stallung zubauen.

Číslo 78. Ambros Neregyarto platí ročne poplatok 1 florén. Má na byte na poschodí jedného vojaka a nemá možnosť zriadiť ustajnenie.

Kováčska – už neexistuje

No. 79. KADAS MARTON Wittib, Jährlich Losung 1. Fl. hatt ainen Innwohner, für ain Landtsknecht ain Losament, auch auf 3. Ross stallung zubauen.

Číslo 79. Vdova po Martonovi Kadasovi, ročný poplatok má 1 florén. Drží si podnájomníka, buduje ubytovanie pre jedného vojaka a tiež ustajnenie pre 3 kone.

Kováčska – už neexistuje

No. 80. KEREGYARTO JANUS, gibt Losung 1. Fl., das hauss ist wüst, öedt und ungebauet.

Číslo 80. Janus Keregyarto, platí ročný poplatok 1 florén. Dom je prázdny, pustý a schátralý.

Kováčska 52

No. 81. Paull Mann schmidt, Jährlich Losung 2. Fl. hat 2. innwohner, itzll ain Landtsknecht Losament halten und auf 2. Ross stallung bauen.

Číslo 81. Paull Mann, kováč, ročný poplatok má 2 florény. Drží si 2 podnájomníkov. Teraz má ubytovanie pre jedného vojaka a buduje ustajnenie pre 2 kone.

Kováčska – už neexistuje

No. 82. **KÓVATS FERENCZ** Jährlich Losung 1. Fl. helt ain Knecht aufen boden, Zur stallung kain gelegenheit.

Číslo 82 Ferencz Kóvats, ročný poplatok je 1 florén. Na poschodí ubytováva jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosť.

- *Strana originálu číslo 43*

Kováčska – už neexistuje

No. 83. **KASSAS MIHAAL** Jährlich Losung 2. Fl. itzll ain Landtsknechts Losament bauen und stallung auf 2. Ross.

Číslo 83. Mihaal Kassas má ročný poplatok 2 florény. Teraz (sa tu) buduje ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Kováčska – parcela č. 765 juh

No. 84. **Joachim Trumeter** gibt Jährlich Losung 1. Fl. hatt ain Innwohner ainen Knecht aufen boden, stallung auf 4. Ross.

Číslo 84, Joachim Trumeter platí ročný poplatok 1 florén. Drží si podnájomníka. Na poschodí (ubytováva) jedného vojaka, ustajnenie má pre 4 kone.

Kováčska – parcela č. 765 stred juh

No. 85. **Michell Schleiner** Jährlich 1. Fl. hatt ain Knecht aufen boden, stallung auf 4. Ross.

Číslo 85. Michell Schleiner ročne (platí) 1 florén. Má na poschodí (ubytovaného) jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

Kováčska – parcela č. 765 stred sever

No. 86. **Joachim Kühstein** Rottschmidt Jährlich 2. Fl. Losung von 2. heusern, helt ainen Knecht, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 86. Joachim Kühstein, medikováč, (platí) ročný poplatok 2 florény za 2 domy. Vydržiava (na byte) jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosť.

Kováčska – parcela č. 765 sever

No. 87. Diss hauss ist ohne wirt befinden, itzll aines **Waglschmidts**, welcher gesterben, gewesen sein, Wirds für seine befreundte vergehelten, Wirdt izo von ainen **Buechbinder** bewohnt.

Číslo 87. Tento dom je bez hospodára. Patril do teraz výrobcovi vozov, ktorý zomrel. Udržiavaný je pre jeho priateľa, obýva ho istý kníhviazač.

Kováčska – už neexistuje

No. 88. **Balzer B.** ain Beck gibt Jährlich 3. Fl. 50. d. Losung, hatt ainen Knecht aufen boden und auf 4. Ross gelegenheit zur stallung.

Číslo 88. Balzer B. pekár, platí ročne 3 florény a 50 denárov poplatku. Má na poschodí (ubytovaného) jedného vojaka a možnosť ustajnenia 4 koní.

Hlavná 111 sever

No. 89. **Niklas B.** ain Beck Rahtsverwantler gibt ain Jährlich Losung seinem bediensten nach, 4. Fl. helt ain Landtsknechts Losament und stallung auf 4. Ross.

Číslo 89. Niklas B., pekár, člen mestskej rady. Platí ročný poplatok až po (skončení) svojej funkcie, 4 florény. Má ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 111 juh

No. 90. **NADASTY ANDRAS** Jährlich Losung 4. Fl. dieser...

- *Strana originálu číslo 44*

... aber 2 wirtts, der ander hauss **Christof Sailer** hatt 2 inwohner itzll auch 2 Knecht halten.

Číslo 90. Andras Nadasty má ročný poplatok 4 florény. Tento (dom) však má dvoch hospodárov. Druhým je Christof Sailer. Má dvoch podnájomníkov a momentálne vydržiava 2 vajakov.

Hlavná 107–109 sever

No. 91. **Ludwig Särtil** schuster gibt Losung 4. Fl. hatt ain Landtskenchts Losament und auf 2. Ross stallung.

Číslo 91. Ludwig Särtil, obuvník. Platí poplatok 4 florény. Má ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 107-109 juh

No. 92. **Elias Schuster**, thut ain Uhrmacher, Losung Jährlich 4. Fl. heltt ainen Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 92. Elias Schuster, hodinár. Poplatok je ročne 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 105

No. 93. **Ersser Heintz** Beck, sein Losung 4. Fl. haltt ainen Knecht und stallung auf 3 Ross.

Číslo 93. Heintz Ersser, pekár. Jeho poplatok (je) 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 3 kone.

Hlavná 103 sever

No. 94. **Waltenn Peütler** Jährlich Losung 4. Fl. hatt aine Knecht und stallung auf 3. Ross.

Číslo 94. Waltenn Peütler (má) ročný poplatok 4 florény, (v dome) má jedného vojaka a ustajnenie pre 3 kone.

Hlavná 103 juh

No. 95. **Ambrosis Hüber** Ihrer Matts. Caschauerisch Postmeister.

Číslo 95. Ambrosis Hüber, košický poštmajster Jeho Veličenstva.

Hlavná 101

No. 96. Zur diesen Hauss gehörig 2 Wirtl, von eine **Casser Goldtschmidt**, von ander des **Balthasar Benckend** hausfrau, sollen 2 Knecht halten und beide auf 4. Ross stallung.

Číslo 96. Tomuto domu náležia dvaja majitelia. Jeden je Casser Goldtschmidt, druhým domáca Balthasara Benckenda. Majú vydržiavať 2 vojakov a obaja ustajňovať 4 kone.

Hlavná 99

No. 97. **Sebastian Copfimacher** gibt Losung 3. Fl. Gibt ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 97. Sebastian Copfimacher platí poplatok 3 florény. Poskytuje (ubytovanie) jednému vojakovi a ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 97

No. 98. **GEDEONS ADAMI** nachgelassene Erben, deren 4 kindt gab Jährlich 4. Fl. halten ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 98. Dedičstvo zanechané po Adamovi Ge-deonovi, ktorého 4 deti platia ročne 4 florény, vydržiaujú jedného vojaka a ustajňujú 4 kone.

- *Strana originálu číslo 45*

Hlavná 95

No. 99. **Jacob Stöckl** Jährlich Losung 2. Fl. für ain Knecht Losament und stallung auf 3 Ross.

Číslo 99. Jacob Stöckl, ročný poplatok 2 florény, ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 3 kone.

Hlavná 93

No. 100. **Georg Kromer** Riemer Jährlich Losung 2. Fl. für ain Knecht Losament und stallung auf 3. Roos.

Číslo 100. Georg Kromer, remenár. Ročný poplatok 2 florény, ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 3 kone.

Hlavná 91 sever

No. 101. **ZABO BENEDICTY** Wittib, Jährlich Losung 6. Fl. heltt ainen Knecht und auf 4. Ross stallung zurichten.

Číslo 101. Vdova po Benedictovi Zabovi, ročný poplatok (má) 6 florénov. Vydržiaava jedného vojaka a zriadené má ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 91 juh

No. 102. Fraw **Rottenbergerin** Wittib, Losung 4. Fl. heltt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung.

Číslo 102. Vdova pani Rottenbergerová, (má) poplatok 4 florény. Vydržiaava jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní.

Hlavná 89

No. 103. Isst Ihrer Matts. **Zeughauss.**

Číslo 103. Je to zbrojnica Jeho Veličenstva (kláštor františkánov).

Hlavná 87

No. 104. **BARBIER JANUS** Erbenn, deren ainen **OGROCZY JANUS** sambt 2. schustern, Wan gannzen hauss geben sich 4. Fl. Losung, für ain Landtsknechts ain Losament und auf 6. Ross stallung.

Číslo 104. Dedičstvo Janusa Barbiera, ktoré (užíva) istý Janus Ogroczy s dvoma obuvníkmi. Za celý dom sa dáva poplatok 4 florény, (je tu) ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní.

Sie heben sich wiederum die Brändtler an.

Opäť sa dostávame k pohorelcom.

Hlavná 85

No. 105. **DAROCZ PAULN** Erbenn, darinnen anitzo Hern **Müstermaister** wohnet, die Losung unwissent, dieses hauss ist hindtenaus gannz Öedt und wüst und sehr eingefallen, guete gelegenheit auf 6. Ross stallung.

Číslo 105. Dedičstvo Paulna Darocza, býva v ňom teraz pán mustermajster, poplatok je neznámy. Vzadu je tento dom celkom pustý, prázdny a veľmi chatrný, je tu dobrá príležitosť ustajniť 6 koní.

- *Strana originálu číslo 46*

Hlavná 83

No. 106. **BALI MIKLOS** waissmann, die Losung auch nicht darin itziger Zeit herr **Bischoff von Fünfkirchen** sein Losament hatt, ist hindten auss öedt undt unausgebaut, stallung auf 6. Ross.

Číslo 106. Sirota Miklos Bali, tiež tam teraz nie je (vyrobený) poplatok, (lebo) tam má ubytovanie

pán biskup z Pätikostolia (Pécs). Vzadu je to tiež pusté a chátrajúce, ustajnenie je pre 6 koní.

Hlavná 81 sever

No. 107. **TOOT PAUL** isst der losung unwissent aber von den Jahren hatt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung, dieses Hauss ist hindten wegen den brunst noch unausgebauet.

Číslo 107. Paul Toot, jeho poplatok je neznámy, ale pred rokom (okrem mena je predchádzajúci text takmer nečitateľný, akoby vymazávaný) má jedného vojaka (na ubytovaní) a ustajnenie pre 6 koní. Vzadu je tento dom ešte kvôli požiaru neopravený.

Hlavná 81 stred

No. 108. **MAKAY PAUL** Ist Jährlich losung 2. Fl. Hatt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung raumb, die Hoffstatt ist hindten unerbauet.

Číslo 108. Paul Makay, má ročný poplatok 2 florény (táto časť zápisu je s výnimkou mena takmer nečitateľná, akoby ju vymazávali). Ubytováva jedného vojaka a má priestor pre ustajnenie 6 koní, vzadu má dvor neopravený.

Hlavná 81 juh

No. 109. **SIMON DEAKIN** Wittib, Jährlich Losung 6. Fl. Darinn hat der **Zeugleutennambt** sein Losament, Undt darum Zinns Zalt, hatt stallung auf 4. Ross.

Číslo 109. Vdova po Simonovi Deakinovi, má ročný poplatok 6 florénov. U nej má ubytovanie zbrojmajster a platí tam činžu, (vdova tam) má ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 79

No. 110. **Thomas Sambstorffer** Fleischacker, Rahtsverwandter gibt Jährlich 6. Fl. Darinn des Veldtscherers unnttern fändl Losament. Stallung auf 4. Ross. Diessen ist zu aufbaung seines hausses seinem Vermehlen nach die alte Losung nachgelassen und auss der Statt walddt Zum bauen frey holz, doch mit eigen Rossen zuführen geben worden.

Číslo 110. Thomas Sambstorffer, mäsiar, radný, platí ročne 6 florénov. Je tam ubytovanie (vojensského) felčiara. Ustajnenie je pre 4 kone. Bol mu odpustený predchádzajúci poplatok, lebo kvôli svadbe opravil svoj dom a z mestského lesa (dostal) zadarmo stavebné drevo, ktoré si však musel dopraviť vlastnými koňmi.

• Strana originálu číslo 47

Hlavná 77

No. 111. **Lorentz Just** Schuester gibt Losung Jährlich 4. Fl. Hatt 2. Innwohner und ain Landtsknecht

Losament, stallung unbauten ohne gelegenheit, Kain hülf zum aufbaw beschehen, allain holz auss der statt walddt.

Číslo 111. Lorentz Just, obuvník, platí poplatok ročne 4 florény. Má dvoch podnájomníkov a ubytovanie pre jedného vojaka. Stajne má nevybudované a nemá na ne možnosť. Na opravy nedostal žiadnu pomoc, okrem dreva z mestského lesa.

Hlavná 75

No. 112. **Erhart Baumaister** gibt 4. Fl. Jährlich Losung heltt ain Landtsknecht Losament und stallung auf 4. Ross, Isst ihne zu aufbaung seines hausses kaine steuer geben worden.

Číslo 112. Erhard Baumaister platí 4 florény ročného poplatku. Vyržiava na byte jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 4 kone. Na opravu svojho domu nedostal žiadnu podporu.

Hlavná 73

No. 113. **ANTHONI THANN**, Losung 4. Fl. hatt ain Landtsknecht Losament und auf 8. Ross stallung welches ortt von diesem ain Velzhauss gewesen und herr **Hauptman** auf 10. Jahre, hatt alss ain branndtler sein hauss aufbaut ohne der Statt hülf.

Číslo 113. Anthoni Thann, (má) poplatok 4 florény. Má ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 8 koní, ktoré je v drevenej stavbe a je najaté pánu kapitánovi na 10 rokov. Ako pohorelec opravil svoj dom bez pomoci mesta.

Hlavná 71

No. 114. **Herrn Gustafsen Dückers** Ihren Matts. Hauptmans zur Caschaw behausung, soll Jährlich Losung geben ? Fl. hatt bauet ohne der Statt hülf.

Číslo 114. Ubytovanie pána Gustafsena Dückersa, kapitána Jeho Veličenstva v Košiciach. Ročne má dávať poplatok (na tomto mieste je machuľa) florénov. Budoval bez pomoci mesta.

Hlavná 69

No. 115. **ERŐS GEÖRG** und **FISI IMBRE** angehörig, Losung unwissent, halttenn ainen Knecht und auf 4. Ross stallung

Číslo 115. Patrí Geörgovi Erősovi a Imbremu Fisiimu, poplatok je neznámy. Vyržiavajú jedného vojaka a (majú) ustajnenie pre 4 kone.

• Strana originálu číslo 48

Hlavná 67 sever

No. 116. Dieses hauss ist auch ain Waisen guet, gehört in 3 Tail darinn befinden sich 2 Innwohner, darinnen sollen 3. Landtsknecht Losament gehalten

worden, und ist gelegenhait zu stallung Überall auf 16. Ross. Dieses hauss sonderlich der Waissen Tail, Ja auf der gannze stock ist mit Tachwerck und andern gebaw nach der Brunst, mit Verlag **Thoman Sambstorfers** aines Rahtsverwandten aufbauet worden, hergestellt das ihne Solcher Bawcosten aus der Werfestenen Hausszinsen guet werden soll, darzue aber die Statt nichts gehelffen.

Číslo 116. Tento dom je tiež majetkom siroty. Rozdelený je na 3 časti, kde sa nachádzajú dvaja podnájomníci. Tamtiež majú zriadiť ubytovanie pre 3 vojakov a je tu príležitosť ustajniť až 16 koní. Tento dom, obzvlášť sirotina časť, mala po požiari opravenú na celom poschodí strechu a iné záležitosti na náklad Tomáša Sambstorfera, radného, ktorý rozdelil takéto stavebné náklady na zvýšené nájomné príjmy. Mesto mu v tom ale nepomohlo.

Hlavná 67 stred

No. 117. Dis Hauss gehört in 3. Tail, dies ober gemainen Statt welches für ainen hauptman hieges fändls sambt von stallung gehalten wirdt diezo des Fendrichs Losament. Die undter 2. Tail gehören aines den **Bartl Klee** hauptman auf Sadtwar, der annder **Mattes Gerstmair** Zur.

Číslo 117. Tento dom je rozdelený na 3 časti, z ktorých horná patrí mestu a je udržiavaná pre kapitána tunajších vojakov, ustajňovanie a ubytovanie práporčíka. Dve spodné časti patria Bartlovi Kleemu, kapitánovi zo Szádváru a druhá Matte-sovi Gerstmairovi.

Hlavná 67 juh

No. 118. **Hannsen Lückin** hauss, darinn izo herr **Veldtobrist** wohnt, haben wir kaine gründtlichen bericht von denen auss zugegeben Statt Commissarien haben können.

Číslo 118. Dom Lückina Hannsena, býva v ňom pán vrchný veliteľ (hornouhorský kapitán Barbiano de Belgioioso), nemáme k nemu žiaden jednoznačný pokyn od pridelených mestských komisárov, čo s ním možno robiť.

- *Strana originálu číslo 49*

Hlavná – areál univerzitného kostola

No. 119. Isst Ihrer Matts. aigenthümblichs hauss so von alters her das **Profianthaus** genennet und izo durch herrn **Veldtobristen** beiwohnet wirdt.

Číslo 119. Je vlastný dom Jeho Veličenstva, ktorý sa oddávna volá Proviantný dom a teraz je obývaný pánom vrchným veliteľom (hornouhorským kapitánom).

Univerzitná ulica východná polovica severnej strany
No. 120. **Andre Schmelzers** nachgelassene Wittib behausung, darans der unttertail sambt dem Keller von Statt umbschülden eingeschätz, der **Veldtobrist** soll auch bewohnen.

Číslo 120. Bývanie opustenej vdovy po Andrem Schmelzerovi, ktorého spodná časť aj s výčapom je mestom obsadená. Aj tam má bývať pán vrchný veliteľ (hornouhorský kapitán).

Volgen die hausser an der andern seiten der Büttlgassen.

Nasledujú domy na druhej strane Drábskej ulice.

Kováčska 19

No. 121. **Sigmundt Pindter** ist alles abbrent, Öedt wüsst und unerbauet, der wirth auch unermüglich zum bauen, Auch von der Statt kains hülf beschehen.

Číslo 121. Sigmundt Pindter je celý vyhorený. (Dom je) pustý, prázdny, v ruinách. Hospodár ho nemôže opraviť a tiež nedostal od mesta žiadnu pomoc.

Pri Miklušovej väznici 1

No. 122. Ist herrn **Andren Medve** gewesten Ein-nemben bey der Zipserischen Cammer darinn itziger Ihr Matts. Einember geben ainen andern Einwohner wohnt helt ain Knecht und auf 4 Ross stallung.

Číslo 122. (Býva) tam pán Andren Medve, príjemca poplatkov u Spišskej komory. Teraz má príjemca Vášho Veličenstva jedného podnájomníka na byte, vydržiava jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 4 kone.

Pri Miklušovej väznici 3

No. 123. **TAX JANUS** gibt Losung Jährlich 3. Fl. hatt aber als ain brändtler, seidt der brunst nichts zahlť, ist ganz ödť, wüsst und ungebauet, Sonsten für ain Knecht gelegenhait Losament und stallung zubauen.

Číslo 123. Janus Tax platí ročný poplatok 3 flo-rény ale ako pohorelec ho od požiaru neplatí. (Dom) je celkom prázdny, pustý a rozrumený, je tu ale možnosť vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie.

- *Strana originálu číslo 50*

Hrnčiarska 2

No. 124. **Paull Mariassin** Wittib brandtlerinn Ihre Losung ist Jährlich 2. Fl. helt ainen Knecht und stallung auf 2. Ross. Die Statt hat Ihr zum aufbauen kain hülf geraicht.

Číslo 124. Vdova po Pavlovi Mariassim, pohorelkyňa, jej poplatok je ročne 2 florény, vydržiava si jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Volgt die gassen hindtern Ratthaus bey der Büttlgassen.

Nasledujú domy za radnicou vedľa Drábskej ulice.

Kováčska 15

No. 125. ZEOTS JANUS, Jährliche losung 4. Fl. helt ain Knecht und auf 2. Ross stallung, ist ihne auch von der Statt nur aussen waldt holz Wergünnt worden, sonst kain hülf beschehen.

Číslo 125. Janus Zeots, má ročný poplatok 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Okrem toho, že mu bolo dopriate mestom lesného dreva, nedostal žiadnu pomoc.

Kováčska 13

No, 126. **Stefann Langner** Kirschner, weil der das hauss nach der brunst bekamben und kaine Losung wais, Solt ainen Knecht auffen boden, sonst kain Platz zum stallung, kain hülf von Statt zum aufbauen.

Číslo 126. Štefan Langner, kožušník, jeho poplatok je neznámy, lebo k domu prišiel po požiari. Vydržiava jedného vojaka na poschodí, ale nemá miesto na ustajnenie. Od mesta žiadna pomoc na opravu.

Kováčska 11 sever

No. 127. **Jacob Raittinger**, so anizo hofrichter undt Profianterhalter zur Somos Vhywar in Siebenbürgen ist, die Losung unwissent, Soll für ainen Knecht an Losament bauen, kaine gelegenheit zum stall bauen.

Číslo 127. Jacob Raittinger, je v súčasnosti dvorský sudca a správca proviantu v Szamosújvári (dnes Gherla v Sedmohradsku), poplatok je neznámy. Má vybudovať ubytovanie pre jedného vojaka, nemá možnosť vybudovať ustajnenie.

Kováčska 11 juh

No. 128. **Hanuss Knopfstricker** auch die Losung unwissent, soll ain Landtsknecht Losament...

• *Strana originálu číslo 51*

... und auf 2. Ross stallung bauen, Das hauss ist mit zwar mit ainen Tachwerck ansehen, aber diss nicht gebauet, hatt kain hülf von den Statt.

Číslo 128. Hanuss Knopfstricker, aj jeho poplatok je neznámy. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Dom sme

síce videli so strechou, ale tá nebola dobudovaná. (Majitel) nemá pomoc od mesta.

Kováčska 9 sever

No. 129. **BENJAMIN Kauffin**, ist zue Erlaw, als es An Türggen belegert und eingenanten worden blieben, nachgelassen Erben angehörig. Tutt ainen Jurchner **HORVATH JANUS** die losung itzll 4. Fl. sein, Sollt ainen Knecht undt stallung auf 4. Ross, zum gebew kain hülf von der Statt.

Číslo 129. Benjamin Kauffin je zadržovaný v Jágri, keďže ten oblahli a obsadili Turci. (Dom teda) pripadá zanechaným dedičom, čiže istému garbiarovi Janusovi Horvathovi. Teraz je poplatok 4 florény. Má (ubytovaného) jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone, na opravu nedostal žiadnu pomoc od mesta.

Kováčska 9 juh

No. 130. **THURI ISTVAN**, Dreissiger zu Zeben, die Losung unwissent, hatt ainen Innwohner und ainen Knecht, sambt stallung auf 4 Ross, Hatt bauet ohne der Statt hülf.

Číslo 130. Istvan Thuri, tridsiatkár zo Sabinova, (jeho) poplatok je neznámy. Má podnájomníka a jedného vojaka, spolu s ustajnením pre 4 kone. Opravil (dom) bez pomoci mesta.

Kováčska 7

No. 131. **Claudi Briefs** hinterlassene Wittib gibt Jährlich Losung 2. Fl. helt ainen Knecht, kaine gelegenheit zu stallung, kaine hülf von der Statt hauss aufbauen.

Číslo 131. Opustená vdova po Claudiovi Briefovi platí ročný poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka, nemá možnosti na ustajnenie, (nedostala) žiadnu pomoc od mesta na opravu domu.

Kováčska 5

No. 132. **Hanuss Goldtschmidt** das Brassirardenn, dis Losung unwissent, hatt ainen knecht auffen boden, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 132. Hanuss Goldtschmidt, sládok, jeho poplatok je neznámy. Má na poschodí (ubytovaného) jedného vojaka, žiadnu možnosť na ustajnenie.

Hie hebt sich die Mühlgassen an.

Tu sa tiahne Mlynská ulica.

• *Strana originálu číslo 52*

Mlynská 10 západ

No. 133. **EÖTVES PETERIM** Wittib, waiss die Losung mit, haltt ainen Knecht, stallung auf 2. Ross,

und vordertail des hauses ist wolaufbauet und deckt, aber ohne Statt hülf.

Číslo 133. Vdova Petra Eötvesa, je si vedomá poplatku. Vydržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre 2 kone. Predná časť domu je vybudovaná a zakrytá, ale bez pomoci mesta.

Mlynská 10 východ

No. 134. **ZYGYARTO GEORG** dubitative, die Losung 3. Fl. Soll ain Landtsknechts Losaments, und stallung auf 4. Ross bauen, das vor Statt zum gebew keine hülf beschehen.

Číslo 134. Nejasné (vlastníctvo) Georga Zygyartoa, poplatok je 3 florény. Má zriadiť ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Na opravu domu mu mesto nedalo žiadnu pomoc.

Mlynská 12

No. 135. **Walten Langin** Wittib, Losung 4. Fl. halt ainen Knecht, auch 4. Ross stallungs gelegenhait, dieser ist von den Statt andere hülf zum baw mitbeschehen, allain ihrer Nieftochter, als ain waiss geldt 100. Fl. zum baw anlag geben worden.

Číslo 135. Vdova po Waltenovi Langovi, poplatok 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a má možnosť ustajnenia 4 koní. Dostala od mesta druhú výpomoc na výstavbu pre svoju neter, ako sirotské peniaze 100 florénov na stavebné náklady.

Mlynská 14 západ

No. 136. **FIRMGAS MATTHE**, ist seiner hausfrauen Andehrn geschwistern zugehörig, die Losung unwissent, hatt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung raumb, aber zum gebew der den Statt kain hülf.

Číslo 136. (Dom) vlastní druhá sestra domácej panej Matthea Firmgasa, poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má miesto na ustajnenie 6 koní, ale na budovanie nedostal od mesta žiadnu pomoc.

Mlynská 14 východ

No. 137. **DEBRECZENY ISTVAN** Ihrer Matts. dreissiger zu Barttfeldt, Losung unwissent helt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung. Ihne ist von der Statt kaine hülf beschehen.

Číslo 137. Istvan Debreczeny, tridsiatkár Jeho Veličenstva v Bardejove, poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 6 koní. Od mesta mu nebola poskytnutá žiadna pomoc.

• *Strana originálu číslo 53*

Mlynská 16 západ

No. 138. **Daniel Wegtan** Kriegsman Jährlich Losung 2. Fl. auf 4. Ross stallung, hatt aufbauet, aber ohne der Statt hülf.

Číslo 138. Daniel Wegtan, vojak, ročný poplatok 2 florény, ustajnenie pre 4 kone. (Dom) opravil, ale bez pomoci mesta.

Mlynská 16 východ

No. 139. **EÖTVES BODISARM** wittib und ihre kinder, gibt Losung Jährlich 2. Fl. heltt ainen Knecht, und auf 2. Ross stallung aufzubauen, Am diesen hauss ist nicht das Tachwerck gebauet, tut Öedt den von Statt kain hülf zum aufbauen geraicht worden.

Číslo 139. Vdova po Bodisarmovi Eötvesovi a jej deti, platia poplatok ročne 2 florény. Vydržiavajú jedného vojaka a majú vybudované ustajnenia pre 2 kone. Na tomto dome nie je opravená strecha, takže je pustý. Od mesta nedostal na obnovu žiadnu pomoc.

Mlynská 21

No. 140. **Josefs Langin** Wittib nachgelassene Erben, ist aber den **Kalmar Hanuss** zustand thut, die Losung unwissent, helt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung zubauen, der vorder stock mit Tachwerckenbauet, dis hindertail noch offen und unerbauet, auf von der Statt kain hülf.

Číslo 140. Dedičstvo zanechané po vdove Josefsa Langa, je ale v držbe Hanussa Kalmara, poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má vybudované ustajnenie pre 6 koní. Predné poschodie (domu) je s opravenou strechou, jeho zadná časť ešte odkrytá a neopravená. Aj tu od mesta (neprišla) žiadna pomoc.

Mlynská 19

No. 141. **Cassar Dürrin** wittib haus, ist aber der Dürrin schwester hinterlassenen waisen und erben anizo hörig, Die Losung unwissent, darin woll ain Innwohner, für ain Landtsknecht ain Losament und stallung auf 4. Ross, der worden Tachs bedeckt, sich ohne der Statt hülf.

Číslo 141. Dom vdovy po Cassarovi Dürrinovi, patrí však Dürrinovej sestre, opustenej sirote a dedičke. Poplatok je neznámy. Má tam podnájomníka, ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Sami si tam pokryli strechu, bez pomoci mesta.

Mlynská 17

No. 142. **KASAS ISTVAN** ain Pattokh, die Losung unwissent, helt ainen Knecht, wird an 2. Ross gelegenheit zur stallung, wirdt erbauet Aber ohne Statt hülf.

Číslo 142. Istvan Kasas, (ain Pattokh?), poplatok neznámy. Vydržiava jedného vojaka, mal by možnosť na ustajnenie 2 koní, ale opravil (dom) bez pomoci mesta.

Mlynská 15

No. 143. **ZYGYARTO DEMETER** oder Riemer, die Losung unwissent, helt ainen Knecht auffen boden, Kain gelegenheit zur stallung, wirdt erbaut aber ohne Statt hülf.

Číslo 143. Demeter Zygyarto, čiže remenár, poplatok je neznámy. Vyržiava jedného vojaka na poschodí, nemá možnosť na ustajnenie. Dom opravil, ale bez pomoci mesta.

- *Strana originálu číslo 54*

Mlynská 13

No. 144. **BERINY GASPAS DEAK**, die losung unwissent, itzll ain Landtsknecht Losament bauen hatt stallung auf 2. Ross. Hat aufbauet aber ohne der Statt hülf

Číslo 144. Gaspar Beriny Deak, poplatok neznámy. Buduje sa tam teraz ubytovanie pre jedného vojaka, má ustajnenie pre 2 kone. Budoval však bez mestskej pomoci.

Mlynská 11

No. 145. **BASARDI PAUL** die Losung unwissent, itzll ainen Knecht haltenn unnd stallung auf 2. Ross. Wieder aufbauet ohne der Statt steur.

Číslo 145. Paul Basardi, jeho poplatok je neznámy. Teraz vyržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Znovuvystaval bez podpory mesta.

Orlia 6

No. 146. **BODNAR ISTVAN** oder Pindter, die Losung Jahrlich 1. Fl. helt ainen Knecht auffen boden, thut zur stallung kaine gelegenheit, hatt woll wieder aufbauet aber ohne der Statt hülf, Seydt dem armut Weitter Zubaung.

Číslo 146. Istvan Bodnar, čiže Debnár, poplatok je ročne 1 florén. Vyržiava na poschodí jedného vojaka, ale pre ustajnenie nemá možnosti. (Dom) je dobre opravovaný, ale bez pomoci mesta, (takže) kvôli biede bude ešte oprava trvať.

Orlia 8 a 10

No. 147. **HANUSS LANNG** Kramer, sein losung 1. Fl. itzll ain Landtsknecht sambt seinem nachbeuentem nachbaw zugleich halten. Thut kaine gelegenheit zum stall bauen, hatt die brandstatt nach der Brunst auffbauet ohne der Statt hülf.

Číslo 147. Hanuss Lanng, kramár, jeho poplatok je 1 florén. Teraz priamo zariaďuje prístavbu jednému vojakovi a jeho susedovi. Nie je tu žiadna možnosť ustajnenia, zhorenisko po požiari obnovil bez pomoci mesta.

Zvonárska 14

No. 148. **Benedict Glaser**, Losung 1. Fl. zur stallung aus kaine gelegenheit zubauen.

Číslo 148. Benedict Glaser, poplatok 1 florén. (Ani) tu nie je možnosť vybudovať ustajnenie.

Orlia – už neexistuje

No. 149. **Greger Pindter**, die losung unwissent, das hauss öedt und unaufgebauet soll ain Landtsknecht halten, zur stallung ist kain gelegenheit.

Číslo 149. Gregor Pindter, poplatok neznámy. Dom je pustý a schátraný. Môže tu prebývať jeden vojak, pre ustajnenie tu nie je možnosť.

Orlia – už neexistuje

No. 150. **BRIN MARTON** Wittib, Losung 1. Fl. ain Landtsknecht zuhalten, aber zur stallung kain gelegenheit hatt woll aufbauet, aber ohne Statt hülf.

Číslo 150. Vdova po Martonovi Brinovi, poplatok 1 florén. Vyržiavaný jeden vojak, ale pre ustajnenie tu nie je možnosť, opravila (dom) dobre, ale bez mestskej pomoci.

- *Strana originálu číslo 55*

Zvonárska – už neexistuje

No. 151. Er ist der Statt trückne **Rossmühl** mit ainen Zigl Tach bedeckt, so in der brunst unbeschädigt verblieben.

Číslo 151. Toto je mestský suchý kónský mlyn pokrytý škridlovou strechou, takže počas požiaru nebol poškodený.

Orlia – už neexistuje

No. 152. **WYG ISTVAN** Cschismenmacher, sein Losung 2. Fl. diss hauss ist in der brunst Unnerfehrt blieben, heltt ainen Knecht, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 152. Istvan Wyg, čižmár, jeho poplatok je 2 florény. K jeho domu sa nedostal požiar. Vyržiava jedného vojaka, nemá možnosť na ustajnenie.

Orlia – už neexistuje

No. 153. **Andre Mühlgreber**, die losung unwissent, itzll ainen Ruest und stallung auf 4. Ross halten, Nichts aufbauet Wandt sein armut für.

Číslo 153. Andre Mühlgreber, poplatok neznámy. Teraz má vybavenie a ustajnenie pre 4 kone. Má neopravené múry pre svoju chudobu.

Volgen die heuser am Platz von Mühlhorn Vor an gegen den rechten seitten.

Nasledujú domy na Hlavnej ulici pred Mlynskou ulicou idúce na pravej strane.

Hlavná 11 a 13, Zvonárska 2 a 4

No. 154. **Abraham Mintter** Fleischhacker, die losung unwissent, helt ainen Knecht und auf 4. Ross stallung, hat das hauss wall aufbauet, aber ohne der Statt hülf.

Číslo 154. Abraham Mintter, mäsiar, poplatok neznámy. Vyržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 4 kone. Murivá domu opravil dobre, ale bez pomoci mesta.

Hlavná 15, Zvonárska 6

No. 155. **BEKHESSY JANUS** die losung unwissent, helt ainen Knecht und auf 6. Ross stallung, hat aufbauet aber ohne der Statt hülf.

Číslo 155. Janus Bekhessy, poplatok neznámy. Vyržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní. Vybudoval sa ale bez pomoci mesta.

Hlavná 17, Zvonárska 8

No. 156. **TOLDIMARTON**. Diss Hauss hatt 2 Wirts, der ander haist **Steffan Krummruch**, geben beide losung 4. Fl. halten 2 Knecht und auf 4. Ross stallung, haben aufbauet aber ohne Statt hülf.

Číslo 156. Marton Toldi. Tento dom má dvoch gazdov, druhý sa volá Steffan Krummruch. Oba ja platia poplatok 4 florény, vyržiavajú 2 vojakov a ustajňujú 4 kone. (Dom) je opravený, ale bez pomoci mesta.

• *Strana originálu číslo 56*

Hlavná 19, Zvonárska 10

No. 157. **ERSNIGYARTO GEORG** oder Peutler, die losung unwissent, halt ainen Knecht, itzll stallung bauen auf 6. Ross, sein schwerer hatt das hauss wieder erbauet ohne der Statt hülf.

Číslo 157. Georg Ersnigyarto, čiže výrobca vriec, poplatok neznámy. Vyržiava jedného vojaka, teraz buduje ustajnenie pre 6 koní. Jeho švagor dal dom opraviť bez pomoci mesta.

Hlavná 21, Zvonárska 12

No. 158. **ZECZEY JANUS** und **BENICZKY MARTON** diesen zwey lleuten angehörig, die losung unwissent, sindt Inwohner darin und 2. Knecht, zur stallung guete gelegenheit, dan diss hauss Weit schichtig, aber nach der brunst Oedt unangebauet, der vorder stock zwar deckt, aber ohne der Statt hülf.

Číslo 158. Janus Zeczey a Marton Beniczky, patrí to týmto dvom ľuďom, poplatok je neznámy. Je tam podnájomník a 2 vojaci, aj dobrá možnosť pre ustajnenie, pretože tento dom je široký, ale po požiari je pustý a chátrajúci. Jednako je predná časť zastrešená, ale bez pomoci mesta.

Hlavná 23, Orlia 11

No. 159. **NOSTOSY GASPAR** wittib Erben, deren aine **SUKHAY Caessars** hausfraw, die losung mit die Innwohner vermehlen, itzll 6. Fl. sein, Für ain Knecht ain Losament und auf 6. Ross stallung verhauben, kaine steur zum wieder aufbauen von der Statt beschehen.

Číslo 159. Dedičia vdovy po Gasparovi Nostosym, (býva) v ňom domáca pani Caessara Sukhayho. Poplatok je teraz aj s prihláseným podnájomníkom 6 florénov. (Je tu) ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní. Od mesta nebola poskytnutá žiadna podpora na opravy.

Hlavná 25 juh, Orlia 9 juh

No. 160. **Georg Kürchnerin** wittib Losung 6. Fl. hatt ain knecht, itzll stallung auf 4. Ross bauen, der stocks vorn ist deckt, aber ohne der Statt hülf, hindtenaus unerbauet, hauss armut halber mit erschwingen.

Číslo 160. Vdova po Georgovi Kürchnerovi má poplatok 6 florénov, (na ubytovaní) jedného vojaka. Teraz buduje ustajnenie pre 4 kone. Predok je zastrešený, ale bez pomoci mesta, vzadu je dom neopravený. Jeho bieda napoly odstránená.

Hlavná 25 sever, Orlia 9 sever

No. 161. **EÖTVES THOMASIN** wittib Losung 6. Fl., darinn...

• *Strana originálu číslo 57*

... der Baumeister ain Losament hatt, stallung auf 6. Ross, hat woll aufbauet, aber ohne der Statt hülf.

Číslo 161. Vdova po Thomasovi Eötvesovi, má poplatok 6 florénov. Ubytovanie tam má majster staviteľ, ustajnenie je tu pre 6 koní. Oprava je dobrá, ale bez pomoci mesta.

Hlavná 27 juh

No. 162. Dieses hauss obbemelte **EÖTVES THOMASIN** ihren Sohn, sein schwider erckrüß, die Losung 2. Fl. heltt ainen Knecht, zur stallung kaine gelegenheit, darin wohnen auch 2. Inwohner.

Číslo 162. K tomuto domu prihlásila (manželka) Thomasa Eötvesa svojho syna, jej poplatok je 2 florény. Vyržiava jedného vojaka, nemá možnosti ustajnenia. Bývajú tam dvaja podnájomníci.

Hlavná 27 sever

No. 163. **BALY GEORG** Wittib, Losung 8. Fl. helt ain Knecht und stallung auf 4. Ross, Ist auch ain Inwohner darinn, hat woll wird aufbauet, aber ohn der Statt hülf.

Číslo 163. Vdova po Georgovi Balym, má poplatok 8 florénov. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone. Je u nej tiež podnájomník. Má (dom) opravený dobre, ale bez pomoci mesta.

Hlavná 29

No. 164. KALMAR GEORG Wittib, Losung 8. Fl. heltt ain Losament für ainen Knecht unntern fändl, Mehr ain ander Losament für ain Zeughausdiener sambt den Ross, stallung sonsten auf 4. Ross, hat aufbauet ohne der Statt hülf.

Číslo 164. Vdova po Georgovi Kalmárovi, má poplatok 8 florénov. V dolnej časti drží ubytovanie pre jedného vojaka, navyac iné ubytovanie pre zbrojníčného slúžneho a (jeho) koňa. Ešte má ustajnenie pre 4 kone, opravy previedla bez pomoci mesta.

Hlavná 31 juh

No. 165. WEKHASY LUCACH Losung 3. Fl. heltt ainen Knecht und auf 2. Ross stallung, diss hauss ist woll aufbauet, aber ohne der Statt hülf.

Číslo 165. Lucach Wekhasy má poplatok 3 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Dom má dobre opravený, ale bez pomoci mesta.

Hlavná 31 sever, Orlia 7

No. 166. ZEÖCZ URBANIM iss anizo das Janusch DEAKS Ehweib, Ihn Losung unwissent, heltt ainen Knecht, und ist stallung auf 6. Ross, hatt aufbauet ohne der Statt steür.

Číslo 166. (Vdova) po Urbanim Zeöczovi je teraz manželkou Januscha Deáka. Jej poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 6 koní. (Dom) opravovala bez pomoci mesta

• *Strana originálu číslo 58*

Hlavná 33, Orlia 5

No. 167. SAKOCZY JANUS, die Losung unwissent, heltt ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 167. Janus Sakoczy, jeho poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 35, Orlia 3

No. 168. BEREGDY ISTVAN, Losung 8. Fl. heltt Knecht und auf 3. Ross stallung zubauen, Hatt ainen Innwohner JANUS DEAK, hat aufbauet ohne der Statt hülf, alain Bauholz aus der Statt waldt gehabt.

Číslo 168. Istvan Beregdy, má poplatok 8 florénov. Vydržiava vojaka a má vybudované ustajnenie pre 3 kone. Má jedného podnájomníka Janusa Deaka. (Dom) opravil bez pomoci mesta, okrem dreva, čo dostal z mestského lesa.

Hlavná 37

No. 169. Peter Deakh iss dreissiger zu Stropko, darinn wohnet Teutscher Secretary und zahl't davon, heltt ainen Knecht und auf 2 Ross stallung.

Číslo 169. Peter Deakh je tridsiatkár zo Stropkova. Býva tam nemecký tajomník a platí za to. Vydržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 2 kone.

Alhie sindt die häuser wiederin der Mühlgassen.
Tu sú opäť domy Mlynskej ulice.

Hlavná 39, Mlynská 1

No. 170. SYGYARTO ISTVAN Zahlt Jahrllich 4. Fl. heltt ainen Knecht und stallung auf 4. Ross, hatt welch stock wiederumb deckt darzue auss der Statt Bawholz gehebt, aber wegen führung mit aufskombey können.

Číslo 170. Istvan Sygyarto platí ročne 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone. Strechu poschodia opäť pokryl s použitím dodaného mestského stavebného dreva, s ktorého dopraveným množstvom mohol vyjsť.

Mlynská 3

No. 171. ANTHONI Wandelkindt aine Rahts Person, die Losung unwissent, hat ainen Knecht, hatt das hauss nach der brunst kaufft und aufbauet, unwissent ob ihne in der Ratt hülf's beschehen.

Číslo 171. Anthoni Wandelkindt, radná osoba, jeho poplatok je neznámy. Má (na byte) jedného vojaka. Dom kúpil po požiari a opravil ho. Nevie sa (však), či mu bola od rady (mesta) poskytnutá pomoc.

Mlynská 5

No. 172. Herr Daniell Lang Windischer Predicant, die Losung unwissent, hats nach der brunst...

• *Strana originálu číslo 59*

... bauet, aber kain hülf von der Statt gehebt, Isst wegen des Officy Losung halber freig, kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 172. Pán Daniell Lang, slovenský kazateľ, poplatok je neznámy. Po požiari (dom) opravoval, ale nedostal žiadnu pomoc od mesta. Z úradných dôvodov je mu poplatok znížený na polovicu. Nemá možnosti na ustajnenie.

Mlynská 7

No. 173. CZYSMASY MIHAL die Losung 2. Fl. soll ainen Knecht auffen boden, kaine gelegenheit zum bauen, Isst ihne von der Ratt zum baw hülf's gebenn worden.

Číslo 173. Mihal Czysmasy má poplatok 2 florény. Mal by ubytovať jedného vojaka, nemá (však) možnosť postaviť to. Od rady (mesta) mu nebola poskytnutá žiadna pomoc.

Mlynská 9

No. 174. **NYRY JACOB**, die Losung unwissent, hat ain Knecht aber zur stallung kaine gelegenheit, diesem ist von der Statt seines weibs schwester alss waisen geldt 22. Fl. fürgestreckt worden.

Číslo 174. Jacob Nyry, poplatok neznámy. Má (na byte) jedného vojaka, ale žiadnu možnosť na ustajnenie. Od mesta mu bolo poskytnutých 22 florénov pre sestru jeho ženy ako sirotské peniaze.

Mlynská 8, Kováčska 2

No. 175. **CZAY JANUS**, die Losung unwissent, soll ain Knecht haltenn, kaine gelegenheit zur stallung, Isst aufbaut aber kaine hülfs von der Statt gehebt.

Číslo 175. Janus Czay, poplatok neznámy. Mal by vydržiavať jedného vojaka. Bez možnosti ustajnenia. (Dom) opravil, ale nedostal žiadnu pomoc od mesta.

Mlynská 6 východ

No. 176. **ZABO JANUS** Losung 2. Fl. heltt ain Knecht, Zur stallung kain gelegenheit, Zum baw kaine steür gehabt.

Číslo 176. Janus Zabo má poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, nemá možnosť na ustajnenie. Na opravy nedostal žiadnu podporu.

Mlynská 6 západ

No. 177. **EÖTVES ISTVAN** die Losung unwissent, soll ain Knecht auffen boden halten von der Statt kain hülfs Zum baw gehebt, Kaine gelegenheit zur stallung.

Číslo 177. Istvan Eötves, poplatok je neznámy. Má vydržiavať na poschodí jedného vojaka. Od mesta nedostal na opravu žiadnu pomoc. Nemá žiadnu možnosť na ustajnenie.

• *Strana originálu číslo 60*

Mlynská 4

No. 178. **Hanuss Wagnerin Wittib** Losung 2. Fl. helt ainen Knecht auffen boden, Zur stallung kain gelegenheit, auch von der Statt kain hülfs zum bauen gehabt.

Číslo 178. Vdova po Hanussovi Wagnerovi (má) poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka na poschodí. Na ustajnenie nemá možnosti, ani od mesta nedostala žiadnu pomoc na budovanie.

Volgen die haüser vonn der Mühlgassen gegen dem plaz aufwerts.

Nasledujú domy od Mlynskej ulice idúce na námestí (Hlavnej ulici).

Hlavná 41 juh, Mlynská 2

No. 179. Herr **Ezechiel Sommers**, dieses zeit Stattpfahrers zu Caschaw, die Losung unwissent weil ers durch beyraht bekommen, wegen des oficy mit Losung frey, Stallung zubauen gelegenheit, hatt zum aufbauen kain hülfs von der Statt gehebt.

Číslo 179. Pán Ezechiel Sommers toho času mestský farár Košíc. Poplatok je neznámy, pretože má prísť (rozhodnutie) od rady, že je kvôli úradu zbavený poplatku. Je tam možnosť vybudovať ustajnenie. Na budovanie nedostal žiadnu pomoc mesta.

Hlavná 41 sever

No. 180. **CZEP ANDRASIN** ist der **KALMAR JANOS** itzige hausfrau, ihr Losung 2. Fl. helt ainen Knecht, kaine gelegenheit zur stallung, dieser ist von der Statt waldt bawholz geben worden, helt ain Inwohner.

Číslo 180. (Vdova po) Andrasinovi Czepovi je teraz domácou paňou Janosa Kalmára, jej poplatok je 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosť. Bolo jej dodané stavebné drevo z mestského lesa. Má jedného podnájomníka.

Hlavná 43, Kováčska 4

No. 181. **KALMAR JANOS** Losung 8. Fl. dieser ist wegen Losirung aines Knecht auch stallung von Ihrer Matts. befreyet worden, Ist ihne auch von der Statt kaine bawhülff geben worden.

Číslo 181. Janos Kalmar má poplatok 8 florénov. Od ubytovania vojaka aj ustajnenia je Jeho Veličenstvom oslobodený. Aj on od mesta nedostal žiadnu stavebnú pomoc.

Hlavná 45, Kováčska 6

No. 182. Herr **Georg Lossnirn**, Ihre Matts. Camerachts behausung, die losung unwissent, ist auch von Ihr Matts. befreiet.

Číslo 182. Ubytovanie pána Georga Lossnirna, komorského radcu Jeho Veličenstva. Jeho poplatok je neznámy, je tiež Jeho Veličenstvom oslobodený.

• *Strana originálu číslo 61*

Hlavná 47, Kováčska 8

No. 183. Diss hauss gehört den **Bihurischen Edelleuten** zue, Veroedt und Welgebauet, ist aine gros-

se hoffratt die Losung unwissent, gelegenhait auf etliche Ross stallung und ainen Knecht.

Číslo 183. Tento dom patrí šľachticom z Biharu. Je prázdny a dobre vystavaný. Vysokej rade je poplatok (zaň) neznámy. Je tam možnosť ustajnenia nejakých koní a (ubytovania) jedného vojaka.

Hlavná 49, Kováčska 10

No. 184. **KOTY GEORG** Wittib Losung 6. Fl. hat ainen Knecht und stallung auf 2. Ross, hat bauet ohne der Statt hülf, hatt ain Inwohner.

Číslo 184. Vdova po Georgovi Kotym, poplatok 6 florénov. Má (na byte) jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone. Staval bez pomoci mesta. Má jedného podnájomníka.

Hlavná 51, Kováčska 12

No. 185. **Jacob Steinheüser** Apfotegger, das hauss isst noch mit getrilt gebauet den andern schwestern auch zue, gib Losung Jahrlieh 6. Fl. hatt ainen Knecht und stallung zubauen auf 4. Ross, ihne ist kaine hülf zu restaurirung Seines hauses geben worden.

Číslo 185. Jacob Steinheüser, lekárnik. Dom bol opravený s pomocou (jeho) druhej sestry. Platí poplatok ročne 6 florénov. Má na byte jedného vojaka a vybudované ustajnenie pre 4 kone. Nebola mu poskytnutá žiadna pomoc na opravu jeho domu.

Hlavná 53, Kováčska 14

No. 186. Der **SEMSEY** hauss ist die Losung unwissent, haben ainen Knecht und stallung auf 4. Ross sambt ain Inwohner, Kain hülf zur renovirung des hauses geben worden.

Číslo 186. Semseyho dom má neznámy poplatok. Má (na byte) jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone spolu s jedným podnájomníkom. Na opravu domu nebola daná žiadna pomoc.

Hlavná 55, Kováčska 16

No. 187. **Melchior Reiner** gibt Losung 4. Fl. hat ain Knecht und auf 4. Ross stallung, Ihne ist kaine hülf von der Statt zum aufbauen beschehen.

Číslo 187. Melchior Reiner platí poplatok 4 florény. Má na byte jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone. Nebola mu poskytnutá od mesta žiadna pomoc na opravy.

Hlavná 57, Kováčska 18

No. 188. **ZEBENY PAUL**, die Losung unwissent, Ihr. Matts. Musterschreiber hatt sein Losament drinn, stallung auf 5. Ross, hatt kaine hülf von der Statt zum baw gehebt.

Číslo 188. Paul Zebeny, poplatok je neznámy. Má tam ubytovanie odvodový pisár Jeho Veli-

čerstva, (je tam) ustajnenie pre 5 koní. Od mesta nedostal žiadnu pomoc.

• *Strana originálu číslo 62*

Hlavná 59 juh, Kováčska 20 juh

No. 189. **KÖSEGY MIHAL** dieser hatt ainen Inwohner **Andrasch Pax** die Losung unwissent, soll ainen Landtsknecht helten, stallung auf 4. Ross, hatt kaine hülf von der Statt zum aufbauen gehebt.

Číslo 189. Mihhal Kösegy má jedného podnájomníka Andrascha Paxa. Poplatok je neznámy. Majú vydržiavať jedného vojaka, ustajňovať 4 kone. Od mesta nedostal na budovanie žiadnu pomoc.

Hlavná 59 sever, Kováčska 20 sever

No. 190. Diss Hauss ist das gemaine **Rahthaus**, darin die Wein und Bier aussleutgeben, ist das hülfzerne Gebew und Tachwerck oben in Ganng undt Hofstatts fast alles abbrent, nach welchen beschehen Brunst erstlich die Fenster in der gemain oder hindersten Leutstüben von neuen gemacht, der Gang und das Mauerwerck daselbst eugewist, Ain gewelb, darin der Statt Caschaw wappen isst und Ihr Traidt aufgeschütt wird, das gewelbs Bodem aber mit etlichen breter belegt, Das ander gewelb seindt am Boden 3. newe Treger aufbezogen und mit Brettern beschlagen des Gangs Obertail isst mit Holz eingelegt, die Zimmer, so sie für ihr Zeughaus halten ist schlecht restaurirt, nicht gar ausgebauet, allain das Tachwerck aufgesetzt, von Boden auch nicht ferttig, Der hin Hinterstock isst ebenauf mit ainen Bodem belegt und am neues Tach gemacht. Ferner haben Sie 22 Aussgearbeitte Ochsenheütt zu Beraittung der Wasseramper in Feuersnot...

• *Strana originálu číslo 63*

... geben davon bey etlich und 80 Emper gemacht, von welchen ieden 50. d. macherlohn zahlt worden.

Číslo 190. Tento dom je mestská radnica kde sa ukladá víno a pivo. Drevená konštrukcia a krov nad chodbou a dvornou časťou celkom zhoreli. Po spomenutom požiari boli najprv opravené okná na spoločných zadných izbách, chodba a múry potom obielené. Klenba, na ktorej je erb mesta Košice a kde sa skladuje (mestské) obilie, má klenutý strop, ale pokrytý niekoľkými doskami. Na inej klenbe sú tri nové hrady podbité doskami, vrchná časť chodby má podlahu z dosák. Izba, ktorá je držaná pre zbrojnicu, je zle opravená, nie celkom dokončená, okrem ukončeného zastrešenia, s nedokončeným stropom. Zadné poschodie má taktiež spravený strop a je

zastrešené. Ďalej je tu 22 volských postrojov na vozenie vodných nádob v prípade požiaru. Na to je pripravených 80 nádob, za ktoré sa zaplatila mzda 50 denárov za každú.

Hlavná 61, Kováčska 22

No. 191. **GEORG WARASDY** Ihrer Wittib dreissiger zu Caschaw die Losung ist 8. Fl. helt ain Landtknecht Losament und auf 6. Ross stallung, hat auch ain Inwohner.

Číslo 191. Vdova po Georgovi Warasdym, košickým tridsiatkárovi, poplatok je 8 florénov. Udržiava ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní. Má tiež jedného podnájomníka.

Hlavná 63, Kováčska 24

No. 192. **Elias Getzy** ist der **Andren Loschonzin** iziger Ehwirt, ist die Losung 10. Fl. hatt auf etlich Ross stallung, diss hauss wirdt dem herrn Veldobristen für frembdt zukombende fürnembe Herren fürgehalten, hat grundt bescherer wegen einführung uebergest, Zur aufbau dieses hauses ist Bawholz aus der Statt wald geben worden.

Číslo 192. Elias Getzy je teraz hospodárom u (vdovy) po Andrenovi Loschonzim, poplatok je tu 10 florénov. Má ustajnenie pre viacero koní. Tento dom je držaný pánom vrchným vojenským veliteľom (hornouhorským kapitánom) pre významných pánov prichádzajúcich z cudziny. Kvôli vstupu sa tu upravilo prízemie. Na vybudovanie tohto domu bolo dodané stavebné drevo z mestského lesa.

Hlavná 65, Kováčska 26

No. 193. Diss hauss ist ain offnes Wirtshauss, so man das **Leutscherhaus** nennet, welches nach der Brunst von der Statt eben gantz neugedeckt. Der Obergang gantz ausgebessert. Am hindten Stock ain altes und ungebautes eingefallenes Gemeur. Davon der Wirth gemainer Statt jährlichen Zins gibt 40. Fl. (da er zuvor nur 25. Fl. zalt hatt). Mehr von ieder Kueffen Bier, so er ausschenckt, 1 Fl. An der grossen vordern Stuben ist ain Cämmerle, da ist der Bodem nit gemacht...

• *Strana originálu číslo 64*

... das Zimmer an Sizbencken auszubessern. Diese Fenster der vordern Stuben seindt neugemacht. Der Wirth hatt die obern Zimmer alle nemen und drunten zway Gewelber, sambt der stallung, so zimblich sambt der Hoff unsauber gehalten wirdt, in Bestand. Die andern Gewelber sambt den Zimmern verlest die Statt umb den Zinns.

Číslo 193. Tento dom je verejný hostinec, ktorý sa volá Levočský dom, a ktorý bol po požiaru mestom

úplne odznova zastrešený. Horná chodba bola celá vylepšená. Na zadnom podlaží je starý schátralý rozpadajúci sa múr. Za (prenájom hostinca) platí hostinský mestu ročnú činžu 40 florénov (z ktorej dopredu zaplatil 25 florénov). Navyiac z každej bočky piva, ktorú vyšenkuje, (platí) 1 florén. V prednej veľkej sieni je komôrka, ktorá nemá opravený strop. Sieň so sedacími lavicami je vylepšená. Okná prednej siene sú odznova vyrobené. Hostinský má horné izby celkom obsadené. Dve klenuté medzi nimi aj s ustajnením, udržiavané tak ako aj dvor v stave nečistoty. Ďalšie klenuté siene a izby prenájíma mesto za činžu.

Bis hierher die Brändtler.

Až potiaľto (boli) pohorelci.

Volgen die häuser in dem Ersten Viertel gegen der Faulgass zue.

Nasledujú domy v prvom kvartáli smerom ku Hnilnej ulici.

Hlavná 12 juh, Vrátna 1

No. 194. **LAKATHYARTO ISTVAN** ain Schlosser, die Losung 4. Fl. hatt 2. Knecht zur stallung aber kaine gelegenheit seindt 2. Wirth.

Číslo 194. Istvan Lakathyarto, zámočník, poplatok má 4 florény. Na ubytovaní 2 vojakov, ale žiadnu možnosť na ustajnenie. Sú (tam) dvaja gazdovia.

Hlavná 12 sever

No. 195. (Na tomto mieste je číslovanie položiek rukopisu preskočené a opravované tak, že omylom tu pokračovalo pôvodne číslo 196 a za ním nasledovalo číslo 195, neskôr bol skríženými šípkami zápis opravený tak, že text z čísla 196 patrí číslu 195 a opačne. Uvádzame už opravenú transkripciu.) **SIGYARTO JANUS** Wittib Losung 2. Fl. soll ainen Knecht helten aber zu stallung kaine gelegenheit.

Číslo 195 Vdova po Janusovi Sigyartovi má poplatok 2 florény. Má vydržiavať jedného vojaka, ale na ustajnenie nemá možnosť.

Hlavná 14

No. 196. **BARBELY ISTVAN** hatt auch ainen Knecht aber nicht zu bauen, enge Wohnung.

Číslo 196. Istvan Barbely má tiež jedného vojaka (na ubytovaní), ale nemá (dom) opravený. Je tu stiesnené bývanie.

Hlavná 16 juh

No. 197. **Cässar Lanngen** Sohn **Hanuss Lang** genant so unterschreiber ist, die Losung 2. Fl. helt ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 197. Syn Cässara Lannga nazývaný Hanuss Lang, ktorý je pisárom, má poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Hlavná 16 sever

No. 198. CZAPLAR GERGEL Wittib die Losung 4. Fl. hatt ain Knecht losament und auf 4. Ross stallung.

Číslo 198. Vdova po Gergelovi Czaplari má poplatok 4 florény, ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

Srana originálu číslo 65

Hlavná 18, Vrátna 3

No. 199. Casser Matthiass losung 2. Fl. aine Knecht auffen Boden für aine stallung nichts zubauen.

Číslo 199. Casser Matthias má poplatok 2 florény, na poschodí jedného vojaka, ustajnenie neopravené.

Hlavná 20 juh

No. 200. Jeremias Schildtmachern Wittib die losung 6. Fl. helt ainen Knecht und stallung auf 6. Ross.

Číslo 200. Vdova Jeremiasa Schildmachera má poplatok 6 florénov. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 6 koní.

Hlavná 20 sever

No. 201. Merten Copfmacher und sein schwiger Zubo Pabern genannt das hauss losung 2. Fl. helt den Knecht den ainen Losament zu bauen, aber zu stallung kaine gelegenheit.

Číslo 201. Merten Copfmacher a jeho švagor zvaný Zubo Pabern, domový poplatok je 2 florény. Vydržiava vojaka, pre ktorého buduje ubytovanie, nemá však možnosť pre ustajňovanie.

Hlavná 22 juh

No. 202. Herrn Nicolay Orley Ihrer Matts. kammerrahts behausung, sein losung unwissent, thut ist Er seines ambts halber wegen der Losirung befreiet.

Číslo 202. Ubytovanie pána Nicolaya Orleyho, komorského radcu Jeho Veličenstva. Jeho poplatok je neznámy, keďže je kvôli svojmu úradu napolovicu oslobodený.

Hlavná 22 sever

No. 203. KEKETY GEORG ain Edelman ist die Losung unerwist, helt ainen Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 203. Georg Kekety, šľachtic, jeho poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Hlavná 24

No. 204. Hanuss Bredt, die losung 4. Fl. helt ainen Knecht und stallung auf 7. Ross bebauen, dieses hauss ist den Herrn Obristen von Rothall zue Sendrö zur einlosirung Zugewinet worden.

Číslo 204. Hanuss Bredt, poplatok má 4 florény. Vydržiava jedného vojaka a stavia ustajnenie pre 7 koní. Tento dom bol získaný ako ubytovanie pre pána veliteľa von Rothalla z (hradu) Szendrő.

Hlavná 26 juh

No. 205. WAKOS GEORG ist die Losung 4. Fl. helt ainen Knecht zu stallung kaine gelegenheit.

Číslo 205. Georg Wakos má poplatok 4 florény, vydržiava jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

Hlavná 26 stred juh

No. 206. PATIANTIUS ISTVANIN Wittib sambt ihren kindern die losung 6. Fl. heltt ainen Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 206. Vdova po Istvaninovi Patientiusovi a jej deti má poplatok 6 florénov, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

• *Strana originálu číslo 66*

Hlavná 26 stred sever

No. 207. TOLNAY MIHAL DEAKH, die losung unwissent, heltt ain Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 207. Mihál Tolnay Deakh, jeho poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Hlavná 26 sever

No. 208. Diss ist der Statt Pfarrhauss, Dasselbe, weil es ohne gefehr für 16 Jahren abbrent, seithero also verblieben. Und nichts zu sehen, das die Statt Wiederumb was sonderlichs bauet hetten, ausser das Tachwerck. Die Statt soll sonst an etlichen Örttern im Haus Traidt haltten.

Číslo 208. Toto je mestská fara. Táto pred šestnástimi rokmi vyhorela a dodnes je takto ponechaná. Nevidno, že by okrem strechy mesto na nej niečo zvláštne opravovalo. Mimo iného v dome mesto na niekoľkých miestach skladuje obilie.

Hlavná 28 juh

No. 209. Diss hauss gehört Cässar Kalmar und BARANY Istvan sambt dessen gebruedern und alls in dreig Nachgehörig die losung unwissent, hatt ainen Knecht und auf 6. Ross. stallung.

Číslo 209. Tento dom patrí Cässarovi Kalmárovi a Istvanovi Baranymu spolu s ich bratmi, a ako

trojito príslušný nemá známy poplatok. Je tam jeden vojak (*na byte*) a ustajnenie pre 6 koní.

Hlavná 28 stred juh

No. 210. Diss hauss ist **Bartl Mezlers** Erbenn Tails angehörig, die losung 1. Fl. helt ainen Knecht, und gelegenhait auf 2. Ross. stallung. Das obertail gehört fraw **Catharina Mattiskhay Istvanin** wittib zu.

Číslo 210. Tento dom patrí z časti dedičom Bartla Mezlera, poplatok je 1 florén. Vydržiavajú jedného vojaka a majú možnosť ustajniť 2 kone. Horná časť (domu) patrí panej Catharine, vdove po Istvaninovi Mattiskhayovi.

Hlavná 28 stred sever

No. 211. Herrn **Georgenn Rafrenzay** auch Ihrer Matts. Cammerrahts behausung, die losung unwissent, sonst befreiet.

Číslo 211. Ubytovanie pána Georgenna Rafrenzaya, tiež komorského radcu Jeho Veličenstva. Poplatok je neznámy, takže (najskôr je od neho) oslobodený.

Hlavná 28 sever

No. 212. **Hannsen Sagmaisters** gewesenen Profiantwerwaltens zur Caschaw nachgelassene Erben angehörig, so izo von **Andreen Ungewr** itzigen Profianterwaltens bewohnt wirdt, Alss auch Ihrer Matts. Veldtschreiber...

• *Strana originálu číslo 67*

... zu Caschaw, ist die losung 8. Fl. ist ain stallung auf 6. Ross, dieses Erbena verordneter Verhab ist **Joachim Magdeburger** ain Rahtverwaindtnr.

Číslo 212. Patrí (to tu) dedičom Hannsena Sagmaistera, bývalého proviantného správcu v Košiciach, a je teraz obývané Andreenom Ungewrom, súčasným proviantným správcom, a tiež košickým vojenským pisárom Jeho Veličenstva. Poplatok je tu 8 florénov ustajnenie pre 6 koní. Určeným konateľom týchto dedičov je Joachim Magdeburger, člen mestskej rady.

Hlavná 30, Alžbetina 2

No. 213. **Andre Matern** auch ain Rahtverwaindter, die Losung unwissent, hatt ain Landtsknecht Losament und auf 4. Ross stallung.

Číslo 213. Andre Matern, tiež člen mestskej rady, jeho poplatok je neznámy. Má ubytovanie pre jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

Alhier heben sich die Haussern der Faulgassen an. **Tu idú domy na Hnilnú ulicu.**

Alžbetina 4

No. 214. **Greger Werner** ain schuster, dieses hauss ist doctor **Schirmers** seligen Erben angehörig gewist, dessen Vorhaben **Anndre Matern** und **Melchior Rainer** . Losung 2. Fl. helt ain Knecht, aber zu stallung kaine gelegenhait.

Číslo 214. Gregor Werner, obuvník. Tento dom patrí blaženým dedičom po doktorovi Schirmerovi, ktorých konateľmi sú Anndre Matern a Melchior Rainer. Poplatok je 2 florény. Vydržiava (sa tu) jeden vojak, ale nie je možnosť na ustajnenie.

Alžbetina 6

No. 215. **ZABO PAULIN** Wittib losung 2. Fl. helt 2 Knecht, zur stallung kaine gelegenhait.

Číslo 215. Vdova po Paulinovi Zabovi, poplatok má 2 florény. Vydržiava 2 vojakov, na ustajnenie nemá možnosť.

Alžbetina 8

No. 216. Diss hauss ist die offre **Badtstuben**, so frey. Davon der Statt vom Maister 6. Fl. jährlich Zinns geracht wirdt. Daran ist das Tachwerck zu bessern. Die Gassen wirdt sonst unsauber gehalten.

Číslo 216. Tento dom sú verejné kúpele, čiže oslobodené (od poplatkov). Od tamojšieho majstra získava mesto činžu 6 florénov. Treba tam opraviť strechu. Ulica je tu navyše držaná v nečistote.

Alžbetina 10

No. 217. **Herzog Istvans** Rahtdverwandter sohns zugehörig, so ihn erblich zugefallen, die Losung vonhin 8. Fl. izo 6. Fl. angemelt, hatt ainen inwohner **WARANY ISTVAN** genandt helt ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 217. Patrí synovi člena mestskej rady Istvansovi Herzogovi, čiže mu dedičsky prislúcha. Poplatok, ktorý bol 8, je teraz hlásený ako 6 florénov. Má podnájomníka menom Istvan Warany. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

• *Strana originálu číslo 68*

Alžbetina 12

No. 218. **OSTYNY LÖRINCZ** Wittib, Losung 4. Fl. helt ainen Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 218. Vdova po Lörinczovi Ostynym má poplatok 4 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Alžbetina 14 východ

No. 219. **TOOT ANDRASSIN** Wittib Losung 4. Fl. helt ain Knecht und 4. Ross stallung.

Číslo 219. Vdova po Andrassovi Tootovi má poplatok 4 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Alžbetina 14 západ

No. 220. (Na tomto mieste došlo opäť k chybnému číslonaniu. Po čísle 219 nasleduje 221 a až potom 220. Pisár dodatočne naznačil opravu skríženými čiarami a transliterácia je urobená už v opravenej podobe.) Diss Hauss gehört 2. Wirten zue alss **Hannsen Wildts** ain schuster und **Hanuss Gerlach**, Ihre losung ist 4. Fl. haltenn ainen Knecht, sollen 2. halten ist stallung auf 4. Ross.

Číslo 220. Tento dom patrí dvom hospodárom, Hannsenovi Wildtovi, obuvníkovi, a Hanusovi Gerlachovi. Ich poplatok je 4 florény. Vydržiavajú jedného vojaka, mali by však dvoch. Je tam ustajnenie pre 4 kone.

Alžbetina 16

No. 221. Diss hauss gehört 2 wirten, der ain **SI-GYARTO MENIHART** und **Merten Tischler**, ihr Losung 8. Fl. halten 2. Knecht, kain gelegenheit zur stallung.

Číslo 221. Tento dom patrí dvom hospodárom, z ktorých jeden je Menihart Sigyarto a (druhý) Merten Tischler. Ich poplatok je 8 florénov. Vydržiavajú 2 vojakov, nemajú možnosti na ustajnenie.

Alžbetina 18

No. 222. **ISTVAN DEAKH** helt Innwohner, ainen Knecht und ist stallung auf 4. Ross, Jährlich losung ist 5. Fl.

Číslo 222. Istvan Deakh si drží podnájomníka, jedného vojaka a je tam ustajnenie pre 4 kone. Ročný poplatok je 5 florénov.

Alžbetina 20 východ

No. 223. **GALATI MESAROS JACOB** seindt 2. Wirtt, ihre losung unwissent, halten ain Knecht, sollen 2. halten und auf 4. Ross stallung.

Číslo 223. Jacob Galati Mesaros, sú (tam) dvaja gazdovia, ich poplatok je neznámy. Vydržiavajú jedného vojaka, ale mali by dvoch a ustajňovať 4 kone.

Alžbetina 20 západ

No. 224. **KELEPECZY ISTVAN** und saines Waibs Geschwistern in 3. Tail gehörig, Losung 2. Fl. halten ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 224. (tento dom) Patrí na tri časti Istvanovi Kelepeczymu a sestram jeho manželky. Poplatok je 2 florény. Vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Alžbetina 22

No. 225. und 226. **TITILI SOPHIA** von 2 hausern die losung 5. Fl. heltt 2. Knecht und 4. Ross stallung.

Číslo 225 a 226. Sophia Titili má poplatok za dva domy 5 florénov, vydržiava dvoch vojakov a ustajňuje 4 kone.

- Strana originálu číslo 69

Alžbetina 24

No. 227. **PASTOI JACOB** die losung unwissent, hatt kain Knecht soll ainen aussen Boden halten, wegen der stallung kaine gelegenheit.

Číslo 227. Jacob Pastoi, jeho poplatok je neznámy. Nemá (na byte) vojaka (ale) mal by jedného mať na poschodí. Na ustajnenie nemá možnosti.

Alžbetina 26

No. 228. **KÖSSEVRÖS ISTVAN** die Losung unwissent, heltt ainen Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 228. Istvan Kössevrös, jeho poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka a stajňuje 4 kone.

Alžbetina 28

No. 229. **TIREDÖS URBAN** Losung 2. Fl. helt ain Knecht undt auf 2. Ross stallung, sambt ainen Inwohner.

Číslo 229. Urban Tiredös má poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, má stajňu pre 2 kone a jedného podnájomníka.

Alžbetina 30

No. 230. **MEZZAROS ANDRAS** die Losung 2. Fl. hatt ain Knecht aufen boden und stallung auf 2. Ross.

Číslo 230. Andras Mezzaros má poplatok 2 florény. Má ubytovaného jedného vojaka a má ustajnenie pre 2 kone.

Alžbetina 32

No. 231. **ZOLOMI ZABO MIHAL** losung 1. Fl. soll ain Knecht aufem boden halten, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 231. Mihal Zolomi Zabo má poplatok 1 florén. Má mať na ubytovanie jedného vojaka, na ustajnenie žiadne možnosti.

Alžbetina 34

No. 232. **Bartl Tschernickin** waiss, kain Knecht und isst das hauss gesperret gewesen.

Číslo 232. Sirota po Bartlovi Tschernickom. Niet tu vojaka a tento dom je uzavretý.

Alžbetina 36 východ

No. 233. **ZABO ISTVAN** Losung 1. Fl. soll ain Knecht haltten zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 233. Istvan Zabo má poplatok 1 florén. Má vydržiavať jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

Alžbetina 36 západ

No. 234. **Balzer Weiss** Kürschner, Losung 1. Fl. soll ain Knecht haltten, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 234. Balzer Weiss, kožušník, má poplatok 1 florén. Má vydržiavať jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

Alžbetina 47

No. 235. **Fabian Tschering** gewesener Trommeter, die losung unwissent, heltt ain Knecht zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 235. Fabian Tschering bývalý trubač, poplatok je neznámy. Vydržiava jedného vojaka, nemá možnosť ustajnenia.

Alžbetina 45

No. 236. **CZAPANOS FABIAN**, die losung 1. Fl. helt ain Inwohner und ain Knecht, kain gelegenheit zur stallung.

Číslo 236. Fabian Czapanos, má poplatok 1 florén. Má podnájomníka a jedného vojaka (na byte), žiadnu možnosť na ustajnenie.

• *Strana originálu číslo 70*

Alžbetina 43

No. 237. **Georg Rab** Beck losung 2. Fl. halt ainen Knecht, zur stallung kain gelegenheit.

Číslo 237. Georg Rab, pekář, má poplatok 2 florény. Drží jedného vojaka, nemá možnosti ustajnenia.

Alžbetina 41

No. 238. **Andreas Vestler** Mössner, die losung 2. Fl. heltt ain Inwohner und ainen Knecht aufen boden, kaine stallung.

Číslo 238. Andreas Vestler, výrobca tašiek, má poplatok 2 florény. Drží si podnájomníka a má na byte jedného vojaka. Nemá ustajnenie.

Alžbetina 39

No. 239. **FEKETE FERENCZ** Losung 2. Fl. heltt ain Knecht, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 239. Ferencz Fekete má poplatok 2 florény. Drží jedného vojaka, nemá možnosti na ustajnenie.

Alžbetina 37

No. 240. **V. Brunif** is von **Breger Werner** das hauss erkaufft, die losung unwissent, soll ain Knecht halten und auf 4. Ross stallung.

Číslo 240. V. Brunif kúpil dom od Wenera Bregera, poplatok je neznámy. Má vydržiavať jedného vojaka a ustajňovať 4 kone.

Alžbetina 35

No. 241. **KISS PAUL** und **VYFALUSSY BENEDICTIN** Wittib, Losung 2. Fl. heltt aine knecht, stallung auf 3. Ross.

Číslo 241. Paul Kiss a vdova po Benedictovi Vyfalussym, majú poplatok 2 florény. Vydržiavajú jedného vojaka, ustajňujú 3 kone.

Alžbetina 33

No. 242. **Andre Vestler** mösner ob glockner, darin Er selbst wohnt, Losung 2. Fl. helt ain Knecht zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 242. Andre Vestler výrobca tašiek a aj zvonár. Tu býva on sám, poplatok je 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, žiadnu možnosť na ustajnenie.

Alžbetina 31

No. 243. **TARCZAY PAUL**, Losung unwissent, helt ainen Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 243. Paul Tarczay, poplatok má neznámy. Vydržiava jedného vojaka a má ustajnenie pre 4 kone.

Alžbetina 29

No. 244. Herr **Stephann Ungrischer Prediger**, die Losung unwissent, werden des Knecht ratione officij befreiet, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 244. Pán Stephann, maďarský kazateľ, poplatok je neznámy. Od (ubytovania) vojaka je úradne oslobodený, nemá možnosti na ustajnenie.

Alžbetina 27

No. 245. **MATHIAS DEAK** Losung unwissent, halten Knecht und auf 3. Ross stallung.

Číslo 245. Mathias Deak, poplatok neznámy. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 3 kone.

• *Strana originálu číslo 71*

Alžbetina 25

No. 246. **Sigmundt Öelschläger** schuster Losung 3. Fl. heltt ainen Knecht, zu stallung kain gelegenheit.

Číslo 246. Sigmundt Öelschläger, obuvník, poplatok má 3 florény. Drží jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

Alžbetina 23

No. 247. **Urban Enghart** Kramer, die losung unwissent heltt ainen Inwohner, hat ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 247. Urban Enghart, obchodník, poplatok je neznámy. Drží (si) podnájomníka. Má (na byte) jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

Alžbetina 21

No. 248. **Abraham Glaser** die Losung unwissent, heltt ain Knecht, zue stallung kain gelegenhait.

Číslo 248. Abraham Glaser, jeho poplatok je neznámy. Drží jedneho vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

Alžbetina 19 západ

No. 249. **FARKAS JANOS** die Losung umwissent, heltt ain Knecht, zur stallung kain gelegenhait.

Číslo 249. Janos Farkas, poplatok neznámy. Má jedného vojaka, žiadnu možnosť na ustajnenie.

Alžbetina 19 východ

No. 250. **SIBER THOMAS**in Losung unwissent heltt ainen Knecht und zur stallung gelegenhait auf 4. Ross.

Číslo 250. (Žena) Thomasa Sibera, poplatok neznámy. Vyržiava jedného vojaka a má možnosť na ustajnenie 4 koní.

Alžbetina 17

No. 251. **SYGYARTO JANUS** Erben oder waisen, is **MATHE KOVACZ** der Gross Vatter bey sich heltt, die Losung 2. Fl. heltt aine Inwohner, Mehr ainen Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 251. Dedičstvo, čiže sirotstvo po Janusovi Sygyartovi, (dom) si udržuje starý otec Mathe Kovacz pre seba, poplatok je 2 florény. Drží si podnájomníka, naviac jedného vojaka, ustajnenie má pre 2 kone.

Alžbetina 15

No. 252. **Bürckhardt Lorberer**, die losung unwissent, heltt ainen Knecht, kaine stallung.

Číslo 252. Bürckhardt Lorberer, poplatok je neznámy. Drží jedného vojaka, nemá ustajnenie.

Alžbetina 13, Mäsiarska 2

No. 253. **Greger Lainweberin** hindterlassene Erben angehörig, losung 4. Fl. ain Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 253. (Toto) Prislúcha dedičstvu zanechanému po Gregerovi Lainweberovi, poplatok je 4 florény. Jeden vojak (na ubytovaní), ustajnenie pre 2 kone.

Alžbetina 11, Mäsiarska 1

No. 254. **KOMORNIK PAUL**, die Losung unwissent, heltt ainen Inwohner, Mehr ainen Knecht und auff 4. Ross stallung.

Číslo 254. Paul Komornik, poplatok je neznámy. Drží si podnájomníka, naviac má jedného vojaka a ustajnenie pre 4 kone.

• *Strana originálu číslo 72*

Alžbetina 9

No. 255. **BEKHESY MARTON DEAKH** Losung 2. Fl. soll ainen Knecht haltenn und auf 4. Ross stallung, gibt für Er beymit Fürs beuehlichen wegen der Losirung befreiet.

Číslo 255. Marton Bekhesy Deakh platí poplatok 2 florény. Má vydržiavať jedného vojaka a ustajňovať 4 kone, prináleží mu však oslobodenie od ubytovacej povinnosti.

Alžbetina 7

No. 256. **KISSEL JANOS** Losung 4. Fl. heltt ainen Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 256. Janos Kissel má poplatok 4 florény, drží jedneho vojaka, má ustajnenie pre 2 kone.

Alžbetina 5

No. 257. **WARKHONI GASPAR** Losung 4. Fl. heltt ainen Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 257. Gaspar Warkhoni má poplatok 4 florény, drží (na byte) jedného vojaka a má ustajnenie pre 2 kone.

Alžbetina 3

No. 258. **BODNAR MATTHIAS** 1. Fl. Losung, heltt ainen knecht aufen boden, kaine stallung.

Číslo 258. Matthias Bodnar má 1 florén poplatku, drží jedného vojaka na ubytovaní, nemá ustajnenie.

Volgen etliche hauser in Gäsll hindter der Badtstüben und geg dem Schlossergassl wertts
Nasleduje niekoľko domov v uličke za kúpeľami smerom ku Zámočnickej uličke.

Bočná, parc. č. 111 sever

No. 259. **KIRTES ISTVAN**, die losung unwissent, werden Knecht zuhalten, noch stallung zubauen gelegenhait.

Číslo 259. Istvan Kirtes, poplatok je neznámy. Mohol by vydržiavať vojaka, tiež je možnosť vybudovať ustajnenie.

Bočná, parc. č. 111 stred sever

No. 260. **DOSSY URBAN** Losung 21. d. ain enged hausell wie vorgehendes.

Číslo 260. Urban Dossy má poplatok 21 denárov, (je to) tesný domček, ako predchádzajúci.

Bočná, parc. č. 111 stred juh

No. 261. **SINAY JANOSIN** heltt ainen Knecht, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 261. (Žena) Janosina Sinaya vydržiava jedného vojaka, nemá možnosť ustajnenia.

Bočná, parc. č. 111 juh

No. 262. **SARHAYO PETERIN** Wittib, die losung unwissent, heltt ainen Inwohner, Mehr ainen Knecht, kaine stallung.

Číslo 262. Vdova po Petrovi Sarhayovi, poplatok je neznámy. Drží si podnájomníka, navyac jedného vojaka, nemá ustajnenie.

• *Strana originálu číslo 73*

Bočná 4

No. 263. **BARBIER ISTVAN** 4. Fl. Losung, Ain Inwohner, ain Knecht.

Číslo 263. Istvan Barbier má 4 florénový poplatok, podnájomníka a jedného vojaka.

Bočná 6

No. 264. **BOSNAR BALINT** Losung 4. Fl. heltt ainen Knecht, auf 2. Ross stallung.

Číslo 264. Balint Bosnar má poplatok 4 florény, drží jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Bočná 8

No. 265. **Daniel Pesinger** Losung 4. Fl. ain Knecht, für 2. Ross stallung.

Číslo 265. Daniel Pesinger má poplatok 4 florény, jedného vojaka (na byte) a ustajnenie pre 2 kone.

Bočná, parc. č. 119

No. 266. Diss Haus gehört gemainer Statt zue. Ist an Schulden eingeschätzt worden, so vor Zeitten der Punzlarischen Erben zugehörig gewesen. Itzt ist ain teutscher Predicant darinen. Der hindter Tail im Hoff aufzumauren und das Tach zu bauen. **Číslo 266. Tento dom patrí mestu. Viaže sa naň dlh, odkedy patríl pred časom Punzlarovmu dedičstvu. Teraz v ňom býva nemecký kazateľ. Zadnú časť (domu) vo dvore treba vymurovať a vybudovať strechu.**

Volgen die hausser von der Kirchen gegen der Lincken handt zum Obern Thor werts zue.

Nasledujú dom od kostola po ľavej ruke smerom k Hornej bráne.

Hlavná 32, Alžbetina 1

No. 267. **NITRAY MATHE** Wittib, Losung unwissent, haltten 2. Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 267. Vdova po Matheovi Nitraym, poplatok je neznámy. Vydržiava 2 vojakov a ustajňuje 4 kone.

Hlavná 34

No. 268. **ASSALOS JANOS DEAK** die losung unwissent, heltt ainen Inwohner, mehr ainen Knecht, das Losament aber ist zubauen, Soll wallstallung hindten bauen, was ob den nachbawn nit schädlich were.

Číslo 268. Janos Assalos Deak, jeho poplatok je neznámy. Má podnájomníka, navyac jedného vojaka, ubytovanie však treba vybudovať. Vzdú má vystavať murovanú maštal, ktorá nebude škodiť prístavbám.

Hlavná 36

No. 269. **Michel Liebhart** Apotecker, die losung 8. Fl. ainen Knecht, stallung auf 4. Ross.

Číslo 269. Michel Liebhart, lekárnik. Poplatok má 8 florénov, drží jedného vojaka, má ustajnenie pre 4 kone.

• *Strana originálu číslo 74*

Hlavná 38

No. 270. **ZEGEDY MIHAL**, Losung 8. Fl. ain Knecht, stallung auf 4. Ross.

Číslo 270. Mihal Zegedy, poplatok 8 florénov, jeden vojak, ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 40 juh

No. 271. **Hanuss Tanheüser** Rahtsverwamdter, Losung 4. Fl. heltt ain Knecht, zur stallung kaine gelegenheit.

Číslo 271. Hanuss Tanheüser, člen mestskej rady, poplatok má 4 florény. Vydržiava jedného vojaka, nemá možnosti na ustajnenie.

Hlavná 40 stred

No. 272. **FANCSY ISTVAN** und **Thobias Kannengiessern** wittib angehörig, Losung 8. Fl. halten 2 Knecht stallung auf 4. Ross.

Číslo 272. Patrí Istvanovi Fancsymu a vdove po Tobiasovi Kannengiesserovi. Poplatok je 8 florénov. Vydržiavajú 2 vojakov a ustajňujú 4 kone.

Hlavná 40 sever

No. 273. **WARANY ANDRAS** und **CAP FERENCZIN** nachgelassene erben, Losung 12. Fl. helt ain Knecht, stallung auf 6. Ross.

Číslo 273. Dedičia pozostalí po Andrasovi Waranym a (žene) Ferenczina Capa, poplatok je 12 florénov. Držia jedného vojaka a ustajňujú 6 koní.

Hlavná 42 juh

No. 274. **KISS LUCACH** itziger zeit Bürggraf, die losung unwissent, ist Knecht und stallung halben frey und auf frembde gest forgehalten.

Číslo 274. Lucách Kiss toho času mestký správca, poplatok je neznámy. Od (ubytovania) vojaka a ustajnenia je napoly oslobodený a (jeho dom) držaný pre cudzích hostov.

Hlavná 42 sever

No. 275. **Christoff Cominendorfser** Krainer, Losung 3. Fl. für kainen Knecht zu halten, stallung kaine gelegenheit.

Číslo 275. Christoff Cominendorfser z Kraňska, poplatok 3 florény. Nedrží žiadneho vojaka, nemá možnosti pre ustajnenie.

Hlavná 44, Zámočnicka 2, 4, 6 a 8

No. 276. **Paull Reichentaller** anizo Statt Vormindt, Losung 4. Fl. heltt ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 276. Paull Reichentaller, v súčasnosti tribún ľudu v meste. Poplatok má 4 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Volgen die heüsser in schlosser-gässl
Nasledujú domy na Zámočnickej uličke

Zámočnicka 10

No. 277. **NAGYBANY LAKATIARTO JANOS** Losung 1. Fl. sonst weder Knecht noch ross zulosiren.

Číslo 277. Janos Nagybany Lakatiarto (má) poplatok 1 florén, nemusí ubytovávať vojaka ani (ustajňovať) koňa.

- Strana originálu číslo 75

Zámočnicka 12

No. 278. **Andreas Lügschneider** Losung 1. Fl. soll ainen Knecht halten.

Číslo 278. Andreas Lügschneider (má) poplatok 1 florén a má držať jedného vojaka.

Zámočnicka 14

No. 279. **EGRY LAKATIARTO ISTVAN** Losung 1. Fl. sonst weder Knecht noch ross zulosiren

Číslo 279. Istvan Egry, zámočník, poplatok 1 florén, inak ani vojaka, ani koňa nemusí ubytovávať.

Zámočnicka 16 východ

No. 280. **NEMETH LAKATIARTO ISTVAN** Losung 1. Fl. sonst kaine gelegenheit.

Číslo 280. Istvan Nemeth, zámočník, poplatok 1 florén, inak žiadne možnosti.

Zámočnicka 16 západ

No. 281. **Anndre Stegerschlosser** Losung 1. Fl. sonst alles einge.

Číslo 281. Anndre Stegerschlosser má poplatok 1 florén, inak všetko príliš malé.

Zámočnicka – už neexistuje

No. 282. **Paull Müllner** Tischler die losung unwissent mant 1. Fl. ain Knecht aufen boden sonst alles einge.

Číslo 282. Paull Müllner, stolár, poplatok je neznámy, snád 1 florén. Má na byte jedného vojaka, inak všetko príliš malé.

Zámočnicka – už neexistuje

No. 283. **Mattes Rall** Kramer, Losung 1. Fl. helt ainen Knecht sonst nichts.

Číslo 283. Mattes Rall, kramár, poplatok 1 florén, drží jedného vojaka, inak nič.

Zámočnicka – už neexistuje

No. 284. **LAKATIARTO GEÖRG** 1. Fl. Losung, ainen Knecht aufen boden sonst nichts.

Číslo 284. Geörg Lakatiarto, má poplatok 1 florén, ubytovaného jedného vojaka, inak nič.

Zámočnicka – už neexistuje

No. 285. **KOVACH ADAM** Losung 1. Fl. ain Knecht aufen boden, sonst nichts.

Číslo 285. Adam Kovach má poplatok 1 florén, jedného vojaka na byte, inak nič.

Zámočnicka 3

No. 286. **Hannsen Trechsler** zugehörig, der Inwohner **Kitzisch Ballasch**, heltt ainen Knecht sonst nichts.

Číslo 286. Patrí Hannsenovi Trechslerovi, podnájomník je Ballasch Kitzisch. Drží jedného vojaka, inak nič.

Zámočnicka – už neexistuje

No. 287. **Greger Forwerck** hauptman auf Sendrö bewohnets izo **Hanuss Heferle** als Inwohner.

Číslo 287. Gregor Forwerck hajtman zo Szendrő, teraz (tam však) býva ako podnájomník Hanuss Heferle.

Volgen die hauser gegen dem Öeden Kloster und Ringmauren zue.

Nasledujú domy oproti pustému kláštoru smerom k hradobnému múru.

Dominikánske nám. 1, Mäsiarska 4

No. 288. **KADAS ISTVAN** Losung unwissent, helt ain Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 288. Istvan Kadas, poplatok neznámy. Drží jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

• *Strana originálu číslo 76*

Dominikánske nám. 3

No. 289. Seinndt 2. wirts, der aine **Greger Mattschasserin** wittib, der ander **Antal Deack** dreissiger zue Steffansdorf, ain Knecht, zu stallung kaine gelegenheit.

Číslo 289. Sú tu dvaja majitelia, z ktorých jedným je vdova po Gregerovi Mattschasserovi, druhým Anton Deack, tridsiatkár z Kostolian nad Hornádom. (Majú na byte) jedného vojaka, na ustajnenie nie je možnosť.

Dominikánske nám. 5

No. 290. **Merten Kloss**, Losung 2. Fl. Soll ainen Knecht aufen boden halten, sonst eng.

Číslo 290. Merten Kloss, má poplatok 2 florény. Má držať ubytovanie pre jedného vojaka, inak je to tesné.

Dominikánske nám. 7

No. 291. **Hanuss Kürschner** losung 1. Fl. ainen Knecht sonst eng.

Číslo 291. Hanuss Kürschner má poplatok 1 florén, jedného vojaka, inak je to tesné.

Dominikánske nám. 9

No. 292. **Calmann Eisenwagen** losung 2. Fl. helt ainen Knecht, sonst nichts.

Číslo 292. Calmann Eisenwagen poplatok má 2 florény, drží jedného vojaka, inak nič.

Dominikánske nám. 11

No. 293. **KADAS PAUL** Losung unwissent, halt ain Knecht, sonst nichts.

Číslo 293. Paul Kadas má poplatok neznámy, drží jedného vojaka, inak nič.

Dominikánske nám. 13

No. 294. **ERDÖLY CAROL** Losung 2. Fl. helt ain Knecht, 3. Ross stallung.

Číslo 294. Karol Erdöly má poplatok 2 florény, drží jedného knechta (vojaka), ustajňuje 3 kone.

Dominikánske nám. 15 a 17

No. 295. **Hanuss Pambstmacherin** Wittib Losung 2. Fl. helts ain Knecht, sonst nicht.

Číslo 295. Vdova po Hanusovi Pambstmachero- vi platí 2 florény, drží jedného vojaka, inak nič.

Dominikánske nám. 19

No. 296. **OROS MIKLOS** die losung unwissent, für ainen Knecht das Losament zubessern und stallung auf 4. Ross.

Číslo 296. Miklos Oros, jeho poplatok je neznámy. Má vylepšiť ubytovanie pre jedného vojaka a má ustajnenie pre 4 kone.

Dominikánske nám. 21

No. 297. **Mezzaros Peter** Losung unwissent helt ainen Knecht stallung auf 2. Ross.

Číslo 297. Peter Mezzaros, poplatok neznámy. Drží jedného vojaka, má ustajnenie pre 2 kone.

Dominikánske nám. 23

No. 298. **Greger Pindter** losung 2. Fl. heltt ain Knecht sonst nichts.

Číslo 298. Gregor Pindter má poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, inak nič.

• *Strana originálu číslo 77*

Dominikánske nám. 25

No. 299. **Hanuss Weichsellschlosser** losung 2. Fl. heltt ain Knecht sonst nichts.

Číslo 299. Hanuss Weichsellschlosser má poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, inak nič.

Dominikánske nám. 27

No. 300. **FODOR JANOS** Losung unwissent, helt ainen Knecht sonst kaine gelegenheit zue stallung.

Číslo 300. Janos Fodor má poplatok neznámy. Drží jedného vojaka, inak nemá možnosti na ustajnenie.

Dominikánske nám. 29 východ

No. 301. **SZISMASYA LÖRINCZ** die Losung unwissent, helt ainen Trabanten, stallung auf 2. Ross.

Číslo 301. Lörincz Szismasya má poplatok neznámy. Drží jedného drába, ustajnenie má pre 2 kone.

Dominikánske nám. 29 západ

No. 302. **NAGY JACOB** Ist geschlost gewessenn.

Číslo 302. Jacob Nagy. Zistilo sa, že je zavretý.

Dominikánske námestie 31

No. 303. **FEKETE JACOB** dieser bauet erst.

Číslo 303. Jacob Fekete to najprv buduje.

Alžbetina 49, Vrátna 60 až 70, Dominikánske nám. 33
No. 304. Von diesem nechstenn Eckhauss gegen der Faulgassen zue seind die **Trabanten** häusel an der Maur ordentlich abgezehlet worden, und derselben 22 befunden, deren iedes jährlich losung gibt 50 d. Bringt zusamben 10. Fl.

Číslo 304. Od tohto náročného domu až po Hnilnú ulicu sú domčeky drábov zaradom pritísnuté k (hradbovému) múru. Je ich tam 22. Od každého sa berie ročne 50 denárov, (takže) ročne spolu vynesú 10 florénov (výpočtová chyba sa nachádza v origináli).

Hradbová ?2

No. 305. NEMETH CHRISTOPH Waldfürster, die Losung unwissent niemandt dahrimb gewesen.
Číslo 305. Christoph Nemeth, správca lesov, poplatok je neznámy. Nikdo tam nebýva.

Hradbová ?4

No. 306. TEHAN JANOS Losung 1. Fl. hatt ain Knecht, kaine gelegenheit zur stallung.
Číslo 306. Janos Tehan má poplatok 1 florén. Má jedného vojaka, nemá možnosť na ustajnenie.

Hradbová ?6 juh

No. 307. MERKY JACOB Losung 50 d. hatt ainen hungerisch Trabanten, kain gelegenheit zur stallung.
Číslo 307. Jacob Merky má poplatok 50 denárov. Má (na byte) jedného uhorského drába, nemá možnosť na ustajnenie.

Hradbová ?6 sever

No. 308. EFSENTYARTO FERENCZ Losund 50 d. hat ain Knecht und gar enge wohnung.
Číslo 308. Ferencz Efsentyarto má poplatok 50 denárov, jedného vojaka a príliš tesný byt.

Hradbová ?8 juh

No. 309. ZABO ISTVAN Losung 50 d. gar enge wohnung.
Číslo 309. Istvan Zabo má poplatok 50 denárov a príliš tesný byt.

• Strana originálu číslo 78

Hradbová ?8 sever

No. 310. BAROS IMBRE Losung 50 d. hatt ainen Inwohner, sonsten für ainen Knecht und stallung gar enge wohnung.
Číslo 310. Imbre Baros má poplatok 50 denárov. Má jedného podnájomníka, ale pre vojaka a ustajnenie príliš tesný byt.

Hradbová ?10 juh

No. 311. KUTKA MIHAL Losung 50 d. und ander Wirts **Mattias Brückmaister** Losung 50 d. und also beides 1 Fl.

Číslo 311. Mihal Kutka má poplatok 50 denárov a druhý hospodár Mattias Brückmaister má poplatok 50 denárov, takže obaja (platia spolu) 1 florén.

Hradbová ?10 sever

No. 312. JEZLICZKY SIMON und KISY JANOS Losung 1 Fl. enge wohnung.

Číslo 312. Simon Jezliczky a Janos Kisy majú poplatok 1 florén, tesný byt.

Hradbová ?12

No. 313. Barttl Fickmann Losung 50 d.
Číslo 313. Barttl Fickmann (má) poplatok 50 denárov.

Hradbová ?14 juh

No. 314. MUSKA MARTON Losung 50 d.
Číslo 314. Marton Muska (má) poplatok 50 denárov

Hradbová ?15 sever

No. 315. **Benedict Mändl** so zue dieses hauss als ainen waissen guet verhab, losung unwissent.
Číslo 315. Benedict Mändl, ktorý sa stará o tento dom ako o majetok istej siroty, poplatok je neznámy.

Hradbová – už neexistuje

No. 316. Merten Wagner Losung 1. Fl.
Číslo 316. Marten Wagner (má) poplatok 1 florén.

Hradbová – už neexistuje

No. 317. BALOG ISTVAN Losung 25 d.
Číslo 317. Istvan Balog (má) poplatok 25 denárov.

Hradbová – už neexistuje

No. 318. **Christoff Philipp** Wagner 25 d.
Číslo 318. Christoff Philipp, výrobca vozov, (platí) 25 denárov.

Hradbová – už neexistuje

No. 319. **Mattes Unnger** (tu je vynechané miesto v rukopise) 25 d.
Číslo 319. Mattes Unnger (platí) 25 denárov.

Hradbová – už neexistuje

No. 320. CZISMASY FERENCZ Losung 1 Fl. hatt ain Trabanten.
Číslo 320. Ferencz Czismasy (má) poplatok 1 florén. Má (na byte) jedného drába.

Hradbová – už neexistuje

No. 321. **LOPOS ISTVANIN** Losung 1 Fl. halt ain Trabanten.

Číslo 321. (Žena) Istvanina Loposa (má) poplatok 1 florén. Drží jedného drába.

Hradbová – už neexistuje

No. 322. **EÖTVES BOLDISAR** ain Goldtschmidt, losung 1. fL.

Číslo 322. Boldisar Eötves, zlatník, (má) poplatok 1 florén.

Hradbová – už neexistuje

No. 323. **Michl Paudisch** Cramer losung 1. Fl. soll ainen knecht halten.

Číslo 323. Michl Paudisch, kramár, (má) poplatok 1 florén. Má vydržiať jedného vojaka.

Hradbová – už neexistuje

No. 324. **Paul Lodendorfser** Kupferschmidt, Losung 1. Fl. soll ainen Knecht haltenn.

Číslo 324. Paul Lodendorfser, medikováč, (má) poplatok 1 florén. Má vydržiať jedného vojaka.

• *Strana originálu číslo 79*

Hradbová – už neexistuje

No. 325. **Hannus Schindler** ist selbst des hausses wirdt... ..gegsten unntern fändl losung 1. Fl.

Číslo 325. Hannus Schindler je sám dom... ..má polatok 1 florén.

Hradbová – už neexistuje

No. 326. **EÖTVES MIHAL** Losung 1. Fl. haltt ainen Knecht aufen boden.

Číslo 326. Mihál Eötves (má) poplatok 1 florén. Na ubytovaní má jedného vojaka.

Hradbová – už neexistuje

No. 327. **ZYKZAY ISTVAN** Losung 1. Fl. helt aine Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 327. Istvan Zykzay (má) poplatok 1 florén. Vydržia jedného vojaka, ustajňuje 2 kone.

Hradbová – už neexistuje

No. 328. **Hanss Haussner** losung 50 d. soll aine Knecht halten, sonst enge wohnung.

Číslo 328. Hanss Haussner (má) poplatok 50 denárov. Má vydržiať jedného vojaka, inak (má) tesný byt.

Hradbová?Mäsiarska 8

No. 329. Ist der **Landtsknecht Hospitall.**

Číslo 329. Toto je nemocnica pre vojakov.

Hradbová – už neexistuje

No. 330. **Jacob Drephell** Fleischacker, losung 50 d. haltt ainen Trabanten.

Číslo 330. Jacob Drephell, mäsiar, poplatok (má) 50 denárov. Drží jedného drába.

Hradbová – už neexistuje

No. 331. **NEMESIARTO PAUL** izo **Andre Hirschner**, Losung 50 d. enge hofstatt.

Číslo 331. Paul Nemesiarto, teraz (tu býva) Andre Hirschner, (má) polatok 50 denárov a (má) tesný dvor.

Hradbová – už neexistuje

No. 332. **CZISMASIY AMBROS** Losung 50 d. sonst enge wohnung.

Číslo 332. Ambros Czismasiy, (má) poplatok 50 denárov, inak tesné bývanie.

Hradbová – už neexistuje

No. 333. **ZEGEDY JANUS** Losung 50 d.

Číslo 333. Janus Zegedy (má) poplatok 50 denárov

Hradbová – už neexistuje

No. 334. **Hanuss Albrecht** 50 d.

Číslo 334. Hanuss Albrecht (platí) 50 denárov.

?Dominikánske nám. – už neexistuje

No. 335. **FEKETE JANOS** Losung 50 d.

Číslo 335. Janos Fekete (má) poplatok 50 denárov.

?Dominikánske nám. – už neexistuje

No. 336. **RUTCHIS DEMETER** 50 d.

Číslo 336. Demeter Rutchis (platí) 50 denárov.

?Dominikánske nám. – už neexistuje

No. 337. **Hanss Reiss** seine schwester. 50. d.

Číslo 337. Sestra Hanssa Reissa, (platí) 50 denárov.

?Dominikánske nám. – už neexistuje

No. 338. **ENNITSKHY PAUL** 50. d.

Číslo 338. Paul Ennitskhy (platí) 50 denárov

Mäsiarska 10, 12, 14, 16

No. 339. **PALOTA GEÖRG** Losung 1. Fl. helt 2. Inwohner mehr ain Trabanten und auf 4 Ross stallung.

Číslo 339. Geörg Palota (má) poplatok 1 florén. Vydržia dva podnájomníkov, navyac jedného drába a má ustajnenie pre 4 kone.

- *Strana originálu číslo 80*

Mäsiarska 8

No. 340 und 341. **Kayserliches Backhauss** sambt dein Traidkastenn, so vor zeiten zum Closter zugehörig gewesen.

Číslo 340 a 341. Cisárska pekáraň so svojimi obilnými skladmi, ktorá pred časom patrila kláštoru.

Mäsiarska 18

No. 342. **Hanuss Faselhauer** Huter, Losung 1. Fl. soll ainen Knecht halten, zur stallung nichts.

Číslo 342. Hanuss Faselhauer, klobučník. (Má) poplatok 1 florén, má vydržiavať jedného vojaka, ustajňovať sa (u neho) nedá.

Mäsiarska 20

No. 343. **CZISMASY GERGEL** die Losung 1. Fl. halt ain Knecht, stallung nichts

Číslo 343. Gergel Czismasy má poplatok 1 florén. Drží jedného vojaka, ustajnenie nemá.

Mäsiarska 23 sever

No. 344. **ZÖCS ISTVAN** ist über diss hauss, so ain waisen guet, und von **CZYSAR BALINT** herkambt, ist die Losung 1. Fl. Losament für ain Zeugdiener.

Číslo 344. O tomto dome, ktorý je majetkom isteji siroty, rozhoduje Istvan Zöcs. Býva v ňom Balint Czysar, poplatok (je) 1 florén a ubytovanie (poskytuje) zbrojníčnemu sluhovi.

Mäsiarska 23 juh

No. 345. **Georg Ruesser** Kupferschmidt 1. Fl. Losung halt ain Knecht.

Číslo 345. Georg Ruesser, medikováč. (Má) 1 florén poplatok, drží jedného vojaka.

Mäsiarska 21

No. 346. **Christoff Süssell** Kürschner Losung 1. Fl. Losament für ain Knecht, stallung nicht.

Číslo 346. Christoff Süssell, kožušník. (Má) poplatok 1 florén, ubytovanie pre jedného vojaka, žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 19

No. 347. **Georg Dits** Huter Losung 1. Fl. soll auch ain Knecht haltenn.

Číslo 347. Georg Dits, klobučník. (Má) poplatok 1 florén, má tiež vydržiavať jedného vojaka.

Mäsiarska 17 sever

No. 348. **ZÖCZ MICHAL** oder Kürschner, Losung 1. Fl. 50 d. Heltt ainen Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 348. Michal Zöcz, čiže kožušník. (Má) poplatok 1 florén 50 denárov, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Mäsiarska 17 juh

No. 349. **Herrn Wolfenn Ligusty** Teutscher Buechhalters behausung, Losung 1. Fl. ist wegen officy frey, sonst weder zu Knecht noch Rosshaltung gelegenheit.

Číslo 349. Obydlie pána Wolfenna Ligustyho, nemeckého zapisovateľa. Od poplatku 1 florénu je úradne oslobodený a tiež od vydržiavania vojaka a ustajňovania.

Mäsiarska 15

No. 350. **ZABO DAVIDT** Losung unwissent, heltt ainen Knecht. Zu der stallung kaine gelegenheit.

Číslo 350. Davidt Zabo (má) neznámy poplatok. Vydržiava jedného vojaka, na ustajnenie nemá možnosti.

- *Strana originálu číslo 81*

Mäsiarska 13

No. 351. **MÖCZY FERENCZ** die Losung unwissent, heltt ainen Knecht, dieses hauss vor wenig Jahren von sich selbst angefallen, anizo bauets der wirth erst auf.

Číslo 351. Ferencz Moczy, jeho poplatok je neznámy, vydržiava jedného vojaka. Tento dom sa pred niekoľkými rokmi zrútil sám od seba, teraz ho hospodár stavia odznovu.

Mäsiarska 11 sever

No. 352. **OLA THOMAS** Losung 50 d. gannz eng wohnung.

Číslo 352. Thomas Ola (má) poplatok 50 denárov. Úplne stiesnené bývanie.

Mäsiarska 11 juh

No. 353. **Lorenz Starck** Maurer, die Losung unwissent, Diesem weil Er der Statt maurer ist seind 60 Fl. zuerbauung seines hauses, ob Er schon kainn Brändtler fürgestreckt worden.

Číslo 353. Lorenz Starck, murár. Jeho poplatok je neznámy. Keďže je mestským murárom, dostal 60 florénov na vybudovanie svojho domu, hoci nebol žiadnym pohorelcom.

Mäsiarska – už neexistuje

No. 354. **Friedrich Strobels** mahlers Wittib, die Losung unwissent, helt ain Inwohner ain schlosser, enge wohnung.

Číslo 354. Vdova po maliarovi Friedrichovi Stobelovi. Jej poplatok (je) neznámy. Drží

podnájomníka, istého zámočníka. Je to tesné bývanie.

Volgen vorn am Plaz gegen den Obern Thor zue.
Napreduje sa na Hlavnú ulicu smerom k Hornej bráne.

Hlavná 46

No. 355. ZEKEL JANOS und BONCZIDAJ ISTVAN ain goldtschmidt diese Zween geben losung 4. Fl. halten ainen Knecht und stallung auf 3. Ross.
Číslo 355. Janos Zekel a zlatník Istvan Bonczidaj. Títo dvaja platia poplatok 4 florény. Vyržiavajú jedného vojaka a ustajňujú 3 kone.

Hlavná 48 juh

No. 356. ALMAS ISTVAN und seines weibs geschwister HAID IMBREIN hindterlassen Erben, die losung 12 . Fl. darinnen ist das Schultessn Losament und stallung auf 4. Ross.

Číslo 356. Dedičstvo zanechané po Istvanovi Almasovi a súrodencovi ženy (*manželky? vdovy?*) Imbre Haida, poplatok tu je 12 florénov, ubytovný je tam správca a ustajnené sú 4 kone.

Hlavná 48 sever

No. 357. KETSKEMEDY GEÖRG und seines weibs brudern angehörig, Losung 4. Fl. halten ainen Knecht und auf 3. Ross stallung.

Číslo 357. Patrí Geörgovi Ketskemedymu a bratom jeho ženy, poplatok (*je*) 4 florény. Vyržiava jedného vojaka a ustajňujú 3 kone.

• *Strana originálu číslo 82*

Hlavná 50

No. 358. BACKONY ISTVAN Losung unwissent, helt ain Knecht, dor hindter stocks ist herrn DERSFY MIKLOSEN angehörig und ain Inwohner als ainen Erlauerisch Canonicum die losung davon ist unwissent, Kann auch sonsten stallung zu rossen gehalten worden.

Číslo 358. Istvan Backony má neznámy poplatok, drží jedného vojaka. Na zadnom poschodí to patrí pánovi Miklosovi Dersfymu a jednému podnájomníkovi, jágerskému kanonikovi, takže preto je poplatok neznámy. Možno tu tiež prevádzkovať ustajnenie koní.

Hlavná 52

No. 359. Diss hauss ist in etlich Tail getailt, als FIGEDY JANOS ain Edlman, Abraham Winter und SABO SIMON, welchen baiden auch das Tail in hauss hindten, da Ihrer Matts. bier für die Landtsknecht gebrewet wirdt, sambt dem Keller ange-

hörig, und Ihr Matts. Cammer Jahrlicher Zinnss zahlen Thuet. Sonnst ist auch ain Inwohner auf des wirts Losament, alss KATHAY MIHAL Obrister zue Kalo, der gibt zinns 45. d. Diese 3. sollen itzliche ainen Knecht haltten. Isst stallung auf 4. Ross.

Číslo 359. Tento dom je rozdelený na viaceré časti. Jedna patrí Janosovi Figedymu, šľachticovi. Ďalšia spolu s výčapom patrí Abrahamovi Winterovi a Simonovi Sabovi, ktorí obaja v zadnej časti domu varia pivo Jeho Veličenstva pre vojakov, začo platia ročnú činžu komore Jeho Veličenstva. Je tu ešte aj podnájomník v byte hospodára, Michal Kathay, plukovník (*velitel' hradu*) Káló, ktorí platí činžu 45 denárov. Títo traja teraz vyržiavajú jedného vojaka. Je tu ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 54

No. 360. Weit Pannzermacher aine Rahts-Person und Hanss Breilinger Teutscher Leuttenambt zue Caschau seindt dieses hauses wirtte. Die losung ist 6. Fl. Auf des Panzermachers Tailn 1. Knecht zuhalten und auf 3. Ross stallung.

Číslo 360. Hospodármi v tomto dome sú Weit Pannzermacher, osoba mestskej rady, a Hanss Breilinger, nemecký poručík z Košíc. Poplatok je 6 florénov. V Pannzermacherovej časti je držaný jeden vojak a ustajnené 3 kone.

Hlavná 56

No. 361. CZONKA ISTVANin Wittib, die losung unwissent...

• *Strana originálu číslo 83*

... dieses Hauss wirdt fürnemben herrn Commisaren fürgehalten, hat auch stallung.

Číslo 361. Vdova po Istvanovi Czonkovi, poplatok je neznámy. Tento dom bol vybraný, aby bol držaný pre pánov komisárov, má tiež ustajnenie.

Hlavná 58

No. 362. JOHANNES BORACONYMUS gewesen Hungerischen Veldtsecretary hauss, die losung unwissent, gibt ainen Püchsenmaister Losament, auf stallung auf 6. Ross.

Číslo 362. Dom bývalého uhorského vojenského sekretára Johannes Boraconyma, poplatok je neznámy. Poskytuje ubytovanie istému puškárskemu (*delostreleckému*) majstrovi a tiež ustajnenie pre 6 koní.

Hlavná 60

No. 363. ZADTWAY MIKLOS Caschawischer Bürggrafs, die losung unwissent, ist auch ain befreietes hauss für die geste sambt der stallung.

Číslo 363. (*Dom*) košického majetkového správcu Miklosa Zadtwayho, jeho poplatok je neznámy. Dom je tiež uvoľnený pre (*oficiálnych?*) hostí spolu s ustajnením.

Hlavná 62

No. 364. Joachim Müller Rahtsverwandter Losung 3. Fl. soll ainen Knecht haltenn.

Číslo 364. Joachim Müller, člen mestskej rady, má poplatok 3 florény a má vydržiavať jedného vojaka.

Hlavná 64

No. 365. BALBIER JANOSIN und ihre Stiefkinder sambt den BARADT BALAS angehörige hauss, Davon gibt die BALBIER JANOSIN 6. Fl. von BARADT BALAS Taill unwissent, Ist für den Teutschen Fleischhacker untern Fänndl Losament und auf 4. Ross stallung.

Číslo 365. Dom patriaci (*žene*) Janosa Balbiera a jej nevlastným deťom spolu s Balasom Baradtom. Balbierová zaň platí 6 florénov, podiel Balasa Baradta je neznámy. Je v ňom ubytovanie pre nemeckého vojenského mäsiara a ustajnenie pre 4 kone.

Volgen die hauser in der Fleischacker gassen hindten an Fleischbencke

Nasledujú domy na Mäsiarskej ulici za mäsiarskymi krámami

Mäsiarska 22

No. 366. Merten Mahler Riemer und Ambrosy Thanheuser Bindter, diesen zweien gehört diss hauss zue, die Losung 2. Fl. haben 2. Knecht aber kaine gelegenhait zur stallung.

Číslo 366. Martin Mahler remenár a Ambrosy Thanheuser debnár, týmto dvom dom patrí. Poplatok je 2 florény. Majú (*na byte*) 2 vojakov, ale žiadnu možnosť ustajnenia.

• Strana originálu číslo 84

Mäsiarska 24

No. 367. Wolf Haderer ain Beck und Rahtsverwandter, die losung 3. Fl. helt ainen Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 367. Wolf Haderer, pekár a člen mestskej rady. Má poplatok 3 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajnenie 2 koní.

Mäsiarska 26 juh

No. 368. BARATHY ANDRAS ain Kramer Losung 6. Fl. darinn ist der Wachtmaister losirt und auf 4. Ross stallung.

Číslo 368. Andras Barathy, kramár, (*má*) poplatok 6 florénov. Býva uňho strážmajster a sú ustajnené 4 kone.

Mäsiarska 26 sever

No. 369. Leonhardt Senger Beck, Losung 4. Fl. helt ainen Inwohner und ain Knecht, stallung auf 4. Ross.

Číslo 369. Leonhardt Senger, pekár. (*Má*) poplatok 4 florény, drží si podnájomníka a jedného vojaka, má ustajnenie pre 4 kone.

Mäsiarska 28 juh

No. 370. BEREGZAZY JACOB DEAKEN Erbenn halten Inwohner darinn, hatt ain Knecht auf 4. Ross stallung.

Číslo 370. Dedičia (*ženy*) Jacoba Beregzazyho Deaka tu vydržiavajú podnájomníka. Je tu jeden vojak a ustajnenie pre 4 kone.

Mäsiarska 28 sever

No. 371. PAIFSIARTO GERGEL Copimacher, Losung 2. Fl. halten ain Inwohner, ainen Knecht und auff 2. Ross stallung.

Číslo 371. Gergel Paifsiarto, výrobca kopijí. (*Má*) poplatok 2 florény, drží podnájomníka, jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Mäsiarska 30

No. 372. EÖTWES KELEMEN und ZABO MIHAL als der Hebammen Beruf beiden angehörig, geben beede Losung 3. Fl. 50. d. für ainen Knecht Losament, stallung nichts.

Číslo 372. Patrí to Kelemenovi Eötvesovi a Michalovi Zabovi, u ktorých oboch sú pôrodné babice. Oba platia poplatok 3 florény 50 denárov, majú ubytovanie pre jedného vojaka ale žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 32 juh

No. 373. EÖTVOS JANOS goldtschnidt Losung Jährlich 1. Fl. 50. d. heltt ain Knecht, stallung auf 4. Ross.

Číslo 373. Janos Eötvos, zlatník. (*Má*) ročný poplatok 1 florén 50 denárov, vydržiava jedného vojaka, (*má*) ustajnenie pre 4 kone.

Mäsiarska 32 stred

No. 374. Hanuss Georg Hueter, Losung 4. Fl. helt ain Knecht und 4. Ross stallung, hatts erst kaufft und bauets.

Číslo 374. Hanuss Georg, klobúčnik. (*Má*) poplatok 4 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone. Musí najprv (*dom*) kúpiť a opraviť.

• Strana originálu 85

Mäsiarska 32 sever

No. 375. Merten Guldenn, losung 3. Fl. helt ainen Knecht, auf 3. Ross stallung.

Číslo 375. Merten Guldenn, (má) poplatok 3 florény, vydržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre 3 kone.

Mäsiarska 34

No. 376. Caspar Glasers und seines bruedern hauss, die losung 3. Fl. haltenn 1. Inwohner sambt auf 3. Ross stallung.

Číslo 376. Dom Caspara Glasera a jeho bratov. Má poplatok 3 florény, drží si jedného podnájomníka s ustajnením pre 3 kone.

Mäsiarska 36

No. 377. NEMESIARTO THOMAS wittib Losung 4. Fl. heltt ain Inwohner, soll ain Knecht halten undt stallung auf 6. Ross.

Číslo 377. Vdova po Thomasovi Nemesiartovi (má) poplatok 4 florény. Drží si podnájomníka, má ubytovať jedného vojaka a ustajniť 6 koní.

Mäsiarska 38 juh

No. 378. Peter Kurz Fleischer Losung 2. Fl. heltt ain Knecht und stallung auf 2. Ross.

Číslo 378. Peter Kurz, mäsiar. (Má) poplatok 2 florény, drží jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Mäsiarska 38 sever

No. 379. Merten Eisen Kramern so sich wieder Verheirat, die losung unwissent, helt Inwohner als ainen Erlawrischen canonicum, soll ain Knecht haltenn und auf 4. Ross stallung.

Číslo 379. (Patri) Mertenovi Eisenovi, kramárovi, ktorý sa znovu oženil. Poplatok je neznámy. Drží si ako podnájomníka jágerského kanonika, má vydržiavať jedného vojaka a ustajňovať 4 kone.

Poštová 8 východ

No. 380. PETERIM MARTONin Wittib Losung 2. Fl. helt ain Knecht und stallung auf 2. Ross.

Číslo 380. Vdova po Petrovi Martonovi má poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre 2 kone.

Poštová ?8 západ

No. 381. Hanuss Schuler Fleischhacker Losung 1. Fl. hatt kain Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 381. Hanuss Schuler mäsiar má poplatok 1 florén. Nemá (na byte) vojaka, ustajnenie má pre 2 kone.

Poštová ?10

No. 382. BODNAR PETER Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht aber kaine stallung.

Číslo 382. Peter Bodnar (má) poplatok 1 florén. Drží jedného vojaka, ale (nemá) žiadnu stajňu.

Poštová ?9 západ

No. 383. CZYSSAR PAUL und ZENT MER Losung 1. Fl. halten beide ain Knecht, soln 2. halten, haben Inwohner.

Číslo 383. Paul Czyssar a Mer Zent (majú) poplatok 1 florén. Každý vydržiava jedného vojaka, čiže majú (vojakov) dvoch. Majú podnájomníka.

• *Strana originálu číslo 86*

Poštová ?9 východ

No. 384. Valtenn Benewanger, Losung 1. Fl. heltt ain Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 384. Valtenn Benewanger, (má) poplatok 1 florén, drží jedného vojaka, má ustajnenie pre 2 kone.

Poštová 9 východ

No. 385. Greger Pindter, Losung 1. Fl. ain Knecht auf den boden, stallung nichts.

Číslo 385. Gregor Pindter, (má) poplatok 1 florén, ubytovanie jedného vojaka, stajňu nemá.

Poštová 9 východ

No. 386. Georg Seifeldtschneider, Losung unwissent, heltt ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 386. Georg Seifeldtschneider, poplatok neznámy. Vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Poštová 9 východ

No. 387. ZABO FERENCZ Losung 1. Fl. ain Knecht, kaine stallung.

Číslo 387. Ferencz Zabo (má) poplatok 1 florén, drží jedného vojaka, nemá stajňu.

Poštová 9 východ

No. 388. KADAS GEÖRG Losung 2. Fl. helt ain Knecht, stallung auf 3. Ross.

Číslo 388. Geörg Kadas (má) poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, ustajňuje 3 kone.

Za číslom 388 nasleduje v origináli 390, po ňom číslo 389 a za ním 391. Uverejňujeme ich však v normálnom poradí.

Poštová 9 východ

No. 389. Mattess Lanngschneider Losung 1. Fl. helt ain Knecht, stallung auf 3. Ross.

Číslo 389. Mattess Lanngschneider (má) poplatok 1 florén, vydržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre 3 kone.

Mäsiarska 40 juh

No. 390. Peter Pindner Schuster losung 1. Fl. helt ain Knecht aber ohne stallung.

Číslo 390. Peter Pindner, obuvník. (Má) poplatok 1 florén, drží jedného vojaka, ale je bez ustajnenia.

Mäsiarska 40 sever

No. 391. KEREGIARTO FERENCZ Jahrllich losung 2. Fl. haltenn ain Knecht, ainen Inwohner kaine stallung.

Číslo 391. Ferencz Keregiarto (má) ročný poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, (má) jedného podnájomníka, žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 42

No. 392. BANKOTY PAUL Losung 2. Fl. helt 2. Inwohner ainen Knecht und ain Trabanten, stallung auf 3. Ross.

Číslo 392. Paul Bankoty (má) poplatok 2 florény. Drží si dvoch podnájomníkov, jedného vojaka a jedného drába, (má) ustajnenie pre 3 kone.

Mäsiarska 44

No. 393. BAKOCFY FERENCZIN Wittib Losung 1. Fl. haltt ain Knecht, kaine stallung zum bauen gelegenhait.

Číslo 393. Vdova po Ferenczovi Bakocfym (má) poplatok 1 florén. Vydržiava jedného vojaka, nemá možnosť vybudovať ustajnenie.

Mäsiarska 46

No. 394. MATTHUS BALINT Losung 2. Fl. heltt ainen Knecht und auf 1. Ross stallung.

Číslo 394. Balint Matthus (má) poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajnenie pre jedného koňa.

• Strana originálu číslo 87.

Mäsiarska 48

No. 395. SOMODY GEÖRG und herrn Wolfes Ligustio angehörig, Losung Jahrllich 2. Fl. haltten ain Knecht, stallung nichts.

Číslo 395. Patrí Geörgovi Somodymu a pánu Wolf-fovi Ligustiovi. (Majú) ročný poplatok 2 florény, vydržiavajú jedného vojaka, ustajnenie nemajú.

Mäsiarska 50

No. 396. BORNEMIZZA JANOS Peutler Losung 2. Fl. halt ain Knecht, 3. Ross stallung.

Číslo 396. Janos Bornemizza, mieškár. (Má) poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka, (má) ustajnenie troch koní.

Mäsiarska 52

No. 397. MEZZAROS DANIEL oder Tuchtd, Losung 2. Fl. heltt ainen Knecht aufen boden und auf 1. Ross stallung.

Číslo 397. Daniel Mezzaros, čiže súkenník, (má) poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka na ubytovaní a (má) ustajnenie pre 1 koňa.

Za číslom 397 nasleduje v origináli číslo 399 a za ním číslo 398. Uvádzame ich v správnom poradí.

Mäsiarska 54

No. 398. Georg Lanng Losung 1. Fl. ain Knecht auffen boden, stallung auf 2. Ross.

Číslo 398. Georg Lanng (má) poplatok 1 florén, na byte jedného vojaka, ustajnenie pre 2 kone.

Mäsiarska 56

No. 399. Christoff Batschker Losung unwissent, enges hauss.

Číslo 399. Christoff Batschker, poplatok je neznámy, je to tesný dom.

Mäsiarska 58

No. 400. CZYSAR MIHAL Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht, kain stallung.

Číslo 400. Mihál Czysar (má) poplatok 1 florén, vydržiava jedného vojaka, nemá ustajnenie.

Mäsiarska 60 juh

No. 401. Blasy Trechsler, die Losung unwissent, sonst ain enge haussell.

Číslo 401. Blasy Trechsler, jeho poplatok je neznámy, tiež je to tesný domček.

Mäsiarska 60 sever

No. 402. KOCHIS MATHE Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 402. Mathe Kochis (má) poplatok 1 florén, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Mäsiarska 62

No. 403. ZENTPETERIN ISTVAN DEAKIN Losung 1. Fl. helt ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 403. (Žena) Štefana Zentpeteriho Deaka (má) poplatok 1 florén, vydržiava jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 2 kone.

Mäsiarska 64

No. 404. HORVATH MARTONS Erbene, als ain Waisenn guet, der Inwohner als Verhab POST ANDRAS, werden für ainen Knecht noch stallung gelegenhait.

Číslo 404. Dedičstvo Martona Horvatha. Ako majetkom sirôt ním disponuje podnájomník Andras Post. Má možnosť (ubytovať) jedného vojaka a tiež možnosť na ustajnenie.

- Strana originálu číslo 88.

Mäsiarska 66

No. 405. Des Profosen oder Zeulthaus.

Číslo 405. Dom polkorába, čiže (vojenská) väznica.

Mäsiarska 68

No. 406. Elias Uhrmacher 1. Fl. Losung, helt ain Inwohner, ainen Knecht aufen boden, sonst enge wohnung.

Číslo 406. Elias Uhrmacher (má) 1 florénový poplatok. Drží si podnájomníka, (má) jedného vojaka v podkroví, ináč je to tesné bývanie.

Mäsiarska 70

No. 407. GABOR DEAK Losung unwissent, heltt ain Knecht und auf 4. Ross stallung.

Číslo 407. Gabor Deak, poplatok (má) neznámy. Vyržiava jedného vojaka a ustajňuje 4 kone.

Mäsiarska 72

No. 408. Anndreas Töpfer Losung 1. Fl. ainen Knecht, aber kaine stallung.

Číslo 408. Anndreas Töpfer má poplatok 1 florén, jedného vojaka (na byte), ale žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 74 juh

No. 409. CZARNAKHY THOMAS Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht, stallung auf 1. Ross.

Číslo 409. Tomas Czarnakhy (má) poplatok 1 florén, vyržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre jedného koňa.

Mäsiarska 74 sever

No. 410. Merten Töpfer Losung 1. Fl. Knecht aufen bodenn, sonst nichts.

Číslo 410. Merten Töpfer (má) poplatok 1 florén, vojaka na ubytovaní, inak nič.

Zbrojničná 6 sever

No. 411. Ist die Trückne Rossmühl baim Obern Tohr.

Číslo 411. Toto je suchý mlyn pri Hornej bráne.

Zbrojničná 6 stred

No. 412. Andre Vlenngel Losung 1. Fl. ainen Knecht, sonst enge wohnung.

Číslo 412. Andre Vlenngel (má) poplatok 1 florén, (na byte) jedného vojaka, inak je to tesné bývanie.

Zbrojničná 6 juh

No. 413. MEZZAROS ANDRAS Losung 1. Fl. enge wohnung.

Číslo 413. Andras Mezzaros (má) poplatok 1 florén, tesný byt.

Mäsiarska – parcela 16 sever

No. 414. MADIR GERGEL Losung 1. Fl. sonst enge wohnung.

Číslo 414. Gergel Madir (má) poplatok 1 florén a inak tesný byt.

Mäsiarska – parcela 16 juh

No. 415. WADAS MIHAL Losung 1. Fl. soll 2. Knecht halten und stallung auf 3. Ross.

Číslo 415. Mihal Wadas (má) poplatok 1 florén, má vyržiavať 2 vojakov a ustajňovať 3 kone.

Mäsiarska 57

No. 416. NEREGYARTO THOMAS Losung 2. Fl. helt ain Knecht und stallung auff 1. Ross.

Číslo 416. Thomas Neregyarto (má) poplatok 2 florény, drží jedného vojaka a (má) stajňu pre 1 koňa.

Mäsiarska 55

No. 417. ZABO JANUS Losung 2. Fl. helt ain Knecht und auf 2. Ross stallung.

Číslo 417. Janus Zabo (má) poplatok 2 florény, vyržiava jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 2 kone.

- Strana originálu číslo 89

Mäsiarska 53 sever

No. 418. Georg Pint Losung unwissent, heltt aine Knecht kaine stallung.

Číslo 418. Georg Pint (jeho) poplatok je neznámy, drží jedného vojaka, nemá ustajnenie.

Mäsiarska 53 juh

No. 419. MATTHIAS HRASSKOWICZ Wittib Losung 1. Fl. heltt ain Knecht, stallung nichts.

Číslo 419. Vdova po Matthiasovi Hrasskowiczovi (má) poplatok 1 florén, vyržiava jedného vojaka, ustajnenie nemá.

Volgen wieder etliche Brändtler hauser so in den Jahre auch abgebrent.

Nasleduje opäť niekoľko domov pohorelcov, ktoré vyhoreli tiež v tom (istom) roku.

Mäsiarska 51

No. 420. Georg Henckisch Brändtler die Losung unwissent, soll kain Knecht halten wegen hülf zum bauen von der Statt nichts beschehen.

Číslo 420. Georg Henckisch, pohorelec, jeho poplatok je neznámy. Nemá vyržiavať žiadneho vojaka, pretože nedostal od mesta žiadnu pomoc na opravu (domu).

Mäsiarska 49 sever

No. 421. **KADAS MATTHIAS** Losung unwissent soll ainen Knecht haltenn, stallung auf 2. Ross.

Číslo 421. Matthias Kadas, jeho poplatok je neznámy. Má vydržiavať jedného vojaka, stajňu má pre 2 kone.

Mäsiarska 49 juh

No. 422. **Peter Sendtrers Erben**, der Inwohner **Michl Kürschner**, die Losung unwissent, ainen Knecht, kaine stallung.

Číslo 422. Dedičia Petra Sendtrersa. Podnájomníkom je tu Michal Kürschner, poplatok je neznámy. (Vydržiava) jedného vojaka, nemá ustajnenie.

Mäsiarska 47

No. 423. **TANCZIS PAUL**, Losung 3. Fl. ainen Knecht, stallung auf 3. Ross.

Číslo 423. Paul Tanczis, poplatok (má) 3 florény. (Drží) jedného vojaka, má ustajnenie pre 3 kone.

Mäsiarska 45

No. 424. **CZISAR MARTONIN** Wittib, Losung 1. Fl. soll ainen Knecht aufen boden halten, sonst enge wohnung.

Číslo 424. Vdova po Martinovi Czisarovi (má) poplatok 1 florén. Má držať ubytovanie pre jedného vojaka, inak je to tesný byt.

Mäsiarska 43

No. 425. **DEBREZENY JANOS DEAK** Losung unwissent, halt ain Inwohner, mehr ainen Knecht stallung auff 2. Ross.

Číslo 425. Janos Debrezeny Deak (má) neznámy poplatok. Drží podnájomníka, navyac jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 2 kone.

- *Strana originálu číslo 90*

Mäsiarska 41

No. 426. **NYRI JANOS** Losung 1. Fl. hatt ainen Knecht auffen boden, stallung nichts.

Číslo 426. Janos Nyri (má) poplatok 1 florén. Má v podkroví (ubytovaného) jedného vojaka, ustajnenie nemá.

Mäsiarska 39

No. 427. **KOMITS THOMASIN** Wittib Losung 1. Fl. sonst enge wohnung.

Číslo 427. Vdova po Thomasovi Komitsovi, má poplatok 1 florén, inak tesný byt.

Mäsiarska 37 sever

No. 428. **BARBILL ISTVAN** Losung 1. Fl. enge wohnung.

Číslo 428. Istvan Barbill má poplatok 1 florén, tesné bývanie.

Mäsiarska 37 juh

No. 429. **KYRAL LASZLO** Losung 2. Fl. heltt ainen Knecht, 2. Ross stallung.

Číslo 429. Laszlo Kyrál (má) poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 2 kone.

Mäsiarska 35

No. 430. **Georg Wall** Losung 2. Fl. helt ainen Knecht, auf 2. Ross stallung.

Číslo 430. Georg Wall má poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, pre 2 kone ustajnenie.

Mäsiarska 33

No. 431. **Mattias Demeter** Losung 2. Fl. helt ain Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 431. Mattias Demeter (má) poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 2 kone.

Poštová 7

No. 432. **CZYSSAR MIHAL** 1. Fl. Losung, sonst gar enge wohnung.

Číslo 432, Mihál Czyssar (má) 1 florén poplatok, inak príliš tesné bývanie.

Mäsiarska 31 sever

No. 433. **CZYSSAR JANOS** Losung 1. Fl. enge wohnung.

Číslo 433. Janos Czyssar (má) poplatok 1 florén, tesné bývanie.

Mäsiarska 31 stred

No. 434. **Mattes Hering**, Losung 1. Fl. sonst gar enge wohnung.

Číslo 434. Mattes Hering (má) poplatok 1 florén, inak príliš tesné bývanie.

Mäsiarska 31 juh

No. 435. **ZAZWARY ZABO THOMAS** die Losung unwissent, soll ain Knecht haltenn, sonst kain stallung.

Číslo 435. Tomas Zazwary Zabo, jeho poplatok je neznámy. Má vydržiavať jedného vojaka, inak (nemá) žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 29

No. 436. **Hanuss Gröer** Losung 2. Fl. halt ain Knecht, aber kaine stallung.

Číslo 436. Hanuss Gröer (má) poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka, ale (nemá) žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 27 sever

No. 437. **PETER BALASIN** Wittib Losung 1. Fl. haltt ain Knecht, auch ain Inwohner, sonst kaine stallung.
Číslo 437. Vdova po Petrovi Balasovi, má poplatok 1 florén. Vydržiava jedného vojaka, tiež jedného podnájomníka, inak nemá ustajnenie.

- *Strana originálu číslo 91*

Mäsiarska 27 stred sever

No. 438. **POSTA MIHAL** Losung unwissent, Ist ain Inwohner soll ainen Knecht haltenn, der vorig wirtl hatt gehaissen **HORVATH JANOS**.
Číslo 438. Mihál Posta (má) neznámy poplatok. Je tu podnájomník, má vydržiavať jedného vojaka. Hospodár menovaného sa volá Janos Horvath.

Mäsiarska 27 stred juh

No. 439. **CZISMASIA JANOS** Losung unwissent, heltt ainen Knecht, stallung auf 4. Ross.
Číslo 439. Janos Czismasia, poplatok (má) neznámy. Drží jedného vojaka, ustajňuje 4 kone.

Mäsiarska 27 juh

No. 440. **EÖTVES AMBROS** Losung 2. Fl. haltt ainen Knecht aber kaine stallung.
Číslo 440. Ambros Eötvös (má) poplatok 2 florény, drží jedného vojaka, ale nemá žiadne ustajnenie.

Mäsiarska 25 sever

No. 441. **Jacob Graff** Losung 3. Fl. heltt ain Knecht, stallung auf 3. ross.
Číslo 441. Jacob Graff (má) poplatok 3 florény, vydržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre 3 kone.

Mäsiarska 25 juh

No. 442. **Greger Pasnanitzer** Windischer Predicant zue Pukowitz, Losung 1. Fl. heltt ainen Knecht auf 2. ross stallung.
Číslo 442. Greger Pasnanitzer, slovenský kazateľ z Bukovca. (Má) poplatok 1 florén, drží jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 2 kone.

Mäsiarska – kostol uršulínok

No. 443. Herr **Johann BOCATIUS** itziger zeit Statttrichter und Stattschreiber, die Losung unwissent, wegen der Knecht ratione officij befreiet, sonst stallung auf 4. Ross.
Číslo 443. Pán Johann Bocatius toho času mestský richtár a mestský pisár. Poplatok (má) neznámy, od vojaka je z úradného rozhodnutia oslobodený, inak je tam ustajnenie pre 4 kone.

Uršulínska ulica – celá severná strana

No. 444. Alhie seindt die **Fleischbencken**, deren No. 32 gehaltt, von ieder soll Jährlich 1. Fl. Thuet Zusamben 32. Fl.
Číslo 444. Tu sú mäsiarske krámy, ktorých počet je 32, od každého sa ročne vyberá 1 florén, čiže spolu 32 florénov.

Volgen die hauser an Fleischbencken vorn am Platz biss zum Obern Thor.
Nasledujú domy pred mäsiarskými krámami na námestí (Hlavnej ulici) až po Hornú bránu.

- *Strana originálu číslo 92*

Hlavná 66 juh

No. 445. **Herzeg Istvann** ain Rahtsverwandter Losung unwissent, halt ainen Knecht, stallung auf 4. Ross.
Číslo 445. Istvann Herzeg, člen mestakej rady. (Jeho) poplatok je neznámy, vydržiava jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 66 stred

No. 446. **Merten Prechtelin** Wittib, Losung unwissent, heltt ainen Inwohner, mehr 1. Knecht, stallung auf 6. Ross.
Číslo 446. Vdova po Mertenovi Prechtelovi. Poplatok (má) neznámy, drží si podnájomníka, navyac jedného vojaka. Ustajnenie (má) pre 6 koní.

Hlavná 66 sever

No. 447. **Georg Klein** schneider, Losung unwissent, heltt ain Knecht, stallung auf 4. Ross.
Číslo 447. Georg Klein, krajčír. (Má) neznámy poplatok, vydržiava jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 68 juh

No. 448. Ist das **Capitls von Erlaw** behausung, gar befreiet.
Číslo 448. Je dom Jágerskej kapituly, teda oslobodený.

Hlavná 68 stred juh

No. 449. Ist Ihrer Matts. **Cammerhaus**, Ob davon der Statt etwas zinnss geraicht wirdt, oder nit, ist unss unbewist.
Číslo 449. Toto je komorský dom Jeho Veličestva. Nie je nám známe, či zaň mesto poberá nejakú činzu, alebo nie.

Hlavná 68 stred sever

No. 450. **Andreen Wagners** und **Jobst Prückmannin** befreundten angehörig, Losung unwissent,

darin ist herr Cammer Presidenten, als Bischoffen von Grosswardein Losament, sonst ist stallung auf 4. Ross.

Číslo 450. (*Tento dom*) patrí Andreenovi Wagnerovi a príbuzným (ženy) Jobsta Prückmanna, poplatok je neznámy. Je tu ubytovaný pán predseda (*Spišskej*) komory, ktorý je aj biskupom z Veľkého Varadína. Okrem toho (*je tu*) ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 68 sever

No. 451. Szeffann Gürtlschneider und seiner geschwister, also auf Ambrosi Breuers nachgelassenen Erben zugehörig, die losung ist von Schneider 5. Fl. von andern Tail 1. Fl. 50. d. heltt auch ain Inwohner und 2. Knecht, stallung ist wegen Verödung kain soll.

Číslo 451. (*Tento dom*) patrí Szeffannovi Gürtlschneiderovi a jeho sestre, ako aj dedičom pozostalým po Ambrosovi Breuerovi. Od Schneidera je poplatok 5 florénov, z ostatnej časti 1 florén 50 denárov. Vyržiajavajú tiež podnájomníka a 2 vojakov. Ustajnenie tam kvôli spustnutosti (*miesta*) nemusí byť.

- Strana originálu číslo 93

Hlavná 70

No. 452. Gregern Schwister und Bartl Kandlgieser zugehörig, die losung 4. Fl. für ain zeugperson Losament zu stallung nichts.

Číslo 452. Patrí to tu Gregernovi Schwisterovi a Bartlovi Kandlgieserovi, poplatok je 4 florény. Je tu ubytovanie pre osobu zo zbrojnice, ustajnenie tu nie je.

Hlavná 72 juh

No. 453. Andrean Greschls und seinen geschwistern angehörig, die Losung unwissent, Christoffen Fromüller Ihrer Matts. gefreieten Losament und des ainen Waisen Gergel Huter wirt sol ain Knecht halten und stallung auf 4. Ross.

Číslo 453. Patrí (to) Andreanovi Greschlovi a jeho sestram, poplatok je neznámy. Je tam ubytovaný slobodník Jeho Veličenstva Christoffen Fromüller a hospodár istež siroty Gergela Hutera tu má vyržiavať jedného vojaka a ustajňovať 4 kone.

Hlavná 72 stred

No. 454. Herr VEDANI FERENCZ Hungerischer Pfarrherr, die Losung unwissent, sonst die haus sell eng und ratione officy befreiet.

Číslo 454. Pán Ferencz Vedani, maďarský farár, jeho poplatok je neznámy. Okrem toho je to domček tesný a z úradného rozhodnutia oslobodený.

Hlavná 72 sever

No. 455. Diss hauss gehört ainen Rothgerber zue so der Statt wohnet, die Losung unwissent, der Inwohner ist der Landtsknecht Veldt Medicus so es im bestannndt hatt.

Číslo 455. Tento dom patrí jednému garbiarovi, ktorý žije v meste, poplatok zaň je neznámy. Jeho podnájomníkom je vojenský lekár landsknechtov, ktorý ho má zjednaný.

Hlavná 74

No. 456. Diss hauss so des Niclass Apfoteckers Erben zugehörig losung unwissent, darin Ihrer Matts. Kriegs Zahlmaister wohnet und darinen Jährlichen zinnss zahlet.

Číslo 456. Tento dom patriaci dedičom Niclassa Apfoteckera, má neznámy poplatok. Býva v ňom vojnový financmajster Jeho Veličenstva a platí zaň ročnú činžu.

Hlavná 76 sever a juh

No. 457. ZABO GEORG Ain Edlmann hatt 2. heuser beysamben, gibt von ieden 8. Fl. Thuet 16. Fl. wirdt sonst befraiet und fürnemben Zuraisendt gesten behaltenn.

Číslo 457. Georg Zabo, šľachtic. Má dva domy pri sebe, za každý platí 8 florénov, teda 16 florénov. Okrem toho je oslobodený (*od poplatkov a ubytovania vojakov*) a ubytováva popredných hostí, ktorí pricestujú.

- Strana originálu číslo 94

Hlavná 78

No. 458. Wolf N. schneider, die losung 2. Fl. heltt ainen Knecht, sonst zur stalung kaine stell.

Číslo 458. Wolf N., krajčír, má poplatok 2 florény. Vyržiaava jedného vojaka, ale na ustajnenie (*nemá*) žiadne miesto.

Hlavná 80

No. 459. Diss hauss ist herrn Müstermaisters aigenthümblich weil dens alls Öedt und ungebauet bekomben und izundt aufbauen Thuet ist wegen der losung kaine gewissheit, sonst Ratione officy befreiet.

Číslo 459. Tento dom je majetkom pána müstermajstra (*Ericha Lassotu*), ktorý bol spustnutý a chátrajúci, keď sa stal jeho vlastníkom a teraz je opravovaný, preto sa vo veci poplatku nič nevie. Okrem toho je z úradného príkazu oslobodený (*od poplatkov*).

Hlavná 82

No. 460. Diss hauss so **Mertten Wennzels** Erben als Leiblichen Bruedern zue Pressburg erblichen angestorbenn ist die losung unwissent, helt ain Inwohner, ain Knecht und stallung auf 2. Ross.

Číslo 460. Tento dom je dedičstvo (patriace) Merttenovi Wenzelovi, keďže mu dediaci vlastný brat z Bratislavy zomrel. Jeho poplatok je neznámy. Drží podnájomníka, jedného vojaka a ustajňuje 2 kone.

Hlavná 84

No. 461. Herrn **Georgen Polz** Ihr Matts. Kriegszahlambts Controlors behausung, die losung unwissent Ist ratione officij Knecht halten befreiet, sonst stallung auf 4. Ross.

Číslo 461. Ubytovanie pána Georga Polza, kontrolóra vojenského finančného úradu Jeho Veličenstva. Jeho poplatok je neznámy a je z úradného rozhodnutia oslobodený od vydržovania vojaka, navyac je tu ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 86

No. 462. **CZONKA JANOS** Losung 6. Fl. heltt kain Knecht, weil Herr **Georg Rueber** Obristen zu Toggay, das ober Tail der Zimmer bewohnt, sonst stallung auf 4. Ross.

Číslo 462. Janos Czonka má poplatok 6 florénov. Nedrží žiadneho vojaka, lebo pán Georg Rueber, plukovník z Tokaja obýva na poschodí izbu. Okrem toho je tu ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 88 juh

No 463. Herrn **Georgen Ruebers** Obristen aigentumblich hauss, die Losung unwissent.

Číslo 463. Dom vo vlastníctve pána plukovníka Georga Ruebera, poplatok je neznámy.

- *Strana originálu číslo 95*

Hlavná 88 sever

No. 464. **HOMMONAY GEÖRG** des Jüngern und **PETRI LASSLO** beeden hern angehörig, die losung unwissent stallung auf 6. Ross.

Číslo 464. Patrí to dvom pánom, Geörgovi Hommonaymu mladšiemu a Lasslo Petrimu. Ich poplatok je neznámy, majú ustajnenie pre 6 koní.

Hlavná 90

No. 465. **Joachim Magdeburgers**, so vorhin **Lorenz Goldtschmidts** seines schwehers hauss gewest, die losung 8. Fl. helt ain Knecht, und stallung auf 4. Ross.

Číslo 465. Dom Joachima Magdeburgera, predtým patriaci jeho švagrovi Lorenzovi Goldtschmid-

tovi. Má poplatok 8 florénov, vydržiava jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 92

No. 466. **KERESTURY ISTVAN DEAK** Losung 4. Fl. helt ainen Inwohner, Mehr ain Knecht, auf 2. Ross stallung.

Číslo 466. Istvan Kerestury Deak má poplatok 4 florény. Drží podnájomníka, navyac jedného vojaka, má ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 94

No. 467. **NYRI GEORGIN** Wittib Losung 2. Fl. helt ainen Knecht, stallung auf 2. Ross.

Číslo 467. Vdova po Georgovi Nyrim (má) poplatok 2 florény. Vydržiava jedného vojaka, (má) ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 96

Číslo 468. **HORVATH MARTON** Losung unwissent helt ain Inwohner, Mehre ain Knecht und stallung auf 4. Ross.

Číslo 468. Marton Horvath má neznámy poplatok. Drží si podnájomníka, navyac jedného vojaka, má ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 98

No. 469. **THOMAN Joffers** schusters waisen angehörig, die losung 3. Fl. helt ain Inwohner Mehr ain Knecht und stallung auf 2. Ross.

Číslo 469. Patrí to sirote po obuvníkovi Tomanovi Jofferovi, jej poplatok je 3 florény. Drží podnájomníka, navyac jedného vojaka a (má) ustajnenie pre 2 kone.

Hlavná 100

No. 470. **WARASDY GEÖRG** Ihr Matts. Caschauer dreissiger, hats von **Joachim Magdeburgern** amtruscht Losung 2. Fl. helt ain Knecht und stallung auf 3. Ross.

Číslo 470. Geörg Warasdy, košický tridsiatkár Jeho Veličenstva. Má podľa nariadenia Joachima Magdeburgera poplatok 2 florény, vydržiava jedného vojaka a ustajňuje 3 kone.

- *Strana originálu číslo 96*

Hlavná 102

No. 471. **Adam Tschurman** und **Hannss Zurger** zugehörig, Losung 6. Fl. Mehr ain Knecht und auf 6. Ross stallung.

Číslo 471. Patrí (to) Adamovi Tschurmanovi a Hannssovi Zurgerovi. Poplatok je 6 florénov, navyac (majú) jedného vojaka a ustajnenie pre 6 koní.

Hlavná 104 juh

No. 472. **Andreas Flasch** Panzermacher Losung 4. Fl. heltt ain Knecht, stallung auf 4. Ross.

Číslo 472. Andreas Flasch, výrobca pancierov, má poplatok 4 florény. Vydržiava jedného vojaka, má ustajnenie pre 4 kone.

Hlavná 104 sever

No. 473. **Hannss Schneider** Plattner Losung 4. Fl. heltt ain Knecht, aber kain stallung.

Číslo 473. Hannss Schneider, výrobca platní, má poplatok 4 florény. Vydržiava jedného vojaka, ale nemá ustajnenie.

Hlavná 106

No. 474. **ZABO LÖRINCZ** und **TATAJ MATTHIAS** dreissiger zue Munkach beeden angehörig Losung 4. Fl. halten 2. Knecht, aber kain stallung.

Číslo 474. Patrí to dvom (majiteľom) Lörinczovi Zabovi a Matthiasovi Tatajovi, tridsiatkárovi z Mukačeva, poplatok je 4 florény. Vydržiavajú dvoch vojakov, ale nemajú ustajnenie.

Hlavná 108 juh

No. 475. Ihr Matts. **Giesshauss** darin man die grossen stück geust.

Číslo 475. Zlievárenský dom Jeho Veličenstva, v ňom sa odlievajú veľké delá.

Hlavná 108 stred

No. 476. **Steffann Reiners** hauss, **Andre Gebhartt** so gerhab ist ainen waisen zugehörig, die losung unwissent, für ain Zeugperson Losament, zur stallung kain gelegenheit.

Číslo 476. Dom Steffanna Reinera patrí istej sirote, ktorej konateľom je Andre Gebhartt, poplatok je neznámy. Je tu ubytovanie jednej zbrojnickej osoby, nie je tu možnosť ustajnenia.

Hlavná 108 sever

No. 477. Ist ain **Sporer Laden** darbey, auch das **Wachtheusl** beym obern Thor vorhanden.

Číslo 477. Tu sú krámy ostrohárov a tiež strážny domček pri prednej časti Hornej brány.

Hlavná – Insula, na mieste budovy divadla

No. 478. Ist zwischen den wassern auf den Plaz mitten ain **aufgebauetes Hauss**, undten ist ain durchgehendes gewelb, sambt andern zweien...

• *Strana originálu číslo 97*

... klainen Gewelbern, Darinne vor wenig Jahren Ihrer Matts. geschuz und Munitions sachen aufgehaltenn worden, In mittler zeit aber durch hern

Thobias Rottenberger gewesten dazumahl Zeugleutenamt, vielleicht auf Ihr Matts. bevehlich der Statt wiederumb eingeraumbt worden. Anizo heltt diss Statt etlich wenig schindl und ziegl darinn, Im mittern gaden seind die Zimmer, diss an die glassfenster und öfenn, ausgebauet, Helt auch die gemaine Statt an zweyen undterschiedtlichen örttern und gewelbern, beyleuffig in die fünfhundert Cübl Traidt das Tachwerck ist auf ainer seiten zur brunst zeit abgeworffen und hernach dieselbe zeit bauet worden, Sonsten das Tach zimlich löcherich, dadurch es durch die gewelber auf das Traidt rinnet. Was dabey für Kramer und handtwercker laden sich befinden und vorhanden ist auss der besondern beylag zusehen, wie auch was von dieselben der Statten einkomben Jährlichen ist.

Číslo 478. (Tuto) Je medzi vodami na strede Námestia (Hlavnej ulice) postavený dom (stará radnica). Dole má naskrze prechodnú klenutú sieň s dvoma inými malými zaklenutými miestnosťami. Tam sa pred niekoľkými rokmi prechovávali pušky a muničná výstroj Jeho Veličenstva. Medzičasom to však mesto vypratelo, za čias pána Thobiasa Rottenbergera, ktorý bol vtedy zbrojmajstrom, čo je snáď Jeho Veličenstvu známe. Teraz tam mesto drží trocha šindľa a tehál. Na strednom poschodí sú izby, tieto sú vybavené zasklenými oknami a pecami. Mesto uskladňuje na dvoch rôznych miestach a priľahlých sklepeniach polpäta sta (štyristopäťdesiat) vedier obilia. Z jednej strany je strecha od čias požiaru zrútená, takže v súčasnosti je opravovaná. Inak strecha je dosť deravá, (takže) cez ňu a cez klenby zateká na obilie. To, čo sa tam v obchodníckych a remeselníckych krámoch nachádza a čo to vynáša, ako aj to, aký je za to ročný príjem mesta, možno vidieť v zvláštnej prílohe.

Hlavná – Insula, severne od Urbanovej veže

No. 479. Ist auch ain niedergemaurtes **Kaufhauss**, so auch auss Obengemelter beylag zusehen aber Statt zugehörig.

• *Strana originálu číslo 98*

Hierbey ist zumercken, das bey den 2. heussern als No. 478. und No. 479. etliche Kaufladen oder Cráme sein, also auch die brödtläden, von welchen der Statt ausser der Stattwag wie obermelt bey die 217. Fl. 70. d. beyleuffig geraicht wirdt, Doch besser gewissheit ist aus der Statt Registern zunemben.

Číslo 479. Toto je nízkovybudovaný obchodný dom, ktorého (náležitosti) možno tiež vidieť v už uvedenej prílohe. Na tomto mieste je hodné zaznamenania, že pri dvoch domoch, (označených) ako číslo 478 a číslo 479, sú rôzne predajné stánky,

čiže krámy, a tiež chlebové krámy, z ktorých má mesto príjem, bez mestskej váhy, čo už bola uvedená, 217 florénov 70 denárov. Podrobnejšie údaje (o uvedenom) treba prevziať z mestského registra.

Hlavná – Insula, južne od kaplnky sv. Michala

No. 480. Ist gemaine **Stattschuell**, welche woll auss wending an schön ansehen hatt, weils mitt maurwerck von neuen aufgeführt worden, Aber inwendig das alte holzwerk un Zimmern sehr bawfellig und für feur besorglich zusehen, Die neuen Zimmer seindt unausgebaut, Hatt auch die Statt vorm Jahr Traidt auf den neuen unausgebauten Zimmern gehalten. An etlichen örttern ist das Tachwerck löcherig und regnet in die Zimmer. Sonsten soll die Statt von vieler verstorbenen Personen Legata zur schuel gehörig haben, Davon die schull woll in baw gehalten werden köndte aber aine schlechte Wendung beschicht.

Číslo 480. (Toto) je obecná mestská škola, ktorá má zvonku pekný vzhľad, pretože opravy na nej boli obnovené. Vnútri je však vidieť, že sú drevené konštrukcie a miestnosti veľmi chatrné a kvôli pôžiaru potrebujú starostlivosť. Nové miestnosti sú neopravené, naviac mesto pred rokom skladovalo obilie v nových neopravených miestnostiach. Na viacerých miestach je strecha deravá a do miestností prší. Okrem toho má mesto dostať (dedičské) odkazy od viacerých zomrelých osôb, ktoré budú prislúchať škole. Preto môžu na škole pokračovať opravy, ale zlý výzor (stavby) zostáva.

• *Strana originálu číslo 99*

Volgt weiter der Zunfften oder Handtwerckhzechen Aussag wegen ihrer Ainkhomben auch Paargeldtvorradt sambt der alt Gewohnheit und Gerechtigkheit .

Ďalej nasleduje zmienka o spoločenstvách, čiže remeselníckych cechoch, kde sa zhromažďujú, tiež (o ich) uložených peniazoch a o ich starodávnych zvykoch a právach.

No. 1. Erstens der Fleischhacker Zech, da sein dies Jahr die zechmaister unndt Maister gewest **Thoman Sambssdorff** ein Rattsgeschworner, **Maegens Valent, Peter Ceurz** unndt **Nehez Matthe**, die haben bey dem Ayttes so sie Bot dem Allmachtigen Ihrer Matts. unsernen allegnadigesten herren unndt der Stadt Caschaw als geschworne unndt Zechmessige bürgers leut gelast aufgesagt. Diese Zech ist zum Stadthurn mit No. 69 signirt beschaiden. Darauf sey befunden worden Topplhakhen No. 8. Darzue aber die notturffliche Kraut und Lott giebt

gemaine Statt. Mehr Harnisch No. 2. Haben an Traidt khain Vorratt, haben bericht, es sy Ihnen diess Jahr von Richter unndt Rath ainiches Traidt einzuschaffen oder Ihne Thurn auff zuschütten mit beüchlen worden. Allain der 2. Jahren so in Ihrer Zech gehabt Traidt Cübl 40. ohnegefahr. Weil dass in Mitler Zeit ausszuwachsen bey und sey es widerkerschauft worden. So wissen auch nicht im Nottfal oder Feindtgeschrey wo sy sich hin verfügen sollen. dann der vorrembste Zechmaister, so ain Rattsher und von der Stadt verschickht gewest, wüste derowegen Beschaidt zu geben, sie aber nit. Ihrer Zechthurn wirdt von gemainer Stadt bey Bau erhalten. Haben aber auss Ihrer Zech gemainer Stadt nichts ohne als wass die **Fleischbenckh** stad Zinns macht.

• *Strana originálu číslo 100*

Dass geschenckh eurn Newerwalten Stadtrichter dass Jahrs ainmal laufft sich auf 6. Pf. dagegen wirdt Ihnen auss der Stadt wainkeller verehrt 50. halb wain, auf mehr unndt weniger nach der Zeit gelegenhait. Die **Schlachtbenckh** oder stall erbaun, die Zehe mit ihren aignen rukhesten, haben bey 300 Fl. dahin verbaut. Zum Fleischschlachten unndt auswagen sein die Von Ersten Zechmaister verordnet, die sollen dass geschlacht Vieh unndt andere sachen besichtigen unndt dan erstechen. In die Zechladen gibt ain Lehrjung 2. Fl. Ain Junger Maister auch so viel 2. Fl. der aber ain Witib oder ain Tochter Ihrer Zechen nur halben thail als 1. Fl. Sonst geben die andern Maister zue der laden dass Jahrs uber nichts, allain jeder Maister ist schuldig den Maisterknecht 2. wachen mit der Khost und sonst auszuhalten. Die Ordnung oder satzung dass geschlachten fleisch wirdt von ain Stadtrath licitirt, was aber die häupt zugleich und anders abgeschnait auf... (*slovo prekryté machul'ou*) khauffman nach Jedes gefallen. Jetziger Zeit wirdt es der khauff Rindt und Khue Fleisch ain Pf. Caschawer gen echt p. d. 3. Schweinen fleisch wass Jung ist p. d. 4. was aber Speckh ist ain Pf. d. 10. Die frembde Fleischhacker müssens in den wochenmarckt wollfeier geben.

• *Strana originálu číslo 101*

Die Ordnung in Viehschlachten wirdt gehalten nach die Ordnung, Jeder Maister nur ain Rindt ablezitt, nit mehr. Dass Jussleth von Rindt Vieh gebens den Zentner P. FL. 12. Schaffes P. 10. Fl. Zum Schaffen fleischschlachten oder Verkhauffen, halt die gantz Zech ainen Maister Knecht oder Fraüen stellen ihres handwerckhs. Von denn nemen Sie Raitung, auch wirdt von solchen gewin der fleisch-

hackher Vieh hiest, sobey den Viehgehalten wirdt, unterhalten. In Ihrer Zechladen habens bey 32. Fl. was sonst von straffen so woll von frembden, als Ihre zechmessiger geselt, dass felt der Zechen alain ainhaimb, was Ihrer Zechleut sein von srenckten wissen Sy nit was der Stadt darum gebewt, weit in Ihrer Zeit khan solche straff gefallen. Dieses Zech ist von den verordneten Commisarien in Namen Ihrer Matts. so woll auch dass herren **Veldtobristen** und Zipserischen Camer herrn **Präsident** unndt Rahthen eisserig angezaiget unndt angebildet worden, dass Sy mit dem Viehschlachten auch vorkhauffen als handeln wollen und Vliesig Zuschauen damit recht gesundt Nachgeschlagt, auch die versilberung den Armen so woll als den Reichen entraglich unndt rechtmässig aufgeschlagen wirdt. Sonsten nach die **Schlachtbenckh** unndt stellen so woll aich in Ihnen Heusern sauber unndt rein halten thun. Und dass ainer Zechen Tagen beschehe, bey straff Tausent ducaten in goldt taut der Inspection.

Číslo 1, Prvý je mäsiarsky cech, kde sú v tomto roku cechmajstrami a majstrami istí Thoman Sambsdorff, mestský prísazný, Valent Maegens, Peter Ceurz a Matthe Nehez, ktorým v spolku pomáha to, čo im bolo prikázané všemocným Jeho veličenstvom, našim najmilostivejším pánom, a mestom Košice, ako sme nechali vypovedať prísazných a k cechu príslušných mešťanov. Tomuto cechu náleží veža označená číslom 69, kde sa nachádza 8 veľkorážových hákovníc, kde však prach a olovo dodáva mestská obec iba v prípade núdze. Ďalej sú tam dve brnenia. Nemajú (*v nej*) žiadne zásoby obilia, majú (*však*) príkaz, aby si v tomto roku u richtára a rady zabezpečili (*skladovanie*) nejakého obilia, lebo v ich veži by nemohlo byť uskladnené. Pred dvoma rokmi mal ich cech naisto 40 vedier obilia. Keďže ho medzičasom pribudlo, bolo vrátené. Inak v prípade nebezpečia, alebo nepriateľského ohrozenia, ak by sa vyskytlo, majú ho poprední cechmajstri, ako aj radní páni, zaobstaráť z mesta, a skrze nich musia zhromaždiť, oni však nie. Ich cechovú vežu opravuje mestská obec. Mestská obec však nemá od ich cechu nič, okrem toho, čo činí činža za mestský bitúnok. Dar ich majstrov zvolenému mestskému richtárovi jednorázovo ročne činí 6 florénov, za čo sú mestom z vínnej pivnice poctení 50 holbami vína, aj viac, alebo menej, podľa časových okolností. Bitúnok, čiže budovu maštale, stavia cech vlastnými nákladmi, prestaval tam už okolo 300 florénov. Výsek mäsa a rozvoz riadi prvý cechmajster, (*majstri*) musia zabíť dobytok a iné veci (*najprv*) prezrieť a potom porcovať. Do cechovej pokladnice dáva tovariš 2 florény, novoprijatý majster tiež iba 2 florény, keď si

(*však zoberie*) vdovu, alebo dcéru (*niekoho*) z cechu, (*dáva*) iba polovičnú časť, teda 1 florén. Ináč nedávajú v tomto roku ostatní majstri do pokladnice vôbec nič, avšak každý majster je povinný na vlastný náklad 2 týždne vydržiavať majsterského paholka. Poriadok, čiže poradie vo výseku mäsa, je stanovovaný mestskou radou, čo je však hlavné, rovnako i ostatné výseky pre obchodníkov pripadnú na každého. V súčasnosti sa predáva hovädzie a teľacie (*v cene*) za jeden pravý košický funt 3 denáre. Bravčové, ktoré je mladé (*nemastné*) za funt 4 denáre, keď je to však slanina, je za funt 10 denárov. Cudzí mäsiar musí na týždennom trhu zaplatiť za odobrenie. Poriadok na bitúnku sa udržiava podľa nariadenia. Každý majster môže poraziť iba jedno dobytča. Podľa práva sa platí za cent hovädziny 12 florénov, (*cent*) ovce 10 florénov. Na výsek baraniny alebo predaj si cech vydržiava majsterského paholka alebo od ich remesla ustanovenú ženu. Takto počítajú, za takýto zisk mäsiari tiež dobytok získavajú, ako aj uchovávajú, čo sa dodržiava. Vo svojej cechovej pokladni majú okolo 32 florénov. Inak, čo získajú z pokút, ako aj od cudzích (*mäsiarov*) a tiež od vlastných príslušníkov cechu, pripadá jedine cechu. Ako sú ich ľudia obmedzení (*predpismi*), to sa nevie. Taká pokuta, čo vyinkasuje mesto, keď má príležitosť, prepadá. Tomuto cechu bolo určenými komisármi v mene Jeho Veličenstva, ako aj pána vrchného veliteľa (*hornouhorského kapitána*), pána prezidenta Spišskej komory a Rady objasnené a vysvetlené, že oni popri porážaní dobytka môžu tiež predávať a obchodovať a vystavovať kože, ak sú (*zvieratá*) správne zabité a zdravé, aj spolpatnenie chudobných ako aj bohatých musí byť bez újmy a spravodlivo vyrúbené. Inak na bitúnku a predajných priestoroch, ako aj vo svojich domoch musia udržiavať poriadok a čistotu, a keď sa koná cechový deň, držia inšpekciu pod pokutou tisíc dukátov v zlate.

• Strana originálu číslo 102

Volgt der Kirschner Zech.
Nasleduje kožušnícky cech.

Bey der Kirschner Zech sein diss Jahr erwelt worden zu Zechmaistern und Vatter Zeöch Janus, Steffen Krumpisch, Valten Kirschner, Hanns Kirschner. Die haben bey ihren Aydtspflichten, als die Fleischhackerzech ausgesagt, dass sy auf den Thurn mit No. 83 signirt bestellt sein, wusten aber nit, weil solcher in der iungsten Brunst abgebrant, die alten Maister abgestorben und sie junge Maister wahren, ob sie allein oder mehr Zechen darzu beschaiden wahren. Ihre Munition

darauf soll noch Anno 1556, als die erste Brunst in der Statt beschehen, gantz verbrunnen sein. Von welcher Zeit, so die Zech dahin zum Thurn khain Munition gehabt, allein wan es vonnöten gewest, habe die Stadt die notturflliche geschafft sambt Kraut und Lott hergeben.

Von Traidt auch hattens khain vorrat mer als 4. Cubl, die aber bey den Zechmaistern noch vor 3 Jahren aus deutlich nims Ersamen Richter undt raths wahren ausgeschütt worden. Der Thurn widt auch von der Stadt erbaut auch hatt Richter undt Raht Ihnen wallbauohlen mehr Traidt einzuschaffen aber nür die 4. Cubll angeschafft. Von den Straffen so von futerwerckh gefallen als denen so damit Zuhattenn verboten, gefallen den Stadt nach daraus die Zwey dritheil, dass Dritetheil bleib der Zech, daruber Sy dem Privilegirtsten sollen. Die straff aber von Ihren Zechmessigen Verschauen worden alle auff.

• *Strana originálu číslo 103*

Die Wahlgeit verwandt, unndt sonderlich wan ain Newer Richter erwelt wirdt. In Ihrer Zechladen habens 45. Fl. Dass Richters Verehrung macht ain Jahr bey ain 7. oder 8. Fl. dagegen aus den Rahthaus wain halb 21. mehr und weniger. In Feindtgeschrey oder Gefahresnoth sein die zu des Richters Behausung beschaiden, laisten Sonst nichts von Brawgeldt oder wacht. Alss die wachten notweiss wie die andere bürgerschafft. Dy Ihren Handtwerckh wahren vorkhauffung, habes khain geseztes von gemainer Stadt, allein bey Ihren schuldigen Aydts Pflichten auserlegt in khauffen unndt vorkhauffen die Leütth ohn klagen zuhalten. Sonst ist den Anderen ubso wie der ersten Zech vormeldet gleichfalss angedeutet worden.

U kožušnickeho cechu boli v tomto roku zvolení za cechmajstrov a otcov Janus Zeöch, Steffen Krumpisch, Valten Kirschner, Hanns Kirschner. Vo svojom spolku majú (také ustanovenia) ako boli povedané pri mäsiarskom cechu, takže sú opatrení vežou označenou čísлом 83, ale je pustá, keďže v poslednom požiari vyhorela, starí majstri pomreli a mladí majstri čakajú, či majú zotrvať samostatne, alebo ďalej zhromaždení v cechu. Ich výzbroj tam (vo veži) celkom zhorela v roku 1556, keď zúril v meste prvý požiar. Od toho času tam cech nemá žiadnu výzbroj, s výnimkou keď sa vyskytne potreba, zaobstará mesto núdzové vybavenie a dodá prach a olovo. Nemajú skoro žiadnu zásobu obilia, nie viac ako 4 vedrá, ktorú však cechmajstri iba pred 3 rokmi na príkaz richtára a rady zozbierali a dokopy zosypali. (Ich) Vežu opravuje tiež mesto, richtár a rada im zohnali stavebný materiál, navyac zhromaždili

obilie ale toho iba 4 vedrá. Z pokút za podšívanie ako aj za to, čo je zakázané, pripadajú mestu dve tretiny. Tretina ostáva cechu, lebo sú privilegovaní. Avšak pokuta od príslušníkov ich vlastného cechu sa vyberá celá (pre mesto). Peniaze na voľby sa zbierajú, obzvlášť keď sa volí nový richtár. Vo svojej cechovej pokladnici majú 45 florénov. Uctenie richtára činí ročne okolo 7 alebo 8 florénov za čo majú z radnice 21 holieb vína, viac alebo menej (podľa okolností). V nepriateľskom ohrození, alebo stave nebezpečenstva sa zhromažďujú pri richtárovom dome. Nie je im už určené nič z peňazí na varenie (piva), či stráže, čo sa ich strážnej služby týka, nevie sa o nej viac, ako u ostatného meštianstva. Ku predaju tovaru ich remesla nie je zo strany mesta určené nič, okrem povinnosti danej im v povinných spoločných dohodách, aby ich ľudia kupovali a predávali bez námietok. Inak je im ostatné stanovené tak, ako bolo hlásené k prvému cechu.

Schneiderzech.

Krajčírsky cech.

Bey dieser Zech sein diess Jahr erwelt worden Zechmeister und Vatter **Zabo Peter, Varani Zabo David, Kitlik Istvan** und **Endre Engh**. Die haben auch bey Aydtpflichten ausgesagt, das der Thurn mit No. 81 zaichnet ihnen zuerteilt sey als die Rundel über dem Müllthor. Darauf habens Toppelhacken No. 10 und ain halben. Die werden bey den Zechmaistern behalten, weil der Thurn in der iungsten Brunst auch verbrunnen, da zugleich ain Valdtkhandtl mit verbrunnen, aber den stockh oder lauff hat die Stadt nach der brunst vom Thurn herunter genomben.

• *Strana originálu číslo 104*

An Traidt haben Sy ihn vorratt nür 17. Cübl, so nach Ao. 99 aufgeschütt worden. Sonst wirdt Ihnen von der Stadt so viell als sie vormügens sein, Traidt einzuschaffen gebeten. Dieser ihr Thurn ist seit der Brunst von der Stadt wieder aufgebaut worden. Von zinnsen geben Sy der Stadt nichts, ohne die Lossung von Ihren Heussern. In die Zechladt gibt ain Jeder Zechmessiger Maister aingantz Jahr d. 24. Von den Straffen so bey dieser Zech gefallen gehört der Stadt 2. dritl, das dritl der Zechen. Was sonst von den Conduct unndt Todtleichen begrabennss die Jahr über gefelt, wirdt ain Richters Erwahlung kerzent. Ihn Ihrer Zechladen sagens Sy, das nit 4. Fl. vorhanden. Dass geschenckh zum Newen Richter erwalung bringt ohnegefahr ain 10. Fl. dafür Ihnen ain Zueber wein geraicht wirdt oder 50. halben. Für Ihr arbeit habens auch

khain genantes oder geseztes weder von der Stadt oder kunsch selbst. Ihm Feindtsgeschrey sein sy zu ihren Thurn sich zu verfugen bestelt, ander ort wissens nit. In die Zechladen gibt ain Lehrjung wan der anriet d. 48. Ain Jungermaister 3. Fl. 80. d. Dass ubrig ist alls wie andern Zechen umlegt worden

U tohto cechu sú toho roku zvolení cechmajstri a otcovia Peter Zabo, David Varani Zabo, Istvan Kitlik a Endre Engh. V spoločných povinnostiach je dané, že im je pridelená veža označená číslom 81, ako je rondel pri Mlynskej bráne. Je v nej 10 veľkorážových hákovníc a jedna polovičná. Uschované sú teraz u majstrov, pretože veža pri poslednom požiari tiež vyhorela, zároveň tam vyhorel (*Valdtkhandl?*), ale hlaveň, čiže lauf mesto po požiari z veže vzalo. V zásobe majú iba 17 vedier obilia, ktoré bolo poschraňované po roku (15)99. Inak od mesta vymodlikali takú zásobu obilia, ako len mohli. Táto ich veža je od požiaru opäť opravovaná mestom. Mestu nedávajú nijakú činžu, okrem poplatkov za svoje domy. Do cechovej pokladnice dáva jeden cechu príslušný majster každoročne 24 denárov. Z pokút, ktoré pripadnú tomuto cechu, patria mestu dve tretiny, tretina cechu. Čo im za rok pripadne za kondukt a pochovávanie nebožtíkov, sa minie pri richtárskej voľbe. Hovoria, že v ich cechovej pokladnici nie je viac ako 4 florény úspor. Dar ku voľbe nového richtára ich vyjde na 10 florénov, za čo sa im obstará džber, alebo 50 holieb vína. Ku ich práci nie sú tiež žiadne vedomosti, alebo stanovy, ani od mesta, alebo cechu samotného. V nepriateľskom ohrození sa majú zhromaždiť vo svojej veži, o inom mieste sa nevie. Do cechovej pokladnice dáva tovaríš vstupné 48 denárov. Novoprijatý majster 3 florény 80 denárov. Zbytok je im uložený ako ostatným cechom.

• Strana originálu číslo 105

Die Goldtschmidt Zech.
Zlatnícky cech.

In dieser Zech sein diess Jahr zue Zechmaister undt Vater benent **Sedeschi EOTVES JANUS** undt **EOTVES ISTVAN** ain Cascher. Dieser Zechen ist der Thurn mit No. 70 zuertheilt. Darauf sein Toppelhacken No. 8. Khraut und Lott darzue raicht gemaine Stadt. An Traidt habes Sy vo 99 Jahr herbey 6 oder 4 Cubl. da Ihnen von gemainer Stadt sonst Jahrlichen Traidt In vorrat auszuschneiden beuchlen wirdt nach ihren vermögen. Der Thurn wirdt von der Stadt erbauet, aber in langer Zeit nichts daran gebaut worden. Reichen der Stadt von der Zech nichts wie andere Zechen, nur die Losung

undt Wacht jeder von sein hauss. In der Zechladen habens bey 10 oder 12. Fl. Befelt auch khain straff alls da solche arbeit gefunden aber. Ist der Stadt Prub nit helt Pflegen Sie solche nur Zerschlagen. Ein Lehrjung gibt in der Laden wan der gedingt wirdt d. 64. Ein Jungermaister 4. Fl. Zum Richter erwehlen verehrens ain paar Silbern Löffel ohnjener von 2. Fl. went, sonst nichts mehr, dagegen von der Stadt Keller Wein ain 24 halb. Ihr gesetztes uber Ihr Arbeit ist von ainer Marck Silber macherlohn 3. Fl. von vergulden arbeit 4. Fl. als auch von getriebener arbeit. Ihr Strol helt die Marck ain Silber Lott 14.

• Strana originálu číslo 106

In Feindtsgeschrey verfügen sy sich auf ihren Thurn auch for dess Richters Haus, die andern sachen alls wie von andern ist angedeut.

V tomto cechu boli toho roku menovaní ako cechmajstri a otcovia Janus Sedeschi Eotves a Istvan Eotves, Košičan. Tomuto cechu je pridelená veža s číslom 70. Je v nej 8 veľkorážových hákovníc. Prach a olovo pre nich zaobstaráva mestská obec. Majú tu od roku (15)99 okolo 6, či 4 vedrá obilia, keďže im to bolo prikázané mestskou obcou, aby ročne vydeľovali zásobu obilia podľa svojich možností. (*Ich*) veža je mestom opravovaná, ale už dlhšiu dobu sa tam nič neurobilo. Mesto od cechu nedostáva nič, ako je to aj u iných cechov, iba poplatok a strážnu službu, každý pri svojom dome. V cechovej pokladnici majú 10, alebo 12 florénov. Nepripadá im žiadna pokuta, iba ak sa taká práca vyskytne. Mestská skúška (*pravosti?*) sa nerobí, iba sa, ak to treba rozbije, (*výrobok?*). Tovaríš dáva do pokladnice pri prijímaní 64 denárov. Novoprijatý majster (*dáva*) 4 florény. K richtárskym voľbám (*dávajú*) ako čestný dar pár strieborných lyžíc, každú za minimálne 2 florény, inak nič viac, za čo majú z mestskej pivnice 24 holieb vína. Pre ich prácu sa ustanovuje, že za výrobok z marky striebra je mzda 3 florény, za pozlátený výrobok 4 florény, ako aj za tepaný výrobok. Ich miera obsahuje 14 lótvov v jednej marke striebra. V nepriateľskom ohrození sa zhromažďujú pri svojej veži, aj pred richtárovým domom. Ostatné veci im boli určené ako iným.

Die Schuester Zech.
Obuvnícky cech.

Bey dieser Zech sein die Zechmaister oder Vater **Prager Werner, Peter Bruner, Ludwig Zietl** und **Augustin Öllschläger**. Die Zech hat den Thurn bey der Rossmühl in der Mühlgassen mit No. 78,

Dieser ist aber in der jüngsten Brunst nit abgebrent. Darauf sein Toppelhacken No. 6. Krautt und Lottt verschafft die Stadt. An Traidt haben Sy khain gewissen verrat, ohn dass ain jeder Maister Traidt in sein Hauss helt, das sie ain notfall zusammen tragen, wissen sich nit wieviel das sey. Den Thurn erbaut gemaine Stadt nichts. Sonst gibt die Zech gemainer Stadt nichts aufser Ihr hauss losung unndt wacht. In Ihr Ladt legt jährlich ain jeder Maister d. 25 Ain Lehrjung wan der gebringt wirdt gibt d. 50. Ain Junger oder Neuer Maister 2. Fl. sambt ainer Mahlzeit. Brawgeldt habens in der Zechladen ain 5 oder 6. Fl. Von straffen habens anders nichts, dan von die arbeit nicht recht genandt ist, lassens ins Spital tragen. Wegen Ihrer arbeit habens khain gesetztes, weder von der Stadt, allain sie verkhauffens wie sie wollen. Im Feindtgeschrey habens khein ander Ort als furs Richters Haus versambeln sie sich, das andter ist Ihren angedeuitt wie die Andern.

V tomto cechu sú cechmajstri, čiže otcovia Werner Prager, Peter Bruner, Ludwig Zietl a Augustin Öllschläger. Cech má vežu pri konskom mlyne na Mlynskej ulici s číslom 78. Táto však pri poslednom požiari nevyhorela. Je v nej 6 veľkorážových hákovníc. Prach a olovo spravuje mesto. Nie je známe, že by mali zásobu obilia, okrem obilia, ktoré drží každý jeden majster vo svojom dome, ktorú v núdzi znesú dokopy, o čom sa nevie viac bližšieho. Mesto im vežu neopravilo. Ani cech nedáva mestskej pospolitosti nič, okrem poplatku za svoje domy a strážnej služby. Do ich cechovej pokladne uloží ročne každý jeden majster 25 denárov. Tovariš, keď ho privedú, dáva 50 denárov. Mladý, čiže nový majster 2 florény a jednu hostinu. V cechovej pokladni majú 5 či 6 florénov peňazí na varenie (*piva*). Z pokút nemajú nič viac, čo by nebolo o práci známe, (*svojich*) príslušníkov odnášajú do špitálu. Ku svojej práci nemajú žiadne nariadenia, ani od mesta, sami si predávajú, ako chcú. V ohrození nepriateľom nemajú žiadne iné miesto, ako zhromaždiť sa pred domom richtára. V ostatnom majú pokyny ako iní.

- Strana originálu číslo 107

Die Küliner Zech.
Opaskársky cech.

Bey der Zech sein diess Jahr die Zechmaister undt Vater **Steffen Rhimer** undt **Merten Mahler**. Der Thurn bey der Pitlgassen, darauf ietzo die khayserlichen Kriegsleut wachten, ist ihnen zuertheilt worden. Sein darauf Topplhackhn No. 9. sein aber bein Zechvater, dan der Thurn abgebrent ist wor-

den. An Traids habens nur 4 Cübl in vorradt, Den Thurn helt die Stadt bey Baw. Sonst giebt die Zech der Stadt nichts wie andere. In Ihren Zechladen habens Brawgeldt 23. Fl. 50. d. Ain jeder Lehrjung gibt d. 40. Ain Junger Maister Ain Fl. aber ain Maistre Sohn d. 50. Solches geldt legen sie an Zuerbauung ihres **Gerberhauss** in der Vorstadt. Auss Ihren straffen alss von unrechtmessigen Maistern oder Knechten befinden Arbeit wan was geselt khombt von Stadt 2 dritl, das drite thail der Zechen. Die verehrung zum Neuen Richter thuet 4. Fl. dagegen habens von der Stadt Wain 18. oder 20 halben. Wegen Ihrer arbeit habens khain gesetztes von der Stadt, vorkhauffens nach Ihren gewissen. Wan die zur Leich beruffen worden, ist Ihr gebier d. 25. Vor der jungsten Brunst seins auf ihren Thurn beschaiden gewest, ietzo aber furs Richter Haus. Dass andere ist alss wie andern angedeuitt worden.

V cechu sú v tomto roku cechmajstrami a otcami Steffen Rhimer a Merten Mahler. Bola im prideľená veža pri Drábskej ulici, kde teraz strážia cisárski vojaci. Je tam 9 veľkorážových hákovníc, sú však teraz u cechových otcov, lebo veža je vyhorená. Majú iba 4 vedrá obilia v zásobe, vežu im opravuje mesto. Inak nedáva cech mestu nič, ako ostatní. V cechovej pokladnici majú 23 florénov a 50 denárov peňazí na varenie (*piva*). Každý tovariš dáva 40 denárov, mladý (*novomenovaný*) majster jeden florén, ale majstrov syn 50 denárov. Tieto peniaze dávajú na výstavbu svojej garbiarne v predmestí. Od ich pokút, (*vybraných*) za prácu od neuznaných majstrov a sluhov, keď sú vybrané, idú dve tretiny mestu, tretina cechu. K pocte nového richtára pripadajú (*od cechu*) 4 florény, za čo majú od mesta 18 alebo 20 holieb vína. Vo veci ich práce nemajú od mesta žiaden predpis, predávajú podľa svojej potreby. Keď sú zvolaní k nebožtíkovi, majú nárok na 25 denárov. Pred posledným požiarom sa zhromažďovali pri svojej veži, teraz však pred richtárovým domom. Ostatné im bolo určené ako iným.

- Strana originálu číslo 108

Rott Gerber Zeche.
Garbiarsky cech.

Ihn dieser Zech sein die Zechmaister oder Vater **Lorenz Schmidt** unndt **Fabian Khraber**, wohnen alle in der Vorstadt. Dieser Zechen angehöriger Thurn ist ain alter angefallener. Darzue gehören Dopplhackhn No. 4, so aber die Stadt hergeben wie auch das Krautt undt Lott. An Traidt habens khain verrat. Geben auch sonst nichts von Stadt wie andere. Haben khain Laden bey der Zechen,

was sie furgeldt haben, werdens auff Ihre **gerberhauser**, Allein habens aus den Zechgeldt laden P 132 Fl. ainkhauff, darzue sie mitlehet haben 64. Fl. dass gehört in die Zechen. Ain Lehrjung gibt Zue der Laden 1. Fl. Ain Junger Maister gibt bawgeldt 2. Fl. 50. d. undt ain Maistermall. Der aber ain Witib nimbt gibt 5. Fl. Alss auch der aines Maisters Tochter nimbt. Zum Richter erwehlung verehrens 3. Fl. 50. d. dagegen habens Wain von der Stadt halb. 14. Ihrer arbeit helten ist von der Stadt khain Tax. Von Conduct beleidung ist d. 40. In Feindtgeschrey seins furs Richters Haus beschaiden. Das ubrig ist Ihnen alss wie von andern Zechen ange-deütedt worden.

V tomto cechu sú cechmajstri, čiže otcovia Lorenz Schmidt a Fabian Khraber, obaja bývajú na predmestí. Veža tohto cechu je už dávno rozpadnutá. Boli tam 4 veľkorážové hákovnice, ktoré však prevzalo mesto, ako aj prach a olovo. Nemajú žiadnu zásobu obilia. Taktiež neplatia nič mestu, ako ostatní. Cech nemá pokladnicu, peniaze, čo mali našetrené, boli (použitú) na garbiarne, ktoré patria cechu, keďže z peňazí cechovej pokladne mali nákup za 132 florénov, ku ktorým pridali 64 florénov. Tovariš dáva do pokladnice 1 florén, novozvolený majster dáva 2 florény 50 denárov na výstavbu a jednu majstrovskú hostinu. Kto si však vezme (za manželku) vdovu (po cehovom majstrovi) dáva 5 florénov, ako aj ten, čo si berie dcéru majstra. Pri richtárskej voľbe (dávajú) čestný (poplatok) 3 florény 50 denárov, za čo majú od mesta 14 holieb vína. Za ich prácu nepoberá mesto žiadnu taxu. Za vedenie konduktu majú 40 denárov. V prípade nepriateľského ohrozenia sa zhromažďujú pred domom richtára. Ostatné im bolo určené tak, ako iným cechom.

Schlosser Zech.
Zámočnícky cech.

In dieser Zech sein dietz Jahr die Zechmaister unndt Vater...

• *Strana originálu číslo 109*

... **Lakatiarto Istvan** undt **Hanuss Weichssler**. Dieser Zech ist der Thurn bein Niederthor mit No. 76 signirt zuertheilt. Haben Doplhacken No. 6, gehören der Stadt zue. Daher auch das Krautt und Lott wie andern Zechen im Nottfall geraicht wirdt. Von Stadt habens nichts in Vorrat. Den Thurn, weil der in der jüngsten Brunst abgebrant, hat die Stadt seit wieder aufbauen lassen. Darzu die Zechen aber khain Steuer geben haben. In Ihrer Zechladen habens khain geldt in Vorrat, gehet alles zum Richterwall wieder auf. Den Lehrjung gibt ein Pint wein

und d. 10. furs ein schweilen. Den Junger Maister gibt Brawgeldt Ain ducaten. Von den conduct beleitung gibt man d. 25. und wirdt alles Vormb Wein ausgeben. Von straffen gestelt garwenig biss weilen ain 40 oder 50. d. aber alles an erste wahren wie der vorwendt, der Stadt aber khombt von straffen nichts. Die Verehrung zum Newen Richter bringt bey 5. Fl. dagegen wein von der Stadt halb 25. Ihrer arbeit halben habens khain geseztes. In Feindtgeschrey sei sie zum Richter beschaiden. Dass ander ist Ihnen wie andern Zechen angedeütedt worden.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri a otcovia **Istvan Lakatiarto** a **Hanuss Weichssler**. Tomuto cechu je pridelená veža pri Dolnej bráne označená číslom 76. Majú 6 veľkorážových hákovnic, ktoré patria mestu. Odtiaľ sa tiež získava v nebezpečenstve prach a olovo, ako u iných cechov. Od mesta nemajú žiadne zásoby. Vežu, keďže pri poslednom požiari vyhorela, nechalo mesto opäť obnoviť. Na to však cech nedostal žiadnu pomoc. V cechovej pokladnici nemajú žiadnu zásobu peňazí, celá sa opäť minula pri voľbách richtára. Tovariš dáva pintu vína a 10 denárov za vstup. Novozvolený majster dáva jeden dukát na varenie (*piva*). Za vedenie konduktu sa im dáva 25 denárov a všetky sa vydajú za víno. Za pokuty im prináleží málo, okolo 40 až 50 denárov, ale všetko sa v prvom rade minie, ako v predchádzajúcom (*prípade*), mestu však nepripadne z pokút nič. Čestný poplatok novému richtárovi obnáša 5 florénov, za čo majú od mesta 25 holieb vína. Na ich prácu nie sú žiadne predpisy. V nepriateľskom ohrození sa zhromažďujú u richtára. Ostatné im bolo stanovené ako u iných cechov.

• *Strana originálu číslo 110*

Schmidt Zech.
Kováčsky cech.

In dieser Zech sein diez Jahr die Zechmaister unndt Vater **Franz Koatsch**, **Mathe Koatsch**, **Istvan Koatsch**, **Paul Schmidt** ein Teutscher. Der Zech gehört der Thurn mit No. 87 signirt zu. Darauf sein Doplhacken No. 7, die der Stadt gehörig. Krautt und Lott geben sie auch wie andern Zechen. Von Traidt habens khain Vorrat, wiewoll die gemain Stadt solches Jahrlichen auferlegen, ainen jeden sein Vormigen nach in vorrat ein Zuschaffen aber geschickt nit. In Ihrer Laden habens nichts. Die Maister selbst geben alle 3. wochen in die Lad d. 2. Sein der Maister 16. macht Brawgeldt 32. d. Von Jeden Maister, von Lehrjungen khambt nichts. Die Junge Maister gibt 3. Fl. Die Verehrung Zum Newen Richter thuet 5. Fl. dagegen von der Stadt ain

Zimlich schäfl wein. Ihrer arbeit halben habens khain geseztes, allein es wirdt von gemainer Stadt Jährlichen eingebildet in recht went abzugeben. In Feindtgeschrey seins zum Richter beschaiden. Die andern sachen sein alls wie andern Zechen vermeldt worden.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri a otcovia Franz Koatsch (v origináli zkomolene napísané meno Kováč), Mathe Koatsch, Istvan Koatsch, Pavol Schmidt – Nemeč. Cechu patrí veža označená číslom 87. Je v nej 7 veľkorážových hákovníc, ktoré patria mestu. Prach a olovo dostávajú ako iné cechy. Nemajú žiadnu zásobu obilia, za čo im mestská obec uložila v tomto prípade na rok, aby každý jeden primerane zabezpečil zásobu, ale nezhrmaždila sa. Vo svojej cechovej pokladnici nemajú nič. Majster sám prispieva každé tri týždne do pokladnice 2 denármi. Keďže je majstrov 16, činí suma na varenie (piva) 32 denárov. U každého majstra sa od tovarišov neberie nič. Novozvolený majster dáva (do pokladnice) 3 florény. Čestný poplatok novému richtárovi činí 5 florénov, za čo majú od mesta náležitý šafel' vína. Ich práca nemá žiadne predpisy, avšak bude mestskou obcou ročne určovaná a daná jej pravá miera. V nepriateľskom ohrození sa schádzajú u richtára. Ostatné veci sú tak, ako bolo hlásené u iných cechov.

Beckhen Zech.
Pekársky cech.

In dieser Zech ist der Erste Zechmaister **Wolff Haderer** ein Rathsgeschwornen. Weil die nicht lang Ihn Zech aufgericht, habens khain Thurn, alls khaine privilegien, haben woll ein Zechladen.

• Strana originálu číslo 111

Ain lehr Jung gibt ein Pint wein oder 50. d. Ain Junger Maister 1. Fl. Haben khain andere straffen, alls dass sie dass gebachen brodt so nit aus recht befinden, hinnenan. Haben khain andere Wacht, alls wie andere bürger, auch gebens gemainer Stadt nichts auss der Zechen. Die Verehrung Zum Richter erwehlung macht 2 1/2. Fl. dagegen Wein von der Stadt halb 14. Haben khain gesetzte Ordnung ohne der Ersten, undt der Marckhrichten haben Ihr Kauffen. Dass ubrig ist Ihnen in massen wie andern angedeüt.

V tomto cechu je prvým cechmajstrom **Wolff Haderer**, prisázný mestskej rady. Keďže cech nie je dlho zriadený, nemajú vežu ani žiadne privilégia, k dobru majú cechovú pokladnicu. Tovaríš dáva (cechu) pintu vína alebo 50 denárov (za prijatie), novozvolený majster 1 florén. Nemajú žiadne iné pokuty, iba keď sa zistí, že nimi nape-

čený chlieb nie je v poriadku. Neslúžia v stráži, ako iní mešťania, ani mestu nič neplatia za cech. Čestný poplatok za voľbu richtára činí 2 a 1/2 floréna, za čo majú od mesta 14 holieb vína. Nemajú žiadny predpísaný (cechový) poriadok mimo prvého a trhové právo si kupujú. Ostatné majú stanovené v podstate ako iní.

Kupferschmidt, Uhrmacher, Ziengiesser undt Messerschmidt.

Medikováči, hodinári, cínolejári a nožiari.

Diese Vier Hanndtwerckh halten ain Zech aber khein besteldten Thurn, also khain Munition oder Vorradt Traidt, weil Sy khain Privilegirte brieff darüber nach bekhomben haben. Haben auch eine Zechladen darinn lagen Sy Monatlichen ieder d. 4. Macht bey ain 3. Fl. Brawgeldt drein sein darinnen Zalens die Khupferschmidt allein auss von selben richtens die Verehrung Zum Newen Richter, die macht 2. Fl. 50. d. undt khlekht nicht ihr zusammen geschessen geldt, dagegen habens ein einziehl wein, wissen nit wieviel.

• Strana originálu číslo 112

Ain Lehrjung gibt nur auf ain Pint wein. Der Junger Maister uber 2. Fl. Von conduct beleütung habens nichts. Alls auch gefelt khain straff bey Ihren. Ihrer arbeit halben habens khain genandt, Allein die Ziengiesser vorkhauffen je ein Pf. Zienarbeit P. d. 28. Wachen undt Losung wie andere Stadtleüt. Dass andere ist alls wie der andern Zechen vermeldet worden.

Tieto štyri remeslá tvoria jeden cech, ale nemajú zabezpečovať žiadnu vežu, ani žiadnu výzbroj a zásoby obilia, pretože na to nedostali žiadnu listinu privilégii. Majú tiež cechovú pokladnicu, do ktorej dávajú mesačne každý po 4 denáre. Platia do nej po 3 florény na varenie (piva), okrem toho medikováči sami od seba dávajú čestný poplatok novému richtárovi, ktorý činí 2 florény 50 denárov a nepočíta sa do spoločných peňazí, za čo majú sami víno, (no) nevie sa, koľko. Tovaríš dáva (cechu) iba jednu pintu vína. Novozvolený majster 2 florény. Od vedenia konduktov nemajú žiaden príjem. Nepripadá na nich ani žiadna pokuta. Nie je známe, že by na ich prácu boli (predpisy), okrem lejárrov cínu, ktorí predávajú každý funt svojich výrobkov za 28 denárov. Strážnu službu a domové poplatky sú ako u iných ľudí v meste. Ostatné je tak, ako bolo hlásené k iným cechom.

Tischler Zech.
Stolársky cech.

In dieser Zech sein diez Jahre die Zechmaister **Georg Reichentaller** unndt **Paul Maller**. Diese Zech hat mit der Wagnerzech ainen Thurn vorhin gehabt, welcher aber in der jüngsten brunst (na margu pred nasledujúcim riadkom je v origináli dopísané číslo cechovej veže No. 85.) abgebrent und eingefallen ist sambt der Munitio. Allain die Tischlerzech hat nur ain Doplhackhn, die Wagnerzech aber Doplhackh No. 6. (*tu je opäť pred nasledujúcim riadkom dopísaný na margu text: wie nach erzusehen*). Wegen Traidt haben weder ain Vorrat Traidt weder geldt dass sy einschaffen khundt. Legen zugleich in die Laden ain Jahr bey 2. Fl. d. 56. In Ihrster laden habens nit 2. Fl. brwgeldt. Ain Lehrjung gibt in die laden 1. Fl. Die Junger Maister 1. Fl. 50. d. Auss den straffen wan solche gefallen khombt der halbe theill in die laden, der halb theil vertronckhen. Von conduct beleütungen giebt man Ihren d. 40. welcher auss der Zech aussbleibet wirdt gestraff und d. 6. Zum Newen Richter die Verehrung ist 2. Fl. 50. d. Dagegen auss der Stadtkheller Ihnen Wein 7. oder 8. Pint.

• *Strana originálu číslo 113*

Über Ihr arbeit habens khain geseztes. Losung unndt wacht als wie andere bürger. Dass andere ist Ihnen alss wie den andern Zechen angedeutet.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstrami **Georg Reichentaller** a **Paul Maller**. Predtým mal tento cech spolu s cechom výrobcov vozov vežu označenú číslom 85, ktorá však za posledného požiaru zhorela a zrútila sa, spolu s výzbrojou. Samotný stolársky cech má iba jednu veľkorážovú hákovnicu, cech výrobcov vozov však 6 veľkorážových hákovnic, ako bolo poukázané. Čo sa týka obilia, nemajú ani zásobné obilie, ani peniaze na to, aby ho mohli zaobstarať. Do cechovej pokladnice dávajú ročne rovným dielom po 2 florény 56 denárov. V ich pokladnici majú nie (*viac jako*) 2 florény peňazí na varenie (*piva*). Tovariš dáva do pokladnice 1 florén. Novozvolený majster 1 florén 50 denárov. Z pokút, ktoré im pripadnú, ide polovica do pokladnice, polovica sa prepije. Za vedenie konduktu sa im dáva 40 denárov, kto z cechu by sa naň nedostavil, je pokutovaný 6 denármi. Čestný poplatok novému richtárovi je 2 florény 50 denárov. Za tom im prísluší z mestskej pivnice 7 alebo 8 pínt vína. Ku ich práci nie sú žiadne predpisy. Poplatky a strážnu službu majú ako iní mešťania. Ostatné je im nariadené tak, ako iným cechom.

Peuttler undt Pambssmacher.
Vreckári a výrobcovia plste.

In den Zechen sein die Zechmaister **Bornamizza Janus**, **Erziniarto Pall** undt **Nemetziarto Mihal**. Die beide Zechen haben ain Thurn mit No. 74 signirt sambt den Sailern. Haben bey 12 oder 14 Doplhackhn. Krautt und Lott schafft die Stadt. An Traidt habens in Vorrat nur 5. Cubl. Den Thurn helt die Stadt bey Baw unndt weil das Wetter vor 2 Jahren denselben getroffen und Schaden gethan, ist daran das wenig gebaut worden. Halten ain Zechladen mit den Pambssmachern, haben darin brawgeldt 3. oder 4. Fl. sonst nichts. Ain Lehrjung gibt nichts. Ain Junger Maister giebt nur ain Maistermall, undt zum Maister stückh wein ain Pint. Von conducten wirdt Ihnen geraicht d. 50. In die Laden legt ieder Maister ain Jahr d. 24. darinnen bauen Sy ihr **Gerbhauss**. Der Stadt geben Sy nichts wie andere Zechen. Zum Richter verehrung gibt auf 3. Fl. 50. d. dagegen auss der Stadtkheller Wein 40 oder 50 halb. Losung undt Wacht laistens wie andere bürger. Dass ubrige ist Ihnen Vtialys vormeldet worden.

V cechu sú cechmajstrami **Janus Bornamizza**, **Pall Erziniarto** a **Mihal Nemetziarto**. Oba cechy majú vežu označenú číslom 74 spolu s povrazníkmi. Majú tam 12 alebo 14 veľkorážových hákovnic. Prach a olovo spravuje mesto. Majú iba 5 vedier zásob obilia. Vežu opravuje mesto, ale odkedy ju pred 2 rokmi zasiahlo a poškodilo počasie, opravilo sa na nej málo. Majú spolu so súkenníkmi cechovú pokladnicu, v ktorej majú peniaze na varenie (*piva*) 3 alebo 4 florény, inak nič. (*Prijímaný*) Tovariš neplatí nič, novozvolený majster dáva iba majstrovskú hostinu a za majstrovský kus (*výrobok*) jednu pintu vína. Za konduktu majú zisk 50 denárov. Do cechovej pokladnice dáva ročne každý majster 24 denárov, za ktoré stavajú svoju garbiareň. Mestu nedávajú nič, ako ostatné cechy. Richtársky čestný poplatok dávajú 3 florény 50 denárov, za čo majú z mestskej pivnice 40 alebo 50 holiieb vína. Poplatky a strážnu službu vykonávajú ako ostaní mešťania. Ostatné o nich bolo, ako je bežné, hlásené.

• *Strana originálu číslo 114*

Wagner unndt Drachssler Zech.
Cech výrobcov vozov a tokárov.

In dieser Zech sein Zechmaister unndt Väter alss **Anthoni Wendlkhindt** ain drachsler unndt Rahtgeschwornen, undt **Georg Krumpholz**. Haben ain beschaiden Thurn mit No. 85 signiert, aber in der iungsten Brunst abgebrent, doch seithero wieder aufgebaut. Darauff Doplhackhen No. 6. Krautt und Lott schafft die Stadt. Vorrat an Traidt khundt die beyde Zechen armuthalben nit ein schaffen.

Diese Thurn ist nach der Brunst gedeckt worden. Der Stadt contribuiczn so nichts Vtialy. Haben in der Zech eine Laden, aber nichts darin. Ain Lehrjung gibt ein Pint wein sonst nichts. Ain Junger Maister erlegt d. 12. sambt den Maistermall. Von den conduct habens d. 50. Die Verehrung Zum Newen Richter thuet 5. Fl. dagegen habens von der Stadt wein Pint 5. auch mehr undt weniger, als die verehrung ist. Uber Ihrer arbeit habens khain geseztes. Losung unndt Wacht als wie die andern Zechen. Dass ubrige ist Ihnen wie den andern vermeldet.

V tomto cechu sú cechmajstri a otcovia Anthoni Wendlkhindt, tokár a mestský prísazný, a Georg Krumpholz. Sú zodpovední za vežu označenú číslom 85, ale pri poslednom požiari (táto) vyho-rela, takže sa doteraz opravuje. Je v nej 6 veľkorážových hákovnic, prach a olovo spravuje mesto. Zásobu obilia nemôžu oba napoly chudobné cechy zabezpečiť. Táto veža je po požiari zastrešovaná. Kontribúcie mestu tak nie sú bežné. Cech má pokladnicu, ale nič v nej. Tovariš dáva (cechu pri prijímaní) pintu vína, inak nič. Novoprijímaný majster dáva 12 denárov a majstrovskú hostinu. Za kondukt majú 50 denárov. Čestný poplatok novému richtárovi obnáša 5 florénov, za čo majú od mesta 5 pint vína, menej, alebo viac, (podľa toho) aký ten čestný poplatok je. Na svoju prácu nemajú žiadne predpisy. Poplatky a strážnu službu (konajú) ako ostatné cechy. Zbytok je o nich hlásený ako u ostatných.

Pindter Zech.
Debnársky cech.

In dieser Zeit Sein diez Jahr die Zechmaister **Ambrosi Tacheister, Peter Pindter, Sigmundt Pindter**. Diese Zech hat khein Thurn, dan ihr Thurn ist Eingefallen. Dahin ietzo ein Katzen als in der Faulgasen erhaben ist mit No...

• Strana originálu číslo 115

Haben in der Zechen Doplhackhen No. 3. Daraus die Stadt armen geben die andern ziren die Zeche khauff. Haben ain Zechladen daraus der Stadt nichts geben wirdt. Ihr Vorrat geldt ist 5. Fl. Den Zechjunge gibt mer ain Pint wain. Den Jungmeister halt Maistermall 4 tag undt in der Laden Fl. 1. d. 50. Den Jeder Zechmassiger Maister gibt Jahrllich d. 24. Von straffen gefelt nichts Brawgeldt. Die vorhaufig zum Newen Richter ist ohngever 2. Fl. 50. d. dagegen von der Stadt wain halb 25. Uber Ihr arbeit habens auch khain geseztes, allein von den alten Khuffen Pinter lohn wainens d. 14. Von ainen Kauffen an der Gästen anzulegen Ain d. Die halt

von ainen Khuffen gemacht soll 500 helbsch lein, die Verkhauffens Pf. d. 75. khaine khleinere oder Landtkhueffen durffens nit machen. Das ubrige ist wie den andern andeut worden.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri **Ambrosi Tacheister, Peter Pindter a Sigmundt Pindter**. Tento cech nemá vežu, lebo ich veža sa rozpadla. Tam (na jej mieste) je teraz kavalier navŕšený na Hnilnej ulici, ktorý má číslo... (je tam vynechané miesto, pričom tento kavalier nie je v príslušnej časti opisu opevnenia mesta číslovaný). Cech má 3 veľkorážové hákovnice. Mesto mu dáva výzbroj, inú si cech kupuje. Majú cechovú pokladnicu, do ktorej mesto nič nedáva. Ich peňažná zásoba je 5 florénov. Tovariš navyiac dáva (pri vstupe) pintu vína. Novozvolený majster usporiada 4 dni majstrovskú hostinu a do pokladne dá 1 florén 50 denárov. Každý cechu príslušný majster dáva ročne (do pokladnice) 24 denárov. Z pokút neprípadne nič na poplatok za varenie (piva). Preddavok novému richtárovi je bez záruky 2 florény 50 denárov, za čo majú od mesta 25 holieb vína. Aj ku ich práci nie sú žiadne predpisy, okrem toho, že za nájom starej kade berie debnár 14 denárov. Za predaj hostovi prináleží jeden denár. Objem jednej kade musí byť 500 ľanových stebiel, predáva sa 75 denárov za funt, žiadne malé, čiže zemné kade sa nesmú vyrábať. Ostatné im bolo stanovené ako iným (cechom).

Sadtler Zech.
Sedlársky cech.

In dieser Zech sein diez Jahr die Zechmaister unndt Vater **NIEREGYARTO AMBRUSS** unndt **Benedict Sadler**. Die Zech haben ain Thurn mit No. 75 signirt mit der Copimacherzech. Darauf sein Doplhackhen No. 5. Krautt und Lott raicht die Stadt. Den traidt habens nür 4. Cbl. Die Stadt helt den Thurn bey baw. Haben woll ein Zechladen aber lehr, darain legt ain Jeder Zechmessiger Maister d. 60. Von Lehrjungen khombt nichts ain, sondern da man die dingt, giebt man Ihnen 2. Fl. dass aussgabent haben. Ain Junger Maister erlegt 2. Fl. 33. d. darüber in Jahrs in swiesten wieder 8. Fl. Von conducten habens d. 35. Verehrung zum newen Richter Ihnet 2. Fl. oder 2/50 d. dagegen habens wain halbe 16. Uber Ihr arbeit habens khain geseztes. Losung undt Wacht als wie andere bürger. Das ubrige ist Ihnen wie andern andeütt worden.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri a otcovia **Ambruss Nieregyarto a Benedict Sadler**. Cech má vežu označenú číslom 75 spolu s cechom výrobcov kopijí. Je tam 5 veľkorážových hákovnic. Prach a olovo obstaráva mesto. Obilia majú iba

4 vedrá. Mesto prevádza na veži opravy. Majú tiež cechovú pokladňu, ale prázdnu, do ktorej ukladá každý k cechu príslušný majster 60 denárov. Od tovarišov sa nevyberá nič, obzvlášť, keď sa zjednáva, dávajú sa (*mu*) 2 florény, aby mal na výdaje. Novozvolený majster ukladá (*do pokladnice*) 2 florény 33 denárov, okrem toho v tom roku na (*swiesten?*) opäť 8 florénov. Z konduktov majú príjem 35 denárov. Čestný poplatok novému richtárovi u nich činí 2 florény, alebo 2 florény 50 denárov, za čo majú 16 holieb vína. Ku ich práci nie sú žiadne predpisy. Poplatky a strážnu službu majú ako ostatní mešťania. Ostatné im bolo určené tak, ako iným.

- *Strana originálu číslo 116*

Sailer Zech.
Povraznícky cech.

In dieser Zech ist der Zechmaister **Christoff Schmidt**. Haben ain Thurn mit No. 74 mit der Peütlerzech wie oben gemelt. Haben Doplhackhen No. 13. Krautt und Lott schaff die Stadt. Wegen baw ist bey der Pinter Zech verwalddt, alss auch wegen des getraidts. Haben ain Zechladen darinnen nur 1. Fl. 68. d. darauf der Stadt nichts geben wirdt. Haben khain Brawgeldt. Straffe alleins ain arbeit von recht gefunden wirdt, abgeschaff die auch wass gesiel khomb der Zechen.

- *Strana originálu číslo 117*

... ein Lehrjung gibt in die laden 1. Pf. wachs oder ain geldt d. 12. unndt ain Pint wain. Ein Junger Maister 1. Fl. Ein Jedlicher Zechmessiger Maister gibt Jahrlichen d. 51. Von conduct khombt ihnen nichts. In Feindtgeschrey sind zum Ihrem Thurn beschaiden. Ihrer arbeit halben habens khain geseztes. Dass ubrig ist Ihne wie den andern aingebildet.

V tomto cechu je cechmajstrom Christoff Schmidt. Majú vežu s číslom 74 s cechom vreckárov, ako bolo vyššie hlásené. Majú 13 veľkorážových hákovnic. Prach a olovo im spravuje mesto. Kvôli stavbe je (veža) spravovaná debnánskym cechom, ako aj ich obilie. Majú cechovú pokladňu a v nej iba 1 florén 68 denárov. Mestu sa z nej nič neplatí. Nemajú peniaze na varenie (piva). Jedine keď sa zistí práca mimo práva, vybavujú sa pokuty, z ktorých tiež časť pripadne cechu. Tovariš dáva do pokladnice 1 funt vosku, alebo sumu 12 denárov a pintu vína. Novozvolený majster (dáva) 1 florén. Každý cechu príslušný majster dáva ročne 51 denárov. Za konduktu im nepripadá nič. V nepriateľskom ohrození sa zhromažďujú pri

svojej veži. Ku ich práci nie sú žiadne predpisy. Ostatné majú stanovené tak, ako druhí.

Copimacher Zech.
Cech výrobcov kopijí.

Bey dieser Zech ist der Zechmaister **Paisiarto Sebastian**. Haben den Thurn mit der Satler Zechen. Vorrat getrait ist nür 3. Cübl ihr bey den Zechmaistersten. Haben auch ain Zechladen die aber Löhr. Ein Lehrjung soll geben d. 24. Soll aber von 24 Jahren khein Junger aingelassen haben. Verehrung zum neuwen Richter ist 1. Fl. 20. d. lagen von der Stadt halbe Wein 15. Haben khain geseztes uber die arbeit. In Feindtgeschrey sein aufs Ratthaus und ihren Thurn beschaiden. Dass ubrige ist Ihren alss wie den andern Zechen vorgehalten worden. **V tomto cechu je cechmajstrom Sebastian Paisiarto. Majú vežu so sedlánskym cechom. Zásobného obilia majú iba 3 vedrá u cechmajstra. Majú tiež cechovú pokladnicu, tá je však prázdna. Tovariš má dať (cechu) 24 denárov, ich tovariš však nesmie mať viac ako 24 rokov. Čestný poplatok novému richtárovi dávajú 1 florén 20 denárov (za čo majú) od mesta 15 holieb vína. Nemajú žiadne predpisy k práci. Pri nepriateľskom ohrození sa zhromažďujú pri radnici a svojej veži. Ostatné im bolo predložené ako iným cechom.**

Schwertfeger Zech.
Mečiarsky cech.

In dieser Zech sein diss Jahr zu Zechmaister erwalt **Czisar Janus** unndt **Czisar Mihal**. Die sein auf den Thurn mit No. 77 beschaiden, darauf habens Doplhackhen No. 7. Krautt undt Lot gibt die Stadt...

- *Strana originálu číslo 118*

... habens khain Vorrat. Dieser Thurn ist nach der Brunst von der Stadt erbawt. Haben ain Zechladen aber ist Löhr. Ain Zechjunge gibt d. 16. wan man den komdingt. Die Junger Maister gibt nur ain Maistermahl. Jeder Maister in der Zech gibt Jahrlich d. 24. Uber Ihr arbeit habens khain Tax. Verehrung zum Newen Richter macht bey 4. Fl. dagegen werden auss von Stadtkheller Wain halb 14. Die andern sachen sein Ihnen Vtialis angedeut worden. **V tomto cechu sú toho roku zvolení za cechmajstrov Janus Czisar a Mihal Czisar. Sú zodpovední za vežu s číslom 77, kde majú 7 veľkorážových hákovnic. Prach a olovo dáva mesto. Nemajú žiadne zásoby. Táto veža bola po požiari opravená mestom. Majú cechovú pokladnicu, ale je prázdna. Tovariš dáva pri prijímaní (do cechu)**

16 denárov. Novozvolený majster dáva iba Majstrovskú hostinu. Každý majster v cechu dáva ročne (do pokladnice) 24 denárov. Za ich prácu nie je stanovená žiadna taxa. Čestný poplatok novému richtárovi činí 4 florény, za čo majú z mestskej pivnice 14 holieb vína. Ostatné veci im boli predpísané ako je zvykom.

Töpffer Zech.
Hrnčiarsky cech.

In diesen Zech sein diss Jahr zum Zechmaister herstellend **Merten Töpfer** unndt **Andre Töpfer**. Die zech hat ain Thurn mit No. 80 zu versehen. Darauf sein Doplhackhen No. 4, der Stadt angehörig. Krautt und Lott verschaffen die Stadt. Also halt die Stadt den bey Baw. Dabey ain Zechladen darin aber khain Brawgeldt darin geben Zechmaister 3 Monatlich zustimben khomben d. 60. Ain Lehrjung giebt nichts. Den Zechmaister giebt 4. Fl. die In Maistermall wieder newzent werden. Von straffen gefelt undter Ihnen nichts. Verehrung zum Richterwall thuet 5. Fl. dagegen auss der Stadthaus Wein halb. 15.

• Strana originálu číslo 119

Ihrer arbeit halben habens khain ander geseztes. Ewigen Zeit von ainen Meren glassireten Schachel d. 5. undt anzusetzen 2. d. Haben Losung unndt wachten alss wie andern besagen. Die ubrige ist Ihnen wie den andern angedeutet worden.

V tomto cechu sú toho roku ustanovení za cechmajstrov **Merten Töpfer** a **Andre Töpfer**. Cechu patrí veža s číslom 80. Sú v nej 4 veľkorážové hákovnice patriace mestu. Prach a olovo zabezpečuje mesto. Mesto sa tiež stará o (jej) opravu. (Cech) Má pokladnicu, v nej však ale nie sú peniaze na varenie (piva), cechmajstri do nej dávajú (každé) tri mesiace po 60 denárov. Tovariš (do pokladnice) nedáva nič. Cechový majster dáva (poplatok) 4 florény, ktoré idú na majstrovské pohostenie. Z pokút im nepripadá nič. Čestný poplatok k voľbe richtára majú 5 florénov, zaň majú z mestského domu 15 holieb vína. Ku ich práci nie sú žiadne predpisy. Od nepamäti (platia) za väčšiu glazovanú nádobu 5 denárov a 2 denáre príplatok. Poplatky a strážne služby majú také, ako bolo povedané u ostatných. Zbytok im bol stanovený ako ostatným.

Hütter Zech.
Klobúčnický cech.

In dieser Zech sein diss Jahr die Zechmaister **Hanuss Ersslhainer** unndt **Hanuss Pauer**. Diese

Zech hat khain Thurn auch khain Munition. Haben ain Zechladen daran bey 4 oder 5 Fl. Ain jeder zechmessiger Maister gibt Jahrlich d. 20. Von conducten khambt d. 40. Ain Lehrjung giebt nichts in die last. Den Jungermaister aber leget 4. Fl. unndt ain Maistermall. Die Verehrung inss Richters erwalltung 4 oder 4 1/2 Fl. Dagegen auss den Stadthaus Wein 14 oder 18 halben. Aus Ihn arbeit habens khain geseztes. Losung unndt Wacht laissent wie andere. Dass ubrig ist angezaigt wie den andern.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri **Hanuss Ersslhainer** a **Hanuss Pauer**. Tento cech nemá žiadnu vežu a žiadnu výzbroj. Majú cechovú pokladnicu a v nej okolo 4 alebo 5 florénov. Každý k cechu príslušný majster dáva (do nej) ročne 20 denárov. Od konduktov majú príjem 40 denárov. Tovariš do pokladnice nedáva nič. Novozvolený majster však dáva 4 florény a majstrovskú hostinu. Čestný poplatok pri voľbe richtára je 4, alebo 4 a 1/2 florénu. Za to majú z mestského domu 14, alebo 18 holieb vína. Ku ich práci nie sú známe žiadne predpisy. Poplatky a strážne služby znášajú ako ostatní. Zbytok majú stanovený ako ostatní.

Tuechscherer.
Strihači súkna.

In dieser Zech ist der Zechmaister **Nirö Georg**. Weil dieser ausiger ist, habens khain Thurn auch khain Munition, weniger Zechladen. Der Traidt in seines hauss ann soll. Ain Lehrjung giebt nichts. Aber ein Jungermaister soll 3. Fl. geben...

• Strana originálu číslo 120

... ihr geseztes von der Arbeit ist von dem Lindisch Eln d. 4. Von Carasa d. 2. Von Brauat undt Scherlaikh d. 5. Wortisch Thuech alls d. 1 1/2. Wehrung zum neue Richter Ihnet 1. Fl. 50. d. dagegen auss den Stadtkhaller Wein halb 20. Losung undt wacht wie andere. Das ubrige ist als wie andern angedeutet.

V tomto cechu je cechmajstrom **Georg Nirö**. Keďže je cudzinec, nemajú žiadnu vežu a tiež žiadnu výzbroj, tým menej cechovú pokladnicu. (Zásobné) Obilie má mať vo svojom dome. Tovariš nedáva (cechu) nič. Novozvolený majster má však dať 3 florény. Čo sa týka ich práce, majú stanovené (účtovať?) **Lindisch** (Typ súkna Londisch?) za lakeť 4 denáre, za **Carasa** (typ súkna Kersey?) 2 denáre, za **Brauat** (?) a **Scherlaikh** (typ súkna Scharlach, alebo Skarlatin?) 5 denárov. Ich **Wertisch** (hodné?) je za 1 a 1/2 denára. **Platia** 1 florén 50 denárov ako čestný poplatok novému richtárovi, za čo

majú z mestskej pivnice 20 holieb vína. Poplatky a strážne služby (*majú*) ako ostatní. Zbytok im bol určený ako ostatným.

Knöppfstrieckher unndt Weber Zech.
Gombikársky a tkáčsky cech.

In diesen Zech sein diss Jahr die Zechmaister **Gobkhetö Pal** unndt **Pawgsner Sakhay** und wass ain Weber. Die beyde Zechen haben ain Thurn mit No. 89. Darauf sein Doplhackhen No. 6 und ein eisernr Schiessmöserl. Khrautt und Lott gibt die Stadt. Den Zwaindt zum Monat soll Ihnen von ain Richter undt Rath anbeuchlen sein. Den Thurn halt die Stadt bey Baw. Haben aine Zechladen aber ohne Brawgeldt, darin gibt ain Lehrjung d. 48. Ain Junger Maister auch niel alss 48. aber wirdt Weber Vertrunikhen. Bey conducten d. 25. Werehrung zum newen Richter Ihnet 2 oder 3 Fl. Dagegen auss den Stadtkheller wain halb 20. Haben khain geseztess uber Ihne arbeit. Dass ubrige alss wie den andern angedeütt.

• *Strana originálu číslo 121*

Die Weber Zech mit der Knöpf oder Seydenstricker Zech ietzo ain Zech helt, weil der aine Weber nur allaine ist, haben besondere freyheit unndt ain eigene Ladt. Darin ietzo nichts. Darin ain Lehrjunge Zalt 4. Pf. Wachss oder in geldt d. 18. Ain Jungermaister Wachss 8. Pf. und Brawgeldt ain Fl. Verehrung zum Newen Richter gibt Ihr 1. Fl. 50. d. Ihr geseztes von der arbeit ist laut ainer alt ferbwachser Zetl, Danoch in 75. Jahr geschrieben werden von der gestraffen Leinbat ain Eln d. 7. Von Zweyerley Schayes d. 5. Von gemainer breiter Leinbat d. 4. Von den 24 nur den d. 2. Von 1, 24 Eln d. 3. bey verlust 6 Pf. Wachss.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri **Pal Gobkhetö** a **Pawgsner Sakhay**, ktorý je tkáč. Oba cechy majú vežu s číslom 89. Je tam 6 veľkorážových hákovníč a železný mažiarik. Prach a olovo dodáva mesto. Dvakrát do mesiaca im má richtár a rada (*nepreložené „anbeuchlen“*). Na veži prevádza mesto opravy. Majú cechovú pokladnicu, ale bez peňazí na varenie (*piva*). Tovariš do nej dáva 48 denárov. Novozvolený majster tiež nemenej, ako 48, ale tkáči ich prepijú. Za konduky (*majú*) 25 denárov. Ich čestný poplatok novému richtárovi je 2, alebo 3 florény. Za to majú z mestskej pivnice 20 holieb vína. K svojej práci nemajú žiadne stanovy. Zbytok im bol určený ako ostatným. Cech tkáčov udržiava teraz cech s gombikármi, čiže výrobcami spínadiel, pretože tkáč je iba jeden samotný, má zvláštne slobody a samostatnú pokladnicu. V nej nie je nič. Do nej

platia tovariši 4 funty vosku, alebo v peniazoch 18 denárov. Novoprijatý majster 8 funtov vosku a sumu na varenie piva jeden florén. Čestný poplatok novému richtárovi ich vyjde na 1 florén 50 denárov. Ich pracovné stanovy sú citované zo starej listiny farbiarov, spísanej v roku (15)75. Za spoplatnený jeden lakeť Leinbatu (*lanového plátina, Leinwand?*) 7 denárov, za zdvojený Schayes (*typ vlneného plátina Sayen?*) 5 denárov, za obecný široký Leinbat 4 denáre, za 24 iba 2 denáre, za 1, 24 lakeť 3 denáre so stratou 6 funtov vosku.

Balbier Zech.
Cech barbierov.

In dieser Zech sein diess Jahr Zechmaister **Balbier Andrasch** unndt **Balbier Istvan**. Die haben ain aigen Thurn No... (*v origináli nie je číslo napísané*), so aber in der Brunst verbrunnen aber noch unerbauet. Darzu gehören Doplhackhen No. 6. Krautt und Lott raicht die Stadt. Also auch Bauens den Thurn. An Traidt habens nur 4 Cubl in Vorwat. Halten ain Zechladen, aus den Brawgeldt darin habens ainen Zechmessigen khranikhen darzu streckh 21. d. oder Thaller, gegen Pfeindt sonst legt ain Zechmessiger Maister Jahrlichen Jeder d. 50. Ein Lehrjunge gibt nichts. Auch ain Junge Maister nichts, nur ain Maistermahl. Verehrung zur Richter erwahlung 3. Fl. dagegen auss der Stadtkheller wain halbe 18.

• *Strana originálu číslo 122*

Losung undt wacht wie andere. Dass ubrige alss wie andern angedeütt.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstri **Andrasch Balbier** a **Istvan Balbier**. Majú vlastnú vežu číslo... (*vynechané miesto v origináli, pravdepodobne veža s číslom 82*), ale tá v požiari zhorela a doteraz je neopravená. Patrí do nej 6 veľkorážových hákovníč, prach a olovo dodáva mesto. Ono tiež opravuje vežu. Obilia majú iba 4 vedrá zásob. Majú cechovú pokladnicu, z ktorej môžu k cechu príslušní nemocní vybrať zo sumy na varenie (*piva*) 21 denárov, alebo jeden toliar. (*Na obranu*) Proti nepriateľovi do nej ukladá každý k cechu príslušný majster ročne 50 denárov. Tovariš (*do pokladnice*) nedáva nič. Ani novozvolený majster nedáva nič, iba (*usporiada*) majstrovskú hostinu. Čestný poplatok k richtárskym voľbám je 3 florény, za čo majú z mestskej pivnice 18 holieb vína. Poplatky a strážne služby (*majú*) ako ostatní. Zbytok majú určený ako ostatní.

Panntzermacher undt Plattner Zechen.
Cechy panciernikov a výrobcov platní.

Diese beyde Zechen haben diss Jahr zu Zechmaistern **Hanuss Schindler**, ein Platner unndt **Andre Pantzermacher**. Diese Zechen, weil die erst von 12 Jahren der aufgericht worden, habens khain Thurn, als khain Munition. Den Traidt habens nur 3. Cubl ihn Vorrat weil Ihren von ain Raith nichts gewisses auferlegt. Helt ain Zechladen, darin sey nit uber 4. Fl. haben. Sonst habens Kriegssrüstung aingekhaufft. Ain Lehrjung gibt nichts. Ain Newer Maister giebt 3. Fl. Die Zechmessigen Maister ieder legt Jahrlichen d. 72. Kheine Straffe wissen Sey nicht. Verehrung zum Newen Richter thuet 4. Fl. dagegen Wain halb 20. Über Ihr arbeit habens khain geseztes. Losung und wacht wie andere bürger. Dass ubrige isst Ihnen wie andern angedeuert worden.

Oba tieto cechy majú v tomto roku za cechmajstrov Hanussa Schindlera, výrobcu platní (pancierov) a Andre Pantzermachera. Tieto cechy, keďže prvý z nich bol zriadený pred 12 rokmi, nemajú žiadnu vežu, ani žiadnu výzbroj. Obilia majú v zásobe iba 3 vedrá, pričom nie je známe, že by im rada (mesta niečo) ukladala. Držia si cechovú pokladnicu ale v nej nie je viac ako 4 florény. Inak majú nakúpenú vojenskú výstroj. Tovariš nedáva (cechu) nič. Novoprijatý majster dáva 3 florény. Každý k cechu príslušný majster dáva ročne 72 denárov. O žiadnych pokutách nevedia nič. Ich čestný poplatok novému richtárovi činí 4 florény, za čo majú 20 holieb vína. Ku ich práci nie sú žiadne stanovy. Poplatky a strážne služby majú ako ostatní mešťania. Ostatok im bol určený ako iným.

Csipmamacher Zech.
Čižmársky cech.

In dieser Zech sein diss Jahr benent Zechmaister **Paul Blaser, Weg Istvan** unndt **Csismasi Ambros**. Diess Zech hatt auch khain Thurn und Munition. Den Traidt gleichfalss kain Vorrat.

• *Strana originálu číslo 123*

Haben ain Zechladen aber uber d. 10. nit darin. Von conduct oder Leichen d. 50. Ain Lehrjung gibt d. 20. aber vertronckhen. Ain jeder Zechmessiger Maister gibt jahrlich d. 36. Ain Junger Maister 3. Fl. wirdt vertronckhen. Die Verehrung zum Newen Richter bringt 3. Fl. dagegen von der Stadt Wain halb 20. Über Ihr arbeit khain geseztes. Losung unndt wacht alss wie andere. Die ubrigen sachen sein Ihren auch angedeuert worden.

V tomto cechu sú toho roku menovaní cechmajstri Paul Blaser, Istvan Weg a Ambros Csismasi. Tento cech taktiež nemá vežu a výzbroj, rovnako

ako nemá zásobu obilia. Majú cechovú pokladnicu, ale nie je v nej viac ako 10 denárov. Za kondukt, čiže (vyprevádzanie) nebožtíka, (dostávajú) 50 denárov. Tovariš dáva (cechu) 20 denárov, ale prepijú sa. Čestný poplatok novému richtárovi obnáša 3 florény, za ne majú od mesta 20 holieb vína. Ich práca nemá stanovy. Poplatky a strážne služby sú ako u ostatných. Ostatné veci im boli tiež určené.

Maurer und Stainmetz Zech.
Murársky a kamenársky cech.

In dieser Zech ist diss Jahr der Zechmaister **Lorenz Starckh** unndt **Ambross Stainmetz**. Ist diess Zech erst vor 5 Jahren aufgericht, alss khain Thurn auch khain Munition. Den Traidt ist Ihnen beuchlen worden 3. Cubl auszuschützen aber nichts beschehen. Darbey ain Zechladen aber Löhr, von Stadt contribuirn nichts, wie andere Zechen. Haben auch in der Laden nit 25. d. ain bösten groschen unndt ain Putschaul. Ain lehrjung gibt nichts. Ain Junger Maister 6 Fl. in die Lad. Verehrung zum Newen Richter macht bey 4. Fl. 50. d. dagegen Wein halbe 12.

• *Strana originálu číslo 124*

Über Ihr arbeit khain geseztes. Losung unndt Wachten wie andere bürger. In der Stainmezer Zech gibt in die Laden ain Lehrjung nichts. Ain Junger Maister 6. Fl. wie die Maurer. Ain Jeder Zechmessigen Maister gibt Jahrlich in die Lad 1. Fl. Dass ubrige ist Ihne wie andern angedeuert worden.

V tomto cechu sú toho roku cechmajstrami Lorenz Starckh a Ambross Stainmetz. Tento cech bol prvýkrát zriadený pred 5 rokmi, takže nemá žiadnu vežu ani výzbroj. Bolo im prikázané zásobiť sa 3 vedrami obilia, ale nezaobstarali ho. Majú cechovú pokladnicu, ale prázdnu, od mesta kontribúcie nemajú, ako ostatné cechy. V pokladnici nemajú viac ako 25 denárov, neplatný groš a jeden (nepreložené „Putschaul“) Tovariš nedáva (cechu) nič. Novoprijatý majster (dáva) 6 florénov do pokladne. Čestný poplatok novému richtárovi činí okolo 4 florénov 50 denárov, za čo majú 12 holieb vína. Ku ich práci nie sú žiadne stanovy. Poplatky a strážne služby majú ako ostatní mešťania. V kamenárskom cechu nedáva tovariš do pokladnice nič. Novoprijatý majster (dáva) 6 florénov, ako murári. Každý k cechu príslušný majster dáva ročne do pokladnice 1 florén. Ostatné mali určené ako iní.

Über diese Hanndtwerkhzunfft und Zechen befinden sich mehr Handtwerckher als Glaser, Klampferer, Shieffter, Radtschmidt, Weisgerber

und Sparer, welche khain Zech nicht haben auch mehr nichts als ihr schuldige Losung und Wacht raichen. Die Weinschädter oder Vasszicher geben mehr nichts ohn allain wass die auss den Schrottenlohn geltt gemainer Stadt jährliches ihn Raitung ubergeben, wie dan in der gemainen Stadt Zallambts raitungen Solchs zufunden ist.

(Na tomto mieste je v originálnom texte dvojité krížik, ktorým je označený textový doplnok dopísaný na spodnom okraji strany. Uvádzame ho už v opravenom zariadení.)

Auswall die Comissarien bay allen Zunfften oder Zechen bayschrit der Zargelt gehalten allenhaben auch von stamfften und Laden dergleichen in Ihr Zech einschenken von der nächkhomblichen fünf Jahren verzaichnesten und wo der wiederin Verwaist worden. Zu uberraichen haben Sy es doch nicht gielaist mit fergaben dass Sy daselben nit ausgezeichnet oder angeschweben haten als ihnen zu listen nicht möglich. Die Handls- und Khauffleuth sambt den Cramern bey der Stadt Caschaw haben auch khain Zunfften oder Zechen, geben auch nichts mehr als ihr Losung und Wachten versehen, daneben von ihren Wahren den schuldigen Dreyssigist. In Feindtgeschrey sein sy fur des Richters Haus oder ihns Stadthaus beschaiden. Über Ihne wahren habens auch khain geseztes was daruber Ihne beschweren sein haben Sy von Comissarien solches schriefflich uberraicht welches in originaly mit Lör beygeleget.

Okrem týchto remeselnických spolkov a cechov sa (v Košiciach) nachádza viac remeselníkov, ako sklári, klampiari, pokrývači bridlicou, garbiari a ostrohári, ktorí nemajú cechy a nič viac ako svoje povinnosti poplatkov a strážnych služieb. Vinári, alebo liehovarníci nedávajú nič viac ako drobnú platbu, ktorú preberá mestská obec, čo im je ročne vyráтанá podľa počtovej základiny na mestskom finančnom úrade. Zvolení komisári u všetkých spolkov alebo cechov urobili súpis financií, tiež rovnako majetkov a príjmov ich cechových pokladníc vybratých v predpísaných posledných piatich rokoch, a kto opäť osirel. (Komisári) Robiac tento (súpis), nemali (zo strany cechov) trpezlivosť a pochopenie, lebo oné (cechy) to nebrali ako užitočné, alebo potrebné, nedovoliac spísať ich do zoznamu. Obchodníci a nakupovači spolu s kramármi v Košiciach nemajú tiež žiaden spolok, alebo cech, tiež neplatia nič, okrem domových poplatkov a určených strážnych služieb, okrem toho za svoj tovar sú povinní (platiť) tridsiatok. V nepriateľskom ohrození sa majú schádzať pri richtárovom dome, alebo pri ich mestskom dome. O ich tovar tiež nie sú nariadenia a vo veciach, v ktorých majú ťažkosti, sa obrátili na komisárov

písmom, ktoré je k originálu pripojené s (príslušným) poučením.

• *Strana originálu číslo 125*

Lezlichen wass der Stadt Caschau aigenthumblichen gueter ligent unndt fuhrendt sein befinden sich dieselben alls wie Volgt. In der Stadt ist erstlich ein Hauss sa man **Raithauss** nennet, darin Sy zu Rath gehen, sonst wein unndt bier geschenckht wirdt, Mehr ain anders noch unerbawetes **Raithauss** so mitten un der Stadt am Platz lieget, darunter ain gewelbter durchgang so durchss hauss gangen, unndt vor Jahren Ihrer Matts. Munition alls grosse stückh auf Rädern unndt anders gehalten worden. Mehr ain offenes **Gasthaus**, darin man auch bier breütt undt lenten gibt. Jeder Vorstadt habens auch ain offenes **Wirtshauss** so Vorzeit **Hannsen Krautwacht** zugehörig gewest. Mehr ain **Mayerhoff** unndt 2 **Wain unndt brewschenckh Häuser**. Mehr Zwo statliche Mühlen **Ober** undt **Mitl Mühlen** genandt. Die auf **beutlwerk** unndt andern malen **Gericht**, Darauch dan die Mühlmautgefallen in Traidt unndt dergleichen durch Ihrer Ambtleuth verwant worden. Die umbliegent unndt der Stadt angehörigen sein No. 28 darunten edtliche nur portionweiss sein, unndt ain Praedium: alls Thöes, Basskho, Ober undt Nieder Beckhfünffen, Haunessdorff, Der Klainer oder Gröser Bergwerckh, Khawetzan, Tehan, S. Steffan, Sokhola, Khisfalu, Toplozan, Ober unndt Nieder Ladna, Rosina, Berckhy, Radachs portio, Berzenckhe portio, Forro, Garadna, Vyfalu, Kauscha portio, Syluasfalu praedium aut Curia nobilitaris, Araniasyda... *(tu je originálny text čistopisu prerušený výpadkom neznámeho počtu strán)*. Nakoniec sa tu nachádza a nasleduje to, čo je vlastným majetkom mesta Košice, alebo nimi spravované. V prvom rade je v meste dom nazývaný radnica, do ktorého sa chodievajú radiť, naviac sa tam čapuje víno a pivo. Ďalej je tu druhá, ešte neopravená radnica, ktorá leží v strede mesta na Hlavnej ulici, je v nej klenutý prechod, ktorý prechádza naprieč budovou a pred *(niekoľkými)* rokmi sa tu skladovala výzbroj Jeho Veličenstva, ako napríklad veľké delá na kolesách a iné. Ďalej verejný hostinec, v ktorom sa tiež varí pivo a prenajíma ubytovanie. Každé predmestie má tiež svoj hostinec, ktoré pred časom patrili Hanssovi Krautwachlovi. Ďalej mestský majer a dva víno a pivo čapujúce domy. Ďalej dva mestské mlyny, nazývané Horný a Stredný mlyn. Rovnako tiež väznica a ďalšie trestné miesto, je tam tiež mlynské obilné mýto a toto je spravované ich úradníkmi. V okolí mesto vlastní 28 *(majetkov, obcí)*, z ktorých niektoré sú iba

čiasťky a niektoré majetky: ako Klatov, Baška, Horné a Dolné Beckhfüñffen (?), Košická Belá, Malý alebo Veľký Bergwerckh (?), Kavečany, Ťahanovce, Kostolany, Sokol, Malá Vieska, Tepličany, Vyšná a Nižná Lodina, Ružín, Rokycany, čiastka Radačov, čiastka Berzenke, Forró, Garadna, Košická Nová Ves, čiastka Kalša, majetok a zemianska kúria Slivník, Zlatá Idka...

Ďalšie strany originálu predpokladaného čistopisu Relation sú stratené. Strany s číslami 126 až 201 patria konceptnému textu Relation.

- Strana originálu číslo 202

Diesse hausser geben alle Jährlichen bawgeldt zinnss gemainer Stadt in Summa 213. Fl. mer unndt weniger nach der Jahren beschaffenheit unndt anzal der undtenschauen alls ieder gantz fehiger Pawer dess Jahres Ain Fl. die Zehet unndt Nenndt ausskhomben, sambt ander mer Raut unndt Nutzungen werden von der Stadt ambleüth, so man die Straffen nennet Jährlichen der Stadt verraidt.

Was nun von den dorffen allen sambt andern mer Nutzung die Stadt in ainshamben hat auch wass unndt wieviel die in aussgaben allenthalben, aus denen amthern Jährlich seindt anderlich von den nachkhomblichen funff Jahren, alls von 99 biss 603 Jahren beschehen, ist der Stadt Caschaw eigenes Summern Register mit Lör in originali beygeleget.

Všetky tieto domy vynášajú ročne mestu stavebnú činžu peňazí v sume 213 florénov, viac, alebo menej, podľa okolností (toho, ktorého) roka a počtu uvedených vybraných a určených plne schopných sedliakov ročne platiacich 1 florén, s inými ďalšími príjmami a pôžitkami, ktoré sú mestskými úradníkmi, nazývajúcimi ich pokutami, ročne vyúčtované mestu. Aký je príjem zo všetkých dedín a iných ďalších pôžitkov, ako aj čo a koľko tvorí výdaje, a ďalej koľko je (príjmov) z ich úradov za posledných päť rokov, teda od 1599 do 1603, je v Sumárnom registri mesta Košice priloženom aj s poučením k originálu.

Na tomto mieste originálny text čistopisu Relation končí.